

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**II. MEŞRUTİYET'İN İLANINDAN YUNAN İŞGALİNE
BATI ANADOLU'DA EŞKİYALIK (1908-1919)**

Doktora Tezi

Hakan YAŞAR

Ankara-2015

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**II. MEŞRUTİYET'İN İLANINDAN YUNAN İŞGALİNE
BATI ANADOLU'DA EŞKİYALIK (1908-1919)**

Doktora Tezi

Hakan YAŞAR

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN

Ankara-2015

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

II. MEŞRUTİYET'İN İLANINDAN YUNAN İŞGALİNE
BATI ANADOLU'DA EŞKİYALIK (1908-1919)

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof.Dr.Mehmet ŞAHİNGÖZ(Başkan)

.....

Prof.Dr.Temuçin Faik ERTAN (Danışman)

.....

Prof.Dr.Bige SÜKAN

.....

Prof.Dr.Mesut ÇAPA

.....

Prof.Dr.Neşe ÖZDEN

.....

Tez Sınavı Tarihi 22.12.2015

Prof.Dr.Temuçin F.ERTAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Eşkîyalık, insanlığın tarih öncesi devirlerden başlayıp, uygar toplumların oluşumuna kadar geçen süre içerisinde birlikte yaşamak zorunda kaldığı toplumsal olgulardan biridir. Anadolu coğrafyasında yaşamış olan insanların sosyal tarihine bakılırsa eşkıyalığın yüzlerce yıllık bir geçmişinin olduğu görülecektir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nde, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında kurumsallaşmaya başlayan eşkıyalık olayları, 20. yüzyılın başında taşradaki en önemli güvenlik sorunu haline gelmiştir.

II. Meşrutiyet'in akabinde, Batı Anadolu'da eşkıyalık olaylarının günden güne artmasında ilan edilen genel affın yanı sıra, coğrafyanın eşkıyalık olaylarına müsait olması ve bölgedeki efe/efe zeybek kültürü etkili olmuştur. Trablusgarp Savaşı ve Balkan Savaşları, Batı Anadolu'da yaşanan eşkıyalık olaylarını ve özellikle de Rum çetelerinin gerçekleştirdiği faaliyetleri nicelik ve nitelik olarak büyük ölçüde etkiledi. Bunun temel sebebi, söz konusu savaşlarda işgal edilen adaların, bundan sonra Rum çeteleri için korunaklı birer üs haline gelmesiydi. Ayrıca bu süreçte, Yunanistan'ın Batı Anadolu'ya dair amaçları doğrultusunda Rum çetelerine yönelik destek ve teşvikleri bunların hızla "siyasallaşmasını" sağladı.

Birinci Dünya Savaşı'nın kendine özgü siyasî, iktisadî ve sosyo-kültürel koşulları, "savaş dönemi eşkıyalığı" diye tanımlanabilecek yeni bir eşkıyalık türünün ortaya çıkmasına neden oldu. Bu doğrultuda savaş yıllarında sayıları on binlerle ifade edilen asker firarileri, eşkıya çetelerinin en temel insan unsurunu oluştururken eşkıyalık olaylarında nicelik olarak da bir patlama yaşandı.

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi'yle birlikte bir yandan İtilaf Devletleri'nin işgalleri başlarken diğer yandan eşkıyalık olayları devam etmekteydi. Bu süreçte galip devletlerin yeni işgallerine gerekçe vermek istemeyen devrin yöneticileri kırsalda asayişin sağlanmak amacıyla eşkıya ve asker firarileri için af çıkardı. Bunun yanı sıra Batı Anadolu'da asayişin sağlanması için devlet ricalinin daha önce eşkıya ile özdeş gördüğü zeybeklerin dağdan indirilmesi için büyük çaba sarf edildi.

Netice olarak 1908-1919 yılları arasındaki tarih kesitinde ve Batı Anadolu coğrafyasında yaşanan eşkıyalık olaylarının özellikle kırsalda ikamet eden insanların can, mal ve namus güvenliği açısından çok ciddi bir tehdit oluşturduğu ve devletin bu tehdidi ortadan kaldırmakta yetersiz kaldığı sonucuna varılabilir. Ayrıca eşkıyalık olayları, bölgenin tarım ve ticaret hayatına büyük bir darbe vurduğu gibi sayısını tam olarak tespit etmek mümkün olmamakla birlikte birçok can kaybına da sebebiyet verdiği söylenebilir.

Anahtar Sözcükler: Eşkıyalık, Batı Anadolu, Aydın vilayeti, efe, zeybek II. Meşrutiyet

ABSTRACT

Banditry is one of the social phenomena in which the humanity has to live together in the process starting from prehistoric period to the formation of a civilized society. If the social history of people who lived in Anatolia is considered, it is clearly understood that banditry has hundred years of history. At the same time, beginning to institutionalize in the Ottoman Empire especially in the second half of the 19th century, banditry incidents has become the most important security issue at the beginning of the 20th century.

After the Second Constitutional Monarchy, the general amnesty, the geography and its availability to banditry and also efe/zeybek culture has been responsible for the events of banditry increasing in Western Anatolia. Tripoli War and the Balkan Wars greatly affected banditry incidents which occurred in Western Anatolia and especially the activities performed by Greek gangs in point of quality and quantity. The main reason for this situation can be said that the islands, occupied in the referred wars, have become a sheltered base for Greek gangs. Also during this period, Greece's support and encouragement to Greek gangs in accordance with its purposes on West Anatolia provided them to be "politicized" swiftly.

Political, economic and socio-cultural conditions of the First World War in its own nature have caused the emergence of a new kind of banditry which could be described as "wartime banditry". In accordance, the fugitive soldiers, expressed with the numbers of ten thousands, composed the basic human elements of brigands in gangs and there was an explosion in the quantity of banditry incidents.

At the same time, banditry incidents were on going with the Armistice of Mudros which was signed on 30 October 1918 and afterwards, the occupation of Allied forces began immediately. During this process, statesmen declared a general amnesty to ensure peace in the countryside with a purpose not to give reason for the new occupations to the Allies. Additionally, they made a great effort to descent the *zeybek* from the mountains, seen as equal with the brigands before, and to ensure peace and order in Western Anatolia.

Consequently, the incidents of banditry experienced in the West Anatolia between 1908-1919 period, formed a serious threat to the safety of people's lives, property and honor especially for the ones residing in the countryside and it can be concluded that the state failed to eliminate this threat. In addition, it can be asserted that incidents of banditry affected adversely agricultural and commercial life of the region and also resulted in the loss of many lives, which is hard to identify the number precisely.

Keywords: Banditry, Western Anatolia, Province of Aydin, Efe, Zeybek, Second Constitutional Monarchy.

ÖNSÖZ

Geçmişte yaşanan kahramanlık olayları, çoğu insanın ilgisini çektiği gibi geçmişin kanlı sahneleri de ilgi odağı haline gelmiştir. Her iki unsuru da bünyesinde barındıran eşkıyalık olayları, özellikle televizyon ve internet gibi kitle iletişim araçlarının olmadığı dönemlerin uzun kış gecelerinde, Anadolu'nun ücra bir köşesindeki bir köy evinde ya da yol üstünde bulunan bir handa anlatılan masallara ilham kaynağı olmuştur. Nitekim Faruk Nafiz Çamlıbel, böyle bir hanı tasvir ettiği *Han Duvarları* şiirinde;

“Bizden evvel buraya inen üç dört arkadaşı

Kurmuştlar tutuşan ocağa karşı bağdaş.

Çıtırdayan çalılar dört cana can katıyor,

Kimi haydut, kimi kurt masalı anlatıyor.”

demektedir. Nitekim Anadolu'nun çoğu köyünde belirli bir yaşın üzerinde olanların zihinlerinde eşkıya masalları hâlâ önemli bir yer tutar. Çalışma konusunun belirlenmesinde, köyümüzün ihtiyarlarından dinlediğim eşkıya masalları kadar, Yaşar Kemal'in Türk romancılığı açısından bir başyapıt olarak kabul edilen *İnce Memed* adlı eserinin üzerimdeki tesiri yadsınamaz. Bununla birlikte eşkıyalığın masalarda ya da çoğu romanda anlatıldığı gibi tamamen romantik kahramanlık olaylarından ibaret olmadığını anlamam ancak tarih bölümünde eğitim görmeye başladıktan sonra oldu.

“II. Meşrutiyet'in İlanından Yunan İşgaline Batı Anadolu'da Eşkıyalık (1908-1919)” başlığını taşıyan bu çalışmanın özellikle veri toplama aşaması, benim için bir hayli meşakkatli idi. Zira tezde kullanılan birçok gazete ve derginin tam koleksiyonlarına hemen hemen hiçbir kütüphanede ulaşmak mümkün olmadı. Bu nedenle söz konusu gazete ve dergiler, başta Milli Kütüphane olmak üzere, Ahmet Pıriştina Kent Arşivi ve Müzesi, İzmir Milli Kütüphanesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Ödemiş Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi ile çeşitli üniversitelerin kütüphanelerinden temin

edilmeye çalışıldı. Adı geçen kütüphaneler aynı zamanda resmi yayınları ile diğer kaynaklara ulaşmamı da sağladı.

Kütüphane ve arşivlerde kaynakların tespiti ve temini dışında, eşkıyalık olaylarının coğrafya ile olan sıkı ilişkisi göz önünde bulundurularak, Batı Anadolu'da yaklaşık üç hafta süren saha çalışması yapıldı. Efe/zeybek kültürüne dair çeşitli çalışmaları bulunan tarih araştırmacısı ve öğretmeni Necat Çetin'in rehberliğinde yapılan ve çalışma sırasında Batı Anadolu'da eşkıyalara/zeybeklere sığınak olan birçok dağ da yakından görülerek eşkıyalık olaylarına coğrafyanın nasıl tesir ettiği yerinde tespit edilmeye çalışıldı. Ayrıca bu gezi süresince Çakırcalı Mehmed Efe ve Yörük Ali Efe'nin yakınları ile de mülakat yapıldı.

Üç ana bölümden oluşan çalışmanın girişinde, kuramsal ve kavramsal çerçeve hakkında bilgi verilmeye çalışıldı. Birinci bölümde II. Meşrutiyet'in ilanından Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen süreçte Batı Anadolu'da gerçekleşen eşkıyalık olayları ele alındı. Ayrıca bu olaylardan kırsalda yaşayan insanların nasıl etkilendiğine ve devletin eşkıyalık olaylarını önlemek amacıyla ne gibi tedbirler aldığına da değinildi. Yine söz konusu bölümün 1909-1911 yıllarını kapsayan tarih aralığında Çakırcalı Mehmed Efe ön plana çıkarılarak, diğer eşkıyalık olayları da bu merkezde incelenmeye çalışıldı. Tezin ikinci bölümünde öncelikle Birinci Dünya Savaşı'nın oluşturduğu kendine özgü koşullar değerlendirilerek, özellikle savaş yıllarında eşkıyalık olaylarının başlıca insan kaynağını oluşturan firari askerler sorunu ele alındı. Bunun yanı sıra söz konusu bölümde Birinci Dünya Savaşı yıllarında Batı Anadolu'da gerçekleşen eşkıyalık olaylarına ve devletin bu olayları engellemeye yönelik aldığı tedbirlere yer verildi. Ayrıca bu süreçte Rum çetelerinin siyasallaşma sürecine ve gerçekleştirdiği faaliyetlere de geniş yer ayrılmaya çalışıldı. Mütareke Dönemi'nde Batı Anadolu'da gerçekleşen eşkıyalık olaylarının ele alındığı üçüncü ve son bölümde ise öncelikle devletin asayişini sağlamaya yönelik aldığı tedbirler hakkında bilgi verildi. Bunun yanı sıra dönemin eşkıyalık olayları aktarılırken özellikle Rum çetelerinin Yunanistan'ın Batı Anadolu'yu işgaline nasıl zemin hazırladığı açıklanmaya çalışıldı. Sonuç bölümünde de elde edilen bulguların analizine yer verildi.

Tez konusunun sınırlarının tespitinde ve araştırmanın her aşamasında yardımını, desteğini esirgemeyen, bunun yanı sıra özellikle çeşitli sıkıntılar yaşadığım son dönemde manevi olarak da daima yanımda hissettiğim danışman hocam Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN'a bana olan inancından ve sabrından dolayı teşekkürü bir borç bilirim. Araştırma sürecinde bilimsel önerileri ve katkılarıyla eksiklerimi tamamlamam konusunda yol gösteren sayın hocalarım Prof. Dr. Bige SÜKAN'a, Prof. Dr. Neşe ÖZDEN'e, Prof. Dr. Mesut ÇAPA'ya, Doç. Dr. Alpaslan DEMİR'E ve Yrd. Doç. Dr. Sedef BULUT'a müteşekkirim.

Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki çalışmamı kolaylaştıran ve arşivdeki çalışma sürecimi hızlandırarak bana çok değerli bir vakit kazandıran Devlet Arşivleri Genel Müdürü Doç. Dr. Uğur ÜNAL'a, benimle birlikte Batı Anadolu'da dağ tepe demeden gezen ve elindeki kaynakları cömertçe paylaşan Tarih Öğretmeni Necat ÇETİN'e, Ahmet Piriştina Kent Arşivi çalışanlarından Tarih Uzmanı Şahin SONYILDIRIM'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tezime sağladığı katkıları hiçbir zaman unutmayacağım can dostum Yrd. Doç. Dr. Esat AKTAŞ'a ve Dr. Sadet ALTAY'a müteşekkirim. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde göreve başladığım günden itibaren ablalarımın yokluğunu aratmayıp varlığıyla bana güç veren Fatma MESCİ'ye olan manevi borcumu asla ödeyemem. Yine tezimin kimi kısımlarını bir edebiyatçı gözüyle okuyup değerli eleştirilerde bulunan Selçuk KARAKILIÇ, Serpil GÜCÜKLÜOĞLU ve Vefa ÖZDEMİR'e teşekkürü bir borç bilirim. Yine tezimin yazım sürecinde manevi desteklerini her zaman yanımda hissettiğim ve bu çalışmaya ciddi katkılar sağlayan arkadaşlarım Dr. Mehtap KAYA'ya, Dr. Demo Ahmet ASLAN'a, Arş. Gör. Bahar İZMİR'e ve Okt. Hamdiye ALGAN'a ne kadar teşekkür etsem azdır.

Son olarak hiç okula gitmediği halde, bana dünyanın en değerli şeyini, “insan olmayı” öğreten canım annem Gülbeyaz YAŞAR'ın ve kendinden de önce beni okutan bu devlet ve millete borcumu ödemem gerektiği şuurunu aşıl原因an babam Ali Rıza YAŞAR'ın ellerinden öperek onları canımdan da aziz bildiğimi belirtmek istiyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1
A) Kuramsal Çerçeve: Araştırmanın Konusu, Önemi, Araştırma Soruları ve Kaynakların Değerlendirilmesi.....	1
B) Eşkıyalık-Sosyal Eşkıyalık ve Eşkıyalığı Yaratın Nedenler	5
a. Genel Tanımıyla Eşkıyalık.....	5
b. Sosyal Eşkıyalık.....	8
c. Adî ve Siyasî Eşkıyalık	12
d) Eşkıyalığı Yaratın Sebepler	13
e) Eşkıyalığın İnsan ve Lojistik Kaynakları	16
C) 19. Yüzyılın Sonlarından 20. Yüzyılın Başlarına Osmanlı Devleti ve Aydın Vilayeti Üzerine Genel Bir Değerlendirme	18
a) 19. Yüzyıl ve 20. Yüzyılın Başında Osmanlı Devleti'nde Genel Durum	18
aa) Siyasî Durum.....	18
bb)İktisadî ve Malî Durum.....	19
cc) İdarî Durum	21
b) Aydın Vilayetinin İdarî, Coğrafi ve Demografik Yapısı.....	24
aa) Aydın Vilayetinin İdarî ve Demografik Yapısı.....	24

bb) Aydın Vilayetinin Genel Ticarî Yapısı	26
cc.) Bölge Coğrafyasının Eşkîyalık Olaylarına Etkisi	28
dd) Batı Anadolu'daki Efe/Zeybek Kültürünün Eşkîyalık Olaylarına Etkisi .	29

I.BÖLÜM

II. MEŞRUTİYET'İN İLANINDAN I. DÜNYA SAVAŞI'NA..... 33

BATI ANADOLU'DA EŞKİYALIK..... 33

I.1. Osmanlı Devleti'nde ve Batı Anadolu'da Eşkîyalık Olaylarına Genel Bir Bakış	33
I.1.1.Osmanlı Devleti'nde Eşkîyalık Olaylarına Genel Bir Bakış	33
I.1.2. 19. Yüzyılın Sonlarından II. Meşrutiyet'in İlanına Kadar Batı Anadolu'da Eşkîyalık Olaylarına Genel Bir Bakış	37
I.2. II. Meşrutiyet'in İlanından I. Dünya Savaşı'na Batı Anadolu'da Eşkîyalık	40
I.2.1. Afv-ı Umumî İlanı ve Batı Anadolu'da Eşkîyalık Olaylarına Etkileri.....	42
I.2.2.Eşkîyalık Olaylarının Artmasına Kamuoyunun Tepkisi ve Basında Yarışma	53
I.2.3. Artan Eşkîyalık Olayları, Meclis-i Mebusanda Eşkîyalık Tartışmaları ve Alınan Tedbirler	65
I.2.4.Eşkîya Takibinde Yeni Dönem: Yeni Valiler ve Takip Kumandanı Kara Said Paşa	87
I.2.5. Çakırcalı Mehmed Efe'nin Yeniden Dağa Çıkışı ve Batı Anadolu'da Eşkîyalık.....	100
1.2.5.1. II. Meşrutiyet'in İlanından Önce Çakırcalı Mehmed Efe	102
1.2.5.2.Çakırcalı'nın Yeniden Dağa Çıkışı: İlk Tepkiler ve İlk Önlemler	119
1.2.6. Men-i Şekavet Kanunu'nun Kabulü ve Batı Anadolu'da Eşkîyalık.....	131

I.2.6.1. Takip Kumandanlığına Said Paşa'nın Tayini ve Eşkîyalığı Önlemek İçin Alınan Yeni Tedbirler	150
I.2.6.2. Men-i Şekavet Kanunu'nun İlk Uygulamaları ve Sonuçları	156
I.2.6.3. Eşkîyalıkla Mücadelede Alınan Sert Tedbirler: Müsadereler ve Sürgünler	158
I.2.6.4 Men-i Şekavet Kanunu Döneminde Batı Anadolu'da Eşkîyalık: Halk-Devlet Yakınlaşması ve Eşkîyalık Olaylarına Tesiri	168
I.2.7. Çakırcalı Mehmed Efe'nin Yeni Vukuatları ve Batı Anadolu'da Eşkîyalık.....	176
I.2.8. Eşkîya Takibinde Yapılan Usulsüzlükler ve Artan Asayiş Sorunu.....	204
I.2.9. İdare-i Örfiye Döneminde Batı Anadolu'da Eşkîyalık.....	217
I.2.9.1. İdare-i Örfiye'nin İlanı ve İlk Uygulamaları	217
I.2.10. Nazım Paşa'nın Valiliği ve Eşkîyalığı Önlemeye Yönelik Teşebbüsler.....	223
I.2.11.Çakırcalı Çetesinin 1911 yılındaki Faaliyetleri ve Batı Anadolu'da Eşkîyalık.....	240
I.2.12.Çakırcalı Çetesinin Yeni Vukuatları ve Takip Müfrezelerinin Usulsüzlükleri.....	251
I.2.13. Batı Anadolu'nun Efelik/Eşkîyalık Tarihinde Bir Devrin Sonu: Çakırcalı Mehmed Efe'nin Öldürülmesi ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler	276
I.2.13.1. Çakırcalı Mehmed Efe'nin Öldürülmesi.....	276
I.2.13.2. Çakırcalı Mehmed Efe'nin Öldürülmesinden Sonra Yaşanan Gelişmeler ve Hacı Mustafa Çetesi.....	284
I.2.14. 1912 Yılından I. Dünya Savaşı'na Kadar Batı Anadolu'da Yaşanan Eşkîyalık Olayları.....	296

I.2.14.1.1912 Yılında Batı Anadolu’da Yaşanan Eşkîyalık Olayları	296
I.2.14.2. Eşkîya Takibinde Yaşanan Temel Sorun: Jandarma Azlığı	309
I.2.14.3.1913 Yılından Birinci Dünya Savaşı’na Kadar Batı Anadolu’da Eşkîyalık.....	316
I.3. II. Meşrutiyet’in İlanı’ndan Birinci Dünya Savaşı’na Batı Anadolu’da Rum Eşkîya Çetelerinin Faaliyetleri	327
I.3.1. II. Meşrutiyet’in İlanı’ndan 1913 Balkan Savaşları’na Batı Anadolu’da Rum Eşkîya Çetelerinin Faaliyetleri	327
I.3.2. Balkan Savaşları’ndan Birinci Dünya Savaşı’na Batı Anadolu’da Rum Çetelerinin Faaliyetleri.....	337

II. BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI’NDAN MONDROS MÜTAREKESİ’NE BATI ANADOLU’DA EŞKİYALIK..... 343

II.1 Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Eşkîyalık Olaylarının Temel İnsan Kaynağı: Firari Askerler.....	350
II.2. Birinci Dünya Savaşı’nın Başlangıcından 1917 Yılına Kadar Batı Anadolu’da Eşkîyalık	367
II.3. Eşkîyalık Sorununun Kronikleşmesi: 1917 ve 1918 Yıllarında Batı Anadolu’da Eşkîyalık	393
II.3.1. Eşkîyalarla Mücadele İçin Alınan Önlemler: Sürgünler	393
II.3.2. 1917 Yılında Batı Anadolu’da Eşkîyalık ve Alınan Tedbirler.....	401
II.3.3. 1918 Yılında Yaşanan Eşkîyalık Olayları ve Alınan Tedbirler	420
II.3.4. Firariler İçin Genel Af İlanı ve Batı Anadolu’da Eşkîyalık.....	432
II.4. Birinci Dünya Savaşı’ndan Mondros Mütarekesi’ne Batı Anadolu’da Rum/Yunan Çetelerinin Eşkîyalık Faaliyetleri ve Alınan Önlemler	449

III. BÖLÜM

MONDROS MÜTAREKESİ'NDEN YUNAN İŞGALİNE BATI ANADOLU'DA EŞKİYALIK.....	473
III.1. Mondros Mütarekesi'nin Ardından Asayiş Sağlamaya Yönelik İlk Tedbirler ve Batı Anadolu'da EşkİYalik Olayları.....	474
III.2. Asker Firarileri ve EşkİYaların Affı: Zeybekleri Düze İndirme Teşebbüsleri.....	483
III. 3. 1919 Yılı Başından Yunan İşgaline Batı Anadolu'da EşkİYalik ve Alınan Tedbirler.....	502
III.4. Mondros Mütarekesi'nden Yunanistan'ın İşgaline Batı Anadolu'da Rum/Yunan Çetelerinin Faaliyetleri.....	525
SONUÇ.....	556
KAYNAKÇA	562
ÖZGEÇMİŞ.....	596

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.t.	: adı geçen tez
ATAM	: Atatürk Araştırma Merkezi
ATASE	: Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
BEO.	: Babıâli Evrak Odası Evrakı
Bkz.	: Bakınız
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
CTAD	: Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi
Çev.	: Çeviren
ÇTTAD	: Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
D.	: Dosya
DH. EUM. 2.Şb.	: Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye İkinci Şube
DH. EUM. 3.Şb.	: Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Üçüncü Şube
DH. EUM. 5.Şb.	: Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Beşinci Şube
DH. EUM. 6.Şb.	: Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Altıncı Şube
DH. EUM. ADL.	:Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Takibat-ı Adliye Evrakı Kalemi
DH. EUM. AYŞ.	: Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalemi Evrakı
DH. EUM. EMN.	: Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Emniyet Şubesi Evrakı
DH. EUM. KLU.	: Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Kalemi Umumi

DH. EUM. MTK.	:Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Muhaberat ve Tensikat Müdüriyeti Evrakı
DH. EUM. THR.	: Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Tahrirat Kalemi Evrakı
DH. EUM. VRK.	: Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Evrak Odası Kalemi Evrakı
DH. H.	: Dâhiliye Nezareti Hukuk Evrakı
DH. İ. UM.	: Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı
DH. İD.	: Dâhiliye Nezareti İdare Evrakı
DH. KMS.	: Dâhiliye Nezareti Dahiliye Kalemi Mahsus Evrakı
DH. MB. HPS. M.	:Dâhiliye Nezareti Mebani-i Emiriye-Hapishaneler Müdiriyeti Müteferrik Evrakı
DH. MB. HPS.	: Dâhiliye Nezareti Mebani-i Emiriye-Hapishaneler Müdiriyeti Evrakı
DH. MKT.	: Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi
DH. MTV.	: Dâhiliye Nezareti Mütenevvia Evrakı
DH. MUİ.	: Dâhiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Evrakı
DH. ŞFR.	: Dâhiliye Nezareti Şifre Evrakı
DH. UMVM.	: Dâhiliye Nezareti Umur-ı Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü Evrakı
Ed.	: Editör
F.	: Fon
Gn. K.	: Genel Kurmay
HR. HMS. İŞO.	: Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası Evrakı
HR. SYS.	: Hariciye Nezareti Siyasi

İ. DÜİT.	: İrade Dosya Usûlü
İ. MMS.	: İrade Meclis-i Mahsus
K.	: Kutu
MEB.	: Milli Eğitim Bakanlığı
MMZC	: Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri
MV.	: Meclis-i Vükela Mazbataları
No:	:Numara
s.	: sayfa
S.	: Sayı
ss.	: sayfa sayısı
ŞD.	: Şura-yı Devlet Evrakı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TFR. I. A.	: Rumeli Müfettişliği Sadaret Evrakı
TFR. I. MKM.	: Rumeli Müfettişliği Makamat Evrakı
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
Ty.	: Tarih yok
vd.	: ve diğerleri
Y. A. HUS.	: Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı
Y. EE. KP.	: Yıldız Sadrazam Kamil Paşa Evrakı
Y. PRK. A.	: Yıldız Perakende Evrakı Sadaret Maruzatı
Y. PRK. ASK.	: Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat

Y. PRK. MYD. : Yıldız Perakende Evrakı Yaveran ve Maiyyet-i Seniyye
Erkan-ı Harbiye Dairesi

Y. PRK. UM. : Yıldız Perakende Evrakı Umumi

Y. : Yıl

Yay. Haz. : Yayına Hazırlayan

Yay. : Yayınları

GİRİŞ

Eşkîyalık, Anadolu coğrafyasının süreklilik arz eden “sosyal bir olgusu” olmasına rağmen bu konuda birkaç eser dışında, henüz derli toplu bir çalışma kaleme alınmamıştır. Bu araştırmada söz konusu olgu, tarihin belirli bir kesitinde ve belirli bir coğrafyada ele alınarak daha ziyade bir “sosyal tarih çalışması” amaçlanmıştır. Bu açıdan çalışmanın öznesi sadece Anadolu eşkıyalık/efelik tarihinin en ünlü figürlerinden biri olan Çakırcalı Mehmed Efe veya yıllarını eşkıya takibinde geçiren Kara Said Paşa değildir. Zira bu çalışmada, evleri eşkıya tarafından yakıldığı için sadrazam ve padişahın yardım dileyen Ödemiş’in Gerçekli köyünden Fatma Hanım, askerden firar ederek eşkıyalığa başlayan Eynez köyünden Mehmed oğlu Yusuf ve takip müfrezelerinin usûlsüzlükleri yüzünden eşkıyalığa başladığını iddia eden çete reisi Arnavud Ruşid de -kaynakların elverdiği ölçüde- çalışmanın birer öznesi olarak ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda öncelikle, araştırmanın amacı ve önemi, izlenen bilimsel yöntem ve çalışmanın sonunda cevaplanması hedeflenen sorular hakkında bilgi vermenin gerekli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca çalışmaya esas teşkil eden kaynakların analiz edilmesinin, çalışılan dönem ve coğrafyadaki eşkıyalık olaylarının alt yapısını oluşturan siyasî, idarî, iktisadî ve sosyo-kültürel duruma değinmenin yararlı olacağı kanaatindeyiz.

A) Kuramsal Çerçeve: Araştırmanın Konusu, Önemi, Araştırma Soruları ve Kaynakların Değerlendirilmesi

Anadolu coğrafyasında yaşamış olan insanların sosyal tarihine bakılırsa, eşkıyalığın yüzlerce yıllık bir geçmişinin olduğu görülecektir. Bununla birlikte eşkıyalık olayları, devletin siyasî, iktisadî ve sosyo-kültürel açıdan çözülmeye başladığı 19. yüzyılda, önüne geçilemeyen ve kırsalda yaşayan insanların büyük bir çoğunluğunun gündelik yaşamını derinden etkileyen bir durum haline gelmiştir. 20. yüzyılın başında ise sorun daha vahim boyutlara ulaşmıştır. Çalışmanın başlığında belirtilen “II. Meşrutiyet’in İlanından Yunan İşgaline Batı Anadolu’da Eşkîyalık (1908-1919)” konusu tespit edilirken öncelikle konu ve tarih aralığında sınırlamaya gidilmiştir. Araştırmanın II. Meşrutiyet’in ilanından başlatılmasının birkaç temel

sebebi vardır: Daha önce yapılan çalışmaların çoğunlukla Osmanlı Devleti'nin erken dönemlerine yoğunlaşması, söz konusu tarihin tespit edilmesinde etkili olmuştur. Bunun yanı sıra çalışmanın başlangıç tarihinin tespitinde, II. Meşrutiyet'in hemen akabinde ilan edilen genel aflu birlikte, hapishanelerdeki bütün eşkıyaların serbest bırakılmasının eşkıyalık olaylarında adeta patlamaya sebep olması ve meşrutî idareyle birlikte devlet ricalinin eşkıyalığa bakış açısında bir değişiklik olup olmadığının tespit edilebilmesi düşüncesinin de tesiri olmuştur. Çalışmanın Yunan ordusunun İzmir'i işgal ettiği Mayıs 1919'da sonlandırılmasının temel sebebi ise işgalle birlikte oluşan kaos ortamının eşkıyalık olaylarına yeni bir boyut kazandırmasıdır. Zira işgallerle birlikte bölgede faaliyet gösteren Rum çeteleri, Yunan ordusuyla adeta bütünleşirken daha önce eşkıya olarak görülen zeybekler de Kuvayimillîye'nin bir parçası haline gelmiştir.

Tezin coğrafi olarak Batı Anadolu'yla sınırlandırılmasının temel sebebi ise özellikle 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında imparatorluk coğrafyasında eşkıyalık olaylarının en fazla bu bölgede görülmesidir. Ayrıca bunda, söz konusu bölgede görülen efe/zeybek kültürünün eşkıyalığa farklı bir boyut kazandırması ve Rum çetelerinin siyasî mahiyetteki eşkıyalıkları da etkili olmuştur. "Batı Anadolu" ile hangi coğrafya ve idarî birimin kastedildiğine de açıklık getirmek gerekir. Bu doğrultuda öncelikle o dönemin "Aydın vilayeti"ne bağlı olan yerler esas alınmıştır. Bununla birlikte 1913 yılına kadar söz konusu vilayete bağlı olan Menteşe sancağı, belirtilen tarihte müstakil mutasarrıflık haline getirilmesine rağmen bölge coğrafyası göz önünde tutulup konu bütünlüğünün sağlanması amacıyla çalışma kapsamına alınmıştır. Ayrıca eşkıyaların gerçekleştirdikleri faaliyetlerde, herhangi bir idarî sınır tanımayarak birden çok vilayet ve sancakta eylemde bulunmaları, çalışmanın başlığında "Aydın vilayeti" gibi kesin sınırlarla belirlenmiş idarî bir birimin ismini kullanmak yerine, Batı Anadolu gibi daha esnek bir ifadenin tercih edilmesine neden olmuştur.

Çalışmanın sınırlarına dair bu açıklamaları yaptıktan sonra, konunun içeriğini de belirtilen dönem ve tarih aralığında gerçekleşen eşkıyalık olaylarının kırsalda yaşayan geniş halk kitlelerini nasıl etkilediği, devletin bu olaylarla baş etmek için aldığı tedbirler, Birinci Dünya Savaşı yılları ve Mütareke Dönemi'nin kendine özgü koşullarının eşkıyalık olaylarını nasıl etkilediği oluşturmaktadır.

Eşkîyalık, Türkiye’deki tarih çalışmalarında şimdiye kadar üzerinde yeterince durulmayan konulardan biridir. Bunun başlıca sebebi, son yıllara kadar “geleneksel tarih anlayışı”nın hâkim olması ve tarih araştırmalarında daha çok siyasî, askerî veyahut diplomasi tarihine ağırlık verilmesi, böylece “yönetilenlerin” yani halkın/toplumun tarihinin ihmal edilmiş olmasıdır. Batı tarih yazıcılığının son elli yıllık gelişimine bakıldığında, özellikle “Annales” ekolünün katkılarıyla toplumun “alt” katmanlarına yönelik araştırmaların ağırlık kazandığı, bu doğrultuda “sosyal tarih” çalışmalarının arttığı görülmektedir. Türkiye’de sosyal tarih alanında yapılan çalışmalar, tezimize konu edindiğimiz dönem ve coğrafya için de eksikliğini hissettirmektedir. Bu doğrultuda tezin hem bölgenin hem de Osmanlı Devleti’nin son dönemine dair yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu tez, eşkıyalık konusunu ele alan tarihçiler dışındaki sosyal bilimcilerin çalışmaları için de kaynak teşkil edecektir.

Bu çalışmada cevapları aranacak olan temel sorular şunlardır:

Eşkîyalık, sosyal eşkıyalık, adî-siyasî eşkıyalık kavramları ne ifade etmektedir? Eşkîyalığın ortaya çıkmasının siyasî, sosyo-kültürel ve iktisadî sebepleri nelerdir? Eşkîyaların insan ve lojistik kaynakları kimler ve nelerdir? Batı Anadolu coğrafyasının eşkıyalık olaylarına etkileri nelerdir? Batı Anadolu’daki eşkıyalık olaylarıyla efe/zeybek kültürü arasındaki ilişki nedir? Devletin eşkıyaya, eşkıyanın devlete ve halka, halkın/köylünün de devlete ve eşkıyaya bakışı açısı ne yöndedir? Meşrutiyet’ten sonra ilan edilen genel af, eşkıyalık olaylarını nasıl etkilemiştir? Birinci Dünya Savaşı’na kadar geçen süreçte Osmanlı Devleti’nde yaşanan eşkıyalık olayları nelerdir? Devlet, eşkıyalıkla mücadele için hangi yollara başvurmuştur? Birinci Dünya Savaşı yıllarına özgü siyasî, iktisadî ve sosyo-kültürel şartlar nelerdir ve bu şartlar eşkıyalık olaylarını nasıl etkilemiştir? Mütareke Dönemi’nde Osmanlı Devleti’nin temel asayiş ve iç güvenlik politikasını şekillendiren koşullar nelerdir ve bu koşulların oluşmasında eşkıyalık olaylarının etkisi nedir? Rum eşkıya çetelerinin gerçekleştirdiği eşkıyalık olayları nelerdir ve bu olaylar tarihi süreçte nitelik ve nicelik açısından bir değişime uğramış mıdır? Çalışılan dönemde Batı Anadolu kırsalında yaşayan insanlar eşkıyalık olaylarından nasıl etkilenmiştir?

Araştırmaya konu edinilen eşkıyalık olgusu ve olayları, sadece tarihçilerin değil edebiyatçıların, halk bilimcilerin, siyaset bilimcilerin ve sosyologların da ilgisini çekmiş ve bu doğrultuda ciddi bir literatür oluşmuştur. Bu nedenle çalışmada tarihin yanı sıra sosyal bilimlerin adı geçen disiplinleri tarafından üretilen kavramsal araçlardan da istifade edilmiştir.

Bu araştırmada kullanılan en temel kaynakların başında arşiv belgeleri gelmektedir. Zira eşkıyalık olaylarına dair merkezî hükümet ile yereldeki askerî ve mülkî idareciler arasındaki yazışmalara ait belgelerin büyük çoğunluğu Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunmaktadır. Çalıştığımız dönemde gerek valilikler ve mutasarrıflıkların gerekse taşrada asayişî sağlamakla görevli olan Jandarma Umum Kumandanlığının Dâhiliye Nezaretine bağlı olması nedeniyle özellikle söz konusu nezarete bağlı fonlardan yararlanılmıştır. Bunun yanı sıra zikredilen arşivin farklı fonlarında bulunan belgeler de kullanılmıştır. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı yıllarında eşkıyanın takibi ve yakalanması görevi jandarmadan alınarak orduya devredildiği için, söz konusu dönemin eşkıyalık olaylarına dair belgelerin önemli bir kısmı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivinde bulunmaktadır. Bu yüzden adı geçen arşivin Birinci Dünya Harbi ve İstiklal Harbi kataloglarında bulunan belgelerden de istifade edilmiştir. Ayrıca arşiv çalışması yapılırken Cumhuriyet Arşivi ve Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü kurum arşivlerinin yanı sıra yerel araştırmacıların özel arşivlerinde bulunan kaynaklara da ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda birtakım genellemelere giderken daha sağlıklı bir altyapı oluşturulması için binlerce arşiv belgesi değerlendirilmekle birlikte bu, elbette çalışılan konuya dair bütün belgelerin görüldüğü anlamına gelmez.

Arşiv belgelerinin oluşturduğu kaynak grubuna yaklaşırken ihtiyatlı davranılarak, bunların eşkıyalık olaylarına dair büyük ölçüde dönemin “resmî görüşünü” yansıttığı gerçeği göz önünde tutulmuştur. Bu doğrultuda özellikle eşkıyalık olaylarından doğrudan veya dolaylı olarak etkilenen sıradan insanların/köylülerin eşkıyalığa bakış açısını yansıttığı düşünülen belgelere daha fazla yer verilmeye çalışılmıştır. Eşkıyalık olaylarının failleri olan şakilerin düşünce dünyasını, devlete bakış açısını ve dağa çıkış sebebini doğrudan yansıtır onların sesi olabilecek belge sayısı yok denecek kadar azdır. Bu bakımdan ulaşılan çok az sayıdaki belgenin tamamı değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Tezde kullanılan ikinci kaynak grubunu, döneme ait gazete ve dergiler oluşturmaktadır. Söz konusu döneme ait özellikle yerel gazetelerden fazlasıyla istifade edilmeye çalışılmıştır. Çünkü özellikle II. Meşrutiyet'in ilanına müteakip, basının görece daha özgür olduğu dönemde, eşkıyalık olaylarını ele alan gazetelerdeki haber ve makaleler, konuyu belgelerdeki gibi oldukça “renksiz” ve “resmî” bir üsluptan ele almaktan ziyade, farklı boyutlarıyla değerlendirmiştir. Bu doğrultuda yerel gazete koleksiyonlarının tamamına ulaşılmaya çalışılmış ve daha ziyade *Köylü*, *Ahenk*, *İttihad*, *Anadolu* ve *Hizmet* gibi gazetelerden yararlanılmıştır. Bunun yanı sıra İstanbul'da neşredilen gazetelerden de istifade edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca imkânlar nispetinde farklı ülkelerde yayımlanan İngilizce gazetelerin konuya dair haber ve makalelerine de verilmiştir.

Eşkıyalığa dair oldukça fazla sayıda roman, şiir ve türkü bulunmaktadır. Çalışmada kimi zaman bunlara da atıfta bulunulmakla birlikte söz konusu kaynakların doğası gereği kurguyu ve duygusal öğeleri barındırması nedeniyle, diğer kaynakları desteklemek mahiyetinde bu eserlerden istifade edilmiştir. Yukarıda bahsedilen kaynakların yanı sıra tezlerden, anı ve günlükler ile araştırma ve inceleme eserlerden de yararlanılmıştır.

B) Eşkıyalık-Sosyal Eşkıyalık ve Eşkıyalığı Yaratan Nedenler

a. Genel Tanımıyla Eşkıyalık

Konuya giriş yapmadan önce metinde sıkça tekrarlanacak olan bazı kavramların açıklanması gerekmektedir. Bu doğrultuda öncelikle açıklanması gereken kavram “eşkîya”dır. “Eşkîya”, Arapça “şeka” mastarının öznesi olan “şaki”nin çoğulu olarak Türkçeye, Arapçadan geçmiş bir isimdir.¹ Bununla birlikte Türkçede eşkıya sözcüğü “tekil” anlamda da kullanılmaktadır.² İslam hukukunda eşkıya yerine “yol kesen” anlamında “hırâbe” veya “kâtîu't-tarîk (kuttâu't-tarîk)

¹ Şemseddin Sami, “Eşkîya”, “**Kâmûs-ı Türkî**, Haz. Şaban Kurt, Çağrı Yay., s.118. “Eşkîyalık”, “*Şekave*” terimlerinin tanımları için bkz. Şemseddin Sami, **a.g.e.**, s.118 ve 781.

² Bu doğrultuda tezde eşkıya sözcüğünün bazı yerlerde tekil bazı yerlerde ise çoğul olarak kullanılmasında sakınca görülmemiştir.

tabirleri kullanılmıştır.³ Bu doğrultuda Osmanlı kaynaklarında “kat’-ı tarik” tabiri kullanılmakla birlikte daha çok “eşkîya” sözcüğüne yer verilmiştir.⁴ Dolayısıyla çalışılan döneme ait kaynaklarda daha çok şaki ve eşkıya sözcükleri kullanılmakla birlikte haydut, türedi ve şerir sözcüklerinin de kullanıldığı olmuştur. Ayrıca Rum/Yunan eşkıyaları için bazen “palikarya”⁵ sözcüğü de kullanılmıştır.

Sözlük ve ansiklopedilerde farklı şekilde tanımlanan “eşkîya” sözcüğü⁶ ortak bir paydada “dağda-kırda yol kesen, hırsızlık yapan, haydut, azgın, habis, fesatçı” bir insan tipini betimler. Eşkîyalık eylemini gerçekleştiren kişi yani “şakî”, bed-bah, bed-faal, bed-girdar, bed-reviş, haylaz, habis, kutta-ı tarik ve serkeşlik vadisine sapan kişidir.”⁷ Bu kişilerin yaptıkları eylemler, “şekavet” ya da “eşkîyalık” diye tabir

³ Ömer Nasuhi Bilmen, **Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu**, C. III, İstanbul, ty, s.288; Ali Bardakoğlu, “Eşkîya”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yay., C. XI, 1995, s.463.

⁴ Esra Yakut, “Osmanlı Hukukunda Bir Suç Olarak Eşkîyalık ve Cezalandırılması”, **Kebikeç-Dosya: Şâki, Celâli, Âsi-I**, S. 33, 2012, s.21.

⁵ Türkçe sözlükte “Palikarya sözcüğü, kabadayı, Rum delikanlısı ve Yunanlı olarak tanımlanmıştır. Bkz: “Palikarya”, **Türkçe Sözlük**, C.II, Yay. Hzl: Hasan Eren ve diğerleri, TTK Basımevi, Ankara, 1988, s. 1154.

⁶ Farklı kaynaklarda “Eşkîya” kelimesinin tanımı şu şekildedir: “Şehir dışında dağlarda yol kesen hırsızlar, şakiler, haydutlar.” İlhan Ayverdi, **Kubbealtı Lügati Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, C.I, Mas Matbaacılık, İstanbul, 2006, s.887; “Dağda, kırda yol kesen hırsızlar, haydutlar.” **Türkçe Büyük Sözlük**, C.I, TDK Yay., Ankara, 1988, s.736; “Dağda, kırda yol kesen hırsızlar, haydutlar, kır uğurları.” **Türkçe Sözlük**, C. I, Dil Derneği Yay., Ankara, 1998, s.430; “Şakiler, mahzullar, habisler.” **İlaveli Müntehabat-ı Lügat-ı Osmaniye** [Y.y. : yayl.y., 1900?], C. I-II, s.43; “Dağ hırsızları, haydutlar.” Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 2003, s.238; “Dağda, kırda yol kesen hırsızlar, haydutlar, kır hırsızları.” **Türkçe Sözlük**, C. I, s.472; “Şakiler, azgınlar.” Mustafa Nihat Özön, **Osmanlıca-Türkçe Sözlük**, İnkılâp Kitabevi, 2012, s.214; “Dağda, kırda yol kesen, soygun yapan haydut, ele avuca sığmaz, yaramaz çocuk.” **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, Milliyet Yay., C. XXI, s.3849; “Şakiler; yol kesenler; asiler; Allah’a ve kanunlara isyan edip kötülük yapanlar.” **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat**, C. I, Yay. Hzl.: Abdullah Yeğin vd., Maarif Matbaası, İstanbul, 1981, s.494; “Kırsal bölgelerde genellikle çete halinde örgütlenmiş kişilerin silah zoruyla yaptıkları soygun, talan, adam kaçırma, fidye alma ve bu amaçlardan herhangi biri için adam öldürme eylemlerine verilen genel ad.” **Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi**, C. XI, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1994, s.404; “Arapça “şakî” haydut isminin çoğuludur. Haydutlar, yol kesen dağ hırsızları, soyguncu haydut.” **Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi**, Meydan Yayınevi, C. IV, İstanbul, 1981, s.401.

⁷ “Şakî”, Şemseddin Sami, **a.g.e.**, s.118. Farklı kaynaklarda “Şakî” kelimesinin tanımı şu şekilde tanımlanmaktadır: “Yol kesici, haydut; her türlü kötülüğü işleyebilecek yaratılıştaki olan, kötü huylu kimse.” Ayverdi, **a.g.e.** s.2903; “Haydut, eşkıya.” **Türkçe Büyük Sözlük**, C. II, s.2069; “Şekavetli olan, günahkâr.” **İlaveli Müntehabat-ı Lügat-ı Osmaniye**, s.417; “Bahtsız, fena hareketli, haylaz, habis; haydut, yol kesen.” Devellioğlu, **a.g.e.**, s.977; “Her türlü günahı işleyecek bahtsız; haylaz, habis; haydut, yol kesen.” Özön, **a.g.e.**, s.774; “Haydut, eşkıya; talihsiz; haylaz, habis.” **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, s.10990; “Haydut; yol kesen; haylaz; her çeşit günahı işleyebilen.” **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat**, C. II, s.1980; “Kötülük yapan, günah işleyen; bahtsız, talihsiz.” **Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi**, s.709; “Haydut, yol kesici.” Ejder Yılmaz, **Hukuk Sözlüğü**, Yetkin Yay., Ankara, 2005, s.1146; “İnkârcılığı ve kötü ameller işlemesi yüzünden ahirette bedbaht olup cehenneme girecek kafir ve fasık.” **TDV İslam**

edilerek “haydutluk, soygunculuk, her çeşit kötülük içinde olmak, bela ve zillete düşmek” gibi anlamlara gelmektedir.⁸

Yapılan işin “suç” ve yapanın da “suçlu” olması bakımından kelimenin hukuksal tarifi önem arz etmektedir. Hukukî açıdan eşkıyalık; “*malı gasp etmek, zapt etmek, suikastta bulunmak, ölç almak, ülkelerin iç huzurunu bozmak için ev, çiftlik, köy, kasaba, ağıl, değirmen vs. yerleri basarak veya yakıp-yıkarak, tahrip ederek, insanları öldürerek, yollarda ve geçitlerde soygun yaparak, adam kaçırmak. Bu fiillerinden dolayı hapis iken firar ederek, silahla dolaşıp, emniyet ve asayiş tehdit ve ihlal etmek*”⁹ demektir. Ayrıca İslâm hukukunda yol kesip, Müslümanların ve Zimmilerin mallarını ellerinden zorla, şiddetle ve korkutarak alan, hayatlarına kasteden, halkı korkuya sürükleyen kişilerin işlemiş oldukları suç “büyük hırsızlık” olarak nitelendirilmiştir.¹⁰ Bununla birlikte eşkıyalık suçunu hırsızlıktan ayıran en önemli fark ise hırsızlık suçunun kuvvet ve şiddet kullanmaksızın bir malın gizlice alınması temeline dayanması; eşkıyalığın ise kuvvet kullanarak zorla gerçekleştirilen bir eylem olmasıdır.¹¹

Eşkıyalık, genellikle şehir dışında, kırlarda, dağlarda, ıssız yollarda, çete halinde faaliyet gösteren haydutların silahla veya başka bir şekilde zor kullanarak yol kesip veya baskın yapıp mala ve cana tecavüz, kamu düzenini ve asayiş ihlali olarak anlaşılır.¹² Bu açıdan çalışılan döneme ait kaynaklarda genellikle şehirlerde gerçekleştirilen bir vukuat, kırsalda gerçekleştirilen ile aynı mahiyette olsa dahi

---

Ansiklopedisi, C. XXXVIII, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yay., 2010, s.305; “Eşkıya, haylaz.”, **Dictionnaire Larousse-Ansiklopedik Sözlük**, s.2224.

⁸ Farklı kaynaklarda “Şekavet” sözcüğü şu şekilde tanımlanmıştır: “Eşkıyalık, yol kesicilik, haydutluk, şakilik; kötü yaradılışlı, kötü iş işleyecek niyette olma, kutsuzluk.”, Ayverdi, **a.g.e.**, s.2929; “Haydutluk, soygunculuk.”, **Türkçe Büyük Sözlük**, C. II, s.2082; “Haydutluk, soygunculuk.”, **Türkçe Sözlük**, C.II, s.1252; “Bedbahtlık, bahtı karalık, kutsuzluk; eşkıyalık, haydutluk.”, Devellioğlu, **a.g.e.**, s.986; “Kutsuzluk; yaramazlık, kötü iş işleme; haydutluk, yol kesicilik.”, Özön, **a.g.e.**, s.780; “Eşkıyalık, haydutluk; bahtı kara olma, talihsizlik; İslam hukukunda eşkıyalık etme, yol kesme, adam kaldırma gibi suçlar.”, **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, s.11036; “Her çeşit kötülük içinde olmak; bela ve zillete düşmek; sıkıntıda kalmak; haydutluk, eşkıyalık”, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat**, s.1980; “Haydutluk, eşkıyalık; kötü iş yapma; kutsuzluk, bedbahtlık.”, **Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi**, s.709; “Haydutluk, soygunculuk.”, Yılmaz, **a.g.e.**, s.1151.

⁹ Yılmaz, **a.g.e.**, s.1146; Halil Cin-Ahmet Akgündüz, **Türk-İslam Hukuk Tarihi**, C.III, Timaş Yay., İstanbul, 1990, 322.

¹⁰ Ali Şafak, **Mezheblerarası Mukâyeseli İslâm Ceza Hukuku**, Erzurum, 1997, s.170.

¹¹ Yakut, **a.g.m.**, s.21.

¹² Bardakoğlu, **a.g.m.**, s.463.

eşkivalık olarak adlandırılmamıştır. Yani eşkıyalık daha çok kırsala özgü bir suç türü olarak görülmüştür.

Bütün bunlarla birlikte eşkıya sözcüğünün döneme ait kaynaklarda, ifade ettiği anlam bakımından herhangi bir kişiyi ya da grubu itibarsızlaştırmak; yapılan işin ne kadar kötü olduğuna vurgu yapmak için de kullanıldığı görülmektedir.¹³ Bu açıdan dönemin gazeteleri ve belgelerinde geçen her “eşkıya” sözcüğünü gerçek anlamıyla okumanın doğru olmayacağı düşünülmektedir.

b. Sosyal Eşkivalık

Eşkivalık konusu, tarihçilerden toplum bilimcilere ve edebiyatçılara kadar çok geniş bir yelpazede, sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinde çalışan farklı araştırmacıların ilgi duyduğu bir konu olmuştur. Bu doğrultuda eşkıyalık farklı açılardan ele alınan bir kavramdır. Bu konuda, genelde olumlu ve olumsuz olmak üzere iki bakış söz konusudur. Bunlardan ilki, eşkıyalığı yücelten, bir tür direniş olarak gören, toplum ve halk adına haklı bir hareket gibi kabul eden romantik görüş; ikincisi ise eşkıyalığı, devletin çatısı altında, devlete rağmen hareket eden, halkla çatışan ve devletten ziyade halka zarar veren kişi ve grupların yasadışı hareketi olarak kabul eden görüştür. Romantik görüşü savunan ve bunu kuramsallaştıran en etkili isim, ünlü İngiliz tarihçi Eric Hobsbawm'dur. Hobsbawm, *Eşkivalar* adlı eserinde, “*Kanuna göre, şiddet kullanarak başkalarına saldıran ve onları soyan bir gruba ait olan (ve şehirde bir sokak köşesinde maaş paralarını çalanlardan resmen tanınmaları söz konusu olmayan örgütlü asilere ya da gerillalara kadar) herkes eşkıyadır*” demek suretiyle¹⁴ demek suretiyle eşkıyalığa ne kadar kapsamlı bir anlam yüklediğine dikkat çekmektedir. Eşkivalık olgusunu sosyal tarih araştırmaları

---

¹³ Örneğin *Ahenk* gazetesi Rodos'u işgal eden İtalyan askerleri için “İtalya Şakileri” ifadesini kullanmaktaydı. Bkz: Şinasi, “*Ne olacak?*”, **Ahenk**, 30 Nisan 1328/13 Mayıs 1912, s.1; Başka bir örnekte ise *Müsavat* gazetesi İttihad ve Terakki Cemiyeti için “celali eşkıyası” tabirine yer vermektedir. Bkz: “*Muhterem Valimize: Dirdli İzmir'in Yanık Hitabesi*”, **Müsavat**, 9 Nisan 1335/9 Nisan 1919, s.1; Yine Millî Mücadele yıllarında İstanbul Hükümetinin “paşalık payesi” verdiği Ahmed Anzavur, Ankara Hükümetince “eşkıya” olarak tamamlanırken, Anzavur ise Kuvayımilliye birlikleri için aynı tabiri kullanmaktaydı. Bkz: **ATASE**, İSH, K.1071, G.8, B.8-1; Yine döneme ait belgelerde Batı Anadolu'yu işgal eden Yunan ordusu için “Yunan eşkıyası” tabirinin kullanıldığına sıklıkla rastlanmaktadır. Örnek olarak bkz: **ATESE**, İSH, K.16, G.58, B.58-1.

¹⁴ Eric J. Hobsbawm, **Eşkivalar**, Çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2011, s.25.

çerçevesinde, geniş çapta ve dünya ölçeğinde ele alan Hobsbawm, bu doğrultuda “toplumsal/sosyal eşkıyalık” kavramını ortaya atmıştır.¹⁵

Hobsbawm’a göre toplumsal eşkıya, bürokrat ve devlet tarafından suçlu sayılan fakat arasında yaşadığı ve köylüler tarafından kahraman, yenilmez, intikam alıcı, adalet için savaşan, bazen de özgürlüğün lideri olarak görülen ve her koşulda saygı duyulan, bu yüzden de yardım edilen ve desteklenen kanun kaçağı köylülerdir. Köylülerin kahramanı olan bu insanlar, adalet için mücadele eder, düşkünlerin hakkını arar ve hürriyet kahramanı görüntüsü verir. Tüm bu özellikleri onu her zaman desteklenmesi gereken kanun kaçağı köylüler haline getirir. Betimlenen özelliklerine göre; toplumsal bir eşkıya, ne kendi yetiştiği çevrede ne de başka herhangi bir köyde köylünün elindeki ürüne el koymaz ve alıp kaçmaz.¹⁶

Hobsbawm, yoksullara arka çıkan, haksızlıkları düzeltmeye gayret eden, adaleti ve toplumsal hakkaniyeti sağlamayı görev edinen asil davranışlı kişi olarak tanımladığı sosyal eşkıyanın sahip olması gereken özellikleri dokuz maddede sıralamıştır:

“Birincisi, asil soyguncu kanun dışı hayatına bir suç işleyerek değil, adaletsizliğe kurban gittiği ya da onlar tarafından suç sayılan (oysa halkın bu gözle bakmadığı) bir fiilden dolayı yetkili makamların kovuşturmasına uğradığı için başlar. İkincisi, haksızlıkları düzeltir. Üçüncüsü, zenginlerden alıp yoksullara verir. Dördüncüsü, nefs-i müdafaa ya da açlıktan intikam alma halleri dışında hiçbir zaman kimseyi öldürmez. Beşincisi, eğer hayatta kalmayı başarırsa onurlu bir yurttaş ve topluluk üyesi olarak halkının arasına döner. Aslında zaten topluluğundan hiçbir zaman tam olarak ayrılmamıştır. Altıncısı, halkınca hayranlık duyulan, yardım edilen ve kullanan birisidir. Yedincisi, içinden çıktığı topluluğun mensupları yetkili makamlar karşısında onu ele veremeyecekleri için ya eceliyle ölür ya da bir ihanetten dolayı. Sekizincisi, en azından teoride, görünmez ve yaralanmaz bir varlıktır. Dokuzuncusu, adaletin kaynağı olan kralın ya da imparatorun düşmanı değil, sadece yerel beylerin, din adamlarının ya da başka zalimlerin düşmanıdır.”¹⁷

Çoğu araştırmacı, Hobsbawm’ın bu görüşünü benimseyerek eşkıyalığa romantik gözlerin ardından bakmış ve eşkıyaların köylülere yardım etmeye çalışan kır isyancıları olduklarını ileri sürmüştür. Belli ölçüler içinde topluma zararları dokunsa da eşkıyalığın soylu bir direniş olduğu yolundaki romantik görüşü

¹⁵ Türkan Gözütok, “Eşkıyalık ve Çakırcalı Mehmet Efe’nin Türk Edebiyatına İzdüşümü”, **Türkbilig**, S. 21, 2011, s.50.

¹⁶ Hobsbawm, **Eşkıyalar**, s.60-63; Efkan Uzun, “Osmanlı Örnekleme Üzerinden Sosyal Eşkıyalığa Bir Bakış”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl 10, S. 3, Aralık 2006, s.32.

¹⁷ Hobsbawm, **Eşkıyalar**, s.62-63.

destekleyen araştırmacılarından biri de Fernand Braudel'dir. Braudel, *II. Felibe Dönemi'nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası* adlı çalışmasında; eşkıyalığı, tarihin haklarında pek bilgi vermediğı fakir/ezilenlerin (ya da resmî tarih yazıcılığında seçkinlerin yer vermediğı “küçük insan”ın), güçlülerin dikkatini çekme biçimi olarak yorumlarken, eşkıyalığın temelinde yatan gerçek olgunun yoksulluk olduğunu belirtir. Braudel'e göre, “Eşkıyalık her şeyden önce, siyasal düzenin ve hatta toplumsal düzenin koruyucusu oldukları yerleşik devletlere karşı bir intikamdır” ve “Efendiye karşı, onun aksak adaletine karşı intikam alan eşkıyalık hemen her yerde bir haksızlık düzelticisi olmuştur”.¹⁸

Türkiye'de İsmail Beşikçi ve Sabri Yetkin, eşkıyalığa sosyal yönüyle bakan ve eşkıyalığın *erdemli tarafını* ön planda tutan araştırmacılara örnek olarak gösterilebilir. Doğu Anadolu'daki eşkıyalık olgusu üzerine çalışma yapan İsmail Beşikçi, söz konusu coğrafyadaki eşkıya hareketlerini “ağalığın, baskıcı rolüne karşı ortaya çıkan bir direnme şekli” olarak kabul eder. Beşikçi'ye göre eşkıyalık, “halka karşı değil, halkı ezen ağalara ve her zaman ağalarla işbirliği yapmış ve onun çıkarlarını korumuş olan devlet bürokrasisine karşı” yapılmıştır.¹⁹ Ege'deki eşkıyalık meselesini ele alan ve Türkiye'de bu alanda öncü araştırmalar yapan Sabri Yetkin de eşkıyalığı, 19. yüzyılın sonlarından itibaren giderek artan sosyal, ekonomik ve siyasal sorunların ve çözümsüzlüklerin doğal bir sonucu olarak yaygınlaşan ve kronikleşen bir hareket olarak görür. “Sosyal haydut”luğun İmparatorluk döneminde Ege'de yaygınlaşmasını, bölgedeki ekonomik paylaşımın eşitsizliğine ve katmanlar arasındaki farklılığa bağlar.²⁰

Hobsbawm'ın eşkıyalığa bakış açısı pek çok araştırmacı tarafından benimsenmekle birlikte ciddi itirazlarla da karşılaşmıştır. Adı geçen yazarın sosyal eşkıyalığına dair eleştiriler daha çok onun eşkıyalığa bakış açısının destansı ve sosyal gerçeklikten ziyade romantik olduğu yönündedir.²¹ Bu doğrultuda kimi araştırmacılar

¹⁸ Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, C.I, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yayıncılık, s. XXXVII.

¹⁹ İsmail Beşikçi, *Doğu Anadolu'nun Düzeni Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller*, E Yay., Ankara, 1969, s.26, 101.

²⁰ Sabri Yetkin, *Ege'de Eşkıyalar*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2003, s.83-90; Gözütok, a.g.m., s.52.

²¹ Hobsbawm'ın sosyal eşkıyalık kuramının eleştirisine dair şu kaynaklara bakılabilir: James A. Inciardi, Alan A. Block, Lyle A. Hallowell, *Historical Approaches to Crime: Research Strategies and Issues*, Beverly Hills: Sage Publications, California, 1977, s. 32-50; Anton Blok, “The

eşkıyalığa soylu bir direniş olmaktan ziyade toplum düzenini bozan bir tehdit olarak bakmaktadır. Eşkıyalık olgusunu “toplumsal tehdit” olarak değerlendirenlerin başında ise Karen Barkey gelir. Barkey, eşkıyaların kırsal toplumun esas zorbaları olduğunu savunarak; eşkıyalığı, haksızlığa ve adaletsizliğe karşı yapılmış bir direniş hareketi yerine, “halkı ezen bir hareket” olarak görür. O, yerel iktidarı ellerinde tutanlara aracılık eden bu kişilerin iyiliksever olduklarını düşünmemekle birlikte, eşkıyaların mutlaka devlet düşmanı olduklarını da savunmaz. Barkey, kırsal toplumdaki bu eşkıya gruplarının kökenlerini, niyetlerini ve sonunda uğradıkları yıkımı gözler önüne sererek daha az romantik bir eşkıya imgesi sunar. Her ne kadar kökenleri köylü olsa bile eşkıyalar, bir süre sonra köylülere ihanet eden kişiler haline gelebilir, köylere baskınlar yapabilir ve köylerde mezalim derecesine varan suçlar işleyebilir. Dolayısıyla Barkey’e göre eşkıyalar, romantik tanımdaki gibi “ilkel isyancılar” değil, sadece eşkıyadır.²²

Yukarıdaki açıklamalardan sonra çalışılan dönem ve coğrafya açısından sosyal eşkıyalığın üzerinde ihtiyatla durulması gereken bir kavram olduğunu belirtmekte yarar var. Zira sosyal eşkıyalar için Hobsbawm’ın ortaya koyduğu bütün özellikleri taşıyan bir eşkıya tipi tespit edilemediği gibi, sosyal eşkıyalık ile adi eşkıyalık arasındaki çizgi çoğu kez o kadar ince ve muğlâktır ki, bir eşkıyanın *erdemli bir haydut* mu yoksa *adi bir şaki* mi olduğuna dair hüküm vermek neredeyse imkânsızlaşır. Ayrıca bir şakinin sosyal eşkıya ya da adi bir haydut olduğu, ona kimin gözüyle bakıldığına göre de farklılık arz eder. Zira bir şakiye devlet yöneticilerinin gözünden sosyal eşkıya olarak bakılamayacağı gibi, parası ve eşyası gasp edilen veya bir yakını eşkıya tarafından öldürülen sıradan bir köylü için de söz konusu eşkıya Hobsbawm’ın belirlediği ve yukarıda zikredilen bütün özellikleri taşısa da, adi bir hayduttan ya da bir caniden öte bir şey değildir.

Peasant and the Brigand: Social Banditry Reconsidered, **Comparative Studies in Society and History**, C. 14, S. 4, Eylül 1972, s. 490-500; Pat O’Malley, “*Social Bandits, Modern Capitalism and the Traditional Peasantry: A Critique of Hobsbawm*”, **Journal of Peasant Studies**, C. 6, S. 4, Temmuz 1979, s.489-498; Peter N. Sterns, “*Banditry*”, **Encyclopedia of Social History**, Garland, New York, 1994, s. 75-78; Richard W. Slatta (ed), **Banditos: The Varieties of Latin American Banditry**, Greenwood Press, Westport, 1987.

²² Karen Barkey, **Eşkıyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi**, Çev. Zeynep Altok, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1999, s.22.

c. Adî ve Siyasî Eşkîyalık

Her ne kadar literatürde eşkıyalık, “adî” ve “siyasî” olarak kategorize edilmese de bir eşkıya çetesinin eylemini gerçekleştirme amacı açısından böyle bir ayrıma gidilmesinin gerektiği düşünülmektedir. Zira çalışılan döneme ait belgelerde de böyle bir ayrımın yapıldığı görülmektedir.²³

Siyasî ve adî eşkıya çetelerinin gerçekleştirdiği eşkıyalık olayları biçim itibariyle çoğu kez birbirleriyle örtüşmekle birlikte bunların yapılma amacı farklılık arz eder. Şöyle ki, siyasî mahiyetteki bir eşkıyalık olayında etnik, dinî ve mezhepsel bir gaye güdülüp eylem daha üst bir amaca aracılık etmek için kullanılırken, adî eşkıyalık olayında amaç sadece eşkıyalıktır. Tezin ilerleyen bölümlerinde görüleceği üzere Yunanistan’ın megalî idea düşüncesine hizmet etmek amacıyla Rum çetelerinin gerçekleştirdiği eşkıyalık olayları siyasî eşkıyalığa somut örnek teşkil etmektedir. Ayrıca yine 20. yüzyılın başında Balkanlar’da Rum, Sırp ve Bulgar çetelerinin gerçekleştirdiği olaylar ile Anadolu’daki Ermeni çetelerinin yaptıkları, bu mahiyette değerlendirilebilir.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında kırsalda eşkıya çetelerini yakalayarak asayişî sağlamakla görevli olan jandarmaları bu hususta eğitmek için verilen konferanslarda ve *Jandarma Mecmuası*’nda neşredilen makalelerde eşkıyalığın siyasî ve adî olarak ikiye ayrıldığı görülmektedir. Örneğin Z. Şahan, *Eşkîyanın Takip ve Tenkili* başlıklı makalesinde eşkıyaların amaçları itibariyle adî ve siyasî olarak ikiye ayrıldığını belirttiikten sonra siyasî çetelerin takibi ve yok edilmesinin adî çetelerden daha zor olduğunu vurgulamaktadır. Zira yazarın da belirttiği gibi halk, gayeleri ortak ise siyasî çetelere tamamen ve bütün varlıklarıyla yardım eder.²⁴ Başka bir makalede de eşkıyalık adî ve siyasî olarak ikiye ayrıldıktan sonra, adî eşkıyalık eylemlerinin çapulculuk ve yağmaya yönelik, siyasî eşkıyalık eylemlerinin ise mensup olunan

²³ Örnek belgeler için bkz: **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE)**, Klasör 19, Gömlek 72; **BOA**, DH.MUI., 2-4/34 (Dâhiliye Nezareti’nden Sadarete gönderilen 24 Kanunuevvel 1325/ 6 Ocak 1910 tarihli yazı.); **BOA**, DH.MUI., 63/80 (Dâhiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 27 Kanunusani 1325/9 Şubat 1910 tarihli yazı.); **BOA**, DH.ŞFR., 92/324 (Dahiliye Nezaretinden Aydın Vali Vekili Nurettin Paşa’ya gönderilen 31 Teşrinievvel 1334/31 Ekim 1918 tarihli yazı); **BOA**, DH.SFR., 601/101 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine çekilen 8/9 Teşrinisani 1334/8/9 Kasım 1918 tarihli şifre telgraf.)

²⁴ Z. Şahan, “*Eşkîyanın Takip ve Tenkili*”, **T.C Jandarma Mecmuası**, S.: 47-48, Y.: 13, 1 II. Kanun-1 Nisan 1937, s.32.

unsurun siyasî, millî emel ve menfaatlerini temin için savaşmak olduğu belirtilmektedir. Yine söz konusu makalede, adî eşkıyalıkta bulunan çetelerin herkese saldırdığı belirtilirken siyasî eşkıyalıkta bulunan çetelerin ise kendilerinden olmayan unsurlara ve hükümet kuvvetlerine saldırdığı vurgulanmaktadır.²⁵

Eşkıyalık için yukarıda belirtilen kategorilerden başka, çalışmaya konu olan Batı Anadolu'da zeybeklerin dışındaki adî eşkıyalar için “çalıkakıcı” tabiri kullanılmaktadır. Bu tabir döneme ait kaynaklarda daha çok çapulculuk ve yağma yapan, hedef gözetmeksizin herkesi soyan şakileri tarif etmek için kullanılmıştır.²⁶

d) Eşkıyalığı Yaratan Sebepler

Devletlerin çöküşü, adaletsizlik, özgürlüğün yokluğu, uygarlıktan uzaklık, sosyo-ekonomik yapıdaki çöküntüler, yoksulluk, toplumsal katmanlardaki dengesizlikler ve zulüm²⁷ gibi sebepler, eşkıyalığın ortaya çıkmasındaki başlıca faktörler olarak sıralanabilir.²⁸ Devlet otoritesinin çöküşü, haksızlıkları ve asayişsizliği gündeme getirir ki, bu çöküşlerde “ekonomik kriz” ve “yoksullaşma” etken bir rol oynar. Braudel'in belirttiği üzere, 16. yüzyılın sonlarında Akdeniz havzasında, eşkıyalıkta görülen büyük artışta köylülerin hayat standartlarındaki düşüşün etkisi yadsınamaz bir gerçektir.²⁹ Aynı dönemlerde, iktisadî ve siyasî şartların bozulmasıyla ortaya çıkan bazı “yersiz yurtsuz” insanların Osmanlı'da ilk

²⁵ Os[man], “Konferans: Eşkîya Takibi ve Müsademe Usulleri”, T.C. Jandarma Mecmuası, S.: 55, Y.: 15, 1 II. Kanun 1939, s.60-61.

²⁶ Döneme ait gazete ve belgelerde çalıkakıcı tabirinin kullanımına örnek olarak bkz: “Yine Çakırcalı” **Ahenk**, 20 Mayıs 1327/2 Haziran 1911, s.2; “Eşkîya Taslakları”, **Ahenk**, 6 Mayıs1329/ 19 Mayıs 1913, s.2; Şinasi, “Hükümet-i Hazıra'nın Sabıkadan Farkı ve Takrir-i Asayiş”, **Ahenk**, 5 Şubat 1325/18 Şubat 1910, s.1; “Yine Çakırcalı” **Ahenk**, 20 Mayıs 1327/2 Haziran 1911, s.2; “Afv-ı Şahane; Padişah Fermanı”, **Köylü**, 22 Temmuz 1334/22 Temmuz 1918, s.1; “Şekavet ve Asayiş”, **Köylü**, 2 Kânunusani 1335/2 Ocak 1919, s.1.

²⁷“Zulüm kelimesinin esasını ‘bir kimseye adalet vermek yerine hakkını ondan esirgemek’ oluşturur. Adalet duygularına aykırı işleri, her çeşit haksızlık ve eziyeti içine alan geniş kapsamlı bir kelimedir. Halkın emniyetini, huzur ve rahatını sağlamakla yükümlü olan devlet görevlileri; zaman zaman haktan ve adaletten ayrılarak zulüm eden kişiler olmuşlardır.” Ahmet Mumcu, **Osmanlı Hukukunda Zulüm Kavramı**, Ankara, 1985, s.3, 7.

²⁸ Sabri Yetkin, **Batı Anadolu'da Eşkıyalık Olaylarının Yapısal Bir İncelemesi (XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinden Balkan Savaşına)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir, 1995, s.9.

²⁹ Fernand Braudel, **Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, C.II, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yayıncılık, 1990, s.70.

eşkiya gruplarını oluşturması da bu duruma örnek teşkil eder.³⁰ Yoksullaşmayla birlikte malı mülkü olmayan, işsiz güçsüz kimseler eşkıyalığa yönelirken; gelir dağılımındaki eşitsizlik toplumlarda bir hak arayışını, yani başkaldırı ve ayaklanma türünde eşkıyalığı doğurmuştur.³¹

18. ve 19. yüzyıllarda devam edip yenilgiyle sonuçlanan savaşların getirdiği yoksullaşma ve halktan sefer masraflarını karşılamak için ağır vergiler alınması, dirlik mutasarrıfların savaşlarda bulunmaları; öldürülen veya azledilen idareci kapularının³² bir kapuya sığınmaya kadar başıboş dolaşmaları, taşradaki idarenin zayıflaması gibi sebepler³³ eşkıyalık olaylarının daha da artmasına neden oldu. Bu dönemde eşkıyalık olaylarının artışında şüphesiz ki eşkiya çeteleri için doğal kaynak olan asker kaçaklarının³⁴ sayısındaki artış da etkili oldu.³⁵ Özellikle Yeniçeri

---

³⁰ Mücteba İlgürel, “Eşkiya; Osmanlılarda Eşkıyalık Hareketleri”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XI, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yay., İstanbul, 1995, s.468. Osmanlı Devleti’ndeki ilk geniş çaplı ayaklanmalar olan 1595’teki Celali İsyanları ile III. Selim döneminde başlayan Dağlı isyanlarının çıkış nedenleri birbirine benzemektedir. Her iki ayaklanmada da devletin iktisadî, sosyal ve askeri bozuklukların neticesi merkezi yönetimin taşrada kendisini hissettirememesinin önemli etkileri vardır. Ayrıca her iki ayaklanmada da devlet hayatında yaşanan iktisadi, sosyal ve askeri sorunların bir neticesi olarak, taşrada merkezi yönetimin zayıflamasının önemli etkileri vardır. Mustafa Akdağ, **Türkiye’nin İktisadi ve İçtimai Tarihi**, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2010, s.677-688; Orhan Türkdoğan, **Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1988, s.2-5.

³¹Hobsbawm, **a.g.e.**, s.73-87; Yetkin, **Batı Anadolu’da Eşkıyalık...**, s.9.

³² “Eyalet ve sancakları idare eden dirlik sahiplerinin maiyetlerine ‘kapu’ adı veriliyordu. Her paşanın işlerini görmek, sancak ve vilayetdeki eşkıyaları tedip, asayiş ve inzibatı temin için bir kapısı vardı.” Çağatay Uluçay, **17. Asırda Saruhan’da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1944, s.100; 18. yüzyıldan önce paşa kapularında bulunanlar sarıca ve sekbanlardı; sonraları Yörük, Türkmen ve vergi vermeyen halkın da görev almaya başlamasıyla bozulmalar kaçınılmaz oldu. Güçlü bir kapu oluşturmaya mecbur olan ayanlar; çevrelerinin belalı, gözü kanlı adamlarını maiyetlerine alarak, buldukları yerlerde otorite yaratmak ve rakiplerini bunlarla tehdit etmek zorundaydı. Özellikle Türkmen, Yürük ve vergi kaçağı reayadan toplanan bu adamlar, “Levend” ordu hizmetinde buldukları sürede ulufe, bahşiş ve tayinat alırlardı. Bunlar sefer veya eşkiya takibi için toplanıyorlar; vazifeleri sona erince bir kısmı terhis ediliyor, bir kısmı da kapuda bırakılıyordu. Terhis esnasında toplu bir halde ve mensup olduğu paşa kapusu kıyafetinde hareket ediyorlar; önlerine gelen köy ve kasabalardan bedava yem ve yiyecek alıyorlar, soygunculuk yapıyorlardı. Sefere giderlerken de durumları aynı şekilde idi. Ulufe, tayinat ve bahşişleri alıp, sefere ve eşkiya takibine memur olunca, gitmekten vazgeçiyorlar, dağların yollarını tutarak eşkıyalık ve soygunculuğa başlıyorlardı. II. Mahmut’un ayanlara karşı başlattığı mücadele karşısında başsız ve kapusuz kalan levendlerin durumu, harptekinden farksızdı. Mensup oldukları zat öldürülünce, azlolunca veya bu askerlerin yemleri (maaşları) kesilince, bir kapuya sığınmaya kadar soygunculuk ve eşkıyalık yapıyorlardı. M. Çağatay Uluçay, **18. ve 19. Yüzyıllarda Saruhan’da Eşkıyalık**, s.72-74.

³³ Uluçay, **18. ve 19. Yüzyıllarda Saruhan’da Eşkıyalık**, s.56, 57-65.

³⁴ Hobsbawm, **a.g.e.**, s.49.

³⁵ Öyle ki Naima’nın belirttiği üzere celali ayaklanmalarını yapanlar savaş kaçaklarıysa da bu kişilerin Anadolu’da müsait bir ortam bulmuş olmaları önemlidir. Bkz: Zeki Arslantürk, **Naîmaya Göre VII. Yüzyıl Osmanlı Toplum Yapısı**, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 1997, s.118.

Ocağının kaldırılmasının ardından yeni ordu düzeninin yerleştirildiği zamana kadar geçen sürede asker kaçaklarının sayısı çok fazla arttı.³⁶

Çalışılan zaman diliminde, yani 20. yüzyılın başlarında, devlet adamlarının ve devrin aydınlarının eşkıyalık olaylarını yaratan sebeplerin neler olduğuna dair fikirlerine geçmeden önce, döneme ait belge ve gazetelerde eşkıyalığın her şeyden önce bir güvenlik ve asayiş sorunu olarak algılandığını belirtmekte yarar var.³⁷ Bununla birlikte özellikle dönemin gazetelerinde eşkıyalığı doğuran en temel sebebin eğitimsizlik ve cehalet olduğuna, bu doğrultuda kırsalda eğitimin geliştirilmesiyle bu sorunun çözülebileceğine dair birçok makaleye rastlamak mümkündür.³⁸ Bunun yanı sıra eşkıyalığa sebep olarak kötü ahlaklı ve kötü yaradılışlı olmayı,³⁹ insanların giderek yoksullaşmasını, öç alma arzusunu, şöhret sahibi ve zengin olma isteğini gösterenler de vardı.⁴⁰ Bütün bunlarla birlikte eşkıyalık sorununa, her yeni dönemde bir önceki kötü yönetimi ve o yönetimin kötü yöneticileri sebep olarak gösterilmekteydi. Bu doğrultuda kimi yazarlar, insanların eşkıya olarak dağa çıkmasına gerekçe olarak Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra onun yarattığı "devr-i istibdadı" gösterirken,⁴¹ kimileri ise İttihatçılar iktidardan uzaklaştığında, "hükümet-i sabıkanın su-i idaresi ve idarecilerini" sorumlu

---

³⁶ Henüz vatan millet kavramlarının bulunmadığı, askere alınanların el ve ayaklarından zincirlerle kışlalara götürülüp çoğunun salgın hastalıktan öldüğü, bitmeyen savaşlar sürecinde cepelerde askerlik yaptığı dönemde asker kaçağı olarak dağa çıkmak, en azından ailesinin geçimine katkıda bulunabilmek, onları ziyaret edebilmek, mezarının yerinin belli olması gibi daha insani bir çözüm olabilmekteydi. Bkz: Kudret Emiroğlu, "Çok Hayr ü Şer İşledik: Eşkıyalığa Giriş", **Kebekeç Dosya: Şâki, Celâli, Âsi-I**, S.33, 2012, s.11-13.

³⁷ Dönemin yöneticilerinin eşkıyalık sorununa bakış açısını metin içerisinde birçok yerde belirttiğimiz için burada tekrar vermenin gereksiz olduğu düşünülmüştür.

³⁸ Söz konusu makalelere örnek olarak bkz: Şinasi, "Ceraim-i Nasıl Men Etmeli?", **Ahenk**, 23 Temmuz 1328/ 5 Ağustos 1912, s.1; **Ahenk**,13 Teşrinisani 1324/26 Kasım 1908,s.3; "Efele Meselesi", **Köylü**, 3 Kânunusani 1335/3 Ocak 1919, s.1-2; Milaslı Gad Franco, "Bir Belanın Sonu", **Ahenk**, 9 Teşrinisani 1327/ 22 Kasım 1911, s. 1-2.; "Efelik ve Tedbiri", **İttihad**, 25 Temmuz 1327/14 Ağustos 1911, s.1-2.; Ödemişli Şükrü, "Eşkıya İçin Vali Bey Efendi Hazretlerine Açık Mektup", **Köylü**, 28 Eylül 1325/ 11 Ekim 1909, s.3; Kuşadalı Mahmud Esad, "Köylü Çocukları Neden Okumuyor", **Köylü**, 19 Ağustos 1326/1 Eylül 1910, s.3.

³⁹ **Ahenk**, 28 Teşrinievvel 1324/10 Kasım 1908, s.3; Şinasi, "Ceraim-i Nasıl Men Etmeli?", **Ahenk**, 23 Temmuz 1328/ 5 Ağustos 1912, s.1; A. Şinasi, "Men-i Ceraim Esbabında", **Ahenk**, 27 Şubat 1324/ 12 Mart 1909, s.1.

⁴⁰ **Ahenk**,13 Teşrinisani 1324/26 Kasım 1908, s.3; Milaslı Gad Franko, "Bir Belanın Sonu", **Ahenk**, 9 Teşrinisani 1327/ 22 Kasım 1911, s.1-2; "Çoban Mehmed'in Şekavete Sebeb-i Duhulü", **Ahenk**, 19 Nisan 1927/2 Mayıs 1911, s.3; Hüseyin Ali, "Yine Çakırcalı ve Def-i İştibah", **Ahenk**, 24 Teşrinisani 1327/7 Aralık 1911, s.3-4.

⁴¹ "İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Muarrızları", **İttihad**, 20 Kânunuevvel 1324/2 Ocak 1909, s.1-2; Hüseyin Fehmi, "Mesâil-i Dâhiliye: Çakırcalı ve Asayiş-i Vilayet", **İttihad**, 1 Eylül 1325/14 Eylül 1909, s.1.

tutmaktaydı.⁴² Dönemin eşkıyalarından bize ulaşan çok az sayıdaki belge de ise onların, eşkıyalıklarına gerekçe olarak yerel yöneticilerin ve güvenlik güçlerinin usûlsüzlükleri ile zulümlerini gösterdikleri görülmektedir.⁴³

e) Eşkıyalığın İnsan ve Lojistik Kaynakları

Eşkıyalığın başlıca ve en önemli kaynağı, kırsal ekonominin ya da kırsal ortamın küçük emek talebinde bulunulan ya da gücü kuvveti yerinde olan erkeklerinin hepsine iş temin edemeyecek kadar çok sayıda yoksul nüfusun olduğu kırsal yaşam biçimleridir. Diğer taraftan toplumsal konumları gereği belirli bir hareket özgürlüğüne sahip, ergenlik ve evlilik arasındaki genç erkekler gibi bazı gruplar, eşkıya çetelerinin en önemli insan kaynağını oluşturuyordu. Bilhassa gençler, çobanlar, topraksız köylüler, eski ve kaçak askerlerin de eşkıyalık yapma olasılığı yüksekti.⁴⁴

Osmanlı Devleti'nin erken dönemlerinde ise eşkıyalığı besleyen en temel insan kaynakları; suhteler, paralı askerler ve aşiret mensuplarıydı.⁴⁵ Köy gençlerinden çift bozan olarak toprakla bağlarını kesmiş, işsiz güçsüz olanlarından bir kısmı öğrenimden çok, karınlarını doyurmak için suhte olarak taşradaki medreselere yerleşiyordu. Bu genç insanların çoğu mezun olunca yeni mesleklerine dair iş bulamıyor, köylerine geri gelip haneleri talan edip, toprakları ve ticaret kervanlarını yağmalıyordu.⁴⁶ Bunun yanı sıra 16. yüzyıl sonlarına kadar süren İran ve Avusturya mücadeleleri sırasında, tüfek kullanabilen insanlar paşa ve bey kapılarında istihdam edilmiş, savaş sonrasında ise bunların çoğu serbest bırakılmıştı. İşsiz güçsüz kalan bu insanların önemli bir kısmı eşkıyalığa yönelmişti. “Levend” ya da sekban”

---

⁴² Bu hususta bkz: “Efelerimizin Hükümet-i Adilemize Mutavaati”, **Müsavât**, 21 Kânunusani 1335/21 Ocak 1919, s.2; **Müsavât**, 12 Şubat 1335/12 Şubat 1919, s.2; “Muhterem Valimize: Derdli İzmir'in Yanık Hitabesi”, **Müsavât**, 9 Nisan 1335/9 Nisan 1919, s.1; “Muhterem Valimize: Derdli İzmir'in Yanık Hitabesi”, **Müsavât**, 9 Nisan 1335/9 Nisan 1919, s.1.

⁴³ **BOA**, DH. EUM. 6.Şb., 30/6 (Arnavud Ruşid, Manyaslı Kadir ve Arnavud Ali Bey çeteleri tarafından Bandırma Kaymakamlığına yazılan 8/9 Şubat 1334/1918 tarihli tehdit mektubunun sureti); **Müsavât**, 5 Şubat 1335/5 Şubat 1919, s.2.

⁴⁴ Hobsbawm, **a.g.e.**, s.46-49.

⁴⁵ Braudel, **Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, s.38 (XXXVIII)

⁴⁶ Üner, **a.g.e.**, s.95.

adı verilen bu güçler, gruplar halinde köy ve kasabaları basıp soymakta, köylülerin kaçıp dağılmalarına sebep olmaktadır.⁴⁷

Eşkıyalığın başka bir insan kaynağını, iskânı bir türlü mümkün olmayan göçer aşiretler teşkil ediyordu. 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren aşiretlerin iskân edilmesi devletin temel politikalarından birisi haline gelmişti. Aşiretler çoğunlukla devletin kendileri için yerleşme alanı olarak gösterdiği bölgeleri beğenmemekte ve mümkün olduğu kadar kontrol altına girmek istememekteydi. Türkmen ve Kürt aşiretleri, göçebelik özelliklerinden dolayı yerleşik halkla da karşı karşıya gelmekteydi. Söz konusu aşiretler, yaylak ve kışlak arasındaki geliş-gidişler sırasında köylü ve şehirlilerin bağ, bahçe ve ekili arazilerine zarar vermektedir.⁴⁸

İskân edildiği yerden memnun olmayan aşiret mensupları, bir şekilde topraksız kalan köylüler, asker kaçakları, başı kanunlarla derde girip hapis yatmak ya da idam edilmek istemeyen kanun kaçakları, 18. ve 19. yüzyılda eşkıya çeteleri için önemli bir insan havuzu oluşturmaya devam etti. Lakin bu çetelerin hayatta kalmak için her şeyden önce sağlam lojistik kaynaklara ihtiyacı vardı. Eşkıya'ya yardım eden, onu yedirip içiren, saklayan, silah ve cephane sağlayan ve gerektiğinde onun için istihbarat toplayan kişiye “yatak” denilmekteydi. Bu açıdan yataklar “eşkıyaların ruhuydu”.⁴⁹ Yatak olacak kişiler; Türkmen obalarından, çiftliklerden, köylerden, mandıralardan ve kentlerden seçildikleri gibi Rum, Ermeni, Yahudi veya Türk olmalarının pek bir önemi yoktu. Önemli olan bağlılık, korkusuzluk, ağzı sıkılık, sır vermemek ve görevi yerine getirmektir.⁵⁰ Köylüler, bazıları korkudan, bazıları menfaatleri gereği bazısı ise yardımcı olduğu eşkıyaya duyduğu sevgi ve saygıdan eşkıyalara yataklık yapmakta veya yapmak zorunda kalmaktaydı.⁵¹

---

⁴⁷ Halil İnalçık, **Devlet-i Aliye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar**, C.I, İstanbul, 2009, s.324-325.

⁴⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz: Cengiz Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskân Teşebbüsü**, İstanbul, 1963; Yusuf Halaçoğlu, **XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, Ankara, 1991.

⁴⁹ **Ahenk**, 20 Teşrinisani 1324/3 Aralık 1908, s.2.

⁵⁰ Behiç Galip Yavuz; **Yukarı Küçük Menderes Havzasında Zeybekler: Tarihçeleri, Özellikleri, Türküleri ve Yöremiz Zeybekleri**, Ödemiş Belediyesi Yayını, Ödemiş, 2012, s.50.

⁵¹ Eşkıyalara yardım ve yataklık konusu tezin ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak ele alınacağı için burada daha fazla bilgi vermenin gereksiz olduğu düşünülmüştür.

C) 19. Yüzyılın Sonlarından 20. Yüzyılın Başlarına Osmanlı Devleti ve Aydın Vilayeti Üzerine Genel Bir Değerlendirme

a) 19. Yüzyıl ve 20. Yüzyılın Başında Osmanlı Devleti'nde Genel Durum

aa) Siyasî Durum

Osmanlı Devleti'nde yenilik hareketlerinin önemli bir merhalesi olan Tanzimat Fermanı'nın ilan edildiği 19. yüzyıl, son derece sıkıntılı bir dönemdi. Dönemin Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa'nın etkisiyle, yeni "Sultan'ın hatt-ı hümayunu" olarak ilan edilen Tanzimat Fermanı, 3 Kasım 1839'da Gülhane'de okundu. Fermanda, önceki dönemin eksiklikleri ile devletin ve halkın fakirleştiğinden bahsedilmekteydi. Bu kötü gidişat, ancak çeşitli haklarla düzeltilebilecekti. İlk olarak can, mal, namus gibi haklar üzerinde durularak bunların dışında birçok alanda adaletin sağlanacağından ve sorunların çözüm yollarından bahsedilmekteydi.⁵² Bunun ardından 17 Şubat 1856'da ilan edilen Islahat Fermanı, aslında Tanzimat Fermanı'nın getirmiş olduğu hakları tekrarlayan ve eksikliklerini tamamlayan bir belgeydi. Bu iki ferman arasındaki fark ise Tanzimat Fermanı, bütün Osmanlı tebaasının haklarını gözetirken, Islahat Fermanı daha çok Hıristiyan tebaanın haklarına vurgu yapmaktaydı.⁵³

Osmanlı idarecileri devletin kötü gidişatına dur demek için tebaasına bu şekilde bazı haklar verse de ayrılıkçı hareketlerin önüne geçemedi. II. Abdülhamid'in tahta çıktığı sırada devlet, Sırbistan ve Karadağ ile savaşıyordu. Buna ise Bosna ve Hersek ile Bulgaristan olayları zemin oluşturmuştu.⁵⁴ Sultan Abdülhamid, bu siyasî ortamda Osmanlı tahtına bazı sözler vererek oturdu. Haklar noktasında Jön Türklere yani Yeni Osmanlılara⁵⁵ 1876'da Meşrutiyet'i ilan edeceğine dair söz vererek tahta

---

⁵² Edouard-Philippe Engelhardt, *Türkiye'de Çağdaşlaşma Hareketleri-Tanzimat*, Örgün Yayınevi İstanbul, 2010, s.15; Abdullah Saydam, "Tanzimat Devri Reformları", *Türkler*, C. 12, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s.783-785.

⁵³ Edouard-Philippe Engelhardt, *Türkiye'de Çağdaşlaşma Hareketleri-Tanzimat*, Örgün Yayınevi İstanbul, 2010, s.17-18; Saydam, a.g.m., s.785-787.

⁵⁴ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. 8, TTK Yay., Ankara, 2000, s.14, 24.

⁵⁵ Yeni Osmanlılar hakkında daha geniş bilgi için bkz. Şerif Mardin, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, Çev. Mümtazer Türköne-Fahri Unan-İrfan Erdoğan, İletişim Yay., İstanbul, 2010.

çıkan II. Abdülhamid, sözünü tutarak Meşrutiyet'i ilan ettiyse de Osmanlı'nın bu ilk meşrutî yönetimi uzun sürmedi.

Sultan II. Abdülhamid'in uyguladığı baskı siyaseti, askerî ve sivil okullarda Tanzimat Dönemi'yle kıyaslanamayacak şekilde yeni bir genç neslin yetişmesine de ortam hazırladı.⁵⁶ Bu doğrultuda ilk örgütlenmiş muhalefet grubu olan İttihat ve Terakki Cemiyetinin 1889 yılında kurulması,⁵⁷ bu ve buna benzer muhalefet gruplarının gizli çalışmaları neticesinde devletin yönetiminde uzun bir süre sonra yeniden değişikliğe gidildi. Zira İngiltere kralı ve Rus çarı Makedonya sorununu görüşmek üzere 9 Haziran 1908'de Reval'de bir araya geldi. Bu görüşmede Makedonya'nın paylaşılması üzerine ve Padişah'ın bu duruma boyun eğdiği düşüncesiyle, bazı subaylar harekete geçti. Dağa çıkan söz konusu subayların Kanunu Esasi'nin ilanına ilişkin Saray'a telgrafla ultimatome vermesiyle Makedonya'daki bu durumun engellenemeyeceğini anlayan Padişah, 24 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'i ilan etmek zorunda kaldı.⁵⁸

bb)İktisadî ve Malî Durum

Osmanlı'da üretim büyük oranda tarıma dayalıydı. Sanayinin gelişmemiş olmasına karşın özellikle ticaret, ulaşım ve bankacılık gibi hizmet grupları, devletin son 50-60 yılında önemli bir sermaye birikimine neden oldu. Ancak bu hizmet grupları büyük ölçüde azınlık ve yabancı sermayenin egemenliğindeydi.⁵⁹ Tarımda feodalizmden kapitalizme geçiş aşaması, ülkeler arasında farklılıklar göstermekteydi. Avrupa'da feodalizmin çözülerek feodal malikânelerin parçalanması ve mülk haline gelmesini etkileyen öğeler değişim göstermekteydi. Bu geçiş dönemi Batı Anadolu'da 19. yüzyılın başlarında belirgin bir hal alırken, yüzyılın sonuna doğru daha fazla hız kazandı.⁶⁰

---

⁵⁶ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yay. Haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2010, s.389.

⁵⁷ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Çev. Yavuz Alogan, Kaynak Yay., İstanbul, 2011, s. 47; Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK Yay., Ankara, 2007, s. 194.

⁵⁸ Sina Akşin, *Şeriatçı Bir Ayaklanma-31 Mart Olayı*, İmge Kitabevi, Ankara, 1994, s.15-17.

⁵⁹ Yakup Kepenek-Nurhan Yentürk, *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994, s.7.

⁶⁰ Orhan Kurmuş, *Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi*, Yordam Kitap, İstanbul, 2007, s.140.

Devlet, tarım alanında da üretimi artırma çabasıındaydı. Bu amaçla Tanzimat'la birlikte ziraî üretim teşvik edilerek, devlet tekelleri ve iç gümrükleri kaldırdı. Ayrıca bu kapsamda bazı vergi muafiyetleri getirildi. Ekiminin yaygınlaştırılması amaçlanan ürünlerin vergilerinde geçici olarak muafiyet sağlandı, ziraî üretimin modernleşmesi için Avrupa'dan getirilecek araç ve girdiler gümrük vergisinden muaf tutuldu. Bu ise devlet için önemli bir gelir sağlayan vergilerden vazgeçilmesi demektir.⁶¹

19. yüzyılda biryandan tarımsal üretim artırılmaya çalışılırken diğer yandan da yerli sanayiye geliştirmek amacıyla çeşitli çalışmalar yapıldı. Özellikle 19. yüzyılda yaşanan savaşlar, silah teknolojisinin yerli üretime geçmesini teşvik etti. Tanzimat Dönemi'nde bu alanda silahlar daha çok ithal ürünlerden oluşurken⁶² 1860'lı yıllardan sonra yerli üretim de önemli bir paya sahip oldu. Silah sanayi, devletin yerli üretim payında daha fazla önem kazanmaya başladı ve başlıca sanayi kolları arasında yer aldı. Onlarca fabrikanın kurulup binlerce işçinin istihdam edildiği ve belli bir başarıya ulaşan silah sanayi yine de ihtiyacı karşılayamadı.⁶³

Yapılan bu çalışmalara rağmen 1915 yılındaki sanayi sayımına göre, ülkede beş ve üzerinde işçi istihdam eden yerli atölye ve fabrikaların adedi, 62'si İzmir'de olmak üzere toplam 282 idi.⁶⁴ Sanayi sektöründe üretimi artırma adına adımlar atılmasına rağmen istenen netice elde edilemedi. Zira kapitülasyonlar sebebiyle serbest dış ticaret rejimi benimsenmek zorunda kalınmıştı. 19. yüzyılda yapılan ticaret anlaşmaları ise mevcut durumu daha da kötüleştirdi.⁶⁵

Osmanlı Devleti'nin uğraşmak zorunda olduğu ve devleti dış etkilere açık hale getiren sorunlardan biri de dış borçlardı. Tanzimat Dönemi'nde çeşitli reformlarla düzeltilmeye çalışılan devletin ekonomisini Rusya'ya karşı girilen Kırım

---

⁶¹ Adem Keleş, **XIX. Yüzyılda Osmanlı Tarımının Modernleşmesi ve Tarımı Modernleştirmek İçin Uygulanan Teşvik Politikaları**, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2008, s.64.

⁶² Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Serdal Soyluer, **Osmanlı Silah Sanayii'nde Modernleşme Çabaları (1839-1876)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2013.

⁶³ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Ersoy Zengin, **Tophane-i Amire'den İmalat-ı Harbiye'ye Osmanlı Devleti'nde Harp Sanayii (1861-1923)**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2015.

⁶⁴ Yaşar Aksoy, **İzmir'de İlk Ulusal Sanayiciler ve Sanayi Odası'nın Kuruluşu, Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Sempozyumu Tebliğleri**, Haz: Tuncer Baykara, İzmir, 1993, s.199.

⁶⁵ Erdinç Tokgöz, **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2009)**, Ankara, 2009, s.16-17.

Savaşı'nın sebep olduğu olağanüstü masraflar daha da bozdu ve devlet ilk defa 1854 yılında İngiltere'den 3 milyon sterlin dış borç almak zorunda kaldı.⁶⁶ Osmanlı Devleti, Kırım Savaşı'ndan itibaren askerî harcamalar nedeniyle oluşan bütçe açıklarını Avrupa'dan aldığı dış borçlarla kapatıyordu. Ancak borçlarını ödemekte zorlanınca 1875'te bir kararname yayınlarak ödemelerinin ancak yarısını yapabileceğini ilan etti.⁶⁷ Bu durum ise 1881'de Duyun-ı Umumiye İdaresinin kurulmasıyla sonuçlandı. Söz konusu idarenin kurulmasıyla devletin önemli gelir kaynakları bu idareye devredildi.⁶⁸ 20. yüzyılın başlarında artan askerî harcamalar, malî sorunların derinleşmesine yol açarken borçlar yeni borçlarla ödenmeye çalışıldı. Yeni borç bulma isteği, devletin dış politikasında önemli sorunlara sebep oldu. 1914'e gelindiğinde ise devletin borcu 140 milyon İngiliz sterlinine ulaştı. Söz konusu miktar, devletin toplam millî gelirinin neredeyse yüzde 60'ı kadardı.⁶⁹

cc) İdarî Durum

Osmanlı Devleti, 19. yüzyılda birçok alanda yaşadığı sorunlarına çeşitli çözüm yolları aramıştı. III. Selim döneminde başlayan ıslahat çalışmaları II. Mahmut'la birlikte daha da hız kazandı ve bu dönem, Osmanlı'nın modernleşmesinde önemli bir devre oldu. Zira II. Mahmud, devletin askerî, idarî, ekonomik, sosyo-kültürel alanlarının tamamında topyekûn bir yenilik hareketi başlattı. Bu yenilikte ilk olarak devletin merkezî idaresinin düzenlenmesi düşünüldü. Merkezî yönetim sistemi sınıflandırılarak işlerin daha iyi yürütülmesi amaçlandı. Bu doğrultuda 1830'lu yıllardan başlamak üzere devletin en üst kadrosuna sahip olan nezaretler ve alt birimleriyle birlikte meclisler şekillendirildi.⁷⁰

Devlet bu işleri yalnızca saltanat merkeziyle sınırlı tutmamıştı. Bu süreçte idareciler, taşrada merkezî otoritenin sağlamlaştırılması adına birtakım

---

⁶⁶ Ali Akyıldız, **Para Pul Oldu Osmanlı'da Kağıt Para, Maliye ve Toplum**, İletişim Yay., İstanbul, 2003, s.54-55.

⁶⁷ Mehmet Hakan Sağlam, **Osmanlı Devleti'nde Moratoryum 1875-1881, Rüşum-ı Sitte'den Düyûn-ı Umumiye'ye**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2007, s.32-33.

⁶⁸ Şevket Pamuk, **Osmanlı'dan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme**, Çev. Gökhan Aksay, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2008, s.142-143.

⁶⁹ Pamuk, **a.g.e.**, s.142-143.

⁷⁰ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Ali Akyıldız, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836-1856)**, Eren Yay., İstanbul, 1993.

düzenlemelere gitti ve taşranın idarî yapısı üzerinde ciddi değişiklikler yapıldı. Zira klasik Osmanlı eyaletlerinin sınırları geniş olup, bu birim daha çok askerî bir koordinasyon ünitesi işlevini görmekteydi. İdarî, malî ve adlî örgütlenme sancak statüsünde yürütülmekteydi. Tanzimat'la birlikte eyaletlerin adı değiştirilerek vilayet oldu ve sınırları daraltıldı. Bu konuda 1864 yılında “Vilayet Nizamnamesi” yayınlanarak köklü bir değişikliğe gidildi ve daha önceki sistemde sancak statüsünde yürütülen işlerin tamamı vilayet yönetimine devredilerek sancak vilayetin alt birimi haline getirildi. Sancağın alt birimi ise kaza ve köylerdi. Vilayet merkezinde idarî salahiyeti artırılan valiler, devleti temsil etmekteydi. Vilayet merkezinde valinin riyaseti altında toplanan Vilayet İdare Meclisi vardı. Aynı meclis sancak ve kazalar için de geçerliydi. Vilayet idare meclisinin hâkim, mektupçu, defterdar ile müftü ve gayrimüslim cemaat reisleri gibi asli üyelerinin dışında halk tarafından seçilen ikisi Müslüman ikisi de gayrimüslim olan dört üyesi bulunmaktaydı.⁷¹ Söz konusu nizamname, Tuna vilayetinde uygulanarak başarılı sonuçlar alınması üzerine 1867 yılında aynı nizamname “Vilayet-i Umumiye Nizamnamesi”, olarak bütün Osmanlı vilayetlerini kapsayacak şekilde yürürlüğe konuldu.⁷² Taşra teşkilatında devletin temsilcisi olan valinin yetkileri, 1867 Vilayet Nizamnamesi'yle oldukça genişletildi.⁷³ Bunun temel sebebi ise merkezî idarenin taşradaki her şeyden haberdar olarak alınan kararlarda söz sahibi olmak istemesiydi. Bu da merkeziyetçi politikanın taşradaki tezahürü anlamına gelmekteydi.

Vilayet teşkilatındaki bu değişim ve düzenleme, kısa bir süre sonra yani 1871 yılında bazı değişikliklerle “İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi” adı altında yayınlandı. Bazı değişikliklerle birlikte en önemli fark, 1864 Nizamnamesi'ndeki merkeziyetçi politikanın bu nizamnameyle daha belirgin bir hal almasıydı. Bu doğrultuda meclislerde merkezî hükümet memurlarının kurul üyeliği artırılarak

---

⁷¹ İlber Ortaylı, **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)**, TTK Yay., Ankara, 2000, s.61-62.

⁷² Ortaylı, **a.g.e.**, s.62; Mehmet Seyitdanlıoğlu, “Yenileşme Dönemi Osmanlı Devlet Teşkilatı”, **Türkler**, C. 13, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s.572.

⁷³ 1867 Vilayet Nizamnamesi'nde valilerin yetkileri şu şekilde belirtilmişti: “*Vilâyetin umûr-ı milkiye ve maliye ve zabtiye ve politikîyesinin nezâreti ve ahkâm-ı hukûkiyyenin icraatı taraf-ı eşref-i hazret-i padişahiden mensûb bir valiye muhavvel olub vâlî-i vilâyet kâffe-i evâmîr-i devletin tenfizine me'mûr olduğu gibi ta'yin olunan me'zûniyyet hududu dâhilinde ahkmâm-ı dâhiliye-i vilâyeti icrâya me'mûrdur*”. Bkz: **Düstur**, C. 1, Birinci Tertib, Matbaa-i Amire, 1289, s. 608-609.

seçilmiş üyelerin etkisi azaltılmaya çalışıldı.⁷⁴ Bu nizamnamenin ardından Birinci Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte, meclisin ilk icraatlarından biri vilayetlere yönelik yeni bir idari kanun hazırlamak oldu. 101 maddelik “Teşkil-i Vilâyât Kanunu”, oylanmak üzere meclise gönderildi fakat kanunlaşmadan meclis kapatıldı. Bu mesele, ilerleyen yıllarda tekrar gündeme geldiyse de⁷⁵ bir değişiklik yapılmadı ve söz konusu 1871 nizamnamesi, 1913 yılında çıkarılan kanuna kadar yürürlükte kalarak taşranın idarî yapısını şekillendirmeye devam etti.⁷⁶

19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başında bir taraftan isyanlarla ve savaşlarla uğraşan devlet, diğer taraftan malî açıdan ağır yükler getiren kıtlık, kuraklık, deprem, yangın gibi doğal afetlerle⁷⁷ birlikte toplum yapısını derinden etkileyen göçler⁷⁸ ile salgın hastalıklar⁷⁹ gibi sosyal sorunlarla da baş etmeye çalıştı. Bu tür sorunlar, Osmanlı Devleti'nin merkezi İstanbul'la birlikte taşrasında da yaşandı ve taşra ahalisi bunlardan daha fazla etkilendi. Bu dönemde devletin taşrada uğraştığı en temel sorunlardan biri de bir türlü önü alınamayan eşkıyalık olaylarıydı.

---

⁷⁴ Ortaylı, **a.g.e.**, s. 63,71.

⁷⁵ Abdulhamit Kırmızı, **Abdülhamid'in Valileri-Osmanlı Vilayet İdaresi 1895-1908**, Klasik Yay., İstanbul, 2008, s.35.

⁷⁶ Ortaylı, **a.g.e.**, s.63.

⁷⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için şu kaynaklara bakılabilir: **Osmanlı İmparatorluğu'nda Afetler**, Ed. Elizabeth Zachariadou, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2001; Besim Özcan, **Bursa Afetleri (1326-1900)**, Aktif Yay., Erzurum, 2002; Mehmet Yavuz Erler, **Osmanlı Devleti'nde Kuraklık ve Kıtlık Olayları (1800-1880)**, Libra Yay., İstanbul, 2010; Selma Turhan Sarıköse, **XIX. Yüzyılda Çukurova'da Doğal Afetler ve Salgın Hastalıklar**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2013; Selahattin Satılmış, **Aydın Vilayetinde Doğal Afetler (1850-1900)**, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Manisa, 2012; Alpaslan Demir-Esat Aktaş, **“Gümüshane Sancağı'nda Doğal Afetler (1888-1910)”**, **OTAM**, S. 24, Ankara, 2010.

⁷⁸ 1856 Kırım Savaşı'ndan sonra Kafkaslardan ve 93 Harbi sonrasında da Balkanlar'dan Osmanlı topraklarına yaptırılan zorunlu göçlerde de büyük sıkıntılar yaşanmıştı: Söz konusu göçlere ve yarattığı sorunlara dair bkz: Abdullah Saydam, **Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)**, TTK Yay., Ankara, 1997, s.91; Justin McCarthy, **Ölüm ve Sürgün-Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)**, TTK Yay., Ankara, 2012.

⁷⁹ 19 yüzyılda ve 20. yüzyılın başında Osmanlı coğrafyasında birçok kez veba ve kolera salgını görülürken devlet bu salgınlarda on binlerce vatandaşı kaybettiği gibi salgınlara mücadele için harcanan para devletin maliyesine önemli masraflar açtı. Söz konusu dönemde yaşanan salgın hastalıklara ve devletin bu hastalıklarla mücadelesine dair ayrıntılı bilgi için şu kaynaklara bakılabilir: Daniel Panzac, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba 1700-1850**, Çev. Serap Yılmaz, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2011; Gülden Sarıyıldız, **Karantina Teşkilatının Kuruluşu ve Faaliyetleri (1838-1876)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1986; Esat Aktaş, **Erzurum ve Trabzon Vilayetlerinde Salgın Hastalıklar (1838-1914)**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2015; Oya Dağlar Macar, **Balkan Savaşları'nda Salgın Hastalıklar ve Sağlık Hizmetleri**, Libra Yay., İstanbul, 2009; Hikmet Özdemir, **Salgın Hastalıklardan Ölümler 1914-1918**, TTK Yay., Ankara, 2010.

b) Aydın Vilayetinin İdarî, Coğrafi ve Demografik Yapısı

aa) Aydın Vilayetinin İdarî ve Demografik Yapısı

Aydın vilayeti, kuzey ve doğudan Hüdavendigâr vilayeti, güneydoğudan Konya vilayeti ve batıdan Adalar (Ege) Denizi ile çevriliydi. Osmanlı Devleti'nin klasik dönemindeki yönetim düzenlemesinde, başlıca Rumeli ve Anadolu Beylerbeyliği vardı. 1811 yılında yeni bir düzenlemeyle Anadolu eyaleti bölündü ve birkaç yeni eyalet kuruldu. Bu arada Aydın da, Aydın eyaletinin merkezi yapılarak Sığla sancağı buraya bağlandı. 1841'den itibaren Sığla sancağının merkezi olan İzmir, zaman zaman Aydın vilayetinin merkezi olmuş, nihayet II. Abdülmecit'in 23 Ocak 1850 tarihli iradesi ile İzmir, eyalet merkezi kabul edilip vali Damat Halil Rıfat Paşa, 27 Şubat'ta İzmir'e gelerek Aydın eyaletinin merkezini buraya taşımıştı.⁸⁰

19. yüzyılda Aydın vilayeti, bugünkü idarî düzenlemeye göre İzmir, Aydın, Manisa, Uşak, Muğla, Burdur ve Denizli illerinin tümü, Antalya, Isparta, Afyonkarahisar, Balıkesir ve Kütahya illerinin ise bazı bölümlerini kapsamaktaydı.⁸¹ 1864 Vilayet Nizamnamesi'nin 1867 yılında bütün Osmanlı taşrasında uygulanmasıyla 23 Mayıs 1867'de merkezi İzmir olan Aydın vilayeti kuruldu. 1307 tarihli *Aydın Vilayeti Salnamesi*'ne göre bu vilayet; 5 sancak, 39 kaza, 74 nahiye ve 2.988 köye sahip olup, yüzölçümü 53.798 km²yi bulmaktaydı.⁸²

19. yüzyılın son çeyreğine yaklaşılrken vilayetin idarî taksimatı şu şekildedeydi. Saruhan, Sığla, Aydın, Menteşe, Denizli vilayete bağlı olan sancaklardı. Beş sancakta 111 kaza ve nahiye bulunmaktaydı.⁸³H. 1286 (1869-70) yılında ise Aydın vilayeti İzmir, Saruhan, Aydın, Menteşe sancaklarından oluşmaktaydı. İzmir sancağına İzmir, Kuşadası, Çeşme, Tire, Ödemiş, Urla, Foçateyn ve Menemen kazaları bağlıydı. Manisa, Turgutlu, Kula, Adala, Gördes, Akhisar, Eşme Demirci ve Alaşehir kazaları Saruhan Sancağı içerisinde yer almaktaydı. Aydın Sancağı: Güzelhisar, Nazilli, Çine, Bozdoğan, Söke, Denizli kazalarından meydana

⁸⁰ Kamer Yıldırım, **Halil Rıfat Paşa'nın Aydın Valiliği**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2008, s.1.

⁸¹ Orhan Kurmuş, **Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi**, Yordam Kitap, 2.Baskı, İstanbul, 2007, s.74.

⁸² Yıldırım, **a.g.t.**, s.1.

⁸³ **Salname-yi Devlet-i Osmani 1274**, Dersaadet, 1274, s.101-103.

gelmekteydi. Muğla, Bozöyük, Milas, Bodrum, Mekri, Danya, Köyceğiz ve Tavas Mentеше sancağının kazalarıydı.⁸⁴

Ahmed Cavid'in hazırladığı 1307 (1891) tarihli *Aydın Vilayeti Salnamesi*'ne göre, Aydın vilayeti 5 sancaktan oluşmaktaydı. Bunlar İzmir, Saruhan, Aydın, Denizli, Mentеше idi.⁸⁵ 1913 yılına kadar vilayetin idarî taksimatında önemli bir değişiklik yaşanmazken söz konusu tarihte Mentеше sancağı, vilayetten ayrılarak müstakil mutasarrıflık yapıldı.⁸⁶ Böylece 1914 yılında vilayet yönetimi, 42.400 km²'lik bir alan üzerine kurulu olup, 4 sancak, 35 kaza, 50 nahiye ve 2.797 köyden oluşmaktaydı.⁸⁷

17. yüzyıldan 19. yüzyıl ortalarına kadar bölgenin en önemli şehri olan İzmir'in nüfusu 50.000 ile 120.000 arasında değişti. Fakat 1840'lı yıllarda şehrin nüfusu hızlı bir artış göstererek yüzyıl ortalarında muhtemelen 150.000'e çıktı. 1890'da bu sayı 200.000 dolaylarına yükseldi. I. Dünya Savaşı'nın ardından nüfus neredeyse 300.000'e çıktı. Bu nüfus artışı kısmen hastalıkların kontrol altına alınmasından ve yer sarsıntılarının seyrekleşmesinden kaynaklanıyordu. Ancak temel sebep İzmir'in hinterlandından kent merkezine göçtü.⁸⁸

1905/1906 yılı Aydın vilayeti nüfusu dağılımı ise şöyleydi: 1.314.989 İslâm, 267.997 Rum, 16.408 Ermeni, 979 Bulgar, 1067 Katolik, 30.531 Yahudi, 252 Protestan, 1.689 Latin, 55.645 yabancı uyruklu ve uyruğu şüpheli olanlar.⁸⁹ 1906/1907 yılı için Kemal Karpat'ın verdiği rakamlar ise şöyledir: 1.331.552 Müslüman, 285.105 Rum, 57.218 Yabancı uyruklu, 32.521 Yahudi, 18.287 Ermeni, 220 Bulgar, 786 Katolik, 447 Protestan, 1445 diğer olmak üzere toplam 1.727.58170. Aydın vilayetinin 1914 senesi nüfusu ise şöyledir: 1.437.983 Müslüman, 319.019 Rum, 19.407 Ermeni, 36.656 Yahudi, 6.551 diğer unsurlar

⁸⁴ **Salname-yi Devlet-i Osmani 1286**, Dersaadet 1286, s.198-199.

⁸⁵ İbrahim Cavid, **Aydın Vilayet Salnamesi R.1301/H. 1308**, TTK Yay., Ankara, 2010, s.493.

⁸⁶ Hüseyin Rıfat, **İzmir 1914 Aydın Vilayeti 1330 Sene-i Maliyesi Ticaret Rehberi**, Yay. Hızl: Erkan Serçe, Akademi Kitabevi, İzmir, 1997, s.8.

⁸⁷ Sabri Sürgevil, **II. Meşrutiyet Döneminde İzmir**, İ.B.B Kültür Yay., İzmir, 2009, s.46.

⁸⁸ Goffmann, s. 159.

⁸⁹ **Salname-i Vilayet-i Aydın**, 1323 Sene-i Hicriyesine Mahsus, Def'a 24, Vilayet Matbaası, s.402.

olmak üzere toplam 1.819.616'dır.⁹⁰ Bu rakam 1917 yılının sonunda 1.572.182'ye düştü.⁹¹

bb) Aydın Vilayetinin Genel Ticarî Yapısı

Batı Anadolu'nun ticarî gelişimi, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Aydın vilayetinin merkezi olan İzmir'in gelişimiyle yakından ilgilidir. 17. yüzyıldan itibaren Avrupalı devletlerin ve özellikle de İngiltere ve Fransa'nın bölgeye duyduğu ekonomik ilgi ile Osmanlı Devleti'nin sağladığı birtakım vergi avantajları, İzmir'in bir liman ve ticaret kenti olarak hızla yükselişe geçmesini sağladı.

İzmir, 19. yüzyılın ortalarına kadar çoğu zaman Osmanlı Devleti'nin İstanbul'dan sonra en önemli ihracat ve ithalat limanı olma özelliğini korudu. Bu doğrultuda yabancı tüccarların ve onların aracılarının tercih ettiği bir şehir olarak İzmir sürekli gelişti. Osmanlı ekonomisinin 19. yüzyılın ikinci yarısında yeniden yapılanması, İzmir'in de içinde yer aldığı liman şehirlerinin konumlarında farklılaşma yarattı ve bu şehirlerin bölgelerinde ön plana çıkmalarını sağladı.⁹²

20. yüzyılın başlarında, Osmanlı mahsulleri bütün liman şehirlerinden ve üretim merkezlerinden İzmir'e akmakta, bunların bir kısmı iç pazarda tüketilirken, çok büyük bir kısmı da yabancı ülkelere ihraç edilmekteydi. Başka bir ifadeyle İzmir, bu şehre gelen Osmanlı emtiasını dışarıya; yabancı mallarını ise, Osmanlı şehirlerine sevkeden emme-basma bir tulumba vazifesini görmekteydi.⁹³

Osmanlı Devleti'nin 1909-1912 yıllarındaki bütçenin toplam geliri içinde önemli miktardaki gelir kaynaklarıyla ikinci olan Aydın vilayetinin 70.410 km²lik bir coğrafi alana sahip olduğu görülür. Bu dönemde devlet hazinesinin gerçekleştirdiği toplam tahsilât içerisinde sahip olduğu ağırlık ile başkent İstanbul'u takip eden ikinci

⁹⁰ H. Kemal Karpat, **Osmanlı Nüfusu 1830-1914**, Çev.: Bahar Tırnakçı, Timaş Yay., İstanbul, 2010

⁹¹ **İzmir ve Çevresi Nüfus İstatistiği 1917**, Yay. Haz.: Erkan Serçe, Akademi Kitabevi, İzmir, 1998 s.6-7, 32-33.

⁹² Reşat Kasaba, **Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi On Dokuzuncu Yüzyıl**, 1993; s.103-105.

⁹³ Mübahat Kütükoğlu, , *“İzmir Ticaret Odası İstatistiklerine Göre 20. Yüzyıl Başlarında İzmir Ticareti”*,**Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri** (Yay. Haz. Tuncer Baykara), İzmir, 1994, s.37.

önemli vilayet, Aydın vilayeti oldu. Vilayetin incelenen üç yıllık tahsilât ortalaması 253.913.164 kuruş iken hazineden aldığı yıllık ortalama tahsisat miktarı 76.858.783 kuruş olarak gerçekleşti. Böylece, Aydın vilayetinin devletin toplam tahsilâtına olan katkısıyla İstanbul'dan sonra ikinci konumdaki yerinin, hazineden aldığı pay açısından (bir diğer ifadeyle hazineye olduğu yük bakımından) bakıldığında beşinci sıraya gerilediği görülmektedir. Bu durum, Aydın vilayetinin kamu maliyesi açısından devlet hazinesi için diğer idari birimlere göre ne derece önemli bir ağırlığa sahip olduğunu göstermekte ve bunu hazineden aldığı tahsisat miktarına nazaran ortalama dört katı geliri hazineye kazandırmakla ortaya koymaktadır. Devlet hazinesi nazarında Aydın vilayetini bu kadar önemli kılan mali gücün hangi sosyo-ekonomik altyapıyla desteklendiği önemli bir husustur.⁹⁴

İzmir'in bir liman kenti olarak hızla gelişimi, kapitalist Batılı devletlerin bu bölgeye ilgisini artırdı. Tarım teknolojisinde yaşanan gelişmeler ve 19. yüzyılın son çeyreğinde döşenen demiryolu hatları, Batı Anadolu'da tarımın aşırı ticarileşmesini de beraberinde getirdi. Bu süreçte orta boy tarım işletmeleri büyürken bunlar, pazar için üretim yapacak çiftliklere dönüştü. Süreç küçük işletmelerin ise aleyhine işledi ve küçük işletmeler ortadan kalktı. Böylece toplumda varlık ve sosyal güç düzeyleri iyice belirgin hale gelen toplumsal katmanlar oluşmaya başladı. Sosyal çelişkileri keskinleştiren bu iktisadî ve sosyal gelişmeler küçük mülk sahiplerinin topraklarını yitirmeleriyle daha da belirginleşti. Bu süreçte topraksız kalarak başkalarının mülkünde ücretli olarak çalışmaya başlayan insanlar ile mülk sahibi arasında var olan eski dayanışma ve geleneğe bağlı ilişkiler de çözüldü. Yeni ticarî ilişkiler sömürü ve haksız uygulamaları daha da belirginleştirdi.⁹⁵ Bu durumda mevcut iktisadî yapının dışında kalan ve haksızlığa uğradığını düşünen kimi köylüler, aynı zamanda eşkıya çetelerinin de potansiyel insan kaynağını oluşturmaya başladı.

---

⁹⁴ Öztel, *a.g.m.*, s. 208-209.

⁹⁵ Doğu Ergil, **Milli Mücadele'nin Sosyal Tarihi**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1981, s.85-87.

cc.) Bölge Coğrafyasının Eşkivalık Olaylarına Etkisi

Eşkivalığın oluşumunda, hemen hemen hareketsiz bir tarihî öge olan coğrafyanın etkisini göz ardı etmemek gerekir.⁹⁶ “Coğrafya bana tam haliyle, toplumun mekânsal incelemesi veya düşüncemi sonuna kadar götürmek üzere, toplumun mekân aracılığıyla incelenmesi olarak gözükmektedir”⁹⁷ diyen Braudel, tarih araştırmalarında fiziksel coğrafyanın önemini bu şekilde vurgulamaktadır. Tarihî olaylarda yer, zaman ve insan söz konusu olduğu için bu anlamda tarih, coğrafya ve psikoloji disiplinlerinin birbiriyle ilişkisi kaçınılmazdır. Bu bakımdan eşkivalık olaylarının arka planı anlaşılacak isteniyorsa, insan üzerinde etkisini hissettirecek olan bir mekânın gerçekliği de ortaya konulmalıdır.⁹⁸ Eşkivalığın dağlar, yüksek ovalar, ormanlar ve dar geçitli engebeli yöreler gibi ırak ve ulaşılmaz bölgelerde, sanayi öncesinin gelişmemiş yollarında görüldüğü bilinen bir gerçektir. Batı Anadolu coğrafyasının eşkivalıkla mükemmel uyumu, aynı coğrafyada eşkivalığın neden bu kadar yaygın olduğu sorusuna verilebilecek en iyi cevaptır.⁹⁹

Aydın vilayetinin doğusunu yüksekliği 2.308 metreye varan Baba Dağı kaplamaktadır. Aydın ilinin içini kaplayan dağlar, Büyük Menderes Nehri'nin kuzey ve güneyinde uzanır. Menderes Nehri'nin kuzeyinde Çamlık, Oluk, Karlık ve Malgaç tepelerini meydana getiren ve yüksekliği 1.353 metre olan Karadağ yer almaktadır. Büyük Menderes'in güneyini ise Menteşe dağlık kitlesi teşkil eder. Bunlar arasında 1.700 metreyi bulan Çubuk, Karıncalı, Madran ve Beşparmak Dağları önemlidir. Küçük Menderes'in kuzeyinde Çal Dağı, Kartal Dağı, Bozdağ, Geyikli Dağı, Çatma Dağı, Çalı Baba Dağı ve Mahmut Dağı uzanır. Bu dağlar Aydın'ı İzmir ve Manisa'dan ayırır.¹⁰⁰ Üstelik bu dağların çam ve kayın ormanlarıyla kaplı olması,

⁹⁶ Fernand Braudel, **Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, C. I, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yayıncılık, s.38.

⁹⁷ Fernand Braudel, “*Biyolojik Bireyin Bir Coğrafyası Var mıdır?*”, **Tarih Üzerine Yazılar**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, s.177.

⁹⁸ Hilmi Anaç, “Menderes Havzalarında Efelik ve Zeybeklik Psiko-Tarihi ve Psiko-Coğrafi Faktörler”, **Zeybek Ateşi 2. Ulusal Efe Kurultayı Türk Tarihinde Efe ve Zeybek Sempozyumu Bildirileri**, 6-7 Eylül 2012/Ödemiş, Haz. Metin Ekici-Günver Güneş, İzmir, 2013, s.77.

⁹⁹ Suraiya Faroqhi, **Osmanlıda Kentler ve Kentliler**, s.1995, 333; Bölge coğrafyasının eşkivalık olaylarını nasıl etkilediğine dair dönemin gazetelerinde çıkan yazılara örnek olarak bkz: “*Aydın Vilayetinde Şekavet*”, **Saadet**, 8 Kânunusani 1324/21 Ocak 1909, s.3; “*Ödemiş Kaymakamı Ahmed Münir Bey Biraderimizden*”, **Hizmet**, 13 Teşrinisani 1324/26 Kasım 1908, s.2.

¹⁰⁰ Yetkin, **Ege'de Eşkivalıklar**, s.40-41.

eşkıyalar için mükemmel sığınaklar oluşturur.¹⁰¹ Dağlar çok yüksek olmamakla beraber gayet sarp ve dik, inilmesi ve çıkılması oldukça güçtür. Bu nedenle kalabalık birliklerin hareketlerine ve eşkıya takibine elverişli değildir.

Eşkıyalık, coğrafi şekillerle olduğu kadar mevsim koşullarıyla da ilgilidir. Zira soğuk geçen kış ayları, eşkıya çetelerinin dağlarda barınmasını neredeyse imkânsız hale getirmektedir. Bu nedenle eşkıyalar, kışı daha çok yataklarının yanında geçirirken bahar ayları girer girmez dağlık ve ormanlık alanlara çekilirler.¹⁰² Eşkıyalık olaylarının ilkbaharda artıp kış mevsimi geldiğinde oldukça azalmasının temel sebebi de budur. Dağlık ve ormanlık arazide eşkıyayı yakalamanın ne derece zor olduğunun farkında olan dönemin idarecileri, özellikle kış mevsiminde eşkıyaları köylerdeki yataklarının yanında bastırarak ele geçirmek için tedbirleri kış mevsiminde artırmıştır.¹⁰³

dd) Batı Anadolu'daki Efe/Zeybek Kültürünün Eşkıyalık Olaylarına Etkisi

Batı Anadolu'da 19. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra özellikle Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla birlikte eşkıyalık olayları iyice yerleşti. Bu hareketi gerçekleştirmeye başlayan kitleye genellikle “zeybek” ya da onların reisi olana “efe” adı verilmekteydi.¹⁰⁴

“Zeybek” kelimesi, 19. yüzyılın başında Batı Anadolu'da özellikle dağlık yerlerde yaşayan, iyi savaşçı, asayiş ve yolların muhafazasından sorumlu ücretli askerler için kullanılmıştı.¹⁰⁵ Ancak tam olarak kim oldukları, nasıl ortaya çıktıkları, kökenleri, faaliyetleri ve törelerine dair net bilgiler elde edilemese de birer “eylem

¹⁰¹ Faroqhi, **Osmanlıda Kentler ve Kentliler**, s.333.

¹⁰² **BOA**, Y. PRK. ASK., 20/58 (“Muhafaza-i Asayişe Muteallik Bazı Maruzat” başlığını taşıyan ve yazarı belli olmayan layiha.); Bölge coğrafyasının iklimine dair ayrıntılı bilgi için bkz: Besim Darkot, Metin Tuncel, **Ege Bölgesi Coğrafyası**, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul, 1995, s.13.

¹⁰³ **BOA**, DH. MKT., 2668/84 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 12 Teşrinisani 1324 tarihli telgrafnamenin sureti.); **BOA**, DH. MKT., 2702/19 (Dâhiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 27 Kanunuevvel 1324/9 Ocak 1909 tarihli yazı.); **BOA**, MV., 124/15 (3 Muharrem 1327/25 Ocak 1909 tarihli Meclis-i Vükela mazbatası.); “*Zeybek Eşkıyası*”, **Yenigazete**, 9 Teşrinisani 1324, s.1; **Hizmet**, 29 Kanunusani 1324/11 Şubat 1909, s.2.

¹⁰⁴ Yetkin, **Batı Anadolu'da Eşkıyalık...**, s.76.

¹⁰⁵ Mehmet Avni Özbek, “*Zeybek*”, **İslam Ansiklopedisi**, C. XIII, Milli Eğitim Basımevi, 1993, ss. s.545; Şemseddin Sami, **a.g.e.**, s.693.

insanı” oldukları kabul görmektedir.¹⁰⁶ Türkmenler arasında yoğun olarak görülen zeybekler, “iyi savaşçı” özellikleriyle dikkat çekip bilhassa 19. yüzyıl savaşlarında ordu içinde gönüllü zeybek birlikleri her zaman yerlerini aldı.¹⁰⁷ Enver Benhan Şapolyo’nun tespitine göre efeler, Türklerin Oğuz Boyu’nun “Gaziyan Rum” koluna mensuptu. Zeybeklerin Batı Anadolu’da varlık göstermeleri, uç bölgelere yerleştirilen Gaziyan Rum olma ihtimallerini kuvvetlendirmekteydi.¹⁰⁸ “Zeybeklik coğrafyası”¹⁰⁹ olarak kabul edilen Batı Anadolu’da haksızlığa boyun eğmeyen ve yoksul dostu savaşçılar olarak görülen zeybekler, kimi kaynaklarda baskıya, haksızlık ve zorbalığa başkaldıran kişiler olarak kabul edilmektedir.¹¹⁰

“Efe”, sözcüğü ise yiğit, özellikle Batı Anadolu köy yiğidi, zeybek; ağabey, kabadayı anlamlarına gelmektedir.¹¹¹ Bununla birlikte “efe” sözcüğü zeybek topluluklarının başkanı için kullanılmıştır.¹¹² *Türk Ansiklopedisi*’nde “efe” sözcüğü ile ilgili olarak “*Osmanlı Devleti’nin son yıllarında Batı Anadolu’da ortaya çıkan çete beyleri*” için kullanıldığı belirtilmektedir. Zeybeklerin aralarında yüreklilik, mertlik ve kahramanlıkta kendini gösterenlere de efe denilmekte ve onu başkan seçtikleri bilgisi yer almaktadır.¹¹³ Zeybeklikte; efe, çeteyi tek başına çekip çevirir, yönetir, yönlendirir; çetede bulunan hiçbir zeybek ve kızan onun bilgisi ve istemi dışında hiçbir eyleme girişemez, ondan habersiz hiçbir iş yapamazdı. Lider olan efeye inanmak ve güvenmek önemliydi; efenin söylediği sözün, yürüdüğü yolun dışına çıkılmazdı.¹¹⁴

¹⁰⁶ Yetkin, **Batı Anadolu’da Eşkiyalık...**, s.77.

¹⁰⁷ Tuncer Baykara, “*Zeybekler (Zeybek Elbisesi Giyme Yasağı)*” **Belgelerle Türk Tarihi**, S.22, Eylül 1969, s.59.

¹⁰⁸ Enver Benhan Şapolyo, “*Efe, Zeybek, Kızan... Yaşayışları ve Âdetleri*”, **Türk Yurdu**, S. 1 (234), Temmuz 1954, s.43.

¹⁰⁹ Burada Ege bölgesi temel olmak üzere Marmara bölgesinin güneyi, Karadeniz ve İç Anadolu bölgelerinin batısıyla Akdeniz bölgesinin kuzey ve batı kesimlerini içine alan, Anadolu’nun yarıya yakınına kapsayan alan kastedilmektedir. Ömer Karpuz-Zeliha Gaddar, “*Efelik ve Zeybeklikle İlgili Terminoloji Üzerine Bir İnceleme*”, **Zeybek Ateşi 2. Ulusal Efe Kurultayı Türk Tarihinde Efe ve Zeybek Sempozyumu Bildirileri**, 6-7 Eylül 2012/ Ödemiş, Haz. Metin Ekici-Günver Güneş, İzmir 2013, s.29; Bu hudut Batı’dan Ankara’ya kadar uzanarak burada son bulur. Enver Benhan Şapolyo, *a.g.m.*, s.43.

¹¹⁰ “Bir zeybek çetesi şu altı kısımdan oluşuyordu: 1. Efe, 2. Başzeybek ya da başkızan, 3. Kızanlar ya da yaygın deyimle zeybekler, 4. Yardımcı ya da muavin çeteler, 5. Haberci ve istihbarat ağı, 6. Yatak ve barınma ağı.” Ali Haydar Avcı, **Zeybeklik ve Zeybekler Tarihi**, Barış Kitap, Ankara, 2012, s. 76.

¹¹¹ “Efe”, **Türkçe Sözlük**, C. I, Türk Dil Kurumu Yay., 1988, s.432.

¹¹² Karpuz-Zeliha, *a.g.m.*, s.29.

¹¹³ “Efe”, **Türk Ansiklopedisi**, C. XIV, Milli Eğitim Basımevi, 1966, s.372.

¹¹⁴ Avcı, **a.g.e.**, s.77.

Zeybek kültürünün en belirgin özelliklerinden biri giydikleri kendilerine özgü kıyafetlerdi.¹¹⁵ Söz konusu kıyafetler merkezî idare tarafından zeybekliğin sembolü olarak kabul edildiği için bunların yasaklanması birçok kez gündeme gelmişti.¹¹⁶ Özellikle 1838’de uygulanan kıyafet yasağı, yüzlerce zeybeğin hayatına mal olan bir takibatı da beraberinde getirdi. Nitekim Çengeloğlu Tahir Paşa’nın koyduğu bu yasağa uyulmaması nedeniyle zeybeklerin üzerine asker sevk edildi. Zeybek kıyafetleri sorunu, devlete asi olunacak kadar büyük bir mesele olarak gözükmese de Tahir Paşa’nın bunu zorla tatbik etmek istemesi büyük bir isyanı başlattı. Edremit, Bergama, Bayındır ve Aydın şehirlerinde başlayan zeybeklerin isyanı kanla bastırıldıysa da zeybekler, kıyafetlerini daima muhafaza etti.¹¹⁷

Her ne kadar zeybeklerden bir bölümü Kırım Savaşı ve 93 Harbi’ne gönüllü olarak katılmışsa da merkezî otoritenin gözünde birer eşkıya olmaktan kurtulamadı. Bu bakış açısı II. Meşrutiyet’ten sonra da pek değişmedi. Nitekim döneme ait gazetelerin kiminde zeybeklikle eşkıyalık çoğu zaman özdeş kabul edilmekteyken,¹¹⁸ köylülerin en azından bir kısmı için efeler/zeybekler saygı duyulan ve sevilen birer

---

¹¹⁵ “Zeybek elbisesi şu parçalardan oluşuyordu: 1.Fes, püskül; 2.Cepken; 3.Camadan; 4.Zıbın; 5.Kuşak (Acem şalı); 6.Meşinden silahlık; 7.Pirpol saat; 8.Şalvar; 9.Tozluk; 10.Papuç; 11.Kaput.” Halil Dural, **Bize Derler Çakırca: 19. ve 20. Yüzyılda Ege’de Efeler**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1999, s.95.

¹¹⁶ Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz: Umut Soysal “19.Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Merkezi İdaresi Nezdinde “Efe ve Zeybekler’ Üzerinden Yaratılmaya Çalışan Eşkıya Algısı”, **Zeybek Ateşi 2. Ulusal Efe Kurultayı Türk Tarihinde Efe ve Zeybek Kültürü Sempozyumu Bildirileri**, Haz. Metin Ekici-Günver Güneş, 6-7 Eylül 2012 Ödemiş, İzmir, 2013, s.327-329.

¹¹⁷ Tuncer Baykara, “Zeybekler (Zeybek Elbisesi Giyme Yasağı)” **Belgelerle Türk Tarihi**, S.22, Eylül 1969, s.59-61. Zeybekler, paşa kapısında yaşar ve kapısız kalınca yeni bir kapı buluncaya kadar boşta dolaşarak çeşitli vukuatlar işlerdi. 18. yüzyılda bölgede ayanlığın yükselmeye başlamasıyla birlikte kapısız kalan zeybekler, kır bekçiliği, derbentçiler ve yol üzerindeki kahveleri işleterek geçimlerini sağlamaya başladı. Özellikle ana yollar üzerine açtıkları kahvelerde hizmet ederek, yolcuları ve ticaret kervanlarını eşkıyalardan koruyarak ücret alırlardı. Alınan paraların çokluğu ve yapılan yolsuzluklara dair şikâyetlerin giderek artması üzerine hükümet, 1792/93 ve 1821 yıllarında kahveleri kapatmaya başlayıp para almayı yasaklayarak zeybekleri yola getirmeye çalıştı. Ancak zeybeklerin yeniçerilerle işbirliği yapmaları yüzünden bunda başarı sağlanamadı. Bkz. Yetkin, **Batı Anadolu’da Eşkıyalık...**, s.78; II. Mahmut, Yeniçeri Ocağını kaldırdıktan sonra zeybeklerin desteğinin kesildiğini görerek paşa kapılarına yeni bir düzen vermek istedi. Bu yüzden ücretli zeybeklerin bir bölümü açıkta kaldı. Ayrıca yolda kahve işleten zeybeklerin işlerine son verilmesiyle de geçim kaynakları neredeyse tamamen kısıtlandı. Sayıları binleri aşan eli silahlı zeybeğe yeni bir iş verilmedi. Olaylara tanıklık eden İngiliz gezgini Major Keppel’in belirttiğine göre, padişahın amacı zeybekleri düzenli ordu saflarına yerleştirmektir. Fakat hükümetin, onların kuvvetini fark edememesi yüzünden zeybekler dağlara sığınıp asker kaçakları ve eşkıyalarla birleşti. Bkz. Mehmet Bayrak, **Halk Hareketleri ve Çağdaş Destanlar**, Yorum Yay., Ankara, 1984, s.179.

¹¹⁸ “Zeybek Eşkıyası”, **Yeni gazete**, 9 Teşrinisani 1324, s.1; Zeybekliği eşkıyalıkla eş değer gören benzer yazılar için ayrıca bkz: **Ahenk**, 27 Temmuz 1327/9 Ağustos 1911, s.2; Ahmed Haşimi, “Kız Kaldırmak, Karı Oynatmak”, **Ahenk**, 15 Mart 1327/28 Mart 1911, s.1; “Efelik ve Tedbiri”, **İttihad**, 25 Temmuz 1327/14 Ağustos 1911, s.1-2.

kahramandı. Zira dönemin Aydın Vilayeti Eşkîya Takip Kumandanı Ali Paşa bölgenin en ünlü efesi Çakırcalı'ya halkın duyduğu sevgiyi anlatmak için -biraz da abartarak-: “Çakırcalı'yı (haşa sümme haşa) Allah gibi bilirler. Ona hıyanet etmekten ise ölmeyi tercih ediyorlar. O haydud aleyhinde silah istimal etmekten ise ölmeyi tercih ediyorlar...” demektedir.¹¹⁹ İleride ayrıntılı bir şekilde belirtileceği üzere zeybeklere dair bu bakış açısı ancak Birinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan olağanüstü koşullarla birlikte değişecekti.

---

¹¹⁹ “Çakırcalı İçin Ali Paşa Ne demiş?”, **Köylü**, 7 Teşrinisani 1326/20 Kasım 1910, s.3; “Çakırcalı'ya Dair Ali Paşa İle Bir Mülakat”, **İttihad**,7 Teşrinisani 1326/20 Kasım 1910, s.3.

I.BÖLÜM

II. MEŞRUTİYET'İN İLANINDAN I. DÜNYA SAVAŞI'NA

BATI ANADOLU'DA EŞKIYALIK

I.1. Osmanlı Devleti'nde ve Batı Anadolu'da Eşkıyalık Olaylarına Genel Bir Bakış

I.1.1.Osmanlı Devleti'nde Eşkıyalık Olaylarına Genel Bir Bakış

16. ve 17. Yüzyıllarda Akdeniz havzasında görülen nüfus artışı, iktisadî zorluklar, ticarî faaliyetlerin yoğunlaşması, halkın fakirleşmesi, siyasî iktidarların zayıflaması gibi faktörler, Akdeniz genelinde büyük bir buhranın yaşanma sebep oldu.¹²⁰ Osmanlı İmparatorluğu için de geçerli olan bu sebepler, 16. yüzyılın ilk yarısından itibaren Anadolu'da bulunan bazı asi grupların ileriki süreçte merkezî yapı için önemli bir tehdit halini almasına neden olacaktır. Siyasi yapının ve devlet adamlarının iradesizliği ise olayların tetikleyicisi durumunda oldu. Batıda ve doğuda devam eden savaşlar, Anadolu'da sürekli huzursuzluk kaynağı olurken ağır sefer masrafları halkı iyice yoksulluğun içine sürükledi. Bu durum, 1519'da Şeyh Celal'in isyanıyla Anadolu'nun içinde bulunduğu girdaptan yağma ve talan ile çıkmak isteyen bir grubun çıkmasına zemin hazırladı. 16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin sosyal, siyasî ve iktisadî hayatını şekillendiren ve “*Celaliler*” olarak adlandırılan bu isyancı grupların faaliyetleri, eşkıyalık hareketlerinin başlangıcını teşkil etmektedir.¹²¹

1592'de başlayan ve ülkede bir iç savaş manzarası yaratan Celali İsyancıları, çift bozanların oluşturduğu levend-sekban birikintilerinin, ehl-i örf (hükümetli) zümresinin, kapıkulu süvarilerinin, medrese öğrencilerinin (suhteler), yeniçeri ve acemi oğlanlarının, 1603'den itibaren ayan ve eşrafın da dâhil olduğu kitlesel bir hareket halini aldı.¹²² Bu tarihten sonra Celali İsyancıları'nı anlayabilmek için

¹²⁰ Braudel, *Akdeniz Dünyası*, C. II, s.61.

¹²¹ Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, s.13-15.

¹²² *A.g.e.*, s.15-21.

Karayazıcı ayaklanmalarını iyi tahlil etmek gerekir.¹²³ Karayazıcı'nın isyanı, şaki çetelerinin paralı asker reisleri öncülüğünde yaptıkları isyanların ilk örneğidir.¹²⁴ Haçova Savaşı sonrası kapusuz kalan Karayazıcı, asi çetelerine katılarak kısa zamanda başkaldıranların çevresinde toplandığı bir lider oldu. Köyleri yağmalarken kullandığı “*Her sakaldan bir kıl*” sözü, bir tür eşitlikçi zorbalığın işaretiydi.¹²⁵ 1599'da Karayazıcı'nın yasa tanımazlığı nedeniyle üzerine gönderilen Karaman Beylerbeyi Hüseyin Paşa'nın, Karayazıcı'yı yakalamak yerine onlara katılması, devletin Celalileri Osmanlı sistemi içine dâhil etmek zorunda kalması bakımından oldukça önemlidir. Devletin içinde bulunduğu ve giderek ciddileşen, bütün sosyal ve ekonomik sıkıntılar şimdi halkın büyük kesimine yansıyor bu kesimlerin de isyancılara katılmasına neden oluyordu. Görülüyor ki eşkıyalık olaylarının başlangıç noktası olarak kabul edilebilecek hareket olan Celali Ayaklanmaları, bir “*kırk harami*” bir “*Robin Hood*” tipi haydutluk olayı dışında etnik grupların, mezhep farklılaşmalarının ve nihayet iktidar elitlerinin hoşnutsuzluğu gibi birçok nedene dayanmaktadır.¹²⁶

Karayazıcı'nın aldığı tavır ve duruşu, Batı Anadolu'da ortaya çıkan eşkıyalar için birçok bakımdan örnek olduğu söylenebilir. Söz konusu şahıs korkusuzluğuyla, bitip tükenmek bilmeyen gücüyle, neyi var neyi yoksa askerleriyle paylaşan biri olması kadar gururlu ve acımasız biri olarak ün yaptı.¹²⁷

15. ve 16. yüzyıllardan itibaren mevcut olan ayan ve eşraf sınıfının nüfuzu, sosyal ve iktisadî bozuklukların tesiriyle iyice arttı.¹²⁸ 17. yüzyıldan itibaren Anadolu'daki karışıklıklar, mütegalibelik hareketler, leventlik, aşiretler, raiyyet arasında görülen yer değiştirmeler, devlet memurlarının yolsuzlukları, Anadolu'da miri toprak sisteminde meydana gelen değişiklikler ve bütün bunlara ilaveten malî

---

¹²³ Orhan Türkdoğan, “*Sosyal Hareketler Olarak Celali Ayaklanmaları*” **Bellekten**, C. LX, S. 228, Ankara, 1996, s.429; Mustafa Akdağ, “*Celâli İsyânlarından Büyük Kaçgunluk 1603-1606*”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. II, S. 2, 1964, s.36.

¹²⁴ Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz: Ahmet Refik, **Osmanlı Devrinde Zorbalar**, Kanaat Kütüphanesi, 1932, s.5-12.

¹²⁵ William J. Griswold, **Anadolu'da Büyük İsyân 1591-1611**, Çev. ÜlkünTansel, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2000, s.21.

¹²⁶ Griswold, **a.g.e.**, s.21.

¹²⁷ **A.g.e.**, s.30.

¹²⁸ Orhan Türkdoğan, “*Sosyal Hareketler Olarak Celali Ayaklanmaları*”, **Bellekten**, C. LX, S. 228, Ankara 1996, s.429.

sıkıntılar, bu ayrıcalıklı sınıfın ortaya çıkıp gelişmesinde başlıca faktörleri oluşturdu.¹²⁹ 1683'te Viyana bozgunu ve 1768-74 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra ayanlar ve devlet, birbirlerine muhtaç olduklarını bilen ve haklarını gözetmekte itinalı davranan iki taraf halini aldı. Devletin Anadolu üzerindeki etkinliğinin azaldığı noktada ayanların devreye girerek halk üzerinde tam bir tahakküm kurması, imparatorluğun 17. ve 18. yüzyıllarda karşı karşıya kaldığı en büyük problemdi.

Özellikle 18. yüzyılda yapılan uzun savaşlar süresince yerel yöneticiler bölgelerinden ayrıldıklarında başıboş kalan Anadolu'da, eşkıyalar türedi ve bunları yakalayacak sayıda kuvvet ve idareci kalmadı. Savaştan sonra yeni tayin olunan ya da yerine dönen idareciler ise halktan zorla vergi alamaya, bir nevi onları soymaya çalışmaktaydı. Sancakbeyi, voyvoda, kadı gibi devlet memurlarının da aynı tutum içinde olması ve bazen de ayanlarla anlaşarak halkı soymalarından perişan olan pek çok kimse toprağını terk ederek eşkıyalık yapmaya başladı.¹³⁰

Giderek gücünü artıran ayanlar, kısa vadede devlete karşı üstün gelerek 1808 yılında Sened-i İttifak'ı imzalattı ve kendi statülerini yasal bir zemine oturttu.¹³¹ II. Mahmut'un ayanlarla bu şartlarda bir anlaşma yapmasına rağmen, merkeziyetçi yapıyı güçlendirmeye çalışması, mali kaynakları denetim altına alması, hizmetlerin adil dağıtılmasını amaçlayan reformlara girişmesinde ve en önemlisi yeniçeriliği ortadan kaldırmasında ayanların bu gücünü kırmak istemesi oldukça etkilidir. Ayanların bu denli güçlü hale gelmesine zemin hazırlayan Osmanlı yönetimiyle ayanlar arasında oldukça çetin mücadeleler yaşandı. II. Mahmut, bu konuda başarı sağlayarak kurduğu modern orduyla ayanların etkisini azaltılarak otoritelerinin zayıflamasında önemli bir yol katetti.¹³²

Merkezî yönetimin bu çabalarının yanında ayanlara, derebeylerine ve onların işbirlikçilerine karşı halk da tepki göstererek 1829-30 yıllarında Atçalı Kel Mehmed liderliğinde halk ayaklanması meydana geldi. Bazı Batılı gözlemcilerce "Müslüman Devrimi" ya da "Halk Ayaklanması", bazı Osmanlı kaynaklarında "eşkıyalık", kimi

---

¹²⁹ Yücel Özkaya "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yerli Ailelerin Ayanlıkları Ele Geçirileri ve Büyük Hanedanlıkların Kuruluşu", **Bellekten**, C. XLII, S. 168, 1978, s.714.

¹³⁰ Özkaya, **Osmanlı İmparatorluğunda Âyânlık**, s.71-72.

¹³¹ Halil İnalçık, "Sened-i ittifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu", **Bellekten**, C. XXVIII, S. 112, 1964, s. 603-690.

¹³² M. Yaşar Ertaş, "Merkezileşme Karşısında Bir Osmanlı Ayanı: Tavaslızâde Osman Ağa", II. Uluslararası Türk Tarihi ve Edebiyatı Kongresi (11-13 Kasım 2005), s.

kaynaklarda da “Aydın İhtilali” olarak nitelendirilen bu olay, kapsamı ve etkileri bakımından sıradan bir eşkıyalık olayı değildi.¹³³ 1829 yılının ekim başından aralık sonuna kadar Aydın ve bütün kazaları ile çevre sancakların bazı kazaları ayaklananlar tarafından ele geçirildi.¹³⁴ Yolsuzluklara kötü idareye karşı yapılan bir halk ihtilali olması itibariyle, reform ve halk hareketleri konusunda toplumsal halk tarihinde önemli bir yer tutmaktadır.¹³⁵ Doğrudan halk çağrısına ve desteğine dayanan halk hareketi özelliğini “Aydın İhtilali”nin her aşamasında görmek mümkündür. Karayazıcı’da olduğu gibi Kel Mehmed’in de mazlum ve yoksul halkı koruyup kollaması, aldığı para ve eşyayı onlara dağıtması bakımından tipik bir “erdemli-sosyal eşkıya” rolü üstlendiği görülmektedir.¹³⁶

Tanzimat’ın ilanı ile birlikte birçok alanda düzenlemeler yapıldığı gibi vilayet yönetimi ve vilayetin yöneticisi olan valilerin yetki ve görevlerinde değişiklikler yapıldı.¹³⁷ Fermanın ilanından sonra eşkıyalık hareketlerinde yeniden bir yoğunlaşma meydana geldi. Yeni ceza kanunu sebebiyle eşkıya takibi zorlaştı ve bu yüzden bazı bölgelerde eşkıyalık faaliyetleri arttı.¹³⁸ Hükümet, Tanzimat’ın getirdiği düzenlemeleri uygulamaya gayret gösterirken büyük sorunlarla da karşılaştı. Taşra teşkilatında yapılan düzenlemeleri uygulayacak liyakat sahibi ve dirayetli yöneticilerin ve memurların yokluğu işi zorlaştırıyordu.¹³⁹ Özellikle yerel yönetimlerin aciz kalmasının sorumlusu olarak görülen valilerin yetkileri, Tanzimat

---

¹³³ Mehmet Bayrak, **a.g.e.**, s.164; Ayrıntılı bilgi için bkz: Çağatay Uluçay, **Atçalı Kel Mehmet**, İstanbul, 1968; Halil Dural’ın **Kaleminden Ödemişli Efe ve Zeybekler Ödemiş’in İlk Zeybeği Gerelli Efe Çakırcalı Ahmet Efe ve Hayatı Osman Zeybek**, Haz. Ercan Uyanık-Sabri Yetkin, Ödemiş Belediyesi Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi Yayını, İzmir, 2013, s.13-44.

¹³⁴ Bayrak, **a.g.e.**, s.169, 199; Yabancı gözlemciler onu “adil ve ıslahatçı bir yönetici” olarak yansıtırlken; hükümet, Aydın ve çevresine gönderdiği fermanla, Atçalı’yı bir cani ve eşkıya olarak nitelendiriyordu. Öyle ki Halep eski valisi İbrahim Paşa’nın, Atçalı’yı yok etmek üzere geniş yetkilerle Aydın’a gönderilmesine karar verildi. 18 Aralık 1829’da gerçekleşen ilk baskından kurtulup Aydın üzerinde yeniden hâkimiyet kurmaya çalıştırlarsa 10 Haziran 1830’da meydana gelen çarpışmada Atçalı Kel Mehmed öldürüldü. Liderlerinin öldürüldüğünü gören üç yüz kişilik kuvvetin bir bölümü kaçarken geriye kalanların tümü öldürüldü. Böylece Osmanlı yönetimi bir ihtilal olarak kabul ettiği bu isyanı bastırmış oldu. Ayaklanma bastırıldıktan sonra Aydın ve yöresi halkı üzerinde büyük bir baskı kuruldu. Bu baskının en önemli nedeni halkın zeybeklere yardım etmiş olmasıdır. Oruç, **a.g.e.**, s.108-110.

¹³⁵ Mehmet Bayrak, **Halk Hareketleri ve Çağdaş Destanlar**, Yorum Yay., Ankara 1984, s.214-215.

¹³⁶ **A.g.e.**, s.195.

¹³⁷ Musa Çadırcı, **Tanzimat Dönemi’nde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları**, Ankara, 1991, s.225.

¹³⁸ İlgürel, “Eşkıya; Osmanlılarda Eşkıyalık Hareketleri”, s.468.

¹³⁹ Oruç, **a.g.e.**, s.23; “Erzurum Valisi Halil Kâmil Paşa yeni kanunun kısıtlayıcı maddeleri dolayısıyla hükümeti ikaz edince Ocak 1842’de bir irade çıkarılarak eşkıya takibine hız verildi.”Mücteba İlgürel, “Eşkıya; Osmanlılarda Eşkıyalık Hareketleri”, s.468.

Fermanı'yla kısıtlanmışsa da vilayetlerdeki asayiş ve genel nizamın giderek bozulması sebebiyle 28 Kasım 1852'de eski yetkilerinin iade edilmesi düşünüldü. Yetkilerin geri verilmesine rağmen ülkede eşkıyalık önlenemiyordu. Eşkıya ile karşılaşan askerin, karşı taraftan ateş edilmedikçe hiç bir şey yapamıyor olması, zabitanın elini kolunu bağlar duruma getirmişti. Valilere verilen yeni yetkiler ile herhangi bir olay karşısında görevlendirilen askerihtarını yaptıktan sonra silahını kullanma yetkisine sahip olacaktı.¹⁴⁰ Bundan sonrada birtakım tedbirler alındıysa da bir sonuç vermedi ve eşkıyalık olayları yüzyılın sonuna kadar artarak devam etti.

I.1.2. 19. Yüzyılın Sonlarından II. Meşrutiyet'in İlanına Kadar Batı Anadolu'da Eşkıyalık Olaylarına Genel Bir Bakış

19. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti'nin içeride ve dışarıda uğraşmak zorunda kaldığı birçok sorun vardı. Devletin içeride ve özellikle de taşrada uğraşmak zorunda kaldığı en önemli sorunlardan biri de bir türlü asayişin sağlanamamasıydı. Nitekim 19. yüzyılın ikinci yarısında giderek artan eşkıyalık olaylarıyla baş edemeyen devlet, 14 Eylül 1873'te çıkardığı bir beyanname ile insanların eşkıyalığa yönelmemelerini istiyor ve eşkıyalığı önlemek için alınacak tedbirlere değiniyordu. Özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde Aydın vilayetinde eşkıyalık olaylarının hızla arttığı yönündeki şikâyetler endişe vericiydi. Zira devlet, bir yandan Rusya'ya karşı ağır koşullar altında savaşırken diğer taraftan Aydın vilayetinden istediği miktarda asker alamadığı gibi bir de artan eşkıyalık olaylarını önlemek amacıyla sürekli yeni asker sevk etmek zorunda kalıyordu. Bunun üzerine devlet, eşkıyalar için bir "genel af" ilan ederek bunların silâh altına alınıp cepheye gönderilmesini sağladı.¹⁴¹

Batı Anadolu'da, savaşa katılmak için düze inen eşkıyalar arasında Ödemişli Çakırcalı Ahmed Efe de vardı. Çakırcalı Ahmed gibi meşhur bir efenin düze inmesi, Ödemiş'te hatta Küçük Menderes çayırliklarında dolaşan bütün zeybekleri savaşa

¹⁴⁰ Selda Kılıç, "Tanzimat'ın İlanından 1864 Düzenlemesinin Uygulanmasına Kadar Geçen Dönemde Valilik Kurumu", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, S.45, c.28, 2009, s.49-50.

¹⁴¹ Yetkin, **Batı Anadolu'da Eşkıyalık...**, s.82-84.

katılmaya teşvik etti.¹⁴² Ancak Osmanlı Devleti için ağır bir mağlubiyetle sonuçlanan savaşın ardından terhis edilerek bölgelerine dönen zeybekler, geçim derdine düşerek yeniden dağlara çıkıp eşkıyalığa başladı. Böylece Aydın vilayetinde tekrar tırmanan eşkıyalık olaylarını önleyemeyen devlet, sık sık vali değiştirmekten öteye bir çözüm üretilmedi. Midhat Paşa 1880’de Aydın vilayetine vali olarak tayin edildiğinde vilayetin en önemli sorunu asayişsizlikti. Nitekim Vali Paşa, vilayetteki durumu tespit ettirmek için yaptırdığı tahkikat sonucunda “*Aydın vilayetinde asayişin ortadan kalktığı ve yaşamın durma noktasına geldiği*” sonucuna ulaşmıştı.¹⁴³

Artan eşkıyalık olayları karşısında İzmir’deki konsolosluklar bir araya gelip biran önce asayişin sağlanmasını talep ederken, eşkıyalarla mücadelede klasik takip yöntemlerinin dışında yeni çözümler üretilmiyordu. Bu süreçte eşkıyalık sorunu çözülemediği gibi asker firarileri de eşkıya çetelerine katılmaya ve çeteler ortak hareket etmeye başladı. Nitekim Batı Anadolu’nun en meşhur çeteleri bir araya gelerek Milas’ın Güllük İskelesi’nde vapurdan inen kırk kişilik bir grubu dağa kaldırdı.¹⁴⁴ Bu olayın ardından Vali Ali Paşa’yı görevden alan Hükümet, 1883’te, Evkaf-ı Hümayun Nazırı olan Mehmed Kamil Paşa’yı Aydın vali vekili olarak atadı.¹⁴⁵ Mehmed Kamil Paşa, görev yaptığı iki ay gibi kısa bir sürede vilayetin asayişini sağlamak için bir yandan vilayette asayişini sağlamakla görevli olan memurları değiştirirken diğer taraftan eşkıyaların yoğun olarak bulunduğu yerlere takip müfrezeleri sevk edildi. Fakat takip müfrezelerinin yetersizliğine karşın eşkıyaların fazlalığı nedeniyle yeni bir af çıkarıldı. Affı kabul etmeyen çetelerle ise 1883-1885 yıllarında görev yapan Vali Hacı Naşit Paşa mücadele etmeye devam etti. Vilayette asayiş sorununu çözmek için valinin özellikle yerli eşkıya çetelerine yönelik faaliyetlere ağırlık vermesi, Batı Anadolu’daki Rum çetelerinin işine yaradı.¹⁴⁶

---

¹⁴² Dural, **Bize Derler Çakırca...**, s.25-26.

¹⁴³ Yetkin, **Batı Anadolu’da Eşkıyalık...**,s.86.

¹⁴⁴ Birleşerek söz konusu olayı gerçekleştiren çeteler şunlardı: Yörük Osman, Çakırcaoğlu Ahmed, Deli Mehmet, Büyük Cerit, Küçük Cerit, Çallı Veli, Koca Arap, Parmaksız Arap, Harputlu Ömer, Kürt Mustafa, Bakırlı ve Piç Osman çeteleri. Zeynel Besim [Sun], **Çakıcı Efe**, Ticaret Matbaası, İzmir, 1934, s.13-16.

¹⁴⁵ Yetkin, **Batı Anadolu’da Eşkıyalık...**, s.87.

¹⁴⁶ Bu dönemde faaliyet gösteren önemli Rum çeteleri şunlardı: Çeşme Alaçatı’da Karabacak, Güzel Bahçe’de Karayot oğlu Nikola, Bayındır’da Hambriko oğlu Panayot, Menemen Seyrekköy’de Nikola ile ünlü Levanten aileler Whitaller ile Patersonlar’ın baş belası olan Kaptan Andrey, Kaptan Aleko,

Affedilmiş olmalarına rağmen silahlarını bırakmayan zeybeklerin yeniden eşkıyalığa dönebilecekleri endişesi, hükümetin farklı bir yola başvurmasına neden oldu.1883 yılında Vali Hacı Naşit Paşa, kaymakamları ve mutasarrıfları toplayarak gizli bir toplantı yaptı. Beş mutasarrıfın ve kırka yakın kaymakamın yer aldığı bu toplantıda aftaki çetelerin öldürülmesi kararlaştırıldı.¹⁴⁷ Bu karar üzerine içlerinde Çakırcalı Ahmed Efe'nin de bulunduğu birçok çete pusuya düşürülerek öldürüldü.¹⁴⁸ Fakat buna rağmen Batı Anadolu'nun eşkıyalık sorunu çözülemediği gibi öldürülen bu efelerin çocuklarından bazıları intikam amacıyla dağa çıkıp devletin başına babalarından daha büyük işler açacaktı. Ki, bunlardan biri ve en önemlisi de Çakırcalı Ahmed Efe'nin oğlu Çakırcalı Mehmed Efe'ydi.

Merkezî hükümetin ve yerel idarecilerin aldığı bütün tedbirlere rağmen Batı Anadolu'da yaşanan eşkıyalık olaylarının bir türlü önüne geçilemedi. Nitekim 19. yüzyılın sonuna kadar gerek Rumlar, gerekse Müslümanlar tarafından kurulan çeteler birçok kez dağa adam kaldırma, ev, köy, çiftlik basma, gasp yağma ve öldürme olayına girişti. Bu süreçte yaşanan eşkıyalık olaylarından vilayette bulunan yabancılar da nasibini aldı.¹⁴⁹

19. yüzyılın sonunda, 1896 yılında Çakırcalı Mehmed Efe'nin babasının intikamını alarak dağa çıkması, Batı Anadolu'nun efelik/eşkıyalık tarihinde yeni bir sayfa açacaktı. Çakırcalı'nın İkinci Meşrutiyet'ten önceki hayatı ve icraatları hakkında tezin birinci bölümünde ayrıntılı bilgi verilirken bu dönemde yaşanan eşkıyalık olaylarına da değinildiği için burada tekrar yer verilmeyecektir. Bununla birlikte şunu da söylemekte yarar var ki, bu dönemde Batı Anadolu'da Rum çetelerinin yanı sıra birçok da Müslümanlar tarafından kurulan çete mevcuttu. Nitekim sadece Ödemiş'te bu çetelerden 18 tane olduğu gibi çetelerdeki şakilerin sayısı da yüzlerce kişiydi. Bu çetelerin arasında yıllarca takip müfrezelerini peşinden koşturarak bölgenin asayişini altüst edecek olan Toscalı Mehmed, Küçük Osman,

---

Kaptan Foti ve Kaptan Sokrat. Bkz: Hayrettin Asarcıklı, **Çakıcı Mehmet Efe**, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 1973, s.19; Yetkin, **Batı Anadolu'da Eşkıyalık...**, s.89.

¹⁴⁷ Dural, **Bize Derler Çakırca...**, s.51; Yetkin, **Batı Anadolu'da Eşkıyalık...**, s.89.

¹⁴⁸ Öldürülen diğer çeteler arasında Yörük Osman, Harputlu Ömer, Küçük Cerit, Büyük Cerit, Piç Osman ve Kürt Mustafa çeteleri de vardı. Bkz: Şeref Üsküp, **Çakırcalı Efe, Hür Efe Matbaası**, İzmir, 1975, s.9-23.

¹⁴⁹ Bu süreçte yaşanan eşkıyalık olayları ve devletin bu olayları önlemek için aldığı tedbirlerin ayrıntıları için bkz: Yetkin, **Batı Anadolu'da Eşkıyalık...**, s.90-98.

Çaylılı, Kara Halil, Kamalı Mustafa, Çamlıcalı Hüseyin, İnce Mehmed, Gökdeli Mehmed, Yanık Halil İbrahim, Yılık Abdi ve Poslu Mestan çeteleri de vardı.¹⁵⁰ Ayrıca şunu belirtmek gerekir ki 1900’lü yılların başından II. Meşrutiyet’in ilanına kadar Batı Anadolu’da birçok eşkıyalık olayı gerçekleşti.¹⁵¹ Bu dönemde yaşanan eşkıyalık olayları, ahaliyi canından bezdirmiş ve eşkıya zulmünden bıkan köylülerden bazıları köylerini terk ederek kaza merkezine göç etmek zorunda kaldı.¹⁵² İzmir’in zenginleri ise bağ ve bahçesine gitmeye çekinir hale geldi.¹⁵³ Devlet, uzun uğraşlar neticesinde eşkıyaların bir kısmını yakalarken¹⁵⁴ çetelerle baş edemeyeceğini anladığı noktada yine birtakım aflar çıkararak onlarla uzlaşma yoluna gitti.¹⁵⁵

I.2. II. Meşrutiyet’in İlanından I. Dünya Savaşı’na Batı Anadolu’da Eşkıyalık

[Meşrutiyet’in ilanından sonra] “...Paralarımıza kimse göz dikemeyecek. Hükümet memurları, polisler, jandarmalar milletin hizmetçileridir. Bundan sonra güzel hizmet edecekler. Kimseyi incitmeyecekler. Hayvanlarınız çalınıp, işleriniz yüzüstü kalmayacak. Dağda eşkıya çıkıp sizi soymayacak...”¹⁵⁶

¹⁵⁰ Dural, **Bize Derler Çakırca...**, s.182.

¹⁵¹ 1900’lü yılların başından II. Meşrutiyet’in ilanına kadar geçen sürede Aydın vilayetinde yaşanan eşkıyalık olaylarına örnek olarak bkz: **BOA**, Y.A.HUS., 500/90; **BOA**, Y.EE.KP., 24/2306; **BOA**, Y.PRK.ASK., 237/86; **BOA**, Y.EE.KP., 24/2313; **BOA**, DH.MKT., 990/9; **BOA**, Y.EE.KP., 26/2507; **BOA**, Y.EE.KP., 27/2629; **BOA**, Y.EE.KP. 27/2654; **BOA**, Y.EE.KP., 27/2657; **BOA**, Y.EE.KP., 28/2717; **BOA**, BEO, 2802/210126; **BOA**, Y.EE.KP., 29/2830; **BOA**, Y.EE.KP., 29/2864; **BOA**, BEO, 2835/212572; **BOA**, DH.MKT., 1053/40; **BOA**, Y.PRK.ASK., 230/68; **BOA**, BEO, 2904/217799; **BOA**, BEO, 3069/230116; **BOA**, BEO, 3248/243542

¹⁵² **BOA**, Y.PRK.ASK., 228/19

¹⁵³ **BOA**, Y.PRK.ASK., 235/65

¹⁵⁴ Yakalanan eşkıyalara örnek olarak şu belgelere bakılabilir: **BOA**, BEO, 2566/192402; **BOA**, Y.A.HUS., 492/121; **BOA**, Y.EE.KP., 27/2629; **BOA**, BEO., 2775/208096; **BOA**, BEO, 2780/208473; **BOA**, Y.EE.KP., 28/2756; **BOA**, Y.EE.KP., 28/2759; **BOA**, Y.A.HUS., 507/30; **BOA**, Y.PRK.ASK., 237/41; **BOA**, BEO, 3069/230116

¹⁵⁵ Bu dönemde affedilen eşkıyalara dair bkz: **BOA**, Y.EE.KP., 24/2342; **BOA**, BEO, 2545/190833; **BOA**, Y.PRK.ASK., 228/31; **BOA**, BEO, 2559/191854; **BOA**, Y.EE.KP., 24/2360; **BOA**, Y. PRK. ASK., 228/31; **BOA**, BEO, 2566/192411; **BOA**, DH.MKT., 955/31; **BOA**, Y. EE. KP., 25/2403; **BOA**, DH.MKT., 1015/45; **BOA**, Y.EE.KP., 28/2756; **BOA**, Y.PRK.UM., 79/44; **BOA**, İ.HUS., 150/1324

¹⁵⁶ M. Esad, “Köylülerimize”, **Ahenk**, 24 Temmuz 1324, s.4.

23 Temmuz 1908’de Meşrutiyet’in ikinci kez ilanı ve akabinde yaşanan gelişmeler, Türk siyasî, iktisadî ve sosyo-kültürel yaşamında önemli yenilikleri beraberinde getirdi. II. Meşrutiyet’in sloganı, hürriyet, adalet, müsavat ve uhuvveti. Sonraki aylarda bunlar kâğıt üstünde kalmasına rağmen 24 Temmuz’u takip eden ilk günlerde bayram coşkusu içinde hafiyelik ve sansür kaldırıldı.¹⁵⁷ Gazeteler günlerce “hürriyet”in ilanından ve yapılan sevinç gösterilerinden bahsetti.¹⁵⁸ Meşrutiyet’in ilanı diğer şehirlerde olduğu gibi İzmir’de de coşkulu gösterilerle günlerce kutlanmış¹⁵⁹ ve yürürlüğe yeniden konulan Kanun-ı Esasi’nin “hürriyeti temin, emniyet ve asayiş teyid” edeceğine olan inanç dile getirilmişti.¹⁶⁰ Özellikle İttihad ve Terakki Cemiyetinin yayın organı olan *İttihad* gazetesinde, memleketteki bütün kötülüklerin ve bütün sıkıntıların kaynağı “eski devrin” hatalarında aranmaktaydı. Zira “dağları eşkıya ile dolduran” da “devr-i sabık”ın hatalarıydı. Bu durum İzmir’de neşredilen *İttihad* gazetesinde şu şekilde dile getirilmişti:

“...Vakta ki,¹⁶¹ o pençe-i kahhar ve bî-âmâm köyleri fakir, şehirleri harab, askeri aç ve üryan, hükümeti kanunsuz ve haysiyetsiz, memurları zelil ve ahlaksız, hazineyi boş, mektepleri muattal, halkı sefil ve cahil bıraktı; zindanları doldurdu, ticareti kesti, emniyeti kaldırdı, maarifi her nerede yükseldi ise yangın bastırır gibi söndürdü, dağları eşkıya ile doldurdu, ahaliyi birbirine kesdirdi, memleketi ateşle kana buladı, düşmanları alenen yağmaya davet etti, memleketin servetini onlara satarak parasıyla halkın başına belalar gönderdi...”¹⁶²

Meşrutiyet’in ilan edilmesiyle, diğer bütün sahalarda olduğu gibi, köylünün durumunun da düzeleceği ve başlıca sorunlarından olan eşkıyalık meselesinin halledileceği hususunda olumlu bir kanaat oluşmaya başladı. Zira birçok aksaklığın temelinde “önceki devrin” yanlışlarının olduğu düşüncesi hâkimdi. Aksaklıklardan bir tanesi de köylülerin en önemli sorunlarından olan eşkıyalıktı.

¹⁵⁷ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Partiler: İttihat ve Terakki: Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi**, C.III, İletişim Yay., İstanbul, 2009, s.470.

¹⁵⁸ Özellikle İstanbul’da neşredilen gazeteler her gün Meşrutiyet ile ilgili haberleri ve halkın coşkulu gösterilerini sütunlarına taşıdılar. Meşrutiyet’in ve Meşrutiyet rejiminin ne olduğunu halka anlatacak yazılar yazdılar. Bkz: Oya Dağlar, “II. Meşrutiyet’in İlanın İstanbul Basınındaki Yansımaları (1908)”, **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:38 (Mart 2008), s. 157.

¹⁵⁹ İzmir’de yapılan Meşrutiyet Kutlamaları için bkz: **Ahenk**, 14 Temmuz 1324/27 Temmuz 1908, s.1-2.

¹⁶⁰ “Kanun-ı Esasi ve Meclis-i Mebusan”, **Ahenk**, 14 Temmuz 1324/27 Temmuz 1908, s.1.

¹⁶¹ Vakta ki: Ne vakit ki, o vakit ki, olduğu vakit.

¹⁶² “İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Muarrızları”, **İttihad**, 20 Kanunuevvel 1324/2 Ocak 1909, s.1-2.

Nitekim İzmir’de neşredilen *Köylü* gazetesinde, M. Esad tarafından kaleme alınan “Köylülerimize” başlıklı makalede eski devrin idarecileri ve hataları sert bir şekilde eleştirilerek yeni devre dair büyük umutlar beslendiği açıkça vurgulanmıştı:

“... Ah köylülerimiz, Mehmedçiklerimiz, şimdi sizleri düşünmeye, sizler için söz söylemeye meydan açıldı.

Bu vakte kadar ellerimiz kollarımız bağlı, gözlerimiz kulaklarımız tıkalı idi. Kimsenin kimse için söz söylemeye hakkı, mecali yoktu. Böyle olduğu halde bunca senelerden beri bu koca devlet yine sizin sayenizde yaşadı, varlığını muhafaza edebildi. Sizin çalışıp çabalayıp meydana getirdiğiniz mahsuller, türlü türlü entrikalar ile elinizden alınır, sonra bunlar[ın] hepsi birden çay gibi akar giderdi. Nereye gittiği bilinmezdi.

Bundan sonra çalışacağız kanun ve nizam dairesinde hükümete olan borcumuzu verdikten sonra, üst tarafı bize kalacak. Paralarımıza kimse göz dikemeyecek. Hükümet memurları, polisler, jandarmalar milletin hizmetçileridir. Bundan sonra güzel hizmet edecekler. Kimseyi incitmeyecekler. Hayvanlarınız çalınıp, işleriniz yüzüstü kalmayacak. Dağda eşkıya çıkıp sizi soymayacak. Farz edelim, böyle bir edepsiz çıksa bile millet hep birden çalışıp o habisi tepeleyecek, başını ezecek. Bundan sonra millet sizi sevecek, bağına basacak. Köylerinizde güzel mektepler açılacak, yollar yapılacak, el birliği ile çalışıp rahat edeceğiz. Hem millet rahat edecek, hem de devletimizin şanı artacak.”¹⁶³

I.2.1. Afv-ı Umumî İlanı ve Batı Anadolu’da Eşkîyalık Olaylarına Etkileri

Yukarıda da bahsedildiği üzere II. Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte ülke genelinde adeta bayram havası esmişti. Bundan sonra artık “devr-i sabık”ta yaşanan acıları unutturma ve yaraları sarma zamanı gelmişti. Temel ilkeleri arasında hürriyet ve adalet olan İttihat ve Terakki Cemiyetinin ilk icraatlardan biri hiç kuşkusuz genel af ilân etmektir. Nitekim Meşrutiyet’in resmen ilan edildiği gün, yani 24 Temmuz 1908’de Makedonya’daki siyasî suçluların affına dair bir irade çıkarıldı ve akabinde bütün siyasî suçlular aff edildi.¹⁶⁴ Af ilan edilmesine karşın kimlerin tahliye edilip kimlerin edilmeyeceğine dair ciddi sorunlar yaşandı. Çünkü kimlerin “siyasî suçlu” kapsamında olduğu konusunda birçok tereddüt yaşanmış ve Dâhiliye Nezaretinin bu hususta valiliklere verdiği çelişkili talimatlar kafaları daha da karıştırmıştı.¹⁶⁵ Bu

¹⁶³ M. Esad, “Köylülerimize”, *Ahenk*, 24 Temmuz 1324/6 Ağustos 1908, s.4.

¹⁶⁴ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, C. I, Kısım II, TTK Basımevi, Ankara 1991, s. 68.

¹⁶⁵ Meşrutiyet’in ilanından sonra ilan edilen aftan kimlerin ne surette yararlanacağı hususunda karışıklıklar olmuş ve vilayetlerden sürekli Adliye Nezaretine başvurularak bu hususta nasıl davranılması gerektiği sorulmuştu. Bunun üzerine nezaret tarafından farklı farklı cevaplar verilmesi nedeniyle bütün vilayetleri kapsayacak şekilde ve kimlerin aftan yararlanıp kimlerin yararlanamayacağını tespit için Meclis-i Mahsus-ı Vükela’da görüşülmesi Dahiliye Nezareti

nedenle mahkûmların önemli bir kısmı affa rağmen serbest bırakılmadı.¹⁶⁶ Hangi mahkûmların tahliye edileceği hususunda tereddüt yaşanan yerlerden biri de İzmir'di.¹⁶⁷ Bu nedenle Dâhiliye Nezaretinden Aydın Valiliğine çekilen 5 Ağustos 1908 tarihli telgrafla, siyasî suçluların affedildiği, bu nedenle vilayet hapisanelerinde bulunan söz konusu suçluların, bir tereddüde mahal kalmaksızın, tahliye edilmesi gerektiği bildirildi.¹⁶⁸

Siyasî suçluların affedilmesi üzerine, diğer mahkûmlar da af talebiyle çeşitli olaylar çıkarmaya başladı. Adliye Nazırı Nurettin Paşa'nın verdiği bilgiye göre, İstanbul'da siyasî mahkûmların tahliyesi esnasında "*Zaptiye Nezareti tarafından gösterilen acz ve kusurun neticesi olmak üzere*" adi suçlardan mahkûm ve zanlı olarak hapisanede bulunanlar zaptiye memurlarına karşı bir isyana teşebbüs etmişti. Bu durum diğer vilayetlerdeki mahkûmlara da tesir etmiş, bazı yerlerde mahkûmlar dışarı çıkmak için zor kullanmaya başlamıştı. Buna mukabil, mahkûmların isyanları bazı yerlerde şiddet yoluyla bastırıldıysa da bazı vilayetlerde "esbab-ı mahsusaya binaen" mahkûmlar hapisaneden çıkmış veya çıkarılmıştı.¹⁶⁹ İzmir'deki mahkûmlar da hapisaneden çıkarılanlar arasındaydı. İlk af haberinin İzmir'e ulaşmasının ardından halk hapisanenin önünde toplanarak beklemeye başladı.¹⁷⁰ İzmir Hapishanesinde "adi suçlardan" yatmakta olan ve siyasî suçluların affedildiğini haber alan bin altı yüz elli mahkûm, bir araya gelerek af talebiyle çeşitli olaylar çıkardı. Söz konusu mahkûmlar, çıkarılan af kapsamında tahliyesi gerekli olan birkaç siyasî suçlunun tahliyesine de mani olmuşlardı. Hatta bunlar, mahkemesi görülecek olan tutukluları alıkoydukları için iki gün boyunca İzmir'de mahkeme dahi yapılamadı.¹⁷¹ Mahkûmlar, verilen bütün nasihatlere rağmen af talebinde ısrar ederek hem siyasî suçluların hem de cezasını dolduran diğer mahkûmların tahliyesine engel olmaya

---

tarafından Sadarettin istenmişti. Bkz: **BOA**, DH.MKT., 2646/95 (Adliye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 29 Eylül 1324/12 Ekim 1908 tarihli yazı). ; Ayrıca bkz: **BOA**, DH.MKT., 1272/82

¹⁶⁶ Bu konudaki şikayetler ve tereddütler hakkında bkz: Taner Aslan, "*II. Meşrutiyet Dönemi Genel Af Uygulamaları*", **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, C. III, S. 5, Kış 2009, s. 43.

¹⁶⁷ **BOA**, DH. MKT., 1272/82 (Aydın vilayetinden Adliye Nezaretine gönderilen 16 Temmuz 1324/29 Temmuz 1908 tarihli yazı.)

¹⁶⁸ **Ahenk**, 25 Temmuz 1324/7 Ağustos 1908, s.3.

¹⁶⁹ **MMZC.**, C.6, Devre: I, İçtima Senesi: I, İnikad: 137, 5 Ağustos 1325/18 Ağustos 1909, s.530.

¹⁷⁰ **Ahenk**, 14 Temmuz 1324/ 27 Temmuz 1908, s.3.

¹⁷¹ **BOA**, DH.MKT., 1272/82 (Aydın İstinaf Müddeiumumisi Zühdü (?) Efendi tarafından 15 Temmuz 1324/28 Temmuz 1908 tarihinde Adliye Nezaretine gönderilen şifrenin halli.)

devam etti.¹⁷² Yine Ödemiş'te "Hürriyet" in ilan edildiğini haber alarak galeyana gelen halk, önce hükümet konağına gidip bazı memurları kovmuş ve akabinde hapishane kapılarını açarak bütün mahkûmları serbest bırakmıştı.¹⁷³

Hükümet, Zaptiye Nezaretinin talebi üzerine, İstanbul, İzmir ve ülkenin diğer vilayetlerinde¹⁷⁴ yaşanan bu olayları dikkate alarak "memlekette ihtilal vukuuna meydan vermemek vehimesiyle" bu suçluların da tahliyesi için özel bir af çıkardı.¹⁷⁵ Sonunda siyasî af, genel affa dönüştürülerek, 28 Temmuz 1908'de tüm vilayetlere tebliğ edildi.¹⁷⁶ Bunun üzerine 4 Ağustos 1908'de İzmir Hapishanesinde bulunan adi suçlardan mahkûm olan iki yüzden fazla kişi tahliye edildi.¹⁷⁷ Bunu takip eden birkaç gün içerisinde ise İzmir'de, hapishane-i umumide bulunan bütün mahkûmlar serbest bırakıldı. Artık tamamen boşaltılan İzmir Hapishanesinin yıkılarak yerine bir "hürriyet bahçesi"nin yapılması kararlaştırıldı.¹⁷⁸ Hapishaneye verilmesi düşünülen isim dahi Meşrutiyet'in ilanından sonra, kısa süre de olsa, yaşanan iyimserliği yansıtmaktaydı.

Aydın vilayetinde en ağır suçlardan hapis yatan ve hatta idam cezası almış olan mahkûmlar bile serbest bırakılmışken hafif suçlardan tutuksuz yargılanan bazı zanlıların hala mahkemesine devam edilmekteydi. Bu nedenle söz konusu zanlılar, "*en ağır cinayetlerin mürtekipleri bulunan erbab-ı şekavet afv olunduğu halde*

¹⁷² Yetkin, **Batı Anadolu'da Eşkıyalık...**, s.160.

¹⁷³ Dural, **Bize Derler Çakırca...**, s.254.

¹⁷⁴ Ülkenin hemen her yerinde siyasî suçlular tahliye edilirken, adi suçlardan mahkum olanlar, gerek halkın müdahalesi ve gerekse zaptiye kuvvetlerinin yetersizliği nedeniyle hapishanelerden çıkmıştı. Bkz: **BOA**, DH.MKT., 2672/60 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 17 Teşrinisani 1324/30 Kasım 1908 tarihli yazının müsveddesi); **BOA**, TFR.I.A., 39/3874 (Selanik vilayeti Adliye Müfettişliğinden Sadarete gönderilen tarihsiz yazı.)

¹⁷⁵ **MMZC.**, C.6, Devre: I, İçtima Senesi: I, İnikad: 137, 5 Ağustos 1325/18 Ağustos 1909, s.530.

¹⁷⁶ Taner Aslan, "*II. Meşrutiyet Dönemi Genel Af Uygulamaları*", **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, C.III, S. 5, Kış 2009, s. 43. Mahkumların önemli bir kısmı aftan önce zaten hapishaneden çıkmıştı. Bu nedenle dönemin gazetelerinde tahliye edilen mahkumlar için afla serbest kalanlar ifadesinden daha ziyade "*hürriyetin ilanına müteakip hapishaneden fercayab huruc eden*" yani bir şekilde, bir yolunu bularak hapishaneden çıkmış olanlar ifadesi kullanılmaktaydı. Söz konusu ifadenin kullanımına örnek olarak bkz: **İttihad**, 24 Mayıs 1324/6 Haziran 1909, s.2; **İttihad**, 21 Mayıs 1325/12 Haziran 1909, s.3; **İttihad**, 12 Temmuz 1325/25 Temmuz 1909, s.3.

¹⁷⁷ **Ahenk**, 23 Temmuz 1324/5 Ağustos 1908, s.2; **Ahenk**, 19 Kanunuevvel 1325/1 Ocak 1910, s.2.

¹⁷⁸ Mustafa Enver, "*Hürriyet Bahçesi*", **Ahenk**, 26 Temmuz 1324/8 Ağustos 1908, s.3; Serap Tabak'ın belirttiğine göre, Meşrutiyet'in ilanından sonra Rumeli'den İzmir'e dönen askerler "hürriyetin verdiği coşkuyla hapishaneye giderek bütün mahpusları serbest bırakmıştı. Oysaki gerek vilayetin Dahiliye Nezaretiyle yazışmalarından gerek dönemin İzmir basınından öğrendiğimiz kadarıyla mahkumların tamamı aynı anda serbest bırakılmayıp 5 Ağustosa kadar parça parça serbest bırakılmışlardı. Bkz: Serap Tabak, "*İzmir'de II. Meşrutiyet Dönemi'nin Başlarında İç Siyaset*", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C. XX, S. 2, Aralık 2005, s.118.

ceraim-i hafife erbabı neden takip edilsin” diyerek mahkemeden çekilmişti.¹⁷⁹ Böylece hem hapisanelerdeki mahkûmlar hem de tutuksuz yargılananlar affedilmiş oldu.

Gerek dönemin belgelerinde ve gerek basında afla birlikte serbest bırakılanların sayısının kaç kişi olduğuna dair kesin rakamlara ulaşılamadı. Buna karşın Aydın Valiliği ile Dâhiliye Nezareti arasındaki yazışmalarda, vilayetteki hapisanelerden tahliye edilen suçlulardan sadece “*Ödemiş kazasında 800 kadar caninin silah-bedest olarak her bir fenalığa müheyya bulunduğu*”¹⁸⁰, vilayet genelinde ise beş binden fazla eşkıya ve ‘kuttau’-tarik’in¹⁸¹ ise eşkıyalığa hazır bir vaziyette beklediği belirtilmekteydi. Ayrıca sadece İzmir Hapishanesinden serbest bırakılanlardan yüz altmışı idama mahkûm mükerrer cinayet suçlusunu eşkıya idi.¹⁸²

Afla birlikte daha önce Batı Anadolu’da faaliyet gösteren eşkıya çeteleriyle bunlara yataklık ve kılavuzluk edenler serbest bırakılmıştı. Ayrıca af çıktığında henüz dağda olan eşkıyaların bazıları affedilirken, bir kısmı da yakalanmıştı. Örneğin Bergama kazasında üç yıldır eşkıyalık yapmakta olan Hamid Çavuş ve beş arkadaşının afları kabul edilirken¹⁸³ Manisa ve çevresinde eşkıyalık yapan Arnavud Kör Hasan Çavuş ile bir arkadaşı Alaşehir’de yakalanmıştı.¹⁸⁴ Hükümet, afla birlikte yüzlerce eşkıyayı serbest bırakırken, dikkat çekici bir çelişki içerisinde dağdakileri tek tek yakalama yoluna gitmişti.

---

¹⁷⁹ **BOA**, DH.MKT. 2659/68 (Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 30 Teşrinievvel 1324/12 Kasım 1908 tarihli yazı.)

¹⁸⁰ **Ahenk**, 17 Teşrinievvel 1324/30 Ekim 1908, s.2-3.

¹⁸¹ Kuttau’-tarik: Yol kesen, eşkıya.

¹⁸² **BOA**, DH.MKT., 2672/60 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 16 Teşrinisani 1324/29 Kasım 1908 tarihli yazı.); **BOA**, DH.MKT., 2707/7 (Aydın Valisi tarafından 2 Kânunusani 324 [15 Ocak 1909] tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı.)

¹⁸³ **BOA**, DH.MKT., 2648/30 (25 Eylül 1324/8 Ekim 1908 tarihli tezkire ve 27 Eylül 1324/10 Ekim 1908 tarihli irade-i seniyye sureti.); **BOA**, BEO, 3420/256457 (Saderetten Dahiliye Nezaretine gönderilen 30 Eylül 1324/13 Ekim 1908 tarihli yazı.) Söz konusu çetenin affına dair yazışmalar için ayrıca bkz: **BOA**, DH.MKT., 1291/8 Tr. 23 Ağustos 324/ 5 Eylül 1908; **BOA**, DH.MKT. 2615/86 (Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 13 Eylül 1324/26 Eylül 1908 tarihli yazı.); **BOA**, ŞD. 2775/1 (Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 13 Eylül 1324/26 Eylül 1908 tarihli yazı.); **BOA**, ŞD., 1433/15 (Aydın Valisi Rauf Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 19 Ağustos 1324/1 Eylül 1908 tarihli telgraf.; Dâhiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 23 Ağustos 1324/7 Eylül 1908 tarihli yazı.; Aydın Valisi Rauf Paşa tarafından Şura-yı Devlete çekilen 7 Eylül 1324/20 Eylül 1908 tarihli telgraf.; 10 Eylül 1324/23 Eylül 1908 tarihli Şura-yı Devlet mazbatası sureti.)

¹⁸⁴ **Ahenk**, 13 Temmuz 1324/26 Temmuz 1908, s.2.

İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından eşkıyalar, eski devrin kurbanı olarak görülmekteydi. Bu nedenle “eşkıyalık lekesinden” kurtularak eşkıyaları topluma kazandırmak ve böylelikle asayişini temin etmek gerekiyordu. Nitekim Cemiyetin İzmir Şubesi öncülüğünde ve Batı Anadolu’daki diğer şubelerin de katılımıyla, her tarafta duyurular yapılarak eşkıya çetelerinin silah bırakması istenmiş ve bu hususta önemli başarılar sağlanmıştı.¹⁸⁵ Bununla da yetinilmeyerek “hürriyetin ne demek olduğunu bilmeyip” intikam almak için sağa sola saldıran bazı kişiler “meydan dayağı ile alenen terbiye edildiği” için Ödemiş ve çevresinde asayiş büyük ölçüde sağlanmıştı. *Ahenk* gazetesinin anlatımıyla, “... *mükerreren söylendiği vechile, avamdan bir çokları hürriyet gelmesine yanlış mana verdiklerinden, hemcinslerinin hukukuna tecavüz edencesine hareket-ı gayr-ı layıkada bulunuyorlar[dı].*” Cemiyet, bu durumun önünü almak için halkı toplayarak “hürriyet”in mahiyetini anlatıp “hukuksuzlukların” önüne geçmeye çalıştı. Ayrıca Cemiyet, kaza merkezinde yatılı bir okul kurma kararı alarak eğitimsizlik ve cehalet yüzünden 10-12 seneden beri Ödemiş kazasını mahveden “eşkıyalık belasını” ortadan kaldırmaya teşebbüs etti.¹⁸⁶

Ödemiş’teki İttihat ve Terakki Cemiyeti Şubesinin, kazada eşkıyalık belasının tekrar hortlamaması için başvurduğu teşebbüslerden bir diğeri de Ödemiş’in ve hatta bütün bir Batı Anadolu’nun en meşhur “efesi” olan Çakırcalı Mehmed Efe’yi etkisiz hale getirme girişimiydi. Zira Çakırcalı çetesi, Meşrutiyet’in ilanından önce “affa mazhar olarak” düze inmişti. Fakat bütün çete silahlı ve her an tekrar dağa çıkmaya hazır bir şekilde Ödemiş’in Kayaköyü’nde adeta kendine ait bir “hükümet” kurmuştu. Her yerde eşitlik ve adalet nutukları atılırken bu çetenin silahlı olarak dolaşması halk üzerinde olumsuz bir tesir yaratmaktaydı. Bu nedenle cemiyetin ilk işi Efe’ye bir “heyet-i irşadiye” göndermek oldu. Heyet Başkanı Kolağası Hamdi Bey, Çakırcalı’ya hitaben “*Efe, artık Meşrutiyet ilan olundu. Bundan sonra sizi aldatan hükümet yerine, temiz ve dürüst, milli bir Meşrutiyet hükümeti kuruldu. Bu hükümete itimat edebilirsiniz, silahlarınızı teslim ederseniz size hiçbir kimse bir daha yan gözle bakamaz!*” diyerek silahlarını teslim etmesini istedi. Fakat Efe, düşmanlarının çok olduğu gerekçesiyle bunu kabul etmedi. Ehven-i şer bir çözüm olarak ise Çakırcalı çetesinin geçici bir süre Ödemiş’i terk ederek Mülazım Asaf

¹⁸⁵ “*Ödemiş’ten*”, *Ahenk*, 10 Ağustos 1324/ 23 Ağustos 1908, s.2-3; Yetkin, **Batı Anadolu’da Eşkıyalık...**, s.161.

¹⁸⁶ “*Ödemiş’ten*”, **Ahenk**, 10 Ağustos 1324/ 23 Ağustos 1908, s.2-3.

Bey'in nezaretinde Muğla'nın Güllük İskelesinde oturması kararlaştırıldı ve çete Eylül 1908'de yeni ikamet yerine gönderildi.¹⁸⁷

İttihat ve Terakki Cemiyetinin Ödemiş Şubesinin eşkıyalığın tekrar canlanmasını önlemek için aldığı bir başka tedbir ise, hapishaneden tahliye edilen eşkıya çetelerine bir daha eşkıyalık yapmayacaklarına dair yemin ettirmek olmuştu. Yemin merasimine Meşrutiyet'in ilanından önce affedilerek düze inmiş olan Çakırcalı da katılmış ve burada son derece tevazu, yumuşak huyluluk ve pişmanlık göstermişti. 22 Ağustos 1908 tarihinde, Ödemiş'te düzenlenen yemin töreninde eşkıyalara şu yemin ettirilmişti:

*“Dinim, vicdanım, namusum üzerine yemin ederim ki, vatan ve milletin selameti için gerek hükümet ve gerek cemiyet tarafından bana gösterilecek her vazifeyi doğrulukla yapacağım. Vatan ve millet için lazım olursa canımı da feda edeceğim. Herkese karşı son derece nezaketle muamelede bulunacağım ve hiç kimseye fenalık etmeyip doğruluktan ayrılmayacağım. Allah'ın emri ve Peygamber'in kavli üzerine Hristiyan ve Yahudi vatandaşlarımızı katiyen incitmeyip onlarla elele vererek şu toprağa son nefesime kadar hizmet edeceğime ve bize hürriyetimizi veren Kanun-ı Esasi'nin hükümlerini tamamıyla ifa edeceğime ve bu kanunu millet elinden kaptırmamak için kanımın son damlasını bile akıtmağa hazır bulunduğuma da yemin ederim. Vallahi, Billahi ve Tallahi.”*¹⁸⁸

Yemin metninde hükümetin yanı sıra İttihat ve Terakki Cemiyetinin vereceği her vazifenin yapılacağını belirtilmesi oldukça dikkat çekiciydi. Zira “Hürriyet'in mimarı” olan Cemiyet, Hükümete sadakat sözü verilmesini yeterli bulmuyor ve sabık eşkıyaların kendine de sadık kalmasını istiyordu. Yemin metninde dikkati çeken diğer bir husus ise İttihat ve Terakki Cemiyetinin, o günlerdeki politikasına uygun olarak¹⁸⁹ Osmanlılık ya da başka bir deyişle ittihad-ı anasır vurgusu yapmış olması idi. Zira eşkıyalar, gayrimüslim vatandaşları incitmeyerek ve hatta onlarla el ele vererek hizmet etme sözü veriyordu.

Hürriyet'in ilanının ardından, hemen her alanda yeşeren umutlar memleket genelinde asayişin sağlanarak eşkıyalık olaylarına son verilmesini de kapsamaktaydı.

¹⁸⁷ Dural, **Bize Derler Çakırca**, s.255-257.

¹⁸⁸ **Ahenk**, 10 Ağustos 1324/23 Ağustos 1908, s.1-2.

¹⁸⁹ II. Abdülhamid muhaliflerinin en fazla işlediği temalardan biri onun Osmanlılık siyasetini önlediği idi. Nitekim II. Meşrutiyet ilan edildiğinde Osmanlılık ideali etrafında coşkun gösteriler yapılmıştı. Çeşitli unsurlar, hürriyet meydanlarında yaptıkları konuşmalarda kendilerinin herşeyden öte Osmanlı olduklarını, kötü ve karanlık günlerin geride kaldığını belirtmişlerdi. Bkz.: Şükrü Hanioglu, *“Osmanlılık”*, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C.5, İletişim Yay., İstanbul, 1985, s.1392.

Rumeli'yle birlikte, İmparatorluk coğrafyasında eşkıyalık olaylarının en fazla görüldüğü Batı Anadolu'da halk ve özellikle takip müfrezeleri ile eşkıya arasında sıkışıp kalan köylüler artık yılmıştı. Buna karşın henüz gazetelerde “Hürriyet'e” dair parlak yazılar yazılmakta ve geleceğe yönelik ümitvar söylemler dile getirilmekteyken Batı Anadolu'da eşkıyalık olayları, kısa bir aranın ardından tekrar başlamıştı. Örneğin dönemin ünlü çetelerinden biri olan Kel Ahmed Çetesi, Aydın eşrafından Cemal Bey'i çiftliğinden dağa kaldırarak 1.500 lira fidye aldıktan sonra serbest bırakmıştı. Herkesin bağında bahçesinde zaman geçirdiği hasat mevsimi olan yaz aylarında eşkıyanın ortalarda gezmesi insanları huzursuz ediyordu.¹⁹⁰ Artık vilayetin hemen her yerinden eşkıyalık haberleri gelmekteydi. Bu haberlerin büyük çoğunluğu doğru iken bir kısmı asılsız çıkıyordu. Hatta Meşrutiyet'in ilanından önce affa uğrayıp düze inmiş olan Çakırcalı Mehmed adına eşrafa mektup gönderip tehditle para talep eden “sahte eşkıyalar” ortaya çıkmıştı.¹⁹¹ Bununla birlikte bazı eşkıya çeteleri yakalanmaya başlanmıştı.¹⁹²

Meşrutiyet'in ilanından sonra devletin birçok kurumunda tasfiyeler başlamıştı. Bu tasfiyeler bir müddet sonra vilayetlerde de görüldü. Nitekim Sait Paşa Hükümeti (22 Temmuz-5 Ağustos 1908) İzmir'de halka kötü muamele yapan ve çalışmadığına inanılan memurları görevden alarak onların yerine “çalışkan ve namuslu” olduğu düşünülen memurlar atadı. Askerî ve mülkî kadrolardaki değişimden Aydın Valisi Faik Bey'de nasibini aldı. Ocak 1907'de bu göreve gelen Faik Bey, görev yaptığı süre içerisinde Batı Anadolu dağlarında faaliyet gösteren birçok çeteyi ortadan kaldırıp eşkıyalık olaylarını büyük ölçüde önlemişti. Buna karşın Faik Bey'in yerine Aydın Valiliğine 10 Ağustos 1908'de, eski Selanik Valisi Rauf Paşa tayin edildi. Meşrutiyet'in ilk valisi olan Rauf Paşa, göreve başlar başlamaz pekçok memuru tasfiye ederek yenilerini atadı.¹⁹³ Ayrıca vilayet kırsalında

---

¹⁹⁰ **Ahenk**, 14 Temmuz 1324/27 Temmuz 1908, s.2.

¹⁹¹ Basmahane'de ikamet eden işsiz takımından Mehmed Efendi isminde birinin, Bozdoğan kazası eşrafından Hacı Mehmed Efendi'yi Çakırcalı Mehmed sahte imzasıyla, muhtelif tarihlerde tehdit ederek, para talep ettiği ve bu şekilde 75 lira para aldığı tespit edildiğinde söz konusu kişi 5-6 mektupla birlikte yakalanmıştır. Yapılan inceleme neticesinde, sahte bir eşkıyanın gerçekten tehdit mektupları yazmak suretiyle, birkaç kişiden daha para aldığı tespit edilmişti. Bkz: **Ahenk**, 2 Teşrinievvel 1324/15 Ekim 1908, s.3.

¹⁹² Örneğin Denizli'de Veli Dede'yi dağa kaldırıp, 2000 lira fidye alan şaki Kara Halil çetesinin Gikler'de yakalandığı haber alınmıştı. Bkz: **Ahenk**, 17 Eylül 1324/30 Eylül 1908, s.3.

¹⁹³ Serap Tabak, “İzmir'de II. Meşrutiyet Dönemi'nin Başlarında İç Siyaset”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C. XX, S. 2, Aralık 2005, s. 117-119.

işlenen suçların ve eşkıyalık olaylarının artması nedeniyle vilayete bağlı idari birimlerin yöneticilerine bir tamim göndererek bütün memurların vazifelerini adalet ve hakkaniyetle yapmalarını, aynı zamanda emniyet ve asayişin korunmasını istedi.¹⁹⁴

Afla tahliye edilen eşkıyalar ve diğer suçlular, suç işlemeye devam ederken henüz şekavete başlamamış olanların ise köylerde ev yaktığı¹⁹⁵ şayiaları dolaşmaktaydı.¹⁹⁶ Artık vilayetin her tarafından eşkıyalık haberleri gelmeye başlamıştı. Örneğin Kuşadası'nın Daver köyünden Mehmed'in eşi Melike Hatun, eve zorla giren hüviyeti meçhul eşkıyalarca vahşi bir şekilde katledilerek, ziynet altınları ve bazı eşyaları gasp edilmişti.¹⁹⁷ Yine idama mahkûm iken afla birlikte tahliye edilen çete reislerinden Yanık Hüseyin, tekrar yedi kişilik bir çete kurarak eşkıyalığa başlamış ve bazı köyleri bastığı söylentileri çıkmıştı.¹⁹⁸ Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti, Aydın Valiliğinden bu çetenin derhal yakalanarak “haydutluk belasının” yeni baştan yerleşmesine meydan verilmemesi için ciddi tedbirlerin alınmasını istedi.¹⁹⁹ Lakin “haydutluk belası” çoktan kök salmaya başlamıştı. Nitekim gazeteler, Aydın vilayetinde son dönemde eşkıyalığın artmasına rağmen gerekli tedbirlerin alınmamasından şikâyet ederek kış mevsiminde bunlar ortadan kaldırılmaz ise ilkbaharda eşkıyalığın daha da artacağını dile getirip ilgilileri uyarıyordu.²⁰⁰ Artan eşkıyalık olaylarını “gazetelerden takip etmekle yetinen” Dâhiliye Nezareti ise 15 Kasım 1908'de Aydın Valiliğine çektiği bir telgrafla, eğer gazetelerde yazıldığı üzere

¹⁹⁴ **Ahenk**, 12 Ağustos 1324/25 Ağustos 1908, s.2.

¹⁹⁵ Örneğin afla tahliye edilen şaki Koca Ali ve arkadaşlarının tekrar eşkıyalığa başlayarak iki köylünün evini yaktığı ve ölü olarak ele geçirildiği şaiyası çıkmışsa da bir müddet sonra bunun doğru olmadığı anlaşılmıştı. Bkz: **Ahenk**, 1 Ağustos 1324/14 Ağustos 1908, s.?

¹⁹⁶ Afla tahliye edilen Yanık Hüseyin'in de yedi kişilik çetesiyle birlikte eşkıyalığa başladığı ihbar edilmişse de bunun bir müddet sonra doğru olmadığı anlaşılmıştı. Bkz: **Ahenk**, 30 Eylül 1324/13 Ekim 1908, s.3.

¹⁹⁷ **Ahenk**, 2 Eylül 1324/15 Eylül 1908, s.2.

¹⁹⁸ **BOA**, DH.MKT., 2635/39 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 7 Teşrinievvel 1324/20 Ekim 1908 tarihli yazı.); **BOA**, DH.MKT., 2642/5 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine çekilen 18 Teşrinievvel 1324/1 Aralık 1908 tarihli telgrafnamenin sureti.); **İkdam**, 4 Teşrinievvel 1324/17 Ekim 1908, s.4; **Hizmet**, 9 Teşrinievvel 1324/22 Ekim 1908, s.3; **Tercüman-ı Hakikat**, 12 Teşrinievvel 1324/25 Kasım 1908, s.3.

¹⁹⁹ **BOA**, DH.MKT., 2640/48 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 12 Teşrinievvel 1324/25 Ekim 1908 tarihli yazı.)

²⁰⁰ “Zeybek Eşkiası”, **Yeni Gazete**, 9 Teşrinisani 1324/22 Kasım 1908, s.1.

vilayet dâhilinde eşkıyalık olayları artmış ise bunların derhal ortadan kaldırılması gerektiğini belirtiyor ve bunun için iki bölük asker gönderildiğini ilave ediyordu.²⁰¹

Aydın vilayetinde, daha önceleri olduğu gibi, Meşrutiyet sonrasında da eşkıyalığın en yoğun yaşandığı yer Ödemiş kazası ve çevresiydi. Afla birlikte serbest kalan eşkıyaların işlediği suçlar o dereceye varmıştı ki, artık kazada bulunan takip müfrezeleri eşkıya ile mücadelede yetersiz kalıyordu. Bunun için Ödemiş'e çevre kazalardan takip müfrezeleri sevk edilmişti.²⁰² Alınan bu önlemlere rağmen istenilen sonuç elde edilemiyordu. Çünkü yakalanan bir eşkıyaya mukabil afla birlikte tahliye edilen şakiler yeni çeteler kurup tekrar dağa çıkmaktaydı. Dağa çıkan yeni şakilere karşı artık çaresiz kalmaya başlayan ve eşkıya takibi ile görevli olarak Ödemiş'te bulunan Jandarma Kumandan Muavini Kaymakam Mehmed Bey, 27 Ekim 1908 tarihinde Aydın Valiliğine çektiği telgrafta, çıkarılan afla “*bunca şakinin hapishaneden tahliyesi münasebetsizliği[ni]*” eleştirerek durumun vahametini şu şekilde ifade ediliyordu:

“...Binlerce asker şehit ve bir çok masraflar ihtiyar edilmesi ile, ele geçirilmiş olan bunca şakinin hapishaneden tahliyesi münasebetsizliği el-yevm, yalnız Ödemiş kazasında 800 kadar caninin silahbedest olarak her bir fenalığa müheyya bulunmasına sebebiyet vermiştir. Binaenaleyh kurra ahalisinin umumuna gösterilmekte olan tazyik üzerine ortalık sükûnet bulmuştur. Fakat hali hazırda dağlarda gezmekte ve icray-ı mel'anete fırsat aramakta olan çetelerle müsademeye eldeki kuvvet kâfi ise de Ödemiş kazası 100 küsur karyeden ibaret bulunduğu gibi, pek müdhiş ve cesim olan ormanlarının şu kuvvetle geçit mahalleri muhafaza olunamıyor. Müfrezeler, Aydın ve Tire hududunda bulunduğundan diğer tarafları boş kalmıştır. Ehemmiyet içinde mühim kabilinden olan daha bazı nukata tevzi edilmek üzere takibe ve her vechile elverişli İzmir'de bulunan nizamiye veyahut istihkâm efradından şimdilik ve yarın hiç olmazsa iki muktedir zabitle 60 neferin Ödemiş'e izamu müsterhimdir.”²⁰³

Gerek Aydın vilayetindeki yerel yöneticilerin ve gerek Dâhiliye Nezaretinin vilayet genelinde artan eşkıyalık olaylarının önünü alabilmek için düşündükleri ilk çare takip kuvvetlerinin sayısını artırmak oldu. Bu doğrultuda Mehmed Bey'in asker talebi hemen yerine getirilerek 29 Ekim 1908'de Ödemiş'e 60 asker gönderildi.²⁰⁴

²⁰¹ BOA, DH.MKT. 2658/ 85 (Dahiliye Nezaretinden Aydın valiliğine çekilen 2 Teşrinisani 1324/15 Kasım 1908 tarihli telgraf); BOA, DH.MKT., 2668/84 (Dahiliye Nezaretinden Aydın Valiliğine gönderilen 12 Teşrinisani 1324/25 Kasım 1908 tarihli telgrafnamenin sureti.) Ayrıca daha önce de Sakız'dan eşkıya takibinde istihdam edilmek üzere İzmir'e bir bölük asker sevk edilmişti. BOA, DH.MKT., 2637/54 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 9 Teşrinievvel 1324/22 Ekim 1908 tarihli yazı.)

²⁰² Ahenk, 12 Teşrinievvel 1324/25 Ekim 1908, s.3.

²⁰³ Ahenk, 17 Teşrinievvel 1324/30 Ekim 1908, s.2-3.

²⁰⁴ Ahenk, 17 Teşrinievvel 1324/30 Ekim 1908, s.3.

Bunun üzerine eşkıya takibine çıkan Mehmed Bey komutasındaki müfrezeler tarafından, Ödemiş, Aydın ve Seydiköy’de toplam dokuz eşkıya yakalanmış ve altı şaki de teslim olmuştu.²⁰⁵ Gerek aff-ı umumî sonrası eşkıyalığa başlayanların henüz tam anlamıyla teşkilatlanıp yataklar temin edememiş olması ve gerekse yeni sevk edilen askerî birlikler ve Jandarma Kumandanı Mehmed Bey’in gayretleri sayesinde kısa sürede Ödemiş ve çevresinde yakalanan eşkıyanın sayısı 43’e ulaştı.²⁰⁶ Lakin hâlâ her an dağa çıkmaya hazır yüzlerce eşkıya vardı.

Yukarıda belirtildiği üzere, eşkıyalık olayları daha çok Ödemiş ve çevresinde yoğunlaşmıştı. Bununla birlikte vilayete bağlı diğer yerlerden de sürekli eşkıyalık olaylarına dair şikâyetler gelmekte ve bu şikâyetler İzmir gazetelerinde neşredilmekteydi. Örneğin Salihli’den 1 Kasım 1908 tarihinde, Yusuf Ziya tarafından gönderilen mektupta, Salihli’nin ünlü Sart Ilıcaları’nı basan eşkıyanın bütün paralarını gasp edip 200 lira daha hazırlamalarını istemesinin üzerinden üç ay geçmesine ve eşkıyanın kimliğinin tespit edilmesine rağmen yakalanmadıkları ve bu nedenle de eşkıyalığın önünün alınamayacağı belirtiliyordu. Mektup sahibine göre, eğer bu eşkıyalar zamanında yakalanıp gereken ceza verilerek “ibret için” teşhir edilmiş olsalardı, diğer “şekavete istidadı olanlar” buna cüret edemezlerdi. Yusuf Ziya, artık ahalinin hükümetten adalet bekleyemeyeceğini vurgulayarak eşkıyalık olaylarının sadece Ödemiş ve çevresinde görülmediğini bilakis Salihli ve çevresinde de birçok eşkıyalık olayının vuku bulduğunu haber vermekteydi. Yine onun verdiği bilgilere göre, Salihli’ye bağlı köylerde birbiri ardına evler, değirmenler ve çiftlikler basılmış birçok kişi gasp ve darp edilmişti. Eşkıyaların saldırılarına maruz kalan bu kişilerin tamamı aileleriyle birlikte Salihli merkezine göç etmek zorunda kalmıştı. Yusuf Ziya Bey, ya bir takip müfrezesinin teşkil edilmesini ya da Hükümetin ahalinin “tekâlif-i emriye”ye yani devlete olan borçlarının kaldırılmasını talep etmekteydi.²⁰⁷

Elbette eşkıyalık olayları Salihli’de yaşananlarla sınırlı kalmadı. Vilayetin hemen her tarafında ev, çiftlik ya da köy basma, adam kaçırma, yol kesme vb. birçok

²⁰⁵ **Ahenk**, 17 Teşrinievvel 1324/30 Ekim 1908, s.3; **Ahenk**, 18 Teşrinievvel 1324/31 Ekim 1908, s.2.

²⁰⁶ **Hizmet**, 10 Teşrinisani 1324/23 Kasım 1908, s.3; İttihad gazetesine göre ise Mehmed Bey’in şiddetli takibi neticesinde Ödemiş ve çevresinde eşkıyalık yapan 49 şakiden 40’ı yakalanmıştı. Bkz: “Eşkıya Derdesti”, **İttihad**, 7 Teşrinisani 1324/20 Kasım 1908, s.4.

²⁰⁷ **Ahenk**, 21 Teşrinievvel 1324/3 Kasım 1908, s.2-3.

eşkıyalık olayı yaşanmaktaydı.²⁰⁸ Hatta Nazilli'nin İsabeyler köyünde, daha önce görülmedik bir şekilde, “iki kadın silah kuşanıp zeybek elbisesi giyerek” bir ev basmış ve evde bulunan bir kadını fena halde dövmüştü.²⁰⁹ Bu arada afla serbest kalan eşkıyalar da birer ikişer dağa çıkmaya devam ediyor ve dağlarda yeni çeteler kuruluyordu. Nitekim Buldan kazasının Bahadır köyünden olup afla birlikte tahliye edilen Yörükoğlu Mehmed, beş arkadaşıyla birlikte tekrar eşkıyalığa başlamış ve İnegöl nahiye merkezine gelerek çeşitli zorbalıklar yaparak sağda solda insanları soymaya başlamıştı.²¹⁰ Vilayetin artık ne kırsalında ne de şehir merkezlerinde yaşayan insanların can ve mal güvenliği kalmamıştı.

Aydın vilayeti kırsalında işlenen suçlar eşkıyalık olaylarıyla sınırlı değildi. Her yıl pek çok vukuat işleyen İran Kıptileri yine gasp ve yağma olaylarına girişiyor²¹¹ birçok köyde cinayet, yaralama, hırsızlık, kız kaçırma ve işkence olayı meydana geliyordu.²¹²

Bir taraftan eşkıyalık olayları sürüp giderken diğer taraftan da eşkıyalar birer ikişer yakalanmaya devam ediyordu.²¹³ Eşkıyalık olaylarını önlemek için düşünülen tedbir ise bu hususta yararlılıkları görülen zabıt ve erlere diğerlerini de teşvik etmek için mükâfat verilmesiydi.²¹⁴

---

²⁰⁸ Söz konusu eşkıyalık olaylarının ayrıntılarına dair bkz: **Hizmet**, 23 Teşrinievvel 1324/5 Kasım 1908, s.3; **Ahenk**, 8 Teşrinievvel 1324/21 Ekim 1908, s. 4.; **Köylü**, 19 Teşrinievvel 1324/1 Kasım 1908, s.3; **Hizmet**, 3 Teşrinisani 1324/16 Kasım 1908, s.3; **İttihad**, 29 Teşrinievvel 1324/11 Kasım 1908, s.4; **İttihad**, 30 Teşrinievvel 1324/12 Kasım 1908, 4; **İttihad**, 4 Teşrinisani 1324/17 Kasım 1908, s.4; **Hizmet**, 10 Teşrinisani 1324/23 Kasım 1908, s.3.

²⁰⁹ “Zeybek Kadınlar”, **Köylü**, 30 Teşrinisani 1324/12 Şubat 1909, s.3; **Hizmet**, 7 Teşrinisani 1324/20 Kasım 1908, s.3.

²¹⁰ **İttihad**, 28 Teşrinievvel 1324/10 Kasım 1908, s.4; **Ahenk**, 28 Teşrin-i Evvel 1324/10 Kasım 1908, s.3.

²¹¹ Örneğin Söke ve Tire taraflarında dolaşarak eşya ve hayvan çalan Çingeneler ile köylüler arasında çatışma çıkmış ve her iki taraftan da ölenler olmuştu. **Ahenk**, 4 Teşrinisani 1324/ 17 Kasım 1908, s.3; **Hizmet**, 12 Teşrinisani 1324/25 Kasım 1908, s.3. İran Kıptilerinin yaptığı eşkıyalık olaylarına dair ayrıca bkz: **Ahenk**, 9 Teşrinisani 1324/21 Kasım 1908, s.3.

²¹² İzmir’de neşredilen gazetelerde bu olaylara dair hergün pek çok haber yayımlanıyor ve idarecilerin bir an önce gerekli tedbirleri alması isteniyordu. Söz konusu olaylara örnek olarak bkz: **Hizmet**, 22 Eylül 1324/5 Ekim 1908, s.3; **Ahenk**, 12 Teşrinisani 1324/25 Kasım 1908, s.3; **İttihad**, 7 Teşrinisani 1324/20 Kasım 1908, s.4; **Hizmet**, 7 Teşrinisani 1324/20 Kasım 1908, s.3; **Hizmet**, 17 Teşrinisani 1324/30 Kasım 1908, s.3.

²¹³ Kale-i Tavas nahiyesine bağlı Ötetepe köyünden Hacı Mehmed’in evini basarak işkence yapmak suretiyle parasını gasp eden şakilerden Doğan Köylü Sarı Zeybek Mustafa ile arkadaşı Hüseyin yakalanmıştı. Bkz: **İttihad**, 20 Teşrinievvel 1324/2 Kasım 1908, s.3. Yine meşhur şaki Yanık Hüseyin’in arkadaşlarından biri ölü olarak ele geçirilmişti. Bkz: **Köylü**, 19 Teşrinievvel 1324/1 Kasım 1908, s.3.

²¹⁴ **Ahenk**, 28 Teşrinievvel 1324/10 Kasım 1908, s.3; **İttihad**, 28 Teşrinievvel 1324/10 Kasım 1908, s.4.

I.2.2.Eşkıyalık Olaylarının Artmasına Kamuoyunun Tepkisi ve Basında Yarışma

II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte basında hem nicelik hem de nitelik bakımından önemli gelişmeler yaşanmıştı. Yıllar sonra gazeteler ilk kez 25 Temmuz 1908'de sansürsüz olarak çıktı. Sansürün kalkmasıyla birlikte yıllardan beri düşündüklerini yazamayanlar, her eğilimde gazete ve dergi çıkarmaya başladı. Nitekim Meşrutiyet'in ilanını takip eden ilk bir ayda iki yüzün üstünde gazete imtiyazı alındı.²¹⁵ Meşrutiyet'in ilanına müteakip basında yaşanan bu değişim, başta İzmir²¹⁶ olmak üzere Aydın vilayetinin diğer şehirlerinde de görülerek pek çok yeni gazete ve dergi yayın hayatına başladı.²¹⁷ Bu dönemde İzmir'de neşredilen gazeteler Aydın vilayeti ahalisinin sorunlarına daha fazla yer vermeye başlamıştı. Sansürün kalkmasının ardından gazeteler, taşradan gönderilen ve halkın sorunlarını anlattığı mektup ve telgrafları yayımlayarak dönemin idarecilerine onların sesini duyurmaya ve bu hususta çözümler üretmeye çalışmıştı.

Meşrutiyet'in ilanının akabinde eşkıyalık olaylarının yeniden artmasıyla birlikte, artık bu husus gazetelerin başlıca gündem maddelerinden biri ve hatta birincisi haline geldi. Çünkü başlıca zenginlik kaynağı tarım ve ticaret olan Aydın vilayetinde her ikisinin de sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesinin ön koşulu asayişin sağlanmasıydı. Ayrıca artan eşkıyalık olayları karşısında köy ve kasabalardan gönderilen mektuplarda da “... *Mademki, matbuat lisan-ı millettir diyorsunuz, avazınız çıktığı kadar hükümet-i adilemizin nazar-ı dikkatini celb ediniz.*”²¹⁸ denilmek suretiyle gazetelerden ahalinin şikayetlerinin devrin yöneticilerine iletmesi isteniyordu. Söz konusu gazetelerin haberlerine bakıldığında Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte ülkenin ve Aydın vilayetinin sorunlarının çözüleceğine ve asayişin

²¹⁵ Hıfzı Topuz, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s.82-83.

²¹⁶ II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İzmir'de yayımlanmaya başlayan gazeteler için bkz: Zeki Arıkan, **İzmir Basın Tarihi**, Yine bu dönemde İzmir'de neşredilen Rumca gazeteler için ayrıca bkz: Ali Arslan, **Osmanlı'dan Cumhuriyete Rum Basını**, Truva Yay., İstanbul, 2005.

²¹⁷ II. Meşrutiyet'in ilanından sonra vilayetin diğer şehirlerinde neşredilmeye başlayan gazete ve dergiler için bkz: Ercan Haytaoğlu, **Denizli Basın Tarihi**, Pamukkale Üniversitesi Yayını No: 18, Denizli 2010, s. 40-45; Günver Güneş, “*Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Aydın'da Basın Yayın Hayatı*”, **Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. XXVI , S. 41, s. 22-25.

²¹⁸ **Ahenk**, 21 Teşrinievvel 1324/3 Kasım 1908, s.2-3.

sağlanacağına dair umutların yerini yavaş yavaş hayal kırıklığına ve hatta yer yer ümitsizliğe bıraktığı görülmekteydi. Bu hayal kırıklığı *Ahenk* gazetesinde şu şekilde ifade ediliyordu:

“... Meşrutiyet idaresinin ilanı üzerine artık bundan böyle vilayet dâhilinde şekavetten eser kalmayacağını, herkes ile beraber biz de zan ve ümit eylemiş ve bir iki ay kadar da ortalıkta asayiş ihlal eder bir hall-i şekâvetkârî görülememiş iken şu son zamanlarda bir takım esafilin bu murdar mesleğe tekrar sülûk ile envaisebebleîrâs-ı dest şekavet eylemeye başladığı maateessüf işidilmektedir.

Vilayetimiz ticarî, sanayî olmaktan ziyade, ziraî bir memleket olduğundan bir buçuk milyonu mütecaviz bulunan halkın ahalisinin tarlalarda, bağlarda, bahçelerde çalışmaya mecburiyeti vilayet dâhilinde asayiş ihlal edebilecek ufak bir hadisenin bile görülmemesini işitilmemesini icap ettiriyor. Asayişin bu derece hüsn-i muhafazası muktezi ve mültezim iken ötede beride bir takım rezillerin silah-bedest şekâvet olarak gezmekte olması zürrai işleri başlarına gitmekten men ediyor. Ziraat ile iştilgal eden birçok zenginlerimizin işlerini yabancı ellerine terk eyleyerek, kaza merkezlerinde oturmaya mecbur eyliyor.”²¹⁹

Eleştiriler bazı gazetelerde daha yüksek perdeden dile getirilmeye başladı ve hedefteki isim Vali Rauf Paşa’ydı. Örneğin *Serbest İzmir* gazetesinde:

“... Şehrimiz, hatta bütün vilayetimiz aylardan beri büyük bir şuriş²²⁰ içinde. Ne asayiş var ne de istirahat... Her tarafta, her köşede küçük bir numune-i zehr-i hayat görünüyor... Vilayetin her tarafında olaylar çıkıyor, kazalar altüst oluyor, kaymakamlar vazifesini bırakıp kaçıyor. Eşkıya köyleri harap ediyor ve biz de terakki bekliyoruz.”

denilerek vilayetin içinde bulunduğu durum betimlenmekte ve Meşrutiyet idaresinin gerektirdiği ıslahatlara önem vermesi gereken Aydın valisinin ise buna yanaşmayarak kendi rahat ve istirahatına baktığı iddia ediliyordu.²²¹

Gazetelerde asayişsizliğe dair yayınlanan haber ve makalelerde sürekli “devr-i meşrutiyet” vurgusu yapılarak “namus-ı meşrutiyetin” korunması gerektiği belirtiliyordu.²²² Bunu koruyacak kişinin ise öncelikli olarak Aydın Valisi Rauf Paşa olduğu düşünülüyordu. Örneğin *Ahenk* gazetesi vilayet dâhilinde, emniyet ve asayişin bu derece ortadan kalkmasının sorumlusunun kim olduğunu, vazifesini gerçekleştirmekte kimin zaafının olduğunu sormakta ve bunun mesullerinin biran önce gerekli tedbirleri almasını isteyerek²²³ yöneticileri kapalı ifadelerle eleştirmekteydi. *Köylü* gazetesi ise 21 Ekim 1908 tarihinde “Vali Paşa Hazretlerine” başlıklı bir yazı yayınlayarak doğrudan valiyi hedef almıştı. Bu yazıda vilayetin en

²¹⁹ “*Tedmir-i Eşirra Hakkında Bir Mülâhaza*”, *Ahenk*, 15 Teşrinisani 1324/28 Kasım 1908, s.1.

²²⁰ Şuriş: kargaşalık.

²²¹ “*Ahval-i Vilayet*”, **Serbest İzmir**, 13 Teşrinisani 1324/26 Kasım 1908, s. 4.

²²² “*Vali Paşa Hazretlerine*”, **Ahenk**, 8 Teşrinievvil 1324/21 Ekim 1908, s.2-3.

²²³ **Ahenk**, 21 Teşrinievvil 1324/3 Kasım 1908, s.2-3.

çok asayişe muhtaç olduğu belirtilerek hükümetin²²⁴ de en büyük vazifesinin asayişin muhafaza etmek olduğu kaydediliyordu. Ayrıca memleketin asayişinden öncelikle valinin sorumlu olduğu hatırlatılarak, ilgililere gerekli emrin verilerek, yeterli miktarda kuvvet sevk edilip vilayetin “eşkıyalık pisliğinden” temizlenmesi talep edilmekteydi. Zira “üç şakinin milletin huzurunu bozmasına müsaade edilemezdi”.²²⁵

Aydın vilayetinde yaşanan eşkıyalık olaylarının artmasına tepki sadece İzmir gazetelerinden gelmiyordu. Nitekim İstanbul’da neşredilen *İkdam* gazetesinde de eşkıyalık olaylarının artmasını eleştirilerek Hükümetin ve Dâhiliye Nezaretinin bu konuya dikkati çekilmekteydi:

“Üç aydan beri vilayet-i mezkurede [Aydın vilayetinde] ne tahsilât ne de inzibattan eser olmadığı gibi vilayetçe de bataetle²²⁶ hareket edilerek icraat gösterilememesi şayan-ı esefdir. Zamanın nezaketi ve İzmir’in ehemmiyeti malum olduğundan şu sırada bu vilayette faal ve muktedir, işgüzar memurlar bulundurmamak lazımdır. Bâb-ı Ali’nin, hususiyle Dâhiliye Nezaretinin nazar-ı dikkatini celb ederiz”.²²⁷

Yukarıda belirtildiği üzere, Aydın vilayetinde Ödemiş ve çevresi buradaki efe/zeybek kültürünün de tesiriyle eşkıyalık olaylarının en fazla yaşandığı yerd. Buraya bağlı köylerde hemen her gün bir eşkıya baskını yaşanmaktaydı. Kazanın büyüklüğü ve coğrafi şartların eşkıyalığa uygunluğu ve eldeki takip kuvvetlerinin yetersizliği nedeniyle buradaki eşkıyalık olaylarının önüne bir türlü geçilemiyordu. Bu süreçte Ödemiş’te eşkıyalık olaylarının önünün alınması için gazetelerde çeşitli fikirler ortaya atılmaktaydı ve *Ahenk* gazetesi bu doğrultuda Ödemiş’in liva yapılmasını gündeme getirerek bu konuda bir tartışma başlatmıştı. Bunun üzerine Ödemiş’ten gönderilen ve *Ahenk* gazetesinin 20 Kasım 1908 tarihli sayısında yayınlanan bir mektupta, kazanın 156 köy ve 75 bin nüfusa sahip olduğu vurgulanarak ahaliyi eşkıya saldırılarından kurtarmak için en makul çarenin defalarca vilayete arz edildiği üzere, Ödemiş’e bağlı Kilas nahiyesini kazaya, Tire ve Bayındır kazalarını da dâhil ederek Ödemiş’i livaya dönüştürmek olduğu belirtiliyordu. Eğer Ödemiş liva olursa bir idadi mektebi kurulur, maarif ilerler ve böylece eşkıyalığın temel nedeni olan cehaletin önüne geçilirdi. Yine aynı mektupta, eşkıyalık olayları

²²⁴ Dönemin yerel gazetelerinde “hükümet” tabiri daha çok yerel yönetimler yani valilik ve kaymakamlık için kullanılırken asıl İstanbul’daki hükümet için ise “hükümet-i merkezi” sözcüğü tercih ediliyordu.

²²⁵ “Vali Paşa Hazretlerine”, *Ahenk*, 8 Teşrinievvel 1324/21 Ekim 1908, s.2-3.

²²⁶ Bataet: Yavaşlık, tembellik.

²²⁷ *İkdam*, 30 Teşrinievvel 1324/12 Kasım 1908, s.3.

nedeniyle ahalinin sürekli tehdit altında olduğu ve kaza ahalisinden orta halli olanların kaza merkezinde oturmaya mahkûm olukları ileri sürülmekteydi.²²⁸

Yine *Ahenk* gazetesinde, 21 Kasım 1908 tarihinde oldukça uzun bir yazı neşredilerek vilayetin Bergama'dan sonraki en büyük ve önemli kazasının Ödemiş olduğu vurgulanarak buranın son zamanlarda binlerce eşkıyanın gezip dolaştığı bir yer haline geldiğini belirtilmişti. Yine aynı yazıda, istinaf ceza mahkemesine, merkez ile birlikte yıllık havale edilen dört beş yüz cinayet olayından hemen hemen üçte birinin, Ödemiş kazası dâhilinde meydana geldiği ifade ediliyordu. Söz konusu yazının en dikkat çekici yanı ise kaza dâhilindeki eşkıyalığın psiko-sosyal bir analizinin yapılmaya çalışılmasıydı. Nitekim buna göre, Ödemiş'in köylerinden henüz buluşa ermemiş herhangi bir çocukla konuşulacak olursa eşkıyalığın onun zihninde nasıl bir yer ettiğinin anlaşılacağı belirtilerek o çocuğun büyüdüğü zaman eline bir tüfek alıp kendisine "efe" dedirtme emelinde olduğunun anlaşılacağı ileri sürülüyordu. Efeliğin/eşkıyalığın çocukların zihninde bu derece yer etmesinin sebebi ise her şeyden önce maarifin yokluğu yani cehaletti. Ayrıca otuz-kırk yıldan beri anlatılan meşhur eşkıyaların menkıbeleri, "birer destan hükmüne girerek" zihinlerde derin tesirler uyandırmaktaydı. Bunun önüne geçmenin yolu ise eğitimden ve her nerede bir eşkıya görülür ise derhal ortadan kaldırmak için "kuvve-i kahre-i hükümeti" göstermekten geçmekteydi.²²⁹

Artan eşkıyalık olaylarına karşı valiyle birlikte Ödemiş Kaymakamı Ahmed Münir Bey de eleştirilerin hedefindeki isimlerden biriydi. Son iki buçuk yıldır Ödemiş Kaymakamı olan Ahmed Münir Bey, eleştirilere cevap vermek maksadıyla *Hizmet* gazetesine gönderdiği ve 26 Kasım 1908'de neşredilen yazısında, eşkıyalık olaylarının niçin önlenemediğini ve nasıl önlenebileceğini anlatıyordu. Ona göre, öncelikle eşkıyalığın kaldırılamamasında tek sorumlu hükümet değildi ve ahali de bu işte sorumluydu. Zira eşkıya takibinde, Hükümetin halkın manevi yardımına çok fazla ihtiyacı vardı. Fakat yine de halkı hükümete yardımcı olmadıkları için suçlamamak gerekiyordu. Çünkü daha önce ya hükümetin tedbirsizliği veya diğer nedenlerden dolayı eşkıyayı ihbar eden köylüler, eşkıyanın merhametsizce ve

²²⁸ *Ahenk*, 7 Teşrinisani 1324/20 Kasım 1908, s.3.

²²⁹ "Ödemiş'in Livaya Dönüştürülmesi Hakkında Mütalaa", *Ahenk*, 8 Teşrinisani 1324/21 Kasım 1908, s.1.

vahşice muamelelerine maruz kalmış ve bu da diğer köylülerin maneviyatını kırmıştı. Bu nedenle öncelikle yapılması gereken köylülerin maneviyatını yükseltecek tedbirler almaktı. Bu doğrultuda öncelikle hükümetin eşkıyaya karşı ciddi ve şiddetli, zaten fakir ve çaresiz olan ahaliye karşı ise son derece “pederane, müşfikane” davranarak nefret ettiği “idare-i müstebide-i sabıka” yerine “adil, müşfik ve rahim olan idare-i meşruta”nın ayakta olduğunu hissettirmek gerekiyordu. Ayrıca köylerde ve hatta mahallelerde bile akli başında, sözü geçen şahısların muhtar ve ihtiyar heyetlerine seçilmesi gerekmekteydi ki, bu şekilde oluşturulacak ihtiyar heyetleri eşkıyaya dair bilgilerden hemen haberdar olur ve hükümete haber verirdi. Ahmed Münir Bey’e göre köylülerin eleştirilecek yanı aralarında birlik olmayıştı. Nitekim beş altı kişiden oluşan bir eşkıya çetesi, üç yüz haneli bir köyde gecelediği ve günahsız birini alıp kahve kahve dolaştırarak idam edeceklerini alenen söyledikleri halde, köy halkı hep birlikte eşkıyayı öldürmeye kalkışmamıştı. Bununla birlikte eşkıyalar yataklarını ve kılavuzlarını yine o köyden seçmişti. Eğer söz konusu köy halkı birlik olsalardı eşkıya, o köyün sınırlarından içeri bile giremez; böyle bir kötülüğü yapmaya da cesaret edemezdi. Ödemiş köylüleri, bu birliği sağlar ise eşkıyalık sorunu kısa sürede çözülebilirdi. Ahmed Münir Bey, eşkıyalık olaylarının önlenememesinin bir diğer nedenini de bölgenin coğrafi özelliklerine bağlamaktaydı. Ödemiş’in coğrafyasının büyük bir kısmı “kartal yuvası” gibi çok sarptı ve dağlar eşkıyayı çok kolay saklamaktaydı. Bu nedenle Ödemiş dağlarında gezen eşkıyadan haberdar olabilmek için her çalının yanına bir nefer dikmek gerekirdi ki, bu da mümkün değildi.²³⁰

Eşkıyalık sorununa dair basında tartışma alevlendikçe farklı ve aykırı fikirler ileri süren gazeteler sert eleştirilere maruz kalıyordu. Nitekim *Hizmet* gazetesi Ödemiş’in livaya dönüştürülmesi fikrine karşı çıkınca Ödemiş Belediye Reis Vekili Rauf ile Müftü Hüseyin Beyler 26 Kasım 1908 tarihinde *Ahenk* gazetesine bir telgraf çekerek “şaki denilen insan canavarlarının” gadr ve zulmü nedeniyle ümitsizce yaşam süren Ödemişlilerin hep birlikte, halkın istikbali aleyhinde bir tutum

---

²³⁰“Ödemiş Kaymakamı Ahmed Münir Bey Biraderimizden”, *Hizmet*, 13 Teşrinisani 1324/26 Kasım 1908, s.2.

takınmasından dolayı *Hizmet* gazetesini Ödemiş'e sokmamaya karar verdiklerini belirtmişlerdi.²³¹

Dönemin Aydın Valisi Mehmed Rauf Paşa, basının getirdiği ağır eleştirilerden bunalmış olacak ki, sürekli olarak Dâhiliye Nezaretine çektiği telgraflarla vilayetin içinde bulunduğu sıkıntılı durumu arz ediyordu. Örneğin 29 Kasım 1908 tarihli yazısında, vilayet genelinde aflu birlikte serbest bırakılan altı bin civarındaki şaki ve yol kesicilerin eşkıyalığa hazır beklediği bilgisi aktararak, özellikle Ödemiş civarında eşkıyanın takibi hususunda gösterilecek en küçük bir zaaf yüzünden diğer “canilerin” de ayaklanacağı ve neticede vilayetin asayişinin ortadan kalkacağı belirtiliyordu. Vali, aynı yazısında üç güne kadar özel vapurla bir nizamiye taburunun sevk edilmesine müsaade edilmesini istirham ediyordu.²³² Dâhiliye Nezareti ise cevabî yazısında, türlü sebeplerden ötürü af kapsamında olmamasına karşın pek çok kişinin “haksız yere” tahliye edildiğini itiraf ettikten sonra bu suçlular hakkında genel bir karar verilmesinin Sadarete yazıldığını bildiriyordu. Yine aynı yazıda, sayıları altı bine yaklaşan ‘erbab-ı cinayet’in tamamının yakalanması için genel bir karar alınması gerektiği lakin tahliyeden sonra tekrar eşkıyalığa başlayanların ya da başlayacak olanların derhal yakalanmaları gerektiği de belirtiliyordu.²³³ Yani aflu birlikte serbest bırakılanların tamamının tekrar yakalanması şimdilik mahzurlu görülmüştü.

Ahenk gazetesi, eşkıyalığın önlemesi hususunda İzmir gazetelerinin yaptığı haber ve yayınladığı makalelerin bir adım ötesine geçerek eşkıyalığın nasıl önlenebileceği konusunda ödüllü bir yarışma düzenledi. Gazeteye göre bir süredir devam eden eşkıyalık olayları nedeniyle hem köylüler fakirleşmiş hem de devlet hazinesi büyük zarara uğramaya başlamıştı. Bunun için herkesin elbirliği ile gerekli tedbirleri alması lüzumluymuştu. Gazete ise herkesin katılabileceği bir yarışma düzenlemeye karar vermişti. Yarışmaya katılanlar vilayet dâhilinde türeyen ve türemesi muhtemel olan eşkıyanın “tepelenererek” vilayetin bunlardan temizlenmesi için “ne gibi tedbirler alınabilir ve nasıl hareket edilirse bu hususta başarı

²³¹ **Ahenk**, 14 Teşrinisani 1324/27 Kasım 1908, s.3.

²³² **BOA**, DH.MKT., 2672/60 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 16 Teşrinisani 1324/29 Kasım 1908 tarihli yazı.)

²³³ **BOA**, DH.MKT., 2672/60 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 17 Teşrinisani 1324/30 Kasım 1908 tarihli yazının müsveddesi.)

sağlanabilir?” sorularına cevap verecekti. Gönderilecek yazılar için iki ay süre verilirdi ve yarışmayı kim kazanırsa 15 lira mükâfat alacaktı. Gazete ayrıca verilecek mükâfatın bununla da sınırlı kalmayacağını umduklarını, nitekim güzel bir tedbir önerenlerin, hükümet, çiftlik sahipleri ve zenginler tarafından da ödüllendirilebileceklerini ifade etmekteydi.²³⁴

Bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla, söz konusu yarışma için gönderilen yazılardan on bir tanesi gazetede neşredilmişti. Bunlardan biri Selanik'ten ve diğerleri ise Aydın vilayetinin çeşitli sancak ve kazalarından gönderilmişti. Yarışmaya katılanlar içinde sivil ve askerî memurlar çoğunlukta idi ve en azından ismi açıklananlar arasında hiç gayrimüslim yoktu.

Yarışmaya iştirak edenlerin yazıları, devrin bazı sivil ve askerî memurlarıyla vilayette ikâmet eden diğer bazı kişilerin eşkıyalık olaylarının ortaya çıkış sebeplerini, efe/zeybek kültürüne bakış açılarını ve bu “sorunla” nasıl başa çıkılması gerektiğine dair önemli ipuçları veriyordu. Yarışmaya katılanlar arasında eşkıyalık olaylarına dair oldukça çarpıcı sosyolojik tespitlerde bulunanlar olduğu gibi önemli bir kısmı olayın askerî tedbirlerle ve güce başvurmak suretiyle çözülebileceği kanaatini taşımaktaydı. Örneğin, Manisa'nın Kasaba kazasından gönderilen bir mektupta eşkıyalığın ortadan kaldırılması için yegâne çarenin jandarmanın ıslah edilmesi olduğu belirtilmekteydi.²³⁵

Yarışmaya Nafia Kâtibi M. Esad imzasıyla gönderilen yazıda, öncelikle eşkıyalık olaylarının bu raddeye gelmesinde geç kalınmış tedbirlerin etkili olduğu belirtiliyordu. Eşkıyalığı bir hastalığa benzeten yazara göre, bu hastalığı teşhis eden olmadığı için tedavisi de şimdiye kadar mümkün olmamıştı. Zira Aydın vilayetinde olduğu gibi türeyen eşkıya üzerine silahlı kuvvet sevk etmek “ameliye-i cerrahiye” idi ve hastalığın mahiyetini tam olarak anlamadan bundan olumlu bir sonuç almak

²³⁴ “*Tedmir-i Eşirra Hakkında Bir Mülâhaza*”, **Ahenk**, 15 Teşrinisani 1324/28 Kasım 1908, s.1.

²³⁵ **Ahenk**, 16 Teşrinisani 1324/ 29 Kasım 1908, s.3; Yine yarışmaya katılan ve ismi yayımlanmayan bir başka kişi ise, daha çok alınacak askeri tedbirler üzerinde durularak şu anda jandarma alayında eşkıya takibinde istihdam edilebilecek cesur jandarmalar zor bulunacağından yüz tane geçici jandarma kaydedilmesi gerektiğini belirtiyordu. Bu geçici jandarmaları ise cesaret ve incelikleriyle meşhur olan İzmit taraflarındaki Gürcü ve Düzce kazasında oturan Lazlar ile, Bilecik'te oturan Çerkeslerden kaydedilmeliydi. Bkz: **Ahenk**, 25 Teşrinisani 1324/8 Aralık 1908, s.2.

mümkün değildi. Özetle eşkıyalık olaylarını önlemenin ilk yolu bunun mahiyetini tespit etmektir ve bu vazife yerel idarecilere düşüyordu.²³⁶

Yarışmaya katılan bir diğer kişi ise Hacı Ali idi ve o diğer katılımcılardan daha farklı bir tedbir önermekteydi. Ona göre şimdiye kadar takip kollarından hiçbir fayda sağlanmadığı ve boşa para harcandığı gibi takip kollarının ahaliye reva gördüğü haksız muameleler neticesinde halkın genelinde büyük bir üzüntü ve korku hâkimdi. Bu nedenle öncelikle kazalarda eşkıya takibi için dolaşan bütün jandarma ve askerler kaldırılmalıydı. Bunun yerine ise “*yerli tavşanı, yerli tazı tutarmış*” sözünden de hareketle yerli ahalden uygun olanların silahlandırılarak eşkıya takibi ile görevlendirilmesi gerekmekteydi. Eşkıyanın sıklıkla görüldüğü kaza ve köylerde köylülerden biri “reis” tayin edilerek eşkıyanın öldürülmesi veya yakalanması için bu reislere tam yetki verilmeliydi. Ayrıca yakaladıkları eşkıyanın üzerindeki para ve eşyanın bunlar tarafından paylaşılmasına müsaade edilmeli ve ele geçirilecek her çete için mükâfat vaat edilmeliydi.²³⁷ Yazar ayrıca, yakalanan eşkıyanın hemen sorgulanıp mahkemeye sevk edilerek en geç bir hafta zarfında, “diğerlerine de ibret olması için” asılarak idam edilmesini teklif etmekteydi.²³⁸

Gazeteye gönderdiği yazıda kendini yıllarca Yanya Divan-ı Harb-ı Örfisi kitabesinde bulunmuş biri olarak tanıtan ve ismini vermeyen bir kişi, bu görevi esnasında yüzlerce eşkıyayı sorguladığından bahsederek bu husustaki tecrübelerini aktarmaktaydı. Ona göre üç tip eşkıya vardı: Bunlardan birincisi siyasî, ikincisi fidye-i necat alarak çete halinde gezenler ve sonuncusu da adî hayvan ve tavuk hırsızlarıydı. Aydın vilayetinde türeyenler ise bir zamanlar Edirne vilayetini istila eden ve ikinci gruba giren eşkıyalardı. Ona göre, eşkıyanın ortadan kaldırılması için her şeyden önce sırf jandarmalardan kurulu müfrezeler ve bunlara kılavuzluk edecek kişiler temin etmek gerekiyordu. Zira kılavuz, adeta “bir körün değneği” gibiydi ve nasıl ki kör değneksiz gezemezse müfreze de kılavuzsuz dolaşamazdı. Ayrıca eşkıyaya yataklık edenlerin de ağır bir şekilde cezalandırılması gerekmekteydi ve

---

²³⁶ M. Esad, “*Nazmi Efendi Biraderimize*”, **Ahenk**, 18 Teşrinisani 1324/ 1 Aralık 1908, s.2.

²³⁷ Yazar, vilayetin şu anki en meşhur eşkıya çeteleri olan Sarı Ali ve Yanık Hüseyin çeteleri için 200, diğer küçük çeteler için 70-80 lira mükafat verileceğinin ahaliye duyurulması gerektiğini belirtmekteydi.

²³⁸ **Ahenk**, 19 Teşrinisani 1324, 2 Aralık 1908, s.2.

bunlar eşkıya aileleri ile birlikte “diğerlerine ibret olması için” başka vilayetlere sürülmeliydi. Zira “eşkıyaların ruhu, yataklarıydı.”²³⁹

Ahmed Rasim imzasıyla gönderilen yazıda ise eşkıyalığın önlenmesi için öngörülen tedbirler oldukça ayrıntılı bir şekilde kaleme alınmıştı. Bu tedbirler aşağıda özetlenmiştir:

1- Eşkıyanın kaynağı olan yerlerin ve gezip dolaştığı mahallerin ahali “kefalet-i müteselsile” ile birbirine bağlanması ve bunun uygulanması.

2- Her köyde nöbetleşe hizmet etmek üzere, namuslu ve cesur kimselerden gereği kadar “fahri zabtiyeler” teşkil edilerek, gece gündüz köy etrafında dolaştırılması.

3- Köy, kasaba ve çiftlik ahalisinin eşkıyaya yiyecek ve giyecek vermesinin kesinlikle önüne geçilmesi.

4- Çiftliklerde ahvali meçhul ve uygunsuz kişilerin bulundurulmaması için gereğinin yapılması.

5- Kasaba merkezlerinde bulundurulacak askerî zabitlerin kumandasında olmak ve gereğinde sevk edilmek üzere, eşkıyanın en fazla gezip dolaştığı mahallerde mevkiine göre uygun karakollar inşa edilerek, buralara gerekli miktarda jandarma ve asker yerleştirilmesi.

6- Söz konusu yerlerde görevlendirilecek askerlerin her türlü ihtiyaçlarının gereği gibi karşılanması.

7- Cemiyet ve kulüpler vasıtasıyla, namuslu ve cesur kimselerden tedarik edilecek yeterli miktarda geçici jandarmanın görevlendirilmesi ve iz sürmeye yetenekli olan birer kişinin de bunlardan oluşturulacak kollarda istihdam edilmesi.

8- Geçici jandarmalar, eşkıya ile çatışmaya girdiğinde, askerlerin ve fahri zabtiyelerin, çatışma alanına süratle vararak, eşkıyanın el birliği ile ortadan kaldırılmasına çalışılması.

---

²³⁹ **Ahenk**, 20 Teşrinisani 1324/3 Aralık 1908, s.2.

9- Eşküyaya yataklık ettiği tespit edilenler ile, yakalanan ešküyanın mahkemelerinin hemen görölerek idama mahkum olanların asılarak idam edilmesi ve böylece adaletin yerine getirilmesi.

10- Eşküyaya takip ve arama işlerinin bu hususta, en fazla şöhret kazanmış ve asayişin sağlanmasında hizmetleri görölmüş olan, askeriyenin ileri gelenlerinden birinin uhdesine verilmesi.²⁴⁰

Bir diğer yarışmacı da Çerkes Reşit Bey'di ve ona göre ešküyalık olaylarının şimdiye kadar ortadan kaldırılmamasının temel nedeni ilgililerin bu husustaki gayretsizliğiydi. Bu nedenle “yavuz” bir vali olmalı ve hemen işe başlamalıydı. İyi niyet sahibi muktedir bir vali, gerekli tedbirleri alarak çok zor görülen Aydın vilayeti asayişini pek az bir zaman zarfında, “süt liman” yapardı.”²⁴¹ Yeni vali hususunda Reşit Bey'le aynı düşünceleri paylaşan Selanik Sıhhiye Müfettişi Ahmed Bey, bu hususta oldukça iddialıydı. Zira ona göre ešküyalıđı engellemek için yegâne çare şu anda Manastır Valisi olan Ferik Fahri Paşa'yı Aydın Valiliđine tayin ettirmektir. Ahmet Bey, ileri sürdüğü tedbirde oldukça iddialıydı ve yarışmayı kazanması durumunda mükâfatı İttihad ve Terakki Cemiyetinin İzmir'deki mektebine vermelerini, eđer haksız çıkarsa vaat edilen parayı kendinin yine aynı mektebe vereceğini belirtiyordu.²⁴²

Yarışmaya *Ahenk* gazetesinin Ödemiş muhabiri de katılmıştı. Onun önerdiği tedbirler oldukça önemliydi, zira Ödemiş'te bulunması ve ešküyalık olaylarını yakından takip etmesi nedeniyle kazanın ahvaline oldukça hâkimdi. Muhabirin önerdiği tedbirler diğerlerine göre daha radikaldi. Şöyle ki o, öncelikle Ödemiş'te geçici de olsa idare-i örfiye ilanını elzem görüyordu. İdare-i örfiyenin uygulanması için de Rumeli'de ešküyaya takibinde maharetleri görölmüş olan askerlerden istihdam etmek ve lazım gelirse “top” dahi getirmek gerekmekteydi. Zaten maneviyatı bozulmuş olan halk, böyle şiddetli bir baskının kendi üzerlerinde icra edileceğini

²⁴⁰ **Ahenk**, 21 Teşrinisani 1324/4 Aralık 1908, s.-3.

²⁴¹ Reşid Bey'in sıraladığı diğer tedbirlerden bazıları ise şunlardı: Namuslu ve cesur köylülere silah dağıtmak. Eşküyalığa başlayanlardan düşmanları olanların istemeleri halinde müfrezeye alınması. Gerek ahali, gerekse müfrezeler tarafından ele geçirilecek ešküyaya için, hükümetin mükâfat vaat etmesi. Ahali ešküyaya yataklığa mecbur kaldığından bundan dolayı hiç kimseye işkence yapmamak ya da hapse atmamak. Takip müfrezelerinin masraflarının kesinlikle köylülerden alınmaması. Tespit edilecek köylülerin gece devriye gezmesi. Bkz: **Ahenk**, 22 Teşrinisani 1324/5 Aralık 1908, s.2.

²⁴² **Ahenk**, 9 Kanunuevvel 1324/ 22 Aralık 1908, s.2.

hissedince, eşkıyayı bizzat kendileri tutup teslim edecekler veya saklandıkları yerleri haber vereceklerdi. Yazar, bu tedbirlerin bir an önce uygulanması gerektiğini yoksa durumun daha vahim neticeler doğuracağını belirtiyordu.²⁴³ Yarışmaya katılan bir başka kişi ise Rumeli’de teşkil edilen mahkemeler gibi, nizamiye mahkemelerinin kurulmasını teklif ediyordu. Söz konusu yazarın en orijinal önerisi ise bölge halkının ileri gelenlerinden saygın bir heyet oluşturularak, köylerde eşkıyalığın fenalığı hakkında konferanslar verdirmektir.²⁴⁴

Yarışmaya oldukça uzun bir yazıyla iştirak eden Denizli Reji Kontrol Memuru Şevket Haki Bey de işe jandarmayı ıslah etmekle başlamayı tavsiye ediyor ve jandarmanın içinde bulunduğu durumu aktararak nasıl bir teşkilatlanmaya gidilmesi gerektiğini teferruatıyla anlatıyordu. Şevket Bey’e göre karınlarını doyurup evinde yatırdığı için kimse şiddet ve baskıya maruz bırakılmamalıydı. Zira “bu şakiler İzmir’de bir gece Vali Paşa Hazretlerinin dahi konağına girip gelseler, o da bu suretle hareketten başka bir şey yapamazdı.”²⁴⁵

Yarışmaya katılanlar arasında Jandarma Yüzbaşı Saadeddin Bey’in yazısı oldukça dikkat çekiciydi. Çünkü o, yazısında diğerlerinden farklı olarak, Ödemiş ve çevresindeki “efe” kültürüne ve halkın efelere bakış açısına dair çarpıcı tespitlerde bulunmaktaydı. Aydın vilayetinde eşkıyalığın Ödemiş’le özdeşleştiğini belirten Saadeddin Bey’e göre, “Ödemiş havalisinde efe denilen köylüler, eşkıyalığı ve bunun gibi şeyleri insanlığa en büyük şeref bahşeden bir meziyet olarak telakki ediyordu. Ödemiş ve çevresindeki köylülerin neden efeliğe meylettğini sorgulayan Saadeddin Bey, bunu şu şekilde izah etmekteydi:

“... İstanbul ve civar halkı, beşikteki yavrularını nasıl ki ‘paşa olasin çocuğum’ ninnisiyle uyutuyorlarsa, bu taraflarda da valideler ‘efe olasin çocuğum’ nakaratıyla, çocuklarını uyutur ve büyütürler. Bir çocuğun efe olması için, 15 yaşından sonra, bir karış don, beş karış bir silahlık takmaya mütevakıftır. Filhakika, bu havalide mağrur bir delikanlı için de, efe olmaktan başka çare yoktur...”

Saadeddin Bey’e göre eşkıyalığın kaldırılmasında maarifin geliştirilmesi önemli olmakla birlikte bu zaman alacak bir işti. Ayrıca bir memlekette maarif gelişmiş olsa bile “fitraten fena yaratılmış kimseler için şekavet gibi, ticaretli bir keyfiyeti” tam manasıyla ortadan kaldırmak mümkün değildi. Bu nedenle bunun

²⁴³ **Ahenk**, 25 Teşrinisani 1324/ 8 Aralık 1908, s.3.

²⁴⁴ **Ahenk**, 26 Teşrinisani 1324/ 9 Aralık 1908, s.3.

²⁴⁵ **Ahenk**, 2 Kanun-ı evvel 1324/ 15 Aralık 1908, s.2.

çaresi maariften ziyade “satvet-i hükümeti”²⁴⁶ bu gibilerin kalın kafalarına ve gözlerine sokmaktan geçiyordu. Bu da her nerede zuhur edecek bir çeteyi hemen arası soğumadan kahr ve tenkil etmekle mümkündü.” Ona göre, “devr-i sabıkta” bazı memur ve zabıtlar eşkıya ile birlikte hareket ederek ahaliye türlü eziyetler etmişti. Bu nedenle halk eşkıyaya her türlü yardımı yapıyordu. Fakat halk artık meşrutiyet idaresine itimat etmeye başladığından bundan istifade etmek gerekiyordu.

Yüzbaşı Saadeddin Bey’in eşkıyalık olaylarının ortadan kaldırılması için ileri sürdüğü diğer öneriler aşağıda özetlenmiştir:

1- Bölge halkının kendi rızalarıyla ve ihbar suretiyle hükümete yardımını sağlayarak, muhbirlerimize verilmek üzere, her çete için belirli miktarda mükafat vaadinde bulunulmalı.

2- Takip müfrezelerinin buldukları yerler bilinmeli ki, muhbirler hemen eşkıyayı kaçırmaksızın bilgi verebilmeli.

3- Çatışmalarda sağ olarak ele geçirilen eşkıya hızlı bir şekilde yargılanmalı ve idam hükümleri, derhal infaz edilerek ibret olması için bunların cesetleri kaza ve nahiye merkezlerinde iki gün darağaçlarında teşhir edilmeli.

4- İhbar neticesinde, eşkıya ile çatışmaya girecek komutan ve askerlerden korkaklık göstereceklerin cezalandırılacağı şimdiden duyurulmalı.²⁴⁷

Ahenk’in yarışmasına özellikle taşradan birçok kişi katılmıştı. Lakin ilgililerin gazeteye gönderilen yazıları dikkate alınmaması nedeniyle yarışma tamamlanamamış ve bu sebeple yarışmanın kazananı da olmamıştı.²⁴⁸ Gazete, yarışmaya katılanların yazılarının dikkate alınmadığını belirtmekle birlikte bundan sonra alınacak olan idarî

---

²⁴⁶ Satvet-i Hükümet: Hükümetin ezici gücü.

²⁴⁷ Saadeddin, “*Tenkil-i Eşkıyaya Dair Mülâhazat*”, **Ahenk**, 27 Teşrinisani 1324/ 10 Aralık 1908/ s.1-2; Benzeri öneriler için bkz: **Ahenk**, 6 Kanunuevvel 1324/ 19 Aralık 1908, s.3-4.

²⁴⁸ *Ahenk* gazetesinde, yarışmadan uzun süre sonra yayınlanan başka bir yarışmayı bir sonuca vardiirmamalarının sebebi şu şekilde açıklanmaktaydı: “...Yazık ki bu kadar yazılara, çekilen bunca sıkıntıya rağmen, önerilen tedbirlerin bir kısmı da olsa dikkate alınmadı. Bunlar uygulanmak bir tarafa belki de, bu hususta yazılan yazılar, verilen bilgiler, ilgililer tarafından hiç okunmamıştır bile. Bundan sonra, gerek bizim gazetemizin ve gerek diğer gazetelerin bağırıp çağırmasının ilgililerce dikkate alınmamış olduğunun en açık göstergesi ve delili ise, takip usûlünün hiç değişmemiş olması ve eşkıya takibinden hep eski zamandan kalma usûllerden başka bir yenilik uygulanmamasıdır. Bunun üzerine *Ahenk* Gazetesi sırf hamiyeti icabı açtığı yarışmayı tamamlamaya ve gönderilen yazıları dereceye koyamaya gerek görmemiştir.” Bkz: Şinasi, “*Darısı Efelerinin Başına*”, **Ahenk**, 19 Mayıs 1327/1 Haziran 1911, s.1.

ve askerî tedbirlere bakılacak olursa bu tedbirlerin yarışmacıların belirttiği tedbirlerle büyük ölçüde uyduğu görülecektir.

I.2.3. Artan Eşkivalık Olayları, Meclis-i Mebusanda Eşkivalık Tartışmaları ve Alman Tedbirler

Afla birlikte tahliye edilenler ya da dönemin matbuatında ve resmî yazışmalarında kullanıldığı şekilde “fürce-yâb huruc edenler” her gün yeni olaylar çıkarıyordu.²⁴⁹ Dağa çıkan eşkıya çeteleri, kendilerine yeni üyeler bularak çetenin mevcudunu artırmaya ve sağlam yatak ağları teşkil etmeye başlamıştı. Buna mukabil gittikçe güçlenen bu çeteler cüretlerini de oldukça artırmıştı. Nitekim afla birlikte İzmir Hapishanesinden tahliye edilen şakilerden Abdibeyzade İbrahim ve biraderi Musa Beylerle on beş kişilik çetesi Ödemiş’e bağlı Kilas nahiyesi hükümet konağını basarak jandarmaların silah ve cephanesini gasp ettikten sonra, Halil Bey isminde birini katletmişti. Bundan sonra İbrahim Efendi’nin evini basan çete, onu evde bulamayınca ailesini tehdit ederek, evindeki eşya ve ziynet altınlarını gasp etti. Buradan Şemslar köyüne geçen söz konusu çete, bir kişiyi katlettikten sonra cesedini de “vahşi bir şekilde” yakmıştı.²⁵⁰

Bu baskın hadisesinden sonra Aydın Valiliği Meşrutiyet’in ilanından sonra serbest kalan eşkıyaların çokluğu nedeniyle Ödemiş civarında takibatta gösterilecek küçük bir tavizin bile çok kötü tesirler yaratacağından bahisle, üç güne kadar bir nizamiye taburunun sevk edilmesini talep etti.²⁵¹ Lakin bu talep, Harbiye Nezareti tarafından asayişî sağlama görevinin jandarma ve polise ait olduğu, her noktada meydana gelen olaylar için tabur sevkinin yeni masraflara yol açacağı ve ayrıca

²⁴⁹ Afla hapishaneden çıkarılanların sonradan çıkardığı olaylar için örnek olay olarak bkz. **İttihad**, 8 Teşrinisani 1324/21 Kasım 1908, s.4; **Ahenk**, 27 Teşrin-i sani 1324/ 10 Aralık 1908, s.2; “Vilayet Jandarma Kumandanlığından”, **Hizmet**, 17 Kanunuevvel 1324/30 Aralık 1908, s.3; **Ahenk**, 3 Kanun-ı evvel 1324/ 16 Aralık 1908, s.3.

²⁵⁰ **BOA**, DH.MKT., 2672/60 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 16 Teşrinisani 1324/29 Kasım 1908 tarihli yazı.); **BOA**, BEO 3446/258421 (Harbiye Nezaretinin 18 Teşrinisani 1324/1 Aralık 1908 tarihli yazısı.) **Ahenk**, 26 Teşrinisani 1324/ 9 Aralık 1908, s.3.

²⁵¹ **BOA**, DH.MKT. 2651/8 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 22 Teşrinievvel 1324/4 Kasım 1908 tarihli ve Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 25 Teşrinievvel 1324/7 Kasım 1908 tarihli yazısı.)

askerin eğitiminin de eşkıya takibine uygun olmadığı gerekçesiyle reddedildi.²⁵² Valinin talepleri ilave asker sevkiyle de sınırlı değildi. Nitekim Vali Rauf Paşa, Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetinde faaliyet gösteren en önemli çetelerden birinin reisi olan Sarı Ali'nin ser-i maktunu (kesik başını) getirenlere beş yüz lira vaat edilmesi için müsaade istedi. Ona göre Sarı Ali'nin başına mükâfat konulursa bu şaki, köylüler ve hatta arkadaşları tarafından bile öldürülebilirdi. Nitekim Yunanistan ve İtalya'da alınan bu tedbir eşkıyanın tamamen ortadan kaldırılmasını sağlamıştı. Ayrıca vaat edilecek para vaktiyle Çakırcalı'yı yakalamak için istihdam edilen askerlere yapılan masrafla kıyaslandığında çok az bir miktardı. Bunun dışında iki yüz kadar geçici jandarma kaydına müsaade isteyen vali, cevap geldiğinde eşkıyalık olaylarının önüne geçmek için bizzat Ödemiş'e gideceğini de belirtiyordu.²⁵³ Dâhiliye Nezareti ise bu istekler karşısında bir müddet suskunluğunu korudu. Buna karşın gerek kendisini sürekli eleştiren gazeteler ve gerekse artan eşkıyalık olayları karşısında kazalardan sürekli takviye kuvvet talebi karşısında bunalan Vali Rauf Paşa, isteklerini defaatle tekrar etmekten vazgeçmedi.²⁵⁴

Dâhiliye ve Harbiye nezaretlerini asker sevkine ikna eden ise valinin isteklerinden ziyade Ödemişlilerin bir teşebbüsü oldu. Şöyle ki "Eşkıya yatağı" olan Ödemiş'te hemen her gün bir köy basılmakta ya da birileri dağa kaldırılmaktaydı ve ahali bundan artık çok bunalmıştı. Nitekim bütün bu eşkıyalık olayları karşısında galeyana gelen ahali, Ödemiş hükümet konağı önünde bir gösteri yapmak üzere toplandı. Bunun üzerine İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarıyla müftü, halkın heyecanını teskin etti. Eşkıyalık olaylarını protesto etmek üzere toplanan halk, isteklerini kaymakama ileterek dokuz yıldan bu yana eşkıyalık yüzünden ırz ve canlarından emin olamadıklarını "şu devr-i hürriyette dahi" eşkıyalık olaylarının kendilerini keder ve ümitsizliğin en son derecesine kadar getirdiğini belirtti. Eşkıyalık olayları önleninceye kadar Ödemiş'te idare-i örfiyenin ilan edilmesi ve şimdiye kadar eşkıya takibinde gösterdiği yararlılıklar nedeniyle ya Said Paşa'nın ya

---

²⁵² BOA, BEO 3446/258421 (Harbiye Nezaretinin 18 Teşrinisani 1324/1 Aralık 1908 tarihli yazısı ve Sadareten Aydın vilayetine gönderilen 22 Teşrinisani 1324/5 Aralık 1908 tarihli yazı.) BOA, BEO, 3444/258268 (Sadareten Harbiye Nezaretine gönderilen 17 Teşrinisani 1324/30 Kasım 1908 tarihli yazı.)

²⁵³ BOA, DH.MKT., 2683/66 (Aydın Valisi Rauf Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 18 Teşrinievvel 1324/31 Ekim 1908 tarihli yazının sureti.)

²⁵⁴ BOA, DH.MKT., 2677/66 (Aydın Valisi Rauf Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 22 Teşrinisani 1324/5 Aralık 1908 tarihli yazı.)

da o kıymette bir komutanın atanması talep ederek bu soruna çözüm olacak bir cevap gelinceye kadar telgrafhaneden ayrılmayacaklarını belirtti.²⁵⁵ Bu olay, Valilik tarafından Dâhiliye Nezaretine oradan da Harbiye Nezaretine iletildi ve Sadaret de durumdan haberdar edildi.²⁵⁶ Babiâli, işlerin iyice çığırından çıkmakta olduğunu anlamış olacak ki, bir tabur askerin İzmir'e sevk edilmesine ve ayrıca Kaymakam Mehmed Bey'in de eşkıya takibiyle görevlendirilmesine karar verdi.²⁵⁷ Buna karşın Aydın Valisinden mümkün olması durumunda, Ödemiş'e bizzat giderek gerekli tedbirleri alması istendi. Dâhiliye Nezareti tarafından Çete Reisi Sarı Ali'nin başına konulması istenen beş yüz lira ödül çok görülerek bunun için iki yüz lira "kafi" görülmüştü.²⁵⁸

Şaki Sarı Ali ise adeta Dâhiliye Nezaretinin başına konulan beş yüz lira ödülü çok görmesiyle alay edercesine, 14 Aralık 1908'de bir çocuğu dağa kaldırarak çocuğun babası Hacı Hüseyin'den "beş yüz lira" fidye almıştı.²⁵⁹ Ayrıca Sarı Ali'nin çetesi, Yanık Hüseyin çetesi ile birleşerek gücünü ve o nispette de işlediği vukuatları artırmıştı. Nitekim söz konusu çete, Çamlıca köyünü basarak, Hacı Mustafa oğlu Mehmed'i öldürüp, bu köydeki pek çok kişinin evini basıp ziynet altınlarıyla mevcut paralarını gasp etmişti.²⁶⁰

Gerek Vali Rauf Paşa'nın ısrarları ve gerekse her gün artan eşkıyalık olayları nedeniyle geri adım atmak zorunda kalan Babiâli, nihayet Aralık 1908'de eşkıya takibinde istihdam edilmek üzere bir tabur nizamiye askerini İzmir'e sevk etti.²⁶¹

---

²⁵⁵ **BOA**, DH.MKT.,2680/38 (Ödemiş Kaymakamı tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 28 Teşrinisani 1324/11 Aralık 1908 tarihli telgraf.); **BOA**, DH.MKT., 2683/66 (Aydın Valisi Rauf Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 29 Teşrinisani 1324/12 Aralık 1908 tarihli yazının sureti.)

²⁵⁶ **BOA**, DH.MKT.,2680/38 (Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 29 Teşrinisani 1324/12 Aralık 1908 tarihli yazı.) **BOA**, BEO, 3452/258845 (Sadaretten Dâhiliye Nezaretine gönderilen 28 Teşrinisani 324/11 Aralık 1908 tarihli yazı); **BOA**, BEO, 3452/258845 (Sadaretten Dâhiliye Nezaretine gönderilen 28 Teşrinisani 324/11 Aralık 1908 tarihli yazı.)

²⁵⁷ **BOA**, DH.MKT. 2683/59 (Dahiliye Nezaretinden Aydın Valiliğine gönderilen 2 Kanunuevvel 1324/15 Aralık 1908 tarihli yazı.)

²⁵⁸ **Köylü**, 2 Kanunuevvel 1324/15 Aralık 1908, s.2; **Ahenk**, 26 Teşrin-i sani 1324/ 9 Aralık 1908, s.3; Yanık Hüseyin çetesinin daha önceki vukuatları için bkz: **Köylü**, 18 Teşrinisani 1324/1 Aralık 1908, s.2.

²⁵⁹ **İttihad**, 2 Kânunuevvel 1324/15 Aralık 1908, s.4; **Köylü**, 7 Kanunuevvel 1324/20 Aralık 1908, s.3.

²⁶⁰ **Ahenk**, 26 Teşrinisani 1324/ 9 Aralık 1908, s.3.

²⁶¹ **BOA**, BEO, 3472/260364 (Sadaretten Dâhiliye Nezaretine gönderilen 3 Kânunusani 1324/16 Ocak 1909 tarihli yazı.) **Ahenk**, 27 Teşrinisani 1324/10 Aralık 1908/ s.2; **Ahenk**, 2 Kânunuevvel 1324/ 15 Aralık 1908, s.3; **Hizmet**, 27 Teşrinisani 1324/10 Aralık 1908, s.3; **Hizmet**, 27 Teşrinisani 1324/10 Aralık 1908, s.3.

Fakat bu tabur geçici olarak gönderilmişti. Zira eşkıyanın takibi ve ele geçirilmesi asıl jandarmanın göreviydi. Bu nedenle jandarmanın eksiklerini belirlemek ve jandarma teşkilatını yeniden düzenleyerek asayişin temin edilmesini sağlamak maksadıyla İzmir’de bir komisyon kuruldu. Komisyon jandarmanın özlük haklarının düzeltilmesi ve daha yararlı hale gelebilmesi için pek çok karar almıştı. Buna göre vilayetin büyüklüğü ve önemi ile nüfusun çokluğu esas alınarak eşkıyanın takip ve tenkilinde istihdam edilmek üzere bir de seyyar tabur oluşturulacaktı.²⁶²

Jandarma teşkilatını ıslah çabaları ve sevk edilen nizamiye askerleri sayesinde vilayet genelinde Aralık 1908’de pek çok suçlu yakalanmıştı. Bunlar arasında birçok eşkıya da olmasına karşın bunlardan hiç biri henüz “eşkıya-yı meşhure” mertebesine erişmiş olan şakilerden değildi. Yakalanan suçluların önemli bir kısmını afla serbest kalanlar oluşturuyordu. Yani Hükümet, genel afla birlikte serbest bıraktığı binlerce “suçluyu” şimdi teker teker yakalamaya çalışıyordu.²⁶³

Yakalanan bunca eşkıyaya ve diğer suçlulara rağmen vilayetin asayışı bir türlü düzene girmiyordu. Eşkıyanın çiftlik²⁶⁴ ve ev baskınları²⁶⁵ ile gasp olayları devam ediyor ve ahali tarlalarına dahi gidemiyordu.²⁶⁶ Kırsalda eşkıyalık olayları sürüp giderken şehir merkezlerinde ve bilhassa İzmir’de ise “gecede beş on sirkat vukua geliyor... Hele yankesiciliklerin beşi beş para” oluyordu.²⁶⁷

İttihat ve Terakki Cemiyetinin İzmir’deki şubeleri, Meşrutiyet’in ilanından sonra bölgede yaşanan eşkıyalık olayları ve diğer asayişsizlik olaylarını yakından takip etmekteydi. Zira “hürriyet”in baki olması bütün unsurlar arasındaki ittihadın

---

²⁶² **Hizmet**, 4 Kânunuevvel 1324/17 Aralık 1908, s.3; Aydın vilayetindeki jandarma alayının teftişi için görevlendirilen memurlar da jandarma maaşlarının artırılması gerektiğini, eşkıya takibi için kaydedilen geçici jandarmaların bir işe yaramadığından bunların kaldırılması gerektiğini ve mevcut iki bin jandarmaya dört yüz jandarma ilavesinin gerektiğini belirtmişlerdi. Bkz: **BOA**, DH. MKT., 2704/69 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 10 Kanunuevvel 1324/23 Aralık 1908 ve Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 30 Kanunuevvel 1324/12 Ocak 1909 tarihli yazlar.)

²⁶³ Yakalanan eşkıya ve diğer suçlular için bkz: **Ahenk**, 3 Kanunuevvel 1324/ 16 Aralık 1908, s.3; “*Vilayet Jandarma Kumandanlığından*”, **Hizmet**, 17 Kanunuevvel 1324/30 Aralık 1908, s.3; **İttihad**, 17 Kanunuevvel 1324/30 Aralık 1908, s.4.

²⁶⁴ **Ahenk**, 6 Kanunuevvel 1324/ 19 Aralık 1908, s.3.

²⁶⁵ **Ahenk**, 19 Kanunuevvel 1324/ 1 Ocak 1909, s.3; **İttihad**, 19 Kanunuevvel 1324/1 Ocak 1909, s.4; **Hizmet**, 27 Kanunuevvel 1324/10 Ocak 1909, s.3.

²⁶⁶ “*Manisa’da Asayiş*”, **İttihad**, 18 Kânunuevvel 1324/31 Aralık 1908, s.3.

²⁶⁷ “*Şehrimizde Asayiş*”, **İttihad**, 18 Kanunuevvel 1324/31 Aralık 1908, s.1-2; İzmir şehir merkezinde yaşanan eşkıyalık ve gasp olaylarına dair ayrıca bkz: **Hizmet**, 2 Kanunuevvel 1324/31 Aralık 1908, s.2.

devamına ve memlekette huzur ve sükûnun sağlanmasına bağlıydı. Bu nedenle Batı Anadolu’da artan asayişsizlik olayları karşısında “Hürriyet’in mimarı olan Cemiyet de artık eleştirilerinin dozunu artırıyor ve Aydın Valisinden hesap soruyordu. Nitekim Cemiyet’in İzmir’deki gazetesi *İttihad*, Aydın Valisi Rauf Paşa’ya hitaben 8 Ocak 1909’da bir “açık mektup” yayınlamakla artan asayişsizlik olayları karşısında daha fazla tahammülün kalmadığını yazıyordu. Bu açık mektupta, İzmir’de gasp, hırsızlık, yol kesme, silah atma gibi halkın huzur ve asayişini bozacak pek çok olay olduğu vurgulanmakta ve olaysız bir günün geçmediği belirtilmekteydi. Söz konusu yazıda, insanların geceleri artık sokağa çıkmak istemediği, şehirdeki gaspçılardan, yol kesenlerden artık herkesin bizar olduğu, eşkıyaların en kanlı manzaralarla dağları ve köyleri lekelediği belirtilerek valiye niçin bunlara bir çare bulunmadığı soruluyordu. Yine aynı mektupta vali üstü kapalı olarak uyarılıyor “devr-i istibdad”ın memurlarının meşrutiyete layık vazife görmeye muktedir değiller mi?” diye sorularak İttihat ve Terakki Cemiyetinin bu hususta yapılan bütün yanlışların farkında olduğu belirtiliyordu.²⁶⁸ Bu mektup, Vali Rauf Paşa’nın İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından artık “istenmeyen adam” ilan edildiğinin işaretlerinden biriydi.

Bir diğer İzmir gazetesi olan *Hizmet*’in yazarlarından Hüseyin Fehmi Bey’in hedefindeki isim de Vali Rauf Paşa’ydı. Söz konusu yazarın “Vali Paşa” başlıklı makalesinde “hürriyet devrinde” kendini göstermesi gereken refah ve intizamın olmayışından vali sorumlu tutuluyordu. Yazara göre Vali Rauf Paşa, göreve başlayalı dört ay geçmesine rağmen icraat yapacağına ve muktedir olacağına dair herhangi bir emare göstermediği gibi bilakis acz ve idaresizliği yüzünden bu dört ay içinde önemli birçok olayın meydana gelmesine sebebiyet vermişti. Hüseyin Fehmi Bey’e göre “...Vilayetin bugünkü ahval-i umumiyesi meşrutiyetle idare olunan bir memleketin ahvaline benzemekten çok uzaktı. Mülhakatın en şerefli cihetleri eşkıya çetelerinin pâ-mal-i levs ve gadri oluyor[du].”²⁶⁹ Vali Rauf Paşa’ya yönelik eleştiriler Selanik²⁷⁰ ve İstanbul basınında da yer alıyor ve vali, yalnızca kendi sıhhat ve

²⁶⁸ “(Açık Mektup) Vali Paşa Hazretlerine”, *İttihad*, 26 Kanunuevvel 1324/8 Ocak 1909, s.1; Ayrıca Meşrutiyet’in ilanından beri eşkıyalık olaylarını yakından takip eden İttihat Terakki Cemiyetinin İzmir Şubesi Vilayet Meclis-i Umumisini uyararak eşkıyalığın kaldırılması için birtakım “önerilerde” bulunuyordu. “Osmanlı İttihad ve Terakki Şehir Kulübünden”, *İttihad*, 11 Mart 1325/24 Mart 1909, s.4; İzmir’de işlenen suçların hangi boyutlara ulaştığı ve asayiş sorununa dair bkz: “Polis-Gece Hırsızları”, *İttihad*, 27 Kanunuevvel 1324/9 Ocak 1909, s.1.

²⁶⁹ Hüseyin Fehmi, “Vali Paşa”, *Hizmet*, 29 Kanunuevvel 1324/11 Kanunusani 1909, s.1.

²⁷⁰ Selanik, Vali Rauf Paşa’nın bir önceki görev yeri.

afiyetini düşünmekle itham ediliyordu. Nitekim İstanbul'da neşredilen *İkdam* gazetesi de Aydın vilayetine icraat sahibi her tarafı dolaşacak muktedir bir vali ataması gerektiğini yazıyordu.²⁷¹

Eleştirilerinin hedefindeki Vali Rauf Paşa, bu ağır ithamlar ve artan eşkıyalık olayları karşısında gazetelerde iddia edildiği gibi hiçbir şey yapmıyor değildi. Hatta sürekli Dâhiliye Nezaretine telgraf çekerek içinde bulunduğu “güç” durumu aktarıyor ve eşkıyalığın önlenmesi için gerekli gördüğü tedbirleri sıralıyordu. Fakat durumun henüz vahametini anlayamamış olan Babîâli, bunları çeşitli gerekçelerle reddediyordu. Vali Paşa ve Ödemiş Kaymakamının ilk taleplerinden biri, eşkıyalığın en çok görüldüğü yer olan Ödemiş ve çevresinde idare-i örfiye ilan edilmesiydi.²⁷² Bu istek dönemin İzmir basınında da tartışma konusu olmuş ve lehte ya da aleyhte yazılar yazılmıştı.²⁷³ Aydın valiliğinin idare-i örfiye talebi, Dâhiliye Nezareti tarafından Rumeli'de altı-yedi sene devam eden kargaşa döneminde bile idare-i örfiye ilan edilmemişken “şekavet-i adiyе”den dolayı idare-i örfiye ilanının içeride ve dışarıda kötü tesir yapacağı ve bu isteğin Meclis-i Mebusanın itirazı ile karşılaşacağı gerekçesiyle reddedildi.²⁷⁴ Dâhiliye Nezareti tarafından Aydın valiliğinin eşkıyalık olaylarını önlemek için önerdiği tedbirlerin reddedilenlerinden bir diğeri de Ödemiş'in livaya dönüştürülmesiydi. Bunun gerekçesi ise eşkıyalığın

²⁷¹ Söz konusu haber *Hizmet* gazetesinde yayınlanmış olup *İkdam*'ın ilgili sayısına ulaşamadık: Bkz: **Hizmet**, 2 Kanunuevvel 1324/31 Aralık 1908, s.3.

²⁷² **BOA**, DH.MKT.,2680/38 (Ödemiş Kaymakamı tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 28 Teşrinisani 1324/11 Aralık 1908 tarihli telgraf.)

²⁷³ İdare-i örfiyenin ilanı ilk olarak Ahenk gazetesinin yarışmasına katılanlar tarafından gündeme getirilmişti. Fakat Köylü gazetesi Aydın valiliğinin idare-i örfiye talebini oldukça ağır bir şekilde eleştirdi. Söz konusu gazetenin “*Daha Neler Göreceğiz?*” başlıklı yazısında eşkıyalık olayları ve çeşitli uygunsuzluklar görülmekle birlikte bunların eskisiyle mukayese edilemeyecek derecede az olduğu vurgulanıyor ve idare-i örfiyenin son çare olması gerektiği belirtiliyordu. İdare-i örfiye ilanı hususunda köylü gazetelerinin temel çekincelerinden biri buna diğer devletlerin vereceği tepkiydi. Zira gazeteye göre idare-i örfiye ilan edilmesi, “üç gün sonra ecnebi bandıralarının limanımızda, fakat düşmancasına uçtuğunu görmek demektir” Haberin devamında ise Aydın vilayetindeki asayişsizlik olaylarının abartılığın vurgulanarak şöyle denilmekteydi: “...Kaç kişinin malı yağmalanmış, kim kimi boğazlamış, hangi haneler kapanmış, kaç aile sönmüş? Halk işiyle gücüyle meşgul olacak kadar asayiş yok mu imiş! Bütün bütün ahali hercümerç içinde mi kalmış! ...Teb'asının hukukunu, malını, canını hükümet idare ve muhafazadan aciz mi kalmış ki artık “idare-i örfiye” ilanı lazım gelmiş!. Bu haller olmadıkça o ilan olunur mu?” Bu gazetelerin idare-i örfiye ilanına dair haberleri için bkz: “*Daha Neler Göreceğiz?*”, **Ahenk**, 25 Teşrinisani 1324/ 8 Aralık 1908,s.3; **Köylü**, 1 Kanunusani 1324/14 Ocak 1909, s.2-3; İdare-i örfiye meselesi İstanbul gazetelerinden *İkdam*'da da yer almış ve Aydın vilayetinde eşkıyalık olaylarının çok fazla artması ve insanların musdarip olması nedeniyle halkın idare-i örfiye ilan edilmesini istenmeye başladığı belirtilmişti. Bkz: **Hizmet**, 2 Kanunuevvel 1324/31 Aralık 1908, s.3.

²⁷⁴ **BOA**, DH.MKT., 2702/19 (Dâhiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 27 Kanunuevvel 1324/9 Ocak 1909 tarihli yazı.)

sadece Ödemiş'te değil diğer birçok kazada da olması ve kazanın vilayet merkezine olan yakınlığıydı.²⁷⁵

Aydın vilayetinde artmaya başlayan eşkıyalık olayları 1908 yılının kasım ve aralık aylarında yapılan Meclis-i Mebusan seçimleri²⁷⁶ sürecinde mebus adayları tarafından bir seçim vaadi olarak da kullanıldı. Nitekim İzmir'den mebus adayı olan Birgili İstavri Fikri tarafından *Ahenk* gazetesinde kaleme alınan "Mebus Ne Demektir ve Ben Mebus Olursam Ne Yapacağım?" başlıklı yazıda, eşkıyalık sorununa geniş yer verilmişti. Ona göre eşkıyalığın önlenememesinin başlıca nedenlerinden biri vilayetin oldukça "merkeziyetçi" bir anlayışla yönetilmesiydi. Çözüm ise, kaza ve nahiyelere eşkıyalıkla ilgili gerekli yetkinin tanınarak, "merkeziyet usûlünün muhafazasıyla beraber, vilayet, liva, kaza ve nahiyelerde tevsi-i mezuniyet kaidelerini[nin] tamme-i tatbiki" idi. Yani eşkıyalık olaylarının çözümü için daha adem-i merkeziyetçi bir yönetim anlayışının gerekliliğini savunuyor ve eğer mebus seçilirse Meclis-i Mebusanda bu işin takipçisi olacağını vaat ediyordu.²⁷⁷

Gerçekten de İstavri Fikri, eşkıyalık olaylarının neden önlenemediğine dair oldukça önemli bir tespitte bulunmaktaydı. Çünkü Osmanlı Devleti'nin o dönemdeki bürokrasisi oldukça ağır işliyordu ve bir de buna iletişim araçlarının eksikliği eklenince durum daha da işin içinden çıkılmaz bir hal alıyordu. Yukarıda da değinildiği üzere eşkıyalık olaylarıyla mücadelede öncelikli olarak sorumlu tutulan mülki amirler ve özellikle de vali, bir eşkıyanın başına ödül konulması gibi basit bir tedbirde dahi Dâhiliye Nezaretinin onayını almak zorundaydı. Ayrıca bir kaza dâhilinde, herhangi bir eşkıyalık olayı vuku bulduğunda, eşkıyaların yakalanması için asker takviyesi gerektiğinde kaymakam valiye, vali dâhiliye nazırına, dâhiliye nazırı da harbiye nazırına yazıyor ve eğer harbiye nazırı onay verirse asker sevk edilebiliyordu. Bütün bu yazışmalar bazen birkaç gün bazen de haftalar alıyordu. İstanbul'dan cevap gelinceye kadar ise eşkıyalar çoktan izini kaybettiriyordu. Zira eşkıya beklemezdi.

---

²⁷⁵ BOA, DH. MKT. 2788/67, (Harbiye Nezaretinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 14 Mart 1325/27 Mart 1909 ve Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 24 Mart 1325/6 Nisan 1909 tarihli yazılar.)

²⁷⁶ Söz konusu seçimlerin İzmir'de yapılışı ve seçim sonuçları için bkz: Fevzi Demir, "İzmir Sancağı'nda 1908 Meclis-i Mebusan Seçimleri". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. II, S. 4-5, (İzmir-1995), ss. 137-157.

²⁷⁷ *Ahenk*, 11 Teşrinievvel 1324/24 Ekim 1908, s.1 vd.; *Ahenk*, 12 Teşrinievvel 1324/25 Ekim 1908, s.2.

İstavri Fikri Efendi mebus seçilemedi, lakin Aydın vilayetinden seçilen diğer mebuslar konuyu meclis gündemine taşımaktan geri kalmadı. Nitekim Manisa Mebusu Şekip Bey, Dâhiliye Nazırına bir soru önergesi (istizah takriri) verdi. 10 Ocak 1909 tarihli soru önergesinde, Aydın Vilayetinde anbean artmakta olan şekavetin men edilmesi hakkında ne gibi tedbirler alındığı ve Vali Rauf Paşa'nın "bir işe yaramadığı sabit iken", yerine neden yeni bir vali tayin edilmediği soruluyordu.²⁷⁸

Verdiği takrire dair 12 Ocak 1909'da söz alan Şekip Bey, Aydın vilayetinin kan ağladığını, hiç kimsenin malından ve canından emin olamadığını eskiden olsa bunu 'devr-i istibdad'a yüklediklerini ve fakat 'devr-i hürriyet'te de hiçbir şeyin yapılmadığını belirterek bu durum karşısında Vali Rauf Paşa'nın hiçbir işe bakmadığını iddia etmekteydi. Yapılan oylamayla Şekip Bey'in bu soru önergesi meclis gündemine alındı.²⁷⁹

Dâhiliye Nazırı Hüseyin Hilmi Paşa, 14 Ocak'ta eşkıyalık sorununa dair verilen takrirî yanıtıladı. Hilmi Paşa'nın Aydın vilayetinde yaşanan eşkıyalık olaylarına dair verdiği bilgiler adeta itiraf niteliğindedir. Çünkü Hilmi Paşa, şu anda Ödemiş ve Kilas²⁸⁰ taraflarında eşkıyalığın endişe verici boyutlara ulaştığını; kış aylarında bile bu kadar çoğalan eşkıyalık olaylarının baharın gelişiyle birlikte daha da artacağını lakin bu olayları tamamen önlemenin imkânsız olduğunu belirtiyor ve o da eşkıyalığı ortadan kaldıracak vasıtaların yokluğundan şikâyet ediyordu. Dâhiliye Nazırı Hüseyin Hilmi Paşa'ya göre vilayetteki eşkıyalık olayları yeni bir şey olmayıp oldukça uzun bir süredir devam ediyordu; bu olayları tamamen önlemek mümkün olsa bile bu yıllar alacaktı. Bununla birlikte jandarmanın ıslahından sonra gerekli tedbirleri alacaklarını ve yakında Meclise de eşkıyalık olaylarının önlenmesine dair bir proje sunacaklarını belirtti. Aydın vilayetinde artan eşkıyalık olayları karşısında o güne kadar alınan tedbirler hakkında da bilgi veren Dâhiliye Nazırı, bir tabur asker sevk edildiğini fakat bunun da yeterli olmadığını görerek yeni kuvvetlerin de gönderilmesine karar verildiğini ancak valilik tarafından talep edilen bazı olağanüstü

²⁷⁸ MMZC., Devre: I, C: I, İçtima Senesi: I, İnikad 9, 28 Kanunuevvel 1324, 10 Ocak 1909, s.122.

²⁷⁹ MMZC., Devre: I, C: I, İçtima Senesi: I, İnikad, 10, 30 Kanunuevvel 1324, 12 Ocak 1909, s.152-153.

²⁸⁰ Zabıt ceridelerinde "Kilis" yazılmış olmakla birlikte bunun Ödemiş'e bağlı "Kilas/Keles" nahiyesi olması gerekir. Söz konusu nahiye 1948 yılında ilçe yapıp ismi "Kiraz" olarak değiştirilmiştir.

tedbirlerin ²⁸¹ “usûl-ü meşrutiyete” uygun bulunmadığı için reddedildiğini belirtiyordu. Dâhiliye Nazırı, eleştirilerin hedefindeki isim olan Aydın valisine de sahip çıkarak Vali Rauf Paşa'nın ancak eşkıyalığı önlemek için talep ettiği vasıtalar temin edildikten sonra eşkıyayı yakalayarak asayişini sağlayamaması durumunda başarısız sayılabileceğini ifade etmekteydi.²⁸²

Soru önergesinin sahibi Şekip Bey, Dâhiliye Nazırı Hüseyin Hilmi Paşa'nın yaptığı açıklamayı yeterli görmeyerek Aydın vilayetindeki eşkıyalık olaylarına dair oldukça uzun bir konuşma yaptı. Bu konuşmada vilayetteki eşkıyalık olaylarının tarihçesine, verdiği zararlara ve alınan tedbirlerin yetersizliğine dair oldukça önemli ve ayrıntılı bilgi veriliyordu: Eşkıyalık yüzünden yalnızca 2-3 yılda birkaç yüz bin lira sarf edilmiş, “binlerce masum eşkıyanın bıçakları altında terk-i can etmiş”, ziraat durmuştu. Eşkıyalık olaylarının bu derece ileri gitmesinde yöneticilerin payı büyüktü. Zira 300 kişiyi öldüren Çakırcalı affedilirken, köylülere türlü zulümler yapılmış ve eşkıyayı ihbar eden köylülerin isimleri köylüler tarafından saklanamamış ve bu nedenle eşkıya muhbirlik eden bu köylüleri çocuklarıyla birlikte kesmişti. Yani devrin yöneticileri zaten eşkıyanın gadrine uğrayan köylülere türlü zulümler yaparken eşkıyayı da şımartmıştı ve bunun en güzel örneği Çakırcalı Mehmed Efe'ydi.

Şekip Bey, Dâhiliye Nazırının da belirttiği üzere, şu anda kış olması nedeniyle eşkıyaların bir sükûn devresi geçirdiğini fakat “kül altında kalmış bir ateş gibi” olan eşkıyalığın, en küçük bir rüzgâra maruz kalması durumunda tekrar alevleneceği uyarısını yapıyordu. Şekip Bey'e göre Aydın Valisi Rauf Paşa görevden alınmadan bu vilayette eşkıyalık sorunu çözülemezdi. Çünkü Aydın için hayatî bir mesele olan bu eşkıyalık sorunun çözümünde en mühim hizmeti görmesi gereken vali iken Vali Rauf Paşa “bostan korkuluğu gibi oturmaktaydı”. Şekip Bey, mebuslara “yazık değil mi, buna vicdan müsaade eder mi?” diye sorduktan sonra bu hususta Aydın vilâyeti mebuslarının vicdan ve namuslarına istinat ettiğini belirterek onları gerçek durumu teşhir etmeye davet etti.²⁸³

---

²⁸¹ Bu tedbirler, yukarıda da belirtildiği üzere Ödemiş ve çevresinde idare-i örfiye ilan edilerek kazanın livaya dönüştürülmesiydi.

²⁸² MMZC., Devre: I, C: I, İçtima Senesi: I, İnikad 12, 1 Kanunusani 1324, 14 Ocak 1909, s.194.

²⁸³ MMZC., Devre: I, C: I, İçtima Senesi: I, İnikad 12, 1 Kanunusani 1324, 14 Ocak 1909, s.194-196.

Şekip Bey'in bu "daveti" üzerine söz alan İzmir Mebusu Mazliyah Efendi, sadece valinin değiştirilmesiyle bu sorunun çözülemeyeceğini belirterek Ödemiş'in livaya dönüştürülmesi ve Kara Said Paşa'nın takip kumandanlığına tayin edilmesi meselelerini tekrar gündeme getirdi. Çünkü ona göre bu "muktedir" kumandanın daha önce çok başarısı görülmüştü ve "İzmir'de Sait Paşa denildiği zaman şakiler titrerdi". Mazliyah Efendi konuşmasının devamında, hem vilayette uygulanan eşkıya takip usûlünü hem de vilayetten bu hususta gönderilen layihaları dikkate almayan Dâhiliye Nazırını eleştirerek bu iş için her şeyden önce vilayete para gönderilmesi gerektiğini belirtti.²⁸⁴

Söz alan bir diğer İzmir Mebusu da Seyyit Bey'di. Seyyit Bey'in eleştirilerinin odağında da Vali Rauf Paşa vardı. Zira ona göre bütün tedbirler önce Vali Rauf Paşa'nın görevden alınarak yerine genç, gayretli, muktedir ve zeki bir valinin atanması gerekiyordu. Onun valiye yönelik eleştirileri diğer mebuslardan daha da sertti: "...Bugün Rauf Paşa'yı İzmir ahali, vali olarak tanımıyorlar, eğleniyorlar, 'Limon kabuğu atacağız' diyorlar. 'İstifa et' diyorlar, 'git bizim memleketten' diyorlar." Seyyit Bey de Mazliyah efendinin fikirlerine iştirak ederek, takip kumandanlığına Sait Paşa'nın tayin edilmesi teklifini desteklediğini belirtti. Ona göre Said Paşa, daha önceki dönemlerde eşkıya takibindeyken halka birçok zulüm yapmasına rağmen muktedir bir kumandandı ve ondan "dünyaya boyun eğmeyen Çakırcalı bile korkardı". Seyyit Bey, konuşmasının devamında İzmir'deki asayişsizliğin vahim boyutlara geldiğini ve kendisine İzmir'den gönderilen mektuplarda "Burası İzmir efendim. Kürdistan ovaları filan değil" dendiğini belirterek sadece kırsalda değil İzmir merkezde bile emniyet kalmadığını belirtmekteydi.²⁸⁵

Menteşe (Muğla) Mebusu Halil Bey ise Vali Rauf Paşa'nın yerine yeni vali atanması fikrine katıldığını belirterek İzmir gibi bir yerde eşkıyalık olaylarının devamının tahammül edilemez bir şey olduğunu ve bir an önce önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınmasını talep etti.²⁸⁶ Mecliste yapılan oylama neticesinde

²⁸⁴ MMZC., Devre: I, C: I, İçtima Senesi: I, İnikad 12, 1 Kanunusani 1324, 14 Ocak 1909, s.196.

²⁸⁵ MMZC., Devre: I, C: I, İçtima Senesi: I, İnikad 12, 1 Kanunusani 1324, 14 Ocak 1909 s.197-198.

²⁸⁶ MMZC., Devre: I, C: I, İçtima Senesi: I, İnikad 12, 1 Kanunusani 1324, 14 Ocak 1909 s.198.

mebusların çoğu Dâhiliye Nazırının yaptığı açıklamayı yeterli gördüğü için konu gündemden düştü.²⁸⁷

Meclis-i Mebusandaki Aydın vilayetinin eşkıyalık sorununa dair tartışmalarda dikkati çeken husus, söz alan ve seçim bölgelerinin ahvaline vakıf olması beklenen mebuslardan hiçbirinin eşkıyalığın ortaya çıkış sebeplerine hemen hiç değinmemiş olmalarıydı. Zira eşkıyalık bir sonuçtu ve bu sonucun idarî, iktisadî ve sosyo-kültürel birçok nedeni vardı. Bu nedenler arasında sayılabilecek kırsaldaki halkın yoksulluğu, eğitim eksikliği, köylülerin zihinlerindeki eşkıya/zeybek algısı ile iletişim ve ulaşım araçlarının yokluğu mevzu bahis dahi edilmemiş; yeni vali ve takip komutanı tayin etmek suretiyle sorunun çözüleceği ileri sürülmüştü.

Meclis-i Mebusanda yaşanan tartışmalarda yapılan eleştirilerin hedefindeki isim olan Aydın Valisi Rauf Paşa, söz konusu görüşmelerden ve hakkındaki eleştirilerden haberdar olmuş olacak ki bu tartışmalardan bir gün sonra 15 Ocak 1909'da Dâhiliye Nezaretine bir telgraf çekerek hakkındaki eleştirilere cevap verdi. Valinin bir nevi savunma niteliğindeki bu yazısında, Dâhiliye Nazırıyla benzer ifadeler kullanmıştı. Nitekim o da üzerine basarak Aydın vilayetindeki eşkıyalığın “nev-zuhur” yani yeni ortaya çıkan bir hadise olmadığını belirtiyordu. Rauf Paşa'nın verdiği bilgiye göre, daha önce eşkıya şehirlerden ve hatta İzmir'den dağa adam kaldırıyor ve binlerce lira fidye alıyordu. Eşkıyanın ahali ve jandarmadan yüzlerce kişiyi öldürdüğü ve vahşi cinayetlerin günlük olaylar haline geldiği herkesin malumuydu. Rauf Paşa valilik görevine çok olağanüstü şartlar altında tayin edildiğini belirterek valiliğe tayin edildiğinde ahalinin bir “devre-i inkılâp” geçirmekte olduğunu bu nedenle bazı mutasarrıfların, çoğu kaymakamların ve hemen bütün memurların ahali ve redif askerleri tarafından tard edilerek vazifelerini terke mecbur bırakıldıklarını belirtiyordu. Ayrıca genel aflu birlikte vilayet hapisanelerinden binlerce kişi tahliye edilmişti ve bunların birçoğu eşkıyalığa hazır bir şekilde beklemekteydi. Bütün bu olumsuzluklara rağmen eskiye nazaran eşkıyalık olaylarının çok az olduğunu belirten Vali, dört ay zarfında işlenen suçların faillerinin büyük ölçüde yakalandığını ileri sürmekteydi. Rauf Paşa, göreve başladıktan bu yana

---

²⁸⁷ MMZC., Devre: I, C: I, İçtima Senesi: I, İnikad 12, 1 Kanunusani 1324, 14 Ocak 1909, s.198; Manisa Mebusu Şekip Bey tarafından Dahiliye Nazırının cevaplamaı için verilen soru önergesi üzerine Meclis-i Mebusan'da yapılan görüşmelere ait tutanaklar *Ahenk* gazetesinde de yayınlandı. Bkz: *Ahenk*, 4 Kanun-ı sani 1324/ 17 Ocak 1909, s.2.

eşkıyalık olaylarının tamamıyla ortadan kaldırılmasına önem verdiğini, ancak şimdiye kadar gerekli görülen tedbirlerle ilgili defalarca nezarete başvurulmasına rağmen bir sonuç alınmadığını belirtmiş ve tüm bu olumsuzluklara karşın mevcut eşkıya çetelerinin yakın bir zamanda ortadan kaldırılacağına inandığını da ilave etmişti.²⁸⁸

Aydın vilayetindeki eşkıyalık olaylarının önlenmesi için konunun mecliste tartışılması ve gazetelerin hemen her gün bu hususta yayın yapması da yeterli olmamıştı. Alınan askeri önlemler *şekavetin ateşini* düşürmeye yetmemişti. Nitekim 1909 yılının ocak ayı boyunca eşkıyalar, Batı Anadolu'nun muhtelif yerlerinde kahve basıp adam öldürmüş,²⁸⁹ köy basarak fidye almıştı.²⁹⁰ Yine dönemin en ünlü çetelerinden olan Koca Ali ile Sarı Halil çetesi birleşerek Bayındır'ın Tokatbaşı²⁹¹ ve Tire'nin Çavuşlar köyü ahalisine yaptıkları birçok işkenceden sonra bir köylüyü dağa kaldırarak fidye almıştı. Bu çeteler bahsedilen iki köyün ahalisini, daha önce bazı eşkıyaların yakalanmasına yardım ettikleri gerekçesiyle, tüfek dipçikleri ile döverek işkence etmişler ve yumurta paralarına kadar zorla almışlardı.²⁹² Hatta *Saadet* gazetesinin İzmir muhabirinin bildirdiğine göre, eşkıyayı hükümete ihbar ettikleri için bir köy yakılmış, köylüler darp edilmiş ve bütün eşyaları gasp ve talan edilmişti.²⁹³

Bütün bu eşkıyalık olayları karşısında yerel yöneticilerden artık umudunu yitiren halk, ya İzmir gazetelerine ya da Meclis-i Mebusan Riyaseti ile Dâhiliye ve Harbiye nezaretlerine başvurarak asayişsizlikle ilgili şikâyetlerini dile getirmişti. Örneğin Tire eşraf ve çiftçilerinden altı kişi tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen telgrafta, eşkıyalık olaylarının günden güne arttığı; eşkıyanın sürekli devam eden taarruz ve tehdidi nedeniyle köylülerin kasabalara taşınmaya mecbur kaldığı, bütün

---

²⁸⁸ **BOA**, DH. MKT., 2707/7 (Aydın Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 2 Kânunusani 1324/15 Ocak 1909 tarihili yazı.)

²⁸⁹ **Ahenk**, 6 Kanunusani 1324/ 19 Ocak 1909, s.3.

²⁹⁰ **Ahenk**, 6 Kanunusani 1324/ 19 Ocak 1909, s.3; Jandarma Kumandanlığı tarafından *Hizmet* gazetesine gönderilen bir yazı ile söz konusu haber tektip edilmiştir. Bkz: **Hizmet**, 8 Kanunusani 1324/21 Kanunusani, 1909, s.3.

²⁹¹ "*Aydın Vilayeti*", **Takvim-i Vekayi**, 30 Kanunusani 1324/12 Şubat 1909, s.14.

²⁹² **Köylü**, 2 Kanunusani 1324/15 Ocak 1909, s.1.

²⁹³ "*Aydın Vilayetinde Şekavet*", **Saadet**, 8 Kanunusani 1324/21 Ocak 1909, s.3; *Saadet* gazetesinin bu haberi üzerine Dahiliye Nezareti tarafından durumun araştırılarak bilgi verilmesi istendi: Bkz: **BOA**, DH.MKT., 2728/66 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine çekilen 21 Kanunusani 1324 /3 Şubat 1909 tarihli telgraf.)

vatan evladının mağdur ve bizar olduğu, halkın mallarını tasarruf edemedikleri belirtiliyor ve gereğinin yapılması isteniyordu.²⁹⁴ Ödemiş'in muhtelif köylerinden yirmi köylü tarafından Harbiye Nezaretine çekilen bir telgrafta da eşkıyanın şerrinden kurtulmak için köylerini terk ederek kaza merkezine yerleşmek zorunda kaldıkları bildiriliyordu.²⁹⁵ Yine İzmir eşrafından bir başkası, eşkıyaya fidye olarak kaptırdığı parayı hükümetten geri istiyordu.²⁹⁶ İzmir'den Meclis-i Mebusan Riyasetine çekilen başka bir telgrafta da “*Şu sırada mülhakatta kapılarımızdan başımızı çıkarmaya cesaret edemiyoruz. Belyye-i eşkıya günden güne iştidâd*²⁹⁷ *etmektedir*” denilmekteydi.²⁹⁸ Aydın'ın Akçaköy ve Eğrikavak köylüleri adına Meclis-i Mebusan ve Dâhiliye Nezaretine çekilen 14 Ocak 1909 tarihli telgrafta ise adeta feryat ediliyor ve adalet isteniyordu:

“Rub²⁹⁹ ‘-ı asırdan berütevsi-i daire eden şekâvet ilân-ı hürriyette salıverilen şakilerle bir daha ilân-ı şiddet etti. Ödemiş ve civarı şekâvetle malî³⁰⁰ dir. Hele hürriyetten sonra şakiler tarafından öldürülen adamlar ve alınan paralar yaralarımızı bir kat daha tazeledi. Buralarca şekâvetin melce³⁰¹ ve me’va³⁰² sı Ödemiş’in Mendegüme karyesidir. Ta ‘kib-i eşkıyada ciddi bir askeri kumandanı yoktur. Yataklar hakkında tedâbir-i örfiye icra edilmedikçe bu şekâvetin önü alınamaz. Muktedir, faal ve eşkıya düşmanı mutasarrıfımız gece gündüz bizzat takiptedir. Cüzi bir jandarma ile buralarda çeteleri yalnız ona varan eşkıya çetelerine ne yapsın? Vali Paşa ihtiyar atalete mahkûmdur. Ödemiş’ten bize asla muavenet yoktur. Vilâyette tedâbir-i mefkud³⁰³ ashâb-ı servet karyeleri terkle hep kasabalara iltica ettik. Şakiler hanelerimizi yaktı. Emvalimiz alan yok. Ezildik, mahvolduk. Parlamentomuzdan ve sizden şiddetle adalet bekleriz.”³⁰⁴

²⁹⁴ **BOA**, DH.MKT., 2708/32 (Tire'den eşraf ve çiftçilerinden altı kişinin imzasıyla Dâhiliye Nezaretine çekilen 31 Kanunuevvel 1324/13 Ocak 1909 tarihli telgrafname.); Tire'den eşkıyalığın önlenmesine dair Meclis-i Mebusan riyasetine yapılan bir diğer başvuru için bkz: **BOA**, DH.MKT., 2734/59 (Meclis-i Mebusan Riyasetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 20 Kanunusani 1324/2 Şubat 1909 ve Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen aynı tarihli yazılar.) Aydın vilayetindeki asayişsizlik olaylarıyla ilgili Meclis-i Mebusan ve Dahiliye Nezaretine çekilen şikayet telgraflarıyla ilgili ayrıca bkz: **BOA**, DH.MKT. 2721/38 (Meclis-i Mebusan Riyasetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 8 Kânunusani 1324/21 Aralık 1908 tarihli yazı.)

²⁹⁵ **BOA**, DH.MKT., 2722/21 (Ödemiş'in muhtelif köylerinden yirmi kişinin imzasıyla Harbiye Nezaretine çekilen 1 Kanunusani 1324/14 Ocak 1909 tarihli telgraf.)

²⁹⁶ **BOA**, DH. MKT. 2780/13 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 17 Mart 325/30 Mart 1909 tarihli yazı.)

²⁹⁷ Şiddetlenme. Büyüme, artma.

²⁹⁸ **BOA**, DH. MKT. 2726/73 (Meclis-i Mebusan Riyasetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 17 Kânunusani 1324/30 Ocak 1909 tarihli yazı ve ekli telgraf sureti.)

²⁹⁹ Rub: Çeyrek.

³⁰⁰ Malî: Dolu, çok.

³⁰¹ Melce: Sığınacak yer.

³⁰² Yurt, mesken, makam, sığınacak yer.

³⁰³ Mefkud: Kaybolmuş olmayan.

³⁰⁴ **BOA**, DH.MKT., (Eğrikavak köyü ahalisi adına Yahyazade Hafız Ahmed ve Akçaköy ahalisi adına Hacı Eşlakzade Hafız Ahmed tarafından 1 Kanunusani 1324/14 Ocak 1909 tarihinde Dahiliye Nezaretine çekilen telgraf.); **BOA**, DH.MKT., 2728 /70 (Meslis-i Mebusan Riyasetinden Dahiliye

Eşkıyalık olayları ve asayiş bozan diğer vakalardan bunalanların seslerini ilgililere duyurmaya çalıştıkları en önemli araç dönemin gazeteleriydi. Nitekim gazetelere vilayetin kasaba ve köylerinden birçok şikâyet telgrafları çekiliyor ve mektuplar gönderiliyordu. 9 Ocak 1909'da Söke'den *Köylü* gazetesine gönderilen bu mektuplardan birinde “eski, kokuşmuş idarenin” ortadan kalkmasıyla kurulan yeni hükümetin bize bağışladığı adalet ve müsavata kazamızda şimdiye kadar görmedik denilerek asayişin tamamen ortadan kalktığı ifade edilmekteydi. Yine bu mektupta, kazada hayvan hırsızlığı ve adam öldürme olaylarının çoğaldığı; gece öldürülenlerin cesetlerinin sabah sokaklarda görüldüğü, mal ve can güvenliğinin kalmadığı belirtilerek “imdat ve rahmete muhtacız” denilmekteydi.³⁰⁵ Bergama'nın Zağnos köyünden Kamil imzasıyla *Hizmet* gazetesine gönderilen 29 Ocak tarihli bir diğer mektupta ise Osmanlı'nın en büyük gelir kaynağının ziraat olduğu belirtilerek ziraatın gelişmesi için de inzibata ihtiyaç duyulduğu ifade edilmekteydi. Bununla birlikte çiftçi, esnaf, tüccar ve her sınıftan halkın canından ve malından emin olmadığı için sermayesini bankada ya da sağlam gördükleri yerlerde saklamaya mecbur kaldıkları belirtilmekteydi. Ayrıca bu iş güç sahiplerinin, işlerini bizzat takip etmek yerine başkaları vasıtasıyla yürütmek zorunda kaldıklarını anlatan Kamil Bey, eşkıyalık olaylarına sebep olan cehaletin kaldırılması için köylerde maarifin geliştirilmesini talep etmekteydi.³⁰⁶ Vilayetteki eşkıya korkusu o dereceye ulaşmıştı ki, Ödemiş'e bağlı Balyanbolu nahiyesinin merkezi eşkıyanın çokça gezip dolaştığı bir yerde bulunması ve sürekli gözlem altında tutulmasının mümkün olmaması nedeniyle değiştirilmişti.³⁰⁷

Vilayet kırsalında eşkıyalık ve hayvan hırsızlığı artmışken şehir merkezlerinde de hırsızlık olaylarında patlama yaşanmıştı. Hatta *Köylü* gazetesinin tabiriyle iş o dereceye varmıştı ki, “evinden kahveye kahveden evine soyulmadan selamete gidip gelen bir adam Cenab-ı Hakk'a şükrederek kendini bahtiyar addediyor[du]”. Polis teşkilatının bu inzibatsızlık karşısında olaylara sadece seyirci kaldığı belirtilen gazetede, “... Her gün inzibatsızlık, inzibatsızlık diye yüksek perdeden alabildiğine bağırıp çağırıp gazeteler, feryatlarını ne vali paşa hazretlerine

---

Nezaretine gönderilen 13 Kanunusani 1324/26 Ocak 1909 ve Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 20 Kanunusani 1324/2 Şubat 1909 tarihli yazılar.)

³⁰⁵ **Köylü**, 27 Kanunuevvel 1324/9 Ocak 1909, s.3.

³⁰⁶ **Kamil**, “*Köylülerin İhtiyacı*”, **Hizmet**, 14 Kânunusani 1324/27 Ocak 1909, s.1-2.

³⁰⁷ **Ahenk**, 6 Kanunusani 1324/ 19 Ocak 1909, s.3.

ne de ait olduğu idareye işittiremiyorlar. Acaba Vali Paşa Hazretleri ne gibi bir maksat takip etmek istiyorlar ki, ahalinin istirahatını temine çalışmıyorlar...” denilmekteydi.³⁰⁸

Daha önce de belirtildiği üzere Dâhiliye Nezareti çoğu zaman ülke genelinde ve özellikle kırsalda işlenen suçları ya gazetelerden³⁰⁹ ya da gelen şikâyet telgraflarından öğreniyordu.³¹⁰ Bu nedenle 6 Şubat 1909 tarihli bir tamimle bütün vilayetler ve müstakil livalardan her ay düzenli olarak işlenen siyasî ve adî suçlarla eşkıyalık ve yangın gibi vukuatlar hakkında cetvel oluşturularak bildirilmesi istendi.³¹¹ Böylece Dâhiliye Nezareti, ülkenin kırsalında işlenen suçlardan düzenli olarak haber alabilecek ve buna göre de önlem alınacaktı.

Gerek Aydın valiliğinin³¹² ve gerekse Aydın mebusları ve İzmir gazetelerinin bütün ısrarlarına rağmen takip kuvvetleri kumandanlığına Said Paşa tayin edilmemiş, onun yerine Kaymakam Mehmed Sadık Bey görevlendirilmişti.³¹³ Buna ilaveten eşkıyaların baharın girişinden önce yakalanabilmesi için Ocak 1909’da önce iki tabur asker sevk edildi ve bu da yetersiz görülerek buna iki tabur daha ilave edildi. Bu yeni taburların komutası da Mehmed Sadık Bey’e verildi.³¹⁴

Mehmed Sadık Bey, görevine hızlı bir başlangıç yaparak öncelikle bir “beyanname” yayınladı. Onun bu ilk beyannamesiyle, dağlarda gezen eşkıyanın “bu

³⁰⁸ “*Aldığımız Varakadır*”, **Köylü**, 1 Şubat 1324/14 Şubat 1909, s.3.

³⁰⁹ **BOA**, DH.MKT., 2728/66 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine çekilen 21 Kanunusani 1324 /3 Şubat 1909 tarihli telgraf.)

³¹⁰ Örnek olarak bkz: **BOA**, DH.MKT. 2726/73; Dahiliye Nezareti ülkenin taşrasından sağlıklı haber alamamasına rağmen Vali Rauf Paşa, kaymakamların çoğu yeni tayin edildiği için eşkıyalığın önlenmesinde bunların “adam tedarik edemediğini” belirterek Dahiliye Nezaretinden birkaç kişinin isminin bildirilmesini istiyordu. Bunun üzerine Dahiliye Nezareti tarafından Tire, Ödemiş ve Kuşadası’ndan bazı kişilerin ismini vererek bunlarla müzakere edilmesini istedi. Yani halk eşkıyalık olaylarının çözümünü Vali Paşa’dan beklerken o, vilayette tedarik edilecek adamlar için bile Nezaretten yardım istiyordu. Bkz: **BOA**, DH.MKT., 2710/17 (Aydın Valisi Rauf Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 30 Kanunuevvel 1324/12 Ocak 1909 tarihli yazı ve Dahiliye Nezaretinin 4 Kanunusani 1324/17 Ocak 1909 tarihli cevabı)

³¹¹ **BOA**, DH.MKT. 2720/14 (Dahiliye Nezaretinden bütün vilayetlere ve müstakil sancaklara gönderilen 24 Kanunusani 1324 /6 Şubat 1909 tarihli tamim.); **Ahenk**, 2 Şubat 1324/ 15 Şubat 1909, s.2.

³¹² **BOA**, BEO, 3516/263656 (Sadarettin Harbiye Nezaretine gönderilen 8 Mart 1325/21 Mart 1909 tarihli yazı.)

³¹³ **BOA**, DH.MKT., 2683/59 (Dahiliye Nezaretinden Aydın Valiliğine gönderilen 2 Kanunuevvel 1324/15 Aralık 1908 tarihli yazı.) **BOA**, DH. MKT., 2682/90 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine çekilen 1 Kanunuevvel 1324 /14 Aralık 1908 tarihli şifre telgrafın sureti.)

³¹⁴ **Ahenk**, 11 Kanunusani 1324/ 24 Ocak 1909, s.3; **Ahenk**, 13 Kanun-ı sani 1324/ 26 Ocak 1909, s.3; **Ahenk**, 18 Kanun-ı sani 1324/ 31 Ocak 1909, s.3; “Asker Vürudu”, **İttihad**, 11 Kanunusani 1324/24 Ocak 1909, s.4.

çıkılmaz yolu terk ederek” 20 Ocak 1909’a kadar arz-ı dehalet ve teslimiyet eylemeleri, aksi takdirde haklarında şiddetli takip ve tazyik uygulanacağı; eşkıyaya yataklık edenler için ise yarı örfi bir muamele yapılacağı duyuruluyordu.³¹⁵ Söz konusu beyanname etkisini kısa sürede gösterdi ve Manisa civarında eşkıyalık yapan Sefer çetesi af talep ettiğini bildirdi.³¹⁶ Yine Tire’nin Hacımehmed köyüne sığınan 5 kişilik bir eşkıya çetesiyle müfreze arasında çıkan çatışmada çetenin tamamı sağ olarak ele geçirildi.³¹⁷

Vilayette asıl ses getiren olay ise Mehmed Sadık Bey’in emriyle Çakırcalı’nın arkadaşlarından ve ‘eşkıya-yı meşhure’den olan Kara Ali ve 3 arkadaşının hiç bir vukuata meydan verilmeden yakalanması olmuştu. Eylül 1906’da dehalet eden³¹⁸ ve affedilen Kara Ali, affından önce vilayetin en meşhur çetelerinden birini yönetiyor ve Çakırcalı çetesine de muavinlik ediyordu. Meşrutiyet’in ilanından sonra da silahlı olarak gezen ve gizliden gizliye eşkıyalık yapan Kara Ali ve 3 arkadaşı Ödemiş’in Ayasurat köyü civarında yakalanmıştı. Askerlerin bu başarısından da cesaret alan ahali çetenin geri kalanından 4-5 kişiyi askerlere teslim etti. Çetenin geriye kalan üyelerinden Çaparoğlu Süleyman ve Ömer oğlu Mehmed’in de yakalanmasıyla çete tamamıyla ortadan kaldırılmıştı.³¹⁹

Eşkıyalık yaptığı süre içerisinde işlediği birçok cinayetle, etkin olduğu bölge ahalisini korkudan titretmiş olan şaki-i meşhur Kara Ali’nin askerlerce yakalanması hem jandarmaları hem de köylüleri cesaretlendirmişti. *Ahenk* gazetesinin haberine göre köylüler eşkıyalık sorununun çözümünde artık hem hükümete hem de askerlere açıktan açığa yardım etmeye başlamıştı.³²⁰ Nitekim Birgi dağlarında saklanan iki kişi köylüler tarafından yakalanarak jandarmaya teslim edildi.³²¹ Eşkıya takibi hususunda daha önce korkaklık ve tedbirsizlikle itham edilen jandarmalar da Rumeli’den Aydın

---

³¹⁵ **Ahenk**, 8 Kanunusani 1324/ 21 Ocak 1909, s.3 *Ahenk* gazetesinde bahsedilen söz konusu beyanamenin metnine ulaşamadık.

³¹⁶ **Ahenk**, 15 Kanunusani 1324/ 28 Ocak 1909, s.3.

³¹⁷ **Hizmet**, 27 Kânunuevvel 1324/10 Ocak 1909, s.3.

³¹⁸ **BOA**, Y.EE.KP., 30/2983 (Ödemiş Kaymakamlığından Aydın valiliğine çekilen 29 Ağustos 1322/2 Eylül 1906 tarihli şifre telgraf.); **BOA**, Y.PRK.MYD., 26/95.

³¹⁹ **Ahenk**, 3 Kanunusani 1324/16 Ocak 1909, s.3; **Ahenk**, 4 Kanunusani 1324/ 20 Ocak 1909, s.2.; **Ahenk**, 8 Kânunusani 1324/ 21 Ocak 1909, s.3; Ayrıca bkz: “*Eşkıya Derdesti*”, **İttihad**, 6 Kânunusani 1324/19 Ocak 1909, s.3.

³²⁰ **Ahenk**, 14 Kânunusani 1324/ 27 Ocak 1909, s.3-4.

³²¹ **Ahenk**, 8 Kânunusani 1324/ 21 Ocak 1909, s.3; Ayrıca bkz: “*Eşkıya Derdesti*”, **İttihad**, 6 Kânunusani 1324/19 Ocak 1909, s.3.

vilayetine sevk edilen nizamiye taburlarının başarısından cesaret alarak vilayetin birçok yerinde eşkıyaları ve diğer suçluları yakalamaya başlamıştı. Yakalananların neredeyse tamamı, hürriyetin ilanıyla serbest bırakılıp tekrar suç işleyenlerdi.³²²

Kara Ali çetesinin tamamen ele geçirilmesi memnuniyet uyandırmakla birlikte Çakırcalı'nın "en güzide" arkadaşının intikamını almak için tekrar dağa çıkacağından endişe duyulmaya başlanmıştı.³²³ Kara Ali'nin yakalanmasından yaklaşık on gün sonra, "kötü haberi" 27 Ocak 1909 tarihli *İttihad* gazetesi veriyordu: "Şaki-i şerir Çakırcalı Mehmed'in yine silah ber-dûş³²⁴ şekâvet olarak dağa çıkmış olduğu söyleniyor[du]. ...Şerri yüzünden dokuz-on sene kan deryasına dönmüş olan Aydın ve havalisinin yine öyle bir şerir-i müdhişe cevelangâh olduğunu işiten biçare Ödemiş, Tire, Bayındır, Aydın... ahalesinde tekrar can ve mal korkuları yine tazelenmeye, eski yaralar deşin[l]meye başlamıştı."³²⁵

Bu haber *Ahenk* gazetesi tarafından aynı gün tektzip edildi. Gazetenin Ödemiş muhabirinin bildirdiğine göre, Çakırcalı tekrar dağa çıkmak şöyle dursun iki önemli eşkıya çetesini de ortadan kaldırmıştı. Meşrutiyet'in ilanından sonra hapisshaneden tahliye edildikleri halde hükümetin bu "lütfunu" unutarak tekrar çete kurup eşkıyalığa başlayan ve birçok cinayet işleyerek kaza halkını dehşete düşüren Kel Hasan ile Yanık Hüseyin, Çakırcalı tarafından öldürülmüştü. Meşrutiyet'in ilanından sonra köyünde, "namus dairesinde" hayat süren meşhur Çakırcalı Mehmed, "kumandanlığa iki insan kulağı gönderip, bunlardan birinin Kel Hasan'a ve diğerinin de Yanık Hüseyin'e ait olduğunu ve kendisi bizzat bunları pusuya düşürüp itlaf eylediğini" bildirmişti. Çakırcalı ayrıca bundan sonra "istimanında sebat ile sadakat ve namus dairesinde yaşamaya" Ödemiş kazasını "bu gibi eşirranın vücutlarından tathire ahd-ü misak ettiğinden" bahsederek hükümete yardımcı olacağını ve verilecek emirlere itaat edeceğini bildirdi. Sarı Ali çetesini de ortadan kaldırmak için söz veren

---

³²² 1908 yılının Ocak ayında yakalan söz konusu eşkıyalar ve diğer suçlular için bkz: **Köylü**, 8 Kânunusani 1324/21 Ocak 1909, s.3; **Köylü**, 10 Kânunusani 1324/23 Ocak 1910, s.4; "*Eşkiya Derdesti*", **İttihad**, 8 Kanunusani 1324/21 Ocak 1909, s.4; **İttihad**, 18 Kânunusani 1324/31 Ocak 1909, s.3; **Ahenk**, 22 Kânunusani 1324/ 4 Şubat 1909, s.2; **Hizmet**, 22 Kânunusani 1324/3 Şubat 1909, s.3.

³²³ **Ahenk**, 3 Kanunusani 1324/16 Ocak 1909, s.3.

³²⁴ Ber-dûş: Silah omuzda. Silahlı.

³²⁵ **İttihad**, 14 Kânunusani 1324/27 Ocak 1909, s.4.

Çakırcalı, hem kendi “rahatını sağlamak” hem de verdiği sözü tutmak için Ödemiş’i “eşküyadan” temizleyeme koyuldu.³²⁶

Batı Anadolu’da eşkıyalık yapan üç önemli çete; Kara Ali, Yanık Hüseyin ve Kel Ahmed çeteleri ele geçirilmiş ve bunlar dışında birçok eşkıya yakalanarak şekavetin ateşi bir nebze de olsa düşürülmüştü. Gerek bundan ve gerekse İzmir gazetelerinin hakkında yazdığı övgü dolu yazılardan cesaret alan Takip Kumandanı Kaymakam Sadık Mehmed Bey, 27 Ocak 1909’da ikinci bir beyanname kaleme alarak oldukça sert tedbirler alacağını duyurdu.

Mehmed Sadık Bey, söz konusu beyannamenin giriş kısmında Aydın vilayetinde bozulan asayişin teminini sağlamak ve bunun için görevlendirilen “kuvve-i nizamiye”yi kumanda etmek üzere Harbiye Nezaretinin emriyle İzmir’e geldiğini; vazifesinin ise “erbab-ı namustan olan ahalinin ırz, can ve malını koruyarak bunlara saldıran eşkıyanın her nerede olursa olsun kahr ve tenkilinden ibaret olduğunu” belirtiyordu. Yine giriş kısmında, mevcut meşrutiyet hükümetinin icraatının eski kahrolmuş hükümete (hükümet-i sabıka-i makhureye) karşı kıyas kabul etmeyecek derecede şiddetli ve kesin olduğu; eşkıyalığın ise meşrutiyete karşı bir isyan hareketi olup, bu gibi alçaklar için kaçacak ve sığınacak yerin ancak hükümetin adaleti olduğu; eşkıyalığa devam edecek olanların vücutlarını ortadan kaldırmak için alınacak tedbirlere başlangıç olmak üzere aşağıda sıralanan tembihatın ahali tarafından hüsn-i kabul ve muhafazasına gayret edileceğini ümit ettiğini belirtilmekteydi.

Dört maddeden oluşan ve oldukça ince ayrıntıları da içeren söz konusu beyanname aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1- Alınan takip önlemlerini eşkıyaya haber verenler genellikle kaza ve nahiye merkezlerinde yaşadıkları için bundan sonra kasabalarda ve büyük köylerde askerlerin bulunduğu mevkiide gece saat üçten sonra fenersiz gezilmeyecektir. Buna uymayanlar şiddetli cazaya çarptırılacaktır.

---

³²⁶ **Ahenk**, 14 Kânunusani 1324/ 27 Ocak 1909, s.3-4. Çakırcalı’nın eşkıyalığa başladığının tehzibi için ayrıca bkz: **İttihad**, 15 Kânunusani 1324/28 Ocak 1909, s.2.

2- Takip müfrezelerinin gayr-ı muayyen zamanlarda pusu kurması ve istenen yerlere hareket ettirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu nedenle halkın her ihtimale karşı tehlikeli bir duruma maruz kalmaması için geceleri saat birden sonra kasaba ve köylerinden başka bir köy yada kasabaya gidip gelmesi yasaklanmıştır.

3- Silah taşımak yasak olduğu için devriye ve müfrezeler köy, kasaba ve kırlarda eğer silahlı birine rastlar ve bu kişi “dur” emrine uymayıp kaçmaya kalkışır ya da silahını bırakmazsa hemen üzerine ateş açılacaktır.

4- Bütün halk cins ve mezhep ayırt edilmeksizin bir vatanın evladıdır ve birbirleriyle kardeş gibi geçinmelidir. Özellikle Aydın vilayetinde yıllardır süren eşkıyalık belasının ortadan kaldırılmasına el birliği ve tam bir samimiyet ile çalışmak vatanın, namuslu ahaliden beklediği en ciddi vazifelerden biridir. Bu nedenle köylerine eşkıya uğrayan köylüler, bunu gizlice ihbar ettiği takdirde nakdi mükafaata nail olacaklardır. Bunun aksine eğer bir köyde veya civarında köylüler tarafından ihbar edilmeyen eşkıyaya ratslanırsa, söz konusu köyün imam, muhtar ve azaları ile ileri gelenlerine ceza verilecektir. Muhbirlerin kimliği gizli tutulacağı gibi, bunların isimlerini ifşa edenler de hızlı ve şiddetli bir şekilde cezaya çarptırılacaktır.³²⁷

Bu beyannameyle, yukarıdaki maddelerden de anlaşılacağı üzere, halkın özgürlüklerinde bir takım kısıtlamalara gidiliyor ve şekavetin kaldırılması için özellikle köylülere önemli sorumluluklar yükleniyordu. Dönemin gazetelerinde de belirtildiği üzere eşkıyalığın ortaya çıkışının temel nedeni olarak gösterilen yolsuzluk, yoksulluk ve cehaletin ortadan kaldırılmasına ise hiçbir atıf yoktu. Hatta eşkıya takibi ile görevli olarak Ödemiş'in Keles nahiyesinde bulunan askerler, daha uygun yerler olmasına rağmen, rüştiye ve iptidai mekteplerine yerleştirilmiş bu nedenle yüze yakın öğrenci açıkta kalmıştı.³²⁸ Sürekli olarak eşkıyalığın en temel sebeplerinden birinin eğitim eksikliği ve cehalet olduğu vurgulanmasına rağmen

³²⁷ **İttihad**, 21 Kanunusani 1324/3 Şubat 1908, s. 2-3.

³²⁸ **Ahenk**, 6 Kanunusani 1324/ 19 Ocak 1909, s.3.

eşkîya takibi için gönderilen askerlerin okullara yerleştirilerek eğitimin kesintiye uğratılması oldukça ironikti.

Bu beyannameyle zaten gittikçe yoksullaşan, türlü doğal afetlerle boğuşan ve yıllardır eşkıya zulmü altında inleyen köylüler, eşkıyayı ihbar etmekle yükümlü tutuluyor ve aksi takdirde cezalandırılacakları belirtiliyordu. Yani köylüler, yine iki ateş arasında kalmaktaydı. Zira eşkıyayı ihbar etseler evleri basılıyor ve hatta yakılıyor; hem kendileri hem de ailelerinin canı tehlikeye giriyordu. İhbar etmedikleri takdirde ise takip müfrezelerinin türlü baskı ve işkencelerine maruz kalıyorlardı.³²⁹

Mehmed Sadık Bey, beyannamesinde eşkıyayı ihbar eden köylülere mükâfat verileceğini vaat etmişti. Bunun üzerine Vilayet Meclisinde de eşkıyalık yaptığı sabit olup, öldürülmeleri veya yakalanmaları ilan olunan eşkıyanın herhangi birini, sağ ya da ölü olarak yakalayacak olanlara mükâfat verilmesi kararı alındı.³³⁰ Mükâfat vaaadinin ardından köylülerden bir kısmı takip müfrezelerine yardımcı olmaya başladı. Lakin eşkıyayı ihbar edip canını hiçe sayanlara verilen mükâfat ise hiç mesabesindeydi. Örneğin Aydın vilayetinde eşkıyalık yapan meşhur çetelerden biri olan Kelesli Abdibeyoğulları çetesinin 13 Mart 1909'da Uşak sınırında gerçekleşen bir çatışmayla ortadan kaldırılmasında bir köylü önemli hizmetlerde bulunmuştu. Çete Reisi Abdibeyzade İbrahim Bey'in öldürüldüğü bu çatışmaya³³¹ bizzat iştirak edip yaralanan ve çatışmada evi hasar gören Hacı Hasan oğlu Memiş için uygun görülen mükâfat ise yalnızca 1.300 kuruştı. Eşkîyayı ihbar edip bir de çatışmaya katılarak canını hiçe sayan bu köylü, söz konusu "mükâfatla" hem kendini tedavi ettirecek hem de harap olan evini yaptıracaktı. Verilen mükâfatı az bulan *Ahenk* gazetesi yetkililere, "1.000 kuruş için ölümü göze alan insan mı bulunur?" diye soruyordu.³³²

---

³²⁹ Örneğin Köyceğiz, Elmabahçe ve Hasandere köylüleri adına Sadarete çekilen bir telgrafta köylerinde eşkıya saklandığı iddiasıyla kendilerine kadın erkek demeden vahşice işkence edildiği ve hapisanede üzerlerine su dökülmek suretiyle 13 kişinin de öldürüldüğü iddia ediliyor ve adalet adına ilgililere caza verilmesi isteniyordu. Bkz: **BOA**, DH.MKT., 2666/41 (Üç köy adına Hacı Ahmed oğlu Mehmed imzasıyla 1 Teşrinisani 1324/14 Kasım 1908 tarihinde Sadarete çekilen telgraf.)

³³⁰ **Ahenk**, 4 Mart 1325/ 17 Mart 1909, s.3.

³³¹ Söz konusu çetenin yakalandığı çatışmanın ayrıntıları için bkz: **Ahenk**, 3 Mart 1325/ 16 Mart 1909, s.2-3; **İttihad**, 3 Mart 1325/15 Mart 1909, s.2-3; **Ahenk**, 10 Mart 1325/23 Mart 1909, s.2.

³³² **Ahenk**, 8 Mart 1325/ 21 Mart 1909, s.2.

Yakalanan bazı çetelerin pişman oldukları ve “tövbe ettikleri” gerekçesiyle salıverilmeye çalışılması ise geçmiş tecrübelerden hala ders alınmadığını gösteriyordu. Örneğin dağa adam kaldırıp fidye alma ve adam vurma gibi suçlar işleyen ve vilayetin o dönemdeki meşhur eşkıyalarından dokuz kişilik Kel Ahmed Çetesi, Ödemiş kaymakamlığına gelerek “arz-ı dehalet ve terk-i silah etmeleri üzerine, kendilerine tövbe-i istiğfar ettirilerek” serbest bırakılmıştı.³³³ Bir taraftan aflu serbest bırakılan yüzlerce eşkıya yakalanmaya çalışılırken diğer tarafta pişmanlıklarını(!) belirten eşkıyaların serbest bırakılması müthiş bir çelişkiydi. Aydın valiliği söz konusu çetenin affını Babıaliden talep etmişti fakat vakt-i zamanında bu çetenin gadrine uğrayanlar “hukuk-ı şahsiyeleri”ne riayet edilmesini istemekteydi. Örneğin Kel Ahmed çetesi tarafından 9 Temmuz 1908’de çiftliğinden dağa kaldırılarak tehdit ve işkence ile 900 lirası alınan Hacı İbrahim Beyzade Cemal, bu çetenin affını valiliğin Dâhiliye Nezaretinden talep ettiğini öğrenmesi üzerine hem Meclis-i Mebusan Riyasetine hem de Adliye Nezaretine birer telgraf çekerek bu duruma isyan etti. Ona göre zaten suçları sabit olan bu caniler, emsallerine de “tesirli ibret olmak için” asılmalıydı. Hacı İbrahim Beyzade Cemal, üzüntüsünden eşinin ölümüne sebebiyet veren ve bu kadar cevr ü cefalarını gördüğü bu eşkıyaların masumlar gibi serbest bırakıldığını görürse hükümetin kendini “intihara” sevk edeceğini de belirtti. O, bu eşkıyaların adli işlemlerinin ertelenmesinin “idare-i mukaddese-i meşrutiyet ve adalete” uygun olmadığını belirterek bunların cezalandırılmasını “hukuk-ı şahsisi ve Osmanlılık” adına talep ediyordu.³³⁴ Onun bu telgrafları üzerine Meclis-i Mebusan, Dâhiliye Nezareti ve Aydın vilayeti arasında birçok yazışma yapılarak neticede Kel Ahmed çetesinin “şimdilik” affından vazgeçilmesine karar verildi.³³⁵

Babıâli tarafından Aydın vilayetinde baş gösteren eşkıyanın ilkbaharın geliştinden önce hemen ele geçirilmesi için vilayetteki ilgililere şiddetli emirler

³³³ **Ahenk**, 4 Şubat 1324/ 17 Şubat 1909, s.2; **Hizmet**, 22 Kanunusani 1324/3 Şubat 1909, s.3; Çetenin yakalandığı mı yoksa kendiliğinden mi teslim olduğu konusunda gazetelerde çelişkili haberler vardır. Bu haberler için bkz: **Yeni Gazete**, 28 Kanunusani 1324/10 Şubat 1909, s. 4; **Ahenk**, 27 Kanunusani 1324/ 9 Şubat 1909, s.3; **Köylü**, 27 Kanunusani 1324/9 Şubat 1909, s.2; **Ahenk**, 29 Kanunusani 1324/ 11 Şubat 1909, s.2; **Hizmet**, 29 Kanunusani 1324/11 Şubat 1909, s.3.

³³⁴ **BOA**, DH.MKT., 2753/28 (İzmir’den Hacı İbrahim Beyzade Cemal tarafından Adliye Nezaretine çekilen telgrafnamenin sureti.)

³³⁵ Söz konusu yazışmalar için bkz: **BOA**, DH.MKT., 2753/28; **BOA**, DH.MKT. 2814/26; **BOA**, DH.MKT., 2769/53.

verilmiş, eşkıya takibinde kullanılmak üzere para da gönderilmişti.³³⁶ Ayrıca Takip Kumandanı Mehmed Sadık Bey'in aldığı tedbirler ve gönderilen yüzlerce nizamiye askeri sayesinde vilayet, 1909 yılının Şubat ve Mart ayını eşkıyalık olayları bakımından oldukça sakin geçirdi. Bu nedenle vilayete gönderilen dört taburun daha fazla orada kalamayacağı belirtilerek geri gönderilmesi talep edilmeye başlandı.³³⁷ 1909 yılının Şubat ve Mart aylarında Birkaç ev basma, gasp, darp ve işkence, dağa kadın kaldırma ve fidye alma olayı yaşanmakla birlikte bunlar birkaç ay öncesiyle mukayese edilemeyecek ölçüde azdı.³³⁸ Bununla birlikte yukarıda zikredilenler dışında, “insan öldürmek ve ocak söndürmekten zevk alan” Ödemiş'in Ayasurat köyünden Çete Reisi Sarı Ali ve arkadaşı Mestan ölü bulundu. Daha önce başına ödül konulan Sarı Ali ve arkadaşı Mestan'ın ölümü fail-i meçhuldü, fakat muhtemelen bir çete içi hesaplaşmaya kurban gitmişlerdi.³³⁹ Bunların dışında daha önce adı sanı pek duyulmamış birçok yeni eşkıya yakalandı.³⁴⁰ Bunun neticesinde gazeteler uzun süredir ilk defa vilayetin asayişinden olumlu bahsediyor ve eşkıyaların birer birer tepelenerek “zavallı vilayetin” bunların “kirli vücutları”ndan temizlendiğinden bahsediyordu.³⁴¹

---

³³⁶ **BOA**, DH.MKT.,2729/75 (Sadarettin Dahiliye Nezaretine gönderilen 20 Kanunusani 1324/2 Şubat 1909 tarihli yazı ve Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 21 Kanunusani 1324/3 Şubat 1909 tarihli şifrenin sureti.); **Hizmet**, 29 Kanunusani 1324/11 Şubat 1909, s.2; **Ahenk**, 25 Kanunusani 1324/ 7 Şubat 1909, s.2; **Yeni Gazete**, 27 Kanunusani 1324/9 Şubat 1909, s.4; **Hizmet**, 29 Kanunusani 1324/11 Şubat 1909, s.2.

³³⁶ **Yeni Gazete**, 27 Kânunusani 1324/9 Şubat 1909, s.4; **Hizmet**, 29 Kânunusani 1324/11 Şubat 1909, s.2.

³³⁷ **BOA**, BEO, 3522/264108 (Sadarettin Aydın vilayetine gönderilen 14 Mart 1325/27 Mart 1909 tarihli yazı.)

³³⁸ Şubat ve Mart 1909'da yaşanan eşkıyalık olayları için bkz: **İttihad**, 22 Kanunusani 1324/4 Şubat 1909, s.2-3; Ayrıca bkz: **Hizmet**, 25 Kanunusani 1324/6 Şubat 1909, s.3; **Ahenk**, 3 Mart 1325/16 Mart 1909, s.3; **Ahenk**, 11 Mart 1325/ 21 Mart 1909, s.3.

³³⁹ “*Aydın Vilayetinden*”, **Takvim-i Vekayi**, 13 Mart 1325/26 Mart 1909, s. 14; **İttihad**, 12 Mart 1325/25 Mart 1909, s.2; **Ahenk**, 11 Mart 1325/24 Mart 1909, s.3.

³⁴⁰ Vilayet kırsalında yakalanan eşkıya ve diğer suçlular Vilayet Jandarma Kumandanlığı tarafından gazetelere verilen ilanlarla duyuruluyordu. Şubat ve Mart 1909 aylarında yakalanan eşkıya ve diğer suçlulara dair haberler için bkz: “*İzmir'de Şekavet*”, **Yeni Gazete**, 27 Kânunusani 1324/9 Şubat 1909, s.3; **İttihad**, 22 Kânunusani 1324/4 Şubat 1909, s.2-3; **Ahenk**, 17 Şubat 1324/ 2 Mart 1909, s.4; **Ahenk**, 27 Şubat 1324/ 12 Mart 1909, s.3; **Ahenk**, 3 Mart 1325/ 16 Mart 1909, s.2-3; **İttihad**, 19 Mart 1325/1 Nisan 1909, s.3.

³⁴¹ **İttihad**, 13 Mart 1325/26 Mart 1909, s.2.

I.2.4.Eşkîya Takibinde Yeni Dönem: Yeni Valiler ve Takip Kumandanı Kara Said Paşa

Yukarıda da belirttiğimiz üzere Sadık Mehmed Bey'in çabaları ve gönderilen nizamiye taburları sayesinde vilayette belli başlı eşkıya çetelerinden birkaçı yakalanmış ve şekavet kısmen sükûnet bulmuştu. Lakin hem “eşkîyalık mevsimi” olan ilkbaharın girmesi hem de Meşrutiyet'in ilanı ile serbest kalan binlerce suçlunun hâlâ dışarıda dolaşıyor olması, eşkıyalık olaylarının yeniden tırmanacağına işaretlerindendi. Zira Meşrutiyet'in ilanından sonra bir şekilde serbest kalan binlerce kişi hâlâ dışarıdaydı ve pek çoğu her an yeni bir suç işlemeye hazır bekliyordu.³⁴² Örneğin Aydınli Kürdoğlu Kerim, beş yıl önce işlediği bir cinayet suçundan mahkûm iken Meşrutiyet'in ilanı ile serbest bırakılmıştı. 27 Ocak'ta ise bir arkadaşını öldürmüş ve bir diğerini de yaralamıştı. Bu cinayetinden sonra da yakalanan Kürdoğlu Kerim, ifadesinde “bundan sonra yine hapis haneden çıkarsam ailemi de katledeceğim” demişti.³⁴³

Yukarıda da belirtildiği üzere Vali Rauf Paşa, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Aydın Valiliğine atanmış ve vilayette artan eşkıyalık olaylarını önleyemediği gerekçesiyle Aydın mebusları ve İzmir basını tarafından sürekli eleştirilmiş ve “yaşlı olmakla hatta İzmir'de bostan korkuluğu gibi oturmakla”³⁴⁴ itham edilmişti. Zira İzmir gazetelerine göre Aydın vilayetinin birçok eşkıyaya cevelangâh ve birçok yankesicilere sığınak olmasının, vilayetin her köşesinde sirkatler, şekavetler ve katillerin yekdiğerini takip eylemesinin sorumlusu Rauf Paşa ile onun selefi Faik Bey'di. “Nihayet, gazetelerin feryadlarına inzımmam³⁴⁵ eden mebusların teşebbüsleri neticesinde” Rauf Paşa görevden alındı.³⁴⁶ Onun yerine bir süre İzmir Kumandanlarından Servet Bey vekâlet etmişse de, eski Berlin Sefiri ve Posta Telgraf

³⁴² **BOA**, DH.MKT., 2672/60 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 16 Teşrinisani 1324/29 Kasım 1908 tarihli yazı.); **BOA**, DH.MKT., 2707/7 (Aydın Valisi tarafından 2 Kânunusani 324/15 Ocak 1909 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı.); **Ahenk**, 17 Teşrinievvel 1324/30 Ekim 1908, s.2-3.

³⁴³ Örneğin bkz: **İttihad**, 15 Kânunusani 1324/28 Ocak 1909, s.3; **Ahenk**, 7 Mart 1325/20 Mart 1909, s.2.

³⁴⁴ **MMZC.**, Devre: I, C: I, İçtima Senesi: I, İnikad 12, 1 Kanunusani 1324/14 Ocak 1909, s. 195.

³⁴⁵ İnzımmam: Katılmak.

³⁴⁶ “*Ferid Paşa*”, **İttihad**, 20 Nisan 1325/3 Mayıs 1909, s.1.

Nazırı Galip Bey, asaleten Aydın Valiliğine tayin edilerek 6 Mart 1909'da görevine başladı.³⁴⁷

Galip Bey, göreve başlar başlamaz Aydın mutasarrıflığı sorunuyla karşı karşıya geldi. Aydın mutasarrıfı Neşet Bey, uzun süre eşkıyalık olaylarıyla boğuşan Aydın sancağına atandıktan sonraki dört aylık süre içerisinde, emniyet ve asayişini sağlamış ve artık ahali serbestçe bağlarına, bahçelerine gitmeye başlamıştı. Halkın büyük sevgisini kazanan Neşet Bey'in görevden alınması halkın tepkisine neden oldu ve Aydın'da birçok gösteri yapıldı.³⁴⁸ Buna karşın Dâhiliye Nezareti tarafından Ziya Paşa, yeni Aydın mutasarrıfı olarak atandı. Bu süreçte Galip Bey, eski mutasarrıf Neşet Bey'i desteklediği ve vilayette hükümet otoritesini tesis edemediği gerekçesiyle görevden alındı.³⁴⁹ Galip Bey'in yerine vali vekili olarak 20 Mart 1909'da eski sadrazamlardan Avlonyalı Ferid Paşa tayin edildi.³⁵⁰ 26 Mart'ta İzmir'e gelerek göreve başlayan yeni vali,³⁵¹ daha göreve başlamadan İstanbul'da verdiği bir mülakatta, Aydın vilayetindeki eşkıyalık olaylarını kaldıracağına dair oldukça iddialı konuşmuştu: "...Aydın vilayetinin ahvalini bilirim. İşte bu sebepten dolayıdır ki, en birinci düşüncem şekavetin takibiyle imhası olacaktır. Memleketin bu şaibeden kurtarılması lazımdır. Emin olunuz ki, onu kurtarmağa çalışacağım ve muvaffak olacağım..."³⁵²

Daha önce de bahsedildiği üzere gerek sabık Aydın Valisi Rauf Paşa ve bazı İzmir gazeteleri ve gerekse Aydın vilayeti mebusları Nesim Mazliyah Efendi ile Seyyit Bey tarafından ısrarla Kara Said Paşa'nın eşkıya takip kumandanlığına atanması talep edilmişti. İşin ilginç yanı İzmir Mebusu Seyyit Bey'in Said Paşa'nın daha önceki görevinde, eşkıya takibinde halka etmedik işkence bırakmadığını da itiraf etmesiydi:

---

³⁴⁷ "İzmir'e Vali-i Cedide", *İttihad*, 11 Şubat 1324/25 Şubat 1909, s.2.; *İttihad*, 22 Şubat 1324/7 Mart 1909, s.3; Günver Güneş, "Tasradan Meşrutiyet'e Bakış: II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Sancağı", *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, Y. 6, S. 11, Bahar 2010, s.13.

³⁴⁸ *İttihad*, 24 Şubat 1324/9 Mart 1909, s.3.

³⁴⁹ Aydın Mutasarrıflığı sorunu ve Galip Bey'in görevden alınmasının ayrıntıları için bkz: Günver Güneş, "Tasradan Meşrutiyet'e Bakış: II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Sancağı", *Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, Y. 6, S. 11, Bahar 2010, s.11.

³⁵⁰ Tabak, *a.g.m.*, s.121.

³⁵¹ *İttihad*, 14 Mart 1325/27 Mart 1909, s.2.

³⁵² "Bir Mülakat", *İttihad*, 17 Mart 1325/30 Mart 1909, s.3.

“...Said Paşa, eşkıyayı kaldırmak istedi, eşkıyanın yaptıkları mezalimden ziyade icrayı mezalim etti, insanların turnaklarına varıncaya kadar söktü, ‘eşkîya, senin evine gelmiş, sen yataklık etmişsin’ diye onlara türlü mezalim icra etti. Hâlbuki o aralık Çakıcı kimin üzerine gitse, kendisine karşı yüz türlü yemek çıkarmaya mecbur edilir, Hükümet onlara bir şey yapamaz. Onlar Çakıcı’ya fena bir şey yapsa, Çakıcı’nın adamları, ailesiyle beraber keser atardı. Bu suretle ona yataklık etmek mecburî idi. Said Paşa bunları teferrüs etmedi, önüne geleni hapsetti, önüne geleni dövdü, ettiği mezalimlerin haddi hesabı kalmadı.”

Seyyit Bey, buna rağmen yine de onun muktedir bir komutan olduğunu belirterek eşkıya takip kumandanı olarak görevlendirilmesini istemişti.³⁵³ “Milletin mebusu” olan ve milletin refahı ve huzuru için çalışması gereken Seyyit Bey’in millete eşkıyadan fazla mezalimde bulunduğunu, türlü işkenceler ettiğini ve hatta turnaklarını dahi söktüğünü itiraf ettiği bir komutanın atanmasını talep etmesi dikkat çekicidir.

Neticede mebusların çabası sonuç verdi ve “eşkîya takibindeki şiddetiyle meşhur olan Miriliva Said Paşa”,³⁵⁴ Aydın Vilayeti Kuvve-i Takibiye Komutanlığına tayin olunarak 30 Mart 1909’da görevine başladı.³⁵⁵

Göreve oldukça hızlı başlayan yeni Aydın Vali Vekili Mehmed Ferid Paşa, mebusların ve İzmirliilerin kendisinden beklentilerini karşılayabilmek adına “dâhil-i vilayette madde-i şakavetin külliye itfası”³⁵⁶ ve emniyet ve inzibatın her tarafta gereği gibi istikrarı” için bazı tedbirleri içeren bir “izahname” hazırladı. Söz konusu izahname, vilayete bağlı bütün mutasarrıf ve kaymakamlıklara tebliğ edilerek 11 Mayıs 1909 tarihli *Ahenk* gazetesinde neşredilmek suretiyle kamuoyuna duyuruldu. Halka önemli yükümlülükler getiren ve ayrıntılı bir şekilde kaleme alınan söz konusu izahname aşağıda özetlenmiştir.

1. Silah taşıma yetkisine yalnızca Osmanlı askerleri, jandarmalar ve polisler sahip olduğu için bunların dışında -küçük çapta revolver ile çiftçilerin küçük bıçakları istisna olmak kaydıyla- silah taşımak yasaktır.

2. Reji kolcularının kanunla belirlenen vasıflara sahip olması gerekmekte olup, kötü ahlâklı olanların bu işte istihdamı uygun değildir.

³⁵³ MMZC., Devre: I, C: I, İçtima Senesi: I, İnikad 12, 1 Kanunusani 1324/14 Ocak 1909, s.196-198.

³⁵⁴ Said Paşa’nın daha önce yaptığı görevler ve eşkıya takibi hususunda gösterdiği başarılar hususunda bkz: “Said Paşa”, *İttihad*, 12 Haziran 1325/6 Temmuz 1909, s.3.

³⁵⁵ BOA, BEO, 3525/264326(Sadarettin Harbiye Nezaretine gönderilen 17 Mart 1325/30 Mart 1909 tarihli yazı.) *Ahenk*, 18 Mart 1325/31 Mart 1909, s.3; *İttihad*, 18 Mart 1325/31 Mart 1909, s.2.

³⁵⁶ İtfa: Söndürme, bastırma.

Ayrıca söz konusu kolcular devlet tarafından belirlenen silahı taşıyıp elbiseyi giymeye mecburdur.

3. Çiftlik sahipleri, çiftliklerinde özel bekçi ve deşteban istihdam etme ihtiyacı duyarsa istihdam edecekleri adamların hiçbir suçtan sabıkalı ve zanlı olmadıklarını ve ayrıca askerlikle de ilişkilerinin bulunmadığına dair resmî evrakı mahalli hükümete ibraz edeceklerdir.

4. Medeni hukuktan ıskat cezasıyla mahkum olanlara, serseri denilen meçhul şahıslara, on sekiz yaşını doldurmayan çocuklara, zabıta nezareti altına alınan her mahkuma ve silah taşınması yasak olanlara av ruhsatı verilmeyecektir.

5. Köy deştebanları, ahalinin çoğunluğu tarafından ve namuslu kişiler arasından seçilecektir. Bunlar ancak hükümetin belirlediği silahları taşıyabilecek ve zabıta tarafından rahatça tanınabilmeleri için yakalarında ayırdedici bir işaret taşıyacaklardır. Deştebanlar görev yaptıkları köyde ortaya çıkacak eşkıyalık olayları ve hayvan hırsızlığından sorumlu tutulacaktır.

6. Ceza Kanunu'nun ilgili maddelerinde belirtildiği üzere can ve mamusu korumak adına gece meskene girilmesini engellemek yada namahreminden birine tecavüz edildiğini görüp işlenecek olan darp, yaralama ve öldürme olayları istisna olmak üzere mal, can ve ırza tasallut gibi bir olay meydana geldiğinde herkes hükümeti yegane koruyucu bilerek hükümete müracaat edecek ve kesinlikle intikam alma yoluna gitmeyecektir.

7. Bir kasaba veya köye eli silahlı bir eşkıyanın gelmesi durumunda buna yiyecek ve içecek temin edenlerle muhbirlik yapanlar; ayrıca yatacak yer sağlayanlarla bunları görüpte ilgililere haber vermeyenler kanun hükmünce cezalandırılacaktır.

8. Vilayet dahilinde Arnavud, Kürt, Çerkes ve diğer muhtelif kabilelerden olup, ötede beride gezmekte ve çobanlık, arabacılık, çapacılık, istasyon kavaslığı gibi muhtelif hizmetlerde cüzi bir ücretle istihdam edilenler arasında hüviyetleri şüpheli veya asker firarisi

bulunması durumunda bunlar derhal ihtiyar heyetleri tarafından ihbar edilecektir. Bu şekildeki adamları istihdam edenlerle hükümete haber vermeyen ihtiyar heyetleri cezalandırılacaktır.

9. Dağınık bir şekilde çadırlarda yaşayan ve göçebe olanlar derhal hükümete ihbar edilecektir. Ayrıca İran Kıptileri de tard edilecektir.

10. Herhangi bir köye eşkıyaların geldiğinin görülmesi ya da haber alınması durumunda, komşu köylerin ahalisi eşkıyanın yakalanması için derhal yardıma koşacaktır. Ayrıca hükümetçe eşkıyalık yaptıkları tespit edilenler her nerede görülürse yakalanmaya çalışılacaktır.

11. Eşkıyalık yaptıkları tespit edilenlerin bulunduğu yeri haber verenlere, şakinin önem derecesine göre elli mecediyeden iki yüz mecediyeye kadar, eşkıyayı bizzat öldüren veya yakalayanlara ise yüz mecediyeden dört yüz mecediyeye kadar ödül verilecektir.³⁵⁷

Vali Vekili Mehmed Ferid Paşa ve Eşkıya Takip Kumandanı Said Paşa, bu “izahnameyi” derhal uygulamaya koydu. Bu doğrultuda ilk iş olarak çiftlik sahiplerinin hizmetinde istihdam edilmiş olup hüviyetleri meçhul olan şahısların, kimlikleri incelenerek hüviyetlerinin tespit edilmesi için valilikten gerekli yerlere emirler verildi.³⁵⁸ Ayrıca “çiftini çubuğunu terk ederek, büyük bir eşkıya çetesi şekline girmek kuvvetine haiz olan 2 şakinin” yakalanmasını sağlayan muhbire 1.000 kuruş mükâfat verildi.³⁵⁹ Bu mükâfatlardan eşkıya takibinde yararlılık gösteren zabıt ve askerler de nasibini almıştı.³⁶⁰ Söz konusu izahnamede köy deştebanlarına da ciddi sorumluluklar yüklenmiş ve görevli oldukları köyde ortaya çıkacak eşkıyalık ve hayvan hırsızlığından mesul tutulmuşlardı. Bu ağır sorumluluğun da tesiriyle olsa gerek, Ödemiş’in İpsara köyü deştebanı Ahmed, bir köylünün evinde kalan ve bir eşkıyayı soran Mehmed isimindeki birini “şüpheli” gördüğü için öldürmüştü.³⁶¹ Eşkıyaların yakalanması hususundan ihtiyar heyetlerine de ciddi bir sorumluluk

³⁵⁷ **Ahenk**, 18 Nisan 1325/1 Mayıs 1909, s.3-4.

³⁵⁸ **Ahenk**, 20 Mart 1325, 2 Nisan 1909, s.3

³⁵⁹ **İttihad**, 7 Nisan 1325/20 Nisan 1909, s.3; **Ahenk**, 7 Nisan 1325/ 20 Nisan 1909, s.3.

³⁶⁰ **Ahenk**, 12 Nisan 1325/ 25 Nisan 1909, s.2; **Ahenk**, 22 Nisan 1325/ 5 Mayıs 1909, s.3; **Ahenk**, 15 Mayıs 1325, 28 Mayıs 1909, s.3; Mükafatlarla ilgili ayrıca bkz: **BOA**, DH.MKT., 2852/93; **BOA**, DH.MUİ. 2 -2/83.

³⁶¹ **Ahenk**, 5 Ağustos 1325/ 18 Ağustos 1909, s.2.

yüklenmişti. Bu nedenle Ödemiş'in Şemsler köyü ihtiyar heyeti, köylerinde saklandığını haber aldıkları bir şakiyi bizzat yakalayarak ilgililere teslim etti.³⁶²

Valiliğin beyannamesinde, eşkıyaya yardım ve yataklık yapanların ve hatta eşkıyayı görüp de ihbar etmeyenlerin ağır bir şekilde cezalandırılacağı belirtilmesi işe yaramış görünüyordu. Nitekim 22 Mayıs 1909 gecesi, Ödemiş'in Emirli köyünden ve meşhur eşkıyadan İnce Ali, Üzümlü köylüleri tarafından silahlı olarak yakalanıp eşkıya takip kumandanlığına teslim edildi.³⁶³ Çal kazasının Kırılan köyünde ise zorla dağa kadın kaldırmaya kalkışan biri, köylüler tarafından takip edilerek yakalanıp başı kesildi.³⁶⁴ Yine idama mahkûm iken af kapsamında tahliye edilen ve tekrar eşkıyalık yapmaya başlayan Kürd Halil isimdeki şaki, evine girerek yaraladığı Kürd Bektaş'ın kızı tarafından kafasına vurularak öldürülmüştü.³⁶⁵ Köylüler artık kısmen de olsa "eşkıya tenkilinin" bir parçası haline gelmişti.

Yukarıda bahsedilen tedbirlere ek olarak, köylülerin silahlarının toplanacağı ve silah taşıyanların cezalandırılacağı belirtilmesi, eşkıyanın yakalanmasında büyük sorumluluklar yüklenen köylülerin yine eşkıya karşısında tamamen savunmasız bırakılması anlamına geliyordu. Zira eşkıyalık olaylarının artması üzerine ne yapacakları konusunda bocalayan yöneticilere göre asayişsizlik olaylarının artışındaki en önemli suçlulardan biri, insanların kendilerini korumak için ellerinde bulundurdukları silahlardı.³⁶⁶ Oysaki silah kaçakçılığı açısından oldukça korunmasız olan Ege sahillerinden içeri her gün binlerce silah sokulmaktaydı. *Ahenk* gazetesinden Hüseyin Fehmi'ye göre Ayvalık'ta sadece bir günde toplanan silah sayısı üç binden fazlaydı. Buna rağmen hem Abdülhamid hem de Meşrutiyet devrinde, Aydın vilayetine sokulan bu silahları bir-iki yılda toplamak imkânsızdı.³⁶⁷

Vali Vekili Mehmed Ferid Paşa ve Eşkıya Takip Kumandanı Said Paşa'nın aldığı tedbirler neticesinde birçok eşkıya çetesi ele geçirildi. Yakalanan eşkıya çeteleri arasında Mehmet Çavuş ve Kazım çeteleri,³⁶⁸ Çenekli Hasan çetesi,³⁶⁹

³⁶² **Ahenk**, 20 Mart 1325, 2 Nisan 1909, s.3.

³⁶³ **İttihad**, 24 Mayıs 1324/6 Haziran 1909, s.3; **Ahenk**, 24 Mayıs 1325/7 Haziran 1909, s.2; **İttihad**, 24 Mayıs 1324/6 Haziran 1909, s.3.

³⁶⁴ **Ahenk**, 25 Haziran 1325/8 Temmuz 1909, s.3.

³⁶⁵ "Şaki Kürd Halil'in Meyyiten Derdesti", **İttihad**, 16 Temmuz 1325/29 Temmuz 1909, s.3.

³⁶⁶ Yetkin, **Batı Anadolu'da Eşkıyalık...**, s.176.

³⁶⁷ Hüseyin Fehmi, "Siyasiyat: Emniyet!", **İttihad**, 26 Temmuz 1325/9 Temmuz 1909, s.1.

³⁶⁸ **Ahenk**, 29 Mart 1325/11 Nisan 1909, s.3.

Kumkum Ali çetesi³⁷⁰ ve Ömeroğlu İbrahim çetesi³⁷¹ bulunmaktaydı. Yine bu zikredilenler dışında adı daha önce duyulmamış birçok eşkıya yakalanmış ve vilayetin asayişinde sular bir nebze de olsa durulmuştu. Lakin Vali Vekili Ferid Paşa, 1909 yılının mayıs ayı başında “daha faydalı hizmetlerde bulunmak üzere” İstanbul’a çağrıldı.³⁷² Mehmed Ferid Paşa’nın yerine tayin edilen yeni Aydın Valisi Kazım Paşa ise 16 Mayıs 1909’da İzmir’e gelerek görevine başladı. Yeni valinin ilk işi mutasarrıf ve kaymakamlara bir tamim göndermek oldu. Tamimde, emniyet ve asayişin sağlanıp, halkın huzurunun temin edilmesi ve bu hususta gereken bütün gayretin gösterilmesi istenmekteydi.³⁷³ Ayrıca vilayet dâhilinde ortaya çıkan eşkıyanın yakalanmasını kolaylaştırmak için bir “talimatname”³⁷⁴ kaleme alınarak Türkçe ve Rumca çoğaltılmış ve vilayete bağlı birimlere gönderilmişti. Bu talimatnamenin, insanların toplandığı münasip yerlerde ve köylerde halka okunması ve anlatılması da gerekli yerlere bildirilmişti.³⁷⁵ Yine söz konusu talimatnamede de eşkıyalık yaptıkları hükümetçe malum olan kişilerin her nerede görülürse yakalanmaları için ahalinin mükellef tutulduğu belirtilerek eşkıyayı bizzat ölü veya sağ olarak yakalayanlara mükâfat verileceği ifade edilmişti.³⁷⁶

Yukarıda da belirtildiği üzere birçok eşkıya yakalanmasına rağmen vilayette asıl ses getiren olay, Alcı(?) Osman, Deli Mehmed³⁷⁷ ve Koca Ali çetelerinin ortadan kaldırılması oldu. 29 Nisan 1909 Cumartesi günü, Ödemiş’in doğusunda bulunan Küfunderesi mevkiinde, takip kolları ile Alcı Osman ve Deli Mehmed çetesi arasında çıkan çatışmada çeteden 5 kişi öldürülmüş, meşhur şaki Koca Ali ise kaçmayı başarmıştı.³⁷⁸ Meşrutiyet’in ilanından önce işlediği suçlar nedeniyle idama mahkûm olarak hapisanede yatmakta iken aflu birlikte tahliye edilen Koca Ali, “yaradılışında bulunan kötülüğün eseri olarak” hapisaneden çıkar çıkmaz tekrar eşkıyalığa

---

³⁶⁹ **Ahenk**, 5 Ağustos 1325/ 18 Ağustos 1909, s.2.

³⁷⁰ “*Tenkil-i Eşkîya*”, **İttihad**, 2 Mayıs 1325/15 Mayıs 1909, s.3; **İttihad**, 5 Mayıs 1325/18 Mayıs 1909, s.3; **Ahenk**, 5 Mayıs 1325/ 18 Mayıs 1909, s.2.

³⁷¹ **İttihad**, 5 Mayıs 1325/18 Mayıs 1909, s.3.

³⁷² “*Ferid Paşa*”, **İttihad**, 20 Nisan 1325/3 Mayıs 1909, s.1.

³⁷³ **Ahenk**, 5 Mayıs 1325/18 Mayıs 1909, s.2; **İttihad**, 4 Mayıs 1325/17 Mayıs 1909, s.3.

³⁷⁴ Söz konusu talimatnamenin metnine ulaşamadık.

³⁷⁵ **Ahenk**, 19 Mayıs 1325/2 Haziran 1909, s.2.

³⁷⁶ **İttihad**, 8 Haziran 1325/21 Haziran 1909, s.3.

³⁷⁷ Başka bir haberde bu çetenin reisinin Küçük Osman olduğu belirtilmektedir. Bkz: **Ahenk**, 26 Mayıs 1325, 9 Haziran 1909, s.2.

³⁷⁸ **Ahenk**, 12 Mayıs 1325, 25 Mayıs 1909, s.3.

başlamıştı.³⁷⁹ Yol kesme ve adam öldürme gibi büyük suçlar işleyen ve üç kaza halkını yıldırmış, titretmiş olan “şaki-i hunhar” Koca Ali, Bayındır kazasının Sarimekri köyünde jandarmalar tarafından ölü olarak ele geçirildi.³⁸⁰ Koca Ali'nin öldürülmesinin takdir-i şayan olduğu Dâhiliye Nezaretinden bildirildi³⁸¹ ve cesedinin teşhiri İzmir basınında teferruatıyla, bir “ibret levhası” olarak anlatıldı:

“Söz konusu şaki, iri yapılı, lakabına uygun olarak koca vücudlu olduğu için cesedini Bayındır’a taşıyan beygir, onu zorlukla götürmüştür. ...Hayat ve maişet-i şekavetkeranesine hatme çeken kurşun tanelerinin, o iri vücuduna açtıkları nişane-i tedip ve tenkil görülmek için, belinden yukarı vücudu, elbiseden tecrit olunduktan sonra, boğazına ip geçirilerek, daire-i hükümet önünde, bir çınara astırılmış, zaman-ı meşrutiyette şekavete yeltenecek sebük-magz³⁸² 'ların akıbetini mesur bir levhay-ı ibret-nümûn³⁸³ gösterilmiştir.”³⁸⁴ “...Koca Ali'nin koca vücudu, çınar ağacında salkım gibi birkaç saat, inzar-ı ibret ve intibahta teşhir edildikten sonra, araba ile haric-i şehre nakl ve defnedilmiştir.”³⁸⁵

Eşkîyanın gadrine en fazla uğrayanların başında, şüphesiz ki devrin eşrafı, ağaları ve zenginleri vardı. Bunlardan bir kısmı eşkıyaya öyle yüksek miktarda fidye ödemek zorunda kalıyordu ki, “perişan ve sefil” oldukları için ödemek zorunda kaldıkları parayı hükümetin karşılamasını talep ediyorlardı.³⁸⁶ Haliyle eşkıya çetelerinin ortadan kaldırılmasına sevinenlerin başında da eşraflar gelmekteydi. Yukarıda adı geçen çetelerin ortadan kaldırıldığı çatışmada dört de asker ölmüştü. Bunu haber alan İzmir tüccarlarından Hacı Mehmed Efendi, büyük bir üzüntüye kapılarak ağlamaya başlamış ve “bu canavarların itlafları için feda-yı can eden vatan yavrularının hatıralarını yaşatmak için” mezar taşlarını yaptırmıştı.³⁸⁷

³⁷⁹ **İttihad**, 6 Mayıs 1325/19 Mayıs 1909, s.3.

³⁸⁰ “*Tenkil-i Eşkîya*”, **İttihad**, 2 Mayıs 1325/15 Mayıs 1909, s.3; **İttihad**, 6 Mayıs 1325/19 Mayıs 1909, s.3; **Ahenk**, 6 Mayıs 1325/19 Mayıs 1909, s.3.

³⁸¹ **BOA**, DH.MKT., 2817/68 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 6 Mayıs 1325/19 Mayıs 1909 tarihli yazı.)

³⁸² Beyinsiz, akılsız.

³⁸³ İbret gösteren, ibret olan.

³⁸⁴ **Ahenk**, 8 Mayıs 1325/ 21 Mayıs 1909, s.2.

³⁸⁵ **Ahenk**, 8 Mayıs 1325/ 21 Mayıs 1909, s.2.

³⁸⁶ Örneğin kendini dağa kaldıran eşkıya çetesine bin üç yüz lira fidye vermek zorunda kalan ve İzmir’de ikamet eden Giridli Hacı Kadiranzade Hasan Bey, hükümetten “yardım ve merhamet” dileyerek parasının en azından bir kısmının hükümet tarafından karşılanmasını talep etmişti. Fakat onun bu isteği Sadaret tarafından hazinenin mevcut durumunun bu gibi ödemeleri gerçekleştirmek için müsait olamaması ve müsait olma bu durumda olan birçok kişi için örnek teşkil etmemesi için reddedilmişti. Bkz: **BOA**, DH.MKT., 2839/25 (Sadarettten Dahiliye Nezaretine gönderilen 19 Mayıs 1325/1 Haziran 1909 ve Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 28 Mayıs 1325/10 Haziran 1909 tarihli yazılar) Bu meseleye dair diğer yazışmalar için de şu dosyaya bakılabilir: **BOA**, DH. MKT., 2820/43; **BOA**, BEO, 3562/267150.

³⁸⁷ **Ahenk**, 26 Mayıs 1325, 9 Haziran 1909, s.2.

Batı Anadolu’da hemen her gün birkaç şaki yakalanırken afla serbest bırakılan binlerce suçludan onlarca yeni suçlar işlemeye devam ediyordu. Zira birkaç günde tahliye edilen binlerce suçluyu birkaç ayda yakalamak mümkün değildi. Bununla birlikte, yukarıda zikredilen önemli çetelerin dışında henüz “meşahir-i eşkıya” unvanı almayı “hak etmemiş” birçok eşkıya da yakalandı. Bunların çoğu yine Hürriyet’in ilanına müteakip “hapishanelerden fūr-câyab huruc olub”³⁸⁸ “ıslah-ı nefis etmeyen”³⁸⁹, eski sabıkalılardı.³⁹⁰ EşkİYalardan bir kısmı da dağlarda daha fazla barınamayacaklarını anlayarak “teslim-i nefis” etmişti.³⁹¹

Böylece bütün bir vilayette, özellikle de Ödemiş ve çevresindeki eşkıyaların büyük çoğunluğu ele geçirilmişti. Bunun üzerine eşkıyalık olaylarından iyice yılmış olan halk, eşkıya takibiyle görevli olan ve bu hususta önemli başarılar sağlayan takip müfrezelerine çeşitli hediyeler vermişti.³⁹² Hatta üç köyün halkı tarafından Kuşadası civarında eşkıya takibiyle görevli nizamiye askerlerinin bütün kıyafetleri, baştan ayağa kadar, hediye edilmişti.³⁹³ Bu da gösteriyordu ki en azından vilayetin bazı yerlerinde köylü, “takipçilerle” barışmaya başlamıştı.

Birkaç ay içerisinde onlarca eşkıyanın yakalanması ve asayişin kısmen sağlanmış olması devrin yöneticilerini rehavete düşürmüş olacak ki, 30 Mart 1909’da eşkıya takip kumandanlığına atanan Mirliva Said Paşa, yaklaşık üç ay görev yaptıktan sonra Selanik’te Siroz (Serez) kazası fırka kumandanlığına tayin edilerek takip kumandanlığı görevine son verildi.³⁹⁴ Aydın vilayetinden Said Paşa’nın takip kumandanlığında kalması için Dâhiliye Nezaretine çeşitli başvurular yapıldıysa da “İzmir’deki görevinin esasen geçici olup vazifesinin bitimi halinde asli memuriyetine

³⁸⁸ **İttihad**, 21 Mayıs 1325/12 Haziran 1909, s.3.

³⁸⁹ **Ahenk**, 29 Mayıs 1325, 10 Haziran 1909, s.3.

³⁹⁰ Nisan-Haziran 1909 tarihleri arasında yakalanan eşkıyalar için bkz: **Ahenk**, 19 Mart 1325, 1 Nisan 1909, s.2; “*Tenkil-i Eşkİya*”, **İttihad**, 2 Mayıs 1325/15 Mayıs 1909, s.3; **İttihad**, 5 Mayıs 1325/18 Mayıs 1909, s.3; **İttihad**, 5 Mayıs 1325/18 Mayıs 1909, s.3; **İttihad**, 8 Mayıs 1325/21 Mayıs 1909, s.3; **İttihad**, 24 Mayıs 1324/6 Haziran 1909, s.3; **İttihad**, 29 Mayıs 1325/11 Haziran 1909, s.3; **İttihad**, 21 Mayıs 1325/12 Haziran 1909, s.3; **İttihad**, 5 Mayıs 1325/18 Mayıs 1909, s.3; **İttihad**, 18 Haziran 1325/11 Temmuz 1909, s.2; **Ahenk**, 8 Mayıs 1325/ 21 Mayıs 1909, s.2; **Ahenk**, 17 Nisan 1325/30 Nisan 1909, s.2; **Ahenk**, 8 Mayıs 1325/ 21 Mayıs 1909, s.2; **Ahenk**, 21 Mayıs 1325, 4 Haziran 1909, s.2; **Ahenk**, 29 Mayıs 1325, 10 Haziran 1909, s.3; **Ahenk**, 14 Haziran 1325/ 27 Haziran 1909, s.2.

³⁹¹ “*Tenkil-i Eşkİya*”, **İttihad**, 2 Mayıs 1325/15 Mayıs 1909, s.3; **İttihad**, 5 Mayıs 1325/18 Mayıs 1909, s.3.

³⁹² **İttihad**, 19 Temmuz 1325/1 Ağustos 1909, s.2.

³⁹³ **İttihad**, 7 Nisan 1325/20 Nisan 1909, s.3.

³⁹⁴ **İttihad**, 20 Haziran 1325/3 Temmuz 1909, s.3.

avdeti tabii olduğundan” bu istekler reddedildi.³⁹⁵ Görevden alındıktan sonra Selanik’te bir gazeteciye mülakat veren Said Paşa, biraz da görevden alınmanın verdiği kırgınlıkla olsa gerek, Aydın’daki eşkıyanın çoğunun ortadan kaldırıldığını ancak “esastaki fenalığın baki olduğunu” belirtiyordu. O, yine aynı mülakatta, mülkiye ile adliye memurlarının, üzerine düşen görevi yerine getirip adliye düzeltilmez ve hükümet hakkıyla adalet dağıtmaz ise bu fenalıkların yakında yine ortaya çıkacağını söylemişti.³⁹⁶ Said Paşa’nın da üzerinde durduğu gibi eşkıyalık olaylarının kaynağına dair “esastaki fenalığın” devrin yöneticileri tarafından yeterince kavranmadığı aşikârdı. Zira o dönemde, “eşkîya yatağı” olarak görülen Ödemiş’ten Keles, Balyanbolu yollarıyla Nazilli ve Alaşehir’e uzatılacak olan telgraf telleri için gerekli görülen para valilik tarafından Babîâliden defalarca talep edilmesine rağmen bir sonuç alınamamıştı. Bunun temel gerekçesi ise Keles ve Balyanbolu’nun “esasen birer ticaret mevkii” olmamasıydı.³⁹⁷ Fakat eşkıyalık olaylarının kısa sürede bu kadar artması ve birçok eşkıyanın yakalanamamasının temel sebeplerinden biri iletişim ve ulaşım vasıtalarının azlığıydı. Bu olaylar tarım ve ticareti büyük ölçüde sekteye uğrattıyordu. Nitekim *Köylü* gazetesinde bu durum eleştirilerek “... Eşkîya yatağı olan bu yerlerde en ziyade lazım olan telgraf tellerine gidecek paranın verilmesi için aylarca uğraşılıyor ise vay halimize” deniliyordu.³⁹⁸

Vilayette Said Paşa’yı haklı çıkaracak başka olaylar da yaşanmaktaydı. Örneğin Bergama’nın Kırklar köyünden birçok köylü gazeteye gönderdiği mektupta kaymakamın kötü idaresinden ve kendilerine yaptığı zulümden bahsediyordu. Köylülerin iddiasına göre Bergama Kaymakamı, “zeybeklikte nam almış” ve herkesi korkutmuş olan bazı kişileri el altından destekleyip köylerine salmakta ve koyun sürüleriyle ekinlerini perişan ettirmektedir. Köylüler, defalarca ilgili mercilere başvurmalarına rağmen bir sonuç alamadıklarından dert yanarak “Meşrutiyet devrinde böyle haller görülecek miydi?” diye soruyordu.³⁹⁹

---

³⁹⁵ **BOA**, DH.MKT., 2871/20 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine çekilen 27 Haziran 1325/10 Temmuz 1909 tarihli yazı.)

³⁹⁶ **Ahenk**, 9 Temmuz 1325/22 Temmuz 1909, s.3.

³⁹⁷ **BOA**, DH.MKT., 2634/59 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 6 Eylül 1324/19 Eylül 1908 tarihli yazı.)

³⁹⁸ **Köylü**, 28 Mayıs 1325/10 Haziran 1909, s.2; Ayrıca Ödemiş’te eşkıyalık olaylarının azaldığı gerekçesiyle iki telgraf muhabere memurundan bir başka bir yere nakledilmişti. Bkz: **Ahenk**, 24 Haziran 1325/7 Temmuz 1909, s.3.

³⁹⁹ **Köylü**, 22 Temmuz 1325/4 Ağustos 1909, s.3.

Yukarıda da belirtildiği üzere birçok eşkıya ele geçirilmiş olmasına rağmen hâlâ Ege dağlarında icra-yı şekavet eden birkaç ünlü çete bulunmaktaydı. Bunlardan en ünlüsü ise Meşrutiyet öncesinde affedilmiş olmasına karşın “yaradılışındaki eşkıyalık cevherinden dolayı” tekrar dağın yolunu tutan Tekelioğlu Mehmed ve çetesiydi.⁴⁰⁰ *Ahenk* gazetesinden Şinasi’ye göre Tekelioğlu Mehmed, senelerce Çakırcalı’ya refakat etmiş ve “ders-i şekavetini onun rahle-i habasetinde öğrenmiş” bir şerirdi.⁴⁰¹ Söz konusu çete, 1909 yılının Mayıs ayı başında tekrar dağa çıkmış ve ödemiş köylerinde birkaç kişiyi öldürerek⁴⁰² ev basmış⁴⁰³ olmasına rağmen tamamen ele geçirilemedi. Bununla birlikte çete üyelerinden bir kaçını öldürülerek kesik başları ibret için teşhir edildi.⁴⁰⁴

Eşkıyalık olaylarının en yoğun olarak görüldüğü ve bu nedenle eşkıya takibine en fazla önem verilen Ödemiş ve çevresinde, asayiş büyük ölçüde sağlanmıştı. Fakat şekavetin ağırlık merkezi vilayetin diğer kaza ve sancaklarına kaymıştı. Şöyle ki, İzmir sancağının Nif kazasında “kısa zeybek elbiseli” eşkıyalar ev basıp para gasp etmekte,⁴⁰⁵ Saruhan (Manisa) sancağının bir köyünde, on yaşındaki bir kız çocuğu ve annesi⁴⁰⁶ ile yine bir başka köyünde eşraftan biri fidye talebiyle dağa kaldırılmıştı.⁴⁰⁷ Soma ve Alaşehir’de ise eşkıyalar köy basmakta⁴⁰⁸ adam yaralayıp gasp yapmaktaydı.⁴⁰⁹ Ayrıca Buldanlı meşhur şaki Yörükoğlu Mehmed çetesi de Alaşehir taraflarında türlü vukuatlar işlemeye devam ediyordu.⁴¹⁰ Manisa sancağında eşkıyalık olaylarının artması nedeniyle daha önceden buradan gönderilen

⁴⁰⁰ *Ahenk*, 4 Şubat 1325/17 Şubat 1910, s.2.; “*Takip Müfrezelerinin Muvaffakiyeti*”, *İttihad*, 4 Şubat 1325/17 Şubat 1910, s.2.

⁴⁰¹ Şinasi, “*Hükümet-i Hazıra’nın Sabıkadan Farkı ve Takrir-i Asayiş*”, *Ahenk*, 5 Şubat 1325/18 Şubat 1910, s.1.

⁴⁰² *Ahenk*, 1 Mayıs 1325, 14 Mayıs 1909, s.2.

⁴⁰³ *Ahenk*, 27 Ağustos 1325/ 9 Eylül 1909, s.3.

⁴⁰⁴ *Ahenk*, 2 Mayıs 1325/15 Mayıs 1909, s.2; *Ahenk*, 31 Mayıs 1325, 13 Haziran 1909, s.2-3; *İttihad*, 21 Mayıs 1325/12 Haziran 1909, s.3; *İttihad*, 29 Mayıs 1325/11 Haziran 1909, s.3.

⁴⁰⁵ *Ahenk*, 19 Mart 1325, 1 Nisan 1909, s.2; “*Eşkıya*”, *Köylü*, 19 Mart 1325/1 Nisan 1909, s. 3; *Ahenk*, 22 Mart 1325, 4 Nisan 1909, s.2; *Köylü*, 31 Mart 1325/13 Nisan 1909, s.4; “*Tebliğ-i Resmi*”, *İttihad*, 24 Mart 1325/4 Nisan 1909, s.2.

⁴⁰⁶ *Ahenk*, 7 Nisan 1325/ 20 Nisan 1909, s.3.

⁴⁰⁷ *BOA, Y.PRK.ASK.*, 256/63 (İzmir Kumandanlığından Başkitabete çekilen 28 Nisan 324/11 Mayıs 1908 tarihli şifre telgraf.)

⁴⁰⁸ *İttihad*, 3 Haziran 1325/16 Haziran 1909, s.3.

⁴⁰⁹ *Ahenk*, 26 Haziran 1325/ 9 Temmuz 1909, s.3.

⁴¹⁰ Yörükoğlu Mehmed çetesinin işlediği vukuatlar için bkz: *Ahenk*, 3 Nisan 1325/ 16 Nisan 1909, s.3; *Ahenk*, 5 Nisan 1325/18 Nisan 1909, s.3.

bir nizamiye taburunun geri gönderilmesi talep edildi.⁴¹¹ Denizli sancağı dâhilinde de pek çok eşkıyalık olayı görülmesine rağmen⁴¹² asıl Menteşe (Muğla) Sancağı ve çevresinde eşkıyalık olaylarında dikkat çekici bir artış yaşanmıştı.⁴¹³

Dâhiliye Nezaretinden 3 Mayıs 1909 tarihinde, bütün vilayetlere ve müstakil sancaklara bir yazı gönderilerek emniyet ve asayişin muhafazası ve anasır-ı Osmaniye arasındaki iyi ilişkilerin devam ettirilmesi iştenmişti. Yine aynı yazıda, hükümetin kuvvet ve nüfuzunu, meşrutiyet ve hürriyetin bekasını temin etmek için asayiş ve emniyetin temin edilmesine bir kat daha önem verilmesi gerektiği belirtilerek memleketin asayişini bozacak olaylara zinhar müsaade edilmemesi isteniyordu.⁴¹⁴ Fakat Nezaretin bu emri, en azından Aydın vilayeti için geç kalınmış bir emirdi.

Aydın vilayetinde eşkıyalık olaylarının bir türlü önlenememesi nedeniyle hükümet âdete şaşkınlık içerisindeydi. Çözüm olarak düşünebildikleri ilk şey ise eşkıyalık olaylarına son veremeyen valiyi görevden almak oluyordu.⁴¹⁵ Nitekim 16 Mayısta göreve başlayan Aydın Valisi Kazım Paşa, bu görevde dört ayını dahi doldurmadan görevden alındı ve yerine Birinci Ordu Kumandanlığından ayrılmış olan Mahmud Muhtar Paşa tayin edildi.⁴¹⁶ Yeni Vali Mahmud Muhtar Paşa, 2 Eylül 1909'da İzmir'e gelerek görevine başladı.⁴¹⁷

Meşrutiyet ilan edileli yaklaşık bir yıl olmuştu ve Mahmud Muhtar Paşa Meşrutiyet idaresinin Aydın vilayetine tayin ettiği beşinci valiydi. Her yeni gelen vali, birbiriyle oldukça benzer olmasına rağmen, eşkıyalıkla mücadele için tedbir paketini açıklıyor ve bunları tam manasıyla uygulayamadan görevden alınıyordu.

⁴¹¹ **İttihad**, 19 Mayıs 1325/1 Haziran 1909, s.3.

⁴¹² Örnek olarak bkz: **İttihad**, 24 Haziran 1325/7 Temmuz 1909, s.3; **İttihad**, 18 Haziran 1325/11 Temmuz 1909, s.2.

⁴¹³ Menteşe sancağı dahilinde gerçekleşen eşkıyalık olayları için bkz: **BOA**, DH.MKT., 2863/35 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 18 Haziran 1325/1 Temmuz 1909 tarihli yazı.); **BOA**, DH.MUİ. 1 -1/82 (Aydın Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 30 Temmuz 1325/12 Ağustos 1909 tarihli yazı.) **Ahenk**, 14 Haziran 1325/ 27 Haziran 1909, s.2; "*Aydın Vilayetinde Şekavet*", **Tanin**, 17 Haziran 1325/30 Haziran 1909, s.3.; **İttihad**, 14 Temmuz 1325/27 Temmuz 1909, s.3; **İttihad**, 12 Temmuz 1325/25 Temmuz 1909, s.3.

⁴¹⁴ **BOA**, DH. MKT. 2799/91 (Dâhiliye Nezaretinden bütün vilayetlere ve müstakil livalara çekilen 20 Nisan 1325/3 Mayıs 1909 tarihli yazı.)

⁴¹⁵ Yetkin, **Batı Anadolu'da Eşkıyalık...**, s.179.

⁴¹⁶ **İttihad**, 15 Ağustos 1325/28 Ağustos 1909, s.2; *İttihad* gazetesinde Kazım Paşa'nın istifa ettiği ve istifasının kabul edildiğine dair bir haber olmakla birlikte bu haberi teyid edebileceğimiz başka bir kaynağa ulaşamadık. Söz konusu haber için bkz: **İttihad**, 3 Temmuz 1325/16 Temmuz 1909, s.2.

⁴¹⁷ **İttihad**, 20 Ağustos 1325/2 Eylül 1909, s.3; **Ahenk**, 20 Ağustos 1325/ 2 Eylül 1909, s.2.

Vilayet yönetimindeki bu istikrarsızlık diğer alanlarda olduğu gibi eşkıyalık olaylarının önlenmesi çabalarını da olumsuz etkiliyordu. Ayrıca vilayetin asayişini bozarak halkın ve özellikle de köylülerin huzurunu kaçıran tek sorun eşkıyalık da değildi. Meşrutiyet'in ilanından sonra, kırsaldaki jandarma kuvvetleri neredeyse bütün mesaisini ve dikkatini eşkıya ile mücadeleye hasrettiği için diğer suçlarda patlama yaşanmıştı. Örneğin birçok köy ve kasabadan kız kaçırma, “dağa kadın kaldırma”⁴¹⁸ ve hayvan hırsızlığı haberleri gelirken⁴¹⁹ şehir merkezlerinde ise gasp, yankesicilik ve cinayet olayları çoğalmıştı.⁴²⁰ Bu olayların önemli bir kısmı ise genel afila serbest kalanlar tarafından işlenmekteydi. Bu nedenle serbest kalanlara artık “potansiyel suçlu” gözüyle bakılıyordu. Nitekim Kuşadası Kaymakamlığı tarafından Meşrutiyet'in ilanından sonra bir şekilde hapisneden çıkan mahkûmlardan olup şimdiye kadar herhangi bir kötü hareketi görülmeyen suçluların da eski sabıklarından dolayı tutuklanıp tutuklanmayacağı soruldu. Dâhiye nezareti ise verdiği cevapta, hiçbir kötü hareketi görülmeyen suçluların tutuklanmalarına gerek olmadığını belirtti.⁴²¹

Vilayetin kırsalında artan asayişsizlik olayları o devrin idarecilerinden biri olan Şair Eşref'in şiirlerine de ilham vermişti. 30 Eylül 1908'de Manisa sancağının Kasaba kazasına kaymakam olarak atanan ve 2 Ocak 1909'a kadar bu görevde kalan⁴²² ünlü hiciv şairi Eşref, oğlunun “Kasaba'ya geleyim mi?” sorusuna şu dörtlükle cevap vererek kazanın içinde bulunduğu asayiş sorununun hangi boyutlara ulaştığını kendi üslubunca izah ediyordu:

Bir kasaphaneye dönmüş Kasaba

Her yeri bir sürü bekler oturur

---

⁴¹⁸ “Kız kaçırma” tabiri daha çok birinin “evlenmek amacıyla” bir kadını kaçırmasını ifade ederken “dağa kaldırma” ifadesi ise bir kadının ırzına geçmek için kaçırlmasını anlatmak için kullanılıyordu: Bu olaylara örnek olarak bkz: **Ahenk**, 21 Mart 1325/3 Nisan 1909, s.3; **Hizmet**, 20 Teşrinisani 1324/3 Aralık 1908, s.3; **Hizmet**, 26 Teşrinisani 1324/9 Aralık 1908, s.2; **Ahenk**, 12 Temmuz 1325/25 Temmuz 1909, s.2; **Ahenk**, 14 Temmuz 1325/ 27 Temmuz 1909, s.3; “Resmi: Vilayetten”, **Köylü**, 7 Nisan 1325/20 Nisan 1909, s.3; **Köylü**, 3 Nisan 1325/16 Nisan 1909, s.3; **İttihad**, 12 Temmuz 1325/25 Temmuz 1909, s.3.

⁴¹⁹ Bkz: **Ahenk**, 30 Mayıs 1325, 12 Haziran 1909, s.2; **Ahenk**, 5 Haziran 1325, 18 Haziran 1909, s.2; **İttihad**, 25 Mayıs 1325/7 Haziran 1909, s.2; **Ahenk**, 21 Mayıs 1325, 4 Haziran 1909, s.2.

⁴²⁰ Bu makalenin tamamı için bkz: Halid Ziya, “Memleketimizde Gece Neler Oluyor”, **İttihad**, 25 Nisan 1325/8 Mayıs 1909, s.1-2.

⁴²¹ **Ahenk**, 9 Ağustos 1325/ 22 Ağustos 1909, s.2.

⁴²² Şerife Baş, **Şair Eşref'in Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1999, s.50-51.

Öyle asayışı muhtell olmuş

*Memleketlerde köpekler oturur*⁴²³

Asayişsizlik sadece Aydın vilayetine özgü bir sorun olmayıp devletin diğer vilayetlerinden de benzer şikâyetler gelmekteydi. Nitekim Konya Mebusu Mehmed Vehbi Efendi, artan eşkıyalık olaylarına dikkat çekerek: “*Anadolu’da ben biliyorum ki her köyü sekiz tane eşkıya ablukaya almıştır ve köy ahalisi de onların her meramını ifa ediyor. Köylü, mahkemeye gittiğinde, mahkeme işine bakmıyor. Zabıta getirmiyor, bir kapıdan gelip diğer kapıdan çıkıyor.*” demektedir.⁴²⁴

Köylü gazetesinden M. Esad, 6 Ağustos 1908 tarihinde, gazetede ki köşesinden köylülere hitaben, artık bundan sonra “hayvanlarınız çalınıp, işleriniz yüzüstü kalmayacak. Dağda eşkıya çıkıp sizi soymayacak.” diye yazmıştı.⁴²⁵ Lakin onun bu beklentisi kısa sürede boşa çıktı. Zira Yusuf Hikmet Bayur’un da belirttiği üzere “dünyada pek az hareket Osmanlı Meşrutiyet’i kadar büyük ümitler doğurmuştu ve keza pek az hareket doğurduğu ümitleri bu kadar çabuk boşa çıkarmıştı.”⁴²⁶

I.2.5. Çakırcalı Mehmed Efe’nin Yeniden Dağa Çıkışı ve Batı Anadolu’da Eşkıyalık

*“Pirinç çuvalından mamul, pabuçsuz asker, maaştan mahrum zabitan, fersude kıyafet jandarma, adım atmasını, tüfek tutmasını bilmez kuvve-i zabıta, rabt-u zabtın manasından bihaber polis, hapishanelerde ve mangalarda birçok fedakâran millet, muhasabe-i millet koridorlarında yığın yığın nisvan, hükümet havalisinde küme küme insan, karmakarışık devahir, işe boğulmuş mehakim, boynu bükük ashab-ı mesalih, maaşsız memur, memursuz iş, işsiz memur, lakırdı söylemekten aciz amir, alil amelmande*⁴²⁷ siyle mektep

⁴²³ “*Eşref*”, **Yeni İzmir**, Numara 3, Ty, s.10.

⁴²⁴ **MMZC.**, C.6, Devre: I, İçtima Senesi: 137, 5 Ağustos 1325/18 Ağustos 1909, s.533; Ülkenin hemen her tarafında türlü asayişsizlik olayları meydana gelmekteydi. Örneğin, Keldani Metropolit, Süryani Patrik Vekili ve Ermeni Murahhası tarafından 1 Haziran 1325/14 Haziran 1909 tarihinde Siirt’ten Dahiliye Nezaretine çekilen telgrafta, Siirt sancağında eşkıyalık yapan ve cinayet işleyen kişiler meşrutiyetin ilanından sonra çıkarılan aflla affedildiler. mazlum ahalinin şahsi haklarını bile vermediler. Bu serbestiyi fırsat bilerek gittikçe mezalimlerini artırıyorlar. Buradaki halk oldukça zor durumda olup bunun önüne geçmek için gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. denilmektedir. Bkz: **BOA**, DH. MKT. 2846/50 Diğer şikâyetlerin örnekleri için ayrıca bkz: **BOA**, DH.MKT., 2714/44; **BOA**, DH.MKT., 2861/53.

⁴²⁵ M. Esad, “*Köylülerimize*”, **Ahenk**, 24 Temmuz 1324/6 Ağustos 1908, s.4.

⁴²⁶ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, C. I, Kısım II, TTK Basımevi, Ankara 1991, s.61.

⁴²⁷ Amelmande: İş yapamaz hale gelmiş olan, çok yaşlı, sakat veya hasta olup çalışamaz hale gelmiş olan.

kaçkını cühela, ah ve vahli düşünceler, aman zaman bilmeyen o yapışkan tahsildar, hapisane köşeleri, 50 kuruş için beş gün mevkufiyet günleri (hallal-ı müşkilat⁴²⁸ olan ma'hud komisyon-u âli!!) mal sandığı hali, borçlu memur, ketebe ve sairenin acıklı hali, alacaklı sarraf, bakkal, kasap, ekmekçi, tütuncü ve saire rical, elleri mavzerli, martinli marüfeka on iki senelik Çakırcalı!"⁴²⁹

Böyle betimliyordu *Ahenk* gazetesinden Hüseyin Ali, devr-i istibdadın devr-i meşrutiyete miras bıraktığı ülkeyi. Hüseyin Ali'nin yukarıda saydığı bütün olumsuzluklar eşkıyalık olaylarına da zemin hazırlayan temel yapısal sorunları ifade ediyordu. Ülkedeki yoksulluk, kırsalda sefalete dönüşüyor, öte yandan para sıkıntısı nedeniyle yeteri kadar jandarma istihdam edilemiyordu. Zaten ağaların ve eşrafın baskısı altında olan ve ağır vergi yükü altında ezilen köylülerin bu ızdıraplı durumuna bir de asayişsizliğin getirdiği sıkıntılar ekleniyordu. Ülkedeki sorunların çözümü açısından Meşrutiyet'in ilanından beklentiler oldukça yüksekti. Ülkedeki ciddi sorunların çözümüne yönelik ciddi bir adım atılmadığı gibi, 23 Temmuz 1908'i takip eden ilk bir yıl içerisinde devlet yönetiminde, ciddi bir kargaşa ve istikrarsızlık yaşanmıştı. Bu bir yıl zarfında beş farklı hükümet iş başına gelmiş⁴³⁰ ve bir o kadar da Dâhiliye Nazırı değişmişti. Devletin merkezî idaresindeki bu istikrarsızlık, taşra idaresinde de kendini gösterdi. Nitekim Meşrutiyet'in ilanından Eylül 1909'a kadar geçen süre içerisinde Aydın vilayetine de beş vali atanmıştı. Bunların sonuncusu olan ve 2 Eylül 1909'da İzmir'e gelerek göreve başlayan Mahmud Muhtar Paşa, vilayetin en temel ve kronik sorununun asayişsizlik olduğunun farkındaydı. Bu nedenle o da, tıpkı seleflerinin yaptığı gibi, gelir gelmez vilayete bağlı idarî birimlere çektiği bir telgrafla bütün memurların görevlerini gereği gibi yaparak, vilayetin emniyet ve asayişinin sağlanmasını istemişti.⁴³¹ Mahmud Muhtar Paşa, 7 Eylül'de yine vilayete bağlı idarî birimlere çektiği bir başka telgrafla inzibat ve asayişin hakkıyla sağlanmasını istedi. Asayiş konusundaki en önemli mesele olan eşkıyalık olaylarının da kesin olarak çözülmesini ve tamamen men

⁴²⁸ Hallal-ı müşkilat: Zorlukları, güçlükleri halleden çözen.

⁴²⁹ Hüseyin Ali, "Yine Çakırcalı ve Def-i İştibah", *Ahenk*, 24 Teşrinisani 1327/7 Aralık 1911, s.3-4.

⁴³⁰ Söz konusu hükümetler şunlardır: (Küçük) Sait Paşa Hükümeti (22 Temmuz-5 Ağustos 1908), Kıbrıslı Kamil Paşa Hükümeti (5 Ağustos 1908 – 14 Şubat 1909), Hüseyin Hilmi Paşa Hükümeti (14 Şubat 1909-13 Nisan 1909), Ahmet Tevfik Paşa Hükümeti (14 Nisan 1909-5 Mayıs 1909), Hüseyin Hilmi Paşa Hükümeti (5 Mayıs 1919-28 Aralık 1909.)

⁴³¹ *İttihad*, 20 Ağustos 1325/2 Eylül 1909, s.3; *Ahenk*, 20 Ağustos 1325/ 2 Eylül 1909, s.2.

edilmesini bildirdi. Bu konuda gevşeklik gösterenlerin de cezalandırılacağını kesin bir dille beyan etti.⁴³²

Yeni vali, Aydın vilayetinde eşkıyalık olaylarını bitirmek için birtakım tedbirler almaya başlamıştı ki, 11 Eylül 1909'da Çakırcalı'nın tekrar dağa çıkması, Batı Anadolu'nun eşkıyalık/efelik tarihinde yeni bir devre açtı.

1.2.5.1. II. Meşrutiyet'in İlanından Önce Çakırcalı Mehmed Efe

Şimdiye kadar hakkında pek çok roman ve hikâye yazılan,⁴³³ filmler çekilen⁴³⁴, birçok türküye ilham kaynağı olan Çakırcalı Mehmed Efe, Ege ve hatta bütün bir Anadolu'nun efelik/eşkıyalık tarihinde müstesna bir yere sahiptir. Çakırcalı, daha yaşadığı dönemde âdeta “yaşayan bir efsane” mertebesine ulaşmıştır. Hayattayken İzmir'deki yabancılar tarafından “Melikü'l-Cibal/Qui des Montagues” yani “dağlar kralı” unvanıyla tanınan Çakırcalı,⁴³⁵ dönemin Fransız Başkonsolos raporlarında da Alexandre Dumas'ın efsanevi Üç Silahşor'unu gölgede bırakan iyiliksever bir haydut olarak betimlenmekteydi.⁴³⁶

Çakırcalı Mehmed Efe'nin ünü kısa sürede ülke sınırlarını aşmış, birçok yabancı gazeteci onunla röportaj yaptığı gibi⁴³⁷ bazı Batılı gezginler de onunla

⁴³² **Ahenk**, 26 Ağustos 1325/ 8 Eylül 1909, s.2.

⁴³³ Çakırcalı hakkında yazılan Roman ve hikâyeler için bkz: Şükrü Tül, “Çakıcı Tefrikaları, Roman ve Kitapları”, **Ege Defterleri**, S.4, Kış 2014, s. 44-67.

⁴³⁴ Çakırcalı'nın hayat hikâyesinin anlatıldığı ya da bir şekilde ona değinilen filmler şunlardır: Çakırcalı Mehmed Efe/1950, Çakırcalı Nasıl Vuruldu/1950, Çakırcalı Mehmed Efe'nin Definesi/1952, Dokuz Dağın Efesi (Çakıcı Geliyor)/1958, Tsakidzis, Prostasis ton Phtokhon (Fakirlerin Koruyucusu Çakıcı) 1960, Kamalı Zeybek/1964, İzmir'in Kavakları-Çavdarlı Murat/1966, Kamalı Zeybek Çakırcalı'ya Karşı/1967, Kamalı Zeybek'in İntikamı/1967, Çakırcalı Mehmet Efe/1969, Dokuz Dağın Efesi/1987. Bkz: Şükrü Tül, “Çakıcı Filmleri”, **Ege Defterleri**, S.4, Kış 2014, s. 99-106.

⁴³⁵ **BOA**, Y.EE.KP.,32/3115; **BOA**, Y.EE.KP., 40/3974 (Aydın eski Valisi Kamil Paşa tarafından Başkitabete gönderilen 27 Mayıs 1323/9 Haziran 1907 tarihli yazının müsveddesi); Bir müddet Çakırcalı'nın kızanlığı ve katipliğini yapan Tunç Efe, Çakırcalı'nın zenginlere yazdırdığı tehdit mektuplarının altına “Dağlar Kralı Çakırcalı Mehmet Efe” yazdığını belirtmektedir. Bkz: “Çakırcalı Efe”, (Anlatan: Tunç Efe Yazan: Muammer Emirkan), **Efe**, 8 Mart 1947, s.4.

⁴³⁶ Ömer Sami Coşar, Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivinde yaptığı araştırmada İzmir'deki Fransız Başkonsoloslarının ülkesine gönderdiği raporları esas alarak bir tefrika hazırlayıp *Milliyet* gazetesinde neşretmiştir. Söz konusu tefrika için bkz: Ömer Sami Coşar, “Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmed Efe”, **Milliyet**, 27 Mayıs 1973/Haziran 1973.

⁴³⁷ Batılı gazetelerin Çakırcalı'yla görüşmesine dair bkz: “Çakırcalı Efe”, (Anlatan: Tunç Efe Yazan: Muammer Emirkan), **Efe**, 17 Mayıs 1947, s.4.; 24 Mayıs 1947, s.4.; 31 Mayıs 1947, s.3.

görüşmüştü.⁴³⁸ Söz konusu gezgin ve gazeteciler, onun ününün Avrupa ve Asya kıtalarını aşarak Avustralya ve Amerika'ya kadar ulaşmasını sağladı. Yabancı gazetelerde hakkında birçok haber yayınlanan Çakırcalı, bu haberlerde bazen Desperado'ya benzetilmiş,⁴³⁹ çoğu kez “Türk Robin Hood”u olarak anılmış ya da 1771-1806 tarihleri arasında yaşayan ünlü İtalyan hayduda atfen onun “Anadolu'nun Fra Diavolo'su”⁴⁴⁰ olduğu belirtilmişti. Bazı İngiliz gazeteleri ise onu 18. yüzyılın en ünlü İngiliz haydutlarından biri olan Dick Turpin'e benzeterek ona “Küçük Asya'nın Dik Turpin'i” diyordu.⁴⁴¹ Yabancı gazetecilerin, çoğu zaman âdeta kadim çağlardan kalma bir masal kahramanı olarak tanıttıkları Çakırcalı Mehmed Efe, dönemin Osmanlı gazetelerinde ve resmî yazışmalarında ise bin bir kötü sıfatın yakıştırıldığı bir cani ve melun olarak anılmaktaydı.

Türk tarihinin en büyük efelerinden/haydutlarından biri olan Çakırcalı'nın Meşrutiyet'in ilanından sonra yaptıklarının daha iyi anlaşılabilmesi için onun hayatı ve 1908'den önceki faaliyetleri hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Çakırcalı Mehmet Efe, 1871 (H.1287)⁴⁴² yılında Ödemiş'in Ayasurat⁴⁴³ köyünde doğdu. Dönemin resmî yazışmaları ve gazetelerinde ismi “Çakırcalı”, “Çakıroğlu”, “Çakırca”, “Çakıcıoğlu” gibi farklı şekillerde zikredilmekle birlikte, bu çalışmada onun lakabı “Çakırcalı” olarak belirtilecektir. Mehmed, nüfus kaydında da “Çakırca oğlu” diye kayıtlıdır.⁴⁴⁴ Yani onun bu lakabı, kendisi kadar olmasa da döneminin

⁴³⁸“Freaks of Fra Diavolo”, **New Zealand Herald**, 24 Şubat 1912, s.5.

⁴³⁹“*Brigandage in Turkey*”, **The Times**, 4 Ekim , 1909, s.5.

⁴⁴⁰Çakırcalı hakkında yabancı basında çıkan ve onun Robin Hood'a ya da Fra Diavolo'ya benzetildiği haber ve makalelere örnek olarak bkz: “*Tchakirdschali Killed By Soldiers Of Sultan*”,**San Fransisco Call**, 11 Ocak 1912, s.4; “*Freaks of Fra Diavolo*”,**New Zealand Herald**, 24 Şubat 1912, s.5; “*A Bold Brigand How He Defies New Turkey*”, **Hawera & Normanby Star**, 2 Eylül 1911, s. 11; “*A Bold Brigand How He Defies New Turkey*”,**Mataura Ensign**, 4 Ağustos 1911, s. 3; “*A Notorious Brigand Killed By The Police*”, **Auckland Star**, 21 Kasım 1911, s.5; “*Famous Brigand Killed: Guilty Of 600 Murders*”,**Sunderland Daily Echo and Shipping Gazette**, 20 Kasım 1911, s.7; Yine Jan Schmidt, eserinde Çakırcalı'nın Robin Hood gibi hareket ettiğini belirtmektedir. Bkz: Jan Schmidt, **Through The Legation Window 1876-1926: Four Essays on Dutch, Dutch-Indian and Ottoman History**, İstanbul, 1992, s.11.

⁴⁴¹“*A Versatile Outlaw: The Dick Turpin Of Asia Minor...*”, **Shields Daily Gazette**, 18 Eylül 1911, s. 4.

⁴⁴² Çakırcalı'ya dair kaynakların çoğu onun doğum tarihini 1872 olarak vermektedir. Lakin Ödemiş Nüfus Müdürlüğü Arşivindeki nüfus kaydına göre hicri 1287 yani miladi 1871 doğumludur. Ödemiş Nüfus Müdürlüğündeki nüfus kayıt defterleri şu anda araştırmaya kapalı olduğu için söz konusu defterin ilgili kısmının bir kopyası Necat Çetin Özel Arşivinden temin edilmiştir.

⁴⁴³ Köyün bugünkü adı Türkönü'dür.

⁴⁴⁴ Çakırcalı'nın nüfus kaydının bir kopyası zeybek kültürü konusunda çeşitli araştırmaları bulunan Necat Çetin'in özel arşivinden temin edilmiştir.

ünlü efelerinden biri olan Çakırcalı Ahmed Efe'den kendisine miras kalmıştır.⁴⁴⁵ Aydın Valiliği ve Sadrazamlık görevlerinde bulunmuş olan Kamil Paşa'nın Mehmed Efe'yi “*şaki ibn-i şaki*” yani eşkıya oğlu eşkıya⁴⁴⁶ diye tarif etmesinin de sebebi buydu.⁴⁴⁷ Lakin babasının şöhreti onunkinin yanında “güneşin yanında bir yıldız gibiydi”.⁴⁴⁸

Mehmed Efe'nin babası Ahmed Efe, Hacı Naşit Paşa'nın Aydın valiliği döneminde (1883-1885) aftan yararlanarak düze indiği halde, Ödemiş zaptiyesinden Boşnak Hasan Çavuş tarafından bir hile ile ya da o dönemin tabiriyle “kancıklanarak” 1883 yılında öldürülmüş ve başı kesilerek teşhir edilmişti.⁴⁴⁹ Babası öldürüldüğünde daha 11-12 yaşlarında olan Mehmed'e öncelikle babasının arkadaşı ve yatağı olan Hacı Eşkıya sahip çıkmıştı. Gerek annesi ve gerekse Hacı Eşkıya tarafından sürekli babasının intikamını alması telkin edilen Mehmed'in içindeki intikam ateşi günden güne büyüdü.⁴⁵⁰ Mehmed, İptidai mektebini bitirip iki yıl kadar da Ödemiş'teki Marmaralı Hoca'nın medresesine devam etmiş ve ondan sonra okumayı bırakmıştı.⁴⁵¹

Mehmed, babasının da vasiyeti üzerine yine aynı köyden Acem Halil Ağa'ya emanet edildi. Bunun sebebi ise onu, babasını öldüren Hasan Çavuş'un hismından korumaktı. Zira Halil Ağa'nın İran tebaasından olması nedeniyle onun yanında

---

⁴⁴⁵ “Çakır” lakabı genellikle mavi gözlülere verilmesine karşı Mehmed Efe'nin babası Ahmed Efe “çakır gözlü” değildi. Ona bu lakabını yine o dönemde Tire'nin Yeğenli köyünde oturan ve oldukça asabi bir adam olup karısı ve çocuğunu öldürdüğü için o çevrede ünlü olan “Çakır Ahmed”e benzeten köylüler tarafından verilmişti. Bkz: **Halil Dural'ın Kaleminden...**, s. 45-47.

⁴⁴⁶ **BOA, Y.EE.KP.**, 32/3115; **BOA, Y.EE.KP.**, 86-40/3974.

⁴⁴⁷ Dönemin belgelerinde Çakırcalı'nın bir “eşkıya sergerdesi”nin oğlu olduğu önemle vurgulanmaktaydı. Örnek olarak bkz: **BOA, BEO,2904/217730**

⁴⁴⁸ A.N., [Ali Nazmi], “*Adalet-i İlahi Yerini Buldu: Çakırcalı Gebertildi*”, **Ahenk**, 8 Teşrinisani 1327/21 Kasım 1911, s.1-2.

⁴⁴⁹ Çakırcalı Ahmet Efe'nin hayatı ve öldürülme hadisesi ile ilgili bkz: Dural, **Bize Derler Çakırca...**, s. 7-56; **Halil Dural'ın Kaleminden ...**, s.44-120; Behiç Galip Yavuz, **Yukarı Küçük Menderes Havzasında Zeybekler: Tarihçeleri, Özellikleri, Türküleri ve Yöremiz Zeybekleri**, Ödemiş Belediyesi Yay., Ödemiş 2012, s.122-123; Hayreddin Asarcıklı, **Gerçek Hayat Hikayesi İle Çakıcı Mehmed Efe**, Yağmur Yay., İstanbul, 1973, s. 16 vd; Murad Sertoğlu, **Çakırcalı Mehmet Efe**, Güven Basımevi, Ty, s.4-9; Şeref Üsküp, **Çakıcı Efe**, Hür Efe Matbaası, İzmir, 1975, s.10-14; Enno Littman, **Tschakyschy (Çakırcı)**, Yalınlaştıran ve Yayına Hazırlayan, Behiç Galip Yavuz, Ödemiş 2002, Efe Ofset ve Matbaacılık, s. 25-27; Burhan Esen, “*Çakıcı Efe*”, **Ödemiş**, 31 Aralık 1949, s.4; **Çakıcı Efe**, Kahramanlar Dergisi Özel Neşriyatı, Forma I, Ekincil Matbaası, İstanbul, 1952, s.13-14.

⁴⁵⁰ Murad Sertoğlu, **Çakırcalı Mehmet Efe**, Güven Basımevi, Ty, s.10-11; Yaşar Kemal, **Çakırcalı Efe**, Adam Yay., s.13; Başka bir kaynakta Mehmed'in babası Ahmed öldürüldüğünde 18 yaşında olduğu belirtilmektedir. Bkz: Littman, **a.g.e.**, s.27.

⁴⁵¹ Zeynel Besim, **a.g.e.**, s.23-24; Feridun Kandemir, “*Çakıcı Mehmed Efe*”, **Resimli Tarih Mecmuası**, S. 62, Şubat 1965, s.3674; Yaşar Kemal, **a.g.e.**, s.12.

Mehmed'e bir şey yapılamayacağı düşünölmüştü. Bir müddet burada kalan Mehmed, daha sonra Kışla köyündeki akrabaları Kara Veli'nin yanına götüröldü. O, birkaç yılını burada, ileride can düşmanı ve namlı bir efe olacak olan Kara Veli'nin oğlu Mustafa, nam-ı diğer Kamalı Zeybek ile birlikte geçirdi.⁴⁵² Mustafa ile çok yakın arkadaş olan Mehmed, onunla birlikte tütün kaçakçılığı yapmaya başlamış ve Halil Dural'ın iddiasına göre iki arkadaş ilk cinayetlerini bu dönemde işlemiş; fakat bu hadise ortaya çıkmamıştı.⁴⁵³ Bu hadiseyle Çakırcalı'nın eline artık kan bulaşmıştı. Dağa çıkmadan önce tütün kaçakçılığıyla uğraşan Çakırcalı Mehmed, bu dönemde Ege dağlarını öğrenmiş ve artık "kanun dışına" çıkmıştı.⁴⁵⁴ Kaçakçılık daha sonradan dağa çıkacak olanlar için adeta bir okuldu. Bu okul, delikanlıları alır eşkıya olarak yetiştirirdi. Zira Yaşar Kemal'in deyimiyle "çok efenin heybesinde, atının eğerinde tütün kokusu vardı."⁴⁵⁵ Çakırcalı'yı hapse düşürecek olan ise yaptığı tütün kaçakçılığı değil bir "namus cinayeti" idi. O, yetişmesine emeği geçen ve aynı zamanda babasının samimi dostu olan Hacı Eşkıya'yı aldatan eski karısını ve onun yeni kocasını öldürmüştü. Böylece Çakırcalı, daha dağa çıkmadan arkasında üç ölü bırakmıştı.⁴⁵⁶ Çakırcalı Mehmed bu olayın ardından tutuklanıp İzmir hapishanesinde bir yıl yatmışsa da delil yetersizliğinden serbest bırakılmıştı.⁴⁵⁷ Lakin Çakırcalı,

⁴⁵² Dural, **Bize Derler Çakırca...**,s.59-60; Kemal Ormancioğlu, **Kamalı Zeybek**, Karınca Matbaacılık, İzmir, 1963, s.6-7.

⁴⁵³ Halil Dural'ın verdiği bilgilere göre, çocukluklarını birlikte geçiren Çakırcalı ve Kamalı ilk cinayetlerini de birlikte işlemişlerdi. Şöyle ki; Çakırcalı Mehmed, Ayasluğ köyünden Çakır Mahmud isminde birini teyzesine küfrettiği için öldürmeye karar vermiş ve adı geçen kişiyi Kamalı ile birlikte pusu kurup öldürmüştü. Daha sonradan hasım olacak olan iki arkadaşın işlediği bu cinayeti onların işlediği ortaya çıkmamış ve cinayet faili meçhul kalmıştı. Dural, **Bize Derler Çakırca...**, s.60, 156.

⁴⁵⁴ Yetkin, **Batı Anadolu'da Eşkıyalık...**, s.99; Çakırcalı'nın tütün kaçakçılığı yaptığı döneme dair bkz: Dural, **Bize Derler Çakırca...**, s. 59-65.

⁴⁵⁵ Yaşar Kemal, **a.g.e.**, s. 21.

⁴⁵⁶ Çakırcalı'nın işlediği bu cinayetlerin ayrıntıları için bkz: Dural, **Bize Derler Çakırca...**, s.64-66.; Sertoğlu, **a.g.e.**, s.11-13; Asarcıklı, **a.g.e.**, s.27; Yaşar Kemal, **a.g.e.**, s.12; Feridun Kandemir, "Çakıcı Mehmed Efe", **Resimli Tarih Mecmuası**, S. 62, Şubat 1965, s.3674.

⁴⁵⁷ **BOA**, Y.EE.KP., 32/3115; **BOA**, Y.EE.KP., 86-40/3974; **BOA**, Y.A.HUS., 453/48 (Aydın vilayetinden 14 Temmuz 1319/27 Temmuz 1903 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı.) Çakırcalı'nın hapishane günleri ve serbest bırakılması için ayrıca bkz: Dural, **Bize Derler Çakırca...**, s.66-78; Zeynel Besim, **a.g.e.**, s. 24-25; Yaşar Kemal, **a.g.e.**, s.22-26; Asarcıklı, **a.g.e.**, 12-15; Üsküp, **a.g.e.**, s.25; **Çakıcı Efe**, Kahramanlar Dergisi Özel Neşriyatı, Forma 3, Ekincil Matbaası, İstanbul, 1952, s.36-38; Çakırcalı Mehmed, söz konusu cinayetten tutuklandıktan sonra avukatlığını üstlenen ve İzmir Barosunun ilk başkanlığını yapan Bekir Behlöl Bey'di. O dönemde oldukça iyi bir avukat olan Bekir Behlöl Bey'in oğlu Hüseyin Rifat tarafından *Yenigün* dergisinde bir tefrika kaleme alınmıştır. Onun bu tefrikada belirttiğine göre avukatı ona şu nasihatte bulunmuştu: "Ödemiş'e gitmekten vazgeç; ufak tefeği sat; gel İzmir'e esnaflık et. Babanın da senin de düşmanları çok. Başına başka bir kaza gelecek; ya seni öldürecekler yahut da sen birini öldüreceksin. Bu işin sonu çıkmaz." Bkz: Hüseyin Rifat, "Çakırcalı Efe Kimdi? Neler Yaptı?", **Yenigün**, No: 28, s.,13-14; Bu olay için ayrıca bkz: Dural, **Bize Derler Çakırca...**, s.76.

babasını öldüren Hasan Çavuş'tan almayı düşündüğü intikamı da unutmamıştı. Bunda Hacı Eşkîya'nın ona çocukluğundan itibaren “*Sen Çakırcalı Ahmed Efe gibi bir adamın oğlusun. Onun yüreğinden azıcığı sana geçmişse, sen şu çalıkakıcıların topuna bedelsin. Göl yerinde su eksik olmaz. Yiğit yatağı boş kalmaz... Ta ezelden beri kurt eniği kurt olur*”⁴⁵⁸ gibi telkinlerde bulunması etkili olmuştu. O hapishanede yatarken Boşnak Hasan Çavuş'un, annesine türlü eziyet ve hakaretlerde bulunması⁴⁵⁹ bardağı taşıran son damla oldu. Nitekim Çakırcalı Mehmed, 1896 yılında hapishaneden çıktıktan sonra⁴⁶⁰ ilk birkaç gün içerisinde beş kişilik ilk çetesini kurmuş ve dağa çıkmıştı. Çakırcalı'nın bu ilk çetesindeki zeybekleri şunlardı: Hacı Mustafa, Kışla köyünden Deveci Kara Hüseyin oğlu Mehmed, Gerçekli'den Çoban ve Kurucaova'dan Harmanlı Koca Ahmed.⁴⁶¹

Dağa çıkan eşkıyanın her şeyden önce sağlam bir yatak ağına ihtiyacı vardı. Çünkü dağdaki eşkıyanın yiyecek-içecek, silah ve cephane temin edebilmesi, takip müfrezelerinin hareketlerinden çetenin haberdar olabilmesi için yataklar gerekiyordu. Dağa çıkmaya karar veren Çakırcalı da öncelikle yatak tedarikine girişmişti. Çakırcalı kendisine yardım ve yataklık edecek ağa ve eşraf bulmakta zorluk çekmemişti. Zira Ödemiş, Salihli ve Alaşehir'in ağa ve eşrafından birçok kişi, Çakırcalı'ya para göndererek onu destekleyeceklerini bildirmişti. Bunun temel sebebi ise kendi bölgesine hükmetmek isteyen eşrafın, bölgesindeki arazi sorunlarının çözülmesi ve rakibi olan ağalarla mücadelede başarılı olması, beslediği çeteler sayesinde olabilirdi.⁴⁶²

Çakırcalı, dağa çıkmasının başlıca sebeplerinden biri olan Boşnak Hasan Çavuş'u unutmamış, onu günlerce takip ettikten sonra 27 Temmuz 1901'de Ödemiş'in Kaymakçı köyü yakınlarında bir pusu kurarak öldürmüş ve böylece intikamını almıştı.⁴⁶³

---

⁴⁵⁸ Kemal, **a.g.e.**, s.13.

⁴⁵⁹ Bu olay için bkz: Dural, **Bize Derler Çakırca...**, s.79; Sertoğlu, **a.g.e.**, s.13; Kemal, **a.g.e.**, s.29; Zeynel Besim, **a.g.e.**, s.27; Burhan Esen, “*Çakıcı Efe*”, **Ödemiş**, 6 Ocak 1950, s.4.

⁴⁶⁰ Zeynel Besim, **a.g.e.**, 25-26; Ercan Uyanık, “Çakırcalı Mehmet Efe Kronolojisi”, **Ege Defterleri**, S. 4, Kış 2014, s.5.

⁴⁶¹ Dural, **Bize Derler Çakırca.**, s.80; Zeynel Besim, **a.g.e.**, s. 78.

⁴⁶² Yetkin, **Batı Anadolu'da Eşkîyalık...**, s.102.

⁴⁶³ **BOA**, Y.EE.KP.,13/1281 (15 Temmuz 1317/28 Temmuz 1901 tarihinde Mabeyin-i Hümayun'a yazılan şifrenin sureti); **BOA**, Y.EE.KP., 13/1296 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın valiliğine çekilen 24 Temmuz 1317/6 Ağustos 1901 tarihli ve şifreli telgraf); **BOA**, BEO,2904/217730 (Miralay Ziya ve

Çakırcalı dağa çıktıktan sonra birçok ses getirecek vukuat işlemiş ve namına nam katmıştı. Onun bu namından istifade etmek isteyenler de eksik olmuyordu. Örneğin Çakırcalı, adını kullanarak Yörük obalarını basıp türlü rezillikler çıkaran ve kadınlara sarkıntılık eden, para ve hayvan çalan 9 kişilik bir Arnavud çetesini diri diri yakmıştı.⁴⁶⁴ Onun birçok vukuat işlemesine rağmen bir türlü ele geçirilememesi nedeniyle hükümet eşkiya ile mücadeledeki geleneksel yöntemlerden birine başvurarak onun dışındaki çeteleri affetmeye başladı. Bu affin altında yatan amaç, takip müfrezelerini tek bir çetenin takibine gönderebilmek ve affa uğrayan diğer çeteler vasıtasıyla Çakırcalı'yı ortadan kaldırmaktı.⁴⁶⁵ Nitekim zeybeklerinden bir tanesi de Çakırcalı'nın çocukluk arkadaşı olup daha sonradan bir kadın meselesi yüzünden araları açılan Kamalı Mustafa'nın da bulunduğu Köselioğlu (Toscalı) Mehmed çetesi, 2 Ekim 1902'de affedilmişti.⁴⁶⁶ Çakırcalı, düzdeki hasımlarını ortadan kaldırmadıkça dağda rahat yüzü göremeyeceğini iyi biliyordu. Bu nedenle söz konusu çeteye pusu kuran Çakırcalı, 6 Ekim 1902'de bu çetenin büyük bir çoğunluğunu öldürdü.⁴⁶⁷ Kamalı Zeybek, bu pusudan kurtulmayı başardı ve yeni bir çete kurarak Çakırcalı'dan intikam alma peşine düştü.

Tomas Beyler tarafından Seraskeri Jandarma Dairesine gönderilen tahrirat sureti); Çakırcalı'nın Boşnak Hasan Çavuş'u öldürdüğü olayın ayrıntıları için bkz: Dural, **Bize Derler Çakırca...**, s. 86-87; Zeynel Besim; **a.g.e.**, s.28-30; Kemal, **a.g.e.**, s.45-46; Oruç, **a.g.e.**, s. 36-38; Asarcıklı, **a.g.e.**, 26-28; Sertoğlu, **a.g.e.**, s.49-51; Littman, **a.g.e.**, s.31-33; Burhan Esen, "*Çakıcı Efe*", **Ödemiş**, 14 Ocak 1949, s.3.; Feridun Kandemir, "*Çakıcı Mehmed Efe*", **Resimli Tarih Mecmuası**, S.62, Şubat 1965, s.3674-3675; Yaşar Kemal, **a.g.e.**, s.12.

⁴⁶⁴ "*Çakırcalı'yı Biz Öldürdük*", (Anlatan: Rüştü Kobaş, Yazan: Yaşar Kemal), **Cumhuriyet**, 21 Şubat 1956, s.2.

Yaşar Kemal, **a.g.e.**, s.43; Üsküp, **a.g.e.**, s. 56-60; Sertoğlu, **a.g.e.**, s.23-35; Besim, **a.g.e.**, 6-14; İhsan Birinci, "*Namlı Eşkiyalar*", **Yakın Tarihimizde Hayat Tarih Mecmuası**, S.12, Ocak 1972, s.30-31; Söz konusu çetenin Çakırcalı tarafından yok edilmesine dair hiçbir belgeye ulaşamadık lakin Sabri Yetkin bu çetenin Arnavud Kör Bayram çetesi olabileceğini belirtmektedir. Bkz: Yetkin, **Batı Anadolu'da Eşkiyalık...**, s.104.

⁴⁶⁵ Yetkin, **Ege'de Eşkiyalar**, s. 94.

⁴⁶⁶ Söz konusu çetenin affı için bkz: **BOA**, DH. MKT, 590/2 (Sadarettin Dahiliye Nezaretine gönderilen 17 Eylül 1318/30 Eylül 1902 tarihli yazı; Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 19 Eylül 1318/2 Ekim 1902 tarihli yazı.); **BAO**, Y.EE.KP., 19/1859; **BOA**, Y.A.HUS, 453/48 (Aydın vilayetinden 14 Temmuz 319/27 Temmuz 1903 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı). Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz: Dural, **Bize Derler Çakırca...**, s. 97-106.

⁴⁶⁷ **BOA**, Y.EE.KP., 24/2360, (Aydın Vilayetinden Sadarete gönderilen 8 Nisan 1321/21 Nisan 1905 tarihli yazı.); **BOA**, Y.A.HUS., 453/48; **BOA**, Y.EE.KP., 19/1859 (Aydın Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 14 Temmuz 1319/27 Temmuz 1903 tarihli yazı.)

BOA, Y.PRK.ASK., 253/35 (İzmir Kumandanlığından Ferik Tevfik tarafından gönderilen 21 Teşrinievvel 1323/3 Kasım 1907 tarihli şifre.) Yetkin, **Ege'de Eşkiyalar**, s. 94; Çakırcalı'nın Toscalı çetesini ortadan kaldırmasına dair ayrıntılı bilgi için bkz: Dural, **Bize Derler Çakırca...**, s.45-46; Üsküp, **a.g.e.**, s. 41-43.

1903 yılına gelindiğinde Çakırcalı Mehmed Efe, devrin yöneticilerinin nazarında artık “şaki-i meşhure”den yani ünlü eşkıyalardan biri sayılıyordu.⁴⁶⁸ Bütün çabalara rağmen Çakırcalı’nın ele geçirilemeyeceğinin anlaşılması üzerine çetenin affı gündeme gelmişti. Tespit edilebildiği kadarıyla Çakırcalı’nın af pazarlıkları 1903 yılının mart ayında gerçekleşmiş ve hatta Ankara’da ikamet etmesi şartıyla affedilerek bu hususta bir irade dahi çıkarılmasına rağmen o, hükümete güvenmediğini belirterek bu af kararına uymamıştı.⁴⁶⁹ Çakırcalı’nın af hususunda hükümete güvenmemek için oldukça haklı gerekçeleri vardı. Zira babası Çakıcı Ahmed Efe ile daha birçok zeybek affa uğradıktan sonra öldürülmüştü.

Af fermanını geri çeviren Çakırcalı çetesi, müfrezelerle çatışmaya girip mülazım öldürüp asker yaralıyor,⁴⁷⁰ ağalar ve hatta İzmir’de ikâmet eden zenginler bile Çakırcalı’nın şerrinden ürkererek çiftliklerine gidemiyordu. Çakırcalı’nın İzmir şehir merkezine gelerek zenginlere tehdit mektupları gönderip para istediği dedikoduları da çıkmıştı.⁴⁷¹ Bir kere af pazarlıklarına başlayan devlet ise Çakırcalı’nın akrabaları vasıtasıyla çeteyi düze indirmeye çalışıyordu fakat bu kolay olmayacaktı.⁴⁷² Çünkü Çakırcalı dağdaki çetelerden hiçbirine benzemiyordu. Şöyle ki, Çakırcalı yoksul köylülere yardımda bulunuyor, bir köyün harap durumdaki köprüsünü tamir ettiriyor, yoksul köylü kızlarına çeyiz parası dağıtıyordu. Onun bu “merdane” hareketleri bölge halkı arasında şöhret kazanmasını ve böylece çok kolay

---

⁴⁶⁸ 1903 yılına ait belgelerde Çakırcalı Mehmed Efe’den artık eşkıya-yı meşhure olarak bahsedilmekteydi. Örnek olarak bkz: **BOA**, Y.EE.KP.,16/1561 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 11 Temmuz 1319/24 Temmuz 1903 tarihli yazı.)

⁴⁶⁹ **BOA**, Y.EE. KP., 18/1758 (Mabeyn-i Hümayun Başkitabet Dairesine gönderilen 13 Mart 1319/26 Mart 1903 tarihli yazı.); **BOA**, Y.PRK.UM., 65/93 (Manisa mutasarrıflığının 29 Rebiülahir 1321/17 Temmuz 1903 tarihli yazısı.)

⁴⁷⁰ **BOA**, Y.PRK.ASK, 193/96 (Mirliva Şakir Paşa tarafından yazılan 29 Mart 1319 / 11 Nisan 1903 tarihli şifrenin sureti.)

⁴⁷¹ **BOA**, Y.PRK.ASK., 195/110 (Mirliva Mehmed Şakir Paşa tarafından 7 Mayıs 1319/20 Mayıs 1903 tarihinde yazılan şifrenin sureti); Çakırcalı çetesinin dağa adam kaldırıp fidye alması için bkz: **BOA**, Y.PRK.ASK.,199/63 İzmir Kumandanlığından Ferik Tevfik imzasıyla gönderilen 24 Temmuz 1319/6 Ağustos 1903 tarihli şifrenin halli.); Çakırcalı’nın faaliyetleri ve onun hakkında ortaya atılan şayialar Fransa’nın İzmir Konsolosunun da dikkatinden kaçmamış ve Dışişlerine Çakırcalı’nın İzmir kapılarına kadar dayandığı bilgisini vermişti. Bkz: Ömer Sami Coşar, “*Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmed Efe*”, **Milliyet**, 27 Mayıs 1973, s.7.

⁴⁷² **BOA**, Y.EE.KP., (Ödemiş Kaymakamlığından Aydın Valiliğine çekilen 15 Temmuz 1319/28 Temmuz 1903 tarihli şifre telgraf.)

bir şekilde yataklar bulmasını sağlıyordu. Çakırcalı kendisini ihbar edenleri de öldürdüğü için hiçbir köylü kolluk kuvvetleriyle işbirliğine yanaşmıyordu.⁴⁷³

Sadaret ise Aydın Valiliğini Çakırcalı çetesinin yakalanması için sürekli sıkıştırıyor ve onun yaptıklarının yabancı temsilcileri kızdırdığını belirterek en nihayetinde yedi-sekiz kişiden oluşan bu çetenin neden yakalanamadığının hesabı soruluyordu.⁴⁷⁴ Sadaretin bu eleştirileri karşısında oldukça zor durumda kalan Aydın Valisi Kamil Paşa ise onunla af pazarlığına girmeyi “hükümetin şanına” layık görmüyordu. İşin ilginç yanı, Çakırcalı’nın affını hükümetin şanına yakıştıramayan Vali Kamil Paşa, Çakırcalı’nın, Kamalı Zeybek ve bunun dışındaki iki çeteyi belirlenen bir sürede ortadan kaldırmayı taahhüt ederse şimdiden affedilebileceğini ve köyünde oturmasına müsaade edilebileceğini belirtmesiydi. Yani Ege dağlarında gezen eşkıyayı ortadan kaldırma husussundaki acziyetini kabul ediyor ve söz konusu eşkıyaların öldürülmesi için bir başka “eşkıyadan”; Çakırcalı Mehmed Efe’den medet umuyordu.⁴⁷⁵ Çakırcalı’yla af pazarlığı Eylül 1903’te de devam etti. Valilik başka bir vilayette oturması şartıyla affını kabul ederken Çakırcalı, düşmanlarının çok olduğunu ve bunların ailesine zarar verebileceğini öne sürerek bu teklifi reddetti.⁴⁷⁶ İstekleri karşısında devleti dize getirip geri adım attırmak isteyen Çakırcalı çetesi, Hükümetin hiçbir tehdidine aldırıyor; şekavetinin şiddetini artırarak birçok kişiyi öldürüyordu.⁴⁷⁷

---

⁴⁷³ **BOA**, Y.PRK.UM., 65/93 (Manisa Mutasarrıflığının 29 Rebiülahir 1321/17 Temmuz 1903 tarihli yazısı.); Fransa’nın İzmir Konsolosunun benzeri tespitleri için Bkz: Ömer Sami Coşar, “*Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmed Efe*”, **Milliyet**, 27 Mayıs 1973, s.7.

⁴⁷⁴ **BOA**, BEO, 2181/163544 (Sadarettten Aydın vilayetine gönderilen 17 Eylül 1319/30 Eylül 1903 tarihli şifre sureti.)

⁴⁷⁵ **BOA**, BEO, 2181/163544 (Aydın Valisi Kamil Paşa tarafından Sadarete gönderilen 20 Eylül 1319/3 Ekim 1903 tarihli şifre telgrafnamenin sureti.)

⁴⁷⁶ **BOA**, Y.EE.KP., 20/1917 (Aydın Valiliğinden Sadarete çekilen telgrafın müsveddesi.); Fransa’nın İzmir’deki Başkonsolosu İstanbul’daki Fransız Sefaretine ve Dışişlerine çektiği 3 Aralık 1903’te bir telgrafta, devlet ile Çakırcalı arasında süren af pazarlıkları hakkında bilgi verilmekteydi. Onun verdiği bilgiye göre af pazarlıklarının kesilmesine sebebi, Çakırcalı’nın babasının afta iken “kahpece öldürülmesi” nedeniyle devlete güvenmemesiydi. Kimi söylentilere göre ise Vali Kamil Paşa Saray ile Çakırcalı arasında doğrudan temas kurulmasından tedirgin olarak son dakikada bütün işi bozmuştu. Bkz: Ömer Sami Coşar, “*Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmed Efe*”, **Milliyet**, 27 Mayıs 1973, s.7.

⁴⁷⁷ Sadarettten Aydın Valiliğine gönderilen bir yazıda Çakırcalı’nın bir seferde 22 kişiyi öldürdüğü belirtiliyordu. Bkz: **BOA**, BEO, 2254/168986 (Sadarettten Aydın vilayetine yazılan 3 Kânunusani 1319/16 Ocak 1904 tarihli şifreli telgrafnamenin müsveddesi.) Aydın Valiliğinin verdiği bilgiye göre Çakırcalı’nın söz konusu 22 kişiyi bir günde öldürmemiş; şimdiye kadar öldürdüklerinin sayısı 22 kişiyi bulmuştu. Bkz: **BOA**, Y.EE.KP., 20/1993 (Sadarete gönderilen 29 Kânunusani 1319/11 Şubat 1904 tarihli yazı.); Fransa’nın İzmir’deki Başkonsolosu ise 3 Aralık’ta İstanbul’daki sefarete ve

Uzun süren af pazarlıkları ve birçok kişinin aracılık etmesi neticesinde⁴⁷⁸ nihayet Çakırcalı'nın bütün istekleri kabul edildi. Oldukça ağır olan bu isteklere göre İzmir'in ünlü Levantenlerinden Mösyö Whitall devlete karşı çeteye kefil olacak; çete tamamıyla affedilecek fakat silah bırakmayacaktı. Gerekmesi durumunda eşkiya takibine de çıkacak olan çete, Çine'nin Akçaova köyünde ikamet edecekti. Onların olduğu köyün yakınına ne jandarma ne de tahsildar gelmeyecek, vergileri ise Çakırcalı toplayıp Hükümete teslim edecekti. Ayrıca af, yalnızca padişah iradesiyle olacak ve başka türlü kabul edilmeyecekti. Çakırcalı'nın bütün bu istekleri kabul edildi ve önce 26 Mayıs 1904'te affı gerçekleştirildi.⁴⁷⁹ Devlet bir çete karşısında acziyetini ortaya koymuş ve ona feodal beylerinkini anımsatan imtiyazlar tanımıştı.

Devlete kabul ettirilen bu ağır şartlara bakılacak olursa “dağların kralı” olan Çakırcalı, artık oturacağı köyün de kralı olacaktı. Koca Osmanlı'yı dize getirip istediği şartları kabul ettiren Çakırcalı'nın ünü, artık Avrupa'ya da ulaşmıştı. Çakırcalı, affa uğrayıp köyüne çekildiğinde *Temp* gazetesinin muhabiri onunla bir mülakat yapmış, ayrıca bir İtalyan general de ziyaretine giderek dübün hediye etmişti.⁴⁸⁰

Çakırcalı'nın düze indirilmesi vilayette huzuru sağlamamıştı. Bilakis Çakırcalı affedilmeden önce, dağlarda belli başlı üç-dört çete varken, onun affından sonra bu çetelerin sayısı on beşi geçmişti. Çünkü büyük bir çete düze indiğinde, o çeteyle husumeti olan diğer çeteler soluğu dağda alıyordu.⁴⁸¹ Yani bir tahterevallinin

---

dışişlerine çektiği bir telgrafla Çakırcalı'nın bir namus meselesi yüzünden 15 günde 40 kadar Arnavud'u öldürdüğünü bildirmişti. Bkz: Ömer Sami Coşar, “*Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmed Efe*”, *Milliyet*, 27 Mayıs 1973, s.7; Buna karşın söz konusu 40 Arnavud'un öldürüldüğüne dair hiçbir belgeye ulaşılamadı. Çakırcalı'nın bu dönemde işlediği vukuatlar ve öldürdüğü insanlar için Bkz: **BOA**, BEO, 2274/170506 (İzmir Fırka Kumandanı Ferik Tevfik tarafından 9 Şubat 1319/22 Şubat 1904 tarihinde Mabeyn-i Hümayun Şifre Kâtibi Asım Bey'e gönderilen yazı.)

⁴⁷⁸ Söz konusu af pazarlıkları hususunda ayrıntılı bilgi için bkz: **BOA**, Y.EE.KP., 20/1917; **BOA**, Y.EE.KP., 20/1957; **BOA**, Y.PRK.ASK., 208/70; **BOA**, Y.EE.KP., 20/1960; **BOA**, Y.PRK.ASK., 210/25; **BOA**, Y.EE.KP., 20/1977; **BOA**, Y.EE.KP., 20/1989; **BOA**, Y.EE.KP., 20/1993; **BOA**, BEO, 2274/170506; **BOA**, BEO, 2274/170506; Y.PRK.ASK., 213/35; **BOA**, Y.EE.KP. 21/2024; **BOA**, Y.EE.KP., 21/2033; **BOA**, Y.EE.KP., 27/2696.

⁴⁷⁹ Yetkin, **Batı Anadolu'da Eşkıyalık...**, s.126; Ömer Sami Coşar, “*Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmed Efe*”, *Milliyet*, 28 Mayıs 1973, s.7; Burhan Esen, “*Çakıcı Efe*”, *Ödemiş*, 12 Şubat 1950, s. 2.

⁴⁸⁰ Ömer Sami Coşar, “*Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmed Efe*”, *Milliyet*, 29, Mayıs 1973, s.7; Feridun Kandemir, “*Çakıcı Mehmed Efe*”, **Resimli Tarih Mecmuası**, S. 62, Şubat 1965, s.3676; Kemal, **a.g.e.**, s.12.

⁴⁸¹ Yetkin, **Ege'de Eşkiyalar**, s. 98.

iki ucu gibi çetelerden biri düze iniyor, diğeri ya da diğeri dağa çıkıyordu. Batı Anadolu dağlarında faaliyet gösteren çetelerden en önemlisi ise yukarıda da belirtildiği üzere, zamanında Çakırcalı'nın çocukluk arkadaşı olan ancak bir "namus meselesi" yüzünden⁴⁸² sonradan düşmanı haline gelen Kamalı Mustafa ya da nam-ı diğer Kamalı Zeybek'in çetesi idi.

Hem Çakırcalı hem de Kamalı birbirlerini öldürmek için fırsat kolluyordu. Lakin artık kır serdarı olup devletin her türlü desteğini arkasına alan Çakırcalı, bu ölümcül rekabette daha avantajlı durumdaydı. Aydın Valiliği ise bir yandan Çakırcalı'yı Kamalı'nın takibine çıkarırken diğer yandan Kamalı çetesiyle af pazarlıkları yapmaktaydı ve artık son aşamaya gelinmişti.⁴⁸³ Nihayet en önemli hasmının affa uğrayarak düze inmesine engel olmak isteyen Çakırcalı ve zeybekleri tarafından Kamalı Mustafa ve altı zeybeği öldürüldü.⁴⁸⁴ Böylece Çakırcalı, aftayken de namına nam katmış ve gerek halk, gerekse dağdaki çeteler nezdinde uyandırdığı korku ve saygı artmıştı.

Kamalı Zeybek çetesi imha edilmiş olmasına rağmen hala dağlarda birçok çete vardı ve devlet bunların ortadan kaldırılması için Çakırcalı'ya muhtaçtı. Birazda bunun verdiği özgüvenle olsa gerek Çakırcalı, *devletin maaşlı görevlisi*⁴⁸⁵ olmasına rağmen başına buyruk hareket ediyordu. Zira başı sıkışan, arazisini zenginlere kaptıran, ağanın ya da mültezimin zulmüne uğrayan köylüler, soluğu Çakırcalı'nın

---

⁴⁸² Çakırcalı Mehmed, Halil Dural'ın ifadesiyle "Kamalı'yı kızdırmak ve onun forsunu bu vesileyle kırarak cesaretini yoklamak üzere" yukarıda bahsettiğimiz Yörük kızını adamlarından birine kaçırmak için Kamalı'nın evine girmişti. Lakin yanlışlıkla Yörük kızını değil Kamalı'nın karısını kaçırmaya kalkmış ve bunu anlayınca da serbest bırakmıştı. Bunu öğrenen Kamalı'ya bu iş çok dokunmuş ve Çakırcalı'nın kızı kaçırmaya birlikte gittiği Piç Hasanoğlu ve Kör Hasanoğlu Hasan'ı yakalayarak öldürmüş fakat Çakırcalı'yı bulamamıştı. Kamalı, bu iki cinayetten yıllarca hapiste kalmaktansa dağın yolunu tutmuş ve o dönemde Ödemiş'te oldukça ünlü olan Gorka köyünden Köselioğlu ya da Toscalı olarak tanınan Mehmed'in çetesine girip onun zeybeği olmuştu. Bkz: Dural, **Bize Derler Çakırca...**, s.156-158.

⁴⁸³ Kamalı Mustafa çetesinin faaliyetleri ve af pazarlıklarına dair bkz: **BOA**, Y.EE.KP., 21/2090 (Ödemiş Kaymakamlığına yazılan 26 Mayıs 1320/8 Haziran 1904 tarihli şifrenin sureti; Ödemiş Kaymakamlığından Aydın vilayetine çekilen 27 Mayıs 1320/9 Haziran 1904 tarihli cevabî şifre telgraf); **BOA**, Y.EE.KP., 21/2064, (Ödemiş Kaymakamlığına yazılan 20 Nisan 1320/3 Mayıs 1904 tarihli şifrenin halli.

⁴⁸⁴ **Ahenk**, 9 Haziran 1320/22 Haziran 1904, s. 3; Dural, **Bize Derler Çakırca...**, s.170; Kamalı Mustafa ve Çakırcalı çetelerinin düşmanlığına dair genel bir değerlendirme için bkz: Hakan Yaşar, "Kamalı Zeybek (Kamalı Mustafa) Çetesi ve Faaliyetleri", **Acta Turcica, Kültürümüzde Efe Sayısı**, (Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi), Y., VI, S., 2, Temmuz 2014.

⁴⁸⁵ Çakırcalı kır serdarı olduktan sonra kendisine beş yüz zeybeklerine ise iki yüz ellışer kuruşluk maaş bağlanmıştı. Bkz: **BOA**, BEO, 2555/191597 (Sadareten Aydın vilayetine gönderilen 7 Nisan 1321/20 Nisan 1905 tarihli şifre)

yanında alıyor ve o da *kendi töresince* adalet dağıtıyordu. Elbette bu, o çevredeki bazı ağaların ve eşrafların işine gelmemiştir. Özellikle Çakırcalı'nın affa uğrayıp düze inmesinin menfaatlerine zarar verdiğini gören eşraftan bazıları, eski efelerden Çamlıcalı Hüseyin'i kışkırtarak bir çete kurdurup, Çakırcalı'yı ortadan kaldırmak için dağa çıkartmıştı.⁴⁸⁶

Hükümet, Çakırcalı'dan dağdaki çeteleri temizlemesini beklerken o "hükümetin semtine dahi uğramıyordu".⁴⁸⁷ Bu durum karşısında Çakırcalı'nın cüretini sınırlamak isteyen Sadaret, önce maaşının kesilmesi yoluna gitti.⁴⁸⁸ Fakat Çakırcalı bundan sonra da *uslanmamış* ve tıpkı dağdaki gibi hareket etmeye devam etmişti. Hatta Çakırcalı, eşkıya takibi için Salihli'nin Manastır köyüne giderek *eşkıyanın* yerini söylemeyen köylüleri dövmüş ve bir köylü bu dayak neticesinde ölmüştü.⁴⁸⁹ Bundan sonra da birçok vukuat işleyen Çakırcalı ve zeybekleri⁴⁹⁰ hükümetin dağdaki çeteleri affederek düze indirmeye başlamasını kendisine kurulan bir tuzak olarak algılamış ve affa uğrayan çetelerden Musaoğlu ve Çamlıcalı Hüseyin çetelerine baskınlar yaparak onları öldürmüştü. Bununla beraber ahaliden ve affa uğramış diğer eşkıyalardan bazılarını öldürmüştü ve onun bu davranışı tekrar eşkıyalığa başladığına delil addedilerek yakalanması için, Mayıs 1905'te takip müfrezesi çıkarıldı.⁴⁹¹ Çakırcalı'nın affa kaldığı süre yaklaşık bir yıl sürmüştü ve bundan sonra roller değişecekti. Yani bundan sonra Çakırcalı kaçacak, kısa bir süre önce onun kovaladığı ve artık hükümetin affettiği çeteler ile takip müfrezeleri ise kovalayacaktı.

---

⁴⁸⁶ Yetkin, *Batı Anadolu'da Eşkıyalık...*, s.128.

⁴⁸⁷ BOA, Y.EE.KP., 24/2382; BOA, Y.EE.KP., 24/2347 (Ödemiş Kaymakamı Hilmi imzasıyla Aydın vilayetine çekilen 25 Nisan 1321/8 Mayıs 1905 tarihli şifre telgraf.)

⁴⁸⁸ BOA, BEO, 2555/191597 (Sadareten Aydın vilayetine gönderilen 7 Nisan 1321/20 Nisan 1905 tarihli şifre.)

⁴⁸⁹ BOA, Y.EE.KP.,29/2858 (Aydın vilayetinden Ödemiş kaymakamlığına gönderilen 10 Nisan 1321/23 Nisan 1905 tarihli yazı.)

⁴⁹⁰ Çakırcalı'nın aftayken işlediği suçlar için bkz: BOA, Y.EE.KP.,24/2357; BOA, Y.EE.KP., 29/2823.

⁴⁹¹ BOA, Y.PRK.ASK.,229/20 (İzmir'de Yaveran-ı Hazret-i Şeriyari Kaymakam Refik tarafından 4 Mayıs 1321/17 Mayıs 1905 tarihinde gönderilen şifrenin halli.); BOA, Y.PRK.ASK., 229/5 (İzmir Fırka Kumandanı Ferik Tefik tarafından 17 Nisan 1321/30 Nisan 1905 tarihinde Başkitabete gönderilen şifrenin halli.) BOA, Y.EE.KP., 24/2347; BOA, Y.EE.KP., 24/2382 (Ödemiş Kaymakamlığından Aydın Valiliğine gönderilen 25 Nisan 1321/8 Mayıs 1905 tarihli şifre telgrafın sureti.)

Çakırcalı, kendi hasmı olan çetelerin affedilerek düze indirilmesini devletin ona kurduğu bir komplo olarak düşünmüş ve “yine eşkıyalığını ilan ederek”⁴⁹² hıncını kendini ihbar eden köylülerden almıştı. Efe, kendini ihbar eden üç kişiyi öldürmüş ve cesetlerin birinin üzerine doğrudan Vali Paşa’yı hedef alan bir de tehdit mektubu bırakmıştı. Menteşe mutasarrıfı tarafından 31 Ağustos 1905 tarihinde valiliğe şifreli bir telgrafla bildirilen ve Çakırcalı’nın bir yandan kendini ihbar edenlere gözdağı verdiği ve bir yandan da Paşa’yı tehdit edip alaya aldığı mektup şu şekildeydi:

“Şaki Çakırcaoğlu’nun katlettiği 3 kişiyi muayeneye giden belediye doktoru, maktullerin birinin üzerinde bulduğu bir kâğıdı götürmüş ve mündericatu(n) ağzı bozuk hali budur: ‘Kalk git! Paşa’ya müzevirle gelsin. Paşa kurtarsın. Sana öğretememiş Paşa öteberi istintak edip iyi öğretsin. Merakta kalmasın, karıcıları, kavadları tut ve bir de zeybek tuttum diye sevin. Gelsin tutsun! Hem yaktırsın. Göbek de atarım. Yüz kuvvetlendirip arat.’”⁴⁹³

Çakırcalı çetesi, dağa çıktıktan sonra yine paraya, silaha ve cephaneye ihtiyaç duymuştu. Hedefte ise yine ağalar ve eşraf vardı. Nitekim çete, eşraftan zenginliklerine göre yüklü miktarda fidye almaya başlamış,⁴⁹⁴ İzmir’in zenginleri dahi bağ ve bahçelerine gitmekten korkar hale gelmişti.⁴⁹⁵ Bu durum karşısında Çakırcalı çetesini yakalayamayan devlet, kabahati onu ihbar etmeyen köylülerde görüyor ve birçok köylü yardım ve yataklık suçlamasıyla hapse atılıyordu.⁴⁹⁶

⁴⁹² **BOA**, Y.PRK.ASK., 232/80 (Yaveran-ı Hazret-i Şeriyari Kaymakam Refik tarafından 1 Eylül 1321/14 Eylül 1905 tarihinde gönderilen şifrenin halli.)

⁴⁹³ **BOA**, Y.EE.KP.,26/2507 (Menteşe Mutasarrıflığından Aydın Valiliğine çekilen 18 Ağustos 1321/31 Ağustos 1905 tarihli şifre telgraf.)

⁴⁹⁴ Fidyeye alma olayları için bkz: **BOA**, Y.EE.KP.,25/2489 (Menteşe Mutassarıfı Neşet Bey tarafından 14 Ağustos 1321/ 27 Ağustos 1905 tarihinde Aydın vilayetine çekilen şifre telgraf.); **BOA**, Y.PRK.ASK., 233/84, (Yaveran-ı Şehriyari Kaymakam Refik tarafından 11 Teşrinievvel 1321/24 Ekim 1905 tarihinde gönderilen şifrenin halli.)

⁴⁹⁵ **BOA**, Y.PRK.ASK., 235/65 (İzmir Kumandanlığından Ferik Tevfik’in 1 Kanunusani 1321/14 Ocak 1906 tarihli yazısı.)

⁴⁹⁶ Çakırcalı’ya yardım ve yataklık zannıyla uzun süre hiç yargılanmaksızın hapis hanesinde tutulan köylüler Aydın Valiliğine yazdığı istidalarla, Çakırcalı’nın şimdiye kadar köylerine dahi uğramadığını belirterek suçsuz olduklarını ifade edip merhamet dileniyordu. Yine aynı istidalarda, hiç olmazsa yargılanmalarını talep eden köylülerin şikayetleri için bkz: **BOA**, Y.EE.KP., 27/2609 (Ödemiş Kaymakamı tarafından Aydın Vilayetine gönderilen 20 Kanunuevvel 1321/2 Ocak 1906 tarihli arıza); **BOA**, Y.EE.KP., 27/2642 (Kitabet-i şehriyari İzzet Paşa’ya gönderilen 18 Kanunusani 1321/31 Ocak 1906 tarihli yazı); **BOA**, Y.EE.KP., 27/2631 (Ödemiş kazasına tabi Kayalar köyü ahalisinden Ahmet oğlu Yusuf, Hacı İsmail oğlu Mustafa, Ali oğlu Mestan ve Hacı İsmail oğlu Musa tarafından Aydın Valiliğine gönderilen 19 Kanunusani 1321/1 Şubat 1906 tarihli istida; Ödemiş kazasına tabi Kayalar köyü ahalisinden Ahmed oğlu Yusuf, Hacı İsmail oğlu Mustafa, Ali oğlu Mestan, Hacı İsmail oğlu Musa, Musa oğlu Mehmed, Karaveli oğlu ve Hacı Mehmed oğlu Halil tarafından Aydın Valiliğine gönderilen 2 Şubat 1321/15 Şubat 1906 tarihli istida.)

Köylüler bir yandan çetelere yardım ve yataklık ettikleri gerekçesiyle türlü ezalara katlanırken diğer yandan devletin yapması gereken en temel bayındırlık hizmetlerinde dahi Çakırcalı'dan ve hatta onun namından medet umuyordu. Örneğin bir köylü, pazara giderken geçemediği Alaşehir yolu üzerindeki bir çaya köprü yapması için eşraftan birine Çakırcalı Mehmed adıyla bir tehdit mektubu yazmıştı.⁴⁹⁷

Çakırcalı çetesi, 1905 yılı boyunca birçok vukuat işlemesine rağmen bir türlü ele geçirilemedi. Gerek Çakırcalı ve gerekse diğer çetelerin çıkardığı vukuatlar nedeniyle Batı Anadolu'da artık eşkıyalık zirve noktasına ulaşmıştı. Devletin bunu önlemek için düşündüğü çare ise Balkan ayaklanmalarının ve Arnavud isyanının bastırılmasında önemli başarılar sağlayan Kara Said Paşa'nın, 1906 yılı başında Aydın Vilayeti Umum Takip Kumandanlığına tayin edilmesi oldu. Said Paşa, İzmir'e beraberinde, takip alayı ve müfrezelerle gelmiş, afta olan eşkıyalar da takibe çıkarılmıştı. Yani vilayetin her yeri takip müfrezeleriyle dolmuştu. Bu durum karşısında hem Saray hem de Said Paşa, eşkıyalık sorununun çözüleceğinden emindi. Ne var ki müfrezeler bütün aramalara rağmen Çakırcalı'yı bulamıyor o ve çetesi ise türlü vukuatlar işlemeye devam ediyordu. Çakırcalı bununla da yetinmeyerek kurduğu yardımcı çeteleri olan Kara Ali ve Tekelioğlu Mehmed çetelerini de dağa çıkarıyor ve Kara Said Paşa'yı şaşkına çeviriyordu.⁴⁹⁸ Çetenin faaliyetleri karşısında devlet o derece çaresiz kalıyordu ki, 16 Ocak 1906 tarihli bir belgede "bir-iki batarya top da hazırlanacak olursa takib-i eşkıya kuvvetlerinin Çakırcalı'ya karşı ilan-ı harp etmesinin kararlaştırılacağı" dahi belirtiliyordu.⁴⁹⁹

1906 yılında baharın, yani eşkıyalık mevsiminin gelmesini fırsat bilen Çakırcalı çetesi, faaliyetlerini daha da arttırmış ve zenginleri soymaya devam etmişti.⁵⁰⁰ Sadece Milas'ta dağa kaldırdığı iki çocuğun çiftlik sahibi babalarından iki bin beş yüz lira fidye almıştı.⁵⁰¹ Said Paşa'nın da Çakırcalı çetesiyle başa

---

⁴⁹⁷ BOA, Y.EE.KP., 27/2655 8 Şubat/1321/21 Şubat 1906 tarihli mazbata varakası.) Ayrıca bkz: BOA, Y.EE.KP., 27/2673 (Saruhan Mutasarrıflığından Aydın Valiliğine gönderilen 13 Şubat 1321/26 Şubat 1906 tarihli yazı.)

⁴⁹⁸ Yetkin, **Batı Anadolu'da Eşkıyalık...**, s.138.

⁴⁹⁹ BOA, Y.PRK.UM., 78/3 (3 Kanunusani 1321/16 Ocak 1906 tarihli şifrenin halli.)

⁵⁰⁰ BOA, Y.EE.KP., 24/2357, (Mehmed Galip Bey tarafından Aydın Valiliğine gönderilen 2 Nisan 1321/15 Nisan 1905 tarihli yazı.); BOA, Y.EE.KP., 28/2769 (Mabeyn-i Hümayun Başkitabetine ve Sadarete gönderilen 21 Mart 1322/3 Nisan 1906 tarihli yazı.)

⁵⁰¹ BOA, Y.PRK.MYD., 26/49 (İzmir Fırkası Kumandanlığından Mabeyn-i Hümayun Şifre Katibi Asım Bey'e gönderilen 23 Mart 1322/5 Nisan 1906 tarihli yazı.); BOA, Y.EE.KP., 28/2769 (Mabeyn-i Hümayun Başkitabetine ve Sadarete gönderilen 21 Mart 1322/3 Nisan 1906 tarihli yazı.)

çıkamayacağını anlaşılmaması üzerine devlet, af pazarlıklarına Mart 1906'da tekrar başlıyordu.⁵⁰² Bu pazarlıklar esnasında cüretini daha da artıran Çakırcalı, affına ilişkin irade-i seniyye olmadıkça, tutuklanmış olan yakınları serbest bırakılıp, müsadere edilen hayvan, eşya ve evi geri verilmedikçe teslim olmayacağını ve Sadrazam değişmedikçe de affına dair irade çıkarılmasını ümit etmediğini belirtiyordu.⁵⁰³ Af pazarlıklarının tıkandığı noktalarda ise yazdığı tehdit mektubuyla üzerine gönderilen takip müfrezelerinin geri çekilmesini, yoksa “icabına bakacağını” söylemekteydi.⁵⁰⁴ Çakırcalı'nın bu tehditleri karşısında geri adım atan devrin yöneticileri tarafından nihayet onun “af talebi”, “hükümeten ve siyaseten münasip ve ehven-i mazarrat” addedilerek yani devlet açısından düze inmesinin dağda kalmasından daha zararsız olacağı düşüncesiyle 16 Nisan 1906'da ikinci kez Çakırcalı ve yedi arkadaşı için afv-ı âlî buyruluyor ve irade-i seniyye çıkarılıyordu.⁵⁰⁵ Çakırcalı çetesi, affa mazhar olup düze inmişti lakin onun yardımcı çeteleri olarak görülen Kara Ali ve Tekelioğlu Mehmed çeteleri hala dağdaydı ve birçok vukuat işliyordu. Bu çetelerin de düze inmesi için Çakırcalı'dan aracılık etmesi istendi ve her iki çete de Çakırcalı'nın aracılığıyla affedildi.⁵⁰⁶ Fakat düze indikten sonra Çakırcalı ve onun yardımcı çetelerine hasım olan diğer çeteler onların

---

⁵⁰² **BOA**, Y.EE.KP., 27/2693, (Menteşe Mutasarrıflığından Aydın vilayetine gönderilen 27 Şubat 1321/12 Mart 1906 tarihli şifre telgrafın halli.); Çakırcalı'nın af pazarlıkları sürerken Sadarettin Aydın vilayetine gönderilen 12 Mart 1906 tarihli bir yazıda, onun daha önce affa uğran eşkıyalardan olup olmadığı soruluyor ve eğer affa uğramış ise nasıl cinayet işlemeye fırsat bulduğu soruluyordu. Çakırcalı'nın yeniden dağa çıkmasının üzerinden bir yıla yakın zaman geçmiş olmasına rağmen Sadaretin bundan habersiz olması taşra ile merkez arasındaki iletişim kopukluğunun örneklerindendi. Bkz: **BOA**, BEO, 2779/208418 (Sadarettin Aydın vilayetine gönderilen 26 Şubat 1321/11 Mart 1906 tarihli yazı.)

⁵⁰³ **BOA**, Y.EE.KP., 28/2748 (Nazilli Kaymakamı Galip Bey tarafından 16 Mart 1322/29 Mart 1906 tarihinde Said Paşa'ya çekilen şifre telgrafın halli.)

⁵⁰⁴ Belgede “Çakırcalı Mehmed Bendeleri” imzasıyla yazılan tehdit mektubunun bir başka çete tarafından yazılmış olabileceği de belirtilmektedir: **BOA**, Y.EE.KP., 28/2790; **BOA**, Y.A.HUS., 501/73 (Nazilli Kaymakamı Galip Bey tarafından Aydın vilayetine gönderilen 22 Mart 1322/4 Nisan 1906 tarihli şifrenin halli.)

⁵⁰⁵ **BOA**, İ.HUS.,140/74 (Çakırcalı ve arkadaşlarının affına dair iradenin sureti); **BOA**, BEO, 2808/210531 (Sadarettin Adliye ve Dahiliye Nezaretlerine gönderilen 4 Nisan 1322/17 Nisan 1906 tarihli yazı.); **BOA**, BEO 2808/210532, (Sadarettin Aydın vilayetine gönderilen 3 Nisan 1322/16 Nisan 1906 tarihli yazı.); Af pazarlıklarına dair ayrıca bkz: **BOA**, Y.EE.KP., 28/2749; **BOA**, Y.EE.KP., 28/2758; **BOA**, Y.EE.KP., 28/2735; **BOA**, Y.EE.KP., 28/2769; **BOA**, Y.EE.KP., 28/2800; **BOA**, Y.A.HUS., 501/73; **BOA**, Y.EE.KP., 28/2747.

⁵⁰⁶ **BOA**, Y.EE.KP., 29/2878 (Said Paşa'ya gönderilen 24 Mayıs 1322/6 Haziran 1906 tarihli şifre telgraf.); **BOA**, Y.EE.KP., 30/2983 (Ödemiş kaymakamlığından Aydın Valiliğine çekilen 29 Ağustos 1322/2 Eylül 1906 tarihli şifre telgraf.); **BOA**, Y.EE.KP., 30/2978 (Mirliva Said Paşa tarafından Aydın Vilayetine gönderilen 13 Ağustos 1322/26 Ağustos 1906 tarihli şifre telgraf.); **BOA**, Y.A.HUS., 506/131, (Takib-i Eşkîya Kumandanı Mirliva Said Paşa'nın 22 Eylül 1322/5 Ekim 1906 tarihli telgrafi.)

yakasını bırakmadı ve o da dağdaki çetelerle çatışmaya devam etti.⁵⁰⁷ Devrin yöneticileri, Çakırcalı'nın ürkütülerek tekrar dağa çıkmaması için temkinli davranmaktaydı.⁵⁰⁸ Lakin Çakırcalı'nın her hareketi vilayette heyecana sebep olmaktaydı.⁵⁰⁹

Eylül 1906'da tekrar Aydın Vilayeti Takip Kumandanlığına tayin edilen Kara Said Paşa, göreve başlar başlamaz eşkıyalıkla mücadele adına 1 Eylül 1906'da bir *talimatname* yayınlarak silah taşımının yasak olduğunu duyurmuş ve buna uymayanların “şaki muamelesi” görerek sağ ya da ölü olarak ele geçirileceğini belirtmişti.⁵¹⁰ Affedilen eşkıyaların bir kısmı silahlarını hükümete teslim etmekle birlikte⁵¹¹ Çakırcalı, bunu kendine düzenlenmiş bir komplo olarak görmüştü. Nitekim o, silahlarını teslim edeceğini söylemesine rağmen 2 Kasım 1906'da üzerine sevk edilen bir takip müfrezesiyle çatışmaya girerek müfrezeden üç kişiyi öldürmüş ve iki neferi de yaralayarak üçüncü kez dağa çıkmıştı.⁵¹²

Said Paşa'nın çok sert tedbirler içeren ve Çakırcalı'nın tekrar dağa çıkmasına sebep olan söz konusu talimatnamesi, kanun ve nizamlara tamamen aykırı görülerek yürürlükten kaldırılmış⁵¹³ fakat artık iş işten geçmişti. Zira Çakırcalı artık dağdaydı. Peki, bunun sorumlusu kimdi? Aydın Valisi Kamil Paşa'ya göre bunun tek sorumlusu silahlarını teslim edeceğini vaat ettiği halde onu müfrezelere takip ettirerek tahrik eden Takip Kumandanı Said Paşa'ydı. Çünkü Çakırcalı takipçilerden

---

⁵⁰⁷ **BOA**, Y.EE.KP., 30/2978 (Mirliva Said Paşa tarafından 13 Ağustos 1322/26 Ağustos 1906 tarihinde Aydın Valiliğine gönderilen şifre telgraf.)

⁵⁰⁸ Bkz: **BOA**, Y.EE.KP., 22/2160 (Tire Kaymakamı Rüştü tarafından İzmir Jandarma Kumandanlığına çekilen 25 Ağustos 1322/28 Ağustos 1906 tarihli şifre telgraf.)

⁵⁰⁹ Örneğin Çakırcalı'nın hiçbir vukuat işlemediği halde Kasaba (Turgutlu) trenine binmesi dahi yolcuların heyecanına sebep olmuş ve Sadaret bu olay hakkında bilgi istemişti. Bkz: **BOA**, BEO, 2927/219451 (Sadarettin Aydın Valiliğine gönderilen 30 Ağustos 1322/12 Eylül 1906 yazı ve Aydın Valiliğinin 8 Teşrinievvel 1322/21 Ekim 1906 tarihli cevabı)

⁵¹⁰ **BOA**, Y.EE.KP., 31/3003 (Eşkıya Takip Kumandanı Mirliva Said Paşa tarafından hazırlanan talimatname sureti.)

⁵¹¹ **BOA**, Y.PRK.ASK., 241/56 (İzmir Jandarma Kumandanlığının 14 Eylül 322/27 Eylül 1906 tarihli şifresi); Eşkıya Takip Kumandanı Mirliva Said Paşa affa uğradığı halde silahlı olarak gezmeye devam eden bütün eşkıyaların silahlarını hükümete teslim ettiğini ifade etse de Çakırcalı çetesi bunu yapmamıştı. Bkz: **BOA**, Y.A.HUS., 506/131 (Aydın Vilayeti Takib-i Eşkıya Kumandanı Mirliva Said Paşa'nın 22 Eylül 1322/5 Ekim 1906 tarihli telgrafı.)

⁵¹² **BOA**, Y.PRK.A., 14/33 (Aydın Valisi Kamil Paşa tarafından Sadarete gönderilen 23 Teşrinievvel 1322/5 Kasım 1906 tarihli şifre telgraf.); **BOA**, Y.A.HUS., 507/48 (Mirliva Sayid Paşa tarafından Sadaret'e gönderilen 22 Teşrinievvel 1322/ 4 Kasım 1906 tarihli yazı ve Aydın vilayetine gönderilen 21 Teşrinievvel 322/3 Kasım 1906 tarihli şifre telgraf; İzmir Kumandanlığının 21 Teşrinievvel 1322/3 Kasım 1906 tarihli şifre telgrafının sureti.)

⁵¹³ **BOA**, DH.MKT., 1082/26 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 31 Mayıs 1323/13 Haziran 1907 tarihli yazı)

üç kişiyi öldürdükten sonra Söke zabıt memuruna hitaben, “Ben sana ne yaptım. Beş gündün beri beni takip ettiriyorsun. Bunların telefne bizim eşkıyalığımıza sebep oldun” demişti.⁵¹⁴ Takip Kumandanı Mirliya Said Paşa’ya göre ise Çakırcalı’nın dağa çıkmasının tek müsebbibi uzun süredir Çakırcalı ile işbirliği içerisinde olan Vali Kamil Paşa’nın oğlu Said Paşa’ydı. Çünkü Çakırcalı’nın eşkıyalık yapmasında hem onun hem de babasının yani Vali Paşa’nın maddi menfaatleri vardı. Bu nedenle bizzat onlar tarafından kışkırtılan Çakırcalı, tekrar dağa çıkmıştı.⁵¹⁵ Aydın vilayetinde bir yandan eşkıyalık olayları sürüp giderken diğer yandan vilayetteki mülkî ve askerî yöneticiler sürekli Dersaadet’e birbirlerini jurnallıyor ve çok ağır iddialarda bulunuyordu.⁵¹⁶ Yani vilayetin yönetiminde de tam bir keşmekeş hâkimdi ve mülkî idare ile askerî makamlar arasındaki anlaşmazlık, vilayetin asayişinin daha fazla bozulmasına sebep oluyordu.

Dağa çıktıktan sonra bu defa şekavetin şiddetini daha da arttıran Çakırcalı çetesi, yaptığı vukuatlarla korku ve dehşet salmaya devam ediyordu.⁵¹⁷ Buna karşın eşkıyalık olaylarını bir türlü önleyemeyen Aydın Valisi Kamil Paşa, bu hususta başarı gösteremediği ve oğlu Said Paşa’nın da eşkıyalarla işbirliği yaptığı gerekçesiyle görevden azledildi.⁵¹⁸ Onun yerine atanan Faik Bey, eşkıyalığı ortadan kaldırmaya çalıştıysa da sorun artık kronikleşmişti. Yapılan bütün aramalara rağmen Çakırcalı çetesine ulaşamıyor, o ise sürekli yeni vukuatlar işliyordu. Nitekim Kasım

---

⁵¹⁴ **BOA**, Y.PRK.A., 14/33, (Aydın Valisi Kamil Paşa tarafından Sadarete gönderilen 23 Teşrinievvel 1322/5 Kasım 1906 tarihli şifre telgraf.); Kamil Paşa’nın söz konusu iddiaları için ayrıca bkz: **BOA**, Y.EE.KP., 32/3115; **BOA**, Y.EE.KP., 40/3974 (Aydın eski Valisi Kamil Paşa tarafından Başkıtabela gönderilen 27 Mayıs 1323/9 Haziran 1907 tarihli yazının müsveddesi)

⁵¹⁵ **BOA**, Y.A.HUS., 507/48 Mirliya Sayid Paşa tarafından Sadarete gönderilen 22 Teşrinievvel 1322/4 Kasım 1906 tarihli yazı.) Fransa’nın İzmir’deki Başkonsolusu Vali’nin oğlu Said Paşa’nın Çakırcalı’yla işbirliği yaptığına dair iddialara Paris’e çektiği telgraflarda geniş yer vermişti. Bkz: Ömer Sami Coşar, “*Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmed Efe*”, **Milliyet**, 3 Mayıs 1973, s.5; Meşrutiyet’in ilanından sonra sansürün kalkmasıyla birlikte gazeteler, Vali Kamil Paşa ve Oğlu Said Paşa arasındaki ilişkiyi çok ağır ifadelerle eleştirmişti. Gazetelerin iddialarına göre Çakırcalı, Vali ve oğluyla doğrudan işbirliği içindeydi. Çakırcalı’yı koruduğu belirtilen Vali Kamil Paşa ve oğlu Said Paşa gazeteler tarafından ihanetle itham edilmişti. Söz konusu haber ve makalelere örnek olarak Bkz: **Ahenk**, 2 Eylül 1325/15 Eylül 1909, s.3; “*Çakırcalı*”, **İttihad**, 4 Temmuz 1327/17 Temmuz 1911, s.1.

⁵¹⁶ Örnek olarak bkz: **BOA**, Y.PRK.A., 14/33; **BOA**, Y.A.HUS., 507/48; **BOA**, Y.PRK.ASK., 242/21.

⁵¹⁷ **BOA**, BEO, 2953/221451 (Sadareten Aydın vilayetine gönderilen 19 Teşrinisani 1322/2 Aralık 1906 tarihli yazı.)

⁵¹⁸ **BOA**, BEO, 2979/223425 (Sadareten Takib-i Eşküyaya Kumandanı Mirliya Said Paşa’ya 30 Kanunuevvel 1322/12 Ocak 1907 tarihinde gönderilen şifrenin sureti.); Yetkin, **Batı Anadolu’da Eşküyalık...**, s.150.

1907’de köy basan çete, beş kişiyi dağa kaldırmış ve dört Arnavud’u öldürmüştü.⁵¹⁹ Gemi iyice azıya alan Çakırcalı ve yardımcı çetesi Kara Ali, fabrika yakıyor ve birçok zenginın çocuklarını dağa kaldırıyor.⁵²⁰ Çete, daha önceki dağa çıkışlarında da yaptığı gibi kendilerini ihbar edenleri öldürüyor⁵²¹ ve bu sayede hem kendi yataklarına hem de devlete gözdağı veriyordu.

1907 yılında birçok suç işleyen Çakırcalı çetesinin artık öyle kolay lokma olmadığını ve geleneksel takip yöntemleriyle ele geçirilemeyeceğini hükümet de anlamıştı. Nitekim Dâhiliye Nezaretinden Sadarete yazılan 21 Kasım 1907 tarihli yazıda Çakırcalı’nın şimdiye kadar yüzlerce adam öldürdüğü ve harap ettiği ocakların hesapsız olduğu belirtildikten sonra bu “cani-i eşher”in yani en meşhur caninin para almak için yol kesen sıradan bir adam olmayıp “fıkr-i intizam” takip ettiği ifade ediliyordu. Yine aynı yazıda diğer eşkıyalara benzemeyen Çakırcalı Mehmed için farklı tedbirler alınmasının gerektiği belirtiliyordu.⁵²² Bu kapsamda Çakırcalı’yı bir türlü ele geçiremeyen hükümet, ona olan hıncını ailesinden çıkartıyor ve iki eşi, iki kız çocuğu ile kayınbabası Çakırcalı’yı teslim olmaya zorlamak için Çorum’a sürülüyordu.⁵²³ Fakat alınan bütün önlemlere ve yüzlerce takipçiye rağmen çete bir türlü ele geçirilemiyordu. Buna karşın çete o kadar azıtmıştı ki, görevden azledilen Vali Kamil Paşa’nın verdiği bilgiye göre sadece üç ayda katledilen insan sayısı altmış geçmişti.⁵²⁴ Bu durum karşısında hiçbir başarı sağlayamayan devlet ise

---

⁵¹⁹ **BOA**, DH.MKT., 1082/26, (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine çekilen 29 Teşrinievvel 1323/11 Kasım 1907 tarihli şifre telgrafın sureti; Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine çekilen 5 Teşrinisani 1323/18 Kasım 1907 tarihli şifre telgrafın sureti.)

⁵²⁰ **BOA**, DH.MKT., 1082/26, (Dâhiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 8 Teşrinisani 1323/21 Kasım 1907 tarihli yazı.)

⁵²¹ **BOA**, DH.MKT., 1082/26; BEO, 3179/238409 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine çekilen 29 Teşrinievvel 1323/11 Kasım 1907 şifre telgrafın sureti.)

⁵²² **BOA**, BEO, 3193/239453; **BOA**, Y.PRK.ASK., 242/21 (Dâhiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 8 Teşrinisani 1323/21 Kasım 1907 tarihli yazı.)

⁵²³ **BOA**, BEO, 2979/223425 (Sadareten Takib-i Eşküyaya Kumandanı Mirliya Said Paşa’ya gönderilen 30 Kanunuevvel 1322/12 Ocak 1907 tarihli şifrenin sureti.); **BOA**, DH.MKT., 1114/52; (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 30 Kanunuevvel 1322/12 Ocak 1907 tarihli yazının sureti; Ankara Valisi tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 17 Temmuz 1323/30 Temmuz 1907 tarihli yazı; Aydın Valisi tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 18 Temmuz 1323/31 Temmuz 1907 tarihli yazı; Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 11 Ağustos 1323/24 Ağustos 1907 tarihli yazı; Dâhiliye Nezaretinden Ankara vilayetine gönderilen 8 Kanunuevvel 1323/21 Aralık 1907 tarihli yazı; Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 8 Kanunuevvel 1323/21 Aralık 1907 tarihli yazı.)

⁵²⁴ **BOA**, Y.EE.KP., 32/3115; **BOA**, Y.EE.KP., 40/3974 (Aydın eski Valisi Kamil Paşa tarafından Başkıtibete gönderilen 27 Mayıs 1323/9 Haziran 1907 tarihli yazının müsveddesi.)

tekrar geleneksel yöntemine başvurmuş ve Çakırcalı, 1908 yılı başında üçüncü kez yeniden affedilmişti.⁵²⁵

Çakırcalı'nın affedildiği 1908 yılı, aynı zamanda İttihat ve Terakki Cemiyetinin İzmir ve çevresinde oldukça aktif olduğu bir döneme denk düşmekteydi. Cemiyetin İzmir ve çevresindeki teşkilatlanmasını yürüten Dr. Nazım Bey, şöhretinden istifade etmek için Çakırcalı'yı Cemiyet'e üye yapmaya çalıştıysa da o böyle siyasî düşüncelerden anlamadığı gerekçesiyle bu teklifi reddetmişti. Fakat daha önce de değinildiği üzere Çakırcalı, affa uğramış diğer eşkıyalarla birlikte Cemiyete sadık kalacağına dair yemin etmişti. Çakırcalı afta olduğu Şubat 1908'den Eylül 1911'e kadar vukuat işlememişti. Fakat onun ününden yararlanmak isteyenler Çakırcalı namıyla zenginlerden fidye almaya devam etmekteydi.⁵²⁶

I.2.5.2.Çakırcalı'nın Yeniden Dağa Çıkışı: İlk Tepkiler ve İlk Önlemler

Çakırcalı'nın muavin çetelerinden ve en gözde zeybeklerinden olan Kara Ali ve arkadaşları aftayken yakalanmıştı. Bu olay üzerine Çakırcalı'nın intikam almak için tekrar dağa çıktığı söylentileri çıkmışsa da bunun bir dedikodudan ibaret olduğu anlaşılmıştı.⁵²⁷ Ancak eski tecrübelerden ders alan hükümet yetkilileri Çakırcalı'yı *ürkütüp* tekrar dağa kaçırmamak için temkinli davranmıştı.⁵²⁸

Buna rağmen Çakırcalı çetesi, 11 Eylül 1909'da gerçekleştirdiği *dehşet verici* bir olayla tekrar dağlara geri döndü. Çete, söz konusu tarihte bir pusu kurarak Ödemiş'in Kayaköyü civarında Tekelioğlu Mehmed çetesinin takibinde olan Manisa Jandarma Binbaşısı Rüstem Efendi müfrezesine pusu kurmuş ve Binbaşı Rüstem Efendi'yle sekiz jandarmayı öldürmüş, sağ bıraktıklarının ise silah, cephane ve hayvanlarına el koyarak dağın yolunu tutmuştu.⁵²⁹ Bu olay vilayette adeta şok etkisi

⁵²⁵ BOA, Y.PRK.MYD., 26/95 (Osmanzade El-hac Hüsnü Hüseyin(?) Tarafından Mahmed Şakir Paşa'ya gönderilen 22 Kânunusani 1323/4 Şubat 1908 tarihli yazı.)

⁵²⁶ Örnek olarak bkz: **Ahenk**, 2Teşrinievvel 1324/15 Ekim 1908, s.3.

⁵²⁷ “Çakıcı Nerede”, **İttihad**, 29 Haziran 1325/12 Haziran 1909, s.3; **Ahenk**, 28 Haziran 1325/ 11 Temmuz 1909, s.2; **Ahenk**, 30 Haziran 1325/ 13 Temmuz 1909, s.3.

⁵²⁸ BOA, DH.MUİ., 2-5/19, Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 30 Ağustos 1325/12 Eylül 1909 tarihli yazı.)

⁵²⁹ BOA, DH.MUİ., 2-5/19, (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 30 Ağustos 1325/12 Eylül 1909 tarihli şifre.); BOA, BEO, 3646/273381, Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 31 Ağustos 1325/13 Eylül 1909 tarihli yazı); “Çakırca Mehmet'in

yaratmıştı. Çakırcalı'nın Rüstem Bey ve beraberindekileri öldürmesi bir nebze de olsa asayişin sağlandığı Aydın vilayetinde her şeyi altüst etmiş ve Ege'nin eşkıyalık tarihinde yeni bir sayfa açmıştı. Peki, Çakırcalı neden tekrar dağa çıkmıştı? Bu soruya verilen ilk cevap Binbaşı Rüstem Bey'in 1901 yılında Çakırcalı tarafından öldürülen Mülazım Hüsnü Efendi'nin ağabeyi olması ve bu nedenle de Çakırcalı'dan intikam almak istemesiydi. Nitekim Rüstem Bey, bir müfrezeyle birlikte Çakırcalı'nın oturduğu Kayaköy'e girmişti. Fakat bu affin şartlarına aykırıydı. Çünkü Çakırcalı en son affedildiğinde affin şartları arasında onun bulunduğu köye jandarma ve zaptiye girmemesi de vardı. Rüstem Bey'in kendisinden intikam almak istediğini ve affin şartlarının bozulduğunu düşünen Çakırcalı ise böyle bir eylemi gerçekleştirerek tekrar dağa çıkmıştı.⁵³⁰

Çakırcalı gerçekten Rüstem Bey'in onu öldüreceğini düşünüp ondan önce mi davranmıştı? Yoksa zaten dağa çıkmayı düşünüyordu da bunu bahane mi etmişti? Bu sorulara kesin bir cevap vermek oldukça güç. Lakin Meşrutiyet'in ilanından sonra artık yerel idarecilerin desteğinden mahrum kalan ve yeni hükümetlerin eşkıyaya karşı daha şiddetli tedbirler aldığını gören Çakırcalı'nın diken üstünde olduğu düşünülebilir. Buna bir de en sevdiği zeybeklerinden olan Kara Ali ve arkadaşlarının aftayken tutuklanarak idamla yargılanıyor olması eklenince, Çakırcalı'nın artık sıranın kendine geldiğini düşünerek böyle bir olaya girişmesi akla yatkın görünmektedir.

Çakırcalı'nın tek seferde dokuz kişiyi öldürüp tekrar dağa çıkması, onu İzmir gazetelerinin başlıca gündem maddesi yapmıştı. Gazeteler, onun Abdülhamid devrinde işlediği cinayetleri anlatıyor; ne büyük bir *cani ve katil* olduğundan bahsediyordu. Rüstem Bey'in İzmir'deki cenaze töreninde atılan nutuklar ise Çakırcalı'ya olan nefreti daha da körüklüyordu.⁵³¹ *Ahenk* gazetesinin haberine göre Çakırcalı'nın namını işitip de kalplerinde dehşet ile karışık bir korku duymayan yok gibiydi. Ayrıca onun şimdiye kadar ortadan kaldırılamamasının sebebi de eski devrin

---

Yeni ve Son Derece Feci Bir Cinayeti Daha", **Ahenk**, 1 Eylül 1325/14 Eylül 1909, s.3; Çakırcalı Mehmed Efe'nin Rüstem Bey ve beraberindekileri neden öldürdüğüne dair bkz: Murad Sertoğlu, **Çakırcalı Efe Nasıl Öldürüldü**, Güven Basım ve Yayın Evi, İstanbul, Ty., s. 3-10; Üsküp, **a.g.e.**, s.223-227; Dural, **Bize Derler Çakırca...**, 260-265.

⁵³⁰ "*İçeri İşlerimizden Eşkıyalık*", *Köylü*, 31 Teşrinievvel 1325 /13 Aralık 1909, s.1; **Ahenk**, 11 Eylül 1325/24 Eylül 1909, s.3; Ayrıca bkz: Üsküp, **a.g.e.**, s.223-227; Sertoğlu, **Çakırcalı Efe Nasıl Öldürüldü?**, s.3-10.

⁵³¹ **Ahenk**, 2 Eylül 1325/15 Eylül 1909, s.3.

devlet adamlarının zaaflarıydı. Söz konusu yazıda “Artık, Çakırcalı namı, alem-i sekavetten –her ne ile mümkün ise- büsbütün kaldırılmalıdır.” denilerek Çakırcalı’nın meşrutiyet hükümetinin elinden kurtulamayacağı iddia ediliyordu.⁵³²

İttihad ve Terakki Cemiyetinin yayın organı olan *İttihad* gazetesi ise eleştirilerinde çok daha ağır bir dil kullanıyordu. Söz konusu gazetede Hüseyin Fehmi Bey tarafından kaleme alınan “Mesâil-i Dâhiliye: Çakırcalı ve Asayiş-i Vilayet” başlığıyla kaleme alınan yazıda, Çakırcalı’nın “İnsan kıyafetindeki bir ejderha” olduğu ve “bir kasabalık masumun başını yediği” belirtiliyordu. Ona göre Çakırcalı adi bir eşkıya olmayıp Ödemiş ve çevresini nüfuzu altına almış, her köyde yatakları olan, halkı tehdit ve korkuyla kendine bağlamış bir “cebbâr⁵³³”dı. Hüseyin Fehmi Bey’in eleştirilerinin hedefinde öncelikle *devr-i sabıkın* yöneticileri vardı. Ona göre şimdiye kadar her ne suretle olursa olsun ortadan kaldırılması gereken Çakırcalı *alçağını* daha önce affeden devr-i istibdadın “hükümet-i müstebidesi” ve o devrin idarecileri “ya aciz idi, yahud hain”di. Eski defterleri tekrar açan Hüseyin Fehmi Bey, 1895-1907 yılları arasında Aydın Valiliği yapan Mehmed Kamil Paşa’nın⁵³⁴ oğlu olan ve aynı zamanda “eşkıya tenkil Komisyonu”nun da başında olan Said Paşa’nın Çakırcalı’ya her türlü yardımı yaptığını ve hatta gasp edilen paraları paylaştıklarını iddia ediyordu. Yazara göre bir şakinin affını kabul etmek, o şakiye “aman dilemek”ten başka bir şey değildi. Zira bir devletle savaş meydana gelmesi durumunda mağlubiyetin anlaşılabilir bir şey olduğunu fakat en küçük bir devlet için bile “ciğeri beş para etmez bir şakinin” kurduğu on kişilik bir “haydut çetesine” yenilmekte “zilletten başka şeref denecek bir nokta tasavvur olunamazdı.” Devlet zilletten kurtulmaya çalışacağına Çakırcalı’ya “aman demek” suretiyle bu zilleti ikiye katlamıştı.

Hüseyin Fehmi Bey’in eleştirilerinden Sultan Abdülhamid de nasibini almıştı. O, Abdülhamid’in dört yüz kişiyi öldürmüş bir caniyi affetmeye hakkı olmadığını belirtiyor ve Padişah’ın bu suretle yüz kişinin kanını kendi zimmetine geçirdiğini belirtiliyordu. Meşrutiyet döneminde kurulan hükümetleri de eleştiren yazar, “devr-i

---

⁵³² “Çakırca Mehmet’in Yeni ve Son Derece Feci Bir Cinayeti Daha”, **Ahenk**, 1 Eylül 1325/ 14 Eylül 1909, s.3.

⁵³³ Cebbar: Zalim, gaddar.

⁵³⁴ Mehmed Kamil Paşa’nın Aydın Valiliği için bkz: Mehmet Ali Keskin, **İzmir Valileri (Kurtuluş Kadar Aydın Valileri 1390-1992)**, İzmir 1992, s.59-65.

sabık”ın her türlü yolsuzluklarına bir çare aranırken neden Çakırcalı’ya dair olan “aman fermanına” bir yıldır son verilmediğini ve onun serbestçe gezmesine müsaade edildiğini soruyordu.

Hüseyin Fehmi Bey, Rüstem Bey’in başının kesilip göbeğinin üstüne konması ve sekiz jandarmanın öldürülmesinin millet ve devletin namusuna ağır bir hakaret olduğunu belirterek derhal Ödemiş ve çevresinde idare-i örfiye ilan edilmesini talep ediyordu. O, hükümeti uyararak Çakırcalı’nın tekrar eşkıyalığa başlamasıyla birlikte henüz dağa çıkmamış olan diğer çetelerin de dağın yolunu tutmasına sebep olacağını iddia ediyor ve en şiddetli tedbirlerin alınmasını talep ediyordu. Meşrutiyet, “azim, metanet ve katiyet devridir” diyen yazar, vilayetin asayişini bozan eşkıyalık sorununun her ne suretle olursa olsun halledileceğini belirterek “... Birkaç yüz bin lira mı lazım? Sekiz on tabur asker mi icab ediyor? Dağlar mı köyler mi topa tutulacak? Ne olacak ise olmalı, vilayetimiz katiyen temizlenmelidir. Eğer Abdülhamid devrinde değil isek, eğer hâkimiyet-i milliye devrinde bulunuyorsak işte milletin istediği netice budur...”⁵³⁵ demek suretiyle ileride alınacak şiddetli tedbirleri şimdiden haber veriyordu.

Vilayete geleli henüz bir hafta geçen Vali Mahmud Muhtar Paşa, Çakırcalı’nın tekrar dağa çıkmasıyla telaşa düştü. Zira o, gerek Kamil Paşa’nın ve gerekse Rauf Paşa’nın vilayetin eşkıyalık sorununu çözemediği için görevden alındığının bilincindeydi ve selefi olan valilerle aynı kaderi paylaşmak istemiyordu. Onun bu telaşı Dâhiliye Nezaretiyle yazışmalarına da yansımıştı. Nitekim Çakırcalı’nın dağa çıkışından bir gün sonra, yani 12 Eylül’de Dâhiliye Nezaretine çektiği şifreli telgrafta, olayı aktardıktan sonra, halkın Çakırcalı’yı kısmen korkudan kısmen de menfaatleri gereği koruyacağını belirterek bunların sadece askerî takiple yakalanamayacağını ifade etmekteydi. Çakırcalı çetesinin ele geçirilebilmesi için etkili ve özel bir dizi tedbirin alınmasını isteyen Vali, öncelikle eşkıyanın lojistik desteğini kesmek maksadıyla Çakırcalı ve Tekelioğlu çetelerine yataklık etmeye “meyilli” olanların vilayet dışına gönderilmesini talep ediyor, bu iki çete reisinin aile ve akrabalarının Trablusgarb’a sürülmelerini istiyordu. Vali Mahmud Muhtar Paşa, alınması gereken diğer tedbirleri ise şu şekilde sıralıyordu: Çakırcalı’nın başına

---

⁵³⁵ Hüseyin Fehmi, “Mesâil-i Dâhiliye: Çakırcalı ve Asayiş-i Vilayet”, **İttihad**, 1 Eylül 1325/14 Eylül 1909, s.1.

1.000, Tekelioğlu'nunkine ise 200 lira ödül konulmalı ve bunların yerlerini tespit etmek için kılavuzlar istihdam edilmeli. Ödemiş kazasında eşkıyalık meselesinde lakayt davranan ya da Çakırcalı'ya yardım ettikleri rivayet dahi edilen sivil ve askerî görevlilerin yerine yenileri tayin edilmeli. Ahalinin Çakırcalı'dan ziyade *Hükümetten korkması için* Ödemiş ve havalisinde idare-i örfiyenin ilan edilerek divan-ı harp kurulmalı. Bu tedbirler alınmadıkça vilayetin asayişinin sağlanmasının mümkün olmadığını belirten Vali, acilen gerekenin yapılmasını talep etmekteydi.⁵³⁶

Mahmud Muhtar Paşa'nın bu derece sert tedbirler alınmasını talep etmesinin ardında, basın da yönlendirmesi vardı. Zira gazeteler Çakırcalı'nın ortadan kaldırılması hususunda ona güvendiklerini belirterek sert tedbirler alması yönünde teşvik etmekteydi.⁵³⁷ Ayrıca Vali Mahmud Muhtar Paşa'nın idare-i örfiye isteğine Aydın vilayetinin mebusları da iştirak ediyordu. Nitekim vilayetin yedi mebusu, 13 Eylül 1909'da Dâhiliye Nezaretine çektikleri ortak bir telgrafta, Çakırcalı'nın tekrar dağa çıkmasıyla memleketin yeniden zor bir devreye girdiğini belirterek ahalinin korku ve dehşet içinde kaldığını ifade ediyordu. Mebuslar, Çakırcalı meselesinin daha da büyümesinin kuvvetle muhtemel olduğunu dile getirerek valinin de belirttiği üzere idare-i örfiyenin elzem olduğunu ileri sürüyor ve bunu memleketin selameti adına talep ediyordu.⁵³⁸

Bütün bu taleplere rağmen Dâhiliye Nezareti ise durumun vahametini tam olarak kavramamış gibi görünüyordu. Nitekim Mahmud Muhtar Paşa'nın yukarıda değinilen isteklerinden idare-i örfiye ilanı ve sürgünlere dair olanları, Kanun-ı Esasi'ye aykırı olduğu gerekçesiyle reddedilmişti. Talep edilen para hususunda da Maliye Nezaretiyle görüşüldüğü belirtilerek alınan tedbirlerin bir kat daha artırılıp Çakırcalı ve avenesinin biran önce yakalanması emredilmişti.⁵³⁹

Vilayette huzur içinde valilik yapabilmesi için Çakırcalı'yı ortadan kaldırması gerektiğinin farkında olan Mahmud Muhtar Paşa, gazetelere verdiği duyuruyla

---

⁵³⁶ BOA, DH.MUİ., 2-5/19 (Aydın Valisi Mahmut Muhtar Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 30 Ağustos 1325/12 Eylül 1909 tarihli şifre.)

⁵³⁷ “Çakırca Mehmed'in Yeni ve Son Derece Feci Bir Cinayeti Daha”, **Ahenk**, 1 Eylül 1325/ 14 Eylül 1909, s.3.

⁵³⁸ BOA, DH.MUİ., 2-3/3 (Aydın vilayetinden yedi mebus tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 5 Eylül 1325/18 Eylül 1909 tarihli telgraf.)

⁵³⁹ BOA, DH.MUİ., 2-5/19 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 31 Ağustos 1325/13 Eylül 1909 tarihli şifre; Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 31 Ağustos 1325/13 Eylül 1909 tarihli yazı.)

Çakırcalı ve Tekelioğlu Mehmed'in başlarına ödül konulduğunu ilan etti.⁵⁴⁰ "Çakırcalı ve Tekeli Habisleri Hakkında İlan" başlığını taşıyan bu duyuruya göre Çakırcalı, eşkıyalığa başladığı on yıldan beri üç-dört yüz kişiyi öldürmüş, yüzlerce ocağı söndürerek binlerce masum çocuğu yetim bırakmıştı. Vilayetin hemen her yerinde asayişsizlik hüküm sürmekte olup çiftçi ve tüccarların milyonlarca lira zararına sebep olan, "mülkün en güzide bir vilayetin merkez-i şekavet add ve telakkisine sebebiyet veren" Çakırcalı'nın işlediği son cinayet, hükümeti bu caninin takip ve yakalanması için daha radikal tedbirler almaya sevk etmişti. Her ne suretle olursa olsun izale-i vücudu elzem olan bu caninin ve Tekeli namıyla Aydın vilayetin eşkıyalık âleminde şöhret kazanmış olan diğer canavarın takip ve tenkillerini kolaylaştırmak amacıyla şaki Çakırcalı Mehmed'i ölü veya sağ olarak yakalayana 1.000, Tekelioğlu Mehmed'i yakalayanlara ise 200 lira verilecekti.⁵⁴¹

Valilik bir müddet sonra mükâfatın sınırlarını genişleterek Çakırcalı'nın bulunduğu yeri müfrezelere ihbar edip bu ihbarında haklı çıkan muhbirlere de ellişer lira verileceğini duyurdu.⁵⁴² Çakırcalı'yı ele geçirmek için hükümet tarafından alınan tedbirler mükâfat ilanı ile sınırlı kalmamış ve *Ahenk* gazetesinin yazdığına göre Çakırcalı'nın takibine de devam edilmekte olup İzmir'den iki bölük asker ile iki kıta top gönderilmişti.⁵⁴³

Devletin başına ödül koyduğu Çakırcalı'nın ise kendine güveninin tam olduğu anlaşılıyordu. Nitekim o, 20 Eylül 1909'da Birunabad'ın Erbeyli tren istasyonuna gelerek istasyon memuruna hükümetin kellesini götürene 1.000 lira ödül vermeyi vaat ettiği haberinin doğru olup olmadığını sormuş ve *Ahenk*'in anlatımıyla "canavar herif kellesinin bu derece kıymet bulmasından memnuniyetini ima eder surette" gülmüştü.⁵⁴⁴

Vali Mahmud Muhtar Paşa'nın Çakırcalı'yı ortadan kaldırmak için hükümetten istekleri ve aldığı önlemler bunlarla sınırlı değildi. Vali, adeta başka bir devletle savaşa girişecekmişçesine hazırlık yapıyordu. Çakırcalı'nın eldeki takip

---

⁵⁴⁰ BOA, MV., 132/83, (16 Eylül 1325/29 Eylül 1909 tarihli Meclis-i Vükela müzekkeratına mahsus zabıt varakası.)

⁵⁴¹ "Çakırcalı ve Tekeli Habisleri Hakkında İlan", *Ahenk*, 3 Eylül 1325/16 Eylül 1909, s.3; "İlan-ı Resmi", *İttihad*, 3 Eylül 1325/16 Eylül 1909, s.2.

⁵⁴² *Ahenk*, 9 Eylül 1325/22 Eylül 1909, s.3.

⁵⁴³ *Ahenk*, 5 Eylül 1325/18 Eylül 1909, s.2.

⁵⁴⁴ *Ahenk*, 12 Eylül 1325/25 Eylül 1909, s.2.

müfrezeleriyle yakalanamayacağını düşünen Vali, ahaliden eşkıya takibine gönüllü olan birçok kişiyi silahlandırmak için Dâhiliye Nezaretinden bin tane martin ile elli sandık cephaneye talep ediyor ve herhangi bir gecikmeye tahammülünün olmadığını belirtiyordu.⁵⁴⁵ Nihayetinde Harbiye Nezareti eşkıya takibinde istihdam edilecek halka dağıtılmak üzere 1.000 martin ile elli sandık cephaneye verilmesi için gereken yerlere emir veriyor⁵⁴⁶ ve eşkıya takibinde kullanılmak üzere bir miktar para gönderiliyordu.⁵⁴⁷

Alınan bütün bu önlemleri yeterli görmeyen Vali, idare-i örfiye ilanı ve sürgünler konusundaki ısrarını sürdürmüş fakat onun istekleri Dâhiliye Nezaretince yine reddedildi. Nezaretin bu tutumu Vali Paşa'yı hiddetlendirmiş olacak ki, o yine Nezarete başvurarak eşkıyalık sorunu karşısında *hükümetin haysiyetinin muhafazası için* daha şiddetli tedbirler alınması gerektiğini belirtip bu meseleyi müzakere edebilmek için İstanbul'a gelmesine müsaade edilmesini talep etti.⁵⁴⁸ Dâhiliye Nezareti ise Vali'nin hem İstanbul'a gitme hem de idare-i örfiye isteğini bir kez daha reddederek bunun yerine bir an önce Ödemiş'e giderek gereken bütün tedbirleri almasını emretti. Ayrıca Nezaret, alınan tedbirler yeterli olmazsa ancak o zaman idare-i örfiye meselesinin Meclis-i Vükelaya arz edilebileceğini belirterek devletin eşkıyalıkla mücadelede başvurduğu geleneksel yöntemlerden birine başvurulmasını; daha önce affedilmiş olan eşkıyalardan istifade edilerek Çakırcalı'nın ortadan kaldırılmasını istedi.⁵⁴⁹

Nezaretin ipe un sermekte olduğunu gören Vali Mahmud Muhtar Paşa, geleneksel yöntemlerle Çakırcalı çetesinin yok edilemeyeceğinin farkındaydı. Eşkıyalık meselesine dair oldukça detaylı bir araştırma yaptığı anlaşılan Vali, vilayetteki eşkıyalık olaylarını önlemenin ancak İtalya'nın ve Mısır'da İngiltere'nin

---

⁵⁴⁵ **BOA**, DH.MUİ., 2-3/20, (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 7 Eylül 1325/20 Eylül 1909 tarihli telgraf; Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 9 Eylül 1325/22 Eylül 1909 tarihli yazı.; Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine Çekilen 7 Eylül 1325/20 Eylül 1909 tarihli telgraf.)

⁵⁴⁶ **BOA**, DH.MUİ., 2-3/20, (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 19 Eylül 1325/3 Ekim 1909 tarihli yazı.)

⁵⁴⁷ **BOA**, BEO 3646/273381; (Dâhiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 23 Eylül 1325/6 Ekim 1909 tarihli yazı; Sadarettten Dâhiliye Nezaretine gönderilen 22 Eylül 1325/5 Ekim 1909 tarihli yazı.)

⁵⁴⁸ **BOA**, DH.MUİ., 2-3/32, (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa'nın Dahiliye Nezaretine gönderdiği 6 Eylül 1325/19 Eylül 1909 tarihli şifrenin halli.)

⁵⁴⁹ **BOA**, DH.MUİ., 2-3/32, (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 7 Eylül 1325/20 Eylül 1909 tarihli yazı.)

takip ettiği yolla, yani idare-i örfiye ilan edip hemen divan-ı harp kurmakla mümkün olacağında ısrarcıydı. Eşkıyalık sorununu çözebilmesi için bütün taleplerinin tereddütsüz yerine getirilmesi gerektiğini belirten Vali, Dâhiliye Nezaretinin oyalayıcı tavrı karşısında istifa restini çekerek isteklerinin kabul edilmesini ya da yerine *tamamıyla güvene layık bir valinin* tayin edilmesini istiyordu.⁵⁵⁰ Vali'nin istifa resti ve kararlılığı karşısında geri adım atan Dâhiliye Nazırı, Vali Mahmud Muhtar Paşa'ya çektiği 5 Ekim tarihli telgrafta "*Biraderim, esasında İstanbul'a gelmenizde beis yoktur.*" diyerek İstanbul'da yapılacak müzakere sonrasında gerekli görülen tedbirlerin yerine getirileceğini belirtiyordu.⁵⁵¹

Eşkıyalık sorununun çözümüne dair Valilik ile Dâhiliye Nezareti arasındaki yazışmalar, kamuoyuna da yansımış ve gazeteler de tartışmaya dâhil oldu. Gazeteler bir yandan eşkıyalık sorununa kendileri çözüm üretmeye çalışırken diğer yandan Vali Mahmud Muhtar Paşa'nın almayı düşündüğü tedbirler hususunda fikirlerini beyan ediyordu. *İttihad* gazetesi idare-i örfiye isteğini sonuna kadar desteklerken *Ahenk* gazetesi bu konuda oldukça uzun bir makale neşrederek muhalefet etmekteydi. Gazeteye göre, evet Çakırcalı "habis-i şehir"di. Ona karşı halkın intikam ve nefret duyguları yeniden uyanmıştı. Hatta Çakırcalı'nın memlekette ve özellikle de Aydın vilayetinde "ne büyük afet, ne büyük bela ve ocak yıkıcı olduğu senelerden beri işlediği suçlar ve öldürdüğü insanların" ne derecelere ulaştığını bilmeyen kalmadığı için "Çakırcalı nam habisin ittisamını, bunun destan-ı şekavet-i unvanını işitenlerin kalbi titrememek, tüyleri ürpermemek kabil değildi." Bu bakımdan alınacak en şiddetli tedbirler bile kabul görebilirdi. Lakin Çakırcalı, en nihayetinde "ateş olsa düştüğü yeri yakabilirdi". Bu yüzden bir eşkıyanın yakalanması için vilayette idare-i örfiye ilan edilerek halkın buna maruz bırakılmasının hiç de uygun olmayacağı belirtiliyordu.⁵⁵²

Çakırcalı çetesi ise adeta Vali'nin yukarıda değinilen iddialarını haklı çıkarırcasına dağa çıktıktan sonra ilk vukuatını işliyordu. 21 Eylül 1909 gecesi, Çakırcalı Mehmed çetesiyle onun muavin çetesi olan Tekelioğlu Mehmed çetesi

⁵⁵⁰ BOA, DH.MUİ, 2-3/32, (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 8 Eylül 1325/21 Eylül 1909 tarihli şifrenin halli.)

⁵⁵¹ BOA, DH.MUİ, 2-3/32, (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 22 Eylül 1325/5 Ekim 1909 tarihli yazı.)

⁵⁵² Ahenk, 10 Eylül 1325/23 Eylül 1909, s.3.

birleşerek Germencik nahiyesinin Erbeyli köyünü basıp eşraftan Yörük Sarı Bey'i, Hacı İbrahim oğlu Molla Mehmed'i ve Aydın Belediyesi Başkâtibi Osman Efendi'yi fidye almak amacıyla dağa kaldırdı. Çakırcalı çetesi, bu üç kişiden toplam 3.300 lira fidye istemişti. Fakat söz konusu kişilerin aileleri fidye olarak 1.100 lira gönderebilmiş, Çakırcalı ise bu parayı “zahmete bile değmeyeceği” gerekçesiyle reddederek 2.500 lira gönderilmedikçe esirleri kesinlikle serbest bırakmayacağını söylemişti. Nihayetinde Çakırcalı dağa kaldırdığı Yörük Sarıoğlu Hüseyin Ağa'dan 2.500, Osman Efendi'den 100 lira almış, Hacı İbrahim oğlu Molla Mehmet'i ise “aczine binaen”, fidye almadan serbest bırakmıştı. Çakırcalı'nın bu vukuatı bölge halkında heyecan ve endişe yaratmış, bahçelerinde bulunanlar evlerine kapanmaya ve hatta kasabalara taşınmaya başlamıştı.⁵⁵³ Her fırsatta devr-i sabıkı ve Abdülhamid'i eleştirmeyi kendine iş edinen gazeteler ise Çakırcalı'nın bu son vukuatını da bu bağlamda ele almıştı. *Ahenk* gazetesi, ahalinin halinin acınacak duruma geldiğini belirterek devr-i istibdatta Abdülhamid'in yaptığı “mezalimin” şimdi de Çakırcalı tarafından yapıldığını, bu yüzden de Çakırcalı habisinin “Hamid-i sani!” namıyla anılmaya başlandığını belirtiyordu. Gazeteye göre ahali, devr-i sabıkta “Hamid!” lafzını nasıl telaffuz etmeye korkuyorsa, şimdi de Çakırcalı namı aynı dehşeti, belki daha ziyade bir korkuyu uyandırıyor.⁵⁵⁴

Bir yandan Çakırcalı'nın başına ödül konulup çeteyi ortadan kaldırmak için yeni çareler aranırken diğer yandan eski bilindik yöntemlere başvuruluyor ve Meşrutiyet'ten önce affedilip düze indirilen eşkıya çeteleri silahlandırılarak eşkıya takibine çıkarılıyordu. Bu eski eşkıyalar arasında Çamlıcalı Hüseyin, Gökdeli Mehmed ve Koca Mehmed vardı. Fakat Vali Paşa'nın Dâhiliye Nezaretinin isteği doğrultusunda aldığı bu önlem İzmir basınıının sert muhalefetiyle karşılaştı. *Ahenk* gazetesinde “Hatıra Gelenler” başlığıyla neşredilen makalede Çakırcalı'nın yakalanması için çareler düşünmenin *vatan vazifesi* olduğu belirtilmekteydi. Fakat

---

⁵⁵³ **Ahenk**, 9 Eylül 1325/22 Eylül 1909, s.3; **Ahenk**, 10 Eylül 1325/23 Eylül 1909, s.2; “Çakırcalı Hakkında”, **Ahenk**, 11 Eylül 1325/24 Eylül 1909, s.3; **Ahenk**, 13 Eylül 1325/26 Eylül 1909, s.3; A. Şinasi, “Vazifede Mesuliyet-i Vicdaniye”, **Ahenk**, 17 Eylül 1321/ 30 Eylül 1909, s.1.

⁵⁵⁴ **Ahenk**, 13 Eylül 1325/26 Eylül 1909, s.3; Çakırcalı'nın tekrar dağa çıkarak zenginleri dağa kaldırıp fidye alması, Batı Anadolu'da ve özellikle de şehir merkezlerinde heyecana ve endişeye neden olmuş ve onun hakkında türlü söylentiler ortaya atılmıştı. Örneğin İzmir'de dolaşan dedikodulara göre Çakırcalı'nın takibiyle görevlendirilen Arnavudlardan bir kısmı çete kurarak onun karısını dağa kaldırılmış ve bu olayı onu ortaya çıkarmak isteyen hükümetin tertiplediği dahi söylenmeye başlamıştı. Lakin bir müddet sonra bunun sadece dedikodudan ibaret olduğu anlaşıldı. Bkz: “Çakırcalı'nın Ailesini Kaldırmışlar”, **Ahenk**, 13 Eylül 1325/26 Eylül 1909, s.2.

gazeteye göre daha önceleri de denenen bu *başıbozukları* kır serdarı yaparak eşkiya takibine çıkarmak faydadan ziyade zarar getirmişti. Çakırcalı'nın kır serdarlığı yaptığı yıllardaki uygulamalarına da değinen gazeteye göre “... *Eşkiyanın en namuskârı olmak iddiasında bulunan yadigârımız Çakırcalı'nın bile, kır serdarlığı zamanında irtikâp ettiği ceraim, insanı tedhiş edecek*” derecedeydi. Gazetenin iddiasına göre Çakırcalı ve arkadaşları, kır serdarlığı yaptığı dönemde tüfeğin namlusunu böğürlerine sokmak suretiyle insan öldürmüş, ağıl basmış ve dağdayken zorla aldığı parayı kır serdarlığı yaptığı dönemde tatlılıkla almıştı. Bu yüzden kır serdarlığı uygulamasından vazgeçilmeliydi. Zira “*Alışmış kudurmuştan beterdir. Meydan-ı hali bulunca, malum kurdun mahiyetini meydana çıkarması fitratı icabından değil miydi?*.”⁵⁵⁵

Gazeteler hemen her gün Çakırcalı'nın nasıl yakalanabileceğine dair haber ve makaleler yayınlarken, o da *ününe ün katacak* yeni vukuatlar işliyordu. Zira uzun süre afta kalan çetenin her şeyden önce yüklü miktarda paraya ihtiyacı vardı. Bu para silah ve cephane temini için gerekiyordu. Ayrıca Çakırcalı, eski yataklarını memnun etmek ve yeni yataklar kazanmak için de paraya ihtiyaç duyuyordu. Nitekim *Ahenk* gazetesi onun “...*elindeki kuvvet de emin olalım canavarlığından ziyade sarf ettiği paralar ile elde ettiği rehberler sayesinde.*”⁵⁵⁶ diyordu.

Çakırcalı para tedariki için her zaman başvurduğu yöntemi izleyerek Batı Anadolu'nun zenginlerinin başına bela olmaya devam etti. Fakat onun bu defa işlediği vukuatlar daha çok ses getirecek cinstendi. Çakırcalı çetesi, 2 Ekim 1909 tarihinde Aydın'ın Kırkahve mevkiindeki Bartuçu kardeşlere ait fabrikayı ateşe verdi. Bunun nedeni ise istediği parayı alamamış olmasıydı. Çete, kereste, pamuk, hububat, zeytin işleyen ve oldukça büyük olan bu fabrikayı ateşe verdikten sonra söndürmeye çalışanları da ölümle tehdit etmişti. Çakırcalı, fabrikayı yaktıktan sonra sahiplerinden Dimitraki Efendi'ye bir tehdit mektubu göndererek beş bin lira göndermezlerse Cumali mevkiindeki diğer fabrikalarını da yakacağı tehdidinde bulundu.⁵⁵⁷ Fabrika sahipleri bir yandan diğer fabrikalarını Çakırcalı'nın gazabından

⁵⁵⁵ **Ahenk**, 17 Eylül 1305, 30 Eylül 1909, s.2.

⁵⁵⁶ “*Çakırcalı Nasıl Tutulabilir*”, **Ahenk**, 13 Eylül 1325/26 Eylül 1909, s.1.

⁵⁵⁷ **BOA**, DH.MUİ., 2-3/33 (Ticaret ve Nafia Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 23 Eylül 1325/6 Ekim 1909 tarihli yazı.); “*Yine Çakırcalı*”, **Ahenk**, 22 Eylül 1325/5 Ekim 1909, s.3.; **Ahenk**, 29 Eylül 1325/12 Ekim 1909, s.3; **Ahenk**, 29 Eylül 1325/12 Ekim 1909, s.3.

kurtarmayı planlarken diğerk taraftan zararlarını devletten tazmin etmeye çalışıyordu. Nitekim fabrika sahiplerinden tüccar Barutçu Dimitraki, Aydın Valiliğine gönderdiği dilekçesinde, yirmi dört bin Osmanlı lirası zarara uğradığını belirterek mahvolma derecesine gelmesine hükümet-i âlinin rıza göstermeyeceğini düşündüğünden zararının karşılanmasını diliyordu.⁵⁵⁸ Fakat onun bu isteği reddedildi.⁵⁵⁹

Çakırcalı'nın bu icraatları karşısında dehşete düşen levantenler ve özellikle de başka bir ülkenin vatandaşı olan zenginler, Çakırcalı tehdidine karşı devletten koruma talep etmeye başlamıştı.⁵⁶⁰ Fabrika yangınının ardından öyle rivayetler ortaya atılıyordu ki bunlar dehşet vericiydi. Söz konusu fabrika yakma olayı özellikle zenginleri dehşete düşürmüştü ve Çakırcalı artık her açıdan tam bir efsaneydi. Ona dair haberler oldukça abartılarak gazetelerde neşrediliyordu. Hatta İstanbul gazetelerinde Çakırcalı'ya ait olmayan fotoğraflar onunmuş gibi gösteriliyor,⁵⁶¹ onun Tire'de bir köy basarak 12 köylüyü öldürdüğü yazılmasına rağmen haber asılsız çıkıyordu.⁵⁶² Çakırcalı'ya dair yapılan abartılı haberlerin en güzel örneklerinden biri İzmir'den *Osmanişer Loyd* gazetesine gönderilen bir mektup üzerine yapılan haberdir. Çakırcalı efsanesi ve korkusunun hangi boyutlara ulaştığını gösteren bu mektup, şu şekildeydi:

“İzmir’de Çakırcalı herkesin ağzında gezmektedir. Kahvehanelerde yalnız Çakırcalı’dan bahsolunuyor, gazeteler onun hakkında makaleler neşrediyor, tiyatrolarda onun namına piyesler oynanıyor ve bu ‘kahramanın’ icraatından bahis romanlar ahali tarafından pek ziyade merakla mütalaa olunuyor. Hatta birçok kimseler Çakırcalı’nın İzmir’e kadar gelerek şehri ihrak etmesinden, valiye bir fenalık yapmasından korkuyor. Bu gibi adamlar bu sözlerinden dolayı budala addolunmuyor.

Bu kadar heyecana sebebiyet veren bu mesele o kadar adi bir şey değildir. Çünkü Aydın’dan iki saat mesafede olan bir mahalde Çakırcalı on iki refikiyle bir fabrika yakıyor da fabrikadaki yüz kadar amele bin kadar köy ahalisi kendisini men edemiyorlar. Bundan

⁵⁵⁸ BOA, DH.MUİ., 49-2/4, (İzmir’de Tüccardan Barutçu Dimitraki imzasıyla Aydın Valiliğine gönderilen 2 Kanunuevvel 1325/15 Aralık 1909 tarihli istida.)

⁵⁵⁹ BOA, DH.MUİ., 49-2/4 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 4 Kanunusani 1325/17 Ocak 1910 tarihli yazı.)

⁵⁶⁰ BOA, DH.MUİ.,26-2/10 (Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 7 Teşrinievvel 1325/ 20 Ekim 1909 tarihli yazı; Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 13 Teşrinievvel 1325/26 Ekim 1909 tarihli şifre.)

⁵⁶¹ *Ahenk* gazetesinin *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinden aktardığına göre *İttihad* gazetesinde (İstanbul’da neşredilen) Çakırcalı’ya ait olduğu iddia edilen bir fotoğraf yayınlanmıştı. Fakat Çakırcalı’yı yakından tanıyan İzmirli *Tercüman-ı Hakikat* yazıhanesine giderek söz konusu fotoğrafın Çakırcalı’ya ait olmadığını, zira onun otuz yaşlarında, esmerce, orta boylu, tıknazca, mütenasib, siyah gözlü ve orta boylu bir adam olduğunu belirtmişti. *İttihad* gazetesinin bastığı resmin ise karnavalda zeybek kıyafeti giymiş bir Rum’a ait olduğu söylenmişti. Bkz: **Ahenk**, 12 Eylül 1325/25 Eylül 1909, s.3.

⁵⁶² **Ahenk**, 23 Eylül 1325/6 Ekim 1909, s.3.

başka Aydın kumandanının taht-ı idaresinde birkaç müfreze geliyor da bir iş göremiyor ve kumandan kâfi derecede kuvve-i askeriye olmadığından dolayı hiçbir mesuliyeti üzerine alamayacağını beyan ediyor. Birkaç caniden müteşekkil bir çetenin bütün bir vilayet ahalisini heyecana düşürmeye cesaret etmesi ve herkesi kendi emrine tabi kılması çekilir şeylerden değildir.”⁵⁶³

Çakırcalı'nın tekrar dağa çıkararak ardı ardına ses getirecek suçlar işlemesi üzerine hemen her gün İzmir ve İstanbul gazeteleri onun hakkında haber yapıp vilayetteki asayiş ve eşkıyalık sorununa değinirken, onun faaliyetleri yabancı basın da ilgisini çekiyordu. Zira Çakırcalı'nın ünü ülke sınırlarını çoktan aşmıştı. Örneğin ünlü İngiliz gazetesi *The Times*, “*Türkiye’de Eşkıyalık*” başlıklı ve 4 Ekim 1909 tarihli haberinde, İzmir’den gelen bilgilere göre vilayetteki eşkıyalığın ciddi boyutlara ulaştığını ve vilayetteki yerel yöneticilerin eşkıyalık sorunuyla başa çıkmada yetersiz kaldığını belirtiyordu. Yine aynı haberde, “Desparado”ya benzetilen ve “*en meşhur eşkıya şefi olarak bilinen Çakırcalı*” ve onun dostu olan Tekelioğlu'nun tekrar eşkıyalığa başladıkları ve oldukça şaşırtıcı boyutlarda *kahramanlıklar* sergiledikleri belirtiliyordu. *The Times*'in söz konusu haberinde, eşkıya çetelerinin artık yol kesmeyi bırakarak güçlü çeteler halinde köylere indikleri ve köylüleri baskı altına aldıkları ifade ediliyordu. Gazeteye göre -Men-i Şekavet Kanunu'na atıfta bulunarak- hükümet, eşkıyalığı bastırmak için yeni bir yasa uygulamaya koymasına rağmen, çoğu bölgenin eşkıyalar tarafından sarıldığı yönünde bir açıklama yapmak zorunda kalmıştı. Ayrıca şu anda yöneticilerden hararetle beklenen ise eşkıyalara hoşgörü gösterilmeden ve büyük bir istekle müdahale edilmesiydi.⁵⁶⁴

Çakırcalı'nın pervasızca ve korkusuzca hareket etmesine rağmen bir türlü ele geçirilememesi ve hatta izine dahi rastlanamaması nedeniyle gazeteler takip yöntemlerini ve valiyi eleştirmeye başlamıştı. Bunun üzerine, muhtemelen eşkıya takibiyle görevli olan bir kişi tarafından *Ahenk* gazetesine “*bir asker*” imzasıyla gönderilen mektupta, gazetelerin Çakırcalı'ya dair haberlerinin teessüfle karşılandığı belirtilerek her şeyin validen beklendiği, söylenenin aksine valinin aldığı tedbirlerde oldukça başarılı olduğu belirtilmekteydi. Yine aynı mektupta gazetecilerin askeri işlerden anlamadıkları halde bir takım *kocakarı dedikoduları* ile hareket ederek, millet ile hükümetin arasını açmaya çalıştıkları ileri sürülmekteydi. Hükümetin,

⁵⁶³ **Ahenk**, 1 Teşrinievvel 1325/14 Ekim 1909, s.2.

⁵⁶⁴ “*Brigandage in Turkey*”, **The Times**, 4 Ekim 1909, s.5.

eşkiyanın yakalanması için her türlü yardımı yapmasına rağmen çeşitli dedikodular çıkarıldığı, şimdiye kadar hiçbir hükümetin eşkiyayı korumadığı, bundan sonra da korumayacağı belirtilerek, ahalinin de bunu yapması istenmekteydi.⁵⁶⁵

Çakırcalı yeniden dağa çıkıp başına para konulmasının ardından birçok kişi devrin en ünlü haydudunu yakalayarak hem ödülü almak hem de ün kazanmak peşindeydi. Nitekim Aydın'da Hacı Ali Paşazade Sadık Bey ile Kuşadası'ndaki Hacı Mahmudzade Hasan Bey, Çakırcalı'yı yakalamaya çalıştıklarını belirterek hükümet tarafından kendilerine yardımcı olunmasını talep ediyorlardı.⁵⁶⁶ Jandarma Miralay Ali Faik Bey, Dâhiliye Nezaretine çektiği bir telgrafla *istibdat devrinin yetiştirdiği* meşhur şaki Çakırcalı'yı kırk nefer Laz'dan oluşan jandarma süvarisi ile bir ay zarfında yakalayacağını iddia ediyordu.⁵⁶⁷ Bir başkası ise yirmi gönüllüyle birlikte takip için Ödemiş'e gidiyordu.⁵⁶⁸ Yine Çakırcalı'nın yakalanmasında önemli hizmeti olacağını iddia ederek Aydın vilayetinde uygun bir görevle istihdam edilmek isteyenler de yok değildi.⁵⁶⁹

1.2.6. Men-i Şekavet Kanunu'nun Kabulü ve Batı Anadolu'da Eşkiyalık

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra devletin pek çok sorununun çözüleceğine dair iyimser bir hava oluşmuştu. Lakin bir önceki dönemden Meşrutiyet Dönemi'ne miras kalan sorunlar kronikti ve bunların çözümü kolay olmayacaktı. Nitekim Meşrutiyet'in ilanından kısa bir süre sonra Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiş, bunu Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna Hersek'i ilhakı takip etmişti. Yine Ekim 1908'de Girit'in Yunanistan'a katıldığı duyurulmuştu. Bu dönemde devlet, bir yandan Yemen isyanlarıyla boğuşurken Arnavutluk'ta da bağımsızlığı hedefleyen isyanlar çıkmaya başlamıştı. Devleti en fazla uğraştıran olaylardan biri de Rumeli vilayetlerinde çıkan isyanlar ve buradaki çetelerin faaliyetleriydi.

⁵⁶⁵ **Ahenk**, 27 Eylül 1305/7 Ekim 1909, s.2.

⁵⁶⁶ **BOA**, DH.MUI., 2-3/15 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 13 Eylül 1325/26 Eylül 1909 tarihli yazı.)

⁵⁶⁷ **BOA**, DH.MUI., 2-4/2 (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 22 Eylül 1325/5 Ekim 1909 tarihli telgraf; Adapazarı'nda ikamet eden Jandarma Miralay Ali Faik tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 23 Eylül 1325/6 Ekim 1909 tarihli telgraf.)

⁵⁶⁸ **Ahenk**, 15 Eylül 1325/28 Eylül 1909, s.2.

⁵⁶⁹ **BOA**, DH.EUM.THR., 31/33, (Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Takib-i Eşkiya Kumandanı Said Paşa'ya gönderilen 5 Teşrinisani 1325/18 Kasım 1909 tarihli yazı.)

Osmanlı Devleti'nin Manastır, Selanik ve Kosova vilayetlerinin bulunduğu Makedonya, adeta canlı bir etnografya müzesini andırmaktaydı.⁵⁷⁰ Meşrutiyet'in ilanından önce Makedonya'da onlarca Bulgar, Rum ve Sırp çetesi vardı ve bu çeteler Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan tarafından desteklenmekteydi. 23 Temmuz'dan sonra çeteler önemli ölçüde silah bırakmış ve Rumeli'de işlenen suçlar azalmıştı fakat bu kısa sürdü.⁵⁷¹ Çetelerin faaliyetlerini tekrar arttırması nedeniyle Rumeli vilayetlerinde eşkıyalığı önlemek için özel bir komisyon tarafından hazırlanan ve Şura-yı Devletçe de onaylanan⁵⁷² “*Rumeli Vilâyâtında Şekavet ve Mefsedetin Men'i ve Mütecasirlerinin Ta'kib ve Te'dibi Hakkında Kânûn Lâyhası*” hazırlanarak 21 Eylül 1909 tarihinde yürürlüğe konuldu.⁵⁷³

Daha çok *Çeteler Kanunu* ya da *Çeteler Nizamnamesi* olarak anılan söz konusu layiha, Meclisin onayı beklenmeden yürürlüğe konulmuştu. Çeteler Kanunu'nun yürürlüğe konulmasını Aydın vilayetinde eşkıyalık olaylarının önlenebilmesi için bir fırsat olarak değerlendiren Vali Mahmud Muhtar Paşa, Dâhiliye Nezaretine 20 Eylül 1909'dan itibaren üst üste çektiği telgraflarla bu kanunun Aydın vilayetinde de uygulanmasına müsaade edilmesini talep etmekteydi.⁵⁷⁴

Çeteler Kanunu'nun Aydın vilayetinde uygulanabilmesi için yeniden düzenlenmesi gerekmekteydi. Çünkü Çeteler Kanunu, Rumeli vilayetlerinde faaliyet

⁵⁷⁰ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C. IX, TTK Yay., Ankara 1999, s. 250.

⁵⁷¹ Makedonya'daki çetecilik faaliyetleri ve Osmanlı Devleti'nin bunu önlemeye yönelik politikaları için bkz: Hasan Taner Kerimoğlu, “*İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Makedonya Politikası ve Çeteler Kanunu 1908-1912*”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, C. XIV/2, (Kış 2005), s. 149-188.

⁵⁷² **BOA**, DH.MUİ., 17-4/15 (Dahiliye Nezaretinin 6 Teşrinievvel 1325/20 Ekim 1909 tarihli yazısı.)

⁵⁷³ 12 Temmuz 1909 tarihli bir belgeye göre söz konusu kanun layihasının hazırlıklarına Temmuz 1912'de başlanmış ve daha önce Avusturya ve İtalya hükümetlerince uygulanan “özel nizamnameye” uygun olarak hazırlanmıştı. Bkz: **BOA**, TFR.I.MKM., 36/3501; Söz konusu layihanın Rumeli vilayetlerinde uygulanması için bkz: Taner Kerimoğlu, “*İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Makedonya Politikası ve Çeteler Kanunu 1908-1912*”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, C. XIV/2, (Kış 2005) s. 164 vd.; Söz konusu layihanın tam metni için bkz: **Takvim-i Vekayi**, 19 Eylül 1325/2 Ekim 1909, s.1-4.

⁵⁷⁴ Vali Mahmud Muhtar Paşa'nın Dahiliye Nezaretine çektiği telgraflar ve Nezaretin cevabı için bkz: **BOA**, DH.MUİ., 13-2/44 (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 7 Eylül 1325/20 Eylül 1909 tarihli telgraf.); **BOA**, DH.MUİ., 13-2/44 (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 17 Eylül 1325/30 Eylül 1909 tarihli telgraf.); **BOA**, DH.MUİ., 13-2/44 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 9 Eylül 1325/22 Eylül 1909 tarihli yazı.); Çeteler Kanunu'nun Meclis-i Vükelada görüşülmesine dair ayrıca bkz: “*Çeteler Kanunu*”, *Ahenk*, 13 Eylül 1909/26 Eylül 1919, s.2; Valinin ısrarla kanunun uygulanmasını talep ettiği günlerde İzmir basınında da konuya dair bir tartışma başladı ve Vali Paşa'nın bu isteğini gazeteler de destekledi. Örnek olarak bkz: “*Çakırcalı Nasıl Tutulabilir*”, *Ahenk*, 13 Eylül 1325/26 Eylül 1909, s.1.

gösteren *siyasi çetelerle* mücadele edilebilmesi için çıkarılmıştı. Oysaki Aydın vilayetindeki eşkıyalık olayları “*şekavet-i adiyeye*”den olup bir siyasî amaca matuf değildi.⁵⁷⁵ Nihayet 3 Ekim 1909’da çıkarılan bir iradeyle bu kanunun Aydın vilayetinde de uygulanmasına müsaade edilmişti. Söz konusu iradede Aydın vilayetinde eşkıyalık yapmakta olan Çakırcalı’nın eşkıyalığını ortadan kaldırmak için idare-i örfiye talep edildiği ancak bu uygun görülmediğinden bahsedilmekteydi. Yine aynı iradede, Rumeli’de uygulamaya konulan eşkıyalığı önlemeye yönelik kanun layihasının, mahallin şartlarına uygun olarak değiştirilip Aydın vilayetinde de uygulanmasına dair isteğin uygun görüldüğü belirtilmekteydi. Bu doğrultuda Aydın vilayetinde uygulanmak üzere yeniden düzenlenen Çeteler Kanunu, “*Şekâvet’in Men’i ve Mütecâsirlerinin Ta’kib ve Te’dibi Hakkında Kanun Layihası*” adını alarak yürürlüğe konuldu.⁵⁷⁶

Kısaca “*Men-i Şekavet Kanunu*” olarak adlandırılan kanunun Aydın vilayetinde uygulanmasına dair irade çıkmıştı. Fakat bu irade valiliğe tebliğ edilmediği gibi Dâhiliye Nezareti tarafından da henüz uygulanmasına müsaade edilmemişti. Buna rağmen Vali Mahmud Muhtar Paşa, bu kanuna dayanarak çoktan ilk icraatlarına başlamıştı. Şöyle ki, Çakırcalı’ya yardım ve yataklık etmesi “*beklenen*” akraba ve yakınlarından birçok kişi tutuklanmış olmasına rağmen yapılan adlî inceleme neticesinde bunların mevcut kanunlar uyarınca serbest bırakılması gerekmişti. Fakat Men-i Şekavet Kanunu uygulanırsa içeri alınanların tutukluluğu devam ettirilebilirdi.⁵⁷⁷ Yani vali açıkça itiraf ediyordu ki, birçok insan sadece bir ihtimal üzerine tutuklanmıştı ve suçsuzlukları tespit edilmesine rağmen,

---

⁵⁷⁵ Şekavet-i siyasiye ve şekavet-i adiyeye tanımlamaları için bkz: **BOA**, BEO, 3666/274903; **BOA**, MV., 135/31; DH.MUİ., 24-3/11; Aralık 1909’da Prizren, Priştine ve İpek sancaklarında faaliyet gösteren çetelerin siyasi çete olmayıp oradaki vukuatın şekavet-i adiyeden olduğu gerekçesiyle Aydın’da uygulanan Men-i Şekavet Kanunu’nun uygulanmasına karar verildi. Bkz: **BOA**, MV., 135/31 (15 Kanunuevvel 1325/28 Aralık 1909 tarihli Meclis-i Vükela müzekkeratına ait zabıt varakası.)

⁵⁷⁶ Kanun metni için bkz: **Düştur**, Tertib-i Sani C.I, Dersaadet, Matbaa-i Osmani, 1329, 767-773; **Takvim-i Vekayi**, 1 Teşrinievvel 1325/14 Ekim 1909, s.1-4; **Köylü**, 1 Teşrinievvel 1325/14 Ekim 1909, s.3-4; Kanunun Meclis-i Mebusan’a sunulması ve görüşülmesi için bkz: **BOA**, DH.MUİ., 17-3/8; **BOA**, DH.MUİ., 17-3/8; **MMZC**, C, I, D:I, İS:2, İn, 23, 28 Kanunuevvel 1325/5 Ocak 1910, s.475.; Men-i Şekavet Kanununun Aydın vilayetinde yürürlüğe konulmasına dair İzmir basınında çıkan haberler için bkz: **Ahenk**, 13 Eylül 1325/26 Eylül 1909, s.2; **Ahenk**, 22 Eylül 1325/5 Ekim 1909, s.2; **Ahenk**, 24 Eylül 1325/7 Ekim 1909, s.2.

⁵⁷⁷ **BOA**, DH.MUİ., 2-3/59 (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 25 Eylül 1325/8 Ekim 1909 tarihli yazı.)

kanunlara aykırı olarak içeride tutulmaktaydı. Üstelik bu ilerde yaşanacak kanunsuzluklardan sadece biriydi.

Vali'nin yoğun ısrarları neticesinde Dâhiliye Nezareti, beklenen telgrafi 9 Ekim 1909'da çekerek söz konusu kanunun bir an önce uygulanarak eşkıyalığın ortadan kaldırılmasını emretti⁵⁷⁸ ve kanun metninden 300 nüshayı vilayete gönderdi.⁵⁷⁹

Toplamda 4 bölüm ve 33 maddeden oluşan söz konusu kanunun takip kuvvetlerinin görev ve yetkilerini düzenleyen birinci bölümünde; jandarma kuvvetiyle ele geçirilmesi mümkün olmayan eşkıyanın takibi için seyyar jandarma taburları kuruluncaya kadar nizamiye askerlerinden oluşturulacak müfrezelerden faydalanılacağı belirtiliyordu (Madde 1 ve 2). Eğer herhangi bir mahalde takip müfrezeleri yeterli olmaz ise en yakın askerî birlikten yardımcı kuvvet gönderilecekti (Madde 5). Müfreze takip kumandanları, şüpheli gördükleri herhangi bir mahalde istedikleri zaman arama yapabilecekti (Madde5). Yanında ahaliden kılavuzlar da bulundurabilecek olan (Madde 7) takip müfrezeleri, buldukları yerin mülkî amirinin vereceği emre göre hareket etmek zorundaydı (Madde 8). Çatışmalarda başarı gösterenlere nakdi mükâfat verilecekti (Madde 9).

Kanunun ikinci bölümünde, köy ve yolların muhafazasının nasıl gerçekleştirileceği belirtiliyordu. Buna göre köy ve yolların muhafazasının aslında jandarmaya ait olmakla birlikte, eşkıya saldırısı ya da tehdidi altında bulunan köylerde, maaşları ahali tarafından karşılanmak şartıyla köy bekçileri istihdam edilecekti (Madde 10-11). Durumları bekçi istihdamı için uygun olmayan köylerde, köylülerden uygun olanlara, belirli şartlar altında, silah verilecek ve bu silahlar can, mal ve meskenlerin müdafaasında kullanılacaktı (Madde 12).

Kanunun üçüncü bölümünde ise köy bekçileri, muhtarlar, ihtiyar heyetleri ve ahaliye yüklenen sorumluluklar sıralanmaktaydı. Buna göre, yukarıda ismi geçenler köylerinin içinde veya dışında rastlayacakları veya her ne şekilde olursa olsun varlıklarından haberdar olacakları eşkıyaları yakalamak veya yakalattırmak; bunu

⁵⁷⁸ BOA, DH.MUİ., 2-3/59 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 26 Eylül 1325/9 Ekim 1909 tarihli yazı.)

⁵⁷⁹ BOA, DH.MUİ., 2-3/59 (Dahiliye Nezaretinden İstanbul ve Aydın vilayetleriyle Adliye ve Harbiye Nezaretlerine ve Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine gönderilen 17 Teşrinievvel 1325/30 Ekim 1909 tarihli yazı.)

yapamazlarsa da vakit kaybetmeksizin en yakın karakola haber vermek zorundaydı. Köy halkını eşkıyalara katılmaya, yardım ve yataklığa, aynı zamanda ihbarda bulunmamaya teşvik edenler veya zorlayanlar yakalanıp en yakın karakola teslim edilecekti. Yine eşkıyaları köylerde saklayanlar, köye yasak silah sokanlar veya ruhsatsız silah taşıyanlar ve eşkıyalık yapmak için çete kuranlar hükümete bildirilecekti (Madde 14).

Yukarıdaki hükümden de anlaşılacağı üzere eşkıyanın yakalanması hususunda ahaliye çok büyük bir sorumluluk yüklenmişti. Cezalara dair dördüncü ve son bölümde ise belirtilen vazifeleri yerine getirmeyenler hakkında oldukça ağır cezalar öngörülmekteydi. Buna göre eşkıyanın yakalanması hususunda söz konusu görevleri yerine getirmeyen muhtarlar, ihtiyar meclisi azaları ve köy bekçileri fiillerinin derecesine göre cezalandırılacaktı (Madde 15).

Bir yandan ahaliye eşkıyanın yakalanması hususunda oldukça ağır bir sorumluluk yüklenirken diğer taraftan yanında yasak silah bulunduranların 1 aydan 6 aya kadar hapis cezasına çarptırılacağı belirtiliyordu (Madde 17). Eşkıyalara doğrudan idam cezası verileceği belirtilirken yardım ve yataklık edenlere ise ilgili ceza kanunun uygulanacağı ifade ediliyordu (Madde: 19-20). Yalan ihbarda bulunup takip müfrezesini tehlikeye sokanlara da doğrudan idam cezası verilecekti (Madde 22).

Verilecek cezalar eşkıyalar ve onlara yardım ve yataklık edenlerle de sınırlı değildi. Tek “suçu” herhangi bir eşkıyanın ailesine mensup olmak olan insanları başka bir yere nakil ve iskân etmeye hükümetin *hakkı* olduğu belirtiliyordu (Madde 25). Kanun maddesinde daha yumuşak bir ifadeyle belirtilen nakil ve iskândan kasıt ise aslında doğrudan sürgündü.

Gerek eşkıyaların ve gerekse bunlara yardım ve yataklık edenlerin yargılanması için “divan-ı harpler” kurulacaktı. Söz konusu divan-ı harplerde yargılananlar kendini savunabilecek fakat verilen kararı temyize götüremeyecekti (Madde: 28-31).⁵⁸⁰

---

⁵⁸⁰ **Düştur**, Tertib-i Sani C.I, s.767-773; **Takvim-i Vekayi**, 1 Teşrinievvel 1325/14 Ekim 1909, s.1-4; **Köylü**, 1 Teşrinievvel 1325/14 Ekim 1909, s.3-4.

Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa'nın yoğun ısrarları sayesinde uygulamaya konan Men-i Şekavet Kanunu, pek çok açıdan dikkat çekicidir. Öncelikle kanuna dair çıkarılan idarede de belirtildiği üzere bu kanun, her şeyden önce Çakırcalı çetesinin yakalanmasını kolaylaştırmaya yönelikti. Yani devlet, yaklaşık on kişilik bir çeteyi ortadan kaldırmak için koskoca bir vilayette halka oldukça ağır sorumluluklar yükleyen ve cezalar öngören bir kanunu uygulamaya koymuştu. Kanunun maddelerinin bir kısmının oldukça muğlâk ve suiistimale açık olması ise ileride birçok şikâyete sebep olacaktı. Bununla birlikte Meşrutiyet öncesinde çoğu kez devrin mülkî ya da askerî görevlilerinin inisiyatiflerine bırakılan eşkıyalık sorununun çözümü en azından yasal bir zemine oturtulmaktaydı.

Söz konusu kanunun uygulanmasına dair Dâhiliye Nezaretinin 9 Ekim 1909 tarihli emrinden bir gün sonra, yani 10 Ekim'de Aydın'da bir divan-ı harb-i örfî teşkil edilerek gerek Aydın'da ve gerekse Ödemiş'te birer "tetkik heyeti" kuruldu.⁵⁸¹ Genellikle *divan-ı harp*, ya da *divan-ı örfî* olarak anılan mahkemenin üyeliklerine ise şu kişiler atandı: Aydın Miralayı Osman, Kolağası Cafer, Kolağası Gani, Yüzbaşı Şükrü, Merkez Müddeiumumîsi Enver, Aydın Ticaret Mahkemesi Reisi Edhem, Aydın Ceza Mahkemesi Azası Mülazım Süleyman.⁵⁸²

18 Ekim 1909'da çalışmalarına başlayan Aydın Divan-ı Harbi, bütün köylülere hitaben bir "Beyanname-i Umumi" yayınladı. Söz konusu beyannamede vilayet halkının eşkıyalık yüzünden görmediği zarar, çekmediği eziyet kalmadığı vurgulanarak, nice insanların öldürüldüğü, halkın malının-mülkünün elinden gittiği, nice ana babaların evlatsız ve masum çocukların yetim kaldığı belirtiliyordu. Yine aynı beyannamede, son zamanlarda eşkıyalığın arttığını gören meşrutiyet hükümetinin şekavetin men edilmesi ve bunu yapanların cezalandırılması için bir kanun çıkararak Aydın'da bir divan-ı harp kurulduğu belirtilmişti. Aydın Divan-ı Harbi, bu beyannamesinde eşkıyaya yardım ve yataklık yapanların ve hükümete bu yolla *ihanet edenlerin* şiddetle cezalandırılacaklarını belirterek eşkıyalığın önlenmesi hususunda köylülere düşen vazifeleri maddeler halinde sıralamıştı. Buna göre köylülerin vazifesi:

---

⁵⁸¹ BOA, DH.MUİ., 2-5/10 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 22 Kanunusani 1325/4 Şubat 1910 tarihli yazı.)

⁵⁸² Ahenk, 1 Teşrinievvel 1325/14 Ekim 1909, s. 2.

1. Köyleri dâhilinde ve dışında rastlayacakları ya da her ne surette olursa olsun varlıklarından haberdar olacakları eşkıyayı yakalamak ya da yakalatmak. Bunu yapamazlarsa vakit geçirmeksizin en yakın karakola ya da müfreze kumandanına haber vermek,

2. Yerli ve yabancı şahıslardan köy halkını eşkıyaya katılmaya ya da maddi ve bedenen yardıma teşvik edip tehdit ederse yakalayıp, en yakın jandarma karakoluna teslim etmek, eğer bunu yapamazlarsa, jandarma karakoluna ihbar etmek,

3. Halktan kaçak olan ve eşkıya ile birleşen adamlar hakkında bildiklerini ve işittiklerini jandarma karakollarına veya hükümet memurlarına bildirmek,

4. Eşkıya tarafından adam teşvik etmek veya korkutmak için köylere gönderilecek kâğıtları ve bunları götürüp getirenleri teslim etmek veya haber vermek,

5. Eşkıyaya katılan veya eşkıyalık yolunda bir suç işleyerek kaçanları, köylerinde saklayanları haber vermek. Köye gizli veya açık silah sokanların eşkıya ve silah saklama yerlerini, ruhsatsız silah taşıyanları, eşkıyalık için çete kuranları hükümet memurlarına haber vermek.⁵⁸³

Aydın Divan-ı Harbinin yukarıdaki beyannamesi doğrudan köylülere yönelikti ve eşkıyaya yardım ve yataklık yapanların hangi cezalara çarptırılacağı ayrıntılı bir şekilde anlatılıyordu.⁵⁸⁴

⁵⁸³ **Ahenk**, 14 Teşrinievvel 1325/ 27 Ekim 1909, s.3.

⁵⁸⁴ Bu cezalar şunlardı: Köy beğçileri, muhtarları ve ihtiyar meclisi üyelerinden ve halktan her kim olursa olsun, yukarıda sayılan şeyleri kasten yerine getirmez veya geçerli bir sebebi olmaksızın ertelerse, eşkıyaya yardım ve yataklık yaptığı kabul edilerek, fiillerinin derecesine göre, ceza kanununa uygun olarak cezalandırılacaklar yani üç seneden, 15 seneye kadar kürek cezasına çarptırılacaktır. Köy beğçileri, muhtarlar ve ihtiyar meclisi üyeleri ve ahalinin yukarıda sayılan maddeleri yapmamak için anlaşmaları durumunda, beğçiler, muhtarlar ve meclis azaları, yukarıda bahsedilen cezaya çarptırılacakları gibi, köy halkı da ilk defasında, 10 Osmanlı altınından 100 altına kadar, nakdi ceza alınacaktır. Ve işlenen suç tekrar ederse, hükümetin o köy halkından şüpheli olanları beş seneyi geçmemek üzere, başka vilayetlere sürgün etmeye hakkı olacaktır.

Her kimin elinde yasak olan silah ve cephane bulunursa, bunları el koyulmakla birlikte, bir aydan altı aya kadar hapis cezası verilecektir. Köylülerden biri eşkıya takip olunduğu sırada, bunlara katılarak silah kullanır ve birini yaralar ya da öldürürse, idam edilecektir. Yaralama ya da öldürme olayına karışmazsa, 10 seneden aşağı olmamak üzere kürek cezasına çarptırılacaktır. Eşkıyalık yapmak için çete kuranlar ve bu eşkıya çetesini idare edenler idam edilecektir. Köy, kasaba ve şehirlerde yakalanan eşkıyalar, yakalandıklarında silahsız olsa bile, diğerleri gibi

Daha önce de belirtildiği üzere eşkıyanın yakalanmasında köylülere ağır sorumluluk yüklenmiş ve bu sorumlulukları yerine getirmeyenler için oldukça ağır cezalar öngörülmüştü. Fakat köylülerin çoğu okur-yazar değildi ve ne yasayı ne de neşredilen beyannameyi anlayabilecek durumdaydı. Eşkilyalık olaylarını önlemek için dönemin devlet adamlarının aklına ilk gelen tedbir, yüzlerce ve hatta binlerce asker sevk etmek, ağır cezalar öngören yasalar çıkarmak ve potansiyel olarak suçlu görülen köylüleri cezalandırmaktı. Bunlar mevcut eşkıyaları ortadan kaldırmaya yönelik tedbirlerdi. Oysaki bir de eşkıyalığa neden olan yapısal ve kronik sorunlar vardı ve bunların çözümü için hiçbir ciddi adım atılmıyordu. Bu sorunların başında ise taşranın en müzmin problemlerinden biri olan eğitim sorunu ve doğal olarak cehalet gelmekteydi.

Taşranın eğitim sorununa değinen *Ahenk* gazetesinden Şinasi'nin "Divan-ı Harp Beyanname-i Umumisi Münasebetiyle Köy İmamları" başlıklı makalesi bu açıdan oldukça dikkat çekiciydi. Söz konusu makalede, köy imamlarının önemine değinilerek köylerde bu imamlardan başka okur-yazarın olmadığı ve bu nedenle hükümetin emirleri ile Meşrutiyetin mahiyetini köylülere okuyup anlatacak, onların zihinlerine yerleştirecek kimsenin bulunmadığı; mevcut imamların ise bunu

---

cezalandırılacaklardır. Eşkilyanın saklanmasına veya dolaşmasına kolaylık gösterenler, onların silahlarını yatacak yer temin edenler, onların haberleşmesine vasıta olanlar, kılavuzluk yapanlar, eşkıyaya yataklık yapanlara ya da yardımcı olanlara parasıyla ya da bedenen yardım edenler, eşkıyaya yataklıkla yargılanacak yani, 3 seneden 15 seneye kadar kürek cezasına çarptırılacaktır.

Eşkilya aramasında ya da takibinde bulunan görevlilere gerçekleri söylemeyen ya da takip kollarını aldatan, bunları eşkıyaya haber veren ve eşkıyaya haber vermek için dağdan dağa bağırma ve işaret verme gibi şeylere cüret edenler, eşkıyaya yataklık cezası görecekle ve yalan haberlerle takip kollarını bir tehlikeye düşürenler idam edileceklerdir.

Bir köyde eşkıyanın saklandığını haber alıp da o köye giden takip kollarının eşkıyayı kurtarmak veya saklanmalarını sağlamak için, köylülerden silah atanlar, eşkıyaya yardım ve yataklık cezasına çarptırılacaktır. Pusu kurup askere ve ahaliye ateş açan eşkıyanın bir köye girdikleri anlaşılıp da o köy halkı bunu gizlemek için ağız birliği ederek yalan söylerlerse, tamamı hakkında yukarıda bahsedilen nakdi ceza uygulanacak ve sürgün edileceklerdir. Yine ahalden eşkıya çetelerine katılan adamların ailelerini hükümet istediği yerlere gönderip iskân edilebilecektir.

Eşkilya aleyhinde hükümete haber veren kişilerin kim olduklarını görevlilerden başkasına söylemek yasak olduğundan, hükümet memurlarından kim olursa olsun, bir muhbiri açık ederse, memuriyetten atılacağı gibi, bir daha devlet memuriyetine alınmayacaktır. Eğer bir memur, bir muhbiri açık ederse ve bundan dolayı muhbiri yaralanır veya öldürülürse, bu memur hakkında yaralama ve ölüme sebebiyet verme cezası uygulanacaktır. Eşkilya aleyhinde muhbirlik yapan ve hükümete bu hususta hizmet edenlerden kimler oldukları açığa çıkan kişilerin can ve malları tehlikeye düşer ise hükümet bu kişileri istedikleri yere gönderip, korumalarını ve geçinmelerini sağlayacaktır. Eğer hükümete muhbirlik edenlerden öldürülenler olursa, bunların çocuklarının geçinecekleri parayı devlet verecektir. Aydın Divan-ı Harbinin bu beyannamesinde, köylülere Divan-ı Harb'in vereceği hükümlerin kesin olacağı ve temyiz yolu kapalı olacağı, idam cezalarının padişahın iradesiyle, onun dışındakilerin de valilerin emriyle yerine getirilecektir. Bkz: **Ahenk**, 14 Teşrinievvel 1325/ 27 Ekim 1909, s.3.

yapabilecek yeterlilikten çok uzak olduğu belirtiliyordu. Yazara göre köylerde mektep olmasına ve ailelerin de çocuklarını buralara göndermesine rağmen mektebe giden çocuklar arasında dahi hükümetin bir beyannamesini, açık bir dille yazılmış olsa bile, okuyup anlayacak bir çocuk bulunamazdı.⁵⁸⁵ Yine *Ahenk* gazetesinden Birgili İstavri Fikri tarafından kaleme alınan makalede de, alınan bunca şiddetli tedbire rağmen eşkıyalığı ortadan kaldırmanın mümkün olmayacağı belirtiliyordu. Çünkü bu tedbirler geçici olup eşkıyalığa neden olan en temel sorun, yani cehalet ortadan kaldırılmadıkça eşkıyalardan biri yakalansa bile bir diğeri dağa çıkmaya devam edecekti.⁵⁸⁶

Eşkıyalık sorunun kaynağındaki eğitimsizlik problemine dikkat çeken bir diğeri isim de Ödemişli Şükrü Bey'di. Onun Vali Paşa'ya hitaben *Köylü* gazetesinde yayınlanan açık mektubunda eşkıyalık ve asayişsizliğin en temel sebebinin cehalet olduğu belirtiliyordu. Onun verdiği bilgiye göre, her köyde birer mektep ve muallim olmasına karşın mektep denilen yerler birer cami köşesi olduğu gibi muallimler de “*ekseriya yazılan bir mektubu okumaya gayr-ı muktedir kimselerden mürekkep olup köylünün mahsulüne ne suretle ortak olabileceklerini düşünmekle vakit geçirirler*”di.

Ödemişli olması nedeniyle efelik/eşkıyalık olgusunu yakından gözlemleme fırsatı bulan Şükrü Bey'in bu bölgedeki köylülerin neden eşkıyalığa meylettikleri ve nasıl dağa çıktıklarına dair oldukça çarpıcı tespitleri vardı. Ona göre eşkıyalık yapmaya meyilli olan biri, hükümetin zaafı neticesinde eşkıya olur, dağa çıkardı. Yazarın asıl önemli tespiti ise bir kişiyi eşkıyalığa iten sosyo-psikolojik etkenlerdi. Şöyle ki, sıradan bir köylü için, içinde yaşadığı toplumda bir adım öne çıkabilmenin, insanların korkuyla karışık da olsa saygısını kazanmanın ve meşhur olmayı sağlamanın en alışlagelen yöntemlerinden biri, silahı alıp dağa çıkmaktı. Eşkıya olmak isteyip de o coğrafyada yaşayan köylüler için çevrelerinde birçok rol model vardı. Şükrü Bey, bu durumu kendine özgü anlatım biçimiyle şu şekilde ifade ediyordu:

“... Eşkıyalığa başlayacak biri için artık düşünmeye bile gerek yoktur. Çünkü yakından tanıdığı bir şakinin geçmiş hayatına bakar ve bilir ki, o şaki eskiden kendisinden korkardı. Hatta “birkaç defalar, silahını, bıçağını bile elinden almışım. Bununla birlikte o

⁵⁸⁵ Şinasi, “*Divan-ı Harp Beyanname-i Umumisi Münasebetiyle Köy İmamları*”, *Ahenk*, 16 Teşrinievvel 1325/29 Ekim 1909, s.1.

⁵⁸⁶ *Ahenk*, 13 Teşrinievvel 1325/26 Ekim 1909, s.1-2.

bir şeyler yapmış, düşmanlarını öldürmüş, paralar almış, sonra, evet sonra, hükümet onu affetmiş, daha doğrusu ondan af dilemiş, hâsılı, parmakla gösterilir, sözü geçer bir adam olmuştu.” der ve kendisinin öyle bir neticeye vasıl olacağına katiyen hükmederek işe başlar.

... Eşkîyalığın ortaya çıkması ve artmasının üçüncü sebebi ise meşhur olma arzusudur. Bilindiği üzere “köylerde zenginlerle fakirlerin, kuvvetlilerle kuvvetsizlerin, gençlerle ihtiyarların hayatlarını yaşama biçimleri hemen hemen farksız gibidir. Onun için bazı vasıflara ve özelliklere sahip olanlar, hiç şüphesiz ki diğerlerinden farklı olmaya çalışacaktır. Fakat böyle bir düşünceye sahip olmak isteyenlerin şöhret sahibi olmak için önlerinde çok fazla seçenek yoktur. Önlerindeki örnek muhitlerinde eski zamanlardan beri hatırlanan şakilerdir ve onlarda bu örnekleri takip ederek eşkıyalığa başlarlar.”

Bazı eşkıyaların diğerlerine göre neden daha meşhur olduğunu sorgulayan Şükrü Bey, bunu o eşkıyanın tedbirli olmasına, eşkıyalık sahasının koşullarını, inançlarını ve yaşam şeklini iyi bilmesine bağlıyor ve buna örnek olarak da Çakırcalı Mehmed Efe’yi gösteriyordu:

“Mesela, bugün Çakırcalı melunu dağın başında namazını kılar, kimsenin urzına yan gözle bakmaz, katiyen işret etmez, para alacağı adamları derece-i servetlerine göre değil, ahalinin hissiyatına teb’an intihap eyler, aldığı paraların bir kısmını da muhtacine verir. Ahali ise böyle bir efeye meclub⁵⁸⁷ olur, rabt-ı kalp eyler. Bazen köylülerin bir kısmı daha ileri giderler ve derler ki: ‘Bizim hükümet ve zenginlerimizin birçoğu pek ziyade bozulmuştu, Allah Çakırcalı’yı onları ıslah için gönderdi.’ İşte biz Çakırcalı’nın bütün Ödemiş zeybeklerinin, bütün Çerkeslerin, bütün Arnavudların şiddet-i adavetlerine rağmen el’an berhayat kalmasının sebebi.”

Yazara göre köylülerin eşkıyalığa başlamasına gerekçe olarak intikam alma düşüncesi ve kolay yoldan para kazanma hırsı da gösterilebilirse de bu nedenler diğerleri kadar önemli değildi. Eşkîyalığı önlemenin başlıca yolunun köylüleri cehaletten kurtararak onları eşkıyalığa meylettiren düşünce yapısını değiştirmek gerekiyordu.

Şükrü Bey, Çakırcalı’ya yataklık eden herkesin hapsedilmesini anlamsız bularak onun zaten istediğinde yiyeceğini, giyeceğini zorla da alabileceğini belirtiyor ve bunun eşkıyanın yakalanmasına hizmet etmeyeceğini savunuyordu.⁵⁸⁸ Fakat başta Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa olmak üzere vilayetteki yöneticiler hiç de aynı fikirde değildi. Zira hapisaneler çoğu kez sadece bir zan üzerine eşkıyaya yataklık yaptıkları gerekçesiyle tutuklanan insanlarla doldurulmuştu.

Çakırcalı dağa çıktıktan sonra onu yakalayamayan mülkî ve askerî erkân, hıncını köylülerden almış ve birçok kişi Çakırcalı’ya yataklık yaptığı gerekçesiyle o

⁵⁸⁷ Meclub: Çekilmiş, kapılmış, taraftarlığını kazanmış.

⁵⁸⁸ Ödemişli Şükrü, “Eşkîya İçin Vali Bey Efendi Hazretlerine Açık Mektup”, **Köylü**, 28 Eylül 1325/ 11 Ekim 1909, s.3.

günün yasalarına aykırı olarak tutuklanmıştı.⁵⁸⁹ Men-i Şekavet Kanunu'nun uygulanmaya başlanmasından sonra ise bu tutuklamalar daha da artmıştı. Ayrıca takip müfrezelerinin köylülere reva gördüğü muameleler zulme dönüşmüştü ki, Aydın vilayetinden ve özellikle de Çakırcalı'nın memleketi olan Ödemiş'ten Sadarete ve Dâhiliye Nezaretine birçok şikâyet dilekçesi gönderiliyordu. Örneğin Ödemiş Hapishanesinde eşkıyaya yataklık yaptıkları zannıyla tutuklu olan 120 kişi adına Sadarete çekilen 14 Ekim 1909 tarihli telgrafta, öncelikle validen şikâyet ediliyor ve *devletin kanunlarına vali uymazsa* bunun halka sirayet etmesinin doğal olduğu belirtiliyordu. Söz konusu şikâyet telgrafında Çakırcalı'ya yataklık töhmetiyle ve tamamıyla haksız yere hapiste tutulduklarını iddia eden tutuklular, sadrazamdan tahliyelerini diliyordu.⁵⁹⁰ Yine Ödemiş'ten Cemiyet-i İlmiye-yi İslamiye adına 23 Ekim 1909 tarihinde Dâhiliye Nezaretine çekilen telgrafta ise zaten Çakırcalı'nın zulmü nedeniyle köylerinden kaza merkezine göç ederek burada ticaretle uğraşan bazı kişilerin sırf Çakırcalı'nın tekrar eşkıyalığa başlaması ve kötü niyetli bazı ihbarlar nedeniyle hapse atıldığı; yapılan inceleme sonucunda bunların suçsuz olduklarının anlaşılmasına rağmen hâlâ tahliye edilmediklerinden bahsedilerek, bunun Meşrutiyet idaresine yakışmadığı gibi eşkıyanın yakalanmasına da hiçbir fayda sağlamayacağı belirtiliyordu.⁵⁹¹

Ödemiş'ten Pul Bayii Mustafa Sami tarafından Sadarete gönderilen 12 Ekim 1909 tarihli dilekçede ise öyle iddialar vardı ki, bunlar yenilir yutulur cinsten değildi. Mustafa Sami Bey, hükümetin kötü idaresi yüzünden devlet içinde çeşitli fırkaların meydana geldiğini belirterek Aydın vilayetinin köylerinde yaşayan farklı kavimlerden insanların genelinin hükümetten son derece nefret ettiğini ve ellerine fırsat geçmesi durumunda tabiiyetlerini değiştirmeye hazır olduklarını iddia ediyordu. Ona göre eşkıyanın zulmü ve hükümetin idaresizliğinin, ahalinin ciğerinde açtığı yaraların tedavisi mümkün değildi. Tire, Bayındır ve Ödemiş havalisinde on iki yıldır baş gösteren eşkıya çetelerinin ahalden orta halli ya da zengin olanları silah

---

⁵⁸⁹ Tutuklananların haksız yere içerde tutulduğunu Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa da itiraf etmişti. Bkz: **BOA**, DH.MUİ., 2-3/59 (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 25 Eylül 1325/8 Ekim 1909 tarihli telgraf.)

⁵⁹⁰ **BOA**, DH.MUİ., 24-1/70 (Ödemiş Hapishanesinde tutuklu 120 kişi adına Sadarete çekilen 1 Teşrinievvel 1325/14 Ekim 1909 tarihli telgraf)

⁵⁹¹ **BOA**, DH.MUİ., 24-1/70 (Ödemiş Cemiyet-i İlmiye-yi İslamiyesi tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 10 Teşrinievvel 1325/23 Ekim 1909 tarihli telgraf.)

zoruyla soyduklarını belirten Mustafa Sami Bey, bu da yetmezmiş gibi halkın mallarının takip kolları tarafından yağmalandığını iddia etmekteydi. Hatta biçare ahali, kan ağlamasına rağmen şikâyet edecek bir mercii bulamıyor ve insanlar sırf eşkıyaya yataklık isnat edilerek gerçeklere ve kanunlara aykırı bir şekilde hapse atılıyordu. Sadece Ödemiş hapishanesinde bu şekilde yüzden fazla kişi vardı ve bunların tamamı çiftçi ya da tüccardan olup namuslu adamlardı. Mevcut duruma bakarak içeride bir *ihtilaldan korkulduğunu* belirten Mustafa Sami Bey, eğer bu iddialara kanıt isteniyorsa bir müfettiş gönderilmesini; lakin bu müfettişin hakiki bir teftiş yaparak kimseyi tehdit etmeden halkın fikrini öğrenmesini, yani *hükümeti hükümetten sormamasını* istiyordu.⁵⁹²

Eşkıyalık olayları karşısında halkın bitmek bilmeyen şikâyetleri, eşkıya takibiyle görevli olanların suiistimalleri ve bu hususta İzmir basının eleştirileri⁵⁹³ karşısında daha fazla sessiz kalamayan Hükümet, bölgeye eşkıyalık olaylarını ve halkın bu minvaldeki şikâyetlerini araştırmak üzere müfettişler gönderdi. Bu doğrultuda Aydın vilayetinin bütün şehirlerini gezerek konuyla ilgili araştırma yapan Erkân-ı Harp Kolağası Cafer Tayyar Bey, hazırladığı raporu 21 Ekim 1909'da Dâhiliye Nazırı Talat Bey'e sundu. Cafer Tayyar Bey raporunda, oldukça karamsar bir tablo çiziyordu. Söz konusu rapora göre Aydın vilayeti, devlete yıllık üç milyon lira vergi ve bir fırkaya yakın asker vermesine rağmen asayişten mahrumdu. Çünkü vilayet, artık her gün, her yerde silah atılan, hiç kimsenin malından canından emin olmadığı bir yer haline gelmişti. Bu durum karşısında ahali ise hükümetten son derece ümitsizdi. Vilayette Çakırcalı'ya ilave olarak, şehirlerde de birçok cinayet işleyenler vardı. Vilayette faaliyet gösteren önemli çetelerin sayısı ise beş olup bunların üçü Müslüman ikisi ise Hıristiyan'dı.

Cafer Tayyar Bey'in polis ve jandarma teşkilatına dair çizdiği tablo ise içler acısıydı. Onun verdiği bilgiye göre, Aydın vilayetinin hiçbir yerinde gerekli vasıfları taşıyan ne bir jandarma kumandanı ne de bir zabıt mevcuttu ve bunların hepsi iktidarsız, ferasetsiz ve kıymetsiz bir sürü silahlı adamdan ibaretti. İyi bir polis

⁵⁹² BOA, DH. MUİ. 2-4/28 (Ödemiş'te ikamet eden Pul Bayii Süleyman Bin Mustafa Sami (?) tarafından Sadarete gönderilen 29 Eylül 1325/12 Ekim 1909 tarihli yazı; Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 21 Teşrinievvel 1325/3 Kasım 1909 tarihli yazı.)

⁵⁹³ Basının bu minvaldeki eleştirileri için bkz: Ödemişli Şükrü, "Eşkıya İçin Vali Bey Efendi Hazretlerine Açık Mektup", *Köylü*, 28 Eylül 1325/ 11 Ekim 1909, s.3; **Ahenk**, 13 Teşrinievvel 1325/26 Ekim 1909, s.1-2; **Ahenk**, 13 Teşrinievvel 1325/26 Ekim 1909, s.1-2.

heyetinden ise eser olmayıp, polisler ceketlerini çıkarıp görevleri başında nargile tütürerek vakit geçiriyordu. Aydın vilayetinde ikisi adalara tahsis edilmiş, biri İzmir'e ayrılmış, biri de öteye beriye dağıtılmış dört tabur askerle, muhtelif noktalarda silâhına alınmış milletin hazinesini boş yere zarara uğratan altı yüze yakın efrad-ı ihtiyatiye vardı. Bütün bu askerlerin elbiseleri bile yoktu. Silâhına alınmış yerli ahali zaten Çakırcalı'nın adından dahi ürküyor ve çoğu iki üç günde bir köyüne firar ediyordu. Takiple görevli olanlar kesinlikle silah tutmasını bile bilmiyordu ve iki saatlik yolu yürümekten acizdi. Zabitlerden ise takibe yarayabilecek iki üç tanesini bulmak mümkün değildi.

Cafer Tayyar Bey, raporunda *Çakırcalı meselesini* de ele alıyor ve vilayetin her tarafının Çakırcalı'nın hafiyeleri ile dolu olduğunu iddia ediyordu. Onun verdiği bilgiye göre Çakırcalı, hafiyelerine hükümetten fazla para veriyor, bu sayede de hükümetin her türlü tertibat ve tedbirleri hakkında zamanında haber alıyordu. Ayrıca ahalinin hükümetten ziyade Çakırcalı'dan korktuğunun belirtildiği raporda, buna gerekçe olarak ise şimdiye kadar hükümete ihbarda bulunan hiç kimsenin hayatta kalmaması ve çoluk çocuklarıyla birlikte mahvedilmesi gösteriliyordu. Çizdiği bu olumsuz tablo karşısında Dâhiliye Nazırı Talat Bey'i uyaran Cafer Tayyar Bey, eğer Meşrutiyet Hükümeti gerekli tedbiri almazsa bu durum "*gelecekte bu vilayette mühim ve büyük oranda bir felaketi hazırlar*" diyordu. Onun verdiği bilgiye göre daha şimdiden şehirlerdeki servet sahiplerinin göç etmeye karar verdikleri işitiliyordu.

Cafer Tayyar Bey, önerdiği tedbirleri dokuz madde halinde sıralıyor ve hükümetin buna kesinlikle uyması gerektiğini belirtiyordu. Buna göre; Aydın vilayetine, ahalinin hükümetten ümit var olabilmesi için, toplam sayısı en az iki bin olan dört tabur asker gönderilmeli; eşkıya takip görevi yalnızca askerlere verilmeliydi. Takip işlerini tekelden yönetmek için bir takip komutanı tayin ederek, eşkıya takibinde başarılı olanlar ödüllendirilmeli ve görevini iyi yapmayanlar da cezalandırılmalıydı. Takiple görevli olup köylülere zulmedenler ve yağma yapmaya kalkanlar ağır bir şekilde cezalandırılmalı; *müfreze askerleri Çakırcalı'ya rahmet okutmamalıydı*. Suiistimallerin önüne geçmek için ise takip müfrezelerinin görevlerini bir talimatname ile tayin etmek gerekliydi. Eşkıya takibiyle görevlendirilen askerlere yevmiye verilerek taburların bütün eksiklikleri

tamamlanmalı, kılavuz ve muhbir temin etmek için de para verilmeliydi. Hükümetçe yapılacak adilane icraat ile ahalinin güveni kazanıldıktan sonra, divan-ı harplerin vereceği ceza hükümlerinin derhal uygulanması için de Kasaba, İzmir, Ödemiş, Aydın mevkilerinde birer bölük asker daima hazır bulundurulmalıydı. Cafer Tayyar Bey, bu önerilerinin dikkate alınarak gerekli olan tedbirlerin uygulanmasıyla “*servet yatağı olan*” bu vilayetin asayişinin temin ettirilmesini istihham ediyordu.⁵⁹⁴

Cafer Tayyar Bey, raporunda o kadar vahim bir tablo çizmişti ki, Dâhiliye Nezareti durumun daha detaylı bir şekilde araştırılması için bu defa Mülkiye Müfettişi Haydar Bey’i görevlendirerek *eşkıya yatağı* olarak kabul edilen Ödemiş’e gönderdi. Müfettiş Haydar Bey, 21 Ekim 1909 tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderdiği ilk teftiş raporunda, öncelikle takip kuvvetlerinin içinde bulunduğu vahim durumu aktarıyordu. Onun belirttiğine göre Ödemiş’teki takip kuvvetlerinin sayısı 300 civarındaydı. Bunların içindeki ihtiyat efradı, eşkıya takibi için gerekli olan bütün vasıflardan yoksundu; gönüllüler ise mahallin durumuna vakıf olmadıkları gibi hayatlarını tehlikeye atmaktansa, yedi buçuk mecdiye cep harçlığı ile yetinmeyi daha münasip görerek serseri bir şekilde köy köy dolaşmaktaydı. Takip kuvvetlerinin Çakırcalı’yı takibi, herhangi bir istihbarata dayanmadığı için beyhude bir gezintiden ibaretti. Bu nedenle eşkıya takibinden hiçbir zaman fayda sağlamak mümkün değildi.

Halkın hükümete ve eşkıyaya bakış açısını da değerlendiren Haydar Bey, Cafer Tayyar Bey ile benzer tespitlerde bulunmuştu. Ona göre eşkıya korkusunun hükümet korkusuna galip geldiği bir yerde, insanların mahkemede eşkıya aleyhine şahitlik yapmayacağı gibi bunların kılavuzluk ve muhbirlik yapmaktan da korkması doğaldı. Zira ahali, kuvvetinden, icraatından emin olmadığı bir hükümet mahkemesinde şahitlik etmezdi. Haydar Bey, eşkıyalık olaylarının önlenmesi için ise öncelikli çare olarak daha önce eşkıya takibinde ahalinin emniyet ve itimadını kazanmış olan Said Paşa’nın eşkıya takip kumandanlığına tayinini ve zaten valilik yapamayan Mahmud Muhtar Paşa’nın görevden alınarak yerine muktedir bir valinin tayin edilmesini tavsiye ediyordu.⁵⁹⁵

⁵⁹⁴ BOA, DH.MUİ., 2-3/67, (Erkanıharp Kolağası Cafer Tayyar Bey tarafından Dahiliye Nazırı Talat Bey’e sunulan 8 Teşrinievvel 1325/21 Ekim 1909 tarihli rapor.)

⁵⁹⁵ BOA, DH.MUİ., 2-3/67, (Mülkiye Müfettişi Haydar Bey tarafından Dahiliye Nezaretine sunulan 11 Teşrinievvel 1325/24 Ekim 1909 tarihli rapor.)

Yukarıda da belirtildiği üzere birçok kişinin Çakırcalı'ya yataklık yapmak zannıyla suçsuz yere tutuklandığına dair şikâyetleri de soruşturan Müfettiş Haydar Bey, 25 Ekim tarihli ikinci raporunda gerçekten de şimdiye kadar yüzden fazla kişinin tutuklandığını ve hâlâ tutuklanmakta olduğunu Dâhiliye Nezaretine rapor ederek, hükümetin eşkıya takibine ciddiyet ve şiddetle giriştiği zamanlarda bu gibi tedbirlere başvurulabilirse de tutuklanan şahısların adliyeye ve divan-ı harplere sevk edilmesi gerektiğini bildiriyordu. Haydar Bey'in belirttiğine göre tutuklu bulunanlar hakkında tutuklama müzekkeresi düzenlenmediği gibi bunlar arasında tamamen masumlar da olabilirdi. O nedenle bu kadar kişinin boş yere hapisanede süründürülmesi doğru olmayacağından bir an önce mahkemeye sevk edilmeleri gerekiyordu.⁵⁹⁶

Ödemiş ve çevresinde faaliyet gösteren çeteler hakkında da araştırma yapan Müfettiş Haydar Bey, üç önemli çetenin kimlerden oluştuğuna dair bir liste hazırlayarak Dâhiliye Nezaretine gönderdi. Buna göre:

1. Çakırcalı Mehmed Çetesi: Ödemiş'in Ayasurat köyünden çete reisi Çakırcalıoğlu Mehmed bin Ahmed, reis-i sani Kışla köyünden Hacı Mustafa, Kışla köyünden Koca? Hasan oğlu Mehmed, Balyanbolu nahiyesinden Çoban Mehmed, Ödemiş'in Çamlıca köyünden Mehmed Ali, Bezdegüme⁵⁹⁷ köyünden Aboş, Kaymakçı köyünden Kürd'ün oğlu Kör Ali, Bayındırlı köyünden Hacı Hasan, Kerim oğlu İsmail, Kaymakçı köyünden Yapucu oğlu Ali, ve Kurucaovalı Kürdoğlu Ali olmak üzere toplam on bir kişi.

2. Tekelioğlu Mehmed Çetesi: Reisi, Ödemiş'in Hamidiye köyünden Sarıtekeli aşiretinden Sarıtekeli oğlu Mehmed, Ömerli köyünden Kongaz Mehmed, Uzundere köyünden Kuyucu oğlu Mehmed Ali, Akhisar'ın Doğanlı(?) Köyünden Zenci Ahmed olmak üzere dört kişiden oluşmaktadır.

3. Şaki Alioğlu Ali Çetesi: Çete Reisi Keles'in Yemişler (?) Köyünden Alioğlu Ali, Ödemiş'in Bezdegüme köyünden Toygar Oğlu Ali,

⁵⁹⁶ BOA, DH.MUİ., 17-4/15, (Mülkiye Müfettişi Haydar Bey tarafından 12 Teşrinievvel 1325/25 Ekim 1909 tarihinde Dahiliye Nezaretine sunulan yazı.)

⁵⁹⁷ Köyün şimdiki adı Yolüstü'dür.

Keles'den Muhacir Osman ve Bergama'nın Himmetbaba mahallesinden Kırsakal oğlu Mehmed olmak üzere dört kişiden oluşmaktadır.⁵⁹⁸

Bahsedilen raporlarda çizilen vahim tablo karşısında harekete geçme gereği duyan Dâhiliye Nezareti, Sadarete başvurdu. Yukarıdaki raporları aktardıktan sonra eşkıyalığın tesiriyle zenginlerin çiftliklerinden çıkamadığını, çiftçilikle uğraşanların tarlalarına gidememesi nedeniyle bazılarının göç etmeye kalkıştıklarını, eşkıyalığın vilayetin geleceğine olumsuz bir şekilde tesir edeceğini belirterek, bu duruma bir son vermek için bir an önce tedbir alınması gerektiğini ifade etti.

Söz konusu yazısında eşkıya takip işlerinin bir kumanda altında yapılmasının elzem olduğunu vurgulayan Dâhiliye Vekâleti, bu iş için ahalinin maneviyatına iyi bir şekilde tesir etmiş, onların güvenini kazanmış olan Mirliya Said Paşa'nın söz konusu kumandanlığa uygun görüldüğünü de ilave ediyordu. Ayrıca yine aynı yazıda, Aydın vilayetindeki eşkıyalık olaylarını bir an evvel bitirmek için para ve asker de talep ediliyordu.⁵⁹⁹ Dâhiliye Nezaretinin bu yazısı üzerine Sadaret, eşkıya takibi için ihtiyaç duyulan paranın havalesi ve eşkıya takip kumandanı tayini için Harbiye ve Maliye Nezaretlerine emir verdi.⁶⁰⁰

Dâhiliye Nezareti, yukarıda belirtilen müfettiş raporları ve gönderilen şikâyet telgraflarından sonra Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa'dan, birçok kişinin eşkıyaya yataklık zannıyla haksız tutuklandığına dair iddialar hakkında bilgi istedi. Vali ise 6 Kasım 1909 tarihli cevabî yazısında bu iddiaları reddetti. Vali'nin verdiği bilgiye göre Çakırcalı'nın yeniden eşkıyalığa başlamasıyla ona yakınlığı, bağlılığı olduğu eskiden beri bilinen ve yataklık yaptığı sabit olan bazı şahıslar, Ödemiş kazasınca tutuklanarak adliyeye sevk edilmişti. Fakat divan-ı harbin kurulmasının ardından bunların durumlarının incelenmesi için Ödemiş'e bir heyet gönderilerek yapılan inceleme sonunda masumiyetleri anlaşılanlar tahliye edilmişti.⁶⁰¹ Bundan sonra da insanların Çakırcalı'ya yataklık zannıyla tutuklanmaları devam etti. Hatta

⁵⁹⁸ BOA, DH.MUİ., 2-3/67, (Mülkiye Müfettişi Haydar Bey tarafından hazırlanan ve Ödemiş ve çevresinde eşkıyalık yapan çetelerin kimlerden oluştuğunu gösteren liste.)

⁵⁹⁹ BOA, DH.MUİ., 2-3/67, (Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 14 Teşrinievvel 1325/27 Ekim 1909 tarihli yazı.)

⁶⁰⁰ BOA, DH.MUİ., 2-3/67 (Sadareten Dahiliye Nezaretine gönderilen 20 Teşrinievvel 1325/2 Kasım 1909 tarihli yazı.; Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 22 Teşrinievvel 1325/4 Kasım 1909 tarihli yazı.)

⁶⁰¹ BOA, DH.MUİ., 24-1/70 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine çekilen 24 Teşrinievvel 1327/6 Kasım 1911 tarihli telgraf.)

insanlar, kendilerini takip müfrezelerinin gazabından kurtarmak için birçok kişiyi Çakırcalı'ya yataklık ettiği gerekçesiyle hükümete ihbar etti.⁶⁰²

Bir şekilde Çakırcalı'yla bağı olduğu düşünülen herkes tutuklanıyor ve böylece onun hem istihbarat hem de lojistik kaynakları kesilmeye çalışılıyordu. Ayrıca Çakırcalı'nın takibine birçok yeni müfreze sevk edilmişti. Nihayet günlerdir müfrezeler tarafından takip edilmekte olan çeteyle ilk sıcak temas 25 Ekim 1909'da Bayındır'ın Lütüflar köyü yakınlarında sağlanmıştı. Çatışma mahallinden gelen ilk haberlere göre Çakırcalı yakalanmıştı. Bu haber İzmir'de büyük yankı uyandırdı ve Vali Mahmud Muhtar Paşa, gerekli emirleri vermek için derhal Bayındır'a gitti. Fakat çatışma mahallinden gelen yeni haberler bu bilgiyi teyit etmemiş ve Çakırcalı'nın yaralı olduğu bilgisi verilmişti.⁶⁰³

Çakırcalı çetesi tarafından şimdiye kadar o kadar çok insan öldürülmüştü ki, vilayette ondan intikam almak isteyen onlarca kişi vardı. Nitekim çete ile müfrezeler arasında çatışma çıkmasını sağlayan da Çakırcalı tarafından evi yakılarak öldürülen kardeşi İsmail Efe'nin intikamını almak için çetenin peşine düşen Jandarma Onbaşı Koca Mehmed olmuştu. *Ahenk* gazetesinin verdiği bilgiye göre çatışma esnasında Çakırcalı'ya mümkün olduğunca yaklaşan Koca Mehmed, ona hitaben "*Kahbe oğlu, pusuda yatıp adam vurmak yiğitlik değil, yiğit isen meydana çık, çık da kardeşimi nasıl vurmuş isen beni de öyle vur, yak*" diye bağırmıştı. Yine Koca Mehmed'e atfedilen ifadeye göre o, "*Çakırcalı'yı vurduğuma emin değilim ama arkadaşlarımdan Hacı Mustafa'yı geberттіm*" demişti.⁶⁰⁴ Valilik tarafından yapılan resmî açıklamada ise Çakırcalı'nın göğsünden ve çete üyelerinden Ali'nin bacağından yaralandığı belirtilmişti.⁶⁰⁵

Lütüflar köyü çatışmasından sonra Çakırcalı'nın öldüğüne ya da en azından ağır yaralı olduğuna dair şayialar çıkması üzerine o, *ispat-ı vücud* etmek istemiş ya da *Ahenk*'in tabiriyle çatışma alanından kaçmayı "*şöhret-i şekavetine bir türlü*

⁶⁰² **Ahenk**, 24 Teşrinievvel 1325/ 6 Kasım 1909, s.2.

⁶⁰³ **Ahenk**, 13 Teşrinievvel 1325/26 Ekim 1909, s.2; "*Çakırcalı ile Müsademe*", **Ahenk**, 14 Teşrinievvel 1325/27 Ekim 1909, s.2.; **İttihad**, 16 Teşrinievvel 1325/29 Ekim 1909, s.2.

⁶⁰⁴ **Ahenk**, 15 Teşrinievvel 1325/28 Ekim 1909, s.2.

⁶⁰⁵ **BOA**, DH.MUİ., 2-3/54 (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 14 Teşrinievvel 1325/27 Kasım 1909 tarihli telgraf; Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 15 Teşrinievvel 1325/28 Kasım 1909 tarihli telgraf.); "*İlan-ı Resmî: Çakırcalı Hakkında*", **Ahenk**, 16 Teşrinievvel 1325/29 Ekim 1909, s.2-3; "*Resmî: Makam-ı Vilayetten*", **Ahenk**, 20 Teşrinievvel 1325/2 Kasım 1909, s.2.

yediremeyip”⁶⁰⁶ peş peşe bir dizi ses getirecek vukuat işlemişti. Çete, 29 Ekim 1909 Cuma gecesi önce kendilerini takip edenler arasında olduğunu düşündükleri, afta olan eşkıyalardan Çamlıcalı Hüseyin’in köyü olan Çamlıca köyünü basarak onun akrabalarından üç kişiyi öldürüp üç tane de ev yaktı. Fakat Çakırcalı çetesi bununla da yetinmeyip bir gün sonra Kurucaova ve Kışla köylerine giderek yine hasımlarının akrabalarından biri kadın olmak üzere dört kişiyi öldürdü.⁶⁰⁷ Bu vukuatların ardından hız kesmeyen Çakırcalı, Yunan tebaasından olan iki tüccara tehdit mektupları göndererek para ve fişek talep etti.⁶⁰⁸

Peş peşe işlenen bu cinayetler göstermişti ki Çakırcalı hayattaydı. O, bu cinayetleriyle bir yandan hasımlarının akrabalarını öldürüp intikam alırken, diğer yandan devlet tarafından eşkıyayı ihbar etmesi için sürekli sıkıştırılan köylülere, bunu yapmamaları için gözdağı vermek istemişti. Nitekim Çakırcalı çetesinin bu dehşet verici vukuatları karşısında iyice korkmuş olan Kışla köylüleri, sorgulandıklarında *“kimler olduklarını bilmiyoruz bila-isim zeybekler ve ne tarafa gittiklerini de görmedik”* cevabı vermişlerdi. Kabak yine köylülerin başına patlamış ve evleri yakılan, yakınları öldürülen köylülerden bazıları ile köy muhtarı hakkında Men-i Şekavet Kanunu’nun ilgili maddesi uyarınca işlem yapılması emri verilmişti.⁶⁰⁹

Çakırcalı bunca vukuat işlerken onu takip için görevlendirilen Arnavud’lardan başıbozuk çeteler ise⁶¹⁰ birbirine giriyor ve çete reislerinden biri yine bir başka Arnavud tarafından öldürülüyordu. Bu olaydan sonra Arnavudların silah ve cephaneleri alınarak bunlar dağıtılmıştı.⁶¹¹

⁶⁰⁶ “Çakırcalı’nın Yeni Kurbanları”, **Ahenk**, 17 Teşrinievvel 1324/30 Ekim 1909, s.2.

⁶⁰⁷ **BOA**, DH.MUİ.,2-3/65 (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 17 Teşrinievvel 1325/30 Ekim 1909 tarihli telgraf.); “Çakırcalı’nın Yeni Kurbanları”, **Ahenk**, 17 Teşrinievvel 1324/30 Ekim 1909, s.2; “Yine Çakırcalı Melunu ve Yeni Cinayetleri”, **Ahenk**, 18 Teşrinievvel 1325/31 Ekim 1909, s.2; **Ahenk**, 27 Teşrinievvel 1325/ 9 Kasım 1909, s.2; **Köylü**, 26 Teşrinievvel 1325/8 Kasım 1909, s.3-4.

⁶⁰⁸ **Ahenk**, 20 Teşrinievvel 1325/2 Kasım 1909, s.2.

⁶⁰⁹ **Ahenk**, 27 Teşrinievvel 1325/ 9 Kasım 1909, s.2; **Köylü**, 26 Teşrinievvel 1325/8 Kasım 1909, s.3-4.

⁶¹⁰ Çakırcalı’nın takibi için jandarma ve nizamiye askerleri yeterli görülmemekle Mülazım Salih Efendi kumandasında bir miktar Arnavud ve Boşnak başıbozuk istihdam edildi. Bkz: **BOA**, DH. MUİ. 2-3/63 (Harbiye Nezaretinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 17 Teşrinievvel 1325/30 Ekim 1909 tarihli yazı; Dâhiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 20 Teşrinievvel 1325/2 Kasım 1909 tarihli yazı.)

⁶¹¹ **Köylü**, 28 Eylül 1325/11 Ekim 1909, s.3; **Köylü**, 1 Teşrinievvel 1325/ 14 Ekim 1909, s.3.

Çakırcalı'nın son vukuatları karşısında bıçağın kemiğe dayandığını düşünen Dâhiliye Nezareti ise Aydın Valisine bir telgraf çekerek "*hükümeti işgal ve ahaliyi tedhiş etmekte olan bu meseleye*" bir son verilmesini istemişti.⁶¹² Fakat bu kolay olmayacaktı. Yukarıda da değinildiği üzere eşkıya çetelerini ve özellikle de Çakırcalı çetesini ortadan kaldırmak için ilgililer tarafından oldukça şiddetli tedbirlere başvuruluyordu. Ancak sorunun köklerine inilmedikçe, eşkıyalığa sebep olan asıl iktisadi ve sosyo-kültürel şartlar değişmedikçe, köylüler dağa çıkmaya devam edecekti.

Nitekim Dolaplar köyünden Hacı Hasan oğlu Mehmed isminde biri eşkıyalığa başlamaya karar vermiş; dağa çıkmak için yanına birkaç arkadaş aramış ve bulmakta zorluk çekmemişti. Çünkü gençlerin çoğu buna hevesliydi ve *tâ beşikten beri aldıkları terbiye* buna müsaitti. Nitekim Mehmed, kendine eşkıyalık arkadaşı olarak Salihli kazasının Sart köyünden Hüseyin'i bulmuş ve iki arkadaş tarik-i şekavete adım atarak bu yolda *terakki* olacaklarına *ahd ü misak* etmişler, yani eşkıyalığa başlayıp bu yolda ilerleyeceklerine yemin etmişlerdi. Onlar da dağa çıkmaya karar veren bütün zeybekler gibi öncelikli iş olarak iki zenginin evini basarak para istemişti. "*Öyle ya, zeybeklik bu, efeler, silah alacaklar, fişek tedarik edecekler, mükemmel elbise giyecekler, yanlarına da daha başka arkadaş alacaklar, velhasıl, mükemmel bir çete tertip edecekler. Bunlar parasız olur mu ya?*" Fakat acemiliklerinden olsa gerek, bu iki yeni şaki hemen yakalanmıştı. Olay soruşturulduğunda bu iki gencin cehaletlerini suistimal eden başka bir köylünün, onları komşusu olan söz konusu iki zengini soyarak eşkıyalığa başlamaları için teşvik ettiği ortaya çıkarılmıştı.⁶¹³ Bu hadise bize yıllar önce Çakırcalı'nın Hacı Eşkıya tarafından cinayet işlemeye sevk edilerek eşkıyalık sahasına girmesini hatırlatmaktadır.

---

⁶¹² BOA, DH.MUI., 2-3/65 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 19 Teşrinievvel 1325/1 Kasım 1909 tarihli yazı.)

⁶¹³ Ahenk, 13 Teşrinievvel 1325/26 Ekim 1909, s.1-2.

I.2.6.1. Takip Kumandanlığına Said Paşa'nın Tayini ve Eşkîyalığı Önlemek İçin Alınan Yeni Tedbirler

Men-i Şekavet Kanunu uygulamaya konularak onlarca kişinin eşkıyaya yataklık suçlamasıyla hapse atılmış olmasına rağmen ne Çakırcalı çetesi ne de diğer çeteler yakalanabilmişti. Çakırcalı'nın dağa çıkışının ardından zenginleri dağa kaldırıp fidye alması, fabrika yakması ve birkaç köyü basarak adam öldürmesi, tüm vilayetin asayişini altüst etmişti. Bu durum karşısında insanlar *Köylü* gazetesinin anlatımıyla "... şehir ve kasabalara kaçmaya, tarlalarını, mallarını terk ederek hayatlarını kurtarmak için öteye beriye saklanmaya başlamışlardı." Artan asayiş sorunu karşısında Aydın'da, Manisa'da birçok kişinin çiftini, çubuğunu yüz üstü bıraktığı, birçoğunun sokağa çıkamayacak dereceye geldiği ve insanların evlerini, ticarethanelerini terk ederek İzmir'e ve başka yerlere kaçtığı iddia ediliyordu.⁶¹⁴

Bu vahim durum karşısında eşkıyalığı önlemek için ilk akla gelen isim ise aldığı sert tedbirlerle ve despot kişiliğiyle tanınan Kara Said Paşa'ydı. Said Paşa, Meşrutiyet'in ilanından önce iki, ilanından sonra da bir kez olmak üzere üç kez Aydın Vilayeti Eşkîya Takip Kumandanlığına atanmış, fakat Çakırcalı'yı ele geçirmeyi başaramamıştı. Buna karşın köylülere zulüm ve işkence etmek pahasına aldığı sert tedbirler sayesinde birçok eşkıya çetesini yakalamıştı. Çakırcalı dağa çıktıktan sonra Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa'nın aklına gelen ilk tedbirlerden biri, yine onun takip kumandanlığına tayin edilmesiydi. Nitekim Vali, Dâhiliye Nezaretine çektiği 14 Eylül 1909 tarihli bir telgrafla eşkıyanın gezip dolaştığı her mıntıkaya birer kumandan bulmaya çalışmaktansa, vilayete vakıf olan Said Paşa'nın eşkıya takip kumandanlığına tayin edilmesini talep etmişti.⁶¹⁵ Vali Paşa'nın isteği, ilgili nezaretlerce ve hükümet tarafından kabul edilmesine⁶¹⁶ karşın o, bu teklife sıcak bakmamıştı. Çünkü daha önceki görevlerinde o, eşkıyalık sorununu çözmek

⁶¹⁴ "Resmi: Makam-ı Vilayetten", **Ahenk**, 1 Teşrinisani 1325/14 Kasım 1909, s.2.

⁶¹⁵ **BOA**, DH.MUİ., 2-3/17 (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 14 Eylül 1325/27 Eylül 1909 tarihli telgraf.)

⁶¹⁶ **BOA**, BEO, 3656/274195, Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 3 Teşrinievvel 1325/16 Ekim 1909 tarihli yazı; Sadareten Harbiye, Maliye ve Dahiliye Nezaretlerine gönderilen 20 Teşrinievvel 1325/20 Kasım 1909 tarihli yazı.; **BOA**, MV., 133/58, (14 Teşrinievvel 1325/27 Ekim 1909 tarihli Meclis-i Vükela müzekkeratı zabıt varakası.); **BOA**, DH.MUİ., 2-3/60 (Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 21 Teşrinievvel 1325/3 Kasım 1909 tarihli yazı.); **Ahenk**, 25 Teşrinievvel 1325/ 7 Kasım 1909, s.2.

için devletten istediklerini alamamış ve Çakırcalı'ya yenilmişti. Ayrıca Said Paşa, Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa'nın emri altında çalışmak istemiyordu.⁶¹⁷ Fakat müfettiş raporlarında Aydın vilayetinde eşkıyalık olaylarını önlemek için Said Paşa'nın takip kumandanlığının elzem olduğunun bildirilmesi üzerine⁶¹⁸ ve Çakırcalı çetesinin işlediği son cinayetlerden sonra hükümet, Said Paşa'yı bu görevi kabul etmeye ikna etti. Bunun üzerine o, 4 Kasım'da Aydın Vilayeti Eşkîya Takip Kumandanlığına, On Sekizinci Fırka Erkan-ı Harbiye Reisi Cafer Tayyar Bey ise yardımcılığına tayin edildi.⁶¹⁹ 10 Kasım'da İzmir'e gelerek göreve başlayan⁶²⁰ Said Paşa'ya olan güven tamdı.⁶²¹ Nitekim *Köylü* gazetesinde, bundan sonra eşkıyalığın eskisi gibi olmayacağı iddia edilerek, Said Paşa'nın eşkıyayı ortadan kaldıracağına yüzde doksan ihtimal verildiği belirtiliyordu.⁶²²

Alınan tedbirler Said Paşa'nın takip kumandanlığına atanmasıyla da sınırlı değildi. Gönüllüler, başıbozuklar ve jandarmalardan istenilen verim alınamayınca, Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa'nın uzun uğraşları neticesinde⁶²³ eşkıya takibinde istihdam edilmek üzere iki tabur asker görevlendirildi ve bu askerler 11 Kasım'da İzmir'e geldi.⁶²⁴

Men-i Şekavet Kanunu'na göre halkın silah taşınması yasaklanmış olduğu için her yerde silahlar toplanmaya başladı. Böylece eşkıya ile mücadelede omuzlarına ağır sorumluluk yüklenerek eşkıyayı ihbar etmesi ve hatta yakalaması beklenen köylüler, eşkıya karşısında tamamen savunmasız bırakıldı. Bunun mahzurlarını gören Vali Mahmud Muhtar Paşa, ahalinin eşkıyanın saldırılarına karşı korunabilmesi için, zabıtaca kayıt altına alınmak kaydıyla *namuslu* olanların evlerinde her türlü silah

⁶¹⁷ **BOA**, DH.MUİ.,2-3/67, (Mülkiye Müfettişi Haydar Bey tarafından Dahiliye Nezaretine sunulan 11 Teşrinievvel 1325/24 Ekim 1909 tarihli rapor.)

⁶¹⁸ **BOA**, DH.MUİ., 2-3/67, (Mülkiye Müfettişi Haydar Bey tarafından Dahiliye Nezaretine sunulan 11 Teşrinievvel 1325/24 Ekim 1909 tarihli rapor.)

⁶¹⁹ **BOA**, DH.MUİ. 2-3/66 (Dâhiliye Nezaretinden Mirliva Said Paşa'ya gönderilen 22 Teşrinievvel 1325/4 Kasım 1909 tarihli yazı.); **Ahenk**, 25 Eylül 1325/8 Ekim 1909, s.2; **Köylü**, 26 Teşrinievvel 1325/ 8 Kasım 1909, s.2.

⁶²⁰ **Ahenk**, 29 Teşrinievvel 1325/11 Kasım 1909, s.2.

⁶²¹ **BOA**, DH.MUİ.,17-4/15, (Mülkiye Müfettişi Haydar Bey tarafından 5 Teşrinisani 1325/18 Kasım 1909 tarihinde gönderilen şifrenin halli.)

⁶²² "*İçeri İşlerimizden Eşkîyalık*", *Köylü*, 31 Teşrinievvel 1325 /13 Kasım 1909, s.1.

⁶²³ Çakırcalı dağa çıktıktan hemen sonra Mahmut Muhtar Paşa Dâhiliye Nezaretinden Çakırcalı'nın çevrede ortaya koyduğu önem ve dehşetten dolayı askerlerin manevi gücü kırılması nedeniyle eşkıya takibi için iki tabur ilave asker gönderilmesini istemişti. BKZ: **BOA**, BEO, 3652/273831 (Dâhiliye Nazırı tarafından Sadarete gönderilen 7 Teşrinievvel 1325/20 Ekim 1909 tarihli yazı).

⁶²⁴ **Ahenk**, 11 Teşrinievvel 1325/24 Ekim 1909, s.2; **Ahenk**, 21 Teşrinievvel 1325/3 Kasım 1909, s.2. **Ahenk**, 30 Teşrinievvel 1325/12 Kasım 1909, s.2.

bulundurabilmeleri uygun görülerek, ilgili yerlere tebliğ edildi.⁶²⁵ Ayrıca İzmir ve Saruhan sancaklarında yakalanan eşkıyanın ve şahitlerin Aydın'a sevk edilmesinin güçlüğü ve bir tek divan-ı harbin yetersiz gelmesi nedeniyle 6 Kasım 1909 tarihinde İzmir'de bir divan-ı harp kuruldu.⁶²⁶ Mahkemenin başkanlığına Miralay Arif Bey, üyeliklerine ise istinaf mahkemesinden Eşref ve bidayet mahkemesi azalarından Hulusi Efendi tayin edildi.⁶²⁷

Alınan bütün bu önlemlerin yanı sıra yeni Eşkîya Takip Kumandan Muavini Cafer Tayyar Bey tarafından yeni bir yöntem denendi. Bu defa köylüler şiddet kullanmak yerine *güzellikle* ikna edilmeye çalışılacaktı. Nitekim Ödemiş ve Bayındır kazalarına giden takip müfrezeleri tarafından eşkıyanın aranmasıyla birlikte, hükümetin eşkıya takibi hususunda gösterdiği ciddiyet, Çakırcalı ve diğer eşkıyanın memlekete yaptığı fenalıklar anlatıldı. Bu girişimin hedefi, halkın eşkıyadan nefret etmesini sağlamaktı. Yine gidilen köylerde özellikle muhtar ve imamlara bazı telkinlerde bulunularak eşkıyaya yardım ve yataklık etmenin ne kadar büyük bir suç olduğu ve bunu yapanların divan-ı harplerde çok şiddetli bir şekilde cezalandırılacakları vurgulandı. Ayrıca eşkıya takibi ve aramasına çıkan zabıt ve jandarmalara Men-i Şekavet Kanunu'nun detayları aktararak, bundan sonra her nerede bir eşkıya çetesinin varlığı haber alınır veya herhangi bir suç işledikleri duyulursa, suçun işlendiği köy hakkında söz konusu kanunun ilgili maddelerinin uygulanması istendi.⁶²⁸

Alınan bütün bu önlemler karşısında Çakırcalı Mehmed Efe, gerek köylüler üzerinde sarsılan nüfuzunu yeniden tesis etmek ve gerekse eski bir meseleden dolayı intikam almak için⁶²⁹ çeteyi ikiye ayırarak, 22 Kasım 1909 gecesi

---

⁶²⁵ **BOA**, DH.MUİ., 29-2/13 (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından 15 Teşrinievvel 1325/28 Ekim 1909 tarihli yazı.)

⁶²⁶ **BOA**, DH.MUİ., 2-5/10 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 22 Kânunusani 1325/4 Şubat 1910 tarihli yazı.); **Köylü**, 2 Teşrinisani 1325/15 Kasım 1909, s.3.

⁶²⁷ **Ahenk**, 1 Teşrinisani 1325/14 Kasım 1909, s.2.

⁶²⁸ “*Resmi: Makam-ı Vilayetten*”, **Ahenk**, 1 Teşrinisani 1325/14 Kasım 1909, s.2.

⁶²⁹ *Köylü* gazetesinin haberine göre Çakırcalı'nın çeteyi Sinekli köyüne göndermesinin nedeni oldukça eski bir intikam meselesidir. Buna göre Çakırcalı'nın o köyde oldukça eski ve sağlam yatakları olan ve köyün ileri gelenlerinden Hacı Mehmed ile yine o köyden olan yatağı Hacı Mehmed isminde iki kişi ile dostluğu vardır. Çakırcalı bu iki yatağı arasında daha sıkı bir bağ kurmak için bunların birinin oğluyla diğerinin kızını evlendirmeyi uygun görmüş ve aileler karşılıklı söz vermiştir. Fakat babaları öldükten sonra Hacı Mehmed'in kızı Hacı Mustafa'nın oğluyla evlenmek istememiştir. Bunun üzerine kızın annesi durumu Çakırcalı'ya haber vermiştir. Haberi alan Çakırcalı köye gelerek kızı ikna etmek için uzun süre dil döktüyse de kız kararından vazgeçmemiştir. Kızı ikna edemeyen Çakırcalı, martın

Hacı Mustafa'nın başında bulunan bir grubu Nazilli'nin Sinekçiler köyüne göndermiş ve çete burada iki kişiyi öldürdükten sonra Kadıköy'nde de iki evi yakarak firar etmişti.⁶³⁰ Takip müfrezeleri bu olaydan sonra günlerce arama yaparak birkaç önemsiz eşkıya çetesini yakalanmışsa da⁶³¹ Çakırcalı'yı değil yakalamak izine bile rastlayamamıştı. Çünkü artık kış mevsimi gelmiş ve diğer çeteler gibi Çakırcalı çetesi de faaliyetlerine ara vermişti.

Sinekçiler köyü cinayetlerinden sonra Çakırcalı çetesinin izine rastlanamamış fakat vilayette asayişin sağlanması adına Alaşehir'den *sevindirici* bir haber alınmıştı. Şöyle ki, 22 Kasım'da, vilayette faaliyet gösteren en önemli çetelerden biri olan Alioğlu Ali çetesi, Alaşehir kazasının Alayaka köyü civarındaki dağlarda kömür hazırlamakta olan Tekgöz Cafer'in çadırına girip burada bir müddet içerek sarhoş olmuştu. Bunu fırsat bilen çadırın sahibi Tekgöz Cafer ile beraberindeki iki kişi, uyuyan şakilerin kafasına baltalarla vurarak tamamını öldürmüş, üzerlerinde bulunan para ve silahlar da paylaşılmıştı.⁶³² Yani eşkıya çetesi ava giderken avlanmıştı. Bundan sonra da birkaç önemsiz eşkıya yakalanmışsa da⁶³³ vilayette asayiş bir türlü sağlanamamıştı. Sürüp giden eşkıyalık olaylarına ilaveten köylünün en büyük dertlerinden olan hayvan hırsızlığı da bütün bir vilayette tüm şiddetiyle hüküm sürmekteydi. Her gün çiftçilerin çift hayvanları çalınmakta ve böylece zaten kıt kanaat geçinen köylülerin kolu kanadı kırılmaktaydı.⁶³⁴ Buna ilave olarak vilayetin hemen her yerinde hırsızlık olaylarıyla gasp ve cinayetler devam etmekteydi. Bazen öyle cinayetler işleniyordu ki bunlar insanı dehşete düşürecek

---

dipçiği ile kızın göğsüne vurup, göğüslerini kesmek suretiyle öldürmüştür. Kızın evlenmek istememesinde annesinin de parmağı olduğunu düşünen Çakırcalı annesini de öldürmüştür. Kızın erkek kardeşi ve Hacı Mustafa'nın damadını da öldürmek istemişse de onlar kaçmayı başarmıştır. İşte bu köy baskının da bu eski intikamla alakalıydı. Bkz: "*Çakırcalı'nın Yeni Cinayeti*", **Köylü**, 10 Teşrinisani 1325/23 Kasım 1909, s.3.

⁶³⁰ "*Çakırcalı'nın Yeni Cinayeti*", **Köylü**, 10 Teşrinisani 1325/23 Kasım 1909, s.3; **Ahenk**, 10 Teşrinisani 1325/23 Kasım 1909, s.3.

⁶³¹ Yakalanan eşkıyalar için bkz: **Ahenk**, 22 Teşrinievvel 1325/4 Kasım 1909, s.3; **İttihad**, 22 Teşrinievvel 1325/4 Kasım 1909, s.3; **Köylü**, 26 Teşrinievvel 1325/ 8 Kasım 1909, s.2; **Ahenk**, 15 Eylül 1325/28 Eylül 1909, s.2.

⁶³² "*Ali oğlu Ali Çetesi'nin Mahvı*", **Ahenk**, 11 Teşrinisani 1324/24 Kasım 1909, s.2.

⁶³³ Yakalanan eşkıyalar için bkz: **Ahenk**, 13 Teşrinisani 1324/26 Kasım 1909, s.2; **Ahenk**, 14 Teşrinisani 1324/27 Kasım 1909, s.3; **Ahenk**, 5 Kânunuevvel 1325/18 Aralık 1909, s.2; **Ahenk**, 8 Kânunuevvel 1325/21 Aralık 1909, s.1; **Ahenk**, 10 Kânunuevvel 1325/23 Aralık 1909, s. 2; **Ahenk**, 19 Kânunuevvel 1325/1 Ocak 1910, s.2.

⁶³⁴ Aydın vilayetinde hayvan hırsızlıklarının artmasının sebepleri ve bunun köylüyü nasıl etkilediğine dair ayrıntılı bilgi için bkz.: **Ahenk**, 5 kanunuevvel 1325/18 Aralık 1909, s.2; "*Hayvan Hırsızlığı*", **Köylü**, 10 Teşrinievvel 1326/23 Ekim 1910, s.1; **Köylü**, 24 Teşrinievvel 1326/6 Kasım 1910, s.2.; **Ahenk**, 8 Teşrinisani 1325/21 Kasım 1909, s.2.

türdendi. Örneğin Muğla Dalyan'da Kerimoğlu Sadık, dokuz yaşlarında Makbule isminde bir kız çocuğuna tecavüz ettikten sonra boğazını keserek öldürmüştü.⁶³⁵ Ayrıca bir başka yerde yakılarak öldürülen bir çocuk cesedi bulunmuştu.⁶³⁶

Kara Said Paşa, onlarca müfrezeye ve günlerce süren takibe rağmen bir türlü Çakırcalı'nın izini bulamamış ve onun nerede saklandığına dair birçok iddia ortaya atılmıştı. Buna karşın 15 Ocak 1911'de Burdur Mutasarrıflığı tarafından Dâhiliye Nezaretine, Çakırcalı'nın Dinar tarafına geçtiğinin haber alındığını ve takip edilmekte olduğunu bildirdi.⁶³⁷ Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa, Çakırcalı'nın vilayet sınırlarını terk ederek Dinar kazasına geçmesi üzerine artık takibine imkân kalmadığını Dâhiliye Nezaretine bildirdiyse de, yine de temkinliydi. Bu nedenle vilayette *barınamayarak* dışarıya kaçmış olan Çakırcalı'nın geri dönerek tekrar eşkıyalığa başlayacağı muhakkak olduğundan yüz jandarma ile bir tabur asker gönderilmesini talep etti.⁶³⁸

Çakırcalı'nın uzun süre ortalarda gözükmemesi üzerine onun nerde ve nasıl olduğuna dair İstanbul ve İzmir gazetelerinde birçok haber yapılmıştı. Bu haberlerin kiminde onun muhasaraya alındığı belirtilirken, kiminde Aladağ'da görüldüğü, Konya vilayetinde olduğu ve Dinar tarafına geçtiği ifade ediliyordu. Diğer gazetelerin bu kadar farklı bilgi vermesi nedeniyle *Köylü* gazetesi, Eşkîya Takip Kumandanı Kara Said Paşa'ya bir muhabir göndererek işin aslını ondan öğrenmek istemişti. Said Paşa'nın verdiği bilgiye göre, gazetelerde çıkan haberlerin hepsi yanlıştı. Çünkü Kara Said Paşa'nın takip kumandanlığına atanmasından sonra Çakırcalı, bir oyuna başvurdu ve İstanbul'daki aracılar vasıtasıyla kendisini Karahisar'a gitmiş gibi gösterdi. Bu nedenle İstanbul'dan verilen bilgilere itibar etmediğini belirten Said Paşa, bütün bu haberlerin yayıldığı esnada Çakırcalı'nın aslında Ödemiş'in Seki köyünde olduğunu ve onun sevk edilen müfrezelerden önce kaçmayı başardığını belirtmişti.⁶³⁹

⁶³⁵ **Ahenk**, 8 Teşrinisani 1325/21 Kasım 1909, s.3.

⁶³⁶ **Köylü**, 7 Kânunusani 1325/20 Ocak 1910, s.2.

⁶³⁷ **BOA**, DH.MUI., 2-5/4 (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 1 Kanunusani 1325/14 Ocak 1910 tarihli telgraf; Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 2 Kanunusani 1325/15 Ocak 1910 tarihli yazı.)

⁶³⁸ **BOA**, DH.MUI., 2-5/9 (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 4 Kanunusani 1325/17 Ocak 1910 tarihli telgraf.)

⁶³⁹ "*Çakırcalı Meselesi*", **Köylü**, 8 Kânunusani 1325/21 Ocak 1910, s.1.

Vali Mahmud Muhtar Paşa, daha önce Dâhiliye Nezaretine çektiği telgraflarla Çakırcalı'nın Konya taraflarına kaçtığını bildirirken, onun asıl yerini bilen Takip Kumandanı Said Paşa, bundan valiyi haberdar etmeye bile tenezzül etmemişti. En başından beri Mahmud Muhtar Paşa'nın emri altında çalışmak istemeyen Said Paşa ile Vali'nin arası gittikçe açılıyordu. Nitekim Vali Paşa, Dâhiliye Nezaretine çektiği 17 Ocak 1910 tarihli telgrafla vilayete geldiğinden beri Takip Kumandanı Said Paşa'yla bir kez görüşülebildiği belirtiyor ve bir süreden beri İzmir'de olmadığı gibi nerede olduğunu dahi bilmediğini ifade edip bu durumu nezarete şikâyet ediyordu.⁶⁴⁰

Kara Said Paşa ile Vali Mahmud Muhtar Paşa arasındaki anlaşmazlık daha da derinleşmiş ve nihayetinde Said Paşa Ocak ayı başında istifa etmişti.⁶⁴¹ Vali'nin Dâhiliye Nazırına 24 Ocak'ta verdiği bilgiye göre istifasından istediği sonucu alamayan Said Paşa, türlü entrikalara başvuruyor; Ödemiş ve çevre kazalardan bazı kişileri kışkırtarak Sadarete, kendisi aleyhinde telgraflar çektiriyor, gazeteleri onu hedef alan yayın yapmaya sevk ediyordu. Vali Mahmud Muhtar Paşa'nın iddiasına göre Said Paşa, bununla da yetinmeyerek İzmir eski Belediye Başkanını kapı kapı dolaştırıp, valilik aleyhine imza toplatıyordu. Vali Mahmud Muhtar Paşa, Said Paşa'nın vilayetteki faaliyetlerine son verilmezse inzibati sağlamanın imkânsız hale geleceğini, burada hükümet etmek isteyen hiçbir valinin de başarılı olamayacağını öne sürerek Said Paşa'nın hezeyanlarına son verilmesini talep etti.⁶⁴² Yani büyük ümitlerle vilayetin eşkıyalık sorununu çözüp inzibat ve asayiş sağlması için eşkıya takip kumandanlığına tayin edilen Said Paşa'nın bu defa asayişsizliğin kaynağı olduğu iddia ediliyordu.

Vali Mahmud Muhtar Paşa'nın da belirttiği üzere İzmir gazetelerinde Said Paşa'nın görevde kalmasını isteyen ve eşkıyanın yakalanması hususunda valiliğin gerekli tedbirleri almadığına dair yazılar yayınlanmaya başlamıştı. Bunun üzerine Vali Paşa, *Ahenk* gazetesine çok uzun bir açıklama göndererek ve yapılan eleştirilere

---

⁶⁴⁰ BOA, DH.MUİ., 2-5/9 (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 4 Kanunusani 1325/17 Ocak 1910 tarihli telgraf.)

⁶⁴¹ "Said Paşa", *Köylü*, 10 Kânunusani 1325/23 Ocak 1910, s.2.

⁶⁴² BOA, DH.MUİ., 2-5/15 (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 11 Kanunusani 1325/24 Ocak 1910 tarihli telgrafın halli.)

cevap vererek, valiliğe atandığı tarihten o güne kadar eşkıyalığı önlemek için aldığı tedbirleri sıraladı.⁶⁴³

Vali ile eşkıya takip kumandanının iyice köprüleri attığı ve birbirlerinden şikâyetçi oldukları bir dönemde, ilginç eşkıyalık olayları da meydana gelmekteydi. Uzun süredir eşkıyalık olaylarının görülmediği Torbalı nahiyesinde 27 Ocak 1910'da gece vakti, Kürd serserilerinden beş kişi, ahaliden birinin evini basarak ve 100 kûsur lirasını gasp ederek firar etti. Bundan kısa bir süre sonra ise Alaşehir'in Kızılca köyünden Hacı Hüseyin'in hanesini silahlı dört meçhul şahıs basarak, para ve eşyasını gasp ettikten sonra firar etti. Vali'ye göre bu olaylar normal eşkıyalık olayı olmayıp *bir bedhaht tarafından tertip edilmekteydi*. Yani Vali Paşa, bu olayları Said Paşa'nın tertip ettirdiğini ima ediyor ve onun biran önce İzmir'den alınmasını rica ediyordu.⁶⁴⁴ Dâhiliye Nazırı ise Vali'nin bu iddialarına inanmıyor, bahsedilen eşkıyalık olaylarının tertip edilmiş olaylar olmaktan ziyade, yaşananların tesadüfen meydana geldiğinin zannedildiğini belirterek eşkıyaların yakalanmasını istiyordu.⁶⁴⁵

Vali ile Takip Kumandanının arasındaki husumet ve birbirlerine karşı ithamları, Meşrutiyet'in ilanından sonra da devrin askerî ve sivil yöneticilerinin bir takım eski alışkanlıkları sürdürdüğünü göstermektedir. Zira *eski devirde* devlet adamları birbirlerini padişaha jurnallerken, şimdikiler ise hükümete jurnalliyordu. Meşrutiyet ilan edilmesine karşın devletin mülkî ve askerî üst bürokrasisinde önemli bir değişim olmamıştı. Vilayet asayiş sorunuyla boğuşup Çakırcalı meselesiyle uğraşırken, şekavete son vermek için görevlendirilen takip kumandanının birtakım eşkıyalık olaylarının tertipçisi olduğunun Vali tarafından iddia edilmesi ise vilayetteki asayiş sorununun niçin kronikleştiğinin göstergelerinden biriydi.

I.2.6.2. Men-i Şekavet Kanunu'nun İlk Uygulamaları ve Sonuçları

Rumeli vilayetlerinde uygulamaya konulan Çeteler Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesi suretiyle Aydın vilayetinde Men-i Şekavet Kanunu'nun

⁶⁴³ **Ahenk**, 26 Kanunuevvel 1325/ 5 Ocak 1910, s.2-3.

⁶⁴⁴ **BOA**, DH.MUİ., 2-5/15 (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 18 Kanunusani 1325/30 Ocak 1910 tarihli telgrafın halli.)

⁶⁴⁵ **BOA**, DH.MUİ., 2-5/15 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 19 Kanunusani 1325/31 Ocak 1910 tarihli yazı.)

uygulanması sırasında bazı kafa karışıklıkları yaşanmış ve yeni maddeler eklenmesi ya da mevcut maddelerin değiştirilmesi ihtiyacı hissedilmişti. Ayrıca söz konusu kanunların tatbik edilmesinden doğan birtakım şikâyetler nedeniyle Meclis-i Mebusan bu kanunları incelemeye almıştı. Bu nedenle Dâhiliye Nezareti, söz konusu kanunları hayata geçiren vilayetlerden bu kanunların asayişin temini noktasında ne gibi yararlar sağladığını ve eğer varsa zararlarının da tespit edilerek bir rapor halinde sunulmasını istedi.⁶⁴⁶ Rumeli vilayetlerinden Çeteler Kanunu'nun uygulanmasına dair gönderilen raporlar oldukça olumluydu.⁶⁴⁷

Aydın Valiliği de Men-i Şekavet Kanunu'nun uygulanmasından elde ettiği sonuçları bir rapor halinde 4 Şubat 1910 tarihinde Dâhiliye Nezaretine sundu. Vali'ye göre söz konusu kanunun Aydın vilayetinde uygulamaya konulmasından birçok yarar sağlanmıştı. Bunlardan birincisi; daha önceden yakalanmış olan eşkıyanın mahkemeleri senelerce sürmekte, sonuçta mahkemenin nasıl neticlendiği pek çoklarınınca meçhul kalmaktaydı. Ayrıca eskiden “Çakırcalı gibi “*en şeni caniler*” bile bir kolayı bulunup genellikle tahliye edilmekteydi. Bu da zabıta efradını ümitsizlik ve gevşekliğe iterek eşkıya takibini olumsuz etkiliyordu. Fakat Men-i Şekavet Kanunu'nun uygulanmaya başlamasının ardından *canilerin* divan-ı harplere teslim edilerek hemen ağır cezalara çarptırılmaları, zabitlerin adliyeye olan güvenlerini kazandırmıştı. Bu sayede zabitler şevk ile çalışmaya başlayarak vaktiyle ahaliyi korkuttuğu için barınabilen birkaç eşkıya dışındaki bütün eşkıyaları ele geçirmişti.

---

⁶⁴⁶ **BOA**, DH.MUİ.,17-4/15, (Dahiliye Nezaretinden Edirne, Kosova, Manastır, Selanik, Yanya ve Aydın vilayetlerine gönderilen 19 Kanunuevvel 1325/1 Ocak 1910 tarihli yazı.)

⁶⁴⁷ Edirne Valisi, bu kanunla köylülerin nasıl bir vazife ile mükellef olduklarını anladıklarını ve karşılaşacakları kesin ve şiddetli cezaları takdir eden ihtilalcilerin bu kanunun tehdidi altında baş gösteremeyeceğini belirtiyordu. Kosova Valisi, bu kanundan bütün Osmanlı vilayetlerinde uygulanmasını tavsiye edecek kadar memnun kalmıştı. Manastır Valiliğinin cevabında ise söz konusu kanun sayesinde birçok çetenin ortadan kaldırıldığı, vilayet genelinde asayişin sağlandığı ve bu nedenle kanunun bundan sonra da uygulanmasının elzem olduğu bildirildi. Rumeli'de idarecilerin yanı sıra ahalinin en azından bir kısmının kanunun uygulanmasından memnun kaldığı anlaşıyordu. Zira Yanya Divan-ı Harbinde yargılanıp beraat eden on üç kişi verdikleri bir arzuhalde mahkemelerin ne kadar adil çalıştıklarına değinerek “*Yaşasın Çeteler Kanunu! Yaşasın Adalet! Yaşasın Divan-ı Harp!*” diyordu. Bkz: **BOA**, DH.MUİ., 17-4/15, (Edirne Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 21 Kanunuevvel 1325/3 Ocak 1910 tarihli şifrenin halli; Kosova Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 22 Kanunuevvel 1325/4 Ocak 1910 tarihli şifrenin sureti; Manastır Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 15 Kanunusani 1325/28 Ocak 1910 tarihli yazı.; Yanya Divan-ı Harp Riyasetine Burgaki Yani ve on üç arkadaşının imzasıyla verilen 2 Kanunusani 1325/15 Ocak 1910 tarihli arzuhal sureti.)

Vali Mahmud Muhtar Paşa'nın belirttiğine göre kanunun ikinci önemli faydası köylüler üzerinde bıraktığı tesirdi. Şöyle ki, daha önceden eşkıyalık, Ödemiş ve Aydın havalisindeki köylüler tarafından doğal bir durum olarak görülüp, eşkıyalık etmek çocuklara varıncaya kadar bir şeref olarak addedilmekteydi. Aydın vilayetinde her biri bir Çakırcalı olma kabiliyetine sahip bir değil binlerle kişi mevcuttu. Olağanüstü tedbirler alınmaması durumunda bunların zaman ve zemin buldukça meydan-ı şekavete atılmalarını engellemenin mümkün olmayacağı daha önce de bildirilmişti. Şimdi ise Men-i Şekavet Kanunu'nun uygulanmaya başlamasının ardından eşkıyalık yapanların nasıl bir sonuçla karşılaşacağını ahali anlamıştı. Bu nedenle artık eski eşkıyalara ilaveten yenileri türemiyordu.

Üçüncü olarak, devr-i istibdatta hükümeti daima zaaf ve tembellik içerisinde görmeye alışmış olan ahalinin, bu kanunun uygulanmasıyla gösterilen sürat ve şiddet sayesinde hükümete bakış açısı değişmeye başlamıştı. Ayrıca bu kanun sayesinde vilayetin sahillerinde kaçakçılık ve eşkıyalık yapan Rumlar da yakalanabilmişti.

Kanunun uygulanmasından kaynaklanan hiçbir sakınca ve zorlukla karşılaşmadığını belirten Vali Mahmud Muhtar Paşa, divan-ı harplerde idama mahkûm edilen eşkıyanın cezalarının infazına karar verme yetkisinin valilere verilmesini talep etti. Zira bu sayede divan-ı harplerden beklenen faydalar bir kat daha artacaktı.⁶⁴⁸ Ancak valinin bu isteği, idam kararlarının infazına dair hak ve yetkinin padişaha ait olduğu gerekçesiyle geri çevrildi.⁶⁴⁹

1.2.6.3. Eşkıyalıkla Mücadelede Alınan Sert Tedbirler: Müsadereler ve Sürgünler

Vali Mahmud Muhtar Paşa, Men-i Şekavet Kanunu'nun ilk uygulamalarından oldukça memnun kalmıştı. Fakat Batı Anadolu'da faaliyet gösteren önemli çeteler hala dağdaydı. Onlarca takip müfrezesi ve günlerce süren aramalara rağmen Çakırcalı çetesinin izine bile rastlanamamıştı. Mahmud Muhtar Paşa, Çakırcalı yeniden dağa çıktıktan hemen sonra Dâhiliye Nezaretinden Çakırcalı ve

⁶⁴⁸ BOA, DH.MUİ. 2-5/10 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 22 Kânunusani 1325/4 Şubat 1910 tarihli yazı.)

⁶⁴⁹ BOA, DH. MUİ., 2-5/10 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın Valiliğine gönderilen 30 Kânunusani 1325/12 Şubat 1910 tarihli yazı.)

Tekelioğlu'nun ailelerinin Trablusgarp'a sürgün edilmesini istemişse de bu isteği reddedilmişti.⁶⁵⁰ Buna karşın Men-i Şekavet Kanunu'na eşkıya ailelerinin sürgününe dair bir madde ilave edilmiş fakat eşkıya ailelerinin vilayet dışına sürülmelerini engelleyen bazı mahalli şartlar nedeniyle bu madde uygulamaya konulmayarak ertelenmişti. Lakin Vali Mahmud Muhtar Paşa, sürgünlere dair kanun maddesinin işletilerek eşkıya ailelerinin peyderpey Trablusgarp'a sürülmeleri hususunda ısrarcıydı. Sürgünlere dair Dâhiliye Nezaretinden de gerekli onay alındıktan sonra 5 Aralık 1909 tarihinde eşkıya ailelerinin sürüleceği Trablusgarp'a da gereken bilgi verildi.⁶⁵¹ Öncelikle eşkıyaların aile ve akrabaları İzmir'de bulunan hapisaneyeye dolduruldu. Daha sonra ise ilk olarak Çakırcalı'nın ve diğer bazı eşkıyaların yakınları Trablusgarp'a sürgün edildi ve ilk etapta gönderilenlerin sayısı yirmi dokuzdu.⁶⁵² Valiliğin eşkıya aile ve yataklarının sürgününe dair ilk icraatlarının ardından divan-ı harpler peş peşe sürgün kararları verdi.⁶⁵³

Eşkıya ailelerinin sürgüne gönderilmesinden gerek valilik, gerekse İzmir gazeteleri oldukça memnun kalmıştı. Nitekim valiliğin yaptığı resmi açıklamada eşkıya ailelerinin Trablusgarp'a sürülmesinden ve alınan sert tedbirlerden eşkıyalarla mücadele adına bir övünç vesilesi olarak bahsediliyordu.⁶⁵⁴ Bununla birlikte *Ahenk* gazetesinde Sadızkade Şerif İlhami tarafından "Sada-yı Hakiki" başlığıyla kaleme alınan yazıda eşkıyalığı önlemek için alınan tedbirler sıralanıyor ve eşkıyalığın Osmanlı Devleti'nin ilerlemesinin önündeki en büyük engel olduğu vurgulanarak bunun "hürriyet devrinde" kara bir leke olduğu belirtiliyordu. Söz konusu yazıda Men-i Şekavet Kanunu'na dayanılarak alınan *şedit* tedbirler şu şekilde sıralanıyordu:

- 1- Takiplerine hız verilmiş olan Çakırcalı ve Tekelioğlu çeteleri istisna olmak üzere, vilayet dâhilinde dolaşan eşkıya ve uğursuzların çoğu

---

⁶⁵⁰ **BOA**, DH. MUİ., 2-5/19 Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine yazılan 30 Ağustos 1325/12 Eylül 1909 tarihli şifre; **BOA**, DH.MUİ., 2-5/19 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 31 Ağustos 1325/13 Eylül 1909) tarihli şifre; Dâhiliye Nezaretinden Saadarete gönderilen 31 Ağustos 1325/13 Eylül 1909 tarihli yazı.)

⁶⁵¹ **BOA**, DH.MUİ., 44-1/19 (Aydın Valisi tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 22 Teşrinisani 1325 5 Aralık 1909 tarihli yazı; Dahiliye Nezareti tarafından Trablusgarp ve Aydın vilayetlerine gönderilen 30 Teşrinisani 1325/13 Aralık 1909 tarihli yazı.)

⁶⁵² **BOA**, DH.MUİ., 84-2/20, Sadaret'ten Dâhiliye Nezaretine gönderilen 2 Mayıs 1326/15 Mayıs 1910 tarihli yazı.)

⁶⁵³ Söz konusu sürgün kararları için bkz: **İttihad**, 3 Kânunusani 1325/16 Ocak 1910, s.3.

⁶⁵⁴ **Ahenk**, 26 Kanunuevvel 1325/ 5 Ocak 1910, s.2-3.

yakalanarak divan-ı harbe sevk edilmiştir. Bunlar, divan-ı harplerce idam cezasına çarptırılmış olup idamları hakkında irade çıkarıldıkça infazları yapılmaktadır.

2- Çakırcalı ve Tekelioğlu'nun en emin yatakları olan ve büyük bir yekûn teşkil eden şahıslar tutuklanarak Çeteler Nizamnamesi gereğince ağır cezalara çarptırılmaktadır.

3- Eşkîyalık yapan şahısların anne-baba, kardeş, amca, kayınbirader, damat gibi yakınları sürgün edilmektedir.

4- Eşkîyaya ait menkul ve gayrimenkulün tamamı haczedilmiştir.

5- “Membra-i şekavet olan Ödemiş'te” eşkıyanın istediği köyde salimen barınabilmek maksadıyla, daha önce tesir ve nüfuzlarıyla köy halkına seçtirdiği muhtarların tamamı değiştirilmiştir.

6- Yörük çadırları tamamıyla dağıtılmıştır. “Çakırcalı melununun” 40 kişiye ulaşan akraba ve ailesi *Fizan*'a sürgün edilmiştir. Şuanda gerek Çakırcalı'nın ve gerekse çete üyelerinin memleketleri ile bağları ve iletişimi kalmamıştır. Bu da eşkıyaya büyük bir darbe vurmuştur.⁶⁵⁵

Yukarıdaki yazıdan da anlaşılacağı üzere insanlar sırf bir eşkıya ile kan bağı olduğu için *Fizan*'a sürülüyor ve hukukun en temel ilkelerinden olan suçun ve cezanın şahsiliği ilkesi hiçe sayılıyordu.

Eşkîya ailelerinden bir kısmı Trablusgarp'a sürülürken bir kısmı ise İzmir Hapishanesinde büyük bir sefalet içerisinde sürgün gününü beklemekteydi. Bu durum, Vali'nin izinli olduğu bir dönemde, hapishaneyi teftişe giden Vali Vekili Nureddin Bey'in dikkatinden kaçmamıştı. Nitekim o, Dâhiliye Nezaretine gönderdiği 27 Şubat 1910 tarihli yazısında Men-i Şekavet Kanunu'na istinaden yurtlarından kaldırılarak İzmir'e gönderilen kadın, çocuk ve ihtiyarlardan oluşan bir hayli Müslüman ve Hıristiyan'ın hapishanede izdiham içinde kaldıklarını belirtiyordu. Kanunun sürgüne dair maddesinin ancak kesin bir gereklilik olması durumunda uygulanması gerektiğini belirten Nureddin Bey, bunların hapishanelerde değil kendi

---

⁶⁵⁵ **Ahenk**, 29 Kanunuevvel 1325/ 11 Ocak 1910, s.1.

memleketlerinde muadil şartlara sahip mahallerde ikâmet ettirilmelerinin gerekli olduğunu ifade etmekteydi.

Nureddin Bey, yine aynı yazısında öldürülen Tekelioğlu'nun ailesinin dahi hâlâ hapisanede tutulduğunu hatırlatarak bu *zulüm ve sefalet* karşısında Tekelioğlu'nun akrabalarının tahliye ettirildiğini belirtip diğerlerinin de bir iki gün zarfında ya tamamıyla serbest bırakılmaları ya da sağlanacak münasip bir yerde ikamet ettirilmeleri için izin istemişti.⁶⁵⁶ Fakat Vali Mahmud Muhtar Paşa, vekili Nureddin Bey gibi düşünmüyordu. O, 28 Şubat'ta Dâhiliye Nezaretine başvurarak Men-i Şekavet Kanunu'nun en tesirli maddesinin sürgünler olduğunu ifade ederek hapisanelerdeki tutukluların serbest bırakılmasının çok kötü tesir yapacağını iddia etmekteydi.⁶⁵⁷ Vali, vilayette asayiş ve inzibatın sağlanabilmesi için eşkıya ailelerinin hapisanede tutulmaları konusunda oldukça ısrarlıydı. Fakat Dâhiliye Nezareti, kanunda eşkıya ailelerinin tutuklanmaları ve hapisanede tutulmaları hususunda bir açıklık olmaması nedeniyle İzmir'e getirilmiş olan eşkıya yakınlarının hapisane dışında münasip bir yerde yerleştirilmelerini ve kanun hükümlerine aykırı hareket edilmemesini istedi.⁶⁵⁸

İzmir hapisanesindeki sefalet sürerken Trablusgarp'ta bulunan eşkıya aileleri de parasızlık yüzünden sefil düşmüştü. Bu nedenle onlara iaşelerinin temini için devlet tarafından bir miktar yevmiye verilmesi kararlaştırıldı.⁶⁵⁹ Sürgünde sefil olan eşkıya yakınlarının şikâyetlerinin gittikçe artması ve İzmir'den Trablusgarp'a sürülenlerin nakil masraflarının çok olması nedeniyle Sadaret duruma el koyarak konuyu hükümetin gündemine taşıdı. Bu sayede 21 Nisan 1910 tarihinde hükümet tarafından alınan bir kararla eşkıya yakınlarından Trablusgarp'a sürülenlerin, Aydın

---

⁶⁵⁶ BOA, DH.H.,14-1/1, (Vali Vekili Nureddin Bey tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 14 Şubat 1325/27 Şubat 1910 tarihli şifrenin halli; Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 16 Şubat 1325/1 Mart 1910 tarihli şifrenin sureti.)

⁶⁵⁷ BOA, DH.H.,14-1/1, (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 15 Şubat 1325/28 Şubat 1910 tarihli yazı.)

⁶⁵⁸ Aydın Valiliği ile Dâhiliye Nezaretinin konuya dair yazışmaları için bkz: Aydın Valisi tarafından Dâhiliye Nezaretine 17 Şubat 1325/2 Mart 1910 tarihinde çekilen telgraf; Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 22 Şubat 1325/7 Mart 1910 tarihli yazı.)

⁶⁵⁹ BOA, DH.MUİ.,84-2/20, (Sadarettten Dahiliye Nezaretine gönderilen 2 Mayıs 1326/15 Mayıs 1910 tarihli yazı.)

vilayetine civar bir mahalde ikamet ettirilmek üzere İzmir'e gönderilmesine karar verildi.⁶⁶⁰

Hükümetin eşkıya ailelerinin sürgününe son verme kararına Vali Mahmud Muhtar Paşa oldukça sert tepki gösterdi. Hükümetin bu kararında Vali Vekili Nureddin Bey'in yukarıda değindiğimiz yazısının etkili olduğunu anlayan Vali, izinli olduğu dönemde vekili Nureddin Bey'in arkasından iş çevirdiğini düşünüyordu. Ayrıca hükümet, sürgünlere son verme kararını Vali'ye haber vermeksizin almıştı ve her ne pahasına olursa olsun asayiş sorununu çözmeye kararlı olan Mahmud Muhtar Paşa, buna oldukça içerlemişti. O, 26 Mayıs 1910 tarihinde Dâhiliye Nezaretine başvurarak kırınglığını açıkça ortaya koymuş ve vilayetin asayişinden kendisinin sorumlu olduğunu hatırlatarak hükümetin böyle bir karar almasının uygun olmadığını belirtmişti. O, yine aynı yazısında, eşkıya ailelerinin sürgün edilmelerindeki maksadın, eşkıyayı yataklarından mahrum etmekle beraber bunların halkı tehdit etmesini önleyerek ortaya çıkabilecek fenalıkların önünü almak olduğunu bildirmişti. Mahmud Muhtar Paşa'ya göre, bilenlerin anlattığı kadarıyla, *"havası, suyu, mevsimi güzel olan Trablusgarp'ta dışarıdan gelmiş bunca memur ve ecnebi ve ileri gelenler ikamet ettikten sonra eşkıya ailelerinin orada barınabilmesi iyi bir şeydi"*. Ayrıca bunların Aydın vilayetine yakın bir yere gönderilerek cezalarının hafifletilmesi, divan-ı harp kararlarının yerine getirilmemesinden zaten galeyanda bulunan efkâr-ı umumiyede çok kötü bir tesir uyandıracaktı. Aydın vilayetinde her sene yüzlerce günahsızın kanını akıtan eşkıyanın imha edilerek inzibat ve asayişini sağlamak için şiddet kullanılmasının zorunlu olduğunu ve bu işin tatlılıkla halledilemeyeceğini belirten Vali, eşkıya ailelerinin en azından iki vilayet öteye sürgün edilmeleri gerektiğini belirtiyordu.⁶⁶¹ Anlaşılan o ki Vali Mahmud Muhtar Paşa'ya göre tek *suçu* bir eşkıyanın yakını olmak olan birçok insanın evinden, işinden, eşinden ve çocuklarından zorla koparılmasının hiçbir hükmü yoktu. Vali, Trablusgarp'ta birçok memur ve ecnebinin yaşadığını, bu nedenle de eşkıya ailelerinin pekâlâ yaşayabileceğini belirtmişti. Lâkin dikkate almadığı şey birinciler işleri olduğu için oradayken, ikinciler cebren orada tutuluyordu.

⁶⁶⁰ BOA, DH. MUI., 84-2/20 (Sadarettin Dahiliye Nezaretine gönderilen 2 Mayıs 1326/15 Mayıs 1910 tarihli yazı.) BOA, MV., 140/79 (16 Mayıs 1326/29 Mayıs 1910 tarihli Meclis-i Mahsusa zabıt varakası); BOA, MV., 139/122 25 Nisan 1326/8 Mayıs 1910 tarihli Meclis-i Mahsusa zabıt varakası.)

⁶⁶¹ BOA, DH.MUI., 84-2/20, Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 13 Mayıs 1326/26 Mayıs 1910 tarihli yazı.)

Vali Mahmud Muhtar Paşa'nın bütün itirazlarına rağmen Trablusgarp'ta sürgünde bulunan Çakırcalı'nın yakınlarından 51 kişi, 14 Haziran 1910 tarihinde İzmir'e geri gönderildi.⁶⁶² Eşkîya ailelerini İzmir'de bırakmamaya kararlı olan Vali, Trablusgarp'tan geri gönderilen sürgünlerin hiç olmazsa Beyrut'a gönderilmesini Dâhiliye Nezaretinden istedi.⁶⁶³ Buna onay alamayan Vali Paşa, eşkıya yakınlarının sürgününden bir türlü vazgeçmiyordu. Nihayet o uzun yazışmaların ardından hem Trablusgarp'tan İzmir'e geri dönenlerden 38 kişinin hem de Ödemiş Divan-ı Harbi tarafından sürgünlerine karar verilen Çakırcalı Mehmed Efe ve Yörük Mehmed Ali'nin akrabalarından 21'inin bu defa Selanik'e sürülmesi için Dâhiliye Nezareti ve Sadarettten gerekli onayı almayı başardı. Böylece Haziran 1910'da eşkıya aileleri, bu defa Selanik'e sürüldü.⁶⁶⁴

Onca insanın eşkıyanın akrabası olması veya eşkıyalara yataklık yaptığı iddiasıyla bu şekilde sürgün edilmeleri, doğal olarak pek çok kişinin mağduriyetine sebep oldu. Ayrıca bir kişinin eşkıyaya can korkusundan mı yoksa bir menfaat karşılığı mı yardım ettiğini tespit etmek güç olduğu için sürgüne gönderilenler, hiçbir kabahatlerinin olmadığını iddia ediyordu. Bu nedenle hem sürgündekiler hem de geride kalan aileleri tarafından içinde buldukları sefaletle biran önce son verilmesi için Dâhiliye Nezaretine sürekli şikâyet telgrafları çekiliyor, dilekçeler gönderiliyordu. Örneğin Hacı Mehmed ve diğer dört kişi tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 20 Ağustos 1910 tarihli dilekçede eşkıya takip kuvvetlerinin kendi işlerini düzgün yapmadığı için yakalayamadığı eşkıyanın hıncını halktan aldığı, eşkıyalıkla hiç alakası olmayan kişilerin “sen eşkıyaya yardım ve yataklık ediyorsun” diye dövüldüğü ve türlü hakaretlere maruz kaldığı belirtiliyordu. Dilekçe sahiplerinin iddiasına göre Çakırcalı bir yerde vukuat işledikten sonra zamanında olay yerine gelmeyen takip kuvvetleri, tek kabahati olayın geçtiği yerde ikamet

---

⁶⁶² **BOA**, DH. MUI., 84-2/20 (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 1 Haziran 1326/14 Haziran 1910 tarihli yazı.); **BOA**, DH.H.,14-1/1 (Trablusgarp'tan Vali Hüseyin Hüsnü imzasıyla 2 Haziran 1326/15 Haziran 1910 tarihinde Dahiliye Nezaretine çekilen telgraf.); **İttihad**, 2 Haziran 1326/15 Haziran 1910, s.3.

⁶⁶³ **BOA**, DH.MUI., 84-2/20 (Aydın Valisi Mahmud Muhtar tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 13 Mayıs 1326/26 Mayıs 1910 tarihli yazı.)

⁶⁶⁴ Söz Konusu kişilerin Selanik'e sürgünlerine dair yapılan yazışmalar için bkz: **BOA**, DH.MUI, 84-2/20 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 23 Mayıs 1326 tarihli yazı.; Sadarettten Dahiliye Nezaretine gönderilen 27 Mayıs 1326 tarihli yazı;Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 1 Haziran 1326/14 Haziran 1910 tarihli yazı; Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 16 Haziran 1326/29 Haziran 1910 tarihli yazı.); **BOA**,BEO, 3762/282106.

etmek olan köylülere “sizin eşkıyalardan haberiniz vardı, niye haber vermediniz?” diyerek hapse atıyor, işkence ediyordu. Dâhiliye Nezaretinin bu durumu soruşturması halinde ise “yaldızlı kelimelerle” içeri atılanlara eşkıyaya yardım ve yataklık suçu yüklenerek “adaletin yerine getirildiği” belirtiliyordu. Yine aynı dilekçede suçsuz ve namuslu insanların bu gerçek dışı iddialarla İzmir, Aydın ve diğer kasabalarda hapishaneye atıldıkları ve bunlardan bir kısmının eziyet içinde hastalanarak öldükleri iddia ediliyor ve takip müfrezelerinin daha önceki usûlsüzlükleri hakkında önemli bilgiler veriliyordu. Buna göre zaten istibdat devrinde takip müfrezeleriyle eşkıya arasında sıkışıp kalan köylü, Said ve Hulki paşalar ile diğerleri zamanında takip müfrezeleri tarafından dövülmüş, zulme uğramış ve hatta öldürülmüştü. Çakırcalı'nın takibi için kim geldiyse ahaliye zulüm ederek onları dayaktan telef etmişti. Çakırcalı nerede bir vukuat işlese, oranın ahalisine eziyet edilmiş ve insanlar Çakırcalı'nın ailesindendir diye zulme maruz kalmıştı. Dilekçe sahipleri, eşkıya ailesi diye sürgün edilen, zulüm gören insanların çektikleri sıkıntılara son verilerek hiç olmazsa memleketlerine yakın bir yere iskân edilmelerini ve müsadere edilen mallarının yerine yenilerinin verilmesini talep ediyordu.⁶⁶⁵

Selanik'te sürgünde olan Ödemiş'in çeşitli köylerinden beş kişi tarafından 23 Ekim tarihinde yine Dâhiliye Nezaretine gönderilen başka bir dilekçede de benzer istek ve şikâyetler dile getiriliyordu. Önce Trablusgarp'a oradan da Selanik'e sürülen bu insanlar, bir buçuk yıldır vatan hasreti çektiklerini, sürgünde bir tek selama dahi muhtaç kaldıklarını, hafif gibi görülebilecek bu cezanın aslında manen ölümden beter olduğunu ifade ediyordu. İstibdat devrinde bile bu derece ağır bir cezaya maruz kalmadıklarını belirterek memleketlerinde iyi işleri, mal ve mülkleri olduğu halde, günlük verilen altmış para yevmiye ile geçinmek zorunda bırakılıp sefil ve perişan durumda kaldıklarını anlatıyorlardı. Onlar -haklı olarak- Çakırcalı'nın yakalanmasını sağlamak için uzun süre sürgünde tutulmalarına rağmen hala çetenin ele geçirilememesinin aslında suçsuz olduklarını da ispat ettiğini belirtiyordu. Meşrutiyet

---

⁶⁶⁵ BOA, DH.H.,14-1/8, (Hacı Mehmed ve diğer dört kişi tarafından 7 Ağustos 1326/20 Ağustos 1910 Dahiliye Nezaretine gönderilen istida.)

devrinde adaletli kanunlar yapılırken bu şekilde cezalandırılmalarının adaletle bağdaşmayacağını belirten sürgünler, adalet talep ederek tahliyelerini istiyordu.⁶⁶⁶

Sürgünlerden, sürgüne gönderilenler kadar, geride bıraktıkları aileleri de etkileniyordu. Nitekim Ödemiş'in Seki köyünden Halime isminde bir kadın Dâhiliye Nezaretine gönderdiği 17 Eylül tarihli dilekçesinde, kocası ve dört oğlunun Çakırcalı çetesinden Hüseyin'le akraba olmaları nedeniyle Selanik'e sürüldüklerini belirtiyordu. Zaten yaşlı olan Halime Hanım, kocası ile oğullarının gönderilmesiyle kimsesiz ve sefil kalmış ve hiç olmazsa küçük oğlunun sürgününe son verilmesini dilemişti.⁶⁶⁷ Halime Hanım'ın bu isteği dikkate alınmış ve yapılan inceleme sonucunda yaşlı kadının geçimini temin edecek kimsesi olmadığı tespit edilmişti. Ayrıca on altı yaşlarında olan küçük oğlu İbrahim'in bir vukuatı olmadığı anlaşılmıştı. Bu nedenle İbrahim'in annesinin yanına iade edilmesi ya da geçimini temin edecek kadar bir maaş bağlanması kararlaştırıldı.⁶⁶⁸

Yaşlı Halime Hanım'ın mağduriyeti bir nebze de olsa ortadan kaldırılmışsa da hala sürgünde onlarca kişi vardı. Sürgündekiler, feryatlarını ve adalet taleplerini o dönemde devletin herhangi bir kurum ya da görevlisinin haksız uygulamaları karşısında dile getirebilecekleri en önemli vasıtayı yani *şikâyet mekanizmasını* kullanarak dertlerini anlatmışlardı. Zaten divan-ı harp kararlarını temyize götürme hakları da yoktu. Lakin bu şikâyet mekanizması sağlıklı bir şekilde işletilmiyordu. Zira Dâhiliye Nezareti söz konusu şikâyetlerin gerçek olup olmadığını bu şikâyetlere sebep olan kişiye, yani Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa'ya soruyordu. Daha valilik görevine başlar başlamaz eşkıya aileleri ve yakınlarıyla yataklarının sürgün edilmesini isteyen Vali'nin Dâhiliye Nezaretine vereceği cevap malumdu. Nitekim o, Selanik'te sürgünde olanların şikâyet ve sızlanmalarını *lütfa layık* görmediğini belirtti. Mahmud Muhtar Paşa'ya göre sürgünden şikâyet eden bu insanların Aydın vilayetine geri gönderilmesi, mahallin emniyet ve asayiş açısından kesinlikle uygun

---

⁶⁶⁶ BOA, DH.H., 14-1/8, (Bezdegümelî Mehmed, Ödemiş'in Kışla köyünden Mahmud ve Süleyman, Ödemiş'ten Hacı İbrahim ve Ödemişli Hacı Mehmed imzasıyla 10 Teşrinievvel 1326/23 Ekim 1910 tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen istida.)

⁶⁶⁷ BOA, DH.H., 14-1/4, (Ödemiş'in Seki köyünden Halime'nin Dahiliye Nezaretine gönderdiği 4 Eylül 1326/17 Eylül 1910 tarihli istidası.)

⁶⁶⁸ BOA, DH.H., 14-1/4, (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 3 Teşrinisani 1326/16 Kasım 1910 tarihli yazı.; Dâhiliye Nezaretinden Selanik vilayetine gönderilen 10 Teşrinisani 1326/23 Kasım 1910 tarihli yazı.)

değildi.⁶⁶⁹ Vali'nin bu insanların sürgünlerine son verilmesini *lütfa layık* görmediğini belirtmesi bile yapılan sürgünlerin bir yasayı ya da mahkeme kararını uygulamaktan ziyade bir *keyfiyete* dayandığını gösteriyordu.

Selanik'te sürgünde bulunanların şikâyetleri, bundan sonra da sürüp gitti. Sürgünlerin kaderini değiştiren ise onların Selanik'e sürgün emrini veren ve onca şikâyete rağmen geri dönmelerini kabul etmeyen Vali Mahmud Muhtar Paşa'nın görevden alınarak Kasım 1910'da Nazım Paşa'nın valiliğe atanması oldu. Nitekim Selanik'teki elli bir sürgün adına Hacı Mehmed ve diğerleri tarafından Sadaret ile Dâhiliye Nezaretine gönderilen bir dilekçede Çakırcalı'yla akrabalık ilişkileri münasebetiyle sürgün edilmişlerse de Çakırcalı'nın şimdiye kadar yakalanamamasının bu hususta müdahaleleri ve yardımları olmadığını gösterdiğinden ve geçimlerini sağlayamayarak sefil olduklarından bahisle memleketlerine dönme istekleri bu defa işe yaradı. Zira Sadaret ve Dâhiliye Nezareti tarafından onların sürgünlerinin sona ermesi isteği uygun görüldü.⁶⁷⁰ Ayrıca Aydın Vilayeti Takip Kumandanlığı da sürgündekilerin geri dönmesine müsaade edilmesinin Meşrutiyet Hükümeti'nin *adaletli muamelesini* göstereceğini ve bunu gören ahalinin Çakırcalı'nın yok edilmesi hususunda maddi ve manevi yardımlarının temin edilmesini sağlayacağını bildirdi.⁶⁷¹ Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti 10 Aralık'ta Selanik Valiliğine verdiği bir emirle sürgünlerin memleketlerine gönderilmesini istedi.⁶⁷² Böylece Selanik'teki sürgünlerin yaklaşık bir yıl süren sürgün hayatı da son bulmuştu. Çakırcalı'nın akrabası olmaları ya da ona yataklık yaptıkları gerekçesiyle insanlara çektirilen bunca eziyete rağmen Çakırcalı hala dağlardaydı.

Osmanlı Devleti'nde müsadere usûlü Tanzimat Fermanı'yla kaldırılmış olmakla birlikte bundan sonra da gerek elde edilen haksız kazançlar ve gerekse

---

⁶⁶⁹ BOA, DH.H., 14-1/8, (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından 18 Ağustos 1326/31 Ağustos 1910 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı; Dahiliye Nezaretinden Selanik Vilayetine gönderilen 26 Ağustos 1326/8 Eylül 1910 tarihli yazı.)

⁶⁷⁰ BOA, DH.H.,14-1/8, (Aydın Vali Vekili tarafından 10 Teşrinisani 1326/23 Kasım 1910 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı.)

⁶⁷¹ BOA, DH.H.,14-1/8, (Takip Kuvvetleri Kumandanlığı Vekaletinin 3 Teşrinisani 1326/16 Kasım 1910 tarihli derkenar sureti.)

⁶⁷² BOA, DH.H.,14-1/8, (Dahiliye Nezaretinden 25 Teşrinisani 1326/8 Aralık 1910 tarihinde Aydın vilayetine gönderilen yazı.; Dahiliye Nezaretinden Selanik vilayetine gönderilen 27 Teşrinisani 326/10 Aralık1910 tarihli yazı.)

işlenen suçlara karşı emniyet tedbiri ve bedel olarak uygulanmaya devam etmişti.⁶⁷³ II. Meşrutiyet Dönemi'nde de müsadere usûlü şekavetle mücadelede adına yeniden uygulamaya konulmuştu. Nitekim Vali Mahmud Muhtar Paşa'nın eşkıyayı dize getirmek için başvurduğu sert tedbirler, sürgünlerle de sınırlı kalmamış, eşkıyaya ait menkul ve gayrimenkulün tamamına el konulmuştu.⁶⁷⁴ Bu doğrultuda Mart 1910'da Ödemiş Divan-ı Harbi tarafından Çakırcalı çetesinin bütün üyeleri gıyaplarında idama mahkûm edilirken, tasarruflarında bulunan emval-i gayr-ı menkulün haczine karar verilmiş ve haciz işlemlerinin başlatılması Ödemiş Kaymakamlığından istenmişti.⁶⁷⁵ Çakırcalı çetesinin memleketlerindeki gayrı menkullerine el konulurken çete üyelerinin, yataklık yapanların da eşleri ve kızlarının paraları, altınları hatta ziynet eşyalarına kadar alınmıştı. Bunun gerekçesi ise bütün bu para ve eşyaların zaten eşkıya tarafından gasp edilmiş olduğu ve bunun kendilerinden gasp edilmiş olduğunu ispat edenlere söz konusu malların verilecek olmasıydı.⁶⁷⁶ Eşkıya yakınlarından alınan para, ziynet altını ve diğer eşyanın cins ve miktarını gösteren ve Aydın Valiliğinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen pusulaya göre el konulan menkuller şunlardı:

Çakırcalı Mehmed Efe'nin üç eşi ve bir kızından: 202 lira, 5 beşbirlik, 132 yirmilik altın, 38 altmışlık altın, 68 otuzluk altın, 1 yüzlük altın, 2 seksenlik altın, 4 ellilik altın, 109 onluk altın, mecdiye yirmi hesabıyla 30 para 91 kuruş, 2 çift kıymetli küpe ve 2 gümüş köstekli saat.

Çakırcalı çetesinden Hacı Mustafa'nın iki eşinden:85 lira, 7 beşbirlik, 6 Mecidiye, 7 kuruş, 2 ufaklık, 6 beşlik altın ve 1 yirmilik altın, 60 onluk altın, 1 kısrak.

Çakırcalı çetesinden Bezdegümelî Aydınoglundan eşinden: 34 lira.

Çakırcalı'nın akrabalarından olup yataklık suçundan tutuklu bulunan Hacı İbrahim Efendi'nin eşinden: 46 lira, 6 Mecidiye, 38 çeyrek, 1 seksenlik altın, 13

⁶⁷³ Mehmet Karataş, "18-19. Yüzyıllarda Osmanlı Devletinde Bazı Müsadere Uygulamaları", s.234

⁶⁷⁴ Eşkıyaların mallarına el konulmasına dair bkz: **Ahenk**, 29 Kânunuevvel 1326/ 11 Ocak 1910, s.1; **Ahenk**, 18 Mart 1326/31 Mart 1931, s.2; **İttihad**, 16 Mart 1326/29 Mart 1910, s.2; "Divan-ı Harp Kararları", **İttihad**, 18 Mart 1326/31 Mart 1910, s.3.

⁶⁷⁵ **Ahenk**, 26 Şubat 1325/11 Mart 1910, s.2.; **İttihad**, 26 Şubat 1325/11 Mart 1910, s.2.

⁶⁷⁶ **BOA**, DH.H., 69/71 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 4 Teşrinievvel 1328/17 Ekim 1912 tarihli yazı.)

yirmilik altın, 38 beşlik altın, 2 lira çeyreği, 1 yüzük ve 1 küpe, 5 beşibirlik, 2 yarım beşibirlik, 47 ufaklık.⁶⁷⁷

Eşkîya ailelerinin müsadere edilen mallarının iadesine dair daha sonradan müracaatlar yapılmış⁶⁷⁸ ve bu malların sahiplerine iadesi gerektiği Dâhiliye Nezareti tarafından Aydın Valiliğine bildirilmişti.⁶⁷⁹ Buna karşın el konulan söz konusu ziynet eşyaları ve paraların akıbeti ve sahiplerine iadesine dair yazışmalar, 1914 yılına kadar sürdüyse de bunlar eşkîya takibinde kullanıldığı gerekçesiyle bir daha sahiplerine iade edilmedi.⁶⁸⁰ Eşkîyaların ailelerinden müsadere edilen malların gerçekten onlara mı ait olduğu yoksa gasp yoluyla mı edinildiği tespit edilmediği için bu müsadereenin hukuk dışı olduğu düşünülmektedir.

I.2.6.4 Men-i Şekavet Kanunu Döneminde Batı Anadolu'da Eşkîyalık: Halk-Devlet Yakınlaşması ve Eşkîyalık Olaylarına Tesiri

Kara Said Paşa'nın istifa etmesinin ardından yerine Eşkîya Takip Kumandanı Kaymakam Sadık Bey tayin edilmiş⁶⁸¹ fakat onun hemen bu göreve başlayamayacağı anlaşıldığından bu tayinden vazgeçilerek Zaptiye Eski Nazırı Ferik Ali Paşa, Aydın Vilayeti Eşkîya Takip Kumandanlığına atanmıştı.⁶⁸² Mart 1910'da göreve başlayan Ali Paşa, selefi Kara Said Paşa'ya göre oldukça rahat bir ortamda göreve başladı. Para ve asker sıkıntısı gibi kronik sorunlar bir tarafa bırakılırsa, mevsimin kış olması, Çakırcalı'nın vilayet sınırları dışına firar etmesi eşkîyalık olaylarının oldukça durgunlaşmasına sebep olmuştu. Ayrıca Men-i Şekavet Kanunu'nun ilk uygulamaları

⁶⁷⁷ **BOA**, DH.H., 69/71 (Eşkîya yakınlarından alınan para, ziynet altını ve diğer eşyanın cins ve miktarını gösterip Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen pusula.)

⁶⁷⁸ **BOA**, DH.H., 14/2-39 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 8 Mart 1328/21 Mart 1912 tarihli yazı.)

⁶⁷⁹ **BOA**, DH.H., 14/2-39 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 20 Mart 1328/2 Nisan 1912 tarihli yazı.)

⁶⁸⁰ El konulan para ve ziynet altınlarının iadesi için yapılan yazışmalara dair bkz: **BOA**, DH.H., 69/71 (Dâhiliye Nezaretinden Mahmud Muhtar Paşa'ya gönderilen 29 Kânunusani 1328/11 Şubat 1913 tarihli yazı; Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 7 Şubat 1328/20 Şubat 1913 tarihli yazı; Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 21 Temmuz 1330/3 Ağustos 1914 tarihli yazı; Berlin Sefaretinden 17 Şubat 1329 tarihinde Aydın vilayetine gönderilen yazının sureti; Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 5 Ağustos 1330/18 Ağustos 1914 tarihli yazı.)

⁶⁸¹ **BOA**, DH. MÜ. 2-5/18 (Dâhiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 20 Kânunusani 1325/2 Şubat 1910 tarihli yazı.); **Ahenk**, 15 Kânunusani 1325/28 Ocak 1910, s.2.

⁶⁸² **Ahenk**, 28 Kânunusani 1325/10 Şubat 1910, s.2.

yani onlarca kişinin divan-ı harplere sevk edilerek oldukça ağır cezalara çarptırılması sonrasında köylüler, kısmen de olsa artık hükümet ile işbirliğine gitmekteydi. Yani vilayette eşkıyalık olayları açısından bir sükûnet havası hâkimdi ve gazeteler bunu doğrudan Men-i Şekavet Kanunu'nun uygulanmasına ve bu doğrultuda kurulan divan-ı harplerin verdiği cezalara bağlıyordu. Nitekim *Ahenk* gazetesinden Şinasi'ye göre son zamanlarda Çakırcalı ve Tekelioğlu'nun eşkıyalığa ve cinayet işlemeye fırsat bulamayışlarının sebebi, Men-i Şekavet Kanunu'nun uygulanması ve divan-ı harplerin verdiği kararlardı. Eşkıyalık sorununun çözümüne oldukça iyimser bakan yazar, her iki çetenin de alınan bu tedbirler neticesinde yakın zamanda ele geçirileceğinin umulduğunu ifade ediyordu. Yazar yine aynı yazısında, divan-ı harplerin vilayetin emniyetini sağlamaktaki önemine değinerek, halka da *eşitlik ve adalet* dağıttığını belirtmekteydi. Onun iddiasına göre, artık çoğu köylü-kasabalı tarafından gerekmesi durumunda hükümete yardım edilirse, en kurnaz ve cüretkâr şaki olan Çakırcalı'nın da ele geçirileceğine şüphe yoktu.⁶⁸³

Yazarın iddia ettiğinin aksine *eşitlik ve adalet* dağıtması beklenen divan-ı harplerin verdiği ağır cezalar, onlarca köylünün yataklık zannıyla hapisanelere doldurulması, sürgünler ve müsadereler, insanları canından bezdirmişti. Buna bir de eşkıyanın ev basıp soygun yapması, yol kesip haraç alması, köylüleri darp ve işkence etmesi, kırsalda yaşayan insanların yaşamlarını çekilmez hale getirmişti. Hem hükümetin baskısından hem de eşkıyanın zulmünden yılan insanlar, artık eşkıyanın yakalanması hususunda devlet ile işbirliği yapmaya başlamıştı. Eşkıyaların yakalanmasında takip müfrezelerinin yetersiz kaldığı durumlarda ise bizzat köylüler devreye giriyordu. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri 13 Aralık 1909'da Buldan'ın Külahalanı köyünde yaşandı. Söz konusu köyden Kırılı Halil oğlu Mustafa, bir cinayet suçundan Denizli Hapishanesinde yatmakta iken firar edip, biri kayın validesi olmak üzere iki kişiyi öldürüp eşkıyalığa başlamıştı. Bundan sonra birçok vukuat işleyen Mustafa'nın eşkıyalıkları o çevredeki ahaliyi dehşete düşürmüştü. Bahsi geçen tarihte Külahalanı köyünden Ali isminde bir köylünün evine tek başına giden şaki Mustafa, ev sahibi tarafından ağırlandıktan sonra uykuya dalmıştı. Bunu fırsat bilen ev sahibi Ali, dört çocuğunu başına toplayarak: "*Birinizi, ikinizi devlet ve milletimize feda ederim. Bu habis-i şerir başımıza büyük bir bela kesildi. Buna biraz*

⁶⁸³ *Ahenk*, 30 Kânunuevvel 1325/ 12 Ocak 1910, s.1.

daha meydan verilecek olursak, yarın öbür gün, Ali Molla gibi bir şey olacak.” diyerek onu yakalamaya karar verdi. Nihayetinde Ali ve dört oğlu, şaki Mustafa'ya *mükemmel bir dayak attıktan sonra*, silahlarıyla birlikte Buldan hükümetine teslim etmişti. Bu olay üzerine *Ahenk* gazetesinde Ali ve dört oğlu diğer köylülere de örnek gösterilmişti.⁶⁸⁴

Halkın eşkıyalık sorununun çözümünde hükümete yardımcı olmaya başladığına dair bir haber de 10 Şubat 1910'da Nazilli'nin Kavacık köyünden geldi: Vilayette faaliyet gösteren en meşhur eşkıyalardan olup “*alçaklığı ile şöhret alan*” ve dördü kendi nikâhlı eşleri olmak üzere otuz-kırk kişiyi öldüren şaki Deli Ahmed, köylüler tarafından öldürülmüştü. Öldüren ise söz konusu köyden altmış beş yaşındaki Ali ile oğlu yirmi beş yaşlarındaki Salih'ti. Adı geçen şakinin gasp için evine gittiği baba-oğul ile öldürdükleri eşkıyanın cesedi şehre getirilerek, eşkıyayı öldüren köylülerle ölen eşkıyanın fotoğrafları çekilip, ceset defnedildi. Bu olaya geniş yer veren İzmir gazeteleri, söz konusu köylülerden adeta birer kahraman olarak bahsediyordu. Zira altmış beş yaşındaki silahsız *Ali Dayı* elinde martin tüfeği olan en azılı eşkıyalardan birine karşı koymuş ve oğluyla birlikte onu öldürmeyi başarmıştı.⁶⁸⁵ Ali Dayı, öteki köylüler gibi niye kaçmadın sorusuna ise “*Ölümden öte yol, mezardan öte sal olmaz.*” diye cevap vermişti.⁶⁸⁶

Asıl ses getiren olay ise Çakırcalı Mehmed Efe'nin yardımcı çetelerinden biri olan Tekelioğlu Mehmed çetesinin ortadan kaldırılmasıydı. Tıpkı Çakırcalı çetesi gibi uzun süredir ortalarda görünmeyen Tekelioğlu çetesinin Alaşehir civarında olduğunun haber alınması üzerine bölgeye takip müfrezeleri sevk edilmişti.⁶⁸⁷ Kula'nın Battal Bey Mahallesi civarında müfreze ve çete arasında çatışma çıkmış, *çete sergerdesi* Tekelioğlu Mehmed ve iki arkadaşı ölü olarak ele geçirilmişti.⁶⁸⁸ Takip kuvvetlerinin bu başarısı vilayette büyük yankı uyandırmış ve gazeteler Tekelioğlu'nun Çakırcalı'dan aşağı kalmayan, ne büyük cani ve kan dökücü

⁶⁸⁴ **Ahenk**, 4 Kânunuevvel 1325/17 Aralık 1909, s.2.

⁶⁸⁵ Söz konusu olaya dair İzmir gazetelerinde çıkan haber ve yorumlar için bkz: **Köylü**, 2 Şubat 1325/15 Şubat 1910, s.3; **Ahenk**, 30 Kânunusani 1325/12 Şubat 1910, s.2.

⁶⁸⁶ “*Nazilli'den*”, **Köylü**, 2 Şubat 1325/ 15 Şubat 1910, s.3.

⁶⁸⁷ **BOA**, DH.MUİ., 68-2/2, (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 30 Kanunusani 1325/12 Şubat 1910 tarihli yazı.; Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 27 Şubat 1325/12 Mart 1910 tarihli yazı.)

⁶⁸⁸ **Ahenk**, 4 Şubat 1325/17 Şubat 1910, s.2.; “*Takip Müfrezelerinin Muvaffakiyeti*”, **İttihad**, 4 Şubat 1325/17 Şubat 1910, s.2.

olduğunu belirterek onun geçmişte yaptıkları fenalıklara değinmişti. Örneğin bir haberde o, “eşkıyalık sahası olan yerlerde ahaliyi titretmiş, halkın huzurunu bozmuş bir hunhar” olarak tarif edilirken⁶⁸⁹ başka bir haberde, senelerce Çakırcalı’ya refakat etmiş, “ders-i şekavetini onun rahle-i habasetinde öğrenmiş” bir şerir olarak betimleniyordu.⁶⁹⁰

Tekelioğlu Mehmed ve iki arkadaşının öldürüldüğü çatışmadan sağ kurtulmayı başaran iki şakiden biri olan Kuyucu Ali, Eşme tarafında altı köylü tarafından yakalanarak hükümete teslim edildi.⁶⁹¹ Çetenin firarda olan son üyesinin akıbeti ise daha korkunçtu. Efesinin öldürüldüğü çatışmada kaçmayı başaran Tekelioğlu’nun “baş efelerinden” Kongaz Mehmed, dağda bir dama sığınmış ve orada bulunan bir çobana haber göndererek kendisini tıraş etmesini istemişti. 18-20 yaşlarında olan bu çoban, Mehmed’i tıraş ederken usturayla boğazını kesip öldürdükten sonra hükümete haber vermiş ve bu *başarısı nedeniyle* çoban, para mükâfatıyla taltif edilmişti.⁶⁹² Kongaz Mehmed’in kesik başı, Ödemiş’e nakledilerek teşhir edilmiş ve bir zamanlar “mülhakat-ı vilayeti titretmiş olan Tekeli çetesinden nam ve nişan kalmamıştı.”⁶⁹³

Ahenk gazetesinin tabiriyle Tekelioğlu Mehmed çetesinin “akıbet-i şimşir-i adalete boynunu teslim” ederek⁶⁹⁴ tamamen ortadan kaldırılması ve bu hususta köylülerin de önemli katkılarının sağlanmasında Vali Mahmud Muhtar Paşa’nın büyük payı vardı. Çünkü o, göreve başlar başlamaz vilayette şekavetten eser bırakmamak ve her tarafta hükümetin “nüfuz ve kudretini” temin etmek için çok çaba harcamıştı. Nitekim Çeteler Kanunu’nun uygulamaya konulması ve divan-ı harpler sayesinde eşkıyalık olaylarının önüne geçilmeye başlanmıştı.⁶⁹⁵ Vali Paşa sayesinde vilayetin başlıca sorunu olan eşkıyalık büyük ölçüde halledilmişti.⁶⁹⁶

---

⁶⁸⁹ **Ahenk**, 4 Şubat 1325/17 Şubat 1910, s.2.; “*Takip Müfrezelerinin Muvaffakiyeti*”, **İttihad**, 4 Şubat 1325/17 Şubat 1910, s.2.

⁶⁹⁰ Şinasi, “*Hükümet-i Haziranın Sabıkadan Farkı ve Takrir-i Asayiş*”, **Ahenk**, 5 Şubat 1325/18 Şubat 1910, s.1.

⁶⁹¹ “*Şaki Derdesti*”, **İttihad**, 7 Şubat 1325/20 Şubat 1910, s.2.

⁶⁹² **İttihad**, 26 Şubat 1325/11 Mart 1910, s.2; **İttihad**, 24 Şubat 1325/9 Mart 1910, s.2.

⁶⁹³ **Ahenk**, 24 Şubat 1325/9 Mart 1910, s. 2.

⁶⁹⁴ “*Valimiz Mahmud Muhtar Beyefendi*”, **İttihad**, 16 Şubat 1325/1 Mart 1910, s.1.

⁶⁹⁵ “*Valimiz Mahmud Muhtar Beyefendi*”, **İttihad**, 16 Şubat 1325/1 Mart 1910, s.1.

⁶⁹⁶ “*Vali Mahmud Muhtar Beyefendi*”, **İttihad**, 22 Şubat 1325/7 Mart 1910, s.2.

Halk ile devlet arasındaki bu yakınlaşmayı daha da derinleştirmek ve takip müfrezelerinin suistimallerini önlemek isteyen Takip Kumandanı Ali Paşa, göreve başladıktan sonra, takip müfrezelerinin hareket tarzları ve görevlerine dair bir talimatname hazırladı. Bu talimatnameye göre müfrezeler hiçbir sebeple ahaliyi rencide etmeyecek, her kesimden halka meşrutiyet hükümetinin önceki hükümetler gibi eşkıyayı serbest bırakmayıp ortadan kaldırılmasına önem verdiğini ve herkesin can ve mal güvenliğini sağlamanın görevleri olduğunu telkin edecekti. Ayrıca bu talimatta takip müfrezelerinin halkın yardımı olmaksızın eşkıyaların yakalanamayacağı ve eşkıyalar yakalanmadan da halkın rahat edemeyeceğinin ahalinin anlayabileceği bir dille anlatılarak onların hükümete meylettirilmesi gerektiği de yazılmıştı.⁶⁹⁷

Batı Anadolu'da eşkıyalık olaylarının önlenmesi hususunda Hükümet ile halk arasındaki işbirliği, Tekelioğlu çetesinin ortadan kaldırılmasıyla da sınırlı kalmadı. Nitekim eşkıyalık olaylarının en fazla görüldüğü yerlerden biri olan Tire'nin Kireli köyünden Topal İbrahim Oğlu Mehmed, *cehaleti ve doğup büyüdüğü muhitin tesiriyle* eşkıyalık yapmaya karar verip yanına dört arkadaş daha bularak Birgi-Keles yolunda, köylülerden birinin önünü keserek eşyalarını gasp etmişti. Bu olaya şahitlik eden iki genç, köye giderek olayı haber vermiş ve köylülerden Süleyman oğlu Mehmed birkaç arkadaşıyla birlikte bu yeni çetenin takibine çıkmıştı. Takibe çıkanların yanında sadece bir tane av tüfeği olmasına karşın çete reisi Topal İbrahim oğlu Mehmed başından vurularak öldürülmüştü. Reisleri öldürüldüğü için korkan çete üyeleri gasp ettikleri malların bir kısmını orada bırakarak kaçmasına rağmen bir müddet sonra yakalandı.⁶⁹⁸ Artık vilayetin her tarafından köylülerin eşkıya takibine katıldıklarına ve hatta eşkıyayı bizzat yakaladıklarına dair haberler gelmeye başlamıştı. Örneğin vilayetin en meşhur eşkıyalarından olan ve yıllardır eşkıyalık yapan Ali oğlu Ali ve Pehlivan oğlu Osman'ın Alaşehir'in Domuzderesi civarında olduğunu haber alan çevredeki üç köyün ahalisinden birçok kişi, eşkıyanın takibine çıkmış ve onları ablukaya alarak takip müfrezelerine haber vermişti. Fakat takip müfrezeleri gelmeden eşkıyanın kaçmaya çalışması üzerine her iki şaki de köylüler tarafından öldürüldükten sonra başları kesilmişti. Kesik başlar ile eşkıyanın silahları

⁶⁹⁷ BOA, DH.İD., 67-1/10, (Vilayet Kuvve-i Takibiyye Kumandanlığından Aydın vilayetine gönderilen 2 Eylül 1326/14 Eylül 1910 tarihli tahriratın sureti.)

⁶⁹⁸ "Ödemiş Havadisî", *Ahenk*, 13 Mart 1326/26 Mart 1910, s.3.

müfreze komutanına teslim edilmişti. Gazetelere göre bütün bunlar ahalinin, hükümetin eşkıyanın takip ve yakalanması için aldığı tedbirleri benimsediğini ve bu konuda hükümete yardımcı olmak istediğini gösteriyordu. Ayrıca bu olay, halktan yardım görmeyen eşkıyanın hiçbir şekilde dikiş tutturamayacağını da göstermişti.⁶⁹⁹

Hemen her gün gazetelerin, köylülerin eşkıyaları yakalamalarına dair haberler yayınlayıp bunu yapanları kahraman olarak takdim etmesi, birçok kişinin de eşkıya korkusunu yenmesini sağladı. Nitekim Gördes'in Çiller köyünden Hacı Mustafa Ağa ile damadının önünü kesen Çerkes bir şakiye, Hacı Mustafa saldırarak silahını elinden almış ve kuşağıyla bağlayıp hükümete teslim etmişti.⁷⁰⁰

Men-i Şekavet Kanunu'nun uygulanmaya başlamasıyla divan-ı harplerin eşkıyaya yardım ve yataklık yapanlara oldukça ağır cezalar vermesi ve birçok şakinin idamının infaz edilmeye başlaması, köylülere hükümetin eşkıya ile olan mücadelesindeki kararlılığını göstermiş, onların eşkıyayı ihbar etmesine hatta bizzat yakalamasına vesile olmuştu. Bunda ayrıca eşkıyanın yakalanmasında hizmeti geçen köylülere para mükâfatının verilmesi de etkili olmuştu.⁷⁰¹ Yani hükümet ceza-ödül mekanizmasını başarılı bir şekilde uygulamaya koymuştu.

Köylülerin yardım ve yataklıktan mahrum kalan birçok eşkıya, mevsim şartlarının da uygun olmayışı nedeniyle dağlarda barınamayarak takip müfrezeleri tarafından ele geçirilmekteydi. Nitekim Şubat-Nisan 1910'da Batı Anadolu'daki birçok eşkıya ele geçirildi. Bunda Çakırcalı'nın uzun süredir ortalarda gözükmeyerek hiçbir vukuat işlememesi de etkili olmuştu. Zira daha önce Çakırcalı'nın takibiyle görevlendirilen birçok müfreze, diğer eşkıyaların peşine düşerek çoğunu yakalamayı başarmıştı.⁷⁰²

---

⁶⁹⁹ "Meyyiten İstisal", *Ahenk*, 21 Mart 1326/3 Nisan 1910, s.2; **İttihad**, 21 Mart 1326/3 Nisan 1910, s.2; **İttihad**, 21 Mart 1326/3 Nisan 1910, s.2; **Köylü**, 21 Mart 1326/ 3 Nisan 1910, s.2; Söz konusu eşkıyaların yakalanma hadisesine dair Aydın valiliğinin resmi açıklaması ve olayın ayrıntıları için bkz: "Makam-ı Vilayetten", **İttihad**, 22 Mart 1325/4 Nisan 1910, s.3.

⁷⁰⁰ **Köylü**, 18 Nisan 1326/1 Mayıs 1910, s.2.

⁷⁰¹ Eşkıyayı ihbar eden ya da yakalayan köylülere mükâfat verilmesi için bkz: **Ahenk**, 4 Nisan 1325/ 17 Nisan 1910, s.2 **İttihad**, 10 Kânunusani 1325/23 Ocak 1910, s.3; "Ödemiş Havadisi", *Ahenk*, 13 Mart 1326/26 Mart 1910, s.3; "Meyyiten İstisal", **Ahenk**, 21 Mart 1326/3 Nisan 1910, s.2; **İttihad**, 21 Mart 1326/3 Nisan 1910, s.2.

⁷⁰² Şubat-Mayıs 1910 tarihleri arasında yakalanan eşkıyalar için bkz: **Köylü**, 9 Şubat 1325/ 22 Şubat 1910, s.2; **Köylü**, 16 Şubat 1325/ 1 Mart 1910, s.3; **Köylü**, 2 Mart 1326/ 15 Mart 1910, s.2; **Ahenk**, 6 Mart 1326/19 Mart 1910, s.2; **İttihad**, 8 Mart 1326/ 21 Mart 1910, s.2; **Ahenk**, 13 Mart 1326/26 Mart 1910, s.3.

Aydın vilayeti, bir ticaret ve ziraat memleketi olması nedeniyle eşkıyalık olaylarından çok fazla etkileniyordu. Çünkü insanların tarım, ticaret ve hayvancılıkla uğraşabilmesi için her şeyden önce canı ve malından emin olması gerekiyordu. Son dönemde vilayetin kırsalında asayişin kısmen de olsa sağlanması, tarım ve ticaretle de gözle görülür bir canlanma yaşanmasını sağladı. Nitekim Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa, 19 Mart 1910'da Dâhiliye Nezaretine çektiği bir telgrafla şimdiye kadar eşkıya takibinde harcanmak üzere 40 bin lira gönderildiğini, buna mukabil vilayetin eşkıyalık olayları yüzünden bozulan emniyet ve asayişinin ıslah ve iade edilmesinin bir göstergesi olarak reji gelirlerinde önemli bir artış olduğunu bildirmişti. Vali'nin verdiği bilgiye göre, bir önceki yıl 161.411 lira olan Reji İdaresinin geliri, vilayette asayişin sağlanmasıyla birlikte 197.749 liraya çıkmış ve aradaki 26.338 liralık farktan hazineye 22.419 lira kalmıştı. Vali Paşa'ya göre yalnızca reji gelirlerinden sağlanan kar bile eşkıya takibi için harcanan parayı telafi ediyordu. Asayişin sağlanmasının getirdiği maddi ve manevi faydalar da işin cabasıydı⁷⁰³.

Vali Mahmud Muhtar Paşa, Mart ayının sonunda Dâhiliye Nezaretine çektiği başka bir telgrafta ise alınan sıkı tedbirler sayesinde vilayetin eşkıyadan temizlendiğini ve sadece Çakırcalı ve bir diğer çete kaldığını bildirerek eşkıyanın takibi hususunda halkın son derece yardımcı olduğunu belirterek, ahalinin hükümete duyduğu güvenden övgüyle bahsetmişti.⁷⁰⁴ Yine gazeteler de uzun bir aradan sonra eşkıyalık olaylarının önlenip vilayetin asayişinin sağlanması hususunda oldukça ümitvar yazılar yayımlamaya başladı.⁷⁰⁵

Vilayette asayişin önemli ölçüde sağlanmasının ardından *Ahenk* gazetesinden Şinasi'nin kaleme aldığı "Hükümet-i Hâzırânın Sabıkadan Farkı ve Takrir-i Asayiş" başlıklı makale, Abdülhamid devriyle Meşrutiyet Dönemi'ndeki eşkıyalık olaylarıyla, devlet yöneticilerinin asayiş sorununa bakış açılarını mukayese etmesi açısından oldukça önemlidir. Yazar makalesinde, Meşrutiyet öncesinde vilayetin yaşadığı eşkıyalık sorununu ve dönemin devlet adamlarının yaptığı hataları sert bir

⁷⁰³ BOA, DH. MUI. 79 -1 27 (Aydın Vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 6 Mart 1326/19 Mart 1910 tarihli yazı.)

⁷⁰⁴ "Dünkü Armonia'da Okunmuştur", *İttihad*, 19 Mart 1326/1 Nisan 1910, s.2.

⁷⁰⁵ Bu yazılara örnek olarak bkz: *İttihad*, 19 Mart 1326/1 Nisan 1910, s.2; *İttihad*, 21 Mart 1326/3 Nisan 1910, s.2; M. Reşad, "Vilayetimizde Şekavet ve Divan-ı Harpler", *İttihad*, 1 Nisan 1326/14 Nisan 1910, s.1.

şekilde eleştirmiştir. Buna göre, bir memlekette halkın mesut ve müreffeh bir hayat sürmesi, her türlü gelişmenin sağlanması için öncelikle halkın ve hükümetin kanunların çizdiği sınırlardan asla dışarıya çıkmamasına bağlıydı. Oysaki eski hükümet, kendine ait vazifeleri yapmakta büsbütün lakayt davranırken, ahaliye ait görevleri yerine getirtmek için ise cebr ve şiddete başvurmuştu. Bu nedenle devr-i sabıkda asayiş hiçbir zaman sağlanamamıştı. Osmanlı vatanının harap ve perişan bir hale düşüp zavallı ahalinin felaket ve mezalim içinde kalmasının da sebebi buydu. Bir yanda dağda belde dolaşan birçok eşkıyanın yolculara, köyler ve kasabalara tecavüzü, diğer taraftan birtakım *resmi şakilerin, hunharların* alenen işledikleri suçlar ve yaptıkları usûlsüzlükler o dereceyi bulmuştu ki, biçare milletin bunlara karşı artık boyun eğmekten başka çaresi kalmamıştı. Aydın vilayeti ve özellikle de eşkıyaların merkezi haline gelen Ödemiş havalisindeki ahali, kanlı safhalar ve acıklı manzaralar yaşamıştı. Buna karşın eski devrin kahredici hükümetinin inzibati sağlamaya yönelik tedbirleri hiçbir işe yaramamıştı. Ayrıca o dönemdeki devlet adamlarının eşkıyalık olaylarına müsaade ve hatta iştirak ettiği malumdu. Bu durumu yakinen gören ahali ise hükümetin ve mahkemelerin vereceği cezadan korkmak yerine eşkıyalardan korkar; *çok defa da o haydutların merhamet ve adaletine! müracaat ve ilticaya mecbur kalırdı*. Özellikle de eşkıyalığın zirvesine ulaşmış Çakırcalı'dan korkmamak elbette mümkün değildi. Eski devirdeki eşkıyalar, her halleriyle Karun ve sultanın derebeylerinden daha fazla nüfuza sahipti.

Yazar, Abdülhamid Dönemi'nden *dehşetleriyle* ve *melanetleriyle* Meşrutiyet'e miras kalan eşkıyalık sorununu yukarıdaki gibi aktardıktan sonra *Hükümet-i Cedide-i Osmaniye* ile birlikte *eski çamların bardak olduğunu* belirtiyordu. Ona göre Meşrutiyet hükümetleri her şeyden önce eskisi gibi miskin, aciz ve zalim değildi. Eski devrin bakiyesi olan eşkıyalar da yeni hükümetin vazifesini bilerek sadakatle yapan adil, kuvvetli ve fedakâr bir hükümet olduğunu görmüştü. Ahali de kısa zamanda eşkıyalık sorununu çözmekte hükümete yardım etme arzusunda olduğunu göstermişti. Zira Meşrutiyet Hükümeti bu mağdur ve mazlum ahalinin hukukunu, namus ve canlarını muhafaza edip devletin her noktasını özellikle de Ödemiş Vadisi'ni eşkıyalardan temizlemek için nasıl ciddi, samimi bir emek harcıyorsa, ahali de aynı suretle mukabele edip hükümete yardımcı olmaya mecburdu. Bu karşılıklı yardımlaşma ve ortak çaba sayesinde kısa zamanda birçok

eşkıya sağ ya da ölü olarak ele geçirilmişti. Meşrutiyet Hükümetinin aldığı tedbirler ve gösterdiği kararlılık sayesinde her biri Çakırcalı'dan aşağı kalmayan Koca Ali, Yanık Hüseyin, Kel Hasan, Deli Ahmed, Tekelioğlu Mehmed ve daha birçok şaki yakalanmıştı. Bu sayede şu anda sadece Çakırcalı ve “birkaç çalıkakıcı mendebur” kalmıştı.⁷⁰⁶

I.2.7. Çakırcalı Mehmed Efe'nin Yeni Vukuatları ve Batı Anadolu'da Eşkıyalık

Batı Anadolu'da faaliyet gösteren birçok çete yakalanmış ve asayiş büyük ölçüde sağlanmıştı. Fakat ne Men-i Şekavet Kanunu'nun uygulanması ne divan-ı harplerin verdiği kararlar ne de peşine takılan yüzlerce takipçi Çakırcalı'nın ele geçirilmesine yetmişti. Çakırcalı'nın izini kaybettirdiği dönemde birçok kişi devlete başvurarak fırsat verilmesi durumunda Çakırcalı'yı yakalayacağını iddia etmişti. Zannımızca birçok kişiyi bu şekilde *kelle avcısı* olmaya hevesli kılan temel dürtü, hem Çakırcalı'nın başına konan ödül, hem de onu öldürenin gerek halk, gerekse hükümet nezdinde bir kahraman mertebesine yükselecek olmasıydı. Örneğin Kırkağaç kazasından Süleyman Ağa Dâhiliye Nezaretine başvurarak askerdeyken Yunan eşkıyasının derdesti hususunda büyük başarılar gösterdiğinden bahisle, görev verilmesi durumunda dört arkadaşıyla birlikte tütün kaçakçısı kılığına girerek Çakırcalı'yı yakalayacaklarını belirtmişti. Süleyman Ağa'nın bu isteği, Dâhiliye Nezareti tarafından kabul edilerek o ve arkadaşları Şubat 1910'da kaçakçı kılığında Çakırcalı'nın takibiyle görevlendirildi.⁷⁰⁷ Yine Ödemiş'ten Hanaylıoğlu Mehmed isminde biri, kimseye sezdirilmemek şartıyla kendisine 20 martini verildiği takdirde Çakırcalı'yı takip ederek yakalayacağını beyan ve taahhüt etmişti.⁷⁰⁸

Birçok kişi Çakırcalı'yı öldürmek için gönüllü olurken Bergama köylülerinden Halil İbrahim isminde biri, İzmir'de “kafayı çekip, ispirtonun verdiği

⁷⁰⁶ Şinasi, “Hükümet-i Hazıra'nın Sabıkadan Farkı ve Tahrir-i Asayiş”, **Ahenk**, 5 Şubat 1325/18 Şubat 1910, s.1.

⁷⁰⁷ **BOA**, DH.MUİ., 124/3 (Hacı Ümmet mahallesinden Süleyman'ın 28 Kanunusani 1325/10 Şubat 1910 tarihli yazısı; Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 2 Şubat 1325/15 Şubat 1910 tarihli yazı.)

⁷⁰⁸ **BOA**, DH.MUİ., 2-5/30 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine çekilen 10 Şubat 1325/23 Şubat 1910 tarihli şifrenin sureti.)

cesaretle ‘ben Çakırcalı’yım benim elimi öpün’ diye bağırması ve herkesi telaşa düşüren bu adam tutuklanmıştı.⁷⁰⁹

Çakırcalı’nın izine dahi ulaşamadığı dönemde, eskisi kadar olmasa da o ve çetesi yine birçok habere konu oldu ve hakkında birçok rivayet ortaya atıldı. Çoğu zaman birbiriyle çelişen bu rivayetler gazeteler arasında tartışmalara da konu oluyordu. Zira her gazete kendi verdiği haberin doğruluğunda ısrarcıydı. Onun yokluğunda ortaya konulan onlarca rivayet yakalanmasına hizmet etmediği gibi, *naminin ve şanının* daha da büyümesine katkı sağlıyordu. Örneğin Nisan 1910’da *İttihad*, Çakırcalı’nın Bozdağ ve Karacadağ arasından geçtiğini haber verirken, *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi onun yurtdışına kaçacağını iddia ediyordu. Yine bazı İstanbul gazeteleri ise onun Avrupa’ya kaçtığını yazmıştı. Köylü gazetesi ise Çakırcalı’nın Bozdağ, Beşparmak ve Madran dağlarından başka bir yerde yaşayamayacağı hususunda iddialıydı. Nitekim *Köylü*, bir başka haberinde, Çakırcalı’nın Madran Dağı’nda, bir Yörük’ün evinde beş ay kaldıktan ve yarası iyileştikten sonra tekrar dağlara çıktığını haber veriyordu.⁷¹⁰ *Yenigazete* ise Çakırcalı’nın son çatışmada aldığı yaralar nedeniyle öldüğünü iddia etmiş ve uzun süredir ortalarda gözükmemesini de buna bağlamıştı. Lakin *İttihad* gazetesi bu habere karşı çıkarak Çakırcalı’nın kesik başı ve ölü vücudu teşhir edilmedikçe buna inanılmayacağını ifade etti. *İttihad* gazetesi bütün bu haberlerin aslında Çakırcalı tarafından tertip edilmiş olduğunu çünkü ölüm şayiasının ortaya atıldığı dönemde onun Menderes Nehri’ni geçerek burada bir çiftlikte kaldığını iddia ediyordu.⁷¹¹

Bir başka haberde ise Çakırcalı’nın tanınmamak için sakal bıraktığı iddia edilirken⁷¹² Dâhiliye Nezareti, Mayıs 1910’da Hüdavendigâr valiliğine çektiği bir telgrafla Çakırcalı çetesinin Karahisar-ı Sahib ve Kütahya yaylalarına giden aşiretler arasına karışmasının kuvvetle muhtemel olması nedeniyle gerekli takibatın icrası istenmişti.⁷¹³

⁷⁰⁹ **Köylü**, 25 Mart 1326/ 7 Nisan 1910, s.3.

⁷¹⁰ **Köylü**, 24 Mart 1326/ 6 Nisan 1910, s.2; **Köylü**, 21 Nisan 1326/4 Mayıs 1910, s.3.

⁷¹¹ “Çakıcı Ölmüş!”, **İttihad**, 28 Şubat 1325/13 Mart 1910, s.2; **İttihad**, 10 Mart 1326/23 Mart 1910, s.3; Bu dönemde Çakırcalı’nın takibine dair yazışmalar için bkz: **BOA**, DH.MUI. 2 -7/13.

⁷¹² “Şaki Çakırcalı”, **İttihad**, 6 Nisan 1326/19 Nisan 1910, s.3.

⁷¹³ **BOA**, DH.ŞFR., 663/12 (Dâhiliye Nezaretinden Hüdavendigâr valiliğine gönderilen 18 Mayıs 1326/31 Mayıs 1910 tarihinde gönderilen şifre telgrafın sureti.)

Çakırcalı çetesinin nerede olduğu tartışılırken gazeteler çeteye dair oldukça ilginç haberler de yayınlanmaktaydı. Örneğin *İttihad* gazetesi Çakırcalı'nın eşkıyalığa başladığı tarihten o güne kadar kaç lira gasp ettiğine dair bir araştırma yaparak *vilayetin ahvaline vakıf* kişilerle görüşmüştü. Gazetenin iddiasına göre Çakırcalı'nın şimdiye kadar topladığı paralar 100.000 liranın üzerindeydi. Söz konusu haberde bu paranın 27.680 lirasının kimlerden alındığının da ayrıntılı bir dökümü veriliyordu.⁷¹⁴

Köylü gazetesi, bunca rivayete rağmen Çakırcalı çetesinin Mayıs 1910'da Madran dağında ortaya çıkması üzerine sürekli Çakırcalı haberi yapan gazeteleri ve özellikle de İstanbul gazetelerini sert bir şekilde eleştirdi. Gazeteye göre Çakırcalı'ya dair haberler abartılmakta ve çarpıtılmaktaydı. Bir Yörük'ün ağzından çıkan ufacık bir lafın, kulaktan kulağa, İzmir'e gelinceye kadar büyüdüğünü ve asıl mahiyetinin dışına çıktığını belirten gazete, bu haberlerin İstanbul'a varıncaya kadar daha acayip bir hal aldığını ifade ederek küçücük bir sözün İstanbul gazetelerinde artık "Çakırcalı sakal bırakmış, Çakırcalı nalları dikmiş, Çakırcalı Kıbrıs'a gitmiş, Çakırcalı Avrupa'ya kaçmış, Çakırcalı..." şeklinde aslı astarı olmayan haberlere dönüştüğünü belirtiyordu.⁷¹⁵

Bütün aramalara rağmen Çakırcalı çetesinin bulunamaması karşısında onu tahrik ederek ortaya çıkarmak isteyen Vali ve Takip Kumandanı yeni taktikler deniyor; bir yandan Çakırcalı'nın akrabaları Trablusgarp'a sürgüne gönderilip çetede bulunanların malları haczedilirken diğer yandan Çakırcalı Mehmed Efe ve arkadaşları Ödemiş Divan-ı Harbi tarafından gıyaplarında idama mahkûm ediliyordu.⁷¹⁶

⁷¹⁴ *İttihad* gazetesinin haberinde Çakırcalı'nın söz konusu 27.800 lirayı şu kişilerden aldığı iddia ediliyordu: 2.200 lira Gülcüler'den, 3.500 lira Kasaba'dan, 1.300 lira Sancaklı'dan, 800 lira Karabed'den, 11.00 lira Hacı Hasan'dan, 500 lira Tomaçalı (?) Oğlundan, 1.100 lira Barutçu (?) Mihalaki'den, 2.500 lira Yörük'den, 1.800 lira Hacı Proderomos'dan (?), 7.00 lira Hacı Proderomos'un dayısından, 1.850 lira Hamza Bey'den, 300 lira Arpaçlı Osman Bey'den, 850 lira Nif'ten, 1.200 lira Uladı'dan, 1.300 lira Buldan'dan, 2.300 lira Pandazupulu'dan, 600 lira Apa'dan, 1.460 lira Miloven'den (?) 100 lira, Hacı Süleyman'dan 1.000 lira, Deyvid Banler'den (?) olmak üzere toplam 27.680 lira. Bkz: "Çakırcalı'nın Aldığı Paralar", *İttihad*, 10 Mart 1326/ 23 Mart 1910, s.3.

⁷¹⁵ "Çakırcalı'ya Dair Konuşma", *Köylü*, 28 Nisan 1325/11 Mayıs 1910, s.3.

⁷¹⁶ Ödemiş Divan-ı Harbi tarafından Çakırcalı Mehmed Efe ve zeybekleri için gıyaplarında idam kararı alınıp yakalandıklarında idam edilebilmeleri için irade çıkarılması istenmişse de Sadaret Usûl-ı Muhakemat-ı Ceza Kanunu'na göre gıyabında mahkûm edilen şahısların yeniden mahkeme edilmeleri gerektiğinden bahisle divan-ı harbin bu kararı üzerine irade-i seniyye çıkarmanın gerekli görülmediği bildirilmişti. Bkz: **BOA**, DH.MUİ, 2 -5/36 (Aydın Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 24

Basında Çakırcalı tartışmaları sürüp giderken o çetesiyle birlikte, 2 Mayıs 1910 tarihinde Bozdoğan'ın Yeniköy'üne gidip köyün imam ve muhtarının da hazır bulunduğu bir mevlide iştirak edip köylülerle birlikte mevlit dinlemişti. Çakırcalı ve dokuz arkadaşının da bulunduğu mevlit bittikten sonra, adet olduğu üzere dua edilirken, mevlit okuyanlardan Alaiyeli oğlu Molla Mehmed dua arasında: “Allah Çakırcalı Efemizi takip kolları şerrinden, takip kurşunlarından, düşman şerrinden muhafaza buyursun, korusun.” diyerek Çakırcalı çetesi için de dua etmiş, bu duaya birkaç yüz köylü de “amin!” diye iştirak etmişti. Bu olayı gazetesine bildiren Köylü gazetesinin muhabiri “muhtarlar ile hocalar kılavuzluk ve yataklık eder, yüzlerce kişi de mevlitte sağlığı için okunan duaya âmin derlerse, artık vay halimize!” diyerek, durumun vahametini ortaya koyuyordu. Bu olayın haber alınmasının ardından, takip müfrezeleri, söz konusu köye giderek kılavuz ve yatakların tamamını tutuklamıştı. Muhtarlar ile hocalar ve Çakırcalı'yı evinde saklayan Mehmed, bu anlatılanları inkâr etmişse de daha sonradan her şeyi itiraf etmek zorunda kalmıştı. Çakırcalı'ya kılavuzluk ve yataklık edenler ise Ödemiş Divan-ı Harbine sevk edildi.⁷¹⁷

Anlaşılan o ki ahalinin bir kısmı için eşkıyaların yakalanmasına yönelik devlet ile girilen işbirliğine Çakırcalı dâhil değildi. Yukarıda da belirtildiği üzere köylülerin önemli bir kısmı eşkıyayı ihbar edip hatta bizzat takibe çıkarken, hâlâ azımsanmayacak sayıda insan Çakırcalı'ya yardım ve yataklık yapıyordu. Bunun temel sebebi Çakırcalı'nın adi eşkıyalık ya da çapulculuk yapmamasıydı. Yani o, fakir olan köylüleri soymadığı gibi, zenginlerden zorla aldığı paranın bir kısmını fakirlerle paylaşıyor, köprü ve cami yaptırıyor, evlenecek kızlara çeyizlik para veriyordu. O, bütün bu yaptıklarıyla bir kısım ahalinin sevgisini kazanmayı başarmıştı.⁷¹⁸ İnsanların hala Çakırcalı'ya yardım ve yataklık yapmasında onun halkın üzerinde uyandırdığı korkunun da tesiri büyüktü. Zira köylüler iyi bilmekteydi

---

Şubat 1325/10 Mart 1910 tarihli yazı ve Sadaretin yazıya verdiği 14 Mart 1325/27 Mart 1910 tarihli cevap.)

⁷¹⁷ “Çakırcalı'ya Dair Konuşma”, *Köylü*, 28 Nisan 1325/11 Mayıs 1910, s.3; Çakırcalı çetesinin Yeniköy'de konaklaması ve “mevlit okutma hadisesi için” ayrıca bkz: **BOA**, DH.MUİ.,2-7/15, (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 5 Mayıs 1326/18 Mayıs 1910 tarihli yazı); “Çakırcalı Yenice'de”, **Ahenk**, 30 Nisan 1326/13 Mayıs 1910, s.3.

⁷¹⁸ Çakırcalı'nın diğer eşkıyalara benzemeyip köylülerle iyi ilişkiler kurması, fakirlere yardım etmesi vb. için bkz: “1.000'den Fazla Adam Öldüren Çakırcalı'yı Nasıl Yakaladım?”, **Akşam**, 11 Kanunuevvel 1936, s.7; “Çakırcalı Efe”, (Anlatan: Tunç Efe Yazan: Muammer Emirkan), **Efe**, 15 Şubat 1947, s.4; Feridun Kandemir, “Çakırcı Mehmed Efe”, **Resimli Tarih Mecmuası**, S. 62, Şubat 1965, s.3676; Murad Sertoğlu, **Çakırcalı Efe Nasıl Öldürüldü?**, s.14-15; **Çakırcı Efe**, Kahramanlar Dergisi Özel Neşriyatı, Forma 18, Ekincil Matbaası, İstanbul, 1952, s.274.

ki, Çakırcalı'yı ihbar edip hükümetle işbirliğine gitmek demek ölmekle eşanlama geliyordu.⁷¹⁹ Bu nedenle ona yardım ve yataklık yapanların bunu ne kadar korkudan ya da ne kadar sevgiden yaptığını tespit edebilmek mümkün değil. Fakat şurası bir gerçek ki, Çakırcalı'nın köylülerin gözündeki yeri ve onlar üzerindeki nüfuzu diğer efelerle/eşkiyalarla mukayese edilemeyecek derecede farklıydı.

Çakırcalı çetesinin Yeniköy'de ortaya çıkmasından sonra sıkı bir takip başlatıldı. Takip müfrezeleri arasında ise ünlü Teşkilat-ı Mahsusacı Kuşçubaşı Eşref Bey de vardı.⁷²⁰ Ayrıca kardeşi daha önce Çakırcalı tarafından öldürülmüş olup intikam için⁷²¹ Çakırcalı'nın peşine düşen Koca Mehmed'in müfrezesi de Çakırcalı çetesinin takibindeydi. Söz konusu müfrezelerin yaptığı aramalar halkı rahatsız etmişti ve köylülerin yaylalara çıkışı da yasaklanmıştı. Ayrıca eşkiyanın ortadan kaldırılmasına ciddi olarak çalışacak, güvenilir arazi sahiplerinden birkaç kişinin, Çakırcalı'nın yakalanmasına hizmet edeceklerine dair söz vermeleri üzerine çetenin kısa sürede yakalanacağı ümit ediliyordu.⁷²² Fakat sonuç hiç de umulduğu gibi olmadı.

Akrabaları sürgüne gönderilen, malları haczedilip kızının kulağındaki küpesine kadar el konulan Çakırcalı, peşindeki onca takip müfrezesine rağmen intikamını oldukça ses getirecek bir olayla aldı. Bu defa hedefte doğrudan devlet malı vardı. 12 Mayıs 1910 tarihinde Çine'nin Söğütçük mevkiinde Muğla postasını soyan Çakırcalı çetesi, postadan 594 bin kûsur kuruş gasp etmiş ve soygun esnasında alıkoyduğu yolculara, adeta hükümetle alay eder gibi zeybek oynattırmıştı. Çete, o sırada Çine'den Muğla'ya giden ve bedel-i nakdi efradını taşıyan iki arabayı da

⁷¹⁹ Çakırcalı'nın kendini ihbar edenleri yaşatmayıp mutlaka intikam aldığı dönemin resmi yazışmalarında ve matbuatında da birçok kez belirtilmişti. Örnek olarak bkz: **BOA**, DH.MKT, 1082/26; BEO, 3179/238409 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine çekilen 29 Teşrinievvel 1323/11 Kasım 1907 şifre telgrafın sureti.); **BOA**, DH.MUİ.,2-3/67, (Erkanıharf Kolağası Cafer Tayyar Bey tarafından Dahiliye Nazırı Talat Bey'e sunulan 8 Teşrinievvel 1325/21 Ekim 1909 tarihli rapor.); **BOA**, DH.H., 14-1/31, (Aydın Valisi Mahmut Muhtar Paşa tarafından 6 Eylül 1326/19 Eylül 1910 tarihinde Dâhiliye Nezaretine yazı.); "*Vali Paşa Hazretleriyle Takib-i Eşkiya Kumandanı Beyefendinin Nazar-ı Dikkatlerine*", *Ahenk*, 18 Mayıs 1327/ 31 Mayıs 1911, s. 2; "*A Bold Brigand Defies New Turkey*", *Mataura Ensign*, 4 Ağustos 1911, s. 3.

⁷²⁰ Kuşçubaşı Eşref Bey ve onun Teşkilat-ı Mahsusadaki faaliyetleri için bkz: Ahmed Efe, **Efsaneden Gerçeğe Kuşçubaşı Eşref**, Bengi Kitap, İstanbul, 2010.; Kuşçubaşı Eşref'in Çakırcalı'nın takibinde bulunmasına dair bkz: "*Yine Başıbozuk Muakıblar: Eşkiya Yerine Karı Kovalıyorlar*", *Mülhakat*, 9 Mart 1327/22 Mart 1911, s.3; Murad Sertoğlu, **Çakırcalı Efe Nasıl Öldürüldü?**, s.22.

⁷²¹ Çakırcalı'yla Koca Mehmed'in eskiye dayanan düşmanlıkları için bkz: Dural, **Bize Derler Çakırca...**, 265-266.

⁷²² **BOA**, DH.MUİ.,2-7/15 (Takip Kuvvetleri Kumandanlığından Aydın vilayetine gönderilen 27 Nisan 1326/10 Mayıs 1910 tarihli tahriratın sureti.)

durdurmuş ve gündüz saatlerinde arabacı ile müşterileri serbest bırakarak, jandarmaları beraberine alıp Gökbel Dağı'na çekilmişti.⁷²³

Muğla postasının soyulması vilayette geniş yankı uyandırdı. Gazeteler bir yandan Çakırcalı'nın neden daha önce görülmedik şekilde böylesi bir soyguna giriştiğini sorgularken diğer yandan postanın gerektiği kadar korunmadığını ileri sürüp bunun sorumlularını aramaktaydı. Örneğin *Köylü* gazetesi Çakırcalı'nın şimdiye kadar düşmanı olarak gördüğü jandarmaları öldürmekten başka “hükümete ilişmediğini” ve kendi fikrinde memlekete zararlı olacak hiç vukuat yapmadığını belirtiyordu. Ayrıca posta soygunu haberini “*Çakırcalı artık vatanperverliğinden vazgeçmiş*” diye imalı bir şekilde vererek onun özellikle bazı köylüler arasındaki “kahraman” imajının doğru olmadığına dikkat çekiyordu.⁷²⁴ *İttihad* gazetesi de köylü ile benzeri bir düşünce içerisinde “Şaki-i lain” yani lanetlenmiş eşkıya Çakırcalı'nın şimdiye kadar hükümet malına karşı böyle bir işe girişmediğini vurgulayarak⁷²⁵ postayı soymasını çetenin maneviyatının kırılmasına bağlamaktaydı.⁷²⁶ Bir başka iddia ise Çakırcalı'nın parası bittiği için bu soygunu gerçekleştirdiği idi.⁷²⁷

Gazeteler posta soygununda görevlilerin ihmali olduğunu belirtiyor⁷²⁸ ve hatta bu işte bir entrika olduğunu iddia ediyordu.⁷²⁹ *Köylü* gazetesi ise bu iddiaları daha da ileriye taşıyıp içeriden birilerinin mutlaka Çakırcalı'yla işbirliği yaptığını belirtiyordu. Gazeteye göre postayı koruyan ve Çakırcalı'nın beraberinde götürdüğü dört jandarmanın Çakırcalı'yla işbirliği yapma ihtimali çok düşüktü. Fakat postanın o gün, o kadar yüklü miktarda para taşıyacağını mutlaka birileri Çakırcalı'ya haber

⁷²³ BOA, DH.MUİ.,2-7/15, (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından 30 Nisan 1326/13 Mayıs 1910 tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen şifrenin halli; Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 3 Mayıs 1326/16 Mayıs 1910 tarihli yazı.); “*Çakırcalı Posta Vurdu*”, **Ahenk**, 1 Mayıs 1326/ 14 Mayıs 1910, s.3; “*Pek Mühim Bir Vakıa: Çakırcalı Resmi Postayı Vurdu*”, *Köylü*, 1 Mayıs 1326/14 Mayıs 1910, s.3. Söz konusu posta soygununun ayrıntılı bir anlatımı için ayrıca bkz: “*Çakırcalı Postayı Nasıl Vurdu: En Doğru Tafsilat*”, **Köylü**, 13 Mayıs 1326/26 Mayıs 1910, s.1; “*Pek Mühim Bir Vakıa: Çakırcalı Resmi Postayı Vurdu*”, **Köylü**, 1 Mayıs 1326/14 Mayıs 1910, s.3; Ömer Sami Coşar, “*Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmed Efe*”, **Milliyet**, 6 Haziran 1973, s.7.

⁷²⁴ **İttihad**, 2 Mayıs 1326/15 Mayıs 1910, s.3.

⁷²⁵ “*Pek Mühim Bir Vakıa: Çakırcalı Resmi Postayı Vurdu*”, **Köylü**, 1 Mayıs 1326/14 Mayıs 1910, s.3.

⁷²⁶ **İttihad**, 2 Mayıs 1326/15 Mayıs 1910, s.3.

⁷²⁷ “*Çakırcalı Hakkında*”, **İttihad**, 3 Mayıs 1326/16 Mayıs 1910, s.3.

⁷²⁸ “*Çakırcalı da İstiman Fikri*”, **Köylü**, 12 Mayıs 1326/25 Mayıs 1910, s.2-3.

⁷²⁹ “*Çakırcalı Hakkında*”, **İttihad**, 3 Mayıs 1326/16 Mayıs 1910, s.3.

⁷³⁰ **Ahenk**, 4 Mayıs 1326/ 17 Mayıs 1910, s.2.

vererek onunla “seheme” girmişti. Gazete, eşkıyalıkta “seheme girmenin” ne anlama geldiğini şu şekilde izah ediyordu:

“Seheme girmek, eşkıyalıkta, eşkıyalar arasında kullanılan bir ticaret ıstılahıdır ki, yataklık, muhbirlik, kılavuzluk, yardımcılık, hafiyelik ile kendilerine hizmet edenlerin alınan para ve mallardan hizmetlerinin derecesine göre, yüzde şu kadarına ortak olmaları demektir. Kara Said Paşa'nın 'İzmir'den tutunuz da, bütün mülhakat devairinde bu adamın muhbirleri olduğunu hatırdan çıkarmamalıdır.' diye söylediği sözler dahi, bu yazdıklarımızı ispat eder.”⁷³⁰

Posta soygununda Çakırcalı'ya içeriden birilerinin yardım ettiği iddialarını Ödemiş'teki müfreze komutanlarından biri de dile getirdi.⁷³¹ Bütün bu iddialar karşısında bir müddet sonra *o havalide eşkıyanın kaynadığı bir dönemde* postanın yalnızca iki jandarmanın korumasında yola çıkarılması ve eşkıyanın orada serbestçe dolaşmasında kusurları bulunanların tespiti için bir soruşturma başlatıldı.⁷³²

Posta soygunundan sonra Dâhiliye Nezareti Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa'yı sıkıştırarak, Çakırcalı meselesinin çok kötü tesir yaptığını belirterek, her taraftan müfrezeler sevk edilip çetenin mutlaka yakalanmasını emretti.⁷³³ Vali Mahmud Muhtar Paşa ve Takip Kumandanı Ali Paşa, hem nezaretin sıkıştırması hem de basında çıkan eleştiriler üzerine takibi sıkılaştırdı. Bu defa her ne pahasına olursa olsun Çakırcalı yakalanmalıydı ve ilk hedef her zamanki gibi eşkıyaya yataklık yaptığı düşünülen köylülerdi. Bu nedenle “yatak avı” başlatıldı.⁷³⁴ Bu doğrultuda Çakırcalı'nın yerini bildikleri düşünülen bazı kişiler, Çine'de bulunan Takip Kumandanı Ali Paşa'nın yanına getirilerek sorguya çekildi. Söz konusu kişilere gerekli yardımı yaparak Çakırcalı'nın on beş güne kadar yakalanmasını sağlamaları aksi halde kendilerine “yatak” gözüyle bakılacağı ve bundan şiddetle mesul tutulacakları bildirildi. Ayrıca birçok kişi Çakırcalı'ya yataklık yaptığı gerekçesiyle tutuklanarak divan-ı harbe sevk edilip çeşitli cezalara çarptırıldı.⁷³⁵

⁷³⁰ “Çakırcalı da İstiman Fikri”, *Köylü*, 12 Mayıs 1326/25 Mayıs 1910, s.2-3.

⁷³¹ **BOA**, DH.EUM.THR., 31/33 (Ödemiş'te bulunan İki Numaralı Seyyar Müfreze Komutanı tarafından Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine gönderilen 3 Haziran 1326/16 Haziran 1910 tarihli rapor.)

⁷³² **BOA**, DH.MUİ., 2-7/15, (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 3 Mayıs 1326/16 Mayıs 1910 tarihli yazı.)

⁷³³ **BOA**, DH.MUİ.,2-7/15 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 2 Mayıs 1326/15 Mayıs 1910 tarihli yazı.)

⁷³⁴ “Çakırcalı'nın Yatakları Bulunuyor”, *İttihad*, 7 Mayıs 1326/20 Mayıs 1910, s.3.

⁷³⁵ **BOA**, DH.MUİ., 2-7/15 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 6 Mayıs 1326/19 Mayıs 1910 tarihli yazı; Takip Kuvvetleri Kumandanlığının 31 Mayıs 1326/13 Haziran 1910 tarihli şifre telgrafının halli.); **BOA**, DH.EUM.THR.,31/33 (Ödemiş'te bulunan İki Numaralı Seyyar

Bir yandan takip kuvvetleri köylüleri Çakırcalı'ya yataklık yaptıkları gerekçesiyle sıkıştırıp tutuklarken, diğer taraftan Çakırcalı da bu arada boş durmamış ve her zaman yaptığı gibi posta soygunundan elde ettiği paraların bir kısmını yataklarına dağıtmıştı.⁷³⁶

İzmir'de neşredilen gazeteler, hemen her gün Çakırcalı ile ilgili haberler veriyordu. Bu haberlerin kaynağı kimi zaman valiliğin yaptığı resmi açıklamalar, kimi zaman gazetelerin özel muhabirlerinin gönderdiği haberler, kimi zaman ise sadece şehirde dolaşan rivayetlerden ibaretti. Özellikle posta soygunundan sonra Çakırcalı'nın attığı her adım haber oluyor, hakkında türlü rivayetler ileri sürülüyordu.⁷³⁷ Bu iddialardan birine göre Çakırcalı Atina'ya gitmek ve izini tamamen kaybettirmek düşüncesindeydi. Bu nedenle onun Kuşadası'ndan bir sandalla Sisam'a, oradan da bir yelkenli ile Yunanistan'a geçeceği iddia ediliyordu.⁷³⁸ Bu iddiaları ciddiye alan hükümet, onun Marmaris'ten vilayet dışına kaçmasını engellemek için sahilleri gözetim altına almak amacıyla rejî vapuruyla bir zabıt ve yirmi neferlik bir takip kuvveti sevk etti.⁷³⁹

Uzun aramalar sonunda nihayet çetenin izine ulaşılmıştı. 29 Mayıs 1910 tarihinde Muğla Mutasarrıflığı Çakırcalı'nın Köyceğiz taraflarında, Çamköy'de köylüler ile çatışmaya girerek bunlardan ikisini öldürdüğünü bildirdi. Bunun üzerine söz konusu bölgeye derhal müfrezeler sevk edildi. Yapılan incelemeye göre Çakırcalı çetesi Çamköy üzerinde yatmakta iken iki çoban tarafından görülmüş ve bu

---

Müfrezeler Komutanı tarafından Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine gönderilen 3 Haziran 1326/16 Haziran 1910 tarihli rapor.); "*Çakırcalı ve Avanesine Yataklık Edenler*", *Ahenk*, 16 Mayıs 1326/29 Mayıs 1910, s.2; *Ahenk*, 20 Mayıs 1326/2 Haziran 1910, s.3.

⁷³⁶ Çakırcalı'nın dağıttığı paraların bir kısmı takip müfrezeleri tarafından ele geçirilmişti. Bkz: **BOA**, DH.MUİ. 2-7/15 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 6 Mayıs 1326/19 Mayıs 1910 tarihli yazı; Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 17 Temmuz 1326/30 Temmuz 1910 tarihli yazı); **BOA**, DH.MUİ., 2 6/18 (Teke Mutasarrıflığından Konya vilayetine gönderilen 20 Mayıs 1326/2 Haziran 1910 tarihli yazı; Konya vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 22 Mayıs 1326/4 Haziran 1910 tarihli yazı.); "*Çakırcalı'nın Yatakları Bulunuyor*", *İttihad*, 7 Mayıs 1326/20 Mayıs 1910, s.3; *İttihad*, 18 Temmuz 1326/31 Temmuz 1910, s.2; "*Çakırcalı'nın Gasp Ettiği Paralar Bulunuyor*", *İttihad*, 15 Haziran 1326/28 Haziran 1910, s.3; "*Çakırcalı'nın Gasp Ettiği Paralardan*", *İttihad*, 29 Haziran 1326/12 Temmuz 1910, s.3.

⁷³⁷ Bu haberlere örnek olarak bkz: *Ahenk*, 11 Mayıs 1326/ 24 Mayıs 1910, s.2; *Ahenk*, 16 Mayıs 1326/29 Mayıs 1910, s.2.; *Ahenk*, 18 Mayıs 1326/ 31 Mayıs 1910, s.2; Örneğin Çakırcalı'nın Kasaba'yı bastığı söylentileri çıkmışsa da bir müddet sonra bunun doğru olmadığı anlaşılmıştı. Bkz: *Ahenk*, 11 Mayıs 1326/ 24 Mayıs 1910, s.2.

⁷³⁸ "*Çakırcalı İçin Bir Plan Daha*", *Köylü*, 22 Mayıs 1326/4 Haziran 1910, s.3.

⁷³⁹ **BOA**, DH.MUİ., 2-7/15, (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 3 Mayıs 1326/16 Mayıs 1910 tarihli yazı.)

çobanlardan ikisi de çete tarafından öldürülmüştü. Bunu haber alan köylüler çetenin peşine düşüp iki saat kadar çeteyle çatışmışsa da çete firar etmeyi başarmıştı. Bu çatışmanın ardından Gülceli köyüne gelerek muhtarın evini basan çete, iki günlük erzak tedarik ettikten sonra tekrar dağa çekilmişti. Fakat muhtar ahaliyi toplayıp izlerini takip ederek çeteyle çatışmışsa da bu çatışmada köylülerden bir kişi ölmüş ve çete yeniden firar etmeyi başarmıştı.⁷⁴⁰

Posta soygunundan sonra takip müfrezelerine izini kaybettirmek isteyen Çakırcalı, kendi asıl şekavet sahası olan Ödemiş, Tire ve Bayındır'dan oldukça uzaklara, Denizli'nin Tavas kazasına geçmiş ve kendi hükmettiği dağlar ve köylerden uzaklarda oldukça zor duruma düşmüştü. Zira çete, her uğradığı köyde ya takip müfrezelerine ihbar ediliyor ya da bizzat köylüler çetenin takibine çıkıyordu. Köylülerin çeteyi ortadan kaldırmaya niyetli olduğunu anlayan hükümet, bunun üzerine köylülere silah da dağıtmaya başlamıştı.⁷⁴¹

Çakırcalı'nın köylüler tarafından kovalandığı daha önce görülmüş şey değildi. Bu nedenle *Köylü* gazetesi Tavas köylülerini kahraman ilan ederek Çakırcalı için Muğla ve Aydın sancaklarından dışarı çıkmanın belasını bulmak anlamına geleceğini ileri sürüyordu. Gazete, Tavas'ın "kahraman köylülerinin" Çakırcalı'nın peşine düşüp "mel'unu kudurmuş köpek kovalar gibi kovalamaya başladığını" belirtiyordu. Çakırcalı'nın bu bölgede gittiği her köyde, uğradığı her ovada kahraman köylüler tarafından çifte tüfeklerle karşılandığını ifade eden *Köylü*, Tavaslılar'ın eskiden beri kadınlarına varıncaya kadar bir kabadayı, bir kahraman olduğunu ve yurtlarında bir haydut, bir şaki baş gösterdiği zaman, hemen başını ezmeyi vazife bildiklerini de ilave ediyordu. Tavas köylülerinin yakında Çakırcalı'yı yakalayacağına ya da öldüreceğine kesin gözüyle bakıldığını yazan *Köylü* gazetesi, Aydın, İzmir ve Muğla köylülerine seslenerek, Çakırcalı'nın bu bölgede türeyip, gene cinayetlerini burada

---

⁷⁴⁰ BOA, DH.MUİ., 2-7/15 (Takip Kuvvetleri Kumandanlığının 31 Mayıs 1326/13 Haziran 1910 tarihli şifre telgrafının halli.) Burada anlatılan iki çobanın öldürülmesi ve köylülerin Çakırcalı'nın takibine çıkması hadisesinin ayrıntıları için bkz: A. Fikri, "Çakırcalı Müsademesine Dair", *Ahenk*, 5 Haziran 1326/ 18 Haziran 1910, s. 1-2.

⁷⁴¹ BOA, DH.MUİ., 2 -7/3, (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 16 Mayıs 1326/29 Mayıs 1910 tarihli telgraf.); "Çakırcı Hakkında Bugün İstihsal Olunan Malumat", *İttihad*, 19 Mayıs 1326/1 Haziran 1910, s.2.

işlediğini fakat üzücü olanın şimdiye kadar köylülerinin Çakırcalı'yı bu şekilde kovalamadıklarını belirtiyordu.⁷⁴²

Tavas kazasına geçtikten sonra, gerek köylülerin, gerekse takip müfrezelerinin şiddetli takibine uğrayan Çakırcalı, burada barınamayacağını anlayarak asıl eşkıyalık sahası olan Aydın ve Muğla taraflarına dönmek istemiş, fakat bunu da başaramamıştı. Çakırcalı, köylüler ve takip müfrezelerinin peşini hiç bırakmaması üzerine, Alaşehir'e geçmişse de, Çöpköy'de Jandarma Mülazımı Kuşçubaşı Eşref, Mülazım Mustafa ve Koca Mehmed müfrezelerinden oluşan seksen kişilik bir takip birliğiyle 6 Haziran 1910'da çatışmaya girdi.⁷⁴³ Çakırcalı'yla takip müfrezeleri arasında çatışma çıktığı haberini alan Vali Mahmud Muhtar Paşa, bu çatışmayı Çakırcalı'yı ortadan kaldırmak için bulunmaz bir fırsat olarak gördü. Fakat o, çatışmaya giren takip müfrezelerinin sayısının az olduğunu düşünüyordu. Vilayet merkezinde de yeterli miktarda jandarma yoktu. Bu nedenle İttihad ve Terakki Cemiyetinin İzmir temsilcisi olan Giritli Raşid Bey'den yardım istedi. O da Cemiyetin bütün kulüplerine haber göndererek Çakırcalı'yla çarpışmak için birçok gönüllü buldu. Bunun üzerine gönüllüler, jandarma ve askerlerden oluşan birçok kişi, başlarında Vali Paşa olduğu halde özel bir trenle çatışma mahalline hareket etti.⁷⁴⁴ *Köylü* gazetesinin belirttiğine göre gönüllülerin aralarında bey, efendi, esnaf ve ağadan hepsi vardı. Eşkıya takibine gitmek için o kadar kişi gönüllü olmak istemişti ki, eğer ihtiyaç duyulsaydı birkaç bin kişi birden uça uça gidecekti. İzmirli sabaha kadar gelecek *iyi haberleri* merak içinde bekledi.⁷⁴⁵ Fakat haberler hiç de umulduğu gibi değildi. Çünkü Çakırcalı çetesi, biri Müfreze Kumandanı Koca Mehmed olmak üzere dört kişiyi öldürüp altı kişiyi de yaraladıktan sonra yine kaçmayı başarmıştı.⁷⁴⁶

---

⁷⁴² “Çakırcalı'nın Başına Gelenler: Köylülerimize”, **Köylü**, 12 Mayıs 1326/25 Mayıs 1910, s.3; Çakırcalı çetesinin Tavas ve çevresinde köylülerle girdiği çatışmalar için ve sonrasında çeteye dair yapılan haberler için bkz: “Şaki Çakırcalı Hakkında...”, **Ahenk**, 16 Mayıs 1326/29 Mayıs 1910, s.2.; **İttihad**, 16 Mayıs 1326/29 Mayıs 1910, s.2; “Çakırcalı”, **Ahenk**, 18 Mayıs 1326/ 31 Mayıs 1910, s.2; **Köylü**, 26 Mayıs 1326/8 Haziran 1910, s.2.

⁷⁴³ **BOA**, DH.EUM.THR., 31/33 (Ödemiş'te bulunan İki Numaralı Seyyar Müfreze Komutanı tarafından Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine gönderilen 3 Haziran 1326/16 Haziran 1910 tarihli rapor.)

⁷⁴⁴ Dural, **Bize Derler Çakırca...**, 274-275.

⁷⁴⁵ Söz konusu telgrafların tam metinleri için bkz: **Köylü**, 26 Mayıs 1326/8 Haziran 1910, s.2.

⁷⁴⁶ **BOA**, DH.MUI.,2-7/13, (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine çekilen 25 Mayıs 1326/7 Haziran 1910 tarihli telgraf.; Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine çekilen 24 Mayıs 1326/6 Haziran 1910 tarihli telgraf.); **BOA**, DH. EUM.THR.,31/33 (Ödemiş'te bulunan İki Numaralı Seyyar Müfreze Komutanı tarafından 3 Haziran 1326/16 Haziran 1910 tarihinde Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine

Çöpköy çatışmasından sonra, bu çatışmaya dair gazetelerde birçok yazı yayımlanarak eşkıya takip yönteminin doğru olup olmadığı sorgulandı. Örneğin *Köylü* gazetesine göre söz konusu çatışma göstermişti ki, eşkıya takibi sadece başıbozuklarla yapılmalıydı. Çünkü eşkıya takibinde kullanılan acemi askerlerin yapabileceği bir şey yoktu.⁷⁴⁷ Yine *Köylü* gazetesinin Çöpköy çatışmasına dair yaptığı haberlerde Çakırcalı'dan “cesur” ve “nişancı” olarak bahsederken askerleri hücum edememek ve zabıtları ise idaresizlikle suçlaması, *İttihad* gazetesinin şiddetli itirazıyla karşılaştı. *İttihad*, Çakırcalı'yı kastederek “... cesaret namuslu adamda bulunur. Bu şakinin mazisi ise köylülerce malumdur. Bunun için bu kansız Yörük Çingenesini bu kadar velveleli, tantanalı yazıp da cahillerin kulakları doldurulmasa nasıl olur bilmem?...” diyerek *Köylü* gazetesinin yaptığı haberi eleştirdi.⁷⁴⁸ Yine *İttihad* gazetesinde yayınlanan bir yazıda *Köylü* gazetesinin eşkıyalık meseleleri hususunda takındığı tavır ve güttüğü yayın politikası, sert bir şekilde eleştiriliyor ve “avam-pesendane bir şöret-i kazibe” kazanmak için yalan haber yaptığı iddia ediliyordu.⁷⁴⁹

Çöpköy çatışmasının ardından Çakırcalı'nın saklandığı düşünülen Madran Dağı'nda uzun süre arama yapıp dağın altının üstüne getirilmesine rağmen çeteye bir türlü ulaşılamamıştı. Bunun üzerine Takip Kumandanı Ali Paşa, Vali'ye bir telgraf çekerek bu durum karşısında Çakırcalı, ne kadar takip edilirse edilsin onunla temas sağlanamayacağını bildirdi.⁷⁵⁰ Vali'nin umudunu kesip durumu Dâhiliye Nezaretine bildirdiği 13 Haziran 1910'da Çakırcalı ile Birgi'nin Cevizalanı mevkiinde yeni bir çatışma çıktı ve çevredeki bütün müfrezeler çatışma mahalline sevk edildi. Hükümet, artık Çakırcalı'yı elinden kaçırmak istemiyordu. Bu nedenle

---

gönderilen rapor.) Çöpköy müsademesini yakından takip eden İzmir gazeteleri bu hususta birçok haber ve makale yayınlamıştır. Bunlar için bkz: **Ahenk**, 26 Mayıs 1326/8 Haziran 1910, s.2; “Çakırcalı Muhasarada”, **Ahenk**, 25 Mayıs 1326/7 Haziran 1910, s.3; “Çakırcalı Müsademesi”, *İttihad*, 24 Mayıs 1326/7 Haziran 1910, s.3; “Çakırcalı Müsademesi”, **İttihad**, 26 Mayıs 1326/8 Haziran 1910, s.3. Gönüllü olarak çatışma alanına giden İzmirlilerin ismi *İttihad* gazetesinde yayımlanmıştır. Bkz: “İzmir'den Çakırcalı'nın Takibine Giden Gönüllüler”, *İttihad*, 26 Mayıs 1326/8 Haziran 1910, s.3.; “Yine Çakırcalı Hakkında”, **Ahenk**, 26 Mayıs 1326/8 Haziran 1910, s.2.; **Köylü**, 26 Mayıs 1326/8 Haziran 1910, s.2; “Çakırcalı'nın Saati Geldi”, **Köylü**, 26 Mayıs 1326/8 Haziran 1910, s.1.

⁷⁴⁷ “Çakırcalı Niçin Tutulamıyor”, **Köylü**, 29 Mayıs 1326/11 Haziran 1910, s.1.

⁷⁴⁸ N. T., “Hamış...”, **İttihad**, 31 Mayıs 1326/13 Haziran 1910, s.3.

⁷⁴⁹ “Çakırcalı Hakkında”, **İttihad**, 3 Haziran 1326/16 Haziran 1910, s.3.

⁷⁵⁰ **BOA**, DH. MÜİ.,2-7/15 (Takip Kuvvetleri Kumandanlığının 31 Mayıs 1326/13 Haziran 1910 tarihli şifre telgrafının halli.) Çakırcalı çetesinin takibi için ayrıca bkz: **BOA**, DH.MÜİ.,2-7/13, Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine çekilen 30 Mayıs 1326/12 Haziran 1910 tarihli telgraf.)

Ödemiş kaza merkezinde tellallar çıkarılarak “*vatanını seven redif taburu kışlasına gitsin, bir martin alıp Cevizalanı’na hükümet kuvvetlerine yardım etsin!*” diye ilanda bulunuyordu.⁷⁵¹ Fakat çatışma mahalli oldukça sarptı ve Çakırcalı buraları avucunun içi gibi biliyordu. Nihayet çete firar etmeyi başarmışsa da bu defa ağır kayıp vermiş, Kör Ali ve Kaymakçılı Mustafa öldürülmüş, iki kişi de yaralanmıştı. Ölüler kaza merkezinde *ibret-i âlem için* teşhir edildi. Takip kuvvetlerinden ise yedi kişi ölmüştü. İzmir gazeteleri günlerce bu çatışmanın her bir detayını yazdı. Bir taraftan Çakırcalı’nın çatışmada ağır yaralandığı iddia edilip bunun delilleri sunulurken diğer taraftan takibe katılanlarla ya da görgü tanıklarıyla yapılan röportajlar yayınlanarak Çakırcalı’nın bu çatışmayla manevi gücünün kırıldığı iddia edildi.⁷⁵² Yaralılardan Aboş Receb, çatışmadan birkaç gün sonra saklandığı yerde yakalanarak sorguya çekilmiş, posta soygununa ve son çatışmaya dair önemli bilgiler vermişti.⁷⁵³

Cevizalanı çatışmasından sonra Çakırcalı çetesi tekrar izini kaybettirdi ve uzun süre yeni bir vukuat işlemedi. Lakin bu çatışma sonrası gerek görgü tanıklarının ifadesi gerekse çatışma alanında bulunan deliller,⁷⁵⁴ çetedeki diğer iki yaralının yanı sıra Çakırcalı ve Hacı Mustafa’nın da hafif yaralı olduğu yönündeydi. Çeteye bir

⁷⁵¹ Dural, **Bize Derler Çakırca...**, s.283.

⁷⁵² Cevizalanı çatışmasının ayrıntıları için bkz: **BOA**, DH.EUM.THR., 31/33 (Ödemiş’te bulunan İki Numaralı Seyyar Müfreze Komutanı tarafından Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine gönderilen 3 Haziran 1326/16 Haziran 1910 tarihli rapor.); **BOA**, DH.MUİ., 2-7/13, (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dahiliye nezaretine çekilen 31 Mayıs 1326/13 Haziran 1910 tarihli telgraf; Ödemiş Kaymakamı Halid Ziya tarafından Aydın Valisine çekilen 31 Mayıs 1326/13 Haziran 1910 tarihli telgraf; Ödemiş Kaymakam Vekili tarafından Aydın Valisine çekilen 31 Mayıs 1326/13 Haziran 1910 tarihli telgraf.); “*Çakırcalı Muhasarada*”, **Ahenk**, 1 Haziran 1326/14 Haziran 1910, s.2.; “*Çakırcalı Muhasarada*”, **Köylü**, 1 Haziran 1326/14 Haziran 1910, s.2.; **İttihad**, 1 Haziran 1326/14 Haziran 1910, s.2. “*Çakırcalı*”, **Köylü**, 1 Haziran 1326/14 Haziran 1910, s.3. “*Yine Çakırcalı*”, **Ahenk**, 1 Haziran 1326/14 Haziran 1910, s. 3; **Köylü**, 1 Temmuz 1326/13 Temmuz 1910, s.2. “*Çakırcalı Müsademisine Dair Tafsilat*”, **Ahenk**, 2 Haziran 1326/15 Haziran 1910, s.2-3; Ayrıca bkz: **İttihad**, 2 Haziran 1326/15 Haziran 1915, s.2; “*Çakırcalı*”, **Köylü**, 2 Haziran 1326/15 Haziran 1910, s.1 “*Çakırcalı’ya Dair*”, **İttihad**, 3 Haziran 1326/16 Haziran 1910, s.2; A. Fikri, “*Çakırcalı Müsademisine Dair*”, **Ahenk**, 5 Haziran 1326/ 18 Haziran 1910, s. 1-2; A. Fikri, “*Şaki Çakırcalı: Birgi Civarında Cevizalanlı Müsademisine Dair Tafsilat*”, **Ahenk**, 6 Haziran 1326/ 19 Haziran 1910, s. 1.; “*Çakırcalı’ya Dair*”, **Ahenk**, 16 Haziran 1326/19 Haziran 1910, s. 3; A. Fikri, “*Yine Çakırcalı Hakkında*”, **Ahenk**, 8 Haziran 1326/ 21 Haziran 1910, s. 1-2; **Ahenk**, 8 Haziran 1326/21 Haziran 1910, s.2.

⁷⁵³ Aboş Receb’in yakalanması ve sorgusu için bkz: **BOA**, DH. MUİ. 2 -7/9, (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa’nın 6 Haziran 1326/19 Haziran 1910 tarihli telgrafı.); **İttihad**, 9 Haziran 1326/22 Haziran 1910, s.3.

⁷⁵⁴ Çarpışma esnasında Çakırcalı’nın bulunduğu siper içinde kanlı bez ve dübün kılıfı bulunmuş olmasına ve firar ettikten sonra geçtikleri istikamette görülen birkaç çoban ve köylünün ifadelerine göre Çakırcalı’nın yaralı olduğu ve Hacı Mustafa’nın tüfeğine tutunarak topal yürüdüğünü söylediklerinden ayağından hafif yaralandığı düşünülmekteydi. Bkz: **BOA**, DH. MUİ. 2 -7/9, (Ali Paşa’nın Vali Muhtar Paşa’ya Gönderdiği telgrafın sureti.)

türlü ulaşamayan Takip Kumandanı Ali Paşa'nın verdiği bilgiye göre Çakırcalı'ya yataklık yapanlar tespit edilerek onun tabiriyle “tazyik” ediliyordu.⁷⁵⁵ Bununla birlikte günlerce arama yapılmasına rağmen Çakırcalı bulunamadı.⁷⁵⁶

Çakırcalı'nın yaptığı her baskın ya da her çatışmadan sonra olduğu gibi bu defa da rivayetler bitmek bilmedi. Vilayetin her yerinden Çakırcalı'ya dair ihbarlar geliyor,⁷⁵⁷ Çakırcalı çetesinin Çal kazasında bir ev bastığı,⁷⁵⁸ Eskişehir'de,⁷⁵⁹ hatta İstanbul'da görüldüğü bildiriliyordu.⁷⁶⁰ Fakat bu ihbarların çoğu asılsızdı.⁷⁶¹ Örneğin *Selamet-i Umumiye* gazetesinin 15 Ağustos 1910 tarihli nüshasında Çakırcalı'nın Ödemiş'te civar köylerde kapı kapı dolaşarak fidye topladığına dair bir haber yapılmıştı. Bunun üzerine Ödemiş Belediye Reisi Ali Haydar Bey, bu haberi tekdiz etmek üzere *İttihad* gazetesine bir mektup göndererek Çakırcalı'nın değil fidye toplamak, en uzak yerlerde bile asayiş bozacak mecalinin kalmadığı iddia ediliyordu.⁷⁶² Ayrıca bu dönemde Valiliğin Çakırcalı'yı tekrar “düze çıkarmak” için teşebbüste bulunduğu söylentisi çıkmışsa da bunun da doğru olmadığı kısa sürede anlaşıldı.⁷⁶³ Takip müfrezeleri yapılan ihbarlar karşısında oradan oraya koşturmuş fakat hiçbir netice elde edememişti.

Daha önceden de belirtildiği üzere birçok kişi Çakırcalı çetesini yakalamak için gönüllü olduğunu belirterek Sadarete, nezaretlere ya da Aydın Valiliğine başvurarak Çakırcalı'yı ele geçireceklerini ileri sürüp buna mukabil para, silah ve

⁷⁵⁵ *İttihad*, 6 Haziran 1326/19 Haziran 1910, s.2.

⁷⁵⁶ **BOA**, DH.MUİ., 2-7/15, (Takip Kuvvetleri Kumandanlığının 5 Mayıs 1326/18 Haziran 1910 tarihli şifre telgrafının halli.)

⁷⁵⁷ Örnek olarak bkz: **BOA**, DH.MUİ. 2-7/9, (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa'nın 8 Haziran 1326/21 Haziran 1910 tarihli telgrafi.); “Çakırcalı Hakkında”, *İttihad*, 9 Haziran 1326/22 Haziran 1910, s.3; “Çakırcalı”, *Köylü*, 15 Ağustos 1326/23 Ağustos 1910, s.3; **Köylü**, 24 Ağustos 1326/6 Eylül 1910, s.3.

⁷⁵⁸ “Kaklık Vakası ve Çakırcalı Namına 500 Lira Alınması”, **Ahenk**, 7 Haziran 1327/ 20 Haziran 1911, s.3.; “Şekavet”, *İttihad*, 27 Mayıs 1927/9 Haziran 1911, s.3.

⁷⁵⁹ “Çakırcalı”, **Köylü**, 27 Ağustos 1326/9 Eylül 1910, s.3.

⁷⁶⁰ Bkz: **BOA**, DH.EUM.THR., 4/ 46.

⁷⁶¹ Çakırcalı'ya dair yapılan ihbarların önemli bir kısmının daha sonradan asılsız olduğu ortaya çıkıyordu ve bunlardan biri oldukça ilginçti. Şöyle ki, Çakırcalı'nın Cevizalanı çarpışmasından sonra Eşme'de görüldüğü haber verilmiş ise de bunları sadece bir kadının gördüğü ve onun da verdiği ifadeye göre Çakırcalı çetesini olmadığı Ödemiş kaymakamlığından bildirilmişti. Bu defa soruşturma derinleştirilmiş ve işin aslının hiç de böyle olmadığı anlaşılmıştı. Buna göre söz konusu kişiler eşkiya olmayıp o bölgede subaşında olan üç kadından birinin bir “maksad-ı gayrimeşru için” ortadan kaybolup geri döndüğünde nerede olduğunun sorulması üzerine dört şakinin kendine saldırdığını söyleyip zabıtayı da bu şekilde yanlış ifade vererek yanılttığı anlaşılmıştı. Bkz: *İttihad*, 23 Haziran 1326/6 Temmuz 1910, s.3.

⁷⁶² *İttihad*, 15 Ağustos 1326/27 Ağustos 1910, s.3.

⁷⁶³ “Çakırcalı”, **Köylü**, 19 Ağustos 1326/1 Eylül 1910, s. 2.

çoğunlukla da bir iş talep ediyordu. Bunlardan bir tanesi de Eski İzmir Reji Muhafız Müdürü Morko Kilyerinsi(?) idi. O, Aydın Valiliğine gönderdiği 6 Haziran 1910 tarihli dilekçesinde Aydın vilayetinde reji muhafız müdürlüğü yaptığı dönemde asayişin sağlanması hususunda gördüğü hizmetleri uzun uzadıya anlattıktan sonra, Çakırcalı'nın eğer tesadüf eseri olmazsa hiç bir zaman yakalanamayacağını belirterek kendisinin bir "hafiy müfrezesi" kurup Çakırcalı'yı ele geçirebileceğini iddia ediyordu.⁷⁶⁴ Yine Konya Vilayeti Bucak Nahiyesi eski Müdürü Ahmed Refik Efendi, Şaki Çakırcalı'nın gezip dolaştığı kazalardan birinin kaymakam muavinliğine getirilmesi şartıyla şakiyi yakalayacağını bildirmişse de talebi reddedilmişti.⁷⁶⁵ Bununla birlikte isteği kabul edilenler de olmuyor değildi. Örneğin Dördüncü Orduda görev yapan mülazım-ı sani Kamil Efendi, Ordu Kumandanlığına başvurarak "*binlerce vatan evladını bir aç kurdun pençe-i zulmanesinden*" kurtarmak için Çakırcalı'yı yakalamak istediğini belirtmişti. Onun bu isteği kabul edilerek, "tamamen gizli bir hafiy müfrezesi" kurarak, Çakırcalı'nın takibiyle görevlendirilmesine karar verildi. Kamil Efendi'nin söz konusu görevi o kadar gizli tutulmuştu ki, onun Çakırcalı'nın takibinde olduğundan Takip Kumandanı Ali Paşa dahi haberdar edilmemişti.⁷⁶⁶

Çakırcalı'nın son vukuatları da göstermişti ki, bu çeteyi yakalamak öyle kolay olmayacaktı. Çakırcalı biran önce ortadan kaldırılmadan kendilerinin rahat yüzü göremeyeceklerinin farkında olan Vali Mahmud Muhtar Paşa, 1 Haziran 1910'da Dâhiliye Nezaretine başvurarak daha esaslı tedbirler alınmasını istedi. Vali, vilayetin büyüklüğüne karşı eşkıya takibiyle görevli olanların sayısının sadece dokuz yüz kişilik üç tabur olduğundan bahsederek, bu kadar askerle eşkıya ile mücadele edilemeyeceğini bildirdi. Vali'nin belirttiğine göre eşkıyanın kökünün kurutulması, hükümetin şeref ve haysiyetinin iadesi için alınacak başlıca tedbirler, bu kuvveti üç dört misline çıkarmak ve her türlü vasıtayı bol para ile temin etmekten ibaretti. Bunun için de altışar yüz mevcutlu dört taburun tahsis edilmesi gerekli görülerek

---

⁷⁶⁴ BOA, DH.MUİ., 2-7/13, Eski İzmir Reji Muhafız Müdürü Morko Kilyerinsi (?) imzasıyla 24 Mayıs 1326/6 Haziran 1910 tarihinde Aydın vilayetine gönderilen arzuhal; Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 2 Haziran 1326/15 Haziran 1910 tarihli yazı.)

⁷⁶⁵ BOA, DH.MUİ., 124/5, (Dâhiliye Nezaretinden Konya Valiliğine gönderilen 9 Ağustos 1326/22 Ağustos 1910 tarihli yazı.)

⁷⁶⁶ Mustafa Kamil Efendi'nin söz konusu göreve tayini ve yaptığı işlere dair yazışmalar için bkz: BOA, DH.H., 14/2.

eşkîya takibine dair bazı detayların iletilmesi için Takip Kuvveti Kumandanı Ali Paşa İstanbul'a gönderildi. Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa'nın eşkıyalığın ortadan kaldırılması için hükümetten istekleri özetle şunlardı:

1. Takip için aylık 1.000 liranın tahsis edilmesi ve Mart ile Nisan maaşını alamamış olanların maaşlarının ödenmesi,
2. Jandarma bölüğünden çıkan erlerin şimdilik Aydın vilayetinde kalması,
3. Altı yüz mevcutlu dört tabur teşkil edilerek takibe tahsis edilmesi,
4. Aydın'a bir mıntika kumandanı tayini,
5. Aydın mutasarrıfıyla Çine ve Bozdoğan kaymakamlarının değiştirilmesi ve Aydın mutasarrıflığına İsmail Şerif Paşa'nın tayini,
6. Vilayetçe talep edilmesi durumunda gereken noktalarda ihtiyat erlerinin silâh altına alınabilmesi için gereken yerlere emir verilmesi.⁷⁶⁷

Bu taleplerine karşılık, istediği cevabı alamayan Vali, Çakırcalı'nın her geçen gün işlediği vukuatların şiddetini daha da artırması karşısında oldukça zor duruma düşüyordu. Çünkü vilayetteki kamuoyu, eşkıya takibinde yaşanan başarısızlıktan öncelikle onu ve takip kumandanını sorumlu tutuyordu. Vali ve takip kumandanının eşkıya takibiyle ilgili karşılaştıkları en temel sorun para meselesiydi. Zira bazen valiliğin eşkıya takibinde sarf edilmek üzere istediği birkaç bin lira gibi bir paranın gönderilmesi bile haftalar, aylar alıyordu. Bu doğrultuda eşkıya takibinde istihdam edilen geçici erlerin para, iaşe ve silah istekleri, Vali'yi bunaltıyor, o da bu istekler karşısında hükümete müracaat ediyordu. Nitekim Vali Paşa'nın Sadarete çektiği 18 Haziran 1910 tarihli telgrafta, daha önceden vaat edilmesine rağmen gerekli para gönderilmediği için geçici erlerin üç aydan beri maaş alamadıklarından, aç ve çıplak kaldıklarından bahsederek bu işin parasız yapılamayacağını belirtip yine istifasını

---

⁷⁶⁷ BOA, DH.MUİ., 2-7/7, (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 19 Mayıs 1326/1 Haziran 1910 tarihli yazı; Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine Gönderilen 1 Haziran 1326/14 Haziran 1910 tarihli yazı.)

gündeme getirerek valiliğe münasip birinin tayin edilmesini istedi.⁷⁶⁸ İstifası kabul edilmeyen Mahmud Muhtar Paşa, bundan sonra da para, jandarma ve ihtiyat efradının eşkıya takibinde istihdamına dair isteğini defaatle yineledi.⁷⁶⁹ Lakin Harbiye Nezareti, Vali'nin ihtiyat efradına dair talebini reddetti. Gerekçe ise ihtiyat efradının yalnızca olağanüstü durumlarda silâh altına alınabilmesi, onları silâh altına almanın işleriyle uğraşmalarını engellemesi ve masrafa yol açmasıydı.⁷⁷⁰ Nezaretin bu cevabına oldukça sinirlendiği anlaşılan Vali Mahmud Muhtar Paşa, Dâhiliye Nezaretine gönderdiği bir yazıyla Çakırcalı'nın on iki seneden beri vilayette eşkıyalık yaparak her sene kırk elli kişinin kanına girmesi, birçok kişiyi dağa kaldırması, hükümet postasını soyması ve bu şekilde koca bir vilayette emniyet ve asayiş ortadan kaldırarak hükümetin içeride ve dışarıda aciz olarak görülmesi olağanüstü sayılmayacak da ne sayılacak diye soruyordu. Zaten Aydın vilayetinde eşkıyalık olağanüstü boyutlara eriştiği için Men-i Şekavet Kanunu'nun kabul edildiğini hatırlatan Vali, konunun hükümet gündemine alınarak sonucun bildirilmesini istedi.⁷⁷¹ Fakat onun bu istekleri de büyük ölçüde boşa çıktı. Zira Vali'nin eşkıyalık sorununun çözümü için Dâhiliye Nezaretinden talepleri -ki bu talepler çoğu zaman para, ilave asker ve jandarma talebidir- devletin hantal bürokrasisine takılıyor; Dâhiliye Nezareti, bu istekleri mahiyetine göre Harbiye ve Maliye Nezaretlerine ya da Sadarete iletiyor, hükümetin gündemine alınmıyordu. Çoğu olumsuz neticelenen bu isteklere cevap verilmesi ise haftalar ve bazen aylar alıyor, o zamana kadar da zaten iş işten geçmiş oluyordu.

Vali ve takip kumandanının bütün çırpınmalarına rağmen ne Dâhiliye Nazırı ne de Hükümet, Çakırcalı meselesinin büyüklüğünü hala kavrayamamış gibi görünüyordu. Zira Çakırcalı'nın posta soygunu sonrasında Konya vilayeti

---

⁷⁶⁸ **BOA**, DH.MUİ., 2-7/7, (Aydın vilayetinden Sadarete çekilen 5 Haziran 1326/18 Haziran 1910 tarihli telgraf.) Takip Kumandanı Ali Paşa da iki aydır para alamayan zabıt ve efradın sızlanmakta olduğunu bildirerek biran önce para gönderilmesini talep etmişti. Bkz: **BOA**, BEO, 3765/282332 (Kuvve-i Takibiyye Kumandanı Ferik Ali Paşa'nın 2 Haziran 1326/15 Haziran 1910 tarihli yazısı.)

⁷⁶⁹ Aydın Valisinin bu isteklerine dair yapılan yazışmalar için bkz: **BOA**, DH.İD., 86/8, (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 30 Mayıs 1326/12 Haziran 1910 tarihli telgraf; Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 31 Mayıs 1326/13 Haziran 1910 tarihli telgraf; Aydın vilayetinden 30 Mayıs 1326/12 Haziran 1910 tarihinde Dahiliye Nezaretine çekilen telgraf; Dâhiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 29 Haziran 1326/12 Temmuz 1910 tarihli yazı; Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 28 Haziran 1326/11 Temmuz 1910 tarihli yazı.)

⁷⁷⁰ **BOA**, DH.İD., 86/8, (Harbiye Nezaretinin 8 Haziran 1326/21 Haziran 1910 tarihli yazısı.)

⁷⁷¹ **BOA**, DH.İD., 86/8, (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 21 Haziran 1326/25 Haziran 1910 tarihli yazı.)

hudutlarından içeri girdiği ve yatak kazanmak için hey yerde liralara sattığı bilgisi verilmesi üzerine Sadaretin Çakırcalı'nın yakalanabilmesi için başına konulmasını uygun gördüğü ödül 200 lira gibi oldukça cüzi bir rakamdı.⁷⁷²

İşlediği bunca vukuata rağmen Çakırcalı'nın bir türlü yakalanamaması gazetelerin hükümeti eleştirmesine sebep olmaktaydı. Zira öncelikli görevi halkın canını, malını ve namusunu muhafaza etmek olan devlet, artık bu işlevini yerine getiremez durumdaydı. *Köylü* gazetesinden Şinasi bu durumu eleştirdiği makalesinde, hükümetin emniyet ve asayişin sağlanmasına dair vazifesini yapmadığı gibi, basın ve halkın tepkisine ve eleştirilerine de kulak tıkadığını, asayiş sorunuyla ilgili eleştiri yapan gazetelerin dava edildiğini ya da küfre maruz kaldığını belirtiyordu. Bir taraftan “Çakırcalı afeti, diğer taraftan bir takım çalıkakıcıların” sağa sola saldırmaları yüzünden, memleketin her gün türlü olaylara, cinayetlere, kötülöklere dâçar olduğunu ifade eden yazara göre, bunun tek sorumlusu hükümet de değildi. Ona göre hem hükümet hem de ahali, eşkıyalık sorununun çözümünde üzerine düşen görevi yapmıyordu ve ahalinin yardımını alamayan hiçbir hükümet eşkıyalık sorununu çözemeydi.

Şinasi, söz konusu makalesinde, medeni ölkelerde suçluların halkın büyük yardımları sayesinde yakalanabildiğini belirterek, Osmanlı ölkesinde halkın bu konuda ilgililere yardım etmemesinin temelinde yine eski devirde yaşanan hatalarda arıyordu:

“ ...Ne idi o adaletsizlikler, zulümkârlıklar ki, mesela bir caninin elde edilmesi, bir cinayet faillerinin meydana çıkarılması için hükümete yardım etmek lazım gelse, başa türlü türlü beliyeler, musibetler satın almak, hatta hayatı heder etmek şüphesiz idi. Bunun için bir cinayet faillerini elde etmek, meydana çıkarmak şöyle dursun, bir cinayeti görenler bile, mahal-i vakadan savuşurlar, bilahire, zabıtaya, müstantika, mahkemeye gidip gelmek belasından çekinirlerdi. “Bir de işin yoksa şahit ol.” Sözü tam manasıyla o devirde icray-ı hükm ediyor, ahali canilere taraftar geçinmeyi, hükümete yardım etmekten, tabi, daha muvafık, daha mantıki buluyordu.”

Bu korkuların Meşrutiyet Dönemi'nde de devam ettiğini vurgulayan yazar, her şeyden önce korkularının giderilerek halkın hükümete tamamıyla ısındırılması gerektiğini belirtmekteydi. Eğer halk, asayiş bozan suçlulara karşı taraftarlık etmez,

⁷⁷² BOA, DH.MUİ.,2-6/18, (Teke Mutasarrıflığından Konya vilayetine gönderilen 20 Mayıs 1326/2 Haziran 1910 tarihli telgraf sureti; Konya Valisi tarafından Nezaretine gönderilen 22 Mayıs 1326/4 Haziran 1910 tarihli yazı; Sadareten Konya vilayetine gönderilen 26 Mayıs 1326/8 Haziran 1910 tarihli cevabi yazı.)

yardımda bulunmazsa ve buna mukabil hükümete yardım ederse asayişini sağlamak çok daha kolay olacaktı. Bunu sağlamak ise, bir jandarma neferinden valiye kadar her memurun görevini ciddi ve hakkıyla yapmasına bağlıydı. Fakat ne yazık ki, halkın maneviyatı üzerinde tesir yapacak ve onların hükümetten emin olmasını sağlayacak hamiyetli memurlar mevcut değildi. Memurlar, hala eski devrin terbiyesinden, korkusundan kurtulamamıştı.⁷⁷³

Yukarıda da bahsedildiği üzere hükümetin aldığı sert önlemler ve vaat ettiği ödüller, birçok köylüyü eşkıyanın yakalanması hususunda devlet ile işbirliğine sevk etmiş fakat bu Çakırcalı'nın yatakları üzerinde işe yaramamıştı. Ayrıca hükümet, Vali ve Takip Kumandanının Çakırcalı'nın yakalanması için gerekli gördüğü tedbirlere çoğu zaman kayıtsız kalmıştı. Hükümetin kayıtsızlığına rağmen Aydın vilayetinin asayiş sorununu sürekli gündemde tutmaya çalışan İzmir basını ve vilayetteki cemiyetler, ona yardım ve yataklık yapanları bundan vazgeçirmek için Çakırcalı aleyhinde yoğun bir propaganda faaliyeti başlattı. Öncelikli amaç ise hala bazı köylülerin zihinlerinde yer etmeye devam eden “kahraman Çakırcalı” imajını yıkarak halkı, Çakırcalı'nın ne büyük bir *cani* olduğuna ikna edip onları eşkıyaya yardım ve yataklıktan vazgeçirmektir. Bu doğrultuda Çakırcalı'ya uygun görülen sıfatlar ise “*katil, hırsız, cani, şerir, melun*” ve benzeriydi. Ayrıca ahali onun yakında yakalanacağına da ikna edilmeliydi. Bu doğrultuda İttihad ve Terakki Cemiyetinin İzmir'de çıkardığı *İttihad* gazetesi, bütün vilayeti on beş seneden beri iktisadi ve içtimai açıdan mahveden Çakırcalı'nın şimdiye kadar böyle şiddetli bir takip görmediğini vurgulayarak “bu melunun şimdiye kadar hükümeti oyuncak olarak addettiğini” belirtmekteydi. Gazeteye göre en fazla yirmi kişiden oluşan bu çeteden değil bir hükümet, bir aşiretin veya kabilenin dahi korkması mümkün değildi ve Çakırcalı'nın kuvveti sınırlı bir bölgede köylüden bulunduğu “muhabbet ve himayeden” kaynaklanmaktaydı. Köylülerin Çakırcalı'ya yardım etmesinin nedeni onun Abdülhamid Dönemi'nde hükümetten muhabbet görmesi ve köylünün de bunun farkında olmasıydı. Fakat artık devir değişmişti ve bu nedenle vilayette daha fazla tutunamayacağını anlayan Çakırcalı, Konya vilayetine kadar kaçmak zorunda kalmıştı. Yine aynı yazıda Çakırcalı'nın şimdiye kadar yüzlerce kişiyi öldüren bir

---

⁷⁷³ Şinasi, “*İnzibat İçin Hükümet ve Ahalinin Vazifeleri*”, **Ahenk**, 21 Temmuz 1327/ 3 Ağustos 1911, s.1.

cani olduğu vurgulanarak bu çeteye yardım etmenin hem dinin hem de insanlığın hükümlerine aykırı olduğu belirtiliyordu.⁷⁷⁴

Söz konusu gazete, yine bir başka yazısında, Çakırcalı'dan başka zeybek kalmadığını belirterek onun da yakında yakayı ele vereceğini iddia ediyordu. Gazeteye göre köylülerin birçoğu da bunu anlayarak artık onun yakalanması için her türlü fedakârlıkta bulunuyordu. Buna karşın sadece bazı köylüler “tereddüt” ettiğini belirtiliyordu. Ayrıca bütün çabalara rağmen çocukları öldürecek kadar vahşet göstermek suretiyle ortalığı korkutmuş olan ve dağlardaki her taşı bilen bir çeteyi ele geçirmenin en medeni memleketlerde bile kolay olmadığı vurgulanmaktaydı.⁷⁷⁵

Çakırcalı'ya dair yazılan yazıların, yapılan haberlerin hemen hepsinin ortak noktası ise onun devr-i istibdadın bir eseri olduğu vurgusu idi. Zira devr-i istibdatta hükümetteki yatakları ve ortakları onun cinayetlerine ortak olmaktan ve köylü de yataklık etmekten geri durmamıştı. Bu yazılarda bir yandan Çakırcalı üzerinden Abdülhamid idaresi eleştirilirken diğer yandan Çakırcalı'nın *ne büyük bir cani* olduğu vurgulanarak onun eşkıyalığa başladığından beri 580 kişiyi öldürdüğü ve çaldığı paraların ise 141.000 lira olduğu iddia ediliyordu.⁷⁷⁶

Ahali'nin Çakırcalı'ya yardım ve yataklık etmesinin temel nedenleri arasında onun ve zeybeklerinin kimsenin namusuna yan gözle bakmaması, dürüst, mert olarak tanınmasının yanı sıra *mütedeyyin* olarak bilinmesiydi. Zira Çakırcalı, içki ve kumardan uzak duran, namaz kılan, kurban kesen, *dinine bağlı*, biri olarak tanınmaktaydı.⁷⁷⁷ İşte bu nedenle köylüler cuma namazından sonra “Cenab-ı Hakk Çakırcalı'ya uzun ömürler versin” diye dua ediyor,⁷⁷⁸ okunan bir mevlitten sonra “Allah Çakırcalı Efemizi takip kolları şerrinden, takip kurşunlarından, düşman şerrinden muhafaza buyursun, korusun.” diye yapılan bir duaya birkaç yüz köylü

---

⁷⁷⁴ “Çakırcalı Hakkında”, *İttihad*, 7 Haziran 1326/20 Haziran 1910, s.2-3.

⁷⁷⁵ “Şekavetin Sonu”, *İttihad*, 13 Haziran 1326/26 Haziran 1910, s. 1.

⁷⁷⁶ *İttihad*, 2 Ağustos 1326/15 Ağustos 1910, s.2-3.

⁷⁷⁷ Çakırcalı'nın dindar olduğuna dair bkz: Feridun Kandemir, “Çakıcı Mehmed Efe”, *Resimli Tarih Mecmuası*, S. 62, Şubat 1965, s.3674; Murad Sertoğlu, *Çakırcalı Efe Nasıl Öldürüldü?*, s.12-14; Dural, *Bize Derler Çakırca...*, s.90-91; *Çakıcı Efe*, Kahramanlar Dergisi Özel Neşriyatı, Forma 13, Ekincil Matbaası, İstanbul, 1952, s.198.

⁷⁷⁸ “Çakırcalı Efe”, (Anlatan: Tunç Efe Yazan: Muammer Emirkan), *Efe*, 22 Şubat 1947, s.4.

birden “amin!” diye iştirak ediyordu.⁷⁷⁹ Çakırcalı'nın ahalinin gözündeki dindar imajından nasıl istifade ettiğini Feridun Kandemir şu şekilde belirtiyordu:

*“Eşkıya dediğimiz bu efelerin Çakıcı gibi namlıları beş vakit namazlarında, yalan bilmez, içki içmez, kumar oynamaz, namuslu, mert, ağır başlı ve halka karşı dürüst, tanınmış olduklarından bu sempatiden istifade etmeyi de ihmal etmiyorlardı. Hepsi cahildi. Fakat hükümetin adaletsizliklerine karşı halkı korumak rolünü mükemmelen oynayacak zekâ sahibi idi.”*⁷⁸⁰

İşte bu nedenle olsa gerek Ödemiş Cemiyet-i İlmiyesi tarafından 17 Haziran 1910 yılında neşredilen bir beyannameyle eşkıyalığın dinen ne büyük bir günah olduğu vurgulanarak öncelikle geleneksel, mütedeyyin köylülerin zihinlerindeki “Çakırcalı'nın dindar olduğuna dair imaj” yıkılmaya çalışılıyordu. Ayrıca beyannameye doğrudan halkın dini duygularına hitap edilerek onları eşkıyaya yardım ve yataklıktan vazgeçirmek için bunun da çok büyük bir günah olduğu vurgulanıyordu. Oldukça teferruatlı *dini bilgilere* yer verilen beyannameye eşkıyalığın devam etmesi ve bu sebeple ahalinin duçar olduğu musibet ve belalarının sebebi olarak ise “...hep şer-i şerife hürmetsizlik, diyanete hıdmet etmemezlik, evamir-i ilahiyeye imtisal etmemek ve Peygamber'imizin buyurduğunu tutmamak” gösteriliyordu. Ödemiş Cemiyet-i İlmiyesinin beyannamesine göre eşkıyalık, dinen büyük bir günah olduğu gibi insanlar içinde *kara bir leke* idi. Zira artık insanlar Ödemişli olduklarını bile söylemekten *hicab eder* hale gelmişti. Eşkıyalık olaylarının devamında eşkıyalara yardım ve yataklık eden ahalinin de payı olduğu belirtilerek “... Her kim eşkıyayı himaye ederse mazhar-ı lanet olacağı”na dair bir hadise yer verilip artık bundan vazgeçilmesi istenmekteydi. Zira herkes eşkıyayı hükümete ihbar etmeyi bir borç ve şeref bilmeliydi. Çünkü eşkıyanın parasına tamah ederek onlara yardımcı olanlar, dünyada da ahirette de azap çekeceklerdi. Söz konusu beyannameye din kardeşlerine seslenilerek eşkıyalık belasından kurtulmak için hep

---

⁷⁷⁹ “Çakırcalı'ya Dair Konuşma”, *Köylü*, 28 Nisan 1325/11 Mayıs 1910, s.3; Çakırcalı'nın işlediği cinayetlerle dindar kimliğinin uyuşmayacağı açıktı. Bu nedenle o “Efe hem namaz kılarırsın, hem de adam öldürürsün, bu ne biçim iştir diye soranlara o “Namaz kılmak Allah'a olan borcu ödemek adam öldürmek ise zeybekliğin şanıydandı (!)” cevabını verirdi. Bkz: Feridun Kandemir, “Çakıcı Mehmed Efe”, **Resimli Tarih Mecmuası**, S. 62, Şubat 1965, s.3675.

⁷⁸⁰ Feridun Kandemir, “Çakıcı Mehmed Efe”, **Resimli Tarih Mecmuası**, S. 62, Şubat 1965, s.3674.

birlikte çalışılması ve böylece “Peygamber’in ruhunun şad edilmesi” istenmekteydi.⁷⁸¹

Cemiyet ve gazetelerin köylüyü eşkıyaya yardım ve yataklıktan vazgeçirip hükümetle iş birliği yapmaya ikna etme teşebbüslerine yerel idareciler de katılmış ve muhbir olan köylülere mükâfatlar verilmişti.⁷⁸² Ayrıca Jandarma Mektebinde okuyan jandarma adaylarına da mezun olduklarında eşkıya ile daha iyi mücadele edebilmeleri için tatbikat yaptırılıp hayali eşkıya çeteleriyle çatışmaya sokulmuşlardı.⁷⁸³ Bütün bu propaganda ve teşvikler diğer çetelerin yakalanmasında işe yaramıştı. Örneğin Salihli’nin bir köyünde ev basarak gasp yapan üç kişilik bir çete, köylüler tarafından dağıtılmış ve çeteden iki kişi yaralanmıştı.⁷⁸⁴ Lakin Men-i Şekavet Kanunu uyarınca silahları toplanan köylüler, eşkıya karşısında çoğu zaman savunmasızdı. Nitekim bu son olaydan sonra köylüler “ah silahımız olsa biz eşkıyayı yaşatmayız” demişti.⁷⁸⁵

Gazeteler, bir yandan halkı eşkıyaya yardım ve yataklıktan vazgeçirip hükümet ile işbirliğine ikna etmeye çalışırken diğer yandan da devrin yöneticilerinden eşkıyalığın *kökünü kurutmak* için daha esaslı tedbirler alarak sorunun asıl kaynağına inilmesini talep ediyordu. Dönemin gazetelerinde, eşkıyalık sorununun en temel nedenlerinden birinin cehalet olduğu kanaatindeydi. Bu doğrultuda eğer eşkıyalık gerçekten bir daha ortaya çıkmamak üzere yok edilmek isteniyorsa öncelikle köyün maarif sorununun çözülmesi gerektiğine dair birçok makale kaleme alınmıştı. Buna karşın devrin askeri ve sivil bürokratlarının eşkıyalık olaylarının önlenmesine dair kaleme aldığı hemen hiçbir yazı ya da raporda buna değinilmiyor ve daha çok günübürlük tedbirler uygulanıyordu. Devlet ricalinin köylülerin eğitim sorununa kayıtsız kalmasına rağmen gazeteler bu meseleyi gündeme getirmeye devam etti. Bu doğrultuda ülkedeki okur-yazar eksikliğinden şikâyet eden *Köylü* gazetesi, özellikle köylü çocuklarının büyük çoğunluğunun okuma yazma bilmediğini ve bunda hem devletin hem de ailelerin kabahatli

⁷⁸¹ **İttihad**, 4 Haziran 1326/17 Haziran 1910, s.1-2.

⁷⁸² **Ahenk**, 30 Temmuz 1326/ 12 Ağustos 1920, s.3; **Köylü**, 30 Temmuz 1326/ 12 Ağustos 1920, s.3; **Köylü**, 3 Temmuz 1326/16 Temmuz 1910, s.3.

⁷⁸³ “*Jandarma Mektebi Ameliyatı*”, **İttihad**, 10 Temmuz 1326/28 Temmuz 1910, s.2.

⁷⁸⁴ **Köylü**, 6 Ağustos 1326/19 Ağustos 1910, s.2; Halkın eşkıya takibi ve yakalanmasında hükümete yardımcı olmasına dair diğer örnek olaylar için bkz: **Ahenk**, 13 Ağustos 1326/ 26 Ağustos 1910, s. 3.

⁷⁸⁵ “*Ah Silahımız Olsa!*”, **Köylü**, 13 Ağustos 1326 /26 Ağustos 1910, s.3.

olduğunu belirtmekteydi. Gazeteye göre bugün dağda eşkıyalık yapıp pek çok can yakan ve hükümeti masrafa sokan eşkıyalar, okutulmuş olsalar “*memleketlerine karşı bu gördüğümüz kötülükleri yapmazlardı*”. Gazete, bugün okutulmayan çocukların ileride eşkıyalardan daha fena şeyler yapacağını, çünkü ileride okumamış olanların iş bulamayıp aç kalacaklarını iddia etmekteydi.⁷⁸⁶

Yine *Köylü* gazetesinin “*Eşkıyalığı Nasıl Kaldıralım?: Okutmakla*” başlıklı yazısında eğitim ve eşkıyalık arasındaki ilişkiye dair oldukça çarpıcı bir örnek sunuluyordu: Ödemiş’ten *Köylü* gazetesine gönderilen bir mektuba göre, bir zamanlar eşkıyalık yapmış olan ve affedilerek Çakırcalı’nın takibine çıkarılan Çamlıcalı Hüseyin’in sekiz yaşlarında bir oğlu vardı ve Hüseyin dağdan indikten sonra bazı kişilerin sözünü tutarak oğlunu mektebe vermişti. Bu çocuk, birkaç gün önce mektepte bir çocukla kavga etmiş ve çocuğun babası da Çamlıcalı Hüseyin’in oğlunu sokakta yakalayıp iki tokat atmıştı. Bunun üzerine çocuk doğruca polis komiseri Hasan Efendi’ye giderek “*Bana Hancı Sarıgüllü iki tokat attı; ben de hükümete geldim. Benim hakkımı ondan alınız*” demişti. Bunun üzerine şahitlerin de ifadesi alınarak çocuğu döven söz konusu kişi mahkemeye sevk edilmiş ve sekiz gün hapis ve bir miktar para cezasına çarptırılmıştı. Mektup sahibine göre, *daima eşkıya olmaya meyilli olan bu çocuk* okuduğu okul sayesinde eşkıyalık hevesinden vazgeçerek kanuna başvurma yolunu tercih etmişti. Çocuğuna niçin böyle yaptığını soran babasına o, “*Baba ne yapayım, işi gelip sana söylemiş olsa idim, sen gidip herifin başına bir iskemle geçirir, şimdi onun gittiği deliğe sen sokulurdun.*” cevabını vermişti. Gazete, bu olaydan da hareketle eşkıyalığı kaldırmak için memleketin her yerine mektepler açmanın ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştı.⁷⁸⁷

Sevk edilen binlerce askere, sarf edilen on binlerce liraya ve kurulan divan-ı harplere rağmen eşkıyalık sorunun çözülemeyeceğinin en yakın tanıklarından biri Çakırcalı’nın peşinden bir kazadan diğerine, bir köyden öbürüne koşan Takip Kumandanı Ali Paşa’ydı. Zira o, Aydın Valiliğine gönderdiği 14 Eylül 1910 tarihli yazısında, cins ve mezhep ayırt etmeksizin bütün Osmanlı tebaasını vatanın saadet ve ilerlemesine çalışmakla mükellef olarak daima hükümetin kendilerine karşı şefkat

⁷⁸⁶ Kuşadalı Mahmud Esad, “*Köylü Çocukları Neden Okumuyor?*”, **Köylü**, 19 Ağustos 1326/1 Eylül 1910, s.3.

⁷⁸⁷ “*Eşkıyalığı Nasıl Kaldıralım?: Okutmakla*”, *Köylü*, 15 Haziran 1326/28 Haziran 1910, s.2.

içinde bulunduğu fikrinde birleştirmek için köylerde mektepler açılarak eğitime gereken önemin verilmesi gerektiğini belirtip, aksi halde Aydın vilayetinde eşkıyalığın sürüp gitmesinin kaçınılmaz olduğunu ifade etmekteydi. Onun da kaydettiği üzere mevcut şartlar altında ve eldeki vasıtalarla eşkıyalıkla ancak bu kadar mücadele edilebilirdi.⁷⁸⁸

Çakırcalı çetesi firardayken takip kuvvetlerinin bütün enerji ve mesaisini Çakırcalı'nın takibine harcamasını fırsat bilen diğer küçük çeteler ise ev basıp adam öldürmeye gasp ve işkence yapmaya devam etmekteydi.⁷⁸⁹ Hatta Ilıca-i Bergama nahiyesinde on altı kişi bir kadını dağa kaldırıp hepsi de kadına tecavüz etmişti.⁷⁹⁰ Ayrıca insanları infiale sevk edebilecek korkunçlukta cinayetler işlendiği, köylerde kesik başlı cesetler bulunduğu⁷⁹¹ ve dört yaşındaki bir kız çocuğuna tecavüz edilip öldürüldüğü görülmüştü.⁷⁹²

Çakırcalı firardayken birçok eşkıya da yakalanmakla birlikte⁷⁹³ bunların çoğu derme çatma çetelerdi ve genellikle ilk vukuatlarında yakayı ele vermişlerdi. Çakırcalı'nın işlediği vukuatlar ve yüzlerce takipçiye rağmen bir türlü ele geçirilememesi, *eşkıyalığın çitasını* o kadar yükseltmişti ki, bu acemi eşkıyaların yaptıkları basında dahi alay konusu olmuştu. Örneğin Salihli'ye bağlı Adala nahiyesinde Bursalı Mustafa isminde biri kahvehanede arkadaşlarından beş kişilik bir çete kurmuş ve eşkıyalık yapmaya niyetlenmişti. Fakat çete, daha ilk vukuatını işlemeden, köylülerin ihbarı üzerine uykuya daldıkları yerde takip müfrezeleri tarafından bastırılmış ve çete reisi de dâhil üçü yakalanmıştı. Salihli'de neşredilen *Tenkid* gazetesi bu çeteyi alaya alarak "*Al bir çete daha!... Ama ne talimsiz, ne beceriksiz çete imiş, insan bu kadar esassız bir teşkilat! İle bu kadar yüreksizlikler*

⁷⁸⁸ **BOA**, DH.İD., 67-1/10, (Vilayet Kuvve-i Takibiyye Kumandanlığından Aydın vilayetine gönderilen 2 Eylül 1326/14 Eylül 1910 tarihli tahriratın sureti.)

⁷⁸⁹ Söz konusu eşkıyalık olayları için bkz: **Ahenk**, 13 Temmuz 1326/ 26 Temmuz 1910, s. 3; "*Aydın'dan Bildiriliyor*", **İttihad**, 29 Temmuz 1326/11 Ağustos 1910, s.3; **Ahenk**, 6 Ağustos 1326/ 22 Ağustos 1910, s.2; **İttihad**, 1 Ağustos 1326/14 Ağustos 1910, s.3; **İttihad**, 4 Eylül 1326/16 Eylül 1910, s.3.

⁷⁹⁰ **Ahenk**, 10 Ağustos 1326/ 23 Ağustos 1910, s.3.

⁷⁹¹ **Ahenk**, 20 Temmuz 1326/2 Ağustos 1910, s. 2.

⁷⁹² "*Aydın'da Gaddar ve Feci Bir Cinayet*", **İttihad**, 28 Haziran 1326/18 Temmuz 1910, s.3.

⁷⁹³ Yakalanan bu eşkıyalar için bkz: "*Aydın'dan Bildiriliyor*", **İttihad**, 29 Temmuz 1326/11 Ağustos 1910, s.3; **Ahenk**, 6 Ağustos 1326/ 22 Ağustos 1910, s. 2; **Köylü**, 8 Haziran 1326/21 Haziran 1910, s.3; **İttihad**, 1 Ağustos 1326/14 Ağustos 1910, s.3; **İttihad**, 4 Eylül 1326/16 Eylül 1910, s.3.

camiden pabuç bile çalamaz, değil eşkıyalık.” diye yazmıştı.⁷⁹⁴ Bu dönemde faaliyet gösteren çeteler, halkın *çalıkakıcı* olarak nitelediği adi çapulculuk yapan türdendi.

Yukarıda da belirtildiği üzere ya telkin yoluyla ya da divan-ı harplerin verdiği ağır cezalar ve hatta kanun dışı şiddete başvurularak köylülerin büyük bir çoğunluğu artık eşkıyaya yardım ve yataklık yapmaktan vazgeçirilmişti. Hatta son dönemde köylüler bizzat çetenin takibine çıkmış ve çatışmalarda çeteye kurşun sıkıyordu. Eşkıya takibinde artık köylülerin ciddi desteğini almaya başlayan hükümet ise bazı köylülere silah dağıtmıştı. Basında da Çakırcalı artık gündemden düşmeye başlamıştı. Köylülerin desteğini kaybetmeye başladığını düşünen Çakırcalı ise hem onu ihbar edenlere hem de yataklarına ciddi bir gözdağı vermek için bir dizi ses getirecek vukuatla şekavet sahasına tekrar geri döndü. Ödemiş’e ilk ulaşan habere göre Çakırcalı bir köy basmış ve bütün köy halkını kesmişti. Bu haber herkesi dehşete düşürdü.⁷⁹⁵ Fakat aradan kısa bir süre geçtikten sonra olayın mahiyeti belli oldu. Buna göre, 11 Eylül 1910 tarihinde Ödemiş’e dört saat mesafede bulunan Köşeler köyünde bulunan takip müfrezesinden bir onbaşı ile bir nefer, köyün yaylası civarından geçerken Çakırcalı Mehmed Efe’nin kurduğu pusuya düşürülerek Çakırcalı çetesi tarafından ikisi de öldürülmüştü. Bu olayın ardından öldürdükleri her iki askerin de silahlarını alarak firar eden çete, yine o civarda bulunan Suçıktı köyüne giderek köylülerden Hacı Mehmed’i, Ahmed Dayıoğlu’nun eşi Fatma’yi ve dört-beş yaşındaki oğlu Yusuf’u öldürmüştü.⁷⁹⁶

Çakırcalı’nın son vukuatlarını incelemeye giden Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa’nın olaya dair Dâhiliye Nezaretine sunduğu rapora göre Köseköy

⁷⁹⁴ **Ahenk**, 13 Ağustos 1326/26 Ağustos 1910, s.3; Söz konusu çetenin evrakları İzmir Divan-ı Harbine gönderilmişse de buradan olayın eşkıyalık mahiyeti taşımadığı gerekçesiyle dava geri çevrilmiştir. Bu kararı eleştiren Köylü gazetesi eşkıyalıkla hiç alakası olmayan ve sadece üzerinde silah bulundurmamak ya da ateş etmek gibi basit sebeplerle insanların aylarca hapsine karar veren divan-ı harbin nasıl olurda ellerinde martinilerle yakalanan ve hatta bir kaç köylüler tarafından öldürülen bir çetenin nasıl divan-ı harpte yargılanmadığını sorgulamaktadır. Bkz: “*Bunu da İşittik*”, **Köylü**, 19 Ağustos 1326/1 Eylül 1910, s. 2.

⁷⁹⁵ “*Çakırcalı Hakkında*”, **Ahenk**, 1 Teşrinievvel 1326/14 Ekim 1910, s-3; Köylü gazetesi Ödemiş muhbirinin de gazetesine gönderdiği bu minvaldeki mektubu için bkz: “*Artık Bıçak Kemiğe Dayandı*”, **Köylü**, 30 Ağustos 1326/12 Eylül 1910, s.3.

⁷⁹⁶ **BOA, DH.H.**, 14-1/31, (Aydın Valisi Mahmut Muhtar Paşa tarafından 6 Eylül 1326/19 Eylül 1910 tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen yazı.); “*Çakırcalı Alçağı Yine Ortaya Çıktı*”, **Ahenk**, 31 Ağustos 1326/ 13 Eylül 1910, s.2-3; “*Yine Çakırcalı*”, **Sabah**, 3 Eylül 1326/16 Eylül 1910, s.3. **Köylü** gazetesi öldürülenlerin Hacı Mehmed, karısı ve dört beş yaşlarındaki çocuğu olduğunu belirtmektedir. Bkz: “*Çakırcalı: Evvelki Günkü Alçaklığı*”, **Köylü**, 30 Ağustos 1326/12 Eylül 1910, s.3; “*Şaki Çakırcalı*”, **İttihad**, 30 Ağustos 1326/11 Eylül 1910, s.2-3; “*Çakırcalı*”, **Sabah**, 4 Eylül 1326/17 Eylül 1910, s.3.

köylüleri ile Çakırcalı çetesi arasında eskiden beri bir husumet olup söz konusu köylüler, kendilerini eşkiyaya karşı korumak için yirmi martın almıştı. Ayrıca çetenin öldürdüğü Hacı Mehmed, eşkiyaya yataklık yapan kendi köylülerinden Hacı Ali tarafından aralarındaki bir husumetten dolayı Çakırcalı'ya casus olarak ihbar edilmişti. Çakırcalı da hem ondan intikam almak hem de o civarda bulunan takip müfrezesini yok etmek için böyle bir olaya girişmişti. Olayın hemen ardından takip müfrezesi eşkiyanın izini bulmuşsa da Çakırcalı'nın yatağı olan köylülerden birinin eşkiyanın izlerini kaybettirmek için arkalarından keçi sürüsü gezdirmiş olması nedeniyle çetenin izi kaybedilmişti.⁷⁹⁷

Çete, son cinayetlerini hem bir türlü peşini bırakmayan takip müfrezelerinden kurtulmak hem de kendini ihbar eden köylüleri cezalandırmak suretiyle son dönemde köylüler üzerindeki sarsılan nüfuzunu tekrar tesis etmek için gerçekleştirmişti. Bununla birlikte Ödemiş'ten *Ahenk* gazetesine gönderilen bir mektupta olayın zamanlamasına dikkat çekiliyordu. İsmi belirtilmeyen mektup sahibinin iddiasına göre Çakırcalı'nın bayram ve ramazan gibi kutsal günleri boş geçmeyerek hep vukuat işlediği tecrübeyle sabit olduğundan, onun bu son cinayetlerinin olacağını tahmin etmemek de safderunluk olarak düşünölmeye başlanmıştı. Buna karşın takip müfrezeleri son dönemde gevşek davranmıştı.⁷⁹⁸ Gazetenin iddia ettiği gibi Çakırcalı, gerçekleştirdiği olayları bilhassa mübarek günlere mi denk getiriyordu? Yoksa bu böyle mi tesadüf ediyordu? Bunu tespit etmek güç, lakin son vukuatlarını gerçekleştirdiği 11 Eylül tarihi yine *mübarek günlere* yani ramazan ayına denk gelmişti.

Çakırcalı Mehmed Efe'nin gerçekleştirdiği son vukuatlar, vilayette adeta deprem etkisi yarattı. Gazeteler aylardır ima yollu yaptıkları eleştirileri artık doğrudan ve oldukça yüksek perdeden sıralayarak, her ne pahasına olursa olsun bu çetenin yok edilmesini talep etmekteydi. Konuya dair kaleme alınan haber ve makalelerin başlıkları bile Çakırcalı'ya olan büyük nefreti ve sabrın tükenişini

⁷⁹⁷ BOA, DH.H.,14-1/31, (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 6 Eylül 1326/19 Eylül 1910 tarihli yazı.)

⁷⁹⁸ "Çakırcalı Hakkında", *Ahenk*, 1 Teşrinievvel 1326/14 Ekim 1910, s-3; *Köylü* gazetesi Ödemiş muharibinin gazetesine gönderdiği bu minvaldeki mektubu için bkz: "Artık Bıçak Kemiğe Dayandı", *Köylü*, 30 Ağustos 1326/12 Eylül 1910, s.3.

yansıtıyordu: “Çakırcalı Alçağı Yine Ortaya Çıktı”⁷⁹⁹, “Çakırcalı: Evvelki Günkü Alçaklığı”⁸⁰⁰, “Artık Bıçak Kemiğe Dayandı”⁸⁰¹.

Söz konusu yazılarda bir yandan Çakırcalı’ya duyulan nefret “zaten adı daima lanetlerle anılan habisin zulüm defterine birkaç biçare daha yazılmıştır”, “bu vatanın yüz karası olan haydud” gibi cümlelerle dile getirilirken, Meşrutiyet hükümetinin en temel vazifesi olan halkın, mal, can ve namus güvenliğini sağlayamadığı da belirtiliyordu.⁸⁰² Yine bu eleştirilerde Osmanlı Devleti’nde ziraat ve ticaretin en fazla geliştiği yerin Aydın vilayeti olduğu ifade edilerek tarım ve ticaretin, “hayattan emin olunması imkânı olmayan yerler için haram olduğu” da vurgulanıyordu. Şekavetin ve dolayısıyla Çakırcalı çetesinin vilayetin ekonomisine verdiği zararı vurgulayan gazeteler, “ortada bir vilayetin hayatı olduğu gibi, bütün bir milletin de haysiyeti meselesi”nin de olduğunu yazıyordu.⁸⁰³

Çakırcalı’nın son vukuatlarından sonra basın onun şimdiye kadar neden yakalanamadığını sorguluyor ve bunun sorumlularını arıyordu. Eleştirilerin hedefindeki öncelikli isim ise Takip Kumandanı Ali Paşa’ydı. Zira Çakırcalı söz konusu vukuatları işledikten sonra hükümetin ne gibi tedbirler aldığı merak edilirken, Ali Paşa’nın başka bir köyde *bıldırcın avında* olduğu öğrenilmiş, bu da tepkilere neden olmuştu.⁸⁰⁴ Yine Söke’den *Köylü* gazetesine gönderilen bir başka mektupla artan asayişsizlik olaylarının jandarma yetersizliğinden kaynaklandığı ileri sürülerek Ali Paşa’nın bıldırcın avına gönderme yapılıyordu:

“Beş jandarma ile memleket mi, hapishane mi, hükümet kapısında mı, vali, mutasarrıf ve kaymakamların kapıcılığını mı, mahkeme işlerinin arkasını mı, rejeye

⁷⁹⁹ “Çakırcalı Alçağı Yine Ortaya Çıktı”, **Ahenk**, 31 Ağustos 1326/ 13 Eylül 1910, s.2-3.

⁸⁰⁰ “Çakırcalı: Evvelki Günkü Alçaklığı”, **Köylü**, 30 Ağustos 1326/12 Eylül 1910, s.3.

⁸⁰¹ “Artık Bıçak Kemiğe Dayandı”, **Köylü**, 30 Ağustos 1326/12 Eylül 1910, s.3.

⁸⁰² “Artık Bıçak Kemiğe Dayandı”, **Köylü**, 30 Ağustos 1326/12 Eylül 1910, s.3.

⁸⁰³ “Vilayetimizin Asayışı: Çakırcalı”, **Köylü**, 30 Ağustos 1326/12 Eylül 1910, s.1; Çakırcalı’nın vilayetin ticaret ve ziraatına ne derece zarar verdiğine dair ayrıca bkz: Şinasi, “Vilayetin Asayışı ve Çakırcalı”, **Ahenk**, 2 Teşrinievvel 1326/15 Ekim 1910, s.1.

⁸⁰⁴ “Çakırcalı Hakkında”, **Ahenk**, 1 Teşrinievvel 1326/14 Ekim 1910, s-3; *Köylü* gazetesine Ödemiş muharibinin de gazetesine gönderdiği bu minvaldeki mektubu için bkz: “Artık Bıçak Kemiğe Dayandı”, **Köylü**, 30 Ağustos 1326/12 Eylül 1910, s.3.; *Köylü*’nün bu makalesinde ileri sürdüğü iddialar Dâhiliye Nezaretinin de dikkatini çekmiş ve nezaretten Aydın valiliğine gönderilen 24 Eylül 1910 tarihli bir yazıyla söz konumu makalenin dikkat çekici olduğu belirtilerek *mütalaa buyrulması* istenmişti.; **BOA**, DH.H., 14-1/36, (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 11 Eylül 1326/24 Eylül 1910 tarihli yazı.)

yardım mı? Avrupa'dan gelen misafir olursa onu gezdirmeye mi, vukuata koşmaya mi, av avlayacaklara yoldaşlığa mı?! Hangisine yetişir? ”⁸⁰⁵

Ali Paşa'ya dair yapılan eleştirilerde, Çakırcalı'nın her çatışmadan nasıl olup da sağ kurtulmayı başardığı soruluyor, artık takip işlerinin başına sadece “paşa” unvanı taşıyan bir komutan yerine genç, çevik, tecrübeli ve yorulmak bilmez bir takip kumandanının atanması talep ediliyordu.⁸⁰⁶ Ayrıca Ali Paşa'nın ehl-i keyif bir paşa olduğunu vurgulamak için daha önce de onun eşkıya takibine arabayla gittiği belirtilip “Osmanlı tavşanı araba ile arar” benzetmesinde bulunulmuştu.⁸⁰⁷

Gazetelerin eleştirilerinden yerel idarecilerin yanı sıra merkezi hükümet de nasibini alıyordu. Nitekim İzmir'in sivri dilli gazetesi *Köylü*, hükümetin halkın feryatlarına kulak tıkayarak en temel vazifesi olan insanların can, mal ve namus güvenliğini sağlayamadığını belirterek⁸⁰⁸ Dâhiliye Nezaretinin meram anlamadığı ifade ediliyordu.⁸⁰⁹

Gazetelerde, Çakırcalı sorununa dair yaptıkları eleştirilerin yanı sıra bir takım önerilere de yer veriyor ve ilgililere, Çakırcalı'nın şimdikiye kadar neden yakalanamadığı izah edilmeye çalışılıyordu. Bu doğrultuda Milasli Gad Franko tarafından kaleme alınan “Çakırcalı ve Eşkivalık” başlıklı makalede oldukça çarpıcı tespitlerde bulunulmuştu. Söz konusu makalede öncelikle Çakırcalı'nın eşkıyalıklarına bir son verilmez ise bunun meşrutiyet idaresine *dehşetli bir leke süreceği* belirtilerek takip kuvvetlerinin sayısının yeterli dereceye çıkarılması ve her şeyden önce takip işiyle görevlendirilecek zabıtların muktedir, askere cesaret veren, köylüyü memnun edip onların kalbini kazanabilen, hükümetin gücünü halka gösterebilecek ve böylece ahalinin yardımını sağlayabilecek kişiler olması gerektiği savunuluyordu. Köylünün niçin hâlâ eşkıyaya yataklık yaptığını da sorgulayan yazar, bunu onların ruh hallerine ve fikri seviyedeki düşüklüğüne bağlıyordu. Ayrıca yazara göre “*köylerde hüküm süren nazariyat-ı ucube-i ahlakıyeye göre eşkıyayı ihbar etmeyi bir kancıklık addetmekte oldukları delailiyle müsbet...*” olan köylülerin

⁸⁰⁵ “*Asayişe Dair: Çakırcalı Münasebetiyle*”, *Köylü*, 2 Eylül 1326/16 Eylül 1910, s.1.

⁸⁰⁶ “*Çakırcalı İçin*”, *Köylü*, 10 Teşrinievvel 1326/23 Ekim 1910, s.2-3; Makedonya'da eşkıyalık olayları olduğundan Halil Bey oraya gönderilmiş ve aydın vilayetine onun yerine başkasının gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Bkz: *Köylü*, 31 Teşrinievvel 1326/13 Kasım 1910, s.2.

⁸⁰⁷ *Ahenk*, 4 Mayıs 1326/ 17 Mayıs 1910, s.2.

⁸⁰⁸ “*Asayişsizlik*”, *Köylü*, 29 Eylül 1326/12 Ekim 1910, s.2.

⁸⁰⁹ “*Çakırcalı İş 3*”, *Köylü*, 17 Eylül 1326/30 Eylül 1910, s.1-2.

yardıma muhtaç olan hükümet, ahali nazarındaki güvenilirliğini yitirmişti. İşte bu nedenle son olaylarda Çakırcalı beş altı bin kişinin bulunduğu köylerin ortasından geçtiği halde hiçbir yerden ihbar gelmemişti. Bu tablo karşısında Dâhiliye Nezaretine seslenen yazar, durumun nezaket ve vahametinin dikkate alınarak gerekli bütün tedbirlerin alınmasını talep ediyordu.⁸¹⁰

Daha 1908’de vilayette idare-i örfiye ilan edilmesi gündeme geldiğinde, buna en sert tepkiyi vererek karşı çıkan *Köylü* gazetesi, Çakırcalı’nın işlediği son cinayetlerin ardından hükümetin Makedonya’da idare-i örfiye ilan ettiğini hatırlatarak, “Hükümet istese Çakırcalı’nın gezdiği taraflarda bir şey yapamaz mı?” diye sorup, bu defa kendisi idare-i örfiye ilanını gündeme getiriyordu. Gazete, yazılarında Çakırcalı’nın yakalanamamasından hem hükümeti hem de ona yardım ve yataklık eden köylüleri sorumlu tutuyor ve köylünün Çakırcalı’ya bakış açısını şu şekilde betimliyordu:

“...Senelerden beri cezasız kalarak etrafı yakıp yıkan, burnu kanamaksızın yüzlerce, binlerce Müslüman kanı döken bir hayduddan yılmışlardır. Hükümetin ufacık bir varlığını, ufacık bir satvetini görmedikleri halde Çakırcalı daima başları üzerinde geziyor. Daima kan döküyor, daima kırıp geçiriyor. İstibdad altında yaşamaya pek alışmış olan bu zavallı köylüler, evvelce hükümetin memurlarından, jandarmalarından Çakırcalı’dan ziyade bezmişlerdi. Kendilerine her türlü kahr ve eziyeti eden veya ettiren hükümetin adamlarına can düşman olan Çakırcalı onlar için bir münci, bir kurtarıcı idi. Ona minnet ederlerdi. Şimdi hükümet zalim değil fakat satveti yok, kendini gösteremiyor. Köylüler de ne yapsınlar, kendilerini sonra gasbindan, intikamından kurtaramayacak olan hükümete yardım etmek için Çakırcalı’ya nasıl hıyanet edebilirler?...”

Köylü gazetesi söz konusu yazıda köylüleri hedef gösterip onları Çakırcalı’ya yardım ve yataklık etmekten vazgeçirmek için en sert tedbirlerin alınmasını talep ediyordu. Hatta gerekmesi durumunda “köy yakmalı” diyor ve Aydın vilayetine *bir müddet için bir zamanki Kuyucu Paşa’nın şiddetli hareketi*”nin gerektiğini belirtiyordu.⁸¹¹

Köylü gazetesinin ahaliyi Çakırcalı’ya yardım ve yataklıktan vazgeçirmek için gerekmesi durumunda şiddetli tedbirlere başvurulması ve hatta Kuyucu Paşa’nın en şiddetli hareketinin yapılmasını gündeme getirmesi, ileride köylülere uygulanacak baskının ve şiddetin de habercisiydi.

⁸¹⁰ Mılaslı Gad Franko, “Çakırcalı ve Eşkîyalık”, **Köylü**, 15 Eylül 1910/28 Eylül 1910, s.1-2.

⁸¹¹ “Vi layetimizde Asayiş”, **Köylü**, 27 Ağustos 1326/9 Eylül 1910, s.1.

1.2.8.Eşkıya Takibinde Yapılan Usulsüzlükler ve Artan Asayiş Sorunu

Eşkıyalık sorunundan en fazla etkilenen şüphesiz ki kırsalda yaşayan insanlar olmuştı. Köylülerin bu sorundan muzdarip olmaları sadece her gün tarlasında, bağında, bahçesinde ya da evinde eşkıya baskınına uğrayıp bazen cebindeki üç kuruş paranın gasp edilmesi, evindeki eşyalarının yağmalanması, yediği dayak ve gördüğü işkence ile sınırlı değildi. Zira köylülere çoğu zaman potansiyel olarak kendi içlerinden çıkan eşkıyanın yardımcısı ve yatağı gözüyle bakılması da bir başka sorundu. Özellikle eşkıyalık sorununun arttığı dönemlerde köylüler hem eşkıyanın gadrine hem de onların peşindeki takip müfrezelerinin usûlsüz muamelelerine maruz kalıyordu. Eşkıya takibinde çoğu zaman yasa ve yönetmelikler değil keyfiyet hâkim oluyor ve eşkıyayı yakalamak için birçok yol mübah görülüyordu. Meşrutiyet öncesinde takip kuvvetlerinin vazifeyi suiistimalleri pek çok kez şikâyete konu olmuş, özellikle de düze inmiş olan eşkıyaların kır serdarı ya da başka bir ad altında takip işinde istihdam edilmesi, bu şikâyetleri daha da artırmıştı. Her takip kumandanının ya da valinin göreve başladığında kendince uygun olan eşkıya ile mücadele, yöntemini benimsemesi ise ayrı bir sorundu. İşte tüm bu nedenlerden ötürü Men-i Şekavet Kanunu çıkarılarak eşkıya takibindeki keyfiyete son verilerek eşkıya ile mücadele yasal bir zemine oturtulmaya çalışılmıştı. Fakat takip müfrezelerinin keyfi uygulamalarının, görevi suiistimallerinin ve buna mukabil köylülerin maruz kaldığı dayanın ve işkencenin önüne geçilememişti.

Yukarıda da değinildiği üzere eşkıyaya yardım ve yataklık yaptığı düşünülen insanlar, divan-ı harplerde ağır cezalara çarptırılmış, eşkıyaların yakınları sürgüne gönderilmiş ve malları müsadere edilmişti. Bununla da yetinilmeyerek köylüler, eşkıyaya yardım ve yataklık yapmamaları için telkin yoluyla ikna edilmeye çalışılmıştı. Bütün bu çabalar büyük ölçüde sonuç vermiş, köylülerin büyük bir çoğunluğu eşkıyanın yakalanmasında artık hükümetle işbirliğine gitmeye ve hatta bizzat eşkıyayı yakalayarak devlete teslim etmeye başlamıştı. Fakat tüm bu çabalara rağmen Çakırcalı'yı hâlâ himaye eden, ona yardım ve yataklık yapan insanlar vardı. Bununla beraber biliniyordu ki Çakırcalı'yı hâlâ dağda tutan, ona istihbarat ve lojistik destek sağlayanlar da bu insanlardı. Eşkıya Takip Kumandanı Ali Paşa ise suçluları bulduğu kanaatindeydi: Yörük, Tahtacı ve Çepni aşiretleri.

Batı Anadolu'da çoğu göçebe olarak yaşayan ve yine çoğunlukla Alevi olan Yörük Tahtacı ve Çepni aşiretleriyle zeybekler arasında sıkı bir ilişki vardı.⁸¹² Orman içlerinde ve dağlarda oldukça izole bir hayat yaşayan söz konusu aşiretler, devletin elinin uzanamadığı bu yerlerde efelerin/eşkiyaların da doğal müttfikiydi. Çünkü aynı ormanları ve dağları paylaştıkları zeybekler, kendilerine zarar vermediği sürece bu göçer durumdaki aşiretler, onlara her türlü yardımda bulunmuş, karşılığında zeybekler de onları koruyup gözetmişti. Bunun yanı sıra Çakırcalı ile söz konusu Alevi aşiretleri arasında özel bir ilişki de vardı. Bunda Çakırcalı'nın ben Hz. Ali sülalesindenim demesi⁸¹³ ve buna mukabil birçok Alevi'nin de onu fukaraperverliği nedeniyle Hz. Ali'ye benzetmesi⁸¹⁴ etkili olmuştu. Söz konusu aşiretler, zeybeklerle olan bu ilişkilerinden dolayı daima potansiyel suçlu olarak görülmüş ve takip müfrezelerinin baskı ve şiddetine maruz kalmıştı. Fakat eşkiya takibiyle görevli olanların bütün baskılarına rağmen zeybeklerle ve özellikle de Çakırcalı ile Yörük, Tahtacı ve Çepni aşiretleri arasında iyi ilişkiler sürüp gitmişti. Nitekim Eşkiya Takip Kumandanı Ali Paşa, Vali Mahmud Muhtar Paşa'ya gönderdiği 14 Haziran 1910 tarihli raporunda bu durumu şöyle açıklıyordu: *“Yörük, Çepni ve Tahtacı aşiretlerinin vahşi hayvanlardan farkı olmayıp öteden beri şekavetle meluf hangi eşkiya çetesi olursa olsun hükümet takibatından gizlemeyi ve her türlü himaye ve muhafazayı ahkâm-ı diniyyeleriymiş gibi bilad-ı echel halkın fikirlerini öyle dört beş ay zarfında hükümet tarafına meylettirmek pek kolay değildir.”*

Ali Paşa, *vahşi hayvanlara* benzettiği göçer Yörük, Çepni ve Tahtacı aşiretlerinden dağ eteklerinde, köylerde ve ovalarda iskân edilenlerinin yüzde doksanının hükümete meylettiğini ileri sürüyor, en son Cevizalanı çatışmasında da Çakırcalı çetesine karşı daha önce karşılaştıkları yerde el bağlayan ahalinin bu çatışmada ona karşı silah attığını belirtiyordu. O, yine aynı yazısında, söz konusu aşiretlerin devlete ve zeybekliğe bakış açıları hakkında oldukça ilginç bilgiler veriyordu. Onun belirttiğine göre dağlardaki bu aşiretlerde yeni konuşmaya başlayan bir çocuktan doksan yaşındaki bir ihtiyara kadar, kadın erkek tamamında, *“ırsen intikal edip cümlesinin dimağlarına girmiş “zeybek” Osmanlı'ya söylenüb baskın*

⁸¹² Göçebe Alevi aşiretleriyle zeybekler arasındaki ilişkiye dair ayrıntılı bir inceleme için bkz: Ali Haydar Avcı, **Zeybeklik ve Zeybekler Tarihi**, Barış Kitap, 275-307.

⁸¹³ Dural, **Bize Derler Çakırca**, s.122, Üsküp, **a.g.e.**, s.50; Zeynel Besim, **a.g.e.**, s.567.

⁸¹⁴ Zeynel Besim, **a.g.e.**,s.368.

ettirilmez” itikadı vardı. Bu nedenle aşiretler, müfrezelerin takip ve aramalarında eşkiyayı canları gibi korurlar, yedirip içirirler, bu da yetmezmiş gibi takip kuvvetlerinin hareketlerinden haberdar ederlerdi. Yine onun ifadesine nazaran Çakırcalı, “*bir köy, yahut yaylada vahşi canavarlar gibi erkek, kadın, çocuk beş-altı nüfusu paralayıp cinayetini saatlerce temaşa ettiğihalde*” köylünün biri koşarak takip müfrezelerine haber vermezdi. Ayrıca eşkiyalar cinayetlerini işleyip gittikten sonra “*efe nasıl yaptı gördünüz mü? Şu ikisi bir hizada idi, bir kurşunda ikisini de devirip kızanlarına beyinlerini ezdirdi. Aşk olsun Efe’ye. Allah Muhafaza buyursun*” gibi sözlerle eşkiyaları birbirlerine methederek rast geldiklerine *melunların* kan dökücülüğünü takdir ve övgüyle anlatırlardı. Bununla birlikte takip müfrezeleri oraya uğrayıp eşkiyanın gittiği yeri sorduğunda ise ahali, “*efendim zeybekler birden bire geldi falan filanları telef ederek şu tarafa doğru gittiler*” diyerek yeminler edip, eşkiyanın gittiği istikametini aksini gösterirlerdi. Ali Paşa’ya göre Çakırcalı’nın on beş senedir eşkiyalık yapabilmesinin de sebebi buydu. Bu nedenle eşkiyayı bulup yok etmek için bu halka *ziyadece şiddet* uygulamak müstahaktı. Ayrıca eşkiyalık sorununun çözülmesi isteniyorsa bu aşiretler hemen köylere iskân edilmeliydi.⁸¹⁵

Ali Paşa’nın bir başka yazısına göre de Aydın vilayetinin dağlarında yaşayan, Yörük, Çepni, Tahtacı aşiretleri cehaletleri nedeniyle eşkiyaya yataklık etmeye o kadar istekliydi ki, bu husustaki oyun ve hileleri ile takip kollarını iğfal etmekteki *şeytanlıkları* hayret vericiydi. Onun verdiği bilgiye göre söz konusu aşiretler, eşkiyaya yataklık etmeyi dini inançlarının ve akidelerinin gereği olarak görüyor ve bu durumu iftihar edilecek bir hizmet olarak farz ediyorlardı.⁸¹⁶ İşte bu şikâyetler nedeniyle söz konusu göçer aşiretler bundan sonra iskân edilmeye çalışıldı.

Yukarıda da belirtildiği gibi ahalinin bir kısmının hâlâ Çakırcalı’ya yardım ve yataklık yapmaya devam etmesi üzerine takip müfrezeleri bu defa kanunların dışına çıkarak çete hakkında bilgi alabilmek için şiddete başvurmaya başlamıştı. Askeri disiplinden tamamen yoksun, çoğu macera için ya da şöhret ve para kazanmak amacıyla Çakırcalı’nın takibine çıkan başıbozuklar ise *bazen eşkiyadan da beter eşkiyalıklar* yapıyordu. Ve çoğu zaman bunları eşkiyadan ayırmak bile mümkün

⁸¹⁵ BOA, DH.İD., 67-1/10, (Vilayet Kuvve-i Takibiyye Kumandanlığından Aydın vilayetine gönderilen 2 Eylül 1326/14 Eylül 1910 tarihli tahriratın sureti.)

⁸¹⁶ BOA, DH.H., 14-1/14, (Aydın Vilayeti Takip Kumandanı Ferik Ali Paşa tarafından Aydın Valiliğine gönderilen 5 Kanunusani 1326 /18 Ocak 1911 tarihli rapor.)

değildi. Onların bu usûlsüzlükleri basının eleştirilerine sebep oldu. Örneğin *İttihad*'ın Salihli'de neşredilen *Tenkid* gazetesinden aktardığı yazıda başıbozuk kır serdarlarının zeybek elbisesiyle gezdiği ve bu nedenle onları eşkıyadan ayırmanın mümkün olmadığı belirtilerek, Salihli'ye Ödemiş'ten görevli olarak gelen iki zeybeğin birçok olaya sebebiyet verdiği ve eşkıya diye ihbar edildiği belirtiliyordu. Yine söz konusu yazıda, ilgililere seslenilerek "... *Bunların cesaret ve tecrübeleri tabi kısa donda, camedanda değildir. Bunlara jandarma elbisesi giydirilse çok isabetli bir iş yapılmış olur.*" deniliyordu.⁸¹⁷

Takip müfrezelerinin kanun dışı uygulamalarına karşı yapılan eleştiri, sadece basından gelmiyordu. Nitekim Ödemiş Divan-ı Harbi Kâtibi Hilmi Efendi, 30 Ağustos 1910 tarihinde Aydın Valiliğine sunduğu raporda, takip kuvvetlerine dair gittikçe *kökleşen bazı çirkin söylentileri* arz ediyordu. Hilmi Efendi, kâtipliğe tayin edildikten sonra takip müfrezelerinin komutanlarıyla ve kazadaki çeşitli kesimlerden insanlarla görüşerek hazırladığı raporunda, takip müfrezelerinin her birinin kendi kafasına göre hareket ederek birinin yaptığını, diğerinin bozduğunu belirtmekteydi. O, görüştüğü müfreze zabitlerinin tamamının da takibin gerektiği gibi yapılmadığını ve bu şekilde hareket etmekle eşkıya yakalamanın mümkün olmadığını itiraf ettiklerini belirtiyordu. Söz konusu rapora göre müfreze zabitlerinin vazifesi, eşkıya takibi ve köylüleri hükümet lehine çekmekti. Ayrıca hükümet lehine henüz bir köylünün dahi kazanılmamış olduğu sabitti.⁸¹⁸

Hilmi Efendi'nin söz konusu iddiaları ve basının eleştirilerine karşı bir rapor hazırlayarak 14 Eylül 1910'da Aydın Vali'sine sunan Eşkuya Takip Kumandanı Ali Paşa, bu iddiaları reddederek göreve başladıktan sonra müfrezelerin başına bölgeyi ve araziye bilen zabitler tayin ettiğini, ayrıca müfrezelerin nasıl hareket etmesi gerektiğine dair bir de talimat hazırladığını belirtmişti. O, takip müfrezelerinin halka kötü muamele ettiği eleştirilerini de şiddetle reddederek halkın hiçbir şekilde rencide edilmeyip, bilakis telkin yoluyla hükümete meyletmelerini sağlamaları hususunda müfrezelere emir verdiğini belirtiyordu. Ayrıca ona göre, *Köylü* gazetesinin takipte

⁸¹⁷ **Ahenk**, "Kır Serdarları", 16 Temmuz 1326/ 29 Temmuz 1910, s. 3; **Ahenk**, 30 Temmuz 1326/ 12 Ağustos 1920, s.3; **Köylü**, 30 Temmuz 1326/ 12 Ağustos 1920, s.3.

⁸¹⁸ **BOA**, DH.İD., 67-1/10, (Ödemiş Divan-ı Harb Kitabetine tayin edilen Hilmi Efendi tarafından hazırlanarak Aydın Valiliğine sunulan 17 Ağustos 1326/30 Ağustos 1910 tarihli raporun sureti.)

başarı sağlanamadığı ve takiple görevli olanların yetersiz olduğuna dair yazıları da hiçbir şekilde gerçeği yansıtmıyordu.

Ali Paşa'nın oldukça uzun olan söz konusu raporunda birçok çelişki de vardı. O, bir yandan takip müfrezelerine *hiçbir kesimden halkı incitmeleri* emrini verdiğini belirtirken, diğer yandan son çatışmada yaralı olarak kaçan Aboş Receb'in yerini söylenememekte söylememekte ısrar eden Bezdegüme köylülerine "*mecburen bir derece şiddet irae olunarak*", saklanan eşkıyanın yakalandığını bildiriyordu ki, onun bir derece şiddetten kastı muhtemelen köylülerin feci bir şekilde dövülmesinden ibaretti. Ali Paşa, yine bu raporda hem yataklıktan zanlı olarak yakalananların darp edildiği iddialarını reddediyor hem de takip ve aramaların her tarafta hakkıyla yapılmadığını itiraf ediyordu. Ayrıca Çakırcalı'ya yardım ve yataklık yaptığını iddia ettiği göçebe aşiretlere de *ziyadece şiddet uygulamanın* yerinde olacağını belirtiyordu.⁸¹⁹ Yani bizzat takip kumandanı, eşkıyaya yataklık yapanlara şiddet uygulanması gerektiğini düşünüyor, bu da takip müfrezelerinin şiddetin dozunu arttırmasına sebep oluyordu.

Ali Paşa'nın takip müfrezelerinin halka, kanunlara aykırı bir şekilde muamele ettiği iddialarını reddetmesine rağmen gazeteler işin peşini bırakmadı. Zira Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte basından sansürün kalkması, köylülerin seslerini çok daha kolay duyurmasını sağlamıştı. Bu bakımdan İzmir'de neşredilen dönemin en sivri dilli gazetelerinin biri olan *Köylü* gazetesi, köylülerin her türlü derdinin sözcüsü olmayı ve bu sorunlara çözüm üretmeyi yayın politikası haline getirmişti. Bu bakımdan taşradaki devlet memurlarının her türlü usûlsüzlüğü en yüksek perdeden eleştiriliyor ve bu konuda kamuoyu oluşturuluyordu. Söz konusu gazete, takip işiyle görevli olanların askerlik ruhunu kaybetmiş "bir sürü silahlıdan başka bir şey" olmadığını belirtiyor ve takibi idare edenlerin çoğunun ise "Sultan Mahmud Yeniçerisi maneviyatında zorbaları andırdığını" iddia ediyordu. Gazetenin verdiği bilgiye göre takip müfrezeleri hakkında türlü şayialar dolaşmakta olup bunların bir kısmı yalan ise de çoğu gerçektir. Yine gazetenin verdiği bilgiye göre "*adam dövme usûlü o derece vahşiyane bir şiddetle hükümferma ki insanın memurin-i takibiyeyi memleketi istila etmiş ecnebi kuvva-yı işgalıyesine benzeteceği geliyo[du]...*"

---

⁸¹⁹ BOA, DH.İD., 67-1/10, (Vilayet Kuvve-i Takibiyye Kumandanlığından Aydın Vilayetine gönderilen 2 Eylül 1326/14 Eylül 1910 tarihli tahriratın sureti.)

“...İtiraf edelim ki, takip memurları Çakırcalı’dan herhalde müşfik! Çünkü Çakırcalı öldürüyor, onlar ise yalnız kan kusturuncaya kadar dövmekle iktifa ediyor[du]...”

Yine gazetenin iddiasına göre, takiple görevli olanların ahaliye yaptığı eziyetlerin yanı sıra rüşvet de aldıkları söylenmekteydi. Hatta bir takip memuru eşkiyadan birinin eşine musallat olup yaşadığı maceraları bir kahramanlık ve intikam alma yolu olarak anlatmıştı. Bu manzara karşısında devrin idarecilerine seslenen *Köylü*, “...koğanın var mı kaçandan farkı, bu havalide kaç Çakırcalı var?” diye soruyordu.
820

Takip müfrezelerinin ve jandarmanın halka yaptığı zulüm ve işledikleri suçlar, artık ayyuka çıkmıştı. Eşkiyaları ve özellikle de Çakırcalı’yı yakalayamayan eşkiya takipçileri, hıncını halktan çıkarıyordu. Örneğin Salihli’den yine *Köylü* gazetesine yazılan bir mektupta “artık buralarda asayiş yok” denilerek eşkiyadan değil, jandarmanın yaptığı zulümlerden şikâyet ediliyordu. Mektup sahibi, “ahali üzerinde Çakırcalı’dan fazla zulümkar olan jandarmalardan artık bu millet bıktı, usandı...” diyerek jandarmaların vukuatlarını anlatıyordu.⁸²¹ Takip memurlarının usûlsüzlüklerine dair şikâyetlerin artması üzerine *Köylü* gazetesi “...Artık bu kadarı kâfidir. Milletın takip memurları elinde oyuncak olması sessiz kalınacak bir mesele değildir” diyerek Çakırcalı’nın yakalanamamasında köylülerin değil, takip memurlarının ve bunlara bol bol maaş veren hükümetin sorumlu olduğunu belirtiyordu.⁸²²

Takip müfrezelerinin yaptığı usûlsüzlüklere bir de Men-i Şekavet Kanunu’nun uygulanmasından kaynaklanan sorunlar ve bu doğrultuda divan-ı harplerin verdiği kararlar eklendi. Zira *Köylü*’nün belirttiğine göre kanunun uygulaması “sarpa sarmıştı”. Divan-ı harplerin verdiği kararlar içerisinde en fazla şikâyete konu olan ise yasak silah taşıyanların cezalandırılmasına ilişkin olanlardı. Gazetelerin iddiasına göre eşkiyalık yapmayı aklının ucundan bile geçirmeyen “namuslu” bir adam belinde bıçak veya revolver yakalattığında, sarhoşluk haliyle biri silah siktığında ya da bir köylü bağda ürünlerini beklerken çakalları ürkütmek için havaya ateş açtığında doğruca divan-ı harbe sevk ediliyor, yollarda ve hapishanede

⁸²⁰ “Vilayetimizde Eşkiya: Adalet, Toptan, Tüfekten Kuvvetlidir”, *Köylü*, 9 Eylül 1326/22 Eylül 1910, s.1.

⁸²¹ “Salihli’den Yazılıyor”, *Köylü*, 28 Eylül 1325/11 Ekim 1910, s.2-3.

⁸²² “Asayişsizlik”, *Köylü*, 29 Eylül 1326/12 Ekim 1910, s.2.

süründürülüyordu. *Köylü* gazetesi yetkililere seslenerek “gaddarlık” olan bu uygulamanın bir an önce sona erdirilmesini talep etmişti.⁸²³

Divan-ı harplerin verdiği kararlar nedeniyle haksız yere içeride tutulanlar ve uzun süren yargılamalardan dolayı pek çok şikâyet meydana gelmişti. Bunu yerinde incelemek isteyen Vali, teftiş için Ödemiş’e gitti. Pek çok kişinin tutuklu olduğu halde divan-ı harbin bir aydır toplanmadığını gören Vali, bekleyen davaların hemen görülmesini emretti. Bunun üzerine bir aylık iş, bir haftada bitirildi. Vali, ayrıca üzerlerinde hemen hemen çakı bıçağı büyüklüğünde bıçak bulduklarını gerekçesiyle on-on beş gündür hapisshanede tutulan iki kişinin de derhal serbest bırakılmasını emretti.⁸²⁴ Vali Mahmud Muhtar Paşa’nın divan-ı harplerin yargılamalarına dair müdahalelerine rağmen şikâyetler bundan sonra da sürüp gitti.⁸²⁵

Takip müfrezelerinin halkı sıkıştırıp onlara türlü eziyet etmesine rağmen Çakırcalı çetesi, bir türlü yakalanamamıştı. Müfrezelerin büyük bir çoğunluğu Çakırcalı’nın takibindeydi ve daha önce de belirtildiği üzere jandarma sayısı, vilayetin büyüklüğüyle mukayese edildiğinde oldukça azdı. Bütün bu olumsuzluklara bir de mevsim şartlarının eşkıyalığa uygun olması eklenince vilayetin kırsalında eşkıyalık olaylarında ve diğer suçlarda gözle görülür bir artış yaşandı. Bu doğrultuda gazetelerin verdiği bilgiye göre vilayetin hemen her yerinde eşkıyalık olayları baş göstermeye başlamış ve eline bir silah alan eşkıyalığa çıkmıştı. Özellikle de Manisa’da asayişsizlik dayanılmaz bir hal almıştı. Çünkü oradaki haydutlar dağa çıkmaya bile gerek duymuyordu. Üç-dört silahlı adam bir araya gelip bir bahçenin kapısını kırarak içeri giriyor ve içerideki her şeyi yağmalayıp gidiyordu. Ayrıca Manisa’da hırsızlık olayları da çok artmış ve bu yüzden pek çok pamuk tarlası harap olmuştu. Ekinleri yağmalanan köylüler ve çiftlik sahipleri ise silahları devlet tarafından toplandığı için tarlalarını, bağını bahçesini artık koruyamıyordu. Bu durumu gazeteler “... buna karşı hükümetin hiçbir şey yaptığı yok. Jandarma yok,

---

⁸²³ “Yazık Olur”, **Köylü**, 13 Ağustos 1326 /26 Ağustos 1910, s.3.

⁸²⁴ “Valilerin Gezişi”, **Köylü**, 7 Eylül 1326/20 Eylül 1910, s.2.

⁸²⁵ “Hiç Böyle Çakırcalı Tutulur mu?”, **Köylü**, 28 Eylül 1325/11 Ekim 1910, s.2.

polis yok, hükümet yok, hiçbir şey yok. Sonra da çiftlik sahiplerinin, bekçilerinin silahlarını almak, istemek var.”⁸²⁶diyerek eleştirmişti.

Yine *Köylü* gazetesinin verdiği bilgiye göre ilgili memurların işini hakkıyla yapmaması sonucunda her yerde suç artmış, hayvan hırsızlıkları çoğalmış ve hatta ovada haydutlar ortaya çıkmıştı. Buna rağmen hiçbir şey yapılmaması nedeniyle Tire’de hayvan hırsızlığına karşı mitingler yapılmaya başlanmıştı. Ayrıca asayiş sorunundan tek muzdarip olan yer Aydın vilayeti değildi ve vilayete civar diğer yerlerde de benzeri sorunlar yaşanıyordu. Örneğin ahali, “...*Eskişehir’de hükümete “ya bizim mal ve canımızı koru yahud ki biz de kendi kendimizi korumak için lazım gelecek surette hareket etmeye mecbur kalacağız” diye feryadlar koparıyor[du]”*. Bu durum Karşısında *Köylü* gazetesi, “... *bu hallere hükümetin kayıtsızlıkları faydasız, mazarratlı hareketleri bizi yıkıyor, bizi harap ediyor. Ve bunlara karşı kağıt üzerindeki tedbirlerden başka bir şey görülüyor, hani ya meşrutiyet hükümetimizde nizamsız hareketlere karşı verilecek cezalar; hani ya kanunu, nizamı tatbik etmek?”* diye sormaktaydı.⁸²⁷ Başka bir yazıda ise “Vilayetimizin içinde, her taraftan aldığımız haberler bize kanlı yaşlar döktürüyor” denilerek Aydın vilayetinin içine düştüğü asayiş sorununun hangi boyutlara eriştiği vurgulanarak hükümet şu şekilde eleştiriliyordu:

*“... Çakırcalı; bu hain, alçak herif, istediği gibi dağlarda, köylerde dolaşiyor. Gördes’te dokuz martinli görülüyor, Kuşadası’nda silahlı bir ev basıyor, Akhisar’da şakiler geziniyor. En küçük bir rençberden, en büyük çiftlik sahiplerine kadar tek bir ferd malından, canından emin değil. Ovalarda hayvan hırsızlıkları, pamuk yağmacıları, şehirlerde katiller, cinayetler sayısız. Vilayetimizin her köşesinde bütün manasıyla asayişsizlik hüküm sürüyor; herkes kan ağlıyor. İşiten, imdada koşan yok. Bilemeyiz bu haller, bu çaresizlikler ne vakte kadar sürüp gidecektir. Bilemeyiz; İstanbul, her yerin ipini elinde tutan bu hükümet-i merkezî bu iki milyon ahalinin, bu koca vilayet halkının feryadını ne vakit dinleyecektir...”*⁸²⁸

Asayiş sorununa dair yaptığı onca haber ve yayımladığı birçok makaleye rağmen başta Vali olmak üzere vilayetteki yetkililerin soruna kayıtsız kaldığını

⁸²⁶ “*Manisa Ovasında Şekavet*”, *Köylü*, 28 Eylül 1325/11 Ekim 1910, s.2.

⁸²⁷ “*Asayişsizlik*”, *Köylü*, 29 Eylül 1326/12 Ekim 1910, s.2.

⁸²⁸ “*Vilayetimizde Asayiş*”, *Köylü*, 13 Teşrinievvel 1326/26 Ekim 1910, s.1.

düşünen *Köylü* gazetesi, onları şikâyet etmek için bu defa Meclis-i Mebusana hitaben bir yazı yayımlıyor ve vilayetin içine düştüğü durumu şu şekilde anlatıyordu:

“...Aydın vilayeti Osmanlı vatanının, en ileri, en mesud, en zengin bir vilayeti olmak için her şeye malik iken bir avuç haydutun hükümetin, yalnız hükümetin kayıtsızlığı, iş bilmemezliği yüzünden kuvvet ve cesaret bularak her gün artırdığı zulümlerini, alçaklıklarını istediği gibi ferih fâhûr⁸²⁹ irtikap edebilmesiyle vatanın en bedbaht, en zavallı bir parçası haline girmesi bu vatana, bu memleketeye alakası olanları, hususiyle bu memleketin mukadderatını ellerine alanları uzun uzun düşündürecek bir mesele olduğu halde elan hiçbir şeye muvaffak olunamaması, elan bu yılanın ortadan kalkması için layığıyla çalışılmaması ne acınacak bir şeydir...”

Yine bu yazıda vilayetteki asayişin sürekli isyanların çıktığı, Havran’dan beter olduğu belirtilerek ziraattan eser kalmadığı ve çiftlik sahiplerinin artık memleketlerine gidemez olduğu ifade ediliyordu. Gazetenin iddiasına göre bir eşkıya çetesi gözüne kestirdiğinin “evini basarak falanca gün şu kadar para hazırla yoksa evini yurdunu basacağız” demesine ve bunun gazetelerin de yayınlanmasına rağmen yetkililer hiçbir şey yapmıyor ve eşkıya dediği evi basıyordu. Bu vahim tablo karşısında gazete, “memlekette ziraattan, ticaretten, hayattan ve maişetten hayır gelir mi? diye soruyordu. *Köylü* gazetesinin Meclis-i Mebusandan beklentisi ise öncelikli olarak Aydın vilayetine yine aynı vilayetten bir vali atanmasıydı ve gazete şimdiye kadar alınan göstermelik tedbirlerden vazgeçilip esaslı tedbirler alınması için “Millet Meclisini” vazife başına davet etmişti.⁸³⁰ Gazete, asayiş sorunuyla ilgili şikâyetlerini ve çözüm önerilerini bundan sonra dile getirdiyse de bir sonuç elde edemedi.⁸³¹

Vilayetin hemen her tarafında birçok vukuat meydana gelirken Çakırcalı da yakalanamamış ve hatta izine bile rastlanamamıştı. Bu nedenle başta vali ve takip kumandanı olmak üzere eşkıya takibiyle sorumlu olanlar, ağır eleştirilere uğramakta ve hatta bazen de alaya alınmaktaydı. Nitekim gazetelerde yetkililerin Çakırcalı’yı yakalamakta gösterdikleri başarısızlıkları mizahi yolla eleştiren bir dizi yazı kaleme

⁸²⁹ İftihar ederek, sevinçli olarak.

⁸³⁰ “Belimizi Büken Şeyler: -Millet Meclisimizin Dikkat Gözüne Yedinci Derd- Vilayetimizde Şekavet”, **Köylü**, 7 Teşrinisani 1326/20 Kasım 1910, s.1.

⁸³¹ *Köylü* gazetesinin asayiş sorununa dair yayımladığı diğer yazılara örnek olarak bkz: “Zavallı Vilayetimiz”, **Köylü**, 27 Teşrinievvel 1326/9 Kasım 1910, s.1; M. Muhlis, “Çakırcalı Neden Tutulamıyor ve Nasıl Tenkil Olunabilir”, 3 Teşrinievvel 1326/16 Ekim 1910, s.1-2.

alınmıştı.⁸³² Bu doğrultuda *İttihad* gazetesinde yayınlanan yazıların birinde, Çakırcalı'nın uğradığı köylere kolera yayıp onun bu şekilde öldürülebileceğinden bahsedilmekte ve bu şekilde durumun vahameti trajikomik bir şekilde aktarılmaktaydı.⁸³³

Basının bu eleştirileri karşısında iyice bunalan Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa ve Takip Kumandanı Ali Paşa, sorunu çözebilmek için daha esaslı tedbirler alınması gerektiğinin farkındaydı. Bu nedenle gerekli tedbirleri hükümetle görüşmek üzere Ali Paşa, bir kez daha İstanbul'a gitti. Hem Batı Anadolu'daki eşkıyalık olayları hakkında bilgi almak hem de Çakırcalı hakkında haber yapmak isteyen İstanbul basını, Ali Paşa'yla çeşitli mülakatlar yaptı. İlk mülakatını *Servet-i Fünun* dergisiyle yapan Ali Paşa, muhabirin "Aydın Vilayetinde şekavet ne halde bulunuyor?" sorusuna verdiği cevapta, Aydın vilayetinde şu anda Çakırcalı'dan başka haydut kalmadığını belirtmişti. Muhabirin "Çakırcalı çetesi ne için tutulmadı?" sorusuna ise oldukça ilginç yanıtlar vermişti. Ona göre on dört yıldır eşkıyalık yapan Çakırcalı, her şeyden önce her yeri tanıyarak köylülerin hepsini dost edinmişti. Çakırcalı'nın *ehemmiyet-i iktisadiyeye* sahip olduğunu belirten Paşa, aşar mültezimi, tüccar, madenci, yol müteahhidi ve çiftlik sahiplerinin Çakırcalı çetesinin himaye ve kudretinden istifade ederek buna mukabil çeteye yardım ettiğini ifade ediyordu. O, yine Çakırcalı çetesinin köylülerle olan ilişkisini şu şekilde açıklıyordu:

"Çakırcalı çetesindeki herifler[in] hepsi köylülerden kız alarak sıhriyetler⁸³⁴ peyda etmişlerdir. Çakırcalı takib ettiği politika mucibince köylülerin her birine birçok iyilikler etmiş, paralar vermiş, bu adam sanki köylülük âleminde bir sosyalizm tesis etmiş etrafına mubabbedden memul kavi bir ağ kurmuştur. Çakırcalı'nın yaşadığı geşt ü güzâr ettiği 10 kadar kaza vardır ki buralar onun için emniyet muntıkası addolunur. Bu adamdan menfaattar olmayanlar da kendisinden korktukları için sükût ederler ve kendisine muavenet etmeseler bile hükümetin icraatını teshile çalışmazlar."

Eşkıya Takip Kumandanı Ali Paşa, yine aynı mülakatında, Çakırcalı'nın ustalıkla, hile ile ya da casuslukla yakalanamayacağını belirterek, onun "pislik vücudunun" ancak kuvve-i kahire-i askeriye ile temizlenebileceğini söylüyordu. Ona göre çatışmalar sıklaştırılarak Çakırcalı rahat bırakılmamalı, köylüler de hükümetin işi ciddiye aldığını görmeli ve böylece ona yardımdan vazgeçmemeliydi. Ali Paşa

⁸³² Bu minvalde yazılan yazılar için bkz: "Dikkat İsterim: Çakırcalı", **Köylü**, 20 Ağustos 1326/2 Eylül 1910, s.1.; "Dikkat İsterim", **Köylü**, 30 Ağustos 1326/12 Eylül 1910, s.1.; "Dikkat İsterim", **Köylü**, 1 Eylül 1326/14 Eylül 1910, s.1.; "Dikkat İsterim", **Köylü**, 30 Eylül 1326/13 Ekim 1910, s.1.

⁸³³ C. L., "Laf Olsun!", **İttihad**, 26 Mayıs 1327/8 Haziran 1911, s.3.

⁸³⁴ Sıhriyet: Evlenmek suretiyle meydana gelen akrabalık.

yine bu mülakatta, Harbiye ve Dâhiliye nazırlarının isteklerini yerine getireceğine dair inancını da dile getirmişti.⁸³⁵

Ali Paşa, İstanbul'dayken ikinci mülakatını ise “*La Turkie*” gazetesiyile yaparak hem kendine yönelik eleştirilere cevap verdi, hem de eşkıya takibi hususunda hükümetten isteklerini aktardı. Hakkında yapılan eleştirilere atıfla “oturup beyan-ı malumat etmek pek kolaydır” diyen Ali Paşa, Aydın vilayetinin çok geniş olduğunu ve hatta Belçika'dan bile büyük olduğunu hatırlatarak, dağlık ve ormanlık araziye sahip vilayetin bir haritasının bile olmadığını söyledi. O, takip kuvvetlerinin eksikliğine rağmen 69 eşkıya yakaladığını Çakırcalı'nın da yakında yakalanacağını umduğunu ifade etti.

Ali Paşa, söz konusu mülakatında Çakırcalı'nın yakalanamamasını yine köylülerin ona yardım ve yataklık yapmasına bağlayarak, “cahil köylülerin” yardımına müracaat etmekten başka çare olmadığını dile getirdi. O, köylüler “*Çakırcalı'yı (haşa sümme haşa⁸³⁶) Allah gibi bilirler. Oona hıyanet etmekten ise ölmeyi tercih ediyorlar. O haydud aleyhinde silah istimal etmekten ise ölmeyi tercih ediyorlar...*” diyerek, Aydın vilayetinde eşkıyanın “mantar gibi türediğini” ifade etmişti. Ali Paşa, bu mülakatında da “Tahtacılar” ile Çakırcalı arasındaki derin bağa değiniyor, orman içlerinde yaşayıp Tahtacı olarak anılan bu insanların vilayetteki toplam sayılarının otuz bin olduğunu belirterek, bu adamların “ne itikad ve ne de kanunları olmayıp, hiçbir millete, hiçbir dine mensup değildirler” diyordu. Ona göre Tahtacılar, görünüş itibarıyla Müslüman gibi olmakla birlikte “batınen” “ateşperestliğe yakın bir dine” sahipti. Tahtacılarla eşkıya arasında sürekli bir yardımlaşma olduğunu ifade eden Ali Paşa, bunlar şehirlerde ve kasabalarda iskân edilinceye kadar Aydın vilayetinde asayişin sağlanamayacağını iddia ederek, Dâhiliye Nezaretine eşkıyalığın önlenmesi için üç teklifte bulunacağını belirtmişti.

Ali Paşa'nın Dâhiliye Nezaretine sunacağını kaydettiği teklifler çok ilginçti. Bunlardan birincisi, eşkıyanın faaliyette bulunduğu beş kazadaki rediflerin bir kısmının silâh altına alınarak bunlara, belirtilen tarihe kadar Çakırcalı'yı ölü ya da diri yakalamadıkları takdirde Yemen'e gönderileceklerinin kesin olarak

---

⁸³⁵ “*Çakırcalı Çetesi Hakkında Bir Mülakat*”, **Servet-i Fünun**, Numara: 1015, 4 Teşrinisani 1326/17 Kasım 1910, s.20.

⁸³⁶ Haşa sümme haşa: Öyle olması imkânsız, öyle değildir.

bildirilmesiydi. İkincisi; eşkıyaya yardım ve yataklık eden köylülere, gerektiği miktarda ceza verilmesine izin verilmesi ve sonuncusu da vilayete 50 bin nefer gönderilmesiydi. Ali Paşa, hükümet bu teklifleri kabul ettiği takdirde Çakırcalı'yı yakalamaya çalışacağını aksi takdirde Eşkîya Takip Kumandanlığından çekilerek asıl vazifesine döneceğini söylemişti.⁸³⁷

Ali Paşa'nın yukarıda belirttiğimiz istekleri hem gerçeklerden uzak hem de keyfiydi. Gerçeklerden uzaktı çünkü daha önce birkaç yüz asker bile göndermeyen Harbiye Nezaretinin bu defa 50 bin asker göndermesi beklenemezdi. Ayrıca rediflerin eşkıya takibinde görevlendirilmesi isteği daha önceden nezaret tarafından defalarca reddedilmişti. Bu istekler keyfiydi zira Çakırcalı'yı yakalayamayan rediflerin Yemen'e gönderilmesi düşünülemeyeceği gibi, yataklık yaptığı düşünülen köylülere istenilen cezanın verilmesi de mevcut yasalarla bağdaşmıyordu.

Ali Paşa, İstanbul'da Dâhiliye ve Harbiye nazırlarıyla görüşüp kendi tekliflerini iletirken, Vali Mahmud Muhtar Paşa da sürekli Dâhiliye Nazırıyla yazışarak Ali Paşa'nınkilere nazaran daha makul isteklerde bulundu. Vali, 18 Eylül 1910 tarihli yazısında "... Aydın vilayetine dehşet vermiş olan Çakırcalı'nın ve dolayısıyla bu vilayetteki "şekavet ocağı"nın bastırılmaması iki sebepten birine, yani ya takip vasıtalarının yetersizliğine ya da söz konusu vasıtaların iyi bir şekilde kullanılmamasına" bağlıyordu. Ona göre hükümet, Çakırcalı'nın yakalanması için kendisi ve Ali Paşa'nın da hazır bulunduğu bir müzakereyle gerekli kararları almalıydı. Zira eşkıyalığın Dersaadete en yakın ve en medeni bir vilayette ortadan kaldırılamaması memleketin servet ve ticaretini yaralamakla beraber, gerek yerli ve gerek yabancılar üzerinde oldukça kötü bir tesir bırakmaktaydı. Ayrıca yeni Meşrutiyet Hükümeti için de bu halin devamı büyük bir alçalmaydı.⁸³⁸

26 Eylül'de tekrar Dâhiliye Nezaretine başvuran Vali Mahmud Muhtar Paşa, şimdiye kadar ki tecrübelerin Çakırcalı'nın eldeki mevcut kuvvetlerle yakalanamayacağını gösterdiğini, daha önce birçok kez başvurarak çeşitli taleplerde bulunmasına karşın bir netice alamadığını belirterek serzenişte bulunmaktaydı. Vali,

⁸³⁷ La Turkie'nin ilgili sayısına ulaşılammıştır. Ancak İzmir gazeteleri söz konusu röportajı yayımlamıştır. Bkz: "Çakırcalı İçin Ali Paşa Ne Demiş?", **Köylü**, 7 Teşrinisani 1326/20 Kasım 1910, s.3; "Çakırcalı'ya Dair Ali Paşa İle Bir Mülakat", **İttihad**, 7 Teşrinisani 1326/20 Kasım 1910, s.3.

⁸³⁸ **BOA**, DH.H.,14-1/31, (Aydın Valisi tarafından 5 Eylül 1326/18 Eylül 1910 tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen yazı.)

söz konusu yazısında eşkıyayı yok etmeye yarayacak vasıtaların yeterli sayıya ulaştırılması için alınması gereken tedbirleri şu şekilde sıralıyordu:

1. Tecrübeli ve muktedir bir takip kumandanı muavininin tayin edilerek bu muavinin maiyetine de seçeceği bir zabıt verilmesi,
2. Söz konusu takip kumandanı muavininden ve yanına verilecek zabıt ile kaza kaymakamlarından müteşekkil bir istihbarat heyeti oluşturulması,
3. Jandarma taburlarının şiddetle ihtiyaç duyduğu zabıtların gönderilmesi ve işe yaramayan zabıtların değiştirilmesi,
4. Eşkîya takibiyle görevli olan askeri kıtaların her ne surette olursa olsun en azından iki katına çıkarılması,
5. Asayiş tedbirlerinin yalnızca Çakırcalı'ya karşı olmayıp her türlü eşkıyalığa karşı alınması gerektiğinden, "Rum ve Yunan eşkıyası"na karşı sahillerin sürekli olarak gözlem altında tutulması için iki torpido ve istimbotun bir an önce gönderilmesi,
6. Eşkîya takibine tahsis edilen paranın düzenli olarak gönderilmesi.

Mahmud Muhtar Paşa, bu isteklerinin biran önce hükümet tarafından görüşülmesi ve alınacak kararın ne surette olursa olsun uygulanmasını talep etti.⁸³⁹ Bu istekler karşısında Dâhiliye Nezareti, Harbiye Nezaretine başvurarak Çakırcalı çetesinin son olarak işlediği cinayetlerin dayanılamayacak bir tesir yarattığını belirtti ve bunların önemle dikkate alınıp uygulanmasını talep etti. Fakat bu taleplerin çoğu Harbiye Nezareti tarafından daha önce de olduğu gibi çeşitli gerekçelerle reddedildi.⁸⁴⁰

Yukarıda da belirtildiği üzere Aydın Valisi'nin Dâhiliye Nezaretinden taleplerinden biri Eşkîya Takip Kumandanı Ali Paşa'ya bir yardımcı verilmesi idi. Zira Vali Paşa'ya göre, Ali Paşa takip vazifesini iyi bir şekilde yerine getirmek için olağanüstü çaba harcıyorsa da onun "şan ve rütbesi" itibarıyla takip işlerine yakından

⁸³⁹ BOA, DH.H., 14-1/31, (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 6 Eylül 1326/19 Eylül 1910 tarihli yazı.) Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa'nın Dâhiliye Nezaretinden talepleri için ayrıca bkz: "Aydın Valisi'nin Men-i Şekavet Hakkındaki Tedabiri", **Ahenk**, 19 Eylül 1326/2 Ekim 1910, s.3; **İttihad**, 219 Eylül 1326/2 Ekim 1910, s.3.

⁸⁴⁰ BOA, DH.H., 14-1/31, (Dâhiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 13 Eylül 1326/26 Eylül 1910 tarihli yazı ve Harbiye Nezaretinin 13 Eylül 1326/26 Eylül 1910 tarihli cevabı.)

nezaret etmek için dağda ve bayırda gezip dolaşması mümkün değildi. Bu nedenle Paşa'nın genç ve faal bir yardımcıya ihtiyacı vardı ve Maiyyet-i Seniyye Bölüğünde görevli Halil Bey, bu vasıflara sahip güzide bir zabitti.⁸⁴¹ Vali Mahmud Muhtar Paşa'nın Eşkîya Takip Kumandan Muavini tayin edilmesine dair isteği yerine getirildi ve Halil Bey, takip kumandan muavinliğiyle görevlendirildi.⁸⁴² Fakat Makedonya'da eşkıyalık olayları devam ettiğinden Halil Bey'in oraya gönderilmesi üzerine⁸⁴³ onun yerine Selanik Divan-ı Harp Reisi Erkan-ı Harp Miralayını Nasuhi Bey tayin edildi.⁸⁴⁴

Dâhiliye ve Harbiye Nezaretleri tarafından isteklerinin birçoğu kabul edilmeyen Vali Mahmud Muhtar Paşa, vilayetin asayiş sorununun ve bilhassa Çakırcalı meselesinin bir türlü çözülememesi nedeniyle hem İstanbul hem de İzmir basınının hedefi haline gelmiş ve bir hayli yıpranmıştı. Ayrıca o, daha önce istekleri yerine getirilmediği takdirde yerine bir başka valinin tayin edilmesini de istemişti. Nihayet Kasım 1910'da Vali Mahmud Muhtar Paşa, Bahriye Nazırlığına atanarak⁸⁴⁵ yerine Hüseyin Nazım Paşa tayin edildi.

I.2.9.İdare-i Örfiye Döneminde Batı Anadolu'da Eşkîyalık

I.2.9.1.İdare-i Örfiye'nin İlanı ve İlk Uygulamaları

Bugün “sıkıyönetim” olarak kullanılan “idare-i örfiye” ya da daha yaygın söylenişle “örfi idare” kavramları, Osmanlı idari düzenine I. Meşrutiyet Dönemi'yle birlikte girmişti. 1876 yılında yürürlüğe konulan Kanunu-ı Esasi'de genel bir bunalım karşısında devletin kendini savunmak için başvurabileceği vasıtalara da yer verilmiş ve bu kapsamda anayasanın 113. maddesiyle doğrudan

---

⁸⁴¹ **BOA**, DH.H., 14/1, (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 10 Ağustos 1326/23 Ağustos 1910 tarihli yazı.); Aydın Valisinin bu talebinin Harbiye Nezaretine iletilmesi için bkz: **BOA**, DH.MUİ., 2-7/21, (Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 16 Ağustos 1326/29 Ağustos 1910 tarihli yazı.)

⁸⁴² **BOA**, DH.H.,14-1/3, (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 2 Teşrinievvel 1326/15 Ekim 1910 tarihli yazı); **Ahenk**, 1 Teşrin-i evvel 1326/ 14 Ekim 1910, s. 3.

⁸⁴³ **Köylü**, 31 Teşrinievvel 1326/13 Kasım 1910, s.2.

⁸⁴⁴ **Köylü**, 9 Teşrinisani 1326/22 Kasım 1910, s.2; **Köylü**, 14 Teşrinisani 1326/27 Kasım 1910, s.2.

⁸⁴⁵ “*Mahmud Muhtar Bey*”, **İttihad**, 10 Teşrinisani 1326- 23 Kasım 1910, s.2.

idare-i örfiye rejimi düzenlenmişti.⁸⁴⁶ Söz konusu maddeye göre ülkenin herhangi bir yerinde “ihtilal” çıkacağını doğrulayan kanıtlar ve belirtiler görüldüğü takdirde, hükümetin, o bölgeye özgü olmak üzere, geçici olarak idare-i örfiye ilân etme yetkisi vardı. İdare-i örfiye, mülkî yasalar ve diğer düzenlemelerin geçici olarak askıya alınmasıyla sınırlı olup, idare-i örfiye altında bulunan bölgenin yönetim biçimi özel düzenlemelerle saptanacaktı.⁸⁴⁷ Bir olağanüstü hal rejimi olan idare-i örfiyeyle dair ilk düzenleme 1877 yılında yapıldı. Daha sonra ise yaşanan isyanlar, savaşlar ve asayişsizlik olayları nedeniyle sık sık idare-i örfiye ilan edildi. Bu doğrultuda kanun, kanun-ı muvakkat, kararname ile bunlara değişik tarihlerde yapılan muhtelif zeyiller çıkarıldı.⁸⁴⁸

Aydın vilayetinde idare-i örfi ilanını, ilk kez II. Meşrutiyet’in ilanından sonra artan eşkıyalık olayları karşısında gündeme gelmişti. Dönemin valisi Rauf Paşa tarafından idare-i örfiye ilanı talep edilmişse de hükümet tarafından reddedilmişti. Yine Mahmud Muhtar Paşa Çakırcalı’nın Eylül 1909’da tekrar dağa çıkmasının ardından idare-i örfiyenin ilanını talep etmişse de onun bu isteği de Kanun-ı Esasi’nin takdir ve tayin eylediği şartlardan dolayı caiz olamayacağı gerekçesiyle reddedilmiş, fakat Men-i Şekavet Kanunu uygulamaya konulmuştu. Buna karşın söz konusu kanunun uygulamaya konulmasının ardından bir takım sıkıntılar çıkmıştı. Özellikle de divan-ı harplerin teşkili ve bu mahkemelerde yapılan yargılamalarda karşılaşılan sorunlarla Men-i Şekavet ve Çeteler kanunlarındaki sürgün cezasından istenilen sonuç elde edilememiş⁸⁴⁹ ve kanunların uygulanması çeşitli şikâyetlere sebebiyet vermişti. Bunun üzerine hükümet tarafından bahsi geçen iki kanunun yerine geçmek ve İdare-i Örfiye Kararnamesi’ne zeyl olmak üzere bir kanun layihası hazırlanarak 1 Şubat 1910’da Meclis-i Mebusana sunuldu ve buradan da Dâhiliye

---

⁸⁴⁶ Osman Köksal, “*Osmanlı Devleti’nde Sıkıyönetim İle İlgili Mevzuat Üzerine Bir Deneme*”, s.157.

⁸⁴⁷ Suna Kili-A. Şeref Gözübüyük, **Türk Anayasa Metinleri Senad-i İttifaktan Günümüze**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., s.43.

⁸⁴⁸ Köksal, *a.g.m.*, s.158-161.

⁸⁴⁹ BOA, BEO, 3802/285130, (Sadaret’ten Adliye, Harbiye ve Dâhiliye Nezaretlerine gönderilen 26Ağustos 1326/8 Eylül 1910 tarihli yazı.)

Encümenine havale edildi.⁸⁵⁰ Dâhiliye Encümeni, kanun layihasının bazı maddelerini değiştirerek Meclis-i Mebusanın onayına sundu.⁸⁵¹

İdare-i örfiye ilanına dair kanun layihası, 5 Nisan 1910 tarihinde Meclis-i Mebusanda tartışılmaya başlandı. Fakat bazı mebuslar ve özellikle de gayrimüslim olanlar, kanun layihasına oldukça sert bir şekilde muhalefet etti. Muhalefet edenlerden Manastır Mebusu Parçedoref Efendi'ye göre, Rumeli vilayetlerinde uygulanan kanun, istenilen neticeyi vermemişken onunla hemen hemen aynı mahiyette olan bu kanun kabul edilemezdi. İstanbul Mebusu Kozmide Pandelaki Efendi ise söz konusu kanunun Kanun-ı Esasiye aykırı olduğunu iddia etti. Onun kanuna dair temel itirazlarından biri, kurulması öngörülen "istitlaat komisyonları"ydı ki, o bu komisyonu adeta yeni bir "hafiye komisyonu"na benzeterek *memlekette Meşrutiyet'in payidar olması* için kanunun reddini istedi. Yine Konya Mebusu Zeynelabidin Efendi de kanunu usûl yönünden anayasaya aykırı bulmuştu.⁸⁵²

Kanuna muhalefet eden İstanbul Mebusu Kirkor Zöhrab Efendi ise idare-i örfiyenin ihtilal çıkması durumunda kabul edilebileceğini, bu kanunun suistimale açık olduğunu, yalnız *Aydın Vilayetinde -Çakırcalı'yı kastederek- gayet cesur, gayet metin ve müdebbir bir haydut var* diye idare-i örfiye uygulanamayacağını belirterek ve bunun acizlik olacağını ileri sürerek, idare-i örfiye ilan edilmesine karşı çıktı.⁸⁵³

Kanuna muhalefet edenlerden biri de Selanik Mebusu Hristo Dalçef Efendi'ydı. Ona göre, istibdat devrinde eşkıyalığın ortaya çıkmasının sebebi, devlette adaletin layıkıyla yerine getirilememesi ve bilcümle anasır-ı Osmaniyenin siyasi ve medeni hürriyetten yoksun bırakılmasıydı. Oysaki meşrutiyet devrinde adaletin layıkıyla yerine getirilip muhtelif unsurlar siyasi hürriyete malik olacağı için ihtilal ve şekavetin ortadan kalkacağı tabii idi. Bu nedenle o, Meşrutiyet idaresine aykırı gördüğü kanunun reddini talep etti.⁸⁵⁴

Bu eleştiriler karşısında idare-i örfiyenin ilanını savunan Dâhiliye Nazırı Talat Bey, Men-i Şekavet Kanunu'nun uygulamaya konulduğunda, Çakırcalı da dâhil

⁸⁵⁰ MMZC, Devre I, C. 2, İçtima Senesi, 2 İnikat 33, 19 Kânunusani 1325/1 Şubat 1910, s. 60.

⁸⁵¹ Dâhiliye Encümeninin Esbab-ı Mucibe Layihasıyla Meclis-i Mebusan'a sunulan kanun layihasının metni için bkz: MMZC, Devre I, C. 4, İçtima Senesi, 2 İnikat 74, 5 Nisan 1326/18 Nisan 1911, Ekler kısmında s.1-11.

⁸⁵² MMZC, Devre I, C. 4, İçtima Senesi, 2 İnikat 74, 5 Nisan 1326/18 Nisan 1910, s. 194-198.

⁸⁵³ MMZC, Devre I, C. 4, İçtima Senesi, 2 İnikat 74, 5 Nisan 1326/18 Nisan 1910, s. 198-201.

⁸⁵⁴ MMZC, Devre I, C. 4, İçtima Senesi, 2 İnikat 74, 5 Nisan 1326/18 Nisan 1910, s. 204-205.

olmak üzere Aydın vilayetinde, on beşten fazla eşkıya çetesi olduğunu, İzmir'in merkezindeki birtakım ahalinin dahi kasaba kenarında bulunan evlerinde oturmaya cesaret edemediğini belirtti. Dâhiliye Nazırına göre bu kanunlardan çok büyük fayda sağlanmış ve Aydın vilayetinde, Çakırcalı'dan başka çete kalmamıştı. Ayrıca idare-i örfiye ilanı hiçbir şekilde anayasaya da aykırı değildi. Nazır, çeşitli ülkelerden de örnekler vererek idare-i örfiyenin sadece siyasi mahiyetteki olaylarda değil, birçok olağanüstü durumlarda da ilan edilebileceğini savundu.⁸⁵⁵

Kanunun lehinde söz alan bir diğer isim ise Saruhan (Manisa) Mebusu Ali Haydar Bey'di. O, daha önce uygulamaya konulan Çeteler Kanunu sayesinde Rumeli'de asayişin sağlanarak ecnebilerin fikirlerinin Osmanlı aleyhine olmasına sebep olan eşkıya çetelerinin ortadan kaldırıldığını belirtti. Ona göre Çeteler Kanunu'nun düzeltilmesinden ibaret olan İdare-i Örfiye Kanunu'nun aleyhinde söz söylemek, eşkıyaları cesaretlendirmek ve vatanın gözyaşlarını akıtmaktan başka bir şeye yaramayacaktı. Ali Haydar Bey, kanunun kabulüne karşı çıkanları sert bir şekilde eleştirerek bu kanunun çıkarılmasından ancak eşkıyaların ve onlara yataklık edenlerin rahatsız olması gerektiğini, neden Meclisteki mebusların da bu kanuna muhalefet ettiğini soruyordu. O, konuşmasının devamında Çeteler Kanunu sayesinde "*Rumeli'de eşkıyanın kökünü kurutan, Aydın vilâyetinde Tekelioğlu Çetesi, vesair diğer çeteleri babalarıyla akrabalarına kavuşturan ve Çakırcalı Efemizide kara deliğe sokan, bu Çeteler Kanunudur. Onun için rica ederim; bu kanun aleyhinde söz söylemeyelim.*" diyerek, ısrarla kanunun kabul edilmesini istedi.⁸⁵⁶

Yapılan sert tartışmaların ardından İdare-i Örfiye Kanun Layihası, o gün oylamaya geçilmeden müzakerelere ara verildi. Bundan sonra idare-i örfiye kanun layihası *Meclisin vaktinin uygun olmayışı nedeniyle* ertelenmek zorunda kaldı ve bir daha Meclis gündemine alınmadı.⁸⁵⁷ Bununla birlikte Men-i Şekavet ve Çeteler Kanunu'nun uygulanmasından kaynaklanan sorunları çözmek amacıyla Dâhiliye Nezareti 13 Temmuz 1910'da, Sadareten söz konusu kanun layihasının Meclisin

⁸⁵⁵ MMZC, Devre I, C. 4, İçtima Senesi, 2 İnikat 74, 5 Nisan 1326/18 Nisan 1910, s. 202-204.

⁸⁵⁶ MMZC, Devre I, C. 4, İçtima Senesi, 2 İnikat 74, 5 Nisan 1326/18 Nisan 1910, s. 205-206.

⁸⁵⁷ BOA, BEO, 3802/285130, (Sadareten Adliye, Harbiye ve Dâhiliye Nezaretlerine gönderilen 26Ağustos 1326/8 Eylül 1910 tarihli yazı.)

onayından geçmeksizin uygulamaya konulmasını talep etti.⁸⁵⁸ Bundan sonra ise 1 Eylül 1910 tarihinde hükümetin idare-i örfiyeyi gerektirecek bir durum olması halinde nasıl uygulanacağına dair bir kararname çıkarıldı.⁸⁵⁹ Söz konusu kararnameyi Sadaretin de uygun görmesinin ardından 28 Eylül 1910 tarihinde irade çıkarılarak, Rumeli’de uygulanan Çeteler Kanunu ile Aydın vilayetinde uygulanan Men-i Şekavet Kanunu’nun yerine geçmek üzere idare-i örfiye ilan edildi.⁸⁶⁰ Böylece Aydın vilayetinde sıkıyönetim dönemi başlamış oldu.

Altı bölüm ve yirmi altı maddeden oluşan İdare-i Örfiye Kararnamesi, pek çok açıdan Men-i Şekavet Kanunu’na benzemektedir. Kanunun genel hükümlerini düzenleyen birinci bölümde, takip müfrezelerinin nasıl teşkil edileceği ve görevleri tespit ediliyordu. İdare-i Örfiye Kararnamesi’nde Men-i Şekavet Kanunu’ndan farklı olarak ilk dikkat çeken özellik “istitlâ” yani araştırma komisyonlarıyla heyet-i tahkikiyelerin kurulmasının ön görülmüş olmasıydı. Her iki komisyonun da nasıl kurulacağı, görev ve yetkileri ikinci bölümde belirtilmişti. Üçüncü bölümde, köy ve takip mahallerinin nasıl muhafaza edileceği ve köy bekçilerinin istihdamına ait bilgilere yer verilmişti. Eşkıyanın yakalanmasında köy bekçisi, muhtarı, ihtiyar meclisi azalarıyla ahaliye yüklenen vazifeler hemen hemen Men-i Şekavet Kanunu’yla aynıydı ve dördüncü bölümde beş madde halinde sıralanmıştı. Beşinci bölümde ise eşkıyalar ile bunlara yardım ve yataklık edenlerin çarptırılacakları cezalar belirtilmişti. Altıncı ve son bölümde de divan-ı harplerin kuruluş ve çalışma ilkeleri tespit edilmişti.

İdare-i Örfiye Kararnamesi’ne dayanılarak ilk yapılan icraatlardan biri, birçok şikâyete sebep olan ve Men-i Şekavet Kanunu’na istinaden sürgüne gönderilen eşkıya yakınlarının sürgün hayatına son vermek oldu. Çünkü söz konusu kararnameye sürgünlere dair bir madde konulmamıştı. Böylece Selanik’te sürgünde bulunan eşkıya ailelerinin memleketlerine dönmelerine müsaade edildi.

---

⁸⁵⁸ BOA, DH.İD.,112-2/24, (Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 30 Haziran 1326/13 Temmuz 1910 tarihli yazı.)

⁸⁵⁹ İdare-i Örfiye Kanunu’nun tam metni için bkz. **Düstur**, Tertib-i Sani, C.II, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet, 1330, s.668-674; Söz konusu kararnamenin İzmir gazetelerinde neşri için ayrıca bkz: “İdare-i Örfiye Zeyli”, **Ahenk**, 11 Teşrinievvel 1326/ 26 Ekim 1910, s.3; “İdare-i Örfiye Zeyli”, **Köylü**, s. 1-2.

⁸⁶⁰ BOA, BEO, 3802/285130, (Sadareten Adliye, Harbiye ve Dâhiliye Nezaretlerine gönderilen 26Ağustos 1326/8 Eylül 1910 tarihli yazı ve Sadareten Adliye, Harbiye, Dâhiliye Nezaretlerine gönderilen 15 Eylül 1326/28 Eylül 1910 tarihli yazı.)

İdare-i örfiyyenin getirdiği en önemli yenilik, oldukça geniş yetkilerle donatılan bir “İstitlâ’ Komisyonu”yla “Heyet-i Tahkika”nın kurulmasının öngörülmesiydi. Buna göre eşkıyalık olaylarına ve takip işlerine vakıf olan mülkî ve askerî memurlardan üç kişiden oluşacak ve doğrudan doğruya valiye bağlı olmak üzere birer İstitlâ’ Komisyonu kurulacaktı (Madde 5). İstitlâ Komisyonlarının başlıca görevi “erbab-ı ihtilâl ve çeteler” hakkında bilgi toplamak, gerekmesi durumunda vilayetin içinde ve dışında dolaşarak takip müfrezelerini teftiş etmek, eşkıyanın geçit yerlerinde olan köylerin korunmasını sağlamak, takip kuvvetlerini lüzum ve ihtiyaca binaen sevk edip gerekli istihbarat vasıtalarını temin etmek, verilecek nakdî mükâfatın miktarını ve ne şekilde kullanılacağını tespit etmek, vilayetten veya takip kuvvetlerinden havale edilecek meselelere dair gerekli incelemelerde bulunmak ve zanlılar hakkındaki ilk soruşturmayı divan-ı harpler nezdindeki heyet-i tahkikiyelere sunmaktı.⁸⁶¹ Bu doğrultuda Aydın vilayetinde İdare-i Örfiye uygulanmaya başlandığında yapılan ilk işlerden biri, söz konusu komisyonların kurulması oldu.⁸⁶²

Ekim 1910’da kurulan İstitlâ Komisyonunun başkanlığına Eşkîya Takip Kumandan Muavini Nasuhi Paşa tayin edildi⁸⁶³ ve ilerleyen süreçte komisyona çeşitli üyeler atandı.⁸⁶⁴ Fakat söz konusu komisyon hiçbir zaman tam olarak faaliyete geçirilemedi. Çünkü komisyonun aldığı bazı kararlar uygulanmadığı gibi komisyonun başkanlığını yapan Nasuhi Paşa’nın talep ettiği para da gönderilmedi. Nasuhi Paşa, mevcut şartlar altında komisyonun işlemeyeceğini düşündüğü için komisyon başkanlığından çekildi.⁸⁶⁵ İzmir’de kurulan divan-ı harbin kaldırılması kararının ardından söz konusu komisyondan bir fayda sağlanamayacağı gerekçesiyle büyük yetkilerle donatılmış olan bu komisyon Ocak 1911’de kaldırıldı.⁸⁶⁶

⁸⁶¹ Bkz: **MMZC**, Devre I, C. 4, İçtima Senesi, 2 İnikat 74, 5 Nisan 1326/18 Nisan 1911. Ekler kısmında s. 1-11.

⁸⁶² Bu konuda yapılan ilk çalışmalar ve tayinler için bkz: **BOA**, DH.H.,14-1/3.

⁸⁶³ **BOA**, DH.H.,14-2/01, (Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 21 Eylül 1326/ 4 Ekim 1910 tarihli yazı.)

⁸⁶⁴ Söz konusu komisyona yapılan atamalar için bkz. **BOA**, DH.H.,14-2/-01; Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 13 Kanunusani 1326/26 Ocak 1911 tarihli yazı ve Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 16 Kanunusani 1326/ 29 Ocak 1910 tarihli yazı.)

⁸⁶⁵ **BOA**, DH.H., 14-1/14 (Takip Kumandan Muavini Miralay Nasuhi Bey tarafından 27 Kanunuevvel 1326/8 Ocak 1911 tarihinde Aydın Valiliğine yazılan müzekkerenin sureti.)

⁸⁶⁶ **BOA**, DH.H., 14-1/14 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 13 Kanunusani 1326/26 Ocak 1911 tarihli yazının müsveddesi.; **BOA**, DH.H., 14-2/01, (Sadarete gönderilen 26 Kanunusani 1326/8 Şubat 1911 tarihli yazı.)

I.2.10. Nazım Paşa'nın Valiliği ve Eşkıyalığı Önlemeye Yönelik Teşebbüsler

Vali Mahmud Muhtar Paşa'nın yerine tayin edilen Nazım Paşa, Meşrutiyet sonrasında Aydın vilayetine atanan altıncı valiydi. Valinin İzmir'e gelip göreve başlamasından birkaç gün önce vilayette oldukça ilginç bir soygun hadisesi yaşandı. 26 Ekim 1910'da, Salihli'de Maarif Dairesinin kasası açılarak içindeki dört-beş bin kuruş çalınmıştı. Soygunun ardından Maarif Sandık Emni Ruşen Efendi'nin kapısına Çakırcalı Mehmed Efe imzasıyla bir tehdit mektubu da bırakılmıştı. Ruşen Efendi ifadesinde, bunun ilk tehdit mektubu olmadığını ve bir süre önce Çakırcalı'nın kendisine bir tehdit mektubu daha gönderdiğini fakat bunu kimseye haber vermediğini belirtmişti. Buna karşın Çakırcalı'nın bu kadar az paraya *tenezzül ederek* Salihli merkezindeki bir kasayı soymayacağı düşünülmüştü. Ayrıca kasanın kırılmadan, açılarak soyulması ve Ruşen Efendi'nin adının daha önce de hırsızlık olaylarına karışması nedeniyle soygun işinde ondan ve bir arkadaşından şüphelenilmekteydi. Çakırcalı'ya atfedilen tehdit mektuplarının ikisine de bir kurşun resmi çizilmişti. Bunun nedeni ise eşkıyaların tehditlerine daha fazla şiddet vermek için mektuplarında böyle kurşun ve fişek resmi yapmalarının adet olmasıydı.⁸⁶⁷

Çakırcalı'ya atfedilen ilk tehdit mektubu şu şekildeydi:

“Edepsiz Ruşen

Biz on üç kişiyiz. Bir haftadır senin peşindeyiz. Senin yüzünden ortalık karıştı. Sana on gün kadar müsaade. Kimseye haber vermeden Maariften istifa et, çekil. Şayet etmeyecek olursan aşağıdaki resme⁸⁶⁸ iyi bak o kurşun ile seni vuracağız. İşte kimseye söyleme hemen istifayı ver çekil. Sonra karışmayız ha! Gittiğin gündür. Sana ne ziyan gelecekse büyüklerin birinin sözüyle gelir. İşinden çekil. Sonra dağa kaldıracığım. İyi düşün sonra kim olduğumu anla. Gelecek ziyanın kimden olduğunu sonra anlarsın.

Mehmed Efe”

Hırsızlığın yapıldığı gece Ruşen Efendi'nin kapısının önüne bırakılan ikinci tehdit mektubu ise şu şekildeydi:

“Ne güzel kasayı açtı deyyanı? ....kerim

Pu ...çocuk.

⁸⁶⁷ “Maarif Kasası Açıldı”, **Ahenk**, 15 Teşrinievvel 1326/28 Ekim 1910, s.3.

⁸⁶⁸ Mektuba çizilmiş kurşun resmi.

Geçen gece memleketinizde ziyan yapacağım, fukarasınız bu ziyandan bir zarar gelmesin, maarif işinden çekil, dağa kaldıracağım, öldüreceğim diye arkadaşım Küçük Zeybek Ali ile bir mektup gönderdim; niçin aldırmadınız? Yoksa memleketinizde on beş asker var onlara mı güveniyorsunuz. Yoksa evinizin önündeki kavaklıkta on beş asker değil beş bin asker olsa yine sizin yattığınız yerde hepinizi parça parça ederek köpeklere atarım. Ben uzak yerde değilim. Kazanızda iki saat yerde oturuyorum. Yoksa beni şimdiye kadar avlayamadınız mı? İşte ben bu akşam on üç arkadaş ile saat altıda kazanıza gelerek Topal... gibi...lerin eli altında bulunan maarifin kasasını açıp paralarını alıp gideceğim. ...kerim pu...du. Askerinize haber ver de beni tutsunlar. Bak eğer bunu da ötede beride evvelki gibi boşboğazlık edecek olursanız sonra kendinize yatacak yer bulunuz. Ben size Çakırcı'nın ne Mehmed Efe olduğunu gösteririm. Ben paraları aldım. Allahdiyen karyesinin üstünde Bozdağ'ın boğaz içine gidiyorum. Kendine güvenirsen askere haber ver de gelsinler. ...kerim kerhanecileri ses çıkarmaz.

*Mehmed Efe*⁸⁶⁹

Söz konusu kasa soygun işinde büyük olasılıkla Çakırcalı'nın herhangi bir müdahalesi yoktu ve birçok kişi onun namını kullanarak bu tip olaylara girişmeye bundan sonra da devam etti. Çakırcalı çetesi son vukuatlardan sonra her zaman olduğu gibi izini kaybettirmiş fakat gazeteler onu gündemden hiç düşürmemişti. Zira vilayetin en önemli sorunu asayişsizlik ve doğal olarak Çakırcalı olarak görülmekteydi. Bu açıdan yeni Aydın Valisi'ni bekleyen pek çok sorunun en önemlisi Çakırcalı meselesiydi. Nitekim Nazım Paşa daha göreve başlamadan İzmir gazeteleri validen bu husustaki beklentilerini sıralamaya başlamıştı bile. *Köylü* gazetesi Nazım Paşa'nın Aydın Valiliğini kabul etmekle çok ağır bir yüke omuz verdiğini belirterek ondan öncelikli beklentilerinin eşkıyanın ortadan kaldırılarak asayişin temin edilmesi olduğunu ifade etmekteydi. *Köylü*, eşkıyalık belası yüzünden vilayetin iktisadî yaşamının gördüğü zararı anlatarak sözü Çakırcalı'ya getirip, “*Aydın vilayetinde şekavet denilince Çakırcalı'yı hatıra getirmemek değil bizim için hatta bir Japonyalı, bir Amerikalı için bile kabil değildir.*” diyerek eşkıyalık sorununun aslında Çakırcalı sorunu olduğunu vurgulamaktaydı.⁸⁷⁰

Daha önce Zaptiye Nazırlığı yapan ve bu görevde gösterdiği başarıdan dolayı özellikle Çakırcalı Mehmed Efe'yi ortadan kaldırmak için Aydın Valiliğine tayin edilen Nazım Paşa,⁸⁷¹ 29 Kasım 1910'da İzmir'e gelerek göreve başladı.⁸⁷² Yeni valinin eşkıyalık sorunu hakkında daha önceden araştırma yaptığı ve sorunu çözmeye

⁸⁶⁹ “*Maarif Kasası Açıldı*”, **Ahenk**, 15 Teşrinievvel 1326/28 Ekim 1910, s.3.

⁸⁷⁰ “*Yeni Valimizden Beklediklerimiz: I Şekavet*”, **Köylü**, 17 Teşrinisani 1326/30 Kasım 1910, s. 1.

⁸⁷¹ Mehmed Ali Keskin, **İzmir Valileri (Kurtuluşa Kadar Aydın Valileri 1390-1992)**, s.70.

⁸⁷² **İttihad**, 16 Teşrinisani 1326/29 Kasım 1910, s.2; **Köylü**, 16 Teşrinisani 1326/29 Kasım 1910, s.2; “*Valimiz Geldi*”, **Köylü**, 17 Teşrinisani 1326/30 Kasım 1910, s.2.

kesin kararlı olduğu, göreve başladığı ilk gün vilayet konağında yaptığı konuşmadan da anlaşılıyordu. Söz konusu konuşmada o, senelerden beri yüzlerce mazlumun kanını dökerek ocaklar söndürmeye devam eden eşkıyanın şimdiye kadar yakalanamamasının büyük üzüntüye yol açtığı kadar hayret verici olduğunu belirtti. Bir müddetten beri vilayette eşkıyalık yapan “haydutların” sayısının on-on beş kişiden ibaret olduğunu vurgulayan Vali, eşkıyanın yakalanamamasına köylülerin yardımlarını ve diğer bazı sebepleri gerekçe göstererek bunun kabul edilemez olduğunu ifade etti. Nazım Paşa, idare-i örfinin ilan edilmiş olmasının verdiği rahatlıkla da olsa gerek, çok sert tedbirler alacağını belirtiyordu. O, eğer köylülerin para karşılığında eşkıyaya yataklık ettikleri doğruysa “o köylüler vatanın en büyük hainleri, selamet-i umumiyenin düşmanları olacakları için” söz konusu köylüler hakkında kanuni takibat yapılacağını söylüyordu. Vali’nin eşkıyaya yataklık yapan köylüler için uygun gördüğü muamele, bununla da sınırlı değildi. Halkın çoğunluğunun menfaati için azınlığın zararının doğal görülebileceğini belirten Nazım Paşa, eşkıyaları ortadan kaldırmak için olağanüstü tedbirlere başvuracağını, bu doğrultuda eşkıyaya yataklık yapan köylüleri vilayet haritasından bir anda yok edeceğini, onların vücutlarını ortadan kaldıracak acı veren tedbirlerin uygulanmasında mecburiyet olduğunu söyledi. O, yine aynı konuşmasında eşkıya hamisi köylülerin akıllarını başlarına almaları lazım geleceğini, ilk ve son defa olarak ihtar ettiğini dile getirerek⁸⁷³ köylülere gözdağı verdi.

Yukarıdaki konuşmasından da anlaşılacağı üzere selefleri gibi Vali Nazım Paşa da köylüleri eşkıyalık sorununda potansiyel suçlu olarak görüyor ve devletin bu işte bir kabahati olabileceğine dair hiçbir atıfta bulunmuyordu. Sıkıyönetim rejiminin köylü üzerine kuracağı baskı bir yana valinin eşkıyaya yataklık yapan köylüleri vilayet haritasından silmekten, vücutlarını ortadan kaldırmaktan bahsetmesi ise bundan sonraki süreçte köylüleri zor günlerin beklediğini işaret ediyordu.

Köylü gazetesi valinin bu konuşması üzerine iki makale yayımlayarak onun köylülere dair tutumunu eleştirdi. Gazete, Çakırcalı’nın yakalanamamasına köylünün yardımlarını gerekçe gösterip bu bahanenin arkasına sığınmanın doğru olmayacağını, zira Çakırcalı’nın ele geçirilememesinde köylünün hiçbir kabahatinin olmadığını

---

⁸⁷³ “Vali-i Vilayet Nazım Paşa Hazretleri”, **İttihad**, 17 Teşrinisani 1326/30 Kasım 1910, s.2.

yazıyordu. Gazeteye göre köylünün bu meselede hükümete yardımcı olmamasının sebebi, yine hükümetin yanlışlarıydı. Çünkü eskiden köylü hükümetten kahr ve işkence görmüş; hükümet, halka ve Çakırcalı'ya bin bedel zulmetmişti. Meşrutiyet Dönemi'nde de bu zulümler yarı yarıya dahi azalmamıştı. Bu nedenle ahali ne kadar cahil, ne kadar ümmi olursa olsun, hiçbir zaman kendini yıkan ve üzenlerle dost olamazdı. Zira köylü, ne Çakırcalı'nın ne de hükümetin dostu değildi. Ayrıca hükümet kendine yardımcı olan köylüleri korumaktan da acizdi ve Çakırcalı'nın yalnızca köylülerden değil hükümet memurlarından da arka bulduğu iddia edilmekteydi. Gazete, ayrıca Vali'nin konuşmasında devlet görevlilerinin yaptığı yanlışlardan ve yanlış takip usûllerinden hiç bahsetmeyerek bütün kabahati köylülere yüklemesini eleştirdi.⁸⁷⁴

Bir yandan köylülere gözdağı veren Vali Paşa, diğer yandan da işi en başından sıkı tutmak için devlet memurlarını da asayişin sağlanması hususunda lakayt davranmamaları için uyardı. Nitekim o, 5 Aralık 1910'da vilayete bağlı idarî birimlere çektiği bir telgrafla, mülkiye memurlarının öncelikli görevlerinin emniyet ve asayişin muhafazası olduğunu hatırlattı. Vali, söz konusu telgrafında, Aydın vilayetindeki bazı memurlar tarafından eşkıya takibiyle görevli bir askeri müfreze bulunması nedeniyle inzibat vazifesinin pek de önemsenmediğinin haber alındığını belirtmekteydi. Emri altındaki bütün memurları ihtar eden Vali, herhangi bir kaza ya da sancakta eşkıyalık olayı görülüp de bunlar soruşturulup yakalanmazsa, mutasarrıf ve kaymakamlarla birlikte diğer ilgililerin de sorumlu olacağını söylemekteydi.⁸⁷⁵

Yukarıda da değindiğimiz gibi yeni vali Nazım Paşa, Çakırcalı çetesini ortadan kaldırıp seleflerinin yapamadığını başarma hususunda oldukça kararlıydı. Zira o, bu sorunu çözmesi için özel olarak valilik vazifesine getirilmişti. Vali, yaptığı açıklamalar ve mülkî amirlere gönderdiği telgraflarla bu konudaki kararlılığını gösterirken, Eşkıya Takip Kumandanı Ali Paşa ile onun yardımcılığına getirilen Nasuhi Bey ise rapor üstüne rapor düzenleyerek Çakırcalı'yı ortadan kaldırıp vilayetin şekavet sorununa bir nihayet vermek için türlü çözüm önerileri sunup buna

⁸⁷⁴ "Vali Paşa'nın Nutku", *Köylü*, 18 Teşrinisani 1326/1 Aralık 1910, s.2; "Yeni Valimizden Beklediklerimiz: I Şekavet", *Köylü*, 17 Teşrinisani 1326/30 Kasım 1910, s.1.

⁸⁷⁵ **BOA**, DH.H., 14-1/14 (Aydın Valiliğinden vilayet mülhakatına gönderilen 22 Teşrinisani 1326/5 Aralık 1910 tarihli yazı.); **Ahenk**, 23 Teşrinisani 1326/6 Aralık 1910, s.3; **İttihad**, 23 Teşrinisani 1326/6 Aralık 1910, s.2.

mukabil isteklerde bulunuyordu. Örneğin Nasuhi Bey tarafından Aydın Valisi Nazım Paşa'ya sunulan 18 Aralık 1910 tarihli oldukça ayrıntılı hazırlanan raporda, vilayetin şekavet ateşinin söndürülmesinin “şaki-i hunhar” Çakırcalı çetesinin ortadan kaldırılmasına bağlı olduğu bildirildi. Nasuhi Bey'e göre Çakırcalı çetesini mevcut bütün kuvvetleri sevk ederek ortadan kaldırmak imkân dâhilinde olsa bile yedi kişilik bir çete için bu kadar fazla kuvvet sevk edilmesi kamuoyunun tepkisini çekebilirdi.

Eşkîya takibinde şimdiye kadar, alınan bunca tedbirlere rağmen, başarı sağlanamamasını ahalinin hükümete yardımcı olmamasına bağlayan Nasuhi Bey, eşkıya ile ilişkileri bakımından ahaliyi üçe ayırmaktaydı. Ahalinin bir kısmı doğrudan doğruya eşkıya ile münasebette bulunarak onları daima himaye etmekteydi. İkinci kısım ahali ise eşkıyayı ihbar ederek hükümetle işbirliğine gitmekte fakat yeterince korunmadığı için eşkıya tarafından öldürülmekteydi. Ahalinin üçüncü kısmı da alelade insanlardan oluşmaktaydı ve bu zavallılar, hiçbir şeyden haberi olmadığı halde eşkıyadan çekindikleri için susmaktaydı. Bu insanlar hamiyetsizlikle suçlanıyor, eşkıyayı ihbar etmeleri için görevliler tarafından sıkıştırılıyor ve bazı kanundışı muamelelere maruz bırakılıyordu. Hâlbuki işin aslı böyle değildi. Çünkü eşkıyalık yüzünden ziraat ve ticaretleri zarara uğrayan hamiyet sahibi bu insanlar, sadece hükümet ile kendi menfaatlerinin ortak olduğunu anlayacak durumda olmadıkları için hükümete hizmet etmiyordu. Bu nedenle öncelikle bu insanlara hükümetle ahalinin aynı şeye hizmet ettiklerinin anlatılması gerekirdi ki, bu da lafla değil onları görevlendirmekle mümkün olabilirdi. Şöyle ki: Eşkîyalık olaylarının görüldüğü yerlerde köylerin en güvenilir ve askerlik görmüş ahalisinden, köyün büyüklük ve nüfusuna göre, on ila otuz kişilik gruplar oluşturularak bunlar silahlandırılmalıydı. Eşkîyalık yapılan alanda bu iş için uygun köylerin sayısı dört yüze yakın olduğu için, beş bin martın ile yirmi beş bin fişeğin Harbiye Nezaretinden alınarak köylülere hemen dağıtılması gerekmektedir.⁸⁷⁶

Nasuhi Bey, yukarıda sıraladığı tedbirlere ilave olarak şekavet sorununu çözmek ve bundan sonra da vilayette tekrar eşkıya çetelerinin türemesini önlemek için eşkıyanın en fazla gelip geçtiği ve onun “gedik” şeklinde tanımladığı geçit noktalarına on dört jandarma karakolu inşa edilmesi teklif etti. Nasuhi Bey söz

---

⁸⁷⁶BOA, DH.H., 14-1/14 (Takip Kumandan Muavini ve İstilaat Komisyonu Reisi Ahmed Nasuhi Bey tarafından Aydın Valiliğine sunulan 5 Kânunuevvel 326/18 Aralık 1910 tarihli rapor.)

konusu yazısında karakolların nereye yapılması gerektiğini tek tek sıralarken⁸⁷⁷ planlarını da sundu. Onun bu teklifi Takip Kumandanı Ali Paşa tarafından da uygun görülerek karakolların inşasına harcanacak paranın gönderilmesi için teşebbüste bulunulması, validen talep edildi.⁸⁷⁸ Ali Paşa, söz konusu karakolların inşasının ilkbaharın girişinde başlatılmasını istiyordu. Zira ona göre bu karakollar, yalnızca Çakırcalı çetesinin ortadan kaldırılması için değil vilayetin asayişinin devamı ve eşkıyalığın ortadan kaldırılması için de gerekliydi. Bu nedenle ahaliyi sürekli gözlem altında tutmak gerekiyordu ki, bunun için de söz konusu karakollara ihtiyaç vardı.⁸⁷⁹

Karakolların inşası için Dâhiliye ve Harbiye nezaretleri, Jandarma Umum Kumandanlığı ile Aydın valiliği arasında birçok yazışma yapılmış⁸⁸⁰ ve neticede Umum Jandarma Kumandanlığınca toplam maliyeti 2.000 lirayı bulan⁸⁸¹ karakollardan 12'sinin yapımı ileride jandarmanın bunlardan istifade edemeyeceği gerekçesiyle gereksiz görülmüştü. Ayrıca bütçede bunların inşası için yeterli para olmadığı belirtilmişti.⁸⁸² Böylece gerek valinin gerekse takip kumandanı ve muavininin eşkıyalık sorununu çözmek için bel bağladığı bir proje daha uygulanamadan rafa kaldırılmış oldu.

Eşkıyalık sorununun çözümü açısından jandarmanın nitelik ve niceliği hayati öneme sahipti. Çünkü kırsalda asayişin sağlanmasından ve doğal olarak eşkıyalık

---

⁸⁷⁷Söz konusu karakolların şuralara yapılması talep edilmekteydi: 1. Ovacık gediğine: Nif kazası ile Bayındır kazası arasında, 2. Alanköyü gediğine: Parsa nahiyesiyle Bayındır kazası arasında, 3. Dağmarmarası gediğine: Kasaba kazasıyla Bayındır kazası arasında, 4. Huru(?) gediğine: Kasaba kazasıyla Bayındır kazası arasında, 5. Kesenev gediğine: Kasaba kazasıyla Ödemiş kazası arasında, 6. Karakoyun gediğine: Kasaba kazasıyla Ödemiş kazası arasında, 7. Çavuşdağı gediği: Salihli kazasıyla Ödemiş kazası arasında, 8. Dağmarmarası ile Ovacık arasındaki gediğe, 9. Keles'den Alaşehir derbendi arasındaki gediğe, 10. Saarıcaovaya Aşacık gediği: Alaşehir ile Ödemiş arasında, 11 Durnalı gediğine: Nazilli kazası ile Ödemiş kazası arasında, 12. Alimbeğ-Dağovacığ gediğine: Balyanbolu üstünde Ödemiş'te, 13. Kikre gediğine: Bademiye cihetinde Ödemiş kazası dâhilinde. Bkz: **BOA**, DH.H., 14-1/14, (Kuvve-i Takibiye Kumandan Muavini Erkan-ı Harp Miralay Ahmed Nahuhi Bey tarafından Aydın Valiliğine sunulan yazının sureti.)

⁸⁷⁸ **BOA**, DH.H.,14-1/14, (Aydın Vilayeti Kuvve-i Takibiye Kumandanı Ferik Ali Paşa tarafından 26 Kânunuevvel 1326/9 Ocak 1911 tarihinde Aydın Valisine gönderilen yazı.)

⁸⁷⁹ **BOA**, DH.H.,14-1/14, Aydın Vilayeti Takip Kumandanı Ferik Ali Paşa tarafından Aydın Valiliğine gönderilen 5 Kanunusani 1326/18 Ocak 1911 tarihli rapor.)

⁸⁸⁰ Söz konusu yazışmalar için bkz: **BOA**, DH.H., 14-1/14, (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 13 Kanunusani 1326/26 Ocak 1911 tarihli yazının müsveddesi.; Dahiliye Nezareti tarafından Aydın Vilayetine gönderilen 3 Şubat 1326/16 Şubat 1911 tarihli yazı; Aydın Valisi tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 16 Şubat 1326/1 Mart 1911 tarihli yazı; Dahiliye Nezaretinden 16 Şubat 1326/11 Mart 1911 tarihinde Harbiye Nezaretine gönderilen yazı.)

⁸⁸¹ **BOA**, DH.H., 14/2-01, Dâhiliye Nezaretinden Aydın Vilayetine gönderilen 3 Şubat 1326/16 Şubat 1911 tarihli yazı.)

⁸⁸² **BOA**, DH.H., 14/2-01, (Umum Jandarma Kumandanlığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 13 Nisan 1327/ 26 Nisan 1911 tarihli yazı.)

olaylarının önlenmesinden jandarma sorumluydu. Olağanüstü durumlarda, Harbiye Nezaretinin onayı alınarak, nizamiye askerleri eşkıya takibine sevk edilebilmekle birlikte, bu geçici bir çözümdü. Ayrıca eşkıya takibi için teşkil edilen başıbozuk çetelerden de istenilen netice alınamamıştı. Bu nedenle Aydın Valisi defalarca jandarma sayısının azlığından şikâyet ederek bir an önce yeterli miktarda jandarma gönderilmesi için birçok kez Dâhiliye Nezaretine başvurmuşsa da⁸⁸³ İzmir Jandarma Mektebinden mezun olan seksen jandarmayla yetinilmesi cevabını almıştı.⁸⁸⁴ Fakat vilayetin jandarma ihtiyacını seksen kişiyle gidermek mümkün değildi.⁸⁸⁵

Jandarma sayısının azlığı yetmezmiş gibi bir de eşkıya takibiyle görevli askerlerin birçoğunun terhis edilmesiyle eşkıya takip işi iyice imkânsızlaşmıştı. Bunun üzerine Ali Paşa, 14 Aralık 1910'da vilayete yeni askerler sevk edilinceye kadar Jandarma Alay Kumandanlığından geçici de olsa jandarma talep etti. Alay Kumandanlığı tabur kumandanlıklarından jandarma sayılarına dair rapor istedi. Verilen raporlarda oldukça karamsar bir tablo çiziliyordu. Çünkü eşkıya takibi için yeni jandarma vermek bir yana mevcut jandarmalarla günlük işlerin bile yürütülmesinin mümkün olmadığı belirtilmişti. Sonuçta Jandarma Alay Kumandanlığınca jandarma ihtiyacına dair bir rapor hazırlanarak valiliğe sunuldu. Buna göre Aydın vilayetindeki jandarma teşkilatının silahlı nefer sayısı en az 2.305 olması gerekirken bu sayı 1.906'ya kadar düşmüştü ve bu kadar jandarmayla asayışı sağlamak mümkün değildi.⁸⁸⁶

Aydın Valisi, Jandarma Alay Kumandanlığının raporunu Dâhiliye Nezaretine ileterek eşkıyalık olaylarının önlenmesi için mutlaka yeterli miktarda jandarma

---

⁸⁸³ Söz konusu başvurulara dair bkz: **BOA**, DH.H., 14-1/25, Aydın Valisi tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 27 Teşrinisani 1326/10 Aralık 1910 tarihli yazı; Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 23 Kanunusani 1325/5 Şubat 1910) tarihli yazı; Dahiliye Nezaretinden Umum Jandarma Kumandanlığına gönderilen 13 Kanunuevvel 1326/26 Aralık 1910 tarihli yazı; Aydın Valisi tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 20 Kanunuevvel 1326/2 Ocak 1911 tarihli yazı.)

⁸⁸⁴ **BOA**, DH.H., 14-1/25, (Umum Jandarma Kumandanı tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 20 Kanunuevvel 1326/2 Ocak 1911 tarihli yazı; Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 29 Kanunusani 1326/11 Şubat 1911 tarihli yazı.)

⁸⁸⁵ **BOA**, DH.H., 14-1/14, (Takip Kumandanlığı Muavini ve İstilaat Komisyonu Reisi Ahmed Nasuhi imzasıyla 5 Kânunuevvel 1326/18 Aralık 1910 tarihinde Aydın vilayetine gönderilen yazı ve Aydın Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 29 Kanunuevvel 1326/11 Ocak 1910 tarihli yazı.)

⁸⁸⁶ **BOA**, DH.H.,14-1/14, (Aydın Jandarma Alay Komutanı tarafından Aydın Valiliğine Sunulan 25 Kanunusani 1326/7 Şubat 1911 tarihli yazı); Jandarma Alay Kumandanlığının ihtiyaç ve taleplerini gösteren bu minvaldeki bir diğer rapor için bkz: **BOA**, DH.H., 14-1/25, Aydın Valisi tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 27 Teşrinisani 1326/10 Aralık 1910 tarihli yazısı.)

gönderilmesi isteğini tekrar etti.⁸⁸⁷ Dâhiliye Nezareti, Aydın Valisinin taleplerini Harbiye Nezaretine iletip gerekli tedbirlerin biran önce alınması gerektiğini, zira vilayetin eşkıyalık yüzünden içine düştüğü vahim durum ve *Çakırcalı belası* yüzünden o bölgenin acınacak hale geldiğini, bunun da cemiyetin kalbini sızlattığını belirtti.⁸⁸⁸ Vali Nazım Paşa aylarca bıkmadan usanmadan nizamiye askeri ve jandarma talebini sürdürdü fakat istediği sonucu alamadı.⁸⁸⁹

Hükümetten istediği asker ve jandarmayı alamayan Takip Kumandanı Ali Paşa, mecburen geleneksel yöntemlere başvurarak Çakırcalı'nın yakalanması için başıbozuk çete istihdamına girişti ve *seyyar çeteler* oluşturulması gerektiğini Valiliğe bildirdi.⁸⁹⁰ Ali Paşa, Çakırcalı'nın takibi için seyyar çeteler kurulmasını istiyordu. Lakin onun bilgisi dışında zaten bir seyyar çete Çakırcalı'yı yakalamak için Aydın vilayetinde gezmekteydi. Şöyle ki, Dâhiliye ve Harbiye Nezaretlerinin isteği ve eski Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa'nın bilgisiyle, Çakırcalı'nın takibi için Mülazım Mustafa Kamil kumandasında gizli bir çete görevlendirilmişti. Fakat bundan ne yeni valinin ne de Takip Kumandanı Ali Paşa'nın haberi vardı. Daha 20 Nisan 1910'da Çakırcalı'yı ortadan kaldırmak için gönüllü olduğunu bildiren Mülazım Kamil Efendi'nin⁸⁹¹ Çerkes olması da dikkate alınmış ve onun Sivas'tan getirdiği 8-10 kişiden oluşan ve gizli görev yapacak bir çete kurmasına izin verilmişti.⁸⁹² Söz konusu Mustafa Kamil Efendi çetesi o kadar gizli tutulmuştu ki, yazışmalarını

---

⁸⁸⁷ **BOA**, DH.H., 14-1/14, (Aydın Valisi tarafından 26 Kânunusani 1326/8 Şubat 1911 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı.)

⁸⁸⁸ **BOA**, DH.H., 14 -1/14 (Dahiliye Nezaretinden 16 Şubat 1326/1 Mart 1911 tarihinde Harbiye Nezaretine gönderilen yazı.)

⁸⁸⁹ Aydın Valiliğinin jandarma ve asker talepleriyle bu taleplere verilen cevaplar için bkz: **BOA**, DH.H.,14-1/25, Dâhiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 14 Mart 326/27 Mart 1910 tarihli yazı; **BOA**, DH.H., 14-1/25 Harbiye Nazırı tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 15 Mayıs 1327/28 Mayıs 1911 tarihli yazı; Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 14 Haziran 1327/28 Haziran 1911 tarihli yazı; Aydın Valisi Nazım imzasıyla 16 Haziran 1327/29 Haziran 1911 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı; Aydın Valisi tarafından 18 Haziran 1327/1 Temmuz 1911 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı; Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 20 Haziran 1327/3 Temmuz 1911 tarihli yazı; Harbiye Nazırı tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 2 Temmuz 1327/15 Temmuz 1911 tarihli yazı.)

⁸⁹⁰ **BOA**, DH.H., 14-1/14, (Aydın Vilayeti Kuvve-i Takibiye Kumandanı Ferik Ali Paşa tarafından 26 Kânunuevvel 1326/9 Ocak 1911 tarihinde Aydın Valisine gönderilen yazı.)

⁸⁹¹ **BOA**, DH.H., 14/2, (Dördüncü Ordu Süvari 23. Alayın Üçüncü Bölüğü Mülazım-ı Sanisi Kamil Efendi tarafından 7 Nisan 1326/20 Nisan 1910 tarihinde Ordu Kumandanlığına gönderilen yazı.)

⁸⁹² Mustafa Kamil Bey'in kurduğu gizli çete ile ilgili yapılan yazışmalar için bkz: **BOA**, DH.H., 14-1/11, (Harbiye Nazırı tarafından 19 Haziran 1326/2 Temmuz 1910 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı; Aydın Valisi tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 27 Haziran 1326/10 Temmuz 1910 tarihli yazı; Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine 5 Temmuz 326/18 Temmuz 1910 tarihinde gönderilen yazı.)

doğrudan Dâhiliye Nezaretiyle yapmış ve hiçbir faaliyetinden vali ya da takip kumandanını haberdar etmemişti. Buna karşın Mustafa Kamil Efendi'nin Çakırcalı'nın hafiyelerinden olduğu iddiasıyla iki kişinin tutuklanmasını talep etmesi üzerine yapılan yazışmalar nedeniyle çete deşifre oldu.⁸⁹³ Mustafa Kamil Efendi çetesinin varlığından haberdar olan Eşkîya Takip Kumandanı Ali Paşa, bu durumdan rahatsızdı. O, 7 Ocak 1911'de Dâhiliye Nezaretine şifreli bir telgraf çekerek böyle bir çetenin varlığından ne kendinin ne de valiliğin haberi olmadığını, zaten nizamiye müfrezelerinden oluşan çetelerin takipte olduğunu ve bunların arasında yanlışlıkla çatışma çıkabileceğini belirtti. Ali Paşa, söz konusu telgrafında “*bu Kamil Efendi kimdir? Vazifesi nedir?*” diyerek açıklama istedi ve böyle gizli müfrezeler sevk olunacaksa görevden alınmasını talep etti.⁸⁹⁴ Artık çetenin açığa çıktığını ve bu gizli çeteden vali ve takip kumandanının rahatsız olduğunu anlayan Dâhiliye Nezareti, Kamil Efendi'den görevini gerektiği gibi yerine getirebilmek için vali ve takip kumandanıyla tanışıp müzakerelerde bulunularak, bundan sonra birlikte hareket edilmesini istedi⁸⁹⁵ ve Vali Nazım Paşa'ya da “gizli çetenin” mahiyeti hakkında bilgi verdi.⁸⁹⁶

Deşifre olan Mustafa Kamil Efendi çetesi, görev yaptığı süre içerisinde birçok sorunun çıkmasına da sebep oldu. Örneğin Manisa'nın köylerinde dolaşan bu sivil çete, eşkıya zannedilerek üzerlerine müfreze sevk edildi.⁸⁹⁷ Kamil Efendi çetesinin çıkardığı sorunlar bundan sonra da devam etmiş ve o, Çakırcalı'nın yakalanması adına hiçbir ilerleme kaydedemediği gibi sürekli parasızlıktan şikâyet etmişti. Dâhiliye Nezaretine birçok telgraf çeken Mustafa Kamil Efendi, bunlardan birinde maaşlarının ödenmediği için sefalet içinde olduklarını ve bu nedenle istifaya

---

⁸⁹³ Söz konusu yazışmalar için bkz: **BOA**, DH.H., 14-1/11, Saruhan Mutasarrıfı Mehmet Tevfik tarafından 23 Kanunuevvel 1326/5 Aralık 1910 tarihinde Aydın vilayetine gönderilen yazının sureti.; Takib-i Eşkîya Kumandanı Mustafa Kamil imzasıyla 22 Kanunuevvel 1326/4 Aralık 1910 tarihinde Saruhan Mutasarrıflığına gönderilen yazının sureti; Süvari Mülazımı Kamil İmzasıyla Dâhiliye Nezaretine gönderilen 23 Kanunuevvel 1326/5 Ocak 1911 tarihli şifrenin deşifresi.)

⁸⁹⁴ **BOA**, DH.H., 14-1/1, İzmir'de bulunan Takib-i Eşkîya Kumandanı Ali Paşa tarafından 25 Kânunuevvel 1326/7 Ocak 1911 tarihinde Dâhiliye Nezaretine yazılan şifre telgrafın sureti.)

⁸⁹⁵ **BOA**, DH.H., 14-1/1, (Dahiliye Nezaretinden Salihli'de Süvari Mülazımı Kamil Efendi'ye gönderilen 26 Kanunuevvel 1326/8 Ocak 1911 tarihli şifrenin sureti; Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 5 Kanunusani 1326/18 Ocak 1911 tarihli yazı.)

⁸⁹⁶ **BOA**, DH.H., 14-1/1, (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 26 Kanunuevvel 1326/8 Ocak 1911 tarihli şifrenin sureti.)

⁸⁹⁷ **BOA**, DH.H., 14-1/1, Saruhan Mutasarrıfı tarafından Aydın vilayetine gönderilen 25 Kânunusani 1326/7 Şubat 1911 tarihinde gönderilen yazı.)

mecbur kalacağını belirtti.⁸⁹⁸ Sürekli şikâyetlerde bulunup para talep eden Mustafa Kamil Efendi'nin görevine Mart 1911'de son verildi⁸⁹⁹ ve böylece büyük umutlarla girişilen “gizli çete” teşebbüsünden de hiçbir sonuç elde edilemedi.

Bir yandan doğrudan nezaretin görevlendirdiği Mustafa Kamil Efendi çetesi faaliyetlerdeyken diğer yandan Takip Kumandanı Ali Paşa tarafından da Çakırcalı'yı takip etmek üzere *Çakırcalı gibi adamlardan* iki çete kurulmuştu. Ali Paşa, söz konusu çetelerden oldukça umutluydu. Nitekim o, Dâhiliye Nezaretine çektiği 26 Aralık 1910 tarihli telgrafta eğer istenilen para verilirse şubat sonuna kadar Çakırcalı çetesinin imha edilmesinin kuvvetle muhtemel olduğunu bildirmişti.⁹⁰⁰ Bu çeteler de Çerkeslerle birlikte Çakırcalı'ya düşmanlığıyla tanınan Arnavudlardan kurulmuştu. Fakat onun kurduğu çeteler de faydadan çok zarar verdi. Çünkü söz konusu çeteler, sivil olarak ve başlarına buyruk bir şekilde gezmekte, rast geldikleri köy ve çiftliklere uğrayarak bazen eşkıya bazen de takip müfrezesi olduklarını söyleyip yatacak yer ve yiyecek talep etmekteydi. Onların bu hareketleri ise ahaliyi korkutmakta ve şikâyetlere sebep olmaktaydı.

Bu çetelerden biri olan ve özellikle de Manisa köylerinde sivil olarak gezen Arnavud Ahmed çetesinin yaptıklarına dair şikâyetler oldukça artmıştı. Bunun üzerine Manisa Mutasarrıfı Aydın Valisine başvurarak başıbozuk çetenin yaptığı usûlsüzlüklerden bahsedip Çakırcalı'nın ortadan kaldırılması için takip emrinin mülki memurların bilgisi dâhilinde, askeri kuvvetler veya seyyar jandarma müfrezelerine verilmesini talep etti.⁹⁰¹ Yapılan şikâyetlere rağmen hakkında hiçbir işlem yapılmayan Arnavud Ahmed, yaptığı usûlsüzlüklerin dozunu bir müddet sonra iyice artırmış, sarhoş olarak Ödemiş'te sağa sola sarkıntılık edip jandarma müfrezesine de ateş etmeye kalkınca tutuklanmıştı.⁹⁰²

---

⁸⁹⁸ BOA, DH.H., 14-1/1, Takip Memuru Kamil imzasıyla 6 Şubat 1326/19 Şubat 1910 tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen yazı; Mustafa Kamil Efendi'nin parasızlıktan şikâyetleri için ayrıca bkz: BOA, DH.H., 14-1/1, Takib-i Eşkıya Müfrezesi Komutanı Mülazım Kamil imzasıyla Dahiliye Nezaretine gönderilen 1 Mart 1327/14 Mart 1911 tarihli yazı.)

⁸⁹⁹ BOA, DH.H., 14-1/1, (Dâhiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine ve Aydın vilayetine gönderilen 13 Mart 1327/26 Mart 1911 tarihli yazı.)

⁹⁰⁰ BOA, DH.H., 14-1/11, (Aydın Kuvve-i Takibiye Kumandanlığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 13 Kanunuevvel 1326/26 Aralık 1910 tarihli şifreli telgrafın sureti.)

⁹⁰¹ BOA, DH.H., 14-1/11, (Saruhan Mutasarrıfı tarafından Aydın vilayetine gönderilen 25 Kânunusani 1326/7 Şubat 1911 tarihinde gönderilen yazı ve Aydın Valisi tarafından 1 Şubat 1326/14 Şubat 1911 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı.)

⁹⁰² Ahenk, 24 Şubat 1326/9 Mart 1911, s.2.

Başıbozuk çetelerin yaptıkları artık ahalinin canına tak etmişti. Çünkü bunlar çoğu zaman eşkıyadan da beter eşkıyalık yapmaktaydı. Nitekim *Mülhakat* gazetesinde 22 Mart 1911’de neşredilen “*Yine Başıbozuk Muakıblar: Eşkîya Yerine Karı Kovalıyorlar*” başlıklı yazıda, başıbozuk çetelerinin meyhanelerde kafayı çektiği belirtilip alaylı bir dille “*anlaşılan bu kır serdarlarının en ziyade arkasını kovaladıkları şey rakı ve karıdır*” denilerek bunların yaptıkları eleştirilmekteydi. *Mülhakat* bu yazısında başıbozuk çetelerinin yaptığı usûlsüzlüklere dair örnekler de vermekteydi. Buna göre Bozdoğan’ın Manastır köyünden Ali ve dört arkadaşına silah verilerek bunlar eşkıya takibine sevk edilmişti. Manastırlı Ali, arkadaşlarıyla beraber silahlı bir şekilde Nazilli’ye giderek burada bir fırını basmıştı. Fırını basmalarının sebebi ise bir kadın meselesiydi ve bu olay kazada heyecana sebep olmuştu. Gazete, bu olayı aktardıktan sonra eşkıya takibinde istihdam edilen başıbozukların eşkıyadan ziyade her türlü kötülüğü takip ettiklerini, Kanun-ı Esasi’yi ayaklar altına alarak meskenlere musallat olduklarını ve gece vakti şehir basarak gebe kadınların bayılmalarına yol açtıklarını belirterek bunlara sebep olan yetkilileri eleştirmişti.⁹⁰³ Neticede Çakırcalı’yı gizli ya da açıktan başıbozuk çetelerle yakalama teşebbüsü sonuçsuz kaldığı gibi bunların yaptığı usûlsüzlükler ahaliyi eşkıyalık sorununda devletten daha da soğutmuştu.

Devletin içinde bulunduğu malî kriz, eşkıyalık olaylarıyla mücadele çabalarını da derinden etkilemekteydi. Para sıkıntısı yüzünden yeteri miktarda jandarma istihdam edilemediği gibi mevcut jandarmaların da maaşları düzgün verilemiyordu. Bunun yanı sıra eşkıya takibinde istihdam edilen başıbozuk çetelerle, müfrezelerin iâşe, kıyafet sevk ve konaklama masraflarıyla eşkıyayı ihbar eden muhbirlere ve eşkıyaların yakalanmasında hizmeti geçen zabıt ve erlere verilmesi gereken mükâfatlar için para gerekliydi.⁹⁰⁴ Fakat Takip Kumandanlığının bütün bu masraflar için talep ettiği para, çoğu defa ya birkaç ay gecikmeli geliyor ya da hiç gönderilmiyordu. Bu da haliyle şikâyetlere sebep oluyordu. Örneğin Takip Kumandanı Ali Paşa, Dâhiliye Nezaretine çektiği 12 Ocak 1911 tarihli telgrafla daha önceden talep ettiği paranın gönderilememesi nedeniyle çok zor durumda kaldığını

⁹⁰³ “*Yine Başıbozuk Muakıblar: Eşkîya Yerine Karı Kovalıyorlar*”, *Mülhakat*, 9 Mart 1327/22 Mart 1911, s.3.

⁹⁰⁴ Eşkîya takibi için gönderilen paraların nereler de harcandığına dair bkz: **BOA**, DH.H., 14-1/34 (Aydın vilayeti Kuvve-i Takibiyye Kumandanı Ferik Ali tarafından 22 Kanunuevvel 1326/4 Ocak 1911 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen şifrenin halli.)

bildirdi.⁹⁰⁵ O, dört gün sonra çektiği bir başka telgrafta ise eşkıya takibi konusunda teşkil edilen çeteler için Aydın Mutasarrıfından 100 lira borç para alındığını belirterek eğer gerekli para gönderilmeyecekse çeteleri dağıtacağını ifade etti.⁹⁰⁶ Eşkıyalar bir zengini dağa kaldırıp birkaç bin lira fidye alıyorken ve vilayetin tarım ve ticaretinin asayişsizlikten gördüğü zarar yüz binlerce liraya ulaşmışken takip kumandanının yüz lirayı borç almak zorunda kalması, devletin içinde bulunduğu malî krizin açık bir göstergesiydi.

Bütün çabalarına rağmen istediği parayı alamayan Ali Paşa, bir hafta sonra gönderdiği başka bir telgrafta artık istifa restini çekmek zorunda kaldı. O, bu telgrafta zabitlerin henüz ekim ayı maaşlarını alamamaları nedeniyle sürekli kendine müracaat ettiklerini ve eşkıya takibinde istihdam edilen çetelere borçlanıldığını ve bu şartlar altında görevini yerine getiremediğini belirterek yerine başka birinin tayin edilerek Aydın Vilayeti Takip Kuvvetleri Kumandanlığı görevinden affını istedi.⁹⁰⁷ Ali Paşa, bu telgraftan bir gün sonra yani 22 Ocak'ta yine Dâhiliye Nezaretine çektiği ikinci bir telgrafında üslubunu daha da sertleştirdi. Parasızlık yüzünden eşkıya takibi için kurulan çetelerin görevi bırakacaklarını belirten Ali Paşa, zaten askerin az olması nedeniyle eğer bu çeteler de görevi bırakırsa takibin tamamen duracağını bildirerek iki güne kadar defterdarlığa emir verilmezse mesuliyet kabul etmeyip görevi bırakacağını bildirdi.⁹⁰⁸ Para sıkıntısı Ali Paşa'yı o kadar bunaltmış olacak ki, verilecek cevabı bile beklemeden aynı gün istifasını sundu.⁹⁰⁹ Paşa'nın istifa ettiği bilgisinin Dâhiliye Nezaretine ulaşmasının ardından durumun ciddiyetini anlayan nezaret, Ali Paşa'nın istifası kabul etmeyerek ilgililerle gerekli yazışmaları yaptı⁹¹⁰ ve talep edilen parayı 29 Ocak 1911'de gönderdi.⁹¹¹ Para krizi şimdilik

---

⁹⁰⁵ BOA, DH.H.,14-1/34, (Aydın Vilayeti Kuvve-i Takibiyye Kumandanı Ferik Ali Paşa tarafından 30 Kanunuevvel 1326/12 Ocak 1911 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen telgraf.)

⁹⁰⁶ BOA, DH.H., 14-1/34, (Aydın Vilayeti Kuvve-i Takibiyye Kumandanı Ferik Ali Paşa tarafından 3 Kanunusani 326 (16 Ocak 1911) tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre.)

⁹⁰⁷ BOA, DH.H.,14-1/34, (Aydın Vilayeti Kuvve-i Takibiyye Kumandanı Ferik Ali Paşa tarafından 8 Kanunusani 1326/21 Ocak 1911 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen şifre.)

⁹⁰⁸ BOA, DH.H.,14-1/34, (Aydın Vilayeti Kuvve-i Takibiyye Kumandanı Ferik Ali Paşa tarafından 9 Kânunusani 1326/22 Ocak 1911 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen telgraf.)

⁹⁰⁹ BOA, DH.H.,14-1/34, (Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 9 Kanunusani 1326/22 Ocak 1911 tarihli telgraf.)

⁹¹⁰ Söz konusu yazışmalar için bkz: Dâhiliye Nezaretinden Maliye Nezaretine gönderilen 9 Kânunusani 1326/22 Ocak 1911 tarihli yazı; Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 10 Kânunusani 1326/23 Ocak 1911 tarihli yazı; Dâhiliye Nezaretinden Aydın Kuvve-i Takibiyye Kumandanı Ali Paşa'ya yazılan 10 Kânunusani 1326/23 Ocak 1911 tarihli şifre telgrafın sureti; Takip

çözölmüştü. Lakin bundan sonraki süreçte de şekavetle mücadelede en önemli sıkıntılardan biri para sorunu olmaya devam etti.

Valilik ve takip kumandanlığının bütün ısrarlarına rağmen baharın girişinden önce eşkıya takibi için alınması gerekli tedbirlerden hemen hemen hiçbiri alınmamıştı. Buna bir de vilayette eşkıyalığın önlenmesinden sorumlu üç isim arasında çıkan anlaşmazlıkların eklenmesi, zaten bin bir güçlölkle sürdürölen eşkıyalarla mücadeleyi daha da zora soktu. Nedenini tam olarak tespit edememekle birlikte Takip Kumandanı Ali Paşa ile yardımcısı Nasuhi Bey arasında ciddi bir anlaşmazlık ve rekabet ortaya çıkmış, bu anlaşmazlık Dâhiliye Nezaretine kadar ulaşmıştı. Bunun üzerine Nezaret, Mart 1911'de Aydın Valisine eşkıya takibi vazifesinin iyi bir şekilde yerine getirilebilmesi için ne yapılması gerektiğini sordu.⁹¹² Vali Nazım Paşa cevabında, mevcut eşkıya takip yöntemleriyle bir başarı sağlanamayacağını anlaşıldığını belirterek her ikisinin de görevine son verilmesi gerektiğini, ancak gerekli vasıfları taşıyan bir kumandan bulununcaya kadar, Ali Paşa'nın görevine devam etmesinin uygun olacağını bildirdi.⁹¹³ Buna karşın kısa bir süre sonra Vali ile Takip Kumandanı Ali Paşa'nın da araları açıldı.

Valinin Ali Paşa hakkındaki ithamları oldukça ağırdı. Vali Nazım Paşa, özellikle Çakırcalı'nın yakalanması için seyyar müfrezelere verilen birtakım emirlerin ve eşkıyanın yakalanması için aldığı en önemli tedbirleri içeren tebligatının Ali Paşa tarafından ifşa edildiğini ve hatta hükümetin nüfuzunu kırmaya çalışan bazı kötü niyetli kişilere bile dedikodu malzemesi verdiği iddia ediyordu. Vali ayrıca, Ali Paşa'nın Çakırcalı'nın ele geçirilmesine dair alınan gizli tedbirleri ortaya dökerek bu husustaki bütün teşebbüslerini sonuçsuz bıraktığı gibi Çakırcalı'yı ortadan kaldıracak kişilerin hayatını da tehlikeye attığını ileri sürmekteydi. Bu durum karşısında Vali Nazım Paşa, hem Ali Paşa'nın hem de yardımcısı Nasuhi Bey'in faydasından çok zararının olduğunu belirtip her ikisinin de görevden alınarak ahval-i

---

Kumandanı Ali Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 11 Kânunusani 1326/24 Ocak 1911 telgraf.)

⁹¹¹ BOA, DH.H., 14-1/34, (Dâhiliye Nezaretinden Kuvva-yı Takibiye Kumandanı Ali Paşa'ya yazılan 16 Kanunusani 1327/29 Ocak 1911 tarihli şifrenin sureti.)

⁹¹² BOA, DH.H., 14-2/01, (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 14 Mart 1327/27 Mart 1911 tarihli yazı.)

⁹¹³ BOA, DH.H., 14-2/-01, (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 16 Mart 1327/29 Mart 1911 tarihli şifrenin sureti.)

mahalliyeye vakıf, ciddi ve bizzat takipten üşenmez bir zatın takip kumandanlığına atanmasını 2 Nisan 1911 tarihinde talep etti.⁹¹⁴

Vali ile aralarındaki anlaşmazlık iyice ortaya çıkınca bu görevde istenmediğini anlayan Ali Paşa ise Nezaret onu görevden almadan 2 Nisan 1911’de istifa etti.⁹¹⁵ Bunun üzerine Vali tarafından Ali Paşa’nın yardımcısı Nasuhi Bey’in de görevden alınarak yerine İzmir Redif Fırka Kumandanı Şevki Bey’in tayini talep edildi.⁹¹⁶ Valinin isteği üzerine Nasuhi Bey’de görevden alınarak⁹¹⁷ 17 Nisan’da, her ikisinin yerine Takip Kumandan Vekili olarak Miralay Ahmed Şevki Bey getirildi.⁹¹⁸

Vali Nazım Paşa, göreve başladıktan sonra vilayetin en temel sorunlarından biri olan Çakırcalı çetesinin ortadan kaldırılmasına yoğunlaşmış, Eşkîya Takip Kumandanı Ali Paşa ve yardımcısı Nasuhi Bey mesailerinin büyük bir çoğunluğunu Çakırcalı’yı yakalamaya ayırmıştı. Bununla birlikte bütün bu süreçte vilayette yine birtakım çeteler türeyerek çeşitli eşkıyalık olayları gerçekleştirilmiş ve eşkıyaların çoğu yakayı ele vermişti. Söz konusu eşkıyalık olaylarında uygulanan şiddet ve yapılan işkenceler ise dehşet vericiydi. Örneğin Kasım 1910’da Salihli’nin Mersindere köyünden Süleyman’ın evini basan yedi-sekiz kişilik bir eşkıya çetesi, Süleyman’ın paralarını gasp ettiği gibi tavada kızdırdıkları yağı başından aşağıya dökmek suretiyle bu köylüyü yakmıştı.⁹¹⁹ Yine Salihli’nin bir başka köyünden Hacı Muslu’nun evini basan Zeybek Mustafa çetesi, ev sahibini evde bulamamış bunun üzerine evdeki yaşlı bir kadını feci şekilde dövüp silah, para ve elbise hazırlamalarını isteyerek firar etmişti.⁹²⁰ Bu olaylar üzerine müfrezeler sevk edilmişse de eşkıyalar

⁹¹⁴ **BOA**, DH.H., 14-1/28, Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 20 Mart 1327/2 Nisan 1911 tarihli şifrenin halli.)

⁹¹⁵ **BOA**, DH.H. 14-1/28, (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 20 Mart 1327/2 Nisan 1911 tarihli şifrenin halli; Ferik Ali Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 31 Mart 1327/5 Nisan 1327 tarihli telgraf); **Köylü**, 9 Kanunusani 1226/22 Ocak 1911, s. 2.

⁹¹⁶ **BOA**, DH. H. 14-1/28, (Harbiye Nezaretinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 23 Mart 1327/5 Nisan 1911 tarihli yazı; Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 20 Mart 1327/2 Nisan 1911 tarihli şifrenin halli.)

⁹¹⁷ **BOA**, DH.H., 14-2/-01, (Erkan-ı Harbiye Miralayı Nasuhi Bey tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 22 Mart 1327/ 4 Nisan 1917 tarihli telgraf ve Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 26 Mart 1327/ 8 Nisan 1911 tarihli yazı.); **Ahenk**, 4 Nisan 1327/17 Nisan 1911, s.2.

⁹¹⁸ **BOA**, BEO, 3882/291134, (Sadarettin Harbiye Nezaretine gönderilen 4 Nisan 1327/17 Nisan 1911 tarihli yazı.; **BOA**, DH.H., 14-1/28, Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 7 Nisan 1327/20 Nisan 1911 tarihli yazı; Dahiliye Nezaretinden Aydın Vilayetine gönderilen 11 Nisan 1327/24 Nisan 1911 tarihli yazı); **İttihad**, 7 Nisan 1327/20 Nisan 1911, s.3; “*Takib-i Eşkîya Kumandanı*”, **İttihad**, 14 Nisan 1327/27 Nisan 1911, s.3.

⁹¹⁹ “*Şekavet*”, **Köylü**, 17 Teşrinisani 1326/30 Kasım 1910, s.3.

⁹²⁰ **Köylü**, 28 Teşrinievvel 1326/11 Kasım 1910, s.2.

yine yapacağını yapmış ve birkaç gün sonra Hacı Muslu'nun evini tekrar basıp onun kulağını kesmiş, oğlu ve hanımını da yaralayıp kaçmıştı.⁹²¹ Bu olayı gerçekleştiren söz konusu çetenin reisi Zeybek Mustafa ve birkaç arkadaşı, kısa süre sonra yakalanmıştı.⁹²² Yine kasım ayında bir başka gasp ve işkence olayı da Akhisar'ın Marmara nahiyesine bağlı bir köyde gerçekleşti. Molla İsmail oğlu Ahmed'in evini basan sekiz kişilik bir çete, ev sahibine işkence ederek parası ve tüfeğini gasp etmişti.⁹²³

Batı Anadolu'nun ve hatta bütün bir ülkenin kırsalında yaşayan insanların can ve mal güvenliğini tehdit eden birçok olay yaşanmakla birlikte namus güvenliklerinin sağlanması da başlıca problemlerden biriydi. Zira kırsalda işlenen suçların başlıcalarından biri de tecavüz ve “dağa kadın kaldırma” suçlarıydı. Çoğu eşkıya çetesi, genellikle ev basıp, yol keserek para ve eşya gasp etmekle yetinirken bir kısmı ise kendini savunmaktan aciz kadınların ırzına el uzatmaktaydı. Örneğin Ödemiş'e bağlı Adagüme köyünde muallimelik yapan bir kadının evini Molla Mehmed isminde bir eşkıya basmıştı. Muallime ve annesinin feryat edip köylülerden yardım istemesine karşın Molla Mehmed'in bir eşkıya çetesinden olması nedeniyle köylülerden hiçbiri yardıma gitmemiş, hatta korkularından evlerinden bile çıkmamıştı. Kadının bütün feryatlarına rağmen eşkıya Mehmed, onu zorla sürükleyerek ve hatta köyün ortasından geçirerek dağa kaldırmış, bir müddet sonra ise köydeki evine getirerek nikâh kıydırmıştı. Bunun üzerine şaki Mehmed, Ödemiş'te yakalanarak hapse atıldı.⁹²⁴ Verilen ceza ise beş yıl kürek ve seksen beş lira para cezasıydı.⁹²⁵ Bu olaydan sonra da dağa kadın kaldırma olaylarının bir türlü önüne geçilemedi.⁹²⁶ Bununla birlikte ahali, bir efenin/eşkıyanın işlediği pek çok vukuatı sineye çekmekte hatta onların namus ve intikam gibi gerekçelerle cinayet işlemesini meşru görmekteydi. Fakat kadınların namusuna yan gözle bakan, onları dağa kaldırıp ırzına geçen adi çapulcuları ya da Batı Anadolu'da kullanıldığı şekliyle “çalıkakıcıları” asla benimsemedi. Çakırcalı Mehmed Efe'nin köylülerin önemli bir

⁹²¹ “Salihli’de Eşkîyalık! Hükümet Uyuyor mu?”, **Köylü**, 6 Teşrinisani 1326/19 Kasım 1910, s.2-3.

⁹²² “Salihli’deki Çalıkakıcılar”, 9 Teşrinisani 1326/22 Kasım 1910, s.3.

⁹²³ **Köylü**, 21 Teşrinievvel 1326/3 Kasım 1910, s.2.

⁹²⁴ **Köylü**, 13 Teşrinievvel 1326/26 Ekim 1910, s.3.

⁹²⁵ **Ahenk**, 22 Mart 1327/4 Nisan 1911, s.3.

⁹²⁶ Örnek olarak bkz: **Ahenk**, 1 Mart 1327/14 Mart 1911, s.2; “Kız Kaçırma Âdeti Neticelerinden”, **İttihad**, 30 Mart 1327/12 Nisan 1911, s.3.

kısmı tarafından bu derece sevilip ona yardım ve yataklık yapılmasında onun ve zeybeklerinin dağda gezdikleri uzun yıllar boyunca hiçbir köylünün namusuna el uzatmamalarının da etkisi büyüktü. Nitekim döneme ait yazışmalarda ve gazetelerde ona her türlü suç atfedilmesine rağmen namus düşmanlığıyla itham edilmemekteydi.

Dağa kadın kaldırma ve kız kaçırma olayları gazeteler tarafından da eleştiriliyor ve bu soruna bir çözüm bulunması isteniyordu. Bu doğrultuda Nazilli’de avukatlık yapan Haşim Enverî tarafından kaleme alınarak 28 Mart 1911 tarihli *Ahenk* gazetesinde yayınlanan “*Kız Kaldırmak, Karı Oynatmak*” başlıklı makale oldukça ilginç bilgiler içeriyordu. Söz konusu makalede Anadolu’nun bazı yerlerinde kötü bir adet olarak *kız kaldırmanın ve karı oynatmanın* arttığından bahsedilerek bir *bedmayenin* yani sütü bozuğun gözüne kestirdiği bir kız, rızası olmaması durumunda yanına alacağı birkaç ahlâksızla birlikte zorla dağa kaldırıp namusunu kirlettikten sonra kendine *zorla zevce yaptığı* ifade ediliyordu. Bu kişilerin yakalanıp bir müddet yattıktan sonra dağa kaldırdığı kızın ailesine de türlü kötülükler yaptığını belirten Haşim Enveri, bunu yapanlara verilen cezaları da yetersiz buluyordu.

Anadolu’da “kız kaldırmak ve karı oynatmak meselesinin” yeni bir şey olmadığını belirten yazar, bu mesele ile zeybeklik arasında ilişki kuruyor ve bu ilişkiyi şu şekilde açıklıyordu:

“*Kız kaldırmak, karı oynatmak adet-i mezmumesi*⁹²⁷ Anadolu’ya zeybeklik ile beraber dâhil olmuştur. Zeybeklerin devr-i vahşetinde yatağanları⁹²⁸ önünde perende atan halk, hayat ve namuslarının muhafızı olacak bir hükümet göremediklerinden bunların himayesine! sokulmak onların hareket-i keyfiyesine serfüru⁹²⁹ etmek mecburiyetinde kaldıklarından onlar da akıllarına gelen hezeyanı icradan çekinmemişler, vakit vakit rüesayı eşkiyanın avanesiyle akd eyledikleri mecalis-i işret ve ülfette, gerdan kırdırmak, rakı dağıtmak üzere taife-i nisadan kimseleri elde etmek için istimal-i cebrden tehaşi⁹³⁰ etmemişlerdir. Sonra gitgide kuvvet-i bazusuna, belindeki yatağanına güvenen kabadayı taslakları tevariüs ettikleri şu adet-i kabihayı⁹³¹ her an icradan hali kalmamışlar ve zamanımıza kadar intikal ettirip getirmişlerdir.”

Yazara göre “karı oynatmanın” bir tarihi olduğu gibi bazı âdet ve merasimleri de vardı. Yazar daha önce memur olarak Nazilli’ye gittiğinde söz konusu âdetin burada oldukça yaygın olduğunu gördüğünü belirterek bu işin nasıl yapıldığını açıklıyordu. Onun verdiği bilgiye göre kendine güvenen biri, bir kadını elde ettiği

⁹²⁷Mezmume: Ayıplanmış, kötü.

⁹²⁸Yatağan: Bir tür kılıç.

⁹²⁹Serfüru: Baş eğme, itaat etme.

⁹³⁰Korkup çekinme, sakınma.

⁹³¹Adet-i kabihâ: Çirkin davranış, ayıp iş.

vakit, bütün arkadaşlarına kırdı bir ziyafet düzenler “ciğerden koku almış kediler gibi efenin etrafına toplanan haşerat meydanda dolaşır etvar-ı mahsusasıyla celb-i intizar-ı dikkatten hali kalmayan aşüfte⁹³² nin vereceği kadehi susuz yuttuktan ve meze yerine yumruğunun tersine ağzını yüzünü sildikten sonra” aşüfte şarkı söyleyip göbek atmaya başladılar. Bu kötü adet nedeniyle pek çok vukuatın meydana geldiğini belirten yazar, bu âdetin yasaklanması için bir mebus tarafından bir kanun teklifi verildiğini de belirtmişti. Yazar, kendisinin de bu konudaki değerlendirmelerine dair layiha hazırlayarak bunu hem meclise hem de Sadarete göndereceğini yazmaktaydı.⁹³³

Gerek mevsimin kış olması gerekse Çakırcalı dışındaki diğer önemli çetelerin ortadan kaldırılması nedeniyle Batı Anadolu Aralık 1910 ile Mart 1911 arasındaki dönemini öncesine nispetle oldukça sakin geçirdi. Bununla birlikte birkaç yeni eşkıya çetesi ortaya çıkıp çeşitli vukuatlar işlediyse de bunların çoğu kısa sürede yakalandı. Örneğin 10 Aralık'ta Kasaba'ya bağlı Dağmarmara nahiyesinin Bozkır köyünden Hacı Kerim'in evini basan “uygunsuz makulesinden” yedi kişi kısa sürede yakalanmıştı.⁹³⁴ Yine Kula civarında türeyip gasp, işkence vb. suçlar işleyen Sazcı Ahmed çetesinden çete reisi ve çete üyelerinden bir kişi⁹³⁵ ile Manisa'nın köylerinde ev basıp para ve eşya gasp edip işkence yapan eşkıyalar ele geçirilmişti.⁹³⁶ Muğla'da daha önce birçok cinayet işledikleri halde yakalanmayan on-on beş eşkıya ise Mart 1911'de yakalanmıştı.⁹³⁷

---

⁹³² Aşüfte: İffetsiz kadın.

⁹³³ Ahmed Haşimi, “Kız Kaldırmak, Karı Oynatmak”, **Ahenk**, 15 Mart 1327/28 Mart 1911, s.1.

⁹³⁴ “Yine Şekavet”, **Köylü**, 28 Teşrinisani 1326/11 Aralık 1910, s.3; **Köylü**, 6 Teşrinisani 1326/19 Kasım 1910, s.3.

⁹³⁵ “Yeni Bir Çete Taslağı”, **İttihad**, 22 Şubat 1326/7 Mart 1911, s.2; “Sazcı Ahmed Rüfekasından”, **İttihad**, 23 Şubat 1326/8 Mart 1911, s.2.

⁹³⁶ **İttihad**, 11 Kânunusani 1326/25 Ocak 1911, s.3.

⁹³⁷ **Ahenk**, 13 Mart 1327/26 Mart 1911, s.2. Bahsi geçen dönemde yakalanan diğer eşkıyalar için ayrıca bkz: **İttihad**, 10 Kânunuevvel 1326/23 Aralık 1910, s.2; **İttihad**, 12 Kânunuevvel 1326/25 Aralık 1910, s.2; **Ahenk**, 14 Kânunuevvel 1326/27 Aralık 1910, s.2; “Eşkıya Tutulması”, **Köylü**, 8 Kânunuevvel 1326/21 Aralık 1910, s.2.

1.2.11.Çakırcalı Çetesinin 1911 yılındaki Faaliyetleri ve Batı Anadolu'da Eşkivalık

Çakırcalı çetesi son vukuatlarından sonra adeta adı var kendisi yok durumundaydı. Çetenin Bozdağ'da,⁹³⁸ Ödemiş'in Bucak köyünde,⁹³⁹ Denizli taraflarında,⁹⁴⁰ Muğla Milas'ta⁹⁴¹ ve Köyceğiz'de⁹⁴² görüldüğüne dair ihbarlar alınıyor ve takip müfrezeleri kazadan kazaya köyden köye koşturmasına rağmen bir sonuç alamıyordu. Bir yandan Çakırcalı'nın Muğla'da dağa adam kaldırdığı şayiisi yükselirken⁹⁴³ diğer taraftan affedilip düze ineceği rivayet ediliyordu.⁹⁴⁴

Çakırcalı'nın ortalarda olmamasını ve takip müfrezelerinin de onu aramasını fırsat bilenler de her zamanki gibi eksik olmamıştı. Örneğin Çivril maliye tahsildarlarından Mustafa Efendi, yanındaki bir kişiyle Çivril'in Tokça köyünden Demirci köyüne gitmekte iken yollarını kesen yüzü sarılı ve silahlı bir kişi kendisinin Çakırcalı'nın kayınbiraderi olduğunu iddia etmişti. Mustafa Efendi, buna inanmasa da soyulmaktan kurtulamamıştı.⁹⁴⁵ Yine Çakırcalı'nın yeğeni olduğunu iddia eden iki kişi, zenginlerden tehdit yoluyla para almaya çalışmıştı.⁹⁴⁶

Valilik ve Takip Kumandanlığının gerekli tedbirleri alarak bahar gelmeden önce Çakırcalı'yı yakalamak için yaptığı planlar ve bu doğrultudaki talepleri Dâhiliye ve Harbiye Nezaretleri tarafından karşılanmamış; istenen asker, jandarma ve para gönderilemediği gibi gizli ya da açıktan eşkıya takibine sevk edilen çetelerden de bir sonuç elde edilememişti. Lakin Çakırcalı'yı yakalamaya dair umutların iyice tükenmeye başladığı bir anda Balyanbolu'nun Mumcular köyünden gelen *sevindirici haber*, çetenin yakalanabileceğine dair umutları tekrar yeşertti. İlk gelen haberlere göre, söz konusu köyde, 25 Nisan 1911 gecesi, Çakırcalı çetesiyle

⁹³⁸ “Çakırcalı Hakkında”, **Ahenk**, 6 Kânunuevvel 1326/19 Aralık 1910, s.3.

⁹³⁹ **BOA**, DH.H., 14-1/31 (Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından 16 Teşrinisani 1326/29 Kasım 1910 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı.); **Köylü**, 28 Teşrinisani 1326/11 Aralık 1910, s.3; **İttihad**, 29 Teşrinisani 1326/12 Aralık 1910, s.3.

⁹⁴⁰ **Ahenk**, 5 Kânunusani 1326/18 Ocak 1911, s.2.

⁹⁴¹ “Adam Kaldırmak Şaiyası”, **İttihad**, 30 Kânunusani 1326/12 Şubat 1911, s.2.

⁹⁴² “Yine Çakırcalı Hakkındaki Rivayetler”, **Ahenk**, 31 Kânunusani 1326/13 Şubat 1911, s.2.

⁹⁴³ “Adam Kaldırmak Şaiyası”, **İttihad**, 30 Kânunusani 1326/12 Şubat 1911, s.2.

⁹⁴⁴ **Köylü**, 29 Kânunuevvel 1326/11 Ocak 1911, s.2.

⁹⁴⁵ H. Hami, “Çakırcalı'nın Kayını”, **Ahenk**, 11 Kânunusani 1326/24 Ocak 1911, s.3.

⁹⁴⁶ “Çakırcalı Taslakları”, **İttihad**, 20 Şubat 1326/5 Mart 1911, s.2; **İttihad**, 28 Şubat 1326/13 Mart 1911, s.3; **Ahenk**, 8 Şubat 1326/13 Mart 1911, s.2.

takip müfrezeleri arasında çıkan çatışmada çeteden Çoban Mehmed öldürülmüştü.⁹⁴⁷ Fakat bir müddet sonra Çakırcalı çetesinin çatışma mahallinde olmadığı, Çoban Mehmed'in kendi köyü olan Mumcular'da saklandığının haber alınması üzerine müfrezeler sevk edilip çatışmanın sadece onunla çıktığı öğrenildi. Buna göre, Çoban Mehmed'in saklandığı ev kuşatılmış fakat o, evden çıkmayı ve teslim olmayı reddettiği için evin ateşe verilmesi üzerine, bu esnada kaçmaya çalışan Çoban Mehmed öldürülmüştü. Çoban Mehmed'in cesedi, Ödemiş hükümet konağı önünde bir müddet teşhir edildikten sonra defnedildi. Çakırcalı'nın da o çevrede olduğu düşünüldüğü için arama yapmak üzere takip müfrezeleri sevk edildi.⁹⁴⁸

Uzun süredir Çakırcalı çetesi hakkında sağlıklı bilgi alamayan ve bazı rivayetlerin dışında çeteye dair haber yapamayan İzmir gazeteleri için Çoban Mehmed'in öldürülmesi yeni haber ve makalelerin yazılması için iyi bir fırsat oldu. Nitekim *Ahenk* gazetesi İzmir Hapishanesine bir muhabir göndererek Çakırcalı çetesinden olup daha önce sağ olarak yakalanan Aboş Recep ve Kara Ali'yle bir röportaj yaptırıp bunu 27 Nisan'da yayınladı. İdama mahkûm olarak hapiste yatan Aboş Recep ile muhabirin yaptığı röportajın bir kısmı şu şekildeydi:

- *Efe ! Takip kolları Çakırcalı çetesinden Çoban Mehmed'i vurdular. Bu hangi Mehmed'dir?*
- .....
- *Bu vurulana Çoban Mehmed değil, Sinan Mehmed derlerdi.*
- *Nereli idi?*
- *Ödemiş'in Mumcular karyesinden!*
- *Genç mi idi?*
- *Delikanlı çağında.*
- *Çakırcalının yanında ne vakitten beri bulunuyordu?*
- *Pek hatırlamıyorum ama beş altı sene olmalı.*
- *Buna yaman bir şey diyorlar, Efe Mehmed'i çok sever ve çok emniyet edermiş. O derece ki Efe uyuduğu zaman başucunda ya bu Sinan Mehmed, yahud Hacı Mustafa'dan biri beklermiş. Sahih mi?*

⁹⁴⁷ **BOA**, DH.H., 14-2/01 (Takip Kumandanı Vekili Miralay Ahmet Şevki tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 12 Nisan 1327/25 Nisan 1911 tarihinde telgraf; Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından Dahiliye Nezaret'ne çekilen 12 Nisan 1327/25 Nisan 1911 tarihli telgraf.); "*Çakırcalı Müsademesi*", *İttihad*, 13 Nisan 1327/26 Nisan 1911, s.3.

⁹⁴⁸ "*Çoban Mehmed*", *İttihad*, 14 Nisan 1327/27 Nisan 1911, s.3; **Ahenk**, 13 Nisan 1327/ 26 Nisan 1911, s.2;

"*Çakırcalı ve Maktul Çoban Mehmet*", *Ahenk*, 14 Nisan 1327/ 27 Nisan 1911, s. 2.

- Efe bütün kızanlarını sever ve kâffesine emniyeti de vardır. Emniyeti olmasa hiç beraberinde gezdirir mi?

- Sinan Mehmed hangi müsademelerde bulundu?

- Çete kızanlarından değil miydi ya! Çete herhangi yerde müsademe vukuat etmiş ise tabi o da beraberdi. Bazen mezuniyetle bulunmamış ise onu bilmem.

- Hatırlıyorsun Efe! Çöpköyünde bir müsademe etmiş idiniz, hatta orada takip kolundan Koca Mehmed vuruldu idi. Sonrada Cevizalanı'nda ikinci bir çarpışmada buldunuz. Ve orada sen bacağınan yaralanıp yakalanmış idin. Bu çarpışmalarda Sinan Mehmed de var mı idi?

- Ya nerede olacaktı, elbette o da beraber idi.

- Sinan Mehmed çeteye girmezden evvel başka vukuat yapmış mı idi?

- Bilmiyorum.

- Elbet bir sebebi olacak! Onu da bilmem.

- Bu sefer çeteden ayrı bulunarak bastırılmasına ne dersin?

- Ben burada ne bileyim!”

Kara Ali'yle de görüşerek ona da benzeri soruları soran muhabir, ondan hem Çoban Mehmed'e hem de Çakırcalı'ya dair ilginç bilgiler almıştı:

“ - Ali Efe! Çakırcalı'nın avanesinden Çoban Mehmed'i vurup kıstılar? Bu Mehmed kim oluyor?

- Çetede Çoban Mehmed adında kimse bilmiyorum.

- Buna Sinan da derlermiş.

- Hâ anladım... Mumculardan bir Mehmed var idi. Gerçek buna Sinan Mehmed derler.

- Genç mi idi?

- Eh... Yirmi beşinde olmalı idi.

- Evli mi idi efe!

- Evet.

- Ne zamandan beri Çakırcalı ile beraber geziyordun?

- Çoktan... Herhalde beş altı sene var.

- Çakırcalı'ya hısım, akraba mı idi?

- Yok, hısım falan değildi. Bu Sinan Mehmed Çakırcalı'nın bir vakitler çobanı idi. Sonra, Çakırcalı'nın bir arkadaşı var idi. Adına Çoban Mehmed derlerdi. Kollar bu Çoban Mehmed'i vurdular ondan sonra Çakırcalı onun yerine bu Sinan Mehmed'i aldı. Besbelli Çakırcalı'ya çobanlık ettiği için bir adına da Çoban Mehmed dediler.

- Sinan Mehmed yaman bir şey imiş. Çakırcalı'da çok severmiş.

- Orasını bilmem. Onlar benim yanıma gelmezdi. Onlar ayrı ben ayrı idim. Yaman mı idi yavaş mı idi onu da kestiremem.

- Demek oluyor ki Çakırcalı'nın vaktiyle Çoban Mehmed adında bir arkadaşı var idi.

- Evet, hem de tam zeybek idi. Zaten Çakırcalı peşin zeybekliği çıktığı zaman üç kızanı vardı. Biri Hacı Mustafa biri Çoban Mehmed, diğeri de kışladan Karaoğlan. Çoban Mehmed'i beş altı sene evvel vurdular. Vuran da Çamlıcalı Hüseyin'dir.

- Hacı Mustafa hâlâ Çakırcalı'nın yanında olmalıdır.

- Bu Hacı Mustafa yaşlı mı?

- Â siz Hacı adına bakıp da yaşlı bir şey mi zannediyorsunuz? Bu ancak, otuz ya da otuz beşinde ya var ya yok. Kendi de hacı değil, adı Hacı."⁹⁴⁹

Ahenk gazetesinin Çoban Mehmed'e dair yaptığı söz konusu röportajından sonra "Rodos'tan Çakırcalı'nın bütün menakıbıyla şekavetine vakıf olan meraklı bir İzmirli" imzasıyla gazeteye gönderilen bir mektupta, Çoban Mehmed'in nasıl eşkıyalığa başladığı konusunda ayrıntılı ve ilginç bilgiler veriliyordu. Mektup sahibine göre Çoban Mehmed, 1903 senesinde kendisini başka bir adamla aldatan karısını balta ile parçalayarak öldürmüş ve bundan sonra bütün şakilerin, hırsızların ve hatta "melun Çakırcalı'nın bile şekavet peştamalını kuşatmış olan" Çolakoğlu Koca Hüseyin isimindeki kişiye sığınmış ve bir yıl sonra da Çakırcalı çetesine katılmıştı. Söz konusu mektupta iddia edildiğine göre Çoban Mehmed ilk cinayetini işlediği zaman kendini himaye eden Koca Hüseyin'in isteğiyle onun karısını ve aşığını da 1907 yılında öldürmüş fakat o zaman Kara Ali ve Çakırcalı çetelerinin af pazarlıkları yapıldığı için bu cinayetler Ödemiş Kaymakamı tarafından kapatılmıştı.⁹⁵⁰

Çoban Mehmed'in öldürülmesinden sonra Çakırcalı'nın bunun intikamını mutlaka alacağı düşüncesi hâkim oluşmuştu. Ahenk'in belirttiğine göre köylüler şunu bilmekteydi ki, eğer bir köylü çeteyi ihbar ederse, "efe" tabirince "kahpe karıcasına" ansızın köyleri basılacak ve çoluk çocukları öldürülecekti. Çakırcalı, her ne zaman hükümet köylünün üzerinden onun korkusunu hafifletecek bir icraatta bulursa, o zaman çete hükümetin icraatından çok daha şiddetli bir şekilde olaylar gerçekleştirerek akla gelmeyecek cinayetler işlemekteydi.⁹⁵¹ Çakırcalı'nın öldürülen zeybeğinin intikamını alacağı düşünülmesine rağmen gerekli önlemler alınmadığı için beklenen olmuş ve Çakırcalı, öldürülen kızanının intikamını misliyle almıştı.

⁹⁴⁹ Ahenk, "Mülakat", 14 Nisan 1327/ 27 Nisan 1911, s.2-3.

⁹⁵⁰ "Çoban Mehmed'in Şekavete Sebeb-i Duhulü", Ahenk, 19 Nisan 1927/2 Mayıs 1911, s.3.

⁹⁵¹ "Vali Paşa Hazretleriyle Takib-i Eşkya Kumandanı Beyefendinin Nazar-ı Dikkatlerine", Ahenk, 18 Mayıs 1327/ 31 Mayıs 1911, s. 2.

Çakırcalı, Çoban Mehmed'in öldürülmesinin ardından onu ihbar edenin Kireli köyü Muhtarı İbrahim Çavuş olduğunu düşünmüştü. Bu nedenle çete, 1 Mayıs 1911'de, tıpkı takip müfrezelerinin Çoban Mehmed'e yaptığı gibi, İbrahim Çavuş'un evini ateşe verdikten sonra ön tarafında pusu kurarak, evin her tarafını ateşin sarması üzerine kendilerini dışarı atan İbrahim Çavuş'u, eşini ve oğlunu vurarak öldürdü. Ayrıca gelinini de yaraladı. Bu katliamın ardından köy halkına *"ne tarafa gittiğimi hükümete haber verirseniz sizi de böyle yaparım"* diye tehdit ettikten sonra köyden ayrıldı.⁹⁵² Yani Çakırcalı bu olayla verdiği *bir başa karşılık üç baş* almıştı.⁹⁵³

Çakırcalı'nın bu yeni vukuatları karşısında telaşa kapılan Vali Nazım Paşa, özel bir tren hazırlatarak Ödemiş'e gitmiş, ayrıca İzmir'den de bir tabur asker sevk edilmişti. Bu olaydan sonra gazeteler ilgilileri eleştirerek takip işlerinin hakkıyla yürütülmediğinden bahsederek *"mademki Çakırcalı'nın en yakın adamlarından biri öldürüldü ve çetenin o civarda olduğu biliniyordu, neden o çevre gözlem altında tutulmadı?"* diye sormaktaydı.⁹⁵⁴

Artık Çakırcalı, İzmir gazetelerinde birinci gündem maddesiydi ve gazeteler Çakırcalı'ya ve onun işlediği vukuatlara dair haber yapmak için hiçbir fırsatı kaçırmıyordu. Nitekim *Ahenk* gazetesi İzmir'e gelen ve Çakırcalı'nın son vukuatını işlediği köye yakın bir yerde oturan yaşlı bir köylüyle mülakat yaparak olayın ayrıntılarını öğrenmeye çalıştı. Gazete yayınladığı mülakatta, doğal olarak, köylünün ismini vermemiş, o da Kireli köyü vukuatını bütün ayrıntılarıyla anlatmıştı. Onun verdiği bilgiye göre Çakırcalı ile öldürdüğü İbrahim Çavuş akrabaydı ve Çakırcalı'nın babası Ahmed Efe'yle İbrahim Çavuş'un eski bir düşmanlıkları vardı. Muhabirin *bu vukuatın üzerine, müfrezeler ne vakit köye vardılar?* sorusuna ihtiyar köylünün verdiği cevaba göre vukuat saat bir buçukta olmuş, müfrezeler ise ancak o akşam saat altı sularında köye yetişmişti.

---

⁹⁵² BOA, DH.H., 14-1/31 (Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından 19 Nisan 1327/2 Mayıs 1911 tarihinde Dâhiliye Nezaretine çekilen telgraf; Aydın Vali Vekili Ahmed Bey tarafından 19 Nisan 1327/2 Mayıs 1911 tarihinde Dâhiliye Nezaretine çekilen telgraf; Kuvve-i Takibiyye Kumandanı Miralay Ahmed Şevki tarafından 19 Nisan 1326/2 Mayıs 1911 tarihinde Dahiliye Nezaretine çekilen telgraf.); *"Çakırcalı Melunu ve Üç Kurban Daha"*, **Ahenk**, 20 Nisan 1327/3 Mayıs 1911, s.2; *"Çakırcalı'nın Yeni Cinayeti"*, **İttihad**, 20 Nisan 1327/3 Mayıs 1911, 2; *"Çakırcalı"*, **İttihad**, 21 Nisan 1327/5 Mayıs 1911, s.3; Bu olayın oldukça ayrıntılı bir anlatımı için ayrıca bkz: *"Çakırcalı Vukuat-ı Ahiresi ve Bir Köylünün İfadatı"*, **Ahenk**, 22 Nisan 1327/ 5 Mayıs 1911, s.2-3.

⁹⁵³ **İttihad**, 22 Nisan 1327/6 Mayıs 1911, s.1.

⁹⁵⁴ *"Çakırcalı Mel'unu ve Üç Kurban Daha"*, **Ahenk**, 20 Nisan 1327/3 Mayıs 1911, s.2.

Muhabir “*Baba! Şu Çakırcalı fikrince nasıl elde edilebilir?*” diye sorunca köylü, onun nasıl yakalanacağını anlatmaktan ziyade son vukuatını nasıl işlediğine dair kanaatini şu şekilde aktarmıştı:

-Ah oğlum ah!... Ne diyeyim, biz de şaşık kaldık. Bakınız bu defa vukuat yaptığı Kireli köyü nefs-i Ödemiş'e bir saat, Birgi'ye yine bir saat, kendi köyü olan Ayasurat'a bir çarık, Bezdegüme'ye yirmi dakika mesafededir. Vukuatı da akşam saat bir buçukta yaptı. Belli ki bu adam gündüz köye gelemez, gündüzün yola çıkmazdı. Çünkü nasıl olsa takip kollarından çekiniyor. Gündüz yola çıkamayacağını bir defa düşünürsek ve Kireli'ye saat bir-bir buçukta vardığını da hesaba katarsak, anlarız ki, herif yakın bir yerden gelmiştir. Kim bilir köyünde mi yoksa Kireli'nin üstündeki dağda, çalılar arasında mı sinmiş idi de, altı aydan beri meydan da yokken apansızın köyü basıp şu kanlı vukuatı yapmıştır. Ben o fikirdeyim ki, herif uzak yerde değildi. Olsaydı, köyü mutlak, ya gece yarısı, yahut sabaha karşı basardı. Fakat vukuatın bir buçukta olmasına nazaran mutlak yakın yerden gelmiştir.”

Muhabirin “*Köylüler buna bir şey demediler, men edemediler mi?*” sorusuna ihtiyar köylünün verdiği yanıt ise eşkıya karşısında tamamen savunmasız kalan köylülerin ruh halini yansıtıyordu:

-Ne diyorsun efendi! Kim men edecek? Herifin elinde silah var, vurup kesiyor. Herkes evini barkını, çocuklarını düşünür. Hatta öyle dövüyor ki, bu defa evi yakarken, o zavalluları vururken, kimse cesaret edip o tarafa doğru bakan bile olmamış. Ortalık bunun şerrinden yıldı. Herif ele geçmez, geçirilemez ki...

-Ele geçmez, geçirilemez diyorsunuz. Hâlbuki köylü, ahali cidden arzu ederse elbette bir tuzağa düşer!

-Elbette! Düşer. Fakat düşeceğine, düşürüleceğine, herkes emin olmak şartıyla! Yoksa Çakırcalı'yı neden vurmuyorlar, neden haber vermiyorlar demek, köylüye bühtan etmek zannetmem ki doğru olsun. Bunu İzmir'de söylemek kolay, fakat orada iş değişir.”⁹⁵⁵

İhtiyar köylünün de belirttiği üzere vilayetin eşkıyalık olayları ve Çakırcalı meselesi, İzmir'den bakıldığında farklı, eşkıyalık olaylarını bütün vahşetiyle yaşayan, bu olaylar nedeniyle bağına bahçesine gidemez olmuş köylüler açısından farklı bir mahiyet arz ediyordu. İzmir ve şehir merkezlerinde yaşayan sıradan insanlar için Çakırcalı adeta dehşetli bir masal kahramanı ve dedikodu malzemesi iken, köylüler için bambaşka anlamlara geliyordu. Eşkıyalık olayları karşısında can, mal ve namus emniyeti daima tehdit altında olan köylü için şekavet artık gündelik yaşamlarının bir parçası olmuştu. Bir yandan eşkıya korkusu diğer yandan çoğu kez onlara rahmet okutan takip müfrezelerinin baskı, dayak ve işkencesi, köylüyü canından bezdirmişti. Buna mukabil eşkıyayı ihbar ederek onun zulmüne uğrayıp evinin yakılması ve ailesinin katledilmesi riskini göze alan köylülere devletin sahip çıkmayışı ayrı bir sorundu. Eşkıyanın yakalanmasında yararlılıkları görülen

⁹⁵⁵ “Çakırcalı Vukuat-ı Ahresi ve Bir Köylünün İfadatı”, **Ahenk**, 22 Nisan 1327/ 5 Mayıs 1911, s.2-3.

muhbirlere ve diğerk köylülere vaat edilen mükâfatlar aylar geçmesine rağmen verilmiyor, bu da şikâyetlere sebep oluyordu.⁹⁵⁶

Her defasında olduğu gibi Kireli köyü cinayetlerinin ardından da eski defterleri açan *Ahenk* gazetesi, Çakırcalı'ya beddualar okuyor, "*onun hayat-ı vahşet ve şekavetinde*" vebadan, koleradan ve hatta bir doğal afetten bile fazla zarara neden olduğunu belirtiyordu. Gazeteye göre o "*uğursuz*" yüzünden 400-500 kadının dul ve en az 2000 masum yetim kalmıştı ve "*Çakırcalı Yezid'inin destan-ı şekavetini dinleyip de insana dehşet ve nefret gelmemek mümkün değildi*".⁹⁵⁷

Çakırcalı çetesinin Kireli köyünde işlediği intikam cinayetleri, İzmir ve İstanbul basınında geniş yankılar uyandırdığı gibi yabancı basında da birçok gazeteye haber oldu. Yabancı gazetelerde yapılan haberler, oldukça abartılı olmakla birlikte, bu haberlerde Çakırcalı hakkında ilginç bilgilere de yer veriliyor, onun ülke dışında nasıl tanındığı da gösteriliyordu. Bu haberlere atılan başlıklar ise "*Cesur Bir Eşkiya Yeni Türkiye'ye Meydan Okuyor*" ve "*Küçük Asya'nın Dick Turpin'i*" şeklindeydi. Aynı kaynaktan alındığı anlaşılan ve hemen hemen birbirinin aynı olan söz konusu haberlerde, öncelikle onun eşkiyalığa nasıl başladığı anlatılıyor ve tıpkı kendisi gibi eşkiya olan babasının yerine geçtiği belirtiliyordu. Çakırcalı'nın Robin Hood'a ve ünlü İtalyan Haydut Dick Turpin'e benzetildiği haberlerde, İzmir ve çevresinde turistler de dâhil herkesin onun adını duyunca titrediği ifade ediliyordu. Söz konusu haberlerde Çakırcalı'nın en son cinayetlerini işlediği Kireli köyü vukuatı ise oldukça abartılı bir şekilde anlatılıyordu. Buna göre Çakırcalı, adamı Sinan Mehmed'i ispiyonlayıp ölmesine sebep olan köylülerden intikamını almak amacıyla 8 adamıyla birlikte Kireli⁹⁵⁸ köyünü basıp ahalinin önde gelenlerinden on kişinin kafasını kesmişti. O, köy meydanına topladığı köylülere hitaben "*...Benim arkadaşım Sinan Mehmed, birinizin yaptığı ihbar yüzünden birkaç ay önce askerler tarafından öldürüldü. Şimdi onun intikamını aldım ve umarım bu da bana ve benim arkadaşlarıma ihanet etmeye yeltenenlere bir ders olur. İspiyoncuları acımadan*

⁹⁵⁶ Bu hususta bkz: "*Vali Paşa Hazretlerine*", **Köylü**, 8 Kânunusani 1326/21 Ocak 1911, s.3.

⁹⁵⁷ "*Çakırcalı Vukuat-ı Ahiresi ve Bir Köylünün İfadatı*", **Ahenk**, 22 Nisan 1327/ 5 Mayıs 1911, s.2-3.

⁹⁵⁸ Yabancı gazetelerde köyün ismi "Gureli" olarak verilmiştir.

öldüreceğim ve gerekirse masum da suçlunun cezasını çekecek.” diyerek köylülere gözdağı vermişti.⁹⁵⁹

Kireli köyü olayından sonra basın, eleştirilerini artırmış ve Vali de telaşa kapılarak çözüm üretmeye çalışmıştı. Söz konusu olayın ardından Ödemiş’e giden Vali Nazım Paşa, Dâhiliye Nezaretine çektiği 4 Mayıs 1911 tarihli telgrafta, Çakırcalı’nın köylüleri tehdit etmesi ve ihbarda bulunanları çoluk çocuklarıyla birlikte itlaf etmesi nedeniyle, halkın maneviyatının tamamen mahvolduğunu bildiriyordu. Ayrıca Çakırcalı’nın silah taşıyan köylüleri de mahvedeceği tehdidinde bulunması üzerine, daha önce hükümet tarafından silah verilmiş olan köylülerin, silahlarının hükümete iadesinin gerektiğini belirtti. Köylünün yardımı olmadıkça Çakırcalı’nın yakalanamayacağını ve hükümetin muhafazası olmadan da köylünün yardım edemeyeceğinin farkında olan Vali Nazım Paşa, köylülerin korunması için Dâhiliye Nezaretinden jandarma talep etti.⁹⁶⁰ Vali, jandarma isteğini bundan sonra da sürdürdüyse de bir sonuç alamadı.⁹⁶¹

Çakırcalı’nın izini kaybettirdiği günlerde kamuoyunu rahatlatan önemli hadiselerden biri, onun muavin çetelerinden birinin efesi olup Meşrutiyet’in ilanından sonra yakalanarak idama mahkûm edilen Kara Ali ile Çakırcalı çetesinden Aboş Receb’in divan-ı harp tarafından verilen idam kararlarının 30 Mayıs 1911’de infazıydı. Özellikle Kara Ali’nin yargılama süreci çok tartışmalı geçmiş ve o asılsın diye vilayetin birçok yerinde mitingler düzenlenmişti. Bu nedenle onların asılması Meşrutiyet Hükümetinin, Çakırcalı’ya karşı gücünü göstermesi açısından önemliydi. Ayrıca hükümet bu iki şakiyi asarak *adil olduğunu* da gösterecekti.⁹⁶² Zira Ödemiş ve çevresinde “Koca Efe” Çakırcalı’nın kendine bağlı bir zeybeğin asılmasına müsaade etmeyeceği konuşulmaya başlanmıştı. Kara Ali ile Aboş Receb’in asılması

---

⁹⁵⁹ “*A Bold Brigand Defies New Turkey*”, **Mataura Ensign**, 4 Ağustos 1911, s. 3; “*A Famous Brigand Chief Blackmailer And Plunderer Kills 700 Men In 12 Years*”, **New Zealand Herald**, 29 Temmuz 1911, S.2; “*A Bold Brigand Defies New Turkey*”, **Hawera & Normanby Star**, 2 Eylül 1911, s. 11; “*A Versatile Outlaw: The Dick Turpin Of Asia Minor*”, **Shields Daily Gazette**, 18 Eylül 1911, s. 4.

⁹⁶⁰ **BOA**, DH.H., 14-2/01 (Aydın Valisi tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 21 Nisan 1327/ 4 Mayıs 1911 tarihli ve şifreli telgrafın sureti.)

⁹⁶¹ **BOA**, DH.H., 14-1/21 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 28 Nisan 1327/11 Mayıs 1911 tarihli şifrenin halli; Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine ve Aydın vilayetine gönderilen 30 Nisan 1327/13 Mayıs 1911 tarihli yazı.)

⁹⁶² Söz konusu idamların ayrıntıları için bkz: “*Adalet-i İlahi Yerini Buldu: Kara Ali ile Aboş İpte; Darısı Efelerinin Başına*”, **Ahenk**, 18 Mayıs 1327/ 31 Mayıs 1911, s.2; “*Resmi*”, **İttihad**, 18 Mayıs 1327/31 Mayıs 1911, 2.

üzerine ise Çakırcalı'nın onların intikamını alacağı endişesi ortaya çıkmış⁹⁶³ ve hatta Çakırcalı'nın Ödemiş'i basacağı söylenmeye başlanmıştı.⁹⁶⁴ Fakat Çakırcalı bu defa zeybeklerini asan hükümetten doğrudan intikam alma yoluna gitmemişti.

Son vukuatından sonra izini kaybettiren Çakırcalı'nın 26 Mayıs 1911'de, Salihli kazasının Dereköyü'ne giderek iki kişiyi dağa kaldırıp 200 lira fidye aldığı öğrenilmişti. Fakat kimse bu olayı Çakırcalı'nın gerçekleştirdiğine inanmadı. Çünkü fidye 200 lira gibi oldukça düşük bir paraydı ve Çakırcalı çetesinin genellikle külliyetli miktarda fidye aldığı bilindiğinden bu paraya tenezzül etmeyeceği düşünülmüştü. Diğer bir ihtimal ise gerçekten bu fidye olayını Çakırcalı'nın gerçekleştirip, böylece takip müfrezelerini o tarafa çekerek, Ödemiş ve Birgi civarını boşaltıp, bu şekilde dehşetli bir olay yapmak istemiş olabileceğiydi.⁹⁶⁵ Söz konusu fidye olayının ardından işin mahiyetini anlamak isteyen Vali Nazım Paşa, Salihli ve Alaşehir taraflarına gitmişti.⁹⁶⁶ Olayın mahiyeti, bir müddet sonra ortaya çıktı. Buna göre Çakırcalı'nın söz konusu köydeki en sağlam yataklarından ikisinin arasında anlaşmazlık çıkmıştı. Bunu haber alan Çakırcalı ise yatakları üzerindeki nüfuzunun kırılacağını düşünerek, söz konusu yataklarından Musa'yı dağa kaldırmış ve "dehşetli bir dayak ziyafeti çektikten" sonra salıvererek 200 lira para getirmesini istemişti.⁹⁶⁷

Çakırcalı bir kişiden fidye alsa onun adı kullanılarak birçok kişi dağa kaldırılıyor, köyler basılıp paralar gasp ediliyordu. Çünkü onun şöhreti ve dehşetinden istifade etmek isteyen sahte Çakırcalılar, "avam tabirinde çalıkakıcılar" çok fazlaydı. Bu sahte Çakırcalılar, fırsat buldukça yol kesiyor yahut köy basarak, ben Çakırcalı'yım deyip eşkıyalık yapıyordu.⁹⁶⁸ Örneğin Milas'ın Kayabaşı köyünde Ali oğlu İsa'nın evini basan ve Çakırcalı çetesi olduklarını iddia eden 12 kişilik bir çete, adı geçen köylünün istenen parayı verememesi üzerine oğlu ve kızını dağa

---

⁹⁶³ "Vali Paşa Hazretleriyle Takib-i Eşkîya Kumandanı Beyefendinin Nazar-ı Dikkatlerine", **Ahenk**, 18 Mayıs 1327/ 31 Mayıs 1911, s.2.

⁹⁶⁴ Sertoğlu, **Çakırcalı Efe Nasıl Öldürüldü?**,s.46.

⁹⁶⁵ "Yine Çakırcalı" **Ahenk**, 20 Mayıs 1327/2 Haziran 1911, s.2.

⁹⁶⁶ **Ahenk**, 25 Mayıs 1327/ 7 Haziran 1911, s.2; "Yine Çakırcalı İçin" **Ahenk**, 29 Mayıs 1327/ 10 Haziran 1911, s.2.

⁹⁶⁷ "Çakırcalı'nın Adam Kaldırması", **Ahenk**, 22 Mayıs 1327/ 4 Haziran 1911, s.2-3; "Yine Çakırcalı İçin" **Ahenk**, 29 Mayıs 1327/ 10 Haziran 1911, s.2.

⁹⁶⁸ "Yine Çakırcalı" **Ahenk**, 20 Mayıs 1327/2 Haziran 1911, s.2.

kaldırılmıştı.⁹⁶⁹ Yine başka bir eşkıya çetesi ise Çal kazasından Ahmed Ağa isimli bir zenginden Çakırcalı'nın ismini kullanarak zorla 500 lira almıştı.⁹⁷⁰

Çakırcalı'nın adının kullanıldığı bir başka olay da Ahmedli köyü baskınıydı. Oldukça kalabalık olan bir eşkıya çetesi, söz konusu köyü basmıştı. Bu çete, köylüleri bakkal dükkânına hapsedmiş ve dövüp ve işkence ettikten sonra, köy eşrafından Hacı Halil Ağa'nın evine girerek bir miktar parasıyla kadınların ziynet altınlarını gasp etmişti. Bundan sonra bakkalı da döverek sigara, ayakkabı vb. şeyler gasp etmişlerdi. Söz konusu eşkıya, köylülerin evinde bulunan silahlara da el koymuştu.⁹⁷¹ Bu çetenin tamamı bir müddet sonra yakalanmıştı.⁹⁷²

Artık nerede silahlı, “şaki kıyafetli” şahıslar görülür ve o şahıslar da biraz kurnazlık edip, biz Çakırcalı Çetesiyiz diyorsa, ortalık Çakırcalı falanca yerde görüldü ve takip edilmekte diye velveleye verilmekteydi. Son olarak da Akhisar'ın Sarnıç köyünde sekiz silahlı şahıs görülmesi üzerine, bunları tarif edenler eşkâl ve kıyafetlerine bakılarak, Çakırcalı Çetesi olduğunu söylemişti.⁹⁷³

Çakırcalı'ya ait söylentiler bundan sonra da bitip tükenmek bilmedi. Gazetelerin ve özellikle de *Köylü*'nün Çakırcalı'nın Salihli'de, Nif'te, Parsa'da ve Torbalı'da, birer ikişer gün arayla eşkıyalık yaptığını yazması ve her tarafta Çakırcalı adına vukuatlar işlenmesi üzerine Valilik resmi açıklama yapmak zorunda kaldı. Valiliğin verdiği bilgiye göre söz konusu vukuatları işleyenler Çakırcalı çetesi olmayıp bu olayların faillerinin çoğu yakalanmıştı. Son olaylardan Sultaniye ve Ahmedli köyünü basanlar ise Çerkes Mahmud isminde birinin teşvikiyle yine Çerkeslerden müteşekkil bir çete tarafından gerçekleştirilmişti.⁹⁷⁴ Çerkeslerin çete kurarak Çakırcalı adına köy basıp köylüleri darp etmesi ve kadınların ziynet altınlarına kadar gasp etmek suretiyle⁹⁷⁵ Çakırcalı'nın *namına leke sürmesi*

---

⁹⁶⁹ “Çakırcalı Namına Şekavet”, **Ahenk**, 18 Mayıs 1327/31 Mayıs 1911, s.2; **İttihad**, 18 Mayıs 1327/31 Mayıs 1911, s.2.

⁹⁷⁰ “Çakırcalı Değilmiş”, **Ahenk**, 27 Mayıs 1327/ 9 Haziran 1911, s.3.; “Kaklık Meselesi”, **İttihad**, 26 Mayıs 1327/8 Haziran 1911, s.3.

⁹⁷¹ “Yine Çakırcalı”, **Ahenk**, 5 Haziran 1327/ 18 Haziran 1911, s.2; “Ahmedli'deki Vakıa”, **İttihad**, 6 Haziran 1327/19 Haziran 1911, s.3.

⁹⁷² “Ahmedli Vakıası”, **İttihad**, 12 Haziran 1327/25 Haziran 1919, s.2.

⁹⁷³ “Çakırcalı Acaba Nerede?”, **Ahenk**, 9 Haziran 1327/ 22 Haziran 1911, s.2.

⁹⁷⁴ “Resmi: Makam-ı Vilayetten” **Ahenk**, 9 Haziran 1327/ 22 Haziran 1911, s.2-3.

⁹⁷⁵ Söz konusu köy baskını ve olayı gerçekleştirenler hakkında yapılan resmi açıklama için bkz: “Yine Çakırcalı” **Ahenk**, 5 Haziran 1327/ 18 Haziran 1911, s.2; “Ahmedli'deki Vakıa”, **İttihad**, 6 Haziran

Çerkeslerle zaten eskilere dayanan husumeti bulunan Çakırcalı için kabullenilebilecek bir şey değildi. Bu nedenle o, artık bütün bunların intikamını almak için pusuya yatmıştı.

Bütün bu olaylar karşısında Çakırcalı'nın her an yeni vukuatlar işleyebileceğinin farkında olan Vali Nazım Paşa, vilayetin asayişini sağlayabilmek için Dâhiliye Nezaretine başvurarak jandarma, asker ve para isteklerini yineledi.⁹⁷⁶ Fakat Harbiye Nezareti, mevcudu dokuz neferden ibaret Çakırcalı çetesinin takibi için nizamiye askerlerinin sevk edilmesinin doğru olmayacağını ve eşkıya takip vazifesinin jandarmaya ait olduğunu bildirdi.⁹⁷⁷ Harbiye Nezareti, Aydın Valisinin ilave asker talebini reddettiği gibi üstüne bir de Ödemiş çevresindeki eşkıya takibiyle görevli askerlerin takipten alınarak asli vazifelerine dönmelerini emretti. Buna oldukça sinirlenen Vali Nazım Paşa, Dâhiliye Nezaretine peşpeşe çektiği telgraflarla durumun vahametini bildirip vilayetteki jandarma mevcudunun 1.300 kişi eksik olduğunu belirtti. Nazım Paşa'nın verdiği bilgiye göre mevcut jandarma değil eşkıya takibi için yeterli olmak vilayetin çeşitli yerlerinde jandarma talebi nedeniyle meydana gelen feryadları karşılamaya dahi kâfi değildi. Şimdi bir de mevcut askerlerin eşkıya takibinden çekilmesinin ardından can güvenlikleri kalmayan köylüler, artık yurtlarını terk ederek merkezlere göç etmeye başlamıştı. Askerin, eşkıyanın takibinden alınmasının eşkıyanın cüretini daha da artıracığını belirten Vali, jandarma ve asker talebini bir kez daha yeniledi.⁹⁷⁸ Nezaretten istediği jandarma ve askeri alamayan Nazım Paşa bu defa vilayetin bir kazası olan Salihli'den eşkıyalık olaylarının en sık görüldüğü Ödemiş'teki bir geçit noktasının muhafazası için jandarma talep etti fakat bu konuda da olumsuz yanıt aldı.⁹⁷⁹

Valinin ısrarları ve durumun vahameti karşısında daha fazla dayanamayan Dâhiliye Nazırı, Harbiye Nezaretine gönderdiği 10 Temmuz 1911 tarihli bir yazıyla

---

1327/19 Haziran 1911, s.3; “Resmi: Makam-ı Vilayetten”, **Ahenk**, 9 Haziran 1327/ 22 Haziran 1911, s.2-3.

⁹⁷⁶ **BOA**, DH.H., 14-1/25 (Aydın Valisi tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 26 Nisan 1327/9 Mayıs 1911 tarihli yazı.)

⁹⁷⁷ **BOA**, DH.H., 14-1/25 (Harbiye Nezaretinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 15 Mayıs 1327/28 Mayıs 1911 tarihli yazı.)

⁹⁷⁸ **BOA**, DH.H., 14-1/25 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 14 Haziran 1327/28 Haziran 1911 tarihli yazı; Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 16 Haziran 1327/29 Haziran 1911 tarihinde yazı; Dâhiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 20 Haziran 1327/3 Temmuz 1911 tarihli yazı.)

⁹⁷⁹ **İttihad**, 5 Temmuz 1327/18 Temmuz 1911, s.3.

on beş seneden beri devam eden *Çakırcalı belasından* şimdiye kadar kurtulamamanın hükümet açısından bir utanç kaynağı olduğunu bildirdi. Yine söz konusu yazıda zaten kolera kordonları nedeniyle vilayetin ticari hayatının zarar gördüğü belirtilerek takip müfrezelerinin sayısını azaltmanın halkı, hasat zamanında eşkıya korkusu nedeniyle işinden gücünden alıkoyarak ümitsizliğe sevk edeceği ifade edildi. Dâhiliye Nazırı, “servetiyle, fedakârlığıyla devletin en büyük medar-ı istinadı olan” Aydın vilayetinde üzücü olaylara sebep olmamak için her türlü zorluğa rağmen takip müfrezelerinin tamamen muhafaza edilmesi gerektiğini bildirdi.⁹⁸⁰ Dâhiliye Nazırının bu yazısı işe yaramıştı. Çünkü Harbiye Nezareti, 15 Temmuz 1911 tarihli yazısıyla, İzmir’den bir taburun Aydın ve Ödemiş’e gönderilerek eşkıya takibinde görevlendirilmesini Nizamiye Fırkası Kumandanlığına bildirildiğini ve Aydın Vilayeti Jandarma Alayı kadrosunun eksiklerinin tamamlanması için de gerekli teşebbüste bulunulduğunu belirtmişti.⁹⁸¹ Fakat artık iş işten geçmişti. Çünkü Çakırcalı Harbiye Nezaretinin bu emrinden bir gün önce yeni cinayetlerini işlemişti.

I.2.12.Çakırcalı Çetesinin Yeni Vukuatları ve Takip Müfrezelerinin Usulsüzlükleri

Batı Anadolu’da Müslüman ve gayrimüslimlerden pek çok farklı etnik grup yaşamaktaydı. Buna Rusya’nın 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kafkasları işgaliyle birlikte Osmanlı ülkesine göç eden Çerkesler eklenmişti. Anadolu’nun muhtelif yerlerine iskân edilen Çerkesler, birtakım asayiş sorunlarına da neden olmuştu. Bunun temel sebeplerinden biri de, Çerkeslerin eski yaşam alışkanlıklarından vazgeçmeyerek baskın yapma ve silah taşıma gibi alışkanlıklarını iskân edildikleri yerlerde de sürdürmeleri idi. Ayrıca Çerkesler göç ettikleri yerlerde yerel halkla arazi sorunları da yaşamıştı.⁹⁸² Aydın vilayetine ve özellikle de eşkıyalık olaylarının en sık görüldüğü Ödemiş’e iskân edilen Çerkeslerle yerli ahali arasında birçok sorun yaşanmıştı. Bununla birlikte Çakırcalı’nın Çerkeslerle olan husumeti,

⁹⁸⁰ BOA, DH.H., 14-1/26, (Dâhiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 27 Haziran 1327/10 Temmuz 1911 tarihli tahrirat.)

⁹⁸¹ BOA, DH.H., 14-1/25 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 2 Temmuz 1327/15 Temmuz 1911 tarihli yazı.)

⁹⁸² Ömer Karataş, “19. Yüzyıl’da Anadolu’da Çerkes Göçmenlerinin İskânları Karşılaştıkları Sorunlar: Uzun Yayla Örneği”, **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, Kış 2013, Sayı 36, s. 84.

babası Ahmed Efe zamanından kalma idi.⁹⁸³ Dolayısıyla onun takibine sevk edilen başıbozuk müfrezelerinin genellikle Çerkeslerden ya da Arnavudlardan oluşturulması ve çetenin bunlardan bir kısmını öldürmesi aradaki husumeti daha da körüklemişti. Bunda bizatihi hükümet de ciddi bir rol oynamıştı. Zira Çakırcalı Mehmed Efe ile onun zeybeklerinin malları, devlet tarafından müsadere edildikten sonra bunların tarlaları Çerkeslere icara verilmişti. Malları müsadere edilen aileler hükümete başvurarak mallarının iadesini istemişse de Çerkesler tarlaları ettikleri gerekçesiyle vermek istememişti.⁹⁸⁴ Ayrıca son dönemde Çerkes çetelerinin Çakırcalı'nın *adını lekelemek için* işlediği vukuatlar, Çakırcalı'nın her an Çerkeslerden intikam alma yoluna gideceği kanaatini oluşturmuştu.

Çakırcalı çetesi, bu beklentileri boşa çıkarmadı. Nitekim 14 Temmuz 1911 Cuma günü Çerkeslerin yaşadığı İhsaniye köyü yakınlarındaki bir tarlada kadın kılığın⁹⁸⁵ girerek pusuya yatan çete, Çakırcalı'nın can düşmanlarından olan Çerkes Mahmud'u⁹⁸⁶ öldürüp yanındaki çocuğunu da yaraladı. Çete bu olaydan sonra firar ederken yolda rast geldiği iki Çerkesi daha öldürdü. Öldürülen Çerkes Mahmud'un yaralı çocuğunun köye haber vermesi üzerine köylüler silahlanarak Çakırcalı'nın takibine çıkmışsa da takip edildiğini anlayan çete, yolda tekrar pusu kurup bunlardan dört kişiyi daha öldürüp dördünü de yaraladı. Olayı haber alıp çetenin takibine çıkan

---

⁹⁸³ Çakırcalı Ahmed Efe'yle Çerkesler arasındaki sorunun nasıl ortaya çıkıp sonradan büyümesine dair ayrıntılı bilgi için bkz: Üsküp, **a.g.e.**, s.266-268.

⁹⁸⁴ “*Şaki Çakırcalı Mehmet'in Son Cinayat-ı Tafsilatı*”, **Ahenk**, 7 Temmuz 1327/ 20 Temmuz 1911, s.2.

⁹⁸⁵ Çakırcalı Mehmed Efe daha önce de çeteyi takip müfrezelerinden saklamak için kadın kılığına sokmuştu. Bkz: Işık Dede, “*Ödemiş'ten Derlemeler: Çakırcalı Mehmet Efe Çok Sıkıştığı Vakit Çetesini Nasıl Korurdu?*”, **Ödemiş**, 27 Ağustos 1948, s.2.

⁹⁸⁶ *İttihad* gazetesinde neşredilen bir makalede Çakırcalı ile Çerkes Mahmud arasındaki düşmanlığın sebebi şu şekilde açıklanmaktaydı: Çakırcalı'nın öldürdüğü Çerkes Mahmut, İhsaniye Köyü'nden olup Çakırcalı'nın eski ahbab ve sırdaşlarındandır. Beş altı sene önce Mahmut'un kardeşinin Çakırcalı tarafından ikisi hasım olmuştur. Çakırcalı ikinci defa istiman ettiğinde, Çakırcalı'ya bir pusu kurmuş ve ikisi arasında çıkan çatışmada Mahmut ayağından yaralanmıştı. Çakırcalı uzun süredir Mahmut'u öldürmek için fırsat kollamaktaymış ve bu sefer yakalamasına eşkıyanın karıları sebep olmuş. Çakırcalı ve çetesi üyelerinin malları hükümet tarafından müsadere edildikten sonra, ailelerinin ve hatta babalarının ve annelerinin de malları müsadere edilerek, Çerkes Mahmut ve diğer Çerkeslere icara verilmiştir. Bundan sonra eşkıyaların karıları vilayete şikâyette bulunarak emlak ve arazilerinin kendilerine geri verilmesini istemişlerse de, Çerkesler tarlaları ettiklerinden vermek istememişlerdir. Aralarında barış sağlamak da mümkün olmaz. Kendilerini mağdur olarak gören kadınlar kocaları yanlarına geldiğinde bu meseleyi onlara anlatırlar. Zaten Çerkeslere ve özellikle de Mahmut' a can düşmanı olan Çakırca intikam almaya karar verir ve söz konusu olayı gerçekleştirir. Bkz: “*Şaki Çakırcalı Mehmet'in Son Cinayat-ı Tafsilatı*”, **Ahenk**, 7 Temmuz 1327/ 20 Temmuz 1911, s.2.

bir müfreze de çeteyle çatışmaya girmişse de müfrezeden iki kişinin yaralanmasına rağmen çetede ne ölü ne de yaralı vardı.⁹⁸⁷

Çakırcalı'nın İhsaniye köyü cinayetleri, onu yine İzmir gazetelerinin birinci gündem maddesi yaptı. Gazeteler her şeyden önce Çakırcalı'nın Çerkeslerden intikam alacağına bilinmesine rağmen nasıl bu kadar rahat hareket edebildiğini sorguluyor ve bunun sorumlularını arıyordu. *Köylü* gazetesi, “*Su Uyur Düşman Uyumaz*” başlıklı yazısında Çakırcalı'nın girdiği bütün çatışmalardan sağ olarak kurtulmasının ya takip kuvvetlerinin azlığına ya da acemiliklerine bağlanması gerektiğini belirtiyordu. Yine aynı yazıda Çakırcalı'nın Ödemiş'e bir-iki saatlik mesafeye kadar sokulmaya cesaret ettiği hatırlatılarak “*Demek su uyusa, düşman uyumuyor, şu halde artık düşmana karşı hükümetin de daha uyanık, daha süratli, tedbirli davranması icap etmiyor mu ki, takip işlerinde bu derece kayıtsızlık gösteriliyor?*” diye sorarak takip işlerinde görülen başarısızlığı eleştirip valiyi göreve davet ediyordu.⁹⁸⁸ *İttihad* gazetesi ise öncelikle Çakırcalı'nın ne büyük ve nev-i şahsına münhasır bir eşkiya olduğunu belirterek Aydın vilayetindeki nüfuzunu şu cümlelerle anlatıyordu:

“... Bu vilayette Çakırcalı mühim bir meseledir. O kadar mühimdir ki, bu habis bazı yerlerde prensliğini ilân etse kendisine tâbiyyet edecek birçok yerler bile bulunabilir.

Çakırcalı bu vilayet dâhilinde tabiatın üstünde bir adam farz edilmekte olduğundan her taraf kendisinden korkmaktadır. İtiraf etmek lazımdır ki, Çakırcalı dahi bu hissini ahali üzerinde daima kuvvet bulması için çalışmaktadır. Bugün Çakırcalı adi bir şaki olmak mahiyetinden tecerrüd etmiştir. Çakırcalı adeta bir nevi teşkilata malik bir dağ hükümeti icra eylemektedir.”

⁹⁸⁷ BOA, DH.H., 14-1/34 (Mülkiye Müfettişi Haydar Bey tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 27 Ağustos 327/9 Eylül 1911 tarihli yazı.) İhsaniye köyü olayı ve sonrasında yaşananlar basında geniş yankı uyandırmış ve olay çok ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştı. Söz konusu olaya ait İzmir gazetelerinde neşredilen haber ve makaleler için bkz: “*Su Uyur Düşman Uyumaz*”, **Ahenk**, 3 Temmuz 1327/16 Temmuz 1911, s.2; “*Çakırcalı Hakkında Ödemiş'ten Mektub*”, **İttihad**, 4 Temmuz 1327/17 Temmuz 1911, s.2; “*Şaki Çakırcalı Mehmed'in Son Cinayeti Tafsilatı*”, **Ahenk**, 6 Temmuz 1327/19 Temmuz 1911, s.2; “*Çakırcalı'nın Takibi İçin Vali Paşa'nın Tedbirleri Dolayısıyla*”, **Ahenk**, 4 Temmuz 1327/17 Temmuz 1911, s.2; Ayrıca bkz: “*Vali Paşa*”, **İttihad**, 3 Temmuz 1327/16 Temmuz 1911, s.2; Gazeteler Çakırcalı'nın öldürdüğü Çerkes Mahmud'un daha önce Torbalı Nahiyesine bağlı Ahmetli köyünü basarak, köy halkını bir bakkal dükkanına doldurduktan sonra, eşraftan Hacı Halil Ağa'da 4-500 lira almış ve ben Çakırcalı'yım diyerek, Çakırcalı çetesinin adını kullanmış olan çete reisi Mahmud olduğunu iddia etmişse de bu haberler daha sonra tekzip edilmişti. Bkz: **Ahenk**, 7 Temmuz 1327/30 Temmuz 1911, s.3; Ayrıca bkz: **İttihad**, 3 Temmuz 1327/16 Temmuz 1911, s.2.

⁹⁸⁸ “*Su Uyur Düşman Uyumaz*”, **Ahenk**, 3 Temmuz 1327/ 16 Temmuz 1911, s.2.

Çakırcalı'nın bunca zaman arkasından alaylar sürüklemesine rağmen neden yakalanamadığını sorgulayan *İttihad*, bunun Çakırcalı'nın “insandan başka bir mahlûk olmasından” ileri gelmediğini belirterek onun da tıpkı diğer insanlar gibi olduğunu, “gizli bir cin kuvveti” olmadığını, şimdiye kadar yakalanamamasının sebebini istibdat devrinin hatalarında aramaktaydı. *İttihad*'ın iddiasına göre Çakırcalı ilk eşkıyalığa başladığında, onun bu husustaki istidadını gören dönemin Aydın Valisi Kamil Paşa, onu hemen himayesine almıştı. Hükümetin “resmi himayesini” de arkasına alan Çakırcalı, böylece fenalıklarını artırmış; bundan şikâyetçi olanlar ise Çakırcalı'ya yataklık isnadıyla aylarca hapiste tutulmuştu. Gazetenin Vali Kamil Paşa'nın oğlu Said Paşa'ya yönelik eleştirileri ise daha da ağırdı:

“Meşhur Sait Paşa! Kendi eliyle Çakırcalı'ya bu nüfuzu hazırladıktan sonra kendisine İngiltere'den silah ve dürbün dahi getirtmiş ve ondan sonra Said Paşa(!) ile Çakırcalı arasında bir şirket vukua gelmiştir.

Kamil Paşa zamanında Çakırcalı ne kadar fezahat irtikab ettiyse cümlesini Said Paşa'nın talimatıyla yapmıştır. Hatta 1319 senesinde Çakırcalı'nın İzmir içine girerek zenginlerden bir iki şahsı soyacağı dahi kuvvetle söylenmeye başlamış ve o zatlar da bazı tedbirler kullanmağa başlamış idi. O zaman, bugün Ödemiş'de bir cinayet irtikab eden Çakırcalı Aydın cihetinde takib edilir idi. Said Paşa(?) jandarma ve saireyi Çakırcalı'nın adeta maiyetine memur etmiş ve onlar da o vakit Çakırcalı'nın bir memuru olarak hareket etmişlerdir.

Merkez vilayetten Çakırcalı takibine memur edilen bazı askeri müfrezelerinin hareket haberi “efe hazretlerine!” Said Paşa'nın emriyle bunlar tarafından yetiştirilir idi.”⁹⁸⁹

Ahenk gazetesinde yayınlanan bir makalede ise Çakırcalı Mehmed'in normal bir insan olmayıp bir takım metafizik özelliklere sahip olduğu iddia edilmekteydi: “... adi şakilerden değil, bilakis harikulade bir zekaya sahip, bir cürete malik esrarengiz bir kimsedir. Ahval-i umumiye ve ruhiyesi ilm-i simya ve ilm-i ruh alimesi için hakikaten şayan-ı mütalaa ve tetkiktir.”⁹⁹⁰

Gazeteler Çakırcalı'nın son vukuatından sonra izini yine kaybettirmesi nedeniyle şimdiye kadarki takip yöntemlerini eleştiriyor ve çözüm önerileri sunuyordu.⁹⁹¹ Bu doğrultuda *İttihad* gazetesi, hükümetin eşkıyalık olaylarıyla ilgili aldığı tedbirlere dair oldukça yerinde bir tespitte bulunarak hükümetin Çakırcalı

⁹⁸⁹ “Çakırcalı”, *İttihad*, 4 Temmuz 1327/17 Temmuz 1911, s.1.

⁹⁹⁰ “Şaki Çakırcalı Mehmed'in Son Cinayati Tafsilatı”, *Ahenk*, 7 Temmuz 1327/ 20 Temmuz 1911, s.2.

⁹⁹¹ “Çakırcalı'nın Takibi İçin Vali Paşa'nın Tedbirleri Dolayısıyla”, *Ahenk*, 4 Temmuz 1327/ 17 Temmuz 1911, s.2; Ayrıca bkz: “Vali Paşa”, *İttihad*, 3 Temmuz 1327/16 Temmuz 1911, s.2; “Vilayet Derdleri 2: Şakilik ve Jandarma”, *İttihad*, 27 Temmuz 1327/16 Ağustos 1911, s.1.

ortaya çıkıp bir cinayet işlediğinde, sadece bu zamana özgü olmak üzere, olağanüstü bir faaliyet başlattığını fakat o, izini kaybettirip köşesine çekildiğinde hükümetin de işin peşini bıraktığını belirtiyordu.⁹⁹²

Eşkîyalık olaylarının nasıl çözüleceğine dair gazetelerin birçok önerisi vardı. Fakat bu çözüm önerilerinin bir kısmı oldukça ilginç ve bir o kadar da trajikomikti. Çakırcalı'nın hemen her vukuatından sonra *efelik meselesinin* gündeme getirilmesi adetten olmuştu. İhsaniye olayından sonra da bu meseleyi tekrar ele alan *İttihad* gazetesi "*Efelik ve Tedbiri*" başlıklı bir makale yayınlamaya, "*Şu koca Aydın vilayetinin en eski maraz ve içtimai afeti şekavet-efelik illetleridir.*" dedikten sonra bunun sebebinin ise cehalet olduğunu belirtmekteydi. Efelîğin eşkîyalığa geçmek için bir geçit mahalli olduğunun belirtildiği makalede, köylülerin düşünce dünyasında efeliğin neye tekabül ettiğine dair oldukça çarpıcı tespitlerde bulunulmaktaydı. Buna göre köylerde efeliğin adeta bir "paye" olduğu belirtilerek "*... köyde genç ve babayiğit efe olmak ve efeliğe mahsus olan dar ve kısa şalvarı giyebilmek için mutlaka buna liyakat kesbetmelidir. Fakat efe olmak için kesb edilecek liyakat, ne feci bir içtimai haltın neticesidir!...*" deniliyordu. Makaleye göre köylü bir genç, efe olabilmek için mutlaka çarpışmalı ve öldürmeliydi. Yani "efelik mertebesine çıkabilmek için köylü babayiğitleri, gözyaşlarıyla kandan yapılmış bir merdiven kullanmağa mecburdu." Ayrıca efe olabilmek için hapishane hayatı oldukça önemli bir merhaleydi. "*Köyde efe olacak ve bu sıfatla bütün köy tarafından hayf ve hürmetle karşılanacak bir genç için hapiste yatmak ve hapishane ekmeğini yemekte bir şereftir. Efelik uğruna bir cinayetle hapse girip çıkan bir köylü genci "has ekme" yemiş olmak şerefini de nefesine izafe etmiş olur. Zira hapse girmek bunların nezdinde bir erkekliktir.*" Bu nedenle hapishane onlar için birer ıslahhane olmaktan ziyade bir *şeref kaynağıydı*. Makalede efeliği engellemek için önerilen tedbir ise oldukça ilginçti. Çünkü köyünde efe olmak için adam öldürerek hapishaneye gelenlere *adi bir kadın elbisesi* giydirilmesi teklif ediliyordu:

*"Erkeklik ve mertliğini itmam için hapishaneye gelen bir köylü delikanlısı orada sefil bir kadın kıyafetine girecek olur ise, bu hal kendisine pek ağır gelecektir. Bahusus köyünden ziyarete gelecek olanlara karşı kendisinin bu kıyafetle çıkmaya mecbur olması, onun bütün maneviyatını ve bütün ruhunu değiştirecek bir hadisedir..."*⁹⁹³

⁹⁹² "*Vilayet Derdleri ve Hükümetin Halleri*", **İttihad**, 21 Temmuz 1327/10 Ağustos 1911, s.1.

⁹⁹³ "*Efelik ve Tedbiri*", **İttihad**, 25 Temmuz 1327/14 Ağustos 1911, s.1-2.

Çakırcalı'nın son cinayetleri birçok kişiyi korku ve paniğe sürüklemekle birlikte bundan en fazla etkilenen Çerkesler olmuş ve çoğu artık köylerinde ikâmet edemez hale gelmişti.⁹⁹⁴ Nitekim bir Çerkes köyü olan Ertuğrul'un muhtarı ve azaları tarafından Sadarete çekilen telgrafta bu açıkça dile getirilmekteydi. Onlar söz konusu telgrafta, İslam Halifeliğinin himayesinde bulunmak için Rusya'dan hicret ederek Ödemiş'e iskân edildiklerini fakat Çakırcalı'nın on iki senelik eşkıyalığının köylerini seksen haneden kırk haneye kadar düşürdüğünü ifade ediyordu. Yine aynı telgrafta, Çakırcalı'nın son vukuatıyla beş Çerkes'i öldürüp altısını da yaralamasına karşın hala civarlarında dolaştığı belirtilerek, buna karşın hükümetin hiçbir icraat göstermemesi nedeniyle Çakırcalı'nın adeta bir *prens* gibi saldırdığı korkuyla ahalinin ona biat derecesinde yataklık yaptığı ileri sürülmekteydi. Bu telgrafta dikkati çeken ise yakında genel bir isyanın çıkacağına akla geldiğinin öne sürülmesi ve kendilerinin yabancı bir devlete başvurarak "himaye talebinde" bulduklarının belirtilip son defa olarak bütün Çerkesler adına gerekenin yapılmasının istenmesiydi.⁹⁹⁵

Aydın Valisi Nazım Paşa, Çakırcalı'nın İhsaniye cinayetlerinden sonra vilayetteki eşkıyalık olaylarını önlemek için alınacak tedbirleri görüşmek üzere İstanbul'a gitmiş fakat bu görüşmelerden de bir sonuç alamamıştı.⁹⁹⁶ Zira o, yüzlerce jandarma ve asker talep ederken nezaretin İzmir'e gönderdiği jandarma sayısı yirmi beşti.⁹⁹⁷ Aydın Valisi'nin jandarma ve asker taleplerini yerine getirmeyen hükümet ise daha önce birçok defa denenmesine rağmen bir sonuç alınamayan bir yöntemle başvuruyor ve başıbozuk çetelere bel bağlıyordu. Bu defa Aydın vilayetine gönderilecek isim ise Milli Mücadele yıllarında adından sıkça söz ettirecek olan Binbaşı Ahmed Anzavur'du. Karesi Jandarma Binbaşılığı yapmış olan Ahmed Anzavur, daha Mayıs 1911'de Dâhiliye Nezaretine başvurarak Çakırcalı'yı ortadan kaldırmak için İzmir Alay Kumandanlığına tayin edilmesini talep etmişse de bu

⁹⁹⁴ Bu eleştiriler ve çözüm önerileri için bkz: "Şaki Çakırcalı Mehmed'in Son Cinayat-ı Tafsilatı", **Ahenk**, 7 Temmuz 1327/20 Temmuz 1911, s.2; Bu vakianın ayrıntıları için ayrıca bkz: "Çakırcalı Hakkında Ödemiş'ten Mektub", **İttihad**, 4 Temmuz 1327/17 Temmuz 1911, s.2.

⁹⁹⁵ **BOA**, DH.H., 14-1/27, (Ödemiş'e bağlı Ertuğrul köyü Muhtarı Ömer, Muhtar Süleyman ve Aza Yusuf tarafından 17 Temmuz 1327/30 Temmuz 1911 tarihinde Sadarete çekilen telgraf.)

⁹⁹⁶ "Çakırcalı'nın Takibi İçin Vali Paşa'nın Tedbirleri Dolayısıyla", **Ahenk**, 4 Temmuz 1327/ 17 Temmuz 1911, s.2; Ayrıca bkz: "Vali Paşa", **İttihad**, 3 Temmuz 1327/16 Temmuz 1911, s.2; "İttihad'ın Hususi Haberleri: Çakırcalı Hakkında Takibler ve Tedbirler", **İttihad**, 2 Ağustos 1327/14 Ağustos 1911, s.2.

⁹⁹⁷ **Ahenk**, 26 Temmuz 1327/8 Ağustos 1911, s.2.; **Ahenk**, 14 Ağustos 1324/27 Ağustos 1911, s.2.

talebi kabul edilmemişti. ⁹⁹⁸ Fakat Çakırcalı'nın İhsaniye köyünde Çerkesleri öldürmesinin ardından Ahmed Anzavur'un talepleri bu defa kabul edilerek Aydın Vilayeti Takib-i Eşkîya Kumandan Muavinliğine tayin edilmişti. ⁹⁹⁹ Çakırcalı'yı ortadan kaldırma görevi verilen Ahmed Anzavur'un Çerkes olması da onun tercih edilmesinde etkili olmuştu. Takiple görevlendirilmiş mevcut müfrezeleri yeterli bulmayan Ahmed Anzavur'un Bursa Vilayeti ve civarından tedarik edeceği *silahşör ve cesur* gönüllü Çerkeslerden süvarilere beşer ve piyadelere dörder yüz kuruş maaş verilmesi kararlaştırıldı. ¹⁰⁰⁰ Ahmed Anzavur'dan Çakırcalı'nın takibinden büyük hizmetler beklenmekteydi. Bu nedenle Aydın Valisi Nazım Paşa'nın Çakırcalı'yı yakalamak için hazırladığı takip planları rafa kaldırılmıştı. ¹⁰⁰¹ Anzavur oluşturacağı yüz kişilik Çerkes başıbozuk çetesinin yanı sıra, isterse jandarmadan ve dışarıdan nefer alabilecekti. ¹⁰⁰² Ayrıca Ahmed Anzavur, istemesi durumunda, masrafları hükümet tarafından karşılanmak kaydıyla reji kolcularından seçeceği kişileri de eşkıya takibinde istihdam edebilecekti. ¹⁰⁰³ Bu doğrultuda Ahmed Anzavur'un gönüllü Çerkeslerle yetinmeyip Karesi Jandarma taburundaki en seçkin jandarmalardan yirmi iki kişi almış olması şikâyetlere sebep olmuştu. ¹⁰⁰⁴ Yine Ahmed Anzavur'un isteği üzerine ve onun maiyetinde çalışmak kaydıyla Yüzbaşı Rüştü Bey tarafından da İzmitli Çerkes gönüllülerden oluşan bir başıbozuk çetesi

---

⁹⁹⁸ BOA, DH.H., 14-2/03

⁹⁹⁹ BOA, DH.H., 14-2/07 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 28 Temmuz 1327/10 Ağustos 1911 tarihli yazı.) “*İttihad'ın Hususi Haberleri: Çakırcalı Hakkında Takibler ve Tedbirler*”, *İttihad*, 2 Ağustos 1327/14 Ağustos 1911, s.2.

¹⁰⁰⁰ BOA, DH.H., 14-2/17 (Umum Takip Kumandanı Muavini Binbaşı Ahmed Anzavur imzasıyla 17 Eylül 327/30 Eylül 1911 tarihinde dahiliye Nezaretine gönderilen telgraf.); “*İttihad'ın Hususi Haberleri: Çakırcalı Hakkında Takibler ve Tedbirler*”, *İttihad*, 2 Ağustos 1327/14 Ağustos 1911, s.2.

¹⁰⁰¹ Vali Nazım Paşa'nın Çakırcalı'yı yakalanmak için Dahiliye Nezaretine sunduğu takip planı için bkz: BOA, DH.H.,14-2/-05, (Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından 27 Temmuz 327/9 Ağustos 1911 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen şifrenin deşifresi.)

¹⁰⁰² BOA, DH.H., 14-2/-05, (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 29 Temmuz 1327/11 Ağustos 1911 tarihli şifrenin sureti.)

¹⁰⁰³ BOA, DH.H., 14-2/-05, (Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Reji Komiserliğine gönderilen 20 Temmuz 1327/2 Ağustos 1911 tarihli yazı.) Bir müddet sonra reji kolcularının eşkıya takibinde istihdamından vazgeçilmiştir. Bkz: BOA, DH.H., 14/2-08, (Dâhiliye Nezaretinden Tütün Reji Komiserliğine gönderilen 2 Ağustos 1327/15 Ağustos 1911 tarihli yazı.)

¹⁰⁰⁴ Karesi Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine çekilen telgrafta Ahmed Bey'in süvari jandarmalarının en seçkinlerinden yirmi iki kişi almış olması sebebiyle bunların yerini doldurmak oldukça zor. Üç sene önce yüz altmış olan süvari sayısı şimdi yüzün altına inmektedir. Burada şiddetle jandarmaya ihtiyaç vardır. Yunanistan'dan gelen şahıslar eşkıya çeteleri kuruyor. Bu husustaki bütün feryadlarımıza rağmen gereken yapılmıyor. Eğer durum böyle devam ederse birçok “Çakırcalıların ortaya çıkması beklenmektedir” denilmekteydi. Bkz: BOA, DH.H., 14/2-10 (Karesi Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine çekilen 4 Ağustos 1327/17 Ağustos 1911 tarihli şifre telgrafın sureti.)

oluşturulmasına müsaade edilmişti.¹⁰⁰⁵ Yüzbaşı Rüştü Bey'in oluşturduğu müfrezelere seçilenlerin büyük çoğunluğunu ise "ayingacılar" yani tütün kaçakçıları ve eski eşkıyalar oluşturuyordu.¹⁰⁰⁶

Ahmed Anzavur'un oluşturduğu başıbozuk çeteye jandarmalara nazaran oldukça yüksek maaş bağlanmasına karşın hükümetin eşkıyayı ihbar eden ve Çakırcalı'nın yakalanması için hizmet edenlere vaat edilen mükâfatları vermemiş olması, gazetelerin ağır eleştirisine uğruyordu. *İttihad* gazetesi mükâfatlarını alamayan köylülerin Çakırcalı korkusundan memleketlerine gidemedikleri gibi İzmir'de de sefil olduklarını iddia ederken¹⁰⁰⁷ *Köylü* gazetesi, "Bu Gidişle Eşkıya Tutulur mu?" başlıklı ve oldukça sert eleştiriler içeren bir makale yayınlıyordu. Söz konusu makalede, bütün eleştirilere rağmen hükümetin eşkıya takibinde tuttuğu yanlış yoldan dönmeyerek bildiğini okuduğu, bu durum karşısında ise ahalinin hükümetten ümidi kesip eşkıyadan yıldıığı belirtiliyordu. Gazetenin iddiasına göre eşkıyayı ihbar edip iki eşkıyanın öldürülmesine yardım eden köylülerden biri, eşkıya korkusu yüzünden neyi var neyi yoksa satarak kasabaya göç etmek zorunda kalmış, buna rağmen hükümet mükâfat olarak vaat ettiği 100 liranın ancak 15 lirasını vermişti. Hükümete hizmet edeyim diye kendisinin ve ailesinin hayatını tehlikeye atıp her şeyini satmak zorunda kalan bir köylüye 100 lirasını vermeyip onu aylarca süründürmek hükümet için bir lekeydi. Zira hükümetin sahip çıkmadığı bir muhbirin başına gelecek şu idi:

"... Çakırcalı aman vermez bir hain. Öyle bir hain ki hatta kendi düşmanı olan bir diğer şakiyi hükümete haber veren muhbirleri bile muhbirliğin cezasını vermiş olmak için öldürmekten, hanmannını¹⁰⁰⁸ yıkmaktan çekinmez. Bu da pek çok fazla delilleriyle sabit. Böyle bir hale karşı ahaliden hükümete karşı yardım beklemek fazla bir saflıktır. Bugün hükümete şakiler zararına muhbirlik etmek ölümünü hazırlamak, intihar etmek demektir. Çünkü işte vaka meydanda. O, haince, gaddarca cinayetlerin henüz kanları bile kurumamıştır."¹⁰⁰⁹

¹⁰⁰⁵ BOA, DH.H., 14-2/06 (Dâhiliye Nezareti'nden Bolu Mutasarrıflığı'na gönderilen 28 Temmuz 1327/10 Ağustos 1911 tarihli yazı.)

¹⁰⁰⁶ "Çakırcalı'yı Biz Öldürdük", (Anlatan: Rüştü Kobaş, Yazan: Yaşar Kemal), *Cumhuriyet*, 24 Şubat 1956, s.2; Kemal, a.g.e., s. 152-153.

¹⁰⁰⁷ "Vilayet Derdleri ve Hükümetin Halleri", *İttihad*, 21 Temmuz 1327/10 Ağustos 1911, s.1.

¹⁰⁰⁸ Ev, bark, ocak.

¹⁰⁰⁹ *Köylü* gazetesinin burada zikredilen makalesinin yayımlandığı nüshasına ulaşamadık lakin gerek yapılan yazışmalardan ve gerekse yazının içeriğinden 10 Ağustos civarında olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu haberin yer aldığı gazete kupürü için bkz: BOA, DH.H.,13/30; Burada vaat edilen mükâfat ödenmediği için perişan olduğundan bahsedilen köylünün İmam oğlu Deli Mehmed olması muhtemeldir. Çünkü o da Dâhiliye Nezaretine çektiği bir telgrafla Çakırcalı'nın saklandığı yeri

Basında yer alan bu eleştiriler etkisini göstermiş ve Çakırcalı tarafından Kireli köyünde öldürülerek evi yakılan İbrahim Çavuş'un geride kalan ailesine yeni ev inşası için talep ettikleri beş bin kuruşun ödenmesine bir ay gibi kısa sayılabilecek bir sürede onay verilmişti.¹⁰¹⁰

Çakırcalı'nın takibine sevk edilen Çerkes Ahmed Anzavur'un yine Çerkeslerden kurduğu başıbozuk müfrezeler, kendilerinden bekleneni karşılayamamış ve çetenin yakalanması hususunda hiçbir ilerleme kaydedememişti. Buna karşın daha önce Çakırcalı'nın takibinde görev almış olan Kuşçubaşı Eşref'in kardeşi Hacı Sami Bey'in giriştiği intikam alma eylemiyle Çerkeslerle Çakırcalı arasındaki husumet yeni bir boyut kazanacaktı.

Altı ay önce polis müfettişliğinden istifa ederek İzmir'e giden Çerkes Hacı Sami, 17 Ağustos 1911'de İzmir'den Ödemiş'e geçmiş ve burada Jandarma Kumandanı Süreyya ve Seyyar Bölük Kumandanı Ağâh Beylerle görüşerek onlardan silah ve at aldıktan sonra Çerkes köylerine gitmişti. Bir müddet Çerkes köylerinde dolaşan Hacı Sami, bu köylerden tedarik ettiği birkaç Çerkes köylüsü ve diğer arkadaşlarıyla birlikte 2 Eylül'de Çakırcalı'nın akrabalarının yaşadığı Ödemiş'in Kurucaova köyüne gitti. Kendine *tahkik memuru süsü veren* Hacı Sami ve beraberindekiler, Çakırcalı'nın akrabalarından altı kişiyi yanına alarak Bozdağ'ın Değirmendere boğazına kadar götürmüş ve burada dördünü öldürüp ikisini de yaralayarak İhsaniye köyünde Çakırcalı'nın katlettiği Çerkeslerin *intikamını alıp* firar etmişti.¹⁰¹¹

---

hükümete haber verdiği halde vaat edilen yüz lira mükâfattan kendisine ancak üç buçuk lira verildiği ve bu yüzden şimdi köyüne gidemeyip başka mahallerde dolaşmak zorunda kaldığını belirtmekteydi. Bkz: **BOA**, DH.H.,14-1/23 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 16 Mayıs 1327/29 Mayıs 1911 tarihli yazı.); Vali Nazım Paşa *Köylü* gazetesinin yukarıda değindiğimiz iddialarını reddederek görev yaptığı dönemde eşkiya muhbirlerine ve hizmet edenlere vaat edilmiş olan nakdi mükâfatın ödendiğini belirtilmişti. Bkz: **BOA**, DH.H., 13/30; (Aydın Valisi tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 13 Ağustos 327/5 Eylül 1911 tarihli yazı.)

¹⁰¹⁰ Bkz: **BOA**, BEO, 3931/294781; Aydın vilayetinden Sadarete gönderilen 23 Temmuz 1327/5 Ağustos 1911 tarihli yazı; Sadareten Dâhiliye ve Adliye Nezaretlerine gönderilen 9 ağustos 1327/22 Ağustos 1911 tarihli yazı); **BOA**, MV., 155/72 (8 Ağustos 1327/21 Ağustos 1911 tarihli Meclis-i Vükela müzekkeratına ait zabıt varakası.); **Ahenk**, 5 Eylül 1327/18 Eylül 1911, s.2.

¹⁰¹¹ **BOA**, DH.H., 13/31 (Aydın Takip Kumandanı Muavini Ahmed tarafından 23 Ağustos 1327/5 Eylül 1911 tarihinde Dâhiliye Nezaretine çekilen telgraf.; Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 23 Ağustos 1327/5 Eylül 1911 tarihli telgraf; Takip Kumandanı Muavini Binbaşı Ahmet Bey'in Aydın Valiliğine Gönderdiği telgrafın sureti); "*Çakırcalı'dan İntikam Alyormuş*", **Ahenk**, 24 Ağustos 1327/6 Eylül 1911, s.2; "*Sami Bey'in Şakiliği*", **İttihad**, 24 Ağustos 1327/6 Eylül 1911, s.3; "*Hacı Sami Çetesi*", **İttihad**, 25 Ağustos 1327/7 Eylül 1911, s.2.

Hacı Sami'nin işlediği bu cinayetlerden sonra yapılan resmi yazışmalarda ve dönemin gazetelerinde bunun bir intikam alma eylemi olduğu açıkça belirtiliyordu. Lakin asıl kafa karıştıran mesele, bu olayda hükümetin ya da bazı hükümet yetkililerinin bir müdahalesinin olup olmadığıydı. Ya da en azından Hacı Sami'nin böyle bir olaya gireceği bilindiği halde sessiz mi kalınmıştı? Bu soruların doğrudan cevaplanmasını sağlayacak bir belgeye ulaşılamadı. Zira bu işte bir *hükümet tertibi* var ise bunun bir belgesinin de olamayacağı açıktır. Bununla birlikte bütün emareler bu işten en azından bazı devlet yetkililerinin haberdar olduğunu göstermektedir.

Öncelikle Hacı Sami'nin yaklaşık yirmi gün kadar -hele ki askeri yetkililerle görüşüp Çakırcalı'nın Çerkeslere karşı giriştiği eylemlerden bahsettikten sonra- Ödemiş'in Çerkes köylerini gezmesinden şüphe edilmemiş olması düşünülemez. Yine Ödemiş'e geldiğinde, hiçbir resmi görevi olmaksızın, Jandarma Kumandanı Süreyya Bey'in atını ve Seyyar Bölük Kumandanı Agâh Efendi'nin mavzer tüfeğini onları *iğfal ederek* alması, diğer silahları da Birgi Nahiye Müdüründen temin etmesi¹⁰¹² bu yöndeki şüpheleri daha da güçlendirmektedir. Hacı Sami'nin bu cinayetleri işledikten sonra vilayetin her yerinde takip müfrezeleri varken hiçbirine rastlamaksızın Bursa vilayetine kadar nasıl geçebildiği¹⁰¹³ ise cevaplanması gereken ayrı bir sorudur.

Hacı Sami'nin oldukça ses getiren bu cinayeti üzerine Dâhiliye Nezareti, Aydın Valisi Nazım Paşa ve Mülkiye Müfettişi Haydar Bey'e birer telgraf çekerek söz konusu olay hakkında soruşturma yapılmasını istedi. Ancak Dâhiliye Nezaretinin Aydın Valisinden Hacı Sami ve arkadaşları hakkındaki takibatın *vilayette yeni bir sorun daha çıkmasına mahal vermemek için yalnız Ahmed Bey'e havale edilmesini istemesi*¹⁰¹⁴ ise bu olayın bir tertip olduğuna dair şüpheleri daha da artırmaktaydı. Çünkü hem Ahmed Anzavur hem de Hacı Sami Çerkes'di. Nitekim Aydın Vilayeti Jandarma Alay Kumandanı tarafından Jandarma Umum Kumandanlığına gönderilen 13 Eylül 1911 tarihli bir yazıda, Dâhiliye Nezaretinin Hacı Sami çetesinin takip

¹⁰¹² BOA, DH.H., 13/31 (Aydın Takip Kumandanı Muavini Ahmed tarafından 23 Ağustos 1327/5 Eylül 1911 tarihinde Dâhiliye Nezaretine çekilen telgraf.; Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 23 Ağustos 1327/5 Eylül 1911 tarihli telgraf; Takip Kumandanı Muavini Binbaşı Ahmed Bey'in Aydın Valiliğine gönderdiği telgrafın sureti.)

¹⁰¹³ "Hacı Sami Çetesi", *İttihad*, 26 Ağustos 1327/8 Eylül 1911, s.3.

¹⁰¹⁴ BOA, DH.H., 13/31 (Dahiliye Nezaretinden İzmir Mülkiye Müfettişi Haydar Bey'e gönderilen 25 Ağustos 1327/7 Eylül 1911 tarihli yazı.; Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 27 Ağustos 1327/9 Eylül 1911 tarihli yazı.)

işinin Ahmed Anzavur kumandasındaki Çerkeslere verilmesini istemesine rağmen onlar tarafından himaye edileceğinin de akla geldiği belirtiliyordu.¹⁰¹⁵ Ayrıca Çakırcalı'yı yakalamak için görevlendirilen Anzavur Ahmed'in maiyetinde istihdam edilen Yüzbaşı Rüştü Bey'in Hacı Sami ile yakın bir ilişkisi vardı. Aydın vilayeti Jandarma Alay Kumandanı Binbaşı Hüseyin Muhiddin Bey'in verdiği bilgiye göre Yüzbaşı Rüştü Efendi, Abdülhamid Dönemi'nde Nif'te mülazım-ı evvel iken Çerkes Hacı Sami ve biraderi Eşref'le *eşkıyalığa* başlamış ve bir müddet sonra bunlar affedilip Rüştü Efendi'ye yüzbaşılık Eşref'e mülazımlık, Hacı Sami'ye ise polis ikinci komiserliği görevleri verilmişti. Yine Rüştü Efendi, Çakırcalı'nın takibi için Düzcce'den İzmir'e gideceğinde bunu Hacı Sami'ye haber vermiş, İzmir'e geldikten sonra da hem Hacı Sami hem de bazı Çerkeslerle görüşmeler yapmıştı.¹⁰¹⁶ Bu da gösteriyor ki en azından Ahmed Anzavur'un emrinde görev yapan birkaç zabitten biri bu olaydan haberdardı.

Dâhiliye Nezaretinin isteği üzerine Hacı Sami'nin gerçekleştirdiği cinayetlere dair tahkikatını tamamlayan Aydın Valisi, Hacı Sami'nin zaten *eski bir eşkıya* olduğunu belirterek intikam alma fikriyle bu olayı gerçekleştirmiş olmasının muhtemel olduğunu bildirmişti.¹⁰¹⁷ Ancak Mülkiye Müfettişi Haydar Bey'in bu meseleye dair 9 Eylül 1911 tarihli raporu, olayın üzerindeki sis perdesini daha da aralıyordu. O açıkça Çerkes Hacı Sami'nin Çakırcalı'yla bir çatışma sağlamak amacıyla Ödemiş taraflarında dolaştığını belirtmişti. Yine aynı Hacı Sami'nin bu cinayetleri Çerkeslerin intikamını almak düşüncesiyle gerçekleştirdiği bildirilmişti.¹⁰¹⁸ Bununla birlikte daha önce Ahmed Anzavur'un başındaki Çerkes müfrezelerinde görev yapıp istifa eden Manyaslı Ömer oğlu Hacı İbrahim tarafından gönderilen ihbarnamede, açıkça Hacı Sami'nin Çakırcalı'nın akrabalarını Ahmed Anzavur'un bilgisi dâhilinde öldürdüğü belirtiyordu. Ona göre Hacı Sami vilayette hangi cinayeti işlerse işlesin Ahmed Anzavur'un maiyetindeki müfrezeler ona karşı

---

¹⁰¹⁵ BOA, DH.H., 14/2-33 (Aydın Vilayeti Jandarma Alay Kumandanlığının 31 Ağustos 1327/13 Eylül 1911 tarihinde Jandarma Umum Kumandanlığına gönderdiği tahriratın sureti.)

¹⁰¹⁶ BOA, DH.H.,14-2/33, (Aydın Vilayeti Jandarma Alay Kumandanı Binbaşı Hüseyin Muhiddin tarafından 28 Ağustos 1327/10 Eylül 1911 tarihinde Jandarma Umum Kumandanlığına gönderilen yazı.)

¹⁰¹⁷ BOA, DH.H.,13/31 (Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 29 Ağustos 1327/11 Eylül 1911 tarihli yazı.)

¹⁰¹⁸ BOA, DH.H., 14-1/34 (Mülkiye Müfettişi Haydar Bey tarafından 27 Ağustos 1327/9 Eylül 1911 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı.)

silah kullanmayacaktı ve yakalamaya teşebbüs etmeyecekti.¹⁰¹⁹ İzmir Jandarma Heyet-i Teftişiye Riyasetinin bir raporunda da benzeri bilgilere yer verilmişti. Rapora göre Çerkes Hacı Sami'nin Takip Kumanda Heyetiyle tanışıklığı ve münasebeti olduğu ihbar edilmiş ve onun işlediği cinayetler bölge halkı tarafından *hükümetin bir tertibi* olarak görülmüştü. Yine rapora göre durum böyle giderse yeni cinayetler de işlenecekti.¹⁰²⁰ Bu kadar iddiaya rağmen hiçbir ciddi tahkikat yapılmadı.¹⁰²¹ Ayrıca Hacı Sami ve çetesi uzun süre dağlarda gezip eşkıyalık yapmasına karşın daha sonra affedilmiş,¹⁰²² yani işlediği bu cinayetler yanına kâr kalmıştı.

Yukarıda sıraladığımız bütün veriler Hacı Sami'nin Çakırcalı'nın akrabalarını katletmesinin bizzat eşkıya takibiyle görevli olanlar tarafından planlanmış bir *tertip* olduğunu ortaya koyuyordu. Dönemin devlet adamları ise dört tane masumun boş yere öldürülmesine ses çıkarmamıştı.¹⁰²³ Fakat bu oldukça tehlikeli bir teşebbüstü. Zira Ödemiş'te uzun süredir mevcut olan ve İhsaniye köyü cinayetleriyle doruğa ulaşan gerginlik, Çerkes Sami'nin işlediği cinayetlerle patlama noktasına geldi. Nitekim Hacı Sami'nin işlediği cinayetlerden sonra Anzavur Ahmed'in yanına gelen Çerkesler, Çakırcalı'yı aramak maksadıyla çevreye dağılmış ve içlerinden bazıları Ödemiş ve Tire'nin köylerinde bazı köylüleri dövüp soymuşlardı. Bu olayın duyulması üzerine Mülkiye Müfettişi Haydar Bey'in ifadesiyle memlekette bir "Türk-Çerkes Meselesi" baş gösterir hale gelmişti. Bütün bu olayların ardından daha önce ne surette olursa olsun Çakırcalı'nın yakalanmasını arzu eden Türkler bile artık Çerkeslerin başarılı olmasını istemeyip "*Çerkeslere göre Çakırcalı'yı ehven-i şer addediyorlardı.*"¹⁰²⁴

¹⁰¹⁹ BOA, DH.H., 14/2-23, (Hacı İbrahimoglu Ömer imzasıyla 30 Haziran 1327/13 Temmuz 1911 tarihinde Jandarma Alay Kumandanlığına gönderilen ihbarname.)

¹⁰²⁰ BOA, DH.H., 14/2-17 (Umum Jandarma Kumandanlığından 20 Eylül 1327/3 Ekim 1911 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı ve İzmir Jandarma Heyet-i Teftişiye Riyasetinin hazırladığı raporun sureti.)

¹⁰²¹ Dâhiliye Nezareti bu iddianın incelemesini Aydın vilayetinden istemiştir. Bkz: BOA, DH.H., 14-2/23 Dâhiliye Nezaretinden Umum Jandarma Kumandanlığına gönderilen 5 Kanunuevvel 1327/18 Aralık 1911 tarihli yazı.) Aydın Valiliğinin inceleme yaptığına dair hiç bir belgeye ulaşamadık.

¹⁰²² Hacı Sami ve çetesinin affı için bkz: BOA, DH.H., 40/8.

¹⁰²³ Sabri Yetkin'de doktora tezinde benzeri bir sonuca ulaşmıştır: "... Kanımızca bu olayı devlet düzenlememiş olsa bile en azından olaydan haberdar olup göz yummuştur." Bkz: Yetkin, **Batı Anadolu'da Eşkiyalık...**, s.246.

¹⁰²⁴ BOA, DH.H., 14-1/34 (Mülkiye Müfettişi Haydar Bey tarafından 27 Ağustos 1327/9 Eylül 1911 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı.)

Çerkes Sami'nin işlediği cinayetlerin ardından hemen herkesin aklına acaba Çakırcalı buna ne karşılık verecek sorusu gelmişti. Nitekim daha önceki tecrübelerden yola çıkılarak Çakırcalı'nın akrabalarının katledilmesi ve bunu bir Çerkes çetesinin yapması nedeniyle onun şimdiye kadarki cinayetlerini de gölgede bırakacak müthiş bir iki vukuat yapacağına kesin gözüyle bakılmaktaydı.¹⁰²⁵ Herkesin Çakırcalı'dan müthiş bir vukuat beklediği bir sırada Çakırcalı'nın Ödemiş'i basarak jandarma kumandanıyla birlikte yirmi dört kişiyi öldürdüğünü Rum gazeteleri yazmışsa da bunun doğru olmadığı anlaşıldı.¹⁰²⁶ Çakırcalı, beklenenin aksine intikam alma yoluna gitmemiş ve izini kaybettirmişti. Bütün aramalara rağmen Çakırcalı çetesinin izini bulamayan takip müfrezeleri ise onun yerini öğrenebilmek için halka zulmetmeye başlamıştı.

Hükümet, Aydın Valisi Nazım Paşa'nın bütün ısrarlarına rağmen eşkıya takibine eğitimli ve belirli bir askeri disipline sahip jandarmalar göndermek yerine *İttihad* gazetesinin "serseri" ve "sarhoş alayı" olarak nitelediği geçici jandarma kaydettirmiş bu da birçok usûlsüzlüklere neden olmuş, buna rağmen takip işlerinde kusuru olanların hiçbiri cezalandırılmamıştı.¹⁰²⁷ Geçici jandarma ile de istediği sonucu alamayan hükümetin bu defa Çakırcalı'yı yakalamak için görevlendirdiği Anzavur Ahmed'in beraberinde getirdiği başıbozuk çetenin halka yaptığı zulümler ise öncekileri aratacak nitelikteydi. Sadece para kazanmak ya da intikam duygusuyla takipçi olan bu insanların başlarına zabit olarak verilen subayların da sicilleri temiz değildi. Örneğin Ahmed Anzavur Yüzbaşı Şükrü Bey'in de maiyetine verilmesini istemiş ve bu isteği kabul edilmişti. Buna karşın Şükrü Bey'in daha önce Aydın Jandarma Tabur Kumandanlığında eşkıya takibiyle görevlendirildiği dönemde kötü hal ve şöhret sahibi olduğu anlaşıldığı için bundan vazgeçilmişti.¹⁰²⁸ Fakat Ahmed

¹⁰²⁵ "Acaba Çakırcalı Ne Yapacak?", **Ahenk**, 25 Ağustos 1327/7 Eylül 1911, s.2.

¹⁰²⁶ "Tekzib", **İttihad**, 28 Ağustos 1327/20 Eylül 1911, s.3.

¹⁰²⁷ **Ahenk**, 15 Mayıs 1327/ 28 Mayıs 1911, s.2.

¹⁰²⁸ **BOA**, DH.H., 14/2-14 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 4 Ağustos 1327/17 Ağustos 1911 tarihli şifre telgraf sureti; Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından 7/8 Ağustos 1327/20/21 Ağustos 1911 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen şifrenin sureti; JandarmaUmum Kumandanlığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 18 Ağustos 1327/31 Ağustos 1911 tarihli yazı;Dahiliye Nezaretinden Umum Jandarma Kumandanlığına gönderilen 25 Ağustos 1327/7 Eylül 1911 tarihli yazı.)

Anzavur'un ısrarları üzerine Şükrü Bey, Anzavur'un maiyetinde eşkıya takipçisi olarak bırakıldı.¹⁰²⁹

Eşkıya takibi için uygun olmadıkları açıkça belirtilen zabıtlar ile onların kumandasındaki gönüllülerin yaptıkları usûlsüzlükler ve ahaliye reva gördükleri zulümler, kısa sürede birçok şikâyete konu olmuştu. Ayrıca Hacı Sami'nin Çakırcalı'nın akrabalarını öldürmesi vilayette çok ses getirmiş ve Çerkeslerle Türkler arasında çatışma çıkma ihtimali dahi belirmişti. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti, 7 Eylül 1911'de Mülkiye Müfettişi Haydar Bey'e konuyla ilgili hemen inceleme yapması emrini verdi.¹⁰³⁰ Bu emir üzerine İttihad ve Terakki Fırkası Reisi Seyid Bey'le birlikte Ödemiş'e giderek gerekli incelemeleri yapan Haydar Bey'in 9 Eylül tarihli teftiş raporu oldukça çarpıcıydı. Raporda öncelikle Ödemiş'te Çakırcalı'yı takiple görevli olanlar arasında fikir birliğinin olmadığı ve herkesin kendine göre, kendi hesabına çalıştığı tespitine yer veriliyordu. Ayrıca eşkıya takibine dair yapılan müzakerelerin ve alınan kararların baştan savma ve samimiyetten uzak olduğunun belirtildiği raporda, Hacı Sami'nin işlediği cinayetler sonrasında Ödemiş'te meydana gelen "*Türk-Çerkes meselesi*"ne de değiniliyordu. Haydar Bey'in belirttiğine göre, Çakırcalı'nın takibinde istihdam edilen Çerkesler *memleketi dağıttıkları* gibi ahalinin de muhabbet ve itimadını kazanamamıştı. Bu nedenle Çakırcalı istemedikçe, onunla bir çatışmanın temin edilmesi mümkün değildi. Eşkıya ile sıcak temas sağlanıp çatışmaya girilebilmesi için öncelikle ahalden muhbir ve kılavuz temin edilmesi gerektiğini belirten Müfettiş, mahalli hükümetin muhbirlikleri duyulan ve *eşkıyaca idama mahkûm edilen* insanları korumaktan aciz olduğunu belirtiyor ve Anzavur Ahmed'in kumandasındaki takip müfrezeleri hakkında şu tespiti yer veriyordu:

"Muhbir ve kılavuz selameti ve menfaatinin temin olunacağını bilse bile ancak tanıdığı ve emin bildiği ve menfaatinin gereği olarak sevdiği adamlara muhbirlik ve kılavuzluk yapar.

¹⁰²⁹ BOA, DH.H., 14/2-15, (Aydın Kuvve-i Takibiyye Kumandan Muavini Binbaşı Ahmed Bey tarafından 2 Eylül 1327/15 Eylül 1911 tarihli telgraf ve Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 3 Eylül 1327/16 Eylül 1911 tarihli telgraf.)

¹⁰³⁰ BOA, DH.H., 13/31 (Dâhiliye Nezaretinden İzmir Mülkiye Müfettişi Haydar Bey'e gönderilen 25 Ağustos 1327/7 Eylül 1911 tarihli yazı.)

Ödemiş, Tire ve Salihli gibi yerlerin halkı ise Ahmed Bey'i ve maiyetindeki adamları bilmek, tanımak, sevmek ve onlardan menfaat görmek şöyle dursun onlardan zarar görmüşler ve nefret etmektedirler."

Müfettiş Haydar Bey, takip müfrezelerinin köylülere zulüm ettiği iddialarını da araştırmış ve köy muhtarları ile ihtiyar heyetlerini bilgi almak amacıyla Ödemiş'e getirtmişti. İttihad ve Terakki Fırkası Reisi Seyid Bey'in de hazır bulunduğu sorgu esnasında, henüz köylere Çerkes takip müfrezesi uğramayan bir muhtar: *"Vakıa Ahmed Bey'in Çerkeslerinden köyümüze gelen olmadı. Lakin pek zalim olduklarını, adam dövüklerini işitiyoruz ve korkuyoruz. Aman bizim köyümüze gelmesin!"* diyordu. Fakat bu Çerkeslerden köylüleri dövüp soyma suçlamasıyla mahkemeye sevk edilen hiç kimse olmamıştı. Haydar Bey, ahalinin Ahmed Anzavur'a bakışını şu cümleyle özetliyordu: *"...Bugün Ahmed Bey ve adamları memleket için Çakırcalı'dan daha büyük bir bela addediliyor."*

Ahmed Anzavur'un takip müfrezeleri hakkındaki tespitlerini bu şekilde sıralayan Haydar Bey, eşkıya takibine dair hükümetin daha önce takındığı tavrı da eleştirmekten geri durmuyordu. Çakırcalı'nın ortadan kaldırılması için daha önce talep edilen paraların çok görüldüğü için verilmediğini belirten Haydar Bey'e göre Çakırcalı'nın dağa çıkmasından bugüne kadar yapılan harcama elli bin lirayı çoktan geçtiği gibi, insan kaybı ve diğer zararlar da hesaplandığında verdiği zarar milyonlara ulaşıyordu. Bunun yanında bir şakiye karşı hükümetin aciz kalması nedeniyle ortaya çıkan manevi zararlar her türlü tasavvurun üzerindeydi. Her meselede olduğu gibi bu meselede de ziyan etmek korkusuyla başlangıçta küçük masraflardan çekinip, daha sonradan boş yere para israf edilmişti.

Mülkiye Müfettişi Haydar Bey raporunda, yukarıda aktarıldığı şekilde durum tespiti yaptıktan sonra eşkıyalık sorununun çözümü için öneriler de sunuyordu. Buna göre Ahmed Bey bir iki hafta daha görevine devam etmeliydi. Lâkin bir netice alınmazsa Çakırcalı'nın dolaştığı yerler olan Tire, Ödemiş, Bayındır, Salihli, Nif kazalarına muktedir, eşkıya takibi usûlüne hâkim kaymakamlar, nahiyelere de aynı vasıflara haiz müdürler tayin edilmeliydi. Bütün kaymakamlara da muhbir ve kılavuz sağlamak için istedikleri kadar tahsisat verilmeliydi. Takip, harcama ve emre itaat konusunda zerre kadar kusurda bulunanlar hakkında derhal kanuni işlem yapılmalı

ve ibret olsun diye tamimle teşhir edilmelidir. Memurlar sık sık değiştirilmemeli, Çakırcalı'nın dolaştığı yerlerin kaymakamlarına ve özellikle de Ödemiş'e talep olunan özelliklere sahip kaymakam bulup maaş farkı da karşılanarak tayin edilmelidir.¹⁰³¹

Ahmed Anzavur'un Çerkeslerden oluşan takip müfrezelerinde jandarma da istihdam edilmişti. Fakat Çakırcalı'nın yakalanmasında hiçbir ilerleme kaydedilemediği gibi bu müfrezelerin halka yaptığı zulümlerden şikâyetler her gün artıyordu. Bu durum karşısında Aydın Vilayeti Jandarma Alay Kumandanı olması hasebiyle ileride ortaya çıkacak sorunlar karşısında mesuliyet üstlenmek istemeyen Binbaşı Hüseyin Muhiddin Bey, Çerkes başıbozuk müfrezeleri ve yaptıkları usûlsüzlükler hakkında oldukça ayrıntılı bir rapor hazırlayarak Jandarma Umum Kumandanlığına sundu. 10 Eylül 1911 tarihli bu rapora göre, Çakırcalı'nın takibi için getirilen Çerkesler, *ahvalleri meçhul başıbozuk* kimseler olmakla birlikte başlarında bulunan zabitlerden biri olan Yüzbaşı Rüştü¹⁰³² ise eski bir *eşkıya* idi. Çerkeslerden kurulan ve yanlarına jandarma da verilen bu başıbozuklar, askeri düzen ve teşkilattan mahrum oldukları için takip esnasında uğradıkları yerlerde ahalinin kahvesini içip para vermiyor, para talep edenleri ise alenen darp ediyordu. Yine bu başıbozuk çetelere Salihli kazasının Kendirlik köyünü basan eşkıyaları yakalamaları için bilgi verildiği halde bunlar “*sadece Çakırcalı'nın takibiyle görevlendirildik*” diyerek eşkıyanın takibine çıkmayı reddetmişti. Muhiddin Bey'in verdiği bilgiye göre söz konusu başıbozuklardan oluşan müfrezelere birer parola verilmediği için her an aralarında yanlışlıkla çatışma çıkma ihtimali de vardı. Başıbozuklardan eşkıya takibinde bir fayda sağlanamayacağı gibi uyguladıkları takip usûlü, vilayetin asayişini de tehdit etmekteydi. Söz konusu başıbozukların, kumandalarına verilen jandarmaların da ahlâkını bozduğunu ifade eden Binbaşı Muhiddin Bey, Jandarma Umum Kumandanını şimdiden uyararak çarpışma esnasında meydana gelmesi

---

¹⁰³¹ **BOA**, DH.H., 14-1/34 (Mülkiye Müfettişi Haydar Bey tarafından 27 Ağustos 1327/9 Eylül 1911 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı.); Mülkiye Müfettişi Haydar Bey 22 Eylül 1911 tarihinde Dahiliye Nezaretine çektiği bir telgrafla takip müfrezelerinin ahaliyi dövüp soyduğu iddialarını yinelemiştir. Bkz: **BOA**, DH.H., 14/2-33 (Mülkiye Müfettişi Haydar imzasıyla 9 Eylül 1327/22 Eylül 1911 tarihinde Dâhiliye Nezaretine çekilen telgraf.)

¹⁰³² Belgede sehven “Rüştü” yazılmıştır.

muhtemel olan mesuliyetin jandarmaya yüklenmek istenebileceğini bildirerek ortaya çıkması muhtemel olan sorumluluğu kabul etmeyeceğini belirtti.¹⁰³³

İlk gönderdiği rapor dikkate alınmamış olacak ki Muhiddin Bey, 13 Eylül'de ikinci bir rapor göndererek, Ahmed Bey'in kumandasındaki başıbozuk müfrezelerine onun isteği üzerine 35 jandarmanın verildiğini ifade ederek, bu jandarmaların başıbozukların emrine verilmesinin dikkat çekici olduğunu bildiriyordu. Ayrıca vilayette jandarma sıkıntısı had safhadayken şimdi bir de vilayetin tamamının inzibat ve asayişinden sorumlu jandarmaların Ödemiş'e gönderilmesinin talep edilmesi, vilayetin asayışı açısından kötü sonuçlar doğuracaktı. Zira vilayetin coğrafyası ve ahalisinin eşkıyalığa olan *istidad-ı fitriyesi* malumdu ve her tarafta eşkıyalık olayları meydana gelmeye başlamıştı. Ahmed Bey'in başıbozuk müfrezelerinden bir başarı beklenemeyeceğini belirten Jandarma Alay Kumandanı, ayrıca Çakırcalı'nın akrabalarını öldüren Hacı Sami çetesinin de kötü şeyler yapacağını düşünülüğünü bildiriyordu.¹⁰³⁴

Ahmed Anzavur ve onun kumandası altındaki Çerkes müfrezelerine isnat edilen bütün usûlsüzlükler karşısında sessiz kalan Hükümet, bu defa onu adeta ödüllendiriyordu. Ali Paşa'dan sonra Eşkîya Takip Kumandanı olarak tayin edilen İzmir Altıncı Nizamiye Fırkası Kumandanı Miralay Şevki Bey'in istifası üzerine Eylül 1911'de Ahmed Anzavur, vaatlerini gerçekleştirmek için alınacak kararlar ve bu kararların uygulanmasında tamamen serbest bırakılması için onun bu görevi doğrudan yürütmesine karar verilmişti.¹⁰³⁵ Yani, Ahmed Anzavur ödüllendirilerek eşkıya takibinden sorumlu tek kişi haline getirilmişti.

Daha önce Ahmed Anzavur'un başındaki Çerkes müfrezelerinde görev yapıp istifa eden Manyaslı Ömer oğlu Hacı İbrahim tarafından Jandarma Alay Kumandanlığına gönderilen ihbarnamede, açıkça Çerkes takip müfrezelerinden

---

¹⁰³³ BOA, DH.H., 14/2-33, (Aydın Vilayeti Jandarma Alay Kumandanı Binbaşı Hüseyin Muhiddin tarafından 28 Ağustos 1327/10 Eylül 1911 tarihinde Jandarma Umum Kumandanlığına gönderilen yazı.)

¹⁰³⁴ BOA, DH.H.,14/2-33 (Aydın Vilayeti Jandarma Alay Kumandanlığının 31 Ağustos 1327/13 Eylül 1911 tarihinde Jandarma Umum Kumandanlığına gönderdiği tahriratın sureti.)

¹⁰³⁵ Şevki Bey'in istifası ve Ahmed Anzavur'un bu göreve tayini için bkz: BOA, DH.H.,14/2-33 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 23 Ağustos 1327/5 Eylül 1911 tarihli yazı; Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 8 Eylül 1327/21 Eylül 1921 tarihli yazı; Harbiye Nezaretinden 17 Eylül 1327/30 Eylül 1911 tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen yazı.); İttihad, 9 Eylül 1327/22 Eylül 1911, s.3; Ahenk, 9 Eylül 1327/22 Eylül 1911, s.2.

bazılarının ahaliye karşı türlü türlü zulüm ve işkenceler yapıldığı belirtiliyordu. Muhbirin iddiaları bununla da sınırlı değildi. O, Anzavur Ahmed'in arama yaptırdığı Ödemiş, Aydın ve Söke'nin köylerinde ele geçirdiği tüfeklerin bir kısmını *müsadere malı* adıyla teslim ederken bir kısmını da maiyetindekilere dağıttığını, devletin takip müfrezeleri için verdiği parayı keyfince istediklerine verdiğini, elliden fazla kişiye bir aylık maaşları verilmediği halde verilmiş gibi gösterildiğini, Binbaşı Ahmed Bey'in maiyetindeki yüzden fazla kişiye rağmen Çakırcalı'yı ortadan kaldırmak şöyle dursun hakkında hiçbir bilgi alınmadığını iddia ediyordu. Muhbirin Anzavur hakkında başka bir iddiası daha vardı ki oldukça ilginçti:

*"... [Binbaşı Ahmed Anzavur] Çakırcalı'nın takibi için köylere çıktığımızda köy hocalarını yanına getirterek başarılı olmasına dair dua ettirmektedir. Hâlbuki Çakırcalı'nın dua ile değil silah ile ele geçirileceğini bildiğinden bu durumu gören vilayet halkı bize karşı istihzalarda bulduklarından ve gerçekten de mevcut durumda başarı sağlanamayacağını gördüğümünden diğer arkadaşlarım gibi ben de vazifeden istifa ederek çekildim."*¹⁰³⁶

Ahmed Anzavur'un maiyetindeki takip müfrezelerin yaptığı usûlsüzlüklere, ahaliye yapılan bütün zulüm ve işkencelere uzun süre sessiz kalan Dâhiliye Nezareti, nihayet harekete geçerek Jandarma Umum Kumandanlığı ve Aydın Valiliğine 3 Ekim 1911'de birer yazı göndererek takip işlerinin tasvir olunan mahiyetinin iyi bir şekilde olmadığını anlaşıldığından eşkıya takibinde her ne suretle olursa olsun kanun ve nizamın dışına çıkılmasının kabul edilemeyeceğini belirtip gerekenin yapılmasını istedi.¹⁰³⁷

Çakırcalı'yı yakalamak için köy hocalarının dualarına güvenen Ahmed Anzavur, çetenin yakalanması hususunda hiçbir ilerleme kaydedememişti. Fakat daha vilayete gelip göreve başlar başlamaz parasızlıktan şikâyet ederek sızlanmaya başlamıştı. Anzavur, 9 Ağustos'ta Dâhiliye Nezaretine çektiği telgrafta Çakırcalı'nın takip ve derdesti için geceli ve gündüzlü çalışılmakta olmasına rağmen efrad ve zabitanın maaşlarının ödenmemesi nedeniyle takip işlerinin sekteye uğradığını

¹⁰³⁶ BOA, DH.H., 14/2-23, (Hacı İbrahimoglu Ömer imzasıyla 30 Haziran 1327/13 Temmuz 1911 tarihinde Jandarma Alay Kumandanlığına gönderilen ihbarname.) Söz konusu ihbarnamenin tarihi 13 Temmuz 1913 olmasına karşın bu tarihin sehven düşüldüğü aşikârdır. Zira söz konusu tarihte henüz Ahmed Anzavur takip kumandanı muavinliğine tayin edilmediği gibi Çerkes Hacı Sami de henüz Çakırcalı'nın akrabalarını öldürmemişti.

¹⁰³⁷ BOA, DH.H., 14/2-33 (Dahiliye Nezareti tarafından Umum Jandarma Kumandanlığına gönderilen 20 Eylül 1327/3 Ekim 1911 tarihli yazı; Dahiliye Nezareti tarafından Aydın Valiliğine gönderilen 20 Eylül 1327/3 Ekim 1911 tarihli yazı.)

bildirip gereğinin yapılmasını talep etmişti.¹⁰³⁸ 1 Eylül'de çektiği telgrafta ise kumandasındaki efradın maaşları ödenmediği için Ağustos ayı maaşlarını karşılamak amacıyla kendisinin ve süvarilerden bazılarının hayvanlarını satmak zorunda kaldığını bildiriyordu. Anzavur, yine aynı telgrafta bundan böyle satılacak bir şey kalmamış olduğundan dost ve düşmana karşı zor duruma düşen efradın korunması için söz konusu havalenin bir an önce gönderilmesini talep etmişti.¹⁰³⁹ Ahmed Anzavur'un talep ettiği para bir türlü gönderilmediği gibi maiyetindekilerin maaşlarının düşürülmek istenmesi onu iyice kızdırıyordu. 15 Eylül'de Dâhiliye Nezaretine bir telgraf daha çeken Anzavur, emrindeki takip müfrezelerinin daha önceki maaşları verilmediği gibi, bir de maaşların düşürülmek istenmesinin kabul edilemez olduğunu bildiriyordu. Ayrıca görevden alınması istenen Yüzbaşı Rüşdü Bey'in tekrar emrine verilmesini de talep eden Ahmed Anzavur, hükümetin verdiği emri yerine getirerek *"on altı seneden beri hükümeti aciz bırakan şakinin bağırsaklarını atların tırnağıyla dökmekten"* başka bir fikri bulunmayan bu namuslu kahramanlara hükümetin kendilerine vermek için tebliğ ettiği cüzi bir maaşın iki-üç ay için esirgememesinin hükümetin şanına uygun olacağını belirtiyordu. Bu yapılmadığı takdirde gönüllü Çerkeslerin geri dönmeye mecbur olacağını söyleyip ortaya çıkacak başarısızlıktan mesuliyet kabul etmeyip istifa edeceğini belirtiyordu.¹⁰⁴⁰ Ahmed Anzavur'un para talebine dair istek ve şikâyetleri bundan sonra da sürüp gitti.¹⁰⁴¹

Takip müfrezelerinin Çakırcalı'nın yerini öğrenmek için halka yaptığı zulümler bir sonuç vermemiş ve Ahmed Anzavur beyhude yere dolaşırken Çakırcalı yine ses getirecek bir vukuat işlemişti. Hemen herkes Çakırcalı'nın Çerkeslerden intikam almasını beklerken o, hedef şaşırtarak Aydın'ın Germencik nahiyesine bağlı Mursallı köyünden ve Rum zenginlerinden Dimitri'nin oğlunu ve çiftlik

¹⁰³⁸ **BOA**, DH.H., 14/2-18 (Takib-i Eşkîya Kumandan Muavini Ahmed Bey tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 27 Temmuz 1327/9 Ağustos 1911 tarihli telgraf.)

¹⁰³⁹ **BOA**, DH.H., 14/2-18 (Takib-i Eşkîya Kumandan Muavini Ahmed Bey tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 29 Ağustos 1327/1 Eylül 1911 tarihli telgraf.)

¹⁰⁴⁰ **BOA**, DH.H., 14/2-15 (Aydın Kuvve-i Takibiyye Kumandan Muavini Binbaşı Ahmed Bey tarafından 2 Eylül 1327/15 Eylül 1911 tarihli telgraf ve Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 3 Eylül 1327/16 Eylül 1911 tarihli telgraf.)

¹⁰⁴¹ Bu istek ve şikâyetler için bkz: DH.H., 14/2-17 (Umum Takip Kumandanı Muavini Binbaşı Ahmed Anzavur imzasıyla 17 Eylül 1327/30 Eylül 1911 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen telgraf; Aydın Valisi tarafından 17 Eylül 1327/30 Eylül 1911 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen telgraf.); **BOA**, DH.H., 14/2-21 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 18 Eylül 1327/1 Ekim 1911 şifrenin sureti.)

sahiplerinden Fotiyadi'yi fidye almak amacıyla dağa kaldırdı. Çete istediği fidyeyi aldıktan sonra esirlerden birini serbest bırakırken bir tanesini beraberinde götürmüştü.¹⁰⁴² Bu olayın hemen ardından gazeteler eleştiri oklarını bu defa doğrudan Babî'ye yöneltmişti. *İttihad* gazetesine göre Vali Nazım Paşa, eşkıyanın yakalanması için gerekli bütün çabayı göstermesine rağmen bu hususta Babî'ye üzerine düşeni yapmamakta; bir yandan alınan tedbirler ifşa edildiği gibi diğer yandan da valiye eşkıyayı ortadan kaldırmak için gerekli yetki verilmemekteydi.¹⁰⁴³

Çakırcalı, bu olayın ardından yine boş durmamış Aydın'ın İnovası köyünden değirmencilik yapan Yunanlı Yani Kristidi Kapalı'yi (?) dağa kaldırmıştı. Bu defa dağa kaldırılan Yunanlı olduğu için Yunan sefaretini derhal devreye girerek Çakırcalı'yla bir anlaşma sağlanmaya çalışıldığından söz konusu kişinin hayatının tehlikeye atılmaması için takibatın Yunan konsolosuyla istişare edilerek yapılmasını talep etti. Bir müddet sonra kaçırılan kişinin yakınları tarafından fidye ödendiği için esir serbest bırakıldı.¹⁰⁴⁴

Çakırcalı'nın istediği gibi dağa adam kaldırıp hiçbir takip müfrezesine yakalanmaması, bu defa eleştirilerin Takip Kumandanı Ahmed Anzavur'a yönelmesine sebep oldu. O ise bütün kabahati jandarmalara yükleyerek takip işinin sadece kendi maiyetindeki başıbozuk müfrezelere bırakılmasını istemiş ve jandarmanın takibatta bir iş görmediğini iddia etmişti.¹⁰⁴⁵ Anzavur, takip işlerinin sadece onun müfrezelerine bırakılmasını istemesine rağmen onun Çakırcalı'yı yakalayacağına dair ümitler de tükenmeye başlamıştı. Nitekim *Ahenk* gazetesinde yayınlanan bir makalede Anzavur'un jandarmanın takipten çekilmesi isteği

---

¹⁰⁴² "Aydın'da Şekavet", *İttihad*, 2 Teşrinievvel 1327/15 Ekim 1911, s.3; "Acaba Çakırcalı mı?", *Ahenk*, 2 Teşrinievvel 1327/15 Ekim 1911, s.2; "Çakırcalı'nın Esirleri", *Ahenk*, 17 Teşrinievvel 1327/30 Ekim 1911, s.2; Halil Dural, Çakırcalı'nın aslında Arpaz'dan Osman Bey'i dağa kaldıracağını fakat Söke'de türeyen bir Rum çetesinin Mehmed Ağa'dan fidye istediğini ve onun da Çakırcalı'dan yardım istemesi üzerine Çakırcalı Rum çetelerinin hamisi olan Fotiyadi'yi dağa kaldırmıştı. Bkz: Dural, *Bize Derler Çakırca...*, 282-283.

¹⁰⁴³ "Aydın'da Şekavet", *İttihad*, 2 Teşrinievvel 1327/15 Ekim 1911, s.3.

¹⁰⁴⁴ *BOA*, DH.H., 14-1/33 (Harbiye Nezaretinden tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen 9 Teşrinievvel 1327/22 Ekim 1911 tarihli yazı; Dahiliye Nezaretinden 11 Teşrinievvel 1327/24 Ekim 1911 tarihinde Aydın vilayetine gönderilen yazı; Harbiye Nezaretinden 18 Teşrinievvel 1327/31 Ekim 1911 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı; Aydın vilayetinden 20 Teşrinievvel 1327/2 Kasım 1911 Dâhiliye Nezaretine gönderilen şifre telgrafın sureti; Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından 25 Teşrinievvel 1327/7 Kasım 1911 Dahiliye Nezaretine gönderilen şifrenin sureti.)

¹⁰⁴⁵ *BOA*, DH.H., 14/2-17 (Umum Jandarma Kumandanlığından 20 Eylül 1327/3 Ekim 1911 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı ve İzmir Jandarma Heyet-i Teftişiyeye Riyasetinin hazırladığı raporun sureti.)

eleştirilerek başıbozuk çetelerden bir netice alınamayacağı ve başarıya ulaşabilecek tek kuvvetin jandarma olduğu belirtilmişti.¹⁰⁴⁶

Anzavur'un başıbozuk müfrezelerinin bütün usûlsüzlüklerine ve ahaliye yaptığı zulümlere rağmen bunların cezalandırılmaması, şikâyetlerin daha da artmasına sebep oldu. Bunun üzerine Aydın Mebusu İsmail Sıdkı Bey, Meclis-i Mebusana, Dâhiliye Nazırının cevaplandırması için bir soru önergesi verdi. İsmail Sıdkı Bey'in söz konusu soru önergesinde iddialar oldukça çarpıcıydı. Bu iddialara göre Aydın vilayetinde uzun zamandan beri dolaşan asker, jandarma ve başıbozuk müfrezelerden bir kısmının ahaliye, özellikle de feryadını işittirmeye gücü yetmeyen köylülere envai zulümler yaptığı yerel gazeteler tarafından her gün hükümetin dikkatine arz edilmekteydi. Lakin buna cesaret edenlerin hakkıyla incelenip cezalandırılmaması yüzünden tecavüz vakaları halen devam etmekteydi. Eşkîyaların tam bir serbestlik içerisinde adam kaldırmak, yol kesmek ve insanları öldürmek suretiyle devam eden faaliyetleri yüzünden servet sahibi bir hayli çiftçi, mal ve arazilerini terk ederek kazalara göç etmekteydi. Bu nedenle bir hayli arazi işlenemediği için boş kalmıştı. Şakilerin türlü kötülüğüne tahammülden başka çareleri kalmayan çaresiz fukara ise her türlü tehlikeyi göze alarak köylerde felaketin gelmesini bekleyerek işleriyle meşgul olmakta iken takip müfrezelerinin de tecavüzlerine maruz kalmaktaydı. Bu durumun asla uygun görülemeyeceğini belirten İsmail Sıdkı Bey iddiaların Dâhiliye Nezaretinden sorulmasını teklif etmekteydi.¹⁰⁴⁷

Meclis-i Mebusan Riyaseti, söz konusu soru önergesinin meclis heyet-i umumiyesinde okunmasını kararlaştırdığından Dâhiliye Nazırını söz takririnden haberdar etti ve bunu ne zaman cevaplayacağını sordu.¹⁰⁴⁸ Bunun üzerine harekete geçen Dâhiliye Nazırı Celal Bey, Aydın Valisi Nazım Paşa'ya 11 Kasım 1911'de bir telgraf çekti. Takip müfrezelerinin köylülere ve bölge ahalisine zulmettiğine dair şikâyetlerin olduğunu fakat Nezaretin bu konularda bilgisi olmadığı için ilgililerle görüşülüp iddiaların araştırılarak bir-iki güne kadar ayrıntılı bir şekilde bildirilmesini

¹⁰⁴⁶ Şinasi, "Çakırcalı", **Ahenk**, 2 Teşrinisani 1327/15 Kasım 1911, s.1.

¹⁰⁴⁷ **BOA**, DH.H., 14-1/36 (Aydın Mebusu İsmail Sıdkı tarafından Meclis-i Mebusana 17 Teşrinievvel 1327/30 Ekim 1911 tarihinde sunulan takririn sureti.)

¹⁰⁴⁸ **BOA**, DH.H., 14-1/36 (Meclis-i Mebusan Reisi tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 24 Teşrinievvel 1327/6 Kasım 1911 tarihinde gönderilen yazı.)

istedi.¹⁰⁴⁹ Dâhiliye Nazırının emri üzerine gerekli tahkikatı yapan Nazım Paşa, 13 Kasım'da iddialara dair yaptığı araştırmanın sonucunu bildirdi. Buna göre takip kuvvetlerinin ahaliye zulüm ve haksızlıkta bulduklarına dair rivayet ve şikâyetler yeni bir şey olmayıp daha önceki vali ve takip kumandanı zamanında da yapılmıştı. Ayrıca vilayetin sahip olduğu coğrafya oldukça geniş olmasına ve her yerde eşkıyalık olayları görülmesine rağmen jandarma sayısı çok azdı. Bu da yetmiyormuş gibi daha önce Karadağ meselesi şimdi de Trablusgarp Savaşı nedeniyle vilayetteki askerlerin önemli bir kısmı başka yerlere sevk edilmekteydi. Bu nedenle Binbaşı Ahmed Bey'in çoğu başıbozuklardan oluşan müfrezeleri eşkıya takibiyle istihdam edilmek zorunda kalınmıştı. Halkın ise eskiden beri bu başıbozuklar hakkındaki *suizanlarından* doğan rivayetler, bazı sebeplerle son zamanlarda artmaya başlamıştı.

Vali Nazım Paşa, takip müfrezelerinin yaptığı usûlsüzlükler ve bunlara dair ne gibi işlem yapıldığı hakkında da bilgi vermekteydi. Buna göre söz konusu müfrezelerden birkaç kişi Tire kazasında bir çiftliğin korucusunu darp etmiş ve bu cürmü işleyenler hakkında kanuni işlem yapılması istenmişti. Yine Bayındır'ın Kızılkeçili köyünden bazı köylülerin Mülazım Ali Rıza Efendi tarafından darp edildiğinin iddia olunması üzerine söz konusu kişi, müfreme komutanlığından alınmakla birlikte mahkemeye verilmişti. Müfrezelerin yaptığı usûlsüzlükler bunlarla da sınırlı değildi. Ahmedli'de köylülerden birine su vermediği için tokat atılmış ve yine aynı köyde içilen kahvelerin parası da verilmemişti. Bunları yapanların da takip müfrezelerinden çıkarılması istenmişti. Ayrıca takip müfrezelerinin yaptığı iddia edilen usûlsüzlükler hakkında da inceleme başlatılmıştı ve bunlardan bir kaçının mahkemesi devam etmekteydi.

Vali Nazım Paşa, aynı yazısında başıbozuklardan *serkeş* olan otuz beş kişinin işine son verildiğini belirterek bunların inzibat altında bulundurulmalarının zor olduğunu ifade etmekteydi. Başıbozuklar hakkında şikâyetlerinin artmasını fırsat olarak değerlendiren Vali, başıbozuk efradın hizmetlerine bir an önce son

---

¹⁰⁴⁹ BOA, DH.H., 14 -1/36 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 29 Teşrinievvel 1327/11 Kasım 1911 tarihli yazı.)

verilebilmesi için vilayetteki jandarma sayısının en az 3.340 silahlıya çıkarılmasını talep etti.¹⁰⁵⁰

Bir müddet sonra Dâhiliye Nazırının, Aydın Mebusu Sıdkı Bey'in soru takriri üzerine kendisinden bilgi aldığını öğrenen Vali, Sıdkı Bey'i ve onun gazetesi *Köylü*'yü ağır bir şekilde eleştirdi. Mebus Sıdkı Bey'in Meclisteki beyanatını isnat ettiği mahalli matbuattan kastının zamanında kendisinin kurmuş olduğu *Köylü* gazetesi olduğunu belirten Vali, söz konusu gazetenin eskiden beri Çakırcalı'ya karşı manevi kuvveti düşük olan köylüleri Meşrutiyet Hükümetinden korkutmak için hükümet memurlarını abartılı bir şekilde itham ettiğini iddia ediyordu. Vali Nazım Paşa, iddialarını daha da ileriye götürerek gazetenin Çakırcalı'yı hükümet memurlarına tercih ederek büyük göstermek fikrinde olduğunu, Çakırcalı'nın yakalanması için teşebbüs ettiği bazı tedbirleri dahi *Köylü* gazetesi yazarlarının Çakırcalı'yı ikaz ederek yapılan teşebbüsleri boşa çıkardığını ileri sürüyordu. Yani Vali, *Köylü* gazetesinin alenen Çakırcalı'ya yardım ettiğini iddia ediyordu.¹⁰⁵¹ Oysaki Vali'nin *Köylü* gazetesine dair bu iddiaları gerçekleri yansıtmıyordu. Zira söz konusu gazetenin döneme dair koleksiyonu incelendiğinde eşkıya takibindeki başarısızlıktan ve takip müfrezelerinin suistimallerinden dolayı valileri, takip kumandanlarını ve hükümeti zaman zaman çok sert bir şekilde eleştirmekle birlikte, Çakırcalı'yı da yerden yere vuran yazılar yayımlandığı görülmekteydi.

Dâhiliye Nazırı Celal Bey, İsmail Sıdkı Bey'in takip müfrezelerinin ahaliye yaptığı zulümlere dair takririni 20 Kasım 1911 tarihinde cevapladı. Fakat ondan önce söz alan İsmail Sıdkı Bey, bu defa takririnde belirttiği iddialardan çok daha ağırını Mecliste dile getirdi. Öncelikle Aydın vilayetinin iktisadi açıdan önemine değinen İsmail Sıdkı Bey, Aydın'ın Osmanlı memleketlerinin en verimli vilayeti olmasına karşın vilayetteki bütün faaliyetlerin 8-10 yıldır eşkıyalık felaketi karşısında sekteye uğradığını belirtiyordu. İsmail Sıdkı Bey, vilayetin eşkıyalık sorunu ve takip müfrezelerinin usûlsüzlükleri hakkında oldukça uzun bir izahatta bulundu. Buna göre eşkıyalık olayları yetmiyormuş gibi takip müfrezeleri de kanunlara aykırı hareket ediyordu. Bu nedenle elli-yüz lira nakit parası olan çiftçiler, kalabalık kazalara ve

¹⁰⁵⁰ BOA, DH.H., 14-1/36 (Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından 31 Teşrinievvel 1327/13 Kasım 1911 tarihinde Dahiliye nezaretine gönderilen yazı.)

¹⁰⁵¹ BOA, DH.H., 14-1/36 (Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından 3 Teşrinisani 1327/16 Kasım 1911 tarihinde Dahiliye Nezaretine çekilen telgraf.)

özellikle de İzmir'e göç etmişti ve bu nedenle vilayette adeta bir iç göç yaşanmaktaydı. Aydın vilayetinin eşkıyalıkla ilgili tek sorunu Çakırcalı olmayıp vilayetin her yerinde ve her zaman eşkıyalık olayları baş göstermekteydi. Bu nedenle vilayetin gelirleri, Meşrutiyet'in ilanından sonra artacağı yerde günden güne düşmüştü. Çünkü vilayette artık çiftlik işletme imkânı kalmamıştı.

İsmail Sıdkı Bey'in bazı zabitler hakkında ileri sürdüğü iddialar ise oldukça ağırdı. Çünkü o, eşkıya takibinde istihdam edilen zabitlerden çoğunun bu işte, kendi işlerine göre daha fazla maaş aldıkları için, eşkıyalık olaylarının son bulmasını istemediklerini ileri sürüyordu. Zira söz konusu zabitler, köylüler eşkıyayı ihbar ettikleri halde onları yakalamak yerine köylüleri darp ve tehdit ediyordu ki, bu vakıaların bir kısmı mahkemeye de sabitti.

Askerlerden sonra eşkıya takibinde istihdam edilen başıbozukların memlekete verdiği zararın eşkıyadan az olmadığını belirten İsmail Sıdkı Bey, ahalinin hem eşkıyadan hem de takip müfrezelerinden zulüm görmesine ve bunu vilayetteki birçok gazetenin dile getirmesine rağmen vali ve mutasarrıfların üzerine düşeni yapmadığını söylüyordu. Onun verdiği bilgiye göre, takip müfrezelerinin biçare ahaliye ve özellikle köylülere yaptıkları zulüm, artık tahammül edilemez hale gelmişti. Özellikle Ahmed Bey'in maiyetindeki müfrezelerin yaptığı zulümlere dair Nazilli'den Sudar, Kesikli, Kayıklı ve Sofular köylerinden birçok kişinin imzalarıyla çekilerek, bir sureti de Vali Paşa'ya gönderilen telgraf şu şekildeydi:

“Eşküyayı derdeste çıkanlar, böyle şakilere rahmet okutacak muamelelere cüret edecek olurlarsa, halimiz ne olacaktır. Lisan bilmezler, kanun tanımazlar, çoluk çocuğumuzla perişan olduk; köylerimizi mahvediyorlar, merhameti samimize sığınarak şu perişan halimize nihayet verilmesini adalet namına rica ederiz.”

O, konuşmasında takip müfrezelerinin yaptığı usûlsüzlüklere dair başka örnekler de vermişti. Örneğin takip müfrezelerinden bir kısmı Salihli'de birinin evine girmiş ve bu dava konusu olmuştu. Hâlbuki bu durum Salihli'den sorulduğunda bu gerçek reddedilmişti. Şikâyet mekanizmasının çalışmadığını belirten İsmail Sıdkı Bey, yerel idarecilerin yaptıklarına dair birçok şikâyet gelmesine rağmen söz konusu şikâyetlerin yine şikâyet edilen kişiye, *“Senden şu yolda şikâyet ediyorlar, ne*

dersin?” diye sorulduğunu belirterek, “*Hangi divane memurdur ki, evet bu iş muhiktir*¹⁰⁵², *ben bunu böyle yaptım desin?*” diyordu.¹⁰⁵³

İsmail Sıdkı Bey’den sonra söz alan Dâhiliye Nazırı Celal Bey, jandarma sıkıntısından bahsederek şikâyete konu olan usûlsüzlüklerin jandarma eksikliği nedeniyle eşkıya takibine memur edilen Ahmed Bey kumandasındaki başıbozuklar tarafından gerçekleştirildiğini belirtti. Bununla birlikte o, Aydın Valisi Nazım Paşa’nın yukarıda zikredilen yazısında değindiği usûlsüzlüklere ve buna mukabil yapılan işlemlere aynen yer verdi. Nazır, takip müfrezelerinin bir takım usûlsüzlüklerde bulunduğunu kabul ediyor fakat buna karşın hükümetin gereğini yaptığını belirtiyordu. Bununla birlikte Nazır, başıbozuklar hakkında şu itirafta bulunmaktan da geri durmuyordu:

*“Bu adamlar, bir nizam ve intizam tahtında harekete alışmamış adamlardır. Bu adamlar, başıbozuk tabiriyle takip müfrezeleridir. Bunlar kullanıldıkça bu gibi şikâyet, bu gibi ahvâl vuku bulur. Asıl iş, bu adamları kullanmak ihtiyacından müstağni olmalıdır ki, o da jandarmanın tezyidi hakkında yakında takdim edeceğim lâyihanın tatbikiyle mümkün olabilir.”*¹⁰⁵⁴

Anadolu kırsalında yaşanan eşkıyalık sorunu, devlet ve doğal olarak “yönetici elit” tarafından her şeyden önce bir “iç güvenlik sorunu” olarak düşünülmüş ve bu soruna çoğu zaman devletin tarım ve ticaretine, yani ekonomisine verdiği zarar nispetinde önem atfedilmiştir. Yabancı devletlerin bu soruna nasıl baktığı da daima göz önünde bulundurulmuştur. Bununla birlikte eşkıyalık sorunu, kırsalda yaşayan sıradan insanlar için gündelik hayatlarını zorlaştıran, çoğu zaman can ve mal kaygısı içinde yaşamaya mahkûm eden varoluşsal bir problemdir. Devletin maaş bağlayıp eline silah vererek sorunu çözmesini beklediği görevlilerin azımsanmayacak bir kısmının zaten eşkıyalık olaylarından yılmış olan ahali üzerindeki kurduğu baskı ve yaptığı usûlsüzlükler ise özellikle köylülerin yaşamlarını daha da zorlaştırmıştı.

Yukarıda pek çok örneğini aktardığımız bu usûlsüzlükler Meşrutiyet’in öncesinde olduğu gibi sonrasında da devam etmiş; kolluk kuvvetlerinin ve eşkıyalık sorununu çözmekle görevli diğer kişilerin keyfi uygulamaları ve suistimallerine son vermeye yönelik yasal düzenlemeler de istenilen sonucu vermemişti. Çünkü söz konusu yasaları uygulayacak olan Meşrutiyet öncesinin memurları ve kolluk

¹⁰⁵² Muhik: Muhakkak

¹⁰⁵³ MMZC, Devre : I, C:I, İçtima Senesi:4 18. İnikad, 7 Teşrinisani 1327/20 Kasım 1911, s. 515-518.

¹⁰⁵⁴ MMZC, Devre : I, C:I, İçtima Senesi:4 18. İnikad, 7 Teşrinisani 1327/20 Kasım 1911, s.518-519.

kuvvetleriydi. Zira “Hürriyet’in ilanı”nın halkın can, mal ve namus güvenliğinden sorumlu bazı kişilerce algılanış biçimi, bunun trajikomik bir göstergesiydi: *Ahenk* gazetesinde neşredilen bir mektuba göre 7 Ekim tarihinde Bozyaka Karakolunda Onbaşı olan Kemal’in oldukça yaşlı olan Hacı Hasan’ı tüfek dipçığıyle dövdüğünü gören köylüler bunun sebebini sormuştu. Aldıkları cevap ise onbaşı ile bir neferin izinsiz olarak bağından üzüm koparmalarına bu köylünün karşı çıkmasıydı. Mektupta belirtildiğine göre yaptığının doğru olduğunu savunan Onbaşı Kemal, “*şimdi hürriyet devridir, herkes istediğini yapar*” demişti. Mektubu yazan köylüler ise bu durum karşısında haklı olarak “*Şimdi bizler bağ ve bahçelerimizi, darp ve işkenceden nefsimizi ne suretle muhafaza edelim?*” diye sormuş ve bunun bir çaresinin bildirilmesi ve hürriyetin manasını öğrenebilmeleri için mektuplarının gazetede yayınlamasını rica etmişlerdi.¹⁰⁵⁵ Bununla birlikte meşrutiyet öncesiyle sonrası arasındaki temel fark, halkın eşkıyalık olaylarına ve takip müfrezelerinin usûlsüzlüklerine dair şikâyetlerinin dönemin matbuatında neşredilen şikâyetnameler ve Meclis-i Mebusandaki temsilciler vasıtasıyla daha görünür hale gelmesiydi.

I.2.13. Batı Anadolu’nun Efelik/Eşkıyalık Tarihinde Bir Devrin Sonu: Çakırcalı Mehmed Efe’nin Öldürülmesi ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

I.2.13.1. Çakırcalı Mehmed Efe’nin Öldürülmesi

İhsaniye köyü cinayetlerinden sonra Çakırcalı’nın uzun süre ortalarda görünmemesi, bazılarında ve özellikle de onun mazideki “şekavet destanlarını” bilmeyenlerce artık onun maneviyatının kırıldığına ve korkmaya başladığına yorumlanmış ve bu nedenle ortaya çıkamayacağı yönünde bir kanaat oluşmaya başlamıştı. Ortalıkta bu söylentiler dolaşırken Çakırcalı’nın peş peşe dağa adam kaldırarak yüklü miktarda fidye alması, durumun hiç de böyle olmadığını gösterdi. Takip müfrezelerinden başarılı bir şekilde saklanmayı başaran Çakırcalı, sürekli Ödemiş ile Muğla arasında gelip gittiği için bu geçişleri kolaylaştırmak amacıyla Bozdoğan’ın Arpaz köyünden Osman Ağa’dan Menderes Nehri üzerine bir köprü

¹⁰⁵⁵ “*Jandarmanın Hürriyeti*”, *Ahenk*, 27 Eylül 1327/10 Ekim 1911, s.2.

yaptırmasını istemişti. Osman Ağa ise onun sonradan tehdide dönüşen bu isteklerine aldırış etmemişti. Fakat Efe, bir şeyi kafaya koyduğu zaman onu fikrinden vazgeçirmek kolay değildi. Zira Çakırcalı bütün her şeyi bir kenara bırakarak Osman Bey'in peşine düşmüştü. Nihayet 10 Kasım 1911 Cuma günü Arpaz'ı basan çete, Osman Bey ve Oğlu Mehmed'i dağa kaldırdıkları gibi köyde rast geldikleri bir Arnavud ile Osman Bey'in kâhyasını da öldürmüştü. Bir müddet sonra Osman Bey'in oğlu istenen 3.000 lira fidyeyi getirmesi için serbest bırakıldı.¹⁰⁵⁶

Çakırcalı'nın bu son vukuatı büyük ses getirmişti. Çünkü oldukça kalabalık bir köye gündüz vakti gelen Çakırcalı, yapacağını yapmış ve elini kolunu sallayarak çekip gitmişti. Onun bu son vukuatını haber alan Vali Nazım Paşa, çetenin takibine bizzat nezaret etmek için derhal olay mahalline gitti.¹⁰⁵⁷ Nazım Paşa, Çakırcalı'nın son fidye olayını 11 Kasım'da Dâhiliye Nazırına haber verdi ve Nazır da, şimdiye kadar takip müfrezelerinin bir hizmeti görülemediğini belirterek Çakırcalı'nın ortadan kaldırılması için her türlü fedakârlığın yapılmasını istedi.¹⁰⁵⁸ Bunun üzerine Ahmed Anzavur'un maiyetindeki başıbozuk müfrezelerle birçok jandarma Çakırcalı'nın takibine çıktı. Çakırcalı, Osman Bey'i dağa kaldırdıktan sonra oğlu Mehmed Bey gözlem altına alındığı gibi Çakırcalı'nın fidye getirmek üzere gönderdiği kılavuzu Hasan yakalanarak sorguya çekildi. Onun verdiği bilgiye dayanılarak paranın teslim alınacağı yere gidilmişse de Çakırcalı her zamanki gibi ihtiyatlı davranmış ve çeteden hiç kimse oraya gitmemişti. Bunun üzerine müfrezeler etraftaki dağları taramaya başlamış ve nihayet oldukça sarp olan Karıncalı Dağı'nda takip müfrezeleri ile çete arasında çatışma başlamıştı. Vali, çatışma haberini 16 Kasım'ı 17 Kasım'a bağlayan gece saat üçte Dâhiliye Nezaretine ileterek çatışmada takip müfrezelerinden bir-iki şehit verildiğini ve yaralıları olduğunu, Çakırcalı çetesinden ise üç-dört yaralı olduğu bildirdi. Yine aynı telgrafta, çetenin kayalıklar arkasında saklanmaları ve takip müfrezelerinin çok yorgun olması nedeniyle

---

¹⁰⁵⁶ BOA, DH.H.,14-1/35 (Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 29 Teşrinievvel 1327/11 Kasım 1911 tarihli telgraf.); Çakırcalı'nın Osman Bey ve oğlunu fidye için dağa kaldırması hadisesinin ayrıntıları için bkz: Sertoğlu, **Çakırcalı Efe Nasıl Öldürüldü?**, s. 49 vd.; **Çakıcı Efe**, Kahramanlar Dergisi Özel Neşriyatı, Forma 18, Ekincil Matbaası, İstanbul, 1952, s.275-281.

¹⁰⁵⁷ **Ahenk**, 31 Teşrinievvel 1327/17 Kasım 1911, s.3; "*Çakırcalı'nın Yeni Şekaveti*", **İttihad**, 30 Teşrinievvel 1327/12 Ekim 1911, s.3.

¹⁰⁵⁸ BOA, DH.H.,14-1/35 (Dahali Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 30 Teşrinievvel 1327/13 Kasım 1912)

üzerlerine gidilemediği ve yardımcı kuvvetlerin beklendiği bildirilmişti.¹⁰⁵⁹ Çatışma bittikten sonra çatışma mahallinde kafası ve elleri kesilmiş ve göğüs derisi yüzülmüş bir ceset bulunmuştu. Bu cesedin kime ait olduğu önce anlaşılamamışsa da bir müddet sonra Çakırcalı Mehmed Efe olduğuna kanaat getirildi. Nitekim Nazilli'den 4 Teşrinisani 1327/17 Kasım 1911 gecesini saat üçte çekilen tek cümlelik bir telgraf Batı Anadolu'nun efelik/eşkıyalık tarihinde bir dönemin kapandığını *müjdeliyordu*: "*Habis Çakırcalı'nın gebertildiğini tebşir ederim.*"¹⁰⁶⁰

Çakırcalı'nın öldürüldüğü *müjdesini* Dâhiliye Nezaretine ilk haber veren ise dönemin Aydın Mutasarrıfı oldu.¹⁰⁶¹ Bunun üzerine Dâhiliye Nazırı, hem Aydın Mutasarrıfına hem de Vali'ye birer tebrik telgrafi çekerek teşekkür etti. Ayrıca Dâhiliye Nazırı validen olayın ayrıntısının acilen bildirilmesini istedi.¹⁰⁶²

Ahmed Anzavur Dâhiliye Nezaretine çektiği 18 Kasım tarihli telgrafta "şaki-i mel'un" Çakırcalı'nın öldürüldüğünü arz etti.¹⁰⁶³ O bir başka telgrafında ise Aydın vilayetini ve bütün mülhakatını on beş seneden beri tehdit eden ve cesaretiyle beraber son derece *de mahir ve siyasi olan hilekâr şaki Çakırcalı Mehmed'in* takibine memur edilerek Allah'ın izniyle üç aydan kısa bir müddet içinde onun vücudunu ortadan kaldırmaya muvaffak oldum diyerek başarıyı kendine mal etti.¹⁰⁶⁴

Valilik resmi açıklamasını yapmış ve Çakırcalı'nın öldürüldüğünü resmen bildirmişti.¹⁰⁶⁵ Lakin başı ve elleri olmayan cesedin Çakırcalı'ya ait olduğuna bir türlü ikna olunamamıştı. Zira Çakırcalı'nın yaşıyor olması durumunda gülünç duruma düşme tehlikesi de vardı. Bu nedenle Aydın Valisi Nazım Paşa, 18 Kasım'da Dâhiliye Nezaretine çektiği iki ayrı telgrafla cesedin teşhisine dair bir takım ayrıntılar vererek cesedin Hamidiye ve Arpaz köyleriyle Nazilli'de teşhir edildiğini

¹⁰⁵⁹ BOA, DH.H., 14-1/37 (Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 3 Teşrinisani 1327/16 Kasım 1911 tarihli telgraf.)

¹⁰⁶⁰ Ahenk, 6 Teşrinisani 1327/19 Kasım 1911, s.2; Çakırcalı'nın öldürüldüğü son çatışmanın ayrıntılı anlatımları için bkz: Sertoğlu, **Çakırcalı Efe Nasıl Öldürüldü?**, s. 66-82.

¹⁰⁶¹ BOA, DH.H., 14-1/37 (Aydın Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 4 Teşrinisani 1327/17 Kasım 1911 tarihinde çekilen telgraf.)

¹⁰⁶² BOA, DH.H., 14-1/37 (Dahiliye Nezaretinden Aydın Mutasarrıflığına çekilen 4 Teşrinisani 1327/17 Kasım 1911 tarihli telgrafın sureti; Dâhiliye Nezaretinden Aydın Valisi Nazım Paşa'ya gönderilen 5 Teşrinisani 327/18 Kasım 1911 tarihli telgrafın sureti.)

¹⁰⁶³ BOA, DH.H., 14-1/36 (Ahmed Anzavur tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 5 Teşrinisani 1327/18 Kasım 1911 tarihli telgraf.)

¹⁰⁶⁴ BOA, DH.H., 14/2-24 Aydın Vilayeti Takib-i Eşkıya Kumandanı Binbaşı Anzavur Ahmed imzasıyla Aydın vilayetine gönderilen 10 Teşrinisani 1327/23 Kasım 1911 tarihli istida.)

¹⁰⁶⁵ Ahenk, 6 Teşrinisani 1327/19 Kasım 1911, s.2.

ve onu tanıyanlarca da durumun teyit edilerek bu başarıdan dolayı vilayetin köylerine varıncaya kadar her yerde ahali tarafından davul ve zurnalarla şenlikler düzenlediğini belirtip, “*On dört seneden beri vahşiyane cinayetleriyle asayiş-i vilayeti imha etmiş olan bu şaki-i hûnriz* ¹⁰⁶⁶ *in izale-i vücudu hükümet-i meşrutamızın cümle-i muvaffakiyetinden olmakla*” diyerek cesedin Çakırcalı’ya ait olduğunu bir kez daha bildirdi.¹⁰⁶⁷ Fakat anlaşılan o ki, Dâhiliye Nezaretinin hala bir takım şüpheleri vardı. Bu nedenle Aydın Valisine 18 Kasım tarihinde çekilen bir telgrafla cesedin hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak şekilde kıyafetlerinden ve diğer işaretlerden teşhis edilip edilmediği, kesik ellerinin bulunup bulunmadığı soruluyordu. Yine aynı telgrafta cesedin teşhisine dair ayrıntılar ile söz konusu cesedin fotoğrafının alınmış olması gerektiğinden birkaç nüshasının gönderilmesi istendi.¹⁰⁶⁸ Bunun üzerine Vali Nazım Paşa, bir gün sonra çektiği cevabi telgrafla başsız cesedin Çakırcalı’ya ait olduğunun nasıl tespit edildiğini bütün ayrıntılarıyla bildirdi. Buna göre Çakırcalı’nın cesedi öncelikle üç farklı köyde teşhir edilerek onu tanıyanlar alamet-i farikalarına yani ayırt edici işaretlerine bakarak cesedin Çakırcalı’ya ait olduğunu teyit etmişti. Ayrıca Çakırcalı’nın ölmeden önce babasıyla birlikte Osman Bey’in oğlu Mehmed Bey de cesedi gördüğü anda onun Çakırcalı olduğunu söylemişti. Zira onun verdiği bilgiye göre çete içerisinde ayağında siyah tozluk ve mesh olan yalnızca Çakırcalı olduğu gibi onun dizliği de diğerlerinininkine göre daha uzundu.

Vali Nazım Paşa da cesedi bizzat muayene ederek daha önceden verilen bilgiye göre cesette olması gereken, et benleriyle ve göğsü ile omuzlarının arkasındaki tüyleri bizzat kendisi görmüştü. Yalnız cesedin başı gerdanının dibinden ve arka tarafından kesilip sırtının derisi de yüzülmüş olduğundan ensesindeki benlerle göğsündeki kıllar kaybolmuştu. Vali gerekli alametleri kendi gözüyle görmesine rağmen bununla da yetinmeyerek Çakırcalı’nın eşi Raziye ile onu çok iyi tanıdığı bilinen Mülazım Mehmed Efendi’yi de Ödemiş’ten Nazilli’ye getirtmişti. Mülazım Mehmed Efendi, daha cesedi görmeden Çakırcalı’nın sağ kalçası üzerinde eski bir kurşun yarası ve vücudunda et benleri mevcut olduğunu ifade etmiş ve cesedin gösterilmesi üzerine söz konusu kurşun yarasıyla benleri görerek cesedi

¹⁰⁶⁶ Kan dökücü.

¹⁰⁶⁷ BOA, DH.H., 14-1/37, (Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 5 Teşrinisani 1327/18 Kasım 1911 tarihli telgraf.)

¹⁰⁶⁸ BOA, DH.H., 14-1/37 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 7 Teşrinisani 1327/20 Kasım 1911 tarihli şifrenin sureti.)

teşhis etmişti. Bununla da yetinilmeyerek Çakırcalı'nın karısı doktorla birlikte cesedin her tarafını incelemiş ve hatta mahrem yerleri gösterilmiş ve o da üzüntüsünü belli ederek cesedin kocasına ait olduğunu belirtmişti. Vali'nin verdiği bilgiye göre cesedin kocasına ait olduğunu gören Çakırcalı'nın eşi onun kendisine yapılan nasihatleri dinlemediği için şimdi bu hale geldiğini ve iki kız çocuğunu yetim bıraktığını söyleyerek ağlamaya başlamış ve o akşam yemek yememişti.

Vali Nazım Paşa'nın verdiği bilgiye göre Çakırcalı'yı tanıyanlar onun hapisanede yatarken ellerinin üzerine barutla dövme yaptırdığını belirtmişti. Ellerin kesilmesinin sebebi de bu dövmeleri yok etmektir. Cesedin Çakırcalı'ya ait olduğunun kesinleştiğini bildiren Vali, cesedin fotoğraflarının da Nazilli Kaymakamlığından istendiğini belirtmişti.¹⁰⁶⁹ Vali Nazım Paşa'nın da belirttiği üzere Çakırcalı'nın cesedi teşhis için üç ayrı yerde teşhir edilmişti. Fakat bir de onun hakkında divan-ı harp tarafından verilen idam kararı vardı ve bu karar Çakırcalı'nın başsız cesedinin ayağından Nazilli hükümet konağı önünde ibret-i âlem için asılmasıyla infaz edildi.¹⁰⁷⁰

Çakırcalı'nın cesedinin İzmir'de de teşhir edilmesi için *Ahenk* gazetesi imtiyaz sahibi ve başyazarı Ali Nazmi Bey tarafından valiye bir telgraf çekilmişse de ceset bozulmaya başladığı için Nazilli'ye defnedilmişti.¹⁰⁷¹

Çakırcalı'nın öldürüldüğü çatışmada takip müfrezelerinden de beş kişi ile çetenin dağa kaldırdığı Osman Bey ölmüş, beş kişi de yaralanmıştı. Çeteden de dört kişinin yaralı olduğu düşünülüyordu.¹⁰⁷² Çatışmanın ayrıntılarını merak eden gazeteler, çatışmaya katılan müfrezelerin kumandanlarıyla mülakatlar yaparak çatışmanın bütün ayrıntılarını aktarıyordu. Bu kapsamda *Ahenk* gazetesi Müfrezeler

---

¹⁰⁶⁹ BOA, DH.H., 14-1/37 (Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 8 Teşrinisani 1327/21 Kasım 1911 tarihli telgraf); Çakırcalı'nın ölümünden sonra *Ahenk* gazetesi, Vali Nazım Paşa ile bir mülakat yapmış ve o, cesedinin nasıl teşhis edildiğine dair benzer bilgiler vermişti. Söz konusu mülakat için bkz: "Çakırcalı'nın Suret-i İtlaf-ı Hakkında Vali Paşa Hazretleri İle Mülakat", *Ahenk*, 8 Teşrin-i Sani 1327/ 21 Kasım 1911, s.2-3; Çakırcalı'nın cesedini teşhis edenlerden biri de onu yakından tanıdığı söylenen Bayındırlı Mülazım Mehmed Efendi'ydi. Onun cesedini nasıl teşhis ettiğine dair verdiği bilgiler için bkz: "Bayındırlı Mehmed Efendi Anlatıyor", Nakleden Şeref Üsküp, *Hür Efe*, 19 Mayıs 1951, s.1-2; Cesedin nasıl teşhis edildiğine dair ayrıca bkz: Dural, *Bize Derler Çakırca...*, 292-293; Üsküp, *a.g.e.*, s.316-322.

¹⁰⁷⁰ Sertoğlu, *Çakırcalı Efe Nasıl Vuruldu?*, s.84.

¹⁰⁷¹ *Ahenk*, 7 Teşrinisani 1327/20 Kasım 1911, s.2.

¹⁰⁷² *Ahenk*, 7 Teşrinisani 1327/20 Kasım 1911, s.2; Çatışmanın detayları için ayrıca bkz: "Çakırcı'ya Dair Muvaffakiyetin Şerefi Kimlere Aittir", *İttihad*, 9 Teşrinisani 1327/22 Kasım 1911, s.2.

Komutanı Yüzbaşı Şükrü Bey'le mülakat yaparken¹⁰⁷³ *İttihad* gazetesi de çatışmaya katılan müfrezelerden beş ayrı kişiyle görüşmüştü. Çatışmaya iştirak edenlerden birinin iddiasına göre Çakırcalı'nın başının kesilmesinin nedeni, onun tanınmasını engellemek olduğu gibi kesik başının babasının yanına defnedilerek “namının baki kalması” düşünülmüş olabilirdi.¹⁰⁷⁴

Tahmin edileceği üzere Çakırcalı'nın öldürülmesi İzmir basınında geniş yankı uyandırdı. Gazeteler öncelikle Çakırcalı'nın ölüm haberini teyit ettirme yarışına girip valiliğe müracaat etmiş ve haberin doğru olduğunu öğrendikten sonra¹⁰⁷⁵ birçok yazı kaleme almışlardı. Yapılan haber ve yazılan makalelere atılan başlıklar bile ona duyulan nefreti ve ölümünden yarattığı sevinci göstermeye yetiyordu: “*Çok Şükür Çakırcalı Belasından Kurtulduk*”, “*Çakırcalı İlânihaye Cezasını Buldu*”, *Çakıcı'ya Dair Muvaffakiyetin Şerefi Kimlere Aiddir*”, “*Adalet-i İlahi Yerini Buldu: Çakırcalı Gebertildi*”, “*Bir Belanın Sonu*”. Bu haberlerin ortak paydaları ise Çakırcalı'nın ne büyük bir *cani*, *hain* ve *hunhar* olduğu, *büyük bir belayı def etmenin* vilayette büyük bir sevinç yarattığı ve bu başarının arkasında Vali ve Meşrutiyet idaresinin olduğuydu.¹⁰⁷⁶

İzmir gazeteleri Çakırcalı'yı lanetle anıp onun öldürülmüş olmasının *mutluluğunu* okuyucularıyla paylaşırken dünyanın farklı ülkelerinde neşredilen gazeteler oldukça farklı bir Çakırcalı portresi çiziyordu. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde neşredilen *San Fransisco Call* gazetesi, “*Çakırcalı, Sultan'ın Askerleri Tarafından Öldürüldü*” başlıklı haberinde Küçük Asya dağlarının kralı olan Çakırcalı'nın İzmir yakınlarındaki bir köyde öldürüldüğünü bildirirken onun babasının intikamını almak için dağa çıktığı vurgusu yapılıyordu. Söz konusu haberde, “*Anadolu'nun Fra Diavolo'su*” olarak bilinen Çakırcalı'nın zenginlerden

¹⁰⁷³ “*Şükrü Bey'le Mülakat*”, **Ahenk**, 8 Teşrinisani 1327/ 21 Kasım 1911, s. 3.

¹⁰⁷⁴ “*Çakırcalı*”, **İttihad**, 8 Teşrinisani 1327/21 Kasım 1911, s.2.

¹⁰⁷⁵ Gazetelerin Çakırcalı'nın ölüm haberini teyit ettirme teşebbüslerine ve valilik tarafından yapılan açıklama için bkz: “*Çakırcalı Nasıl Öldürüldü*”, **İttihad**, 6 Teşrinisani 1327/19 Kasım 1911, s.2-3; “*Çakırcalı Öldürüldü Mü, Öldürülmedi Mi? İttihad'ın Hususi Tahkikatı*”, **İttihad**, 7 Teşrinisani 1327/20 Kasım 1911, s.1.

¹⁰⁷⁶ Söz konusu haber ve makaleler için bkz: “*Çok Şükür Çakırcalı Belasından Kurtulduk*”, **Ahenk**, 6 Teşrinisani 1327/19 Kasım 1911, s.2-3; Şinasi, “*Çakırcalı İlânihaye Cezasını Buldu*”, **Ahenk**, 7 Teşrinisani 1327/20 Kasım 1911, s.1; Ahmed Eyüb, “*Çakırcalı'nın Akabeti*”, **İttihad**, 6 Teşrinisani 1327/19 Kasım 1911, s.1; A.N., [Ali Nazmi], “*Adalet-i İlahi Yerini Buldu: Çakırcalı Gebertildi*”, **Ahenk**, 8 Teşrinisani 1327/21 Kasım 1911, s.1-2; Rusçuklu Mustafa Nuri, “*Çakırcalı Gebertirildi*”, **Ahenk**, 9 Teşri-i Sani 1327/ 22 Kasım 1911, s.1; Milaşlı GadFranco “*Bir Belanın Sonu*”, **Ahenk**, 9 Teşrinisani 1327/ 22 Kasım 1911, s. 1-2.

aldığı paraları fakirlerle paylaştığı için Aydın vilayetinin köylüleri tarafından çok sevildiği ve köylülerin onun “ilahi koruması” altında olduğu belirtiliyordu. Çakırcalı'nın bazı haydutluklarına da değinen gazete, onun için tam bir sosyal haydut portresi çizerek köylülerin onun ölümsüz olduğuna inandığını ileri sürüyordu.¹⁰⁷⁷

Çakırcalı'nın ölüm haberi Yeni Zelanda gazetelerinde dahi haber olmuştu. Bunlardan *Auckland Star*, 21 Kasım 1911 tarihli haberinde yıllardır Aydın bölgesinde *teröre yol açan* ünlü eşkiya Çakırcalı'nın öldürüldüğünü ve bunu gönüllü 100 Çerkes'in başardığını belirtmişti. Onun hiçbir zaman yoksulları soymadığını belirten gazete, ganimetleri dağıtırken de cömert davrandığını iddia ediyordu.¹⁰⁷⁸ Bir başka Yeni Zelanda gazetesi olan *New Zealand Herald*'in Çakırcalı hakkında yaptığı haberde ise tamamen kurgu olduğu anlaşılan bir hikâyeye yer verilmişti. *St. James's Gazette*'den aktarılan habere göre Çakırcalı bir paşanın kızını kaçırmış ve bin lira fidye istemişti. Fakat kızın gözyaşlarına ve güzelliğine dayanamayan Çakırcalı, 500 lira alarak kızı babasına teslim etmişti. Çakırcalı'nın “*Türk Robin Hood'u*”, “*Anadolu'nun Fra Diavolo'su*” ve “*Ormanlar Kralı*” olarak takdim edildiği haberde, özellikle onun köylüler tarafından ne kadar çok sevildiğine değiniliyordu. Habere göre Çakırcalı, zenginden aldığı ganimetleri köylülerle paylaştığı için köylüler kendisine bir “aziz ve melek gibi tapmakta” ve hiçbir ölümlünün zarar veremeyeceği “ilahi bir koruyucu” olarak görmekteydi. Yine aynı haberde Osmanlı mahkemesinin onun başına 15.000 lira ödül koyduğu ve öldürüldükten sonra cansız vücudunun çıplak bir şekilde tüm köyde dolaştırılmasına rağmen, köylülerin *nazik, korkunç ve ölümsüz* Çakırcalı'nın geri döneceğine uzun süre inandığı belirtiliyordu.¹⁰⁷⁹ Haber kaynağı aynı olan birçok İngiliz gazetesi ise *ünlü haydut şefi Çakırcalı'nın* 600 kişiyi öldürdüğünü belirterek şimdiye kadar 180-200.000 pound fidye aldığı bilgisini veriyordu.¹⁰⁸⁰

---

¹⁰⁷⁷ “*Tchakirdschali Killed By Soldiers Of Sultan*”, **San Fransisco Call**, 11 Ocak 1912, s.4.

¹⁰⁷⁸ “*A Notorious Brigand Killed By The Police*”, **Auckland Star**, 21 Kasım 1911, s.5.

¹⁰⁷⁹ “*Freaks Of Fra Diavolo*”, **New Zealand Herald**, 24 Şubat 1912, s.5.

¹⁰⁸⁰ “*Modern Fra Diavolo*”, **Manchester Courier and Lancashire General Advertiser**, 29 Ekim 1909, s.6; “*Murdered 600: Famous Brigand Chief Who Exacted £180.000 in Handsoms*”, **Western Gazette**, 24 Kasım 1911, s.10; **Northampton Mercury**, 24 Kasım 1911, s.6; “*Murdered 600: Famous Brigand Chief Who Exacted £180.000 in Handsoms*”, **Taunton Courier, and Western Advertiser**, 22 November 1911, s.1; “*Famous Brigand Killed: Guilty Of 600 Murders*”, **Sunderland Daily Echo and Shipping Gazette**, 20 Kasım 1911, s. 7; “*Famous Brigand Killed: Guilty Of 600 Murders*”, **Aberdeen Journal**, 20 November 1911, s.5.

Çakırcalı'nın öldürülmesi üzerine Aydın Valisi'ne her taraftan tebrikler gönderilmiş o, İzmir basını tarafından "kahraman mevkiine" yükseltilmişti. Zira o kadar valinin başaramadığını o başarmış Çakırcalı'yı öldürtmüştü. Çakırcalı'nın ortadan kaldırılmasından en fazla memnuniyet duyan onun tarafından her gün dağa kaldırılma endişesi yaşayan Aydın vilayetinin zenginleri olmuştu. Gerek zenginlerden ve gerek mülki memurlardan birçok kişi tarafından valiye tebrik mektupları gönderilmişti.¹⁰⁸¹

Çakırcalı öldürüldükten sonra onu *öldürme şerefinin kime ait olduğu* da tartışılmaya başlandı.¹⁰⁸² Çakırcalı'yı vuran *kahramanın* kim olduğu oldukça önemliydi. Zira onu öldüren büyük bir şöhret kazanacak ve bundan da önemlisi Çakırcalı'nın başına koyulan büyük ödülü de alacaktı. Vali Nazım Paşa müfrezeler kumandanlarından aldığı bilgiye göre Çakırcalı'yı vuranın çatışmada yaralananlardan ve Çerkes gönüllülerinden Şaban ya da geçici efraddan İzmitli Mustafa Çavuş olduğunu açıklamıştı.¹⁰⁸³ *Ahenk* gazetesine bir mülakat veren Yüzbaşı Rüşdü Bey de Vali'nin verdiği bu bilgiyi doğrulamıştı.¹⁰⁸⁴ Fakat Çakırcalı'nın cesedini ilk bulan ve onu daha önceden tanıyan Bayındırlı Mülazım Mehmed Efendi Vali Nazım Paşa'ya sunduğu raporda Çakırcalı'nın serseri bir kurşunla öldürüldüğünü rapor etmişti.¹⁰⁸⁵ Neticede Çakırcalı'yı kimin öldürdüğü tam olarak anlaşılmamış ve bundan ödülü vermekten kurtulan devlet kârlı çıkmıştı.¹⁰⁸⁶

---

¹⁰⁸¹ Söz konusu mektupların bazıları için bkz: "*Vali Paşa Hazretlerine Açık Tebrik*", **Ahenk**, 9 Teşrinisani 1327/22 Kasım 1911, s.3; Ayrıca bkz: "*Valimiz Tebrik Olunuyor*", **İttihad**, 10 Teşrinisani 1327/23 Kasım 1911, s.3; Ayrıca bkz: **Anadolu**, 1 Kanun-ı Evvel 1327/14 Aralık 1911, s.3.

¹⁰⁸² "*Çakıcı'ya Dair Muvaffakiyetin Şerefi Kimlere Aittir*", **İttihad**, 9 Teşrinisani 1327/22 Kasım 1911, s.2.

¹⁰⁸³ "*Çakırcalı'nın Suret-i İtlaf-ı Hakkında Vali Paşa Hazretleri İle Mülakat*", **Ahenk**, 8 Teşrinisani 1327/ 21 Kasım 1911, s.2-3.

¹⁰⁸⁴ "*Şükrü Bey'le Mülakat*", **Ahenk**, 8 Teşrin-i Sani 1327/ 21 Kasım 1911, s. 3.

¹⁰⁸⁵ "*Bayındırlı Mehmed Efe Anlatıyor*", **Hür Efe**, 11 Mayıs 1951, s.1-18 Mayıs 1951, s.1; Ayrıca bkz: Üsküp, **a.g.e.**, s. 314-318.

¹⁰⁸⁶ Çakırcalı'yı kimin öldürdüğü şimdiye kadar netlik kazanmış değildir. Bununla birlikte Çakırcalı üzerine yazılan eserlerde ve anılarda birçok isim zikredilmiştir. Çakırcalı'nın öldürüldüğü çatışmaya katılan Yüzbaşı Şükrü Bey, onu kendi müfrezesinde bulunan gönüllülerden Çerkes Osman Bey'in öldürdüğünü lakin bu şerefi bütün müfrezeye mal etmek için bunu sakladıklarını iddia etmiştir: Bkz: "*Çakırcalı'yı Biz Öldürdük*", (Anlatan: Albay Rüştü Kobaş, Yazan: Yaşar Kemal), **Cumhuriyet**, 10 Nisan 1956, s. 2-11 Nisan 1956, s.2.;Kemal, **a.g.e.**,s. 171-173.; Yine Çakırcalı'nın dağda olduğu dönemlerde Nazilli, Milas ve Marmaris kaymakamlıkları yapan Cumhuriyet döneminde ise İstanbul Valiliği yapan Haydar Bey, 1936 yılında *Akşam* gazetesine verdiği bir mülakatta Çakırca'yı kendisi ve arkadaşlarının öldürdüğünü iddia etmiştir. Bkz: "*1000'den Fazla Adam Öldüren Çakırcalı'yı Nasıl Yakaladım?*", **Akşam**, 11 Kânunuevvel 1936, s.7; Bu iddialara rağmen Çakırcalı'nın kendi zeybeklerinden biri tarafından öldürülmüştü. Zeynel Besim ve Feridun Kandemir onu Sinan isminde

Devlet ricali Çakırcalı'nın öldüğünden artık emindi, lakin ahaliyi ve özellikle de onun sevenlerini buna inandırmak kolay olmayacaktı. Zira ünlü İngiliz tarihçi Eric J. Hobsbawn'ın da belirttiği üzere halk sevdiği bir sosyal haydudun yaralanabileceğine ve ölebileceğine inanmak istemez ona bir takım metafizik güçler atfederdi.¹⁰⁸⁷ Çakırcalı için de bu geçerliydi. Zira pek çok köylü, onun öldüğüne inanmamıştı. Zira çoğu köylüye göre “Efe'ye kurşun isabet etmezdi”.¹⁰⁸⁸ Nitekim Çakırcalı öldürüldükten sonra da onun Manisa civarına gelerek birkaç kişiyi dağa kaldırdığına dair haberler yapılmıştı.¹⁰⁸⁹ Bu nedenle gazeteler ahaliyi Çakırcalı'nın öldüğüne ikna edebilmek için birçok yazı yayımlayarak türlü deliller sundu.¹⁰⁹⁰

Bir müddet sonra ahali, Çakırcalı'nın öldüğüne inandı. Fakat daha hayattayken efsaneleşen Çakırcalı, öldürüldükten sonra da unutulmadı. Onun mezarı, uzun zaman özellikle köylülerin ziyaretgâhı oldu ve toprağı her derde deva sayıldı.¹⁰⁹¹

I.2.13.2.Çakırcalı Mehmed Efe'nin Öldürülmesinden Sonra Yaşanan Gelişmeler ve Hacı Mustafa Çetesi

Çakırcalı Mehmed Efe'nin ölümü de tıpkı yaşamı gibi nev-i şahsına münhasır olmuştu. Ahali bir müddet onun ölmediğine inanmamışsa da artık hayatta olmadığı iyice anlaşılmıştı. Evet, Çakırcalı ölmüştü ama çetesi, efelerinin kesik başını ve ellerini de beraberine alarak firar etmeyi başarmıştı. Çetenin geri kalanının akıbetine dair gazetelerde birçok haber yapılmaktaydı. Bu haberlere göre Hacı Mustafa da

---

bir zeybeğinin öldürdüğünü belirlemektedir. Bkz: Zeynel Besim, **a.g.e.**, s.621; Feridun Kandemir, “Çakırcı Mehmed Efe”, **Resimli Tarih Mecmuası**, S. 62, Şubat 1965, s.3678; Bazı kaynaklar ise onun başkızanı Hacı Mustafa tarafından yine bir kaza kurşunuyla öldürüldüğünü ileri sürmüştür. Bunlar için bkz: Murad Sertoğlu, **Çakırcalı Nasıl Öldürüldü**, Güven Basımevi, İstanbul, 1975, s. 78-79; İhsan Birinci, “*Yakın Tarihimizde Namlı Eşkiyalar*”, **Hayat Tarih Mecmuası**, S.12, Ocak 1972, s. 31; Çakırcalı' Mehmed Efe'nin torunlarıyla yaptığımız mülakatta onlar da aileden duydukları bilginin Çakırcalı'yı Hacı Mustafa'nın vurduğu yönünde olduğunu belirtmişlerdir.

¹⁰⁸⁷ Hobsbawn, **a.g.e.**, s.76-77.

¹⁰⁸⁸ Milaşlı Gad Franko, “*Bir Belanın Sonu*”, **Ahenk**, 9 Teşrinisani 1327/ 22 Kasım 1911, s.1-2.

¹⁰⁸⁹ “*Estiya Gazetesi ve Adli Takibat*”, **İttihad**, 10 Teşrinisani 1327/23 Kasım 1911, s.2.

¹⁰⁹⁰ Bu yazılara örnek olarak bkz: A. N., [Ali Nazmi], “*Adalet-i İlahi Yerini Buldu: Çakırcalı Gebertildi*”, **Ahenk**, 8 Teşrinisani 1327/21 Kasım 1911, s.1-2; Milaşlı Gad Franko, “*Bir Belanın Sonu*”, **Ahenk**, 9 Teşrin-i Sani 1327/ 22 Kasım 1911, s. 1-2; Hüseyin Ali, “*Yine Çakırcalı ve Def-i İştibah*”, **Ahenk**, 24 Teşrinisani 1327/7 Aralık 1911, s.3-4.

¹⁰⁹¹ Feridun Kandemir, “Çakırcı Mehmed Efe”, **Resimli Tarih Mecmuası**, S. 62, Şubat 1965, s. 3678.

dâhil olmak üzere dört kişi yaralıydı¹⁰⁹² ve bu bilgi Vali Nazım Paşa tarafından da teyit edilmişti. Vali Paşa, ayrıca Çakırcalı'nın öldürüldüğü çatışmada ahaliden yardım gördüklerini belirterek bundan sonra da bu yardımların devam etmesini temenni etmişti.¹⁰⁹³ Valinin yaptığı açıklamaya rağmen çeteden kaç kişinin ve kimlerin yaralı olduğu bir süre daha netlik kazanmadı.¹⁰⁹⁴

Gazeteler, çetenin akıbetini tartışırken daha çatışmanın meydana geldiği gece 10 kişilik çete ikiye ayrılmıştı. Bu çetelerin efeleri ise daima aralarında bir rekabet bulunan ve birbirlerini pek sevmeyen Hacı Mustafa¹⁰⁹⁵ ve Hacı Hüseyin'di.¹⁰⁹⁶ Bu ikisinden özellikle altı kişilik Hacı Mustafa çetesinden çekinilmekteydi. Zira dönemin basını, Hacı Mustafa'yı Çakırcalı çetesinin en hunharı,¹⁰⁹⁷ Çakırcalı Mehmed Efe'nin ruhu ve sağ kolu,¹⁰⁹⁸ reis-i sanisi¹⁰⁹⁹ olarak anmaktaydı. Aydın Valisi Nazım Paşa'ya göre de Hacı Mustafa, Çakırcalı'nın en şerli adamıydı.¹¹⁰⁰

Gazeteler bundan sonra Hacı Mustafa'nın, Çakırcalı'nın intikamını almak ve onun hâlâ yaşadığı izlenimini uyandırmak için dehşet verici vukuatlar işleme ihtimalinden bahsediyordu. Örneğin *Ahenk* gazetesinden Ali Nazmi, Hacı Mustafa ve arkadaşlarının yaralı olarak kaçtıklarını belirttikten sonra, *"bu köpek sağ kalmış ise biliniz ki birkaç gün sonra gebermiş olan efesi Çakırcalı namına icra-yı melanet edecek ve onu sağ gibi göstererek adeta sizi eskisi gibi umacıdan korkan yavrucaklar gibi korkutmaya, korkudan manyetizma etmeye kalkışacaktır. Zinhar! Zinhar!"*

¹⁰⁹² "Çakırcalı Hakkında: Resmi", **Ahenk**, 7 Teşrinisani 1327/20 Kasım 1911, s.2; "Telgraf Sureti", **İttihad**, 7 Teşrinisani 1327/20 Kasım 1911, s.1; "Şükrü Bey'le Mülakat", **Ahenk**, 8 Teşrinisani 1327/21 Kasım 1911, s.3.

¹⁰⁹³ "Çakırcalı'nın Sureti İtlaflı Hakkında Vali Paşa Hazretleri İle Mülakat", **Ahenk**, 8 Teşrin-i Sani 1327/21 Kasım 1911, s.2-3.

¹⁰⁹⁴ Milaşlı Gad Franko, "Bir Belanın Sonu", **Ahenk**, 9 Teşrinisani 1327/22 Kasım 1911, s. 1-2.

¹⁰⁹⁵ Hacı Mustafa gerçekte "hacı" olmayıp adı "Hacı"ydı. Bkz: "Mülakat", **Ahenk**, 14 Nisan 1327/27 Nisan 1911, s.2-3.

¹⁰⁹⁶ Hacı Mustafa'nın çetesindeki zeybekleri şunlardı: İbrahim Gökçen, Deli Mehmed, Çamlıcalı Mehmed Ali, Kışlalı Kara Mehmed, Konyalı Kara Mehmed. Bkz: Dural, **Bize Derler Çakırca...**, s.293.

¹⁰⁹⁷ **Ahenk**, 3 Şubat 1325/16 Şubat 1910, s.2.

¹⁰⁹⁸ "Çakırcalı", **Köylü**, 2 Haziran 1326/15 Haziran 1910, s.1.

¹⁰⁹⁹ **BOA**, DH.MUİ. 2-3/67 (Mülkiye Müfettişi Haydar Bey tarafından hazırlanan, Ödemiş ve çevresinde eşkıyalık yapan çetelerin kimlerden oluştuğunu gösteren liste.)

¹¹⁰⁰ **BOA**, DH.H., 14/2-24 Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 14 Teşrinisani 1327/27 Kasım 1911 tarihli yazı.)

Ürkmeyiniz, korkmayınız...”¹¹⁰¹ demek suretiyle ahaliyi asla korkmamaları konusunda uyarıyordu.

Bütün aramalara rağmen Hacı Mustafa çetesinin izine ulaşamadı. Ayrıca Çakırcalı çetesinin dışında vilayette birçok eşkıya da mevcuttu. Yani bölgede devlet yetkilileri tarafından adı neredeyse eşkıyalıkla eş anlamlı kullanılan Çakırcalı'nın öldürülmesine rağmen henüz asayiş sorunu çözülebilmemiş değildi. Bu nedenle Milaşlı Gad Franko, *Ahenk* gazetesinde yayınlanan makalesinde hükümet yetkililerini uyararak eşkıyalığın her tarafta ve özellikle de cehalet ve kabadayılığın fazla bulunduğu köylerde derin tohumlar bıraktığını belirtmekteydi. Gad Franko, ayrıca Çakırcalı'nın menkıbelerini işiten kendinden hürmetle, korkuyla bahsedildiğini duyan çocuklar, bugün yarın o şöhreti kazanmak ve o zenginlikleri elde etmek için Çakırcalı'yı örnek alacağını iddia etmekteydi. Bu sebeple söz konusu köylerde “tedrisat-ı iptidaiyeye” olağanüstü önem verilmesi gerektiğini vurgulayan yazar, hükümetin eşkıyalık hususunda basiretli davranması gerektiğini belirterek bu yaklaşımı görenlerin eşkıyalığa başlamaktan vazgeçeceğini iddia ediyordu.¹¹⁰²

Hacı Mustafa ve arkadaşları son çatışmadan sonra sürekli takip edilmekteydi ve çetede yaralılar bulunduğu için bunlar fazla uzağa gidememişti. 24 Kasım'da çetenin Ödemiş'in Bezdegüme köyünde saklandığı ve burada yaralılarını tedavi ettikten sonra Karataş köyüne geçtikleri haber alınmıştı. Bunun üzerine saklandıkları ev kuşatılmışsa da çete kaçmayı başardı. Fakat çeteye yataklık yapanlar ve görgü tanıkları sorguya çekilerek biri Hacı Mustafa olmak üzere çeteden üç kişinin yaralı olduğu öğrenildi. Ayrıca sorgulananlar Deli Mehmed ve Çamlıcalı Mehmed'in öldüğünü de belirtti.¹¹⁰³

Çetenin tekrar ortalarda görünmeye başlaması gazetelerin, hükümetin derhal harekete geçerek bunların da ortadan kaldırılmasına yönelik ilk taleplerini de

---

¹¹⁰¹ A.N., [Ali Nazmi], “*Adalet-i İlahi Yerini Buldu: Çakırcalı Gebertildi*”, **Ahenk**, 8 Teşrinisani 1327/21 Kasım 1911, s.1-2.

¹¹⁰² Milaşlı Gad Franko, “*Bir Belanın Sonu*”, **Ahenk**, 9 Teşrinisani 1327/ 22 Kasım 1911, s. 1-2.

¹¹⁰³ **BOA**, DH.H., 14-1/37 (Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 14 Teşrinisani 1327/ 27 Kasım 1911 tarihli telgraf.); “*Çakırcalı Çetesi'nin Tamamen Mahv ve Tenkili!*”, **Ahenk**, 29 Teşrinisani 1327/12 Aralık 1911, s.2.; “*Resmi: Çakırcalı'nın Arkadaşlarından Üçü Daha Gebermiş*”, **Ahenk**, 15 Teşrinisani 1327/ 28 Kasım 1911, s.3; “*Çakıcı Avanesi*”, **İttihad**, 15 Teşrinisani 1327/27 Kasım 1911, s.2; “*Çakıcı Çetesi'nin Bakiyesi*”, **İttihad**, 14 Teşrinisani 1327/27 Kasım 1911, s.1; “*Hacı Mustafa Çetesi*”, **Ahenk**, 14 Teşrinisani 1327/ 27 Kasım 1911, s.2; “*Çakıcı Çetesi'nin Bakiyesi*”, **İttihad**, 14 Teşrinisani 1327/27 Kasım 1911, s.1.

beraberinde getirdi. Nitekim *Ahenk* gazetesinden Şinasi'ye göre çetenin geri kalanının bir an önce temizlenmesi gerekiyordu. Çünkü bunlar bir müddet daha sağ kalırlarsa, efelerinin intikamını almak ve ahaliyi daha fazla korkutmak için birçok burun ve kulak kesip adam öldüreceklerdi. Bunların saldırısından artık yalnızca düşmanları değil, dostları bile emin olamazdı. Bu nedenle bir an önce eşkıyanın en fazla gezip dolaştığı yerlerdeki köylülerin el birliği yaparak çetenin tamamını tepelemesi ya da hiç olmazsa buldukları yerleri vakit kaybetmeksizin takip kollarına haber vermesi gerekmektedir. Aksi takdirde Hacı Mustafa çetesi de Çakırcalı'nın başlarında bulunduğu zamanki gibi himaye edilip takip kollarına karşı korunur ise köylülerin hükümete kabahat bulmaya hakkı yoktu. Bu durumda eşkıyaya muhbirlik ve yataklık yapan köylüler, hükümet tarafından cezalandırıldığında bunun için gücenmemeliydi.¹¹⁰⁴

Şinasi'nin tabiriyle eşkıyaya yataklık yapan köylüler gücenmemeliydi. Lakin takip müfrezelerinin türlü baskı ve usûlsüzlüklerine maruz kalan köylülerin hemen her gün gazete sütunlarına ve meclis gündemine yansıyan şikâyetleri de Çakırcalı'nın öldürülmesinin ardından göz ardı edilmişti. Zira halka zulmettiği belirtilen başıbozuk müfrezeler, artık birer *kahraman* mevkiine yükseltilmişti. Çakırcalı Mehmed Efe'nin öldürülmüş olması Ahmed Anzavur'un başıbozuk müfrezelerinin ahaliye yaptığı envai zulümleri ve usûlsüzlükleri de unutturmuştu. Anzavur ve maiyyetindeki müfrezelere artık Çakırcalı'yı öldüren kahramanlar gözüyle bakılmaktaydı.¹¹⁰⁵ Nitekim Ahmed Anzavur, Çakırcalı'nın öldürülmüş olmasının verdiği özgüvenle, Dâhiliye Nezaretine çektiği 19 Kasım 1911 tarihli telgrafta, söz konusu usûlsüzlükleri sürekli eleştiren *Köylü* gazetesi ile bu gazetenin kurucusu olup takip müfrezelerinin zulümlerini Meclis gündemine taşıyan Aydın Mebusu Sıdkı Bey'i suçlamıştı. Ona göre refakatinde bulunan ve vazife uğrunda cansiperane hizmetleriyle Çakırcalı'nın ölü olarak ele geçirilmesinde verdikleri şehitlerle bu hizmetlerini ispat eden takip müfrezesinden "*birkaç cühela*"nın adi yolsuzlukları

---

¹¹⁰⁴ Şinasi, "*Çakırcalı'nın Arkadaşları Ne Olacak?*", **Ahenk**, 13 Teşrinisani 1327/ 26 Kasım 1911, s.1; Çakırcalı'nın öldürüldüğü çatışmada kimin daha fazla yararlılık gösterdiği hususundaki tartışmalar için ayrıca bkz: "*Anadolu Ceridesine*", **Anadolu**, 9 Kânunuevvel 1327/22 Aralık 1911, s.2.

¹¹⁰⁵ Bkz: **BOA**, DH.H., 14-1/36, (Ahmed Anzavur tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 6 Teşrinisani 1327/19 Kasım 1911 tarihli telgraf.)

üzerine bütün takip memurları hakkında isnatlarda bulunulması onları üzmüştü. Anzavur bu nedenle söz konusu nezaretten haklarının feda edilmemesini istedi.¹¹⁰⁶

Vali Nazım Paşa'nın tabiriyle onun "*en şerir avanelerinden olan*" Hacı Mustafa hâlâ firardaydı, üstelik çetenin başına geçmiş ve efe olmuştu. Bu nedenle Vali, tedbiri elden bırakmayarak, Dâhiliye Nezaretine çektiği 27 Kasım 1911 tarihli telgrafla vilayetin henüz eşkıyalık pislüğinden temizlenmediğini belirtip ilave jandarma talebinde bulundu. Vali ayrıca eşkıya takibinde görevlendirilecek olan askerlerin masraflarının karşılanmasını, Ödemiş'e 150 ilave asker gönderilmesini, eşkıya takibiyle görevlendirileceklerin ellerindeki martin tüfeklerinin mavzer tüfekleriyle değiştirilmesini talep etti.¹¹⁰⁷ Fakat Nazım Paşa bu taleplerine olumlu cevap alamadı. Bu nedenle 6 Aralık'ta çektiği ikinci bir telgrafla jandarma talebini yeniledi. Ayrıca Ahmed Anzavur'un eşkıya takibindeki bunca hizmetine karşılık rütbesinin yükseltilmesi isteğini Nezarete ileterek onun bu isteğinin kabulüyle Aydın vilayeti Eşkya Takip Kumandanlığına atanmasını talep etti. Vali yine aynı yazısında, yüz kişilik başıbozuk müfrezelerinin görevine son verileceğini belirtip bu müfrezelere komutanlık eden Rüştü ve Şükrü Beylerin de taltif edilmeleri gerektiğini bildirdi.¹¹⁰⁸

Vali, Hacı Mustafa çetesinin ortadan kaldırılması için hükümetten talep ettiklerini alamamıştı. Fakat eldeki mevcut kuvvetlerle çetenin takibine devam edildi. Nitekim 10 Aralık 1911'de Hacı Mustafa çetesinin Kireli köyünde saklandığı ihbar edildi. Bunun üzerine başıbozuk müfrezeler ve jandarmalar evin etrafını sardı ve çeteyle çatışmaya başladı. Çeteyi dışarı çıkmaya mecbur etmek isteyen müfrezeler evi ateşe verdi. Çatışma sona erip ev tamamen yandıktan sonra çeteden Çamlıcalı Mehmed ve Kör Mehmed'in cesetlerine ulaşıldı. Evden kimsenin kaçtığı görülmediği için Hacı Mustafa da dâhil olmak üzere diğer çete üyelerinin de yanarak öldüğü düşünüldü. Bu nedenle Vali Nazım Paşa Dâhiliye Nezaretine peşpeşe çektiği telgraflarla çetenin tamamen ortadan kaldırıldığını haber verdi. Söz konusu

¹¹⁰⁶ BOA, DH.H., 14-1/36, (Aydın Vilayeti Kuvve-i Takibiyye Kumandanı Ahmed Anzavur tarafından dahiliye Nezaretine çekilen 6 Teşrinisani 1327/19 Kasım 1911 tarihli telgraf.)

¹¹⁰⁷ BOA, DH.H., 14/2-24 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 14 Teşrinisani 1327/27 Kasım 1911 tarihli yazı.)

¹¹⁰⁸ BOA, DH.H., 14/2-24 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 23 Teşrinisani 1327/6 Aralık 1911 tarihli yazı.)

çatışmada takip müfrezeleri de oldukça ağır kayıp verdi. Jandarmalardan yedi ölü, üç yaralı, Çerkes müfrezelerinden ise iki ölü ve iki yaralı vardı.¹¹⁰⁹

Kireli köyü çatışmasında öldürülen Çamlıcalı Hüseyin ve Kör Mehmed'in birçok kurşun yarası bulunan ve büyük ölçüde yanmış olan cesetleri önce Tire ve Ödemiş'te teşhir edildi. Bununla da yetinilmeyerek trenle İzmir'e götürülen cesetler, Hükümet Konağının bahçesinde ağaca asılarak burada bir kez daha teşhir edildi ve bu cesetleri izlemeye binlerce kişi geldi.¹¹¹⁰ Ayrıca cesetlerin fotoğrafları çekilerek Dâhiliye Nezaretine gönderildi.¹¹¹¹ Bu yanmış cesetlerin oradan oraya gezdirilmesinde zannımızca Çakırcalı'nın öldüğüne hâlâ inanmayan insanları ikna etme gayreti büyük paya sahipti.

Kireli köyü çatışması, İzmir gazetelerinde oldukça geniş yer buldu. Zira bu çatışmayla hem Çakırcalı çetesinin tamamen yok edildiğine inanılmış hem de çatışmanın bir köylünün ihbarı sonrasında çıkması, köylülerin de Çakırcalı çetesine sırt çevirdiği kanaatinin oluşmasını sağlamıştı. Nitekim *Ahenk* gazetesinin haberine göre köylülerin şimdiye kadar eşkiyaya ve özellikle de Çakırcalı'ya yardım ve yataklık yapmasının sebebi "*iki ateş altında kalan köylünün hafif ateşi tercih etmesiydi*". Yani köylüler, Çakırcalı'nın zulmünü hükümet memurlarının gadrinden daha şiddetli gördükleri için böyle davranıyorlardı. Çakırcalı'nın öldürülmesiyle birlikte köylünün hem kendine hem de hükümete güveni artmıştı. Bununla birlikte artık Çakırcalı'nın öldüğüne tamamıyla kanaat getiren köylü, eşkiya takibinde

---

¹¹⁰⁹ **BOA**, DH.H., 14-1/37 (Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 28 Teşrinisani 1327/11 Aralık 1911 tarihli telgraf; **BOA**, DH.H., 14-1/37 (Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 29 Teşrinisani 1327/12 Aralık 1911 tarihli telgraf.); Kireli köyü çatışmasına dair İzmir gazetelerinde yapılan haber ve yorumlar için bkz: "Hacı Mustafa Çetesi", **Ahenk**, 14 Teşrinisani 1327/ 27 Kasım 1911, s.2; "*Çakırcalı Çetesi'nin Tamamen Mahv ve Tenkili!*", **Ahenk**, 29 Teşrinisani 1327/12 Aralık 1911, s.2; Çatışmanın detayları için ayrıca bkz: "*Müsademe Tafsilatı*", **Ahenk**, 30 Teşrinisani 1327/13 Aralık 1911, s.3; "*Çakıcı Çetesinin Bakiyesi*", **Anadolu**, 29 Teşrinisani 1327/12 Aralık 1911, s.2; "*Çakırcalı Çetesi Kamilen Mahvoldu*", **Anadolu**, 30 Teşrinisani 1327/13 Aralık 1911, s.3.

¹¹¹⁰ **BOA**, DH.H., 14-1/37 (Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 29 Teşrinisani 1327/12 Aralık 1911 tarihli telgraf.); **BOA**, DH.H., 14-1/37 (Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 29 Teşrinisani 1327/12 Aralık 1911 tarihli telgraf.); **Ahenk**, 30 Teşrinisani 1327/13 Aralık 1911, s.2-3. "*Çakırcalı Çetesi Kamilen Mahvoldu*", **Anadolu**, 30 Teşrinisani 1327/13 Aralık 1911, s.3.

¹¹¹¹ **BOA**, DH.H., 14-1/37 (Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 29 Teşrinisani 1327/12 Aralık 1911 tarihli telgraf; **BOA**, DH.H., 14-1/37 (Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 29 Teşrinisani 1327/12 Aralık 1911 tarihli telgraf.)

hükümete sonuna kadar yardımcı olmaya başlayarak son çatışmanın çıkmasını da sağlamıştı.¹¹¹²

Tire Kaymakamlığı tarafından çatışmaya ve sonrasında yapılan incelemeye dair oldukça detaylı bir rapor hazırlanarak Aydın Valiliğine sunuldu. Bu rapora göre Çakırcalı'nın öldürülmesinin ardından halkın maneviyatı yükseldiği için her zamankinden fazla ihbar beklenmekteydi ve öyle de olmuştu. Zira beş kişilik Hacı Mustafa çetesini ihbar eden de çetenin konaklamak için geldiği evin sahibi Hacı İlyasoğlu Hacı Mehmed'ti. İlk çatışmada takip müfrezesinde kayıpların fazla ve evin gayet korunaklı olması nedeniyle ev ateşe verilmişti. Çatışmadan iki gün sonra yangının tamamen sönmesi üzerine olay yeri incelenmiş ve orada bir kafatası bulunmuştu. Bunun bir insana ait kafatası olduğu doktor tarafından da teyit edilerek incelenmek üzere Ödemiş'e gönderilmişti. Ayrıca orada bulunan tüfeğin Hacı Mustafa'ya ait olması nedeniyle yanmış cesedin de ona ait olduğu varsayılmaktaydı. Fakat diğer iki şakinin cesetlerine ulaşamadığı için bunların firar ettiği anlaşılmıştı. Tire Kaymakamına göre bu çatışmada gayretleri görülenlere mükâfat verilmeliydi. Bununla birlikte çatışmanın çıkmasını sağlayan ve çeteyi ihbar eden muhbire, hem ihbarı nedeniyle mükâfat verilmesi hem de evi ve eşyaları tamamen yandığı için zararının karşılanması gerekmekteydi. Ayrıca bundan sonra da köylülerin eşkiyayı ihbar etmesi isteniyorsa söz konusu köylünün en iyi şekilde korunması şarttı.¹¹¹³

Kireli çatışmasından sonra bazı şakilerin yakılan evden kaçmayı başardığının anlaşılması üzerine Dâhiliye Nezareti, çetenin akıbetinin ne olduğunu Aydın Valiliğinden sordu.¹¹¹⁴ Vali Nazım Paşa verdiği cevapta, Kireli köyü çatışmasında beş şakiden üçünün öldüğünü ve ikisinin kaçmayı başardığını belirterek bunlarında maneviyatları kırıldığı için yakında yakalanmalarının muhtemel olduğunu ifade etti.¹¹¹⁵

Daha önce de belirtildiği üzere Çakırcalı Mehmed Efe'yi kimin öldürdüğü tespit edilememiş, bu nedenle onun başına konulan para ödülünü kimse tek başına

---

¹¹¹² **Ahenk**, 30 Teşrinisani 1327/13 Aralık 1911, s.2-3.

¹¹¹³ **BOA**, DH.H., 14/2-40, (Tire Kaymakamı tarafından Aydın Valiliğine gönderilen 1 Kânunuevvel 1327/14 Aralık 1911 tarihli yazı.)

¹¹¹⁴ **BOA**, DH.H., 14/2-34 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine çekilen 5 Kanunuevvel 1327/18 Aralık 1911 tarihli telgrafın sureti.)

¹¹¹⁵ **BOA**, DH.H.,14/2-34 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine çekilen 8 Kanunuevvel 1327/21 Aralık 1911 tarihli telgraf.)

kazanmamıştı. Fakat çatışmaya katılan müfrezeler, muhbirler ve hatta Çakırcalı'nın öldürülmesinde büyük emekleri geçtiğini iddia eden telgraf memurları dahi mükâfat talep etmişti.¹¹¹⁶ Bu talepler üzerine Aydın Valisi Nazım Paşa, Çakırcalı'nın öldürüldüğü çatışmaya iştirak edenlerin taltif edilmesini ve çatışmada öldürülen beş kişinin ailesine maaş bağlanmasını Dâhiliye Nezaretinden talep etti.¹¹¹⁷ Bu arada gazeteler de söz konusu çatışmada emeği geçenlere hükümetin vermeyi vaat ettiği parayı yeterli görmüyordu. Örneğin *İttihad* gazetesi, Çakırcalı korkusu nedeniyle şehirlere sığınmak zorunda kalan zenginlere seslenerek, artık rahatça işleriyle meşgul olmalarını sağlayan şehitlerin mezarlarının yaptırılmasını istedi.¹¹¹⁸ Çakırcalı'nın ortadan kaldırılmasıyla hükümetin gösterdiği büyük başarıya Aydın vilayeti ahalisinin kıyamete kadar şükran borçlu olduğunu belirten *Ahenk* gazetesi ise Çakırcalı çetesinin ortadan kaldırılması için canlarını hiçe sayarak şehit olanların aileleri ve çatışmada emeği geçen herkes için bir yardım kampanyası başlattı.¹¹¹⁹

Henüz Çakırcalı'nın öldürüldüğü çatışmanın mükâfatları dağıtılmamışken bu defa da Hacı Mustafa çetesiyle yapılan çatışmada yararlılık gösterenlere ve eşkiyayı ihbar edenlere mükâfat verilmesi, takip müfrezelerinden öldürülenlerin ailelerine maaş bağlanması ve son çatışmada evi yakılan köylünün zararının karşılanması gerekiyordu.¹¹²⁰ Bunun üzerine Aydın Valisi 16 Aralık 1911'de Dâhiliye Nezaretine başvurarak Çakırcalı'nın öldürüldüğü çatışmada şehit düşenlerin ailelerine verilecek para ile çatışmada yararlılık gösterenlere verilecek toplam para olan 993 liranın acilen gönderilmesini ve ayrıca söz konusu çatışmada büyük hizmetleri olan Tire Kaymakamıyla, Nazilli Jandarma Bölük Komutanının Mecidiye Nişanı ile taltif edilmeleri gerektiğini belirtti. Aydın Valisine göre verilecek para asla çok görülmemeliydi. Zira Çakırcalı ve çetesinin on beş seneden beri vilayetin asayişini

¹¹¹⁶ Muğla telgraf müdürü ile memurları tarafından *Ahenk* gazetesine gönderilen mektupta Çakırcalı'nın ortadan kaldırılmasında hizmetleri görülenlere mükâfat verileceğinin haber alındığı ve yılladır bu çetenin takip işlerinde en fazla yorulanlar arasında telgrafçıların bulunduğu belirtilerek mükâfat işinde kendilerinin de unutulmamasını talep etmişlerdi. Bkz: **Ahenk**, 9 Teşrinisani 1327/22 Kasım 1911, s.3.

¹¹¹⁷ **BOA**, BEO, 3976/298174 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 13 Teşrinisani 1327/26 Kasım 1911 tarihli yazı; Dâhiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 28 Teşrinisani 1327/11 Aralık 1911 tarihinde gönderilen yazı.)

¹¹¹⁸ “*Biz Deriz ki*”, **İttihad**, 10 Teşrinisani 1327/23 Kasım 1911, s.2.

¹¹¹⁹ “*Çakırcalı'nın İtlafından Dolayı Ahalimize Eşrafımıza Düşen Vazife*”, **Ahenk**, 9 Teşrinisani 1327/ 22 Kasım 1911, s.3; Çakırcalı'nın öldürülmesinde emeği geçenlere verilecek mükâfatlara dair ayrıca bkz: “*Mükâfat Alıyorlar*”, **İttihad**, 8 Teşrinisani 1327/21 Kasım 1911, s.3.

¹¹²⁰ **BOA**, DH.H., 14/2-40, (Tire Kaymakamı tarafından Aydın Valiliğine gönderilen 1 Kânunuevvel 1327/14 Aralık 1911 tarihli yazı.)

bozması nedeniyle ziraat ve ticarete yaşanan maddi zarar milyonları bulmuştu. Ayrıca ikinci çatışmada emeği geçenlere de gereken mükâfatlar verilmeliydi. Çünkü bu hem hükümetin vaadinin hem de adaletin gereği idi.¹¹²¹

Aydın Valisinin bu yazısına rağmen mükâfat işi aylarca sürüncemede kaldı. Vilayet, Nezaretler ve Sadaret arasında Aralık 1911 ile Mayıs 1912 tarihleri arasında yapılan uzun yazışmalar sürecinde, şehit ailelerinin ve çatışmalarda yaralı düşenlerin mağdur olduklarına dair şikâyetler bitmek bilmeyecekti. Özellikle de Kireli köyünde Hacı Mustafa çetesini ihbar eden ve muhbirlik mükâfatını alamadığı gibi evi ve bütün eşyası yanan Hacı Mehmed perişan olmuştu. Neticede Mayıs 1912’de hükümet tarafından vilayete bir miktar para gönderilerek söz konusu mağduriyetler kısmen de olsa giderildi.¹¹²² Hükümetin vaat ettiği mükâfatları zamanında ödememesi, ayrıca şehit aileleriyle eşkıyaya muhbirlik edenlerin uzun süre mağdur edilmesi İzmir gazeteleri tarafından da sert bir şekilde eleştirildi.¹¹²³

10 Aralık’ta Hacı Mustafa çetesiyle gerçekleşen çatışmadan sonra Aydın Valisi Nazım Paşa, 11 Aralık 1911’de Dâhiliye Nezaretine başvurarak Çakırcalı’nın ölümünden sonra çeteye iştirak ve yardım nedeniyle haklarında mahkûmiyet kararı verilenler istisna olmak üzere çetenin tehditlerinden dolayı yataklık etmekten tutuklu ve mahkûm olanların affını talep etti. Valiye göre talep edilen af “*çetenin tamamen yok edilmesinde Meşrutiyet Hükümetinin başarısının sadakası*” olacağı gibi halk üzerinde de olumlu tesir yaratacaktı.¹¹²⁴

¹¹²¹ BOA, DH.H., 14/2-40, (Aydın Valisi tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 3 Kânunuevvel 1327/16 Aralık 1911 tarihli yazı.)

¹¹²² Çakırcalı’nın öldürüldüğü çatışmada ve Hacı Mustafa çetesiyle yapılan Kireli köyü çatışmasında emeği geçenlere ve muhbirlere mükâfat verilmesi ve şehit ailelerine maaş bağlanması için yapılan yazışmalara dair bkz: BOA, DH.H., 14/2-40; BOA, BEO 3988 299066; BOA, BEO 3999 299862; BOA, DH.H., 14/2-40; BOA, MV, 160/23; BOA, BEO 3995/299625; BOA, BEO 4005/300310; BOA, DH.H., 14/2-37; Verilmesi gereken mükâfatlara dair İzmir gazetelerinde yapılan haberler için bkz: “Resmi: Makam-ı Vilayetten”, Ahenk, 1 Kânunuevvel 327/14 Aralık 1911, s.3; Ahenk, 4 Kanunuevvel 1327/17 Aralık 1911, s.2; Ahenk, 18 Kanunuevvel 1327/31 Aralık 1911, s.3; “Takib-i Eşkıya Müfrezeleri”, Ahenk, 25 Kanunuevvel 1327/ 7 Ocak 1912, s.2; “Takip Müfrezeleri İçin”, Ahenk, 29 Kanunuevvel 1327/11 Ocak 1912, s.2; “Çakırcalı İçin Mükafat-ı Nakdi Veriliyor”, Ahenk, 10 Kanunusani 1327/ 23 Ocak 1912, s.2; Ahenk, 16 Mart 1328/ 29 Mart 1912, s.2.

¹¹²³ Söz konusu yazılar için bkz: “Takib-i Eşkıya Müfrezeleri”, Ahenk, 25 Kânunuevvel 1327/ 7 Ocak 1912, s.2; Hüseyin Ali, “Vah Vah Vah!”, Ahenk, 26 Kânunuevvel 1327/ 8 Ocak 1912, s.2; “Yazık Hala Verilmemiş”, Ahenk, 22 Kânunusani 1327/ 4 Şubat 1912, s.2.

¹¹²⁴ BOA, DH.H., 14-1/37 (Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 28 Teşrinisani 1327/11 Aralık 1911 tarihli telgraf.)

Valiliğin talebiyle eşkıyaya yardım ve yataklık yapanların affedilmesi kararı alınmakla birlikte Hacı Mustafa çetesinden hâlâ birkaç kişinin hayatta olduğunun anlaşılması üzerine bu kararın uygulamaya konulması askıya alındı. Nitekim Aydın Valiliği 26 Aralık tarihinde gazetelere bir ilan vererek Çakırcalı'nın ve diğer bazı arkadaşlarının öldürülmesinin ardından, bunlara yataklık suçundan Divan-ı Harpçe mahkûm edilenlerin affedilmesinin kararlaştırılmış olduğunu duyurdu. Lakin aynı ilanda, yapılan incelemeye göre bu çete üyelerinden 1-2'sinin henüz ele geçirilemediği anlaşıldığından, affa dair kararının uygulanmasının bunlar ele geçirildikten sonra yapılacağı belirtildi. Söz konusu ilanda pek çok kişinin eşkıyaya yataklık *töhmetyile hapishlerde çürüdüğü*, itiraf edildikten sonra mahkûmların affedilmesi için söz konusu şakilerin yerlerinin köylüler tarafından bir an önce hükümete ihbar edilmesi istendi.¹¹²⁵ Böylece eşkıyaya yataklıktan zanlı olarak hapishanelerde yakınları bulunan köylülere, eşkıyanın yerini ihbar edin, yakınlarınızı kurtarın mesajı verilmekteydi. Buna karşın bir müddet sonra Hacı Mustafa çetesinden geri kalanlar yakalanamamışsa da eşkıyaya yardım ve yataklık yapıp da affi talep edilen kişilere dair listenin gönderilmesi durumunda gereğinin yapılacağı Dâhiliye Nezareti tarafından Aydın Valiliğine bildirildi. Bunun üzerine yataklıktan zanlı olarak İzmir, Manisa, Aydın, Bodrum ve Menteşe hapishanelerinde tutuklu ve mahkûm bulunan şahısların isimlerini içeren liste 22 Ocak 1912'de Nezarete gönderildi.¹¹²⁶ Söz konusu cetvele göre Çakırcalı çetesine yataklık zannıyla çeşitli hapishanelerde 62 tutuklu ve mahkûm bulunmaktaydı. Bunlardan biri hapisteyken ölmüştü. Tutuklulardan biri kadın, üçü de Rum/gayrimüslimdi. Hapishanede bulunanlardan **33'ü üç seneye, 4'ü dört seneye, 6'sı beş seneye, biri 6 seneye ve 3'ü de 10 seneye** mahkûm edilmişti. Diğerlerinin mahkemesi ise henüz görülmemişti.¹¹²⁷

Dâhiliye Nezareti, bunun üzerine 29 Ocak'ta Sadarete başvurarak söz konusu kişilerin affedilmeleri hususunda müsaade istedi.¹¹²⁸ Bundan sonra Aydın Valiliği,

¹¹²⁵ “Resmi: Makam-ı Vilayetten”, **Ahenk**, 13 Kânunuevvel 1327/26 Aralık 1911, s.3; “Makam-ı Vilayetten”, **Anadolu**, 13 Kânunuevvel 1325/26 Aralık 1911, s.3.

¹¹²⁶ **BOA**, DH.H., 14/2-34, (Aydın Valisi tarafından Dâhiliye Nezareti Vekâletine gönderilen 9 Kânunusani 1327/22 Ocak 1912 tarihli yazı.)

¹¹²⁷ **BOA**, DH.H., 14/2-34, (Aydın Valisi tarafından 9 Kânunusani 1327/22 Ocak 1912 tarihli yazının ekinde Dâhiliye Nezareti Vekâletine gönderilen ve Çakırcalı ve Çetesine yataklık töhmetyile tutuklu ve mahkûm bulunanları gösteren cetvel.)

¹¹²⁸ **BOA**, DH.H., 14/2-34, Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 16 Kanunusani 1327/29 Ocak 1912 tarihli yazı.)

Dâhiliye ve Adliye Nezaretleriyle Sadaret arasında, söz konusu kişilerin affına dair birçok yazışma yapıldı. Nihayetinde 30 Nisan 1912’de Adliye Nezareti söz konusu kişilerden bazılarının tahliyesine karar verdi. İçeride bulunanların ise sadece Çakırcalı çetesine değil Hacı Mustafa çetesine de yataklık ederek vilayetin *namuslu insanlarını tehdit ettikleri ve emniyet ve asayışı bozdukları* gerekçesiyle tahliye taleplerinin reddedildiğini belirtti.¹¹²⁹

Hacı Mustafa çetesine ağır zayıat verdirilmişti ve firar etmeyi başaran iki kişinin ise yakın zamanda ele geçirileceği umulmaktaydı. Bununla birlikte daha önce vilayet dışına firar ettiği düşünülen Çerkes Sami çetesi tekrar ortaya çıktı ve 15 kişiden oluşan çete 6 Aralık’ta, Seydiköy nahiyesine bağlı bir köyde eşraftan İsmail Ağa’nın oğlu Ahmed’i dağa kaldırarak 800 lira fidye aldı.¹¹³⁰ Çerkes Sami çetesinin tekrar ortaya çıkması Vali Nazım Paşa’yı harekete geçirdi. Birçok kez Dâhiliye Nezaretine başvuran Nazım Paşa, başıbozuk Çerkes müfrezelerinin yine Çerkeslerden oluşan Sami çetesinin yakalanmasını zorlaştırdığını belirterek, bu müfrezelerin ve onlara kumandanlık eden Rüşdü ve Şükrü Beylerin görevlerine son verilmesini talep etti. Vali, Dâhiliye Nezaretiyle yaptığı yazışmalarda söz konusu müfrezelerin biran önce görevlerine son verilmesi hususunda oldukça ısrarcı davranmıştı. Zira onun belirttiğine göre bu müfrezeler, bir işe yaramadıkları gibi bunlara sürekli maaş verilmesi hazineye yük olmaktaydı. Nihayetinde yapılan uzun yazışmalar sonunda Ocak 1912’de başıbozuk müfrezelerin işine son verildi.¹¹³¹

---

¹¹²⁹ Söz konusu kişilerin affına dair yapılan yazışmalar ve Adliye Nezaretinin kararı için bkz: **BOA**, DH.H., 14/2-40; **BOA**, BEO 4047/303479; **BOA**, BEO 3998/299816.

¹¹³⁰ **BOA**, DH.H., 40/8 (SeydiköyNahiyesiMüdürlüğünden 3 Mart 1329/16 Mart 1913 tarihinde Aydın vilayetine gönderilen tahriratın sureti.); “*Hacı Sami Bey Çetesi*”, **Ahenk**, 27 Teşrinisani 1327/10 Aralık 1911, s.3.; Anadolu gazetesi Çerkes Sami çetesinin 12 kişi olduğunu ve çetenin dağa kaldırdığı eşrafın da Çakırcalı’nın yataklarından biri olduğunu iddia etmişti. Bkz: “*Sami Çetesi*”, **Anadolu**, 29 Teşrinisani 1327/12 Aralık 1911, s.3.

¹¹³¹ Başıbozuk takip müfrezeleriyle bunların kumandanlarının terhisine dair yazışmalar için bkz: **BOA**, DH.H., 142-40, (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 3 Kanunuevvel 1327/16 Aralık 1911 tarihli yazı.); **BOA**, DH.H., 14 2-40, (Aydın Valisi tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 1 Kanunusani 1327/14 Ocak 1912 tarihli yazı.); **BOA**, DH.H., 14/2-30 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 1 Kanunusani 1327/14 Ocak 1912 şifrenin sureti; Dahiliye Nezareti tarafından Harbiye Nezaretine gönderilen 4 Kanunusani 1327/17 Ocak 1912 tarihli yazı.); **BOA**, DH.H., 14/2-28 (Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından 25 Kanunuevvel 327 (7 Ocak 1912) tarihinde Dahiliye Nezaretine çekilen telgraf; Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 25 Kanunuevvel 1327/7 Ocak 1912 tarihli yazı; Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından 31 Kanunuevvel 327 (13 Ocak 1912) tarihinde Dahiliye Nezaretine çekilen telgraf.) **BOA**, BEO 3995/299625 (Dâhiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 11 Kânunusani 1327/24 Ocak 1912 tarihli yazı; Sadareten Dâhiliye Nezaretine gönderilen 14 Kânunusani 1327/27 Ocak 1912] tarihli yazı.)

Aydın Valisi Nazım Paşa, Çakırcalı öldürüldükten sonra, daha önce bu görevi vekâleten yürüten Ahmed Anzavur'un Aydın vilayeti Eşkîya Takip Kumandanlığına atanmasını Dâhiliye Nezaretinden talep etmişse de bu talebi kabul edilmemişti. Fakat bu arada Çerkes Sami Çetesi faaliyetlerini artırmıştı. Bunun üzerine Nazım Paşa, Takip Kumandanı Ahmed Bey'in biran önce vilayete gönderilmesini Dâhiliye Nezaretinden talep etti¹¹³² ve bu talep Harbiye Nezaretine iletildi.¹¹³³ Fakat söz konusu istek bu defa da kabul edilmedi. Bunun üzerine Ahmed Anzavur, Dâhiliye Nezaretine çektiği 27 Ocak 1912 tarihli telgrafla kendisinin Çakırcalı'yı ortadan kaldırmak üzere görevlendirildiğini ve bu görevi başarıyla yerine getirdiğini belirterek istifa edip geri döneceğini bildirdi.¹¹³⁴ Bundan sonra da Ahmed Anzavur'un maaşını alamadığı ve vaat edilen mükâfatın verilmediğine dair şikâyetleri sürüp gitti. Eşkîya takip kumandanlığına atanmayan Anzavur, ayrıca rütbesinin yükseltilecek Karesi Jandarma Kumandanlığına tayin edilmesini istemişti. Fakat yapılan yazışmalar sonrasında Umum Jandarma Kumandanlığı tarafından onun zaten 1903 yılında jandarma binbaşılığında emekli olduğu belirtilerek yeni görev ve rütbe alma isteği reddedildi.¹¹³⁵ Yani Anzavur, Çakırcalı'nın öldürülmesinden istediğini alamamıştı. Fakat Ahmed Anzavur, Milli Mücadele yıllarında İstanbul Hükümeti tarafından bu isteklerinden de fazlasıyla ödüllendirilecek ve hatta paşa rütbesi bile verilecekti.

BOA, DH.İD.,71/3 (Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 19 Kanunuevvel 1327/1 Ocak 1912 tarihli yazı.)

¹¹³² **BOA**, DH.H.,14/2-26 (Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından 14 Kânunuevvel 327/27 Aralık 1911 tarihinde Dâhiliye Nezaretine çektiği telgraf.)

¹¹³³ **BOA**, DH.H., 14/2-26 (Dâhiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 18 Kânunuevvel 1327/31 Aralık 1911 tarihli yazı.)

¹¹³⁴ **BOA**, DH.H., 14/2-33, (Aydın Vilayeti Kuvve-i Takibiyye Kumandanı Ahmed Anzavur tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 14 Kanunusani 1327/12 Ocak 1912 tarihli telgraf.)

¹¹³⁵ Söz konusu yazışmalar için bkz: **BOA**, DH.İD., 138-2/55 (Aydın Kuvve-i Takibiyye Kumandanı Binbaşı Ahmed İmzasıyla 3 Mart 1328/16 Mart 1912 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen istida; Dâhiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 26 Şubat 1327/10 Mart 1912 tarihli yazı; Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 25 Şubat 1327/9 Mart 1912 tarihli yazı; Umum Jandarma Kumandanlığından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 16 Temmuz 1328/28 Temmuz 1912 tarihli yazı.)

1.2.14. 1912 Yılından I. Dünya Savaşı'na Kadar Batı Anadolu'da Yaşanan Eşkıyalık Olayları

1908 yılında ilan edilen İkinci Meşrutiyet'ten 1914 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşı'na dek geçen altı yıllık süre içerisinde Osmanlı Devleti farklı coğrafyalarda birçok iç ve dış sorunla boğuşmak zorunda kalacaktı. Bu süreçte tıpkı Kemal Tahir'in Kurt Kanunu adlı romanında İttihatçıların ağzından söylediği gibi: *“Tarihin örneğini yazmadığı kurtlar boğuşmasına girip yenik düştük. Kurtlukta düşeni yemek kanundur”*¹¹³⁶ sözü yerini bulacaktı. Nitekim peşpeşe Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhakı, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, Yunanistan'ın Girit'i ilhak girişimi, Arnavutluk'un ve Arapların bağımsızlık isteklerinin artması gibi olayları, son olarak İtalya'nın Trablusgarp'a girmesi izledi. Osmanlı'nın bu karışık durumunun farkında olan Balkan devletleri ise Osmanlı Devleti'ne karşı ittifak kurmuş ve neticede Osmanlı Devleti açısından çok ağır sonuçlar doğuracak Balkan Savaşları patlak vermişti.

Osmanlı Devleti, dışarıda birçok sorunla boğuşup birkaç devlete karşı savaşmak zorunda olduğu bu dönemde ciddi iç güvenlik sorunları da yaşamaktaydı. Özellikle eşkıyalar ülkenin kırsalında asayiş günbegün bozmaya da devam edecekti. Batı Anadolu'da asayişin sağlanması ve eşkıyalık tarihi açısından bu süreçte Trablusgarp ve Balkan Savaşları'yla adaların işgal edilmesi önemli bir dönüm noktası olacak; söz konusu adalar, özellikle Rum çeteleri için birer üs haline gelecekti. Bununla birlikte vilayetin iç kısımlarında ise Müslüman çetelerin etkinliği sürerken devlet bunlarla mücadele için birçok fedakârlıkta bulunmak zorunda kalacaktı.

1.2.14.1. 1912 Yılında Batı Anadolu'da Yaşanan Eşkıyalık Olayları

21 Ocak'ta Aydın Valiliğinden ayrılan Hüseyin Nazım Paşa'nın¹¹³⁷ yerine tayin edilen Dâhiliye eski Nazırı Celal Bey, 10 Şubat 1912'de İzmir'e gelerek¹¹³⁸

¹¹³⁶ Kemal Tahir, **Kurt Kanunu**, İthaki Yay., 2005, s.246.

¹¹³⁷ Mehmet Ali Keskin, **İzmir Valileri, (Kurtuluş Kadar Aydın Valileri 1390-1992)**, İzmir 1992, s.70.

göreve başladıktan sonra tıpkı selefleri gibi memleketin muhtaç olduğu asayiş ve refahı sağlamak için çalışacağını belirtti.¹¹³⁹ Bununla birlikte yeni vali, vilayetin asayişini açısından seleflerine nispetle çok daha rahat bir ortamda göreve başladı. Zira yıllardır vilayeti titreten Çakırcalı Mehmed Efe öldürülmüş ve bunun ardından kurulan Hacı Mustafa çetesine de ağır bir darbe indirilmişti. Ayrıca muhtemelen bir çete içi hesaplaşmanın neticesi olarak öldürülen Hacı Mustafa çetesinden Katil Yusuf oğlu Osman Ali'nin de cesedi bulunmuştu.¹¹⁴⁰ Yine vilayette faaliyet gösteren bazı önemli eşkıyalar da ele geçirilmiş,¹¹⁴¹ böylece eşkıyalık olayları bakımından bir sükûnet devri yaşanmaya başlamıştı.

Bütün bunlarla birlikte yıllardır Aydın vilayetinin asayişini bozduğu, eşkıya çetelerine yardım ve yataklık yaptığı düşünülen göçebe hâlindeki Yörüklerin iskân açısından da oldukça ciddi adımlar atılmıştı. Nitekim özellikle Ödemiş, Tire, Bayındır ve Muğla civarındaki tepelerde ve dağ diplerinde gerek göçebe olarak gerekse buralarda bulunan damlarda yaşayan Yörüklerin ve diğer ahalinin köylerde iskân edilmesi ve sağda solda bulunan damların yıkılması, Ödemiş Kaymakamlığından talep edilmişti. Bu talep valilik tarafından kabul edilerek yapılan araştırma sonucunda vilayet dâhilinde 1.949 dam olduğu ve çadırlarda 5.244 kişinin ikamet ettiği tespit edildi. Tahmini bedeli 130 bin kuruş olan bu damların bedeli ödenerek yıkılması ve buralarda yaşayanların köylerde ikameti hususu Dâhiliye Nezareti'ne yazılmak üzere, Vilayet İdare Meclisince kararlaştırıldı.¹¹⁴²

Mevsimin kış olmasının da etkisiyle Batı Anadolu, eşkıyalık olayları bakımından oldukça sakin günler geçirmekteydi. Lakin Vali Celal Bey, eşkıyalık olaylarının tamamen bitirilmesi için oldukça ihtiyatlı davranmaktaydı ve bunun için

---

¹¹³⁸ **Ahenk**, 23 Kânunusani 1327/ 5 Şubat 1912, s.2; **Ahenk**, 29 Kânunusani 1327/ 11 Şubat 1912, s.2.

¹¹³⁹ “*Emr-i Âli Kıraatı ve Selam-ı Şahane Tebliği*”, **Ahenk**, 31 Kânunusani 1327/ 13 Şubat 1912, s.2.

¹¹⁴⁰ **Ahenk**, 2 Şubat 1327/ 15 Şubat 1912, s.2.

¹¹⁴¹ Ele geçirilen söz konusu eşkıyalar için bkz: **Ahenk**, 12 Kanunuevvel 1327/25 Aralık 1911, s.3; “*Resmi: Makam-ı Vilayetten*”, **Ahenk**, 12 Kanunuevvel 1327/25 Aralık 1911, s.3; “*Dağa Kaldırma*”, **Anadolu**, 1 Kanunuevvel 1327/14 Aralık 1911, s.3; “*Resmi*”, **Anadolu**, 12 Kanunuevvel 1325/25 Aralık 1911, s.3; “*Mühim Bir Çetenin Derdest ve Tenkili*”, **Ahenk**, 12 Kanunuevvel 1327/25 Aralık 1911, s.3; **Ahenk**, 2 Kanunusani 1327/ 15 Ocak 1912, s.3; “*Jandarmanın Bir Muvaffakiyeti Daha*”, **Anadolu**, 18 Kanunuevvel 1325/ 31 Aralık 1911, s.3; “*Şaki Derdesti*”, **Anadolu**, 19 Kanunuevvel 1325/1 Ocak 1911, s.3; “*Jandarmanın Yeni Bir Muvaffakiyeti*”, **Anadolu**, 22 Kanunuevvel 1327/4 Ocak 1911, s.3; “*Jandarma İcraatından*”, **Anadolu**, 24 Kanunuevvel 1327/6 Ocak 1911, s.2.; “*Firari Derdesti*”, **Anadolu**, 20 Kanunusani 1327/2 Şubat 1912, s.3.; “*Derdest*”, **Anadolu**, 18 Kanunusani 1327/31 Ocak 1912, s.3.

¹¹⁴² “*Men-i Şekavete Medar Olacak Tedabirden*”, **Ahenk**, 4 Kânunusani 1327/ 17 Ocak 1912, s.2.

de haklı gerekçeleri vardı. Onu ihtiyatlı davranmaya iten temel nedenler ise son çatışmada Hacı Mustafa çetesinin büyük darbe almış olmasına rağmen tamamen ortadan kaldırılamamasıydı. Ayrıca Çerkes Hacı Sami çetesi tarafından Seydiköy nahiyesi tarafında bir çocuk dağa kaldırarak, 1.000 liraya yakın bir fidye alındıktan sonra çocuğu serbest bırakmıştı.¹¹⁴³ Çete, bunun ardından birçok kişiye tehdit mektupları göndererek para istemişti.¹¹⁴⁴ Ayrıca Çerkes Sami çetesinin son zamanlarda Yeniköy, Urla ve Bayındır civarında dolaştığı haber alınmaktaydı ve çete jandarmanın üzerine ateş açmıştı. Vali'ye göre bu çete hemen ortadan kaldırılmazsa yataklar temin edecek ve Çakırcalı çetesi gibi senelerce hükümeti uğraştıracaktı. Bu nedenle Vali Celal Bey, hem Hacı Mustafayeni bir çete kurmadan hem de Çerkes Sami Çetesi'nin ziraat mevsimi girmeden önce ortadan kaldırılması için Dâhiliye Nezaretinden 100 kişilik bir kuvvettalep etti.¹¹⁴⁵

Vali Celal Bey ihtiyatlı davranmakta haklıydı. Zira bahar aylarında yağın yağmurlarla dağda ve kırdan mantarlar nasıl birden çıkıveriyorsa, eşkıyalarda bahar girip havalar ısınmaya başladığında saklandıkları yerlerden çıkarak “mesleklerini icraya” başlıyordu. Nitekim şubat ayından itibaren eşkıyalık olaylarında gözle görülür bir artış yaşanmaya başladı. Örneğin Köşk nahiyesinin Davilya köyü muhtarı ve o çevrenin zenginlerinden olan Hacı Mehmed'in evini basan yedi eşkıya, evde arama yaparken dışarıdan gelen silah sesi üzerine panikleyip ev sahibi ve eşini öldürerek firar etti.¹¹⁴⁶ Bunun ardından bir çete Soma kazası İdare Meclisi Azasından Hacı Mustafa Efendi'nin ağılına gelerek 200 lira göndermesi tehdidinde bulundu. Bu eşkıyaların Hacı Sami ya da Hacı Mustafa çetelerinden biri olduğu düşünülmekteydi. Yine aynı çete tarafından Kırkağaç'ın ova değirmeninde ve Soma'da Muhacir

---

¹¹⁴³ “Hacı Sami Bey Çetesi”, **Ahenk**, 27 Teşrinisani 1327/10 Aralık 1911, s.3; **Ahenk**, 25 Kanunuevvel 1327/ 7 Ocak 1912, s.2; “Sami Çetesi”, **Anadolu**, 24 Kanunuevvel 1327/6 Ocak 1911, s.2.

¹¹⁴⁴ **Ahenk**, 16 Kânunusani 1327/ 29 Ocak 1912, s.2.

¹¹⁴⁵ **BOA**, DH.İD., 71/3 (Aydın Valisi Mehmed Celal Bey tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 6 Mart 1328/19 Mart 1912 tarihli yazı.); Çerkes Sami çetesinin faaliyetleri için ayrıca bkz: **Ahenk**, 16 Kanunusani 1327/ 29 Ocak 1912, s.2; **Ahenk**, 22 Kanunusani 1327/ 4 Şubat 1912, s.2.

¹¹⁴⁶ “Seyyar Muhabirimizden”, **Anadolu**, 1 Şubat 1327/14 Şubat 1912, s.3; Bu olayı gerçekleştirmekten zanlı olarak Yörük Süleyman ve diğer altı kişi tutuklanarak mahkemeye sevk edildi. Bkz: “Katl ve Cerh”, **Anadolu**, 6 Şubat 1327/19 Şubat 1912, s.3.

Sadık'ın çiftliğinde gasp ve hırsızlık yapıldı. Bununla birlikte söz konusu çetenin Hacı Mustafa ya da Hacı Sami çeteleri olmadığı bir müddet sonra anlaşıldı.¹¹⁴⁷

Bütün bir vilayeti titreten Çakırcalı Mehmed Efe'nin öldürülmesine ve çetesinin dağıtılmasına rağmen köylüler, eşkıya çetelerinden hâlâ korkmakta ve onları ihbar etmekten çekinmekteydi. Örneğin Soma'nın Kozluören köyünden Hacı Ali'nin evini mart ayında hüviyetleri meçhul şakiler basarak 200 lirasını gasp ettiği gibi, *sacayağı* tabir edilen üç ayaklı demiri ateşte kızdırıp başına geçirmek suretiyle işkence yapmasına rağmen ev sahibi korktuğu için olayı hükümete haber vermemişti.¹¹⁴⁸

Vilayet genelinde birkaç aydır hüküm süren sükûnet ortamı, Mayıs 1912'de iyice bozulmaya ve vilayetin farklı yerlerinde eşkıyalık olayları baş göstermeye başladı. Bu doğrultuda eşkıyalık olaylarına maruz kalan köylülerin şikâyetleri de arttı. Örneğin İncealan ve Kılavuz köylerinden yedi şaki Nazilli'nin İsabeyli köyünden Dağlı Mehmed oğlu Ali'nin evini basarak kendisiyle birlikte eşini ve iki kızını yaralayıp kaçmışsa da bir müddet sonra şakilerden altısı yakalandı. Yaralanan kızlarından birinin ölmesi üzerine Dağlı Mehmed oğlu Ali, Dâhiliye Nezareti ve Meclis-i Mebusan Riyasetine birer telgraf çekerek “*Adalet devrinde isek mevcudiyetimiz arzu olunuyorsa ciğerparemin kanına bedel kan isterim*”¹¹⁴⁹ demek suretiyle kızını öldüren şakilerin idam edilmesini talep etti.

Vilayetin birçok yerinde eşkıyalık olaylarının görülmesine rağmen eldeki jandarma kuvvetleri yetersizdi ve eşkıya takibinde istihdam edilen geçici erlerin işine de son verilmişti. Bu nedenle Vali Celal Bey, durumun vahametini Dâhiliye

---

¹¹⁴⁷ Yapılan inceleme sonrasında söz konusu eşkıyalık olaylarını Soma-Bandırma hattında çalışan birkaç Kürd amelesiyeli onlara katılan şakilerden oluşan bir çete tarafından gerçekleştirildiği anlaşılabilir bunların hepsi yakalanıp adliyeye teslim edildi. Bkz: **BOA**, DH.H., 13/51 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine çekilen 4 Nisan 1328/17 Nisan 1912 tarihli telgraf ve Dâhiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 4 Nisan 1328/17 Nisan 1912 tarihli yazı.); **BOA**, DH.İD., 71/3 (Aydın Valisi tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 29 Mart 1328/11 Nisan 1912 tarihli yazı.); **Ahenk**, 4 Nisan 1328/ 17 Nisan 1912, s.3.

¹¹⁴⁸ **Ahenk**, 25 Mart 1328/ 7 Nisan 1912, s.2; 1912 yılının bahar aylarında gerçekleştirilen diğer eşkıyalık olaylarının örnekleri için ayrıca bkz: **BOA**, DH.EUM.EMN., 5/55 (Umum Jandarma Kumandanı tarafından 12 Mayıs 1328/25 Mayıs 1912 tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen ve 1-12 Mayıs 1912 tarihleri arasında Rumeli ve Anadolu vilayetlerinde meydana gelen vukuatı gösterir rapor sureti.); **Ahenk**, 29 Kânunusani 1327/ 11 Şubat 1912, s.2.

¹¹⁴⁹ **BOA**, DH.H.,13/68 (Nazilli'nin İsabeyli Köyünden Dağlı Mehmed oğlu Ali Tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 3 ve 4 Mayıs 1328/16 ve 17 Mayıs 1912 tarihli telgraf ve Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 5 Nisan 1328/18 Nisan 1912 tarihli yazı.)

Nezaretine peş peşe çektiği telgraflarla ileterek ilave jandarma talep etti ancak bir sonuç alamadı. Vali Celal Bey'in Dâhiliye Nezaretine gönderdiği 8 Nisan 1912 tarihli yazısında verdiği bilgiye göre, eşkıya korkusu nedeniyle arazi sahipleri çiftliklerine gidemiyordu. Hatta Menteşe Mebusu ve Dâhiliye eski Nazırı Halil Bey, Milas'tan İzmir'e gelmeyi düşündüğü hâlde yolda eşkıya korkusu olup olmadığını soruyordu. Nitekim “Çakırcalı Çetesi'nin en desais¹¹⁵⁰ ve en hunhar avenesi olan Hacı Mustafa”nın başına birkaç kişi topladığı ve Ödemiş, Tire civarında görüldüğü rivayet ediliyordu. Ayrıca jandarmalar farklı yerlerde eşkıya çeteleriyle çatışmaya girdiği gibi hırsızlık olayları da çok artmıştı. Bütün bu olumsuz koşullar karşısında ise vilayetin sahilleri açık ve muhafazadan mahrumdu. Ayrıca köy yollarında karakollar da yoktu.

Vali Bey, yine aynı yazısında vilayette asayişin günden güne bozulmasından ecnebilerin ve yabancı ülke temsilciliklerinin de rahatsız olduğunu belirtmekteydi. Nitekim onun verdiği bilgiye göre, eşkıya korkusu nedeniyle konsololar ve ecnebiler şehir civarına çıkmaya cesaret edemiyordu. Hatta Hollanda Genelkonsolosu devletinin tebaasından olan Baron Hemstra'nın Cumaovası'nda bulunan çiftliğinde güvende olmadığını belirterek yardım ve muhafaza talep etmişti.¹¹⁵¹

Artık vilayetin her tarafından eşkıya çetelerinin görüldüğü haberleri gelmekteydi. Örneğin Manisa-Karesi sınırında 20 kişilik çete görülürken, Söke taraflarında gezen 10 kişilik başka bir çetenin yakalanmasına çalışılıyordu.¹¹⁵² Uzun süredir izini kaybettirmiş olan Çerkes Sami çetesinin ise Seydiköy ve Cumaovası civarlarında dolaştığı haber alınmıştı.¹¹⁵³ Bunun üzerine o çevreye sevk edilen müfrezeler, Çerkes Sami çetesinin dağa kaldırdığı Hacı Mehmed kurtarıldıysa da çete, bu defa da Bağdere köyü eşrafından Terzioğlu Mehmed ve Hoca Raşid Efendi'yi dağa kaldırdı.¹¹⁵⁴ Çetenin takibine çıkan müfrezelerle¹¹⁵⁵ şakiler arasında

---

¹¹⁵⁰ Desais: Hileci.

¹¹⁵¹ BOA, DH.İD., 71/3 (Aydın Valisi Mehmed Celal Bey tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 26 Mart 1328/8 Nisan 1912 tarihli yazı.)

¹¹⁵² BOA, DH.H., 13/58 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine çekilen 4 Mayıs 1328/17 Mayıs 1912 tarihli telgraf.)

¹¹⁵³ BOA, DH.İD., 71/3 (Aydın Valisi Mehmed Celal Bey tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 26 Mart 1328/8 Nisan 1912 tarihli yazı.)

¹¹⁵⁴ BOA, DH.H., 13/58 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine çekilen 16 Mayıs 1328/29 Mayıs 1912 tarihli telgraf.); “Sami Çetesi”, **Ahenk**, 7 Mayıs 1328/20 Mayıs 1912, s.2.

iki defa çatışma çıkmışsa da müfrezelerden bir kişiyi yaralayan çete, kaçmayı başardı.¹¹⁵⁶

Çerkes Sami çetesinin faaliyetlerini artırması ve bunun dışında yeni çeteler türemesi üzerine vilayetin asayişinin günden güne bozulduğunun farkında olan Vali Celal Bey, hem jandarma teşkilatını teftiş etmek hem de mevcut çeteler hakkında bilgi toplamak için Vilayet Jandarma Kumandanına bir teftiş gezisine çıkmasını emretti. Bunun üzerine haziranda 12 günlük bir geziye çıkan jandarma kumandanı, Hacı Sami ve Hacı Mustafa çetelerinin akıbetleri hususunda da istihbarat topladı. Jandarma Kumandanının verdiği bilgiye göre söz konusu çetelerin ne durumda olduğuna dair çeşitli rivayetler vardı. Buna göre Çerkes Sami, dağa çıkmadan önce Salihli'ye giderek oradaki Çerkeslerden bir çete kurmaya teşebbüs etmiş ve bunda başarı sağlayamayarak Manisa'ya geçmişti. Burada Manisa Reji Kolcusu Çerkes Hasan ve akrabalarından Çerkes Mehmed Beylerle birlikte dağa çıkmaya karar vermişlerse de bu kişiler daha sonra vazgeçmiş fakat Sami'ye yardım etmeye devam etmişlerdi. Çerkes Sami'nin yine Çerkesler tarafından saklandığı düşünülmekteydi.¹¹⁵⁷

Çerkes Sami çetesi hakkında bir yandan Jandarma Alay Kumandanı istihbarat toplarken diğer yandan da müfrezeler çetenin takibindeydi. Bu sırada çetenin saklandığı yere dair bilgi takip kuvvetlerinin ayağına kadar geldi. Şöyle ki, 29 Mayıs'ta dağa kaldırdıkları Terzioğlu Mehmed Ağa da yanlarında olduğu halde Ödemiş'e iki saat mesafede bulunan Adagide civarına gelen çete, burada boş bağ kulelerinde uykuya dalmıştı. Bunu fırsat bilen Mehmed Ağa kaçarak durumu jandarma karakoluna bildirdi. Bunun üzerine çeteyi yakalamak için birçok müfreme sevk edildi.¹¹⁵⁸ Çeteyi bu defa ellerinden kaçırmak istemedikleri için bizzat Aydın Jandarma Tabur Kumandanı Süreyya Bey, Aydın Bölük Kumandanı Adil Bey ve Nazilli Bölük Kumandanı Tahsin Efendi kumandasındaki müfrezeler çetenin etrafını kuşattı. Çıkan çatışmada çeteden iki kişi yaralı olarak yakalanırken, üç kişi de

---

¹¹⁵⁵ “Sami Çetesi”, **Ahenk**, 9 Mayıs 1328/22 Mayıs 1912, s.2.

¹¹⁵⁶ **BOA**, DH.EUM.EMN., 5/71 (Umum Jandarma Kumandanlığından tarafından 26 Mayıs 1328/8 Haziran 1912 tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen ve 1-8 Haziran 1912 tarihleri arasında Rumeli ve Anadolu vilayetlerinde meydana gelen vukuatı gösterir rapor sureti.), “Sami Çetesiyle Müsademe”, **Ahenk**, 13 Mayıs 1328/26 Mayıs 1912, s.2.

¹¹⁵⁷ **BOA**, DH.İD., 71/3 (Aydın Jandarma Alay Kumandanı Binbaşı tarafından Aydın Valiliğine sunulan 4 Haziran 1328/17 Haziran 1912 tarihli rapor.)

¹¹⁵⁸ “Sami Çetesi: Esir Kurtuldu”, **Ahenk**, 17 Mayıs 1328/30 Mayıs 1912, s.3.

öldürüldü. Ancak çatışmada jandarma erlerinden ikisi şehit düştü, biri ise yaralandı.¹¹⁵⁹

Çerkes Sami çetesinden beş kişinin yakalanmasına büyük önem atfeden *Ahenk* gazetesinin tabiriyle “*şimdiye kadar gelmiş geçmiş şakilerin hükümdarı sayılan Çakırcalı habisi*” bile ortadan kaldırıldıktan sonra elbette Hacı Sami’nin çetesinin de ortadan kaldırılması beklenmekteydi. Nitekim çete çatışmadan sonra “*çil yavrusu gibi dağılmıştı*”. Ölü şakilerin cesetleri Nazilli’ye nakledilerek teşhir edilmiş ve burada bulunanlara “*mükemmel bir ders-i ibret daha verilmişti.*” Ayrıca Aydın Valisi, öldürülen şakilerin İzmir’de de teşhir edilmeleri için Nazilli Kaymakamlığına emir vermiş ve¹¹⁶⁰ cesetler teşhir için İzmir’e gönderilmişti.¹¹⁶¹

Çerkes Sami çetesinden beş kişinin ele geçirilmesini, çetenin başına konulan 200 liralık mükâfat vaat edilmesine bağlayan Vali Bey, gerek bu paranın ödenmesini ve gerekse şehit ailelerine verilmek üzere 100 lira gönderilmesini Dâhiliye Nezaretine çektiği telgraflarla talep etti. Valiye göre eğer gerekli para gönderilirse çetenin geri kalanının da ortadan kaldırılabilir ve vilayetin “eşkîyalık pisliğinden” tamamen temizlenmesi mümkün olabilirdi.¹¹⁶²

Son çatışmada ciddi zayıat veren Çerkes Hacı Sami çetesi, artık Aydın vilayeti sınırları içerisinde barınamayacağını anlamıştı. Nitekim Aydın Valiliğinden Dâhiliye Nezaretine çekilen 25 Haziran 1912 tarihli telgrafla, Hacı Sami’nin iki arkadaşıyla birlikte vilayet haricine çekildikleri bildirildi. Bunların yakalanması için de Konya ve Hüdavendigâr vilayetleriyle Karesi ve İzmit mutasarrıflıklarına gereken tebligatın yapılması talep edildi. Hacı Sami çetesi, bundan sonra bir daha Aydın vilayeti dâhilinde hiçbir faaliyette bulunmadı.¹¹⁶³

---

¹¹⁵⁹ **BOA**, DH.H., 40/8 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine çekilen 6 Haziran 1328/19 Haziran 1912 tarihinde telgraf.); “*Hükümetin Bir Muvaffakiyeti Daha ve Sami Çetesinin Tenkili*”, **Ahenk**, 7 Haziran 1328/20 Haziran 1912, s.2.

¹¹⁶⁰ “*Hükümetin Bir Muvaffakiyeti Daha ve Sami Çetesinin Tenkili*”, **Ahenk**, 7 Haziran 1328/20 Haziran 1912, s.2.

¹¹⁶¹ “*Eşkîya Cesetleri*”, **Ahenk**, 8 Haziran 1328/21 Haziran 1912, s.2.

¹¹⁶² **BOA**, DH.H., 40/8 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine çekilen 6 Haziran 1328/19 Haziran 1912 tarihinde telgraf.); **BOA**, DH.H., 40/8 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine çekilen 9 Haziran 1328/22 Haziran 1912 tarihli telgraf.); Dâhiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 13 Haziran 1328/26 Haziran 1912 tarihli yazı.)

¹¹⁶³ **BOA**, DH.H., 40/8 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 12 Haziran 1328/25 Haziran 1912 tarihli şifrenin sureti.); Söz konusu vilayet ve mutasarrıflıklarla Çerkes Sami çetesinin yakalanması için yapılan yazışmalar için bkz: Dâhiliye Nezaretinden Konya ve Hüdavendigâr

Osmanlı Devleti, bir taraftan Trablusgarp'ta İtalya'yla savaş halindeyken diğer taraftan 8 Ekim 1912 tarihinde Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ'dan oluşan "Balkan Birliği"ne karşı savaşımaya başlamıştı. Bu süreçte Hacı Sami çetesinin neden ortalarda görülmediği de kısa süre sonra anlaşıldı. Zira o ve çetesi gönüllü olarak Balkan Savaşları'na katılmıştı. Söz konusu çetenin af talebi üzerine, Aydın vilayetiyle Adliye ve Dâhiliye nezaretleri arasında Ekim 1913'e kadar süren yazışmalar yapıldı. Bu yazışmalarda çetenin işlediği suçlar da sıralanmıştı. Buna göre çete, Çakırcalı'nın akrabalarından dört kişiyi öldürmüş ve yine Çakırcalı çetesinden iki kişinin evini basarak eşya ve altınlarını gasp etmişti. Ayrıca dağa adam kaldırıp fidye alan çete, çıkan çatışmalarda iki jandarmayı şehit ederken, ikisini de yaralamıştı. Buna rağmen Hacı Sami çetesi, Hükümetin en buhranlı zamanlarında savaşa katılmak için müracaat ettiğinden *hizmet ve vazifelerine mükâfat olarak* affedilecekti.¹¹⁶⁴

Jandarma Alay Kumandanının yukarıda değindiğimiz raporuna göre Hacı Mustafa çetesinin akıbeti hususunda birçok rivayet vardı. Bu rivayetlere göre Hacı Mustafa, Kireli çatışmasında aldığı yaralar nedeniyle ağır hasta olup şu anda akıbeti bilinmeyerek arkadaşlarından ayrılmıştı. Ayrıca daha önceden Çakırcalı çetesinde

---

vilayetleriyle Karesi ve İzmit mutasarrıflıklarına gönderilen 13 Haziran 1328/26 Haziran 1912 tarihli yazı.; Hüdavendigar vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 14 Haziran 1328/27 Haziran 1912 tarihli şifrenin sureti.)

¹¹⁶⁴ Çerkes Hacı Sami ve çetesinin Aydın vilayetinde yaptığı eşkıyalıklar ve bu çetenin affedilip affedilmediğine dair ilgili nezaretler ve Aydın Valiliği arasında bir çok yazışma yapılmış ve nihayetinde çete affedilmişti.: Söz konusu çetenin affına dair yazışmalar 1914 yılına kadar sürmüştür. Bu yazışmalar için bkz: **BOA**, DH.H., 40/8 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 2 Mart 1329/15 Mart 1913 tarihli şifre.; Aydın vilayeti Jandarma Kumandanlığının 6 Mart 1329/19 Mart 1913 tarihli müzekkeresi sureti.; Aydın vilayeti Polis Müdürlüğünün 10 Mart 1329/23 Mart 1913 tarihli derkenarı sureti.; Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 10 Mart 1329/23 Mart 1913 tarihli yazı.; Adliye Nezaretinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 10 Nisan 1329/23 Nisan 1913 tarihli yazı. Adliye Nezaretinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 6 Temmuz 1329/19 Temmuz 1913 tarihli yazı.; Dahiliye Nezaretinden Adliye Nezaretine gönderilen 18 Temmuz 1329/31 Temmuz 1913 tarihli yazı.; Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 25 Temmuz 1329/7 Ağustos 1913 tarihli yazı. Aydın Valisi Nazım Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 29 Temmuz 1329/11 Ağustos 1913 tarihli şifrenin sureti.; Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 1 Teşrinievvel 1329/14 Ekim 1913 tarihli yazı.; Dahiliye Nezaretinden Adliye Nezaretine ve Aydın vilayetine gönderilen 15 Teşrinievvel 1329/28 Ekim 1913 tarihli yazılar.); **BOA**, BEO 4199/314853 (Sadareten Başkumandanlık Vekâletine gönderilen 7 Temmuz 1329/20 Temmuz 1913 tarihli yazı; Birinci Ordu Kumandanlığına gönderilen 17 Teşrinisani 1329/30 Kasım 1913 tarihli tezkirenin sureti; Başkumandanlık Vekâletinden Ferik Hurşit Paşa'ya gönderilen 26 Teşrinievvel 1329/8 Kasım 1913 tarihli tahriratın sureti ve eki); **BOA**, MV., 184/4 (18 Kânunuevvel 1329/31 Aralık 1913 tarihli Meclis-i Vükela müzekkeratına mahsus zabıt varakası.); **BOA**, BEO, 4244/318286 (Adliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 15 Kânunuevvel 1329/28 Aralık 1913 tarihli yazı.; Adliye Nezaretine gönderilen 21 Kânunuevvel 1329/3 Ocak 1914 tarihli yazı.)

olan şaki Deli Mehmed'in akrabalarından iki kişi ile birlikte Hacı Mustafa'yı öldürerek hükümetten af talep edeceği söylenmekteydi. Diğer bir rivayete göre ise Hacı Mustafa gittiği bir yaylada Yörükler tarafından öldürülerek bütün parası alınmıştı.¹¹⁶⁵

Bu rivayetlerden hiçbirinin doğru olmadığı kısa süre sonra anlaşıldı. Zira idarecilerin korktuğu başına gelmiş ve uzun süredir ortalarda gözükmeyen Hacı Mustafa, beş kişilik bir çete kurarak tekrar meydan-ı şekavete atılmıştı. Ödemiş'in Yenice köyünde saklandığı haber alınan çete ile müfrezeler arasında çatışma çıktı. Yıllarca Çakırcalı Mehmed Efe'nin başkızanlığını yapan ve onun ölümünün ardından kendi çetesini kuran Hacı Mustafa, vilayetin en eski ve en tecrübeli şakisiydi. Nitekim son çatışmada müfrezeler, çetenin saklandığı evi kuşatarak ateşe vermesine rağmen çete, etrafı duman sardığında jandarmaların arasından kaçmayı başardı. Çatışmada jandarmalardan biri şehit düştü ve biri yaralandı. Yine aynı çatışmada çeteden biri ölü olarak ele geçirilmişse de geri kalanı kaçmayı başardı.¹¹⁶⁶

Çatışmadan sonra *İttihad* gazetesi bu olayın detaylarına ve çetenin akıbetine dair önemli ayrıntılar verdi. Çatışma, Ödemiş'e yakın Yenice köyünde eşkıyanın saklandıkları evin ateşe tutulmasıyla başlamıştı. Bunun üzerine çete, müfrezelere "bize yol verin yoksa hane içindeki çoluk çocuğu keseriz" gibi tehditler savurdu ve müfrezeden bir kişiyi öldürüp bir kişiyi de yaraladı. Eşkıya, çatışma neticesinde evden çıkarılmadığı için evin etrafına ateş yakılmışsa da yine firar etmeyi başardı. Bununla birlikte çatışmada Hacı Mustafa'nın eski arkadaşlarından olan Gökçe Hüseyin öldürüldü. Görgü tanıklarının ifadelerine göre, çete üyelerinin biri hariç hepsi yaralıydı.¹¹⁶⁷ Öldürülen Gökçe Hüseyin'in cesedi *ibret olması için* Ödemiş'e getirilip Hükümet Konağı yanında teşhir edildi. *Ahenk*'in Rumca Amaltia gazetesinin Ödemiş muhabirinin aktardığına göre, çatışma esnasında kaza eseri hamile bir kadın

---

¹¹⁶⁵ **BOA**, DH.İD.,71/3 (Aydın Jandarma Alay Kumandanı Binbaşı tarafından Aydın Valiliğine sunulan 4 Haziran 1328/17 Haziran 1912 tarihli rapor.)

¹¹⁶⁶ **BOA**, DH.H.,40/5 (Aydın Valiliğinden Dahiliye Nezaretine çekilen 16 Temmuz 1328/29 Temmuz 1912 tarihli telgraf. ; Dâhiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 19 Temmuz 1328/1 Ağustos 1912 tarihli yazı); **BOA**, DH.H., 40/5 (Aydın Valiliğinden Dâhiliye Nezaretine çekilen 17 Temmuz 1328/30 Temmuz 1912 tarihli yazı.; Aydın Valiliğinden Dâhiliye Nezaretine çekilen 17 Temmuz 1328/30 Temmuz 1912 tarihli yazı.)

¹¹⁶⁷ "Hacı Mustafa Çetesi ile Müsademe", **Ahenk**, 18 Temmuz 1328/ 31 Temmuz 1912, s.3.

ile bir kız öldü ve eşkıyanın saklandığı evin yakılması sonucu oluşan ateş, diğer evlere de sıçrayarak 1.500 liralık zarar meydana geldi.¹¹⁶⁸

Yenice köyü çatışmasında da görüldüğü üzere eşkıyayı takip müfrezelerine ihbar etmenin köylüler açısından bir başka sakıncası da eşkıya bir evde saklanıyorsa ve takip kuvvetleri bu eşkıyayı saklandıkları evden dışarı çıkaramıyorsa genellikle evi ateşe veriyor ve böylece çevredeki diğer evler de zarar görüyordu. Evi yakılan köylü ise zararının karşılanması için uzun zaman beklemek zorunda kalıyordu. Nitekim Temmuz 1912 tarihinde Hacı Mustafa çetesi ile takip müfrezesi arasında çıkan çatışmada ev ve eşyaları yanan Ödemiş'in Yenice köyünden üç köylünün zararları ancak bir yıl sonra, Ödemiş Kaymakamlığı, Aydın Valiliği, Dâhiliye Nezareti, Sadaret ve Maliye Nezareti arasındaki uzun yazışmalardan sonra Temmuz 1913 tarihinde karşılanacaktı.¹¹⁶⁹

Hacı Mustafa çetesi ile gerçekleşen Yeniceköy çatışmasından sonra, çetenin peşi bırakılmadı ve kaçışları esnasında küçük çaplı bir çatışma olduysa da çete yine firar etmeyi başardı. Yapılan araştırmada, çeteye yataklık yapanlar öğrenilerek bunlar sorgulandı ve Hacı Mustafa'nın üç yerinden yaralandığı bilgisi alındı.¹¹⁷⁰ Dâhiliye Nezareti eşkıyanın takibine şiddetle devam edilerek geri kalanın da yakalanması için gerekenin yapılmasını istediysede bu mümkün olmadı.¹¹⁷¹

Daha öncede de belirtildiği üzere imparatorluk coğrafyasının pek çok yerinde olduğu gibi Batı Anadolu kırsalındaki en temel asayiş sorunlarından biri hayvan hırsızlığıydı ve alınan hiçbir önlem bu sorunu çözmeye yetmemişti.¹¹⁷² Özellikle İran ve Dağıstan bölgesinden gelerek ahalinin hayvan ve ekinlerini çalan Kıptilerin Aydın vilayetinin kırsalında yaptıkları, halkı canından bezdirmişti. Bu nedenle Kıptilerin yol açtığı zarara bir son vermek için sahip oldukları silahlara el konularak bunların sınır dışı edilmesi kararlaştırıldı. Ayrıca sağda solda yerleşerek yerli hükümünü almış olan diğer Kıptilerin de göçebe hâline gelmemesi amacıyla Vilayet Umumî

¹¹⁶⁸ "Müsademe Hakkında Yeni Tafsilat", **Ahenk**, 19 Temmuz 1328/ 1 Ağustos 1912, s.3.

¹¹⁶⁹ **BOA**, DH.H.,40/5 (Dâhiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 19 Ağustos 1328/1 Eylül 1912 tarihli yazı. Maliye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 25 Haziran 1329/8 Temmuz 1913 tarihli yazı.; Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 27 Haziran 1329/10 Temmuz 1913 tarihli yazı.); Ayrıca bkz: **Ahenk**, 3 Eylül 1328/ 16 Eylül 1912, s.2.

¹¹⁷⁰ "Hacı Mustafa Çetesi", **Ahenk**, 20 Temmuz 1328/ 2 Ağustos 1912, s.2.

¹¹⁷¹ **BOA**, DH.H.,40/5 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 17 Temmuz 1328/30 Temmuz 1912 tarihli yazı.)

¹¹⁷² **Ahenk**, 24 Kânunusani 1327/ 6 Şubat 1912, s.2.

Meclisince bir karar alınıp ilgili yerlere bildirildi. Buna rağmen Kıptilerin yine her tarafta dolaşarak, halkın eşya ve hayvanlarını çalmaya devam ettiğine dair şikâyetler bitmedi.¹¹⁷³

Kıptilerin yaptıkları sadece hayvan ve eşya hırsızlığı olmayıp bunların içinde eşkıyalık yapan gruplar da vardı. Nitekim bir seyyar Kıpti grubu, Denizli'nin Kocabaş köyü civarında bulunan Mehmed'in çadırını basıp kızı Emine'yi dağa kaldırdığı gibi ziynet eşyalarını gasp ve aile fertlerini feci bir şekilde darp etti. Bu olayın faili olan şakilerden beşi kısa süre sonra yakalandı.¹¹⁷⁴

Elbette hayvan hırsızlığı Kıptilerin yaptıklarıyla sınırlı değildi ve bu olay vilayetin hemen her yerinde görülmekteydi. Köylülerin başlıca dertlerinden olan bu asayiş sorununun bir türlü çözülememesi İzmir gazeteleri tarafından sert bir şekilde eleştirilmekteydi. Gazetelere göre rençberleri perişan eden bu sorun bir an önce çözülmeliydi. Zira çalınan hayvanları onların kolu kanadıydı.¹¹⁷⁵ *Ahenk* gazetesinden Şinasi'ye göre bir köylü için hayvan hırsızlığı “*yangından, kuraktan, su baskınından, eşkiya baskısından, çekirge belasından, hasılı her türlü afetlerden daha afet, daha müzmin bir musibetti.*” Bu nedenle sorunun çözümü için hükümetin biran önce sert tedbirlere başvurması gerekmektedir.¹¹⁷⁶ Hayvan hırsızlığının önüne geçmek için Vilayet İdare Meclisince önemli kararlar alınmışsa da¹¹⁷⁷ sorun bir türlü çözülemedi.¹¹⁷⁸

Diğer bütün sorunlar bir tarafa bırakılırsa Aydın vilayetinin en temel problemlerinden biri sık sık vali değişikliği yaşanmasıydı. II. Meşrutiyet sonrası vilayete atanan valilerin çoğu daha bir yılını bile doldurmadan görevden alınarak yerlerine yeni valiler tayin edilmişti. Nitekim Şubat 1912'de görevine başlayan Celal Bey de ancak altı ay kadar görevde kaldıktan sonra ağustos ayı başında görevinden alındı. Onun yerine ise İzmir'deki hâkimlerden biri vekâlet etmeye başladı. Aradan bir hayli zaman geçmesine rağmen vilayete yeni bir valinin tayin edilmemesi basın da eleştirilerine konu oldu. Örneğin 25 Ağustos'ta “acaba vilayetimiz valisiz mi idare

¹¹⁷³ “*Seyyar Kıptiler*”, **Ahenk**, 15 Şubat 1327/28 Şubat 1912, s.2.

¹¹⁷⁴ **Ahenk**, 28 Şubat 1327/ 13 Mart 1912, s.2.

¹¹⁷⁵ “*Bergama Kazasında Hayvan Hırsızlığı*”, **Ahenk**, 7 Haziran 1328/20 Haziran 1912, s.2.

¹¹⁷⁶ Şinasi, “*Köylülerin En büyük Derdi*”, **Ahenk**, 10 Haziran 1328/23 Haziran 1912, s.1.

¹¹⁷⁷ Hayvan hırsızlığını önlemek için alınan kararlar için bkz: “*Hayvan Sirkati İçin*”, **Ahenk**, 13 Haziran 1328/26 Haziran 1912, s.2.

¹¹⁷⁸ “*Hayvan Hırsızlığı Belası*”, **Ahenk**, 21 Kânunuevvel 1328/ 3 Ocak 1913, s.2.

olunacak?” diye soran *Ahenk*, vilayetin günlerdir valisiz olduğunu belirttiikten sonra valiliğe vekâlet eden hâkim efendinin ise zaten işinin başından aşkın olduğunu ifade ediyordu.¹¹⁷⁹ Nihayet Aydın Valiliğine atanan Ahmet Reşit Bey’in 31 Ağustos’ta İzmir’e gelerek göreve başlamasıyla vilayetin valilik sorunu çözülmüş oldu.¹¹⁸⁰

Vilayetin birçok yerinde eşkıyalık olayı görülmekle birlikte Hıristiyanların ve özellikle de Rumların yaşadığı herhangi bir köyde eşkıyalık olayı yaşandığında Rum Patrikhanesi hemen devreye giriyor ve olayın faillerinin yakalanmasını istiyordu. Örneğin Aydın’ın Umurlu köyünde, 16 Ekim 1912’de beş kişi eşkıyaların saldırısına uğramış ve ikisi öldürülmüştü. Bunun üzerine Rum Patrikhanesi 12 Kasım’da Adliye Nezaretine başvurarak bu olayın “asker elbisesi giymiş” 10 kişi tarafından gerçekleştirildiğini belirterek olayın faillerinin bulunmasını istedi.¹¹⁸¹ Bu konuda tahkikat yapılmakla birlikte olayın faillerinin kim olduğu anlaşılamadı.¹¹⁸²

Vilayette artan eşkıyalık olayları ve diğer suçlar, asayişin günden güne bozulmasına sebep oluyordu. Lakin askerî ve mülkî erkânın eşkıyalık olaylarına dair yazışmalarında bu “suç” türünün neden ortaya çıktığı sorgulanmaksızın, nasıl ortadan kaldırılabileceğine kafa yorulmaktaydı. Düşünülen çare ise genellikle asker ve jandarma sayısını artırmaktan ibaretti. Eşkıyalık olaylarına dair gazetelerde çıkan haber ve makaleler de genellikle bu minvaldeydi. Lakin bunun istisnaları da yok değildi. Örneğin *Ahenk* gazetesinde, *Ceraim-i Nasıl Men Etmeli?* başlıklı bir makale kaleme alan Şinasi, her şeyden önce özellikle kırsalda her türlü suçun oldukça basit sebepler yüzünden sıkça işlendiği tespitini yapmaktaydı. Suçun bu kadar yaygınlaşmasının sebeplerini sorgulayan yazara göre bunda en müessir sebep, “fesad-ı ahlak ve cehalet”ti. Nitekim memlekette öyle cahiller, öyle ahlâksızlar vardı ki, bunların işledikleri suçlar hakkındaki düşüncelerine vakıf olup da hayretle karışık nefret etmemek mümkün değildi. Zira bu insanlar, işledikleri suçlardan dolayı hapis hane köşelerinde veya başka bir yerde çekecekleri maddî ve manevî cezaya da

¹¹⁷⁹ “*Vilayetimiz Valisiz mi İdare Olunacak?*”, *Ahenk*, 12 Ağustos 1328/ 25 Ağustos 1912, s.2.

¹¹⁸⁰ “*Vali Bey Efendi*”, *Ahenk*, 19 Ağustos 1328/ 1 Eylül 1912, s.2.

¹¹⁸¹ *BOA*, DH.H., 69/52 (Rum Patrikhanesi tarafından Adliye Nezaretine gönderilen 30 Teşrinievvel 1328/12 Kasım 1912 tarihili yazının sureti.)

¹¹⁸² *BOA*, DH.H., 69/52 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 5 Teşrinisani 1328/18 Kasım 1912 tarihli yazı; Aydın Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 3 Kânunuevvel 1328/6 Aralık 1912 tarihli yazının sureti.)

vurularak hastanelerde çekecekleri ıstırabı asla önemsemezlerdi. Bu nedenle, sıkılmanın utanmanın ne olduğunu da kesinlikle bilmezlerdi.

Memleketteki suçların önlenmesi için alınmasını gerekli gördüğü tedbirleri sıralayan Şinasi, bunların en faydalılarının eğitimin yaygınlaştırılması ve ahlâkın ıslahı olduğunu belirtmekteydi. Çünkü her türlü fenalık ve suçun başı ve kaynağı cahillikti. Suçluların birçoğunun ve özellikle de büyük cinayet işleyenlerin büyük çoğunun küçük kasaba ve köylerde yaşayan cahiller arasından çıkması da bunun göstergesiydi. Yazara göre köylülerin nazarında, manevi cezalar ile vicdani mesuliyetlerin de hiç önemi yoktu. Bunları en fazla korkutacak ceza, uzun müddet hapisanelerde yatmak ya da idam edilmektir. Bunun için ceza kanununun birçok maddesinin köylüler ve cahiller tarafından bilinmesi elzemdi. Hâlbuki değil köylüler, oldukça okuryazar gençler dahi ceza kanununun hükümlerine yabancıydı. Bu nedenle hükümetin bir yandan eğitimi her yere yayması, diğer yandan ise ceza kanununu herkesin anlayabileceği şekilde yeniden yazması gerekmektedir. Özellikle köy mekteplerinde ve ihtiyar odalarında, köylülere ceza kanununu okutup anlatmak ve işlenen suçların karşılığının ne olduğunu iyice öğretmek gerekirdi ki, eğer bu yapılırsa memlekette suçlar azalır.¹¹⁸³

1912 yılında bir önceki yıla nispetle daha az eşkıyalık olayı görülmekle birlikte hâlâ asayiş sağlanabilmiş değildi. Söz konusu yıl içerisinde ciddi manada jandarma sıkıntısı yaşanmasına rağmen yine de cinayet işleyen, ev ve köy basıp para ve eşya gasp eden eşkıyalardan bir kısmı yakalanabildi.¹¹⁸⁴

---

¹¹⁸³ Şinasi, “*Ceraim-i Nasıl Men Etmeli?*”, **Ahenk**, 23 Temmuz 1328/ 5 Ağustos 1912, s.1.

¹¹⁸⁴ 1912 yılında yakalanan eşkıyalar için bkz: **BOA**, DH.MTV., 4/76 (Dâhiliye Nezaretinden Umum Jandarma Kumandanlığına gönderilen 8 Mart 1328/21 Mart 1912 tarihli yazı); **BOA**, DH.EUM.EMN., 5/55 (Umum Jandarma Kumandanı tarafından 12 Mayıs 1328/25 Mayıs 1912 tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen ve 1-12 Mayıs 1912 tarihleri arasında Rumeli ve Anadolu vilayetlerinde meydana gelen vukuatı gösterir rapor sureti.); **BOA**, DH.H., 67/60 (Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine çekilen 8 Haziran 1329/21 Haziran 1913 tarihli telgraf.); “*Firari Derdesti*”, **Anadolu**, 20 Kanunusani 1327/2 Şubat 1912, s.3; “*Asker Firarisi*”, **Anadolu**, 21 Şubat 1327/5 Mart 1912, s.3.; “*Seyyar Muhabirimizden*”, **Anadolu**, 6 Nisan 1328/19 Nisan 1912, s.2. **Ahenk**, 24 Nisan 1328/7 Mayıs 1912, s.2. **Ahenk**, 13 Nisan 1328/ 26 Nisan 1912, s.2; **Ahenk**, 11 Mart 1328/ 24 Mart 1912, s.2.; **Ahenk**, 13 Mart 1328/ 26 Mart 1912, s.2; **Ahenk**, 8 Nisan 1328/ 21 Nisan 1912, s.2.

I.2.14.2.Eşkîya Takibinde Yaşanan Temel Sorun: Jandarma Azlığı

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra jandarma teşkilatı yeniden düzenlenerek Jandarma Daire-i Merkeziyesi yerine Umum Jandarma Kumandanlığı kuruldu. Söz konusu kumandanlık fiilen 1909 yılında kurulmakla birlikte teşkilatın kadro ve idarî yapısını düzenleyen nizamname, ancak 1913 yılında yayımlandı. Yeni teşkilatlanmayla birlikte ülke, müfettişlik mntıklarına bölündü ve bunlardan biri de İzmir Mıntıka Müfettişliği idi.¹¹⁸⁵

Her ne kadar jandarma teşkilatı yeniden yapılandırılrsa da bu süreçte jandarma sayısını artırmaya yönelik teşebbüsler istenilen sonucu vermedi. Ahalinin can, mal ve namus güvenliğini sağlamakla görevli olan, özellikle de taşrada halka güven ve huzur telkin ederek devlet otoritesini tesis etmesi gereken güvenlik güçlerinin sayı bakımından yetersizliği başlıca sorunlardan biriydi. Bu nedenle daha ziyade Batı Anadolu'da artan eşkıyalık olaylarıyla baş edebilmek için "*başıbozuk*" olarak isimlendirilen gönüllüler istihdam edildi. Fakat eğitimden ve disiplinden uzak olan başıbozuk müfrezelerin yaptığı usûlsüzlükler, halka güven vermek yerine onları daha da endişeye sevk ediyor ve birçok şikâyete sebep oluyordu. Söz konusu başıbozuk müfrezeler tarafından yapılan usûlsüzlükler Meclis-i Mebusan gündemine kadar taşındı ve Çakırcalı Mehmed Efe'nin öldürülmesinin ardından bunların işine son verildi.

Uzun süredir Aydın vilayetinde asayiş sağlamayı için yaşanan en temel sıkıntı jandarma sayısının eksikliği idi. Üstelik 1912 yılına gelindiğinde Hacı Mustafa ve Çerkes Sami çetelerinin yanı sıra birçok da irili ufaklı eşkıya grubu hâlâ dağlardaydı. Bu nedenle Aydın Valiliği tarafından jandarma ve zabıt kadrosunun tamamlanması veya hiç olmazsa 25-30 kadar zabıtın gönderilmesi Dâhiliye Nezaretinden talep edildi ve bu talep 1 Ocak 1912'de Harbiye Nezaretine iletildi.¹¹⁸⁶

---

¹¹⁸⁵ Necdet Koparan, **Türk Jandarma Teşkilatı (1908-1923)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s.21-23; Halim Alyot, **Türkiye'de Zabıta (Tarihi, Gelişim ve Bugünkü Durumu)**, Kanaat Basımevi, Ankara, 1947, s.268-269; Aydın Gülşen, **Jandarma Teşkilatının Tarihi**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2022, s.52-53.

¹¹⁸⁶ **BOA**, DH.İD.,71/3 (Dâhiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 19 Kânunuevvel 1327/1 Ocak 1912 tarihli yazı.)

Verilen cevapta jandarma alayının eksiklerinin tamamlanacağı bildirilmişse de,¹¹⁸⁷ vilayete yeni jandarma gönderilmedi. Bunun üzerine Aydın Valiliği, 1 Şubat'ta tekrar Dâhiliye Nezaretine başvurarak jandarma zabiti talebini yenileyip jandarmanın er kadrosunda 226 nefer piyade ve 55 nefer süvari eksik olduğunu hatırlatarak bu durumun memleketin asayişini olumsuz etkilediğini belirtti. Valilik, söz konusu yazısında hiç olmazsa İstanbul'daki jandarma mektebinden mezun olacak zabitlerden 20 tanesinin Aydın vilayetine gönderilmesini istedi.¹¹⁸⁸

Vilayetteki jandarma eksikliğinden en fazla mustarip olan şüphesiz ki Vilayet Jandarma Alay Kumandanlığıydı. Zira önlenemeyen eşkıyalık olayları karşısında eleştirilere öncelikli hedef olan bu kurumdu. Bu nedenle Jandarma Alay Kumandanlığı, alayın eksikliklerine dair bir rapor hazırlayarak 11 Mart'ta Valiliğe sundu. Rapora göre Jandarma Alay Kumandanlığından vilayetin asayişinin sağlanması isteniyorsa mutlaka yeterli miktarda jandarma gönderilmeliydi. Söz konusu raporda neden daha fazla jandarmaya ihtiyaç duyulduğu da izah ediliyordu. Buna göre, Aydın vilayeti oldukça geniş ve sahile kıyısı vardı. Bu nedenle bütün kaçakçıları ve Rum çeteleri zaman zaman vilayete girerek olay çıkarıyordu. Ayrıca Ödemiş, Tire ve Bayındır kazaları ahalisinin bir kısmının eskiden beri *fitraten eşkıyalığa kabiliyetli* oldukları bilinmekteydi. Bununla birlikte Hacı Mustafa ve Hacı Sami çeteleri henüz yakalanamamıştı ve vilayet, asayiş sağlama konusunda önemli olan telefon, otomobil gibi ulaşım ve iletişim vasıtalarından da yoksundu. Bu durum karşısında vilayetin jandarma sayısı asayiş sağlamaya yetmediği gibi adli işlerin yürütülmesi için de yetersizdi.¹¹⁸⁹

Aydın Valisi Celal Bey, Jandarma Alay Kumandanlığının raporu doğrultusunda tekrar Dâhiliye Nezaretine başvurdu. Vali Bey'in asayiş ve jandarma konusundaki üslubu daha eleştirel ve daha keskindi. Öncelikle daha önce Aydın vilayeti jandarma teşkilatının yeniden düzenlenmesine dair hazırlanan projenin onaylanmasına karşın uygulamaya konulmamasını eleştiren Celal Bey, Nezarete

---

¹¹⁸⁷ **BOA**, DH.İD., 71/3 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 26 Kanunuevvel 1327/8 Ocak 1912 tarihli yazı; Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 2 Kânunusani 1327/15 Ocak 1912 tarihli yazı.)

¹¹⁸⁸ **BOA**, DH.İD., 71/3 (Dahiliye Nezaretinden Umum Jandarma Kumandanlığına gönderilen 8 Şubat 1327/21 Şubat 1912 tarihli yazı.)

¹¹⁸⁹ **BOA**, DH.İD., 71/3 (Vilayet Jandarma Alay Kumandanlığından Aydın Valiliğine gönderilen 27 Şubat 1327/11 Mart 1912 tarihli müzekkeresinin sureti.)

projenin detaylarını da hatırlatmaktaydı. Söz konusu projeye göre Vilayet Jandarma Alayının mevcut kadrosuna 1.090 nefer ilavesiyle mevcudunun 3.420'ye çıkarılması gerekmekteydi. Bu nedenle Vali Bey, vilayetin büyüklüğü de hesaba katılarak söz konusu 1.090 jandarmanın kaydına başlanmasını ve boş olan zabıt kadrolarının da peyderpey doldurulmasını istedi.¹¹⁹⁰

Yukarıda zikredilen yazısından 2 gün sonra, yani 19 Mart'ta tekrar Dâhiliye Nezaretine başvuran Vali Celal Bey, Erzurum'da görev yaptığı iki buçuk yıl boyunca en fazla jandarma eksikliğinden şikâyet ettiğini, Aydın vilayetinde de bu sorundan kurtulamadığını belirtiyordu. Bu yazıda vilayetteki mevcut çetelerin faaliyetlerine de özetle değinen Vali Bey, vilayetin asayiş hususundaki istekleri karşısında hükümetin tavrını eleştirip serzenişte bulunuyordu. Celal Bey'in belirttiğine göre Osmanlı memleketlerinin en önemlisi ve en gelişmiş olan Aydın vilayetini bu hâlde bırakmak; hazineye çok fazla gelir katan bir vilayetin ahalisini eşkıyanın saldırısından koruyamamak, Meşrutiyet Hükümetinin şan ve şerefine yakışmıyordu. Nitekim merkezde ve çevresinde arazisi olan birçok kişi korkularından çiftliklerine gidemedikleri için arazilerini bizzat idare edemiyordu. Eğer bu insanların güvenliği, gerektiği gibi sağlanabilirse hem kendileri binlerce lira fazla kazanır, hem de hazineye o nispette katkıları olurdu.

Vali Bey, oldukça uzun olan yazısının devamında vilayetteki asayişsizliğe yabancıların nasıl baktığını da aktararak eleştirilerini sürdürdü. Onun verdiği bilgiye göre Norveç Konsolosunu ziyarete gittiğinde konsolos, eşinin civar köylere çıkmaya cesaret edemediğinden bahsetmişti ve aynı sözleri diğer ecnebler de tekrar etmekteydi. Asayişin sağlanamadığını ecneblerden işitmek ve bunu yalanlayamamak pek acı verici bir utançtı. Hükümetin bir köylünün dört tavuğunu bile muhafaza etmekle mükellef olduğunu belirten Vali Celal Bey, hükümet bu görevini layıkıyla yerine getiremezse, ülkenin gelişmesi için yapılacak bütün teşebbüsler boşa gidecekti. Yazısının devamında konuyu tekrar jandarma sorununa getiren Vali Bey, Jandarma Teftiş Heyetinin vilayet için uygun gördüğü jandarma sayısının 3.500 olduğunu ancak bu sayı vilayet nüfusuna oranlandığında bin kişiye iki jandarma düştüğünü belirtmekteydi. Son olarak vilayetteki mevcut jandarma

---

¹¹⁹⁰ BOA, DH.İD., 71/3 (Aydın Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 4 Mart 1328/17 Mart 1912 tarihli yazı.)

sayısının 1.900 ve 60 zabıt kadrosunun da boş olduğunu belirten Celal Bey, hiç olmazsa şimdilik Hacı Sami ve Hacı Mustafa çetelerinin ortadan kaldırılması için 100 kişilik bir kuvvet talep etti.¹¹⁹¹

Vali Celal Bey'in bütün bu talepleri, Dâhiliye Nezaretince Umum Jandarma Kumandanlığına iletiliyse de¹¹⁹² söz konusu kumandanlık, Dâhiliye Nezaretine gönderdiği 28 Mart 1912 tarihli yazıda, Aydın vilayetinin yeni jandarma talebinin bütçe yetersizliği nedeniyle kabul edilmediğini ancak yeni zabıt gönderilmeye çalışılacağını belirtti.¹¹⁹³

İlave jandarma talebine olumsuz yanıt alan Celal Bey, bu konudaki ısrarından vazgeçmedi. Zira baharın girişiyle birlikte eşkıya çetelerinin faaliyetlerinde önemli bir artış yaşanmıştı ve eşkıya çeteleriyle mücadelede karşılaşılan en temel sorun jandarmanın yetersizliğiydi. Bu doğrultuda 8 Nisan'da tekrar Dâhiliye Nezaretine başvuran Celal Bey, jandarma mevcudunun eşkıyalık, kaçakçılık ve hırsızlık olaylarını önleyip emniyet ve asayiş sağlamaya yetmeyeceğini tekrar belirtip vilayette son dönemde yaşanan eşkıyalık olaylarını sıralayarak jandarma sayısının 3.500'e çıkarılması isteğini tekrarladı. Son dönemde Rum çetelerinin de aktif hâle geldiğini belirten Vali Bey, konsolosların da kendi vatandaşlarının korunması için istekte bulunduğunu dile getirmekteydi. Onun verdiği bilgiye göre Hollanda Genel Konsolosu devletinin tebaası olan Baron Hemstra'nın Cumaovası'nda bulunan çiftliğinde güvende olmadığını belirterek yardım ve muhafaza talebinde bulunmuştu. Üstelik daha önce dağa kaldırılıp 6.000 lira fidye vermek zorunda kalan Baron Hemstra, bu defa da Rum şakiler tarafından tehdit edilmekteydi. Vali, servet sahiplerinin ve belki de konsoloslardan bazılarının dağa kaldırılıp binlerce lira fidye verilmek zorunda kalınabileceği hususunda Nezareti şimdiden uyarmaktaydı.

Meşrutiyet'in ilanından beri beklenti ve istekleri karşılayabilecek çok az şey yapılabildiğini belirten Vali Celal Bey, mademki halkın istediği yollar, mektepler yapılamıyor bari onların can ve mallarını koruyacak tedbirlerin alınmasını isteyerek

---

¹¹⁹¹ BOA, DH.İD., 71/3 (Aydın Valisi Mehmed Celal Bey tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 6 Mart 1328/19 Mart 1912 tarihli yazı.)

¹¹⁹² BOA, DH.İD., 71/3 (Dâhiliye Nezaretinden Umum Jandarma Kumandanlığına gönderilen 12 Mart 1328/25 Mart 1912 tarihli yazı.)

¹¹⁹³ BOA, DH.İD., 71/3 (Umum Jandarma Kumandanlığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 15 Mart 1328/28 Mart 1912 tarihli yazı.)

konuyu yine jandarmanın azlığı meselesine getirmektedir. Jandarma sayısının artırılması yerine azaltılması hâlinde Anadolu'nun da Rumeli'ye benzeyeceğini belirten Vali Bey, zabıt ve jandarma isteğini bu defa daha vurgulu bir şekilde dile getirdi.¹¹⁹⁴ Jandarma sayısının artırılmasına dair bütün istekleri geri çevrilen Vali Celal Bey, vilayette gerçekleşen hemen her eşkıyalık olayını bu isteklerini yinelemek için fırsat olarak görüyor ve taleplerini yineliyordu.¹¹⁹⁵

Vali Celal Bey, artık Umum Jandarma Kumandanlığının vilayete ilave jandarma göndermeyeceğine kanaat getirmiş olacak ki, bu defa 200 kişilik geçici bir müfreze görevlendirilmesine müsaade edilmesini istemeye başladı.¹¹⁹⁶ Fakat bu istek de uygun görülmedi. Bunun üzerine Vali, 9 Haziran'da Dâhiliye Nezaretine başvurarak jandarma eksikliği nedeniyle eşkıya takibinde ve günlük meselelerin halledilmesinde sıkıntı çekildiğini belirtti. Vali Bey aynı yazısında bu defa jandarma mektebinde öğrenimlerini tamamlayacak olan zabıtlardan 100'ünün vilayet jandarma alayına gönderilmesini, geçici efrattan takip bölüğü altında kayıt yapılmasını istedi.¹¹⁹⁷

Vilayet dâhilinde eşkıyalık olayları arttıkça hükümet valiliği, valilik ise Vilayet Jandarma Kumandanlığını sıkıştırıyordu. Fakat Jandarmanın elindeki imkânlar mevcut eşkıyalık olaylarını önlemekte yetersiz kalıyordu. Bu defa da Vilayet Jandarma Alay Kumandanlığı ilave jandarma talebi hususunda Valiliği sıkıştırdıkça Valilik de sürekli bu istekleri Dâhiliye Nezaretine bildirmek zorunda kalıyordu. Örneğin Haziran 1912'de, Valinin emriyle vilayet genelinde 12 günlük bir inceleme gezisine çıkan Jandarma Alay Kumandanı, 17 Haziran'da sunduğu raporda, Hacı Mustafa ve Çerkes Sami çeteleri hakkındaki son malumatları aktardıktan sonra eşkıyalık olaylarının nasıl önlenebileceğini analiz ediyordu. Ona göre, Aydın vilayetinin ahalisi eşkıyayı hükümet memurlarına kesinlikle haber vermemekteydi.

---

¹¹⁹⁴ **BOA**, DH.İD., 71/3 (Aydın Valisi Mehmed Celal Bey tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 26 Mart 1328/8 Nisan 1912 tarihli yazı.)

¹¹⁹⁵ Örnek olarak bkz: **BOA**, DH.İD.,71/3 (Aydın Valisi tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 29 Mart 1328/11 Nisan 1912 tarihli yazı.)

¹¹⁹⁶ **BOA**, DH.H.,13/58 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine çekilen 4 Mayıs 1328/17 Mayıs 1912 tarihli telgraf.); **BOA**, DH.H., 13/58 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine çekilen 5 Mayıs 1328/18 Mayıs 1912 tarihli telgraf.); **BOA**, DH.H., 13/58 (Dâhiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 23 Mayıs 1328/5 Haziran 1912 tarihli yazı.)

¹¹⁹⁷ **BOA**, DH.İD., 71/3 (Aydın Valisi tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 27 Mayıs 1328/9 Haziran 1912 tarihli yazı.)

Oysaki eşkıyanın yakalanması üç şeyde başarı sağlanmasına bağlıydı. Bunlardan birincisi: Jandarma kuvvetinin vilayetin büyüklüğüyle orantılı ve yeterli olması. İkincisi: Muhbir temin etmek. Sonuncusu ise eski teamüller gereği baskı ve tehditte bulunmaktı.

Hâlbuki jandarma sayısının artırılması ve bunları kumanda edecek zabitlerin boş olan yerlerinin doldurulması uzun süredir talep edilmesine rağmen bu talepler yerine getirilmemişti. Oysaki mevcut jandarmaların da iki aydır çekirge itlafıyla uğraşması, devam eden eşkıya takibi ve Bodrum'daki mahkûmların sevki gibi nedenlerle jandarma ihtiyacı had safhaya ulaşmıştı. Bu yüzden sancak merkezlerinde bile hapishanelerin korunması ve günlük işlerin yapılmasında dahi reji kolcularıyla bekçilerin yardımına ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu nedenle üç-beş jandarmayı dahi bir arada görmek mümkün değildi. Jandarmanın içinde bulunduğu durumu hisseden birtakım tütün kaçakçılarıyla eşkıyalar da, vukuat işleme hususunda cesaretleniyordu. Jandarma Alay Kumandanı, yine aynı raporunda özellikle küçük zabite ihtiyaç duyulduğunu belirtmekteydi. Muhbir tedarikinde yaşanan sorunlara da değinen Jandarma Alay Kumandanı, bu hususta ise gerekli para verilmediğinden istenilen sonucun alınmadığını ifade etmekteydi.¹¹⁹⁸

Vali Celal Bey, Alay Kumandanlığının söz konusu raporunu Dâhiliye Nezaretine sunarak, biran önce vilayetin jandarma eksliğinin tamamlanmasını istedi.¹¹⁹⁹ Bunun üzerine her zamanki gibi Valiliğin isteği, Nezaretten Umum Jandarma Kumandanlığına iletildi.¹²⁰⁰ Umum Jandarma Kumandanlığı ise cevabında, İzmir'deki Jandarma Mektebinden mezun olacakların Konya ve Aydın vilayetlerine verileceğini ve temmuz ayında 190 jandarma erinin söz konusu vilayetler arasında taksim edileceğini bildirdi.¹²⁰¹ Bununla birlikte belirtilen sayının dışında jandarma

---

¹¹⁹⁸ BOA, DH.İD., 71/3 (Aydın Jandarma Alay Kumandanı Binbaşı tarafından Aydın Valiliğine sunulan 4 Haziran 1328/17 Haziran 1912 tarihli rapor.)

¹¹⁹⁹ BOA, DH.İD., 71/3 (Aydın Valisi tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 6 Haziran, 1328/19 Haziran 1912 tarihli yazı.)

¹²⁰⁰ BOA, DH.İD., 71/3 (Dâhiliye Nezaretinden Umum Jandarma Kumandanlığına gönderilen 22 Haziran 1912 tarihli yazı.)

¹²⁰¹ BOA, DH.İD., 71/3 (Umum Jandarma Kumandanlığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 12 Haziran 1328/26 Haziran 1912 tarihli yazı.)

gönderilmesinin bütçe yetersizliği nedeniyle mümkün olmadığı Dâhiliye Nezaretine iletildi.¹²⁰²

Aydın Valiliğinin jandarma talepleri bundan sonra da devam etmekle birlikte Mart 1912'de 1.090 olan jandarma sayısının¹²⁰³ yıl içinde er ve erbaş toplam 2.320'ye kadar yükseltildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu jandarmaların 2.030'u piyade iken 290'ı süvari idi.¹²⁰⁴

Eldeki jandarma eri ve zabıt sayısının yetersiz olması nedeniyle mevcut kadrodan en iyi şekilde istifade etmek isteyen yerel idareciler, eşkıyaların takibi ve yakalanmasında üstün hizmetleri görülenleri nakdî mükâfatla taltif ediyor, böylece diğerlerini de bu yönde teşvik etmeye çalışarak mevcut jandarmalardan azami verim almaya çalışıyordu.¹²⁰⁵

Vilayette köylülerin bir kısmı hala eşkıyalara yardım ve yataklık yaparken, bir kısmı ise jandarma sıkıntısının farkında olduğu için, can ve mal güvenliklerini sağlayabilmek amacıyla en azından bazı hususlarda, yerel idarecilere yardımcı olmaya çalışmaktaydı. Örneğin Aydın'a bağlı Karahayıt nahiyesinin Dalama köyü, mevki itibarıyla önemli ve eşkıyanın geçişine müsait olduğu için köylülerin yardımı sayesinde buraya bir jandarma karakolu yapılabildi.¹²⁰⁶

1912 yılı içerisinde yapılan talepler neticesinde jandarma sayısının ciddi anlamda artırılmasına rağmen, 1913 yılındaki istekler bu ihtiyacın tam anlamıyla karşılanamadığını göstermektedir. Bununla birlikte jandarma sayısı 1913 yılında peyderpey artırılarak Aydın Jandarma Alayındaki toplam jandarma sayısı 2.835'e

---

¹²⁰² **BOA**, DH.İD., 71/3 (Umum Jandarma Kumandanlığından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 12 Temmuz 1328/25 Temmuz 1912 tarihli yazı.)

¹²⁰³ **BOA**, DH.İD., 71/3 (Aydın Valisi Mehmed Celal Bey tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 6 Mart 1328/19 Mart 1912 tarihli yazı.)

¹²⁰⁴ **Jandarma Evamir Mecmuası**, 15 Kânunuevvel 1328/28 Aralık 1912, S.14, s.3; Necdet Koparan, **Türk Jandarma Teşkilatı (1908-1923)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s.124.

¹²⁰⁵ Örnek olarak bkz: **BOA**, DH.MTV., 4/76 (Dâhiliye Nezaretinden Umum Jandarma Kumandanlığına gönderilen 8 Mart 1328/21 Mart 1912 tarihli yazı); **BOA**, DH.H., 14-1/16 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 16 Nisan 1328/29 Nisan 1912 tarihli yazı.); **BOA**, DH.MTV., 55/39 (Aydın Vali Vekili tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 17 Teşrinievvel 1328/30 Ekim 1912 tarihli yazı.); **Ahenk**, 28 Kanunuevvel 1327/ 10 Ocak 1912, s.2; **Ahenk**, 21 Haziran 1328/4 Temmuz 1912, s.2.

¹²⁰⁶ **Ahenk**, 12 Haziran 1328/25 Haziran 1912, s.2.

kadar çıkarılacaktı. Böylece vilayetteki jandarma, Halep hariç diğer bütün vilayetlerden daha fazla sayıya ulaşacaktı.¹²⁰⁷

I.2.14.3. 1913 Yılından Birinci Dünya Savaşı'na Kadar Batı Anadolu'da Eşkivalık

Aydın vilayetinin Valilik sorunu bir türlü halledilemedi ve Celal Bey'in görevden ayrılmasıyla bu defa da Ocak 1913'te Aydın Vilayeti Vali Vekilliğine Manisa eski Mutasarrıfı Mehmed Tevfik Bey tayin edildi.¹²⁰⁸ Fakat bu vekâlet uzun sürmedi çünkü Aydın Valiliğine tayin edilen Nazım Paşa, 5 Şubat 1913'te İzmir'e gelerek görevine başladı. Yeni vali memurlara çektiği telgrafta, görevine başladığını; her saadet ve refahın emniyet ve asayişin sağlanmasıyla mümkün olabileceğini belirterek, bu hususta gerekli gayretin gösterilmesini istedi.¹²⁰⁹

Son girdiği çatışmanın ardından izini tamamen kaybettirmeyi başaran ve bu sürede hiçbir vukuat işlemeyen Hacı Mustafa çetesiyle takip müfrezeleri arasında 1913 yılının Ocak ayı sonunda Salihli ile Kasaba arasında bulunan Dereköy'de çatışma çıktı. Bu çatışmada çeteden bir kişi öldürülüp iki kişi de yaralandıysa da diğerleri kaçmayı başardı.¹²¹⁰ Yapılan inceleme neticesinde çetenin kaçmasını Mestan oğlu Mehmed isminde bir deştebanın kolaylaştırdığı tespit edildi ve Mehmed ile yataklık yaptığı tespit edilen diğer köylüler tutuklandı.¹²¹¹

Anlaşılan o ki, Hacı Mustafa ortalarda görünmediği süre zarfında çetesini güçlendirmiş ve çeteye yeni üyeler katmıştı. Nitekim çete, müfrezelerle çatışmaya girdikten sonra 11 Şubat 1913'te, Ödemiş'in Çobanlar köyünden Musa'nın evini basarak; evi içindeki eşya ve zahire ile birlikte yaktıktan sonra ev sahibinin çobanı Halil'i de öldürdü.¹²¹² Üstelik çetenin tek vukuatı bu da değildi. Hacı Mustafa çetesi peş peşe gerçekleştirdiği olaylarla âdeta eski efesinin intikamını alıyor ve onun şanını

---

¹²⁰⁷ Halim Alyot, **Türkiye'de Zabıta (Tarihi, Gelişim ve Bugünkü Durumu)**, Kanaat Basımevi, Ankara 1947, s. 278-279.

¹²⁰⁸ "Yeni Vali Vekili", **Ahenk**, 15 Kânunuevvel 1328/ 28 Ocak 1913, s.2.

¹²⁰⁹ **Ahenk**, 24 Kânunusani 1328/ 6 Şubat 1913, s.2.

¹²¹⁰ "Çete Müsademesi", **Ahenk**, 15 Kânunuevvel 1328/ 28 Ocak 1913, s.2; "Hacı Mustafa Çetesi", **Ahenk**, 16 Kânunuevvel 1328/ 29 Ocak 1913, s.2.

¹²¹¹ "Hacı Mustafa'nın Suret-i Firarı", **Ahenk**, 17 Kânunuevvel 1328/ 30 Ocak 1913, s.2.

¹²¹² **Ahenk**, 30 Kânunusani 1328/12 Şubat 1913, s.2.

devam ettirmeye çalışıyordu. Hacı Mustafa çetesi, işlediği cinayetler ve yaptığı baskınlarla bir anda vilayetin en fazla ses getiren ve en meşhur çetesi hâline geldi. Bunun ardından tıpkı Çakırcalı'nın zamanında olduğu gibi Hacı Mustafa çetesinin ününden de yararlanmak isteyen diğer eşkıya çeteleri mevcuttu. Örneğin Kasaba'nın Ahmedli nahiyesine bağlı Çaypınar köyünden Halim'in evini basarak Halim ve kız kardeşini öldürenin Hacı Mustafa çetesi olduğu söylenmişse de yapılan inceleme neticesinde bunun doğru olmadığı anlaşıldı.¹²¹³

Hacı Mustafa çetesi ve yeni türeyen çeteler, faaliyetlerini sürdürürken vilayetin en meşhur ve en eski şakilerinden biri, jandarmalar tarafından ele geçirildi. Yakalanan şaki Çakırcalı'nın çetesinden ve aynı zamanda onun eniştesi olan Deli Mehmed'di. Deli Mehmed, Çakırcalı'nın yanı sıra babası Ahmed Efe'nin çetesinde de bulunmuştu. Kasım 1911'de Çakırcalı'nın öldürüldüğü çatışmanın ardından Hacı Mustafa çetesinden ayrılan Deli Mehmed, yeniden eşkıyalığa başlamıştı. Bu şahıs, daha önceden işlediği suçların yanı sıra son zamanlarda Aydın'ın Karapınar nahiyesinin Mürselli köyünden iki Hıristiyan'ı ve Nazilli'nin Ayaz köyünden bazı kişileri dağa kaldırıp fidye aldıktan sonra öldürmüştü. Yeniden eşkıyalık yapmaya başladığı öğrenilen Deli Mehmed, Mart 1913'te silah ve cephanesiyle birlikte yakalandı.¹²¹⁴

Deli Mehmed'in yakalanması, Ödemişlilere rahat bir nefes aldirmişti. Zira Deli Mehmed o çevrenin en korkulan şakisiydi. Söz konusu eşkıyayı görmek için halk, Ödemiş Hükümet Konağının önüne akın etti. Bu esnada tutuklu bulunan Deli Mehmed ile görüşme fırsatı bulan Ödemiş'ten H.Ş, onunla mülakat yapma fırsatı buldu ve bu mülakat *Ahenk* gazetesinin 14 Mart tarihli nüshasında neşredildi. Mülakatta, Deli Mehmed sorulan sorulara oldukça ilginç cevaplar vermişti. Onun iddiasına göre kendisi Çakırcalı'ya düşman olduğu için, o meşhur çatışmada Çakırcalı Mehmed'i öldürmüştü. Şimdiye kadar hükümete teslim olmama sebebi ise yine hasmı olan ve hâlâ eşkıyalık yapan Hacı Mustafa'yı da öldürmekti. Yoksa kendisi Hükümetin adaletinden her vakit emindi ve zaten Çakırcalı'nın katledildiği tarihten itibaren hiçbir vukuat işlememişti. Deli Mehmed'in iddiaları bunlarla da

---

¹²¹³ Olaydan bir müddet sonra söz konusu cinayetleri işleyenlerin Hacı Musa oğlu Halil, asker kaçağı Hacı Hüseyin ve arkadaşları olduğu anlaşıldı. Bkz: **Ahenk**, 11 Mart 1329/ 24 Mart 1913, s.2.

¹²¹⁴ "Şaki Deli Mehmet", **Ahenk**, 26 Şubat 1328/ 11 Mart 1913, s.2.

sınırlı değildi. Ona göre, şayet fikri devlet ve millete zarar vermek olsaydı, “*üç beş deli bozuk bulup*” şimdye kadar eşkıyalığa başlayabilirdi. Oysaki bunu yapmamıştı. Deli Mehmed mülakatta ayrıca eğer affedilirse Hacı Mustafa çetesinin de ortadan kaldırılması için fedakârlıktan çekinmeyeceğini belirtmişti. *Ahenk* gazetesine göre Deli Mehmed’in bu iddiaları tamamen yalandı ve o, bir çete kurup yine memleketi kana boyamak için kendine arkadaş aramaktaydı.¹²¹⁵

Deli Mehmed’in yakalanmasından kısa bir süre sonra onun arkadaşlarından ve Çakırcalı’nın halasının oğlu olan Mehmed de ele geçirildi.¹²¹⁶ Üstelik yakalanan tek şaki bu da değildi.¹²¹⁷ Ancak vilayetin farklı yerlerinde yeni çeteler de türemeye devam etmekteydi. Örneğin Milas’ta yeni ortaya çıkan bir çetenin sağa sola saldırdığı haber alınmaktaydı. 15 veya 17 kişiden oluştuğu rivayet edilen söz konusu çete, Mustafa ismindeki birini esir edip dağdan dağa köyden köye gezdirerek yapacağı yeni eşkıyalıklar için fırsat kollamaktaydı. Bu çeteden başka; Sultanhisar, Atça, Ödemiş ve Balyanbolu taraflarında dolaşan bir de Çoban Mehmed çetesi vardı. Adı geçen çete, Sultanhisar’dan Mehmed Bey’e bir tehdit mektubu göndermiş ve bazı evleri basıp ufak tefek soygunlarda bulunmuştu. Yeni türeyen bu çeteleri haber yapan *Ahenk* gazetesi, yetkililere seslenerek vilayetin bu illetten ne zaman tamamen kurtulacağını ve halkın ne zaman tam olarak mesut ve güvenli günler göreceğini sormaktaydı.¹²¹⁸

1913 yılının yaz aylarında ev ve çiftlik baskınları¹²¹⁹ ile fidye için dağa adam kaldırma olayları devam etti.¹²²⁰ Bu arada bazı eşkıyalar yakalanmakla birlikte,¹²²¹ vilayetin asayişe dair temel sorunları hâlâ devam etmekteydi. Gerçi sabık vali Celal

¹²¹⁵ H.Ş., “*Şaki Deli Mehmet Tutuldu*”, *Ahenk*, 28 Şubat 1328/ 13 Mart 1913, s.2.

¹²¹⁶ *Ahenk*, 1 Mart 1329/ 14 Mart 1913, s.2.

¹²¹⁷ Yakalanan söz konusu şakiler için bkz: **BOA**, DH.H., 13/46 (Aydın Valisi tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 28 Şubat 1328/13 Mart 1913 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.EMN., 102/1 (Aydın vilayetine bağlı Denizli sancağına tabi Garbi Karaağaç kazasında 1329 yılının mayıs ayında meydana gelen cinayetleri gösteren cetvel.); *Ahenk*, 21 Nisan 1329/ 4 Mayıs 1913, s.2; *Ahenk*, 25 Nisan 1329/ 8 Mayıs 1913, s.2; *Ahenk*, 28 Nisan 1329/11 Mayıs 1913, s.2.

¹²¹⁸ “*Eşkîya Taslakları*”, *Ahenk*, 6 Mayıs 1329/ 19 Mayıs 1913, s.2.

¹²¹⁹ *Ahenk*, 18 Temmuz 1329/ 31 Temmuz 1913, s.2; “*Manisa Ovasında Eşkîya!*”, **Köylü**, 13 Temmuz 1329/26 Temmuz 1913, s.2; *Ahenk*, 23 Temmuz 1329/ 5 Ağustos 1913, s.3.

¹²²⁰ *Ahenk*, 18 Haziran 1329/ 1 Temmuz 1913, s.2.

¹²²¹ Yakalanan eşkıyalar için bkz: *Ahenk*, 18 Haziran 1329/ 1 Temmuz 1913, s.2; *Ahenk*, 27 Haziran 1329/ 10 Temmuz 1913, s.2; *Ahenk*, 18 Temmuz 1329/ 31 Temmuz 1913, s.2; “*Manisa Ovasında Eşkîya!*”, **Köylü**, 13 Temmuz 1329/26 Temmuz 1913, s.2.; *Ahenk*, 23 Temmuz 1329/5 Ağustos 1913, s.3; Bir yandan eşkıyalar yakalanırken diğer taraftan eşkıyalık potansiyeli taşıdığı düşünülen serseri ve yabancıların memleket dışına gönderilmelerine karar verildi. Bkz: “*Serseriler Hakkında*”, *Ahenk*, 26 Haziran 1329/ 9 Temmuz 1913, s.2.

Bey'in teşebbüsleri ve yoğun ısrarları sayesinde vilayetin jandarma sayısı eskiye nispetle bir hayli artmıştı. Ancak alaya yeni katılan jandarmalar da eşkıyalık sorununu çözmek için yeterli olmamıştı. Üstelik yeterince jandarma olsa dahi kırsalda ihtiyaca cevap verebilecek kadar karakol yoktu. Bu nedenle eşkıyalık olaylarının önlenmesi için birçok yerden karakol kurulması talebi geliyordu.¹²²² Bununla birlikte jandarmanın yetersiz kaldığı yerde eşkıya baskınlarından bıkmış olan köylüler, bizzat eşkıyalar ile mücadele ediyordu. Örneğin Söke'den *Ahenk*'e gönderilen bir mektupta, Akçakaya köyünde 5 kişilik bir Arnavud çetesinin görülmesi üzerine köy eşrafından Kâhya oğlu Süleyman Ağa'nın yanına köylülerden 5-6 kişi alarak eşkıyanın takibine çıktığı ve çeteyi yakalayarak şakilerden birini yaraladığı bildirilmişti.¹²²³

Daha önce de belirtildiği üzere Aydın vilayetinin en temel sorunlarından biri, vilayetin idaresinde yaşanan istikrarsızlıktı. Nitekim II. Meşrutiyet'in ilanından sonra vilayete vekâleten atananlar sayılmazsa görev yapan dokuzuncu vali olan Nazım Paşa da sağlık sorunlarını gerekçe göstererek 29 Eylül 1913'te görevinden istifa etti.¹²²⁴ Bu kadar sık vali değişikliğinin yaşanması, her şeyden önce hiçbir valinin uzun soluklu projelere girişememesine; girişe bile bunları sonuçlandıramamasına sebep oluyordu. Valilerin bu kadar sık değişmesinden vilayetin asayiş sorunu da etkileniyor ve bu doğrultuda eşkıyalık sorununun çözümü de sürekli zarar görüyordu. Zira her vali, vilayetin sosyo-kültürel yapısını ve eşkıyalığı doğuran temel nedenleri tam olarak kavrayamadan görevden alınıyor ya da görevi kendisi bırakıyordu.

Vilayetteki vali değişiklikleri ve tayin edilen valilerin gerekli vasıflardan yoksun oluşu gazetelerde de sert bir şekilde eleştiriliyordu. Örneğin *Ahenk* gazetesinden Şinasi'nin yazdıklarına göre, bu valiler içinde kendisine takdim edilen bazı evrakı hangi daireye havale edeceğini bilmeyenler dahi vardı. Bu nedenle Aydın vilayetinde Meşrutiyet'in nimeti olarak hiçbir ciddi eser meydana getirilmemişti. Zira bir valinin gerçek manada bir şeyler yapabilmesi için o vilayeti tanıması, ihtiyaçlarını görmesi ve tecrübe sahibi olması gerekirdi. Hâlbuki Aydın vilayetine gelen valiler, değil vilayeti ve vilayete bağlı olan yerleri öğrenmek, vilayet merkezini

¹²²² *Ahenk*, 25 Temmuz 1329/ 7 Ağustos 1913, s.2.

¹²²³ *Ahenk*, 7 Mayıs 1329/ 20 Mayıs 1913, s.2

¹²²⁴ *Ahenk*, 17 Eylül 1329/30 Eylül 1913, s.2.

dahi öğrenmeden ya değiştiriliyor ya da istifa edip gidiyordu. Bu sık vali değişikliğinden ise Aydın vilayeti zarar görüyordu. Yalnız valiler değil, mutasarrıflar ve kaymakamlar da sık sık değiştirildiklerinden, istedikleri hizmeti yapmaya vakit bulamıyorlardı. Bu nedenle artık Aydın vilayetine mülkî ve idarî işlerde tecrübeli ve uzun soluklu valiler atanmalıydı.¹²²⁵ Şinasi'nin bu dileği yerine gelmiş ve seleflerine göre oldukça uzun sayılabilecek bir süre görev yapacak olan Selanik eski Mebusu Rahmi Bey'in¹²²⁶ tayinine dair 2 Ekim 1913 tarihinde irade buyrulmuştu.¹²²⁷

Yeni Vali Rahmi Bey, 12 Ekim 1913 tarihinde İzmir'e gelerek göreve başladı.¹²²⁸ Bunun üzerine *Ahenk* yazarı Şinasi, Vali Rahmi Bey'den vilayetin beklentilerinin neler olduğuna dair bir makale kaleme aldı. Söz konusu makalede öncelikle Aydın vilayetinin "*Türkiye'nin en zengin, en meşhur ve mühim bir kıtası*" olmasına karşın Meşrutiyet Dönemi'nde hak ettiği önemi görmediği ve bu nedenle geri kaldığı belirtilmekteydi. Şinasi'ye göre şimdiye kadar Çakırcalı'nın ortadan kaldırılması ve bazı adlî düzenlemeler dışında vilayete ciddi bir hizmet yapılmamıştı. Aydın vilayetinin son beş yıl içerisinde görev yapan valilerini sert bir şekilde eleştiren yazar, bu valilerden "*eski usûl valilikten, yani ancak havalecilikten, kırtasiyecilikten, merkez ile mülhakat arasında muhaberecilikten, vilayetin ahval-i umumiyesine kuru kuru bir nezaretten başka bir şey yapamadan, ciddi, meşruti bir eser bırakmadan ayrıldılar...*"¹²²⁹ diye bahsederek, aslında yeni vali Rahmi Bey'den selefleri gibi bir vali olmamasını istemektedir.

Vali Rahmi Bey göreve başladıktan sonra da Aydın vilayeti dâhilinde birçok öldürme, yaralama, kız kaçırma ve tecavüz ile eşkıyalık suçu işlenmiş olmakla birlikte bunların faillerinin önemli bir kısmı yakalandı.¹²³⁰ Bununla birlikte

¹²²⁵ Şinasi, "*Vali Paşa'nın İstifası Münasebetiyle*", **Ahenk**, 18 Eylül 1329/1 Ekim 1913, s.1.

¹²²⁶ Rahmi Bey, İttihat ve Terakki'nin en önde gelen isimlerinden biriydi. Selanik'in ünlü ailelerinden İsfendiyoğullarından olan Rahmi Bey, yönetim alanında ciddi tecrübe sahibi olduğu gibi İttihat Terakki'nin Merkezi Umumisinde bulunanların da yakın dostuydu. Yine ittihat ve Terakkinin Genel Sekreteri olan Mithat Şükrü (Blada) Bey'in de bacanağıydı. Bkz: Yaşar Aksoy, **Bir Kent Bir İnsan: İzmir'in Son Yüzyılı, S. Ferit Eczacıbaşı'nın Anıları**, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Yay., İstanbul, 1986, s.124.

¹²²⁷ "*Yeni Vali*", **Ahenk**, 22 Eylül 1329/5 Ekim 1913, s.2.

¹²²⁸ "*Vali Bey'in Vürudları*", **Ahenk**, 30 Eylül 1329/13 Ekim 1913, s.2.

¹²²⁹ Şinasi, "*Yeni Valimizden İstediklerimiz*", **Ahenk**, 1 Teşrinievvel 1329/14 Ekim 1913, s.2.

¹²³⁰ Ekim-Aralık 1913 tarihleri arasında yakalanan eşkıyalar arasında Bözöyük nahiyesinin Şeref köyünden Hacı Molla İbrahim'in evini basıp para ve eşyalarını gasp eden şakilerden Demircioğullarından Mehmed ve Çoban oğlu Ali ile kılavuzları, 23 Kasım 1913 Kasaba'ya bağlı Ilıca nahiyesinin Hisarteppe köyünden Kapaz oğlu Ali'nin evine girerek eşine işkence ettikten sonra paralarını gasp eden Molla Mustafa oğlu Ali ve iki arkadaşı ve Çullu çetesinden olup bir yıldır

yakalanan en önemli çete ise Ödemiş ve çevresinde eşkıyalık yaparak halkı bıktırması olan Kürd Ali namıyla bilinen üç kişilik çete idi. Kürd Ali, aynı zamanda Çakırcalı'nın da kızanlarından olup oldukça tecrübeli bir şakiydi. Söz konusu çeteyle müfrezeler arasında 1913 yılının son günlerinde meydana gelen çatışmada çete reisi Kürd Ali ile Çakırcalı'nın akrabalarından Ahmed ölü olarak ele geçirildi, buna karşın çatışmada üç jandarma da hayatını kaybetti.¹²³¹

1914 yılı başından itibaren gerek mevsimin kış olması ve gerekse Hacı Sami çetesinin vilayeti terk ederek Balkan Savaşları'na katılması nedeniyle, vilayette yine bir sükûnet dönemi başladı. Mevsim kış olmasına rağmen müfrezeler eşkıya takibini bırakmadı ve birçok şaki ele geçirildi. Bunların arasında asker firarilerinden olup üç kişilik bir çete kurarak Nazilli, Ödemiş ve Alaşehir kazaları dâhilinde eşkıyalık yapan Karadağlı Mustafa çetesinin reisi öldürülürken diğer ikisi sağ olarak yakalanıp çete tamamıyla ortadan kaldırıldı.¹²³² Yine 13 Şubat 1914 tarihinde Nif kazasına bağlı Akalan köyü ahalisinden Mustafa oğlu Hüseyin'in evini basarak evde bulunan ziynet eşyaları ve paralarını gasp edip köyden bir kişiyi yaralayan beş şaki yakalanarak mahkemeye sevk edildi.¹²³³ Mayıs ayı başında ise Bayındır taraflarında 6 kişilik Kırçalı Ali çetesi ile müfrezeler arasında çıkan çatışmada çete reisi Ali yaralı olarak yakalanırken çeteden iki kişi de öldürüldü. Fakat jandarmalardan bir kişi şehit düştü.¹²³⁴

Her zaman olduğu gibi bahar aylarının girmesiyle birlikte eşkıyalık olaylarında da artış yaşandı. Örneğin nisanda Muğla sancağında Hacı Hüseyin çetesi tarafından dağa adam kaldırılırken¹²³⁵ Yalnızarslanlar köyü civarındaki bir

---

saklanmayı başaran Kabak Mustafa vardı. Söz konusu şakilerin yakalanmasına dair bkz: **BOA**, DH.EUM.MTK., 34/9 (Aydın vilayeti ve mülhakatında 1329 yılı Teşrinievvelinde vuku bulan cinayetleri gösterir cetveller); **Ahenk**, 7 Teşrinievvel 1329/20 Ekim 1913, s.2.; **Ahenk**, 18 Teşrinisani 1329/1 Aralık 1913, s.2; “*Şaki Derdesti*”, **Ahenk**, 11 Kânunuevvel 1329/24 Aralık 1913, s.2.

¹²³¹ **BOA**, DH.EUM.EMN., 102/1; “*Eşkîya Müsademesi*”, **Ahenk**, 15 Kanunuevvel 1329/28 Aralık 1913, s.2; “*Kürd Ali Çetesi*”, **Ahenk**, 16 Kanunuevvel 1329/29 Aralık 1913, s.2; “*Kürd Ali Müsademesine Dair*”, **Ahenk**, 19 Kanunuevvel 1329/1 Ocak 1914, s.2.

¹²³² “*Eşkîya Müsademesi*”, **Ahenk**, 30 Kânunusani 1329/12 Şubat 1914, s.2; **Ahenk**, 10 Şubat 1329/23 Şubat 1914, s.2.

¹²³³ “*Şekavet*”, **Ahenk**, 13 Şubat 1329/26 Şubat 1914, s.2.

¹²³⁴ “*Müsademe*”, **Ahenk**, 2 Mayıs 1330/15 Mayıs 1914, s.3; “*Müsademe Tafsilatından*”, **Ahenk**, 6 Mayıs 1330/19 Mayıs 1914, s.2.

¹²³⁵ **BOA**, DH.ŞFR., 426/49 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine çekilen 27 Nisan 1330/10 Mayıs 1914 tarihli ve şifreli telgraf.)

değirmene saldıran eşkıyalar burada bulunanları yaraladı.¹²³⁶ Ayrıca Hacı Mustafa çetesinin tekrar ortaya çıkıp eşkıyalığa başlaması üzerine vilayetten şikâyetler yükselmeye başladı.¹²³⁷

Daha önce de belirtildiği üzere, köylülerin bir kısmı canını, malını ve namusunu korumak için ölümü dahi göze alırken önemli kısmı eşkıya korkusuyla sinmiş durumdaydı. Zira bir köylü doğrudan eşkıya saldırısına uğramasa dahi eşkıya çetelerinin köylülere yaptıkları işkenceler, insanları nasıl öldürdükleri gibi bütün vahşetleri kulaktan kulağa dolaşmakta; çoğunlukla da eşkıyalara dair abartılı mitler ortaya çıkmaktaydı. Bu nedenle kimi köylülerin hayal dünyasında âdeta bir “canavar” ile özdeşleşen eşkıya imajı, sayı üstünlüğü ne kadar çok olursa olsun köylülerin eşkıyalardan korkması için yeterli bir sebepti. Söz konusu korkunun tesiriyle bir köye az sayıda eşkıya dahi saldırırsa köylüler bir araya gelip onlara karşı koymaktan çekinmekteydi. Örneğin 25 Mayıs 1914 Pazartesi akşamı Torbalı’nın Karaköy köyüne gelen yedi-sekiz kişiden oluşan bir eşkıya çetesi, Hacı Zeybek isminde birinin evini sordu. Çete, Hacı Zeybek’in İzmir’de olduğunu öğrenmesine rağmen hem onun hem de annesinin evini basarak 500 lira istedi. Eşkıyalar, evlerde para bulamayınca bir tüfeği gasp etti. Bu esnada Hacı Zeybek’in eşi bağıırıp yardım istemeye başladı. Bunun üzerine olay yerine giden muhtar ile bir köylüyü öldürüp iki kişiyi de yaralayan eşkıyalar, köyü terk etti. Bu eşkıyalık vukuatına dair yapılan inceleme sonrasında olay yerine çok yakın olan köy kahvesinde yaklaşık 80 kişi olmasına karşın, bunların diğer köylüleri kurtarıp eşkıyayı takip etmek ya da yakalamak yerine, hepsinin korkarak evlerine saklandığı anlaşıldı.¹²³⁸

Eşkıya çeteleri tarafından birçok kişi ve özellikle de varlıklı insanlar dağa kaldırılıp fidye alınmakla birlikte bunlardan birinin başka bir ülkenin vatandaşı olması durumunda bu eşkıyalık olayları çok ciddi diplomatik sorunlara yol açabilmekteydi. Bu açıdan 29 Mayıs’ta Belçika vatandaşı olan Mühendis Luccian Tack’ın dağa kaldırılması ve sonrasında yaşananlar güzel bir örnektir. Söz konusu tarihte Osmanlı Devleti’nin, muhafazasına tahsis ettiği bir jandarmayla birlikte

¹²³⁶ BOA, DH.EUM.MTK., 21/24 (Torbalı Nahiyesi Müdürlüğünün 3 Mayıs 1330/16 Mayıs 1914 tarihli yazısı.)

¹²³⁷ BOA, DH.KMS., 15/1 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 29 Kanunusani 1329/11 Şubat 1914 tarihli yazı.)

¹²³⁸ “Cinayet-i Şekavetkerane”, **Ahenk**, 14 Mayıs 1330/27 Mayıs 1914, s. 2-3.

Tire'den çiftliğine giden Luccian Tack, 15-20 kişilik bir çete tarafından dağa kaldırıldı. Çetenin takibine çıkan müfrezeyle eşkıyalar arasında çatışma çıkmışsa da iki jandarmayı yaralayan çete kaçmayı başardı. Bir müddet sonra çete, Luccian Tack'ın el yazısıyla eşine bir mektup göndererek istediği 6.000 lira fidye için Belçika sefaretine müracaat edilmesini istedi. Vali Rahmi Bey, 31 Mayıs'ta Dâhiliye Nezaretine gönderdiği yazıda, bu olayı gerçekleştirenlerin kıyafetine ve vakıanın oluş şekline bakılarak Hıristiyan çete olduğunun tahmin edildiğini belirtti.¹²³⁹ Buna karşın *Ahenk* gazetesi olayın failinin Gökçe Hüseyin çetesi olduğunu yazmaktaydı.¹²⁴⁰

Belçika Sefareti, vatandaşının eşkıyalar tarafından dağa kaldırılması üzerine derhâl devreye girdi. Osmanlı Hükümetine başvuran sefaret, eşkıyanın sıkıştırılması durumunda vatandaşlarının hayatının tehlikeye gireceğini bildirip sağ olarak kurtarılmasını talep etti ve bu talep Dâhiliye Nezaretinden Aydın Valiliğine iletildi.¹²⁴¹ Belçika Sefiri, durumu derhâl hükümete bildirerek bilgi verdikten sonra, 2 Haziran'da Hariciye Nezaretine başvurup Mühendis Luccian Tack'ı dağa kaldıran eşkıyanın sefaretten fidye olarak 6.000 Osmanlı altını talep ettiğini bildirdi. Ayrıca vatandaşlarının hayatı tehlikeye atılmaksızın Osmanlı Devleti'nce kurtarılması için gerekli tedbirlerin alınmasının Belçika Hükümeti tarafından istendiğini ilettiler. Sefir, yine aynı yazısında bir taraftan fidyenin Osmanlı Devleti tarafından ödenmesini isterken diğer taraftan da vatandaşının eşkıya saldırısından korunamamasını şu şekilde eleştirmektedir:

“Hükümetim Mösyö Tack'ın hayatını kurtarmak için başka çare olmadığı anlaşıldığı takdirde talep olunan fidyenin Osmanlı Hükümeti tarafından tereddüt edilmeksizin ödeneceğine inanmaktadır. Doğrusu Belçikalı mühendisin dağa kaldırılması hususunda Osmanlı Hükümetinin sorumlu olduğu hususu Belçika Hükümetince düşünülmektedir. Bu işte tehlikeli olarak bilinen mahallerde uyarılara rağmen dolaşan, bir seyyah ya da mahalli güvenlik güçlerinin himayesini kabul etmeyen bir ecnebi söz konusu değildir. Aksine Mösyö Tack, bir jandarmanın muhafazası altında olduğu hâlde Tire'den çiftliğine gidiyordu. Namus ve şerefyle tanınan söz konusu mühendisin hayatının kurtarılması için Osmanlı Hükümetinin şimdiye kadar almış olduğu tedbirler takdir edilmekle birlikte söz konusu hükümetin her

¹²³⁹ **BOA**, BEO, 4290/321743; **BOA**, DH.ŞFR., 428/72 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 18 Mayıs 1330/31 Mayıs 1914 tarihli şifre.)

¹²⁴⁰ “*Gökçe Hüseyin Çetesi*”, **Ahenk**, 18 Mayıs 1330/31 Mayıs 1914, s.2.

¹²⁴¹ **BOA**, DH.ŞFR., 41/119 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine çekilen 18 Mayıs 1330/31 Mayıs 1914 tarihli telgraf.); Dâhiliye Nezareti daha sonra da bu emrini yenileyerek Mühendis Luccian Tack'ın kurtarılması için gerekenlerin yapılarak neticeden malumat verilmesini istedi.: **BOA**, DH.ŞFR., 41/136 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 19 Mayıs 1330/1 Haziran 1914 tarihli yazı.)

tarafda çok kötü tesirler uyandıracak bir neticenin meydana gelmemesi için gerekli bütün tedbirlerin alınacağını ümit ederim.”

Bu defa Osmanlı'nın Brüksel Sefiri, 2 Haziran'da Hariciye Nezaretine bir telgraf çekerek Belçika Hükümetinin Mösyö Tack'ın kurtarılmasına çok büyük önem verdiğini, onun ölümünün Belçika'da çok acı tesirler doğuracağını, fidye meselesinin Osmanlı Devleti tarafından halledilerek kimsesiz ve borçlu olan mühendisin kurtarılmasının Belçika Hariciye Nezaretince rica edildiğini belirtti.¹²⁴² Bunun üzerine Belçika Hükümeti ve Sefaretinin Mühendis Luccian Tack'ın kurtarılmasına dair talepleri Dâhiliye Nezaretince Aydın Valiliğine iletilerek şimdiye kadar bu hususta ne yapıldığı soruldu.¹²⁴³ Vali Rahmi Bey, 4 Haziran tarihli cevabî yazısında İzmir'deki Belçika Konsolosunun Mösyö Tack'ın kurtarılması için Osmanlı ve Belçika Hükümetlerince bir miktar para verileceğinin belirtildiğini ifade etti. Ayrıca söz konusu konsolosun, konsolosluğun kasasında bulunan birkaç bin Franga ilave olarak Mösyö Tack'ın bu yılki gelirinin ilavesiyle hazırlanacak paranın mühendisin eşi tarafından eşkıya ile pazarlık yapılarak esirin kurtarılmasına çalışılacağını bildirdiğini ilettili. Vali Bey yine aynı yazısında, eşkıya tarafından bir aracının gönderilmesinin beklendiğini belirterek şakilerin yakalanabilmesi için her türlü güvenlik önleminin alındığını lakin Osmanlı Hükümetinin eşkıyaya para vermesinin kötü örnek teşkil edeceği gibi eşkıyanın yakalanmasının da garantisinin olmadığını bildirdi. Rahmi Bey ayrıca Gökçe Hüseyin çetesi olduğu bildirilen eşkıyanın Luccian Tack'ın eşine gönderdiği ikinci bir mektupla fidyeyi 4.000 liraya düşürdüğünü de ilave etti.¹²⁴⁴

Belçika Hükümeti, fidyenin verilip Mühendis Tack'ın kurtarılması için İzmir Konsolosunu görevlendirdiğinden esir kurtarılıncaya kadar eşkıyanın takibine çıkılmamasına karar verildi.¹²⁴⁵ Nihayetinde Mühendis Luccian Tack'ın ailesi eşkıya

¹²⁴² **BOA**, BEO, 4290/321699 (Hariciye Nezaretinden Sadarete gönderilen/24 Mayıs 1914/11 Mayıs 1330 tarihli yazı.)

¹²⁴³ **BOA**, DH.ŞFR.,41/167 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine çekilen 22 Mayıs 1330/4 Haziran 1914'te tarihli şifre telgraf.)

¹²⁴⁴ **BOA**, BEO, 4290/321743; **BOA**, DH.ŞFR., 666/3; (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 23 Mayıs 1330/4 Haziran 1914 tarihli telgraf sureti.)

¹²⁴⁵ **BOA**, DH.ŞFR.,41/166 (Dâhiliye Müsteşarlığından Aydın vilayetine gönderilen 23 Mayıs 1330/5 Haziran 1914 tarihinde gönderilen şifrenin sureti.); **BOA**, BEO, 4290/321743; DH.ŞFR., 429/12; DH.EUM.KLU., 2/3 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine 23 Mayıs 1330/5 Haziran 1914 tarihinde gönderilen şifre telgrafın sureti.) **BOA**, BEO, 4290/321743 (Dâhiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 26 Mayıs 1330/8 Haziran 1914 tarihli tezkire.)

ile fidye pazarlıklarına başladı¹²⁴⁶ ve yapılan pazarlık neticesinde söz konusu esir 1.700 Osmanlı lirası karşılığında serbest bırakıldı.¹²⁴⁷ Bundan sonra gerek Belçika Sefareti ve gerekse söz konusu ülkenin Hariciye Nezareti tarafından Osmanlı'nın Bürüksel Sefareti aracılığıyla eşkıyaya ödenen fidyenin Osmanlı Devleti tarafından karşılanması talep edildi. Bunun üzerine Osmanlı Devleti yetkilileri, toprakları dâhilindeki bir ecnebiye karşı suç işlenmesi durumunda devletin suçu işleyenleri yakalamak ve cezalandırmakla yükümlü olduğunu ve söz konusu mühendisi korumak için bir jandarma görevlendirildiğini belirterek bu konuda sorumluluğunun olmadığını belirtip Belçika'nın talebini reddetti.¹²⁴⁸ Ayrıca Belçika'nın söz konusu Mühendis Luccian Tack'ın Osmanlı Devleti'nde görevli bulunduğunu iddia etmesi üzerine bu iddiada araştırılarak doğru olmadığı ortaya çıkarıldı.¹²⁴⁹

Mühendis kurtarıldıktan sonra Belçika ile Osmanlı Devleti arasında fidyeye dair yazışmalar sürerken, Hariciye Nezareti de Luccian Tack'ı dağa kaldıran eşkıyaların bir an önce yakalanarak söz konusu ülkeye şikâyet gerekçesi verilmemesi gerektiğini Aydın Valiliğine bildirdi. Bunun üzerine Rahmi Bey ise vilayetteki jandarma zabıtlarının vasıfsızlığından şikâyet ederek bu husustaki isteklerinin bir türlü yerine getirilmediğini ifade etti.¹²⁵⁰ Valinin şikâyeti üzerine Hariciye Nezareti, Dâhiliye Nezaretine başvurarak asayişin temininin, hükümetin aslî vazifesi olduğunu belirtip vilayetin gerekli gördüğü bütün tedbirlerin alınmasını istedi.¹²⁵¹

1914 yılının Haziran ayında 42 cinayet suçu işlendi. Bunlardan bazıları eşkıyalık olayıydı ve bu olayların önemli bir kısmının failleri yakalanırken, bir kısmı ise faili meçhul kaldı.¹²⁵² Bununla birlikte vilayetin en önemli çetelerinden biri olan

¹²⁴⁶ **BOA**, DH.ŞFR., 41/206; DH.EUM.KLU., 2/3 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 26 Mayıs 1330/8 Haziran 1914 tarihli şifre.)

¹²⁴⁷ “*Mösyö Tak*”, **Ahenk**, 4 Haziran 1330/17 Haziran 1914, s.2.

¹²⁴⁸ **BOA**, HR.HMŞ.İŞO.,70/11 (Brüksel Sefaretinin 25 Haziran 1914 tarihli tahririnin sureti); “*Mösyö Tak*”, **Ahenk**, 4 Haziran 1330/17 Haziran 1914, s.2.

¹²⁴⁹ **BOA**, DH.EUM.KLU., 2/3 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 23 Ağustos 1330/23 Ağustos 1914 tarihli şifre; Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 23 Ağustos 1330/5 Eylül 1914 tarihli şifre. Dahiliye Nezaretinin 7 Eylül 1914 tarihli yazısı.); **BOA**, DH.ŞFR.,44/185 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 23 Ağustos 1330/5 Eylül 1914 tarihli şifre.)

¹²⁵⁰ **BOA**, DH.EUM.KLU., 2/3 (Aydın vilayetinden Hariciye Nezaretine gönderilen 26 Temmuz 1330/8 Ağustos 1914 tarihli tahriratın sureti.)

¹²⁵¹ **BOA**, DH.EUM.KLU., 2/3 (Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 21 Ağustos 1330/3 Eylül 1914 tarihli yazı.)

¹²⁵² Söz konusu suçlara dair ayrıntılı bilgi için bkz: **BOA**, DH.EUM.MTK.,48/26 (Emniyet-i Umumi Muhaberat Kaleminden Aydın vilayetine gönderilen 10 Ağustos 1330/ 23 Ağustos 1914 tarihli yazı.)

ve üye sayısı artık 10'u bulan Hacı Mustafa çetesi, yaptığı eşkıyalıkların şiddetini daha da artırdı. 13 Ağustos 1914'te Salihli'nin Çamurhamamı Ilıcaları'na gelen çete, müşteriler namaz kılarken camiye kuşattı. Önce camideki hamam kavasını ve bir jandarmayı öldüren çete, bundan sonra ılıcadaki yetmiş oda ile on hamamı yaktı. Çete Reisi Hacı Mustafa, daha sonra cami imamını çağırıp kaymakama hitaben bir mektup yazdırdı. Söz konusu mektupta, “*Hamamcı Hamid Ağa borcunu eda etmediğinden hamamı ben yaktım*” denilmekteydi. Hamamın müşterileri Hacı Mustafa'ya eşyalarını yanmaktan kurtarmak için ricada bulunmuşsa da “*canlarınızın kurtulduğuna şükredin*” cevabını almışlardı. Rivayete göre Hacı Mustafa'nın hamamı yakmasının sebebi hamam sahibi, Hamid Ağa'dan istediği 150 lirayı vermemesiydi. Hacı Mustafa çetesi bu olaydan sonra da firar etmeyi başardı.¹²⁵³

Batı Anadolu'da, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na dâhil olduğu tarihe kadar eşkıyalık olayları devam ettiyse de¹²⁵⁴ savaşın hemen öncesinde gerek Vali Rahmi Bey'in eşkıyaları ortadan kaldırmak için izlediği kararlı tutum ve gerekse vilayetteki jandarma sayısının önceki yıllara nispetle bir hayli artırılması sayesinde eşkıyalık olaylarının büyük ölçüde önüne geçilebildi. Bu sayede Batı Anadolu, asayiş açısından son yılların en sakin dönemlerinden birini yaşamaya başladı. Bununla birlikte bu defa Rum çeteleri daha önce görülmedik şekilde faal hâle gelmeye başlamıştı.

---

¹²⁵³ “*Şaki Hacı Mustafa'nın Yeni Bir Cinayeti*”, **Ahenk**, 3 Ağustos 1330/16 Ağustos 1914, s.2; 1914 yılı Ağustos-Eylül aylarında yaşanan eşkıyalık olayları için ayrıca bkz: **BOA**, DH.EUM.MTK., 61/14 (1330 Ağustosunda, Aydın ve mülhakatında meydana gelen ceraim-i cinaiyeyi gösterir cetveller)

¹²⁵⁴ Söz konusu olaylara dair bkz: **BOA**, DH.EUM.KLU., 2/32 (Fethiye'nin Çomburcu(?) Köyünden Yusuf Efendi oğlu Niyazi imzasıyla Dahiliye Nezaretine çekilen 7 Eylül 1330 /20 Eylül 1914 tarihli telgraf.); **BOA**, DH.EUM.MTK., 62/13 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 31 Ağustos 1330/13 Eylül 1914 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.MTK., 62/13 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 5 Teşrinisani 1330/18 Kasım 1914 tarihli yazı.); **BOA**, BDH.EUM.MTK., 53/14 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 24 Temmuz 1330/6 Ağustos 1914 tarihli yazı.); **BOA**, DH.ŞFR., 440/55 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 29 Ağustos 1330/11 Eylül 1914 tarihli ve şifreli telgraf.); **BOA**, BDH.EUM.MTK., 53/14 (Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Aydın vilayetine gönderilen 6 Teşrinievvel 1330/19 Ekim 1914 tarihli yazı.)

I.3. II. Meşrutiyet'in İlanı'ndan Birinci Dünya Savaşı'na Batı Anadolu'da Rum Eşkîya Çetelerinin Faaliyetleri

I.3.1. II. Meşrutiyet'in İlanı'ndan 1913 Balkan Savaşları'na Batı Anadolu'da Rum Eşkîya Çetelerinin Faaliyetleri

Çok geniş bir sahil şeridinde sahip olan Batı Anadolu'nun asayişine yönelik en önemli tehdit, nüfusunun çoğunu Rumların oluşturduğu adalardan gelen çetelerin kaçakçılık ve eşkıyalık faaliyeti idi. Rum çeteler özellikle Sisam Adası'ndan kalabalık gruplar hâlinde sahile çıkmaktaydı. Örneğin Eylül 1908'de, Söke Dağı'nın Dipburnu taraflarında 40 kadar Sisamlı eşkıyanın görülmesi üzerine bunların yakalanması için emir verildi.¹²⁵⁵

Daha önce de belirtildiği üzere, II. Meşrutiyet'in ilanını müteakip çıkarılan afla tahliye edilen şakiler arasında Rum eşkıyalarda vardı. Bunların en meşhurları ise Kaptan Anderya'ydı. Meşrutiyet öncesi birçok önemli eşkıyalık olayı gerçekleştiren Kaptan Anderya çetesinin özellikle Hollanda uyruklu Baron Hemstra'yı dağa kaldırıp 6.000 lira fidye alması büyük yankı uyandırmıştı. Hapishaneden tahliye edildikten sonra da boş durmayan Anderya yeni bir çete kurarak tekrar eşkıyalığa başladı.¹²⁵⁶ Nitekim Sadaretten Aydın vilayetine gönderilen bir yazıyla Kaptan Anderya ve bir arkadaşının İzmir'de bulunduğu, çetenin diğer üyelerinin ise Bornova, Pınarbaşı, Âşıklar, Kokluca ve Buca'da olduğu haber verilmekteydi. Sadaret aynı yazısında, Anderya çetesinin İngiliz ileri gelenlerinden birini dağa kaldırarak yüklü miktarda fidye aldığı öğrenildiğini bildirerek söz konusu eşkıyanın hemen yakalanmasını istedi.¹²⁵⁷ Bunun üzerine İzmir'de bulunan istihkâm taburundan bir miktar asker, Kaptan Anderya çetesini yakalamak için Buca ve Birunabad taraflarına gönderildiyse de çete yakalanamadı.¹²⁵⁸

¹²⁵⁵ **Ahenk**, 17 Eylül 1324/30 Eylül 1908, s.3.

¹²⁵⁶ **Ahenk**, 12 Mayıs 1325, 25 Mayıs 1909, s.3.

¹²⁵⁷ **BOA**, BEO., 3409/255645 (Sadaretten Aydın vilayetine gönderilen 22 Eylül 1324/5 Ekim 1908 tarihli yazı.)

¹²⁵⁸ **BOA**, DH.MKT., 2672/60 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 16 Teşrinisani 1324/29 Kasım 1908 tarihli yazı.)

1908 yılında Rum çeteleri çok faal olmamakla birlikte yılın son ayında Sarı Mitro isminde biri, üç arkadaşıyla birlikte, Balyozade Serko Bey'in Manisa civarındaki çiftliğini basarak buradaki bekçilerden birini öldürüp diğerini de yaraladı. Bunun ardından eşkıyalar, Serko Bey'i öldürmek için ateş etmişlerse de aralarında çıkan çatışmada Serko Bey, Metro'yu öldürürken diğer üç şaki kaçmayı başardı.¹²⁵⁹

Uzun süredir takip edilip bir türlü ele geçirilemeyen Kaptan Anderya çetesi, bu defa 1909'un Mayıs ayı başında Menemen kazası idare meclisi üyelerinden Alagözlü Yorgaki Efendi'yi dağa kaldırdı. Olaydan sonra çeteden üç kişi ile bunlara yataklık yapan bir kişi yakalanmışsa da esir kurtarılamadı.¹²⁶⁰ Çete, 100 lira fidye alıp ileri de de 400 lira daha vereceğine dair söz aldığı Yorgaki Efendi'yi Nif Dağları'nda serbest bıraktı. Çetenin yakalanması için şiddetli emirler verilmişse de bundan bir sonuç alınamadı.¹²⁶¹

Kaptan Anderya çetesini diğer çoğu çeteden ayıran en önemli özellik, söz konusu çetenin yol kesme, ev ya da köy basma gibi olaylara tevessül etmeyip gözüne kestirdiği zenginleri ve özellikle de Rum ve başka bir devletin uyuğunda olanları dağa kaldırıp yüklü miktarda fidye almasıydı. Nitekim çete, bu defa Manisa'ya bağlı Harmandalı Çiftliği'nin sahibi ve o çevrenin en zengin Rum ailelerinden birine mensup olan Vezir oğlu Kosta'yı 22 Eylül'de dağa kaldırdı. Çete, bundan sonra Kosta'nın akrabalarına haber gönderip 3.000 lira fidye istedi.

Bu olayın ardından vilayette artan eşkıyalık olaylarının önlenememesini sert bir şekilde eleştiren *Ahenk* gazetesinin verdiği bilgiye göre, Harmandalı Çiftliği Manisa'ya bir buçuk saat mesafede olmasına karşın Manisa'nın idarecileri vakanın üstünden ancak 16-17 saat geçtikten sonra olayın aslı olup olmadığını öğrenmek için çiftliğe iki süvari göndermişti. *Ahenk*, bu olayda yetkililerin sorumsuzluğuna dikkat çekerek "*Demek oluyor ki, aradan on altı saat zaman geçmiş olduğu hâlde bir buçuk saat ötedeki vukuatın sıhhatine koca liva merkezi hâlâmütereddid imiş. Vah, vah, vah!...*"¹²⁶²

¹²⁵⁹ **Ahenk**, 6 Kanunuevvel 1324/ 19 Aralık 1908, s.3.

¹²⁶⁰ **BOA**, DH.MKT., 2812/42 (Aydın Vali Vekili Ferik İsmail imzasıyla Dahiliye Nezaretine çekilen 25 Nisan 1325/8 Mayıs 1909 tarihli telgraf.); **Ahenk**, 26 Nisan 1325, 9 Mayıs 1909, s.3.

¹²⁶¹ **Ahenk**, 12 Mayıs 1325, 25 Mayıs 1909, s.3.

¹²⁶² **Ahenk**, 11 Eylül 1325/24 Eylül 1909, s.2.

Uzun takipler neticesinde çeteden Bucalı Anderya yakalandı.¹²⁶³ Lakin çetenin geri kalanı bu defa 4 Kasım 1909'da Bornova'da ikamet eden İngiliz uyruklu Mösyö Petros'un oğlu Henri'yi kaçırmaya çalıştı. Henri, kendini bu saldırıdan kurtarıp eve kaçmayı başardıysa da yanında bulunan ve eşkıya ile çatışmaya giren Kavas Ali yaralandı ve bir müddet sonra öldü. Söz konusu tarihlerde Çakırcalı Mehmed Efe'nin gerçekleştirdiği olaylar sebebiyle zaten diken üstünde olan İzmir'de birçok rivayet ortaya atıldı.¹²⁶⁴ İlk edinilen bilgilere göre olayın failleri 10 kişilik Rum Kaptan Anderya çetesi idi. Fakat *Ahenk* gazetesi bu iddiaya şiddetle karşı çıkmaktaydı. Zira gazeteye göre, yıllardır eşkıyalık yapan Anderya çetesi yanında adamları olduğu hâlde Henri'yi elinden kaçırmazdı. Bu yüzden söz konusu olayı "çapulcuların" gerçekleştirmiş olduğu zannedilmekteydi. Zira vilayette eşkıyalığın sürüp gitmesini ve Çakırcalı'nın yakalanamamasını fırsat bilenler böyle olaylara girişmeye cesaret ediyordu.¹²⁶⁵

Bu kaçırma teşebbüsünün ardından olay yerine gidip bizzat inceleme yapan dönemin Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa, olayın faillerinin yakında yakalanacağını Dâhiliye Nezaretine bildirdi.¹²⁶⁶ Bir İngiliz vatandaşının kaçırılmak istenmesi, dönemin idarecilerini endişeye sevk etti. Zira İngiltere'nin bu tip olaylar karşısında çok sert tepki verdiği bilinmekteydi. Bu yüzden hem vilayet genelinde eşkıyalık sorununu tamamıyla çözmek hem de söz konusu olayın faillerini yakalamak için Mirliya Said Paşa, Eşkîya Takip Kumandanlığına tayin edilerek iki tabur asker bu iş için tahsis edildi.¹²⁶⁷ Bunun ardından olayla alakalı olduğu düşünülen pek çok Rum tutuklanırken olay gecesi çıkan çatışmada Atinalı Kosti'nin aldığı yara sebebiyle öldüğü öğrenildi.¹²⁶⁸ Yapılan sıkı takip neticesinde Anderya çetesinden dört kişi bir müddet sonra yakalandı. Söz konusu şakiler, İzmir Divan-ı Harbinde yargılanıp idam cezasına çarptırıldı. Yargılamayı gazetelerden öğrenen Yunanistan Konsolosu, bunların Yunan vatandaşı olduğunu ileri sürerek Divan-ı

¹²⁶³ *İttihad*, 19 Teşrinievvel 1326/1 Kasım 1910, s.2.

¹²⁶⁴ *BOA*, DH.MUİ., 2-4/13 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 24 Teşrinievvel 1325/6 Kasım 1909 tarihli yazı.); *Ahenk*, 23 Teşrinievvel 1325/ 5 Kasım 1909, s.2-3.

¹²⁶⁵ *Ahenk*, 23 Teşrinievvel 1325/ 5 Kasım 1909, s.2-3.

¹²⁶⁶ *BOA*, DH.MUİ., 2-4/13 (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 22 Teşrinievvel 1325/4 Kasım 1909 tarihli telgraf.)

¹²⁶⁷ *BOA*, DH.MUİ., 2-4/13 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 24 Teşrinievvel 1325/6 Kasım 1909 tarihli yazı.)

¹²⁶⁸ *Ahenk*, 26 Teşrinisani 1325/9 Aralık 1909, s.2-3.

Harbin bunları yargılamaya yetkisi olmadığını belirtti ve mahkeme kararına itiraz etti. Oysaki ne mahkûmlar ifadelerinde Yunan vatandaşı olduğunu beyan etmişti ne de buna dair bir delil vardı.¹²⁶⁹ Yunanistan Konsolosunun bütün itirazlarına rağmen şakiler, Bornova'da asılarak idam edildi.¹²⁷⁰

Bir yandan Yunanistan konsoloslugu tarafından Divan-ı Harbin yargılamalarına itiraz edilirken diğer taraftan bu dönemde uygulanmakta olan Men-i Şekavet Kanunu gereğince tutuklanan Rum eşkıyaların ailelerinin serbest bırakılması için Rum Patrikhanesi devreye girerek bunların tahliyelerini sağlamaya çalışmaktaydı.¹²⁷¹

Gerek Yunan Hükümeti gerekse Rum Patrikhanesi, Batı Anadolu'da yakalanan Rum ya da Yunan vatandaşı olan eşkıyalarla yakından ilgilenmekteydi. Zira bilinmekteydi ki tıpkı Makedonya'da olduğu gibi adalar ve Batı Anadolu'da Megali İdea düşüncesini yaymak için faaliyet gösteren çeteler ve casuslar vardı. Nitekim Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa, 11 Kasım 1909'da Dâhiliye Nezaretine çektiği şifreli telgrafta Bergama kazasında öldürülen iki Rum eşkıyasının "*Etnik-i Eterya Cemiyet-i fesadiyesi*" ne mensup olma ihtimallerinin bulunduğunu belirterek söz konusu cemiyetin eşkıyalıklarını Aydın vilayetine de sirayet ettirmeye başladıklarını ifade etmekteydi.¹²⁷² Bu sırada Ege Adaları'ndan Osmanlı sahillerine Rum çetelerinin yaptığı saldırılar da şiddetle kınanmakta ve bu saldırıların arkasında Yunanistan'ın olduğu düşünülmekteydi. Örneğin *Ahenk* gazetesi, son zamanlarda Megali İdea düşüncesini yaymak için Sisam yoluyla, Kuşadası sahillerine eşkıyaların peyderpey geçmekte olduğunu belirterek bunların sayısının 100'e ulaştığının haber

¹²⁶⁹ **BOA**, DH.MUİ., 2-5/13 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 7 Kanunuevvel 1325/20 Aralık 1909 tarihli yazı.)

¹²⁷⁰ Kaptan Anderya çetesinden 4 kişinin yakalanıp idam edilmesine dair bkz: **BOA**, DH.MUİ., 2-5/13 (Dâhiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 14 Kanunuevvel 1325/27 Aralık 1909 tarihli yazı.); **BOA**, DH.MUİ., 2-5/13 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 18 Kanunusani 1325/31 Ocak 1910 tarihli yazı.); **BOA**, BEO, 3693/276963 (Sadaretten Dâhiliye Nezaretine gönderilen 14 Kânunusani 1325 (27 Ocak 1910) tarihli yazı.); **BOA**, BEO, 3693/276963 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine çekilen 23 Kanunusani 1325 tarihli telgraf.); "*Bornova İşi*", **Köylü**, 28 Teşrinievvel 1325/10 Kasım 1909, s.2.

¹²⁷¹ Bu husustaki yazışmalar için bkz: **BOA**, DH.MUİ., 2-5/17 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine yazılan 10 Kanunusani 1325 tarihli yazı.); **BOA**, DH.MUİ., 2-5/17 (Rum Patrikhanesinden 5 Kanunusani 1325/18 Ocak 1910 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen muhtıranın sureti.); **BOA**, DH.MUİ., 2-5/17 (Aydın Valisi tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 19 Kanunusani 1325/1 Şubat 1910 tarihli yazı.)

¹²⁷² **BOA**, DH.MUİ., 33-2/16 (Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 29 Teşrinievvel 1325/11 Kasım 1909 tarihli şifre telgrafın halli.)

alındığını yazmaktaydı. Gazeteye göre Yunanistan'ın fesat çıkarmakta olduğu şu günlerde Kuşadası ve Çeşme gibi yerler, mevkileri itibariyle bu fesadı yaymak için oldukça müsaitti. Bu yüzden Sisam yoluyla Kuşadası sahillerinden iç kısımlara Yunan eşkıyasının geçtiği haberleri doğruysa durum daha fena hâle gelmeden Hükümetin acilen tedbir alması gerekmektedir.¹²⁷³ Gazete bir başka haberinde ise Sömbeki Adası sahilinde, büyük bir kayık içerisinde görülen eşkıyanın Marmaris'e bağlı Apostol Burnu'na gittiği bilgisini okuyucularıyla paylaşmaktaydı. *Ahenk*'in haberine göre söz konusu eşkıyanın kimler olduğu ve nereden geldiği tam anlamıyla bilinmemekle birlikte, Osmanlı topraklarında Yunanlıların yaptıkları tahrikler ve çıkardığı fesat düşünülürse, bunların “*Megali İdea fikrini ihtilalat ve cinayatlara takip etmek vazifesini deruhte eden Yunanlı palikaryalardan olduğuna hükümlenabilir[di]*.”¹²⁷⁴

Son zamanlarda adalar yoluyla Batı Anadolu sahillerine gelen Rum eşkıya çetelerinin artması üzerine Aydın Valisi Dâhiliye Nezaretine başvurarak vilayete bağlı yerlerde Rumların asayişine sekteye uğrattığını belirtti. Ayrıca Rum nüfusunun çok olduğu Söke ve Çeşme'de Rumların “efkâr-ı Yunaniye”ye meyilli olmaları sebebiyle buralara birer zabıt kumandasında yeterli nizamiye askeri gönderilmesini talep etti.¹²⁷⁵

1909 yılında bazı Rum/Yunan eşkıyaları teslim olup bazıları da yakalanırken¹²⁷⁶ bunlardan iki tanesi bir hayli tartışmaya sebep oldu. Şöyle ki, 9 Kasım'da Bergama kazasının Ayazmend nahiyesi dâhilinde hüviyetleri meçhul iki Rum eşkıyasının görülmesi üzerine jandarma ve bölge halkı tarafından bu eşkıyaların etrafları çevrildi. Söz konusu eşkıyalar teslim olmayıp ateş etmeye başlayınca öldürüldü.¹²⁷⁷ Bununla birlikte öldürülen iki eşkıyanın İngiliz vatandaşı olduğu iddia edilmeye başlandı. Bu iddialar karşısında açıklama yapmak zorunda kalan valilik, gerek söz konusu şakilerin üzerinden çıkan kâğıt ve mektuplardan gerekse de

¹²⁷³ **Ahenk**, 25 Temmuz 1325/ 5 Ağustos 1909, s.2.

¹²⁷⁴ **Ahenk**, 21 Temmuz 1325, 3 Ağustos 1909, s.3.

¹²⁷⁵ **BOA**, DH.MKT., 2877/62 (Aydın Valiliğinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 29 Haziran 1325/12 Temmuz 1909 tarihli şifrenin halli.)

¹²⁷⁶ 1909 yılında teslim olan ve yakalanan Rum/Yunan eşkıyaları için bkz: **BOA**, DH.MUİ.,2-5/17 (Aydın Valisi Mahmut Muhtar tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 12 Kanunuevvel 1325/25 Aralık 1909 tarihli telgraf.); “*Resmi: Vilayetten*”, **Köylü**, 14 Nisan 1325/27 Nisan 1909, s.3; **İttihad**, 24 Mayıs 1324/6 Haziran 1909, s.2; **Ahenk**, 14 Teşrinisani 1324/27 Kasım 1909, s.3.

¹²⁷⁷ **Ahenk**, 28 Teşrinievvel 1325/10 Kasım 1909, s.3.

kollarındaki Rumca dövmelerden ve Yunan silahı taşımalarından bunların İngiliz olduğuna dair iddiaların tamamen asılsız olduğunu belirtti.¹²⁷⁸

1909'da Osmanlı sahillerine yapılan eşkıya saldırılarının artması ve sahil yoluyla yapılan kaçakçılığın önlenememesi üzerine Bahriye Nezaretinin talebiyle 1910 yılının Şubat ayında birtakım kararlar alındı. Buna göre Osmanlı sahillerinin eşkıya ve kaçakçılara karşı korunması için uygun şekilde merkezler kurulacaktı. Ayrıca sınırlı sayıda olan deniz karakolları ile sahillerin muhafazasının mümkün olmadığı anlaşıldığından Dâhiliye Nezaretiyle işbirliği yapılarak Karakol Talimatnamesi'ne göre görevli olan gemilerin düzenli ve sürekli görev yapması temin edilecekti.¹²⁷⁹ Kaçakçılık ve eşkıyalık olaylarının oldukça sık yaşandığı Aydın vilayetinden de sahillerin korunması yönündeki talepler Dâhiliye Nezaretine iletildi. İzmir gazetelerinin *Sabah* gazetesinden aktardığı bir habere göre, Aydın Valisi Mahmud Muhtar Paşa tarafından sahillerin kaçakçılara ve Rum çetelerine karşı muhafazası için iki torpido tahsis edilmesi talep edilmişti.¹²⁸⁰

1910 yılında Hükümet ve Valilik, sahillerin eşkıya ve kaçakçılardan korunması için tedbir almaya çalışırken Rum çetelerinin faaliyetlerinde de ciddi bir düşüş yaşandı. Her ne kadar vilayetin farklı yerlerinden Rum/Yunan çetelerinin görüldüğü haberleri gelse de¹²⁸¹ bu çeteler hakkında elle tutulur bilgi edinilememişti. Yine daha önce dağa kaldırılan Seydiköy civarındaki Oğlananası Çiftliği'nin sahibi Baron Von Hemstra'ya bir Rum şakisi tehdit mektubu göndererek ondan para istedi. Bu doğrultuda söz konusu ülkenin sefaretî tarafından vatandaşlarının korunması talep

---

¹²⁷⁸ “Resmî: Makam-ı Vilayetten”, **Ahenk**, 3 Teşrinisani 1325/16 Ekim 1909, s.3; “Vilayetten”, **Köylü**, 2 Teşrinisani 1325/15 Kasım 1909, s.3; **BOA**, DH.MUİ., 33-2/16 (Aydın Valisi Mahmutd Muhtar Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 31 Teşrinievvel 1325/13 Kasım 1909 tarihli telgraf.)

¹²⁷⁹ **BOA**, DH.HMŞ., 26/13 (Dâhiliye Nezaretinden Hukuk Müşavirliğine gönderilen 3 Şubat 1325/16 Şubat 1910 tarihli yazı.)

¹²⁸⁰ “Aydın Valisinin Men-i Şekavet Hakkındaki Tedabiri”, **Köylü**, 19 Eylül 1326/2 Ekim 1910, s.2; “Aydın Valisinin Men-i Şekavet Hakkındaki Tedabiri”, **Ahenk**, 19 Eylül 1326/2 Ekim 1910, s.3; **İttihad**, 19 Eylül 1326/2 Ekim 1910, s.3.

¹²⁸¹ Vilayetin farklı yerlerinde Rum/Yunan çetelerinin görüldüğü veya kurulduğuna dair bkz: **BOA**, DH.MUİ., 2-5/19 (Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 24 Kanunusani 1325/6 Şubat 1910 tarihli tezkire.); **BOA**, DH.MUİ., 119/28 (Saruhan Sancağı Jandarma Kumandanlığından Aydın Valiliğine gönderilen 5 Temmuz 1326/18 Temmuz 1910 tarihli yazı.); **Köylü**, 17 Mart 1326/ 30 Mart 1910, s.2.

edilmişse de Hemstra herhangi bir eşkıya saldırısına uğramadı.¹²⁸² Ayrıca Rum çetelerin eşkıyalık yaptığına dair yalan ihbarda bulunanlar da vardı.¹²⁸³

Batı Anadolu'da Rum çetelerinin faaliyetleri azalmakla birlikte adalarda hâlâ faaliyet gösteren çeteler vardı. Örneğin kasım ayı başında İpsara Adası'nın Yunan eşkıyalar tarafından basıldığıının haber alınması üzerine adaya bir gambot ile 50 asker ve 10 jandarma sevk edildi. Adada yapılan arama neticesinde Karabacak Kiryako çetesine mensup sekiz şaki yakalandı fakat çete reisi ele geçirilemedi. Ayrıca bir şakinin de denize düşerek boğulduğu düşünülmekteydi.¹²⁸⁴ Karabacak Kiryako çetesi, daha önce Çeşme'nin Köste köyü muhtarının evini basarak 570 lira parasını almıştı. Çete ayrıca Alaçatı'da Consavram(?) Efendi adında bir tüccardan 250 lira gasp etmişti. Bundan sonra çetenin geri kalanını yakalamak mümkün olmadı.¹²⁸⁵

1911 yılının ilk aylarında Batı Anadolu sahillerine yakın adalar ve çevresinde birtakım korsanlık ve eşkıyalık olayı yaşandıysa da bu olayların failleri yakalanamadı.¹²⁸⁶ Ayrıca vilayetin çeşitli yerlerinde Rum/Yunan eşkıyası görüldüğüne dair ihbarlar yapılmaya devam etmekle birlikte bunlardan da bir sonuç çıkmadı.¹²⁸⁷

Batı Anadolu'da Rum çetelerinin gerçekleştirdiği eşkıyalık olaylarında ve özellikle de adalardan gelen Rumların faili olduğu olaylarda, Yunanistan'ın destek ve

---

¹²⁸² Bu hususta yapılan yazışmalar için bkz: **BOA**, DH.H., 13/44 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 10 Kanunusani 1327/23 Ocak 1911 tarihli telgrafın sureti.); **BOA**, DH.H., 13/44 (Aydın Valisi tarafından 11 Kânunusani 1327/24 Ocak 1912) tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen yazı.); **BOA**, DH.H., 13/44 (Hariciye Nazırı adına müsteşar tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 23 Teşrinisani 1326/8 Aralık 1910 tarihli yazı.); **BOA**, DH.H., 13/44 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 25 Teşrinisani 1326/8 Aralık 1910 tarihli yazı.)

¹²⁸³ Örneğin Kula, Alaşehir ve Salihli Kaymakamlıkları Valiliğe bir telgraf çekerek Kalaycıoğlu Manol ve kardeşi Lambi ile dört Yunanlının bir eşkıya çetesi kurarak Bardakçıoğlu İstavri'nin 13 yaşındaki çocuğunu kaçırıp bir değirmende sakladıkları haber verilmişti. Bunun üzerine hem Alaşehir'den hem de Salihli'den müfrezeler gönderildi. Fakat yapılan araştırma sonrasında çocuğun kaçırılmadığı ve kendi isteğiyle değirmende çalışmaya başladığı anlaşıldı. Neticede çocuğunu bu isteğinden vazgeçiremeyen İstavri'nin kaymakama yanlış bilgi vererek yanılttığı öğrenilmişti. Bkz: "*Yunan Şakileri: İstavri Ne Olacak?*", 19 Ağustos 1326/1 Eylül 1910, s. 2.

¹²⁸⁴ "*Sakız Muhabirimizden*", **İttihad**, 3 Teşrinisani 1326- 16 Kasım 1910, s.3.

¹²⁸⁵ Söz konusu çetenin faaliyetlerine ve yakalanmasına dair bkz: "*Nahiye Merkezinde Eşkıyalık*", **Köylü**, 1 Teşrinievvel 1325/ 14 Ekim 1909, s.2; "*Çeşme'de Yunan Şakileri*", **Köylü**, 28 Ağustos, 1326/10 Eylül 1910, s.2; "*Yunan Eşkıyası*", **İttihad**, 22 Teşrinievvel 1326/4 Kasım 1910, s.2-3; **İttihad**, 25 Teşrinievvel 1326/ 8 Kasım 1910, s.2.

¹²⁸⁶ Söz konusu olaylar için bkz: "*Yunan Eşkıyası*", **İttihad**, 23 Kanunusani 1326/5 Şubat 1911, s.2.; "*Korsanlık*", **İttihad**, 24 Kanunusani 1324/6 Şubat 1911, s.2; **Ahenk**, 23 Kanunusani 1326/5 Şubat 1911, s.2.

¹²⁸⁷ Örnek olarak bkz: "*Yunan Eşkıyası Olmalı*", **Ahenk**, 14 Nisan 1327/27 Nisan 1911, s.3.

teşvikçi olarak rol oynadığı anlaşılmaktaydı. Buna karşın Rum çetelerin yaptığı eşkıyalık faaliyetlerin çoğunda herhangi bir siyasî gaye güdülmendiğinden bunların “adi eşkıyalık” olayları kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Nasıl ki Müslümanlar tarafından kurulan çetelerin öncelikli hedef kitlesi yine Müslümanlar ise Rum çetelerin önemli bir kısmı da gerçekleştirdikleri olaylarda doğrudan Rumları/Hıristiyanları hedef almaktaydı. Bunun birkaç temel sebebi olduğu düşünülmektedir. Öncelikle Batı Anadolu’daki Rum çiftlik sahibi, tüccar ve esnaf gibi zenginlerin çokluğu, yani potansiyel olarak gasp edilecek ve fidye alınacak kişi sayısının fazla olmasıdır. İkincisi, bir Rum çetesinin Müslümanların zenginlerinden birini dağa kaldırması veya Müslüman bir köyü basması durumunda Müslümanlardan oluşan çetelerin hışmına uğrama ihtimalidir. Sonuncusu ise Rum çetelere yardım ve yataklık edenlerin yine Rum köylüler olmasıdır. Bütün bu sebepler doğrultusunda Rum çetelerinin gerçekleştirdiği eşkıyalık olaylarının çoğunda yine Rumlar ya da diğer gayrimüslimler hedef alınmıştır. Bu olaylara örnek verilecek olursa, 28 Haziran akşamı yedi kişilik bir çete, Söke’nin Akköy köyüne gelerek köyün ileri gelenlerinden Espiro oğlu Kiryako’yu dağa kaldırdı. Dağa kaldırdıkları Kiryako’dan 3.000 lira fidye talep eden çetenin üyelerinden ikisinin Osmanlı, beşinin ise Yunan vatandaşı Rumlar olduğu anlaşıldı. Eşkıyaların yakalanması için jandarma ve asker sevk edildi.¹²⁸⁸ Bu olaydan bir müddet sonra çete, elindeki esiri 2.000 lira fidye mukabilinde serbest bırakırken çete liderinin Yunanlı Hristo olduğu tespit edildi.¹²⁸⁹

1911 Ağustosunda ise Manisa’nın Papaslıköyü’nden Milaslı Yorgaki’nin oğlu Todori’yi dört eşkıya dağa kaldırarak 600 lira fidye talep etti. Yapılan şiddetli takip üzerine çete, Todori’yi serbest bırakmak zorunda kaldı.¹²⁹⁰ Bir müddet sonra

¹²⁸⁸ Söz konusu dağa kaldırma hadisesinin ayrıntıları için bkz: **BOA**, DH.H., 61/39 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine çekilen 15 Haziran 1328/28 Haziran 1912 tarihli telgraf.); **BOA**, DH.H., 61/39 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine çekilen 22 Haziran 1328/5 Temmuz 1912 tarihli telgraf.); “Söke’de Kaçakçılar”, **İttihad**, 17 Haziran 1327/30 Haziran 1911, s.2; Ayrıca bkz: “Söke’de Yunan Eşkıyası”, **İttihad**, 19 Haziran 1327/2 Temmuz 1911, s.3; “Söke’de Yunan Eşkıyası”**Ahenk**, 17 Haziran 1327/ 30 Haziran 1911, s.2; “Afet Üstüne Afet”, **Ahenk**, 17 Haziran 1327/ 30 Haziran 1911, s.2; “Söke’de Yunan Eşkıyası”, **Ahenk**, 19 Haziran 1327/ 2 Temmuz 1911, s.2.

¹²⁸⁹ **Ahenk**, 22 Haziran 1327/ 5 Temmuz 1911, s.3; Ayrıca bkz: “Söke’de Yunan Eşkıyası”, **İttihad**, 21 Haziran 1327/4 Temmuz 1911, s.2; “Söke’de Yunan Eşkıyası”, **İttihad**, 22 Haziran 1327/5 Temmuz 1911, s.3.

¹²⁹⁰ “Papaslı’dan Kaldırılan Adam”, **İttihad**, 11 Ağustos 1327/24 Ağustos 1911, s.3; **Ahenk**, 11 Ağustos 1324/24 Ağustos 1911, s.2.

çeteden Nikola isimindeki şaki yakalandı.¹²⁹¹ Yine Buca köyünden olup hüviyetleri tespit edilemeyen 8-10 kişilik bir *Hıristiyan çetesi*, Kokluca köyünden bir Rum'un kızını dağa kaldırdı.¹²⁹²

Elbette Rum/Hıristiyan çetelerinin Müslümanlara da saldırdığı, Müslüman köylerini basıp adam kaldırdığı olaylar da meydana gelmekteydi. Örneğin 9 Aralık 1911 tarihinde Manisa'ya bir buçuk saat mesafede olan İbrahim Efendi'nin çiftliğine gelen asker kıyafetli bir eşkıya çetesi, 20 yaşlarındaki Nazif Efendi'yi, o civarda asker muayenesiyle görevli bulunan Yüzbaşı Ahmet Bey'in istediğini söyleyip alıp götürdü. Bunun üzerine İbrahim Efendi yaptığı araştırma sonucunda oğlunun fideye amacıyla dağa kaldırıldığını öğrenerek durumu jandarmaya haber verdi. Çocuğun babasından 500 lira talep eden çete reisinin Kaptan Aleko olduğu ve çetede iki Bulgar ile iki de Rum'un bulunduğu anlaşıldı.¹²⁹³ Çeteye yataklık yapanların tespit edilip sorgulanması neticesinde Nif'in Kızılca köyü yakınlarındaki bir mağarada saklandıklarının öğrenilmesi üzerine mağara kuşatıldıysa da çeteyi mağaradan çıkarmak mümkün olmadı. Bunun üzerine mağara ateşe verildi ve çeteden bir kişi öldürülürken diğerleri teslim olmak zorunda kaldı. Ancak bu arada eşkıyalar Nazif Efendi'yi öldürmüştü.¹²⁹⁴ Söz konusu çeteden Manisa Ceza Mahkemesinde yargılanıp idama mahkûm edilen Petro ve Aleko¹²⁹⁵ 1913 yılında asılarak idam edildi.¹²⁹⁶

1911 yılında ele geçirilen Rum şakiler, Kaptan Aleko çetesiyle de sınırlı değildi. 15 Ekim 1911'de Manisa'ya beş saat mesafede olan Karakılınçlı köyüne altı kişilik bir Rum çetesinin gelerek ahaliye sarkıntılık etmesi üzerine derhâl çevre köylerden de gelenler oldu ve çıkan çatışmada eşkıyalardan biri öldürülürken biri de

¹²⁹¹ **Ahenk**, 12 Ağustos 1324/25 Ağustos 1911, s.2.

¹²⁹² **Ahenk**, 28 Teşrinisani 1328/ 11 Aralık 1912, s.2.

¹²⁹³ “*Mühim Bir Çetenin Derdest ve Tenkili*”, **Ahenk**, 12 Kanunuevvel 1327/25 Aralık 1911, s.3; “*Aleko Çetesi'nin Mahvı: Müsademe Tafsilatı*”, **Anadolu**, 13 Kânunuevvel 1325/26 Aralık 1911, s.3.

¹²⁹⁴ “*Aleko Çetesi'nin Mahvı: Müsademe Tafsilatı*”, **Anadolu**, 13 Kânunuevvel 1325/26 Aralık 1911, s.3; “*Resmi: Makam-ı Vilayetten*”, **Ahenk**, 12 Kânunuevvel 1327/25 Aralık 1911, s.3; “*Dağa Kaldırma*”, **Anadolu**, 1 Kanun-ı Evvel 1327/14 Aralık 1911, s.3; “*Resmi*”, **Anadolu**, 12 Kânunuevvel 1325/25 Aralık 1911, s.3; **Ahenk**, 13 Kanunuevvel 1327/26 Aralık 1911, s.2.

¹²⁹⁵ **Ahenk**, 15 Mayıs 1329/ 28 Mayıs 1913, s.2.

¹²⁹⁶ “*Salben İdam*”, **Ahenk**, 4 Haziran 1329/ 17 Haziran 1913, s.3.

yaralandı.¹²⁹⁷ Öldürülen şakinin Yunanistan vatandaşı olduğu ve üzerinde bu ülkenin pasaportunu taşıdığı anlaşıldı. Ayrıca çete reisinin de Giritli Yani isminde bir şaki olduğu bilgisine ulaşıldı.¹²⁹⁸ Kasım ayında ise aslen Yunan asıllı olup daha önce Aydın vilayetinde birçok vukuat işleyen meşhur Karabacak çetesinin 10 arkadaşıyla birlikte sahil kasabalarına saldıracağına haber alınması üzerine,¹²⁹⁹ sevk edilen takip müfrezeleri çeteden yedi kişiyi yakalamayı başardıysa da diğerleri kaçtı.¹³⁰⁰

Batı Anadolu'da Rum çetelerinin faaliyetleri 1912 yılında da eksik olmadı. Bölgede faaliyet gösteren en meşhur çete olan Karabacak çetesi yakalanamazken¹³⁰¹ bir diğer meşhur çete olan Anderya çetesi de faaliyetlerine devam etti.¹³⁰² Bunun yanı sıra bazı yeni Rum çeteleri de türedi. Bunlardan biri olan Bayındırlı Panayot'un kurduğu altı kişilik çete, İzmirli tüccarlardan Kaytan oğlu Kostaniti'yi Nif'in Kızılçabala köyünden İzmir'e gelirken dağa kaldırdı.¹³⁰³ Rum çeteleri tarafından dağa kaldırılan bir diğer kişi ise Söke'ye bağlı Yoran köyünün ileri gelenlerinden İstimat(?) Efendi'ydi. Bu olayı gerçekleştiren çetenin Sisam Adası'ndan geldiği ve tahminen 20 kişiden oluştuğu bilgisine ulaşıldıysa da çete yakalanamadı.¹³⁰⁴

Rum veya Yunan çetelerinin yaptığı saldırılar bazen öyle abartılı şayialara yol açıyordu ki bu şayialar Müslüman ahaliyi galeyana getirmeye yetiyordu. Örneğin 1912 yılının Aralık ayında Seydiköy'e bağlı Rum Gümüldür köyünü 100 kadar Yunan eşkıyanın bastığı ve oraya yakın bir Müslüman köyünü baştanbaşa yakarak ahaliyi katlettiği söylentilerinin çıkması insanları heyecana sevk etmişti.¹³⁰⁵ Bu söylenti üzerine söz konusu köylere yeterli miktarda jandarma gönderildi ve buralarda gerekli inceleme yapıldı. Yapılan inceleme sonucunda bu söylentilerin

¹²⁹⁷ **BOA**, DH.EUM.EMN.,86/39 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 5 Teşrinievvel 1327/18 Ekim 1911 tarihli telgraf.) ; “Eşkıya Müsademesi”, **Ahenk**, 4 Teşrinievvel 1327/17 Ekim 1911, s.2.; “Altı Şaki”, **İttihad**, 4 Teşrinievvel 1327/17 Ekim 1911, s.3.

¹²⁹⁸ **BOA**, DH.EUM.EMN., 86/39 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 5 Teşrinievvel 1327/18 Ekim 1911 tarihli telgraf.); “Altı Şaki Meselesi”, **İttihad**, 6 Teşrinievvel 1327/19 Ekim 1911, s.3.

¹²⁹⁹ “Meşhur Yunanlı Kara Bacak”, **Ahenk**, 14 Teşrinisani 1327/ 27 Kasım 1911, s.2.

¹³⁰⁰ “Kara Bacak Çetesi”, **Ahenk**, 17 Teşrinisani 1327/ 30 Kasım 1911, s.3.

¹³⁰¹ **BOA**, DH.H.,40/8 (Aydın Vilayetinden Dahiliye Nezaretine çekilen 9 Haziran 1328/22 Haziran 1912 tarihli telgraf.; Dâhiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 13 Haziran 1328/26 Haziran 1912 tarihli yazı.)

¹³⁰² **BOA**, DH.İD., 71/3 (Aydın Valisi Mehmed Celal Bey tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 26 Mart 1328/8 Nisan 1912 tarihli yazı.)

¹³⁰³ **Ahenk**, 26 Eylül 1328/ 9 Ekim 1912, s.2.

¹³⁰⁴ **Ahenk**, 28 Teşrinisani 1328/ 11 Aralık 1912, s.2.

¹³⁰⁵ “Sisam Eşkıyası”, **Ahenk**, 13 Kânunuevvel 1328/ 26 Aralık 1912, s.2.

abartıldığı, gerçekte 10 kişilik bir Rum çetesinin jandarma karakoluna saldırdığı ve söz konusu eşkıyalardan sekizinin Müslüman köylüler ikisinin de jandarmalar tarafından yakalandığı anlaşıldı.¹³⁰⁶

I.3.2. Balkan Savaşları'ndan Birinci Dünya Savaşı'na Batı Anadolu'da Rum Çetelerinin Faaliyetleri

Osmanlı Devleti, bir yandan kendi topraklarında asayişini sağlamaya çalışırken diğer yandan da dış politikada önemli sorunlarla boğuşmak zorunda kalmıştı. Nitekim Osmanlı'nın Trablusgarp topraklarına göz diken İtalya, 28 Eylül'de Osmanlı Devleti'ne bir ültimatom vererek Trablusgarp'ı işgal etme kararı aldığını belirtti¹³⁰⁷ ve ültimatomun cevabını dahi beklemeden Trablusgarp'a saldırdı.¹³⁰⁸ Trablusgarp'ı istediği kadar kolay işgal edemeyeceğini anlayan İtalya, Osmanlı Devleti'nin mukavemetini kırmak için önce 18 Nisan 1912'de Çanakkale Boğazı'na başarısız bir saldırı düzenledi.¹³⁰⁹ Buradan geri çekildikten sonra Doğu Akdeniz'de Oniki Ada'ya¹³¹⁰ saldırma planına girişti¹³¹¹ Rodos'un dışında kalan diğer adalarda tam anlamıyla bir Türk yerleşimi söz konusu değildi. Rodos'ta dahi diğer adalarda olduğu gibi yerleşimcilerin çoğu Rum'du. Demografik tablonun bu hâlde olması, İtalya'nın işini daha da kolaylaştırmaktaydı. İtalya, yerli Rumları örgütleyerek Türklere karşı kışkırtmış, hatta silahlandırmıştı. Söz konusu adalarda bulunan Rumlar ise özgür kalacaklarını, dilerlerse Yunanistan ile birleşeceklerini düşünmekteydi.¹³¹² Nihayetinde 18 Ekim 1918'de Osmanlı Devleti'yle İtalya

¹³⁰⁶ "Tutulan Şakiler", **Ahenk**, 14 Kânunuevvel 1328/ 27 Aralık 1912, s.2.

¹³⁰⁷ Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Timaş Yay., İstanbul, 2013, s.621.

¹³⁰⁸ Karal, **a.g.e.**, s.267-270.

¹³⁰⁹ Armaoğlu, **a.g.e.**, S.622.

¹³¹⁰ Rodos dışında bu adalar: Patmos, lipsos, Leros Kilimni (kalimnos), İstanköy (Kos), Astropalya (Stampalia), İncirli (Nisyros), İlyaki (Aleki, Piskopi, Tilos), Sömbeki/Sümbeği (Symi), Herke (Harke), Kerpe (Karpathos), Kaşot (Kasos)

¹³¹¹ Mustafa Bostancı, **Türk Basımına Göre Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Adalar Meselesi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Yayımlanmamış, Ankara 2005, s..21,22.

¹³¹² Hale Şıvgın, **Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri**, TTK Yay., Ankara, 1989, s.111.

arasında imzalanan Uşi Antlaşması'yla Oniki Ada'nın boşaltılması kararlaştırıldıysa da¹³¹³ söz konusu adalar bundan sonra da İtalya'nın işgali altında kaldı.

Osmanlı Devleti, İtalya ile savaş hâlindeyken bu defa Balkan Savaşı patlak verdi. Osmanlı Devleti için stratejik öneme sahip Balkan topraklarında, özellikle 19. yüzyılda meydana gelen isyanlar ve ayaklanmalar devletin günden güne zayıflamasına ve sonunda parçalanmasına kadar giden bir süreci başlattı. Özellikle 1829 yılında bağımsızlığını kazanan Yunanistan, Megali İdea¹³¹⁴ siyaseti sonucu topraklarını sürekli olarak Osmanlı Devleti aleyhine genişletti. Yunanistan'ın da içinde bulunduğu Balkan İttifakı'nın 8 Ekim 1912 tarihinde Osmanlı Devleti'ne açtığı savaş, bu devlet için yeni toprakların kazanılmasını da sağladı. Söz konusu tarihte Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ'a karşı savaşmak zorunda kalan Osmanlı Devleti, bu savaş sonrasında Balkanlar'daki topraklarının çoğunu kaybederken Arnavutluk da bağımsızlığını ilan etti.¹³¹⁵ Trablusgarp Savaşı sırasında Menteşe Adaları olarak da bilinen Oniki Ada'yı İtalyanlara kaptıran Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları'nda ise Kuzey Ege Adaları ya da "Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti" adıyla bilinen adalar grubunu da işgal neticesinde Yunanistan'a terk etmek zorunda kaldı.¹³¹⁶ Zira Osmanlı'nın deniz gücünden yoksun oluşu, bu adaların savunulması için gerekli tedbirlerin alınmasını engellediği gibi, işgal sırasında herhangi bir girişimde bulunulmasının da önüne geçti.¹³¹⁷ 21 Ekim 1912'de Mondros Limanı'ndan/Limni'den başlayarak Taşoz, Bozcaada, Bozbaba (Evstratios),

---

¹³¹³ Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s.625.

¹³¹⁴ Megali İdea; Yunanca "Büyük Fikir", "Büyük Ülkü" anlamına gelmektedir. Megali İdea, resmi olarak 14 Ocak 1844'te Yunanistan Başbakanı İoannisKolettis'in Yunan meclisinde yaptığı bir konuşma sırasında dile getirilmiştir. Böylece Yunanlıların emperyalist politikalarının amacı olan Megali İdea,19. yüzyılın ortalarından itibaren bir hayal ya da söylem olmaktan çıkarılarak genç Yunan Krallığı'nı hayata bağlayan siyaset ve ideoloji hâline almıştır. Bkz: Melek Fırat, "*Yunanistan'ın Dış Politikası ve Megali İdea*",**Türk Dış Politikası**, C. I, Edt. Baskın Oran, 12. Baskı, İstanbul, 2006, s.180; Hayrettin Pınar, "*Osmanlı-Yunan Krizi ve 1869 Paris Konferansı*", **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 16, Bahar 2012, s.133.

¹³¹⁵ Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s.658; Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi -1911 Başından Balkan Savaşı'na Kadar-**,C.II, Kısım.I, TTK Yay., Ankara,1991, s.s.254-271.

¹³¹⁶ Bostancı, **a.g.t.**, s. 40.

¹³¹⁷ Şerafettin Turan, **Geçmişten Günümüze Ege Adaları Sorunu Boyutar, Taraflar, Türk Yunan İlişkileri**, ATASE yay., 13. Askeri Tarih Semineri, 1986, s.47.

Semadirek, İpsara ve 17 Kasım'da Ahikerya (İkerya) adaları Yunan işgaline uğradı.¹³¹⁸

Çalışma konumuz açısından gerek Trablusgarp ve gerekse Balkan Savaşları'nı önemli kılan husus, söz konusu savaşlarla İtalya ve Yunanistan tarafından işgal edilen adaların bundan sonra ve özellikle de Birinci Dünya Savaşı yıllarında Rum/Yunan çeteleri için birer üs hâline gelecek olmasıydı. Söz konusu adalarda üs kuran ve Yunanistan'dan her türlü yardım aldığı görülen Rum çeteleri, birçok kez Osmanlı sahillerine saldırıyordu.

Balkan Savaşları'nın Batı Anadolu'da faaliyet gösteren Rum eşkıya çetelerinin faaliyetleri açısından önemli bir kırılma noktası olduğu düşünülmektedir. Zira daha önce Rum çeteleri, yaptıkları eşkıyalıklarda büyük ölçüde yine Rumları veya diğer ülke vatandaşlarını hedef alırken bu savaşlardan sonra gerçekleştirilen olayların neredeyse tamamında Müslümanlar hedef alınmıştı. Yani Rum çetelerinin gerçekleştirdiği *adi eşkıyalık olayları* Yunanistan'ın çabaları sonucunda hızla *siyasî eşkıyalığa* doğru evrilecekti.¹³¹⁹ Nitekim henüz II. Balkan Savaşı sona ermeden Rum/Yunan çeteleri, Batı Anadolu'daki etkinliklerini artırmıştı ve bu çetelerin hedefinde Müslümanlar vardı. Örneğin Nisan 1913'te, Çeşme'de Kara Ali oğlu İsa ile kardeşi Hasan'ın ağılına giren Yunan eşkıyası, söz konusu şahsın 665 Osmanlı lirası ve 15 frangını gasp ettikten sonra kayıklara binerek firar etmişti.¹³²⁰ Mayıs ayında ise Subice'nin Kızılkaya köyünde dört Rum eşkıyası, Hasan isminde bir köylü ile erkek ve kız kardeşini katletti.¹³²¹ Rum çetelerinin gittikçe artan ve doğrudan Müslümanları hedef alan bu faaliyetleri İzmir gazeteleri tarafından da sert bir şekilde eleştirilmeye başlandı. Örneğin *Köylü* gazetesi, "bu Rum eşkıyalığı

¹³¹⁸Bostancı, **a.g.t.**, s.41;Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s.656; İşgallere dair ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Turan, **a.g.e.**, s.35-53.

¹³¹⁹ Bu hususta bkz: **BOA**, HR.SYS., 2101/1 (Kuşadası Kaymakamlığından Aydın Valiliğine gönderilen 1 Haziran 1330/14 Haziran 1914 tarihli telgrafın sureti.); **BOA**, DH.EUM., 3.ŞB, 1/10 (Dahiliye Nezaretinin 26 Temmuz 1330/8 Ağustos 1914 tarihli yazısı); **BOA**, BEO, 4299/322425 (Atina Sefaretinin 26 Haziran 1914 tarihli tahriratının sureti); **BOA**, BEO 4299/322425 (Atina Sefaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen 26 Haziran 1914 tarihli yazının sureti); **BOA**, BEO 4299/322425 (Atina Sefaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen 26 Haziran 1914 tarihli yazının sureti.)

¹³²⁰**Köylü**, 24 Mart 1329/6 Nisan 1913, s. 2.

¹³²¹ "Yine Rum Eşkıyası", *Köylü*, 23 Nisan 1329/6 Mayıs 1913, s.3.

gittikçe kabak tadı veriyor” diyerek bu işin sonunun nereye varacağını sormaktaydı.¹³²²

Rum çetelerinin faaliyetlerinde 1914 yılından itibaren âdeta patlama yaşandı. Osmanlı Devleti'nin Atina Sefareti, Haziran 1914'te Hariciye Nezaretine gönderdiği yazıda, Yunanistan'ın işgali altında olan adalarda ilk işaretle harekete hazır yüzlerce şahsın olduğunu ifade etmekteydi. Yunanistan'da hayatını çetecilikle kazanıp Girit, Epir ve Makedonya'da zaman zaman olaylar çıkaran söz konusu çetecilerin, Balkan Savaşı sonrasında Rumeli'nin kaybedilmesi üzerine adalara geldiği bilgisini vermektedir. Osmanlı Sefiri Galip Kemali Bey'in belirttiğine göre Yunanistan ile Osmanlı Devleti'nin arası düzelse dahi, söz konusu eşkıyaların Anadolu sahillerinde eşkıyalık yapmaya devam edecekleri şüphesizdi. Özellikle Yunanistan ile ilişkilerin tekrar bozulması veya büsbütün kesilmesi durumunda ise Anadolu sahillerinin birçok Yunan eşkıya çetesi tarafından saldırıya uğrayacağı muhakkaktı. Bu yüzden barış zamanında ufak vapurlarla Osmanlı sahillerinin korunması imkân dâhilinde ise de, savaş zamanında Yunan donanması kat'î bir darbe ile Adalar Denizi'nden uzaklaştırılmadıkça İzmir, Antalya, Mersin sahillerinin denizden korunması için şimdiden karadan gerekli tedbirlerin alınması gerekliydi.

Yunanistan'ın adalardaki çeteleri silahlandırdığı ve bu çetelerin Anadolu sahillerine saldıracağı hususunda Osmanlı Hariciye Nezaretini uyararak Atina Sefiri, tedbir olarak ise öncelikle bu çetelerin iç kısımlara geçmesini engellemeye çalışılmasını gerekli görürken saldırı olması hâlinde ise bu saldırıların halkı galeyana getirerek Rum köylerine saldırmalarına sebep olacağını Yunanistan Hükümetine bildirilmesi gerektiğini belirtmekteydi.¹³²³ Ayrıca Edirne Valisi de Dâhiliye Nezaretine, İzmir'e sevk edilmek üzere Selanik'te komita teşkilatı kurularak 400'den fazla komitacının hareket ettiği bilgisini verdi.¹³²⁴ Yanya Şehbenderliği ise İzmir sahillerine çıkmak üzere yaklaşık 70 kişilik iki eşkıya çetesinin Pire'den hareket ettiği istihbaratını Dâhiliye Nezaretine bildirdi.¹³²⁵

¹³²² “*Yine Rum Eşkiası*”, *Köylü*, 23 Nisan 1329/6 Mayıs 1913, s.3.

¹³²³ BOA, BEO 4299/322425 (Hariciye Nezaretinden Sadarete gönderilen 24 Haziran 1330/7 Temmuz 1914 tarihli yazı.)

¹³²⁴ BOA, DH.EUM., 3.ŞB, 1/10 (Dahiliye Nezaretinin 26 Temmuz 1330/8 Ağustos 1914 tarihli yazısı.)

¹³²⁵ BOA, DH.ŞFR., 41/260 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayeti ile Kale-i Sultaniye ve Menteşe Mutasarrıflıklarına çekilen 31 Mayıs 1330/13 Haziran 1914 tarihli telgraf.)

Rum/Yunan çetelerinin artan saldırıları ve Atina Sefaretinin uyarıları doğrultusunda 7 Temmuz 1914'te Sadarete bir yazı gönderen Hariciye Nezareti, Aydın vilayeti sahillerine saldırı düzenlemeyi planlayan Midilli'deki çetelere Yunanistan tarafından yüklü miktarda silah ve mühimmat gönderildiğini belirtti. Söz konusu yazıda, Yunanlıların takip etmekte olduğu gayeye bir an önce ulaşmak için, Anadolu'yu ikinci bir Makedonya'ya çevirmek istediği belirtilerek Yunanistan'ın daha önce Makedonya'da yaptığı gibi şimdi de Anadolu sahillerinin bazı mahallerine eşkıya çeteleri sevk etmeye devam ederek bunun için de Sakız ve Midilli adalarını hareket üssü yaptığı ifade ediliyordu.

Hariciye Nezaretine göre Yunanistan'ın öncelikli amacı Batı Anadolu'ya sevk ettiği çetelerle kargaşa çıkarmak ve bu şekilde Düvel-i Muazzama'nın dikkatini çekmekti. Bu bakımdan bir an önce yapılması gereken gerek denizden gerekse karadan Yunan çetelerinin ortadan kaldırılması için saldırıya uğrayan sahillere yeterli miktarda asker ve jandarma ile gambotlar sevk edilmesiydi. Yine aynı yazıda durumun vahameti göz önünde bulundurularak bu hususta devletçe acil bir karar alınıp gerekli yerlere emir verilmesi talep edildi.¹³²⁶ Sadaret, 16 Temmuz'da Hariciye Nezaretinin söz konusu yazısını Harbiye, Dâhiliye ve Bahriye Nezaretlerine ileterek gereğinin yapılmasını istedi.¹³²⁷ Bunun üzerine Bahriye Nazır Vekili Enver Paşa tarafından Aydın vilayeti sahillerinin korunması için gerekli yerlere emir verildi.¹³²⁸

Osmanlı Hükümeti, Batı Anadolu sahillerinin Rum/Yunan çetelerine karşı korunması için birtakım tedbirler olsa da 1914 yılının yaz ayları boyunca sahil kasaba ve köylerine söz konusu çeteler tarafından birçok saldırı gerçekleştirildi. Bu saldırılarda doğrudan Müslüman ahaliyi hedef alan çeteler, öldürme, gasp ve yağma gibi birçok vukuat işledi.¹³²⁹ Bu saldırıları gerçekleştiren eşkıyaların bazıları

---

¹³²⁶ **BOA**, BEO 4299/322425 (Hariciye Nezaretinden Sadarete gönderilen 24 Haziran 1330/7 Temmuz 1914 tarihli yazı.)

¹³²⁷ **BOA**, BEO 4299/322425 (Sadareten Harbiye, Dâhiliye, Bahriye Nezaretlerine gönderilen 3 Temmuz 1330/16 Temmuz 1914 tarihli yazı.)

¹³²⁸ **BOA**, BEO, 4299/322425 (Bahriye Nazır Vekili Enver Paşa tarafından Sadarete gönderilen 6 Temmuz 1330/19 Temmuz 1914 tarihli yazı.)

¹³²⁹ 1914 yılının yaz aylarında Rum çetelerinin Batı Anadolu sahillerine yaptığı saldırılara dair ayrıntılı bilgi için bkz: Rum ve Yunan eşkıyalarının gerçekleştirdiği eşkıyalık olayları için bkz: **BOA**, DH.ŞFR.,42/186 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 21 Haziran 1330/4 Temmuz 1914 tarihli şifre.); "*Urla Cihetlerinde Türediler*", **Ahenk**, 3 Haziran 1330/16 Haziran 1914, s.2.; "*60 Kişilik Çete*", **Ahenk**, 4 Haziran 1330/17 Haziran 1914, s.2.; "*Müsademe*", **Ahenk**, 6 Haziran 1330/19 Haziran 1914, s.2.; "*Rum Eşkiası*", **Ahenk**, 10 Haziran 1330/23 Haziran 1914, s.2.; "*Rum Eşkiası*",

yakalanmışsa da önemli bir kısmı Yunan işgali altındaki adalara kaçmayı başardı.¹³³⁰ Birinci Dünya Savaşı ile birlikte bu defa İtilaf Devletleri'nin de desteğini alan Rum çeteleri, eşkıyalık olaylarının sıklığını ve dozunu daha da arttıracaktı.

Ahenk, 11 Haziran 1330/24 Haziran 1914, s.2; “*Rum Çetesi*”, **Ahenk**, 16 Haziran 1330/29 Haziran 1914, s.2.; “*Rum Eşkıyası*”, **Ahenk**, 19 Haziran 1330/2 Temmuz 1914, s.2.; “*Rum Eşkıyası*”, **Ahenk**, 20 Haziran 1330/3 Temmuz 1914, s.2; “*Yunan Eşkıyasının Tecavüzleri*”, **Ahenk**, 22 Haziran 1330/5 Temmuz 1914, s.2; “*Rum Eşkıyası*”, **Ahenk**, 26 Eylül 1330/10 Ekim 1914, s. 4; “*Rum Eşkıyası*”, **Ahenk**, 6 Teşrinievvel 1330/19 Ekim 1914, s. 4; “*Rum Eşkıyası*”, **Ahenk**, 19 Haziran 1330/2 Temmuz 1914, s.2.; “*Rum Eşkıyası*”, **Ahenk**, 20 Haziran 1330/3 Temmuz 1914, s.2.

¹³³⁰ bBkz: **BOA**, HR.SYS., 2101/1 (Hariciye Nezaretinden Atina Sefaretine gönderilen 27 Eylül 1330/10 Ekim 1914 tarihli yazı.); **BOA**, HR.SYS., 2101/1 (Sadaretten Hariciye Nezaretine gönderilen 23 Eylül 1330/6 Ekim 1914 tarihli yazı.) “*Müsademe*”, **Ahenk**, 6 Haziran 1330/19 Haziran 1914, s.2; “*Rum Eşkıyası*”, **Ahenk**, 10 Haziran 1330/23 Haziran 1914, s.2; “*Rum Eşkıyası*”, **Ahenk**, 11 Haziran 1330/24 Haziran 1914, s.2; “*Rum Çetesi*”, **Ahenk**, 16 Haziran 1330/29 Haziran 1914, s.2; “*Yunan Eşkıyasının Tecavüzleri*”, **Ahenk**, 22 Haziran 1330/5 Temmuz 1914, s.2; “*Yunan Eşkıyası*”, **Ahenk**, 25 Ağustos 1330/7 Eylül 1914, s.2; “*Rum Eşkıyası*”, **Ahenk**, 26 Eylül 1330/10 Ekim 1914, s. 4; “*Rum Eşkıyası*”, **Ahenk**, 6 Teşrinievvel 1330/19 Ekim 1914, s. 4.

II. BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDAN MONDROS MÜTAREKESİ'NE BATI ANADOLU'DA EŞKIYALIK

Cihan Harbi ve Harb-i Umumî olarak da adlandırılan Birinci Dünya Savaşı, bir Avrupa savaşı olarak başlasa da tüm dünyaya yayılarak insanlık tarihinde en fazla can ve mal kaybına sebep olan savaşlardan biridir. 1914'den 1918'e dünyanın hemen hemen her yerinde ama ağırlıklı olarak Avrupa topraklarında meydana gelen mücadeleler, yeni bir dünya düzeninin kurulmasına yol açtı.¹³³¹ Ayrıca bu savaş, çatışmaların yayıldığı coğrafyanın genişliği, savaşa katılan devletlerin sayısının çokluğu, harp teknolojisindeki yenilikler, cephede ölen, yaralanan ve sakat kalan milyonlarca askerin yanı sıra devletlerin sosyal ve iktisadî bünyesinde meydana getirdiği tahribatlar bakımından da önceki savaşlara kıyasla çok daha yıkıcı sonuçlar doğurdu.

Milletlerin her kesimini etkileyen 20. yüzyılın ilk topyekûn “savaş canavarı” olan Birinci Dünya Savaşı,¹³³² aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin de “topyekûn seferberlikle” girdiği ilk savaşı. Bu bakımdan savaşın siyasî, sosyal ve ekonomik alanlarda yıkıcı etkisini hissettirmesi kaçınılmazdı. Zira Birinci Dünya Savaşı, toplumsal yaşamın her alanına etki ederken, kırsalda yaşayan insanların can, mal ve namus güvenliğini tehdit eden başlıca faktör olan eşkıyalık olaylarına da nicelik ve nitelik açısından tesir etti. Savaş yıllarında Batı Anadolu'da yaşanan eşkıyalık olaylarına geçmeden önce Osmanlı Devleti'nin savaşa girişi hakkında genel bilgi vermenin yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Birinci Dünya Savaşı, 1914'te, Temmuz ayının sonunda başlamakla birlikte savaşın ayak sesleri daha 19. yüzyılın başlarından itibaren duyulmaya başlandı. Zira dünya düzenini tamamen değiştiren Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi'nin sebep olduğu gelişmeler, Avrupa'daki güç dengelerini kökten değiştirdi. Bir yandan Fransız Devrimi'yle birlikte ortaya çıkan milliyetçilik akımı, Almanya ve İtalya gibi kuvvetler dengesini tamamen sarsacak devletlerin kurulmasına zemin hazırlarken,

¹³³¹ Burak Gülboy, **Birinci Dünya Savaşı Tarihi**, Altın Kitaplar Yay., İstanbul, 2004, s.9.

¹³³² Eric Hobsbawm, **Kısa 20. Yüzyıl, 1914-1991, Aşırılikler Çağı**, Çev.: Yavuz Alogan, Sarmal Yay., İstanbul, 1996, s.60.

diğer yandan Sanayi Devrimi'nin ardından hız kazanan pazar ve hammadde kaynağı arayışı, Avrupa'nın büyük devletleri arasındaki rekabeti giderek artırdı. Özellikle Prusya'nın 1871'de Fransa'ya karşı kazandığı savaş, Birinci Dünya Savaşı'na dek sürecek bir düşmanlığın tohumlarını ekti. Ayrıca İngiltere ve Rusya, Almanya'nın önlenemez yükselişinden rahatsızdı. Avrupalı büyük güçlerin rekabeti, silahlanma yarışını da beraberinde getirdi. Daha önce devletlerarasında çeşitli ittifaklar kurulmuş olsa bile bu kez Avrupalı büyük güçler, ortak çıkarların yön verdiği Üçlü İtilaf ve Üçlü İttifak olarak adlandırılan keskin uçlarda bir kutuplaşmaya gitti.¹³³³ Almanya, Avusturya-Macaristan ve (başlangıçta) İtalya'dan oluşan Üçlü İttifak Devletleri ile Fransa, İngiltere ve Rusya'dan oluşan Üçlü İtilaf Devletleri'nin büyük bir savaşa girmesi için sadece bir kıvılcıma ihtiyaç duyuluyordu. Nihayetinde Avusturya-Macaristan Veliahdı Arşidük Ferdinand'ın 28 Haziran 1914 günü, Saraybosna'da genç bir Sırp tarafından katledilmesiyle Avrupa topyekûn bir savaşın içine sürüklendi. Bu gelişmenin ardından 1 Ağustos'ta Almanya Rusya'ya, 5 Ağustos'ta ise Fransa'ya savaş ilan etti. Bunu yine 5 Ağustos'ta İngiltere'nin Almanya'ya savaş ilanı izledi ve böylece Birinci Dünya Savaşı başlamış oldu.¹³³⁴

Avrupa'da savaşın başladığı 1914 yılında Osmanlı Devleti, Trablusgarp ve Balkan Savaşlarından yenik çıkmış bulunuyordu. Özellikle Balkan Savaşları, Osmanlı açısından tam bir yıkımla sonuçlandı. Zira söz konusu savaşların sonunda devlet, topraklarının yüzde 32,7'sini nüfusunun ise yüzde 20'sini kaybetti. Ayrıca ordu her açıdan bu yenilginin izlerini taşımaktaydı.¹³³⁵ Bununla birlikte Kafkaslardan Basra Körfezi'ne, Irak'tan Kuzey Afrika'ya uzanan devlet, coğrafi olarak halen çok genişti.¹³³⁶

---

¹³³³ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, Alkım Yay., 2005, s. 19-37; Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih 1789-2001**, Der Yay., İstanbul, 2008, s.321-344.

¹³³⁴ Birinci Dünya Savaşı'nın çıkış sebepleri ve savaşın başlangıcı hakkında ayrıntılı bilgi için şu kaynaklara bakılabilir: Pierre Renouvin, **Birinci Dünya Savaşı (1914-1918)**, C. I, Çev.: Adnan Cemgil, Altın Kitaplar Yay., 1969; Basil Liddell Hart, **Birinci Dünya Savaşı Tarihi**, Çev: Kerim Bağrıaçık, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2014, s.1-64; A. Haluk Ülman, **Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş**, İmge Kitabevi Yay., Ankara 2002; Burak Gülboy, **Birinci Dünya Savaşı Tarihi**, Altın Kitaplar Yay., İstanbul, 2004, s.9-92; Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, Alkım Yayınevi, 2005, s. 19-37; Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih 1789-2001**, Der Yay., İstanbul, 2008, s.321-344.

¹³³⁵ Edward J. Ericson, **Size Ölmeyi Emrediyorum!: Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu**, Kitap Yay., İstanbul, 2003, s.37-38.

¹³³⁶ Hew Strachan, **Birinci Dünya Savaşı**, Çev. Ümit Hüsrev Yolsav, Say Yay., İstanbul, 2014, s.129.

Trablusgarp ve Balkan Savaşları'yla siyasî açıdan daha da yalnızlaşan ve bu yalnızlıktan kurtulmak isteyen Osmanlı Devleti, elde kalan topraklarını koruyabilmek amacıyla birtakım ittifak teşebbüslerinde bulundu. Daha Trablusgarp Savaşı'nın devam ettiği dönemde İngiltere ile bir ittifak yapmak istediyse de bundan bir sonuç alınamadı. Bundan sonra Rusya ve Fransa nezdinde yapılan ittifak teşebbüsleri de sonuçsuz kaldı.¹³³⁷ Bu durum Osmanlı Devleti'ni, 19. yüzyılın sonlarından itibaren ekonomik ve askerî ilişkilerini geliştirmiş olduğu Almanya'nın safına yönelterek İttifak Bloğu içinde yer bulmasına yol açtı.¹³³⁸ Osmanlı Devleti, 2 Ağustos 1914'te Almanya ile gizli bir ittifak anlaşması imzalayarak belirli koşulların oluşması durumunda savaşa girmeyi taahhüt etti¹³³⁹ ve aynı gün genel seferberlik ilan etti. Bunun ardından savaş başladığında Akdeniz'de İngiliz donanmasının takibine uğrayan Goben ve Breslau adlı iki Alman zırhlısı 11 Ağustos'ta Çanakkale'ye sığındı. Almanya'nın savaşa girilmesine dair ısrarı ve Enver Paşa'nın da buna onay vermesiyle söz konusu iki geminin de bulunduğu Osmanlı filosunun 29 Ekim 1914'te Rusya'nın Sivastopol ve Odesa Limanlarını bombalamasıyla savaşa İttifak Devletleri saflarında katılmış oldu. Bu olayın ardından 2 Kasım'da Rusya, 5 Kasım'da İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Osmanlı ise bu savaş ilanına 11 Kasım'da cevap verdi.¹³⁴⁰

Osmanlı Devleti, savaşa girmiş olmasına karşın eğitim açısından geri, sanayisi az gelişmiş, kaynaklar açısından fakir, malî anlamda dış borçla ayakta kalmaya çalışan bir ülke durumundaydı. Ayrıca yaklaşık 20 milyonluk kozmopolit nüfus yapısıyla, modern bir savaşı yürütmek için gerekli kaynaklar açısından her

---

¹³³⁷ Birinci Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti'nin çeşitli devletlerle müttefik olma teşebbüslerine dair ayrıntılı bilgi için bkz.: Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, C.II, Kısım IV, TTK Basımevi, Ankara 1991, s.504-558; Durdu Mehmet Burak, **Birinci Dünya Savaşı'nda Türk İngiliz İlişkileri (1914-1918)**, Babil Yay., Ankara 2004, s.45-55.

¹³³⁸ Stanford J. Shaw, **Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu, Savaşa Giriş**, Çev. Beyza Sümer Aydaş, T.T.K. Yay., Ankara, 2014, s.9.

¹³³⁹ Söz konusu anlaşmanın metni için bkz.: Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, C.II, Kısım IV, s.642-643.

¹³⁴⁰ Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na giriş süreci hakkında ayrıntılı bilgi için şu kaynaklara bakılabilir: Doğan Hacipoğlu, **29 Ekim 1914, Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na Girişi**, İstanbul, 2003; Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, C.II, Kısım IV, s.504.

anlamda Avrupa'nın çok gerisinde kalmıştı.¹³⁴¹ Üstelik bu savaş, Osmanlı açısından ilk topyekûn savaş tecrübesi olacaktı.

Birinci Dünya Savaşı, savaşa giren bütün devletlerin tüm kaynaklarını seferber etmeye zorlaması yüzünden topyekûn bir savaş olarak nitelendirilmektedir.¹³⁴² Bir yandan endüstriyelleşen savaş teknolojisi ve zorunlu askerlik sistemi, diğer yandan merkezileşen devlet yapılarına bağlı kitle ordularının ortaya çıkışı; topyekûn savaş olarak nitelenen savaşların üç önemli ayağını oluşturmaktadır. Tüm insanî gücün seferber edildiği bu savaşlarda, savaşın toplumsal boyutunun askerî boyutu ile iç içe geçmesi söz konusudur.¹³⁴³ Cephe için sürekli insan seferber etmenin yanı sıra, savaşın bitmez tükenmez ihtiyaçlarının karşılanması sürecinde “cephe” ile “cephe gerisi” arasındaki farkın belirsizleşmeye başlaması topyekûn savaşın en önemli özelliklerindedir.¹³⁴⁴ Bu açıdan savaşın bütün devletlerin ve toplumların bünyesinde yarattığı en önemli olay, daha önce savaşı görmeyen insanların da savaşın içine çekilmiş olmasıdır.¹³⁴⁵

Askerlik çağındakilerin askere alınması demek olan seferberlik tabirinin, Osmanlı için taşıdığı anlam topyekûn kavramıyla özdeş sayılmıştır. Askere çağırmanın yanı sıra kamuoyunda savaş için meşruiyet oluşturulması, düşmanın mutlak bir “öteki” olarak kabul ettirilmesi ve sivil toplumdan savaş için her türlü maddi-manevi destek toplanmasına karşılık gelen “seferberlik” kavramı, genel bir toplumsal süreci betimlemek için kullanılmaya başlanmıştı.¹³⁴⁶ Asker-sivil ayrımını ortadan kaldıran bu durum, Balkan Savaşları'nda kendini hissettirse de 2 Ağustos 1914'te seferberliğin ilan edilmesinden sonra tam anlamıyla belirginleşecekti¹³⁴⁷ Yani savaşa katılan milyonlarca askerin yanı sıra cephe gerisinde yaşayan insanlar da bu savaştan çok fazla etkilenecekti.

---

¹³⁴¹ Erickson, a.g.e., s.33.

¹³⁴² Mehmet Beşikçi, **Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2015, s.3.

¹³⁴³ Beşikçi, a.g.e., s.64.

¹³⁴⁴ Mehmet Beşikçi, “*Son Dönem Osmanlı Harp Tarihi ve ‘Topyekûn Savaş’ Kavramı*”, **Toplumsal Tarih**, S. 198, Haziran 2010, s.62.

¹³⁴⁵ İlber Ortaylı, “*100. Yılında Birinci Cihan Harbi*”, **100. Yılında Birinci Dünya Savaşı**, Ed: Ümit Özdağ, Kripto Yay., Ankara 1014, s.11.

¹³⁴⁶ Beşikçi, “*Son Dönem Osmanlı Harp Tarihi ve ‘Topyekûn Savaş’ Kavramı*”, s.67; Beşikçi, a.g.e., s.5-6.

¹³⁴⁷ Mehmet Beşikçi, “*Militarizm, Topyekûn Savaş ve Gençliğin Seferber Edilmesi: Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nda Paramiliter Dernekler*”, **Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar**, Sayı 8, Bahar 2009, s.49; Beşikçi, a.g.e., s.62.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında, savaşın sivil halk üzerindeki en belirgin ve sarsıcı etkilerinden biri artan hayat pahalılığı ve iâşe sorunuydu. Halkın ve özellikle de köylülerin savaş yıllarında eskiye nispetle daha da yoksullaşması ve hatta yer yer aç kalmasının artan asayişsizlik sorununa ve bu doğrultuda eşkıyalık olaylarına tesir ettiği düşünülmektedir. Bu yüzden savaşın yol açtığı iktisadî buhran hakkında kısaca bilgi vermek gerektiğini düşünüyoruz.

Zaten malî bakımdan oldukça güç durumda olan Osmanlı Devleti, savaşın maliyetini karşılayabilmek amacıyla ek gelir arayışına girdi. Bu doğrultuda bir yandan müsadere kurumu işletilirken¹³⁴⁸ diğer yandan vergi gelirlerinin artırılmasına çalışıldı. Ayrıca savaşın malî yükünü kaldırabilmek ve artan bütçe açığını kapatabilmek amacıyla memur maaşlarının yarısı nakit olarak ödenirken diğer yarısı için memurlar alacaklı kılındı. Yine müteahhitlerin ve diğer alacaklıların borçlarının ödenmesi ertelendi. Orduya gerekli olan araç-gereç ve erzaka “tekâlif-i milliye” adı altında bedeli kısmen veya tümüyle ileride ödenmek üzere el konuldu. Lakin bunlar da yeterli olmadığı için bütçe açığının büyük kısmı dış borçla ve tedavüle çıkarılan kâğıt paralarla kapatılmaya çalışıldı.¹³⁴⁹

Kapitülasyonların kaldırılmasıyla ilk yıllarda dış rekabetten kurtulan müesseseler faaliyet alanlarını genişletmiş ve yeni imalathaneler açılmış olsa da 1915 yılının sonuna doğru savaşın olumsuz etkileri hissedilmeye başladı.¹³⁵⁰ Bunun yanı sıra savaşla birlikte artan enflasyon karşısında halkın alım gücü gün geçtikçe düştü ve 1914-1920 yılları arasında İstanbul’daki enflasyon oranı yüzde 1.350’lere kadar yükseldi.¹³⁵¹ Özellikle memur, asker, emekli gibi sabit gelirliler, enflasyon karşısında

---

¹³⁴⁸ Savaş yıllarında fazla zenginleşen askeri sınıf mensuplarının, ara sıra da sarraf ve tüccarların servetlerine el konuldu. Bu uygulamayla çok büyük miktarlar para elde edilmese bile, uzun vadede şahısların elinde servet ve sermaye birikiminin önüne geçiliyordu. Bkz: Şevket Pamuk, **Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914**, İletişim Yay., İstanbul, 2014, s.168.

¹³⁴⁹ Zafer Toprak, **İttihat-Terakki ve Cihan Harbi Savaş Ekonomisi ve Türkiye’de Devletçilik 1914-1918**, Homer Kitabevi, İstanbul, 2003, s.101-103; Zafer Toprak, “II. Meşrutiyet Döneminde İç Borçlanma”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C. IV., İletişim Yay., İstanbul, 1985, s.942-943.

¹³⁵⁰ Şevket Pamuk, **Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2014, s.166.

¹³⁵¹ Stefanos Yerasimos, **İstanbul 1914-1923**, Çev.: Cüneyt Akalın, İletişim Yay., 1996, s.85.

ani bir yoksullaşmayla karşı karşıya kaldı. Öyle ki memurların satın alma gücü yüzde 60-80 oranında düştü.¹³⁵²

Bununla birlikte ordu ve siviller açısından asıl yıkıcı etkiye, tarım sektöründeki arz düşüşleri ve fiyat artışları sebep oldu. Bir tarım ülkesi olarak kabul edilen Osmanlı Devleti'nde savaş yıllarında ziraî üretimin eskiye nispetle ciddi düşüşler yaşaması büyük halk kitlelerini derinden sarstı. 1914'te memleketin her yerinde bol mahsul elde edildiği için İstanbul'da hububat ambarları ağzına kadar dolmuş ve bu da savaşın başlangıcında fiyatların yükselmesini engellemişti. Buna karşın 1915'te üretimin normalin altına düşmesi ve ithalat imkânlarının tükenmesi üzerine fiyatlar hızla arttı. Tarımsal üretimdeki sert düşüşlerin başlıca nedeni bu sektördeki işgücü kaybıydı. Zira savaş boyunca silâh altına alınan çalışma yaşındaki yaklaşık 3 milyon kişinin yüzde 80'i uzaktan ya da yakından ziraatla ilgisi bulunanlardı. Nitekim 1915 yılında buğday ekim alanlarında 4 milyon dönüm, mahsulde ise yüzde 30 nispetinde bir azalma olması tüm ülkede darlık yaratmıştı. Tarımsal üretimi artırmak için çeşitli önlemler alınsa da üretimdeki düşüşün önüne geçilemedi.¹³⁵³ Neticede savaşın sonuna gelindiğinde gıda üretimi barış zamanına kıyasla yüzde 40 düşmüştü.¹³⁵⁴ Ziraî üretimdeki düşüşlerde tekâlif-i harbiye kapsamında mahsulün bir kısmının idarî makamlarca müsadere edilmesi de etkili oldu. Çıkarılan yasalarla hem ordunun hem de şehirlerin iaşesini sağlayan tarım sektöründeki üreticilerin üzerindeki baskı savaşın uzamasıyla birlikte günden güne arttı.¹³⁵⁵ Buna karşı söz konusu üreticiler, kendilerini savunacak yöntemler geliştirmeye çalışarak vergi ve diğer taleplerden kaçınmaya, ellerindekinin önemli bir bölümünü kendi tüketimleri için saklamaya çalıştı.¹³⁵⁶

Tarımsal üretimdeki düşüş, özellikle ordunun ve şehirlerde yaşayan insanların ciddi bir beslenme sorunuyla karşılaşmasına yol açtı. Özellikle de devletin başkentinde yaşanan gıda krizi birçok insanı etkiledi. Bu yüzden 1917'den itibaren

---

¹³⁵² Alan Duben-Cem Behar, *İstanbul Haneleri Evlilik, Aile ve Doğurganlık 1880-1940*, İletişim Yay., İstanbul, 1998, s.56-58.

¹³⁵³ Vedat Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, TTK Yay., Ankara, 1994, s.30-36, 76.

¹³⁵⁴ Eldem, *a.g.e.*, s.47.

¹³⁵⁵ Pamuk, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, s.168.

¹³⁵⁶ Korkut Boratav, *"Anadolu Köyünde Savaş ve Yıkım"*, *Toplum ve Bilim*, S. 15-16, s.61-75; Pamuk, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, s.168.

ekmek vesikayla dağıtılmaya başlandı.¹³⁵⁷ Merkezin dışındaki birimlerde yani taşrada ise söz konusu durum, daha vahim boyutlara erişti ve çoğu yerde yoksulluk açlığa dönüştü. Gıda sıkıntısından en fazla muzdarip olanların başında ise yoksul kadınlar ve özellikle de eşini, oğlunu ya da babasını cepheye gönderenler gelmekteydi.¹³⁵⁸ Savaş devam ettikçe artan ekonomik kriz karşısında ezilen halka itidal ve sabır telkin edilse de¹³⁵⁹ savaşın giderek uzaması, mücadelelerin yenilgilerle sonuçlanması, gıda maddelerinde baş gösteren kıtlık gibi sebepler halkın savaşa karşı istek ve heyecanında azalmaya neden oldu.¹³⁶⁰ Bu isteksizlik ve açlık, askerler arasında ise firar olaylarını tetikleyen başlıca hususlardan biri oldu.

Osmanlı Devleti'nde savaşın cephe gerisine en önemli tesirlerinden biri şüphesiz ki, artan asayişsizlik sorunuyla birlikte insanların can, mal ve namus güvenliklerinin tehdit altına girmesiydi. Ülkenin özellikle kırsalında asayişsizlik sorunu, çoğu kez eşkıyalık olaylarıyla özdeşleşmişti. Bu bölümde Birinci Dünya Savaşı yıllarında Batı Anadolu'da yaşanan eşkıyalık olayları hakkında bilgi verilmeye çalışılarak şu temel soruların cevapları aranmaya çalışılacaktır: Savaş yıllarında eşkıyalık olaylarında nitelik ve nicelik açısından bir değişim yaşanmış mıdır? Eğer yaşanmış ise bunun temel nedenleri nelerdir? Savaşla birlikte ortaya çıkan firari askerler sorunu eşkıyalık olaylarını nasıl etkilemiştir? Eşkıyalık olaylarından Batı Anadolu kırsalında yaşayan insanlar nasıl etkilenmiştir? Savaşın getirdiği iktisadî buhran eşkıyalık olaylarına nasıl tesir etmiştir? Rum/Yunan eşkıya çetelerinin Batı Anadolu'da gerçekleştirdiği eşkıyalık olaylarının sayısı ve niteliğinde yaşanan değişimde savaşın etkisi nedir? Devletin eşkıyalık olaylarını önlemeye yönelik aldığı tedbirler nelerdir ve bu tedbirler ne derecede etkili olmuştur?

---

¹³⁵⁷ Safiye Kıranlar, *Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)*, T.T.K. Yay., Ankara, 2013, s.36.

¹³⁵⁸ Elif Mahir Metinsoy, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Kadınlarının Gıda ve Erzak Savaşı", *Toplumsal Tarih*, S. 243, Mart 2014, s.48.

¹³⁵⁹ "Garaib-i Ahval", *İkdam*, 5 Ağustos 1914, s.1.

¹³⁶⁰ **Talat Paşa'nın Anıları**, Haz. Alpay Kabacalı, 6. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2011, s.32.

II.1 Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Eşkîyalık Olaylarının Temel İnsan Kaynağı: Firari Askerler

Birinci Dünya Savaşı'nda birçok cephede savaşmak zorunda kalan ve savaşa "topyekûn" seferberlikle giren Osmanlı Devleti, savaş sonuna kadar dirense de gittikçe artan insan gücü eksikliğiyle karşılaştı. Zira sınırlı insan kaynağını zorlayan ve savaş için halkın seferber edilmesini engelleyen birçok olumsuz faktör vardı ve bunların başında "firari askerler sorunu" gelmekteydi. Üstelik savaşta hastalıklar nedeniyle binlerce askerin ölmesi ve hatta hastalıktan ölen askerlerin savaşta ölenlerden daha fazla olması,¹³⁶¹ firariler sorununu daha hayati bir mertebeye ulaştırdı. Söz konusu sorun, özellikle savaşın sonlarına doğru, ordunun savaşma kabiliyetini sekteye uğrattığından, baş edilemeyecek boyutlara ulaştı.

Bir askerin savaşmayı reddetmesi ve askerlik hizmetinden kaçması olarak tanımlanabilecek firar, savaş boyunca devletin ilan ettiği seferberliğe yönelik en önemli direnç biçimlerinden biriydi.¹³⁶² Osmanlı Devleti, Tanzimat Dönemi'yle birlikte askere alma sistemini modernize etmiş olmasına ve çağdaş olan pek çok devlet gibi zorunlu askerlik sistemini uygulamasına rağmen,¹³⁶³ Birinci Dünya Savaşı'na katılan diğer devletlere nazaran firari asker sayısı çok fazlaydı.¹³⁶⁴ Bununla birlikte firar vakaları Rus ordusundaki gibi politik bir içeriğe sahip olmaktan uzaktı ve bu ordudaki gibi isyana dönüşmedi.¹³⁶⁵

---

¹³⁶¹ Hikmet Özdemir, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusunda Kayıp İstatistikleri Üzerine Bir Değerlendirme", **Kurtuluş Savaşı'ndan Günümüze Türk Ordusu**, On İkinci Askeri Tarih Sempozyumu Bildirileri-1, 20-22 Mayıs 2009, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Ankara, 2009, s.393.

¹³⁶² Beşikçi, **a.g.e.**, s.267.

¹³⁶³ Osmanlı'da zorunlu askerlik uygulaması ve askere alma sisteminin modernize edilmesine dair bkz: Şenol Çöklü, **Birinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyete Askere Alma Sistemi (Ahz-ı Asker)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2014; Musa Çadırcı, **Tanzimat Sürecinde Türkiye: Askerlik**, İmge Kitabevi, Ankara 2008; Faruk Aydın, **Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan Sonra Askere Alma Kanunları (1839-1914)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994.

¹³⁶⁴ Osmanlı ordusuyla diğer orduların firari oranlarının mukayesesi için bkz: : Erik Jean Zürcher, "Hizmet Etmeyi Başka Biçimlerde Reddetmek", **Çarklardaki Kum: Vicdani Red, Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler**, Yay. Haz., Özgür Heval Çınar-Coşkun Üsterci, İletişim Yay., İstanbul, 2008, s.63.

¹³⁶⁵ Bununla birlikte SSCB Bilimler Akademisi tarafından hazırlanan *Ekim Devrimi Sonrası Türkiye Tarihi* adlı eserde 1917 sonunda ve 1918'de köylü yığınlarının hareketinin genişlediği ve bunun orduya asker almayı engelleyecek boyutlara ulaştığı ileri sürülerek bu eylemin apaçık politik bir niteliğe sahip olduğu belirtilmektedir. Bkz: **Ekim Devrimi Sonrası Türkiye Tarihi**, SSCB Bilimler Akademisi, Çev: Bilim Yay., İstanbul, 1978, s.22. Lakin asker firarilerinin askerlik yapmayı

İncelenen konu açısından “firari askerler sorunu” oldukça önem arz etmektedir. Zira asker firarileri bir yandan cephedeki ordunun savaşma kabiliyetini zaafa uğratarak gücünü zayıflatırken, diğer taraftan ciddi bir iç güvenlik sorununa da yol açmıştı. Bunun nedeni ise firar eden askerlerin hiç de küçümsenmeyecek bir kısmının başta eşkıyalık olmak üzere birçok suça karışmasıydı. Askere alınıp birliklerinden firar edenlerin yanı sıra bakaya olanlar ya da o dönemin tabiriyle “davete âdem-i icabet edenler” ve izinli olarak birliğinden ayrıldığı halde bir daha geri dönmeyenlerin bir kısmı da benzeri suçlara karışmıştı. Bu açıdan firariler, askerî olduğu kadar, iç güvenlik ve sosyal açıdan da sorun teşkil etmişti.

Firariler konusu başlı başına ve farklı boyutlarıyla araştırılması gereken bir konu olup bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır.¹³⁶⁶ Bununla birlikte, sorunun en azından ortaya çıkış nedenleri, ulaştığı boyutlar, devletin bu sorunla nasıl baş etmeye çalıştığı ve eşkıyalık olaylarıyla ilişkisi bakımından kısaca değinmenin yararlı olacağı kanaatindeyiz. Özellikle 1917 yılından itibaren sorun gittikçe kronikleşmiş ve eşkıyalık olaylarıyla özdeşleşmeye başlamıştı. Firarilerin eşkıyalık olayları ve işledikleri diğer suçlarla savaş yıllarında cephe gerisinin güvenliğini nasıl tehdit ettiğini ve meselenin eşkıyalık sorunuyla nasıl bütünleştiğini açıklamaya çalışacağız.

Daha savaşın başından itibaren firariler sorunu ortaya çıkmakla birlikte,¹³⁶⁷ savaş boyunca Osmanlı ordusundan kaç askerın firar ettiğine ve bunların kaçının yakalandığına dair kapsamlı istatistikler mevcut değildir.¹³⁶⁸ Ancak bazı kaynaklarda

---

reddetmelerinde -Ermeni ve Rum askerlerin bir kısmı hariç tutulursa- politik bir gayeden daha ziyade yukarıda sıralanan nedenlerin etkili olduğu görülmektedir.

¹³⁶⁶ Birinci Dünya Savaşı yıllarında firariler sorununa dair yapılmış en teferruatlı ve sorunu farklı boyutlarıyla ele alan çalışma Mehmet Beşikçi'nin *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği* adlı eserinin ilgili bölümüdür. Beşikçi bu çalışmasında firariler sorunun boyutları, nedenleri ve firarı önlemeye yönelik devletin aldığı tedbirleri hakkında bilgi vermekte, firari oranlarına dair diğer kaynaklardaki verileri mukayeseli bir şekilde ele almaktadır. Bkz: Mehmet Beşikçi, **Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2015, s.267-334; Ayrıca yazarın bu konudaki bir diğer çalışması için bkz: Mehmet Beşikçi, “*Birinci Dünya Savaşı'nda Devlet İktidarı ve İç Güvenlik, Asker Kaçakları Sorunu ve Jandarmanın Yeniden Yapılandırılması*”, **Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti**, Derleyenler: Evren Balta Paker-İsmet Akça, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2010, s.147-171. Birinci Dünya Savaşı'nda firariler sorununa dair yapılan diğer bir çalışma için bkz: Erik Jean Zürcher, “*Hizmet Etmeyi Başka Biçimlerde Reddetmek*”, **Çarklardaki Kum: Vicdani Red, Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler**, Yay. Haz., Özgür Heval Çınar-Coşkun Üsterci, İletişim Yay., İstanbul, 2008, s. 59-69.

¹³⁶⁷ Osmanlı ordusunda ordu kumandanlığı yapan Ali İhsan Sabis, henüz Kasım 1914'te firar vakalarının çoğaldığından bahsetmektedir. Bkz: Ali İhsan Sabis, **Harp Hatıralarım**, C. II, Güneş Matbaası, Ankara 1951, s.93.

¹³⁶⁸ Ahz-ı asker şubeleri, jandarma kumandanlıkları ve mülki idareler tarafından firari istatistikleri düzenlenmekle birlikte bunlar çoğunlukla aylık istisnai olarak da yıllık olarak tutulmuş

firarilerin toplam sayısına dair ortalama rakamlar verilmektedir. Örneğin Osmanlı ordusundaki Alman heyetinin başkanlığını yapan General Otto Liman Von Sanders, 13 Aralık 1917 tarihli bir raporunda mevcut durumda Türk ordusunda 300.000 kaçak askerin olduğunu belirtmekteydi.¹³⁶⁹ Sanders, 20 Haziran 1918 tarihli bir telgrafında ise asker kaçaklarının silâh altındakiilerden daha çok olduğunu ileri sürmekteydi.¹³⁷⁰ Savaş yıllarında Osmanlı ordusunda görev yapan bir diğer Alman subayı olan Von Bronsart da Aralık 1917 tarihli bir raporunda firari sayısına dair net bir rakam vermemekle birlikte “...Bir tümenin uzaktaki bir sınır bölgesine gönderilmesi, kaybolmuş bir meydan muharebesine müsavî idi, çünkü efradın yüzde yüzü kaçıp gidiyordu.” demek suretiyle Osmanlı ordusundaki firarın çokluğunu vurguluyordu.¹³⁷¹ Savaşta miralay rütbesiyle kolordu komutanlığı yapan İsmet İnönü de hatıratında, 1918 yılı için firari sayısını 300.000 olarak vermekte ve “*tarihimizde görülmemiş sayıda asker firarisi oluyordu.*” diyerek, firariler sorununun ulaştığı vahim boyutları işaret etmektedir.¹³⁷² Dönemin gazetecilerinden Ahmet Emin Yalman ise 1918 yılında firari sayısının 500.000’den daha fazla olduğunu belirtmektedir.¹³⁷³ Osmanlı ordusuna dair araştırma yapan çeşitli yazarlar da bunlara benzer rakamlar zikretmektedir. Edward J. Ericson, firari sayısına dair Yalman’ın verdiği rakamı aktarırken¹³⁷⁴ Zürcher’e göre de Osmanlı ordusundaki kaçak sayısı savaşın sonuna gelindiğinde yarım milyonu aşmıştı ki bu sayı diğer ordularınkiyle mukayese edildiğinde çok yüksekti.¹³⁷⁵ Mehmet Beşikçi ise Birinci Dünya Savaşı

---

istatistikleridir. ATASE Arşivinde yüzlerce istatistik cetveli bulunmasına karşın bunlar bütün bir orduyu kapsamak yerine çeşitli askeri birliklere aittir. Bu nedenle bütün bir Osmanlı ordusunun firari sayısını bu istatistiklerden tespit etmek güç olduğu gibi çalışmamızın dışındadır. Bununla birlikte istatistiklere örnek olarak bkz: **ATASE**, BDH, K. 2034, D. 595, F. 1-4; **ATASE**, BDH, K. 2035, D. 602, F. 1-5; **ATASE**, BDH, K. 2034, D. 595, F. 1-4; **ATASE**, BDH, K. 2035, D. 602, F. 1-8; **ATASE**, BDH, K. 2035, D. 602, F. 1-41; **ATASE**, BDH, K. 2035, D. 602, F. 1-74; **ATASE**, BDH, K. 2035, D. 602, F. 1-107; **ATASE**, BDH, K. 2035, D. 602, F. 1-111; **ATASE**, BDH, K. 2036, D. 608, F. 001-108.

¹³⁶⁹ Liman von Sanders, **Türkiye’de Beş Yıl**, Çev. M. Şevki Yazman, Burçak Yay., İstanbul, 1968, s. 222; Akdes Nimet Kurat, **Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye’de Bulunan Alman Generallerinin Raporları**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1966, s. 21.

¹³⁷⁰ Sanders, **a.g.e.**, s.276.

¹³⁷¹ Kurat, **a.g.e.**, s. 28.

¹³⁷² İsmet İnönü, **Hatıralar**, 1. Kitap, Yay. Haz. Sebahattin Selek, Bilgi yay., İstanbul, 1992, s. 126-127.

¹³⁷³ Ahmet Emin [Yalman], **Turkey in the World War**, Yale University Press, 1930, s.262.

¹³⁷⁴ Ericson, **a.g.e.**, s. 281.

¹³⁷⁵ Zürcher’in verdiği bilgiye göre Osmanlı Ordusundaki firari oranı %20’lere varırken Avrupa’da seferber edilen orduların yüzde 0.7 ile yüzde 1’i kadarı asker kaçağıydı. Erik Jean Zürcher, “*Hizmet Etmeyi Başka Biçimlerde Reddetmek*”, **Çarklardaki Kum: Vicdani Red, Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler**, Yay. Haz., Özgür Heval Çınar-Coşkun Üsterci, İletişim Yay., İstanbul, 2008, s.63.

boyunca seferber edilen 2.873.000 kişinin¹³⁷⁶ yaklaşık yüzde 17'sinin firari olduğunu ifade etmektedir.¹³⁷⁷

Her ne kadar yukarıda zikredilen rakamlar oldukça fazla gibi görünse de firarlara dair spesifik istatistikler incelendiğinde sorunun boyutları daha açık ortaya çıkmaktadır. Devletin farklı bölgelerine ait birçok firari istatistiği bulunmakla birlikte çalışılan bölgeye ait istatistiklerden örnekler verilecek olursa: Aydın vilayetinde 2 Ağustos 1914 ile Haziran 1916 tarihleri arasında 49.228 asker firar etmiştir.¹³⁷⁸

Tablo.14: Temmuz 1916-14 Şubat 1917 tarihleri arasında İzmir Jandarma Müfettişliği dâhilinde yakalanan firari askerlerin sayısını gösteren tablo.¹³⁷⁹

Firarileri Yakalayan Jandarma Alayı/Taburu	Yakalanan Firari Miktarı						
	Sağ		Ölü		İzin süresini aşanlar	Teslim olanlar	Toplam
	Silahsız	Silahlı	Silahsız	Silahlı			
Aydın Alayı	41.889	149	134	130	-	99	42.401
Konya Alayı	48.701	348	24	9	-	24	29.106
Muğla Taburu	6.599	56	-	10	-	2	2.587
Antalya Taburu	6.099	28	-	4	-	-	6.131
Niğde Taburu	17.329	45	-	35	-	436	17.848
Kayseri Taburu	539	9	-	1	-	-	549
Kütahya Taburu	674	4	-	-	-	-	678
Karahisar-ı Sahib Taburu	6.784	11	-	7	-	-	6.802
Karesi Taburu	265	2	-	2	-	-	233
Toplam	105.109	656	161	198	-	561	106.735

¹³⁷⁶ Ericson, a.g.e. s.281.

¹³⁷⁷ Beşikçi, a.g.e., s.272; Beşikçi, a.g.m, s. 154.; Ali Fuat Paşa ise firariler sorununda daha vahim bir tablo çizmekteydi: "1916 yılı sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun 10 tane iskelet halinde ihtiyat tümeni kalmıştı. İnsan kaynağı hemen hemen tükenmişti. Hele hastalık çok zayıt verdimişti. Firar %30'dan %50'ye çıkmıştı. Bu nispeti Türk olmayanların hep birden firar etmeleri de çoğaltmıştı...".Bkz: Ali Fuat Cebesoy, **Büyük Harpte Osmanlı İmparatorluğu'nun 1916-1917 Yılındaki Vaziyeti, Birüssebi-Gazze Meydan Muharebesi ve 20. Kolordu**, Askeri Matbaa, İstanbul, 1938, s.18.

¹³⁷⁸ Beşikçi, a.g.e., s.274-275.

¹³⁷⁹ BOA, DH. EUM. 6.Şb., 15/61. (İzmir Jandarma Müfettişliği Dâhilindeki Kıtâatından Tertip Edilen Takip Kollarının Miktar ve Suret-i Teşkilleriyle Temmuz 1332/14 Temmuz 1916 başlangıcından Kanunusani 1332[14 Şubat 1917] sonuna kadar derdest Ettikleri Firari ve Eşkiya ve Mahkumin Miktarını Gösterir Cetveldir.)

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, oldukça geniş bir sorumluluk sahasına sahip olan İzmir Jandarma Mıntıka Müfettişliği dâhilinde¹³⁸⁰ ise 14 Temmuz 1916-14 Şubat 1917 tarihleri arasındaki sadece 7 aylık sürede yakalanan firari sayısının 106.735 olması bu sayının çokluğuna işaret etmektedir. Firarilerin büyük bir çoğunluğu silahlarıyla beraber kaçmış olmakla birlikte en fazla firari Aydın Jandarma Alayı tarafından yakalanmıştır. Bu da Aydın vilayeti dâhilindeki firari sayısının çokluğuna ve dolayısıyla firari olup da eşkıyalığa başlayan asker sayısının da fazla olduğuna dair ipuçları vermektedir.

Diğer jandarma tabur ve alaylarının yakaladığı firarilerin sayısı da oldukça fazlaydı. Örneğin yine 14 Temmuz 1916-14 Şubat 1917 tarihleri arasında Dersaadet Jandarma Mıntıka Müfettişliği¹³⁸¹ dâhilindeki birliklerden oluşturulan takip kolları tarafından 248'i ölü olmak üzere 74.255 firari asker yakalanmıştı ki¹³⁸², Jandarma Umum Kumandanı tarafından da belirtildiği üzere yakalanan bu kadar firari asker, ordunun genel kuvvetinin artırılmasına ciddi katkı sağlamıştı.¹³⁸³ Bu tarihleri takip eden 1917 yılının Şubat ve Mart aylarında, 45 günlük¹³⁸⁴ süre zarfında, İzmir Jandarma Müfettişliği mıntıkasındaki 121 takip kolu tarafından ise 21.782 firari yakalanmışken,¹³⁸⁵ Dersaadet Jandarma Müfettişliği mıntıkasında Mart 1917'de yakalanan toplam firari sayısı 8.439'du.¹³⁸⁶ Ordudaki firari sayısı çok olmakla

---

¹³⁸⁰ İzmir Jandarma Mıntıka Müfettişliğine Aydın ve Konya alaylarıyla Menteşe, Teke, Niğde, Karahisar-ı sahip, Kütahya, Kayseri ve Karesi taburları dâhildi. Bkz: **BOA**, DH. EUM. 6.Şb., 15/61 (Umum Jandarma Kumandanlığından Harbiye Nezaretine sunulan 1 Mayıs 1333/1 Mayıs 1917 tarihli karar sureti.)

¹³⁸¹ Dersaadet Jandarma Mıntıka Müfettişliği Dersaadet ve Edirne alaylarıyla Hüdavendigâr, Kastamonu, Ankara Eskişehir, Bolu, Kala-i sultaniye, İzmit ve Çatalca taburlarından oluşmaktaydı. Bkz: **BOA**, DH. EUM. 6.Şb., 15/61

¹³⁸² **BOA**, DH. EUM. 6.Şb., 15/61 (Dersaadet Jandarma Mıntıka Müfettişliği Dâhilindeki Kıtâatından Tertip Edilen Takip Kollarının Miktar ve Suret-i Teşkilleriyle Temmuz 1332 [14 Temmuz 1916] başlangıcından Kanunusani 1332 [14 Şubat 1917] sonuna kadar derdest Ettikleri Firari ve Eşkîya ve Mahkumin Miktarını Gösterir cetvel.)

¹³⁸³ **BOA**, DH. EUM. 6.Şb., 15/61 (Umum Jandarma Kumandanlığından Harbiye Nezaretine sunulan 1 Mayıs 1333/1 Mayıs 1917 tarihli karar sureti.)

¹³⁸⁴ Söz konusu cetvelde Şubat 1332 ve Mart 1333 ayları zarfında denilmekle birlikte, 1917 yılında çıkarılan bir kanunla 1332 yılı Şubat'ının 16. günü 1333 senesi Mart'ının 1. günü olarak kabul edildiği için 1917 yılında Şubat ve Mart aylarının gün sayısı toplamda 45'tir.

¹³⁸⁵ **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,16/30 (İzmir Jandarma Müfettişliği Dâhilindeki Kıtâatından Tertip Edilen Takip Kollarının Miktar ve Suret-i Teşkilleriyle Şubat 1332 ve Mart 1333 ayları zarfında derdest ettikleri Firari Eşkîya ve Mahkumin Miktarını Gösterir Cetveldir.)

¹³⁸⁶ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/30 (Dersaadet Jandarma Mıntıka Müfettişliği Dâhilindeki Kıtâatından Tertip Edilen Takip Kollarının Miktar ve Suret-i Teşkilleriyle Mart 333 zarfında derdest eyledikleri Firari ve Eşkîya ve Mahkumin Miktarını Gösterir cetveldir.)

birlikte eldeki bazı istatistikler, firar eden askerlerin çok önemli bir kısmının yakalandığını göstermektedir.¹³⁸⁷

Osmanlı ordusunda firari askerlerin sayısı ile ilgili genel bilgiler verildikten sonra, asıl sorgulanması gereken husus, firar sorununun nedenleridir. Her ne kadar devlet, zorunlu askerlik sistemini uygulasa da, askere alınan kişinin yapacağı hizmetin niteliği ve ona sağlanacak koşullar açısından askerlerle devlet arasında zımmî bir sözleşme olduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan askere alınan kişinin bu vazifeyi yerine getirirken devletten bir takım muhtemel beklentilerinin olması doğaldı. Örneğin bir askerın yeme-içme, giyim gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması, haklı bir savaş için savaştığına ikna olması ve savaşta zaferin yakın olduğu umudunu sürekli olarak sürdürmesi gerekirdi. Uzun süren savaş boyunca firari sayısının çok fazla olmasının başlıca sebepleri arasında bu beklentilerin karşılanmamasının da etkili olduğu söylenebilir.¹³⁸⁸

Osmanlı ordusunda firari sayısının bu kadar fazla olmasının birçok nedeni olmakla birlikte bunların en önde gelenlerinden biri şüphesiz ki askerlerin fiziksel ve zihinsel yorgunlukları ile tükenmişlik hissiydi. Ayrıca savaşın ne zaman biteceğinin belli olmayışı ve cephelerde yaşanan yenilgiler de firarın sebepleri arasındaydı¹³⁸⁹ Cephelerde ve cephe gerisinde yaşanan salgın hastalıklar da firarı teşvik eden hususlardan biriydi.¹³⁹⁰ Zira askerlerin bir kısmının salgın hastalıklar yüzünden ölmek yerine kaçmayı tercih etmesi anlaşılabilir bir durumdur.

---

¹³⁸⁷ 1917 senesi zarfında 3. Ordu mıntıkasında firar eden ve bunlardan yakalanan askerleri gösteren grafiğe bakıldığında firar eden askerlerin büyük bir çoğunluğunun yakalandığı görülmektedir. Bkz: **ATASE**, BDH, K. 2035, D. 602, F. 1-107.

¹³⁸⁸ Beşikçi, **a.g.e.**, s.267-268.

¹³⁸⁹ En çok firarın Osmanlı ordusunun yenildiği Kafkas ve Sina-Filistin Cephelerinde olması buna karşın firara dair en az örneğe ise zafer kazanılan Çanakkale Cephesi'nde rastlanması cephelerde yaşanan yenilgilerin firarı artırdığını göstermektedir. Bkz: Beşikçi, **a.g.e.**, s. 279-280.

¹³⁹⁰ Birinci Dünya Savaşı'nda salgın hastalıklardan ölümlerin oluşturduğu trajedinin ulaştığı boyutlara ait o döneme tanıklık etmiş bir ihtiyat zabitanın gözlemleri şu şekildedir: "...Her taraf, her türlü hastalığın milyarlarca mikrobi ile doluydu. Bilhassa tifo ve tifüsün askerlerden köylüye bulaşarak yaptığı tahribat çok korkunçtu. Binlerce aile sönmüş, köyler tenhalaşmış, ordunun verdiği zayıflığın birkaç mislini halk vermişti... Dam içlerinde tüyler ürpertici manzaralar; kapısının üstünde "şehitler mezarlığı" yazılı levhası bulunan dört duvar arasındaki ölü yığınları... Birbiri üzerine yığılmış, tepelikler meydana getirmiş olan bu cehalet şehitlerinin hemen hepsi, tifo, ateşli humma ve özellikle tifüsün yaptığı tahribattan ileri gelmişti. Bu bahtsız, küme küme yatan Anadolu çocukları karşısında arkadaşlarının ne düşündüğünü bilmiyorum ben bu sahneleri anlatamadığıma esef ediyorum..." Bkz: **Babamın Emanetleri, Ragıp Nurettin Ege'nin Birinci Cihan Harbi Günlükleri ve Harbin Sonrası Hatıratı 1915-1919**, Yay. Haz., Güneş N. A Ege-Akter, Dergâh Yay., İstanbul, 2006, s.22-23; Ordudaki salgın hastalıkların yol açtığı tahribata dair ayrıca bkz: Levent Alpat, **Bir Osmanlı**

Zaten oldukça güç durumda bulunan ülke ekonomisi savaşın ilerleyen dönemlerinde daha da zorlanmış, mali kaynakların yetersizliği ve altyapı sorunları askerler için daha zor katlanılır bir hâl almıştı.¹³⁹¹ Uzayan savaş ve lojistikte yaşanan sorunlar nedeniyle özellikle askerlerin iâşesinin temininde ciddi sıkıntılar yaşanmış ve bu, firarın diğer nedenleri arasında yer almıştı. Yani askerlerin çok önemli bir kısmı aç kaldığı ya da açlıktan ölme tehlikesi geçirdiği için, hayatta kalma temel dürtüsüyle firar etmişti. Nitekim savaşa katılan birçok Osmanlı subayının anılarında ordudaki iâşe sıkıntısının ulaştığı dramatik tablo çoğu kez teferruatıyla betimlenmektedir. Örneğin Ali Fuat Cebesoy'un belirttiğine göre çok soğuk ve çok sıcak iklim koşullarında savaşan askerlerin en temel ihtiyaçlarını karşılamakta dahi sıkıntılar yaşanmış ve çok defalar asker aç kalmıştı.¹³⁹² İsmet İnönü de hatıratında, firarın bu kadar çok olmasını askerin gıdası ve giyiminin gerektiği gibi tedarik edilmemesine bağlamaktaydı.¹³⁹³

Birinci Dünya Savaşı'nda kıdemli çavuş olarak görev yapan Hamit Ercan'ın anlattıkları, iâşe sıkıntısının ulaştığı boyutları göstermesi açısından önemlidir. Ercan'ın verdiği bilgiye göre; askerler açlıktan ölmüş hayvanların etini yemek zorunda kalmış, bir asker açlık nedeniyle komutanının çarıklarını çalarak kaynatıp yemiş ve hatta bazı askerler açlık nedeniyle köpek kesip yemek zorunda kalmıştı.¹³⁹⁴ Yine savaşa Kafkas Cephesi'nde yedek subay olarak katılan Faik Tonguç'un verdiği bilgiye göre:

"... Bugünlerin en önemli meselesi, karşımızdaki düşmandan çok, iâşe işi olmaya başladı. Yolların çamur deryası haline gelmesi, taşıtların azlığı yüzünden bölükler ciddi bir açlık tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyordu; yüz elli dirheme (480 gr.) inmiş olan askerin tayını bile verilmez oldu. Subaylara verilen de kuru peksimet, ara sıra gelen bir parçacık etten ibaretti. Bu böyle devam edebilse yine memnun olacaktık, zaman oluyordu ki bunu da bulamıyorduk... Gerçekten ot yemek mecburiyetindeydik. Açlık hiçbir şeye benzemiyordu.

Askerinin Anıları, Balkan Savaşı'ndan Kurtuluş'a, Yay. Haz., Ahmet Mehmetefendioğlu-Ozan Arslan, Şenocak Yay., İzmir 2010, s.96; Sanders, **a.g.e.**, s.159-160.

¹³⁹¹ Beşikçi, **a.g.e.**, s.279; **Askerin Romanı, E.Sv. Alb.AbdülhalimAkkılıç'ın Savaş ve Barış Anıları**, Yay. Haz. Yılmaz Akkılıç, Körfez Ofset Yay., Gemlik 1994, s.149.

¹³⁹² Ali Fuat Cebesoy, **Büyük Harpte Osmanlı İmparatorluğu'nun 1916-1917 Yılındaki Vaziyeti, Birüssebi-Gazze Meydan Muharebesi ve 20. Kolordu**, Askeri Matbaa, İstanbul, 1938, s.21.

¹³⁹³ İsmet İnönü, **Hatıralar**, 1. Kitap, Yay. Haz. Sebahattin Selek, Bilgi yay., İstanbul, 1992, s.126-127.

¹³⁹⁴ Levent Alpat, **Bir Osmanlı Askerinin Anıları, Balkan Savaşı'ndan Kurtuluş'a**, Yay. Haz., Ahmet Mehmetefendioğlu-Ozan Arslan, Şenocak Yay., İzmir, 2010, s.92-95.

Açlık sağlam yapılı bu köylü çocuklarını zayıf, cılız bir hale getiriyordu; dayanma güçleri düşüyor, yürürken şurada burada yığılıp kalıyorlardı... ”¹³⁹⁵

Tarımda çalışan iş gücünün büyük ölçüde silâh altına alınması nedeniyle tarımsal üretimde yaşanan düşüş, hem cephede hem de cephe gerisinde yaşanan açlık sorununun başlıca nedenlerinden biridir.¹³⁹⁶

İaşe sıkıntısı kadar olmasa da Osmanlı ordusundaki temel problemlerden biri de elbise sıkıntısıydı. Özellikle olumsuz iklim koşullarında savaşmak zorunda kalan askerler gerektiği gibi giydirilememiş ve bu da firari sayısının artmasında etkili olmuştu.¹³⁹⁷ Nitekim müfrezeler tarafından yakalanan askerlerden bazıları, firarlarına neden olarak elbiselerinin olmayışını ve paralarının kalmamasını gerekçe göstermekteydi.¹³⁹⁸ Ayrıca komutanların askerlere uyguladığı kötü muamele ve bunun en yaygın şekli olan dayak da firarın sebepleri arasında gösterilebilir.¹³⁹⁹

---

¹³⁹⁵ Faik Tonguç, **Birinci Dünya Savaşı'nda Bir Yedek Subay'ın Anıları**, Türkiye İşbankası Kültür Yay., İstanbul, 1999, s.39; Cephede iaşe sıkıntısı ve bunun firar olaylarına tesirine dair ayrıca bkz: **Babamın Emanetleri, Ragıp Nurettin Ege'nin Birinci Cihan Harbi Günlükleri ve Harbin Sonrası Hatıratı 1915-1919**, Yay. Haz., Güneş N. A Ege-Akter, Dergâh Yay., İstanbul, 2006, s.25; Levent Alpat, **Bir Osmanlı Askerinin Anıları, Balkan Savaşı'ndan Kurtuluş'a**, Yay. Haz., Ahmet Mehmetefendioğlu-Ozan Arslan, Şenocak Yay., İzmir 2010, s.88; A. Samih, **Kafkas Cephesi Hatıraları**, Büyük Erkan-ı Harbiye Matbaası, Ankara 1934, s.11-12, 31-32; Sanders, **a.g.e.**, s.158-159, 183; İaşe Sıkıntısı ve bu sıkıntının firarın sebeplerinden biri olduğuna dair ayrıca bkz: Sanders, **a.g.e.**, s.224, 276; Kurat, **a.g.e.**, 24; Behiç Erkin, **Hatırat (1876-1958)**, Yay. Haz. Ali Birinci, TTK Basımevi, Ankara 2010, s.141-142; **Askerin Romanı, E.Sv. Alb.Abdülhalim Akkılıç'ın Savaş ve Barış Anıları**, Yay. Haz. Yılmaz Akkılıç, Körfez Ofset Yay., Gemlik 1994, s.121, 135-137.

¹³⁹⁶ Çanakkale Cephesi'nde savaşın devam ettiği günlerde, İvrindi Nahiye Müdürlüğü yapan Varnalı İsmail Hakkı Bey hatıratında cephe gerisinde açlık sorununun ve özellikle de asker ailelerinin nasıl perişan olduğunu şu şekilde betimlemektedir: “*Nahiye merkezine her gün yüzlerce asker ailesi gelir ve ‘Çoluğumuz, çocuğumuz hepimiz açız, bize bir dilim ekmek veriniz’ diye bağrışır ve ağlaşırlar. Bir gün nahiyeye bağlı (Sarıca) köyünden üç çocuklu bir kadının müracaat ve istimdadına şahit olmuştum. Çocukları açlıktan iskelet haline gelmiş, kadın elindeki ufak bir çıkını masanın üzerine silkerek bana: ‘İşte biz bunları yemekteyiz!...’ dedi. Bu adeta bildiğimiz tezek veya küspeye benzeyen bir şeydi. Sonradan öğrendim ki bu; ayrık kökü, çalı tohumu ve mısır koçanından mürekkep bir halitadan mâmul güya bir nevi ekmekmiş...*” Bkz: **Balıkesir Kuva-yı Milliye Hatıraları**, Der.: Zekeriya Özdemir, Ankara 2003, s. 75-76; Cephe gerisinde yaşanan açlık için ayrıca bkz: **Kurtuluş Savaşı'nda Adalet Bakanı Ahmet Rifat Çalığa'nın Anıları**, Yay. Haz., Hurşit Çalığa, İstanbul, 1992, s.48.

¹³⁹⁷ Savaş yıllarında Osmanlı ordusundaki kıyafet sıkıntısı için bkz: İbrahim Sorguç, **Bu defa Niçin Harp Edeceğimi Biliyorum: Filistin Cephesi ve İstiklâl Savaşı Anıları**, Türkiye İşbankası Kültür Yay., İstanbul, 2010, s.12-15; Levent Alpat, **Bir Osmanlı Askerinin Anıları, Balkan Savaşı'ndan Kurtuluş'a**, Yay. Haz., Ahmet Mehmetefendioğlu-Ozan Arslan, Şenocak Yay., İzmir 2010, s.88.; Behiç Erkin, **Hatırat (1876-1958)**, Yay. Haz. Ali Birinci, TTK Basımevi, Ankara 2010, s.146-147.; Sanders, **a.g.e.**, s.158-159, 276, Kurat, **a.g.e.**, s.50-51, 57.; Erkin, **a.g.e.**, s.141-142.

¹³⁹⁸ Bkz: **ATASE**, BDH, K. 2323, D. 73, F. 1-7. 19 Kanunuevvel 1332/1 Ocak 1917; **ATASE**, BDH, K. 2323, D. 73, F. 6-6a. 2 Şubat 1332/15 Şubat 1917; **BOA**, DH.EUM. 6.Şb., 38/40 (11 Ağustos 1333/11 Ağustos 1917 tarihli zabıt varakası.); Bu hususta ayrıca bkz: Beşikçi, **a.g.e.**, 280-284.

¹³⁹⁹ Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz: Beşikçi, **a.g.e.**, s. 284. Askerlere yapılan kötü muameleler için ayrıca bkz: **Babamın Emanetleri, Ragıp Nurettin Ege'nin Birinci Cihan Harbi Günlükleri ve Harbin Sonrası Hatıratı 1915-1919**, Yay. Haz., Güneş N. A Ege-Akter, Dergâh Yay., İstanbul,

Cephede yaşanan bütün bu olumsuzluklara rağmen, Birinci Dünya Savaşı sırasında oldukça önemli görevler üstlenen Miralay Behiç Erkin'in belirttiğine göre, Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa, askerlerin korkudan firar ettiklerini düşünmekteydi. Buna karşın Erkin, hem kendisinin hem de ordu komutanlarının kanaat ve tespitlerine göre, firarın sebeplerinin askerin korkmasından ziyade fena ve yetersiz gıda, askerlerin alışmadıkları iklime tahammül edememesi, kötü giydirilmeleri, kadın ve sigara ihtiyacı, ara sıra da olsa izin alıp ailelerini görememeleri ile siperlerde uzun süre kalmaları gibi sebepler olduğunu ifade etmekteydi.¹⁴⁰⁰ Ali Fuat Cebesoy da Erkin ile aynı fikri paylaşmaktaydı: Ordudaki firarın çokluğunu "...Türk askerinin hamiyetsizliğinden değil, hiçbir insanın tahammül edemeyeceği perişanlık ve sefaletin çokluğu ve bunların devamlarının meydana getirdiği yılgınlığın tesirinden idi. Başka bir devlet ordusu Türk ordusu gibi kullanılmış olsa idi, değil dört sene daha bir seneye varmadan dağılırdı..."¹⁴⁰¹ ifadeleriyle aktarmaktaydı.

Cephelerde yaşanan ağır koşulların ve diğer dış faktörlerin etkisi bir tarafa bırakılacak olursa, şüphesiz ki en temel insani kaygıların, yani ölüm ve yaralanma korkusunun da en azından bazı askerlerin firarlarında etkili olduğu görülmektedir. Örneğin mükerreren firar eden bir askerin yıllar sonra anılarında niçin firar ettiğine dair verdiği bilgiler de buna işaret etmektedir:

"... Bir akşam eratin arasında 'Yarın müsademe var'. Diye bir şayia dolaşmaya başladı. Müsademe demek ölüm demektir. Kaçmasam ölecektim. Gece yarısı aklıma şeytan girdi, kalktım kedi gibi birlikten ayrıldım... Dediğim gibi kimseye yakalanmadan köye geldim. Kaçıp geldiğim birliğin içinde benim yanımda Köse köylü Süleyman da vardı. Bana "Kaçalım, kurtulalım." deyip duruyordu. O kaçamadı, sonra künyesini gönderdiler, zannımca o gün sabahki müsademede şehit oldu, öldü... Ben yarı dağda, yarı köyde, rüyalarım Konya caddelerinde sallanan cesetler göre göre bir sene daha kaçtım. Kaçaklığın sonu yoktu, savaş da bir türlü bitmiyordu. Sonunda beni yine tutup götürdüler, savaşın en kızgın yerinde beni birliğime teslim ettiler. Seferberlikteki kaçaklığımı saymadıkları için divan-ı harbe vermediler. Bir daha da kaçmadım. Zaten kaçsam da yakalansam bu kez beni de sallandırırıldı. Sonunda memleket kurtuldu, biz de kurtulduk."¹⁴⁰²

Bununla birlikte "firari" olarak tanımlanan binlerce askerin firar etmeden önce bütün olumsuz koşullara rağmen olağanüstü bir özveriyle cephede yılmadan ve savaş bitinceye kadar savaştığını da göz ardı etmemek gerekir.¹⁴⁰³

2006, s.126; Stanford J. Shaw, Osmanlı subaylarının Müslüman askerlere sert davrandığını Hıristiyanlara ise daha da sert davrandığını belirtmektedir. Bkz: Stanford J. Shaw, **Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu**, Savaş Giriş, TTK Yay., Ankara 2014, s.155.

¹⁴⁰⁰ Erkin, a.g.e.,s.141-142.

¹⁴⁰¹ Ali Fuat Cebesoy, **Büyük Harpte Osmanlı İmparatorluğu'nun 1916-1917 Yılındaki Vaziyeti, Birüssebi-Gazze Meydan Muharebesi ve 20. Kolordu**, Askeri Matbaa, İstanbul, 1938, s.18.

¹⁴⁰² Fikret Babuş, **Savaş Yıllarından Anılar: Balkan Savaşları-Birinci Dünya Savaşı-Kurtuluş Savaşı**, Ozan Yay., İstanbul, 2013, s.173-175.

¹⁴⁰³ Birinci Dünya Savaşı'nda Türk ordusunda subay olarak görev yapan Abdülhalim Akkılıç'ın anılarında belirttiği üzere "Kaçak" olarak tanımlanan bu askerler, daha kısa bir süre önce Oltu'yu düşmandan alırken az kurşunla çok işler görmüşlerdi. "Kosor Boğazı'nı süngüleriyle açan, Allahuekber Dağları'nın müthiş karlı sırtlarını yararak Sarıkamış önlerine çıkan, birçok kez

Cephedeki bütün kötü koşulların ve diğer dış faktörlerin etkileri bir tarafa bırakılacak olursa, tamamen insan olmaktan kaynaklanan içsel nedenlerin de firar olaylarına etki ettiği hesaba katılmalıdır. Zira her insan gibi askerlerin de geride bıraktığı sevdiklerine özlem duyması ve memleket hasreti çekmesi gayet doğaldı. Bu memleket ve sevdiklerine duydukları özlem, ne zaman biteceği belli olmayan bir savaş ortamında bazen daha da artmakta ve askerlere birkaç yıl izin verilmemesi nedeniyle dayanılmaz boyutlara ulaşmaktaydı. Nitekim firar ettikten sonra yakalanan bazı askerler ifadelerinde, firar gerekçeleri arasında kendilerine iki yıldır izin verilmemesini göstermekteydi.¹⁴⁰⁴

Askerlerin geride bıraktıkları ailelerinin can ve mal güvenliklerine dair ciddi endişeleri de vardı ki, bu endişeyi haklı çıkaracak olaylar da yaşanmaktaydı. Nitekim askerlerin silâh altına alınmasıyla, geride bıraktıkları eşleri ve ailelerine eşkıya çeteleri tarafından saldırılar gerçekleşmekteydi.¹⁴⁰⁵ Bu da askerlerin geride kalan ailelerinin can, mal ve namuslarından emin olmamasına ve dolayısıyla firarlarına sebep olmaktaydı. Bu nedenle 1915 yılında, seferberlikte asker eş ve ailelerine saldıranların divan-ı harplerde yargılanmasına dair bir kanun çıkarıldı.¹⁴⁰⁶ Ayrıca asker eşlerine, kızlarına ve hane halkının ırzlarına zorla geçenlerin idam edileceğine dair kanunun herkesin anlayabileceği bir dille her mahalle ve köyde ilan edilmesi istendi.¹⁴⁰⁷

Anlaşıldığı kadarıyla firar olaylarının en azından bir kısmında içeriden ve dışarıdan yapılan firar propagandaları da etkili olmaktaydı. İtilaf Devletleri ve özellikle de İngiltere, Osmanlı ordusundaki askerlerin yaşamlarını zorlaştıran koşulları, onları firara teşvik etmek amacıyla bir propaganda aracı olarak

---

düşmanla pençeleşen kahramanlardı bunlar. Ne çare, yenilginin acısı ve özellikle de bakımsızlık onları bu duruma düşürmüştü...". Bkz: **Askerin Romanı, E.Sv. Alb. Abdülhalim Akkılıç'ın Savaş ve Barış Anıları**, Yay. Haz. Yılmaz Akkılıç, Körfez Ofset Yay., Gemlik 1994, s.137.

¹⁴⁰⁴ **BOA**, DH.EUM. 6.Şb.,38/40 (11 Ağustos 1333/11 Ağustos 1917 tarihli zabıt varakası.); Nitekim Ali Fuat Cebesoy, savaş başladıktan sonra iki yıl boyunca kimseye izin verilmediğini belirtmektedir. Bkz: Ali Fuat Cebesoy, **Büyük Harpte Osmanlı İmparatorluğu'nun 1916-1917 Yılındaki Vaziyeti, Birüssebi-Gazze Meydan Muharebesi ve 20. Kolordu**, Askeri Matbaa, İstanbul, 1938, s.18.

¹⁴⁰⁵ Örnek olarak bkz: **BOA**, DH.EUM. 3.Şb, 2/49 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 14 Teşrinisani 1330/26 Ekim 1914 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb.,15/24 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 23 Ağustos 1332/5 Eylül 1916 tarihli yazı.); **Köylü**, 4 Temmuz 1334 /4 Temmuz 1918, s.2.

¹⁴⁰⁶ Söz konusu kanun için bkz: **Takvim-i Vekayi**, 30 Ağustos 1331/12 Eylül 1915, s.1; **Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi**, C. I, Yay. Haz. Kemal Gurulkan vd., T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., İstanbul, 2013, Belge, 126, s.226-227.

¹⁴⁰⁷ **Köylü**, 2 Mart 1332/15 Mart 1916, s.1.

kullanılmaktaydı. Yine İngilizler tarafından Türk cephelerine atılan broşür, ilan vs. ile Osmanlı Devleti'nin yenileceğinin kesinleştiği ve İngilizlerin esirlere çok iyi muamele ettiği ileri sürülerek askerler düşman tarafına ilticaya teşvik edilmekteydi.¹⁴⁰⁸ Bunun yanı sıra Ermeniler ve Rumlardan da askerleri firara teşvik edenler vardı.¹⁴⁰⁹ Hatta Sisam Adası'nda İzmir ve çevresinde görev yapan Osmanlı askerlerini para karşılığında veya zorla firar ettirmek amacıyla bir çete kurulmuştu.¹⁴¹⁰ Ayrıca firar etmeyi düşünen bir asker -belki de yanına yoldaş bulma düşüncesiyle- diğer askerleri de firara teşvik ettiği oluyordu.¹⁴¹¹

Birliğinden firar eden binlerce askere ilaveten firar edemeyenler arasında da cinnet getirenler ve intihar edenler vardı.¹⁴¹² Ayrıca bazıları askerden kurtulmak için kasıtlı olarak frengi hastalığı kapmaktaydı. Bu nedenle frengili amele taburları oluşturulmak zorunda kalınmıştı.¹⁴¹³ Askerlerin bir kısmı birliğinden firar ederken, bir kısım askerlik yükümlüsü ise askere hiç gitmemenin yollarını aramaktaydı. Bu doğrultuda Harbiye Nezaretinin 1917 tarihli bir yazısı oldukça dikkat çekicidir. Söz konusu yazıya göre seferberlik ilan edildikten sonra işlenmekte olan adi suçların yüzde sekseni sırf askerlikten kurtulmak maksadıyla işlenmişti.¹⁴¹⁴

Firariler için Askeri Ceza Kanunu'nda öngörülen ceza idamdı ve firar eden askerler bu suçlarından dolayı divan-ı harplerde yargılanıyordu.¹⁴¹⁵ İdama mahkûm

---

¹⁴⁰⁸ Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz: Sadık Sarısamam, **Birinci Dünya Savaşı'nda Türk Cephelerinde Beyannamelerle Psikolojik Harp**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1999, s. 77-91; Beşikçi, **a.g.e.**, 304-308;

¹⁴⁰⁹ Rum ve Ermenilerin kendi milliyetinden olan Osmanlı askerlerini firara teşvik etmelerine dair bkz: Beşikçi, **a.g.e.**, s.303-304.

¹⁴¹⁰ Yapılan inceleme sonucunda söz konusu çetenin başında Ali Onbaşı diye çağrılan ve Mekke Şerifinin oğlu veya Bağdatlı bir zabıt olduğu söylenen biri vardı. Bu çete aslen Midilli muhaciri ve asker firarisi olan Ahmed Çavuş'a aylık 20 lira vererek askerleri firar ettirip Sisam'a kaçırmak için çalışmaktaydı. Bkz: **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 21-1. 21 Ağustos 1334/21 Ağustos 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 21-2. 30 Ağustos 1334/30 Ağustos 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 22-5. 18 Teşrinievvel 1334/18 Ekim 1918.

¹⁴¹¹ Firar ettikten sonra yakalanan askerlerden bazıları arkadaşları tarafından "iğfal edilerek" firara teşvik edildiklerini belirtmektedir. Bkz: **ATASE**, BDH, K. 2323, D. 73, F. 9-1; **BOA**, DH.EUM. 6.Şb.,38/40 (11 Ağustos 1333/11 Ağustos 1917 tarihli zabıt varakası.)

¹⁴¹² Erkin, **a.g.e.**, s.141-142.

¹⁴¹³ Erkin, **a.g.e.**, s.143.

¹⁴¹⁴ Harbiye Nezareti askere gitmemek için suç işleyerek hapse giren bu kişilerden ordunun istifade edebilmesi için gereğinin yapılmasını Adliye Nezaretinden istedi. Bu husus Meclis-i Vükela'da bu şekilde mahkûm ve tutuklu olan şahısların sayısı çok olmadığından birkaç bin nefer mahkûmun şimdilik umurun selameti için hapisanede tutulmaları uygun görüldü. **BOA**, MV., 207/98 (15 Nisan 1333/15 Nisan 1917 tarihli Meclis-i Vükela müzakeratına mahsus zabıtname.)

¹⁴¹⁵ **BOA**, DH.ŞFR., 87/17 (İçlerinde Aydın vilayetinin de bulunduğu bazı vilayetlere ve mutasarrıflıklara Dahiliye Nezaretinden gönderilen 5 Mayıs 1334/4 Mayıs 1918 tarihli yazı);

edilenlerin bazıları asılarak, bazıları da kurşuna dizilerek infaz ediliyordu. Ayrıca idam edilen askerlerin isimleri gazetelerde neşrediliyor¹⁴¹⁶ böylece idamların diğer askerler için de “ibret” olması istenerek firar etmeyi düşünenlere gözdağı verilmiş oluyordu.

Yukarıda belirtildiği üzere firarilerin idam edileceği, Askeri Ceza Kanunu’nda belirtilmekle birlikte ilgili kanun maddesinin nadiren işletildiği görülmektedir. Kaldı ki, idam cezalarından da beklenen faydanın sağlanamadığı yani askerler üzerinde yeterince caydırıcı bir etkiye sahip olmadığı da anlaşılmıştı. Nitekim Behiç Erkin’in verdiği bilgiye göre bugün bir firariyi idam eden mangada bulunan askerlerden bazıları ertesi gün kendileri kaçmaktaydı.¹⁴¹⁷ Ayrıca firari sayısı o kadar çoktu ki eğer bunların hepsi yakalandığında idam edilecek olsa ordu çok büyük bir askeri kuvvetten mahrum kalacaktı. Bu nedenle firarilerin hepsini idam etmek yerine farklı yöntemlere başvuruldu.¹⁴¹⁸ Birinci Dünya Savaşı yıllarında Kayseri Belediye Başkanlığı yapan Ahmet Rifat Çalika, firarilerin cezalandırılması hususunda oldukça ilginç bilgiler vermektedir:

“Savaş yıllarında idamlar o kadar çoğalmıştı ki Ordu Komutanı Vehip Paşa askerlikten ilk kaçanın sağ elinin üzerine firara (kaçak) işaret olmak üzere (F) damgası vurulması ve damgalı olanlardan tekrar kaçanlar olursa onların idam edilmelerini emretti. Biraz sonra bunu da uygulama imkânı kalmadı. Firariler o kadar çoğaldı ki (F) damgalı olarak tutulan firarilerin sıraya konulması ve onda birinin asılması bildirildi...”¹⁴¹⁹

Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi, C. II, Yay. Haz. Kemal Gurulkan vd., T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., İstanbul, 2013, Belge, 35, s.101-102.

¹⁴¹⁶Bkz: “İdam”, **Ahenk**, 3 Temmuz 1331/16 Temmuz 1915, s.2.; “İdam”, **Ahenk**, 11 Eylül 1332/ 24 Eylül 1916, s.2; “İdam”, **Anadolu**, 20 Haziran 1334/20 Haziran 1918, s.1; “İdam”, **Ahenk**, 7 Eylül 1332/ 20 Eylül 1916, s.2; “İdam”, **Ahenk**, 9 Eylül 1332/ 22 Eylül 1916, s.2; “İdam”, **Ahenk**, 11 Eylül 1332/ 24 Eylül 1916, s.2.; “İdam Cezaları”, **Ahenk** 14 Teşrinievvel 1332/ 27 Ekim 1916, s.2; “Merkez Kumandanlığı’ndan” **Ahenk** 30 Teşrinievvel 1332/ 12 Kasım 1916, s.2; “İdam”, **Ahenk** 4 Kanunuevvel 1332/ 17 Aralık 1916, s.2; **Ahenk**, 6 Kanunuevvel 1332/ 19 Aralık 1916, s.2; **Ahenk**, 9 Kanunuevvel 1332/ 22 Aralık 1916, s.2; **Ahenk**, 19 Kanunuevvel 1332/ 1 Ocak 1916, s.2; **Ahenk**, 21 Kanunuevvel 1332/ 3 Ocak 1916, s.2; **Ahenk**, 22 Kanunuevvel 1332/ 5 Ocak 1916, s.2; **Ahenk** 30 Kânunusani 1332/ 12 Şubat 1916, s.2; “Bir Firarinin Cezası: İdam”, **Tasvir-i Efkar**, 18 Kanunuevvel 1330/31 Aralık 1918, s.3.; Bu idamlardan bazılarının nasıl gerçekleştirildiğini Birinci Dünya Savaşı yıllarında Kayseri Belediye Başkanlığı yapan Ahmet Rifat Çalika hatıratında aktarmaktadır. Bkz: **Kurtuluş Savaşı’nda Adalet Bakanı Ahmet Rifat Çalika’nın Anıları**, Yay. Haz., Hurşit Çalika, İstanbul, 1992, s.21.

¹⁴¹⁷ Erkin, **a.g.e.**, s.143; Nitekim bazı askerler yakalandıklarında firarilerin cezasının idam olduğunu bildikleri halde yine de firar ettiklerini belirtmekteydi. Örnek olarak bkz: **ATASE**, BDH, K. 2323, D. 73, F. 6-6a. 2 Şubat 1332/15 Şubat 1917; **ATASE**, BDH, K. 2323, D. 73, F. 9-1. 18 Mayıs 1333/18 Mayıs 1917.

¹⁴¹⁸ Ordunun askere şiddetle ihtiyaç duyduğu için en azından mükerrer firari olmayanların birliklerine sevk edilmesine dair bkz: **ATASE**, BDH, K. 2004, D. 469, F. 1-170. 31 Temmuz 1332/13 Ağustos 1916.

¹⁴¹⁹ **Kurtuluş Savaşı’nda Adalet Bakanı Ahmet Rifat Çalika’nın Anıları**, Yay. Haz., Hurşit Çalika, İstanbul, 1992, s.22.; Firarilerin sayısının çok artması nedeniyle kura ile idam edilmesine dair ayrıca bkz: Erkin, **a.g.e.**, s.142.

Bazen bir firarinin cezası, sadece “fena halde dayak yemek” iken,¹⁴²⁰ bazen de hiç ceza verilemeden birliğine sevk ediliyordu.¹⁴²¹ Fakat bu uygulama, dönemin askerî ve mülkî erkânının eleştirilerine sebep olmaktaydı. Zira birçok komutan ya da mülkî amire göre firarilerin cezasız kalması ya da şiddetle cezalandırılmaması onların tekrar firara cüret etmesine sebep olduğu gibi diğer askerleri de firara teşvik etmekteydi.¹⁴²² Ayrıca bazı komutanlar ise firarların, askerlerin cehaletinin eseri olduğunu düşünmekteydi.¹⁴²³

Bütün çabalara rağmen firari sorununu çözemeyen devlet, sorunun giderek daha vahim hale gelmesi nedeniyle farklı yöntemlere de başvurmuştu. Örneğin asker firarilerinin sayısının artması nedeniyle 1916 yılında firarileri yakalayanlara para mükâfatı verilmeye başlandı.¹⁴²⁴ Firari askerlerin takibi ve yakalanmasından jandarma teşkilatı sorumluydu. Fakat savaş yıllarında jandarmaların önemli bir kısmı orduya alındığı için mevcut jandarmalar firarilerin ve diğer suçluların takibinde

---

¹⁴²⁰ **Babamın Emanetleri, Ragıp Nurettin Ege'nin Birinci Cihan Harbi Günlükleri ve Harbin Sonrası Hatıratı 1915-1919**, Yay. Haz., Güneş N. A Ege-Akter, Dergâh Yay., İstanbul, 2006, s.128, 149; Behiç Erkin'in verdiği bilgiye göre siper hayatından bıkanlar arasında suç işleyerek hapsedilen ve böylece cephe gerisine gönderilenlerin de sayısı arttığı için bunların hapis cezasını dayak cezasına çevrilmişti. Erkin, **a.g.e.**, s.142.

¹⁴²¹ Asker firarilerinin cezalandırılmalarına dair ayrıntılı bilgi için bkz: Beşikçi, **a.g.e.**, s.316-320.

¹⁴²² Bkz: **BOA**, DH.EUM. 6.Şb., 38/40 (Kütahya'da Tabur Kumandanlığından Mutasarrıflığa gönderilen 12 Ağustos 1333/12 Ağustos 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH. EUM. 6.Şb.,15/61 (Dâhiliye Nazırı Talat Paşa'dan Harbiye Nazırı Enver Paşa gönderilen 21 Mayıs 1333/21 Mayıs 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH. EUM. 6.Şb.,15/61 (Umum Jandarma Kumandanlığından Harbiye Nezaretine sunulan 1 Mayıs 1333/1 Mayıs 1917 tarihli tahrir sureti.); **BOA**, DH. EUM. 6.Şb., 38/40 (Kütahya'da Tabur Kumandanlığından Mutasarrıflığa gönderilen 12 Ağustos 1333/12 Ağustos 1917 tarihli yazı.); Ayrıca yakalanıp divan-ı harplere ve birliklerine sevk edilen askerlerin tekrar firar ettiklerine dair şikâyetler de gelmekteydi. Bkz: **BOA**, DH. EUM. 6.Şb.,38/40 (Hüdavendigar vilayetinden, Harbiye Nezaretine gönderilen 16 Ağustos 1333/ 16 Ağustos 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM. 6.Şb., 38/40 (Kütahya Mutasarrıflığından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 1 Eylül 1333/ 1 Eylül 1917 tarihli yazı.);**ATASE**, BDH, K. 2004, D. 469, F. 1-168. 26 Temmuz 1332/8 Ağustos 1916; Firari olup da yakalanan askerlerin ifadelerinde de firarilerin cezalandırılmamasının diğerlerini de firara teşvik ettiğine dair önemli ipuçları vardır. Örneğin 1917 yılının Ağustosunda trenle 4. Orduya sevk edilirken yolda firar eden Yakup oğlu Mustafa ve Süleyman oğlu İbrahim, ifadelerinde firar edenlerin “*şimdiye kadar kaçtık istediğimiz mahalde serbest gezdik, ele geçtiğimizde bize bişey yapmadılar. Yine sevk ediyorlar. Yine böyle yaparsak evvelki gibi olmayacak mı? Haydin kaçalım!*” demek suretiyle onları firara teşvik ettiklerini belirtmişti. Bkz: **BOA**, DH.EUM. 6.Şb., 38/40 (11 Ağustos 1333/11 Ağustos 1917 tarihli zabıt varakası.)

¹⁴²³ **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 26.

¹⁴²⁴ Asker firarileri ve eşkıyaları yakalayanlara verilecek mükafata dair yapılan yazışmalar için bkz: **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 9/17 (Dahiliye Nezaretinden vilayet ve mutasarrıflıklara gönderilen 6 Eylül 1332/19 Eylül 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 8/50 (Teke Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 13 Ağustos 1332/26 Ağustos 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.VRK., 22/101 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 6 Eylül 1332/19 Eylül 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 12/6 (Musul Valisi Haydar Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 2 Teşrinisani 1332/15 Kasım 1916 tarihli yazı.); **ATASE**, BDH, K. 2293, D. 38, F. 20-6. 14 Teşrinisani 1333/14 Kasım 1917; “*Makam-ı Vilayetten*”, **Ahenk**, 22 Nisan 1331/5 Mayıs 1915, s.2.

yetersiz kalmıştı. Bu nedenle jandarma ile alakası olmayanların da firari takibinde istihdam edildiği oluyor,¹⁴²⁵ ahalinin gönüllü olanlarından yardımcı müfrezeler kuruluyordu.¹⁴²⁶ Yine askerleri, ailelerinin firara teşvik ettiği, en azından onlara yardım ve yataklık yaptığı düşünülduğünden köylülere baskı yapıldığı ve hatta bu hususta bir kanunî düzenleme olmaksızın firarilerin evlerinin yakıldığı ve ailelerinin sürgüne gönderildiği olmuştu.¹⁴²⁷ Bütün bunlara rağmen firariler sorunuyla baş edemeyen devlet, firariler için birkaç defa da af çıkarmıştı.¹⁴²⁸

Ünlü Türk şairi Nazım Hikmet, *Asker Kaçakları* şiirinde

*Köyün evleri karanlık
Gökte yıldız pır pır eder
Ben bir asker kaçağiyam
Gelin bana bir tas su ver*

*Neyleyim kusura kalma
Elleri kınasız gelin
Çalar asker kaçakları
Kapıları geceleyin¹⁴²⁹*

dese de asker kaçaklarının bir kısmı sadece kapıları çalıp bir tas su istemekle yetinmiyor; eşkıyalığa başlayıp çoğu kez savunmasız köylülerin paralarını, eşyalarını gasp ediyor ve hatta köylüleri öldürüyordu. Savaş yıllarında asker firarileri sorunu, ordunun önemli derecede insan sıkıntısı çekmesine sebep olup savaşma kabiliyetini zayıflatırken, eşkıyalık olaylarının hem nitelik hem de nicelik olarak önemli bir değişim geçirmesine de neden oldu. Şöyle ki; öncelikle davete adem-i icabet eden, yani seferberlik çağrısına uymayan birçok kişi yakalanma ve yakalandıktan sonra cezalandırılma korkusuyla düzenli olarak tarlasında, bağında, bahçesinde çalışmamış ve hayatını idame ettirebilmek için dağdaki mevcut çetelerden birine

¹⁴²⁵ BOA, DH.EUM.6.Şb., 16/68 (Dahiliye Nezaretinden içerisinde Aydın vilayetinin de bulunduğu çeşitli vilayet ve mutasarrıflıklara gönderilen 5 Kanunuevvel 1332/18 Aralık 1916 tarihli yazı.)

¹⁴²⁶ BOA, DH.EUM.6.Şb.,8/39 (Kayseri'den Dâhiliye Nezaretine gönderilen 22 Temmuz 1332/4 Ağustos 1916 tarihli yazı.)

¹⁴²⁷ Behiç Erkin'in belirttiğine göre firarilerin evlerinin yıkılması ve ailelerinin sürgününe dair bir kanun hazırlanması için Enver Paşa onu Adliye Nazır Vekili İbrahim Bey'e göndermişti. Gerek kendisinin ve gerekse Ceza ve İdare İşleri Umum Müdürleri Tahir ve Münip Beylerin muhalefeti nedeniyle böyle bir kanun çıkarılmamıştı. Buna karşın Enver Paşa emir verdiği için bazı yerlerde uygulamaya geçilmişti. Bu doğrultuda bir Ermeni kadını istida vererek "Bir oğlum Çanakkale'de topçu zabiti, birçok düşman uçağı düşürmüş, terfi etmiş, imtiyaz madalyası almış; diğer bir oğlum ise er, nasılsa kaçmış, takdir edilen oğlumun hizmetleri kaale alınmıyor da öbür oğlumdan dolayı evim yıkılıyor ve ben sürülüyorum. Bu ne adaletsizliktir!" diye müracaatta bulunmuştu. Bkz: Erkin, a.g.e., s.142-143.

¹⁴²⁸ Firarilerin affına dair bkz: Beşikçi, a.g.e., s. 327-330.

¹⁴²⁹ Nazım Hikmet, *Bütün Şiirleri*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2007, s.1687.

katılmayı tercih etmişti. Bununla birlikte birliklerinden firar edenlerin bir kısmı da yine benzeri kaygılarla ya mevcut çetelerden birine iltihak etmiş ya da kendisi gibi firari olan diğerleriyle çeteler kurmuştu. Bu açıdan savaş yıllarında asker firarileri, eşkıya çeteleri için bitmek tükenmek bilmeyen bir insan havuzu teşkil etti. Böylece savaş yıllarında eşkıyalık ve firariler sorunu adeta iç içe geçmişti. Öyle ki döneme ait birçok resmi yazışmada firari ve eşkıya sözcükleri birlikte zikredilmeye başlanmıştı. Eşkıyalık olaylarına ya da yakalanan eşkıyalara dair verilen resmîbilgilere bakılacak olursa, en azından Batı Anadolu'da, eşkıyalık olaylarının faillerinin büyük bir çoğunluğunun asker firarileri olduğu görülecektir.¹⁴³⁰

¹⁴³⁰ Birinci Dünya Savaşı yıllarına ait belgelerde asker firarilerinin ve diğer şakilerin yaptığı eşkıyalık olayları ayrıntılı bir şekilde anlatılmamakla birlikte bunların yakalanmalarına dair yazışmalarda ve haberlerde yaptıkları eşkıyalık olaylarına dair bilgilere ulaşmak mümkündür. Batı Anadolu'da asker firarilerinin yaptığı eşkıyalık olaylarına örnek olarak bkz. **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 29/16 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 16 Nisan 1331/29 Nisan 1915 tarihli tahrirat.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 29/17 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 7 Mayıs 1331/20 Mayıs 1915 tarihli tahrirat.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 29/36 (Menteşe Mutasarrıflığının 31 Teşrinievvel 1331/13 Kasım 1915 tarihli yazısı); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 12/47 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından 1 Mart 1332/14 Mart 1916 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 13/23 (Aydın Valiliğinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 26 Mart 1332/8 Nisan 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 13/26 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 11 Nisan 1332/24 Nisan 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 13/80 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 9 Mayıs 1332/22 Mayıs 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 15/24 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 23 Ağustos 1332/5 Eylül 1916 tarihli yazı.) **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 15/66 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 12 Eylül 1332/5 Ekim 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 51/49 (Ahali ve çiftçiler adına Bozdoğan'dan 9 kişi tarafından Meclis-i Mebusan Riyasetine çekilen 2 Kânunuevvel 1332/15 Aralık 1916 tarihi gönderilen telgraf.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 17/21 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 28 Teşrinisani 1332/11 Aralık 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 17/27 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 19 Teşrinisani 1332/13 Aralık 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 14/9 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 1 Nisan 1333/1 Nisan 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 14/38 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 14 Nisan 1333/14 Nisan 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 14/34 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 15 Nisan 1333/15 Nisan 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 21/14 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine çekilen 2 Mayıs 1333/2 Mayıs 1917 tarihli telgrafın sureti.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 21/14 (Muğla Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine çekilen 24 Nisan 1333/24 Nisan 1917 tarihli telgraf.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/58 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 10 Haziran 1333/10 Haziran 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 17/42 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 5 Temmuz 1333/5 Temmuz 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 17/44 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 2 Temmuz 1333/2 Temmuz 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 24/10 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 15 Teşrinievvel 1333/15 Ekim 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 32/14 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 24 Şubat 1334/24 Şubat 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 32/14 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 7 Nisan 1334/7 Nisan 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 37/34 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 4 Mayıs 1334/4 Mayıs 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 38/3 (Beşinci Ordu Kumandanlığından Başkumandanlık Vekaletine gönderilen 11 Mayıs 1334/11 Mayıs 1918 tarihli tahriratın sureti.); "*Hunhar Bir Şakinin İstisali*", **Ahenk**, 24 Mart 1331/6 Nisan 1915, s.2.; "*Merkez Kumandanlığından*", **Ahenk**, 30 Teşrinievvel 1332/ 12 Kasım 1916, s.2; **Köylü**, 12 Eylül 1334/12 Eylül 1918, s.2.

Asker firarileriyle eşkıyalık arasındaki bu sıkı ilişki, döneme ait hatırat ve günlüklerin bir kısmında açıkça zikredilmektedir. Örneğin Liman von Sanders'in belirttiğine göre firari askerler düşman tarafına iltica etmek için kaçmıyor; bilakis, kendi memleketlerine kaçarak buralarda hırsızlık, yağma ve her türlü asayiş bozucu harekete girişiyordu.¹⁴³¹ Yine Ragıp Nurettin Ege'nin belirttiğine göre askerden firar edenlerin bir kısmı kabileler halinde eşkıyalığa başlamıştı.¹⁴³² Ahmet Rifat Çalığa da “... *Firariler dağlarda ellişer, yüzer kişilik makineli tüfekli müfrezeler hâlinde geziyorlardı. Haydutluk ve soygunculuk da o nispette çoktu...*”¹⁴³³ demek suretiyle firarilerin eşkıyalıkla nasıl özdeşleştiğini vurguluyordu.

Firari askerlerin bir kısmının neden eşkıyalığa başladığı üzerinde durulması gereken bir diğer husustur. Öncelikle şunu belirtmekte fayda var ki, firar eden bir asker zaten kanunların dışına çıkıp “suçlu” duruma düşüyordu. Bu doğrultudayakalandığında idam edileceğini ya da başka bir cezaya çarptırılacağını bilen bir firarinin diğer suçları işlemede de bir sakınca görmeyeceği düşünülebilir. Bununla birlikte bir asker firarisinin genellikle ihbar edilme ve yakalanma korkusuyla sürekli köyünde, kasabasında yaşayamayacağı düşünüldüğünde neden eşkıyalık ve benzeri suçlara karıştığı daha anlamlı hale gelir. Zira firar ettikten sonra bir şekilde yeme-içme, giyinme vb. ihtiyaçlarını karşılaması gereken bir firari, bunu eğer ailesi ve diğer köylülerin “gönül rızasıyla” yaptıkları yardımlarla karşılayamıyorsa geriye bir tek seçenek kalıyordu: Zor kullanmak. Bu nedenle firarilerin önemli bir kısmının hayatını sürdürmek kaygısıyla önce hırsızlığa ve küçük gasp olaylarına karıştığı, bir müddet sonra da daha geniş çaplı eşkıyalık yapmaya başladığı görülmektedir. Her ne kadar bu hususta somut veriler çok fazla olmamakla birlikte, bazılarının ise diğer birçok eşkıya gibi kolay yoldan hayatını

---

¹⁴³¹ Sanders, **a.g.e.**, s.222; Kurat, **a.g.e.**, s.21; Sanders'in bu tespiti büyük ölçüde yerinde olmakla birlikte, kendi memleketine çok uzak cephelerden firar edip bir daha memleketine dönemeyenlerin olduğunu ve düşman tarafına iltica edenlerin de bulunduğunu söylemek gerekir. Örneğin Osmanlı ordusundaki Ermeni askerlerin bir kısmı Kafkaslarda Rus ordusuna iltica etmişti.

¹⁴³² **Babamın Emanetleri, Ragıp Nurettin Ege'nin Birinci Cihan Harbi Günlükleri ve Harbin Sonrası Hatıratı 1915-1919**, Yay. Haz., Güneş N. A Ege-Akter, Dergâh Yay., İstanbul, 2006, s.270.

¹⁴³³ **Kurtuluş Savaşı'nda Adalet Bakanı Ahmet Rifat Çalığa'nın Anıları**, Yay. Haz., Hurşit Çalığa, İstanbul, 1992, s.22.

idame ettirmek ve hatta zengin olmak amacıyla eşkıyalığa başlamış olabileceği de akla gelmektedir.¹⁴³⁴

Birinci Dünya Savaşı yıllarında birçok asker kaçağının eşkıyalığa başlaması, öncelikle eşkıyalık olaylarında nicelik açısından bir değişime sebep oldu. Nitekim savaş öncesi yıllarda Batı Anadolu’da gerek Rum ve gerekse “Müslümanlardan” kurulu belli başlı birkaç çete varken özellikle firari sayısının arttığı 1916-1917 yıllarından itibaren bu çetelerin sayısı birkaç yüzü buldu. Yani Batı Anadolu’da faaliyet gösteren eşkıyaların sayısında savaş öncesiyle mukayese edildiğinde muazzam bir artış gerçekleşmişti. Ayrıca savaş öncesinde faaliyet gösteren çetelerin üye sayısı 15-20 kişiyi aşmazken savaş yıllarında 100 ve hatta daha fazla şakiden oluşan çeteler ortaya çıktı. Çetelerin sayılarındaki bu artış, işledikleri suçların boyutlarını da değiştirdi. Zira savaş öncesinde bir nahiye veya kaza merkezinin eşkıyalar tarafından basıldığına çok fazla şahit olunmazken savaş yıllarında bu tip olayların sıklıkla gerçekleştiği görülmektedir.

Savaş yıllarında eşkıyalık olaylarında nitelik açısından da önemli değişiklikler yaşandı. Her şeyden evvel savaş öncesinde eşkıya çetelerinin saldırılarına maruz kalanlar, genellikle bir köyün veya kasabanın ağa ve eşrafı ya da en azından diğer köylülere göre hatırı sayılır bir zenginliği olanlar iken, savaş yıllarında ise çetelerin artık çok da hedef gözetmediği ve sıradan köylüleri de soyduğu, mallarını yağma ettiği ve kimi zaman da canlarına kastettiği görülmektedir. Daha önceden eşkıyalar genellikle zenginleri hedef alarak onları dağa kaldırıp fidye alma yoluna giderken savaş yıllarında ise eşkıyaların cana ve namusa yönelik işlediği suçlarda da ciddi bir artış olduğu gözlenmektedir. Mentеше sancağında yaşayan bir köylünün deyimiyile: *“Evvelki eşkıya gelir, kimin parası varsa alır gider, adam öldürmezlerdi. Bugünkü töresizler var yok tanımazlar. Hem para alırlar hem de bilâ-sebeup öldürürler...”*.¹⁴³⁵ Köylünün bu ifadesi, savaş yıllarında eşkıyalığın sosyal boyutunun ortadan kalktığını da göstermektedir. Yani fakir köylünün can, mal ve namusuna ilişmeyen, köylüleri hayatta kalabilmek için potansiyel yardım ve yataklık

¹⁴³⁴ 49. Fırka Kumandanı Miralay Şükrü Naili Bey, 5. Ordu Kumandanlığına gönderdiği 22 Eylül 1918 tarihli yazısında eşkıya çetelerine katılan bir askerlerin bir-iki gün zarfında servet kazandığını ve muntazam kıyafetler edindiğini belirtmektedir. Bkz: **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 29. 22 Eylül 1334/22 Eylül 1918.

¹⁴³⁵ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 18/44 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 28 Temmuz 1333/28 Temmuz 1917 tarihli rapor.)

yapacak kişiler olarak gören, kimi zaman korku veya saygıdan, kimi zaman ise menfaat birlikteliğinden kaynaklanan bir işbirliğine giren eski eşkıyaların sayısı oldukça azalmıştı. Özetle Birinci Dünya Savaşı'nda yaşanan firariler sorunu eşkıyalık olaylarında oldukça radikal değişikliklere sebep oldu.

II.2. Birinci Dünya Savaşı'nın Başlangıcından 1917 Yılına Kadar Batı Anadolu'da Eşkıyalık

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girdiği Kasım 1914'e gelindiğinde Batı Anadolu kırsalında asayiş önemli ölçüde sağlanmıştı. Bunda Çakırcalı Mehmed Efe öldürüldükten sonra yerini alan Hacı Mustafa çetesinin onun gibi etkin olamayışı ve bir daha Çakırcalı çetesi nispetinde faal ve “ahalinin desteğini alan” başka bir çetenin ortaya çıkmayışı etkili olmuştu. Ayrıca Çakırcalı'nın öldürülmesinin ardından diğer bazı önemli çetelerde ele geçirilmiş; 1913 yılında Aydın Valiliğine tayin edilen Rahmi Bey'in eşkıyalarla mücadele adına aldığı tedbirler de eşkıyalık olaylarının önüne geçilmesinde büyük ölçüde etkili olmuştu.

Osmanlı Devleti savaşa dâhil olduktan sonra yerel idareciler, devletin savaşa girmesinin cephe gerisinin asayişini bozacağını düşündüklerinden dağda kalan son eşkıya çetelerini düze indirmek amacıyla faaliyete geçerek bunların affedilmesi için teşebbüste bulundu. Bu doğrultuda Çakırcalı Mehmed Efe öldürüldükten sonra kendi çetesini kuran ve vilayetteki en önemli çetelerden olan Ödemiş'in Ayasurat köyünden Gökçen Hüseyin ve yine Ödemiş'in Bayezidler köyünden Kerimoğlu Hacı Hüseyin çetelerinin affedilmesi isteği ilgili nezaretlere iletildi. Dâhiliye ve Adliye nezaretlerinin bu isteği kabul etmesinin ardından söz konusu çetelerin affına dair Kasım 1914'te irade buyruldu. Ayrıca bu çetelere yataklık suçundan hapisanede bulunanlar da uzun yazışmalardan sonra affedildi.¹⁴³⁶ Daha önce affedilmiş

¹⁴³⁶ Söz konusu çeteler şu kişilerden oluşuyordu: Gökçe Hüseyin Çetesi: Kızgınlı'dan Kara Hüseyin oğlu Hüseyin, Kemmerdere'den Molla Veli oğlu Veli, Musalar'dan Mustafa Ali oğlu Ali, Koçova'dan Hacı Hasan oğlu Ali. Kerim oğlu Hacı Hüseyin Çetesi: Kerim oğlu İsmail, Çobanlar'dan Şeyhli oğlu Mehmed, Çobanlar'dan Halil, Konyalı Kavasın Mehmed, Aydın'ın Subice nahiyesinden Mustafa. Bkz: “*Mazhar-ı Afv-ı Ali Olanlar*”, **Ahenk**, 21 Teşrinievvel 1330/3 Kasım 1914, s.3; Bu çetelerin ve çetelere yardım ve yataklık etmekten mahkum olanların affında dair yapılan yazışmalar için bkz: **BOA**, BEO, 4321/324064 (Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 6 Teşrinisani 1330/20 Ekim 1914 tarihli yazı; Sadareten Adliye Nezaretine gönderilen 7 Teşrinisani 1330/20 Kasım 1914 tarihli yazı.); **BOA**, MV., 237/73 (16 Teşrinievvel 1330/29 Ekim 1914 tarihli irade-i seniyye ve mazbata);

eşkîyaların yine eşkıya takibinde istihdam edilmesi, birçok soruna ve şikâyete sebep olmasına rağmen bu uygulamadan vazgeçilmeyerek Gökçe Hüseyin çetesi takip bölüğüne kaydedildi.¹⁴³⁷ Önemli çetelerden bazıları çıkarılan affa uyarak düze inerken bazıları da seferberlikle birlikte askerlik çağrısına uymayarak dağın yolunu tuttu. Bunlar arasında uzun süre takip müfrezelerini peşinden koşturacak olan Gökdeli Mehmed de vardı.¹⁴³⁸

Affedilenlerin yanı sıra bazı önemli çeteler de ele geçirildi. Örneğin Aydın'ın Germencik nahiyesi civarında iki Rum'u dağa kaldırarak katleden ve birkaç kişiden fidye alan; ayrıca köy basıp bir asker eşini katleden çetenin reisi Kara Şükrü, kendi çetesinden bir şaki tarafından öldürüldü ve bir müddet sonra bu çeteden üç kişi yakalandı. Ayrıca iki şaki de teslim olmak zorunda kaldı.¹⁴³⁹ Yine Manisa köylerinde eşkıyalık yapan Mustafa çetesinin reisi ele geçirildi.¹⁴⁴⁰ Batı Anadolu kırsalında asayişin kısmen de olsa sağlanmasında ve eşkıyalık olayları açısından görece bir sükûnet devri başlamasında kış mevsiminin girmesi de etkili oldu. Bu sükûnet 1915 yılının ilk aylarında da devam etti ve ocak-şubat aylarında birçok eşkıya yakalandı.¹⁴⁴¹ Ele geçirilenler arasındaki en meşhuru ise Çerkes Kazım çetesi idi.

BOA, DH.ŞFR., 46/39 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine çekilen 7 Teşrinievvel 1330/20 Ekim 1914 tarihli yazı.); **BOA**, BEO, 4324/324266 (Adliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 19 Teşrinisani 1330/3 Aralık 1914 tarihli yazı); **BOA**, DH.EUM.5.Şb, 4/7 (Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 3 Teşrinisani 1330/16 Kasım 1914 tarihli yazı.); **BOA**, MV., 195/29 (19 Teşrinisani 1330/2 Aralık 1914 tarihli Meclis-i Vükela müzakeratına mahsus zabıt varakası.); **BOA**, BEO, 4328/324574 (Adliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 8 Kanunuevvel 1330/21 Aralık 1914 ve Sadareten Adliye ve Dahiliye Nezaretlerine gönderilen 15 Kanunuevvel 1330/28 Aralık 1914 tarihli yazılar.);Gökçe Hüseyin çetesi affedilirken yine bu çeteye mensup olan Halil'in ismi unutulmuştu. Söz konusu şaki de Temmuz 1915'te affedildi. Bkz: **BOA**, MV., 198/75 (24 Haziran 1331/7 Temmuz 1915 tarihli Meclis-i Vükela müzakeratına mahsus zabıtname.); **BOA**, BEO, 4363/327190 (Adliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 23 Haziran 1331/6 Temmuz 1915 tarihli yazı.); **BOA**, BEO, 4363/327190 (Sadareten Adliye ve Dahiliye Nezaretlerine gönderilen 25 Haziran 1331/8 Temmuz 1915 tarihli yazı.)

¹⁴³⁷ **BOA**, DH.EUM.5.Şb, 4/7 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından 24 Teşrinievvel 1330/6 Kasım 1914 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı.); **BOA**, BEO, 4333/324946 (Dahiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 5 Kanunusani 1330/18 Ocak 1915 tarihli yazı.)

¹⁴³⁸ Yavuz, **a.g.e.**, s. 137.

¹⁴³⁹ **BOA**, DH.EUM. 3.Şb, 2/49 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 14 Teşrinisani 1330/26 Ekim 1914 tarihli yazı.)

¹⁴⁴⁰ **BOA**, DH.EUM.VRK.,13/85 (Harbiye Nezareti Dâhiliye Nezaretine gönderilen 3 Teşrinisani 1330/16 Kasım 1914 tarihli yazı.)

¹⁴⁴¹ Ocak-Şubat 1915'te yakalanan eşkıyalar için bkz: **BOA**,DH.EUM.6.Şb, 5/25 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 4 Şubat 1331/17 Şubat 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb, 5/25 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 27 Kanunusani 1331/9 Şubat 1916 tarihli yazı.)

"Şaki İstisali", **Ahenk**, 12 Kânunusani 1330/25 Ocak 1915, s.3; Ele geçirilenlerin yanı sıra Batı Anadolu'da faaliyet gösteren en önemli çetelerden biri olan Manav Mustafa çetesinden Koca İsmail

Uzun zamandır Ödemiş ve çevresinde eşkıyalık yapan 13 kişilik çete, Şubat 1915'te tamamıyla ortadan kaldırıldı.¹⁴⁴²

Batı Anadolu'nun en ünlü şakisi olan, 16 yıldır fasılalarla eşkıyalık yapan ve bir müddetten beri ortalarda gözükmeyen Çakırcalı Mehmed Efe'nin halefi Hacı Mustafa çetesi, 1915 yılının Mart ayında affedilmesi karşılığında teslim olmak istedi. *Ahenk* gazetesine göre uzun süredir ele geçirilemeyen Hacı Mustafa'yı ansızın teslim olmaya iten sebep, “*düşmanın tâ İzmir'e kadar gelip Türklüğün göbeğine gülle savurmakta olmasından hâsıl olan teessürü ve kendinin hükümetin emredeceği hizmet-i vazifeyi ifa uğrunda beslediği şiddetli arzusu idi*”. Gazete, Hacı Mustafa'nın eski kötülükleri bir tarafa bırakılacak olursa, bu “merdane hareketinin” takdire layık olduğunu belirtmekteydi.¹⁴⁴³ Vilayetin en eski ve namlı eşkıyalarından olan Hacı Mustafa'nın gerçekten *Ahenk*'in belirttiği gibi “vatanseverlik duygusu” sebebiyle mi yoksa başka sebeplerle mi düze inmek istediğini tespit etmek mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte Hacı Mustafa'nın, efesi Çakırcalı öldürüldükten sonra çeteyi bir daha eski gücüne kavuşturamadığını, çetenin eski günlerde olduğu gibi halkın desteğini alamadığını ve takip müfrezeleriyle peş peşe girdiği çatışmalarda ciddi kayıplar verdiğini de hesaba katmak gerekir. Ayrıca bu çetenin Osmanlı Devleti'nin oldukça ağır bir yenilgi aldığı Balkan Savaşları'nda da dağda olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Yapılan uzun yazışmalar sonucunda 12 kişilik Hacı Mustafa çetesiyle bu çeteye yataklık suçundan tutuklu bulunan birçok kişi affedildi.¹⁴⁴⁴ Affedildikten

---

teslim oldu. Bkz. **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 4/16 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından 17 Şubat 1330/2 Mart 1915 tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen yazı.)

¹⁴⁴²**BOA**, DH.EUM.3.Şb.,4/12 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 13 Şubat 1330/26 Şubat 1915 tarihli yazı.); “*Çerkes Kazım Çetesi Tenkili*”, *Köylü*, 11 Şubat 1330/24 Şubat 1915, s.1. ; “*Çerkes Kazım Çetesi Döküntüleri*”, **Ahenk**, 14 Şubat 1330/27 Şubat 1915, s.2; “*Çerkes Kâzım Çetesinin Tenkili*”, **Tasvir-i Efkâr**, 13 Şubat 1330/26 Şubat 1915, s.3.

¹⁴⁴³“*Hacı Mustafa Çetesi İstimani Etti*”, *Ahenk*, 1 Mart 1331/14 Mart 1915, s.2; *Ahenk* gazetesinin Hacı Mustafa'nın teslim olmasına dair haberini *Tasvir-i Efkâr* gazetesi de neşretmiştir. Bkz: “*Hacı Mustafa Çetesi*”, **Tasvir-i Efkâr**, 3 Mart 1331/16 Mart 1915, s.4.

¹⁴⁴⁴ Hacı Mustafa çetesi ve bu çeteye yataklıktan mahkum olanların affına dair yapılan yazışmalar için bkz: **BOA**, İ.MMS., 197/4 (Adliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 16 Mayıs 1331/29 Mayıs 1915 tarihli yazı.); **BOA**, İ.MMS., 197/4 (1 Haziran 1331/14 Haziran 1915 tarihli irade-i seniye.); **BOA**, DH.ŞFR., 467/45 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 28 Mart 1331/10 Nisan 1915 tarihli ve şifreli telgraf.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 5/50 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 4 Mayıs 1331/17 Mayıs 1915 tarihli yazı.); **BOA**, BEO., 4360/326955 (Sadareten Dahiliye ve Adliye Nezaretlerine gönderilen 3 Haziran 1331/16 Haziran 1915 tarihli yazı.); **BOA**, BEO, 4369/327649 (Adliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 25 Temmuz 1331/7 Ağustos 1915 tarihli yazı.)

sonra eşkıya takibinde istihdam edilen Hacı Mustafa'yı geçmişi rahat bırakmadı. Çünkü yıllarca dağlarda gezen Hacı Mustafa'dan intikam almak isteyen birçok kişi vardı. Bunlardan biri de 1904 yılında efesi Kamalı Zeybek, Çakırcalı çetesi tarafından öldürüldükten sonra kendi çetesini kuran Küçük Mehmed idi. Küçük Mehmed, yıllar sonra efesinin öcünü alarak 18 Mayıs 1916'da afta olan Hacı Mustafa'yı yaylada çift sürmekte iken öldürdü.¹⁴⁴⁵ Böylece birçok eşkıyanın paylaştığı kaderi Hacı Mustafa da paylaşmış ve ona da eceliyle ölmek nasip olmamıştı.

Bir yandan önemli eşkıya çeteleri affedilip düze indirilirken diğer yandan dağda kalan eşkıyaları lojistik kaynaklarından mahrum bırakmak amacıyla eşkıyaya yardım ve yataklık yaptığı düşünülenler vilayet dışına çıkarılmaya başlandı. Bu doğrultuda Aydın Valiliği tarafından Tire kazası dâhilinde göçebe halde bulunan erkek ve kadın 53 kişiden oluşan bir aşiretin eşkıyaya yataklık yapması sebebiyle vilayet dışına sürülmesi kararlaştırıldı.¹⁴⁴⁶

Alınan tedbirler sayesinde Batı Anadolu'da artık eşkıyalığın tarihe karıştığı, jandarma teşkilatını en fazla yoran ve yıpratın büyük bir belanın son bulduğu kanısı oluştu.¹⁴⁴⁷ Batı Anadolu kırsalında asayiş eskiye nazaran oldukça iyi durumdaydı. Lakin eşkıyalarla mücadelede yaşanan kronik sorunlara kalıcı çözümler bulunabilmiş değildi. Örneğin kırsalda asayişi sağlamak için gerekli olan jandarma eri ve zabiti gönderilemediği gibi jandarma sorunu sonraki günlerde daha vahim boyutlara ulaşacaktı. Çünkü Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine, seferberlik talimatı gereğince ve seferberlik devam ettiği sürece mevcut jandarma erlerinin üçte ikisi ve subayların yarısı ordu emrine verildi.¹⁴⁴⁸ Orduya alınan jandarma birlikleri

---

¹⁴⁴⁵ BOA, DH.EUM.3.Şb.,13/74 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 7 Mayıs 1332/20 Mayıs 1916 tarihli yazı.) "*Hacı Mustafa'nın Suret-i Katli*", *Ahenk*, 11 Mayıs 1332/24 Mayıs 1916, s.1.

¹⁴⁴⁶ BOA, DH.EUM.5.Şb.,80/47 (Dâhiliye Nezareti İskân-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyetinin 20 Temmuz 1331/2Ağustos 1915 tarihli yazısı.)

¹⁴⁴⁷ Fahri Övünç, "*Kasabaya Baskın Veren Eşkıya Çetesine Karşı Alınan Tertibat ve Neticeleri*", **T.C. Jandarma Mecmuası**, S., 61, Y., 16, 1 1. Teşrin 1940, s.51-52.

¹⁴⁴⁸ Halim Alyot, **Türkiye'de Zabıta (Tarihi, Gelişim ve Bugünkü Durumu)**, Kanaat Basımevi, Ankara 1947, s. 286; Hüseyin Işık, **Birinci Dünya Savaşı'nda Seyyar Jandarma Birlikleri**, Jandarma Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 1999, s.201; Beşikçi, **a.g.e.**, s.322; Nureddin, "*Büyük Harpte Ordumuzda Jandarmanın Yaptığı Vazife ve Muharebelerin Tarihçesi*", **Jandarma Mecmuası**, S.16, 1 Teşrinievvel 1928, s. 205.

cephelerde büyük yararlılık gösterdi¹⁴⁴⁹ ama bu durum cephe gerisinin asayişinin sağlanması açısından büyük bir engel oluşturdu. Ayrıca eşkıyanın takibi ve yakalanması için gerekli olan paranın temininde savaşın ilerleyen yıllarında yaşanan ekonomik krizle birlikte daha da zorlandı.

Hemen her yıl olduğu gibi 1915 yılının ilkbaharında da eşkıyalık olaylarında gözle görülür bir artış yaşanmaya başladı. Örneğin Ödemiş ve çevresinde eşkıyalık yapan en namlı çetelerden biri olan Manav Mustafa çetesi, 5 Nisan gecesi Ödemiş'in Genev köyüne gelerek köyün ileri gelenlerinden Şerif Hafız ve Hüseyin Efendilerden 50 mecediye ve bir miktar ziynet altını gasp etti. Bununla da yetinmeyen çete, köyün zenginlerinden Hacı Ali'den de 200 lira ve sekiz kat zeybek elbisesi isteyerek köyü terk etti.¹⁴⁵⁰ Yine 16 Nisan 1915 tarihinde, Çavuşoğlu İsa çetesi, Bozdoğan kazası Debrecik köyünden Ali'nin evini basarak ziynet altınlarını ve eşyalarını gasp etti. Fakat çeteden 4 kişi kısa süre sonra yakayı ele verdi.¹⁴⁵¹

Daha önce gerçekleşen eşkıyalık olaylarında asker firarilerinin ismi pek zikredilmezken 1915 yılında artmaya başlayan firar vukuatlarıyla birlikte bunlardan eşkıyalık olaylarına karışanların sayısında da ciddi bir artış yaşandı. Bu doğrultuda eşkıyalık olaylarına dair yapılan yazışmalarda bu olayların faillerinin bir kısmının firari askerler olduğu özellikle vurgulanmaya başlandı. Devletin hem Kafkas hem de Çanakkale Cephesi'nde savaşarak ağır kayıplar verdiği bir dönemde gerek artan asker ihtiyacını karşılamak gerekse firarilerin çeşitli suçlar işleyerek asayiş bozmasına mahal vermemek için ilk çözüm olarak firariler için genel bir af ilan edildi.¹⁴⁵²

Firariler için ilan edilen afla sorun çözülemediği gibi firar eden askerlerin eşkıyalığa başlamasına da mani olunamadı. Örneğin birliğinden firar ederek Soma'nın köylerinde gezen ve bir deştebanın tüfeğini gasp eden Tahtacıoğlu Ali,

---

¹⁴⁴⁹ Hüseyin Işık, **Birinci Dünya Savaşı'nda Seyyar Jandarma Birlikleri**, Jandarma Basımevi Müdürlüğü, Ankara 1999; Hüseyin Işık, **Çanakkale ve İstiklâl Savaşı'nda Türk Jandarması**, Gn. K. Basımevi, Ankara 1974.; Necdet Koparan, **Türk Jandarma Teşkilatı (1908-1923)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s.31-63; Nureddin, "*Büyük Harpte Ordumuzda Jandarmanın Yaptığı Vazife ve Muharebelerin Tarihçesi*", **Jandarma Mecmuası**, S.16, 1 Teşrinievvel 1928, s. 205-213.

¹⁴⁵⁰ **Köylü**, 27 Mart 1331/9 Nisan 1915, s.2.; "*Manav Mustafa Çetesi*", **Ahenk**, 27 Mart 1331/9 Nisan 1915, s.2.

¹⁴⁵¹ **BOA**, DH.EUM.3.Şb, 5/39 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 11 Nisan 1331/24 Nisan 1915 tarihli yazı.)

¹⁴⁵² Beşikçi, **a.g.e.**, s.329

fakir bir çiftçiyi tarlasında katletti. Bundan sonra köyüne gelerek eskiden husumetinin olduğu 60 yaşlarındaki Çakır Fatma isimdeki bir kadını yaralayan Ali, kızı ve 5 yaşındaki torununu öldürdüyse de kısa sürede yakalandı.¹⁴⁵³ 1915 yılı boyunca sayıları fazla olmamak kaydıyla eşkıyalık yapan asker firarileri yakalanmaya devam etti.¹⁴⁵⁴

Asker firarilerinin gerçekleştirdiği eşkıyalık olaylarının faillerini tespit etmek oldukça güçtü. Zira bunlar bölgede tanınmış “meşhur eşkıyadan” olmadıkları için çoğu kez görgü tanıklarının ifadesi “asker elbiseli eşkıyalar”dan öteye bilgi içermiyordu.¹⁴⁵⁵ Her yerde asker firarilerinin dolaştığını gören bazı eşkıyalar da bu durumdan istifade ederek kendilerine firari süsü verip kimliklerinin teşhis edilmesini önlemeye çalışıyordu. Örneğin Kör Ramazan ve arkadaşları, asker elbisesi giyip yüzlerini kapatarak Honaz, Kaklık ve Kocabaş taraflarında eşkıyalık yaptıysa da kısa sürede yakalandı.¹⁴⁵⁶ Yakalanan eşkıyalar bunlarla da sınırlı kalmadı. Mayıs ayında, Manisa ve çevresinde eşkıyalık yapan dokuz şaki yakalanırken haziranda beş yıldır eşkıyalık yapmakta olan şaki Mendi ve dört arkadaşı ele geçirildi.¹⁴⁵⁷ Bununla birlikte takip müfrezelerinin asıl başarısı, Aydın vilayetinde faaliyet gösteren iki önemli çeteden biri olan Manav Mustafa çetesinin ortadan kaldırılması oldu. 9 Temmuz 1915’te Tire’nin bir köyünde meydana gelen çatışmada çete mensuplarından altısı öldürüldü; biri yakalandı ve müfrezeden üç kişi yaralandı.¹⁴⁵⁸

Asker firarilerinin hızlı bir şekilde artması, eşkıyalık olaylarının çehresini değiştirmeye başladı ve gerek bunlar tarafından kurulan çetelerin sayısında, gerekse

¹⁴⁵³ “*Hunhar Bir Şakinin İstisali*”, **Ahenk**, 24 Mart 1331/6 Nisan 1915, s.2.

¹⁴⁵⁴ Firari olup eşkıyalık yapan askerler için bkz: **BOA**, DH.EUM.3.Şb.,6/71 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 20 Haziran 1331/3 Temmuz 1915 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 9/46 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 15 Teşrinievvel 1331/28 Ekim 1915 tarihli yazı.)

¹⁴⁵⁵ Örnek olarak bkz: **BOA**, DH.EUM., 3.Şb., 3/44 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 31 Kanunuevvel 1331/13 Ocak 1916 tarihli yazı.); **BOA**, HR.SYS., 2101/3 (Dahiliye Nezaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen 13 Kanunusani 1330/26 Ocak 1915 tarihli yazı.); **ATASE**, BDH, K. 3431, D. 138, F. 27. 10 Eylül 1334/10 Eylül 1918.

¹⁴⁵⁶ “*Çete İmhası*”, **Ahenk**, 17 Nisan 1331/30 Nisan 1915, s.2.

¹⁴⁵⁷ **BOA**, DH. EUM. 2. ŞB. 68/46 (Aydın Valiliğinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 15 Haziran 1331/28 Haziran 1915 tarihli yazı.)

¹⁴⁵⁸ **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 8/59 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 29 Ağustos 1331/11 Eylül 1915 tarihli yazı.); Manav Mustafa çetesinden olup firar etmeyi başaran şakilerin daha sonra yakalandığını gösteren belgeler için bkz: **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 8/59 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 29 Ağustos 1331/11 Eylül 1915 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 9/38 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 11 Teşrinievvel 1331/24 Ekim 1915 tarihli yazı.)

mevcut çetelerin üye sayısında muazzam artış yaşandı. Elbette ki eşkıya çetelerinin tek insan kaynağı firari askerler değildi. Ayrıca seferberliğin ilanından sonra silâh altına alınan bazı suçluların kanunî takibatı tecil edildiği gibi ¹⁴⁵⁹ hapisanelerdeki birçok mahkûm gönüllü askerlik hizmeti karşılığında salıverildi ve bunlar genellikle çetecilikte istihdam edildi. ¹⁴⁶⁰ Affedilip savaşmak için sınır boylarına gönderilen mahkûmlar arasında eşkıyalık suçundan hapis yatanlar da vardı. Bunların önemli bir kısmı savaşa iştirak ederken bir kısmı ise köylerde sahipsiz kalan kadınları ve ihtiyar köylüleri soymaya başladı. ¹⁴⁶¹ Yine hapisane firarileri eşkıya çeteleri için muazzam bir kaynak oluşturuyordu. Özellikle eşkıyalık ve cinayet gibi ağır suçlardan mahkûm olanlardan bazıları, uzun yıllar hapis yatmak ya da idam gününü beklemek yerine bir fırsatını bulup firar ettiğinde eşkıyalık yapmaya ya da çeşitli suçlar işlemeye devam ediyordu. ¹⁴⁶² Yani bir şaki eşkıya çetesi kurmaya karar verdiğinde bu çeteye katılacak insan bulmakta hiç zorluk çekmiyordu. Zira asker ve hapisane firarileri, herhangi bir suç işleyip hapse girmek isteyenler, eski sabıkalılar her yerde kol geziyordu. Bu açıdan eşkıya çetelerinde her türlü suçluyu bulmak mümkündü. Örneğin Manisa'da türeyen bir çetenin üyeleri arasında Manisa Hapishanesinde iken savaşa gönderilmek üzere tahliye edilerek kıtalarına sevk edildiği halde firar eden şahıslardan iki, kıtasından firar eden sabıkalılardan dört ve askerlik çağrısına icabet etmeyen iki kişi ile hayvan hırsızlarından bir kişi bulunmaktaydı. ¹⁴⁶³

---

¹⁴⁵⁹ Örnek olarak bkz: **BOA**, DH.EUM.MTK., 65/9 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 30 Teşrinisani 1330/13 Aralık 1914 tarihli yazı.)

¹⁴⁶⁰ Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz: Beşikçi, **a.g.e.**, s. 176-190.

¹⁴⁶¹ Fahri Övünç, "*Kasabaya Baskın Veren Eşkıya Çetesine Karşı Alınan Tertibat ve Neticeleri*", **T.C. Jandarma Mecmuası**, S., 61, Y., 16, 1 1. Teşrin 1940, s.52; **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 13/78 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 8 Mayıs 1332/21 Mayıs 1916 tarihli yazı.)

¹⁴⁶² Hapishaneden firar ettikten sonra eşkıyalığa başlayanlara örnek olarak bkz: **BOA**, DH. EUM. 2. ŞB. 68/46 (Aydın Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 15 Haziran 1331/28 Haziran 1915 tarihli yazı); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 6/71 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 20 Haziran 331/3 Temmuz 1915 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 13/37 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 16 Nisan 1332/29 Nisan 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb, 9/7 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 23 Ağustos 1332/5 Eylül 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 15/66 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 12 Eylül 1332/5 Ekim 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 18/44 (Dâhiliye Nezaretinden Başkumandanlık Vekaletine yazılan 5 Ağustos 1333/5 Ağustos 1917 tarihli tezkire); Hapishaneden firar ederek eşkıyalığa başlayan mahkumlara örnek olarak bkz: **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 5-9. 1 Eylül 1334 1 Eylül 1918.

¹⁴⁶³ **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 13/78 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 8 Mayıs 1332/21 Mayıs 1916 tarihli yazı.)

Bir taraftan Birgi ve Ödemiş'te birçok eşkıya ele geçirilirken¹⁴⁶⁴ diğer taraftan yeni çeteler kurulmaya devam etti. Örneğin Muğla kırsalında Konyalı Ahmed'in riyaseti altında 5-6 kişilik bir çete türedi. Söz konusu çete, 2 Ağustos 1915'te Muğla'ya bağlı bir köye saldırarak köyün ileri gelenlerinden Hacı Ali Ağa'yı dağa kaldırıp 400 lira fidye aldı. Bu olaydan sonra eşkıyaların takibine çıkan Muğla takip müfrezeleri ile köylüler, çetenin "efe başını" öldürdü ve arkadaşlarını yaralı olarak ele geçirdi. Çetenin elindeki esir de sağ olarak kurtarıldı.¹⁴⁶⁵ Bir başka çete de asker firarilerinden olup üç arkadaşıyla birlikte eşkıyalığa başlayan Sancaktaroğlu Ali tarafından kuruldu. Bu çeteden iki kişi Ekim 1915'te yakalandı¹⁴⁶⁶ ve geri kalanı kasımda ele geçirilerek çetenin tamamı ortadan kaldırıldı.¹⁴⁶⁷ Tire'de kurulan Abdullah Çavuş oğlu Mehmed çetesi de bütün üyeleriyle birlikte ele geçirildi.¹⁴⁶⁸ Bununla birlikte 17 Ekim gecesi, Bekir Çavuş çetesi Tire kazasının Dağcedid köyünü basıp bir köylünün evini yaktıktan sonra köylülerden üç kişiyi öldürüp iki kişiyi de yaraladı. Lakin kendilerini savunan köylüler çete reisini öldürüp iki kişiyi de yaralı olarak ele geçirdi.¹⁴⁶⁹

1915 yılının Kasım ayında birçok eşkıya ya ele geçirildi ya da teslim olmak zorunda bırakıldı.¹⁴⁷⁰ Fakat bu çeteler, derme çatma çetelerdi ve bunların yakalanması diğerlerine nazaran daha kolaydı. Zira bir eşkıya çetesinin

---

¹⁴⁶⁴ Birgi ve Ödemiş'te yakalanan eşkıyalar için bkz: **BOA**, DH.EUM.3.Şb.,8/29 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 12 Ağustos 1331/25 Ağustos 1915 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 11/52 (Aydın vilayeti Dâhiliye Nezaretine gönderilen 7 Eylül 1331/20 Eylül 1915 tarihli yazı.)

¹⁴⁶⁵ "Eşkîya Derdesti", *Ahenk*, 10 Ağustos 1331/23 Ağustos 1915, s.2.

¹⁴⁶⁶ **BOA**, DH.EUM.3.Şb.,9/46 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 15 Teşrinievvel 1331/28 Ekim 1915 tarihli yazı.)

¹⁴⁶⁷ **BOA**, DH.EUM.3.Şb.,10/11 (Aydın Vilayetinden Dahiliye Nezaretine 7 Teşrinisani 1331/20 Kasım 1915 tarihinde gönderilen yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 10/10 (Birinci Ordu Kumandanlığından Başkumandanlığa gönderilen yazının sureti.)

¹⁴⁶⁸ **BOA**, DH.EUM.6.Şb, 5/25 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 18 Teşrinievvel 1331/31 Ekim 1915 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb.,9/56 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 6 Teşrinievvel 331 19 Ekim 1915 tarihli yazı.)

¹⁴⁶⁹ **BOA**, DH.EUM.6.Şb, 5/25 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 21 Teşrinievvel 1331/7 Kasım 1915 tarihli yazı.)

¹⁴⁷⁰ Kasım 1915'te yakalanan eşkıyalar için bkz: **BOA**, DH.EUM. 6.Şb, 5/25 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 15 Teşrinisani 1331/28 Kasım 1915 tarihli yazı.) **BOA**, DH.EUM.6.Şb, 5/25 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 15 Teşrinisani 1331/28 Kasım 1915 tarihli yazı.) **BOA**, DH.EUM.3.Şb.,11/52 (Aydın vilayeti Dâhiliye Nezaretine gönderilen 24 Teşrinievvel 1331/6 Kasım 1915 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb.,11/52 (Harbiye Nezaretinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 5 Teşrinisani 1331/18 Kasım 1915 tarihli yazı.) **BOA**, DH.EUM.3.Şb.,11/52 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 7 Teşrinisani 1331/20 Kasım 1915 tarihli yazı.); Ali Rıza Gönüllü, "Denizli Sancağında Meydana Gelen Asayiş Olayları", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.195, S.33, 2013, s.205.

yakalanmadan uzun süre eşkıyalık yapabilmesi her şeyden önce köylülerden kılavuzlar, yardım ve yataklık yapacak insanlar bulmasına bağlıydı. Ayrıca köylülerden yatak temin edemeyen çeteler, kışın barınacak yerlerden yoksun kaldığı gibi takip müfrezelerinin hareketleri hususunda istihbarat sağlayamıyordu. Bu nedenle yeni kurulan çetelerin çoğu, bir ya da birkaç vukuattan sonra ele geçiriliyordu. Çete içi disiplinden yoksun olanlar da çete üyeleri arasında çıkan menfaat çatışması ve gasp edilen malların paylaşılmasında yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle kimi zaman birbirlerini öldürüyordu.¹⁴⁷¹ Bununla birlikte tecrübeli, uzun süredir dağda gezdiği için coğrafyayı iyi tanıyan ve köylülerden yardım ve yataklık edecek kişiler temin eden çetelerin ele geçirilmesi oldukça zordu. Nitekim Batı Anadolu'nun en eski ve namı eşkîyalarından olan Yanık Halil İbrahim'in çetesi, Atça nahiyesine saldırmasına rağmen izini kaybettirmeyi başardı.¹⁴⁷² Kamalı Zeybek gibi meşhur bir efenin kızanlığını yapan ve on yıldan fazla bir zamandır dağlarda gezen Yanık Halil İbrahim ve çetesini yakalamak hiç de kolay olmayacaktı.

Genellikle kış mevsiminde çok fazla eşkıyalık olayı görülmesi de 21 Aralık 1915 gecesine Manisa'nın Karaoğlanlar köyünde feci bir olay yaşandı. Söz konusu tarihte köye gelen asker kaputu giymiş silahlı 7 şaki, Hıristiyanların oturduğu kahvehaneye gelerek Metropolit Vekilini, köy muhtarını ve kilise veznedarını yanlarına alarak önce bunların evlerindeki paralarını gasp etti. Bununla da yetinmeyen şakiler, söz konusu üç kişiyi köy dışındaki bir değirmene götürerek gözlerini çıkarıp burunlarını kesmek suretiyle işkence ettikten sonra diri diri yaktı.¹⁴⁷³

1915 yılında asker firarileri ve eşkıyalar tarafından cephe gerisinin asayişli günden güne bozulurken cephelerde çok önemli gelişmeler yaşandı. Sarıkamış Muharebesi'nden sonra 3. Ordu oldukça sarsılmış ve Rus ordusu, 1915 yılı sonbaharına gelindiğinde Van Gölü'nün güneyine kadar sarkmıştı. Çanakkale

---

¹⁴⁷¹ Örnek olarak bkz: **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 9/31 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 2 Teşrinievvel 1331/16 Ekim 1915 tarihli yazı.); **Köylü**, 10 Mart 1332 /23 Mart 1916, s.1.

¹⁴⁷² **BOA**, DH.ŞFR.,498/77 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 10 Teşrinisani 1331/13 Kasım 1915 tarihli yazı.)

¹⁴⁷³ **BOA**, DH.EUM., 3.Şb., 3/44 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 22 Kanunuevvel 1331/4 Ocak 1916 tarihli yazı.) Karşılaştırınız: **BOA**, DH.EUM. 3.Şb., 3/44 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 31 Kanunuevvel 1331/13 Ocak 1916 tarihli yazı.); **BOA**, HR.SYS., 2101/3 (Dahiliye Nezaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen 13 Kanunusani 1330/26 Ocak 1915 tarihli yazı.)

Cephesi'nde ise Osmanlı ordusu savaşın kaderine etki edecek derece de büyük bir zafer kazanarak İtilaf Devletleri'nin boğazları geçerek İstanbul'a ulaşmasını engelledi. Ayrıca Irak Cephesi'nde de ciddi başarılar elde edildi.¹⁴⁷⁴ Bununla birlikte savaşın kısa sürede bitmeyeceği artık anlaşılmıştı. Savaşın gittikçe uzaması ise cephe gerisinin asayişinin gittikçe daha da bozulmasına sebep olacaktı.

Özellikle bahar aylarında artan eşkıyalık olayları kırsalda tarımsal faaliyetleri oldukça olumsuz etkiliyor ve köylülerin bir kısmı eşkıya korkusuyla bağına, bahçesine gidemez hale geliyordu. Bunun farkında olan Aydın Valiliği 1916 yılının bahar ayları girmeden ve dağdaki çetelerin sayısı daha fazla artmadan evvel eşkıyaların yakalanması için gerekli tedbirlerin alınması emrini verdi. Bunun üzerine eldeki mevcut kuvvetler, vilayetin her tarafında eşkıya takibine çıktı ve neticede Ocak 1916'da birçok eşkıya yakalandı.¹⁴⁷⁵

Birinci Dünya Savaşı öncesinde yerel gazeteler, genellikle eşkıyalık olayları hakkında ayrıntılı bilgi veriyor, ahalinin bu konudaki şikâyetlerini sayfalarına taşıyor ve asayiş sorunuyla ilgili yetkililerin dikkatini çekiyordu. Lakin savaşla birlikte uygulanan katı sansür nedeniyle gazeteler, artık resmî makamların verdiği açıklamalarla yetinmek zorunda kalıyordu.¹⁴⁷⁶ Bu savaş yılları için anlaşılabilir bir

---

¹⁴⁷⁴ 1915 yılında Osmanlı cephelerinde yaşanan gelişmeler için bkz: Fahri Belen, **Birinci Dünya Savaşı'ndan Türk Harbi, 1915 Yılı Hareketleri**, C.2, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1964; Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi, 1914-1918 Genel Savaşı**, C.III, Kısım III, TTK Basımevi, Ankara 1991, s.214

¹⁴⁷⁵ Yakalananlar eşkıyalar arasında Şaki Kocabaş Hüseyin, Garbikaraağaç kazasında yol kesip eşkıyalık yapan dört kişi, Denizli'nin Honaz nahiyesine bağlı Kızılyer köyünde fidye almak amacıyla çadır basan iki kişi, Ödemiş çevresinde uzun süredir eşkıyalık yapmakta olan Kocakulak çetesinden iki kişi ve yine Tekedereli Mahmud çetesinden üç kişi vardı. Şubat ayında ise Manisa'ya bağlı Rum Harmandalı köyü muhtarı Kosti'nin on yaşlarındaki oğlunu dağa kaldıran Mağribli Faracoğlu Arab Ali yakaladı; öte yandan Ödemiş'in Bezdegüme köyünden şaki Kürd Mehmed ise ölü olarak ele geçirildi. Söz konusu eşkıyaların yakalanmasına dair bkz: **BOA**,DH.EUM.6.Şb, 5/25 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 2 Kanunusani 1331/15 Ocak 1916 tarihli yazı.); **BOA**,DH.EUM.6.Şb, 5/25 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 3 Kanunusani 1331/16 Ocak 1916 tarihli yazı.); **BOA**,DH.EUM.6.Şb, 5/25 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 2 Kanunusani 1331/15 Ocak 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.2.Şb.,17/1 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 7 Kanunusani 1331/20 Ocak 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.ŞB.,11/21 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 4 Kânunusani 1331/17 Ocak 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 12/11 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 13 Şubat 1331/26 Şubat 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb.,11/53 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 2 Şubat 1331/16 Şubat 1916 tarihli yazı.); **Köylü**, 29 Kanunusani 1331/11 Şubat 1916, s.2; **Köylü**, 8 Şubat 1331/21 Şubat 1916, s.2.

¹⁴⁷⁶ Başkumandanlık Vekâletinden Matbuat-ı Umumiye Müdüriyetine 6 Ağustos 1914 tarihinde yapılan tebliğle 7 Ağustos 1914 tarihinden itibaren gazete ve dergilere harp haberleriyle ilgili sansür uygulanacağı bildirildi. Sansür talimatnamesine göre her türlü harp haberinin yanı sıra ülke içinde ve dışında kötü etki yaratabilecek her türlü haberi yayınlamak yasaktı. Zannımızca eşkıyalık olayları da

durumdu. Zira hemen her gün gerçekleşen eşkıyalık olaylarının gazetelerde yer alması, ülkede asayişin sağlanamadığı anlamına geleceğinden, bu durum düşman devletler için bir propaganda malzemesi olabilirdi. Ayrıca eşkıyalık olayları, cephelerde savaşan askerlerin geride bıraktıkları ailelerinin can, mal ve namus güvenliklerinin tehlikede olduğunu göstereceğinden bu askerlerin moralini bozarak savaşma motivasyonunu azaltabileceği gibi firarlarına da sebep olabilirdi. Bu yüzden yerel gazetelerde eşkıyalık olaylarının detaylarına ve asayiş sorununa dair neredeyse hiç haber ve makaleye rastlamak mümkün değildir. Bununla birlikte resmî makamlar, yakalanan eşkıyaların isimlerini ve hangi çeteye mensup olduklarını duyurarak halka eşkıyalık olaylarının önlenip asayişin sağlanması hususunda gereken çabanın sarf edildiğini göstermek istiyordu. Örneğin Aydın Valiliği Şubat 1916'da resmi bir açıklama yaparak Vilayet Takib-i Eşkîya Bölüğünün işe başladığı tarihten¹⁴⁷⁷ itibaren teslim olan veyayakalanan eşkıyaların isimleriyle hangi çeteye mensup olduklarını duyurdu. Bu duyuru *Köylü* gazetesinin 23-24 Şubat 1916 tarihli sayılarında yayımlandı. Buna göre 28 kişi kendiliğinden teslim olmuş ve 24 farklı çeteden 85'i sağ 51'i ölü olmak üzere toplam 136 eşkıya da ele geçirilmiş ve yakalananların bir listesi neşredilmişti.¹⁴⁷⁸

Söz konusu listede, Rum eşkıya çetelerinden yakalananlara yer verilmediği gibi bir çete hâlinde olmayıp münferiden eşkıyalık yapanlar da yoktu. Ayrıca Muğla müstakil liva olduğu için orada faaliyet gösterip yakalanan eşkıyalar da listeye dâhil edilmemişti. Söz konusu eşkıyaların yaptıklarına dair gazetelerde veya belgelerde fazla bilgi olmamakla birlikte gerek çete ve gerekse yakalanan eşkıya sayısının

---

bu yasak kapsamında ele alınmıştı. Sansüre dair söz konusu tebliğin tam metni için bkz: **Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi**, C. I, Yay. Haz. Kemal Gurulkan vd., T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., İstanbul, 2013, Belge, 8, s.31-32.

¹⁴⁷⁷ Vilayet Takib-i Eşkîya Bölüğünün tam olarak ne zaman göreve başladığını tespit edememekle birlikte yakalanan çetelerin isminden 1914 yılından beri faaliyette olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁴⁷⁸ Öldürülen veya yakalanan eşkıyalar şu çetelere mensuptu: Çerkes Kazım çetesinden dördü sağ, dördü ölü, Manav Mustafa çetesinden dördü, 11'i ölü, Konyalı Kara Mehmed çetesinden ikisi sağ, üçü ölü, Bekir Çavuş çetesinden beşi sağ, üçü ölü, Hacı Bekir çetesinden dördü sağ, biri ölü, Kürd Ali Çavuş çetesinden altı sağ, Çıplaklı Osman çetesinden yedi sağ; Refet Çavuş çetesinden üç sağ, Tekelidereli Mahmud çetesinden ikisi sağ, dördü ölü, Darmaralı Mahmud çetesinden üçü sağ, üçü ölü, Yılmamış Onbaşı çetesinden biri sağ, Zaimoğlu çetesinden altısı sağ, biri ölü, Avcı Mehmed çetesinden, beş sağ, Kel Hüseyin çetesinden yedi sağ, Anaçoğlu çetesinden ikisi sağ, beşi ölü, Kasapoğlu çetesinden ikisi sağ, birii ölü, Koca Mustafa çetesinden, üçü sağ, altısı ölü, Halil İbrahim çetesinden altısı sağ, Kabakulakoğlu çetesinden üçü sağ, ikisi ölü, Karabeğ çetesinden beşsağ, Koca Ali çetesinden beşi sağ, biri ölü, Çaylılı Hasan Onbaşı çetesinden iki ölü, Çallı Mehmed çetesinden üç ölü ve Kahratlı(?) Sadık çetesinden iki ölü. Bkz: "*Makam-ı Vilayetten*", *Köylü*, 10 Şubat 1331/23 Şubat 1916, s.2.; "*Makam-ı Vilayetten*", *Köylü*, 11 Şubat 1331/24 Şubat 1916, s.2.

çokluğu bize savaş yıllarında eşkıyalık olaylarının ne kadar arttığı hususunda fikir vermektedir.

1916 yılının ilkbahar aylarında da birçok eşkıya yakalandı. Örneğin meşhur eşkıyadan olan ve son olarak Develi köyünden Molla İsmail'i dağa kaldıran Pepe Mustafa çetesiyle Çine'de çıkan çatışmada çete reisi de dâhil olduğu halde üç kişi yakalandı.¹⁴⁷⁹ Ödemiş'in iki farklı köyünde üç kişinin evini basarak para ve eşya gasp eden beş kişilik Hacı Arif oğlu İsmail çetesinin tamamı nisanda ele geçirildi.¹⁴⁸⁰ Yine aynı ay içerisinde Aydın'ın Karahayit nahiyesine bağlı Karahisar köyünde ev basıp gasp yapan beş kişi yakalandı.¹⁴⁸¹ Yakalanan eşkıyalar arasında en meşhurları ise iki yıldır Edremid, Burhaniye ve Bergama çevresinde eşkıyalık yapan Dağlı Koca Ali çetesi idi. Mayıs ayında çetenin Ayazmend nahiyesine bağlı Beşiktepe köyüne gelerek köyün ileri gelenlerini para ve elbise talebiyle tehdit etmesinin haber alınması üzerine müfrezeler köyde pusu kurdu. Çete istediklerini almak üzere köye tekrar geldiğinde çıkan çatışmada çete reisi Ali ile bir arkadaşı ağır yaralandı ve bir müddet sonra cesetleri bulundu.¹⁴⁸² Bunların yanı sıra sadece Mart 1916'da eşkıyalık yapan birçok firari de ele geçirildi,¹⁴⁸³ lakin bu firarilere her gün yenileri eklenmekteydi.

---

¹⁴⁷⁹ **BOA**, DH.EUM.3.Şb, 4/38 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 23 Şubat 1331/7 Mart 1916 tarihli yazı.)

¹⁴⁸⁰ **BOA**, DH.EUM.3.Şb.,13/7 (Aydın Valiliğinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 26 Mart 1332/8 Nisan 1916 tarihli yazı.)

¹⁴⁸¹ **BOA**, DH.EUM.3.Şb.,13/27 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 11 Nisan 1332/24 Nisan 1916 tarihli yazı.); Nisan 1916'da yakalanan diğer eşkıyalar için bkz: **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 13/26 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 11 Nisan 1332/24 Nisan 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 13/28 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 12 Nisan 1332/25 Nisan 1916 tarihli yazı.) **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 13/37 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 16 Nisan 1332/29 Nisan 1916 tarihli yazı.)

¹⁴⁸² **BOA**, DH.EUM.3.Şb.,13/91 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 17 Mayıs 1332/30 Mayıs 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 13/50 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 25 Nisan 1332/8 Mayıs 1916 tarihli telgraf.); "*Dağlı Koca Ali*", **Ahenk**, 11 Mayıs 1332/24 Mayıs 1916, s.1.

¹⁴⁸³ Firari olup eşkıyalığa başlayanlardan Mart 1916'da yakalananlar ve bunların yaptıkları eşkıyalıklar için bkz: **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 12/48 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 1 Mart 1332/14 Mart 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 12/47 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından 1 Mart 1332/14 Mart 1916 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 13/6 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 26 Mart 1332/8 Nisan 1916 tarihli yazı) **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 13/6 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 26 Mart 1332/8 Nisan 1916 tarihli yazı) **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 13/10 (Aydın Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 26 Mart 1332/8 Nisan 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 13/23 (Aydın Valiliğinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 26 Mart 1332/8 Nisan 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 13/80 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 9 Mayıs 1332/22 Mayıs 1916 tarihli yazı.)

İlkbaharın girişiyle birlikte artan eşkıyalık olayları karşısında çaresiz kalan köylüler, yerel idarecilere yaptıkları başvurulardan bir netice alamayacağını anlayınca hükümete başvurarak meramını dile getirmekte ve yardım istemekteydi. Örneğin Yenipazar'ın Derecik köyünden Alaiyeli Hacı Hasan, Dâhiliye Nezaretine çektiği 24 Mayıs 1916 tarihli telgrafta, evinin 4 eşkıya tarafından basılıp 140 lirasının gasp edildiğini, buna karşın söz konusu şakilerin yakalanıp suçunu kabul etmesine rağmen şakilerin bir müddet sonra serbest bırakıldığını iddia etmekteydi. Hacı Hasan yine aynı telgrafında, eşkıya korkusu nedeniyle artık evlerinde rahat yatamadıklarını ve ailelerinin evden dışarı çıkamaz hale geldiklerini belirterek bu durumun orada bulunan memurların iş görmemesinden kaynaklandığını ileri sürmekteydi.¹⁴⁸⁴ Bu şikâyet üzerine soruşturma başlatan valilik ise söz konusu eşkıyalar hakkında gerekli işlemin yapıldığını belirtmekteydi.¹⁴⁸⁵ Bundan sonra da vilayetin çeşitli yerlerinden eşkıyalık olaylarının arttığına, asker firarilerinin çeşitli suçlar işlediğine dair şikâyet telgrafları çekilmeye devam etti.¹⁴⁸⁶

Daha önce de belirtildiği üzere firari askerler bazen kendi çetelerini kurarken bazen de mevcut çetelere katılmaktaydı. Böylece çetelerini asker firarileriyle büyüten eşkıyalar, nahiye ve kaza merkezlerini dahi basmaya cesaret etmekteydi. Nitekim nisan ayında asker firarileriyle birleşerek sayısı 50 kişiye ulaşan Gökdeli Mehmed çetesi, Kuyucak nahiye merkezini bastı. 1902 yılında Kamalı Mustafa'nın çetesine katılan Gökdeli Mehmed, 1904 yılında efesinin öldürülmesinden bir yıl sonra affedilerek¹⁴⁸⁷ 1914'e kadar Kurudere köyünde kırserdarlığı yapmış, lakin Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine askere gitmemek için tekrar dağa çıkmıştı.¹⁴⁸⁸ Gökdeli Mehmed çetesi, Kuyucak baskınında ahaliden dört kişiyi öldürüp bazılarını da yaraladı. Bu olay üzerine Aydın Valisi Rahmi Bey, jandarmaların gerek nicelik ve gerekse nitelik bakımından asker kaçaklarıyla ve eşkıya ile mücadelede yetersiz kaldığını; jandarmanın gerektiği gibi silahlandırılması neticesinde firari ve

¹⁴⁸⁴ **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 14/21 (Yenipazar'ın Derecik Karyesinden Alaiyeli Hacı Hasan tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 11 Mayıs 1332/24 Mayıs 1916 tarihli telgraf.)

¹⁴⁸⁵ **BOA**, DH.EUM.3.Şb.,14/21 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 15 Mayıs 1332/28 Mayıs 1916 tarihli yazı.)

¹⁴⁸⁶ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 43/27 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 28 Ağustos 1332/10 Eylül 1916 tarihli yazı.)

¹⁴⁸⁷ Gökdeli Mehmed'in affına dair bkz: **BOA**, DH.MKT., 945/72; **BOA**, BEO., 2545/190834.

¹⁴⁸⁸ Yavuz, **a.g.e.**, s.137.

eşkıyaların yakalanabileceğini Dâhiliye Nezaretine bildirdi.¹⁴⁸⁹ Rahmi Bey, ayrıca eşkıya takibinde istihdam edilmek üzere asker talebinde bulundu. Lakin birçok cephede savaşıldığından asker verilmesi mümkün olmadığı gibi, orduya alınan jandarmaların da aslı vazifelerine dönmelerine müsaade edilmedi.¹⁴⁹⁰

Rahmi Bey'in bahsettiği jandarmanın gerektiği gibi silahlandırılması meselesi oldukça önemli bir husustu. Çünkü birçok asker kaçarken beraberinde silahıyla cephanesini de götürmekteydi ve firarilerin ellerindeki silahlar genellikle ülkedeki mevcut silahların teknolojik olarak en ileri olan cinsindendi. Bu yüzden ülkenin farklı yerlerinden jandarmanın elindeki silahların daha iyi olanlarıyla değiştirilmesi talebi gelmekteydi.¹⁴⁹¹ Ayrıca eşkıyalığa başlasın veya başlamasın birçok firari asker, bir takip müfrezesiyle karşılaştığında “dur” emrine ateş ederek karşılık veriyordu. Böylece müfrezelerle firari askerler arasında çıkan çatışmalarda hem firarilerden hem de jandarmalardan ölen ve yaralananlar oluyor, bu sebeple zaten yetersiz olan jandarmaların sayısı daha da azalıyordu. Ayrıca sağ olarak ele geçirilen askerleri tekrar birliklerine gönderip orduları takviye etmek mümkünken çatışmalarda birçok askerin ölmesi ya da yaralanması buna imkân bırakmıyordu.¹⁴⁹²

¹⁴⁸⁹ **BOA**,DH.EUM. 6.Şb.,13/19 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen17 Mayıs 1332/30 Mayıs 1916 tarihli yazı; Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 17 Mayıs 1332/30 Mayıs 1916 tarihli şifrenin sureti.)

¹⁴⁹⁰ **BOA**, DH.ŞFR., 63/143 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 17 Nisan 1332/10 Mayıs 1916 tarihli yazı.)

¹⁴⁹¹ Beşikçi, **a.g.e.**, s.296.

¹⁴⁹² Asker firarilerinin takip müfrezelerinin dur emrine uymayarak onlarla çatışmaya girmesine dair örnek olarak bkz: **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 12/47 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından 1 Mart 1332/14 Mart 1916 tarihinde Dahiliye Nezaretine gönderilen yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 13/6 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 26 Mart 1332/8 Nisan 1916 tarihli yazı); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 13/23 (Aydın Valiliğinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 26 Mart 1332/8 Nisan 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 15/24 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen23 Ağustos 1332/5 Eylül 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 15/66 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen12 Eylül 1332/5 Ekim 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 10/20 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen9 Teşrinievvel 1332/22 Ekim 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 16/65 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dahiliye nezaretine gönderilen 7 Teşrinisani 1332/20 Kasım 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 17/21 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 28 Teşrinisani 1332/11 Aralık 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 12/48 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen ve 22 Kânunuevvel 1332/4 Ocak 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 14/9 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 1 Nisan 1333/1 Nisan 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 13/62 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 15 Nisan 1333/15 Nisan 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 15/62 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 21 Mayıs 1333/21 Mayıs 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/18 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 27 Mayıs 1333/27 Mayıs 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/21 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 28 Mayıs 1333/28 Mayıs 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 17/42 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 5 Temmuz 1333/5

Mevcut jandarma sayısı ile bunların silahlarının eşkiya ve firari takibi için yeterli olmadığına dair talepleri dikkate alan Umum Jandarma Kumandanlığınca asayişin sağlanması için daha esaslı tedbirler alınması gerekli görüldü. Bu doğrultuda Jandarma Umum Kumandanlığının isteği üzerine, Harbiye Nezaretince bir tamim hazırlanarak jandarma kıtalarına 19 Haziran 1916'da tebliğ edildi. Sekiz maddelik tamime göre, öncelikle her vilayet ve müstakil sancaktaki mevcut jandarmaların zorluklara dayanabilecek, atışa kabiliyetli ve takipte mahir olanlarından birer takip kuvveti oluşturulması istendi. Bu kuvvet icabına göre müfrezelere ayrılacaktı. Söz konusu müfrezeler Harbiye Nezaretince verilecek muaddel martini veya küçük çaplı mavzer ile silahlandırılacaktı. Jandarma alay ve taburlarına verilecek silah ve cephaneler ise aşağıda verilen tablodaki gibi olacaktı.

Temmuz 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 17/36 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 2 Temmuz 1333/2 Temmuz 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 17/44 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 2 Temmuz 1333/2 Temmuz 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/21 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 28 Mayıs 1333/28 Mayıs 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/58 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 10 Haziran 1333/10 Haziran 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 23/31 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 14 Teşrinievvel 1333/14 Ekim 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 24/10 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 15 Teşrinievvel 1333/15 Ekim 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 32/14 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 27 Şubat 1334/27 Şubat 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 32/43 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 6 Mart 1334/6 Mart 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 37/34 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 1 Mayıs 1334/1 Mayıs 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 38/3 (Beşinci Ordu Kumandanlığından Başkumandanlık Vekaletine gönderilen 11 Mayıs 1334/11 Mayıs 1918 tarihli tahriratın sureti.); **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 4-1. 27 Temmuz 1334/27 Temmuz 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 4-3. 14 Ağustos 1334/14 Ağustos 1918.

¹⁴⁹² Örnek olarak bkz: **BOA**, DH.SFR., 592/77 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine çekilen 15 Ağustos 1334/15 Ağustos 1918 tarihli şifre telgraf.)

Tablo 2. Jandarma alay ve taburlarına verilecek olan tüfek ve cephaneyi gösteren tablo.¹⁴⁹³

Jandarma Alayı/Taburu	Tüfek	Cephane (sandık)
Dersaadet	50	9
Edirne	100	18
Hüdavendigâr	50	9
Kastamonu	75	14
Ankara	200	36
Aydın	300	54
Konya	100	18
Çatalca	25	4
İzmit	50	9
Kütahya	25	5
Karahisar-ı sahib	30	5
Bolu	25	5
Kayseri	30	5
Eskişehir	20	4
Muğla	60	10
Antalya	60	10
Niğde	30	5

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere jandarma alayları içerisinde en fazla silah ve cephaneye gönderilmesi kararlaştırılan Aydın Jandarma Alayıydı ki bu, doğrudan vilayet genelindeki jandarma sayısının diğer vilayetlerden daha fazla olmasıyla alakalıydı.¹⁴⁹⁴ Ayrıca bu durum Aydın vilayeti dâhilinde eşkıyalık olaylarının çokluğuyla da ilgiliydi. Bununla birlikte yapılan yazışmalardan söz konusu silahların yıl sonuna kadar gönderilmediği anlaşılmaktadır.¹⁴⁹⁵

Umum Jandarma Kumandanlığının söz konusu tamiminde, eşkıya ve firari takibi için oluşturulmasına karar verilen takip kuvvetleriyle ilgili yapılması

¹⁴⁹³ ATASE, BDH, K. 2293, D. 38, F. 20. (Umum Jandarma Kumandanlığından jandarma kıtalarına gönderilen 6 Haziran 1332/19 Haziran 1916.)

¹⁴⁹⁴ Nitekim 1916 yılında Aydın Jandarma Alayında toplam 669 jandarma varken Konya Alayında 139, Dersaadet Alayında 47, Edirne Alayında 120, Hüdavendigâr Taburunda 204, Kastamonu Taburunda 77, Ankara Taburunda 141, Eskişehir Taburunda 34, Bolu Taburunda 221, Kala-I Sultaniye Taburunda 93, İzmit Taburunda 112, Çatalca Taburunda 25, Muğla Taburunda 70, Antalya Taburunda 60 Niğde Taburunda 82, Kayseri Taburunda 15, Kütahya Taburunda 41, Karahisar-I sahib Taburunda 43 ve Karesi Taburunda 204 jandarma vardı. Bkz: BOA, DH. EUM. 6.Şb.,15/61.

¹⁴⁹⁵ Bkz: BOA, DH.EUM.6.Şb.,11/56 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 1 Kânunuevvel 1332/14 Aralık 1916 tarihli yazı.)

gerekenlerle, firari ve şakilerin yargılanmasına dair emirler, özetle şu şekilde sıralanmıştı:¹⁴⁹⁶

1. Takip kuvvetleri, zabitlerden uygun olan birinin kumandasında bulunacak. Takip kuvvetlerinde görev alacakların kaçının esas jandarma ve kaçının ikmal efradı olduğu bildirilecek,

2. Takip müfrezeleri sadece asker firarilerini, eşkıyaları, mahkemelerce aranılan ve firari olan diğer şahısları takip edecek, mahallin adi suç ve suçlularının takibini yapmayacak,

3. Takip müfrezelerinin hareketleri valiler, mutasarrıflar, alay kumandanları ve müstakil tabur kumandanları tarafından düzenlenecek. Her vilayet ve müstakil sancak mıntikasında takibi gerekli olan şahısların miktarı ve müfrezelerin yaptığı takipten elde edilecek neticeyi jandarma müfettişlikleriyle Jandarma Umum Kumandanlıkları takip edecek. Ayrıca jandarma mıntika müfettişleri faaliyet sahalarındaki takip işlerini tanzim ve idare edecek. Bu takibin neticeleri ve alınması gerekli görülen tedbirler hakkında Umum Jandarma Kumandanlığınca her ay Harbiye ve Dâhiliye Nezaretlerine birer takrir verilecektir,

4. Takip müfrezeleri, sabit jandarma kıtaları, diğer kolluk kuvvetleri ile ahali tarafından yakalanacak firari ve bakaya askerlerle mahkemeler tarafından aranan cinayet ve eşkıyalık suçlularının her biri için ellişer kuruş mükâfat verilecektir. Eğer bu kişiler silahla yakalanırsa mükâfat yüz kuruş olacaktır. Eğer bunlardan biri muhbir yardımıyla yakalanırsa mükâfatın yarısı muhbire yarısı da yakalayana verilecektir,

5. Cinayet ve eşkıyalık suçlularını yakalayanların mükâfatı mülkî, asker firarilerini yakalayanların ise askerî makamlarca verilecektir,

6. Takip müfrezeleriyle sabit jandarmaların takiple ilgili görevleri esnasındaki görevi suiistimallerinden ve diğer suçlarından dolayı divan-ı harplerde yargılanacaktır. Ayrıca firari ve eşkıyaların

---

¹⁴⁹⁶ **ATASE**, BDH, K. 2293, D. 38, F. 20, F. 20; **ATASE**, BDH, K. 2293, D. 38, F. 20, F. 20-1 (Umum Jandarma Kumandanlığından jandarma kıtalarına gönderilen 6 Haziran 1332/19 Haziran 1916 tarihli tamim.)

yakalanmalarını zorlaştıran, kaçmalarını ve saklanmalarını sağlayanların da cezalarının tespiti divan-ı harperce yapılacaktır,

7. Bu emir ulaştığında takip müfrezelerinin kurulması, teşkilatlanması, nasıl hareket edecekleri ve alınacak gerekli tedbirler hususunda ilgili mülkî makamlarla görüşülerek gereken yapılacaktır. Takip müfrezelerin harekete geçirilmesi için ayrıca emir beklenmeyecek ve gerekli tertibat alındıktan sonra icraata geçilecektir. Bu husustaki yazışmalar mıntika müfettişlikleri vasıtasıyla yapılacaktır.

Bundan sonra da hükümet firari asker, eşkıya ve cinayet suçlularının yakalanmasında emeği geçenlere para mükâfatı verileceğini vilayet ve sancaklara tebliğ ederek¹⁴⁹⁷ bu mükâfatların hangi makamlar tarafından¹⁴⁹⁸ ve ne miktarda verileceği konusunda bilgi verdi.¹⁴⁹⁹ Bunun yanı sıra eşkıyanın yakalanmasında hizmeti geçen asker, jandarma ve köylülerin isimleriyle onlara verilen mükâfatlar gazetelerde yayımlanarak eşkıya takibinde görev alanlar cesaretlendirilmekte ve köylüler eşkıyayı ihbar etme hususunda teşvik edilmekteydi.¹⁵⁰⁰

Yukarıda bahsedilen tedbirlerin bunda ne kadar etkili olduğunu tespit edememekle birlikte, Aydın Valisi Rahmi Bey'in Dâhiliye Nezaretine gönderdiği yazılardan 1916 yılı boyunca yol kesen, ev, çiftlik ve değirmen basan, insanları dağa kaldıran, birçok kişiyi gasp edip öldüren ve hatta asker eşlerine dahi musallat olan birçok asker firarisi eşkıyanın yakalandığı anlaşılmaktadır.¹⁵⁰¹ Bununla birlikte

¹⁴⁹⁷ **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,9/17 (Dahiliye Nezaretinden vilayet ve mutasarrıflıklara gönderilen 6 Eylül 1332/19 Eylül 1916 tarihli yazı.)

¹⁴⁹⁸ **BOA**, DH.EUM.VRK.,22/101 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 6 Eylül 1332/19 Eylül 1916 tarihli yazı.); Ayrıca bkz: **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 8/50 (Teke Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 13 Ağustos 1332/26 Ağustos 1916 tarihli yazı.)

¹⁴⁹⁹ **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,12/6 (Musul Valisi Haydar Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 2 Teşrinisani 1332/15 Kasım 1916 tarihli yazı.)

¹⁵⁰⁰ Bkz: **Köylü**, 10 Mart 1332/23 Mart 1916, s.2; **Köylü**, 23 Mart 1332/5 Nisan 1916, s.1.

¹⁵⁰¹ 1916 yılında asker firarilerinin karıştığı eşkıyalık olayları ve yakalananlar için bkz: **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 13/78 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından nezaretine gönderilen 8 Mayıs 1332/21 Mayıs 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.ŞB, 9/7 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 23 Ağustos 1332/5 Eylül 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 15/24 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen23 Ağustos 1332/5 Eylül 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 15/66 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen12 Eylül 1332/5 Ekim 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 9/12 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen31 Ağustos 1332/13 Eylül 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 10/20 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen9 Teşrinievvel 1332/22 Ekim 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 16/7 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen20 Teşrinievvel 1332/2 Kasım 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 11/7 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından 31 Teşrinievvel 1331/13 Kasım 1916

binlerce asker firarisinin yakalanarak birliklerine teslim edildiği halde bunlardan önemli bir kısmının tekrar firar ederek ve yeniden çete kurduğu görülmektedir. Örneğin her defasında yakalanmasına rağmen dört kere birliğinden kaçmayı başaran Günay köylü Canda Mahmud isimindeki bir asker, son firarında yedi kişilik bir çete kurarak eşkıyalığa başlamıştı.¹⁵⁰² Askerlerin yakalandıktan sonra tekrar firar ederek eşkıyalığa başlamasında, bunların derhal en uzak cephelere gönderilmesine dair verilen emirlere uyulmayarak sevk merkezlerinde bekletilmesi veya geri hizmetlerde istihdam edilmesinin etkisi vardı.¹⁵⁰³ Ayrıca bazı subaylara göre tekrar eden firar olaylarında firar eden askerlerin şiddetli bir şekilde cezalandırılmamaları da etkiliydi.¹⁵⁰⁴

1916 yılının yaz aylarında eşkıyalık olaylarında ciddi bir artış yaşandı ve buna paralel olarak yakalanan eşkıyaların sayısında da artış görüldü. Aydın vilayetinin hemen her kazasında eşkıyalık olayları görülmekle birlikte bunların görülme sıklığı bakımından daha önce olduğu gibi Ödemiş kazası başı çekiyordu. Nitekim Ödemiş taraflarında eşkıyalık yapan Ponaylıoğlu Süleyman çetesinden çete reisi de dâhil 4 kişi yakalandı.¹⁵⁰⁵ Yine Ödemiş ve çevresinde eşkıyalık yapan Kır Alioğlu Mehmed ve 3 arkadaşı takip müfrezeleri tarafından öldürüldü.¹⁵⁰⁶ Ayrıca

---

tarhinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen yazı.); **BOA**, DH.EUM.,6.Şb., 11/5 Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen31 Teşrinievvel 1332/13 Kasım 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 16/65 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dahiliye nezaretine gönderilen 7 Teşrinisani 1332/20 Kasım 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 17/21 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 28 Teşrinisani 1332/11 Aralık 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.2.Şb., 31/39 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 29 Teşrinisani 1332/12 Aralık 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 17/27 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 19 Teşrinisani 1332/13 Aralık 1916 tarihli yazı.)

¹⁵⁰² **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 9/7 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 23 Ağustos 1332/5 Eylül 1916 tarihli yazı.)

¹⁵⁰³ Örnek olarak bkz: **BOA**, DH.EUM. 6.Şb., 38/40 (Dâhiliye Nazırı Talat Paşa'dan Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya gönderilen 28 Mayıs 1333/28 Mayıs 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM. 6.Şb., 38/40 (Karesi Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine çekilen 1 Ağustos 1333/1 Ağustos 1917 tarihli yazı.); Jandarmalar tarafından yakalanan ve askerlik şubelerine ya da divan-ı harplere teslim edilecek olan firarilerin birer zabıt kumandasında ve yeterli miktarda askerin muhafazası altında sevk edilmeleri gerektiği belirtilmiş olup, bu hususta gevşeklik gösterenlerin de şiddetle cezalandırılacakları ayrıca bildirilmiştir. Böylece; bunların sevki esnasında tekrar firarlarının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bkz: **BOA**, DH. EUM. 6.Şb., 38/40 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 7 Teşrinisani 1333/ 7 Kasım 1917 tarihli yazı.)

¹⁵⁰⁴ **BOA**, DH.EUM. 6.Şb., 38/40 (Kütahya'da Tabur Kumandanlığından Mutasarrıflığa gönderilen 12 Ağustos 1333/12 Ağustos 1917 tarihli yazı.)

¹⁵⁰⁵ **BOA**, DH.EUM.3.Şb.,13/69 (Aydın Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 27 Nisan 332/10 Mayıs 1916 tarihli yazı.)

¹⁵⁰⁶ **BOA**, DH.EUM., 3.Şb., 13/95 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 19 Mayıs 1332/1 Haziran 1916 tarihli yazı.)

Ödemiş'in Burgaz köyünden Topal Abdullah'ın karısını öldürüp Dursun Mehmed'in kızı Feride'yi dağa kaldıran ve daha birçok suç işleyen Tire'nin Kızılcasulu köyünden Veli oğlu Kara Mustafa ölü olarak ele geçirildi.¹⁵⁰⁷ Lakin bu yakalananlar da derme çatma çetelerdi ve meşhur eşkıyalar hâlâ dağlardaydı.

Vilayetin en meşhur eşkıya çetelerinden biri olan Gökdeli Mehmed çetesi, Kuyucak baskınından sonra izini kaybettirmişti. Lakin zaman zaman bu çeteyle birleşerek eşkıyalık yapan Bademiyeli Kılıçoğlu İsmail çetesi, Söke'de bir ev baskınında suçüstü yakalandı.¹⁵⁰⁸ Ayrıca uzun süredir Ödemiş ve çevresinde eşkıyalık yapan Kalemcioğlu İsmail çetesindeki şakiler gasp ettikleri para ve malları aralarında paylaşmadıkları için kavga edip çeteden 2 kişi arkadaşları tarafından öldürüldü.¹⁵⁰⁹ Bunun yanı sıra gördükleri sıkı takip üzerine teslim olmak zorunda kalan eşkıyalar da vardı.¹⁵¹⁰

Ağustos-Kasım 1916 tarihleri arasında takip müfrezeleri tarafından ev, değirmen ve çiftlik basan, fidye için dağa adam kaldıran, yol kesen ve ahaliye türlü işkenceler eden birçok eşkıya yakalanmakla birlikte,¹⁵¹¹ müfrezelerin yetmediği yerde köylüler kendini savunma yoluna gidiyordu. Örneğin Akhisar'ın Marmara nahiyesine bağlı Sakız köyünde, Kara Hüseyin'in evine saldıran silahlı 4 meçhul

¹⁵⁰⁷ **Ahenk**, 25 Mayıs 1332/7 Haziran 1916, s.2, Yakalanan diğer eşkıyalar için ayrıca bkz: “*Derdest*”, **Ahenk**, 31 Mayıs 1332/13 Haziran 1916, s.2.

¹⁵⁰⁸ **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,13/64 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 7 Haziran 1332/20 Haziran 1916 tarihli yazı.)

¹⁵⁰⁹ **Köylü**, 10 Mart 1332 /23 Mart 1916, s.1;

¹⁵¹⁰ **Ahenk**, 13 Mart 1332/26 Mart 1916, s.2.

¹⁵¹¹ Ağustos-Kasım aylarında yakalanan eşkıyalar için bkz: **BOA**, DH.EUM.6.Şb, 8/51 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 13 Ağustos 1332/26 Ağustos 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb, 9/7 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 23 Ağustos 1332/5 Eylül 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb.,15/24 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen23 Ağustos 1332/5 Eylül 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 15/41 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 12 Eylül 1332/25 Eylül 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 15/66 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen12 Eylül 1332/25 Eylül 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 9/12 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen31 Ağustos 1332/13 Eylül 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 15/57 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 18 Eylül 1332/1 Ekim 1916 tarihli yazı); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 10/20 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen9 Teşrinievvel 1332/22 Ekim 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 16/1 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen15 Teşrinievvel 1332/28 Ekim 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 16/6 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen18 Teşrinievvel 1332/31 Ekim 1916 tarihli yazı.) ; “*Derdest*”, **Ahenk**, 19 Eylül 1332/ 2 Ekim 1916, s.2; “*Derdest*”, **Ahenk**, 7 Teşrinievvel 1332/ 20 Ekim 1916, s.2; “*Derdest*”, **Ahenk**, 23 Eylül 1332/ 6 Ekim 1916, s.2; “*Meyyiten İstisal*”, **Ahenk** 9 Teşrinievvel 1332/ 22 Ekim 1916, s.2.; “*Derdest*”**Ahenk** 8 Teşrisani 1332/ 21 Kasım 1916, s.2; “*Derdest*”, **Ahenk** 17 Teşrinisani 1332/ 30 Kasım 1916, s.2; Dilşen İnce Erdoğan, “*Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Aydın Vilayetinde Bazı Eşkıyalık Olayları*”,**Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.22, S.1, s. 250.

şahıs, ev sahibini tutmak için uğraştıkları sırada, köyün deştebanı, hadiseyi haber olarak söz konusu şakilere saldırmış ve aralarında çıkan çatışmada, şakilerden birini yaralı olarak ele geçirmiş ve diğerlerini de kaçmaya mecbur etmişti.¹⁵¹²

Batı Anadolu'nun hemen her yerinde eşkıyalık olayları gerçekleşmekle birlikte özellikle sahilde bulunan köy ve kasabalar bir taraftan adalardan gelerek sürekli gasp ve yağma yapan Rum çetelerinin saldırılarına diğer taraftan ise daha iç kesimlerdeki diğer eşkıya çetelerinin baskınlarına maruz kalıyordu. Bu açıdan oldukça geniş bir sahil şeridine sahip olan Menteşe sancağı oldukça zor durumdaydı. Özellikle son dönemde Murad çetesinin yaptıkları tahammül sınırlarını aşmıştı. Menteşe mutasarrıfının belirttiğine göre “adeta eski Çakırcalı'nın yerini tutan” 18 kişilik bu çete, içlerinde malmüdürünün de bulunduğu birçok kişiyi dağa kaldırıp fidye almıştı. Ara sıra yol da kesen çete, son olarak Bozhöyük nahiyesinde bağlı bir Rum köyünden 5 Rum'u dağa kaldırmış fakat istedikleri fidyeyi vermedikleri için esirleri 18 Eylül'de öldürüp evlerini de yaktıktan sonra başka bir köye giderek ahaliye işkence etmişti.¹⁵¹³

Sancak dâhilideki çeteler bir yana, Aydın sancağında bulunan kırkar altmışar kişilik çeteler, burada sekiz-on kişiyi dağa kaldırmakta, sıkıştırıldıklarında ise Menteşe sancağına geçerek tahsildarları soymakta, yol kesip adam öldürmekte ve her geçen gün cüretlerini artırmaktaydı. Bu durumda eldeki mevcut jandarmalarla asayişli sağlayamayan Menteşe Mutasarrıfı, Dâhiliye Nezaretine başvurarak 200 jandarmayla 2 zabıt talep etti.¹⁵¹⁴ Dâhiliye Nezareti ise bu istek karşısında Menteşe sancağında faaliyet gösteren eşkıyaların takip ve yakalanmasıyla görevli takip müfrezelerinin sevk ve idarelerinin Aydın Vilayeti Jandarma Alay Kumandanlığının yetkisine verilmiş olması nedeniyle bu husustaki taleplerinsöz konusu kumandanlığa yapılması gerektiğini bildirdi.¹⁵¹⁵

Bütün çabasına rağmen istediği jandarmayı alamayan mutasarrıf, asayişsizlik sorununu çözmek için alternatif yollara başvurarak sorunu halletmeye çalıştı. Bu

¹⁵¹² “*Bir Deştebanın Cesareti*”, **Ahenk**, 6 Eylül 1332/ 19 Eylül 1916, s.2.

¹⁵¹³ **BOA**, DH.ŞFR.,532/79 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine çekilen 6 Eylül 1332/19 Eylül 1916 tarihli şifre telgraf.)

¹⁵¹⁴ **BOA**, DH.ŞFR., 534/31 (Menteşe Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine çekilen 21 Eylül 1332/4 Ekim 1916 tarihli ve şifreli telgraf.)

¹⁵¹⁵ **BOA**,DH.ŞFR. 71/133 (Dâhiliye Nezaretinden Menteşe Mutasarrıflığına gönderilen 19 Kânunuevvel 1332/31 Aralık 1916 tarihinde gönderilen yazı.)

doğrultuda kır ve kasaba bekçileri, sıkı bir düzene sokularak karakollar şeklinde bazı mevkilerde birleştirildi ve kendilerine bekleme mahalleri inşa etme yoluna gidildi.¹⁵¹⁶ Ayrıca Muğla-Antalya Havalisi Kumandanlığınca firari askerlerden ve eşkıyalardan “çete” kurularak eşkıya takibinde istihdam edilmelerine karar verildi. Kurulması düşünülen söz konusu çeteye katılanlardan “sadakat ve fedakârlık” gösterenlerin suçları affedilecekti.¹⁵¹⁷ Kumandanlığın bu kararı Mentеше Mutasarrıflığına Dâhiliye Nezaretine iletildi.¹⁵¹⁸

Menteşe sancağının yanı sıra Aydın vilayetinde de oldukça önemli eşkıyalık olayları gerçekleşmekteydi. Uzun süredir ortalarda gözükmeyen Yanık Halil İbrahim çetesi, ekim ayında tekrar ortaya çıkarak üzüm tüccarlarından İstanbullu İzzet Bey’i dağa kaldırmasına rağmen yakalanamadı.¹⁵¹⁹ Ayrıca kasım ayında, Ödemiş’in Adagöme köyüne görevli olarak gönderilen iki jandarma köy kahvesinde otururken, Bakırlı Mustafa ve Küçük Mehmed çetesi tarafından yaylım ateşine tutuldu. Bunlardan Onbaşı Mehmed Ali öldürüldü. Bu olay üzerine tekrar Dâhiliye Nezaretine başvuran Vali Rahmi Bey, mevcut eşkıya takip kuvvetlerinin ikmal efradı adıyla istihdam edilenlerden ibaret olduğunu ifade ederek bu durumun eşkıyanın cüretini artırdığını belirtti. Her geçen gün artan eşkıyalık olayları karşısında hükümetten daha tesirli önlemler almasını isteyen Vali Bey’in önerdiği tedbir ise Bakırlı Mustafa ve Küçük Mehmed çetelerinin eşkıyalıklarını kolaylaştırdığı düşünülen kadın ve erkek 81 kişiden oluşan ailelerinin Ankara ve Sivas gibi vilayetlere sürgün edilmesiydi.¹⁵²⁰

10 Aralık 1916’da, Rahmi Bey’in eşkıyanın günden güne cüretini artırdığına dair tespitini doğrulayan bir eşkıyalık olayı gerçekleşti. Söz konusu tarihte, Aydın’a bağlı Bozdoğan kazasının merkezini basan 100 kadar eşkıya, jandarma karakolunu

---

¹⁵¹⁶ **BOA**, DH.ŞFR., 532/79 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine çekilen 6 Eylül 1332/19 Eylül 1916 tarihli şifre telgraf.)

¹⁵¹⁷ **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,11/55 (Marmaris Mıntıka Kumandanlığının 27 Teşrinisani 1332/10 Aralık 1916 tarihli yazısı.)

BOA, DH.EUM.6.Şb.,11/55 (Menteşe Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 30 Teşrinisani 1332/13 Aralık 1916 tarihli yazı.)

¹⁵¹⁸ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 11/55 (Menteşe Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 30 Teşrinisani 1332/13 Aralık 1916 tarihli yazı.)

¹⁵¹⁹ **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 16/6 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 18 Teşrinievvel 1332/31 Ekim 1916 tarihli yazı.)

¹⁵²⁰ **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 16/57 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 5 Teşrinisani 1332/18 Kasım 1916 tarihli yazı.)

ve hapishaneyi ateşe verdi. Buralardan sıçrayan ateş sonucunda 6 kahvehane, 7 fırın, 3 yağhane, 82 dükkân, 2 han, polis, jandarma ve Ziraat Bankası daireleri yandığı gibi eşkıyalar tarafından bir kadınla bir çocuk da öldürüldü. Hapishanenin ateşe verilmesini fırsat bilen hırsızlıktan tutuklu 12 Çingene firar ederken bir mahkûm ise öldü. Hapishane kullanılamaz hâle geldiğinden diğer mahkûmlar başka bir yere nakledildi. Hükümet binasına saldıran eşkıyalar jandarmalardan silahlarını teslim etmelerini istemişlerse de çıkan çatışmada eşkıyalardan üçü vuruldu ve ikisi yandı. Vali Rahmi Bey'e göre eşkıyanın cüretini bu kadar artırıp kaza merkezine saldırmasının sebebi sürekli belirtildiği üzere jandarma alayının yetersizliğiydi. Zirakazayı yüzden fazla eşkıya basmasına karşın kaza merkezinde sadece 5 jandarma bulunuyordu.¹⁵²¹ Bozdoğan baskını sonrası Aydın mutasarrıfıyla Jandarma Komutanı olay yerine giderken¹⁵²² yaşanan bu elim vakıyadan Dâhiliye Nazırıyla Başkumandan Vekili haberdar edildi.¹⁵²³

Bozdoğan baskınının ardından böyle bir olayın yeniden yaşanmasını önlemek isteyen Vali Rahmi Bey, vilayet dâhilinde çok fazla olan asker kaçaklarının ve eşkıyanın ortadan kaldırılması için jandarma alayının düzene konularak mükemmel hâle getirilmesi gerektiğini Dâhiliye Nezaretine bir kez daha bildirdi. Rahmi Bey, 14 Aralık 1916 tarihli yazısında, jandarma alayının eksiklerinden bahsederek daha önceden istenilen 400 küçük çaplı mavzer veyahut martini tüfeğinin gönderilmesini talep etti. Ayrıca eşkıyanın köylere gönderilen jandarmalara pusu kurmaya ve kaza merkezlerini dahi basmaya cüret etmesi nedeniyle, eşkıyayı barınacak yerlerden mahrum bırakmak için etkili bir tedbir olmak üzere, eşkıya ailelerinin sürgünü isteğini yineledi. Vali Bey, isteklerinin tehir edilmesi durumunda sayıları her geçen

---

¹⁵²¹ **BOA**, DH.ŞFR.,540/15 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 29 Teşrinisani 1332/12 Aralık 1916 tarihli şifre telgraf.); **BOA**, DH.ŞFR., 540/15 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 29 Teşrinisani 1332/12 Aralık 1916 tarihli şifre telgraf.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 11/56 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 28 Teşrinisani 1332/11 Aralık 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 51/49 (Ahali ve çiftçiler adına Bozdoğan'dan 9 kişi tarafından Meclis-i Mebusan Riyasetine çekilen 2 Kânunuevvel 1332/15 Aralık 1916 tarihi gönderilen telgraf.)

¹⁵²² **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,11/56 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 28 Teşrinisani 1332/11 Aralık 1916 tarihli yazı.)

¹⁵²³ **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,11/56 (Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Dâhiliye Nazırı Talat Bey ile Başkumandan Vekili Enver Paşa'ya gönderilen 30 Teşrinisani 1332/13 Aralık 1916 tarihli yazı.)

gün artan firari ve eşkıyaların yakalanmasının o nispette zorlaşacağı uyarısında da bulundu.¹⁵²⁴

Bozdoğan baskını sonrasında durumun vahametinin farkına varan Dâhiliye Nezareti, Harbiye Nezareti ve Jandarma Umum Kumandanlığıyla Valiliğin taleplerini müzakere ederek Aralık sonuna kadar 400 jandarma gönderileceğini, ayrıca 200 jandarmanın da İzmir Jandarma Mektebinden verileceğini bildirdi. Alınan karar gereğince Aydın vilayetine 5 zabıt ile 500 muaddel martini de verilecekti. Dâhiliye Nazırı ayrıca mümkünse teslim olanların da eşkıya takibinde kullanılabilceğini belirtti.¹⁵²⁵

Bozdoğan baskını bir kez daha gösterdi ki, hükümetin kırsal alanların en önemli problemlerinden biri olan eşkıyalık ve dolayısıyla asayişsizlik sorununa dair uzun vadeli, sorunu kökünden halletmeye yönelik bir programı yoktu. Ayrıca sorunun boyutları ve nelere mâl olabileceği tam olarak kestirilememişti. Bunun göstergelerinden biri ise ilgili nezaretlerin, Vali Rahmi Bey'in bu husustaki bütün uyarılarını ve taleplerini ancak Bozdoğan kazası ateşe verildikten sonra yerine getirme kararı alarak silah ve jandarma gönderileceğini bildirmesiydi. Belki hükümet yetkilileri tarafından devletin birçok cephede birden savaştığı bir dönemde, eşkıyalık olayları daha tali bir sorun olarak görülüyordu. Lakin devlet, en temel görevlerini yerine getirmekte yetersiz kalarak cephe gerisinde, özellikle de kırsalda yaşayan halkın can, mal ve namus güvenliğini sağlamada yetersiz kalıyor, bu durum ahalinin birçok şikâyetine sebep oluyordu. Nitekim Bozdoğan baskını dolayısıyla dehşete düşen ahali, içinde buldukları durumu Meclis-i Mebusana arz etti. Bozdoğan ahali ve çiftçileri adına 9 kişi, 15 Aralık'ta Meclis-i Mebusan Riyasetine bir telgraf çekerek eşkıyanın zulmüne karşı yardım istedi. Söz konusu telgrafta hükümetin, savaşın felaketleriyle meşgul olduğu bu dönemde, bazı asker firarilerinden oluşan çeşitli eşkıya çetelerinin bir seneden beri Bozdoğan'da yaptıklarından ahalinin dehşete düştüğünden bahsedilmekteydi. Telgraf sahiplerinin verdiği bilgiye göre ahali, eşkıya korkusu nedeniyle binlerce dönüm toprak ile hayvanlarını terk ederek merkez kazaya göç edip hükümete sığınmak zorunda

¹⁵²⁴ BOA, DH.EUM.6.Şb., 11/56 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 1 Kânunuevvel 1332/14 Aralık 1916 tarihli yazı.)

¹⁵²⁵ BOA, DH.ŞFR., 71/8 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine çekilen 3 Kânunuevvel 1332/16 Aralık 1916 tarihli ve şifreli telgrafın sureti.)

kalmıştı. Yine aynı telgrafta, bu haydutların kasabaya tekrar saldırıda bulunacağını belirten ahali, evlatlarının düşmanla pençelediği bir zamanda, mahvolmamaları ve canlarından emin kalabilmeleri için hükümete güvendiklerini belirtti. Ahalinin isteği merkezde, çevre köy ve kasabalarda yeterli miktarda kuvvet bulundurularak haydutların ortadan kaldırılması için gerekli tedbirlerin alınmasıydı.¹⁵²⁶

Merkezî Hükümet yetkililerine nazaran İzmir Jandarma Mıntıka Müfettişliğinin sorunun artık alarm verici boyutlara ulaştığını daha iyi kavradığı ve bu doğrultuda çareler aramaya çalıştığı görülmektedir. Nitekim mıntıkası dâhilindeki jandarma alay ve tabur kumandanlıklarından asayiş hususunda raporlar alarak bir durum değerlendirmesi yapan müfettişlik, 24 Ocak 1917'de Harbiye Nezaretine başvurarak durumun vahametini anlatmaya çalıştı. Söz konusu yazıda eşkıyalığın memleketin menfaatleri üzerinde önemli bir rol oynadığını belirten müfettişlik, eşkıya takibinin yapıldığını, ancak asıl meselenin oldukça geniş bir coğrafyaya yayılan eşkıyalık fikrinin ortadan kaldırılması için çare düşünülmesi olduğunu vurguluyordu. Yalnızca eşkıya takibiyle “fıkr-i şekavetin söndürülemediği” hususunda Rumeli'nin en büyük ve en acı tecrübe olduğunun hatırlatıldığı söz konusu yazıda, zaten hükümet tarafından uygulanmasına karar verilen “köy teşkilatının”¹⁵²⁷ şimdiden Karesi ve Muğla gibi müstakil sancaklarda uygulanmasının gerektiği belirtiliyordu.¹⁵²⁸ Müfettişin köy teşkilatının tatbikine dair talebi, Dâhiliye Nezaretine iletilmekle birlikte¹⁵²⁹ bunun uygulandığına dair bir bilgi ulaşılamadı.

Bozdoğan baskını, zaten jandarma talebi yerine getirilmeyen Menteşe Mutasarrıfını daha da endişelendirdi. Çünkü Bozdoğan, Menteşe sancağına sınırdı ve orada takip edilen şakilerin bu sancağa saldırması muhtemeldi. Bu durum karşısında

---

¹⁵²⁶ BOA, DH.EUM.6.Şb., 51/49 (Ahali ve çiftçiler adına Bozdoğan'dan 9 kişi tarafından Meclis-i Mebusan Riyasetine çekilen 2 Kânunuevvel 1332/15 Aralık 1916 tarihi gönderilen telgraf.)

¹⁵²⁷ II. Meşrutiyet'in ilanından sonra eşkıya saldırılarına maruz kalan köylerde mahsul ve binaları korunması için hükümet kuvvetlerine yardımcı olmak ve maaşları ahali tarafından karşılanmak üzere hükümet, gerektiği kadar bekçi istihdam edilmesine müsaade edecekti. Ancak söz konusu bekçiler jandarmanın emir ve idaresi altında olacaktı. Bununla birlikte Köy Teşkilatı istenildiği gibi uygulanamadı. Köy Bekçileri Teşkilatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Halim Alyot, **Türkiye'de Zabıta (Tarihi, Gelişim ve Bugünkü Durumu)**, Kanaat Basımevi, Ankara 1947, s.273-275.; Birinci Dünya Savaşı yıllarında Köy Bekçileri Teşkilatı'nın uygulamasına örnek olarak bkz: Ahmet Atalay, “Birinci Dünya Savaşı'nda Kurulan Konya Köy Bekçileri Teşkilatı”, **Tarihî Peşinde**, Yıl 2013, S.10, ss. 1-28.

¹⁵²⁸ BOA, DH.EUM. 6.Şb., 13/19 (İzmir Jandarma Mıntıka Müfettişliğinden 11 Kânunusani 1332/24 Ocak 1917 tarihli tahrirat sureti.)

¹⁵²⁹ BOA, DH.EUM. 6.Şb., 13/19 (Harbiye Nezareti Dahiliye Nezaretine gönderilen 19 Kanunusani 1332/1 Şubat 1917 tarihli yazı.)

Mutasarrıf da Dâhiliye Nezaretine başvurarak durumun vahametini iletip birtakım isteklerde bulundu. Mutasarrıfın verdiği bilgiye göre sancağın her tarafında az çok eşkıyalık devam etmekte olup öldürme ve yol kesme gibi olaylar tekrar etmekteydi. Üstelik asayişin bu derece bozuk olması ziraata büyük zarar vermekteydi. Eşkıyalık olaylarının özellikle de mevsimi olan zeytinciliğe büyük zararı olacağı İzmir Duyun-ı Umumiye Nezaretinden Maliye Nezaretine dahi arz edilmişti. İnsanların her yerde kasabalara kapandığı ve eşkıya korkusuyla ziraat işleriyle meşgul olamadıkları bilinmekteydi. Mutasarrıf, aynı yazısında daha önceki taleplerini tekrar ederek hiç olmazsa 150 jandarmayla 2 zabitin gönderilmesini talep etti.¹⁵³⁰ Bu talepler üzerine Dâhiliye Nezareti ise jandarma istihdamıyla takip müfrezelerinin idaresi ve sevkinden Aydın Vilayeti Jandarma Alay Kumandanlığının sorumlu olduğunu belirterek oraya müracaat edilmesini bildirmekle yetindi.¹⁵³¹

Menteşe Mutasarrıfı, memleketin asayişinin tam olması gerektiği bir dönemde, mevcut zabitlerle bunu gerçekleştirmenin mümkün olmadığından bahsederek Muğla Tabur Kumandanlığına eşkıya takibinde hizmet edecek bir binbaşının gönderilmesini istedi. Ayrıca Mentese mutasarrıflığı ile Aydın vilayetinde asker firarileriyle eşkıyalar hakkında daha önce kabul edildiği halde uygulanmayan ve fayda görüleceği umulan Çeteler Kanunu'nun uygulanmasına müsaade edilmesini talep edildi.¹⁵³² Bu istekler karşısında Dâhiliye Nazırı tekrar Jandarma Alay Kumandanı Avni Bey'e müracaat edilmesini bildirdi.¹⁵³³

Bozdoğan kaza merkezini basan eşkıyalar yakalanamadı. Ancak Batı Anadolu'da faaliyet gösteren en önemli çetelerden biri olan Rüştü çetesinin Aydın'ın Şeyh köyünde bir evde saklandığının haber alınması üzerine ev kuşatıldı. Çetenin saklandığı yerde yakalanamayacağı düşünüldüğünden ev ateşe verildi. Bu sayede çeteden 8 kişi ölü olarak ele geçirildi ve böylece çete tamamen ortadan kaldırıldı.¹⁵³⁴

---

¹⁵³⁰ BOA, DH.ŞFR., 540/47 (Menteşe Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine çekilen 2 Kânunuevvel 1332/15 Aralık 1916 tarihli telgraf.)

¹⁵³¹ BOA, DH.EUM.6.Şb., 12/31 (Dâhiliye Nazırı Talat Bey'den Mentese Mutasarrıflığına gönderilen 19 Kânunuevvel 1332/1 Ocak 1917 tarihli şifre.)

¹⁵³² BOA, DH.ŞFR., 540/52 (Menteşe Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine çekilen 2 Kânunuevvel 1332/15 Aralık 1906 tarihli ve şifreli telgraf.)

¹⁵³³ BOA, DH.ŞFR., 72/74 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 10 Kanunusani 1333/10 Ocak 1917 tarihli yazı.)

¹⁵³⁴ BOA, DH.EUM.3.Şb., 17/20 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 28 Teşrinisani 1332/11 Aralık 1916 tarihli yazı.)

Ayrıca 1 Aralık 1916'da Balyanbolu nahiyesinin Kurgan köyü Dere Mahallesi civarında saklandıkları haber alınan Gökdeli Mehmed¹⁵³⁵ ve Kacakulak çeteleriyle jandarma arasında çıkan çatışmada eşkıyalardan 4'ü öldürüldü. Çatışma sırasında adı geçen köyden bir kadınla küçük bir kız çoğu da kaza eseri öldü.¹⁵³⁶ Bunun yanı sıra uzun zamandan beri Ödemiş'te eşkıyalık yapmakta olan ve son zamanlarda bir kadını katleden 8 kişilik Poslu Mestan çetesiyle takip müfrezesi arasında gerçekleşen çatışmada eşkıyadan 6 kişi ölü olarak ele geçirildi. Aynı çatışmada takip müfrezesinden ise 4 nefer öldü.¹⁵³⁷ Bunların yanısıra Manisa, Ödemiş, Nazilli, Söke ve Eşme'de bir çok şaki yakalandı.¹⁵³⁸

II.3. Eşkıyalık Sorununun Kronikleşmesi: 1917 ve 1918 Yıllarında Batı Anadolu'da Eşkıyalık

II.3.1. Eşkıyalarla Mücadele İçin Alınan Önlemler: Sürgünler

1917 yılının Ocak ayı boyunca Aydın vilayeti ve Menteşe sancağı dâhilinde birçok eşkıya yakalandı ve bunların çoğu asker firarisi olup eşkıyalık yapanlardı.¹⁵³⁹

¹⁵³⁵ Belgede çetenin ismi "Gök Veli Mehmed" şeklinde yazılmakla birlikte bu çetenin "Gökdeli Mehmed" çetesi olduğu düşünülmektedir.

¹⁵³⁶ **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 17/9 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 22 Teşrinisani 1322/5 Aralık 1916 tarihinde gönderilen yazı.)

¹⁵³⁷ **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 16/17 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 30 Teşrinievvel 1332/12 Kasım 1916 tarihli yazı.)

¹⁵³⁸ Yakalanan eşkıyalar için bkz: **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 16/7 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 20 Teşrinievvel 1332/2 Kasım 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 11/5 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 31 Teşrinievvel 1332/13 Kasım 1916 tarihli yazı.) **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 16/65 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dahiliye nezaretine gönderilen 7 Teşrinisani 1332/20 Kasım 1916 tarihli yazı.); 1916 yılının Kasım ve Aralık aylarında yakalanan diğer eşkıyalar için bkz: **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 15/85 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 6 Teşrinievvel 1332/19 Kasım 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 16/60 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 6 Teşrinisani 1332/19 Kasım 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 17/21 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 28 Teşrinisani 1332/11 Aralık 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 17/20 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 28 Teşrinisani 1332/11 Aralık 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.2.Şb., 31/39 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 29 Teşrinisani 1332/12 Aralık 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 17/27 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 19 Teşrinisani 1332/13 Aralık 1916 tarihli yazı.); "Derdest", **Ahenk**, 13 Teşrinisani 1332/ 26 Kasım 1916, s.2; "Derdest", **Ahenk**, 28 Teşrinisani 1332/ 11 Aralık, 1916, s.2.

¹⁵³⁹ Ocak 1917'de yakalanan eşkıyalara örnek olarak bkz: **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 12/48 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen ve 22 Kânûfâhûr¹⁵³⁹ nuevvel 1332/4 Ocak 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 12/62 (Muğla'dan Dâhiliye Nezaretine gönderilen 29 Kanunuevvel 1332/11 Ocak 1917 tarihli yazı); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 11/8

Buna karşın eşkıyalık olayları baş edilemez bir hâl almıştı. Onlarca eşkıya yakalanmasına rağmen birliklerinden firar eden binlerce askerden bir kısmı hâlâ eşkıyalık yapmaya devam ediyordu. Üstelik eşkıyalık ve firariler sorunu sadece Batı Anadolu'nun değil bütün ülkenin sorunuydu. Cephe gerisinde gitgide asayişin bozulması zaten savaş sebebiyle madden ve manen yıpranan ahaliyi oldukça zor duruma düşürmekteydi. Bu durum karşısında vilayetlerden ve ordu kumandanlıklarından hükümetin eşkıyalarla mücadelede daha radikal kararlar alması talep ediliyordu. Söz konusu istekler karşısında harekete geçen Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa, 31 Ocak'ta Dâhiliye Nezaretine bir yazı göndererek ister asker firarisi isterse ahalden olsun, eşkıyalık yapıp da yakalanamayanların “en şerir” yani en kötü olanlarının ailelerinin sürgün edilmesi için ordu kumandanlıklarına emir verildiğini belirtti. Enver Paşa, yine aynı yazısında, Dâhiliye Nazırından vilayet ve müstakil mutasarrıflıklarca eşkıyanın isimlerinin civar ordu kumandanlıklarına bildirilerek ailelerinin sürgünü hakkında karar verilmesini istedi.¹⁵⁴⁰ Bunun üzerine 5 Şubat 1917'de eşkıyalığın önünü almak için sürekli eşkıyalık yapanların ailelerinin başka bir yere nakledilmesi için tamim yayınlandı.¹⁵⁴¹ 6 Şubat'ta ise Dâhiliye Nezareti, Aydın Valiliği ve Menteşe Mutasarrıflığına çektiği telgrafla, eşkıyalara yardım ve yataklık edenlerle, Tahtacı aşiretleri arasında eşkıya ile münasebeti olanların tespit edilerek kimlerin sürgün edilmesi gerektiğinin bildirilmesini istedi.¹⁵⁴² Yani firariler ve eşkıyalık sorunuyla bir türlü başa çıkamayan devlet daha önce denediği bir yönteme tekrar başvuruyordu: Ailelerin ve yatakların sürgünü.

Eşkıyalarla mücadele adına sadece bunların ailelerinin sürgününü yeterli görmeyen Menteşe Mutasarrıfı, 11 Şubat'ta Dâhiliye Nezaretine başvurarak dağ başlarında ikamet eden ve genellikle aşiret hâlinde göçebe bir hayat sürerek eşkıyaya

---

(Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 1 Teşrinisani 1332/14 Ocak 1917 tarihli yazı.)

¹⁵⁴⁰ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 24/51 (Baskumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından Dahiliye Nazırına gönderilen 18 Kanunusani 1332/31 Ocak 1917 tarihli yazı.)

¹⁵⁴¹ **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 26-1.

¹⁵⁴² **BOA**, DH.ŞFR., 72/160 (Dâhiliye Nezaretinden Menteşe Mutasarrıflığına çekilen 24 Kanunusani 1332/6 Şubat 1917 tarihli ve şifreli telgrafın sureti.); **BOA**, DH.ŞFR., 72/161 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine çekilen 24 Kanunusani 1332/6 Şubat 1917 tarihli ve şifreli telgrafın sureti.)

büyük yardımları olan insanların da çevre köylerde ikametlerinin sağlanmasını istedi.¹⁵⁴³

Eşkıya ailelerinin sürgünlerine dair karar alınmakla birlikte bu kararın kimleri kapsayacağı, sürgüne kimin karar verme yetkisine sahip olduğu gibi hususlarda birçok karışıklık yaşandı. Bunun üzerine Dâhiliye Nezaretinden valilik ve mutasarrıflıklara önce 9 Nisan, ardından da 22 Nisan'da birer tamim gönderilerek konuya açıklık getirildi. Buna göre asker firarisi ve ahaliden olup yakalanamayanların en kötü olanlarının aileleri sürgün edilecekti ve bu hususta ordu komutanlıkları yetkiliydi. Ayrıca defalarca birliklerinden firar edip suç işleyerek mahallin asayiş ve emniyetini bozup seferberlikortamını ihlal edenlere yataklık yapanların aileleri ve çocuklarına dokunulmayarak kendileri sürgün edilecekti.¹⁵⁴⁴

Gerek Dâhiliye ve gerekse Harbiye Nezaretinin sürgünlere dair tamimlerine rağmen ordu kumandanlıklarınca birtakım keyfi uygulamalara da gidildi. Örneğin Anadolu'nun bazı yerlerinde eşkıyaya yataklık ettikleri tespit edilenlerin sürgün edilmesiyle yetinilmeyerek bunların mallarının müsadere edilmesi de emredildi.¹⁵⁴⁵ Yine 3. Ordu Kumandanlığından verilen bir emirle asker firarilerinden olup yakalanamayan veyahut ölü veya sağ olarak ele geçirilen bazı şahısların ailelerinin sürgün edilmeleri, evlerinin yakılması ve mallarının müsadere edilmesi istendi.¹⁵⁴⁶ Tüm bu aşırı uygulamalardan haberdar olan Dâhiliye Nezareti ise sürgünlere dair daha önceki tebligata uyulması gerektiğini, bu doğrultuda eşkıyaya yataklık edenlerin mallarının kesinlikle müsadere edilemeyeceğini ve böyle aileler var ise mallarının iade edilmesi gerektiğini bildirdi.¹⁵⁴⁷ Bu tip keyfi uygulamaların önüne

---

¹⁵⁴³ **BOA**, DH.ŞFR., 545/29 (Menteşe Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine çekilen 27 Kânunusani 1332/11 Şubat 1917 tarihli şifre telgraf.)

¹⁵⁴⁴ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 14/27; **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 14/45 (Dahiliye Nezaretinden vilayet ve mutasarrıflıklara gönderilen 9 Nisan 1333/9 Nisan 1917 tarihli tamim) **BOA**, DH.MB..HPS.M., 28/42; **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 14/45; **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,14/46; **BOA**, DH.EUM. 6.ŞB.14/7; **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,51/61 (Dahiliye Nezaretinin 22 Nisan 1333/22 Nisan 1917 tarihli tamimi.)

¹⁵⁴⁵ Eşkıyaya yataklık edenlerin mallarının müsadere edilmesine dair örnekler için bkz: **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,24/51 (Samsun'dan Dahiliye Nezaretine gönderilen 7 Teşrinievvel 1333/7 Ekim 1917 tarihli yazı); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 24/51 (Maraş Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 29 Temmuz 1333/29 Temmuz 1917 tarihli yazı.)

¹⁵⁴⁶ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 24/51 (Sivas Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 22 Mayıs 1333/22 Mayıs 1917 tarihli yazı.)

¹⁵⁴⁷ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 24/51 (Dahiliye Nezaretinden Sivas Valiliğine gönderilen 28 Mayıs 1333/28 Mayıs 1917 tarihli şifrenin sureti.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 24/51 (Dahiliye Nezaretinden Canik Mutasarrıflığına gönderilen 1 Teşrinisani 1333/1 Kasım 1917 tarihli yazı.)

geçebilmek için Dâhiliye Nezareti tarafından sürgünlerin ne suretle yapılacağına dair bundan sonra da vilayet ve sancaklara tamimde bulunuldu.¹⁵⁴⁸

Dâhiliye ve Harbiye Nezaretlerinin tamimleri üzerine onlarca kişi eşkıyaya yataklık yapmaktan zanlı olarak tutuklanarak hapse konuldu ve bunlar sürgün edilecekleri günü beklemeye başladı. Fakat bu uygulama yine pek çok mağduriyeti beraberinde getirdi ve birçok da şikâyete sebep oldu. Örneğin eşkıyaya yataklık ettikleri gerekçesiyle sürgün edilmek üzere Ödemiş'te tutuklu bulunan 100 kişi adına, 22 Mayıs 1917'de, Sadarete bir şikâyet telgrafı çeken Bayraktaroğlu Mehmed'in iddiasına göre eşkıyaya yataklık eden 12 kişi yüzünden 500 kişi tutuklanmıştı. Onun belirttiğine göre, kendileri sadece yalan bir ihbar yüzünden tutuklanmıştı. İhbar edenler ise affedilmiş eski eşkıyalardı. Bu gibilerin ifadesiyle kendilerinin bir soruşturma yapmaksızın sürgüne gönderilmesinin "*bir Arab için bütün Arabistan'ın yanması kabilinden*" olduğunu belirten Bayraktaroğlu Mehmed, Adana'ya sürüleceklerinin bildirildiğini, bunun da servetlerinin ve hayatlarının mahvolması anlamına geleceğini ifade etmekteydi. O, yine aynı telgrafında, hiç olmazsa tarım ürünlerini hasat edecekleri ağustos ayına kadar kendilerine müsaade edilmesini dileyerek adalet talep etti.¹⁵⁴⁹ Yine yataklık zannıyla Ödemiş'te tutuklu bulunan 65 haneden 250 kişi adına, Mehmed Emin imzasıyla Dâhiliye Nezaretine çekilen 29 Mayıs 1917 tarihli şikâyet telgrafında, haklarının iadesiyle kanunların ve Kanun-i Esasi hükümlerinin uygulanarak serbest bırakılmaları için gerekenlere talimat verilmesi istendi.¹⁵⁵⁰

Dâhiliye Nezareti söz konusu şikâyetlerin incelenmesini Aydın Valiliğinden istediye de¹⁵⁵¹ durum değişmedi ve bu doğrultuda şikâyetler de devam etti. Bu defa yine yukarıda belirtilen 250 tutuklu adına 53 kişi, 11 Temmuz 1917'de, Dâhiliye Nezaretine bir telgraf çekerek meşhur şaki Yanık Halil İbrahim çetesine yataklık yaptıkları gerekçesiyle tutuklanmalarına rağmen bu suçlamayla alakalarının olmadığını iddia edip serbest bırakılmayı diledi. Söz konusu telgrafta tutuklular,

¹⁵⁴⁸ BOA, DH.ŞFR., 77/75 (Dahiliye Nezaretinden vilayetlere ve mutasarrıflıklara gönderilen 11 Haziran 1333/11 Haziran 1917 tarihli tamim.)

¹⁵⁴⁹ BOA, DH.EUM.6.Şb., 19/21 (Ödemiş'te tutuklu bulunan 100 kişi adına, Bayraktar oğlu Mehmet imzasıyla sadarete çekilen 22 Mayıs 1333/ 22 Mayıs 1917 tarihli telgraf.)

¹⁵⁵⁰ BOA, DH.EUM.6.Şb.,19/21 (Ödemiş'te tutuklu bulunan 65 haneden 250 kişi adına, Mehmet Emin imzasıyla, Dahiliye Nezaretine çekilen 29 Mayıs 1333/29 Mayıs 1917 tarihli telgraf.)

¹⁵⁵¹ BOA, DH.EUM.6.Şb., 19/21 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine çekilen 2 Temmuz 1333/ 2 Temmuz 1917 tarihli telgraf.)

milletin ve devletin birer hizmetkârı olduklarını belirtip oğullarının, damatlarının ve babalarının memleketin dört tarafında savaştıklarını hatırlatarak hiçbir kanun ya da idarî hükümle teyit edilmeksizin hapsedilmelerinden dert yamaktaydı. Yurtlarından ve her türlü maddî-manevî varlıktan mahrum bırakılarak nihayetsiz bir sefalet ve dayanılmaz bir sıkıntı içerisinde olduklarını yazan tutuklular, şaki Yanık Halil İbrahim'in zaten şiddetle takip edildiğini ifade ederek bu şakinin yok edilmesi uğrunda katlanılan külfetlere bir de kendilerinin ölümü sorumluluğunun eklenmemesi gerektiğini bildirmekteydi. Zaten köylerinde yalnız Allah'ın yardımıyla hayatlarını sürdürebildiklerini ifade eden tutuklular, çoğu zaman eşkıya yüzünden zulüm gördüklerini ve köylerinde gasp ve yağmaya uğrayıp inlerken şimdi bir de suçları tespit edilmeksizin sürgün edilirlse ölümlerinin infaz edileceğine kanaat getireceklerini belirtti. Tutukluların Hükümetten talebi ise devletin masumlarla suçluları birbirinden ayırt etmek için olağanüstü bir temyiz mahkemesi kurması idi. Bu şekilde suçlular cezalandırılırken masumlar da serbest kalabilirdi.¹⁵⁵² Bu şikâyetler karşısında Aydın Valiliği ise söz konusu 250 kişinin en şerli eşkıyalardan olan Yanık Halil İbrahim'e yardım ve yataklık ettiği cevabını verdi.¹⁵⁵³

Burada akla ilk gelen hususlardan biri devletin birçok cephede savaştığı bir dönemde cephe gerisinin güvenliğini sağlamak amacıyla olağanüstü tedbirlere başvurabileceğidir. Fakat eşkıyalara veya firarilere yardım ve yataklık ahali "gönüllü olarak" ya da belirli bir menfaat karşılığında mı yapıyordu? Yoksa güvenlik güçleri onları eşkıyaların gazabından koruyamadığı için eşkıyanın ya da firarilerin gazabından korktuklarından mı bunu yapmak zorunda kalıyorlardı? Eli silahlı bir eşkıya çetesi bir köylünün kapısını çalıp yemek, yatacak yer ya da para istediğinde, o köylünün eşkıyanın isteklerini reddetmeye gücü yeter miydi? Bu istekleri reddetse hayatta kalabilir miydi? Bunların hepsi hesaba katılmalıdır. Dönemin resmî belgeleri ve gazeteleri ya doğrudan ya da satır aralarında köylülerin büyük bir çoğunluğunun eşkıyaya korkudan yardım ve yataklık yapmak zorunda kaldığını ve canından hatta ailesinin katledilmesinden çekindiği için eşkıyaları ihbar edemediğini göstermektedir. Bu durum firari askerler için biraz daha farklılık arz etmektedir. Zira

¹⁵⁵² BOA, DH.EUM.6.Şb., 54/64 (Ödemiş'ten 53 kişinin imzasıyla Dâhiliye Nezaretine çekilen 11 Temmuz 1333/11 Temmuz 1917 tarihli telgraf.)

¹⁵⁵³ BOA, DH.EUM.6.Şb., 19/21 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine çekilen 14 Ağustos 1333/14 Ağustos 1917 tarihli telgraf.)

Mehmet Beşikçi'nin tespitlerine göre firari askerlerin yerel halktan yardım ve destek aldığına hatta bazen yerel halk tarafından teşvik edildiğinin ipuçlarını veren örnekler vardır.¹⁵⁵⁴ Fakat firari olup ayrıca eşkıyalık yapanlara halkın yardım ve yataklığı hususunda daha ihtiyatlı olunması gerekir. Bu hususta bazı köylülerin ifadesi önemli ipuçları sunmaktadır. Örneğin 8 Temmuz 1917 tarihinde asker firarilerini ihbar etmedikleri için firari sayısının arttığı belirtilerek sorguya çekilen Göynükviran köylüleri:

*“Bizim hükümete teslim ettiğimiz firarilerin içinde onuncu, on beşinci defa kaçıp gelen vardır. Bunlar tarafımızdan teslim ve ihbar edildiğinden dolayı bize mugber (düşman) oluyorlar. Daha kıtasına varmadan firar ederek köye vürudlarında (geldiklerinde) her nevi işkenceyi bizlere icra-yı reva gördüklerinden kendilerimize hakaret ve meydanda bulunan hayvanımıza, çiftimize ve her nevi varidatımıza envai zulümden çekinmediklerini gördüğümüzden bi'l-zarur (mecburen) şerlerinden (kötülüklerinden) korkarak geldiklerini hükümete haber vermek değil hayfımızdan (korkumuzdan) bilakis kendilerine hürmet ve altlarına döşek yorgan verip istirahatlarını temine çalışıyoruz. Bunun bazıları müsellaah (silahlı) kaçıyor. Bizim elimizdeki silahları topladınız. Bundan dolayı ne yapacağımızı şaşırarak kaldık”*¹⁵⁵⁵ demek suretiyle bir yandan bu husustaki çaresizliklerini ortaya koyarken diğer yandan asıl kabahatlinin firarları bir türlü önleyemeyen ve kendilerini bunlar karşısında savunmasız bırakan yetkililer olduğunu belirtiyorlardı.

Kızılcaviran köylüleri de benzer şekilde, köylerinde asker firarilerinin dolaşmasını cemiyet namına kabul etmeyeceklerini, lakin hükümete 4-5 defa teslim ettikleri firarilerin yeniden kaçıp geldiklerinde, hayvanlarını mahvettiğini ve kendilerini düşman bilerek intikam almaya çalıştıklarını bu nedenle de susarak namuslarını korumaya mecbur kaldıklarını ifade ediyorlardı.¹⁵⁵⁶ Nitekim asker

¹⁵⁵⁴ Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz: Beşikçi, **a.g.e.**, s.297-302.

¹⁵⁵⁵ **BOA**, DH.EUM. 6.Şb., 38/40 (8 Temmuz 1333/8 Temmuz 1917 tarihli mazbata varakası.)

¹⁵⁵⁶ **BOA**, DH. EUM. 6.Şb., 38/40 (Kızılcaviran muhtarı ile diğer 3 kişinin imzalarıyla hazırlanan 17 Ağustos 1333/ 17 Ağustos 1917 tarihli mazbata varakası sureti.); Köylülerin firarileri ihbar ettiklerinde tekrar kaçarak eşkıyalığa başlayıp kendilerine zulmettiklerine dair verdiği bilgi Jandarma Umum Kumandanlığı, 1 Mayıs 1917'de Harbiye Nezaretine sunduğu takirde de teyit etmekteydi. Bkz: **BOA**, DH.EUM., 6.ŞB.,15/61 (Umum Jandarma Kumandanlığından Harbiye Nezaretine sunulan 1 Mayıs 1333/1 Mayıs 1917 tarihli takir sureti.)

firarilerinden bazılarının kendilerini ihbar edenlerden çok feci şekilde intikam aldıkları görülmekteydi.¹⁵⁵⁷

Bir yandan eşkıyaya yataklık yaptığı düşünülen insanlar sürülürken diğer yandan çeteleri ve en azından Yanık Halil İbrahim, Şirvanlı Hacı Mehmed ve Küçük Mehmed gibi en meşhur çetelerdeki şakileri lojistik kaynaklarından mahrum bırakmak veya teslim olmaya zorlamak için bunların aileleri de 1918 yılında sürgüne gönderildi. Sürgün edilenler arasında 4 erkeğin yanı sıra Dâhiliye Nezaretinin aksi yöndeki bütün emirlerine rağmen 7 kadın ve 1 çocuk vardı.¹⁵⁵⁸ Sürgün yeri olarak ise Tekfurdağı seçilmişti.¹⁵⁵⁹ Ayrıca Halep de sürgün yerlerinden biriydi.¹⁵⁶⁰ Sürgüne gönderilenler acınacak bir hale düşüyor¹⁵⁶¹ ve hatta yolda ölenler bile oluyordu.¹⁵⁶² Dönemin sivil ve askerî erkânı, sürgünlerin eşkıyaların yakalanmasına ya da teslim olmasına hizmet edeceğini düşünmüştü. Bununla birlikte bu uygulama bazı çeteler üzerinde ters etki yaparak onların şakavetlerinin dozunu daha da artırmasına yol açtı. Örneğin aileleri Konya'ya sürgüne gönderilecek olan Arnavud Ruşid, Manyaslı Kadir ve Arnavud Ali Bey çeteleri Bandırma kaymakamlığı ve askeri heyetine oldukça sert bir tehdit mektubu göndererek eğer aileleri Konya'ya gönderilir ise yaptıklarını on misline çıkaracakları tehdidinde bulundu. Söz konusu mektup, eşkıya ailelerinin ve yataklarının sürgünü uygulamasına çetelerin en azından bazılarının verdiği tepkiyi ilk ağızdan dile getirmesi ve eşkıyalıklarına takip müfrezelerinin yaptığı usûlsüzlükleri gerekçe göstermeleri açısından oldukça dikkat çekicidir. Bizzat eşkıyaların sesi olan bu tür belgelere oldukça nadir rastlanması nedeniyle söz konusu mektubun transkripsiyonuna burada yer vermenin uygun olacağı kanaatindeyiz:

---

¹⁵⁵⁷ Örnek olarak bkz: **BOA**,DH.EUM.6.Şb., 23/24 (İstanbul Vali Vekili tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 13 Teşrinievvel 1333/13 Ekim 1917 tezkire)

¹⁵⁵⁸ **ATASE**, BDH, K. 3431, D. 141, F. 8-1. (Beşinci Ordu Kumandanlığına gönderilen 1 Mayıs 1334/1 Mayıs 1918 tarihli yazı.)

¹⁵⁵⁹ **ATASE**, BDH, K. 3431, D. 141, F. 8. (5. Ordu Kumandanlığından Aydın vilayetine gönderilen 2 Mayıs 1334/2 Mayıs 1918 tarihli yazı.)

¹⁵⁶⁰ **ATASE**, BDH, K. 3431, D. 141, F. 9. (Beşinci Ordu Kumandanlığına gönderilen 1 Mayıs 1334/1 Mayıs 1918 tarihli yazı.)

¹⁵⁶¹ Örneğin Konya'da bulunan Mülkiye Müfettişi tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 2 Aralık 1917 tarihli yazıda nezaretin emirlerine rağmen Söğüt Kaymakamlığının emriyle sürgüne gönderilen yedi kişilik bir firari ailesinin hükümet kapılarında aç ve evsiz olarak süründüğünü, hallerinin gerçekten acınacak durumda olduğu belirtmişti. Bkz: **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,52/28 (Konya'da bulunan Mülkiye Müfettişi tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 2 Kânunuevvel 1333/2 Aralık 1917 tarihli yazı.)

¹⁵⁶² **ATASE**, BDH, K. 3430, D. 136, F. 5-1. (Beşinci Ordu Kumandanlığının 22 Haziran 1334/22 Haziran 1918 tarihli yazı.)

Bandırma kaymakamlığı ve askeriye hey'etine

Biz şimdiye kadar bazı ahalinin zenginler[ın]den serveti derecesinde para aldık ve fukaraya katiyen hakaret etmedik ve böyle gezdiğimizizi de çocuklarımız bize gezmek teklif etmemiştir. Valide ve çocuklarımız Balıkesir mahbusunda kalmakla biz vazifemizden geri kalmayacağız. Bugüne kadar iş yapmış isek Balıkesir'den valide ve çocuklarımızı Konya'ya gönderirler ise daha o gün de on misli fazla yapacağımızı söylüyoruz. Böyle çoluk çocukla takip olmaz. Ancak vazifedar olanlar hakkıyla vazifelerini ifa itsünler. Bizim esasen bu yolda gezmekliğimiz, bizi takip için hane basıp, zahire ambarlarında ve .... aralarında güya eşkıya arıyoruz diye birtakım .....yapması bizi daha ziyade fenalığa sevk ediyor ve ailelerimiz hakkında geçen gün söylediğimiz halde elan cevap verilmedi. 8/9 Şubat [1]334 Cumartesi saat gece bir buçuk.

ArnavudRuşid, Manyaslı Kadir, Arnavud Ali Bey çeteleri

Ve Muratlar karyesinde Çaçoğlu Ali Çavuş'un familyasını tezkirenin vardığında ve yirmi sekiz saat zarfında karyesine götürmeyecek olursanız ve bunlarla beraber diğer aileler de gelmeyecek olursa köylerdeki aileleri ve merkezdeki aileleri de dağa çıkaracağımızı bilip ona göre hareket ediniz. Ya bunları hanelerine yirmi dört saat[te] hanelerine getirmeli veya acele cevap vermeli.

Debre-i Balâdan Çete Arnavud Ruşid

*Umum çetelerimizin umum askeriye ve mülkiye heyetine selamı vardır.*¹⁵⁶³

Tam olarak kaç kişinin sürgüne gönderildiği, sürgün yerlerinin nasıl belirlendiğini ve bu insanların ne kadar sürgünde kaldığının tespit edilmesini sağlayacak verilere ulaşılamadı. Ayrıca ailesi ya da yatakları sürgüne gönderilen eşkiyalardan tam olarak kaçının teslim olduğuna veya yakalandığına dair de bilgi elde edilemedi. Bununla birlikte eşkıya ailelerinin veya onlara yataklık yaptığı düşünülen insanların sürgüne gönderilmesinin onların teslim olmasına ya da yakalanmasına fayda sağlamadığı Birinci Dünya Savaşı öncesindeki uygulamalarla da tecrübe edilmişti. Yine savaş yıllarındaki sürgün uygulamasından da istenilen sonucun alınmadığı geç de olsa görülerek¹⁵⁶⁴ savaşın bitmiş olmasının da etkisiyle Kasım 1918 tarihinde bu uygulamadan tamamen vazgeçildi.¹⁵⁶⁵

¹⁵⁶³ BOA, DH.EUM.6.Şb., 30/6 (Arnavud Ruşid, Manyaslı Kadir ve Arnavud Ali Bey çeteleri tarafından Bandırma Kaymakamlığına gönderilen 8/9 Şubat 1334/1918 tarihli tehdit mektubunun sureti.)

¹⁵⁶⁴ Nitekim 19 Ekim 1918 tarihli bir belgede "Şimdiye kadar cereyan eden vukuat bu çarenin pek de müessir olduğu kanaatini verememektedir." Denilerek sürgün uygulamasından istenilen sonucun alınmadığı belirtiliyordu. Bkz: ATASE, BDH, K. 2300, D. 66, F. 26-1 19 Teşrinievvel 1334/19 Ekim 1918.

¹⁵⁶⁵ Bkz: ATASE, BDH, K. 2300, D. 66, F. 26-1a. 1 Ağustos 1334/1 Ağustos 1918; ATASE, BDH, K. 2300, D. 66, F. 26-1; 18 Teşrinisani 1334/18 Kasım 1918.

II.3.2. 1917 Yılında Batı Anadolu'da Eşkîyalık ve Alınan Tedbirler

1917 yılında eşkıyalık olaylarının önüne geçilemediği gibi sorun giderek daha da içinden çıkılmaz bir hal aldı. Bunda, günden güne artan firari sayısı etkili olmaktaydı. Nitekim sadece İzmir ve Dersaadet Jandarma Mıntıka Müfettişlikleri dâhilinde Temmuz 1916 ile Şubat 1917 tarihleri arasında yakalanan firari asker sayısı 180.990 gibi çok yüksek bir rakamdı. En fazla firari ise Aydın Jandarma Alayı tarafından yakalanmıştı. Yakalan binlerce firariye rağmen bunlara her gün yenileri ekleniyordu. Yine aynı süre zarfında İzmir ve Dersaadet Jandarma Müfettişlikleri mıntıkaları dâhilinde yakalanan eşkıya ve mahkûm sayısı 655'ti ve bunların çoğu yine Aydın Jandarma Alayı tarafından yakalanmıştı.¹⁵⁶⁶

---

¹⁵⁶⁶ BOA, DH. EUM. 6.Şb., 15/61 (Umum Jandarma Kumandanlığından Harbiye Nezaretine sunulan 1 Mayıs 1333/1 Mayıs 1917 tarihli taktir sureti.)

Tablo.3 İzmir Jandarma Mıntıka Müfettişliği dâhilindeki takip müfrezeleri ve jandarma sayılarıyla 14 Temmuz 1916-14 Şubat 1917 tarihleri arasında yakalanan mahkûm ve eşkıyaları gösteren tablo.¹⁵⁶⁷

Birlik	Takip Kollarının Sayısı	Müfrezenin Jandarma Sayısı			Eşkıya ile Mahkûmlardan Yakalananlar		
		Asıl Jandarma Eri	İkmal Eri	Toplam	Silahsız	Silahlı	Toplam
Aydın Alayı	54	409	260	669	71	42	113
Konya Alayı	41	93	46	139	-	5	5
Muğla Taburu	6	18	42	70	-	7	7
Antalya Taburu	12	54	16	70	-	-	-
Niğde Taburu	5	35	47	82	20	5	25
Kayseri Taburu	2	4	11	15	-	-	-
Kütahya Taburu	6	21	20	41	-	-	-
Karahisar-ı sahib Taburu	3	19	24	43	-	18	18
Karesi Taburu	13	105	99	204	8	8	16
Yekûn	115	758	565	1323	99	85	184

Geniş bir sorumluluk alanına sahip olan İzmir Jandarma Mıntıka Müfettişliğine, Aydın ve Konya alaylarıyla Menteşe, Teke, Niğde, Karahisar-ı Sahip, Kütahya, Kayseri ve Karesi taburları dâhildi. Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere söz konusu alay ve taburlardaki takip kolu sayısı 115 olup, bunun 45'i Aydın Alayındaydı. Alayın jandarma sayısı ise 409'u asıl jandarma efradı ve 260'ı ikmal efradı olmak üzere 910 kişiydi. Bu rakam diğerleriyle kıyaslandığında çok yüksekti. Temmuz 1916-Şubat 1917 tarihlerini kapsayan yedi aylık sürede İzmir Jandarma Müfettişliği mıntıkası dâhilinde yakalanan eşkıya ve mahkûm sayısı 184 iken bunlardan 113'ü Aydın Alayına ait takip kolları tarafından ele geçirilmişti. Umum Jandarma Kumandanının belirttiğine göre Aydın vilayetinde yapılan özel takip

¹⁵⁶⁷ BOA, DH. EUM. 6.Şb.,15/61.

neticesinde bir kısım eşkıya yakalanırken bir kısmı da teslim olmaya mecbur edilmiş, böylece umumi asayişin sağlanması hususunda büyük bir başarı sağlanmıştı.¹⁵⁶⁸

Aydın vilayetinde yaşanan eşkıyalık olaylarının ve buna bağlı olarak yakalanan eşkıya sayısının çevre vilayet ve sancaklarla mukayese edildiğinde bu derece yüksek olmasının birkaç temel sebebi vardı. Bunlardan bir tanesi vilayetin büyük ve nüfus yoğunluğunun fazla olmasıydı. Ayrıca vilayet coğrafyası eşkıyalık yapmaya gayet müsaitti. Zira bölgede eşkıyaların rahatça saklanabileceği ve eşkıya takibini zorlaştıran birçok dağ ve orman vardı. Ayrıca jandarma sayısı hiçbir zaman istenilen seviyeye ulaştırılamamıştı. Bununla birlikte bölgedeki zeybek kültürü eşkıyalık olaylarının bu derece çok görülmesinin bir diğer nedeniydi.

Şubat-Mart 1917 tarihleri arasında birçok eşkıya yakalanmakla birlikte bunların arasında şöhretleriyle ön plana çıkanlar da vardı. Menteşe Mutasarrıfının – biraz da abartarak- Çakırcalı'nın yerini aldığı belirttiği Murad çetesi bunlardan biriydi. Menteşe sancağıyla Bozdoğan civarında eşkıyalık yaparak özellikle sancağın asayişini müthiş surette sarsan ve son olarak bir jandarma kumandanını öldüren söz konusu 7 kişilik çete ile Şubat 1917'de çıkan çatışmada çete reisi Murad ve 2 arkadaşı öldürüldü. Öldürülen şakilerin cesetleri teşhir edilirken¹⁵⁶⁹ bir müddet sonra firar edenlerden biri daha yakalandı.¹⁵⁷⁰ Şubat ayında yakalanan bir diğer çete ise uzun zamandır Alaşehir kazasında eşkıyalık yapan, karısı ve baldızının da katili olan Kısali Mehmed'in reisliğini yaptığı 9 kişilik çeteydi. Çete ile jandarma müfrezesi arasında çıkan çatışmada, çeteden 8 şaki ile bunlara kılavuzluk yapan 2 kişi öldürüldü. Firar etmeyi başaran bir kişi ise bir müddet sonra teslim oldu ve böylece çete tamamıyla ortadan kaldırıldı.¹⁵⁷¹ Şubat ayında yakalanan eşkıyalar arasında ayrıca Nazilli kazasında ev basıp para ve eşya gasp eden 2 şaki, Bozdoğan'da

---

¹⁵⁶⁸ **BOA**, DH. EUM. 6.Şb., 15/61 (Umum Jandarma Kumandanlığından Harbiye Nezaretine sunulan 1 Mayıs 1333/1 Mayıs 1917 tarihli tahrir sureti.)

¹⁵⁶⁹ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 13/24 (Muğla Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 4 Şubat 1332/17 Şubat 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 54/53 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 15 Şubat 1332/28 Şubat 1917 tarihli yazı.)

¹⁵⁷⁰ **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,13/63 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 18 Mart 1332/18 Mart 1917 tarihli yazı.)

¹⁵⁷¹ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 13/30 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 8 Şubat 1332/21 Şubat 1917 tarihli yazı.)

eşkîyalık yapan asker firarilerinden 3 kişi ile bunlara yataklık yapan 9 kişi de vardı.¹⁵⁷²

Mart ayında ise Ödemiş'te eşkıyalık yapmakta olan Sabuncu Mustafa çetesinden 2, Taka Mehmed çetesinden 1,¹⁵⁷³ Gökdeli Mehmed çetesinden 1, Ödemiş ve çevresinde eşkıyalık yapan 4 kişilik Poslu Mestan çetesinden 3,¹⁵⁷⁴ Birgi'de asker firarilerinden olup eşkıyalık yapan 1 kişi ile¹⁵⁷⁵ Soma kazası dâhilinde eşkıyalık yapmakta olan Çerkes Mehmed çetesi tamamen ele geçirildi.¹⁵⁷⁶

Yakalanan bu eşkıyaların yanı sıra birçok eşkıya da teslim oldu. Her ne kadar bu eşkıyaların kayıtsız şartsız teslim olduğu belirtilmekteyse de yapılan yazışmalardan bunların teslim olmaları karşılığında affedildiği anlaşılmaktadır. Teslim olan eşkıyalar arasında uzun süredir Ödemiş ve çevresinde eşkıyalık yapan Sancakdaroğlu ve Hekimoğlu çetelerinden 5 kişi vardı ve bunlardan biri de çete reisi Hekimoğlu idi.¹⁵⁷⁷ Ayrıca Yanık Halil İbrahim çetesinden ayrılarak kendi çetesini kuran Tokalı Mehmed ve 6 arkadaşı da teslim oldu.¹⁵⁷⁸ Nisan ayında ise daha önce teslim olan Kocakulak ve Hekimoğlu Hacı Mehmed çetesinin geriye kalanları,¹⁵⁷⁹ Aksakal çetesinden 3, Haşimoğlu Mehmed çetesinden 1, Ödemiş'te eşkıyalık yapan çete reisi Hacı Mehmed ve 1 arkadaşı¹⁵⁸⁰, Gökdeli Mehmed çetesinin geriye kalan

---

¹⁵⁷² **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 13/30 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 8 Şubat 1332/21 Şubat 1917 tarihli yazı.)

¹⁵⁷³ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 13/63 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 18 Mart 1332/18 Mart 1917 tarihli yazı.)

¹⁵⁷⁴ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 13/64 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 18 Mart 1333/18 Mart 1917 tarihli yazı.)

¹⁵⁷⁵ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 14/8 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 31 Mart 1333/31 Mart 1917 tarihli yazı.)

¹⁵⁷⁶ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 14/5 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 15 Mart 1333/15 Mart 1917 tarihli yazı.)

¹⁵⁷⁷ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 14/8 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 31 Mart 1333/31 Mart 1917 tarihli yazı.)

¹⁵⁷⁸ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 14/38 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 17 Mart 1333/17 Mart 1917 tarihli yazı.)

¹⁵⁷⁹ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 18/54 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 14 Nisan 1333/14 Nisan 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM., 6.Şb., 14/21 (Umum Jandarma Kumandanlığından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 5 Nisan 1333/5 Nisan 1917 tarihli yazı.)

¹⁵⁸⁰ **BOA**, DH.EUM., 6.Şb., 14/21 (Umum Jandarma Kumandanlığından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 5 Nisan 1333/5 Nisan 1917 tarihli yazı.)

üyelerinden 2,¹⁵⁸¹ ve daha önce ölü olarak ele geçirilen Değirmencioğlu Mehmed'in arkadaşlarından 7 kişi teslim oldu.¹⁵⁸²

Teslim olanlar arasında Hacı Mustafa'yı katlettikten sonra çete kurarak iki yıldır eşkıyalık yapmakta olan ve sekiz ay önce Ödemiş'in Birgi nahiyesinin merkezini basan Küçük Mehmed çetesindeki 7 kişi ile Başa çetesinin üyelerinden olan Pehlivanoğlu Hüseyin ile Tekeli Aşireti'nden Halil Ahmet ve bir seneden beri eşkıyalık yapan Ödemiş'in Seyrekliköyünden çete reisi Süleyman Çavuş da vardı.¹⁵⁸³ Teslim olan bu şakilerin yanı sıra birçok eşkıya da öldürüldü veya yakalandı. Bunlar arasında yine birçok asker firarisi vardı.¹⁵⁸⁴

Yakalanan onlarca eşkıyaya ve on binlerce firariye rağmen hâlâ asayiş sağlanabilmiş değildi. Çünkü eşkıyaların ve firarilerin tamamen ele geçirilerek asayişin sağlanmasının önünde birçok engel vardı. Bu hususta bir taktir hazırlayarak 1 Mayıs 1917'de Harbiye Nezaretine sunan Umum Jandarma Kumandanlığına göre eşkıya ve firari takibinin daha faydalı olabilmesinin önündeki engellerden biri, yakalanan firarilerin bir kısmının birliklere sevkleri esnasında tekrar firar ederek eşkıyalığa başlaması; kendilerini ihbar edenleri tehdit edip işkence yapmasıydı. Bu durumun temel sebebi ise söz konusu firarilerin divan-ı harplerde yargılanıp cezaya çarptırılmaksızın yakındaki askerî birliklere sevk edilmesiydi. Bu yüzden birçok kere firar eden ve eşkıyalık yapanlarla bunların firarına sebebiyet verenler şiddetle cezalandırılmıyordu. Yine gerçeğe aykırı olarak köylerinde firari olmadığına dair ilmühaber veren muhtar ve ihtiyar heyetleri şiddetle cezalandırılmıyordu. Ayrıca takip müfrezelerinin iaşesinde karşılaşılan sorunlar çözülmeli ve yakalanan firarilere

---

¹⁵⁸¹ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 14/22 (Umum Jandarma Kumandanlığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 5 Nisan 1333/5 Nisan 1917 tarihli yazı.)

¹⁵⁸² **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,14/38 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 14 Nisan 1333/14 Nisan 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 14/36 (Harbiye Nezaretinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen Umum Jandarma Kumandanlığının 17 Nisan 1333/17 Nisan 1917 tarihli yazısının sureti.)

¹⁵⁸³ **BOA**,DH.EUM.6.Şb.,14/36 (Harbiye Nezaretinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen Umum Jandarma Kumandanlığının 17 Nisan 1333/17 Nisan 1917 tarihli yazısının sureti.)

¹⁵⁸⁴ Nisan ayında yakalanan eşkıyalar için bkz: **BOA**,DH.EUM.6.Şb., 18/54 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 14 Nisan 1333/14 Nisan 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 14/9 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 1 Nisan 1333/1 Nisan 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 13/62 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 15 Nisan 1333/15 Nisan 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 14/38 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 14 Nisan 1333/14 Nisan 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 14/36 (Harbiye Nezaretinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen Umum Jandarma Kumandanlığının 17 Nisan 1333/17 Nisan 1917 tarihli yazısının sureti.)

mukabil verilmesi gereken mükâfatın ödenmesinde yaşanan zorluk ve gecikmeler önlenmeliydi. Söz konusu takrirden jandarma sıkıntısına da dikkat çeken Umum Jandarma Kumandanlığı, eşkıya ve firarilerin yakalanmasında en fazla zabite ihtiyaç duyulduğunu belirtmekteydi. Geçici bir çözüm olarak da hiç olmazsa şu anda orduda zabıt olup sağlık durumları sebebiyle geri hizmette istihdam edilen ve bundan sonra edilecek olan zabıtların, sabit jandarma birliklerine verilmesini talep etti.¹⁵⁸⁵

İzmir Jandarma Mıntika Müfettişliği ve Jandarma Umum Kumandanlığının jandarma sayısının artırılmasına dair istekleri kısmen de olsa yerine getirildi. Bu doğrultuda müfettişlik mıntikasındaki firari ve eşkıya takibinde istihdam edilen jandarma sayısı, Mart 1917’de 676’sı ikmal efradı olmak üzere 1.676’ya yükseltilerek takip kollarının sayısı 121’e çıkarıldı. Aydın Alayındaki jandarma sayısı da 910’a, takip kolu sayısı ise 64’e yükseltildi.¹⁵⁸⁶ Fakat bu kadar jandarmayla da mevcut eşkıyaları ve firarileri yakalamak mümkün değildi. Bu bakımdan Dâhiliye Nezaretinin aksi yöndeki emirlerine rağmen¹⁵⁸⁷ teslim olan eşkıya ve firarilerden bazıları yine eşkıya ve firari takibinde istihdam edilmeye devam etti. Fakat eski eşkıya ve firarilerin yaptığı usûlsüzlükler pek çok şikâyete sebep oldu. 22 Mayıs 1917’de Menteşe Mutasarrıflığına başvuran Köyceğiz Kaymakamı, teslim olan bazı asker firarilerinin silahlandırılarak “çete efradı” adı altında istihdam edildiğini belirterek bunların takipte yaptığı kanun dışı hareketlerden şikâyetçi oldu. Uğradığı her köyde bu çetelerin saldırılarından şikâyet edildiğini belirten kaymakam, Şerler köyünden bir asker eşinin evini basıp karısını darp ederek para ve altınlarını gasp edenlerden bir tanesinin de bu çetelere mensup olduğunu ifade etti. Köyceğiz kaymakamı bu kişilerin ne maksatla olursa olsun köylerde dolaştırılmalarının ahaliyi eşkıyadan daha fazla rahatsız ettiğini belirterek bu duruma biran önce son verilmesini

¹⁵⁸⁵ **BOA**, DH. EUM. 6.Şb., 15/61 (Umum Jandarma Kumandanlığından Harbiye Nezaretine sunulan 1 Mayıs 1333/1 Mayıs 1917 tarihli takrir sureti.)

¹⁵⁸⁶ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/30 (Şubat 1332 ve Mart 1333 aylarına ait olarak İzmir Mıntika Müfettişliğinden gönderilen raporlardan düzenlenen cetvel); Aydın vilayeti ve Menteşe sancağı dahilinde yakalanan eşkıya ve firarilerin ne kadar çok olduğunu anlamak açısından diğer yerlerle mukayese edebiliriz. Örneğin Mart 1917’de Dersaadet, Edirne, Hüdavendigâr, Ankara alaylarıyla Eskişehir, Kala-i sultaniye, Eskişehir, Bolu ve İzmit taburlarından oluşan Dersaadet Jandarma Mıntika Müfettişliği dâhilinde yakalanan firari ve mahkumin sayısı 40, firari sayısı ise 8.439’du. Bkz: **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/30 (Dersaadet Jandarma Mıntika Müfettişliği Dâhilindeki Kıtaatından Tertip Edilen Takip Kollarının Miktar ve Suret-i Teşkilleriyle Mart 333 zarfında derdest eyledikleri Firari ve Eşkıya ve Mahkumin Miktarını gösteren cetvel.)

¹⁵⁸⁷ Bkz: **BOA**, DH.EUM., 6.Şb., 12/7 (Dâhiliye Nezaretinin 5 Kânunuevvel 1332/18 Aralık 1916 tarihli yazısı.)

istedi.¹⁵⁸⁸ Ayrıca Milas kaymakamı da askerlerin bazı hırsızlık olaylarına karıştığından şikâyet etmekteydi.¹⁵⁸⁹

Köyceğiz ve Milas kaymakamlarının şikâyetlerini Dâhiliye Nezaretine ileten Mentеше Mutasarrıflığı, Köyceğiz ve Fethiye dâhilindeki çeşitli suçlulardan oluşturulan ve takipte istihdam edilen çetelerin yaptıkları mezalimin tahammül edilemez bir dereceye ulaştığını belirterek buna son verilmesini istedi. Mutasarrıflığın belirttiğine göre, kontrolsüz bir şekilde dolaşan bu çeteler, bölge halkını usandırmış olup bu durum 27. Kolordu Kumandanlığına bildirilmişse de, şimdiye kadar bir netice elde edilememişti. Suçlular tarafından kurulan çetelerin faaliyetlerini bundan sonra da sürdürmesinin kötü sonuçlar doğuracağını belirten mutasarrıflık ya bu çetelerin ortadan kaldırılmasını ya da askerî birliklere verilmesini talep etti.¹⁵⁹⁰ Bu şikâyetleri Başkumandanlık Vekâletine ileten Dâhiliye Nezareti, askerlerin hırsızlık ve benzeri suçlara kalkışmalarının da engellenmesini istedi.¹⁵⁹¹

Takip müfrezelerinin yetersiz kalması nedeniyle bir türlü önlenemeyen eşkıyalık olayları karşısında en fazla mağdur olan köylülerdi. Zira geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlayan köylüler, baharın gelişiyi birlikte tarlalarına, bağ ve bahçelerine korkusuzca gidemiyordu. Her gün eşkıya korkusuyla yaşamak zorunda kalan bu insanlar, çoğu kez kendi başının çaresine bakmak zorunda kalıyordu. Örneğin Manisa'nın Bağcılar köyünden Ali Ağa'nın evini basarak paralarını gasp edip ev sahibini de yaralayan 4 asker firarisi, bununla da yetinmeyerek Ali Ağa'nın gelinini de dağa kaldırmaya kalkışmıştı. Fakat kadının feryatlarını duyup yardımına koşan köylülerle eşkıya arasında çıkan çatışmada şakilerden biri öldürülmüş ve biri yaralanmıştı.¹⁵⁹² Bununla birlikte asker firarilerinin sayısı o kadar çoktu ki, bunların kimi zaman köylere çok kalabalık gruplar halinde saldırması karşısında köylülerin bu kadar silahlıyla mücadele etmesi mümkün değildi. Nitekim 20 Nisan'da asker

---

¹⁵⁸⁸ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/65 (Köyceğiz Kaymakamlığının 27 Mart 1333/ 27 Mart 1917 tarihli şifre telgrafının halli.); Köyceğiz Kaymakamının bahsettiği ev baskınının ayrıntıları için bkz: **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/65 (Jandarma Tabur Kumandanlığının 27 Mart 1333/27 Mart 1917 tarihli yazısı.)

¹⁵⁸⁹ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/65 (Milas Kaymakamlığının 1 Nisan 1333/1 Nisan 1917 tarihli yazısının sureti.)

¹⁵⁹⁰ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/65 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 7 Nisan 1333/ 7 Nisan 1917 tarihli yazı.)

¹⁵⁹¹ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/65 (Dâhiliye Nazır Vekili Cavit Bey'den Başkumandan Vekili Enver Paşa'ya gönderilen 2 Mayıs 1333/2 Mayıs 1917 tarihli yazı.)

¹⁵⁹² **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 14/38 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 14 Nisan 1333/14 Nisan 1917 tarihli yazı.)

firarilerinden oluşan 50-60 kişilik bir çete, Muğla'nın Turgut nahiyesine bağlı Gibe köyünü bastı. Söz konusu çete, 3 köylüye işkence edip paralarını gasp ettikten sonra ailelerinden fidye almak amacıyla dağa kaldırdı.¹⁵⁹³

Eşkuya takibinde yaşanan kronik sorunlar devam etmekle birlikte Mayıs-Haziran 1917'de onlarca eşkıyanın yakalandığı veya teslim olduğu görülmektedir. Belgelere yansıdığı ve tespit edilebildiği kadarıyla, söz konusu iki ayda 43 şaki ele geçirildi. Bu şakiler arasında, Fermansız Ali, Mustafa Bey, Sındırgılı Şükrü, Değirmenci Mehmed, Eskici Ahmed, Giridli Mustafa, Karaca Mehmed ve Çerkes Rıfat Çavuş çetelerinin mensupları vardı. Bu çetelerden bazılarının reisleri de ele geçirildi.¹⁵⁹⁴

Söz konusu aylarda teslim olan eşkıya sayısı ise 100 civarındaydı.¹⁵⁹⁵ Teslim olanlar arasında Şeyh Mehmed, Bakırlı Mustafa ve Sivaslı Mustafa Bey, Sancaktaroğlu Ali, Gökdeli Mehmed, Çakır Mehmed oğlu Kamil, Dualarlı Hacı

---

¹⁵⁹³ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 21/14 (Muğla Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine çekilen 24 Nisan 1333/24 Nisan 1917 tarihli telgraf.; Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine çekilen 5 Mayıs 1333/5 Mayıs 1917 tarihli telgraf.; Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine çekilen 2 Mayıs 1333/2 Mayıs 1917 tarihli telgrafın sureti.)

¹⁵⁹⁴ Mayıs ve Haziran 1917'de ele geçirilen eşkıyalar için bkz: **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 17/16 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 20 Mayıs 1333/20 Mayıs 1917 tarihinde yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 15/30 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 9 Mayıs 1333/9 Mayıs 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 15/30 (Harbiye Nezaretinin 8 Mayıs 1333/8 Mayıs 1917 tarihli yazısının sureti.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 15/47 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 17 Mayıs 1333/17 Mayıs 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 15/59 (Harbiye Nezaretinden Dâhiliye Nezaretine 21 Mayıs 1333/21 Mayıs 1917 tarihinde gönderilen yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 15/60 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 20 Mayıs 1333/20 Mayıs 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/18 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 27 Mayıs 1333/27 Mayıs 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/18 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 27 Mayıs 1333/27 Mayıs 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/23 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 29 Mayıs 1333/29 Mayıs 1917 tarihli yazı.) **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/58 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 10 Haziran 1333/10 Haziran 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/67 (Umum Jandarma Kumandanlığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 11 Haziran 1333/11 Haziran 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/38 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 5 Haziran 1333/5 Haziran 1917 tarihli yazı.) **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/51 (Umum Jandarma Kumandanlığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 7 Haziran 1333/7 Haziran 1917 tarihli yazı.) **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/76 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 16 Haziran 1333/16 Haziran 1917 tarihli yazı.) **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 18/54 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 20 Haziran 1333/20 Haziran 1917 tarihli yazı.) **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 17/18 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 28 Haziran 1333/28 Haziran 1917 tarihli yazı.) **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 17/19 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 28 Haziran 1333/28 Haziran 1917 tarihli yazı.)

¹⁵⁹⁵ Belgelerde bazı çetelerden kaç kişinin teslim olduğu açıkça yazılırken, bazılarında ise sadece teslim olan çetenin ismi verilmektedir. Bu nedenle kaç kişinin teslim olduğuna dair tam rakama ulaşamamakla birlikte verilen rakamlar toplandığında yaklaşık yüz şakinin teslim olduğu görülmektedir.

Mehmed, Süslü Musa, Kocaömeroğlu Ali, Hacı Mehmed, Halil oğlu Halil, Koçaroğlu Hasan Hüseyin, Değirmenci Mehmed, Kocaoğlu Şükrü, Talas Süleyman ve Tahtacı Kunduroğlu Ali çetelerinin mensuplarıyla adı zikredilmeyen çetelere mensup şakiler vardı.¹⁵⁹⁶

Bu dönemde eşkıyalar ya da firariler için bir genel af çıkarıldığı tespit edilememesine rağmen iki ayda bu kadar şakinin teslim olması dikkat çekicidir. Genel af çıkarılmamakla birlikte askerî ya da mülkî makamlarca, yerel düzeyde, teslim olan eşkıya ve firarilerin affedileceğinin duyurulmuş olması muhtemeldir.¹⁵⁹⁷ Bununla birlikte çoğu derme çatma olan ve mensuplarının önemli bir kısmını asker firarilerinin oluşturduğu bu çetelerin reislerinin bir şekilde ele geçirilmesi veya teslim olması durumunda diğerlerinin en azından bazılarının kısa sürede ya teker teker ya da topluca teslim olduğu görülmektedir. Ancak teslim olan şakilerin durumlarının ne olacağı konusunda birtakım karışıklıklar çıktı. Teslim olan eşkıyalardan eşkıyalık yaptığı dönemde işledikleri suçlar nedeniyle haklarında yakalama kararı çıkarılmış olan 50-60 kişi jandarma tarafından tutuklanmıştı. Buna rağmen söz konusu şakiler hakkındaki adlî işlemler, bunların affedilmiş olduğu ve askeriye sevk edilecekleri gerekçesiyle jandarma dairesince yerine

¹⁵⁹⁶ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 17/16 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 20 Mayıs 1333/20 Mayıs 1917 tarihinde yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 15/30 (Harbiye Nezaretinin 8 Mayıs 1333/8 Mayıs 1917 tarihli yazısının sureti.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 15/43 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 16 Mayıs 1333/16 Mayıs 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 15/47 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 17 Mayıs 1333/17 Mayıs 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 15/59 (Harbiye Nezaretinden Dâhiliye Nezaretine 21 Mayıs 1333/21 Mayıs 1917 tarihinde gönderilen yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 15/53 (Muğla Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine çekilen 20 Mayıs 1333/20 Mayıs 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 15/60 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 20 Mayıs 1333/20 Mayıs 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/15 (Umum Jandarma Kumandanlığının 20 Mayıs 333/20 Mayıs 1917 tarihli tezkiresi sureti.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/23 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 29 Mayıs 1333/29 Mayıs 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/25 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 30 Mayıs 1333/30 Mayıs 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/66 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 11 Haziran 1333/11 Haziran 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 18/54 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 31 Mayıs 1333/31 Mayıs 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/51 (Umum Jandarma Kumandanlığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 7 Haziran 1333/7 Haziran 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/76 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 16 Haziran 1333/16 Haziran 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/81 (Umum Jandarma Kumandanlığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 17 Haziran 1333/17 Haziran 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 17/33 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 2 Temmuz 1333/2 Temmuz 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 17/36 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 2 Temmuz 1333/2 Temmuz 1917 tarihli yazı.)

¹⁵⁹⁷ Nitekim 49. Fırka Kumandanı Miralay Şükrü Naili'nin belirttiğine göre meydana gelen olaylar nedeniyle hemen her üç ayda bir af ilan edilmekte ve af süresi mülkî memurlarca günlerce uzatılmaktaydı. Bkz: **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 29. 22 Eylül 1334/22 Eylül 1918.

getirilmemekteydi. Bunun üzerine Adliye ve Mezahib Nezaretinden Aydın vilayetine çekilen 6 Eylül 1917 tarihli bir telgrafla bu eşkıyaların teslim olmasının haklarındaki kanunî işlemlerin yapılmasına engel teşkil etmeyeceği ve mevcut durumları gereğince haklarındaki adlî takibatın ertelenmesi gerekse bile buna ancak ilgili mahkeme tarafından karar verilebileceği belirtildi.¹⁵⁹⁸

Teslim olan ya da yakalanan şakiler arasında her zaman olduğu gibi birçok asker firarisi de vardı. Dikkat çekici olan ise çoğu kez silahlarıyla birlikte firar eden askerlerin ölümü dahi göze alarak takip müfrezelerinin teslim olma emrine çoğu kez ateş ederek karşılık vermesi sebebiyle öldürülmesi ya da yaralanmasıydı.¹⁵⁹⁹ Peki asker firarilerinin bir kısmının bu kadar gözünü karartarak teslim olmak istemeyişinin nedenleri ne olabilirdi? Öncelikle akla gelen, yakalandığında idam edileceğini ya da ağır bir cezaya çarptırılacağını düşünmüş olabilecekleridir. Bu olmasa bile firar eden askerlerin cepheye gitmeyi ölümle eşdeğer gördükleri için teslim olmak yerine çatışmayı göze aldıkları da akla gelmektedir.

Bunun yanı sıra daha önce –firarilik suçu hesaba katılmazsa- hiçbir suç işlememiş bir asker firarisi nasıl bir anda eşkıyaya dönüşebilmekteydi? Firar ettikten sonra onu eşkıyalık yapmaya iten sebepler nelerdi? Firari-eşkıyalar daha çok ne tür suçlara karışıyordu? Bir çeteye nasıl katılıyor ya da eşkıyalık yapacak arkadaşları nasıl bulabiliyordu? Bu soruların bir kısmının cevabı yukarıda verilmeye çalışıldı. Bunlara ilave olarak firar eden askerlerin en azından bir kısmının eşkıyalık yapmak suretiyle zengin olmayı istemiş olabileceği de unutulmamalıdır. Nitekim 49. Fırka Kumandanı Miralay Şükrü Naili Bey'in belirttiğine göre firar ederek eşkıyalara

¹⁵⁹⁸ **BOA**, DH.ŞFR. 79-A/63 (Adliye ve Mezahib Nezareti'nden Aydın vilayetine çekilen 6 Eylül 1333/6 Eylül 1917 tarihli şifre telgraf.)

¹⁵⁹⁹ Asker firarilerinin karıştığı eşkıyalık olayları ve yakalanan asker firarileri için bkz: **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,15/60 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 20 Mayıs 1333/20 Mayıs 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/18 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 27 Mayıs 1333/27 Mayıs 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.ŞB., 16/21 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 28 Mayıs 1333/28 Mayıs 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/58 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 10 Haziran 1333/10 Haziran 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 16/38 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 5 Haziran 1333/5 Haziran 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 17/18 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 28 Haziran 1333/28 Haziran 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 17/33 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 2 Temmuz 1333/2 Temmuz 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 17/42 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 5 Temmuz 1333/5 Temmuz 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 17/44 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 2 Temmuz 1333/2 Temmuz 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 17/36 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 2 Temmuz 1333/2 Temmuz 1917 tarihli yazı.)

katılan bir asker bir-iki günde servet kazanmaktaydı.¹⁶⁰⁰ Bununla birlikte firar ettikten sonra eşkıyalığa başlayan asker firarilerinin yakalandıklarında verdikleri ifadeler bu soruların cevaplarına dair çok önemli ipuçları taşımaktadır. Örneğin Soma'nın Eynez köyünden 1312 doğumlu okuma-yazması olmayan Mehmed oğlu Yusuf, 1916 yılında iki defa firar etmiş, firari olduğu yedi-sekiz ay boyunca eşkıyalık yapmıştı. Bergama'da silâh altına alınıp Menemen'deki birliğinden firar eden Yusuf ifadesinde, firar gerekçesini “elbisesinin falan kalmaması” olarak açıklamıştı. Eşkıyalığa nasıl başladığını da anlatan Yusuf'un verdiği bilgiye göre, yanına eşkıyalık yapacak arkadaş bulmakta hiç de zorluk çekmemiş, kendisi gibi asker firarisi ve isimlerinden Müslüman oldukları anlaşılan 4 kişiyle birlikte bir çete kurmuşlardı. Önce bir jandarmanın silah ve fişekliğini gasp etmek gibi küçük çaplı vukuatlarla eşkıyalığa başlayan Yusuf ve arkadaşları, bir müddet sonra şekavetin dozunu artırmıştı. Yusuf'un da içinde bulunduğu çete, önce bir değirmen ve ev basıp buralardan da silah gasp etmiş, yine bir başka köylüden ise tehditle 100 lira almıştı. Sorgu esnasında eşkıyalık yaptığı sürede işlediği suçları itiraf eden Yusuf, ihtiyar bir köylünün çizmelerini aldıktan sonra yine bir başka köylünün yolunu keserek pabuçlarını, cebindeki parası ile kaputunu ve hatta iki ayvasını zorla aldığını; yaylalarda çobanlara çok koyun kestirdiklerini belirterek “*el hâsılı firarilik zamanımızda birçok uğursuzluk yaptık*” diyerek işledikleri vukuatları saymaya devam etmişti. Yusuf, arkadaşlarının birkaç cinayet işlediğini fakat kendisinin hiç kimseyi öldürmediğini de belirtmişti. Yusuf'un ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla bazı köylüler onlara yardım etmiş ve hatta Hıristiyan Yani oğlu Kuku da kendilerine ekmek, yemek ve hatta silah vermişti. Lakin yataklık yaptığı iddia edilen kişiler bu suçlamayı reddetmişti.¹⁶⁰¹

Yukarıda da belirtildiği üzere Batı Anadolu'da irili ufaklı o kadar çok eşkıya çetesi vardı ki, bunların kaç kişiden oluştuğunu, kimlerin teslim olduğunu ya da ele geçirildiğini, hangi çetenin hangi mıntıkada faaliyet gösterdiğini takip etmek artık imkânsız hâle gelmişti. Bu yüzden olsa gerek, Dâhiliye Nezaretinden İzmir İttihad ve

¹⁶⁰⁰ ATASE, BDH, K. 2300, D. 66, F. 29. 22 Eylül 1334/22 Eylül 1918.

¹⁶⁰¹ Firari-eşkıya Eknazlı Yusuf'un yakalandığında yapılan sorgusunun ve Manisa Divan-ı Harbinde alınan ifadesinin tutanakları için bkz: ATASE, BDH, K. 2323, D. 73, F. 1.; F. 1-1; F. 1-1a.; F. 1-2. 18 Kanunuevvel 1332/31 Aralık 1916.; ATASE, BDH, K. 2323, D. 73, F. 1-2; F. 1-2a.; F. 1-3; F. 1-3a. 19 Kânunuevvel 1332/1 Ocak 1917.

Terakki Cemiyeti Katib-i Mesulü Celal Bey'e gönderilen 14 Temmuz 1917 tarihli bir yazıda, son zamanlarda vilayet dâhilinde faaliyetlerini ve verdikleri zararları artıran çetelerin ve özellikle Çakıcı Efe çetesinin halefi olan Mustafa çetesinin maksatları, gerçek oluşma sebepleri, işledikleri cinayetlerin tarihleri, mahalleri ve ne surette vuku bulduğu ayrıca kendilerinin ne şekilde takip ve yok edildiği hakkında bilgi verilmesi rica edildi.¹⁶⁰² Bu yazıya ne karşılık verildiğini tespit edememekle birlikte, anlaşılan o ki Nezaret, vilayetteki mülkî ve askerî idarecilerin eşkıyalık olaylarıyla ilgili verdiği bilgileri yeterli bulmadığı için Celal Bey'den yardım istiyordu. Yine söz konusu yazı, Dâhiliye Nezaretinin Aydın vilayetindeki eşkıyalık olaylarına dair gelişmelerin en azından bir kısmından bihaber olduğunu gösteriyordu. Zira nezaretin hakkında özellikle teferruatlı bilgi istediği Hacı Mustafa çetesi 1915 yılında affedildiği gibi çetenin reisi de 1916 yılında öldürülmüştü.

Dâhiliye Nezaretinin ardından bu defa ağustosta Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden vilayet ve livalara çekilen telgrafla daha önce türeyip de faaliyetlerini artırarak -özellikle Çakırcalı çetesi gibi-¹⁶⁰³ uzun süreler mahallin kolluk kuvvetlerini meşgul eden meşhur eşkıya çeteleri hakkında ayrıntılı bilgi istendi.¹⁶⁰⁴ Eşkıya çetelerine dair talep edilen bilgiler gönderilmemiş olacak ki, Dâhiliye Nezareti eylülde tekrar vilayet ve livalara telgraf çekerek eşkıya çetelerinin mahiyeti, gerçekleştirdikleri vukuatlar ve alınan tedbirlere dair ayrıntılı raporlar hazırlanarak 15 gün içinde gönderilmesini istedi.¹⁶⁰⁵

Yukarıda isimleri sıralanan pek çok çetenin yakalanmasına ve onlarca şakinin teslim olmasına karşın 1917 yılında Batı Anadolu, eşkıyalık olayları açısından oldukça sıcak bir yaz geçirdi. Ev ve köy baskınları, yol kesme olayları, gasplar ve cinayetler artık sıradan olaylar hâline gelmişti ve gerçekleşen olaylar bunlar da sınırlı değildi. Artık çeteler çok daha büyük vukuatlar işlemeye başlamıştı. Örneğin Haziran

---

¹⁶⁰² BOA, DH.EUM.6.Şb.,19/7 (Dahiliye Nezaretinden İzmir İttihat ve Terakki Cemiyeti Katib-i Mes'ulü Celal Bey'e gönderilen 14 Temmuz 1333/14 Temmuz 1917 tarihli hususi yazı.)

¹⁶⁰³ Çakırcalı Eşkıyalığın çıtasını o derece yükseltmişti ki, bundan sonra bir eşkıyanın gerçekleştirdiği şikâvetin boyutları ifade edilirken Çakırcalı'ya atıfta bulunulmaktaydı.

¹⁶⁰⁴ BOA, DH.EUM.6.Şb.,23/21 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayeti ve Menteşe Sancağının da bulunduğu vilayet ve mutasarrıflıklara gönderilen 11 Ağustos 1333/11Ağustos 1917 tarihli umumi telgraf.)

¹⁶⁰⁵ BOA, DH.EUM.6.Şb., 23/21 (Dahiliye Nezaretinden içlerinde Aydın vilayeti ve Menteşe Sancağının da bulunduğu vilayet ve mutasarrıflıklara gönderilen 26 Eylül 1333/26 Eylül 1917 umumi telgraf.)

1917’de Denizli Mebusu Haydar Rüşdü Bey, Adapazarı’ndan Mudurnu’ya gelirken yolda eşkıyaların saldırısına uğradı.¹⁶⁰⁶ Rüşdü Bey’e saldıran asker firarisi şakilerden bir kısmı kısa süre sonra yakalandı.¹⁶⁰⁷

7 Temmuz 1917’de ise Aydın’ın çiftlik sahiplerinden Salih Bey’in oğlu Ali Şefik Bey, Mestan çetesi tarafından 4 bin lira fidye talebiyle dağa kaldırıldı. Bunun üzerine Salih Bey, eşkıya ile pazarlığa girişti ve valilikten pazarlık sonuçlandırılıncaya kadar eşkıyanın sıkıştırılmamasını istedi. Çünkü Salih Bey, oğlunun canını tehlikeye atmadan fidye miktarı konusunda eşkıyalarla pazarlık yapmak istiyordu.¹⁶⁰⁸ Nitekim bir müddet sonra Ali Şefik Bey 1.500 lira fidye alındıktan sonra serbest bırakıldı.¹⁶⁰⁹

Asıl ses getiren eşkıyalık olayı ise Menteşe’ye bağlı Kavaklıdere nahiyesinde gerçekleşti. İdadi mezunu olup genç yaşta işlediği bir cinayet yüzünden hapse girip çıkan ve bundan sonra eşkıyalığa başlayan Alanyalı Molla Ahmed’in kurduğu çete Madran Dağı’nı kendine mesken tutmuştu. 35 kişilik bu çetede Millî Mücadele’de adından sıkça söz ettirecek olan ve Kuvayımillîye’de işgalci Yunan ordusuna karşı oldukça başarılı bir şekilde mücadele eden Yörük Ali Efe ve Kılıoğlu Hüseyin Efe de vardı.¹⁶¹⁰ Daha önce Kadıköy nahiyesini, Bozdoğan kazası merkezini ve Muğla’nın bir köyünü basan çete, bu defa da 19 Temmuz 1917’de Kavaklıdere nahiyesini bastı.¹⁶¹¹ Bu baskının nedeni ise hem kendisini şikâyet eden ahaliye gözdağı vermek hem de geniş çaplı vurgun yapmaktı.¹⁶¹² Çete, 22 kişiden oluşurken karakolda ise sadece 8 jandarma vardı. Jandarmaların uyuduğu bir sırada karakola giren eşkıyalar jandarmalardan teslim olmalarını istemişse de karakol komutanı buna

¹⁶⁰⁶ BOA, DH.EUM.6.Şb., 25/43 (Denizli Mebusu Rüşdü Bey tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 4 Haziran 1333/4 Haziran 1917 tarihli telgraf.)

¹⁶⁰⁷ Rüşdü Bey’e yapılan eşkıya saldırısına dair yapılan yazışmalar için bkz: BOA, DH.EUM. 6. Şb., 25/43; BOA, DH.ŞFR., 78/72.

¹⁶⁰⁸ BOA, DH.EUM.6.Şb., 19/7 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 16 Temmuz 1333/16 Temmuz 1917 tarihli yazı.)

¹⁶⁰⁹ Aydın Valisi Rahmi Bey, Ali Şefik Bey’in hiç fidye alınmaksızın serbest bırakılmış olmasının yüksek ihtimal olduğunu belirtmiştir. Bkz: BOA, DH.EUM.6.Şb., 19/7 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 11 Ağustos 1333/11 Ağustos tarihli yazı.); Ali Şefik Bey’in dağa kaldırılmasının ardından yapılan yazışmalar ayrıca için bkz: BOA, DH.ŞFR., 559/95; BOA, DH.ŞFR., 78/261; BOA, DH.ŞFR., 562/22.

¹⁶¹⁰ Mehmet Gülhan, **Kavaklıdere Tarihinde Bakırcılar ve Efeler**, Muğla 2008, s. S.92-93; Ahmet Zeki Muslu, “*Kılıoğlu Hüseyin Efe Üzerine Kısa Bir Yorum*”, **Çine Kuvayı Milliye Müzesi Açılışı ve Kurtuluş Savaşı ve Çine Panelleri**, Edt: Günver Güneş, Arif A. Uyguç, Aydın 2009, s.147-149.

¹⁶¹¹ BOA, DH.EUM.6.Şb.,18/44 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 28 Temmuz 1333/28 Temmuz 1917 tarihli rapor.)

¹⁶¹² Gülhan, **a.g.e.**, s.94-95.

silahla karşılık verdi. Çıkan çatışmada biri karakol komutanı olmak üzere 3 jandarma ile ahaliden 2 kişi ölümlen, çete reisi Molla Ahmed de yaralandı. Ne var ki ağır yaralanan Molla Ahmed kısa süre sonra öldü; ancak tanınmaması için elleri ve başı arkadaşları tarafından kesildi. Ahalinin de çatışmaya katılmasıyla firar eden çetenin geri kalanı, esir edip beraberlerinde götürdükleri 2 jandarmayı yolda katletti. Kavaklıdere baskınından sonra ikiye ayrılan çete Madran Dağı'na kaçtı.¹⁶¹³

Menteşe Mutasarrıfı Hilmi Bey, her büyük eşkıyalık olayından sonra sancağın asayişinin ne kadar bozuk olduğunu Dâhiliye Nezaretine aktararak bu hususta birtakım isteklerde bulunmaktaydı. Bu defa Kavaklıdere baskını, mutasarrıfın isteklerini yinelemesine tekrar vesile oldu. Mentese sancağındaki eşkıyalık olaylarının sebepleri ve nasıl önlenebileceğine dair oldukça ayrıntılı bir rapor hazırlayan Hilmi Bey, bu raporu 28 Temmuz'da Dâhiliye Nezaretine sundu. Söz konusu rapora göre, Mentese sancağı dağlık ve ahalisi dağınık olduğu için Aydın vilayetinde türeyen eşkıya çeteleri buraya sığınmaktaydı. Köylüler, hayvanlarının yiyeceklerini temin etmek ve dağların arasında kalan tarlalarını ekip biçmek için yaz mevsiminde evlerini terk etmekteydi. Bu yüzden her aile bir dağ başında veya dere kenarında yalnız başına yaşamaktaydı. Bu aileler gelen eşkıyanın arzularını tatmin etmek zorunda kalmaktaydı. Zira günün birinde yalnız başına kalacağını bilen bu insanlar, eşkıyayı yedirip-içirmek ve takip müfrezelerinin hareketlerinden çeteleri haberdar ederek onlara sadakatlerini göstermek suretiyle canlarını kurtarmaktaydı. Buna karşın köylünün yardımını alamayan takip müfrezeleri arazinin zor şartları, genişliği ve ıssızlığı dolayısıyla vazifelerinde başarılı olamıyordu.

Hilmi Bey raporunda, asayiş sorununun ulaştığı vahim boyutları işaret ederek savaş yıllarında eşkıyalık olaylarının nicelik ve nitelik açısından ciddi bir değişim

---

¹⁶¹³ **BOA**, DH.EUM.6.ŞB.,18/44 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 28 Temmuz 1333/28 Temmuz 1917 tarihli rapor.); Kavaklıdere baskınına dair ayrıca bkz: **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 18/44 (Menteşe Mutasarrıfı Hilmi Bey'den Dahiliye Nezaretine çekilen 24 Ağustos 1333/24 Ağustos 1917 tarihli telgraf.); **BOA**, DH.EUM.6.ŞB., 18/44 (Dâhiliye Nezaretinden Başkumandanlık Vekaletine gönderilen 5 Ağustos 1333/5 Ağustos 1917 tarihli tezkire); Mehmed Gülhan Kavaklıdere baskını hakkında oldukça detaylı bilgi vermesine rağmen bunlardan bazıları olaya ait resmî vesikalarda verilen bilgilerle örtüşmemektedir. Örneğin Gülhan eşkıyanın beraberinde götürdüğü iki jandarmanın serbest bırakıldığını belirtirken belgeler bunların katledildiğini söylemektedir. Ayrıca Gülhan, yukarıda verilen bilgilerin aksine çetenin kaçarken fidye almak amacıyla bir kişiyi de beraberinde götürdüğü ve Molla Ahmed'in olay yerinde değil de olaydan çok daha sonra öldüğünü belirtmektedir. Bkz. Gülhan, **a.g.e.**, s. 98-104; Ahmet Zeki Muslu da Molla Ahmet'in olaydan sonra öldüğünü belirttikten sonra çetenin başına Yörük Ali Efe'nin geçtiğini fakat üç beş ay sonra bu çetenin de üçe ayrıldığını belirtmektedir. Bkz: Muslu, **a.g.m.**, s. 149.

geçirdiğini de ifade etmekteydi. Onun tespitlerine göre, artık sürekli hale gelen eşkıyalık, ahaliye adeta alışkanlık oluşturmuş; köylü dağda eşkıyanın gezmesini normal karşılamaya başlamıştı. Hilmi Bey, “*sorguya çektiğim köylülerden hiçbirine tesadüf etmedim ki, başından geçen birçok eşkıyalık vukuatından bahsetmesin*” diyerek artık bütün köylülerin bu durumdan muzdarip olduğunu vurgulamaktaydı. Ayrıca onun verdiği bilgiye göre, son bir yılda gerçekleşen eşkıyalık olayları sebebiyle çok zor duruma düşen köylüler, mevcut eşkıyaların eskilere benzemediğini belirterek daha öncekilerin para alıp gittiğini, hâlbuki savaş yıllarındaki “töresizlerin” var yok tanımayarak sebepsiz yere adam öldürdüğünü belirtmekteydi.¹⁶¹⁴

Yine aynı raporda sancak dâhilinde eşkıyalığın neden bu kadar arttığına ve nasıl önenebileceğine de değinilmişti. Buna göre:

1. Hükümet, eşkıyalık vukuatını olay gerçekleşikten çok sonra haber almakta ve buyüzden olay yerine kuvvet sevk edilene kadar eşkıya firar etmekteydi. Bu sorunu çözmek için telefon merkezleri kurmak gerekiyordu ki, Kavaklıdere merkezine de bir telefon merkezi hattı çekilmeye başlanmıştı.

2. Jandarmanın düzenli erleri ve zabitleri savaş yüzünden orduya alındığından şu anda mevcut erlerin ve zabitlerin inzibatları yeterli değildi. Eşkıya takibine giden müfreze komutanları çoğunlukla eşkıyaya rastlamamak için ya lakayt davranmakta ya da başka istikamete gitmekteydi. Bundan dolayı mevcut jandarma kuvvetini iyi bir şekilde sevk ve idare edecek jandarma zabitlerinin kıtalarına iade edilmesi gerekmektedir.

3. Merkez kazada eşkıyalık yapan şakiler Madran Dağı’nda gizlenmekteydi. Bu dağ gayet sarp olup Menteşe, Aydın ve Denizli mıntıkasında bulunmaktaydı. Dağın üzerinde perakende hâlinde bir miktar bina ve ahali olmakla beraber her üç livadan gerektiğinde sevk olunan müfrezeler dağın eteklerine kadar gidip geri dönmekte ve eşkıya ile karşılaşmadıklarına dair rapor vermekteydi. Bunun için 300 kişilik bir “Madran Jandarma Bölüğü” oluşturularak bu dağa dağıtmak uygun olacaktı.

---

¹⁶¹⁴ BOA, DH.EUM.6.Şb., 18/44 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 28 Temmuz 1333/28 Temmuz 1917 tarihli rapor.)

4. Ordudan firar eden askerler, köylerinde geçimini sağlayamadığından eşkıyalığa başlamakta veeşkıya çetelerinin vukuatı tekrar etmekteydi. Jandarma kuvveti yeterli olmadığından ahalinin mal ve hayatı muhafaza edememekteydi. Bu durum karşısında köylülere gerekli miktarda silah ve cephane dağıtmak suretiyle kendilerini eşkıyaya karşı müdafaa etmeleri sağlanabilirdi.¹⁶¹⁵

Bu raporuyla ahalinin can ve mal güvenliğini sağlamada hükümetin aciz kaldığını itiraf eden Hilmi Bey, jandarmanın bir şekilde idare edilmesi için Mülazım Ali Rıza Efendi'nin Milas Kazası Bölük Kumandanlığına tayinini istediye de bu isteği, talep edilen zabite mevcut birliğinde ihtiyaç olduğu gerekçesiyle reddedildi.¹⁶¹⁶

Jandarma sıkıntısının yanı sıra para sıkıntısı da yaşanmakta, eşkıyaların yakalanmasında hizmetleri görülen kılavuz ve muhbirlere vaat edilen paralar ödenememekteydi. Bu nedenle Mentеше Mutasarrıfı söz konusu paranın verilmesini, aksi takdirde bundan sonra meydana gelecek eşkıyalık olaylarında kılavuz ve muhbirlerin lakayt davranacaklarını bildirdi.¹⁶¹⁷ Savaş öncesinde olduğu gibi savaş döneminde de en temel sorunlardan biri takip müfrezelerine muhbirlik ve kılavuzluk eden köylülere vaat edilen mükâfatların verilememesiydi. Oysaki bu insanlar müfrezelerle işbirliği yaptığıında eşkıyanın hışmına uğruyor ve hatta ailesiyle birlikte katlediliyordu.¹⁶¹⁸

Aydın vilayetindeki dağlar ve özellikle de Madran Dağı, artık eşkıya çetelerinin tahtgâhı hâline gelmişti. Özellikle de Şahnalı İsmail, Çavdarlı Murat, Alanyalı Molla Ahmet ve Tattacılar gibi eşkıya çeteleri bu dağda barınmaktaydı.¹⁶¹⁹ Ağustos 1917'de Poslu Mestan çetesinin Madran Dağı'nda olduğunu öğrenen müfrezeler takibe çıkmışsa da Şahnalı İsmail çetesi ve bu çeteyle birleşerek

¹⁶¹⁵ BOA, DHEUM.6.Şb., 18/44 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 28 Temmuz 1333/28 Temmuz 1917 tarihli rapor.)

¹⁶¹⁶ BOA, DHEUM.6.Şb., 17/16 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 20 Mayıs 1333/20 Mayıs 1917 tarihinde yazı.)

¹⁶¹⁷ BOA, DH.ŞFR., 484/60 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine çekilen 4 Ağustos 1331/17 Ağustos 1915 tarihli ve şifreli telgraf.)

¹⁶¹⁸ Örnek olarak bkz: ATASE, BDH, K. 2300, D. 66, F. 5-6. 27 Ağustos 1334/27 Ağustos 1918.

¹⁶¹⁹ Fahri Övünç, "Birkaç Eşkıya Çetesi Tarafından Muhasara Edilen Bir Müfrezeye...", T.C Jandarma Karakol Dergisi, Y.:3, S.:20 1 Eylül 1940, s,63.

Yenipazar nahiye merkezini basmayı planlayan diğer birkaç çeteye çatışmaya girdi ve bu çeteden iki kişi öldürülerek bir kişi de ağır yaralandı.¹⁶²⁰

Batı Anadolu'da bir yandan eşkıyalık olayları sürüp giderken diğer yandan da teslim olan ya da yakalanan eşkıyalar eksik olmuyordu. Eylül-Aralık 1917 tarihleri arasında birçok eşkıya yakalandı. Bunlar arasında Soma ve çevresinde faaliyet gösteren en önemli çete olan Koca Mustafa çetesinin reisi de dâhil dört kişi,¹⁶²¹ yine Batı Anadolu'nun en meşhur çetelerinden olan Yanık Halil İbrahim çetesinden bir kişi,¹⁶²² Manisa'nın Paşaköyü'nü basan beş kişi, Kala-i Tavas nahiyesinden üç kişi,¹⁶²³ Aydın sancağı dâhilinde eşkıyalık yapan Koca Halil çetesinden bir kişi,¹⁶²⁴ Denizli'nin Küçükada köyünde bir kadının evini basarak para ve eşyalarını gasp eden üç şakiden ikisi,¹⁶²⁵ Tire kazası dâhilinde eşkıyalık yapan çete reisi Kasapoğlu Mestan ile bir arkadaşı,¹⁶²⁶ Denizli sancağı dâhilinde eşkıyalık yapan çete reisi Ömer ile iki arkadaşı, İzmir Narlıdere'de çadır basan Laz Bayram ve bir arkadaşı,¹⁶²⁷ Denizli sancağı dâhilinde faaliyet gösteren Gikler(?) çetesinin reisi Dede Ali ile çeteden üç kişi, yine başka bir çetenin reisliğini yapan Halil ile bir arkadaşı Gönenli Ömer çetesinden bir kişi,¹⁶²⁸ Garbi Karaağaç kazasında şekavet eden Ağanın Kel çetesinden bir kişi,¹⁶²⁹ Aydın havalisinde yol kesen üç kişi,¹⁶³⁰ Aydın'ın Tepecik

---

¹⁶²⁰ Fahri Övünç, “Birkaç Eşkîya Çetesi Tarafından Muhasara Edilen Bir Müfreze...”, **T.C Jandarma Karakol Dergisi**, yıl:3, sayı:20 1 Eylül 1940 s,67.

¹⁶²¹ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 21/49 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 23 Eylül 1333/23 Eylül 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 22/1 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 24 Eylül 1333/24 Eylül 1917 tarihli yazı.)

¹⁶²² “*Tenkil-i Eşkîya*”, **Tasvir-i Efkâr**, 11 Eylül 1333/11 Eylül 1917, s.2.

¹⁶²³ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 21/26 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 18 Eylül 1333/18 Eylül 1917 tarihli yazı.)

¹⁶²⁴ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 22/1 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 24 Eylül 1333/24 Eylül 1917 tarihli yazı.)

¹⁶²⁵ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 22/20 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 24 Eylül 1333/24 Eylül 1917 tarihli yazı.)

¹⁶²⁶ **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,22/61 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 24 Eylül 1333/24 Eylül 1917 tarihli yazı.); “*Tenkil-i Eşkîya*”, **Tasvir-i Efkâr**, 27 Eylül 1333/27 Eylül 1917, s.2.

¹⁶²⁷ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 23/7 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 24 Eylül 1333/24 Eylül 1917 tarihli yazı.)

¹⁶²⁸ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 23/27 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 13 Teşrinievvel 1333/13 Ekim 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 22/40 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 4 Teşrinisani 1333/4 Kasım 1917 tarihli yazı.), “*Tenkil-i Eşkîya*”, **Tasvir-i Efkâr**, 6 Teşrinievvel 1333/6 Ekim 1917, s.2.

¹⁶²⁹ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 23/27 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 11 Teşrinievvel 1333/11 Ekim 1917 tarihli yazı.)

¹⁶³⁰ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 23/27 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 11 Teşrinievvel 1333/11 Ekim 1917 tarihli yazı.)

köyünden Koca Mestan çetesinden çete reisiyle bir arkadaşı¹⁶³¹ Ödemiş'in Solaklar köyünde Akbıyık çetesinden dört kişi¹⁶³² Ayazmend nahiyesinde eşkıyalık yapan Deli Hasan çetesinin reisi,¹⁶³³ Demirci çevresinde eşkıyalık yapan iki kişi¹⁶³⁴ Manisa'nın Tepecik köyünden iki şaki¹⁶³⁵ ile Çal kazasında eşkıya yakalandı.¹⁶³⁶ Yine söz konusu tarihler arasında eşkıyalardan bir kısmı da teslim oldu.¹⁶³⁷

Eylül-Aralık 1917 tarihleri arasında çeşitli eşkıyalık olaylarına karışanların önemli bir kısmı asker firarisiydi ve bunların bazıları yakalanmıştı.¹⁶³⁸ Bununla birlikte eşkıyalık âlemine bazen oldukça ilginç figürler de eklenmekteydi. Zira Buldan kazasını basan eşkıyalar arasında aşar memuru Ödemişli Vasfî, Belediye azasından Buldanlı Paşalıoğlu Ahmed, aşar kolcusu Buldanlı Süleyman da vardı.¹⁶³⁹ Bu ilginç figürlerden biri de Çine'nin Çeşme köyü Muallimi Halil Efendi'ydi. Halil Efendi, muallimlik yaparken tespit edilemeyen bir nedenle Cuma Namazı'nda bir jandarmayı öldürmek isterken yanlışlıkla köyün imamını öldürmüştü. Bundan sonra yakalanarak hapse atılan muallim, diğer tutuklularla birlikte firar ederek eşkıyalığa başladı. Saraçlar köyünü basıp ahalinin parasını da gasp eden eski muallim, bir müddet sonra teslim oldu.¹⁶⁴⁰

¹⁶³¹ **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,23/31 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen14 Teşrinievvel 1333/14 Ekim 1917 tarihli yazı.); *"Tenkil-i Eşkıya"*, **Tasvir-i Efkâr**, 27 Eylül 1333/27 Eylül 1917, s.2.

¹⁶³² **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,25/6 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 3 Teşrinisani 1333/3 Kasım 1917 tarihli yazı.)

¹⁶³³ *"Tenkil-i Eşkıya"*, **Tasvir-i Efkâr**, 2 Eylül 1333/ 2 Eylül 1917, s.2.

¹⁶³⁴ *"Tenkil-i Eşkıya"*, **Tasvir-i Efkâr**, 17 Teşrinievvel 1333/17 Ekim 1917, s.2.

¹⁶³⁵ *"Tenkil-i Eşkıya"*, **Tasvir-i Efkâr**, 24 Teşrinievvel 1333/24 Ekim 1917, s.2.

¹⁶³⁶ *"Tenkil-i Eşkıya"*, **Tasvir-i Efkâr**, 3 Teşrinisani 1333/ 3 Kasım 1917, s.2.

¹⁶³⁷ Bkz: **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,21/49 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 23 Eylül 1333/23 Eylül 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 23/27 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen13 Teşrinievvel 1333/13 Ekim 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 23/27 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen11 Teşrinievvel 1333/11 Ekim 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 23/38 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen15 Teşrinievvel 1333/15 Ekim 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 24/10 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen15 Teşrinievvel 1333/15 Ekim 1917 tarihli yazı.); *"Dehalet"*, **Tasvir-i Efkâr**, 11 Teşrinievvel 1333/11 Ekim 1917, s.2; *"Dehalet"*, **Tasvir-i Efkâr**, 17 Teşrinievvel 1333/17 Ekim 1917, s.2.

¹⁶³⁸ Bkz: **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,22/61 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 24 Eylül 1333/24 Eylül 1917 tarihli yazı.)

¹⁶³⁹ **BOA**, DH.ŞFR.,572/15 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine çekilen 23 Teşrinisani 1333/23 Kasım 1917 tarihli şifre telgraf.) Ayrıca bkz: **BOA**, DH.ŞFR.,81/282 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 29 Teşrinisani 1333/29 Kasım 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 23/27 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen11 Teşrinievvel 1333/11 Ekim 1917 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 24/10 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen15 Teşrinievvel 1333/15 Ekim 1917 tarihli yazı.)

¹⁶⁴⁰ **Anadolu**, 2 Eylül 1334/2 Eylül 1918, s.2.

Aydın vilayeti ve Menteşe sancağı dâhilinde eşkıyalık olayları günden güne artarken çevre vilayet ve livalarda da durum pek farklı değildi. Özellikle Aydın vilayetine sınır olan Karesi Mutasarrıflığında 1917 yılında asayiş açısından durum vahim boyutlara ulaşmıştı. İzmir Jandarma Müfettişliği mıntikasında bulunan Karesi Jandarma Tabur Kumandanlığının 5 Ekim 1917 tarihli raporuna göre tabur mıntıkası dâhilinde her ay yakalanan firari sayısı 500'den aşağı düşmüyordu. Bunların içinde her hafta en az ikisi-üçü ölü veya yaralı olarak ele geçirilmekteydi ve yakalananların beş-altı tanesi de eşkıyalığa başlamış olanlardı. Buna rağmen asker firarisi miktarı hiç azalmıyordu. Aksine bir ayda 600 firari yakalanıyorsa 700-800 kişi firar ediyor ve bunların bir kısmı eşkıya çetelerine katılırken bir kısmı da kendi eşkıya çetesini kuruyordu. Karesi dâhilinde suç işleyen firarilerin önemli bir kısmı İzmir, Konya ve Bursa vilayetlerindeki memleketlerine gitmekte olan asker firarileriydi.¹⁶⁴¹ Karesi Mutasarrıfı ise daha vahim bir tablo çizerek her ay bine yakın firari yakalanmasına rağmen hâlâ binlerce silahlı firarinin ortada dolaştığını belirterek firari ve eşkıyaların yakalanması için acilen jandarma talep ediyordu.¹⁶⁴²

Artık Anadolu'nun her yerinde yüzlerce çete vardı ve bir vilayet, sancak ya da kazada asayişin sürdürülmesi uzun sürmüyordu. Çünkü ülke idarî bakımdan vilayetlere ve sancaklara bölünmüş olmasına karşın eşkıya çeteleri için bu idarî sınırlar hiçbir anlam ifade etmiyordu. Yani bir vilayet veya sancakta sıkı takip gören ve sıkıştırılan eşkıya çeteleri, kolaylıkla bir diğer vilayet veya sancağın sınırlarını geçerek orada eşkıyalık yapmaya devam ediyordu. Bu durumda çetelerin hangi vilayet ya da sancağa bağlı müfrezeler tarafından takip edileceği karışıklıklara yol açıyor; bu da eşkıyanın yakalanmasını geciktiriyordu. Bu yüzden Karesi Mutasarrıfı eşkıya takibinde Aydın ve Bursa vilayetleriyle ortak hareket edebilmek için söz konusu vilayetlerle müzakere edilmesine Dâhiliye Nezaretinin müsaade etmesini istedi.¹⁶⁴³ Mutasarrıflığın isteğini dikkate alan nezaret, valilik ve mutasarrıflıklara gönderdiği bir tamimle, herkesin kendi idarî birimi dâhilindeki çetelerin yakalanması için gayret etmesini ve başka bir vilayete/sancağa kaçan çetelerin ise derhal civar

¹⁶⁴¹ BOA, DH.EUM.6.Şb., 30/6 (Karesi Jandarma Tabur Kumandanlığının 5 Teşrinievvel 1333/5 Ekim 1917 tarihli raporu.)

¹⁶⁴² BOA, DH.EUM.6.Şb., 30/6 (Karesi Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretinin 30 Kânunuevvel 1333/30 Aralık 1917 tarihli yazısına cevabi yazısının sureti.)

¹⁶⁴³ BOA, DH.EUM.6.Şb., 30/6 (Karesi Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 27 Teşrinievvel 1333/27 Ekim 1917 tarihli yazı.)

mülkiye memurlarına haber verilip yakalanmaları için gerekenin yapılmasını istedi.¹⁶⁴⁴

II.3.3. 1918 Yılında Yaşanan Eşkîyalık Olayları ve Alınan Tedbirler

Artık bütün bir Anadolu'nun asayişini tehdit eden eşkıyalık ve firari askerler sorunu yalnız bir iç güvenlik sorunu olmaktan çıkmış, iktisadî yaşamı doğrudan etkilemeye başlamıştı. Köylülerin bir kısmı tarlalarını, bağ ve bahçelerini terk ederek kendilerini daha güvende hissettikleri merkezî yerlere kaçmaktaydı. Ne var ki, tarlalarını ekip-biçmeye devam eden bazı köylülerin hasatlarının firari-eşkîyalar tarafından yağmalanması da ayrı bir sorundu. Ayrıca eşkıyalar, gerek halkın gerekse cephelerde savaşılan askerlerin doyurulabilmesi için büyük önem taşıyan aşar vergisinin toplanmasına karşı da büyük bir tehdit oluşturmaktaydı.¹⁶⁴⁵ Öyle ki artan eşkıyalık olayları karşısında sürekli saldırılara maruz kalan tahsildarlar ve öşür memurları, görevlerini yapamaz hâle gelmiş ve istifa etmeye başlamıştı. Buna karşın yerlerine yeni memurlar da bulmak mümkün olmuyordu. Bu yüzden Dâhiliye Nezareti 6 Ocak 1918'de valilik ve mutasarrıflıklara gönderdiği bir yazıyla, bu gibi "eşhas-ı bagiyenin" takip edilerek ortadan kaldırılmaları için gereken bütün tedbirlerin alınmasını istedi.¹⁶⁴⁶

Her geçen gün artan jandarma ihtiyacının bir türlü karşılanamaması dolayısıyla eşkıya takibinde bütün şikâyetlere rağmen teslim olup affedilen eşkıyalar istihdam edilmeye devam etti ve bunlardan bazıları büyük yararlılıklar gösterdi. Örneğin eski eşkıyalardan Kamil ve Hüseyin tarafından oluşturulan takip kollarınca Ocak ayında Bozdoğan kazası tahtacılarından olan Yetimoğlu Ahmed'in riyaseti altındaki bir çete, Küçükmadran Dağı'nda yapılan bir çatışmayla tamamen ortadan kaldırıldı.¹⁶⁴⁷ Yine muhtemelen Tahtacılardan olan yedi kişilik bir başka eşkıya

¹⁶⁴⁴ **BOA**, DH.ŞFR., 81/44 (Dahiliye Nezaretinden vilayet ve mutasarrıflıklara gönderilen 5 Teşrinisani 1333/5 Kasım 1917 tarihli yazı.)

¹⁶⁴⁵ Beşikçi, **a.g.e.**, s.293.

¹⁶⁴⁶ **BOA**, DH.ŞFR., 83/48 (Dâhiliye Nezaretinden vilayet ve mutasarrıflıklara gönderilen 6 Kanunusani 1334/6 Ocak 1918 tarihli yazı.) Eşkîya çetelerinin tahsildarları soymalarına dair ayrıca bkz: **BOA**, DH.ŞFR. 71/133 (Dâhiliye Nezaretinden Menteşe Mutasarrıflığına gönderilen 19 Kânunuevvel 1332/31 Aralık 1916 tarihinde gönderilen yazı.)

¹⁶⁴⁷ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 55/8 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 15 Kanunusani 1334/15 Ocak 1918 tarihli yazı.)

çetesinden dört kişi öldürüldü.¹⁶⁴⁸ Karacasu, Nazilli, Bozdoğan, Tavas kazaları dâhilinde eşkıyalık yapan Demirci Mehmed ile bir arkadaşı da yakalandı.¹⁶⁴⁹

Şubat-Mart 1918'de de birçok eşkıya yakalanmakla birlikte¹⁶⁵⁰ bunlardan en önemlisi Kasap Hasan çetesiydi. Otuz yıla mahkûm olarak Manisa Hapishanesinde yatmakta iken firar eden Kasap Hasan, sekiz kişilik bir çete kurduktan sonra Manisa ve çevresinde eşkıyalık yaparak çok canlar yakmıştı. Söz konusu çete ile takip müfrezeleri arasında Mart 1918'de Manisa'nın Tepecik köyü civarında çıkan çatışmada, çete üyeleri kaçmayı başarmışsa da takip müfrezeleri bunların peşini bırakmadı. Nihayetinde 5 Mart'ta çıkan ikinci çatışmada Kasap Hasan da dâhil olmak üzere 6 kişi öldürüldü ve 1 kişi yakalandı. Öldürülen eşkıyaların cesetleri “ibret olması için” teşhir edildi.¹⁶⁵¹ Eşkıyalık yaptığı sahada köylüleri sindiren bu çetenin şerrinden kurtulmak isteyen birçok köylü, çiftini çubuğunu terk ederek Manisa'ya göç etmek zorunda kalmıştı. *Köylü* gazetesinin anlatımıyla bu “*şakilerin cesetlerinin hükümet meydanında teşhir edildiğini gören köylüler güle güle, oynaya oynaya köylere dönmüşlerdi*”. Ayrıca Kasap Hasan çetesinin ortadan kaldırılmasına çok sevinen memleketin ileri gelenleri, çeteyi ele geçiren Karakol Komutanı Halil Çavuş ile arkadaşlarına çiftçiler adına büyük bir hediye vermeyi

¹⁶⁴⁸ **BOA**, DH. EUM. AYŞ., 69/10 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 8 Kânunusani 1334/8 Ocak 1918 tarihli yazı.)

¹⁶⁴⁹ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 32/20 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 27 Şubat 1334/27 Şubat 1918 tarihli yazı.)

¹⁶⁵⁰ Şubat-Mart 1918'de eşkıyalar için bkz: **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 32/14 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 24 Şubat 1334/24 Şubat 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,32/44 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 11 Mart 1334/11 Mart 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,32/77 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 11 Mart 1334/11 Mart 1918 tarihli yazı.); **Köylü**, 1 Mart 1334/1 Mart 1918, s.2; **Köylü**, 3 Mart 1334/3 Mart 1918, s.2.; **Köylü**, 5 Mart 1334/5 Mart 1918, s.1; **Köylü**, 6 Mart 1334/6 Mart 1918, s.2. **Köylü**, 11 Mart 1334/11 Mart 1918, s.1; **Köylü**, 21 Mart 1334/21 Mart 1918, s.2. **Köylü**, 27 Mart 1334/27 Mart 1918, s.1. **Köylü**, 28 Mart 1334/28 Mart 1918, s.1; Yakalanan bu eşkıyaların yanı sıra Şubat 1918'de Celeboğlu Ali, Murad, Koca Mehmed ve Demirci Mehmed çetelerinden bazı kişilerle isimleri zikredilmeyen bazı eşkıyalar da teslim oldu. Bkz: **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,31/32-A (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 17 Şubat 1334/17 Şubat 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,32/10 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 27 Şubat 1334/27 Şubat 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,32/14 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 25 Şubat 1334/25 Şubat 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,32/14 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 21 Şubat 1334/21 Şubat 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,32/14 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 19 Şubat 1334/19 Şubat 1918 tarihli yazı.); “*Tenkil-i Eşkîya*”, **Tasvir-i Eşkîya**, 26 Şubat 1334/26 Şubat 1918, s.2.

¹⁶⁵¹ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 32/44 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 11 Mart 1334/11 Mart 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH. EUM.6.Şb., 34/2(Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 29 Mart 1334/29 Mart 1918 tarihli yazı.); **Köylü**, 3 Mart 1334/3 Mart 1918, s.2; Ayrıca bkz: “*Tenkil-i Eşkîya*”, **Tasvir-i Efkâr**, 9 Mart 1334/9 Mart 1918, s.2.

kararlaştırdı.¹⁶⁵² Bununla birlikte Manisa'nın Hacırâhman köylüleri ve diğer köylüler hediyelelerini Millî Müdafaa Sandığına yatırmışlardı. Çatışmada şehit olan iki jandarmanın ailesine ise maaş bağlanması kararlaştırıldı.¹⁶⁵³

Yakalanan eşkıyaların tamamına yakını mensup oldukları din açasından homojen olmakla birlikte nadiren de olsa bunun tam tersi olduğu durumlar söz konusuydu. Muğla ve çevresinde eşkıyalık yapan bir tahtacı çetesinde hem Müslümanlar hem de Rumlar vardı. Bu çeteyle takip müfrezeleri arasında Mart 1918'de meydana gelen çatışmada, çeteden Veli Çavuş ile arkadaşları Ali ve Veli'nin yanı sıra Milaslı Nikola da ölü olarak ele geçirildi. Ancak çete mensuplarından Kiryani firar etmeyi başardı.¹⁶⁵⁴

Daha önce de belirtildiği üzere ülke genelinde artık asayişsizlik o derece artmıştı ki, suçluların takibini yapmak neredeyse imkânsızlaştı. Özellikle ülkenin uzak noktalarında işlenen suçların ve firar eden mahkûmların takibini yapmak çok güçleşti. Bu yüzden Takibat-ı Adliye Şubesi tarafından bütün vilâyetler ve sancaklarda işlenen suçlar ile firar eden suçluların vasıflarının ve eşkâllerinin neşredilmesine hizmet etmek üzere her ay "*Takibat Gazetesi*" adıyla bir risalenin yayımlanmasının faydalı olacağı Dâhiliye Nezaretine bildirildi.¹⁶⁵⁵ Söz konusu istek Dâhiliye Nezareti tarafından da uygun görüldü. Nitekim Nezaret, bütün valilik ve mutasarrıflıklardan gazetede yayımlanmak üzere suçluların vasıf ve eşkâlleriyle mevcut ise fotoğrafları ve parmak izlerinin hemen gönderilmesi istendi.¹⁶⁵⁶

Takibat gazetesiyle de yetinmeyen Dâhiliye Nezareti, 30 Mayıs'ta valilik ve mutasarrıflıklara gönderdiği bir yazıyla son zamanlarda birçok asker firarisinin ve eskiden beri eşkıyalık yapan çetelerin her tarafta birçok cinayet işlediği haberinin alındığını belirtti. Buna karşın bu olayların bazı vilâyetlerce nezarete bildirilmediği ifade edilerek çeteler tarafından her nerede olursa olsun işlenen suçlardan nezaretin

¹⁶⁵² Köylü, 5 Mart 1334/5 Mart 1918, s.1.

¹⁶⁵³ Köylü, 19 Mart 1334/19 Mart 1918, s.2.

¹⁶⁵⁴ BOA, DH.EUM.6.Şb., 34/2 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 29 Mart 1334/29 Mart 1918 tarihli yazı.)

¹⁶⁵⁵ BOA, DH.EUM.ADL., 49/41 (Takibat-ı Adliye Şubesi tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 27 Mart 1334/27 Mart 1918 tarihli yazı.)

¹⁶⁵⁶ BOA, DH.EUM.ADL., 49/41 (Dahiliye Nezaretinden bilimüm vilayet ve müstakil livalara gönderilen 2 Nisan 1334/2 Nisan 1918 tarihli tebligat.)

haberdar edilmesi istendi.¹⁶⁵⁷ Ayrıca eşkıya takibi ve casusluk işlerinde kullanılmak üzere, ahalinin cinsi ve milliyetini, köy ve nahiye teşkilatı içerisinde gösteren haritalara ihtiyaç olduğu belirtilip, bunun hazırlanarak gönderilmesi gerektiği ifade edildi.¹⁶⁵⁸

EşkİYaların ve firarilerin takibinden jandarma teşkilatı sorumluydu. Fakat savaş sebebiyle jandarma sayısı epey azaldığından, adli suçların takibinde ve adli işlemlerin yerine getirilmesinde zorluk çekiliyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği 1914-1918 yılları arasında jandarmaya toplam 250.000 personel alınmasına rağmen¹⁶⁵⁹ bunların büyük çoğunluğu orduya alınarak cephelere sevk edildi. Lakin cephelerde savaşan jandarma birlikleri mevcudunun yarısından fazlasını kaybetti.¹⁶⁶⁰ Orduya alınan jandarma er ve subayları eğitilmiş, genç ve zinde olanlardan seçildiği gibi bunların yerine istihdam edilenler de gerekli vasıflardan yoksundu.¹⁶⁶¹ Jandarmaların önemli bir kısmının orduya transferi orduyu takviye etmekle birlikte iç güvenliğin sağlanması açısından ciddi bir zafiyet oluşturdu. Aynı zamanda firari askerlerin büyük bir çoğunluğunun yakalanamaması, ordunun ciddi bir kuvvetten de mahrum kalmasına yol açtı. Hatta A. Rifat Kemerdere'ye göre, "*orduya alınan jandarma er ve subayları aslî vazifelerini yapmaya devam etseydi memlekette bir asker kaçağı dahi bulunamazdı*".¹⁶⁶² Yine Kafkas Cephesi'nde savaşan üst rütbeli Osmanlı subaylarından olan Aziz Semih İlter'in belirttiğine göre, jandarmanın orduya alınması asayiş bozduğu gibi silâh altına çağrılanların toplanmasında, orduya lazım olan erzak, cephane ve diğer malzemelerin sevkinde ve özellikle de kaçakların

---

¹⁶⁵⁷ **BOA**, DH.EUM.6.ŞB., 55/35 (Dahiliye Nezaretinden içinde Aydın vilayetinin de bulunduğu vilayet ve mutasarrıflıklara gönderilen 28 Mayıs 1334/30 Mayıs 1918 tarihli yazı.)

¹⁶⁵⁸ **BOA**, DH.ŞFR., 89/105 (Dahiliye Nezaretinden Aydın, Edirne vilayetleri ile Teke, Kala-i Sultaniye ve Karesi mutasarrıflıklarına çekilen 16 Temmuz 1334/16 Temmuz 1918 tarihli telgraf.)

¹⁶⁵⁹ Beşikçi, **a.g.e.**, s.323.

¹⁶⁶⁰ Koparan, **a.g.t.**, s.62.

¹⁶⁶¹ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 18/44 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 28 Temmuz 1333/28 Temmuz 1917 tarihli rapor.); A. Rifat Kemerdere, "*Büyük Harpten Evvelki ve Sonraki Jandarmanın Ödevleri Arasında Bir Mukayese ve Jandarma Tarihçesi Hakkında Birkaç Söz*", **T.C. Jandarma Mecmuası**, Yıl 12, S. 43, 1 II. Kanun 1936, s.41-43.

¹⁶⁶² A. Rifat Kemerdere, "*Büyük Harpten Evvelki ve Sonraki Jandarmanın Ödevleri Arasında Bir Mukayese ve Jandarma Tarihçesi Hakkında Birkaç Söz*", **T.C. Jandarma Mecmuası**, Yıl 12, S. 43, 1 II. Kanun 1936, s.43; Ayrıca bkz: Nereddin Hunalp, "*Jandarmanın İlk Teşkilinden Bugüne Kadar Geçirdiği Safahatı Kısaca Tetkik ve Mütalaa*", **Jandarma Mecmuası**, S. 66, 1942, s. 28.

takibinde ciddi sıkıntılara yol açtı. Eğer jandarmalar yerinde kalmış olsaydı kendilerinin on misli fazla asker bakayada ve firarda kalmaz, asayiş bozulmazdı.¹⁶⁶³

Jandarmanın personel açığı giderilemediği gibi bazı jandarmalar görevlerin tamamen aykırı işlerde istihdam edilmekteydi. Örneğin firari ve eşkıya takibinde görev yapması gereken jandarmalardan bazıları yine jandarma zabıtları tarafından koyun sürülerini gütmek ve ekinlerini biçmekle görevlendirilmişti.¹⁶⁶⁴

1918 yılına gelindiğinde, her geçen gün artan firari askerler ve eşkıyalık olaylarıyla baş edilemeyeceği anlaşılmıştı. Özellikle de 1. ve 5. Ordu mıntıklarında yer alan Anadolu vilayet ve sancaklarında durum çok vahim boyutlara ulaştı.¹⁶⁶⁵ Bu bakımdan söz konusu ordu mıntıklarında asayişin bir an önce sağlanabilmesi için eşkıya ve firari takibi görevi 29 Ocak 1918 tarihli Meclisi Vükela kararıyla 1. ve 5. Ordu Kumandanlıklarına verildi. Ordu Kumandanlıkları asayişin sağlanması hususunda mülkî makamlardan da yardım almakla birlikte jandarma birliklerini gereği kadar askerle takviye edip icap eden tedbirleri alacaktı. Ayrıca firar, eşkıyalık ve cinayet suçluları, ilgili kanun maddeleri uyarınca mahallerinde yargılanacaktı. Bu hususta gereğinin yapılması Başkumandanlık Vekâleti ve Dâhiliye Nezaretine bildirildi.¹⁶⁶⁶

İtilaf Devletleri'nin 18 Mart 1915'te Çanakkale Boğazı'nı geçmeye kalkışmasının ardından, 24 Mart'ta faal hale getirilen 5. Ordu komutanlığına 25 Mart'ta Alman General Liman von Sanders tayin edilmişti.¹⁶⁶⁷ Batı Anadolu, firari ve eşkıyaların yakalanarak asayişin sağlanması hususunda 5. Ordu Kumandanlığının görev ve yetki sahasında bulunmaktaydı. Yapılan yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla Aydın vilayeti ile çevresindeki vilayet ve sancakların asayişinin sağlanmasından da ilk önce bu orduya bağlı 21. daha sonra ise 17. Kolordu sorumlu tutuldu. Buna karşın 5. Orduya bağlı birlikler, Çanakkale Cephesi'nin kara savaşları safhasında çok büyük zayıflama ve öldükçe zayıflamıştı.¹⁶⁶⁸ Ayrıca ordunun sorumluluk sahası oldukça

---

¹⁶⁶³ Aziz Samih, **Kafkas Cephesi Hatıraları**, Büyük Erkan-ı Harbiye Matbaası, Ankara, 1934, s.24-25.

¹⁶⁶⁴ **ATASE**, BDH, K. 2004, D. 469, F. 1-167. 20 Temmuz 1332/2 Ağustos 1916.

¹⁶⁶⁵ **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,40/33 (Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 26 Haziran 1334/26 Haziran 1918 tarihli yazı.)

¹⁶⁶⁶ **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,30/6 (4 Şubat 1334/4 Şubat 1918 tarihli Sadaret tezkeresinin sureti.)

¹⁶⁶⁷ Sanders, **a.g.e.**, s.77; Erickson, **a.g.e.**, s.111.

¹⁶⁶⁸ Osmanlı ordusunun Çanakkale Cephesi'nde verdiği kayıplar için bkz: Erickson, **a.g.e.**, s.129-130.

genişti. Ordu Komutanı Liman von Sanders'in verdiği bilgiye göre bu ordu, Bulgar sınırından başlayarak Akdeniz sahili boyunca Alaiye'ye kadar 2.000 kilometre uzunluktaki bir sahayı tutmakta görevli olmasına karşın orduda sadece 26.000 muharip bulunmaktaydı.¹⁶⁶⁹

Asayiş sağlama görevi 5. Orduya verildikten sonra ilk iş olarak eşkıyalık yapanlar ve firariler için Mart 1918'de bir af ilan edildi. Zannımızca buradaki amaç, en azından firariler yüzünden gündün güne mevcudu azalan orduya bir miktar asker kazandırmak ve kırsalda bir türlü sağlanamayan asayiş bir nebze de olsa sükûnete kavuşturmaktı. Söz konusu ordu kumandanlığının emirlerine dayanılarak yayınlanan "Umumi Beyanname"ye göre devlet, düşmanlarıyla savaşırken memleketin bazı evlatları "sırf cehalet yüzünden" eşkıyalığa başlamış ve bazıları da firari olarak saklanmıştı. Bunlar din ve vatan hizmetinden kaçarak köylerde, dağlarda halkın canına ve malına kast etmekte, cephede kanlarını akıtmakta olan kardeşlerinin ailelerine ve mallarına tecavüz etmekteydi. Bu yüzden bunların şiddetle cezalandırılmasına karar verilmişti. Yalnız cahilliğe kapılan bu adamlara, son bir şefkat eseri olarak adalete sığınıp teslim olma şansı verilmekteydi. Şöyle ki, şayet bunlar teslim olurlarsa, hiçbir cezaya çarptırılmaksızın 5. Ordu Kumandanlığının uygun göreceği bir yerde askerlik vazifesini göreceklerdi. Teslim olma süresi 15 gün olup isteyenler 4 Nisan 1918 tarihine kadar teslim olabilecekti. Bu süre dolduğunda hâlâ teslim olmayan eşkıya ve firariler askerî kuvvetlerle yakalanacaktı. Yakalananlar divan-ı harplerde yargılanacağı gibi, şuan da hükümet tarafından toplanarak gözetim altında bulundurulmuş aileleri sürgün edilecekti. Ayrıca eşkıyaları ve firarileri saklayıp yataklık yapanlar da divan-ı harplerde yargılanacaktı. Yine bu beyannamede eşkıya ve firarileri ihbar etmenin herkesin borcu olduğu bildiriliyordu.¹⁶⁷⁰

Af ilanının ardından Zalımoğlu, Bakkal Mestan, Bal Hasan, Hacı Ali oğlu Derviş çeteleri ya kısmen ya da tamamıyla teslim oldu.¹⁶⁷¹ Bununla birlikte, affın ilanına sıcak bakmayan Aydın Valisi Rahmi Bey'in bu hususta ciddi çekinceleri vardı. Rahmi Bey'e göre vilayet dâhilinde eşkıyalık yaparak her türlü suç işleyen bu

¹⁶⁶⁹ Sanders, **a.g.e.**, s. 222.; Kurat, **a.g.e.**, s.22.

¹⁶⁷⁰ **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 26.

¹⁶⁷¹ **ATASE**, BDH, K. 3431, D. 141, F. 12; **ATASE**, BDH, K. 3431, D. 141, F. 12-1. 25 Mayıs 1334/25 Mayıs 1918

adamların bazıları, sırf cezadan kurtulmak amacıyla teslim olacak; ancak “temizlendikten sonra” yine firar ederek tekrar eşkıyalığa başlayacaktı. Bu bakımdan Vali Bey, asayişî yakından ilgilendiren bu hususta ne yapılması gerektiğini Dâhiliye Nezaretine sordu.¹⁶⁷² Nezaret ise verdiği cevapta, şaki ve firarilerin uzak cephelere gönderilmek kaydıyla aflarının kabul edilebileceğinin Harbiye Nezaretine bildirildiğini ve oradan gelecek cevaba göre hareket edilmesi gerektiğini bildirdi.¹⁶⁷³

Kısa sürede Rahmi Bey’in affedilecek olan eşkıyalara dair endişe ve öngörülerini haklı çıkaracak birtakım olaylar gerçekleşti. Zira teslim olarak affedilen Tahtacı Mestan çetesi bir müddet sonra firar ederek tekrar eşkıyalığa başladı. Bunun üzerine müfrezeler tarafından çeteden iki kişi öldürüldü.¹⁶⁷⁴ Ayrıca çete reisi Mestan ve bir arkadaşı da tekrar teslim oldu.¹⁶⁷⁵

5.Orduya asayişî sağlama görevi ocak ayında verilmekle birlikte bu karar tam olarak Mayıs 1918’de uygulamaya konularak jandarmalar tamamen askeriye emrine bırakıldı.¹⁶⁷⁶ Lakin bundan sonra asayişin sağlanması hususunda söz konusu ordu komutanlığıyla mülkî makamlar arasında ciddi fikir ayrılıkları yaşandı. Mülkî makamlar eşkıyaların yakalanması hususunda mevcut kanunlara riayet edilerek asayişin bu çerçevede sağlanması taraftarıyken ordu komutanlığı eşkıyaların ortadan kaldırılmasında daha radikal kararlar alınmasını istiyordu. 5. Ordu Kumandanlığına göre eşkıyaların yok edilmesi, askerî takibattan daha ziyade bunlara muhbirlik ve yataklık edenlerin tutuklanarak eşkıyalığı kolaylaştıran bütün vasıtaların ortadan kaldırılmasıyla mümkün olabilirdi. Bu doğrultuda Ordu Kumandanlığının Harbiye Nezaretinden alınmasını istediği tedbirler arasında dağ başlarında ve dere içlerinde tek başına bulunan bazı evlerde “sırf eşkıyaya yataklık yapmakla geçinen ahalinin”

---

¹⁶⁷² **BOA**, DH.ŞFR., 582/20 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 17 Nisan 1334/17 Nisan 1918 tarihli yazı.)

¹⁶⁷³ **BOA**, DH.ŞFR. 86/246 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine çekilen 24 Nisan 1334/24 Nisan 1918 tarihli şifre telgrafın sureti.)

¹⁶⁷⁴ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 35/32 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 16 Nisan 1334/16 Nisan 1918 tarihli yazı.)

¹⁶⁷⁵ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 35/44 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 14 Nisan 1334/14 Nisan 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 37/34 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 20 Mayıs 1334/20 Mayıs 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 38/3 (Beşinci Ordu Kumandanlığından Başkumandanlık Vekaletine gönderilen 11 Mayıs 1334/11 Mayıs 1918 tarihli tahriratın sureti.); Teslim olan eşkıyalardan bazılarının tekrar eşkıyalığa başlamalarına dair ayrıca bkz: **ATASE**, BDH, K. 3430, D. 135, F. 25-1. 29 Mayıs 1334/29 Mayıs 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 4-3. 14 Ağustos 1334/14 Ağustos 1918.

¹⁶⁷⁶ **BOA**, DH.ŞFR., 582/123 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 28 Nisan 1334/28 Nisan 1918 tarihli şifreli telgraf)

çevre köylere nakledilmesi ve bunlardan münasip görülecek binaların yıkılması ve yakılması gibi oldukça radikal olanları da vardı. Yine göçebe aşiretlerin hiç olmazsa köy ve kasaba civarlarına toplanması gibi tedbirlerin süratle alınması talep edilmekteydi. Ayrıca 5. Ordu Kumandanlığı tarafından eşkıya takibiyle görevlendirilen kolordu ve fırka kumandanlarının gerekli gördüğü tedbirleri derhal alması için Dâhiliye Nezareti vasıtasıyla mülkiye memurlarına gerekli emrin verilmesi Harbiye Nezaretinden talep edildi.¹⁶⁷⁷

EşkİYaların ortadan kaldırılması için daha radikal tedbirler alınması hususunda Harbiye Nezareti de 5. Ordu Komutanlığıyla hem fikirdi. Zira Nezaret, 5. Ordu Komutanlığının alınmasını istediği tedbirleri yerinde bularak eşkıyanın iletişim vasıtalarının ve barınacak yerlerinin ortadan kaldırılmadıkça eşkıyalığın önlenemeyeceğini, bu yüzden söz konusu tedbirlerin alınması için gerekli yerlere emir verilmesi gerektiğini Dâhiliye Nezaretine bildirdi.¹⁶⁷⁸ Bu arada henüz Dâhiliye Nezaretinin onayı alınmadan 5. Orduya bağlı 21. Kolordu dağ başı, dere içi gibi yerlerdeki birkaç evden ibaret olan küçük köyler ve çiftlik ahalisinin eşkıyaya yataklık yaptıklarının anlaşıldığını ileri sürerek bunların büyük köylerde iskân edilmesini istedi. Bununla da yetinilmeyerek söz konusu evlerden eşkıyaların istifade etmemesi için bunların yakılması emredildi. Bu emre şiddetle muhalefet eden Teke Mutasarrıfı ise kolordu komutanlığının emrinin aksine eşkıyaların küçük yerlerden ziyade büyük köylerden yatak temin ettiğinin tecrübeyle sabit olduğunu belirtti. Mutasarrıf, daha önce de birçok mülkî amirin de belirttiği üzere yerlerinden yurtlarından edilmek istenen bu insanların eşkıyalara yataklık yapmalarının kötü bir amaçla değil, tamamen eşkıya korkusundan kaynaklandığını, bu nedenle 21. Ordu Komutanlığı tarafından verilen emrin adalete aykırı olduğunu Dâhiliye Nezaretine iletti.¹⁶⁷⁹ Dâhiliye Nezareti de bu emrin yerine getirilmesinin sorunu çözemeyeceği gibi zorunlu iskâna tabi tutulacak ve evleri yıkılacak insanların zor durumda kalacağını hem Harbiye Nezaretine hem de Teke Mutasarrıflığına bildirdi.¹⁶⁸⁰ Ayrıca

---

¹⁶⁷⁷ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 41/16 (Beşinci Ordu Kumandanlığından Harbiye Nezaretine gönderilen 23 Mayıs 1334/23 Mayıs 1918 tarihli yazı.)

¹⁶⁷⁸ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 41/16 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 10 Haziran 1334/10 Haziran 1918 tarihli yazı.)

¹⁶⁷⁹ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 37/11 (Teke Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 8 Mayıs 1334/8 Mayıs 1918 tarihli yazı.)

¹⁶⁸⁰ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 37/11 (Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine ve Teke Mutasarrıflığına gönderilen 14 Mayıs 1334/14 Mayıs 1918 tarihli yazı.)

nezaret, eşkıyaya yardım ve yataklık yapanların sürgününe ve aşiretlerin iskânına dair askerî makamlarca bir karar alınması durumunda, bu kararı icraya mülkî makamların yetkili olduğu hususunda Harbiye Nezaretini uyardı. Bununla birlikte binaların yıkılması veya yakılmasına yetki verecek hiçbir kanun maddesi bulunmadığı için bu husustaki isteğin kabulünün mümkün olmadığı bildirildi.¹⁶⁸¹

Eşkîyalık sorununun çözümüne dair mülkî makamlarla 5. Ordu Kumandanlığı arasındaki tek anlaşmazlık zorunlu iskân ve evlerin yıkılmasıyla da sınırlı değildi. Zira eşkıyaların ve özellikle de asker firarilerinden olanlarının nasıl yargılanacağı konusunda anlaşmazlığa düşüldü. Hükümet tarafından sadece asker firarisi olanların divan-ı harplerde yargılanması, firari olup da eşkıyalık yapanların ise firar suçundan dolayı divan-ı harpte yargılandıktan sonra eşkıyalık suçu için de ayrıca sivil mahkemeye sevk edilmesi kararı alındı. Buna karşın Aydın Valisi Rahmi Bey, 5. Ordu Kumandanlığının bu karara muvafakat etmediğini bildirdi.¹⁶⁸²

5. Ordu, eşkıyaları ve firari askerlerin takibi vazifesini üzerine aldıktan sonra Batı Anadolu'da birçok eşkıya yakalandı¹⁶⁸³ ve bazı eşkıyalar da teslim oldu.¹⁶⁸⁴ Ancak gerek cephelelerde alınan yenilgilere paralel olarak artan firar vakaları

---

¹⁶⁸¹ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 41/16 (Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 9 Temmuz 1334/9 Temmuz 1918 tarihli yazı.)

¹⁶⁸² **BOA**, DH.ŞFR., 585/54 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından 25 Mayıs 1334/25 Mayıs 1918 tarihinde Dahiliye Nezaretine çekilen şifre telgraf.)

¹⁶⁸³ Nisan-Haziran 1918'de yakalanan eşkıyalar için bkz: **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,39/52 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 1 Haziran 1334/1 Haziran 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 39/52 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 15 Haziran 1334/15 Haziran 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 39/25 (Beşinci Ordu Kumandanlığından Başkumandanlık Vekaletine gönderilen 3 Haziran 1334/3 Haziran 1918 tarihli tahrirat sureti.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 32/14 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 7 Nisan 1334/7 Nisan 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 35/44 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 14 Nisan 1334/14 Nisan 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 37/34 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 20 Mayıs 1334/20 Mayıs 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 37/34 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 1 Mayıs 1334/1 Mayıs 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 37/34 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 4 Mayıs 1334/4 Mayıs 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 37/57 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 28 Mayıs 1334/28 Mayıs 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 38/3 (Beşinci Ordu Kumandanlığından Başkumandanlık Vekaletine gönderilen 11 Mayıs 1334/11 Mayıs 1918 tarihli tahriratın sureti.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 39/43 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 11 Haziran 1334/11 Haziran 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 48/4 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 3 Haziran 1334/3 Haziran 1918 tarihli yazı.); **ATASE**, BDH, K. 3430, D. 135, F. 25-1. 29 Mayıs 1334/29 Mayıs 1918; **ATASE**, BDH, K. 3430, D. 135, F. 25-1. 29 Mayıs 1334/29 Mayıs 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 3. 14 Haziran 1334/14 Haziran 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 8-3. 26 Haziran 1334/26 Haziran 1918.

¹⁶⁸⁴ Teslim olan eşkıyalar için bkz: **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,39/43 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 11 Haziran 1334/11 Haziran 1918 tarihli yazı.); **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66,

ve gerekse artık ilkbaharın gelmiş olması nedeniyle eşkıyalık olaylarında ciddi artışlar yaşanmaya başladı. Çetelerin önemli bir kısmı artık daha cüretkâr hareket ediyordu. Örneğin Mayıs 1918’de Demirci Mehmed ve 17 arkadaşı Kala-i Tavas’ın kaza merkezini bastı. Önce jandarma karakolunu basan çete, buradaki jandarmaları etkisiz hâle getirdikten sonra yaraladıkları karakol komutanını da yanlarına alarak eşrafın evlerine girip para ve altınlarını gasp etti. Çete, bu baskından sonra kaçmayı başardıysa da¹⁶⁸⁵ daha sonra çete üyelerinden Abdullah Çavuş yakalandı.¹⁶⁸⁶

Biryandan eşkıyaların takibi ve ortadan kaldırılması hususunda askerî makamlarla yaşanan fikir ayrılıkları, diğer yandan ise ordunun da asayişî sağlamada yetersiz kalması Dâhiliye Nezareti’ni harekete geçirdi. 23 Mayıs’ta hükümete başvurarak bir tezkire sunan Dâhiliye Nezareti, eşkıya çetelerinin artması sebebiyle memleketin huzur ve asayişinin ihlal edildiğini hatta seyahat güvenliğinin bile kalmadığını belirtti. Bu durum karşısında Nezaret, jandarma teşkilatının yeniden düzenlenerek vazifelerini yerine getirebilecek bir duruma sokulmasını isterken, bunun için orduya transfer edilen jandarma zabıt ve erlerinin iade edilmesini talep etti. Dâhiliye Nezareti’nin istekleri arasında yeni alınan erlerden 5.000’inin jandarmaya verilmesi de yer alıyordu. Bu istekler Meclis-i Vükela’nın 29 Mayıs 1918 tarihli müzakeresinde kabul edildiyse de¹⁶⁸⁷ hemen uygulamaya başlanmadı.

Gitgide artan eşkıyalık olaylarına rağmen gerek Harbiye Nezaretinin gerekse Hükümetin jandarmanın yeniden teşkilatlandırılmasına dair adım atmaması yüzünden Dâhiliye Nezareti, haziranda tekrar Harbiye Nezaretine başvurdu. Savaşın ve seferberliğin tesiriyle asker firarilerinin ve eşkıyaların işlediği suçlar dolayısıyla ortaya çıkan asayişsizliğin son dönemde çok tehlikeli bir hâl aldığı belirtilen Dâhiliye Nezareti, kendi mıntıkalarında asayişî sağlama vazifesinin 1. ve 5. Ordulara verilmesinin de kesin bir fayda sağlamadığını ifade etmekteydi. Nezaretin verdiği bilgiye göre, Bursa, Balıkesir ve Aydın vilâyetlerinden gelen bilgilerden anlaşıldığı

F. 3. 14 Haziran 1334/14 Haziran 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 10. 8 Temmuz 1334/8 Temmuz 1918.

¹⁶⁸⁵ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 39/34 (Denizli Mutasarrıflığından Aydın vilayetine gönderilen 29 Mayıs 1334/29 Mayıs 1918 tarihli yazı.; Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 10 Haziran 1334/10 Haziran 1918 tarihli yazı.)

¹⁶⁸⁶ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 39/45 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 12 Haziran 1334/12 Haziran 1918 tarihli yazı.); **Köylü**, 5 Haziran 1334 /5 Haziran 1918, s.2.

¹⁶⁸⁷ **BOA**, MV., 212/42(29 Mayıs 1334/29 Mayıs 1918 tarihli Meclis-i Vükela Müzekkeratına ait zabıt varakası.)

kadarıyla asayiş son derece bozuktur. Ayrıca orduların hareket sahasında ve özellikle de Samsun ve Sivas taraflarında asayişsizlik çok fazlaydı. Bu nedenle asayişin bir an önce sağlanması için gerekli tedbirleri görüşmek üzere Heyet-i Teftişîye Müdür-i Umumisi Hamid Bey, Emniyet-i Umumiye Müdürü Aziz Bey ve Jandarma Şubesi Müdürü Galib Beylerden oluşan bir komisyon kuran Dâhiliye Nezareti, bu komisyona Harbiye Nezaretinden de bir üye istedi.¹⁶⁸⁸ Bununla birlikte söz konusu komisyonun çalışmalarına dair herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

Bir yandan kırsalda asayiş sağlamaya çalışılırken diğer yandan eşkıyalık olayları hız kesmeden devam ediyordu. Bu olaylar karşısında çaresiz kalan köylüler yapabilecekleri çok fazla bir şey olmadığı için seslerini hükümete duyurmaya çalışıyorlardı. Örneğin 13 köy muhtarı tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 15 Haziran 1918 tarihli telgrafta, birkaç aydan beri eşkıyanın yaptığı tecavüz ve saldırıların artık tahammül sınırlarını aştığı belirtiliyordu. Söz konusu telgrafa göre, her gece köylerden bir-ikisi basılıp kapılar kırılıyor, duvarlar yıkılarak kadın-erkek servet sahibi görülen köylüler işkencelerle soyuluyordu. Köylüler, genellikle geceleri eşkıyalarla adeta muharebe edercesine çarpışıyor; eşkıyalar inzibat kuvvetlerinin lakaytlıklarından dolayı cüretlerini artırıyor. Bu durum karşısında nefis-i müdafaada bulunamayan köylüler, evlerini terk ederek şehirlere göç etmeye mecbur kalıyor. Muhtarlar, akrabaları savaş meydanlarında can verirken kendilerinin de tarlada, ovada iş ve vesaire teminiyle uğraştığını belirterek birçok asker firarisi, eşkıya ve caninin elinde mahv ve perişan olmalarına meydan verilmeyeceğini ümit ettiklerini ifade ediyordu. İstekleri ise asker ailelerinin can, mal ve namuslarının muhafazasının çaresine bakılmasıydı.¹⁶⁸⁹

Artan eşkıyalık olayları karşısında feryatlarını bir şekilde yetkililere duyurmaya çalışan köylülerin tek sıkıntısı bu değildi. Zira yukarıda da bahsedildiği üzere savaş, iktisadî açıdan devleti ve toplumu oldukça sarsmış, halk önemli ölçüde yoksullaşmıştı. Savaşın getirdiği iktisadî yıkım özellikle de Anadolu kırsalında yaşayan köylüleri derinden etkilemişti. Çünkü toplumu ve orduyu beslemekle görevlendirilen, ağır vergiler altında ezilen, ürünlerinin bir kısmı müsadere edilen ve

¹⁶⁸⁸ BOA, DH.EUM.6.Şb., 40/33 (Dahiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 26 Haziran 1334/26 Haziran 1918 tarihli yazı.)

¹⁶⁸⁹ BOA, DH.EUM.6.Şb., 41/65 (Adapazarı'nın 13 faklı köyünün muhtarları tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 15 Haziran 1334/15 Haziran 1918 tarihli telgraf.)

bazen de eşkıyalar tarafından yağmalanan köylüler yer yer açlık tehlikesiyle dahi karşı karşıya kalmıştı. Bunun temel sebeplerinden biri tarım sektöründe yaşanan işgücü kaybı nedeniyle tarım arazilerinin önemli bir kısmının ekilememesiydi. Bundan en fazla etkilenen yerlerden biri de Aydın vilayeti idi. Nitekim Söke ve çevresinde savaştan önce bir milyon dönümden fazla tarım arazisi işlenirken savaşın sonuna gelindiğinde bu rakam yüz altmış bin dönüme kadar düşmüştü. Bu durumdan muzdarip olan ahali ise *Köylü* gazetesine gönderdiği mektupta yüzlerce dönüm arazinin boş kaldığı ve durum böyle devam edecek olursa gelecek yıl açlık ve sefaletin bir kat daha artacağı belirtiliyordu.¹⁶⁹⁰

Savaş yıllarında ziraat üretiminde yaşanan düşüşlerin sebeplerinin biri de köylülerin can güvenliğinin gerektiği gibi sağlanamamasıydı. Bu duruma dikkat çeken *Köylü* gazetesi, tarım ve ticarete gelişme yaşanabilmesinin her şeyden önce insanların kendini güvende hissetmesine bağlı olduğunu belirtmekteydi. Buna karşın *Köylü*'nün de belirttiği üzere son günlerde memleketin her yerinde suçun artması insanlardaki emniyet hissini ortadan kaldırmıştı. Her yerde cinayet, hırsızlık vb. suçlar işlendiği gibi köyler de eşkıya baskınlarına uğramaktaydı. Buna kuraklık ve çekirge gibi afetler de eklenince, tarım hayatı iyice çökmeye başlamıştı. Rençberlerin hangi sebeple olursa olsun çalışmamasının milletin aç kalması anlamına geleceğini belirten gazete, özellikle de savaş zamanında aç kalmak düşmana teslim olmak anlamına geleceğini belirtiyordu.¹⁶⁹¹

Tarımsal üretimdeki düşüşün başlıca neticeleri hayat pahalılığı ve yoksullaşmanın artmasıydı. Geçim şartlarının gittikçe ağırlaşmasının ve bunun neticesinde yaşanan ahlakî yozlaşmanın en azından bazı köylülerin eşkıyalığa yönelmesinde etkisi olduğu düşünülmektedir. Fakat döneme ait belgelerin eşkıyalık olaylarını hemen her zaman asayiş boyutuyla ele alan dar penceresinden bakıldığında, bu öngörüğü teyit edecek ipuçlarına ulaşmak oldukça zordur. Bununla birlikte, eşkıyalığı farklı açılardan da ele alan dönemin gazetelerinde yoksulluk ve eşkıyalık arasındaki bağ açıkça vurgulanmaktadır. Örneğin *Köylü*'nün "*İaşe ve Asayiş*" başlıklı yazısında da belirtildiği üzere savaş yıllarında geçim sıkıntısı artmış ve yaşama mücadelesi daha da şiddetlenmişti. İnsan için her şeyden önemli olan

¹⁶⁹⁰ "*Rençberlik Hali*", **Köylü**, 4 Teşrinisani 1918/4 Kasım 1918, s.1.

¹⁶⁹¹ "*Her Şeyden Evvel Asayiş!*", **Köylü**, 3 Eylül 1334/3 Eylül 1918, s.1.

canıydı. Özellikle de gelişmemiş ve eğitim görmemiş olan toplumlarda hayatın muhafazası ve geçinin temini endişesi her türlü ahlak ve kanun hükümlerini bile altüst edebiliyordu. Bu da ahlâki yozlaşmayı beraberinde getiriyordu. Gazeteye göre savaş yıllarında tüccar, esnaf ve rençper derece derece insafı bir tarafa bırakmış; elinde işi ve parası olanlar, ihtikâr yarışına girmiş, bu ise ismi ve şekli değişmiş bir nevi eşkıyalık halini almıştı. “İktisadî eşkıyalık” yapmak için elinde sermayesi ve tecrübesi olmayanlar ise imkân ve kabiliyetleri dairesinde diğerleri gibi kolayca geçinmek, belki de zengin olmak ihtiyacını hissedince meydana alelade hırsızlıklar, eşkıyalıklar ve soygunculuklar çıkmıştı.¹⁶⁹²

II.3.4. Firariler İçin Genel Af İlanı ve Batı Anadolu’da Eşkıyalık

Ocak-Temmuz 1918 tarihleri arasında asker firarisi olup eşkıyalık yapanların onlarcası yakalanmış olmasına karşın¹⁶⁹³ hâlâ binlerce firari dağda, kırdan gezmekteydi. Ayrıca subayların dahi firar ettiği görülmekteydi. 1918’de Sina-Filistin Cephesi’nden firar ederek İngilizlerin eline geçen İzmirli bir firari asker sorgusunda, birkaç ay önce İzmir’de bulunduğu sırada firarilerle ilgili izlenimlerini de aktarmıştı. Söz konusu askerin ifadesine göre, dağlık alanlar firarilerle dolu olduğu gibi bunların arasında subaylar da vardı ve bazıları makineli tüfekler taşıyordu.¹⁶⁹⁴ Yine Temmuz 1918’de Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen yazılarla firariler

¹⁶⁹² “İaşe ve Asayiş”, **Köylü**, 23 Temmuz 1334/23 Temmuz 1918, s.1.

¹⁶⁹³ Ocak-Temmuz 1918 tarihleri arasında asker firarisi olup eşkıyalık yapanlardan yakalananlar için bkz: **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 29/33 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 16 Kanunusani 1334/16 Ocak 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 32/14 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 25 Şubat 1334/25 Şubat 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 32/14 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 27 Şubat 1334/27 Şubat 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 32/14 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 24 Şubat 1334/24 Şubat 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 32/14 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 19 Şubat 1334/19 Şubat 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 32/77 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 11 Mart 1334/11 Mart 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 32/14 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 7 Nisan 1334/7 Nisan 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 37/34 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 24 Nisan 1334/24 Nisan 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 37/34 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 1 Mayıs 1334/1 Mayıs 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 37/34 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 4 Mayıs 1334/4 Mayıs 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 38/3 (Beşinci Ordu Kumandanlığından Başkumandanlık Vekaletine gönderilen 11 Mayıs 1334/11 Mayıs 1918 tarihli tahriratın sureti.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 39/47 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 13 Haziran 1334/13 Haziran 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,27/24 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 4 Haziran 1334/4 Haziran 1918 tarihli yazı.)

¹⁶⁹⁴ Beşikçi, **a.g.e.**, s.296.

tarafından kurulan çetelere bazı subayların da katıldığıının işitildiği belirtilerek bu konuda bilgi istenmekteydi.¹⁶⁹⁵ Bununla birlikte Aydın Valiliği vilayet dâhilindeki çetelere katılan subaylar hakkında bir bilgiye ulaşılamadığını ancak Çepni çetesinde mülazım-ı sani elbiseli birinin bulunduğunu ve buna kumandan adını verdiklerini bildirdi.¹⁶⁹⁶ Bu manzara karşısında firariler ve eşkıyalık sorunuyla artık baş edilemeyeceği anlaşıldığından geleneksel yöntemlerden birine başvurularak firariler için genel af çıkarıldı.

Sultan Mehmed Reşad'ın 3 Temmuz 1918'de vefat edip Sultan Vahdeddin'in tahta çıkması münasebetiyle 8 Temmuz'da bir hatt-ı hümayun yayınlanarak siyasî suçlulardan ıslah-ı hâl edenlerle adî suçlardan mahkûm olup cezasının üçte ikisini tamamlayanlar affedildi.¹⁶⁹⁷ 15 Temmuz'da ise bu defa “*Firar, Davete Adem-i İcabet ve Tecavüz-ü Müddet Cerâimini İka Eden Küçük Zabitân ve Onbaşı ve Neferâtın Cülûs-ı Hümâyun Münasebetiyle Afları Hakkında Kararname*” çıkarıldı. 18 Temmuz'da *Takvim-i Vekayi*'de neşredilerek yürürlüğe giren kararnameye göre firar eden, askerlik çağrısına uymayan, izin sürelerini aşan küçük zabit, onbaşı ve erlerin 15 gün içerisinde askerlik şubeleriyle diğer ilgili makamlara başvurmaları durumunda gerek bu suçları ve gerekse bu süre zarfında işledikleri suçlar affedilecekti. Vatana ihanet suçunu işleyenlerle düşman tarafına firar edenler, bu affin kapsamı dışında tutuldu.¹⁶⁹⁸

Her ne kadar af, firarilere dair idiyse de bunların firari oldukları süre zarfında işledikleri diğer suçlar da affediliyordu. Yani firari olup da eşkıyalık yapanlar da affedilmişti. Gerek 8 Temmuz'da siyasî ve adî suçlular gerekse 15 Temmuz'da asker

---

¹⁶⁹⁵ BOA, DH.EUM.6.Şb., 42/19 (Dahiliye Nezaretinden Balıkesir Mutasarrıflığına ve Aydın vilayetine gönderilen 28 Temmuz 1334/28 Temmuz 1918 tarihli yazı.); BOA, DH.ŞFR., 89/185 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayeti ve Karesi mutasarrıflığına çekilen 28 Temmuz 1334/28 Temmuz 1918 tarihli telgraf.)

¹⁶⁹⁶ BOA, DH.ŞFR., 591/66 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine çekilen 5 Ağustos 1334/5 Ağustos 1918 tarihli şifre telgraf)

¹⁶⁹⁷ **Takvim-i Vekayi**, 9 Temmuz 1334/9 Temmuz 1918, s.1.

¹⁶⁹⁸ Kararnamenin tam metni için bkz: **Takvim-i Vekayi**, 18 Temmuz 1334/18 Temmuz 1918, s.2; “*Afv-ı Şahane*”, **Anadolu**, 19 Temmuz 1334/19 Temmuz 1918, s.2. “*Afv-ı Âli*”, **Âtî**, 19 Temmuz 1334/19 Temmuz 1918, s.1; “*Afv Kararnamesi*”, **İkdam**, 19 Temmuz 1334/19 Temmuz 1918, s.1.

firarileri için ilânedilen affin kimleri kapsadığı konusunda birtakım kafa karışıklıkları yaşansa da¹⁶⁹⁹ Sadaret bu konuda ilgilileri bilgilendirdi.¹⁷⁰⁰

Af Kararnamesi'nin neşrinin hemen ardından gazeteler, firarileri teslim olmaya ikna etmek ve affin mahiyetini açıklamak için birçok yazı kaleme alarak ciddi bir propagandaya başladı. Affi “*Ey ahali! Kaçaklar, zeybekler, efeler, eşkıyalar! İyi dinleyin; duymadık, anlamadık demeyin: İslamların büyük halifesi, Osmanlıların ulu padişahu Sultan Mehmed Vahideddin Efendimiz Hazretleri afv-ı şahane ilân ediyor; umumî ferman veriyor...*” diyerek duyuran *Köylü* gazetesi, affin kimleri kapsadığını herkesin ve özellikle de köylülerin anlayabileceği bir dille anlatmaktaydı. Buna göre af, askere alınmışken firar edenleri, askere çağrıldığı halde gitmeyip saklananları ve askerde iken izin alıp izin süresini aşanları kapsamaktaydı. Bununla birlikte efelerin, eşkıyaların, çalıkakıcı kaçakların bu affin dışında tutulduğu düşünülmemeliydi. Zira af, bunların tamamını kapsamaktaydı. “*Çünkü bugün dağda, yolda, bağda, köyde, ormanda velhasıl her yerde kaçan veya saklı olarak gezen, yahud yakalanan, eşkıyalık, hırsızlık, çalıkakıcılık eden ne kadar kişi varsa hepsi de askerlik yaşı içindeydi*”. Yani hiç askere gitmemiş olan zeybekler ve eşkıyalar da bu aftan yararlanacaktı.

Şimdiye kadar hiçbir eşkıyanın, zeybeğin ve efenin böyle bir affa kavuşmadığını belirten *Köylü* gazetesi, padişahın ayırt etmeksizin bunların tamamını affettiğini, bu nedenle hepsinin pişman olup gözyaşları içinde bu aftan yararlanıp bu büyük nimetten istifade etmelerini ve teslim olarak “*vatana borçlarını ödemeleri*” gerektiğini belirtmekteydi. Af için başvurmayanların en hafif cezasının idam olacağını da hatırlatan *Köylü*, “*Padişahımız ve onun emri üzerine hükümetimiz firariliğin, kaçaklığın, zeybekliğin, efelik ve eşkıyalık, hırsızlık ve çalıkakıcılığın bütün Osmanlı ülkesinden silinip süpürülmesine; kökünden sökülüp atılmasına karar vermiştir ve bu kararını kati surette icra edecektir*” diyerek teslim olmak istemeyenlere gözdağı veriyordu. Gazeteye göre hükümet, asker kaçaklarının, eşkıyanın ve zeybeklerin de “*vatan evladı*” ve “*millet yavrusu*” olduğunu düşünerek

¹⁶⁹⁹ **BOA**, BEO., 4526/339423 (Bahriye Nezaretinden Sadarete gönderilen 28 Temmuz 1334/28 Temmuz 1919 tarihli yazı.); **BOA**, BEO., 4526/339424 (Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından Sadarete gönderilen 28 Temmuz 1334/28 Temmuz 1918 tarihli yazı.)

¹⁷⁰⁰ **BOA**, BEO., 4526/339423 (Sadareten Bahriye Nezaretine gönderilen 1 Ağustos 1334/1 Ağustos 1918 tarihli yazı.); **BOA**, BEO., 4526/339424 (Sadareten Harbiye Nezaretine gönderilen 1 Ağustos 1334/1 Ağustos 1918 tarihli yazı.)

“cahillik, görgüsüzlük, düşüncesizlik, yahud taklit ya da teşvik sebebiyle bu fena yollara” saptıklarının bilmekteydi. Bu nedenle bunları bir kere affedelim, “yok eğer bunu dinlemezler de asilik ve itaatsizlikte devam ederlerse cümlesini mahvedelim” dediğini belirterek affın mahiyetini ve ne bulunmaz bir “nimet” olduğunu açıklamaya çalışıyordu.¹⁷⁰¹

Osmanlı ordusundaki firari sayısının bu kadar çok olmasını uzun süren savaşa bağlayan *Köylü* gazetesine göre, vatana ve millete karşı vazifesini yapmayarak askerden kaçanlar aslında affa layık değildi. Zira manen ve madden asker kaçaklığından daha büyük bir suç olamazdı. Buna rağmen şefkatli padişah onları affetmişti ve şimdiye kadar firariler için çıkarılan en kapsamlı af buydu.¹⁷⁰² *Köylü* bir başka yazısında ise af çağrısına uyararak 15 gün içinde teslim olanların hiç firar etmemiş gibi orduya kayıtlarının yapılacağını ve divan-ı harplere de verilmeyeceklerini hatırlatmaktaydı.¹⁷⁰³

Köylü'nün aksine firarilerin askerden kaçmasını onların cesaretsizliğine bağlayan *Anadolu* gazetesine göre aslında askerlik, “*Türk'ün fıtrî ve ırsî bir meziyeti*” idi. Affa dair oldukça uzun bir yazı neşreden gazete, toplumda ve askerler arasında firar olaylarına bakış açısının kısa sürede nasıl değiştiğine de değinmekteydi. Gazetenin verdiği bilgiye göre daha on beş sene öncesine kadar Anadolu'da askerlikten kurtulmak isteyenler ve bir hile ile kurtulanlar “*en muzır*” insanlardan biri olarak kabul edilirdi. Hele hırsızlık ve ahlaksızlık gibi suçlardan dolayı askerlikten atılanlar “*keçe külah giy*” sözüyle en büyük nefrete layık görülür; firariye hemen hemen tesadüf edilmezdi. *Anadolu* gazetesi, haklı olarak bu kadar kısa sürede çoğu asker kaçağı olan firari ve eşkıyalara af kanununun nasıl duyurulacağını sorgulamaktaydı. Gazeteye göre bu kadar kısa bir süre zarfında af fermanının hükümleri, gereği gibi tebliğ edilmez de yalnız muhtarlarla imamların birer mührüyle yetinilirse affın faydası görülemezdi. Bu yüzden hükümet, köy camilerine, mahalle kahvelerine sokak başlarına ilan yapıştırmakla değil, taraf taraf “*irşad heyetleri*” çıkarmak suretiyle affın anlamını ve faydalarını dağ başlarında silahlı olarak

¹⁷⁰¹ “*Afv-ı Şahane; Padişah Fermanı*”, **Köylü**, 22 Temmuz 1334/22 Temmuz 1918, s. 1; Söz konusu affa dair ayrıca bkz: “*İzmir Ahz-ı Asker Şubesi Riayetinden*”, **Köylü**, 26 Temmuz 1334/26 Temmuz 1918, s.2.

¹⁷⁰² “*En Büyük Fırsat*”, **Köylü**, 20 Temmuz 1334/20 Temmuz 1918, s.1.

¹⁷⁰³ “*Afv-ı Şahane*”, **Köylü**, 21 Temmuz 1334/21 Temmuz 1918, s.1.

gezenlere veya şurada burada saklananlara anlatabilirdi. Eşkîyalığın biran önce önlenmesi için affın herkese duyurulması öyle mühimdi ki, eğer bu yapılmazsa binlerce canın mahvedilmesi ve ocağın harap olması muhakkaktı.¹⁷⁰⁴

Anadolu kırsalında asayişin ne derece bozuk olduğunun ve bu durumun büyük ölçüde firari askerlerden kaynaklandığının hükümet de farkındaydı. Nitekim 18 Temmuz 1918'de Dâhiliye Nazırı olan İsmail Canbulat Bey, 27 Temmuz'da *Tasvir-i Efkâr* gazetesine verdiği mülakatta Anadolu'da asayiş bozan başlıca hususun asker kaçakları olduğunu belirtmekteydi. Söz konusu mülakatta, zamanın en önemli meselelerinden birinin taşradaki asayiş sorunu olduğunu belirten ve bu konuda ne gibi tedbirler alınacağını soran muhabire İsmail Bey, hükümetin şimdiye kadar taşrada eşkıyalığı önlemek için gerekli tedbirlere başvurduğunu ifade etti. Bununla birlikte kendisinin de asayişin temin edilmesi için etkili önlemler alacağını ifade eden Dâhiliye Nazırı, Harbiye Nezaretinin de her türlü yardımda bulunmayı vaat ettiğini belirtmekteydi. Asayişin sağlanması konusunda oldukça iyimser konuşan Nazır Bey, Harbiye Nezaretinin vereceği kuvvetlerle asker kaçaklarının yakalanarak hem asayişin sağlanacağını hem de orduya yeni kuvvetler kazandırılacağını söylüyordu. Bununla birlikte asayişin sağlanması hususunda ve diğer meselelerde halkın hükümete yardım etmediğinden de şikâyet ediyordu.¹⁷⁰⁵ Her ne kadar Dâhiliye Nazırı, aftan bahsetmese de onun, firarilerin yakın zamanda yakalanacağını belirtmesi, teslim olmayı düşünmeyen asker firarileri için bir gözdağı olarak değerlendirilebilir.

Aydın Valiliğinin 9 Ağustos 1918 tarihli yazısına göre, affın süresi dolduğunda Aydın sancağındaki eşkıyalardan dokuz, asker firarilerinden 30, Denizli sancağında firarilerden 28 ve Salihli'de eşkıyadan beş kişi teslim olmuştu. Vali Rahmi Bey, bunlardan firari olanların vilayetten gönderilmesinin daha uygun olacağını Dâhiliye Nezaretine bildirdi.¹⁷⁰⁶ Valinin bildirdiklerine ilaveten Ala

¹⁷⁰⁴ “*Firariler ve Afv-ı Şahane*”, **Anadolu**, 20 Temmuz 1334/20 Temmuz 1918, s.1.

¹⁷⁰⁵ “*Dahiliye Nazırı İsmail Canbulat Bey ile Mülakat*”, **Tasvir-i Efkâr**, 27 Temmuz 1334/27 Temmuz 1918, s.1.

¹⁷⁰⁶ **BOA**, DH.ŞFR., 562/11 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine çekilen 9 Ağustos 1334/9 Ağustos 1918 tarihli şifre telgraf.); Bu telgrafta tarih 1333 olarak verilmekle birlikte gerek aff-ı umuminin 1918'de ilan edilmesi ve gerekse telgrafın 5 Ağustos 1334 tarihli yazıya cevaben çekildiği dikkate alındığında söz konusu tarihin sehven düğüldüğü anlaşılmaktadır.

Süleyman, Deli Musa¹⁷⁰⁷ Dokuzun Kızanları¹⁷⁰⁸ ile ismi zikredilmeyen bazı çeteler kısmen ya da tamamen teslim oldu.

Köylü gazetesi her ne kadar “... *Efeler, zeybekler, şakiler, asker kaçakları! Haydi, afv-ı şahaneye koşunuz*” dese de,¹⁷⁰⁹ yapılan yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla gerek gazetelerin gerekse mülkî ve askerî makamların çağrısına çok az sayıda asker firarisi ve eşkıya uymuştu. Yani af istenilen sonucu vermemiş, binlerce asker firarisi ve eşkıya dağda kırdan gezmeye devam etmişti. Firarilerin büyük bir çoğunluğunun genel afftan yararlanarak teslim olmak istemeyişinin birkaç temel sebebi olduğu düşünülebilir. Öncelikle bunda, teslim olan askerlerin tekrar orduya sevk edilecek olmasına karşın savaşın ne zaman biteceğinin belli olmaması etkili olmuştu. Zira bu insanlar, zaten askerlik yapmamak için firari olmuş ve eşkıyalığa başlamıştı. Ayrıca teslim olma süresinin 15 günle sınırlı tutulması da teslim olanların sayısının az olmasında etkili olduğunu akla getirmektedir. Zira dönemin ulaşım ve iletişim olanakları düşünüldüğünde dağda-kırdan gezen ve çoğu okur-yazar olmayan eşkıyaların yapılan duyurulardan haberdar olmaması doğaldı. Ayrıca eşkıyaların ahaliyle teması çoğu kez, onları soymaktan, yollarını kesmekten ya da evlerini basmaktan ibaretti. Bununla birlikte daha önce yerel düzeyde de olsa birçok kez af ilan edilmesi, firariler ve eşkıyalarda bundan sonra yine af ilan edileceği kanaatini doğurmaktaydı.¹⁷¹⁰

Aydın Valisi Rahmi Bey, affın süresi sona erdiğinde teslim olan firari askerlerin vilayetten gönderilmesinin daha uygun olacağını Dâhiliye Nezaretine bildirmişti.¹⁷¹¹ Buna karşın jandarmanın insan gücü sıkıntısı da hat safhaya ulaşmıştı. Bu nedenle teslim olan eşkıyalar ve firariler jandarma olarak kaydedilerek takip işlerinde istihdam edilmeye başlandı. Ayrıca asker firarilerinin bir kısmı da köy

¹⁷⁰⁷ **ATASE**, BDH, K. 3431, D. 138, F. 42. 22 Eylül 1334/22 Eylül 1918.

¹⁷⁰⁸ **ATASE**, BDH, K. 3430, D. 135, F. 70-2. 7 Eylül 1334/7 Eylül 1918.

¹⁷⁰⁹ “*Afv-ı Şahane; Padişah Fermanı*”, **Köylü**, 22 Temmuz 1334/22 Temmuz 1918, s. 1; Söz konusu affa dair ayrıca bkz: “*İzmir Ahz-ı Asker Şubesi Riyasetinden*”, **Köylü**, 26 Temmuz 1334/26 Temmuz 1918, s.2.

¹⁷¹⁰ 49. Fırka Kumandanı Miralay Şükrü Naili'nin belirttiğine göre meydana gelen olaylar nedeniyle hemen her üç ayda bir af ilan edilmesi ve bu af süresinin mülkî memurlarca günlerce uzatılması firarilere yakında yine bir af çıkacağı kanaatini uyandırmaktaydı. Bkz: **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 29. 22 Eylül 1334/22 Eylül 1918.

¹⁷¹¹ **BOA**, DH.ŞFR., 562/11 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine çekilen 9 Ağustos 1334/9 Ağustos 1918 tarihli şifre telgraf) Bu telgrafta tarih 1333 olarak verilmekle birlikte gerek aff-ı umuminin 1918'de ilan edilmesi ve gerekse telgrafın 5 Ağustos 1334 tarihli yazıya cevaben çekildiği dikkate alındığında söz konusu tarihin sehven düğüldüğü anlaşılmaktadır.

bekçiliği ve aşar kolculuğu gibi görevlerde istihdam edilmekteydi.¹⁷¹² Fakat Dâhiliye Nezareti, valilik ve mutasarrıflıklara çektiği telgrafla bu durumun kesinlikle uygun görülemeyeceğini, ancak itimat edilebilecek ve hiç bir surette zarar gelme ihtimali olmayan bazılarının takip müfrezeleri bünyesinde kılavuz olarak istihdam edilebileceğini bildirdi.¹⁷¹³ Nezaretin bu emrine rağmen bazı vilayetler bir yandan jandarma açığını kapatmaya çalışırken diğer yandan verilen emre karşı gelmemiş gibi görünmek için onlarca eşkiyayı “kılavuz” adı altında takip müfrezelerinde istihdam etmeye devam etti.¹⁷¹⁴

Dâhiliye Nezareti tarafından valilik ve mutasarrıflıklara teslim olan eşkiyaların firar ederek tekrar eşkıyalığa başlamasının önüne geçilmesi emredilirse¹⁷¹⁵ de bu mümkün olmadı. Örneğin teslim olan çetelerden Zeybek Kara Mustafa çetesi, iki farklı ağaya tehdit mektupları göndererek on kat zeybek elbisesi göndermezlerse çiftliklerini yakacakları gibi kendilerini de öldüreceklerini bildirdi.¹⁷¹⁶ Yine teslim olan meşhur eşkiyalardan Habib Ali çetesinden 6 ve Dokuzun kızanları çetesinden 3 kişi trenle Aydın’a sevk edilirken yolda firar edip Dualar köyünü basarak kendileri gibi eşkıya olan Hacı Mehmed’in evini basıp eşyalarını gasp ettikten sonra 2 kişiyi öldürdü.¹⁷¹⁷

Çıkarılan affa rağmen eşkıyalık olayları 1918 yılının yaz aylarında artarak devam etti. Köy,¹⁷¹⁸ ev¹⁷¹⁹ ve çadır¹⁷²⁰ baskınları, yol kesme,¹⁷²¹ gasp, işkence ve

¹⁷¹² **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 29. 22 Eylül 1334/22 Eylül 1918.

¹⁷¹³ **BOA**, DH.ŞFR.,90/104 (Dâhiliye Nezaretinden içlerinde Aydın vilayetinin de bulunduğu bazı vilayetlerle mutasarrıflıklara gönderilen 12 Ağustos 1334/12 Ağustos 1918 tarihli yazı.)

¹⁷¹⁴ **BOA**, DH.ŞFR.,90/104 (Dâhiliye Nezaretinden içlerinde Aydın vilayetinin de bulunduğu bazı vilayetlerle mutasarrıflıklara gönderilen 12 Ağustos 1334/12 Ağustos 1918 tarihli yazı.)

¹⁷¹⁵ **BOA**, DH.ŞFR.,90/156 (İçlerinde Aydın’ın da bulunduğu çeşitli vilayet ve mutasarrıflıklara Dahiliye Nezaretinden çekilen 15 Ağustos 1334/15 Ağustos 1918 tarihli şifreli telgraf sureti.)

¹⁷¹⁶ **BOA**,DH.ŞFR., 597/40(Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine çekilen 3 Teşrinievvel 1334/3 Ekim 1918 tarihli ve şifreli telgraf.)

¹⁷¹⁷ **ATASE**, BDH, K. 3431, D. 138, F. 21. 7 Eylül 1334/7 Eylül 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 5-16. 14 Eylül 1334/14 Eylül 1918.

¹⁷¹⁸ **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 4-4. 21 Ağustos 1334/21 Ağustos 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 4-2. 10 Ağustos 1334/10 Ağustos 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 3-4. 22 Ağustos 1334/22 Ağustos 1918; **Köylü**, 18 Temmuz 1334/18 Temmuz 1918, s.2; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 5-7. 29 Ağustos 1334/29 Ağustos 1918; **Köylü**, 23 Temmuz 1334/23 Temmuz 1918, s.2.;**Köylü**, 26 Temmuz 1334/26 Temmuz 1918, s.2.; **Köylü**, 30 Teşrinievvel 1334/30 Ekim 1918, s.2.

¹⁷¹⁹ **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 4-3. 14 Ağustos 1334/14 Ağustos 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 3-1. 14 Ağustos 1334/14 Ağustos 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 3-2. 19 Ağustos 1334/19 Ağustos 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 3-3. 20 Ağustos 1334/20 Ağustos 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 3-4. 22 Ağustos 1334/22 Ağustos 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 3-6. 26 Ağustos 1334/26 Ağustos 1918; **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,39/25 (Beşinci Ordu

öldürme hadiseleri¹⁷²² ile dağa adam kaldırma olayları¹⁷²³ sürüp gitti. Hatta Çal kazasının bir köyüne baskın yapan bir eşkıya çetesi 6 çocuğu birden dağa kaldırdı.¹⁷²⁴ Yine İzmir'den Manisa'ya tüccar eşyası götüren 7 arabacının önu kesilerek eşkıyalar tarafından soyuldu. Eşkıyaların bir kısmının ise para, altın vs. bulamadığı zaman ev sahibini katledip fasulyelerini dahi gasp ettiği oluyordu.¹⁷²⁵

Özellikle Bergama ve Soma civarında faaliyet gösteren eşkıya çeteleri af için başvurmayarak eşkıyalık yapmaya devam etti. Bu çeteler arasında ise Çepni aşiretlerine mensup olan eşkıyalar tarafından kurulanların yaptıkları ahaliyi canından bezdirmişti. Batı Anadolu'nun birçok yerinde, özellikle de dağlık ve ormanlık alanlarda yaşayan Çepnileri köylerde iskân etmek için birkaç defa teşebbüse geçilmişse de bunda başarı sağlanamamıştı. Vali Rahmi Bey'e göre Çepniler, yıllardır hayatlarını hayvan hırsızlığıyla kazanıyordu ve bu yüzden bunların dağıtılması gerekiyordu. Nitekim Balıkesir'deki Çepniler dağıtıldıkları için teslim olmak zorunda kalmıştı. Birgi, Soma, Akhisar ve Karaağaç kazaları halkını hayatından usandıracak cinayetler işleyen Çepni çetelerine karşı şiddetli muamele yapılırsa bunların teslim olarak bir müddet için "namuskârane yaşayacakları" muhakkaktı. Ayrıca söz konusu kazaların ahali tarafından bunların oldukları yerden kaldırılması talep edilmekteydi. Eğer bu talep yerine getirilmezse bunların Hükümete meydan okumalarından dolayı yerlerinde bırakıldıkları fikri oluşacak ve bu da civar halkında pek fena neticeler ortaya çıkaracaktı. "Gayet korkak olan bu Çepniler"

Kumandanlığından Başkumandanlık Vekaletine gönderilen 3 Haziran 1334/3 Haziran 1918 tarihli tahrirat sureti.); **Köylü**, 11 Eylül 1334/11 Eylül 1918, s.2.

¹⁷²⁰ **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 3-2. 19 Ağustos 1334/19 Ağustos 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 5-9. 1 Eylül 1334 1 Eylül 1918.

¹⁷²¹ **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 4-3. 14 Ağustos 1334/14 Ağustos 1918; **Köylü**, 1 Eylül 1334/1 Eylül 1918, s.1.; **ATASE**, BDH, K. 3431, D. 138, F. 27. 10 Eylül 1334/10 Eylül 1918; **ATASE**, BDH, K. 3430, D. 135, F. 61-2. 20 Ağustos 1334/20 Ağustos 1918.

¹⁷²² **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 3-1. 14 Ağustos 1334/14 Ağustos 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 3-2. 19 Ağustos 1334/19 Ağustos 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 3-6. 26 Ağustos 1334/26 Ağustos 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 3-6. 26 Ağustos 1334/26 Ağustos 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 5-7. 29 Ağustos 1334/29 Ağustos 1918; **ATASE**, BDH, K. 3430, D. 135, F. 70-2. 7 Eylül 1334/7 Eylül 1918.

¹⁷²³ **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 3-3. 20 Ağustos 1334/20 Ağustos 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 3-3. 20 Ağustos 1334/20 Ağustos 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 3-4. 22 Ağustos 1334/22 Ağustos 1918.

¹⁷²⁴ **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,8/46 (Denizli Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine çekilen 27 Temmuz 1334/27 Temmuz 1918 tarihli telgraf.); **ATASE**, BDH, K. 3431, D. 138, F. 27. 10 Eylül 1334/10 Eylül 1918.

¹⁷²⁵ **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 3-2. 19 Ağustos 1334/19 Ağustos 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 3-2. 19 Ağustos 1334/19 Ağustos 1918.

Balıkesir taraflarında tazyike uğrayarak takip kuvvetleri tarafından bir defalık çarpışmaya maruz bırakılırsa derhal yakayı ele vermeleri yüksek ihtimaldi.¹⁷²⁶ Bu doğrultuda bölgenin asayışı için ciddi bir tehdit haline gelen Çepni çetelerini eşkıyalıktan vazgeçirmek için bunların aileleri İzmir'e sevk edilmeye başlandı.¹⁷²⁷ Ailelerinin sürgünü ile takiplerine sevk edilen müfrezeler de Çepni çetelerini eşkıyalıktan vazgeçiremedi. Nitekim Manisa'ya bağlı Durasilli köyünü basan 50 kişilik Çepni çetesi, köylülerden iki kişiyi öldürülüp bir çoğunu da yaraladıktan sonra çok sayıda eşya gasp etti.¹⁷²⁸

Çepni çetelerinin yaptıkları bununla da sınırlı değildi. 28 Temmuz 1918 gecesi Soma'dan Bandırma'ya gitmekte olan katar yine asker elbisesi giymiş 30 kişilik bir Çepni çetesinin saldırısına uğradı.¹⁷²⁹ Eylül ayının sonunda ise İzmir-Bandırma treni 70 kadar eşkıya tarafından basılarak yolcuların para ve eşyaları gasp edildi. Bu nedenle tren ancak on saat gecikmeli olarak İzmir'e varabildi. Trende birçok tüccarın yanı sıra vilayet emniyet müdür vekili de bulunmaktaydı.¹⁷³⁰ İzmir-Bandırma trenine ikinci bir saldırı da ekim ayında gerçekleşti ve tren bu defa ancak 30 saat gecikmeli olarak İzmir'e ulaşabildi.¹⁷³¹ Gerçekleşen bu tren saldırıları göstermekteydi ki, uzun süredir kara yoluyla seyahat ve ticaret güvenli olmadığı gibi artık trenle ulaşım da güvenli sayılmazdı.

Aftan sonra azalması beklenen eşkıyalık olayları bilakis daha da artmaya başladı. Bunda dağdaki çetelerin ve asker firarilerinin büyük çoğunluğunun teslim olmamasının yanında teslim olanların bir kısmının da eşkıyalığa devam etmesi etkili oldu. Nitekim 49. Fırka Kumandanı Miralay Şükrü Naili Bey, 5. Ordu Komutanlığına gönderdiği yazıda bu duruma dikkat çekmekte ve af sonrası teslim olan eşkıya ve firarilere yapılan muameleyi eleştirmekteydi. Onun verdiği bilgiye göre, affın süresinin çok fazla uzatılması ve bazı eşkıyalara tanınan müsaadeler

---

¹⁷²⁶ **BOA**, DH.ŞFR.,591/88 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine çekilen 6 Ağustos 1334/6 Ağustos 1918 tarihli şifre telgraf.)

¹⁷²⁷ **BOA**, DH.ŞFR., 591/63 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine çekilen 5 Ağustos 1333/5 Ağustos 1917 tarihli şifre telgraf)

¹⁷²⁸ **Köylü**, 3 Eylül 1334/3 Eylül 1918, s.2.

¹⁷²⁹ **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 16-1. 15 Ağustos 1334/15 Ağustos 1918.

¹⁷³⁰ **Köylü**, 29 Eylül 1334/29 Eylül 1918, s.1.

¹⁷³¹ **BOA**, DH.ŞFR., 92/286(Dahiliye Nezaretinden Karesi Mutasarrıflığına çekilen 28 Teşrinievvel 1334/28 Ekim 1918 tarihli şifre telgrafın halli.); Ayrıca bkz: "*Eşkıya Çetesi Trenin Yolunu Kesiyor*", **Tasvir-i Efkâr**, 25 Teşrinievvel 1334/25 Ekim 1918, s.2.

hükümetin aczine yorulmaktaydı. Ayrıca affedilen eşkıyalar ve firarilerin hiçbir birliğe sevk edilmeksizin silahlı olarak serbestçe dolaşması, halk ve diğer askerler üzerinde olumsuz etki yapmaktaydı. Aftan önce eşkıyalık dağlarda ve kırlarda tam bir korku içinde yapılırken şimdi ise köylerde ve hatta alay merkezi olan, insanların toplu halde yaşadığı yerlerde yapılmaktaydı. Bu “illetli ve resmî” eşkıyalığı ise özellikle ayla birlikte teslim olan eşkıyalar yapmaktaydı.

Miralay Şükrü Naili Bey'in ifadesiyle eşkıyalık öyle boyutlara ulaşmıştı ki, “... Soyulmadık bir Türk köyü, tahkir edilmedik bir Türk rençberi kalmamıştır. Gürcü, Çerkes, Çepniçeteleri hep Türk düşmanı; hep Türk kanı emiyor. Ashab-ı servet ve namus hatta beş-on koyun sahibi olan kimseler de bu mezalimden, bu vahşetden artık bezmişler, ırz ve can kaygısına düşmüşlerdir...”. Şükrü Naili Bey yine aynı yazısında, teslim olan eşkıyaların yaptığı zulümlere karşı hiçbir şey yapılmadığını, zira bunların biz “müsteminiz” yani affedildik diyerek tam bir güven içinde eşkıyalık yaptıklarını belirtmekteydi. Örneğin affa uğramış olan eşkıyalar, izinli olarak köylerinde bulunan iki askeri bütün köy halkının gözü önünde sırtlarından vurarak öldürmüştü. Yine affedilen eşkıyalardan Çerkes Zekeriya, evleneceği gerekçesiyle köylerden zorla kilim, koyun, sığır ve bakır takımı toplatmıştı. Aynı şekilde affedilen eşkıyalardan olan Soma Çepnileri, Balıkesir'in köylerini “kasıp kavurarak” birçok hayvan gasp etmişti ve hala gasp etmeye devam etmekteydi.¹⁷³²

Batı Anadolu'nun hemen her yerinde eşkıyalık olayları görülmekle birlikte son dönemde özellikle Manisa'da yaşanan olaylarda ciddi bir artış yaşandı. Örneğin Temmuz 1918'de, 60 kişilik Bandırmalı Şevket çetesi tarafından Manisa'nın Kasaba kazasına bağlı Ahmedli nahiyesinin merkezi basıldı. Baskın öncesinde çete, telefon tellerini keserek civar kazalardan yardım istenmesini engelledi. Nahiye de bulunan jandarmalar, çeteye karşı koymak istediye de bu mümkün olmadı ve jandarma takım kumandanı öldürüldü. Nahiye müdürünün evini yağmalayan çete, ahaliden bazılarını da tehdit mektupları bırakarak firar etti. İzmir'den çetenin yakalanması için kuvvetli

---

¹⁷³² ATASE, BDH, K. 2300, D. 66, F. 29-1; ATASE, BDH, K. 2300, D. 66, F. 29-2 . 23 Eylül 1334/23 Eylül 1918.

müfrezeler gönderilmişse de bundan bir sonuç elde edilemedi.¹⁷³³ Bu olay üzerine Dâhiliye Nezareti, Manisa'da artan eşkıyalık olaylarına dair valiliğin dikkatini çekti.¹⁷³⁴ Aydın Valisi Rahmi Bey, artan eşkıyalık olayları karşısında Soma, Kırkağaç ve Akhisar taraflarına sevk edilen jandarma ve askerlerin asayişini sağlamaya başladığını belirtse de¹⁷³⁵ bu uzun sürmedi. Zira *Köylü* gazetesi Manisa'da had safhaya varan asayişsizlik karşısında ahalinin, evlerini korumaya mecbur kaldığını ifade ediyordu.¹⁷³⁶

Köylü gazetesinin de belirttiği üzere artık jandarma ve askerlerden umidini kesmeye başlayan ahali, birçok yerde can ve mallarını muhafaza edebilmek için, ölümü de göze alarak eşkıyalara direnmeye başladı. Örneğin 14/15 Ağustos 1918 gecesi Bağciler köyü, asker firarilerinden oluşan bir çete tarafından basıldığında, müfreze yetişinceye kadar ahali eşkıyadan üçünü yakaladı.¹⁷³⁷ Aynı şekilde Alaşehir'e bağlı bir köyü basmak isteyen on kadar eşkıya, köylünün silahla karşı koyması üzerine bunu başaramadıysa da evleri ateşe vererek kaçtı.¹⁷³⁸ Nazilli'nin Bereketli köyünde ise bir köylü, kendini soymak isteyen iki şakiden birini öldürdü.¹⁷³⁹ Yine 9 Eylül'de, altı asker kaçağından oluşan bir çete, Denizli'nin Çeşme köyünü basmış, fakat köy halkı bunlara karşı koyarak dört saat çatıştıktan sonra eşkıyadan üçünü öldürmüştü. Çeşme köylülerinin eşkıyalarla çatışmasını takdirle karşılayan *Köylü* gazetesi, diğer köylüleri de eşkıyalara karşı koymaya davet etti.¹⁷⁴⁰

Her ne kadar *Köylü* gazetesi, ahaliye eşkıyaya direnme çağrısı yapsa da bazen eşkıyalar öyle kalabalık gruplar halinde saldırıyordu ki, köylüler bu saldırılar karşısında çaresiz kalıyordu. Eşkıyaların birçoğu da saldırmak için özellikle eşleri,

¹⁷³³ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 42/8 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 22 Temmuz 1334/22 Temmuz 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.ŞFR., 89/176 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine çekilen 27 Temmuz 1334/27 Temmuz 1918 tarihli telgraf.); **Köylü**, 18 Temmuz 1334/18 Temmuz 1918, s.1; **Köylü**, 21 Temmuz 1334/21 Temmuz 1918, s.2; **Köylü**, 23 Temmuz 1334/23 Temmuz 1918, s.2.

¹⁷³⁴ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 42/8 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 22 Temmuz 1334/22 Temmuz 1918 tarihli yazı.)

¹⁷³⁵ **BOA**, DH.ŞFR., 591/63 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine çekilen 5 Ağustos 1333/5 Ağustos 1917 tarihli şifre telgraf.)

¹⁷³⁶ "*Manisa'da Asayişsizlik*", **Köylü**, 4 Eylül 1334/4 Eylül 1918, s. 2.

¹⁷³⁷ **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 4-4. 21 Ağustos 1334/21 Ağustos 1918.

¹⁷³⁸ **Köylü**, 28 Teşrinievvel 1334/28 Ekim 1918, s.1.

¹⁷³⁹ **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 3-3. 20 Ağustos 1334/20 Ağustos 1918.

¹⁷⁴⁰ **Köylü**, 12 Eylül 1334/12 Eylül 1918, s.2.

oğulları ya da babaları askere alındığı için sahipsiz kalan kadınları seçmekteydi. Bu yüzden birçok kadın, eşkıyalık olaylarından mustarıptı. Örneğin Nazilli'nin Çiftlik köyünde Ayşe ve gelini, eşkıya çeteleri tarafından gasp edildi. Yine Karacasu'nun Yenice köyünü basan Demirci Mehmed çetesi, buradaki jandarmanın silah ve cephanesini aldıktan sonra ikisi kadın olmak üzere üç köylüyü katletti. Bu olayın akabinde başka bir köyü de basan çete, iki kadını dağa kaldırdı.¹⁷⁴¹ Bunun ardından Çine kazasının Çobanali köyünde ev basan eşkıyalar bir kadını katletti.¹⁷⁴² Kadınların maruz kaldığı eşkıyalık olayları, bazen vahşete dönüşüyordu: Seferhisar ve Seydiköy çevresinde eşkıyalık yaparak ahaliye zulmeden, insanları öldürüp hırsızlık yapan Arnavud Rıza çetesi, 10 lira almak için bir Yörük kızını yatırıp göğsüne kızgın zeytinyağı dökerek yaktı.¹⁷⁴³ Soma ve çevresinde eşkıyalık yapan Mehmed oğlu Süleyman ile arkadaşı ise 8 kızın ırzına geçti.¹⁷⁴⁴ Yine Nazilli'nin İçli köyünde bir kadın, kocası takip müfrezesine kılavuzluk ettiği için Dokuzun Hasan Hüseyin çetesi tarafından katledildi.¹⁷⁴⁵

Bir yandan firarilerin sayısındaki artışa doğru orantılı olarak eşkıyalık olaylarında da artış yaşanırken diğer yandan eşkıyalık olaylarındaki artış da firari sayının artmasına katkı sağlıyordu. Şöyle ki, çocukları ve eşleri askerde olup eşkıyaların zulmünden usanan aileler, askerdeki çocuklarına-eşlerine feryatlarını ileterek onlardan yardım istemekte ve bu durum ise onların firarını kolaylaştırmaktaydı.¹⁷⁴⁶

Daha önce de belirtildiği üzere firari-eşkıyaları yakalamak, diğer eşkıyaların yakalanmasına nazaran daha zordu. Bunun sebeplerinden biri silah ve elbiseleriyle birlikte firar eden askerlerin kendisine takip müfrezesi süsü vermesiydi. Böylece

---

¹⁷⁴¹ **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 3-6. 26 Ağustos 1334/26 Ağustos 1918; Kadınlara yönelik gerçekleştirilen eşkıyalık olayları için ayrıca bkz: **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 3-2. 19 Ağustos 1334/19 Ağustos 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 3-3. 20 Ağustos 1334/20 Ağustos 1918.

¹⁷⁴² **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 4-3. 14 Ağustos 1334/14 Ağustos 1918.

¹⁷⁴³ **Köylü**, 8 Teşrinievvel 1334/8 Ekim 1918, S.1.

¹⁷⁴⁴ **Köylü**, 18 Teşrinievvel 1334/18 Ekim 1918, s.2.

¹⁷⁴⁵ **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 5-6. 27/8/1334; Kadınların maruz kaldığı diğer eşkıyalık olaylarına dair bkz: **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 5-9. 1 Eylül 1334 1 Eylül 1918; **ATASE**, BDH, K. 3430, D. 135, F. 70-2. 7 Eylül 1334/7 Eylül 1918; **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,39/25 (Beşinci Ordu Kumandanlığından Başkumandanlık Vekaletine gönderilen 3 Haziran 1334/3 Haziran 1918 tarihli tahrirat sureti.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 39/43 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 11 Haziran 1334/11 Haziran 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 48/4 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 3 Haziran 1334/3 Haziran 1918 tarihli yazı.); **Köylü**, 4 Temmuz 1334 /4 Temmuz 1918, s.2.

¹⁷⁴⁶ **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 29. 22 Eylül 1334/22 Eylül 1918.

firariler, köylerde rahatlıkla gezebiliyor ve ev basıp yol kesebiliyordu. Örneğin Mentеше sancağı dâhilinde dolaşan 80 kişilik bir grup, her gittiği yerde takip müfrezesi olduğunu söyleyerek yapmadık kötülük bırakmıyordu.¹⁷⁴⁷ Yine Menemen’de bir köyü saran firariler tavuk, yumurta ve para toplarken başka bir firari grubu, çiftlik basarak bir muhacirin darı çuvalları içinde sakladığı paraları gasp etti. *Köylü* gazetesinin tabiriyle asker firarilerinin bir kısmı “*gündüz külahlı, gece silahlı*” oldukları için bunların eşkıya olduklarını anlamak zordu. Ahali bunları gerçekten takip müfrezesi sandığı için ihbar etmezken yaptıkları kötülükler nedeniyle hükümetin ve ordunun itibarı da zedelenmekteydi. Bunun önüne geçmek isteyen Hükümet, eşkıya takibinin yalnızca jandarmalar tarafından yapılmasına dair emir vermiş ve jandarmalardan başka devriye, takip kolu, vesika arayıcısı ve daha başka hiçbir adla ve hiçbir kimsenin bu işe karışmamasını istemişti.¹⁷⁴⁸

Bir taraftan firari askerlerin bazıları eşkıyalık yaparken diğer taraftan bazıları da eşkıyaların gazabına uğramaktaydı. Özellikle yeni firar ederek bilmedikleri bir coğrafyada yine bilmedikleri bir menzile doğru yürüyüşte olan firari askerler, eşkıyalar için kolay av olabiliyordu.¹⁷⁴⁹ Örneğin Ödemiş’te asker firarilerinden Mehmed oğlu Ali, eşkıyalar tarafından katledilmişti.¹⁷⁵⁰ Yine yakalanan iki firari yapılan sorgusunda, firari olan bazı askerlerin yol keserek kendileri gibi olanların elbise, eşya ve paralarını gasp ettiğini ifade etmekteydi.¹⁷⁵¹

Gerçekleştirilen eşkıyalık olaylarının failleri kimi zaman meçhul kalıp çoğunlukla da firar etmeyi başarırken eşkıyaların bir kısmı da yakayı ele vermekteydi. Yukarıda belirtilenler dışında Temmuz-Ekim 1918 tarihleri arasında birçok eşkıya yakalandı ve birçoğu da teslim oldu.¹⁷⁵² Lakin dağdaki eşkıyaların çokluğu göz önüne alındığında bunların sayısı çok az kalmaktaydı.

¹⁷⁴⁷ **BOA**, DH.SFR., 592/77 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine çekilen 15 Ağustos 1334/15 Ağustos 1918 tarihli şifre telgraf.)

¹⁷⁴⁸ “*Gündüz Külahlı, Gece Silahlı!*”, **Köylü**, 4 Eylül 1334/4 Eylül 1918, s.1.

¹⁷⁴⁹ Eşkıyalar tarafından soyulan, saldırıya uğrayan firari askerler için bkz: Beşikçi, **a.g.e.**, s.295-296.

¹⁷⁵⁰ **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 4-3. 14 Ağustos 1334/14 Ağustos 1918.

¹⁷⁵¹ **BOA**, DH.EUM. 6.Şb., 38/40 (11 Ağustos 1333/11 Ağustos 1917 tarihli zabıt varakası.)

¹⁷⁵² Temmuz-Ekim 1918’de yakalanan ve teslim olan eşkıyalar için bkz: **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,42/15 (Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Matbuat-ı Umumiye Müdüriyetine gönderilen 4 Ağustos 1334/4 Ağustos 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 39/25 (Beşinci Ordu Kumandanlığından Başkumandanlık Vekaletine gönderilen 3 Haziran 1334/3 Haziran 1918 tarihli tahrirat sureti.); **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 4-3. 14 Ağustos 1334/14 Ağustos 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 3-1. 14 Ağustos 1334/14 Ağustos 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 3-2. 19 Ağustos

Bir şekilde ele geçirilen eşkıyaların yanı sıra savaş yıllarında sıkça görüldüğü üzere çete içi hesaplaşmalar sonucunda kendi arkadaşları tarafından öldürülen şakiler de vardı. Örneğin Soma'nın Göktaş köyünden Şehirlioğlu Halil İbrahim'in evinden çaldıkları paraların paylaşılması hususunda kavga çıkaran çete reisi Kasabalı Ali, kızanlarından Kürt Bekir'i öldürdü.¹⁷⁵³ Yine Ödemiş'te asker kaçaklarından Çerkes Kara Hüseyin oğlu Şakir çetesi, Ertuğrul köyü muhtarı Hüseyin Ağa ile Kurucaovalı Bayram'ı öldürdükten sonra aralarında kavga çıktı ve çete reisi kendi arkadaşları tarafından öldürüldü.¹⁷⁵⁴ Kendi çete üyeleri tarafından öldürülen bir diğer çete reisi de affedildikten sonra tekrar eşkıyalığa başlayan Adagömeli Hacı Mehmed idi. Hacı Mehmed'in arkadaşları onu öldürdüğü gibi kesik başını da Ödemiş Kaymakamlığına gönderdi.¹⁷⁵⁵

Çete içi hesaplaşmaların yanı sıra çeteler arasında da ciddi bir rekabet ve husumet vardı. Bunun temel nedeni ise bir çetenin diğer bir çetenin mıntıkasında faaliyet göstermeye başlaması veya onun yataklarından birini soymaya kalkışmasıydı. Bu nedenle güçlü olan çeteler, zayıf olan rakiplerini ortadan kaldırıyordu. Örneğin Yanık Halil İbrahim, kendisini öldüreceğinden şüphe ettiği Mustafa Bey çetesine baskın düzenleyerek Mustafa Bey dışındaki çete üyelerinin tamamını öldürdü.¹⁷⁵⁶ Poslu Mestan Efe ise kendi adını kullanarak Salihli'nin köylerinde eşkıyalık yapan Kulalı Madal(?) Mehmed'i öldürdükten sonra Salihli Kaymakamına bir pusula göndererek "*Madal Mehmed, ötede beride bizim kanımızı lekeleyip iş yaptığını haber aldık. Ben de kendisini kıştırıp kafasına bir kurşun çekip*

1334/19 Ağustos 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 3-3. 20 Ağustos 1334/20 Ağustos 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 3-6. 26 Ağustos 1334/26 Ağustos 1918; **Köylü**, 23 Temmuz 1334/23 Temmuz 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 4. 18 Haziran 1334/18 Haziran 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 4-4. 21 Ağustos 1334/21 Ağustos 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 4-1. 27 Temmuz 1334/27 Temmuz 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 4-2. 10 Ağustos 1334/10 Ağustos 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 5-7. 29 Ağustos 1334/29 Ağustos 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 5-7. 29 Ağustos 1334/29 Ağustos 1918; **ATASE**, BDH, K. 2300, D. 66, F. 5-9. 1 Eylül 1334 1 Eylül 1918; **ATASE**, BDH, K. 3430, D. 135, F. 61-2. 20 Ağustos 1334/20 Ağustos 1918; **ATASE**, BDH, K. 3430, D. 135, F. 70-2. 7 Eylül 1334/7 Eylül 1918; **Köylü**, 5 Eylül 1334/5 Eylül 1918, s.2; **Köylü**, 5 Eylül 1334/5 Eylül 1918, s.2; **ATASE**, BDH, K. 3430, D. 135, F. 71-1. 12 Eylül 1334/12 Eylül 1918; **Köylü**, 6 Eylül 1334/6 Eylül 1918, s.1.; **Köylü**, 6 Eylül 1334/6 Eylül 1918, s.1; **Köylü**, 29 Eylül 1334/29 Eylül 1918, s.2; **Köylü**, 6 Teşrinievvel 1334/6 Ekim 1918, s.2; **Köylü**, 8 Teşrinievvel 1334/8 Ekim 1918, s.1; **Köylü**, 16 Teşrinievvel 1334 /16 Ekim 1918, s.1; **Köylü**, 22 Teşrinievvel 1334/22 Ekim 1914, s.1; **Köylü**, 28 Teşrinievvel 1334/28 Ekim 1918, s.2; **Köylü**, 8 Teşrinievvel 1334/8 Ekim 1918, S.1; **Köylü**, 18 Teşrinievvel 1334/18 Ekim 1918, s.2.

¹⁷⁵³ **Köylü**, 1 Eylül 1334/1 Eylül 1918, s.1.

¹⁷⁵⁴ **Köylü**, 12 Eylül 1334/12 Eylül 1918, s.2.

¹⁷⁵⁵ **Köylü**, 1 Temmuz 1334/1 Temmuz 1918, s.1.

¹⁷⁵⁶ "*Dağda Kısas*", **Köylü**, 2 Eylül 1334/2 Eylül 1918, s.2.

geberttim” demek suretiyle söz konusu şakiyi öldürmesinin gerekçesini de açıklamaktan geri durmadı.¹⁷⁵⁷

1918 yılında sansürün bir nebze de olsa hafifletilmesiyle birlikte¹⁷⁵⁸ gazeteler daha rahat bir şekilde asayişsizlik ve eşkıyalık sorunuyla ilgili yazılar neşretmeye başladı. Özellikle de İzmir’de çıkarılan *Köylü* gazetesi, sorunun ulaştığı boyutlar konusunda ilgililerin dikkatini çekmeye çalışıyordu. *Köylü*’nün de belirttiği üzere memleket baştanbaşa asayişsizlik ateşi içinde kalmıştı ve özellikle Aydın vilayetinin en önemli sorunu asayişsizlikti. Eşkıyalığın memlekette eskiden beri var olduğunu, lakin hiçbir zaman bu boyutlara ulaşmadığını belirten gazete, eşkıyalığın ulaştığı vahim durumu şu şekilde ifade etmekteydi: “...Asayişsizlik hiç bir vakit bu derece ileri gitmemiştir. Biz şimdi o eski bildiğimiz eşkıyaya, efelere rahmet okuyoruz!...”¹⁷⁵⁹

Köylü gazetesi, ülkenin içinde bulunduğu durumda en fazla ihtiyaç duyulan şeyin asayiş olduğunu belirtilerek toplumun geleceğinin ancak asayişle temin edilebileceğini ifade etmekteydi.¹⁷⁶⁰ Zira gazeteye göre hükümetin birinci vazifesi, her zaman ve her yerde asayiş sağlamaktı. Çünkü asayiş demek, bizzat hükümet demektir. Ayrıca diğer hizmetler de ancak asayişin sağlanması durumunda yapılabilirdi. Asayiş bozukluğunun hiçbir bahane kabul etmeyeceğini belirten gazete, ülkenin savaş halinde olmasının bir şeyi değiştirmeyeceğini; bilakis, böyle zamanlarda asayişe daha fazla önem verilmesi gerektiğini ifade etmekteydi.¹⁷⁶¹

Anadolu’da asayiş günden güne bozulurken savaşın seyrinde oldukça önemli gelişmeler yaşandı. Her ne kadar Ekim Devrimi’yle birlikte Rusya’nın savaştan çekilmesinin ardından Osmanlı Ordusu Kars, Ardahan ve Batum’u geri almış ve Eylül 1918’e gelindiğinde Bakü’ye kadar ilerlemişse de diğer cephelerdeki gelişmeler Osmanlı Devleti’nin aleyhineydi.¹⁷⁶² Çünkü Eylül 1918’de, İngilizlerle yapılan Nablus Savaşı’nın da kaybedilmesinin ardından Ormanlı ordusu Şam, Hama,

¹⁷⁵⁷ *Köylü*, 6 Eylül 1334/6 Eylül 1918, s.1.

¹⁷⁵⁸ 1918 yılında sansürün hafifletilmesine dair bkz: Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi, 1914-1918 Genel Savaşı**, C.III, Kısım IV, TTK Basımevi, Ankara 1991, s.490-492.

¹⁷⁵⁹ “Gündüz Külahlı, Gece Silahlı!”, *Köylü*, 4 Eylül 1334/4 Eylül 1918, s.1.

¹⁷⁶⁰ “İşe ve Asayiş”, *Köylü*, 23 Temmuz 1334/23 Temmuz 1918, s.1.

¹⁷⁶¹ “Her Şeyden Evvel Asayiş!”, *Köylü*, 3 Eylül 1334/3 Eylül 1918, s.1.

¹⁷⁶² **Türk İstiklal Harbi I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, Genelkurmay Basımevi, Ankara ,1999, s.10-15.

Humus gibi önemli şehirleri terk ederek Halep'e çekilmek zorunda kaldı. Bulgaristan'ın 30 Eylül'de İtilaf Devletleri'yle mütareke imzalaması ise Osmanlı'nın Almanya ile irtibatının kesilmesine neden oldu. Bu arada Almanya 4, Avusturya-Macaristan ise 5 Ekim'de Amerika Birleşik Devletleri'ne başvurarak barış istedi. Bu şartlar altında Osmanlı Devleti'nin de savaşı sürdürmesi mümkün değildi. Bu nedenle İngiltere'ye başvurularak barış istenilmesine karar verildi.¹⁷⁶³ Sulh teşebbüsünde bulunma görevi ise Aydın Valisi Rahmi Bey'e verildiyse de bu teşebbüsten bir sonuç elde edilemedi.¹⁷⁶⁴ Bunun üzerine hükümet, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson'un 8 Ocak 1918'de ortaya koyduğu ilkeler içerisinde barış yapmak istediğini 5 Ekim'de İspanya aracılığıyla ABD'ye ilettiyse de bu teşebbüsten de bir sonuç alamadı.¹⁷⁶⁵

Barış için ABD'ye başvurulmasının ardından bu teşebbüsü olumsuz etkileyebileceğinden, Dâhiliye Nezaretinden vilayetlere gönderilen bir yazıyla, Amerika tebaa ve müesseselerine karşı eşkıya çetelerinin saldırılarına meydan verilmemesi istendi.¹⁷⁶⁶ Aydın vilayeti ise 19 Ekim'de cevaben şimdiye kadar Amerika müessese ve tebaasına karşı bir saldırı olmadığını ve bundan sonra da olmaması için gerekli tedbirlerin alındığı bilgisini verdi.¹⁷⁶⁷

14 Ekim'de kurulan Ahmet İzzet Paşa Hükümeti bir yandan mütareke görüşmelerini sürdürürken diğer yandan da ülkede asayiş sağlamaya çalıştı. Çünkü mevcut eşkıya takip yöntemleriyle istenilen sonuç alınamamıştı. Bunun temel nedenlerinden biri eşkıya takibinde istihdam edilenlerin bu iş için gerekli vasıflara sahip olmaması ve eşkıya takibinin tekelden ve koordineli bir şekilde yürütülmemesiydi. Nitekim bazı yerlerde eşkıya takibini ordu kumandanlıkları yürütürken bazı yerlerde jandarma birlikleri ve hatta bunların

---

¹⁷⁶³ Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C.1. MEB Yay., Ankara, 1991, s.8-9.

¹⁷⁶⁴ İngilizler nezdinde sulh teşebbüsünde bulunması için Rahmi Bey'in seçilmesinin temel sebebi, onun en başından beri savaşa karşı olması ve savaş yıllarında İzmir'de bulunan İtilaf Devletleri'nin vatandaşı olan sivil tutsaklara iyi muamele yapmasıydı. Bkz: Celal Bayar, **Ben de Yazdım**, C.1, Baha Matbaası, İstanbul, 1965, s.40-41; Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi, 1914-1918 Genel Savaşı**, C.III, Kısım IV, s.702; İngilizler nezdinde yapılan barış teşebbüsüne dair ayrıntılı bilgi için bkz: Tansel, **a.g.e.**, s.9-10.

¹⁷⁶⁵ Tansel, **a.g.e.**, s.11-16; Bayur, **a.g.e.**, s.701-711.

¹⁷⁶⁶ **BOA**, DH.ŞFR., 92/154 (Dahiliye Nezaretinden içlerinde Aydın vilayetinin de bulunduğu çeşitli vilayetlere gönderilen Teşrinievvel 1334/Ekim 1918 tarihli yazı.)

¹⁷⁶⁷ **BOA**, DH.ŞFR., 598/120 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine çekilen 19 Teşrinievvel 1334/19 Ekim 1918 tarihli ve şifreli telgraf.)

yeterince bulunmadığı yerlerde halktan ve eski eşkıyalardan istihdam edilen milis birlikler yürütmekteydi. Bu durumun önüne geçmek üzere eşkıya takibinde istihdam edilen ister jandarma isterse askerden olsun bütün takip müfrezelerinin Umum Jandarma Kumandanlığına bağlanmasına dair bir karar alınarak Sadarettin ilgililere tebliğ edildi. Öncelikle eşkıyalık olaylarının en çok görüldüğü yerler olan Aydın ve Bursa vilayetlerindeki bütün takip müfrezeleri bundan sonra Umum Jandarma Kumandanlığına bağlı olacaktı.¹⁷⁶⁸

İzzet Paşa Hükümeti tarafından, bir yandan İtilaf Devletleri'yle mütareke imzalayabilmek için çeşitli teşebbüsler de bulunurken diğer yandan da İttihat ve Terakki siyasetinin aşırı ya da hukuksuz yönlerine alet olduğu düşünülen memurlar azledilmekteydi.¹⁷⁶⁹ Azledilen bu memurlar arasında yaklaşık beş yıldır Aydın Valiliği yapan Rahmi Bey de vardı. Zira Rahmi Bey İttihatçı kimliğiyle ön plana çıktığı gibi hakkında birtakım yolsuzluk iddiaları da vardı.¹⁷⁷⁰ Rahmi Bey'in kanuna aykırı davranışlarından ötürü Meclis-i Vükela tarafından görevinden azledildiğine dair irade, 26 Ekim 1918 tarihli *Takvim-i Vekayi*'de yayınlandı.¹⁷⁷¹ Rahmi Bey'in görevden alınmasının ardından 17. Kolordu Kumandanı Nureddin Paşa, 25 Ekim'de vekâleten Aydın Valiliğine tayin edildi.¹⁷⁷²

Aydın vilayetinin yönetiminde bu gelişmeler olurken mütareke görüşmelerinde de önemli ilerlemeler kaydedildi. Irak Cephesi'nde esir alınan General Townshend'in aracılığıyla İngiltere'nin mütareke teklifini kabul etmesi üzerine 26 Ekim'de başlayan görüşmeler 30 Ekim'de nihayete erdirildi ve söz konusu tarihte Mondros Mütarekesi imzalandı. Osmanlı Devleti açısından oldukça ağır şartlar taşıyan Mondros Mütarekesi, yeni bir dönemin de başlangıcı oldu. Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'na üzerinde yaklaşık 22 milyon kişinin yaşadığı 2.410.000 kilometrekarelik bir ülkeyle başlamıştı. Savaş sona erdiğinde ise

¹⁷⁶⁸ "Eşkıya Takibatı Meselesi", *Tasvir-i Efkâr*, 21 Teşrinievvel 1334/21 Ekim 1918, s.2.

¹⁷⁶⁹ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele I, Mutlakiyete Dönüş (1918-1919)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 2010, s.18.

¹⁷⁷⁰ Kamil Erdeha, *Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s.372; Rahmi Bey'in görevden alınmasında İttihatçılığı kadar adının tehçire, vagon-koli yolsuzluklarına karışmasının da etkisi vardı. Nitekim Rahmi Bey görevden alındıktan sonra Dâhiliye Nezareti tarafından hakkında soruşturma açılmışsa da İngilizler tarafından tutuklandığı için bu soruşturma tamamlanamamıştır. Bkz: Ahmet Mehmetefendioğlu, "Rahmi Bey'in İzmir Valiliği", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1/3, 1193, s. 368-370.

¹⁷⁷¹ *Takvim-i Vekayi*, 26 Teşrinievvel 1334/26 Ekim 1918, s.1.

¹⁷⁷² Erdeha, a.g.e., s. 373.

yaklaşık 10 milyon kişinin yaşadığı 1.283.000 kilometrekarelik bir toprak kaldı.¹⁷⁷³ Üstelik savaşın tek kaybı nüfus ve toprak da değildi. Savaşta şehit olan ve yaralanan yüz binlerce askerin yanı sıra ülke ekonomisi de çökme noktasına gelmişti. Yine elde kalan topraklarda yüz binlerce asker firarisi başıboş gezmekteydi ve eşkıya çeteleri her tarafta asayişli altüst etmekteydi. Üstelik Mondros Mütarekesi'nin muğlâk ve suiistimallere açık olan bazı maddeleri nedeniyle, *Köylü* gazetesinin tabiriyle, “bağlara girmek için dağlara çıkan”¹⁷⁷⁴ eşkıyaların yaptıklarına bir son verilip asayişin sağlanması her zamankinden daha fazla önem arz edecekti.

II.4. Birinci Dünya Savaşı'ndan Mondros Mütarekesi'ne Batı Anadolu'da Rum/Yunan Çetelerinin Eşkıyalık Faaliyetleri ve Alınan Önlemler

Birinci Dünya Savaşı yıllarında nasıl ki çeşitli etnik gruplara mensup Müslüman eşkıya çetelerinin faaliyetlerinde radikal bir değişim yaşanmışsa, Rum çetelerinin faaliyetleri de daha önce görülmedik şekilde artış gösterdi. Bunun birkaç temel sebebi olmakla birlikte en önde gelenlerinden biri, Rum çetelerinin Balkan Savaşları'nda hız kazanan *siyasallaşma* sürecinin Birinci Dünya Savaşı yıllarında daha da ivme kazanması ve söz konusu çetelerin neredeyse tamamının Yunanistan'ın *megali idea* düşüncesinin bir parçası haline gelmesiydi. Ayrıca savaşta İtilaf Devletleri ve özellikle de İngiltere ve Fransa, Rum çetelerini kendi amaçları doğrultusunda kullandı. Yine Trablusgarp Savaşı'yla İtalya'nın ve bilhassa Balkan Savaşları'yla Yunanistan'ın işgali altına giren Ege Adaları'nın Rum çetelerinin merkez üssü haline gelmesi bunda başat rol oynadı. Şüphesiz ki bunda, Balkan Savaşları sonrasında Yunan işgali altındaki adalara göç eden Rumların da etkisi vardı.

Yunan işgali altındaki Ege Adaları, yalnızca Batı Anadolu'dan bu adalara göç eden ya da adaların yerli ahalisi tarafından oluşturulan çeteler için değil, bizzat Yunanistan'dan gelen çetecilerin de üslendiği başlıca yer oldu. Bu doğrultuda dönemin belgelerinde, -çoğu zaman birbirinin yerine kullanılmakla birlikte- Yunan

¹⁷⁷³ Erickson, **a.g.e.**, s.282.

¹⁷⁷⁴ **Köylü**, 31 Teşrinievvel 1334/31 Ekim 1918, s.1.

vatandaşı olan Rumların gerçekleştirdiği eşkıyalık olaylarında “Yunan eşkıyası” ve “Yunan palikaryası”, Osmanlı uyruğundan olan yerli Rumlar için ise “Rum eşkıyası” tabiri kullanılmaktaydı.

30 Mayıs 1913 tarihli Londra Antlaşması ve 14 Kasım 1913 tarihli Atina Barış Antlaşması’yla Ege Adaları’nın geleceğinin altı büyük devlet tarafından tayin edilmesi kabul edildi. Bu doğrultuda söz konusu devletler, 13 Şubat 1914’te Osmanlı Devleti’ne ve Yunanistan’a verdikleri ortak bir nota ile Meis, Bozcada ve İmroz adalarının Osmanlı Devleti’ne diğerlerini ise tahkimat yapılmaması kaydıyla Yunanistan’a verilmesini önerdi. Osmanlı Devleti bu teklifi reddetti ve adaların durumuna dair Yunanistan’la 1914 yılında çeşitli müzakerelerde bulundu. Lakin Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla müzakereler kesildi.¹⁷⁷⁵ Bununla birlikte söz konusu adalar, bu dönemde İtalya ve Yunanistan’ın hâkimiyetinde kalmaya devam etti. Birinci Dünya Savaşı yıllarında bir kısmı İngiltere ve Fransa’nın işgaline uğrayacak olan söz konusu adalar, Batı Anadolu’nun güvenliği açısından başlıca tehdit unsuru haline geldi.

Adalardan gelen Rum çetelerinin özellikle Balkan Savaşları sonrasında saldırılarını artırması üzerine, sahil bölgelerindeki eşkıyalık faaliyetlerine karşı Enez’den Antalya’ya kadar olan sahil şeridinde 8 koruma ve 5 gözetleme bölgesi oluşturularak buralara çeşitli gemiler sevk edildi. 14 Haziran 1914’ten itibaren görev yerlerine gönderilen söz konusu gemiler, jandarma ile reji ve rüsumat gemilerine yardım ve çeteleri takiple görevlendirildi. Fakat savaş çıkmadan önce bu gemilerin bir kısmı merkeze aldırıldı.¹⁷⁷⁶ Bununla birlikte aynı tarihlerde Yunan Hükümeti, işgali altındaki Midilli, Sakız ve Limni gibi adalarda asker ve silah yığınağı yapmaya başladığı gibi¹⁷⁷⁷ Haziran 1914’te İngiliz ve Fransızlarideride işlerine yarayacağını düşündükleri körfez ve limanları zapt etti.¹⁷⁷⁸

Savaşın arifesinde Batı Anadolu sahillerini denizden koruyacak vasıtalarından yoksun olan Osmanlı Devleti’nin 3 Ağustos 1914’te, genel seferberlik ilan

---

¹⁷⁷⁵ **Birinci Dünya Harbi’nde Türk Harbi: Deniz Harekâtı**, C.VIII, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1976, s.5-6.

¹⁷⁷⁶ **Birinci Dünya Harbi’nde Türk Harbi: Deniz Harekâtı**, C.VIII, s.27-28.

¹⁷⁷⁷ **A.g.e.**,s.3.

¹⁷⁷⁸ Önder Duman, **Emperyal Bir Araç Olarak Rum-Pontus Sorunu (1908-1918)**,Berikan Yay., Ankara 2010, s.47.; Joseph Pomiankowski, **Osmanlı İmparatorluğu’nun Çöküşü, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı**, Çev., Kemal Turan, Kayıhan Yay., İstanbul, 1990, s. 111.

edildiğinde, İzmir’de üç tümenli 4. Kolordusu bulunmaktaydı.¹⁷⁷⁹ Ayrıca Ayvalık’tan Alanya’ya kadar olan kıyıların gözetlenmesi ve korunması görevi de 4. Kolorduya verilmişti. Bunun yanı sıra Birinci Dünya Savaşı başladığında Ege ve Akdeniz kıyılarında koruma görevi üstlenen seyyar jandarma taburları mevcuttu. Bu taburlar kıyı şeridinde gözlem ve savunma görevinin yanı sıra özellikle Rum çetelerinin saldırılarının engellenmesiyle de görevliydi. Seyyar birlikler, bir müddet sonra ordu emrine alınarak bunların sorumlulukları sabit jandarma birliklerine verildi.¹⁷⁸⁰

Osmanlı Devleti henüz savaşa dâhil olmadan önce, adalardan gelen Rum çetelerinin faaliyetleri arttı. Fakat bu çetelerin sayısı çok olmadığı için sahilde bulunan Osmanlı jandarması bunları can ve mal kaybına sebep olmadan püskürtmeyi başardı. Örneğin 22 Eylül 1914’te Sisam ile Demirciler arasında bulunan kayıklardaki eşkıyalarla jandarma arasında çatışma çıktı ve eşkıyalar kaçtı. Bundan iki gün sonra Ayaderya’nın kuzeyine çıkmaya çalışan 8 kişilik çetenin bir üyesi öldürüldü. 28 Eylül’de de Çeşme sahilinde Osmanlı yelkenlileriyle “*Rum korsanları*” arasında çatışma çıktı.¹⁷⁸¹ Yine Ekim ayında İzmir’e bağlı sahillere saldırmaya çalışan eşkıya çetelerinden 4 kişi öldürüldü ve 2 kişi de yaralandı.¹⁷⁸² Başkumandanlık Vekâletinin Sadarete bildirdiğine göre bunların hüviyetleri tam olarak tespit edilemese de adalardan gelip tekrar adalara firar etmelerine bakılırsa bunlar “*Yunan eşkıyası*” idi.¹⁷⁸³

Eylül-Ekim 1914 tarihlerinde Yunanistan’ın işgali altındaki adalardan Batı Anadolu sahillerine yapılan saldırıların ve Ege Denizi’ndeki korsanlık olaylarının artması üzerine Başkumandan Vekili Enver Paşa harekete geçti. Enver Paşa, 11 Ekim 1914 tarihinde Hariciye Nezaretine gönderdiği bir yazıyla, bir ay zarfında Yunan işgali altındaki adalardan Aydın vilayeti sahillerine saldıran Rum çetelerinin

---

¹⁷⁷⁹ **Birinci Dünya Harbi’nde Türk Harbi: Deniz Harekâtı**, C.VIII, s.49.

¹⁷⁸⁰ Hüseyin Işık, **Birinci Dünya Savaşı’nda Seyyar Jandarma Birlikleri, Jandarma Basımevi Müdürlüğü**, Ankara 1999, s.1-3.

¹⁷⁸¹ **BOA**, HR.SYS., 2101/2 (Dahiliye Nezaretinden Hariciye Nezaretine 12 Teşrinievvel 1330/25 Ekim 1914 tarihli yazı.; Bir ay zarfında Osmanlı sahillerine Rum çeteleri tarafından yapılan saldırılara dair rapor.)

¹⁷⁸² **BOA**, BEO, 4314/323511 (Sadareten Hariciye Nezaretine gönderilen 23 Eylül 1330/6 Ekim 1914 tarihli yazı.); **BOA**, HR.SYS., 2101/2 (Dahiliye Nezaretinden Hariciye Nezaretine 12 Teşrinievvel 1330/25 Ekim 1914 tarihli yazı.; Bir ay zarfında Osmanlı sahillerine Rum çeteleri tarafından yapılan saldırılara dair rapor.)

¹⁷⁸³ **BOA**, BEO, 4314/323511 (Bşkumandanlık Vekâletinden Sadarete gönderilen 22 Temmuz 1330/4 Ağustos 1914 tarihli yazı.)

faaliyetlerine dikkat çekmekteydi. Enver Paşa'nın belirttiğine göre, söz konusu çetelerin Osmanlı sahillerine çıkar çıkmaz ortadan kaldırılması için mahalli kumandanlıkça gereken her şey yapılmakta ve bu "*palikaryalar*" kesinlikle Yunan Hükümetinden yardım almaktaydı. Bu yüzden Yunanistan'ın söz konusu eşkıyalara yardımı sürdüğü müddetçe hangi tedbir alınırsa alınsın bu olayların önüne geçmek mümkün değildi. Bundan ötürü Enver Paşa, Hariciye Nezaretinden söz konusu çetelerin faaliyetlerine son verilmesi için Yunan Hükümeti nezdinde teşebbüste bulunulmasını istedi.¹⁷⁸⁴ Hariciye Nezaretinin durumu, Osmanlı'nın Atina Sefirine bildirmesi üzerine Sefir Galip Kemal Bey, Yunanistan Başbakanı Venizelos ile görüşerek eşkıyalık olaylarına dair hükümetinin şikâyet ve taleplerini ilettiler. Görüşmede, Yunanistan'ın eşkıya çetelerine destek verdiği iddialarını kesin bir dille reddeden Venizelos, adalardaki Yunan memurlarının sıkı tedbirler aldığını ve bu yüzden oralarda çeteleşmenin mümkün olmadığını ileri sürdü. Venizelos'un iddiasına göre, Osmanlı Devleti'nin eşkıya diye üzerine ateş açtığı insanlar, daha önce Anadolu'dan adalara göç edip geri dönmek isteyen Rumlardı ve bunların Anadolu'ya geçmelerinin engellenmesi için de gerekli girişimlerde bulunulmaktaydı. Yunanistan Başbakanı Venizelos, yine aynı görüşmede eşkıyalık meselesiyle ilgili Osmanlı Devleti'ni tatmin etmek için gerek münferiden ve gerekse ortaklaşa her türlü tedbirin alınmasına ve bu hususta "*hususî bir mukavele*" imzalamaya hazır olduğunu ifade etti.¹⁷⁸⁵

Yunanistan Başbakanının Osmanlı sahillerine yönelik eşkıyalık olaylarının engellenmesine dair bir mukavele imzalanması teklifi "*mevcut durum dolayısıyla*" Osmanlı Hariciye Nezareti tarafından uygun görülmedi.¹⁷⁸⁶ Burada mevcut durumdan kasıt, Osmanlı Devleti'nin Kasım ayı başında İttifak Devletleri saflarında Birinci Dünya Savaşı'na dâhil olmasının yanı sıra Yunan Başbakanı Venizelos'un İtilaf Devletleri saflarında savaşa girmek istemesiydi. Osmanlı Hükümeti bu süreçte Yunanistan ile yanlış anlaşılmalara mahal verecek bir mukavele imzalamaktan uzak durmayı tercih etti. Bununla birlikte hükümet, Anadolu sahillerine yapılan eşkıya

---

¹⁷⁸⁴ BOA, HR.SYS., 2101/2 (Başkumandan Vekili Enver Paşa tarafından Hariciye Nezaretine gönderilen 28 Eylül 1330/11 Ekim 1914 tarihli yazı.)

¹⁷⁸⁵ BOA, HR.SYS., 2101/2 (Atina Sefaretinden Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya gönderilen 28 Teşrinievvel 1914 tarihli yazı.)

¹⁷⁸⁶ BOA, HR.SYS., 2101/2 (Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 29 Teşrinievvel 1330/11 Kasım 1914 tarihli yazı.)

saldırıların men edilmesi için mukavele mahiyetinde olmaksızın ne gibi tedbirler alınması gerekiyor ise Atina Sefiri Galip Kemali Bey'e verilmek üzere gereken talimatın hazırlanmasını istedi.¹⁷⁸⁷ Bunun üzerine Osmanlı Devleti, yine Atina Sefiri Galip Kemali Bey vasıtasıyla Venizelos'tan Rum çetelerinin faaliyetlerinin önlenmesi için birtakım taleplerde bulundu. Buna göre Yunan Hükümeti, işgal altında tuttuğu adalar ile Yunan sahili arasında karakol gemileri gezdirecekti. Osmanlı sahillerine bir saldırı olması durumunda en yakın adadaki Yunan memuruna durumu bildirilecek ve Yunan karakol gemilerinden biri saldırıyı yapanların takibine çıkarılacaktı. Sahile yakınlıkları dolayısıyla eşkıyalar için üs olan adalarda Yunan Hükümeti tarafından jandarma bulundurulacaktı.¹⁷⁸⁸

Her ne kadar Yunanistan Başbakanı Venizelos, Anadolu sahillerine saldıran Rumlara yardım edilmediğini söylese ve bu çetelerin faaliyetlerine engel olunacağı taahhüdünde bulunsa da Osmanlı Devleti bu konuda Yunanistan'a güvenmemekteydi. Zira Yunanistan'ın daha önce Makedonya'daki Rum çetelerine verdiği destek ortada olduğu gibi Venizelos da "*enosis*", "*megali idea*" ve "*Büyük Yunanistan*" gibi söylemlerle iktidara gelmişti. Bu bakımdan Makedonya'daki Yunan çetelerinin faaliyetleri sebebiyle tecrübeli olan Osmanlı yönetimi ve Yunanistan'daki diplomatları, Yunan çeteleri tarafından Anadolu'ya yapılacak herhangi bir saldırıyı önleyebilmek için istihbarat toplamaktaydı. Nitekim kısa süre içinde Yunanistan'ın adalardaki Rum çetelerini desteklediğine dair güçlü verilere ulaşıldı. Selanik Başşehbender Vekili Ruhi Bey, Epir çetelerinden 800 kişilik bir grubun Çeşme ve çevresindeki sahillere çıkıp faaliyet göstermek üzere hareket ettiği bilgisini verdi. Onun verdiği bilgiye göre, söz konusu eşkıya, ismi gizli tutulan bir adada toplandıktan sonra karaya çıkacaktı.¹⁷⁸⁹ Yine Anadolu Rumlardan olup çete faaliyetlerinde hizmeti görülenlerle Anadolu'da komitacılık yapanların Yunanistan'da resmen kabul ve iltifat gördüğünün anlaşılması üzerine buna son verilmesi için Yunanistan Başbakanı Venizelos nezdinde gerekli teşebbüste bulunuldu. Venizelos da bu hususta gerekli tahkikatı yaparak kabahati olanların

¹⁷⁸⁷ BOA, HR.SYS., 2101/2 (Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 29 Teşrinievvel 1330/11 Kasım 1914 tarihli yazı.)

¹⁷⁸⁸ Duman, a.g.e., s.56.

¹⁷⁸⁹ BOA, HR.SYS., 2101/3 (Selanik Başşehbender Vekili Ruhi Bey tarafından Hariciye Nezaretine gönderilen 12 Teşrinisani/25 Kasım 1914 tarihli şifre yazının halli.)

cezalandırılacağını belirtti.¹⁷⁹⁰ Buna karşın 1914 yılının Aralık ayında Ege adalarından gelen Rum eşkıyalarının Batı Anadolu sahillerine saldırıları devam etti.¹⁷⁹¹

Yunanistan'ın işgali altında bulunan adalardaki kadar olmasa da Trablusgarp Savaşı'nda İtalya tarafından işgal edilen Menteşe Adaları ya da Oniki Ada olarak isimlendirilen adalardan bazıları da Batı Anadolu sahillerine saldıran Rum çeteleri tarafından üs olarak kullanılmaktaydı. Bu adaların başında ise Sömbeki geliyordu. İtalya'nın henüz tarafsız olduğu Nisan 1915'te söz konusu adadan gelen bir Rum çetesi, Bozburun nahiyesinin yakınındaki Kameriye Adası'na saldırdı.¹⁷⁹² Yine Sömbeki'den gelen Rum çeteleri, 25 Nisan'da Süleymaniye nahiyesi mıntikasına saldırarak 138 hayvanı gasp ettiği gibi¹⁷⁹³ bundan bir gün sonra da Köyceğiz sahillerine baskın düzenleyerek iki jandarmayı öldürdü.¹⁷⁹⁴ Sömbeki Adası'ndan gelerek Ege sahillerinde eşkıyalık yapan Rum çetelerinin saldırıları bundan sonra da devam etti ve Mayıs ayında söz konusu çeteler tarafından 3 askerle 1 çoban katledildi.¹⁷⁹⁵ Bunun üzerine Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa, 18

---

¹⁷⁹⁰ **BOA**, HR.SYS., 2101/4 (Başkumandan Vekili namına Dâhiliye Nazırı Talat Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 5 Kânunusani 1330/18 Ocak 1915 tarihli yazı.; Hariciye Nezaretinden Atina Sefaretine gönderilen 12 Kânunusani 1330/25 Ocak 1915 tarihli yazı.; Atina Sefiri tarafından Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya gönderilen 2 Mart 1915 tarihli yazı.); Rumların Batı Anadolu sahillerine saldıracaklarına dair başka istihbaratlar da mevcuttu. Örneğin İzmir Polis Komiseri İbrahim Efendi'nin Girit'teki biraderinden gelen 8 Şubat 1330 tarihli bir mektupta Meşhur Çete reislerinden Resmolu Kaptan Piyari ile İsfakiyeli Kaptan Mihal Neraci'nin yanlarında yüz ellişer kişi olduğu halde İzmir ile Edremid sahillerine eşkıyalık yapmak için çıkacakları ve buradaki Rumların da onlara kılavuzluk edeceği bildirilmişti. Bkz: **BOA**, DH.ŞFR., 463/76 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dahiliye nezaretine çekilen 18 Şubat 1330/3 Mart 1915 tarihli ve şifreli telgraf.)

¹⁷⁹¹ Aralık 1914'te gerçekleşen Rum eşkıyalarının saldırılarına dair bkz: **BOA**, HR.SYS., 2101/3 (Dahiliye Nezaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen 15 Kanunuevvel 1330/28 Kasım 1914 tarihli yazı.); "*İzmir Sahillerinde Rum Eşkiası*", **Tasvir-i Efkar**, 24 Teşrinisani 1330/7 Aralık 1914, s. 4.

¹⁷⁹² **BOA**, DH.EUM.3.Şb, 29/15 (Marmaris Kaymakamlığından Menteşe Mutasarrıflığına gönderilen 6 Nisan 1331/19 Nisan 1915 tarihli tahriratın sureti.)

¹⁷⁹³ Örnek olarak bkz: **BOA**, HR.SYS., 2101/4 (Dördüncü Kolordu Kumandanlığı tarafından 18 Nisan 1331/1 Mayıs 1915 tarihinde Başkumandanlık Vekâletine gönderilen yazının sureti.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb, 29/16 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 16 Nisan 1331/29 Nisan 1915 tarihli tahrirat.); **BOA**, HR.SYS., 2101/4 (Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından Hariciye Nezaretine gönderilen 5 Mayıs 1331/18 Mayıs 1915 tarihli yazı.)

¹⁷⁹⁴ **BOA**, HR.SYS., 2101/4 (Dördüncü Kolordu Kumandanlığı tarafından 16 Nisan 1331/29 Nisan 1915 tarihinde Başkumandanlık Vekâletine gönderilen yazının sureti.)

¹⁷⁹⁵ **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 29/18 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 22 Nisan 1331/5 Mayıs 1915 tarihli yazı.); Ayrıca bkz: **BOA**, DH.EUM.3.Şb, 29/22 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 27 Nisan 1331/10 Mayıs 1915 tarihli yazı.); Sömbeki Adası'ndan gelerek eşkıyalık ve korsanlık yapan Rum çetelerinin faaliyetlerine örnek olarak ayrıca bkz: **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 29/20 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 1 Mayıs 1331/14 Mayıs 1915 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb, 29/24 (Menteşe Mutasarrıflığından

Mayıs'ta Hariciye Nezaretinden İtalya sefirinin dikkatinin çekilerek söz konusu eşkıyalık olaylarının önüne geçilmesi için gerekenin yapılmasını istedi.¹⁷⁹⁶

Osmanlı Devleti'nin bütün diplomatik teşebbüslerine rağmen Yunan işgali altındaki adalarda bulunan eşkıya çetelerinin Batı Anadolu sahillerine yaptıkları saldırılar artarak devam etti. Nitekim Rum çeteler, 28 Nisan 1915'te Karaağaç mevkiine saldırdıysa da ahali ve jandarmanın karşı koyması üzerine eşkıyalar amacına ulaşmadan kaçtı.¹⁷⁹⁷ 17 Mayıs'ta ise Marmaris'in Kızılağaç mevkiine, içlerinde asker firarilerinin de bulunduğu Rum eşkıyalar gelerek ahalden birini katletti ve bir kişiyi de yaraladı.¹⁷⁹⁸

Haziran 1915'te da Batı Anadolu sahillerinde bulunan köy ve kasabalara Rum eşkıyaların saldırıları devam etti ve artık çetelerdeki eşkıyaların sayısı o kadar arttı ki bunlarla baş etmek oldukça güçleşti. Örneğin 21 Haziran'da Bodrum sahillerine saldıran çetede yaklaşık 200 şaki vardı ve bunlardan 6'sı yakalanmışsa da diğerleri kaçmayı başardı.¹⁷⁹⁹ Yine Haziran ayında Milas'a saldıran eşkıyaların sayısı 300 kadardı ve bunlardan 10 tanesi öldürüldüyse de diğerleri tekrar adalara kaçtı.¹⁸⁰⁰

Batı Anadolu sahillerinin hemen her yerinde eşkıya saldırıları gerçekleşmekle birlikte söz konusu saldırılar, özellikle Menteşe Mutasarrıflığına bağlı sahillere yoğunlaşmıştı. Gerek sancağın iç kısımlarındaki Müslüman eşkıya çetelerinin saldırıları ve gerekse sahil kasaba ve köylerine saldıran Rum çeteleri, sancağın asayişini altüst etti. Eldeki mevcut kuvvetlerle bu saldırılarla baş edemeyen mutasarrıflık, Dâhiliye Nezaretinden defaatle ilave asker veya jandarma talebinde bulduysa da bundan bir sonuç alamadı.¹⁸⁰¹ Buradaki asayiş sorunu öyle bir hal aldı ki, Menteşe Mutasarrıflığı, Rum çetelerinin muhtemel bir saldırısı ve yağma

---

Dahiliye Nezaretine gönderilen 7 Mayıs 1331/20 Mayıs 1915 tarihli yazı ve Marmaris Jandarma Kumandanlığı'nca hazırlanan zabıt varakasının sureti.)

¹⁷⁹⁶ **BOA**, HR.SYS., 2101/4 (Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından Hariciye Nezaretine gönderilen 5 Mayıs 1331/18 Mayıs 1915 tarihli yazı.)

¹⁷⁹⁷ **BOA**, HR.SYS., 2101/4 (Dördüncü Kolordu Kumandanlığı tarafından 16 Nisan 1331/29 Nisan 1915 tarihinde Başkumandanlık Vekâletine gönderilen yazının sureti.)

¹⁷⁹⁸ **BOA**, DH.EUM.3.Şb.,29/17 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 7 Mayıs 1331/20 Mayıs 1915 tarihli tahrirat.)

¹⁷⁹⁹ "Bodrum'da Eşkıya", *Ahenk*, 11 Haziran 1331/24 Haziran 1915, s.2.

¹⁸⁰⁰ **BOA**, DH.EUM.3.Şb.,29/30 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine çekilen 8 Haziran 1915/21 Haziran 1915 tarihli telgraf.)

¹⁸⁰¹ **BOA**, DH. ŞFR., 53/284 (Dahiliye Nezaretinden Menteşe Mutasarrıflığına çekilen 26 Mayıs 1331/8 Haziran 1915 cevabi telgraf.); **BOA**, DH.ŞFR., 492/46 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine çekilen 22 Eylül 1331/5 Ekim 1915 tarihli şifreli telgraf.)

ihtimaline karşı devlete ait resmî kayıtlarla paraları daha güvenli olduğu düşünölen iç kısımlara nakletti.¹⁸⁰²

Sahil kasaba ve köylerini Rum çetelerinin saldırılarına karşı korumak çok güçtü. Bunun temel sebepleri arasında daha önce de belirtildiği üzere eşkıyalık olaylarını engellemekle sorumlu olan jandarmaların önemli bir kısmının savaş nedeniyle orduya transfer edilmesi gelmekteydi. Bunun yanı sıra jandarma açığını kapatmak için alınan ikmal efradı da eşkıyalarla mücadele etmek için gerekli vasıflardan yoksundu. Ayrıca jandarmanın elindeki mevcut silahlar da teknolojik bakımdan oldukça geri durumdaydı. Yine sahildeki yerleşim birimlerine saldıran Rum çeteleri, sıkıştırıldığında derhal geldikleri adalara geri kaçıyordu. Bu şartlar altında üye sayısı kimi zaman 800'ü bulan çetelerle karada baş etmek çok zordu. Üstelik Rum eşkıya çetelerinden bir veya birkaçının yakalanması çok fazla bir şey ifade etmiyordu. Zira özellikle Yunanistan'ın işgali altındaki adalarda her geçen gün yeni çeteler kuruluyordu. Üstelik bu çeteler, söz konusu devletin himayesine de mazhar oluyordu. Nitekim 4 Temmuz 1915'te Menteşe sancağına bağlı Kazıklı nahiyesi sahillerine saldıran eşkıyalardan sağ olarak yakalananlar sorgularında, Yunan işgali altındaki adalarda, Anadolu sahillerine çıkarılmak üzere eşkıya çetelerinin teşkil edilmesinin Yunan memurlarının gözü önünde cereyan ettiği bilgisini vermişti.¹⁸⁰³

Osmanlı Devleti'nin Atina Sefiri Galip Kemali Bey, bir yandan Yunan Başbakanı nezdinde eşkıyalık olaylarının önlenmesi için diplomatik teşebbüslerde bulunurken diğer yandan Anadolu sahillerine saldırması muhtemel olan Rum çeteleri hakkında istihbarat toplamaktaydı. Onun Osmanlı Dâhiliye Nezaretine verdiği bilgiye göre, 100 kişilik bir Rum çetesi, Sisam'dan Kuşadası'na geçerek hayvan gasp edecekti. Ayrıca Ayvalık ahalisinden olup Midilli'de ikamet eden Nikoladi Papoidis isminde bir Rum, Ayvalık sahillerine saldırmak üzere kendisi gibi Rum olan muhacirlerden çeteler kurmaktaydı. Bu çeteler, sahillere yakın Rum köylerinde

---

¹⁸⁰² Mehmet Temel, "İtilaf Devletleri'nin Osmanlı Kıyı Yerleşim Yerlerine Yaptıkları Saldırılar ve Mütekabiliyet Esasına Göre Osmanlı Devleti'nin Aldığı Önlemler", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C. XXIV, S.1, Temmuz 2009, s.120-121.

¹⁸⁰³ **BOA**, HR.SYS., 2101/4 (Dâhiliye Nezaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen 7 Temmuz 1331/20 Temmuz 1915 tarihli yazı.)

saklanarak köylüye silah dağıtmayı planlamaktaydı.¹⁸⁰⁴ Alınan bu istihbarat üzerine Dâhiliye Nezareti, Aydın vilayetiyle Menteşe, Karesi ve Antalya Mutasarrıflıklarına bir yazı göndererek Rum çetelerinin saldırılarına karşı uyarıda bulunup gerekli tedbirlerin alınmasını istedi.¹⁸⁰⁵

Bu durum, tarafsızlık ilkesine aykırı olduğu için Yunanistan'ın bu çetelerin varlığına ve saldırılarına müsaade etmemesi gerektiği, Atina Sefiri Galip Kemali Bey tarafından Başbakan Venizelos'a tekrar bildirildi. Başbakan Venizelos bu defa verdiği cevapta, birtakım silahlı Rum çetelerinin Anadolu'ya saldıracaklarının Yunan Hükümetince de haber alındığını, adalardaki memurlara kesin emir verilerek bu gibi hareketlere mani olunması ve buna kalkışacakların cezalandırılması emri verildiğini söyledi.¹⁸⁰⁶

Batı Anadolu'daki Rum eşkıyalarının saldırıları, sadece adalı Rumların yaptıklarıyla sınırlı değildi. Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı ordusunda görev yapıp firar eden Rum askerlerin önemli bir kısmı da eşkıyalığa başladı. Harbiye Nezaretinden Üçüncü Ordu Kumandanlığına gönderilen bir emirle, silâh altında bulunan Ermeni ve Rum askerlerinin, çoğunlukla da Amele Taburlarında istihdam edilenlerinden bazılarının firar edip çeteler kurduğu belirtilerek bu hususta gerekli önlemin alınması istendiyse de bundan bir sonuç alınamadı.¹⁸⁰⁷ Bu çetelerin öncelikli amaçları ise bölgede asayişin sağlanarak görevli olan Osmanlı asker ve jandarmalarını ortadan kaldırmaktı. Örneğin 5 Kasım 1915'te, Marmaris kazasının Aziziye köyünde asker firarilerinden oluşan bir Rum çetesi, devriye gezen askerleri pusuya düşürerek bir askerle bir kadını öldürdü ve askerlerden ikisini de yaraladı.¹⁸⁰⁸ Yine Kasım ayında Marmaris Jandarma İkmal efradından Ali oğlu Mahmud, erzak tedarik etmek üzere sandalla Hisarönü köyüne gitmekte iken sandalı eşkıya

---

¹⁸⁰⁴ **BOA**, HR.SYS., 2101/4 (Atina Sefiri Galip Kemali Bey tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 17 Ağustos 1915 tarihli yazı.)

¹⁸⁰⁵ **BOA**, DH.ŞFR., 55/81 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetiyle Menteşe, Karesi ve Antalya mutasarrıflıklarına çekilen 5 Ağustos 1331/18 Ağustos 1916 tarihli telgraf.)

¹⁸⁰⁶ **BOA**, HR.SYS., 2101/4 (Atina Sefaretinden Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya gönderilen 5 Ağustos 1915 tarihli yazı.; Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 4 Ağustos 1331/17 Ağustos 1915 tarihli yazı.)

¹⁸⁰⁷ **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi**, Mart 1983, Sayı 83, Belge No: 1907, s.91.

¹⁸⁰⁸ **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 29/36 (Menteşe Mutasarrıflığının 31 Teşrinievvel 1331/13 Kasım 1915 tarihli yazısı); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 9/55 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 24 Teşrinievvel 1331/6 Kasım 1915 tarihli yazı.); Temel, "*İtilaf Devletleri'nin Osmanlı Kıyı Yerleşim Yerlerine Yaptıkları Saldırıları...*", s. 122.

tarafından batırıldı ve söz konusu er ile beraberindeki sandalcı Süleyman öldürüldü.¹⁸⁰⁹ Ayrıca Nazilli'nin Atça nahiyesine de bir Rum çetesi tarafından saldırı düzenlendi.¹⁸¹⁰ Rum asker firarilerinin faili olduğu eşkıyalık olayları bunlarla da sınırlı değildi; 1915 yılı boyunca birçok eşkıyalık olayı gerçekleşti.¹⁸¹¹ Bunun yanı sıra Rum asker firarilerinden bir kısmı ise bölgeyi iyi bildiklerinden Rum çetelerine rehberlik yapmaktaydı.¹⁸¹²

1915 yılında bir taraftan Rum çeteleri sürekli olarak Batı Anadolu sahillerine saldırırken diğer taraftan da Çanakkale Cephesi'nde savaşın devam ettiği dönemde İtilaf Devletleri donanması Aydın vilayetinin merkezi olan İzmir şehrini ve çevresini birçok kez bombaladı. Özellikle 1915 ve 1916 yılında yoğunlaşan saldırılar, savaşın sonuna kadar devam etti. Bu saldırılar farklı amaçlara hizmet etmekteydi. Bunlar arasında kıyıdaki askerî hedeflerin yok edilmesi, Doğu Akdeniz'deki İtilaf Devletleri'ne ait donanma ve taşıtların güvenliğinin sağlanması vardı. Ayrıca bu saldırıların başka bir amacı da Çanakkale'de savaşın devam ettiği günlerde Osmanlı'nın dikkatini cepheden başka yerlere çekmek ve en azından bir kısım askerini İzmir ve çevresine kaydırılmasını sağlamaktı.¹⁸¹³

1915 yılında adalarda üslenen Rum eşkıya çetelerinin Batı Anadolu sahillerine gerçekleştirdiği saldırılara dair belgelerde İtilaf Devletleri'nin parmağı olduğundan hemen hemen hiç bahsedilmemektedir. Bununla birlikte 1916'da Rum

---

¹⁸⁰⁹ **BOA**, DH.EUM.3.Şb.,29/34 (Menteşe Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 21 Kasım 1915/8 Teşrinisani 1331 tarihinde gönderilen telgraf.)

¹⁸¹⁰ **BOA**, DH.ŞFR.,498/77 (Aydın Valisi Rahmi Bey tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 10 Teşrinisani 1331/13 Kasım 1915 tarihli yazı.)

¹⁸¹¹ 1915 yılında Rum asker firarilerinin karıştığı eşkıyalık olaylarına örnek olarak bkz: **BOA**, DH.EUM.3.Şb, 29/19 (Menteşe Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 25 Mart 1915/12 Mart 1331 tarihli yazı); **BOA**, DH.EUM. 3.Şb, 29/16 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 16 Nisan 1331/29 Nisan 1915 tarihli tahrirat.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 29/25 (Menteşe Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine çekilen 9 Mayıs 1331/22 Mayıs 1915 tarihli telgraf.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 29/20 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 1 Mayıs 1331/14 Mayıs 1915 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 29/17 (Menteşe Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 7 Mayıs 1331/20 Mayıs 1915 tarihli tahrirat.); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 29/36 (Menteşe Mutasarrıflığınının 31 Teşrinievvel 1331/13 Kasım 1915 tarihli yazısı.)

¹⁸¹² **BOA**, DH.EUM.3.Şb, 29/12 (Menteşe mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 12 Mart 1331/25 Mart 1915 tarihli yazı.)

¹⁸¹³ Birinci Dünya Savaşı yıllarında İtilaf Devletleri'nin İzmir ve çevresine yaptığı saldırılara dair ayrıntılı bilgi için bkz: Ahmet Mehmetefedioğlu, "A. Rahmi Bey'in İzmir Valiliği", **Çağdaş Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C.I, S.3, Y.1993, s. 362-368; Sabri Sürgevil, **II. Meşrutiyet Dönemi'nde İzmir**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., İzmir 2009, s. 78-84; Mehmet Durdu Burak, **Birinci Dünya Savaşı'nda Türk İngiliz İlişkileri (1914-1918)**, Babil Yay., Ankara 2004, s.101-106

çetelerinin büyük ölçüde İtilaf Devletleri'nin ve özellikle de İngiltere ve Fransa'nın himayesine ve hizmetine girdiği görülmektedir. Bu doğrultuda İngiltere ve Fransa, Batı ve kısmen Güney Anadolu sahillerine yaptığı baskınlarda Rum çetelerini aktif olarak kullanmıştır.

Aslında İngilizlerle Rum çetelerinin işbirliği henüz savaşın başında başlamıştı. Şöyle ki, Osmanlı Devleti'nin Selanik Başşehbenderi olan Ruhi Bey'in Kasım 1914'te Hariciye Nezaretine geçtiği bilgiye göre Yunanistan'daki bazı çeteler, İngiltere'ye hizmet etmek için Mısır'a gönderilmek üzere İngiliz Konsolosluğuna gönüllü olarak kaydolmaya başlamıştı.¹⁸¹⁴ Osmanlı Devleti, Yunanistan ve bu ülkenin işgali altındaki adalarda bulunan Rum çetelerinin İngiltere saflarında savaşa katılmasını engellemek için birtakım diplomatik teşebbüslerde bulunmuşsa da¹⁸¹⁵ ilerleyen süreçte yaşananlar bunun bir işe yaramadığını gösterecekti.

Osmanlı Devleti, savaşa İttifak Devletleri saflarında dâhil olduktan sonra, İngiltere ve Fransa bir yandan bütün bir Batı ve Güney Anadolu kıyılarını abluka ederek tamamen kontrol altına alırken diğer yandan da Osmanlı sahillerine yakın adalara asker çıkararak üstler kurmaya başladı. Bu doğrultuda İngiltere, Çanakkale Savaşları'nın devam ettiği 1915 yılının ilk aylarında Bozcaada, Midilli ve Limni adalarına asker çıkarıp tahkim ederken¹⁸¹⁶ Fransa da Aralık 1915'te İtalya'nın kontrolü altındaki Meis Adası'nı işgal etti.¹⁸¹⁷

Ege Adaları'na yerleşmeye başlayan İngiliz ve Fransızlar, Anadolu ve Rumeli'den göç eden Rumlardan “çete teşkilatı” oluşturmaktaydı. Bunun yanı sıra Yunanistan'ın iç kesimlerinde de Osmanlı Devleti aleyhinde propaganda faaliyetleri yürütülerek Anadolu'ya karşı icra edilecek bir askerî harekâta gönüllü temin etmeye yönelik çeşitli teşebbüslerde bulunuluyordu. Neticede 1915 yılına gelindiğinde gerek

---

¹⁸¹⁴ BOA, HR.SYS., 2101/3 (Selanik Başşehbender Vekili Ruhi Bey tarafından Hariciye Nezaretine gönderilen 12 Teşrinisani/25 Kasım 1914 tarihli şifre yazının halli.)

¹⁸¹⁵ BOA, HR.SYS., 2101/3 (Atina Sefaretinden Sadrazam ve Hariciye Nazırı Sait Halim Paşa'ya gönderilen 10 Teşrinisani/23 Kasım 1914 tarihli yazı.; Atina Sefaretinden Sadrazam ve Hariciye Nazırı Sait Halim Paşa'ya gönderilen 11 Teşrinisani/24 Kasım 1914 tarihli yazı.) Ayrıca Bkz: BOA, HR.SYS., 2101/3 (Atina Sefaretinden Sadrazam ve Hariciye Nazırı Sait Halim Paşa'ya gönderilen 23 Teşrinisani/6 Aralık 1914 tarihli yazı.)

¹⁸¹⁶ Kerim Sarıçelik, “Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletlerine Karşı Anadolu'nun Akdeniz Kıyılarında Aldığı Bazı Tedbirler”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.21, Bahar 2007, s.176; **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi: Deniz Harekâtı**, C.VIII, s.155-157.

¹⁸¹⁷ Cevdet Küçük, “Oniki Ada”, **TDVİA**, C.33, 2007, s.354.

Yunanistan'da gerekse adalarda Rumlardan Osmanlı Devleti'ne karşı kullanılmak üzere gönüllü adı altında önemli miktarda çete mevcuttu.¹⁸¹⁸ Bu çetelerden en meşhurlarından biri ise Meis Adası'nda örgütlenen Yani Lakeral'in riyaseti altındaki çeteydi. Meis ve Sömbeki adaları ile Fethiye kazasına bağlı Kıyılı nahiyesinin yerli Rumları tarafından teşkil edilen bu çete, Fransızlar tarafından gerçekleştirilen birçok baskına katılmıştı. Bu baskınların en önemlilerinden biri 26 Ocak 1916'da Kaş kazasına yapılandı. Söz konusu baskında, Fransız birlikleri Kaş'a girip 115 kişiyi esir alırken Rum çetesi de kazayı yağmaladı.¹⁸¹⁹ Rum çeteleri tarafından bir başka yağma ve katliam da 18 Mart 1916'da Kale nahiyesinin Kale köyünde yapıldı. Meis'teki bir vapurun himayesi altında adı geçen köye saldıran yaklaşık 120 kişilik bir Rum çetesi, köydeki hayvanlarla birlikte caminin halılarına kadar yağmaladı. Ayrıca 4'ü asker 6'sı da sivil olmak üzere 10 kişi esir alındı ve genç bir kız da kaçırıldı. Bu saldırıda ahaliden 1 kişi de katledildi.¹⁸²⁰

Kale köyü baskını hakkında inceleme yapan mutasarrıflığın belirttiğine göre saldırının sebebi "*alelade çapulculuk*" olmakla birlikte, bazı fakir köylüleri alıp götürmelerindeki amaç anlaşılammıştı. Bunun yanı sıra köye saldıran çetenin içerisinde birkaç tane de Müslüman bulunmaktaydı. O civarın Müslüman ahalisinden olan söz konusu kişiler, seferberlikten sonra, askerden kurtulmak için Meis'e kaçmışlardı.¹⁸²¹ Üstelik Rum çeteleriyle işbirliği yapan Müslümanlar bunlarla da sınırlı değildi.¹⁸²²

Söz konusu saldırıya dair soruşturma derinleştirildiğinde Fransa'nın da bu işte parmağı olduğu anlaşıldı. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti, Hariciye Nezaretine başvurarak İngiliz ve Fransız askerlerinin Rumlardan çeteler meydana getirerek Müslüman ahaliyi katlettiklerini belirtti. Ayrıca Osmanlı uyruğundaki Rumların adalara zorla nakledilmesinde ve Müslüman ahalinin vahşice saldırılara maruz

---

¹⁸¹⁸ Duman, *a.g.e.*, s.48-49.

¹⁸¹⁹ Sarıçelik, *a.g.m.*, s.178.

¹⁸²⁰ BOA, DH.EUM.3.Şb., 13/38 (Teke Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine çekilen 5 Mart 1332/18 Mart 1916 tarihli yazı.; Teke Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine çekilen 6 Mart 1332/19 Mart 1916 tarihli şifreli telgrafın sureti.)

¹⁸²¹ BOA, DH.EUM.3.Şb.,13/38 (Teke Mutasarrıflığından Dahiliye Nezaretine gönderilen 24 Mart 1332/8 Nisan 1916 tarihli yazı.)

¹⁸²² Balkan Savaşları'ndan sonra Yunanistan'a geçen Ali Rıza Söke ve civarında eşkıyalık yapması için Batı Anadolu sahiline gönderilmiş ve diğer Rum çeteleriyle birlikte hareket etmişti. Bkz: Muhammed Sarı, "*Birinci Dünya Savaşı'nda Batı Anadolu'da Rumların Casusluk ve Çetecilik Faaliyetleri*", *History Studies*, C.VII, S.1, Mart 2015, s.185.

kalmasında adı geçen devletlerin de sorumlu olduğu belirtilerek bu hususta gerekli teşebbüslerde bulunulması istendi.¹⁸²³ Bunun üzerine Osmanlı Devleti, Amerika Birleşik Devletleri Sefareti aracılığıyla Fransa'yı protesto ettiyse de Fransa, söz konusu olaya müdahil olduğu iddialarını reddetti.¹⁸²⁴ Oysaki yapılan inceleme sonucunda köye saldıran eşkıyaların Sisam'da Fransa tarafından istihdam edilmiş olan bir Rum çetesi olduğu ve baskında eşkıya ile birlikte çetede bir Fransız zabitanın de bulunduğu bilgisine ulaşılmıştı. Ayrıca olayda gasp edilen hayvan ve eşyalar Fransız bandıralı bir tarassut gemisine yüklenmişti.¹⁸²⁵

Mayıs 1916'da Rum çetelerinin Batı Anadolu sahillerine, özellikle de İzmir ve çevresine yaptıkları saldırıların sayısı ve şiddeti arttı. 6 Mayıs gecesi Marmaris'in Reşadiye nahiyesine tabi Emecik köyüne saldıran bir Rum çetesi, buradan 7 hayvan gasp etti ve sahil muhafızlarından birini yaraladı.¹⁸²⁶ Bunun ardından Fransız Bandıralı bir vapurdan karaya çıkarılan birkaç yüz kişilik bir Rum çetesi, Gümüldür köyüne saldırarak 600 koyun gasp etti. Bundan kısa bir süre sonra da İngiliz ve Fransız kruvazörleri 800 kişilik bir grubu Söke sahillerine çıkardı. Telefon tellerini kesip bir köyü işgal eden eşkıyalar, 2.000 kadar koyun gasp ederek Sisam Adası'na geçti. 15 Mayıs'ta ise bir tabur miktarındaki Rum çetesi, Ayazmend sahiline çıkarma yaparak bir çiftliği basıp tekrar Midilli Adası'na gitti.¹⁸²⁷

Mayıs 1916'da Rum çeteleri tarafından birçok saldırı da bulunulmakla birlikte eşkıyaların bir kısmı yakalandı. Örneğin Söke kazasında Karadağlıoğlu Aleksi çetesinden 33 kişi ele geçirildi.¹⁸²⁸ Yine 16 Mayıs'ta Kuşadası'nın Rumçanlı

---

¹⁸²³ BOA, DH.EUM.3.Şb., 13/38 (Dahiliye Nezaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen 13 Mart 1332/ 26 Mart 1916 tarihli yazı.)

¹⁸²⁴ BOA, DH.EUM.3.Şb., 14/40 (Hariciye Nezaretine 10 Mayıs 1916 tarihinde Amerika Sefaretinden gönderilen şifahi takrime ekli olan Fransa Hariciye Nezaretinden 15 Nisan 1916 tarihli Paris'teki Amerika Sefaretine gönderilen notanın tercümesinin sureti.)

¹⁸²⁵ BOA, DH.EUM.3.Şb., 14/40 (Teke Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 18 Haziran 1332/1 Temmuz 1916 tarihli yazı.)

¹⁸²⁶ BOA, DH.EUM.3.Şb.,13/51 (Muğla Mutasarrıf Vekili tarafından Dahiyeye Nezaretine gönderilen 25 Nisan 1332/8 Mayıs 1916 tarihli telgraf.)

¹⁸²⁷ BOA, DH.EUM. 3.Şb., 14/7 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 1 Mayıs 1332/14 Mayıs 1916 tarihli yazı); Duman, a.g.e., s.53.

¹⁸²⁸ BOA, DH.EUM.3.Şb.,13/60 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 27 Nisan 1332/10 Mayıs 1916 tarihli yazı.)

köyünde sığır çalan bir Rum çetesi yakalanamamışsa da bu çeteye yataklık ve kılavuzluk yapan 6 Rum tutuklandı.¹⁸²⁹

İngiltere ve Fransa'nın himayesindeki Rum çetelerinin saldırıları Haziran 1916'da da hız kesmeden devam etti. 18 Haziran 1916'da iki düşman savaş gemisi himayesinde Marmaris'in Reşadiye nahiyesi ve Karaağaç civarına çıkan Rum eşkıyası, iç kesimlere sokulmadan püskürtüldü. Buna karşın eşkıyalar, Müslüman ahaliden 4 kişiyi öldürüp 2 kişiyi de yaraladı. Yine söz konusu mahalde değirmencilik yapmakta olan bir Rum, 14 baş hayvanı ve ailesiyle bu Rum eşkıyasıyla birlikte gitti.¹⁸³⁰ Bu olayın ardından Osmanlı Devleti, İngiltere ve Fransa'nın askeri kuvvetlerle değil de böyle "adi eşkıya" vasıtasıyla sahillerine saldırmalarını, İstanbul'da bulunan yabancı sefirler nezdinde protesto etti. Bununla da yetinilmeyerek Osmanlı sefaretlerine bir tamim gönderilip buldukları ülkelerin kabineleri nezdinde de bu olayların protesto edilmesi ve tarafsız devletler vasıtasıyla bu saldırıların durdurulmasına önem verilmesi istendi.¹⁸³¹ Fakat Osmanlı Devleti'nin bütün diplomatik teşebbüslerine rağmen İngiltere ve Fransa'nın Rum çetelerini kullanmak suretiyle yaptığı saldırılar artarak devam etti.

İngiltere ve Fransa'nın Rum eşkıya çetelerini kullanmak suretiyle Anadolu sahillerindeki sivil halka zarar vermesi, basında da tepkiyle karşılandı ve yapılan saldırılar telin edildi. Örneğin 24 Haziran 1916 tarihli *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin "Fransızlarla İngilizler Eşkıya Çeteleriyle İş Görmeye Kalkıştılar" başlıklı haberinde, söz konusu devletlerin son günlerde, insanlık kaidelerini ayaklar altına almayı adeta bir harp kaidesi saymaya başladığı ve "murdane göğüs göğse muharebeyi unutarak eşkıya çapulculuğuna" başladıkları belirtmekteydi. İngiliz ve Fransızların "bir avuç hezeleyi eşkıya sıfatıyla" sahillere çıkardığını belirten gazete, bu eşkıyaların sonunun kötü olduğunu ifade etmekteydi.¹⁸³²

¹⁸²⁹ BOA, DH.EUM.3.Şb., 13/94 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 19 Mayıs 1332/1 Haziran 1916 tarihli yazı.)

¹⁸³⁰ BOA, HR.SYS., 2101/7 (Menteşe Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 9 Haziran 1332/22 Haziran 1916 tarihli yazının sureti.); BOA, DH.EUM.3.Şb., 14/42 (Menteşe Mutasarrıflığı Vekâletinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 9 Haziran 1332/22 Haziran 1916 tarihli yazı.)

¹⁸³¹ BOA, HR.SYS., 2101/7 (Hariciye Nezaretinden Osmanlı Sefaretlerine gönderilen 17 Temmuz 1332/30 Temmuz 1916 tarihli tamim.)

¹⁸³² "Fransızlarla İngilizler Eşkıya Çeteleriyle İş Görmeye Kalkışılar", *Tasvir-i Efkâr*, 11 Haziran 1331/24 Haziran 1916, s.2.

Her ne kadar *Tasvir-i Efkâr*, 21 Haziranda donanma vasıtasıyla Milas sahillerine çıkarılan 300 kadar Rum eşkıyanın akıbetlerinin kötü olduğunu¹⁸³³ ve Meis'ten gelerek Osmanlı sahillerine saldıran eşkıyalardan 8 kişinin yakalandığını belirtse de¹⁸³⁴ hâlâ adalarda binlerce eşkıya vardı ve Osmanlı Devleti, bunlarla mücadele edecek vasıtalarından büyük ölçüde mahrumdu. Daha önce de belirtildiği üzere, sahile yakın bütün adalar İtilaf Devletlerinin işgali altında olduğu gibi Rum çeteler de bu devletlerle işbirliği içerisindeydi. Buna karşın Osmanlı Devleti'nin sahillerini bu saldırılara karşı koruyacak tek bir savaş gemisi dahi yoktu. Ayrıca Karadeniz'de Midye'den başlayarak Antalya sahillerini de içine alacak şekilde 2.000 kilometrelik sahil şeridini korumakla görevli olan 5. Ordu Komutanlığı da ciddi bir asker sıkıntısı çekmekteydi.¹⁸³⁵ Üstelik 5. Ordu'ya bağlı birliklerden önemli bir kısmı Avrupa cephelerine nakledildi ve bu durum sahillerin muhafazasını daha da güçleştirdi.¹⁸³⁶

Osmanlı Devleti'nin Batı ve Güney Anadolu sahillerinin hem denizden hem de karadan oldukça savunmasız olduğunun farkında olan İtilaf Devletleri ve onların emrindeki Rum çeteleri, saldırılarına ara vermeden devam etti. 19 Temmuz 1916 tarihinde bu defa İtilaf Devletleri'ne ait 2 savaş gemisinin himayesinde Marmaris'in Turgud köyüne saldıran 600 kadar eşkıyaya askerler karşı koymuşsa da eşkıyalar 1 asker ile 2'si kadın olmak üzere 4 köylüyü katletti. Ayrıca eşkıyalar, bir köylüyü de esir alarak beraberinde götürdü ve birçok hayvanı da adalara kaçırdı. Bu olayın ardından Dâhiliye Nezaretine başvuran Menteşe Mutasarrıfı, biraz da serzenişte bulunarak söz konusu kazanın mevcut kuvvetlerle savunulamayacağını belirtti ve 150 kişilik bir ihtiyat kuvveti talep etmesine rağmen şimdiye kadar gönderilmediğinden dert yandı.¹⁸³⁷

23 Temmuz'da yine Marmaris'in Reşadiye nahiyesine bağlı Kara köyüne kalabalık bir grup halinde saldıran eşkıyalar, tamamıyla savunmasız vaziyetteki birçok kadın ve çocuğu katletti. Bununla da yetinmeyen eşkıyalar, 500-600 kadar çift

---

¹⁸³³ “Fransızlarla İngilizler Eşkıya Çeteleriyle İş Görmeye Kalkışılar”, *Tasvir-i Efkâr*, 11 Haziran 1331/24 Haziran 1916, s.2.

¹⁸³⁴ “Tenkili Eşkıya”, *Tasvir-i Efkâr*, 29 Temmuz 1332/11 Ağustos 1916, s.2.

¹⁸³⁵ Sanders, a.g.e., s. 142.

¹⁸³⁶ Sanders, a.g.e., s. 149.

¹⁸³⁷ BOA, DH.EUM.6.Şb., 10/41 (Menteşe Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine çekilen 7 Temmuz 1332/20 Temmuz 1916 tarihli telgraf.)

hayvanıyla 800 civarında koyunu gasp etti. Müslüman ahalinin yaşadığı sahil kasaba ve köylerine yapılan bu baskınlar, yağma ve katliamlar artık ahaliyi canından bezdirdi ve birçok şikâyete sebep oldu. Örneğin Marmaris'e bağlı Hızırşah, Dadya ve Reşadiye köyü muhtarları Kara köyü baskınından sonra Dâhiliye Nezaretine bir telgraf çekerek feryatlarını dile getirdi. Söz konusu telgrafta, nahiyelerinin ziraatla uğraşan ahalisinin sürekli eşkıya saldırılarına maruz kalmasına rağmen savunma için gerekli vasıtaların bulunmadığı ve son saldırının eskilerine nispetle daha dehşet verici olduğu belirtilmekteydi. Muhtarların verdiği bilgiye göre, bu saldırılar karşısında ümitsizliğe kapılan ahalinin galeyan ve heyecanını teskin edecek kuvvete ve tecrübeye sahip bir komutan da yoktu. Muhtarlar, hiç olmazsa bundan böyle bu gibi elim saldırılara maruz kalınmaması için gereken tedbirlerin alınmasını istirham etmekteydi.¹⁸³⁸

Kara köyü saldırısından sonra tekrar Dâhiliye Nezaretine başvuran Mentеше Mutasarıf Vekili Galib Bey, istediği ilave askerin gönderilmediğinden ve hatta bu isteğe bir cevap dahi verilmediğinden dert yanmaktaydı. Muktedir bir kumandanın komutası altında nizamiye askeri talebini tekrar eden Galib Bey, aksi halde korkudan çeşitli yerlere kaçmaya başlayan ahalinin göçlerinin engellenmesinin kabul edilmeyeceğini bildirdi.¹⁸³⁹ Gerek Mutasarıf Vekili Galip Bey'in gerekse muhtarların asker talebi, Dâhiliye Nazırı Talat Bey tarafından Başkumandan Vekili Enver Paşa'ya iletildiyse de bu isteğin doğrudan o bölgenin güvenliğinden sorumlu olan 5. Ordu Kumandanlığına bildirilmesi gerektiği belirtildi.¹⁸⁴⁰

24 Temmuz 1916 gecesı Ayvacık'a bağı köylere yapılan eşkıya saldırısı ise daha öncekilere nispetle oldukça geniş kapsamlı bir yağma ve katliama dönüştü. Bu defa İtilaf Devletleri'ne ait gemilerin karaya çıkardığı eşkıyalar arasında askerler de vardı. Çeşitli kollara ayrılan bu eşkıya grubu Tuzla, Babakale, Külahlı, Babadere ve Ahiler köylerine saldırdı. Burada hedef doğrudan sivil ahaliydi; eşkıyalar 17 kişiyi beraberlerinde götürürken köyün içinde, ovada veya tarlalarda bulunan ahali den 7

¹⁸³⁸ BOA, DH.EUM.6.Şb., 10/41 (Hızırşah, Reşadiye ve Dadya köylerinin muhtarları tarafından Marmaris'ten Dâhiliye Nezaretine çekilen 10 Temmuz 1332/23 Temmuz 1916 tarihli telgraf.)

¹⁸³⁹ BOA, DH.EUM.6.Şb., 10/41 (Menteşe Mutasarıflığından Dâhiliye Nezaretine çekilen 17 Temmuz 133/30 Temmuz 1916 tarihli telgraf.)

¹⁸⁴⁰ BOA, DH.EUM.6.Şb., 10/41 (Dâhiliye Nazırı Talat Bey'den Başkumandan Vekili Enver Paşa'ya gönderilen 17 Temmuz 133/30 Temmuz 1916 ve 26 Temmuz 1332/8 Ağustos 1916 tarihli yazılar; Başkumandan Vekili Enver Paşa'dan Dâhiliye Nazırı Talat Bey'e gönderilen 31 Temmuz 133/13 Ağustos 1916 ve 26 Temmuz 1332/8 Ağustos 1916 tarihli yazılar.)

kadın ve 9 erkeği öldürdü. Yine içlerinde kadın ve çocuklarında bulunduğu 12 kişiyi de yaraladı. Köylülerin üzerinden ve evlerinden 715 lira, 50.000 kuruşluk eşya ve 13 silah gasp edildi. Ovadaki her yeri ateşe veren eşkıyalar, 3.259 koyun, 677 keçi, 500 kadar sığır ve öküz, 116 merkep ve beygiri gemilere yükledi. Olaya dair Ayvacık kaymakamının verdiği bilgiye göre, eşkıyaların büyük bir çoğunluğu adalı Rumlardan oluşuyordu ve bu eşkıyalar Türkçeye de tamamen hâkimdi. Ayvacık kaymakamının belirttiği üzere söz konusu eşkıyalar, İngiliz savaş gemileri ve uçaklarının korunması altında ve yine İngiliz zabitlerinin kumandasındaydı. “Medeniyet iddiasında bulunan İngiliz Hükümeti” sivil halkı, hatta kadın ve çocukları öldürtüp yağma yaptırmıştı. Bu durumun medeniyet ile ne kadar tezat teşkil ettiği ortadaydı.¹⁸⁴¹

Yunanistan’ın Rum eşkıya çetelerine destek vermesi ve hatta bu çeteleri bizzat teşkil etmesi, kendi siyasî ve askerî hedefleri açısından anlaşılabilir bir durumdu. Zira Yunanistan bağımsızlığını kazandığı tarihten itibaren Osmanlı Devleti aleyhine bir genişleme politikası takip etmiş ve bu politika uyarınca özellikle Balkanlardaki Rum çeteleri aktif olarak kullanmıştı. Ayrıca Balkan Savaşları sürecinde ve sonrasında da Trakya ve adalardaki Rum eşkıyalar bu ülkenin amaçlarına hizmet etmişti. Ancak İngiltere ve Fransa’nın Birinci Dünya Savaşı’nda Rum çetelerini aktif olarak kullanılmasıninyada başka bir ifadeyle aradaki işbirliğinin nedenlerinin sorgulanması gerekir. Bu cümleden hareketle, öncelikle Rum çeteleriyle söz konusu devletlerin Osmanlı Devleti’ne karşı işbirliğine girmesinin her iki tarafa da önemli menfaatler sağladığı ortadadır. Öncelikle yukarıda da belirtildiği üzere Çanakkale Savaşları’nın devam ettiği bir dönemde İtilaf Devletleri, yapılan bu saldırılarla Osmanlı askerî birliklerinin bir kısmının sahillerin korunması için cepheden başka yerlere sevk edilmesini amaçlamaktaydı. Ayrıca bu saldırılar, halkın moralini bozduğu gibi ciddi insan ve mal kaybına da yol açmaktaydı. Yine bu saldırıların olduğu dönemde İtilaf Devletleri Yunanistan’ı kendi saflarında savaşa dâhil etmek istiyor ve buna ikna etmek için de Osmanlı toprakları üzerinden birtakım vaatlerde bulunuyordu.¹⁸⁴² Bu açıdan Ege Adaları’ndaki Rum

¹⁸⁴¹ BOA, HR.SYS., 2101/7 (Ayvacık Kaymakamlığından Dâhiliye Nezaretine çekilen 14 Temmuz 1332/27 Temmuz 1916 tarihli telgrafın sureti.)

¹⁸⁴² Çanakkale Savaşı’nın devam ettiği dönemde İtilaf Devletleri’nin Yunanistan’la ittifak kurma teşebbüslerine dair bkz: Karal, a.g.e.,C.IX, 48-51.

çetelerinin İngiliz ve Fransızlar tarafından her açıdan desteklenmesinin ittifak kurma sürecinde Yunanistan'da olumlu etkiler yapacağını düşünülmesi akla yatkındır. Yine Batı Anadolu sahillerine yapılan baskınlarda öldürülen ve esir edilen onca insanın yanı sıra binlerce hayvanın gasp edilmesi bu hayvanların en azından bir kısmının İtilaf Devletleri'nin askerlerinin iâşesinde kullanılmış olabileceğini akla getirmektedir. Ayrıca İngiliz ve Fransızlar, yapılan katliam ve yağmalarda Rum çetelerini kullandığı için bir tepki gelmesi durumunda rahatlıkla bu olaylarla ilgilerinin olmadığını iddia edebiliyordu.

Rum çetelerinin menfaatleri açısından ise İngiliz ve Fransızların desteği oldukça önemliydi. Çünkü bu çeteler, söz konusu devletlere ait gemilerin himayesinde ve kimi zaman onların asker ve teçhizat desteğiyle saldırdığı için Osmanlı Devleti, bunlara genellikle karşı koyamıyordu. Böylece eşkıyalar sahilden iç kesimlere kadar sokulabiliyor ve çok geniş çaplı yağma ve katliamlara girişebiliyordu. Osmanlı Devleti'nin sahildeki yerleşim birimlerine yapılan söz konusu saldırılar, ayrıca bölgeyi asayiş bakımından istikrarsızlaştırıp olası bir işgale de zemin hazırlamaktaydı.

Osmanlı Devleti, bu saldırılar karşısında birçok kez diplomatik yollara başvurmuşsa da bir sonuç alamamıştı. Üstelik Anadolu sahillerine yapılan saldırılar sadece Rum çetelerinkiyle de sınırlı değildi. Zira daha öncede belirtildiği üzere İtilaf Devletleri'ne, bilhassa da İngiltere ve Fransa'ya ait savaş gemileri ve uçaklar, cepheden tamamıyla uzak Osmanlı sahillerindeki yerleşim birimlerini çoğu kez hedef gözetmeksizin defalarca bombalamış, bu da birçok sivilin ölümüne ve çok fazla mal kaybına sebebiyet vermişti.¹⁸⁴³ Oysaki 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren savaşların “insanileştirilmesi” için esaslı teşebbüslerde bulunulmaya başlanmıştı. Devletler, biryandan sorunları barışçıl yollarla çözüme yönünde adımlar atarken diğer yandan savaşın yıkıcı etkilerinden, en azından sivillerin daha az etkilenmesi için birtakım savaş hukuku kuralları geliştirilmişti. Bu doğrultuda çok eski zamanlardan

---

¹⁸⁴³ Birinci Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri'nce Batı ve Güney Anadolu sahillerine yapılan saldırılara dair ayrıntılı bilgi için bkz: **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi: Deniz Harekâtı**, s.293-295; Mehmet Temel, “1916 Yılında İtilaf Devletleri Savaş Gemileri Tarafından Ege ve Akdeniz Sahillerindeki Bazı Yerleşim Merkezlerine Çıkarılan Asker ve Rum Eşkıyasının Yol Açtığı Zararlar”, **Bahkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.I, S.1, 1998; Mehmet Temel, “İtilaf Devletleri'nin Osmanlı Kıyı Yerleşim Yerlerine Yaptıkları Saldırıları ve Mütakabiliyet Esasına Göre Osmanlı Devleti'nin Aldığı Önlemler”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C. XXIV, S.1, Temmuz 2009, s. 117-150; Sarıçelik, **a.g.e.**, s.176-180; Sanders, **a.g.e.**, s.143.

beri teamül gereği suç sayılan deniz haydutluğu,¹⁸⁴⁴ 16 Nisan 1856 tarihli Paris Deniz Hukuku Beyannamesi'yle yasaklanırken¹⁸⁴⁵ 15 Haziran 1907 tarihli Lahey Sözleşmeleri'yle savaşta sivil halkın can ve mal güvenliğinin korunması kararı alınmıştı. Ayrıca söz konusu sözleşmelere göre kara kuvvetlerinin hareket bölgesinin hemen yanında olmayan şehir, kasaba ve köyler de bombalanmayacaktı.¹⁸⁴⁶

Osmanlı Devleti, savaş hukukuna aykırı olarak sivil vatandaşlarına karşı yapılan saldırıları diplomatik yollarla engelleyemediği için bu hususta birtakım tedbirler alma yoluna gitti. Özellikle Ayvacık'ın köylerine yapılan saldırıların Rum eşkıyalarının İngiliz ve Fransız zabitlerinin kumandasında ve yine söz konusu devletlere ait gemilerin himayesi altında gerçekleştiğinin anlaşılması üzerine Dâhiliye Nezareti, bu olayların önüne geçebilmek için daha esaslı tedbirler alınmasını Hariciye Nezaretinden talep etti. Dâhiliye Nezareti, müstahkem olmayan mevki ile silahsız ahaliye karşı tekrar eden bu vahşiyane harekât karşısında Osmanlı Hükümetinin de *mukabele-i bi'l-misl* olarak yani bahsedilen olayda esir olarak götürülen sivil ahali derhal sağ olarak iade edilmediği takdirde o miktarda Fransız ve İngiliz tebaasının aynı muameleye maruz bırakılacağına ilgili hükümetlere bildirilmesini istedi.¹⁸⁴⁷ Düşünülen bu tedbiri uygulamakta bir müddet beklendiyse de bundan sonra da saldırıların arkası kesilmedi. Örneğin 16 Eylül'de Rum eşkıyaları ve kısmen de milliyetleri meçhul askerlerden ibaret olan gruplar, İtalya ve İngiltere gemileri himayesinde Marmaris'in Konak köyü sahiline çıkarak sivil ahaliden 18 kişiyi öldürüp 7 kişiyi de yaraladı.¹⁸⁴⁸ 3 Ekim 1916'da da Milas'a bağlı Güllük Limanı'na İngiliz bandıralı gemilerce çıkarılan 500'e yakın eşkıya, 300'e yakın keçiyi gasp etti.¹⁸⁴⁹ Ayrıca 14 Ekim'de bu defa Marmaris'in doğusundaki Karaağaç civarında İtilaf Devletleri gemileri tarafından sahile çıkarılan eşkıyalar, gasp ve

¹⁸⁴⁴ Seha L. Meray, **Devletler Hukukuna Giriş**, C.I, Ajans Türk Matbaası, Ankara 1960, s.47,190.

¹⁸⁴⁵ Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, 1. Kitap, Turhan Kitabevi, Ankara 1997, s. 50-52; İlyas Doğan, **Devletler Hukuku**, Seçkin Kitabevi, Ankara 2008, s.45.

¹⁸⁴⁶ Mehmet Temel, "*Birinci Dünya Savaşı Yıllarında 1907 Tarihli Lahey Sözleşmelerine Aykırı Davranan İtilaf Devletlerine Karşı Osmanlı Devleti'nin Aldığı Bazı Önlemler*", **Atatürk Dergisi**, C.IV, S.2, 2004, s.71.

¹⁸⁴⁷ **BOA**, HR.SYS., 2101/7 (Dâhiliye Nezaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen 28 Ağustos 1332/10 Eylül 1916 tarihli yazı.)

¹⁸⁴⁸ **BOA**, HR.SYS., 2101/7 (Dâhiliye Nezaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen 10 Eylül 1332/23 Eylül 1916 tarihli yazı.; Dâhiliye Nezaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen 17 Eylül 1332/30 Eylül 1916 tarihli yazı.); **BOA**, DH.ŞFR., 532/80 (Menteşe Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine Çekilen 6 Eylül 1332/19 Eylül 1916 tarihli şifre telgraf.)

¹⁸⁴⁹ Temel, "*İtilaf Devletleri'nin Osmanlı Kıyı Yerleşim Yerlerine Yaptıkları Saldırıları...*", s.124.

yağma yaparken Fransız ve İngiliz donanmasına mensup savaş gemilerince sahildeki evlerin bombalanarak 2 Müslüman çocuğun katledilmesi¹⁸⁵⁰ artık bardağı taşırdı.

4 Kasım 1916'da Hariciye Nezareti, Dâhiliye Nezaretine gönderdiği bir yazıyla İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin himayesinde, açık olan Osmanlı sahillerine karşı yapılan saldırıların dikkat çekici bir hal aldığı belirtilerek yapılan bütün protestoların neticesiz kaldığını ve bu yapılanlara aynı şekilde karşılık vermedikçe protestoların işe yaramayacağını belirtti. Bu yüzden Ayvacık'a yapılan saldırılarda esir edilen 17 Osmanlı tebaası için saldırıya iştirak eden devletlerin vatandaşlarından aynı sayıda kişinin tutuklanarak Çorum'a sürgün edilmesi istendi. Ayrıca harp kaidelerine aykırı olarak öldürülenlere karşılık 7 kadın ve 9 erkek ile yaralılara karşılık 12 kişinin tutuklanarak uzak bir yere, mesela Zor'a gönderilmeleri gerektiği belirtildi. Kale nahiyesi baskınından sonra tutuklanması kararlaştırılan 7 Fransız'ın da Çorum'a gönderilmesi gerektiği bildirildi.¹⁸⁵¹ Ayrıca 6 Kasım'da İngiltere ve İtalya'ya ait savaş gemilerinin himayesinde Marmaris sahillerine saldıran eşkıya ile askerlerin öldürdüğü ve yaraladığı 25 kişiye mukabil aynı sayıda İngiliz ve İtalyan'ın Zor'a gönderilmeleri; eşkıyanın beraberlerinde götürdüğü yerli Rumlara karşılık olarak da 13 kadın ile 3 erkeğin tutuklanarak Çorum'a sevk edilmeleri emredildi.¹⁸⁵² Yine Marmaris'in çeşitli köylerine yapılan eşkıya taarruzlarında öldürülen ve esir edilenlere karşılık Aydın ve İzmir'de bulunan o miktarda Fransız, İtalyan ve İngiliz Kastamonu'ya sürgün edildi.¹⁸⁵³

İtilaf Devletleri tarafından Rum eşkıya çetelerinin yaptığı saldırıların desteklendiği ve hatta bizzat organize edildiği bilinmekteydi. Lakin hangi saldırıda hangi devletin parmağının olduğunu tespit etmek kolay olmuyordu. Örneğin 30 Ekim 1916'da Marmaris'in Hisarcık mevkiinden Rum eşkıyalarca kaçırılan Hatice ve iki

---

¹⁸⁵⁰ BOA, HR.SYS., 2101/7 (Başkomandanlık Vekâletinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 17 Teşrinisani 1332/30 Kasım 1916 tarihli yazının sureti.); Ayvacık'a yapılan bu saldırıların yol açtığı zararın dökümü ve parasal kıymetinin ne kadar olduğunu ayrıntılarına dair bkz: Mehmet Temel, "1916 Yılında İtilaf Devletleri Savaş Gemileri Tarafından Ege ve Akdeniz Sahillerindeki Bazı Yerleşim Merkezlerine Çıkarılan Asker ve Rum Eşkiasının Yol Açtığı Zararlar", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.I, S.1, 1998, s.80-87.

¹⁸⁵¹ BOA, HR.SYS., 2101/7 (Hariciye Nezaretinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 22 Teşrinievvel 1332/4 Kasım 1916 tarihli yazı.)

¹⁸⁵² BOA, HR.SYS., 2101/7 (Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 24 Teşrinievvel 1332/6 Kasım 1916 tarihli yazı.)

¹⁸⁵³ Ramazan Sonat, **I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nin Muhasım Devlet Tebaası Politikası (1914-1918)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2014, s.12.

çocuğuna mukabil, İtilaf Devletleri vatandaşlarından 3 kişinin sürgün edilmesi Mentеше Mutasarrıflığınca talep edilmişti.¹⁸⁵⁴ Ancak Dâhiliye Nezareti, Rum çetelerinin hangi devletin hizmetinde olduğunun veya bu eşkıyalara bir devletin askerlerinin veya gemilerinin yardımcı olduğunun tespit edilmesini istedi. Çünkü sadece Osmanlı tebaası olan Rum çetelerinin kaçırdığı insanlara karşılık olmak üzere İtilaf Devletleri'nin vatandaşlarının sürgün edilmesi uygun görülmemiştir.¹⁸⁵⁵

Yapılan bu sürgünler karşısında harekete geçen Fransa, Amerika Birleşik Devletleri Sefareti aracılığıyla Kale köyü baskınında eşkıyalar tarafından esir edilen 7 Osmanlı vatandaşına karşılık Çorum'a sürülen aynı sayıdaki Fransız'ın karşılıklı olarak serbest bırakılmasını talep etti. Buna karşılık Osmanlı Hükümeti, kendi vatandaşları serbest bırakıldıktan sonra Fransızların da serbest bırakılacağını bildirdi.¹⁸⁵⁶ Fakat söz konusu Osmanlı esirlerinin tamamının kurtarılması mümkün olmadı zira bunlardan bazıları kurşuna dizilmişti.¹⁸⁵⁷

Osmanlı Devleti, bir yandan şehit edilen, yaralanan veya esir alınan her bir Osmanlı vatandaşı için bir İtilaf Devleti vatandaşını sürgün ederken diğer taraftan da bu saldırılarda verilen maddi zarara karşılık İtilaf Devletlerinin Osmanlı Devleti'ndeki iktisadî teşekküllerinin mallarına tedbir konularak sebep oldukları kişisel ve malî zararların bedellerinin tazmin ettirilmesine çalıştı.¹⁸⁵⁸

İtilaf Devletleri vatandaşlarının sürgün uygulamasına bundan sonra da devam edilmekle birlikte¹⁸⁵⁹ yapılan saldırıları nihayete erdirmek için alınan tek önlem bu değildi. Zira Osmanlı sahillerine saldıran Rum eşkıyalara özellikle sahile yakın yerlerde yaşayan Osmanlı tebaası olan Rumların önemli bir kısmı tarafından yardım

---

¹⁸⁵⁴ BOA, HR.SYS., 2101/9 (Dahiliye Nezaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen 31 Teşrinievvel 1332/13 Kasım 1916 tarihli yazı.)

¹⁸⁵⁵ BOA, HR.SYS., 2101/9 (Dâhiliye Nezaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen 5 Teşrinisani 1332/18 Kasım 1916 tarihli yazı.)

¹⁸⁵⁶ BOA, HR.SYS., 2101/9 (Hariciye Nezaretinden Başkumandanlık Vekaletine gönderilen 28 Kanunusani 1332/10 Şubat 1917 tarihli yazı.)

¹⁸⁵⁷ BOA, HR.SYS., 2101/9 (Dahiliye Nezaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen 15 Teşrinievvel 1334/15 Ekim 1918 tarihli yazı.)

¹⁸⁵⁸ Temel, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında 1907 Tarihli Lahey...", s. 72.

¹⁸⁵⁹ Osmanlı Devleti'nin kendi sivil vatandaşlarına verilen zararlara mukabil İtilaf Devletleri vatandaşlarını sürgüne göndermeleri hakkında ayrıca şu kaynaklara bakılabilir: Sonat, a.g.t., s.8-13; Temel, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında 1907 Tarihli Lahey...", s.71-85; Temel, "1916 Yılında İtilaf Devletleri...", s. 77-90; Temel, "İtilaf Devletleri'nin Osmanlı Kıtı...", s.143vd; Duman, a.g.e., s.157

ve yataklık yapıldığı bilinmekteydi.¹⁸⁶⁰ Ayrıca Rumların önemli bir kısmı da Yunanistan ve İtilaf Devletleri adına casusluk yapmaktaydı.¹⁸⁶¹ Yine Rum topluluklarının yoğun olarak yaşadığı yerlerde ahali tarafından gerek akrabalık ilişkileri gerekse kişisel kazanç sağlamak amacıyla Rum askerlerin firarlarına destek verildiği görülmüştü.¹⁸⁶² Tüm bu nedenlerle öncelikle Çanakkale Cephesi'nde savaşın devam ettiği 1915 yılında Trakya, Marmara ve Muğla çevresinden bazı Rumlar iç kesimlere sevk edildi. Yunanistan'ın İtilaf Devletleri saflarında savaşa katılmasının ardından ise Batı Anadolu sahillerinde oturan bazı Rumlar iç kısımlara nakledildi. Rumların iç kısımlara nakledilmesinde İtilaf Devletleri'nin Batı Anadolu sahillerine sürekli olarak saldırımları da etkili oldu.¹⁸⁶³ Bu doğrultuda Aydın, İzmir, Manisa ve Muğla'dan 42.000 Rum başka yerlere gönderildi.¹⁸⁶⁴

Batı Anadolu sahillerine yönelik Rum çetelerinin saldırılarını önleyebilmek amacıyla yukarıda zikredilen tedbirlerin yanı sıra bir takım askeri tedbirlere de başvuruldu. 1916 yılında söz konusu eşkıyalık olaylarını imkânlar dâhilinde önlemeye çalışan V. Ordu Komutanlığının emrine¹⁸⁶⁵ 1916 yılında, İzmir

---

¹⁸⁶⁰ **BOA**, DH.ŞFR., 534/75 (Çanakkale Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine çekilen 22 Eylül 1332/5 Ekim 1916 tarihli ve şifreli telgraf.); **BOA**, DH.ŞFR., 532/80 (Menteşe Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine Çekilen 6 Eylül 1332/19 Eylül 1916 tarihli şifre telgraf.); **BOA**, DH.ŞFR., 536/21 (Muğla Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine çekilen 15 Teşrinievvel 1332/28 Ekim 1916 tarihli ve şifreli telgraf.)

¹⁸⁶¹ Birinci Dünya Savaşı Osmanlı tebaası olan Rumların yaptığı casusluk faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Ahmet Elifoğlu, **Osmanlı Rumları Göç ve Tehcir 1912-1918**, İstanbul, 2011; Muhammed Sarı, "*Birinci Dünya Savaşı'nda Batı Anadolu'da Rumların Casusluk ve Çetecilik Faaliyetleri*", **HistoryStudies**, C.VII, S.1, Mart 2015, s. 177-182.; Mustafa Özdemir, "*I. Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti Tarafından Gerçekleştirilen Rum Tehciri*", **ÇTTAD**, C.IV, S.14, Bahar 2007, s.29; Sanders, **a.g.e.**, s.172-173; Duman, **a.g.e.**, s.67-74.

¹⁸⁶² Mustafa Özdemir, "*I. Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti Tarafından Gerçekleştirilen Rum Tehciri*", **ÇTTAD**, C.IV, S.14, Bahar 2007, s.29.

¹⁸⁶³ Çetecilik ve casusluk faaliyetlerine karşı tedbir mahiyetindeki sevk ve iskân uygulaması 27 Mayıs 1915 tarihli "*Vakt-i Seferde İcraat-ı Hükümete Karşı Gelenler İçin Cihet-i Askeriyece İttihaz Olunacak Tedabir Hakkında Kanun-ı Muvakkat*"a dayanmaktaydı. Söz konusu kanuna göre savaş döneminde askeri yetkililer, ülke savunmasına ve asayişin korunmasına dair yapılan icraatlar ile hükümet emirlerine karşı koyan ahaliyi cezalandırmaya ve mevcut saldırıyı ortadan kaldırmaya yetkili kılınmıştı. Ayrıca yine askeri makamlar tarafından casusluk ve hıyanetleri hissedilen köy ve kasaba ahalişi tek tek veya toplu bir şekilde başka mahallere sevk ve iskân yetkisine sahip olacaktı. Bkz: **Düstur**, Tertib-i Sani, C.VII, Matbaa-i Amire, Dersaadet, 1336, s.609; Birinci Dünya Savaşı'nda Rumların bir kısmının tehcir edilmesine dair ayrıntılı bilgi için bkz: Mustafa Özdemir, "*I. Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti Tarafından Gerçekleştirilen Rum Tehciri*", **ÇTTAD**, C.IV, S.14, Bahar 2007, s.27-40; Sarıçelik, **a.g.m.**, s. 184-185; Ahmet Elifoğlu, **İttihat ve Terakki'nin Azınlıklar Politikası**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007, s.398-446; Duman, **a.g.e.**, s.143-150.

¹⁸⁶⁴ Özdemir, **a.g.m.**, s.33.

¹⁸⁶⁵ **BOA**, DH.EUM.6.Şb. 10/41 (Başkumandan Vekili Enver Paşa'dan Dâhiliye Nezaretine gönderilen 20 Teşrinievvel 1332/2 Kasım 1916 tarihli yazı.)

dolaylarında bulunan IV. Kolordu ve Aydın'da bulunan 27. Tümen de verildi. Bundan sonra söz konusu orduya bağlı birlikler, Köste Adası'nı geri aldı.¹⁸⁶⁶ Ayrıca Rum çetelerin üslendiği Gimonisi ve Kekova Adası gibi bazı adalara baskın yapılarak çetelerin saldırıları durdurulmaya çalışıldı.¹⁸⁶⁷ Rum çetelerinin en önemli merkezlerinden olan Meis Adası'na da 1916 yılının sonu ve 1917 yılının başında çeşitli saldırılar düzenlenip ada geri alınmaya çalışıldıysa da bu başarısız oldu.¹⁸⁶⁸

Osmanlı Devleti, bir taraftan adalardan gelen çetelerin saldırılarını önlemeye çalışırken diğer taraftan da daha iç kısımlarda faaliyet gösteren ve adalardan gelen çetelerle işbirliği yapan Rum eşkıyalarla mücadele ediyordu. Bu doğrultuda Söke sahillerinden Sisam'a bazı Rumlar ile birçok hayvanı kaçıran şaki Yoran Nikola idaresindeki çete ile müfrezeler arasında Aralık 1916'da çıkan çatışmada çete resisi Nikola ile bir arkadaşı ölü olarak ele geçirildi.¹⁸⁶⁹ Yine 1917 yılı boyunca pek çok Rum çeteci yakalanarak çeşitli cezalara çarptırıldı.¹⁸⁷⁰

Yukarıda zikredilen bu tedbirler sayesinde Batı ve Güney Anadolu sahillerine yapılan saldırılar, oldukça azalmakla birlikte savaşın sonuna kadar devam etti. Örneğin Ağustos 1917'de Ayvalık sahillerine saldıran eşkıyalar bir miktar hayvan gasp etti.¹⁸⁷¹ 1918 yılında ise Kastalariya Adası'nda kurulan çeteler Fransız torpidolarıyla sahillere baskın yapıp biri 9 yaşında Fatma isimdeki bir kız çocuğu da dâhil 27 kişiyi Fransız karargâhına kaçırdı.¹⁸⁷²

Netice olarak Rum eşkıya çetelerinin Birinci Dünya Savaşı yıllarında gerçekleştirdiği olaylar, bu olayların karakteri ve doğurduğu sonuçlar açısından şunları söylemek mümkündür: Öncelikle savaş yıllarında Rum eşkıya çetelerinin gerçekleştirdiği gasp, yağma ve katliam olayları *adi* bir eşkıyalıktan öte birtakım siyasî amaçlara hizmet etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Yani daha önceden *adi*

¹⁸⁶⁶ Sanders, *a.g.e.*, s.142-145.

¹⁸⁶⁷ Sanders, *a.g.e.*, s.173.

¹⁸⁶⁸ Mustafa Aydemir, **Ben Bir Türk Zabitiyim: Batıdan Çıkan Kahraman Topçu Yüzbaşı Mustafa Ertuğrul**, Denizler Kitapevi, İstanbul, 2004. s. 57.

¹⁸⁶⁹ BOA, DH.EUM.3.Şb.,17/20 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 28 Teşrinisani 1332/11 Aralık 1916 tarihli yazı.)

¹⁸⁷⁰ Örnek olarak bkz: BOA, İ.DUİT., 174/47 (24 Teşrinievvel 1333/24 Ekim 1917 tarihli irade-i seniyye.); BOA, DH.EUM.6.Şb., 16/73 (İstanbul vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 14 Haziran 1333/14 Haziran 1917 tarihli yazı.)

¹⁸⁷¹ BOA, DH.EUM.6.Şb.,18/58 (Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Dahiliye Nazırı Talat Paşa ve Başkumandan Vekili Enver Paşa'ya gönderilen 7 Ağustos 1333/7 Ağustos 1917 tarihli yazı.)

¹⁸⁷² BOA, DH.ŞFR., 89/154(Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayeti ile Karesi ve Çanakkale mutasarrıflıklarına 24 Temmuz 1334/24 Temmuz 1918 tarihinde çekilen telgraf.)

eşkıyalık yapan Rum çeteleri de bu süreçte siyasî bir amaca yönelik mobilize edilmiştir. Zira daha önceki dönemde Batı Anadolu'da *eşkıyalık* yapan Rum çetelerinin hedef kitlesini önemli ölçüde yine Rumlar oluştururken savaş yıllarında yaşanan *eşkıyalık* olaylarında -bazı istisnalar hariç olmak üzere-,¹⁸⁷³ yalnızca Müslümanlar hedef alınmıştır. Ayrıca bu olaylar, daha öncekilere nispetle çok daha geniş kapsamlı olup sayıları da çok fazladır. Yine söz konusu *eşkıyaların* Yunanistan, İngiltere ve Fransa gibi devletlerin çıkarları doğrultusunda hareket etmesi, onların belli siyasî ve askerî amaçların bir parçası haline geldiğini göstermektedir. Bu dönemde Rum çetelerinin gerçekleştirdiği *eşkıyalık* olayları bir yandan yüzlerce masum insanın öldürülmesi, yaralanması ve mallarının gasp edilmesiyle sonuçlanırken Rum ve Müslüman nüfusun birlikte yaşama olanaklarını da tüketmeye başlamıştır. Zira bölgede yaşayan Müslümanlar, söz konusu *eşkıyalık* olaylarının mağduruyken Rumların önemli bir kısmının çetelerle işbirliğine girmesi iki toplum arasındaki ilişkiyi daha da germiştir.

---

¹⁸⁷³Bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla Rum çetelerinin yine Rumları hedef almalarına dairtek istisna Anastaş ve bir arkadaşının Manisa'nın bir köyünde Nikola isminde birinin harmanını basarak para talep etmesi ve Nikolayı yaralayıp oğlunu öldürmesi olayıdır. Bu olayın failleri yakalanmıştır. Bkz: **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,22/20 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 24 Eylül 1333/24 Eylül 1917 tarihli yazı.)

III. BÖLÜM

MONDROS MÜTAREKESİ'NDEN YUNAN İŞGALİNE BATI ANADOLU'DA EŞKİYALIK

Bu başlık altında Osmanlı Devleti'nin Mondros Mütarekesi'ni imzaladığı 30 Ekim 1918'den Yunanistan'ın İzmir'i işgal ettiği 15 Mayıs 1919 tarihine kadar geçen altı buçuk aylık süreçte Batı Anadolu'da yaşanan eşkıyalık olayları ele alınacaktır. “Mütareke Dönemi” olarak adlandırılan ve Osmanlı Devleti'nin toplam tarihi düşünüldüğünde kısa sayılabilecek bu dönem, devletin bundan sonraki sürecini her açıdan etkileyen birçok gelişmeyi bünyesinde barındırmaktadır.

Öncelikle devletin topyekûn seferberlikle mücadele verdiği ve yaklaşık dört yıl süren Birinci Dünya Savaşı, toplumun her kesimini derinden etkilemiş; yüz binlerce insan kaybının yanı sıra iktisadî ve siyasî açıdan ciddi kayıplara sebep olmuştur. Mütareke ile birlikte bir yandan iktidar el değiştirirken diğer yandan halkta ve askerler arasında yıpratıcı bir savaşın sona ermesiyle bir rahatlama olacağı düşünülmüştür. Fakat bu rahatlama mütarekenin hemen ardından başlayan işgallerle hayal kırıklığına dönüşmüştür. Bu doğrultuda Mütareke Dönemi'nde, bir yandan Osmanlı topraklarının işgaline, diğer yandan ise Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Türk Kurtuluş Savaşı'nın hazırlıklarının başlatıldığına tanık olunmuştur.

Asayişin sağlanmasına her zamankinden daha fazla önem atfedildiği bu dönemin eşkıyalık olayları irdelenirken, başlıca şu sorulara cevap aranacaktır: Mondros Mütarekesi'nin ardından Osmanlı hükümetlerinin asayiş sorununa dair temel yaklaşımları nelerdir ve sorunu çözmek için nasıl tedbirler almışlardır? Mütarekenin asayişe dair maddeleri İtilaf Devletleri tarafından nasıl suistimal edilmiştir? Mütareke Dönemi'nde Batı Anadolu'da yaşanan eşkıyalık olayları nelerdir ve bunların önlenmesi için ne gibi çözümler üretilmiştir? Mütareke sonrasında Rum çetelerinin faaliyetlerinde nicelik ve nitelik olarak ne gibi değişimler olmuştur? Batı Anadolu'nun işgaline giden süreçte eşkıyalık olaylarının iktisadî, siyasî ve toplumsal yaşam üzerindeki etkileri nelerdir? Sıradan Anadolu köylüsü, söz konusu eşkıyalık olaylarından nasıl etkilenmiştir?

III.1. Mondros Mütarekesi'nin Ardından Asayışı Sağlamaya Yönelik İlk Tedbirler ve Batı Anadolu'da Eşkîyalık Olayları

Konuya dair detayları vermeden önce şunu belirtmekte yarar var ki, Mütareke Dönemi'nde yaşanan eşkıyalık olaylarını iki temel kategoride değerlendirmek gerekir. Bunlardan biri *Müslüman* eşkıya çetelerinin faaliyetleri diğeri ise *Rum/Yunan* eşkıya çetelerinin faaliyetleridir. Her ne kadar her iki çete grubunun gerçekleştirdiği faaliyetler içerik bakımından kısmen benzerlik gösterse de gerçekleştirilme amaçları ve hedef aldıkları kitle birbirinden farklıdır. Bu doğrultuda devrin Osmanlı yöneticilerinin her iki çete grubuyla mücadele yöntemleri farklılık arz etmiştir. Burada öncelikle Müslüman çetelerin faaliyetlerine ve devletin onlarla mücadele yöntemlerine değinilecektir.

Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri ile 30 Ekim 1918'de imzaladığı Mondros Mütarekesi'nin hükümleri oldukça ağırdı. Toplam 25 maddeden oluşan mütarekenin özellikle 5. 7. ve 24. maddesi dikkat çekiciydi. 5. maddede sınırların denetlenmesi ve iç güvenliğin sağlanması için gerekli olan askeri birlikler dışında, Türk ordusunun gecikmeksizin terhis edilmesi öngörülmekteydi. 7. maddeye göre ise Müttefikler güvenliklerini tehdit edecek bir durum ortaya çıkarsa, herhangi bir stratejik noktayı işgal edebilecekti. Ayrıca 24. maddeye göre Vilayet-i Sitte'de¹⁸⁷⁴ karışıklık çıkması durumunda söz konusu vilayetlerin herhangi bir yeri işgal edilebilecekti.¹⁸⁷⁵

Osmanlı Devleti açısından Mondros Mütarekesi'nin şartları oldukça ağır olmasına karşın mütarekeyi imzalayan Osmanlı heyetinin başında olan Hüseyin Rauf (Orbay) Bey, mütareke imzalandıktan sonra basına verdiği demeçte oldukça iyimser konuşmuş ve mütarekeden memnuniyetini dile getirmişti. İmzaladıkları mütarekenin ümit ettiklerinin fevkinde olduğunu ifade eden Rauf Bey, "*İstiklâl-i devlet, hukuk u saltanat, izzetinefs-i millet tamamen kurtulmuştur*" dedikten sonra "*Yalnız şurası mühimdir ki, memleketimizde asayışı muhafaza etmeliyiz. Aksi takdirde her şeyi*

¹⁸⁷⁴ Söz konusu ifade Mondros Mütarekesi'nin İngilizce metninde The Six Provinces, yan, altı Ermeni vilayeti olarak geçmektedir.

¹⁸⁷⁵ Mondros Mütarekesi'nin tam metni için bkz: İsmail Soysal, **Tarihçeleri ve Açıklamalarıyla Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, C.I, TTK Yayınevi, Ankara, 2000, s.12-14; Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi, 1914-1918 Genel Savaşı**, C.III, Kısım IV, TTK Basımevi, Ankara 1991, s.742-746; **Türk İstiklal Harbi I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, s. 47-49.

*kaybetme tehlikesi vardır” diye eklemişti.*¹⁸⁷⁶ Yani Hüseyin Rauf Bey, ülkenin bağımsızlığını, saltanatın hukukunu ve milletin izzetinefsinin devamını asayişin sağlanmasına bağlamaktaydı. Rauf Bey’e göre her şeyin garantisi veya sigortası bu üç heceli “*Asayiş*” kelimesinde gizliydi. Bu dolaylı olarak şu anlama da geliyordu: *Asayiş berkemal ise ülkenin ve milletin hiçbir şeyi kaybetme ihtimali yok; ama asayiş bîkemal ise ülke ve millet her şeyini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadır.*¹⁸⁷⁷

Rauf Bey’in asayişin teminine bu kadar önem atfetmesi, onu bir varoluş yokoluş mertebesinde görmesi nasıl açıklanabilir? Öncelikle akla gelen Hüseyin Rauf Bey’in kendi imzaladığı mütarekenin muğlâk ve suistimale açık olması nedeniyle İtilaf Devletleri’nin asayişin olmayışını gerekçe gösterip ülkeyi işgale başlayabileceklerini öngörmüş olabileceğidir. Akla gelen bir diğer düşünce ise ülkede asker kaçaklarıyla eşkıyalar yüzünden asayişin altüst olması ve buna bir de mütarekenin hemen ardından azınlıkların önlenemeyen taşkınlıklarının meydana gelmiş olmasının onu endişeye sevk etmiş olabileceğidir.

Asayişe bu derece önem atfeden sadece Hüseyin Rauf Bey değildi. Nitekim Rauf Bey’in yukarıda belirtilen açıklamayı yaptığı 2 Kasım günü Sadrazam Ahmed İzzet Paşa tarafından vilayetlere, müstakil livalara ve ordu komutanlıklarına gönderilen telgrafta da asayişin sağlanmasına atıfta bulunulmaktaydı. Telgrafta Sadrazam, özellikle zabıt ve memurların bütün ahaliye ve askerlere adalet ve şefkat göstermelerini istiyordu. Sadrazama göre çeşitli mezheplerdeki tebaanın aralarında asırlardan beri devam eden iyi ilişkiler son zamanlarda araya sokulan nifak ve ikiliğe feda ettirilmeyerek aradaki dostluğu sürdürmeleri için ne gerekiyorsa yapılmalıydı. Böyle zamanlarda nifak sokmaya ve fesat çıkarmaya hevesli olabileceklere karşı da daima tetikte ve uyanık olmak gerekiyordu. Çeşitli unsurlar arasındaki eski bağların tekrar kurulacağına olan inancını belirten Ahmed İzzet Paşa, son zamanlarda herkesin ihtiyacı olan şeyin asayiş ve sulh olduğunu belirterek bu hususta elbirliğiyle bütün memurların ve halkın gayret ve yardımını beklediğini ifade ediyordu.¹⁸⁷⁸

¹⁸⁷⁶ Celal Bayar, **Ben de Yazdım: Milli Mücadele’ye Giriş**, C.I, Baha Matbaası, İstanbul, 1965, Dipnot: 2, s.96-97; **Yenigün**, 2 Teşrinisani 1334/2 Kasım 1918.

¹⁸⁷⁷ İhsan Sabri Balkaya, “*Mütareke Dönemi Asayişin Üç Boyutu*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S. 41, Mayıs 2008, s.19.

¹⁸⁷⁸ **BOA**, BEO., 4540/340500 (Sadareten vilayetlere, müstakil livalara ve ordu komutanlıklarına gönderilen 2 Teşrinisani 1334/2 Kasım 1918 tarihli tamim.); Söz konusu telgrafın *Takvim-i Vekayi*’de

Asayişin sağlanmasını bu derece önemli gören yalnızca hükümet değildi. Gazeteler de bir yandan hükümetin asayişini sağlama yönündeki söylem ve politikalarını desteklerken diğer yandan halka sükûnet ve itidal telkin ediyordu. Örneğin *Akşam* gazetesi başmakalesinde, İzzet Paşa'nın asayişe olağanüstü önem vererek memlekete en büyük iyiliği etmiş olduğu vurgulanırken, ülkenin sulhtaki başarısının içeride asayişin sağlanmasına bağlı olduğunun altı çiziliyor, memleketin içinde ufak bir yolsuzluğun, ufak bir gürültünün en ehemmiyetsiz neticesinin askerî işgali davet etmek olduğunu belirtiliyordu. Bu açıdan *Akşam*, Hariciye Nazırının iyi iş görmesini, Dâhiliye Nazırının vazifesini iyi yapmasına bağlamaktaydı.¹⁸⁷⁹ Tıpkı İstanbul gazeteleri gibi İzmir'in Türkçe yayın yapan gazeteleri de mütarekeye dair olumlu haberler yapmakta ve bu süreçte asayişin sağlanmasının önemine değinmekteydi.¹⁸⁸⁰ Bu doğrultuda Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından bir gün sonra *Köylü* gazetesi, eşkıyaları kastederek “*Bağlara girmek için dağlara çıkanların dağlara tıklacağına ümit ederiz.*”¹⁸⁸¹ demektedir.

Osmanlı devlet adamlarının ülkede asayiş ve huzurun sağlanarak kanunların tam manasıyla uygulanması hususuna bu kadar önem vermesini gerektirecek birçok sebep vardı. Öncelikle hala Anadolu'nun genelinde on binlerce firari asker bulunuyordu ve bunlar çoğu yerde kurdukları çetelerle asayişini altüst etmekteydi. Yine birçok yerde eşkıya çeteleri gasp, yağma, ırza tecavüz, köy ve ev baskını, yol kesme, dağa adam kaldırma olayları gerçekleştirilmekteydi. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı yıllarında kısmen önlenemeyen Rum ve Ermeni çete faaliyetlerinin mütarekenin hemen akabinde hızla artması, iç güvenlik açısından oldukça önemli bir tehditti. Yani Osmanlı Hükümetinin o dönemde hem “*Müslüman*” diye tanımlanan eşkıya çeteleriyle hem de siyasi amaçlarla birçok olay çıkaran Rum ve Ermeni çeteleriyle baş etmesi gerekmektedir. Bu açıdan “*asayiş*” adeta her derde deva sihirli bir sözcük olarak zikredilmeye başlanmıştı.

Ülke kırsalının hemen her yerinde asayiş bozucu olaylar gerçekleşmekle birlikte eşkıyalık sorununun adeta kangren haline geldiği Batı Anadolu, asayişsizlik

---

neşredilen sureti için bkz: **Takvim-i Vekayi**, 3 Teşrinisani 1334/3 Kasım 1918, s.3; “*Tebliğat-ı Sadaretpenahi*”, **Anadolu**, 3 Teşrinisani 1334/3 Kasım 1918, s.2.

¹⁸⁷⁹ “*Asayiş*”, **Anadolu**, 3 Teşrinisani 1334/3 Kasım 1918, s.1.

¹⁸⁸⁰ Zeki Arıkan, **Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918-8 Eylül 1922)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1989, s.13-15.

¹⁸⁸¹ **Köylü**, 31 Teşrinievvel 1334/31 Ekim 1918, s.1.

sorunu açısından ön plana çıkmaktaydı. Zira Mondros Mütarekesi imzalandığında Aydın dağlarında gezen birçok eşkıya ve asker kaçağı olmakla birlikte bölgenin ünlü efeleri de dağdaydı. Bunlar arasında ön plana çıkanları ise Demirci Mehmed Efe, Yörük Ali Efe, Kılıoğlu Hüseyin Efe, Kozalaklı Mehmed Efe, Sancaktarın Ali Efe, Mesutlarlı Mestan Efe, Danişmentli İsmail Efe ve Dokuzun Hasan Hüseyin Efe'ydi.¹⁸⁸² Ayrıca bu bölgede yaşayan Rumların taşkınlıklarını gündün güne artırması da bölgeyi bir kat daha önemli kılmaktaydı. Bu nedenle Ahmed İzzet Paşa Hükümeti, mütareke sonrası Batı Anadolu'da asayişin sağlayabilmek için derhal söylemden eyleme geçti. Nitekim Mütareke'nin imzalanmasından sadece üç gün sonra Jandarma Umum Kumandanı Refet (Bele) Bey'in İzmir'e gelerek eşkıya takibine çıkması¹⁸⁸³ hükümetin bu coğrafyada asayişin sağlanmasına verdiği önemi göstermekteydi. Lakin bunun için hükümet gerekli vasıtalarla yoksundu. Suriye Cephesi'nden geri çekilme esnasında mağlup olarak dağılan VIII. Ordu, ekim ayı sonuna doğru ismen ve karargâh olarak İzmir'e taşındıysa da 13 Kasım 1918'de lağvedildi. VIII. Ordu bünyesinden çıkan 17. Kolordu (56. ve 57. Tümenler) ise İzmir'de bırakıldı.¹⁸⁸⁴ Ayrıca 21. Kolordunun lağvedilmesiyle bu kolorduya bağlı Ali Şefik Bey'in komutasındaki 57. Tümen, 17. Kolorduya bağlanarak Antalya'dan Aydın'a nakledildi.¹⁸⁸⁵ Fakat kolorduda terhisler nedeniyle 1310-1313 doğumlu erlerden yalnızca firar etmeyen askerler kalmıştı. Bu nedenle alaylarda 6.000'den fazla silahlı er yoktu.¹⁸⁸⁶ Bununla birlikte mevcut birliklerdeki asker sayısı, sürekli artan firarlar nedeniyle gündün güne azalmaktaydı.¹⁸⁸⁷ Nitekim Mütareke imzalandığında 400.000 mevcudu olan Osmanlı Devleti'nin asker sayısının kısa sürede 50 binin altına düşmesinde terhislerin yanı sıra devam eden firar olayları da

---

¹⁸⁸² Ahmet Zeki Muslu, "Kılıoğlu Hüseyin Efe Üzerine Kısa Bir Yorum", **Çine Kuvayı Milliye Müzesi Açılışı ve Kurtuluş Savaşı ve Çine Panelleri**, Edt: Günver Güneş, Arif A. Uyguç, Aydın 2009, s.162.

¹⁸⁸³ Berber, **Sancılı Yıllar...**, s.98.

¹⁸⁸⁴ Zekeriya Türkmen, **Mütareke Dönemi'nde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)**, TTK Basımevi, Ankara, 2001, s.30; 17. Kolordu'nun 56. Tümeni İzmir, Ayvalık ve Urla'da, 57. Tümen Aydın'da, 23. Tümen Afyonkarahisar'da, 55. Tümen de Tekirdağ'da idi. Bkz: Rahmi Apak, **Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, TTK Basımevi, Ankara 1990, s.1.

¹⁸⁸⁵ Mehmet Emin Elmacı, "57. Tümen'in Çine'ye Çekilmesi Kararı ve Sonraki Olaylar", **Çine Kuvayı Milliye Müzesi Açılışı ve Kurtuluş Savaşı ve Çine Panelleri**, Ocak 2009, s.39.

¹⁸⁸⁶ ATASE, İŞH 211-47 (Harbiye Nezaretinden Harbiye Dairesine gönderilen 19 Kanunusani 1335/19 Ocak 1919 tarihli yazı.); Apak, **a.g.e.**, s.1.

¹⁸⁸⁷ M. Şefik, **İstiklal Harbi'nde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali**, 104 Sayılı Askerî Mecmua'nın Tarih Kısmı 1 Mart 1337, S.45, s. 8; Asaf Gökbel, **Milli Mücadele'de Aydın**, Sadeleştirilen: Hüseyin Kuruüzüm, Kolalı Matbaası, Aydın 2005, s.42.

etkili olmuştu.¹⁸⁸⁸ Bu tablo karşısında kırsalda asayişin sağlanması adına ordudan beklenebilecek çok fazla bir şey yoktu.

İtilaf Devletleri mütarekenin akabinde, bir yandan ordunun en kısa sürede terhis edilmesi ve silâh altında tutulacak askerin mümkün olduğunca az sayıda olması hususunda baskı yaparken¹⁸⁸⁹ diğer yandan Osmanlı Devleti'nde güvenliğin sağlanması için 50.000 civarında bir jandarma gücünün bulunmasını yeterli görmekteydi.¹⁸⁹⁰ Fakat ilerleyen dönemde bu sayı da çok bulundu. Kaldı ki Osmanlı Devleti'ndeki jandarma sayısı terhislerle birlikte 20.000'e kadar düşmüştü.¹⁸⁹¹

Mütarekenin imzalanmasını takip eden günlerde Batı Anadolu'da hükümetin asayişe dair endişelerini haklı çıkaracak birçok eşkıyalık olayı gerçekleşti. Örneğin Aydın'ın Köşk nahiyesinden üç kişinin evi eşkıya tarafından basılarak para ve eşyaları gasp edildi. Bunun ardından Kızıldere'den Ali'nin evini üç şaki basarak altınlarını gasp etti. Ayrıca Çine'nin Sınırteke köyünden üç Müslüman'ın çadırları sekiz şaki tarafından basılarak paraları gasp edildi ve Nazilli'de Konyalı Hafız Ömer Efendi'nin evini basan eşkıyalar, karısını yaralayıp 500 lira kıymetindeki ziynet eşyası gasp etti.¹⁸⁹² Yine Kasım ayı başında Mestan çetesi Birgi nahiye merkezini basarak Nahiye Müdürü İsmail Hakkı Bey'i katletti.¹⁸⁹³

Sadece Aydın vilayetinde değil çevre vilayet ve kazalarda da eşkıyalık olayları artık ahalinin tahammül sınırlarını aşmıştı. Gönen Çekirge Mücadele Müdürü Hüseyin Sami Bey'in belirttiğine göre Gönen kazasında ve bilhassa muhacirlerin yaşadığı Gönen, Bandırma ve Balya kazalarında bir-iki yıldır çeteler kurarak eşkıyalık yapan asker firarileri, gasp ve yağma yapmadık Türk köyü bırakmamıştı. Öldürülen nice insanların yanı sıra 1 milyondan fazla para gasp edilmesi, binlerce ırz ve namusa saldırılması sebebiyle köylülerin hali vakti yerinde ve işe yarayanları kasabaya göç etmeye mecbur kalmıştı. Bütün bunlar üzerine köylerde gasp edecek para kalmadığını gören ve yaptıkları yanlarına kar kalan eşkıyalar, köylülerin mahsullerini ve çift hayvanlarını sattırıp paralarını almaya ve

---

¹⁸⁸⁸ Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele 1: Mutlakiyete Dönüş (1918-1919)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2010, s.194.

¹⁸⁸⁹ Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz: Türkmen, **a.g.e.**, s.80 vd.

¹⁸⁹⁰ Türkmen, **a.g.e.**, s.27.

¹⁸⁹¹ "Dâhiliye Nazırının Beyanâtı", **Alemdar**, 3 Mayıs 1335/3 Mayıs 1919, s.1.

¹⁸⁹² **Anadolu**, 4 Teşrinisani 1334/4 Kasım 1918, s.2.

¹⁸⁹³ **Anadolu**, 3 Teşrinisani 1334/3 Kasım 1918, s.1.

önemli köylerin yollarını keserek gelen geçeni haraca bağlamaya başlamıştı. Mütarekenin imzalanmasının ardından genel af ilan edileceğini haber alan ve tamamı Çerkeslerden oluşan söz konusu şakiler, Türk köylerine serbestçe girerek öncelikle iâşe ambarlarında bulunanları ve fakir ahalinin elinde kalan zahireleri toplamaktaydı. Bununla da yetinmeyen eşkıyalar, önlerine gelen öküz, inek ve atları götürmekte ve hatta köylülerin sandıklarında bulunan çamaşır, kilim, keçe gibi eşyasını dahi gasp etmekteydi. Ayrıca eşkıyalar köylerin nüfusuna göre 500 liradan 2.000 liraya kadar nakit para talebiyle köylüleri tehdit ediyor, kulak ve burun kesmek gibi türlü işkencelere başvuruyordu. Hüseyin Sami Bey, çizdiği bu vahim tablo karşısında eğer bu hale acilen bir çare bulunmazsa eşkıyaya yataklık etmek mecburiyetinde kalan birkaç köylü dışında tarım yapacak köylü ve kasabalı bulunamayacağı için bir sonraki yıl memlekette açlığın baş göstereceğini belirtiyordu.¹⁸⁹⁴ Yani mütarekenin akabinde Anadolu'nun birçok yerinde anarşi ve kaos ortamı hakim olmaya başlamıştı. Milli Mücadele yıllarında Havran Kuvayımilliye Heyetinde yer alan Hatipoğlu Fevzi Bey, mütareke sonrasında asayişin, ahalinin ve hükümetin durumunu şu şekilde özetlemekteydi:

*“Asayiş yok. İnzibat yok. Şekavet son haddinde... Balıkesir'den Edremit'e Edremit'ten Ayvalık'a, Bandırma'dan Gönen vesair mahallere gidip gelmek çok tehlikeli ve soyulmak muhakkak... Hükümet var, otoritesi yok. Âciz ve meskenet içinde. Halk şaşırmış bir durumda. Maziye bakıyor titriyor, geleceğe bakıyor ürküyor...”*¹⁸⁹⁵

Anadolu şekavet ateşiyle kavrulmaya başlamışken hem merkezî hükümette hem de Aydın vilayetinin yönetiminde değişiklikler yaşandı. Rahmi Bey'in görevden alınmasının ardından 17. Kolordu Kumandanı Nureddin Paşa 25 Ekim'de vekâleten Aydın valiliğine tayin edildiyse de Tahsin Bey'in valiliğe atanmasıyla bu görevi son buldu.¹⁸⁹⁶ Yeni Aydın Valisi Tahsin (Uzer) Bey, 9 Kasım'da İzmir'e gelerek görevine başladı.¹⁸⁹⁷ Tahsin Bey, İttihatçı kimliğiyle tanınmış olmasına karşın yöneticilik kabiliyetinin yüksek olması ve gittiği her yerde halka kendini sevdirecek aranılan bir vali olması onun Aydın valiliğine atamasında etkili olmuştu.¹⁸⁹⁸

¹⁸⁹⁴ BOA, BEO., 4543/340669 (Gönen Çekirge Mücadele Müdürü Hüseyin Sami tarafından Ticaret ve Ziraat Nezaretine gönderilen 5 Teşrinisani 1334/5 Kasım 1918 tarihli yazı.)

¹⁸⁹⁵ Kuva-yı Milliye Hatıraları, Der.: Zekeriya Özdemir, Ankara 2003, s.139.

¹⁸⁹⁶ Erdeha, a.g.e., s. 373.

¹⁸⁹⁷ Köylü, 10 Teşrinisani 1334/10 Kasım 1918, s.1; Anadolu, 10 Teşrinisani 1334/10 Kasım 1918, s.2.

¹⁸⁹⁸ Erdaha, a.g.e., s.374-375; Mehmet Ali Keskin, İzmir Valileri, (Kurtuluşa Kadar Aydın Valileri) 1390-1992, Memleket Gazetecilik ve Matbaacılık, İzmir 1992, s. 75.

Gerek Müslüman çetelerin faaliyetlerinin sürmesi gerekse kasımın ilk haftasında İzmir Rumlarının yaptığı taşkınlıklar, yerel idarecileri asayişin sağlanması hususunda bir an önce tedbir almaya yöneltti. Vali Tahsin Bey'in aklına gelen ilk tedbir de -her zaman olduğu gibi- bir an önce vilayetteki jandarma sayısını artırmaya çalışmak oldu. Zira Mondros Mütarekesi'nin ardından eşkıya takip vazifesi tamamıyla jandarmaya verilmişti.¹⁸⁹⁹ Bu doğrultuda 13 Kasım'da Aydın Jandarma Alay Kumandanlığından yapılan ilanda silâh altında bulunmayanlardan ahlaken ve bedenen bu iş için uygun olanlarla terhis edilenlerden başvuranların jandarma olarak kaydedileceği duyuruldu.¹⁹⁰⁰ Bunun yanı sıra İzmir'deki Jandarma Okulunu bitirenlerden 180 kişi birliklerine dağıtılarak¹⁹⁰¹ jandarmanın eksiklikleri tamamlanmaya çalışıldı. Ayrıca polis ve jandarmanın yetersiz kaldığı yerde 17. Kolorduya bağlı birliklerin de jandarma gibi kullanılması talimatı verildi.¹⁹⁰² Jandarma Umum Kumandanlığı da ordudan terhis edilen ikinci sınıf ihtiyat subayları arasındagerekli şartları taşıyanlardan isteyenlerin, jandarma subayı olarak kaydedileceğini ilan etti.¹⁹⁰³

Vilayette bir an önce asayiş sağlamaya çalışan Tahsin Bey'in valilik görevi uzun sürmedi. Çünkü onu bu göreve tayin eden Ahmet İzzet Paşa Hükümeti, o göreve başlamadan bir gün önce, yani 8 Kasım'da istifa etmişti. Ahmet İzzet Paşa'nın ardından 11 Kasım 1918'de göreve gelen Tevfik Paşa Hükümeti ise devletin en buhranlı ve hatta yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı bir dönemde bu görevi üstlenmişti. Zira Tevfik Paşa sadrazam olduktan iki gün sonra, içlerinde Yunan savaş gemilerinin de bulunduğu İtilaf Devletleri donanması Dolmabahçe önlerine demirledi. Birçok sorunla boğuşmak zorunda kalan yeni hükümetten beklentilerini 11 Kasım'da bir hatt-ı hümayunla bildiren Sultan Vahdeddin'in istekleri arasında, asayişin ihlal edilmemesi için kanunlar dairesinde gerekli önlemler alınması da vardı.¹⁹⁰⁴ Bu doğrultuda 18 Kasım'da programını Meclis-i Mebusana

---

¹⁸⁹⁹ M. Şefik, **a.g.e.**, s.12.

¹⁹⁰⁰ "Jandarma Alay Kumandanlığından", **Anadolu**, 13 Teşrinisani 1334/13 Kasım 1918, s.2.

¹⁹⁰¹ **Anadolu**, 26 Teşrinisani 1334/26 Kasım 1918, s.1.

¹⁹⁰² Berber, **Yeni Onbinlerin Gölgesinde...**, s.73-74.

¹⁹⁰³ "Jandarmaya Zabıt Kaydı: Umum Jandarma Kumandanlığından", **Hukuk u Beşer**, 2 Kânunuevvel 1334/2 Aralık 1918, s.2.

¹⁹⁰⁴ Selçuk Ural, "Tevfik Paşa Hükümeti'nin Programı ve Mebusan Meclisindeki Yankıları", **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.1, Bahar 2008, s.221.

sunan yeni hükümet, emniyet ve asayişin sağlanacağını sükûn ve inzibatı bozanlar hakkında ise derhal gerekli tedbirlerin alındığını belirtti.¹⁹⁰⁵

Tevfik Paşa bir yandan ülkenin dâhili ve harici sorunlarıyla uğraşırken diğer taraftan da İttihatçıları koruduğu eleştirilerine maruz kalıyordu. İşte bu süreçte Hükümet, İttihatçı olarak tanınan sivil ve askerî bürokratları da görevden almaya başladı. Neticede İttihatçı kimliği ile tanınan Aydın Valisi Tahsin Bey de görevinden alındı.¹⁹⁰⁶ Vali Tahsin Bey'in 22 Kasım'da görevden alınmasının ardından¹⁹⁰⁷ onun yerine Hürriyet ve İtilafçı olarak bilinen Edhem Bey (İbrahim Edhem Dirvana) tayin edildi.¹⁹⁰⁸ Vali Edhem Bey 1 Aralık'ta Aydın Valiliği görevine başladı.¹⁹⁰⁹

Gerek jandarma sayısını artırmaya yönelik teşebbüsler gerekse asayiş sağlama hususunda 17. Kolordu'dan ilave asker talebi, asayiş sağlamak için yeterli olmadı. Nitekim Aralık 1918'de Rum çetelerinin gerçekleştirdiği birçok eşkıyalık olayının yanı sıra Müslümanların kurdukları çeteler de hız kesmeden faaliyetlerine devam etti. Aydın vilayetinin söz konusu aya ait eşkıya vukuat raporuna göre bir ayda 41 eşkıyalık olayı meydana gelmişti.¹⁹¹⁰ Söz konusu olayların 27'sinde olayın failleri en azından o ay içerisinde tespit edilemeyip meçhul kalırken 11'ini Müslüman eşkıya çetelerinin, ikisini Rum çetelerinin, birini ise Kıptilerin gerçekleştirdiği görülmekteydi. Söz konusu eşkıyalık olaylarının 33'ünde mağdurlar, Müslüman ahaliden iken üçünde Rumlar hedef alınmıştı. Bu eşkıyalık olaylarında 10'u Müslüman ve üçü Rum olmak üzere 13 kişi öldürülmüş ve toplam 11 kişi de yaralanmıştı. Eşkıyaların gerçekleştirdiği olayların türüne bakıldığında 23 olayla en fazla köy/ev baskınlarının yapıldığı ve bu doğrultuda yüklü miktarda para, altın ve eşya gasp edildiği ortaya çıkıyordu. Bunu yol kesip gasp etme olayları izliyordu.¹⁹¹¹

---

¹⁹⁰⁵ **MMZC**, C.1 Teşrinievvel 1334/Kasım 11918 Tarihli Birinci İnikaddan 21 Kânunuevvel 1334/21 Aralık 1918 Tarihli Yirmi Dokuzuncu İnikada Kadar), Ankara 1992, s.136.

¹⁹⁰⁶ Tahsin Uzer, **Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi**, TTK Basımevi, Ankara 19187, s.346, ; Erdeha, **a.g.e.**, s. 375-376.

¹⁹⁰⁷ **Anadolu**, 22 Teşrinisani 1334/22 Kasım 1918, s.2.

¹⁹⁰⁸ Erdeha, **a.g.e.**, s.376.

¹⁹⁰⁹ **Hukuk u Beşer**, 2 Kânunuevvel 334/2 Aralık 1918, s.2.,Ayrıca bkz: **Köylü**, 28 Teşrinisani 1334/28 Kasım 1918, s.1.

¹⁹¹⁰ Söz konusu cetvelde toplam 47 olaya yer verilmekle birlikte diğer olayların eşkıyalık olmaktan ziyade şahsi bir takım nedenlere dayanan cinayetler olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca verilen rakama eşkıya çeteleriyle jandarmanın girdiği çatışmalar da dâhil edilmiştir. Bununla birlikte yerel gazetelerin haberlerine bakıldığında bazı eşkıyalık olaylarının bu cetvele dâhil edilmediği anlaşılmaktadır.

¹⁹¹¹ **BOA**, DH.EUM.ADL., 44/63 (Aralık 1918'de Aydın vilayetinde meydana gelen eşkıyalık olaylarını gösteren cetvel); Aralık ayında gerçekleşen eşkıyalık olaylarına birkaç örnek verilecek

Birçok kişinin evini basıp para ve eşyalarını gasp eden eşkıyalar, bazen bunlarla da yetinmeyerek ev sahiplerine feci işkenceler yapmaktaydı. Örneğin Karaçam nahiyesinden İbrahim Mehmed'in evini basan dört şaki, ev sahibinin parasını gasp ettiği gibi bununla da yetinmeyerek kulaklarını kesti.¹⁹¹² Benzeri bir olay da Manisa'da gerçekleşti. Manisa'nın Muradiye mıntıkasındaki Paşadeğirmeni'ne gelen iki şaki, değirmende bulunan Sirozlu Mehmet oğlu İbrahim'i darp ettikten sonra İbrahim'den 500 lira para talep etti. Söz konusu şahsın parası olmadığını söylemesi üzerine şakiler iki kulağını da kesip eline verdi.¹⁹¹³ Yine Ödemiş'in Güre köyünde iki kişinin evini basan 20 kişilik bir çete, ev sahiplerini soyduğu gibi bunlardan birinin ayaklarını kızgın demirle yaktı.¹⁹¹⁴

Mütareke imzalandığında Batı Anadolu'da eşkıyalık yapan çetelerden biri de Demirci Mehmed çetesi idi. Milli Mücadele yıllarında adından sıkça söz ettirecek olan çete, daha önce birçok vukuat işlemişse de ele geçirilememişti. Çetenin izine nihayet 11 Aralık'ta rastlandı ve jandarma müfrezesiyle çatışmalar yaşandı ancak çete mensupları kaçmayı başardı. Bundan on gün sonra çete, Aydın'ın Ortakçı köyünden ve "*fahişe güruhundan*" olan Pertek kızı Hatice'yi boğazını keserek öldürdü.¹⁹¹⁵

Kasım-Aralık 1918'de birçok eşkıyalık olayı gerçekleşmekle birlikte eşkıyaların bir kısmı da yakalandı ve bunların bazıları -savaş yıllarında olduğu gibi- asker firarisi olup eşkıyalık yapanlardandı. Yakalanan eşkıyalar arasında Çepni

---

olursa: 7 Aralık'ta Salihli'nin Mersindere köyünü basan kimliği belirlenemeyen eşkıyalar, muhtarın evini yaktıktan sonra kardeşlerini yaralayıp annesini de katletti. Alaşehir'de bir ev basan eşkıyalar ise ev sahibini gasp ettikten sonra katletti. Yine Ödemiş'in Bademiye köyünden Hacı Mehmed oğlu Mustafa'nın evi 15 kişiden oluşan bir çete tarafından basıldıktan sonra parası gasp edildiği gibi kardeşi de öldürüldü. Söz konusu eşkıyalık olayları için bkz: **BOA**, DH.EUM.ADL., 44/63 (Aralık 1918'de Aydın vilayetinde meydana gelen eşkıyalık olaylarını gösteren cetvel); **Köylü**, 13 Kânunuevvel 1334/13 Aralık 1918, s.2; "*Eşkîya İşleri!*", **Köylü**, 20 Aralık 1334/20 Kanunuevvel 1918, s.2; **Köylü**, 13 Kânunuevvel 1334 /14 Aralık 1918, s.1; **Köylü**, 20 Kânunuevvel 1334/20 Aralık 1918, s.2; **Anadolu**, 29 Kânunuevvel 1334/29 Aralık 1918, s.1.

¹⁹¹² **Anadolu**, 4 Kânunuevvel 1334/4 Aralık 1918, s.2.

¹⁹¹³ **BOA**, DH.EUM.ADL., 44/63 (Aralık 1918'de Aydın vilayetinde meydana gelen eşkıyalık olaylarını gösteren cetvel)

¹⁹¹⁴ **Anadolu**, 4 Kânunuevvel 1334/4 Aralık 1918, s.2; Aralık 1918'de gerçekleşen diğer eşkıyalık olayları için bkz: **BOA**, DH.EUM.ADL., 44/63 (Aralık 1918'de Aydın vilayetinde meydana gelen eşkıyalık olaylarını gösteren cetvel); **Anadolu**, 4 Kânunuevvel 1334/4 Aralık 1918, s.2.

¹⁹¹⁵ **BOA**, DH.EUM.ADL., 44/63 (Aralık 1918'de Aydın vilayetinde meydana gelen eşkıyalık olaylarını gösteren cetvel); Aralık 1918'de gerçekleşen diğer eşkıyalık olayları için ayrıca bkz: **BOA**, DH.EUM. 6.Şb., 48/14 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 18 Kanunusani 1335/18 Ocak 1919 tarihli yazı); **BOA**, DH.EUM.ADL., 44/63 (Aralık 1918'de Aydın vilayetinde meydana gelen eşkıyalık olaylarını gösteren cetvel)

Aşireti'nden Kel Tahir, Dokuzun Hüseyin ve Halil İbrahim çetelerinden eşkıyalar da vardı.¹⁹¹⁶ Ayrıca jandarmanın müdahale etmekte yetersiz kaldığı yerlerde de köylüler başının çaresine bakmaya çalışarak eşkıyalarla kendileri mücadele etmeye çalıştı.¹⁹¹⁷

Artan eşkıyalık olayları karşısında İzmir gazeteleri eleştirilerini artırdı. Örneğin Alaşehir ve Salihli kazalarındaki birçok köyün eşkıya baskınına uğraması üzerine *Köylü*, bu baskınlardan sonra jandarmada bir *kıpırdanma* olmadığını belirterek bu duruma acilen bir çare bulunması için Jandarma Alay Kumandanının dikkatini çekmekteydi.¹⁹¹⁸ *Hür Hukuk u Beşer* gazetesi ise okuyucularının gönderdiği şikâyet mektupları doğrultusunda, Kuşadası'nda çarşı içinde dahi hırsızlık ve ahlaksızlığın son dereceye vardığı halde bu duruma hiç kimsenin aldırmadığını belirterek kaymakamı uyarmaktaydı.¹⁹¹⁹ Anadolu kırsalında asayişsizlik günden güne artmasına rağmen buna bir çare bulamayan hükümet, eşkıyalarla mücadelede geleneksel yollardan birine başvurarak af mekanizmasını işletmeye karar verdi.

III.2. Asker Firarileri ve Eşkıyaların Affı: Zeybekleri Düze İndirme Teşebbüsleri

Birinci Dünya Savaşı, ülkenin zaten zayıf olan toplumsal yapısını temelinden sarstı. Özellikle de devletin taşrasındaki güvenlik zaafiyeti insanların can, mal ve namus güvenliklerinin sağlanamaz hale gelmesine sebep oldu. Bu süreçte *efeler durağı* olan Aydın vilayeti artık *eşkıya yatağı* haline gelmişti. Devlet bir yandan o cepheden bu cepheye asker yetiştirmeye çalışıp imparatorluğun oldukça geniş sınırlarını düşman saldırılarından korumaya çalışırken, eldeki mevcut vasıtalar, eşkıyaları ortadan kaldırmak için yeterli olmamıştı. Böylece Anadolu kırsalında asayiş iyiden iyiye bozulduğu için daha önce de belirtildiği üzere zenginler eşkıya

---

¹⁹¹⁶ Kasım 1918'de yakalanan eşkıyalar için bkz: **Köylü**, 2 Teşrinievvel 1334/2 Kasım 1918, s.1; **Anadolu**, 3 Teşrinisani 1334/3 Kasım 1918, s.1; **Anadolu**, 4 Teşrinisani 1334/4 Kasım 1918, s.2; **Anadolu**, 11 Teşrinisani 1334/11 Kasım 1918, s.2.; **Anadolu**, 20 Teşrinisani 1334/20 Kasım 1918, s.2; **Anadolu**, 4 Kanunuevvel 1334/4 Aralık 1918, s.2; **Hukuk u Beşer**, 11 Kânunuevvel 1334/11 Aralık 1918, s.2; **Anadolu**, 29 Kanunuevvel 1334/29 Aralık 1918, s.1; Aralık 1918'de yakalanan eşkıyalar için bkz: **BOA**, DH.EUM.ADL., 44/63 (Aralık 1918'de Aydın vilayetinde meydana gelen eşkıyalık olaylarını gösteren cetvel)

¹⁹¹⁷ Örnek olarak bkz: **Anadolu**, 3 Teşrinisani 1334/3 Kasım 1918, s.2.

¹⁹¹⁸ "Eşkıya İşleri!", **Köylü**, 20 Aralık 1334/20 Kânunuevvel 1918, s.2.

¹⁹¹⁹ **Hür Hukuk u Beşer**, 30 Kânunuevvel 1334/30 Aralık 1918, s.2.

korkusundan köylerinde oturamaz hale gelmiş, köy ağalarının çoğu işlerini ve mallarını yüzüstü bırakarak kasaba ve şehirlere göç etmek zorunda kalmıştı. Bu süreçte büyük özverilerle ortadan kaldırılan bir eşkıya grubunun yerine hemen yenileri türemişti.¹⁹²⁰

Şefik Aker'in belirttiği üzere Aydın, Ödemiş, Tire, Nazilli, Söke ve Çine kazalarında şekavet demek “*zeybeklik*” demekti ve bu sosyal sorun asırlardan beri devam etmekteydi. Birinci Dünya Savaşı sırasında zeybeklerden kurulu çetelerin sayısı asker firarileri ile birlikte çok fazla artmış, 21. Kolordunun takiplerine rağmen bu çetelerin faaliyetleri bir türlü önlenememişti. Hatta savaş yıllarında zeybekler, cüretlerini o kadar artırmıştı ki, kaza ve büyük nahiye merkezleriyle hükümet dairelerini basmak, bir tugay ve kolordu merkezi olan Aydın'da dağa adam kaldırmak *vaka-i adiyeden* olmuştu.¹⁹²¹ Osmanlı devlet ricalinin asayişe olağanüstü önem atfettiği Mondros Mütarekesi'nin akabinde de Batı Anadolu dağlarında hâlâ birçok efe ile bunların maiyyetindeki yüzlerce zeybek bulunuyordu. Zira ortalıkta gezen binlerce asker kaçağı, bu çeteler için bulunmaz bir insan kaynağı teşkil etmekteydi ve her tarafta Rum çeteleri türemişti.

Hem İtilaf Devletleri'nin asayişe dair olası müdahalelerine mahal vermemek hem de bir an önce kırsalda can, mal ve namus güvenliğini sağlamak isteyen Osmanlı devlet adamları, alınan güvenlik önlemlerinin yanı sıra dağdaki firarileri ve çeteleri düze indirmeye karar verdi. Lakin her açıdan siyasallaşmış ve tamamen Yunanistan'ın emelleri doğrultusunda hareket eden Rum çetelerini teslim olmaya ikna etmek mümkün değildi. Bu nedenle hedef doğrudan Müslüman çeteler, yani zeybekler ve asker firarileriydi.

Zeybekleri teslim olmaya ikna etmek için daha Mondros Mütarekesi imzalanmadan önce İzmir gazetelerinde propaganda yapılmaya başlanmış ve onların aslında sıradan birer *haydut* olmayıp kötü idarenin kurbanı oldukları vurgulanmaya başlanmıştı. Örneğin *Köylü* gazetesi, bir zaptiyenin ya da takip müfrezesinin izzet-i nefesine son derece düşkün olan efe ve zeybeklere yaptıkları şahsi usûlsüzlükler sebebiyle millet ve hükümetlerine “*cidden sadık olan birtakım evlad-ı vatan[in] ister*

---

¹⁹²⁰ Asaf Gökbek, **Milli Mücadele'de Aydın**, Sadeleştiren: Hüseyin Kuruüzüm, Kolalı Matbaası, Aydın, 2005, s.49-50.

¹⁹²¹ M. Şefik, **a.g.e.**, s.12.

istemez” dağa çıkmalarına sebep olduğunu belirtiyordu. “Türk kabadayı bir millettir. Böyle bir milletin efradında izzet-i nefş pek yüksektir. Kendisiyle ailesine, taallukatına kavlen ve fiilen hakaret edilmesine katiyen tahammül edemez. Herkes de olan bu özelliği ilgililer yalnızca kendilerine özgü saymayıp herkese gerektiği gibi davranmış olsalardı ne Çakıcı’nın dağa çıkmasına ve nede o çıkışın böyle uzun bir silsile bir vaka teşkiline sebep olmasına meydan verilirdi” diyen Köylü, “meşhur eşkıya” diye tabir edilenlerin teslim olduktan sonra millete ve devlete can-ı gönülden hizmet ettiklerini belirterek ¹⁹²² hem zeybeklerin devlet yöneticileri nazarındaki imajını düzeltmeye hem de onları merkezî otoriteye ısındırmaya çalışıyordu.

Hükümet, Mondros Mütarekesi imzalandıktan hemen sonra hem asker firarilerini hem de Müslüman çetelerini teslim olmaya ikna etmek için harekete geçti. Nitekim Dâhiliye Nezaretinden Aydın Vali Vekili Nureddin Paşa’ya gönderilen 31 Ekim 1918 tarihli yazıda Ödemiş ve havalisinde asker firarilerinden oluşan eşkıyalardan “*bir maksad-ı siyasi takip edenlerin*” bir an evvel eşkıyalıktan vazgeçmeleri için bunlara nasihat heyetleri gönderilerek teslim olmalarının sağlanması istendi. Nezaret, ayrıca zaten mütarekeyle birlikte ordunun terhis edileceğini ve firariler için de af çıkarılmasının kararlaştırıldığını belirtti. ¹⁹²³ Nezaretin burada “*siyasi amaç taşıyan*” eşkıyadan kastının ne olduğu açık olmamakla birlikte Müslümanları hedef alan Rum çeteleriyle, Rumları hedef alan Müslüman çetelerinin belirtildiği düşünülmektedir. Zira “*siyasi eşkıya*” tabiri daha çok herhangi bir etnik ya da dini amaç güden çeteler için kullanılmaktaydı. Nezaretin bu isteği üzerine Aydın Valiliğinden Ödemiş’te belli başlı “*siyasi çete*” olmadığı ancak Jandarma Alay Kumandanı ile Ödemiş Kaymakamının görevlendirilerek Çerkes Pehlivanoglu Niyazi ve üç arkadaşından oluşan bir çetenin teslim alındığı, diğer çetelerin de teslim olmaları için teşebbüste bulunduğu belirtildi. ¹⁹²⁴

Osmanlı Devleti Mondros Mütarekesi gereğince ordusunu büyük ölçüde terhis etmeye başlamıştı. Bu süreçte Hükümet, firariler sorununu da çözmek

¹⁹²² “*Asayişini Yerine Getirirken*”, **Köylü**, 7 Teşrinievvel 1334/7 Ekim 1918, s.1-2.

¹⁹²³ **BOA**, DH.ŞFR., 92/324 (Dahiliye Nezaretinden Aydın Vali Vekili Nurettin Paşa’ya gönderilen 31 Teşrinievvel 1334/31 Ekim 1918 tarihli yazı)

¹⁹²⁴ **BOA**, DH.ŞFR., 601/101 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine çekilen 8/9 Teşrinisani 1334/8/9 Kasım 1918 tarihli şifre telgraf.)

istiyordu. Çünkü firariler sorunu çözülürse eşkıyalık sorununun çözümünde de büyük ilerleme kaydedilebilirdi. Zira eşkıyaların/zeybeklerin önemli bir kısmı firari ya da bakaya durumundaydı. Bu nedenle Sadrazam Ahmed İzzet Paşa tarafından vilayet, liva ve ordulara çekilen 2 Kasım 1918 tarihli telgrafta ordunun terhisinin kararlaştırıldığı ve terhis esnasında firariler hakkında kanunî takibat yapılmaması gerektiği belirtilerek zaten firarilerin affına dair bir yasa hazırlanmakta olduğu bildirildi. Yine aynı tamimde, firarın büyük bir suç olmasına karşın bunların ailelerinin yanına gitmesi ve işleriyle uğraşmaları için takiplerinden vazgeçilmesi tavsiye olunmaktaydı. Ayrıca bunların vatana karşı işlediği hataların unutulması için ulema ve diğer ilgililerin gerekli nasihatte bulunması ve bu suretle afv-ı şahanedan beklenen şefkatin yerine getirilmesi tavsiye edilmekteydi.¹⁹²⁵ 3 Kasım'da bu defa Dâhiliye Nezaretinden bütün vilayet ve mutasarrıflıklara gönderilen bir yazıyla asayiş nokta-i nazarından firarilerin aflarına dair bir kanunun meclise sunulduğu belirtilerek ona göre hareket edilmesi istendi.¹⁹²⁶

Firarilerin affedilmesine dair Hükümetin bir kararname hazırlığında olduğunun duyulması üzerine gazeteler firariler konusunu tekrar gündem yaparak onları teslim olmaya ikna etmek için yayın yapmaya başladı. Birçok kişinin savaşın sonuna kadar sabır gösteremeyerek firar etmesi sebebiyle emniyet ve asayişin bozulduğunu, fakat artık eski hesapları bir kenara bırakmak gerektiğini belirten *Köylü*, firari askerlere seslenerek “...şimdi başta sevgili Padişahımız olduğu halde affediyor...” “...tekrar askere gitmek yok, niçin kaçtın diye hapse girmek, kurşuna dizilmek yok. Şehirde, köyde, dağda, bayırda her nerede kaçak varsa artık polis varsa kanun takibinden korkmayarak meydana çıkabilir ve serbest iş ve güçleriyle meşgul olabilir.” diyerek firari askerleri affa uymaya çağırıyordu. Firariler sorununu doğrudan bir asayiş meselesi olarak ele alan gazete, artık milletin bekasının söz konusu olduğunu belirtip bunun da ilk şartının memlekette emniyet ve asayişin sağlanması olduğunu şu şekilde vurgulamaktaydı: “... dinini, vatanını, derneğini, ailesini, padişahını, seven hiçbir Türk ve Osmanlı artık muhitinin emniyet ve asayişini ihlâl edecek cüzi bir yolsuzlukta bulunmamakla mükellef ve mukayyed. Dün

¹⁹²⁵ **Takvim-i Vekayi**, 3 Teşrinisani 1344/3 Kasım 1918, s.3.; Nabi, “*Firariler Hakkında Tamim*”, **Anadolu**, 3 Teşrinisani 1334/3 Kasım 1918, s.2.

¹⁹²⁶ **.BOA**, DH.ŞFR., 93/15 (Dâhiliye Nezaretinden vilayet ve mutasarrıflıklara gönderilen 3 Teşrinisani 1334/3 Kasım 1918 tarihli yazı)

ihlâl-i asayiş bir cürm ü kanunî idi, bugün vatana karşı en menfur ve müstekreh hiyanet ve ihanet olacaktır. Bundan Allah aşkına artık sakınalım!..”

Asker kaçaklığı ile eşkıyalık arasındaki sıkı bağa da vurgu yapan *Köylü*, “*bütün eşkıyaların her şeyden evvel birer asker kaçağı*” olduğunu belirttikten sonra bütün kaçak ve suçluların rahatça evlerine dönebileceğini hatırlatarak hala eşkıyalık yapacak olanların ise el birliği ile tepelenmesini istenmekteydi.¹⁹²⁷

Elbette Osmanlı Devleti’nde asayişin bozuk olduğu, şekavet sorununun yaşandığı yerler sadece Aydın vilayeti ve Menteşe sancağı değildi. Bu dönemde Sivas vilayetinde Ermeni ve Rum çeteleriyle Orta ve Doğu Karadeniz’de de Pontusçu çetelerin faaliyetlerinde önemli artış yaşanmıştı. Bunun yanı sıra Aydın vilayetine komşu olan Hüdavendigâr vilayetiyle, Karesi sancağında da eşkıyalık olayları Mondros Mütarekesi’nin akabinde çok fazla artmış ve birçok şikâyete sebep olmuştu. Bunun üzerine Umum Jandarma Kumandanlığınca bölgeye Takib-i Şekavet Kumandanlığı ve Jandarma Müfettişliği göreviyle Miralay Hilmi Bey gönderildi. Ayrıca bu mıntıkaya üç takip taburu, bir süvari bölüğü ve üç makineli tüfek bölüğü de sevk edildi. Hilmi Bey, bir nizamname yayınlarak belirtilen tarihe kadar teslim olan eşkıyaların affedileceğini, aksi takdirde haklarında çok şiddetli tedbirlere başvurulacağını duyurdu. Bunun üzerine aralarında çok ünlülerinin de bulunduğu birçok Müslüman eşkıya teslim oldu. Hatta kısa sürede teslim olan eşkıya sayısı bine yaklaştı. Teslim olan eşkıyalar davul zurna eşliğinde silahlarını teslim ederek isimlerini af defterine yazdırdı.¹⁹²⁸ *İkdam* gazetesinde Anadolu’nun çeşitli yerlerinde eşkıyaların teslim olduğu, bunlara birer vesika verilip köylerine gönderildiği belirtilerek, diğerleri de teslim olmaya teşvik ediliyordu.¹⁹²⁹

Her ne kadar gazeteler sürekli teslim olan eşkıyaların ve firarilerin affedildiğini duyurmakta ve fiili olarak af uygulanmaktaysa da bu konuda henüz bir yasal düzenleme yapılmamıştı. Nihayetinde öncelikle 23 Aralık 1918 tarihli bir “*Afv-ı Umumi Kararnamesi*” çıkarılarak Sultan Vahdettin’in cülus-ı hümayun tarihi olan 3 Temmuz 1918’den önce işlenen siyasi suçlar affedildi.¹⁹³⁰ Bunun ardından ise 25

¹⁹²⁷ “*Kaçaklara Bir Öğüd*”, *Köylü*, 4 Teşrinisani 1918/4 Kasım 1918, s.1.

¹⁹²⁸ “*Eşkıyalık İşleri*”, *Köylü*, 11 Kânunuevvel 1334/11 Aralık 1918, s.1.

¹⁹²⁹ “*İstiman Eden Çeteler*”, *İkdam*, 11 Kânunuevvel 1334/11 Aralık 1918, s.2.

¹⁹³⁰ Söz konusu af kararnamesinin metni şu şekildedir: “*Cülus-u Hümayun-ı cenab-ı padişahîye şeref müsadif 24 Ramazan 1336 ve 3 Temmuzz 1334 tarihine kadar ceraim-i siyasiden dolayı maznun olup*

Aralık'ta *Harb-i Umumi Esnasında Firar ve Tecavüz-i Müddet ve Davete Adem-i İcâbet Cürümlerini İrtikâb Eden Küçük Zabit ve Onbaşı ve Neferlerin Afvı Hakkında Kararnâme* çıkarıldı. 28 Aralık'ta *Takvim-i Vekayi*'de neşredilerek yürürlüğe giren kararnameye göre söz konusu kişiler, yalnız firar suçundan değil eşkıyalık ve bu kapsamda işledikleri suçlardan da affediliyordu. Bu aftan yararlanmak isteyenler 30 gün zarfında ilgili makamlara başvurmak zorundaydı.¹⁹³¹

Firariler için ilan edilen genel af da istenilen sonucu vermedi ve silâh altındaki askerler firar etmeye devam etti.¹⁹³² Nitekim Harbiye Nezareti, Ocak 1919 tarihli bir yazısıyla silâh altında bırakılan askerlerin sayısının günden güne artan firar olayları nedeniyle endişe verecek derecede azaldığını belirtmekteydi. Bu nedenle askerî birliklerin kadrolarının tamamlanması için terhisi kararlaştırılanların dışındakilerden firar edenler ve bakayada kalanlar ile affın müddeti içerisinde teslim olmayanların yakalanması için gerekli emirler verildi. Zira Harbiye Nezaretine göre firari olan askerler diğer askerler için de kötü örnek olmaktadır. Nezaret ayrıca firarın en temel sebebi olan açlık ve çıplaklık önlenmedikçe diğer önlemlerin sonuçsuz kalacağını belirterek bütün askerî birliklerin bu hususa çok önem verilmesi gerektiğini belirtti. Harbiye Nezareti, bunun yanı sıra askerlerin firar etmeleri durumunda, şimdiye kadar yaptıkları vazifenin boşa gideceği ve yakalanmaları halinde pranga gibi ağır cezalara

---

da haklarında tevkif müzekkeresi ısdar edilmiş olanlarla haklarındaki hüküm kesb-i katiyyet etmiş olsun olmasın ceraim-i mezkureden dolayı mahkum bulunanlar ile tevkifi veya mahkumiyeti intaç eden cürme iştirak etmiş olanlar affedilmiştir. Şu kadar ki bazı anasırın tehcirinden dolayı kanunen mişevik olması iktiza edenler ile mekasid-ı siyasiyeye binaen anasırdan bir kısmının diğeri aleyhinde ika etmiş oldukları ceraimden naşi makim veya ifay-ı mezkureye iştirak etmiş olanlar ve düşman ordusuna iltihak veya düşmana muavenet edenler işbu aff-ı umumiden müstesnadır.” Bkz: ATASE, İSH, K.58, G.94, B.94-2 (23 Kanunuevvel 1334/23 Aralık 1918 tarihli kararname sureti); Takvim-i Vekayi, 24 Kanunuevvel 1334/24 Aralık 1918, s. 3.; Hür Hukuk u Beşer, 30 Kânunuevvel 1334/30 Aralık 1918, s.2.

¹⁹³¹ Af kararnamesinin tam menî şu şekildeydi: *Madde 1: Harb-i umumi esnasında firar ve davete âdem-i icabet ve tecavüzü müddet suçlarını işleyen küçük zabit, onbaşı ve neferlerin söz konusu bu suçları ile bunlardan eşkıyalık yapanların şekavet suçları ve eşkıyalık yaparken işlediği diğer suçlar hukuk-ı şahsiye baki kalmak kaydıyla affedilmiştir. Madde 2: Birinci maddede belirtilen aftan yararlanmak için bu kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren notuz gün içerisinde ilgili makamlara başvurularak dehalet etmek şarttır. Madde 3: Bu kanunun yürürlüğe girmesinden sonra işlenen suçlar af kapsamında değildir. Madde 4: Bu kanun düşman tarafına firar edenleri kapsamaz. Madde 5: Bu kararname ilan edildikten sonra yürürlüğe girer. Madde 6: Bu kararnamenin icrasından dâhiliye, adliye bahriye, hariciye nezaretleri sorumludur.* Bkz: **Takvim-i Vekayi**, 28 Kânunuevvel 1334/28 Aralık 1918, s. 1; “*Afv-ı Umumi Kanunu*”, **Müsavat**, 9 Kânunusani 1335/9 Ocak 1919, s.2; “*Afv-ı Umumi Kanunu*”, **Sulh ve Selamet**, 9 Kânunusani 1335/9 Ocak 1919, s.1-2; “*Üç Mühim Kararname*”, **Serbesti**, 29 Kânunuevvel/Aralık 1918, s.2.

¹⁹³² **ATASE, İSH 211-47** (Harbiye Nezaretinden Harbiye Dairesine gönderilen 19 Kanunusani 1335/19 Ocak 1919 tarihli yazı.)

çarpıtılacakları hususunda uyarılmalarını istedi.¹⁹³³ Osmanlı Genelkurmayı, silâh altında bulunan askerlerin firarını önlemek ve verilen süre zarfında teslim olmayan asker kaçaklarını yakalamak istediye de bu hususta İtilaf Devletleri'nin müdahaleleriyle karşı karşıya kaldı. Mondros Mütarekesi'nin ardından ordunun terhis işlemlerini yakından takip eden “*Düvel-i Muhtelifa Komisyon-ı Âli'si*” firari askerler sorununa da müdahil oldu ve Babıaliye verilen bir notayla 25 Aralık 1918 tarihli af tarihinden önce firar edenlerin takiplerinin yapılmaması istendi.¹⁹³⁴ Fakat İngiliz mümessillerinin bundan sonraki şikâyetlerinden bu isteğin çok da dikkate alınmadığı anlaşılmaktadır.¹⁹³⁵

Savaş sonra ermesine rağmen firari sorununun bir türlü çözülememesinin nedenleri arasında Osmanlı Devleti'nin savaştan yenik çıkmasının oluşturduğu moral bozukluğu, hala devam eden iâşe ve elbise sorunu, Anadolu'nun işgal edilen yerlerinden olan askerlerin ailelerini düşünerek firar etmesi gibi faktörler başı çekiyordu. Mütareke yıllarında firariler sorunu tam olarak çözülemediği gibi işgalden sonra sorun çok daha vahim boyutlara ulaştı. Bu nedenle özellikle Sakarya Savaşı'na kadar olan süreçte Ankara Hükümetinin uğraştığı en temel sorunlardan biri bu oldu.¹⁹³⁶

Her ne kadar firarilere dair genel aftan istenilen sonuç alınamadıysa da zeybeklerin düze inmesinin sağlanmaya başlandığı görülmekteydi. Bu konudaki ilk *müjdeli haberi* 2 Ocak 1919 tarihli sayısında *Köylü* gazetesi vermekteydi. Gazetenin belirttiğine göre dağda gezen zeybeklerin “*yüze çıkmak üzere aman diledikleri*” işitilmişti ve “... *Memleketin şeref ve namusuyla oynanan bu günlerde, memleketin asayişini bozuk gösterecek yollara sapmak Türk'üm diyen en aşağılık bir ferdin bile harcı değildir. Efelerimizin bu ince noktayı göz önüne alarak yüze çıkmak istemeleri*

---

¹⁹³³ **ATASE**, İSH, K.474, G.95, B.95-1, (Harbiye Nezaretinden Bahr-i Sefid Kumandanlığına gönderilen 19/1/1335 tarihli yazı)

¹⁹³⁴ **ATASE**, İSH, K.33, G.132, B.132-1 (Harbiye Nezaretinin 18 Nisan 1335/18 Nisan 1919 tarihli teskiresi sureti)

¹⁹³⁵ **ATASE**, İSH, K.12, G.46, B.46-4 (Harbiye Nezaretinden Erkan-ı Harbiye-yi Umumiye Riyasetine gönderilen 24 Nisan 1335/24 Nisan 1919 tarihli yazı.)

¹⁹³⁶ Milli Mücadele yıllarında firarın ulaştığı boyutlar, nedenleri ve alınan önlemlere dair örnek olarak şu belgelere bakılabilir: **ATASE**, İSH, K.293, G.80, B.80-1, 80-2, 80-3. (14 Temmuz 1335/14 Temmuz 1919 tarihli zabıtana mahsuz tamim); **ATASE**, İSH, K.22, G.131, B. 131-3(12. Kolordu Kumandanlığından Harbiye Nezaretine gönderilen 16 Ağustos 1335/16 Ağustos 1919 tarihli yazı); **ATASE**, İSH, K.345, G.129, B.129-1 (On Beşinci Kolordu Kumandanlığından Üçüncü Kolordu Müfettişliğine gönderilen 22/7/1335 tarihli rapor.)

memleketin iyiliği için pek uygundu".¹⁹³⁷ Zeybeklerin düze ineceği müjdesini veren *Köylü*, bölgenin en temel sorununun hala asayişsizlik olduğunu belirterek ilgililerin dikkatini bu noktaya çekmekte ve alınan tedbirleri yeterli görmemekteydi. Eşkîyalığın Aydın vilayetinin "*kökleşmiş bir afeti*" olduğunu belirten gazete, savaşın her şeyi çığırından çıkaran ortamının eşkîyalığın da her köşeye dal budak salmasına sebep olduğunu; asayiş tamamen bozduğunu belirtmekteydi. Şu anda yalnız eşkîya korkusunun değil, asker firarilerinin ve onlar tarafından kurulan irili ufaklı çeteler ile "çalıkakıcıların" da ortalığa dehşet saçtığını belirten *Köylü*, eşkîya dağdan inip teslim olsa bile bunun arkası getirilmezse firarilerin asayiş bozmaya devam edeceği hususunda hükümeti uyardı. Gazete haklı olarak her şeyden evvel insanların can güvenliğinin sağlanması gerektiğini belirterek "*...işin başında canının tehlikede bulunduğunu gören bir adam nasıl çalışabilir?...*" diye sorarak Hüdavendigar vilayetini eşkîyadan kurtaran tedbirlerin Aydın vilayetinde de alınmasını talep ettiklerini, hatta yalvardıklarını belirtmekteydi.¹⁹³⁸

Daha mütareke öncesinden beri zeybekleri düze indirme ve onları devlet ile barıştırma gibi bir misyon üstlenen *Köylü* gazetesi, ilk zeybekler teslim olmaya başladıktan sonra bu minvaldeki yazılarının sayısını artırarak adeta zeybekler için yepyeni bir imaj oluşturmaya, onların daha önce yapıp ettiklerini "*meşrulaştırmaya*" çalıştı. Bu doğrultuda eşkîyalığın ortaya çıkış sebeplerini sorgulayan gazeteye göre eşkîyalık, bir nevi yiğitlik sayılmaktaydı ve bunda kötü idarenin de tesiri vardı. Zaten dünyanın değiştiği bir dönemde eşkîyalık gibi bir belanın memlekette kök salması dost ve düşmana, medeniyet âlemine ve insanlığa karşı bir yüz karasıydı. Millet ve hükümetin elbirliği ile bu çirkin lekeyi temizlemesinin vaktinin geldiğini efeler de anlamış ve kesin olarak teslim olmaya başlamıştı. Ayrıca "*...Türk'ün örfünde, bâhusus ırkımızın en dilâver kısmını teşkil eden vilayetimiz Türklerinde öyle soyu sopu bozulmuş mahzâ kan dökmek için yaradılmış cânî enmûzecleri*¹⁹³⁹ yoktur. *Ödemiş'in efelerini hiçbir zaman İtalya'nın Kalabriya, İspanya'nın Prene*

¹⁹³⁷ *Köylü*, 29 Kânunuevvel 1334/29 Aralık 1918, s.2.

¹⁹³⁸ "*Şekavet ve Asayiş*", *Köylü*, 2 Kânunusani 1335/2 Ocak 1919, s.1.

¹⁹³⁹ Enmûzec: Örnek.

eşkıyalarıyla mukayese edebilir miyiz? ”diyen gazeteye göre bunun göstergesi ise efelerin iyi idare sayesinde gelip teslim olmalarıydı.¹⁹⁴⁰

Zeybekleri teslim olmak için ikna etmeye ve hükümetin de onları affetmesini sağlamaya çalışanlar, sadece yerel idareciler ve *Köylü* gazetesi değildi. Bu hususta özellikle ön plana çıkan isim İzmir’in tanınmış ailelerinden Kantarağasızade Ömer Selahattin Bey’di. Hatta Ömer Selahaddin Bey, bu amaçla 22 Kasım 1918’de “*Zeybek*” isimli bir gazete bile çıkarmaya başladı. O, başyazarlığını da yaptığı gazetesinde bir yandan zeybek ve efe kültürünü tanıtmaya çalışırken, diğer yandan da onların mertliklerinden, yiğitliklerinden, peygamberlerine ve padişahlarına olan sevgi ve bağlılıklarından bahsediyordu. *Zeybek* gazetesi efelerin özelliklerini okuyucularına şu şekilde aktarmaktaydı:

“...Aydın vilayetinin gaziler şehirler harmanı olan her bucağı hak yolunda mücahede etmiş adalet uğruna kelleyi koltuğuna almış yüce erleri yetiştiren birer yiğit ocağıdır. Kendi şahsının teşebbüs ve cesaretine güvenip hamisiz kalan her hukukuna yalnız başına müdafî olan silahına sarılarak yalçın kayalara tırmanan güngörmez ormanların karanlıkları içinedalan ve bazı talasız(?) yiğitler, hırsızlık veya eşkıyalık için dağa çıkmış değil, hakkını çalan ırzını ayaklar altında çiğneyen bir veya birkaç namerd alçağı bihak gebertikten sonra çaresizlik içinde o yolu tutmuştur. Avrupalıların yiğit bir millet olan Fransızların eski şövalyeleri neyse Aydın vilayetinin zeybekleri efeleri de odur.

Zeybeğin efelik ruh-ı asaletinde civanmertliğin sadakat ve vefanın söz de ve özde doğruluğun misafirperverliğin merhamet ve himayenin haksızlıklara karşı isyanın, meşru izzet-i nefisin elhasıl bütün insanlık ve mertlik meziyetlerinin bir arada toplandığı yüksek dağlar şahsiyetidir.... Fakat hakikat artık anlaşılmalı. Zeybek, efe deyince gözler önüne eli silahlı bir şaki değil yukarıdaki meziyetlerin kamilesini de nefsinde toplamış bir insanoğlu insan gelmelidir.”¹⁹⁴¹

Ömer Selahaddin Bey’in *Zeybek* gazetesi oldukça kısa ömürlü oldu,¹⁹⁴² fakat o zeybekleri düze indirip affettirme çabasından asla vazgeçmedi. *Zeybek*’ten sonra bu defa *Efe* gazetesini çıkaran Ömer Selahaddin Bey, “*Efelik Aydın vilayetine has bir seciyedir; onun mahalli, milli miras ve ananesidir. Efe demek büyük birader, reisi-i aile, âmir, kumandan kahraman demektir. Aydın vilayetinin bir köylüsü nasıl ki ocağının efesi ise bir ülkenin padişahı da onun öyle efesidir.*” dedikten sonra “*Bizim en büyük efemiz ise, Karakeçili Aşireti Beği Osmançık oğlu kudretlü, kerametlü,*

¹⁹⁴⁰ “*Efeler Meselesi*”, **Köylü**, 3 Kânunusani 1335/3 Ocak 1919, s.1-2.

¹⁹⁴¹ “*Zeybekler, Efeler*”, **Zeybek**, 22 Teşrinisani 1334/22 Kasım 1918, No:1, s.2-3.

¹⁹⁴² *Zeybek* gazetesi hakkında yapılan bir inceleme için bkz: Necat Çetin-Savaş Özdemir, “*İzmir’de Yayınlanan Kısa Ömürlü Resimli Bir Mizah Gazetesi:*”, **Zeybek, Zeybek Ateşi, 2. Ulusal Efe Kurultayı Türk Tarihinde Efe ve Zeybek Kültürü Sempozyumu Bildirileri**, 6-7 Eylül 2012, Yay. Haz. Metin Ekici-Günver Güneş, İzmir 2013, s. 333-347.

*Padişahımız Sultan Mehmed Vahideddin Han Efemiz hazretleridir.”*¹⁹⁴³ diyerek Sultan Vahdeddin’i “başefe” olarak ilan ediyordu.

Zeybeklere dair “eşkıyalıktan” “kahramanlığa” doğru yaşanan bu “soylu dönüşüm” oldukça radikaldi. Zira Çakırcalı Mehmed Efe ve diğer zeybeklerin dağlarda olduğu dönemde cani, katil, şerir, şaki ve türlü kötü sıfatlarla anılan zeybeklerden artık “kahraman” olarak söz ediliyordu. Herhalde zeybeklere dair yazılan bu sözler, 1910-1911 yıllarında zikredilseydi ve hatta *Zeybek* ve *Efe* isimlerinde gazeteler çıkarılmış olsaydı bu gazeteleri çıkaranlar ve zeybeklere kahraman payesi veren gazeteciler, en azından o dönemin devlet ricalinin ve diğer gazetecilerin hışmına uğramaktan kurtulamazdı.

Zeybekleri düze indirmek için sadece gazete çıkarmakla yetinmeyen Ömer Selahattin Bey, bu defa Ödemiş’in Birgi Yaylası’na giderek onları teslim olmaları için ikna etmeye çalıştı ve *Köylü* gazetesine çektiği telgrafla Adagide köyü taraflarında dağda gezen adı sanı belli zeybeklerden Mustafa Bey Efe ve altı kızının silahlarıyla birlikte teslim olacakları müjdesini verdi. Söz konusu telgrafta belirtildiğine göre altı kızını olan Mustafa Bey, 1 Ocak 1919’da “*ata toprağının gözü yaşlı günlerinde dağda gzmekten ve hükümeti zorlu bir iş karşısında bulundurmaktan ise milletin ve padişahın affına dayanarak hükümete bel ve baş vermişti*”.*Köylü* gazetesi Mustafa Bey Efe’nin kararını dağa çıkış sebepleri ne olursa olsun diğer efelere örnek göstererek efelerin memleket ve padişahın merhametli ve şefkatli buyruklarına baş vererek kendilerini dünya ve ahirette kurtarmalarını öğütlemekteydi.¹⁹⁴⁴ Ömer Selahattin Bey, bir gün sonra gönderdiği ikinci bir telgrafla da Mustafa Bey çetesi dışındaki diğer efelerin de teslim olmalarının beklendiğini, emniyet ve asayişin şimdiden yüzde yetmiş temin edildiğini bildirilmekte ve bu hususta Ödemiş Kaymakamı Kadri Bey’in payının büyük olduğunu belirtmekteydi.¹⁹⁴⁵

¹⁹⁴³ “*Efeden Kızana*”,*Efe*,13 Nisan 1335/13 Nisan 1919, s.1.

¹⁹⁴⁴ *Köylü*, 2 Kânunusani 1335/2 Ocak 1919, s.2; Mustafa Bey çetesinin teslim olmasına dair ayrıca bkz: *BOA*, DH.EUM.ADL., 44/63 (Aralık 1918’de Aydın vilayetinin meydana gelen eşkıyalık olaylarını gösteren cetvel)

¹⁹⁴⁵ *Köylü*, 3 Kânunusani 1335/3 Ocak 1919, s.2; Ömer Selahattin Bey’in zeybekleri teslim olmaya ikna etmek için gösterdiği çabalar Aydın valiliği tarafından da takdir ve taltif edilerek valilik tarafından 9 Mart 1919’da Dâhiliye Nezaretine gönderilen bir yazıyla onun memlekette eşkıyalığı

Bir yandan gazeteler zeybeklere yeni bir imaj kazandırıp onları teslim olmaya ikna etmeye çalışırken diğer taraftan söz konusu zeybeklerin bazıları da şekavetin dozunu günden güne artırıyordu. Örneğin bölgenin en meşhur çetelerinden olan Poslu Mestan çetesi tarafından Ocak ayı başında önce Ahmedli nahiyesinin Gökkaya köyü basılarak 800 altın, 1.000 banknot ve altı okka kadar gümüş para gasp edildi.¹⁹⁴⁶ Çete daha sonra ise Kasaba'nın Küçükkaya köyüne gelerek daha geniş çaplı bir vurgun yaptı. Köy ahalisinden toplamda 990 altın, 336 banknot, 10 kısrak at, bir mavzer ve bir tabanca gasp etti.¹⁹⁴⁷ Yine teslim olması için ikna edilmeye çalışılan ve oldukça uzun süredir eşkıyalık yapmakta olan Dokuzun Mehmed çetesi Buldan'ın Süleymaniye köyünü basarak burada iki köylüye işkence ettikten sonra bir miktar altın gasp etti.¹⁹⁴⁸

Af kararnamesi çıkarılmışken ve zeybekler sürekli olarak teslim olmaya ikna edilmeye çalışılırken bunlardan bazılarının şekavetin dozunu artırmasında Osmanlı'ya olan güvensizliklerinin sebep olduğu düşünülmektedir. Zira af hakkında bir kararname çıkarılmış olmasına karşın henüz teslim olan çeteler için af iradesi buyrulmamıştı ve zeybeklerin teslim olduktan sonra kendi tabirleriyle "kancıklanmayacaklarına" dair teminat, bizzat padişahın onları affettiğine dair iradesi olacaktı. Bu nedenle bazı çetelerin kısa sürede bu kadar vukuat işlemlerinin sebebinin yerel idarecileri, hükümetten bir an önce affedildiklerine dair irade-i şahane talep etmeye zorlamak olduğu akla gelmektedir.

İtilaf Devletleri'nin Batı Anadolu'da ve özellikle de İzmir'de olası bir işgaline gerekçe vermek istemeyen merkezî hükümet ve yerel idareciler, bütün zeybekler teslim oluncaya dek mücadele etmekte kararlıydı. Örneğin Adagide tüccarından Hüseyin Bey'in Sabri çetesi tarafından 5.000 altın fidye talebiyle¹⁹⁴⁹ dağa kaldırılması üzerine Ödemiş Kaymakamı Zühdü Bey devreye girerek çete reisi Sabri'ye bir aracı gönderip esirin serbest bırakılmasını sağladı. Bununla birlikte asıl önemli gelişme Poslu Mestan'ın da vukuat işlemeyeceğine dair söz vermesiydi.

---

bitirmek için yaptığı hizmetten övgüyle bahsedilerek para mükâfatıyla ödüllendirilmesi talep edildi. Bkz: "*Makam-ı Vilayetin Tahrirâtı*", **Efe**, 13 Nisan 1335/13 Nisan 1919, s.2.

¹⁹⁴⁶ **Köylü**, 5 Kânunusani 1335/5 Ocak 1919, s.2.

¹⁹⁴⁷ **Sulh ve Selamet**, 6 Kânunusani 1335/6 Ocak 1919, s.2.

¹⁹⁴⁸ **BOA**, DH.EUM.ADL., 44/63 (Aralık 1918'de Aydın vilayetinde meydana gelen eşkıyalık olaylarını gösteren cetvel)

¹⁹⁴⁹ *Köylü* gazetesine göre istenen fidye 6.000 liraydı. Bkz: **Köylü**, 12 Kânunusani 1335/12 Ocak 1919, s.1.

Müsavat'ın verdiği bilgiye göre şimdiye kadar görülmemiş bir şekilde diğer efelerle müttefik olan ve bütün Ödemiş çeteleri adına *Bozdağ Kapları meşhur Poslu Mestan Efe*, afları kesin olarak temin edilinceye kadar herhangi bir vukuat işlememe sözü vermişti. Ayrıca Aydın efeleri de benzeri bir düşüncedediydi. Gazeteye göre zaten Aydın vilayetinde faaliyet gösteren 16 çete *Erkan-ı harbiye Reisi Yanık [Halil İbrahim] Efe ile Kuvve-i İcraiye Kumandanı dehşetli Mestan Efe*'ninemrine tabiydi. *Müsavat*'ın haberine göre memleketin emniyet ve asayişini bundan sonra ihlal etmeyeceklerine dair efeler namusları üzerine söz verdikleri takdirde hükümet tarafından affedilecekleri kesin bir şekilde haber alınmıştı.¹⁹⁵⁰

Nihayet ünlü Ödemiş efelerinin affedilmeleri kaydıyla düze indikleri haberi gelmişti.¹⁹⁵¹ Vali Edhem Bey'in 20 Ocak'ta verdiği bilgiye göre, vilayet dâhilinde uzun zamandan beri eşkıyalık yaparak halkı canından bezdiren ve hemen hemen bütün zabıta kuvvetlerini meşgul eden bu çeteler, yalnızca kendilerinin değil onlara yataklık yapmaktan hapiste yatan 13 kişinin de serbest bırakılması şartıyla teslim olacaklarını bildirmişti. Aydın Valiliği, teslim olan ve affedilmesi gerekli görülen çeteleri ve bunların kimlerden oluştuğunu bir liste halinde Dâhiliye Nezaretine ileterek haklarında af iradesi çıkarılmasını talep etti.¹⁹⁵² Valiliğin sunduğu listede Yanık Halil İbrahim çetesinden 29, Demirci Mehmed çetesinden üç, Keleş Mehmed çetesinden beş, Sabri çetesinden 15, Poslu oğlu Mestan çetesinden 13, Mustafa Bey çetesinden altı, Çerkes Niyazi çetesinden beş, Kemerdereli Mehmed çetesinden 11 ve Çineli çetesinden sekiz kişi olmak üzere toplam 95 kişi ile bunlara yataklık eden 13 kişinin isimleri vardı.¹⁹⁵³ Aydın Valiliği, daha sonradan teslim olup aftan yararlanmak isteyen diğer şakilerin de isimlerini nezarete bildirdi.¹⁹⁵⁴

---

¹⁹⁵⁰ .“Hükümet-i Adilemize Çetelerin İnkıyatı: Ödemiş Kaymakamı Zühdü Bey'in Muvaffakiyeti”,**Müsavat**, 12 Kânunusani 1335/12 Ocak 1919, s.2; Hüseyin Bey'in serbest bırakılması için ayrıca bkz: **Köylü**, 12 Kânunusani 1335/12 Ocak 1919, s.1.

¹⁹⁵¹ Çetelerin düze inmesine dair gazetelerin yaptığı haberler için bkz: “Efelerimizin Hükümet-i Adilemize Mutavaatı”,**Müsavat**, 21 Kânunusani 1335/21 Ocak 1919, s.2; “Efelerimiz”, **Köylü**, 6 Kânunusani 1335 /6 Ocak 1919, s.2; “Hükümet-i Adilemize Çetelerin İnkıyatı: Ödemiş Kaymakamı Zühdü Bey'in Muvaffakiyeti”,**Müsavat**, 12 Kânunusani 1335/12 Ocak 1919, s.2.

¹⁹⁵² **BOA**, DH.İ.UM.EK., E-113/17 (Aydın Valisi Edhem Bey tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen 20 Kanunusani 1335/20 Ocak 1919 tarihli yazı.)

¹⁹⁵³ Söz konusu çetelerin kimlerden oluştuğu için bkz: **BOA**, DH.İ.UM.EK. E-113/17

¹⁹⁵⁴ **BOA**, DH.İ.UM.EK., E-113/17 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 28 Kanunusani 1335/28 Ocak 1919 tarihli yazı)

Özellikle Ödemiş Kaymakamının teşebbüsleriyle birçok zeybeğin düze inmesi üzerine diğer kaymakamlar da harekete geçerek onlar da kazaları dâhilindeki çeteleri ikna etmek için çeşitli teşebbüslerde bulunmaya başladı. Örneğin vilayette Ödemiş'ten sonra eşkıyalık olaylarının en fazla görüldüğü yerlerden biri olan Nazilli'de kaymakamlık tarafından bir nasihat heyeti kuruldu.¹⁹⁵⁵ Bu heyetin kaza dâhilinde eşkıyalık yapan çetelere teslim olmaları için gerekli nasihat ve telkinlerde bulunmaları sağlandı. Söz konusu heyetin nasihatleri sayesinde birliklerinden firar ederek Nazilli ve çevresinde eşkıyalığa başlayıp vilayetin en namlı çeteleri arasına giren Dokuzun Kızanları ve Mehmed Çavuş çeteleri bütün üyeleriyle ve silahlarıyla birlikte teslim oldu. Ayrıca Temurcili(?) çetesi ve Ortakcılı Mehmed Efendi çetesi de bütün çete üyeleriyle birlikte teslim olacaklarını bildirdi.¹⁹⁵⁶ Üstelik teslim olan çeteler bunlarla da sınırlı değildi.¹⁹⁵⁷

Gazeteler, zeybeklerin düze inme haberlerini sevinçle karşılayıp onların geçmişte işledikleri vukuatları meşrulaştırmaya yönelik birtakım yazılar kaleme almaya başladı. Örneğin *Köylü* gazetesi, efelerin memleketin bu dertli ve yanık günlerinde dağlarda gezmeyi Türk duygusuna, Türk benliğine uygun görmediği için düze indiklerini iddia ediyordu.¹⁹⁵⁸ Oysaki söz konusu zeybeklerin çoğu devletin birkaç cephede birden savaştığı Birinci Dünya Savaşı yıllarında dağlardaydı ve çoğu asker kaçağıydı.

Zeybeklerin düze inmeye başlaması İzmir gazetelerinde siyasî tartışmaları da beraberinde getirmiş ve eşkıyalık/asayiş sorunu üzerinden İttihat ve Terakki idaresi

---

¹⁹⁵⁵ Söz konusu nasihat heyetinde Tahrirat Kâtibi Ali Rıza Bey, Jandarma Kumandanı Nuri Bey, Benekli Mehmed, Terzi Ömerzade Mehmed ve Mollazade Hasan Efendi vardı.

¹⁹⁵⁶ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 48/21 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 18 Kânunusani 1335/18 Ocak 1919 tarihli yazı.); **Köylü**, 12 Kânunusani 1335/12 Ocak 1919, s.1; **Ahenk**, 7 Şubat 1335/7 Şubat 1919, s.2; "*Seyyar Muhabirimizden*", **Sulh ve Selamet**, 9 Kanunusani 1335/9 Ocak 1919, s.2.

¹⁹⁵⁷ Teslim olan diğer eşkıyalar arasında Daha önce öldürülen Çete Reisi Atçalı Mehmed Çavuş'un arkadaşlarından iki kişi, Aydın sancağında eşkıyalık yapmakta olan çete reisi Hacı Ahmed oğlu Mehmed ve yine çete reisi olan kardeşi Hasan Hüseyin ile dört arkadaşı, Habib oğlu Ali çetesinden de bir kişi ve bir yıldır Seferhisar dâhilinde eşkıyalık yapmakta olan Mustafa oğlu İsmail vardı. Söz konusu şakilerin teslim olmalarına dair bkz: **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 48/10 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 18 Kânunusani 1335/18 Ocak 1919 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 48/19 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 20 Kânunusani 1335/20 Ocak 1919 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 48/21 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 20 Kânunusani 1335/20 Ocak 1919 tarihli yazı.); **Müsavat**, 8 Kânunusani 1335/8 Ocak 1919, s.2.; **Ahenk**, 7 Şubat 1335/7 Şubat 1919, s.2; **Sulh ve Selamet**, 18 Kânunusani 1335/18 Ocak 1919, s.2; **Müsavat**, 17 Kânunusani 1335/17 Ocak 1919, s.2.

¹⁹⁵⁸ "*Efelerimiz*", **Köylü**, 6 Kânunusani 1335 /6 Ocak 1919, s.2.

eleştirilmeye başlanmıştı. Nasıl ki II. Meşrutiyet'in ilanından sonra gazetelerin bir kısmı eşkıyalık sorununu “devr-i istibdat”ın kötü yönetimine ve yöneticilerine bağlıyorsa, eşkıyalık olaylarının bu derece yoğun yaşanması ve insanların, özellikle de zeybeklerin dağa çıkmasına İttihad ve Terakki'nin kötü yönetimi ve yöneticilerinin neden olduğu ileri sürülüyordu. Yani bazı gazeteler tarafından “*yeni devirde*” eşkıyalık sorunu üzerinden bir “*devr-i sabık*” yaratma çabası vardı. Örneğin Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın İzmir'deki yayın organı olan *Müsavat* gazetesine göre “*Hükümet-i sabıkanın su-i idaresi*” ve çeşitli nedenlerle dağa çıkan birçok çeteler “*hükümet-i hazıranın cenâh-ı ref'et himâyesine sığınarak*” teslim olmaktadır.¹⁹⁵⁹ Söz konusu gazete diğer yazılarında ise doğrudan İttihad ve Terakki cemiyetini hedef almakta ve cemiyeti “*celali eşkıyası*”na benzetmekteydi.¹⁹⁶⁰ Bu doğrultuda *Hür Hukuk u Beşer* de eşkıyaların hükümet-i sabıkanın kötü idaresi ve diğer nedenlerle dağa çıktığını belirtiyordu.¹⁹⁶¹

Müsavat gazetesi insanların İttihat ve Terakki idaresinin usûlsüzlükleri nedeniyle dağa çıkıp eşkıyalığa başladığını ispat etmek istercesine eşkıya mektuplarını da neşretmekteydi. Örneğin 9 Şubat 1919 tarihli sayıda gazeteye çete reisi Deli Musa ile Arpaseki köyünden çete reisi Cuma ve diğer bazı arkadaşları tarafından gönderilen bir mektupta, ittihatçılığıyla bilinen İzmir eski valisi Rahmi Bey'in hiçbir hüküm olmamasına karşın ailelerini sürgüne gönderdiği ve 40 bin lira kıymetindeki hayvanını yağma ettirdiği için Âlâ Süleyman, Akkulak, Deli Musa ve Cuma çeteleri adıyla dört farklı çete kurarak yüz elliden fazla kişiyle birlikte dağa çıktıklarını iddia ediyordu. Çeteler, çıkarılan genel aftan istifade etmek maksadıyla Hürriyet ve İtilaf Fırkası Soma Şubesi Reisi Hasan Hilmi Bey'in aracılığıyla hükümete teslim olduklarını belirtmişlerdi. Söz konusu eşkıyalar “*zulümde Haccac-ı Zalim'e rahmet okutan Vali Rahmi*” Bey'in yağma ettirdiği hayvanlarının geri alınması için gerekli kanuni takibin bir an önce yapılarak hayvanlarının geri verilmesi hususunda *Müsavat* gazetesinin aracılık etmesini istemişlerdi.¹⁹⁶²

¹⁹⁵⁹ *Müsavat*, 12 Şubat 1335/12 Şubat 1919, s.2.

¹⁹⁶⁰ “*Muhterem Valimize: Dardlı İzmir'in Yanık Hitabesi*”, *Müsavat*, 9 Nisan 1335/9 Nisan 1919, s.1.

¹⁹⁶¹ *Hür Hukuk u Beşer*, 14 Şubat 1335/14 Şubat 1919, s.2.

¹⁹⁶² *Müsavat*, 5 Şubat 1335/5 Şubat 1919, s.2.

Zeybeklerin düze indirilmesi ve asayişin sağlanması için Aydın Valisi Edhem Bey'in büyük hizmetleri görülmüştü.¹⁹⁶³ Lakin Ethem Bey'in valiliği kısa sürdü. Ethem Bey 8 Ocak 1919'da istifa etti.¹⁹⁶⁴ Ethem Bey'in istifasının ardından her ne kadar İzmir gazeteleri valiliğe Hazim Bey'in tayin edildiğini duyursa da¹⁹⁶⁵ bir müddet sonra bu göreve İbrahim Nureddin Paşa'nın tayin edildiği anlaşıldı. 26 Ocak'ta İzmir'e gelerek göreve başlayan Nureddin Paşa,¹⁹⁶⁶ bir müddet sonra da 17. Kolordu Kumandanlığına atandı.¹⁹⁶⁷

Yerel idareciler bir yandan mevcut eşkıyalık olaylarını önlemek için uğraşırken diğer yandan dateslim olan çetelerin tekrar dağa çıkmasını engellemeye çalışıyordu. Aydın Valiliği teslim olan eşkıyaların isimlerini listeler halinde nezarete bildirdiği halde söz konusu çeteler ve bunlara yataklık yapanlar hakkında af iradesi henüz çıkmamıştı. Af iradesinin bu derece gecikmesinin temel nedeni Dâhiliye Nezaretinin çetelerin affına dair isteği değerlendirmek üzere Hukuk Müşavirliğine havale etmesiydi. Hukuk Müşavirliğine göre teslim oldukları belirtilen bu çeteler hakkında usûl gereği isimleri belirtilerek ne genel af ne de özel af çıkarılabildi. Ancak vilayet dâhilinde asayişin sağlanması için yalnız Aydın vilayetindeki eşkıyalara ve yataklarına mahsus bir affı umumi çıkarılabileceğini belirtti.¹⁹⁶⁸ Bununla birlikte af iradesinin çıkarılmasının gecikmesi Aydın valisini endişelendirdi. Valinin verdiği bilgiye göre teslim olan çetelerin affına dair henüz emir gelmediği için bu durum hâlâ eşkıyalık yapanlarda devlete karşı bir güvensizlik yaratabileceği gibi dağdan inenler de cehaletleri nedeniyle tekrar eşkıyalığa başlayabilirdi. Bu nedenle valilik, söz konusu çetelerin affına dair irade-i seniyyenin süratle gönderilmesini istedi.¹⁹⁶⁹

Vali Nureddin Paşa, çetelerin affına dair talep ettiği iradenin bir türlü çıkarılmaması üzerine Dâhiliye Nezaretine tekrar tekrar başvurdu. Eğer af iradesi

---

¹⁹⁶³ "Efeler Meselesi", **Köylü**, 3 Kânunusani 1335/3 Ocak 1919, s.1-2.

¹⁹⁶⁴ **Köylü**, 8 Kânunusani 1335/8 Ocak 1919, s.1.

¹⁹⁶⁵ Bkz: **Köylü**, 21 Kânunusani 1335/21 Ocak 1919, s.2; "Yeni Valimiz Hazim Bey", **Sulh ve Selamet**, 22 Kânunusani 1335/22 Ocak 1919, s.2.

¹⁹⁶⁶ **Müsavat**, 27 Kânunusani 1335/27 Ocak 1919, s.2.

¹⁹⁶⁷ **Hür Hukuk u Beşer**, 14 Şubat 1335/14 Şubat 1919, s.2.

¹⁹⁶⁸ **BOA**, DH.İ.UM.EK. E-113/17 (Hukuk Müşavirliğinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 1 Şubat 1335/1 Şubat 1919 tarihli yazı.)

¹⁹⁶⁹ **BOA**, DH.ŞFR., 612/66 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine çekilen 20 Kanunusani 1335/20 Ocak 1919 tarihli ve şifreli telgraf.)

gönderilmezse çetelerin aflarının tebliğine mecbur kalacağını belirtip¹⁹⁷⁰ birkaç gün daha geçerse söz konusu çetelerin tekrar dağa çıkmalarının beklendiği uyarısında bulundu. Buna cevap olarak ise Dâhiliye Nezareti, af işlemleri tamamlanıncaya kadar çetelerin iyi bir şekilde idare edilmesini isteyerek,¹⁹⁷¹ 8 Şubat tarihli yazısıyla birkaç güne kadar af iradesinin çıkarılacağını bildirdi.¹⁹⁷²

Nihayet çetelerin affına dair 8 Şubat'ta Meclis-i Vükela kararı¹⁹⁷³ 9 Şubat'ta ise irade çıkarıldı ve böylece yukarıda zikredilen çeteler ve bunlara yataklık yapanlar affedildi.¹⁹⁷⁴ Listede ismi olmayan ve daha sonradan teslim olan eşkıyalar da Dâhiliye Nezaretine bildirildi ve bunların da affedilmeleri sağlandı. Ayrıca Aydın Valiliği tarafından affedilmeleri gerekli görülen ancak isimleri unutulmuş ya da af iradesi çıkarıldıktan sonra teslim olan şakiler de af listesine dâhil edildi.¹⁹⁷⁵

Vali Edhem Bey tarafından teslim olmalarına dair eşkıyaları ikna etmeye yönelik çabalar, halefleri Nureddin Paşa ve İzzet Bey döneminde de devam etti. Özellikle Şubat ayında düze inen çetelerin affına dair irade çıkarılması, diğer çeteleri

---

¹⁹⁷⁰ **BOA**, DH.İ.UM.EK. E-113/17 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine çekilen 28 Kânunusani 1335/28 Ocak 1919 tarihli şifre telgrafın halli.)

¹⁹⁷¹ **BOA**, DH.İ.UM.EK., E-113/17 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 4 Şubat 1335/4 Şubat 1919 tarihli yazı); **BOA**, DH.ŞFR., 96/78 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 4 Şubat 1335/4 Şubat 1919 tarihli yazı.); Ayrıca bkz: **BOA**, DH.ŞFR., 96/108 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 8 Şubat 1335/8 Şubat 1919 tarihli yazı.)

¹⁹⁷² **BOA**, DH.İ.UM.EK., E-113/17 (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 8 Şubat 1335/8 Şubat 1919 tarihli yazı); **BOA**, DH.ŞFR. 96/108 (8 Şubat 1335/8 Şubat 1919 tarihinde Dâhiliye Nezaretinden Aydın Vilayetine gönderilen yazı.)

¹⁹⁷³ **BOA**, MV., 250/34 (8 Şubat 1335/8 Şubat 1919 tarihli Meclis-i Vükela kararı)

¹⁹⁷⁴ **BOA**, DH.İ.UM.EK. E-113/17 (9 Şubat 1335/9 Şubat 1919 tarihli irade-i seniye sureti); **BOA**, DH.İ.UM.EK., E-113/17 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 10 ve 16 Şubat 1335/10 ve 16 Şubat 1919 tarihli yazı); **BOA**, BEO., 4555/341578 (Sadarettin Adliye ve Dâhiliye Nezaretlerine gönderilen 11 Şubat 1335/11 Şubat 1919 tarihli yazı.); **BOA**, DH.ŞFR., 96/135 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 10 Şubat 1335/10 Şubat 1919 tarihli yazı.); Söz konusu çetelerin affına dair gazetelerde çıkan haberler için bkz: **Ahenk**, 14 Şubat 1335/14 Şubat 1919, s.2; **Müsavat**, 12 Şubat 1335/12 Şubat 1919, s.2; **Köylü**, 14 Şubat 1335/14 Şubat 1919, s.2; **Hür Hukuk u Beşer**, 14 Şubat 1335/14 Şubat 1919, s.2.

¹⁹⁷⁵ Söz konusu eşkıyaların affına dair yazışmalar için bkz: **BOA**, DH.İ.UM.EK. E-113/17; **BOA**, DH.ŞFR., 619/41 (Aydın Valisi Nurettin Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 6 Mart 1335/6 Mart 1919 tarihli ve şifreli telgraf.); **BOA**, BEO., 4566/342393 (Sadarettin Adliye ve Dâhiliye Nezaretlerine gönderilen 13 Nisan 1335/13 Nisan 1919 tarihli yazı.); **BOA**, İ.DUİT., 106/57 (5 Nisan 1335/5 Nisan 1919 tarihli irade- seniyye.); **BOA**, MV., 250/104 (5 Nisan 1335/5 Nisan 1919 tarihli irade-i seniyye.); **BOA**, MV., 250/103 (5 Nisan 1335/5 Nisan 1919 tarihli irade-i seniyye.); **BOA**, BEO, 106/30 (Dâhiliye Nezaretinden Sadarete gönderilen 16 Şubat 1335/16 Şubat 1919 tarihli yazı)

de teslim olmak için teşvik etti. Bu doğrultuda eşkıyalar, kimi zaman bütün bir çete halinde kimi zaman ise münferiden teslim olup affedilmeye devam edildi.¹⁹⁷⁶

Özellikle İtilaf Devletleri tarafından Anadolu'nun dört bir taraftan türlü bahanelerle işgal edilmesi ve İzmir'in Yunanistan'a verileceği söylentilerinin iyice artmaya başlaması üzerine Müslüman çetelerin Rumlar aleyhine girişecekleri herhangi bir hareketin işgal için yeterli bir bahane olacağı düşünüldü. Bu nedenle çetelerin faaliyetlerine son vermeleri için bunlara nasihat edecek insanların gönderilmesi gerektiği Aydın mutasarrıfına hem şifahi hem de yazılı olarak bildirildi. Ayrıca eşkıyalığın mümkün olduğunca ortadan kaldırılması ve mahalli hükümetlerle temasa geçilerek yine nasihatçilerin gönderilmesi gerektiği 30 Mart'ta alay kumandanlıklarına bildirildi.¹⁹⁷⁷ Bu doğrultuda Mart ve Nisan ayında da birçok eşkıya teslim oldu ve bunların affına dair de iradeler çıkarıldı.¹⁹⁷⁸ Bu süreçte düze inen efelerin en meşhurları arasında Yörük Ali Efe¹⁹⁷⁹ ve Kılıoğlu Hüseyin Efeler de

---

¹⁹⁷⁶ Yukarıda ismi zikredilenler dışında Şubat 1919'da teslim olan eşkıyalar arasında Tire ve Ödemiş çevresinde faaliyet gösteren İnceoğulların Mehmed oğlu Veli, Söke ve Milas taraflarında eşkıyalık yapan çete reisi Çavdarlı Hüseyin ile iki arkadaşı, Soma'nın Ularca köyünden Hamza oğlu İbrahim ile dört arkadaşı ile Arnavud Yusuf çetesi ve ¹⁹⁷⁶ Soma civarında eşkıyalık yapan birçok Çepni vardı. Bkz: **Anadolu**, 11 Şubat 1335/11 Şubat 1919, s.2.; **Hür Hukuk u Beşer**, 14 Şubat 1335/14 Şubat 1919, s.2.

¹⁹⁷⁷ M. Şefik, s.17.

¹⁹⁷⁸ Adliye Nezareti tarafından 23 Mart 1919'da çıkarılan Tecil-i Mücazat Kararnamesi'nden istifade edemeyen büyük suçlar işlemiş olan eşkıyaların istimanlarının kabul edilmesinin uygun olmayacağı Dâhiliye Nezaretine bildirildi. Adliye Nezaretine göre eğer bu şekilde uygulamalara devam edilir ve bütün eşkıyalar affedilirse cemiyetin geri kalanına adalet dağıtmak mümkün olmayacak, ammenin huzur ve asayiş bozulacak, eşkıyaların yeniden pervasızca eşkıyalık yapmaları için cüretlerini artıracak ve hükümetin ve adli makamların nüfuzunu ortadan kaldıracaktı. Bununla birlikte söz konusu şahısların aflarının kabulü ve haklarındaki adli takibatın tecil edilmesi kati surette icabetliği ve aksi halde zararlı olması durumunda gereğinin tezkire ile tayin ve takdirini Meclis-i Vükelaya bırakmak uygun olacaktı. Bkz: **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 6/3 (Adliye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 24 Nisan 1335/24 Nisan 1919 tarihli yazı.); Buna karşın yapılan yazışmalar neticesinde çetelerin affına dair uzlaşma sağlandı. Mart-Nisan 1919'da teslim olan eşkıyalar için bkz: **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 2/64 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 1 Nisan 1334/1 Nisan 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 7/14 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 3 Mayıs 1335/3 Mayıs 1919 tarihli tahriratın sureti.); **BOA**, MV., 250/103 (5 Nisan 1335/5 Nisan 1919 tarihli irade-i seniyye.); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 7/14 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 3 Mayıs 1335/3 Mayıs 1919 tarihli tahriratın sureti.); "*Ödemiş Muhabirimizden Telgraf: Tenkil-i Eşkîya*", **Müsavat**, 28 Nisan 1335/28 Nisan 1919, s.2; Ahenk, 24 Nisan 1335/24 Nisan 1919, s.2.; "*İstiman: Ödemiş Muhabirimizden Telgraf*", **Müsavat**, 30 Nisan 1335/30 Nisan 1919, s.2; **Ahenk**, 4 Mayıs 1335/4 Mayıs 1919, s.2.

¹⁹⁷⁹ Sultanhisar'ın Kavaklı köyünden olan Yörük Ali Efe, 1896 doğumludur. Birinci Dünya Savaşı'nda askere alınan Yörük Ali, İzmir Depe Alayı'nda askerlik görevini yaparken bir Ermeni subayından yediği tokat üzerine askerden firar etti. Daha sonra Nazilli civarında faaliyet gösteren Alanyalı Molla Mahmud çetesine katılan Yörük Ali, kendisi gibi asker kaçağı olan Kılıoğlu Hüseyin'le de bu çetede tanıştı. Efelerinin öldürülmesinin ardından her ikisi bir müddet birlikte gezdiyse de sonradan ayrıldılar. Bkz: Asaf Gökbek, **Milli Mücadele'de Aydın**, Sadeleştiren: Hüseyin

vardı. Asaf Gökbel'in belirttiğine göre bu efeleri, iyi niyetli ve vatanını seven zeybeklerin ön safında saymak bir kadirşinaslık borcuydu.¹⁹⁸⁰

Kılıoğlu Hüseyin ve Yörük Ali, düze indikten sonrada zeybeklerini ve silahlarını yanlarından ayırmadı. 1919 yılının Nisan ayı sonunda Kılıoğlu Hüseyin Efe, birkaç arkadaşıyla birlikte Yörük Ali'nin köyü Kavaklı'ya giderken, kimliği meçhul kişilerce pusuya düşürüldü; bütün silahları ve elbiseleri gasp edildi. Bu olayın ardından Yörük Ali Efe'den yardım isteyen Kılıoğlu, Yörük Ali ile birlikte şüphelendikleri ne kadar soyguncu ve çalıkakıcı varsa hepsini sorguya çekti. Bu "*zeybekçe sorgular*da" iki kişinin ölmesine rağmen olayın failleri bulunamadı. Fakat öldürdükleri kişilerin akrabalarının dava açma ve yakalanıp hapse atılma ihtimali belirince, tekrar Madran Dağı'nın yolunu tutarak çeteciliğe başladılar.¹⁹⁸¹ Bununla birlikte bölgede Yunan işgalinden sonra Kuvayımillîye'nin oluşumunda başrol oynayan Yörük Ali Efe ve Kılıoğlu Hüseyin Efe, daha İzmir işgal edilmeden önce bölgedeki Rum çetelerinin mezalimine karşı fiilen mücadeleye başlamıştı.¹⁹⁸²

Hükümetin bütün teşebbüsleri sayesinde Müslüman çetelerin birkaçı hariç diğerleri artık düze inmiş ve sükûnet kısmen sağlanmıştı. Düze inen bu çeteler, silahlarını hiçbir zaman bırakmadıkları için haklarındaki şikâyetler bir türlü bitmemişti.¹⁹⁸³ Zira affedilip köyüne dönen zeybekler, herhangi bir iş görmüyor, çifte çubuğa gitmiyor ve ticaret yapmıyordu. Bunlar, affedilmiş olmalarına rağmen hükümete güvenmedikleri gibi dağdayken birçok düşman edindiklerinden komşularına dahi güvenmiyordu. Zeybekler, yine eski alışkanlıkları üzere paraya ihtiyaç duyduklarında etraftaki zenginlere haber yollayarak para topluyordu.¹⁹⁸⁴

Kuruüzüm, Kolalı Matbaası, Aydın 2005, s.53; Ayrıca bkz: A. Munis Armağan, Bozenderes'ten Bozdağlar'a Kuvayı Milliye, İzmir 2005, s.142.

¹⁹⁸⁰ Asaf Gökbel, **Milli Mücadele'de Aydın**, Sadeleştiren: Hüseyin Kuruüzüm, Kolalı Matbaası, Aydın 2005, s.51.

¹⁹⁸¹ Asaf Gökbel, **Milli Mücadele'de Aydın**, Sadeleştiren: Hüseyin Kuruüzüm, Kolalı Matbaası, Aydın 2005, s.53*54.

¹⁹⁸² Günver Güneş, "*Aydın ve Çevresinde Yunan İşgali ve Sivil Direniş'in Örgütlenmesi: Heyet-i Milliyeler*", **Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu**, Uluslararası Sempozyum Bildirileri, 6-8 Eylül 2009, II. Kitap, Yay. Haz., Oktay Gökdemir, Ankara 2010, s.17; Özellikle Yörük Ali Efe'nin Milli Mücadele sağladığı büyük katkı hiçbir zaman unutulmamış ve hatta 1951 yılında dönemin başbakanı Adnan Menderes Yörük Ali'nin ölümü üzerine ailesine bir taziye telgrafı çekmişti. Bkz: **BCA**, 030.01/18.101.12

¹⁹⁸³ M. Şefik, **a.g.e.**, s.17.

¹⁹⁸⁴ Gökbel, **a.g.e.**, s.50.

Batı Anadolu'da çok uzun süredir gerek Rumlar gerekse Müslümanlar/Türkler tarafından kurulmuş olan çeteler arasında ciddi bir denge vardı. Bu dengede daima ağır basan taraf Müslümanlar tarafından kurulmuş çetelerden yanaydı ve ayrıca Müslüman çetelerle Rum çetelerinin faaliyet sahaları birbirinden farklıydı. Fakat Balkan Savaşları'yla birlikte adaların Yunanistan'ın eline geçmesi ve bu ülkenin Megali İdea doğrultusunda Batı Anadolu için beslediği emeller, Rum çetelerini hızla siyasallaştırıp büyük ölçüde Yunanistan'ın hizmetine girmelerini sağladı. Bu durum Birinci Dünya Savaşı'nda çok daha belirginleşti. Ayrıca savaş yıllarında Rum çeteler daha çok kıyı kesimlerde, Türk çeteler ise iç kesimlerde faaliyet gösterdiği için çok fazla karşı karşıya gelmediler. Lakin mütareke sonrasında durum tamamen değişti. Zeybeklerin birer ikişer dağdan inmesi, Rum çetelerinin sayılarının kısa sürede aşırı artması ve Yunanistan'dan her türlü desteği alarak doğrudan Müslüman ahaliyi hedef almaları dengeleri değiştirdi. Bu nedenle işgal sonrasında Batı Anadolu'da Kuvayımilliyeyi örgütleyen sivil ve askeri erkânın ilk başvurduğu kaynaklardan biri, efeler oldu. Batı Anadolu'da Yunan işgali başladığında kimi affedilmiş olarak düzde, kimi ise hala dağda olan yüzlerce zeybek vardı. Bunlar daha önceden de halktan kopuk değillerdi. Zira hemen hepsinin bir ailesi vardı ve şimdi, kendi malları ve namusları da tehlikeye düşmüştü. Ayrıca bu insanlar, dağdayken de hiçbir zaman köylü ile irtibatı kesmemişti. Köylülerin önemli bir kısmı zaten onlara yardım ve yataklık yapmaktaydı. Yıllarca peşlerinden yüzlerce jandarma ve askeri koşturan, onlarla girdikleri çatışmalarda ölen ve öldüren zeybekler, artık Batı Anadolu Kuvayımilliyesi'nin de ilk nüvelerinden birini teşkil edecekti. Zeybeklerin Kuvayımilliyeye birlikleri halinde Milli Mücadele'ye katılmaları oldukça önemliydi. Zira ömrünün önemli bir kısmını dağlarda geçiren, bölgenin coğrafyasına sonuna kadar hâkim olan, çok iyi silah kullanabilen bu insanlar, gerilla savaşını da çok iyi biliyordu. Bu doğrultuda Batı Anadolu'da zeybekler işgalci Yunan ordusuna karşı önemli başarılar gösterdi¹⁹⁸⁵ ve Milli Mücadele'ye katılan

---

¹⁹⁸⁵ Zeybeklerin Milli Mücadele'ye katkıları için bkz: Gökbel, **a.g.e.**, s.86 vd.; **Milli Mücadele'de Nazilli Cephesi ve Önderleri Paneli**, 16 Aralık 2005, Ed: Mehmet Başaran, 2007, s.27-61; Enver Behnan Şapolyo, **Kuvayı Milliye Tarihi, Gerilla**, Ankara 1957; Sındırgılı Süreyya (S.Örge Evren), **Denizli Vakası ve Demirci Mehmed Efe**, Sel Yay., İstanbul, 1955; Sadettin Demirayak, **Kuva-yı Milliye'nin Aydın'da Doğuşu: Yörük Ali Efe ve Demirci Mehmed Efe'nin Faaliyetleri**, Aydın 2007; A. Munis Armağan, **Bozenderes'ten Bozdağlar'a Kuvayı Milliye**, İzmir 2005; Ahmet Zeki Muslu, "*Killoğlu Hüseyin Efe Üzerine Kısa Bir Yorum*", **Çine Kuvayı Milliye Müzesi Açılışı ve Kurtuluş Savaşı ve Çine Panelleri**, Edt: Günver Güneş, Arif A. Uyguç, Aydın 2009, s.141-169.

yüzlerce zeybek,¹⁹⁸⁶ vatan müdafaası adına gösterdikleri yararlılıklar nedeniyle Ankara Hükümeti tarafından daha önce işledikleri suçlardan ötürü affedildi.¹⁹⁸⁷

III. 3. 1919 Yılı Başından Yunan İşgaline Batı Anadolu'da Eşkîyalık ve Alınan Tedbirler

Mütarekenin imzalanmasının akabinde İtilaf Devletleri, Birinci Dünya Savaşı sırasında imzaladığı gizli anlaşmalar doğrultusunda Osmanlı toprakları işgal etmeye başladı. 1918 yılı sonuna kadar İngiltere; Musul, Batum ve Antep'i¹⁹⁸⁸ işgal ederken, Fransa; İskenderun, Mersin ve Adana'yı ele geçirdi.¹⁹⁸⁹ Üstelik her an Anadolu'nun herhangi bir yerinin ve özellikle de Batı Anadolu'nun işgali tehlikesi vardı. Yukarıda da belirtildiği üzere devlet ricali ise yeni işgallere gerekçe oluşmasını önlemek amacıyla asayişin sağlanmasına son derece önem vermekteydi. Bu doğrultuda birçok zeybeğin düze indirilmesi için teşebbüse geçildi. Fakat bu da istenilen sonucu vermedi. Zira bölgenin asayişini tehdit edenler sadece zeybekler değildi. Dağlarda hala onlarca asker kaçağı vardı ve birçok yerde yeni derme çatma çeteler türemişti. Ayrıca şehir merkezlerinde bile Rum eşkıya çeteleri türlü vukuatlar işlemekteydi. Eşkîyalık olaylarının artmasına paralel olarak insanların güven içinde ticaret yapma ve hatta seyahat etme imkânı da kalmıyordu. Örneğin 1 Ocak 1919'da İzmir'den Urla'ya bakkal malzemesi götürmekte olan sekiz yük arabasının önünü kesen ve kimliği tespit edilemeyen eşkıyalar, hem arabalardaki eşyaları hem de arabacıların

---

¹⁹⁸⁶ Kuvayimillîye içinde önemli yararlılıkları görülen efeler ve sorumluluk sahaları şu şekildeydi: Gökçen Hüseyin Efe: Fota-Adagide, Poslu Mestan Efe: Bozdağ, Yörük Ali Efe: Sultanhisar-Dalama, Durmuş Ali Efe: İncirliova, Danişmentli İsmail Efe: Köşk, Sökeli Ali Efe: Ortaklar, Cafer Efe (Caferaki): Germencik, Mesudiyeli Mestan Efe: Çayyüzü, Tekeli Mehmet Efe: Köşk çevresi, Sancaktarın Ali Efe: Salavatlı, Hesapçioğlu Şeyh Mehmet Efe: Başçayır, Dokuzun Mehmet Efe: Nazilli, Küçük Mehmet Efe: Birgi, Yanık Halil İbrahim Efe: Beydağ, Hacı Hasan: Akyurt, Musalarlı Ali Zeybek: Musalar, Kör Bayram Efe: Bademiye, Hasan Hüseyin Efe: Bademiye, Mursallılı İsmail Efe: Halkapınar, Sabri Efe: Gölcük (Bozdağ), Keleş Mehmet Efe: Çaylı, Koca Mustafa Efe (Dıgıç): Balyambolu (Beydağ), Kara Ahmet Efe: Kiraz, Murat Bey: Kiraz (Yağlar), Musa Bey: Kiraz (Arkacılar), Mehmet Efe: Bayındır, Kahya Hasan Efe (Musta Bey): Adagide, Çete Ahmet (Kemerdereli): Güme Dağı, Kara Hüseyin Efe: Adagide, Kuloğlu Hasan Efe: Bakır, Koca Mehmet Efe: Çaylı, Çerkes Hasan Bozdağ ve Kemerdereli Ali Efe: Güme Dağı. Bkz: A. Munis Armağan, **Bozenderes'ten Bozdağlar'a Kuvayı Milliye**, İzmir 2005, s.124-125.

¹⁹⁸⁷ Efelerin affına dair yazışmalar ve bunların kimler olduğuna dair bkz: **BCA**, 030.10/104.681.3.

¹⁹⁸⁸ Antep daha sonradan Fransız işgaline bırakıldı.

¹⁹⁸⁹ Söz konusu işgaller hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: **Türk İstiklal Harbi I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, s.71 vd.

paralarını gasp etti.¹⁹⁹⁰ Bu olaydan iki gün sonra Kasaba'nın Kargılı köyünü basan başka bir çete, Müslüman ahaliden iki kişiyi öldürüp bir kişiyi de yaraladı.¹⁹⁹¹ Bir müddet sonra da yedi kişilik Arap Dede çetesi, Kasaba'nın bir başka köyü olan Seyidbala'yı basarak, para ve eşya gasp etti.¹⁹⁹²

Batı Anadolu'da eşkıyalık yapan en önemli çetelerden biri olan Demirci Mehmed çetesi bütün uğraşlara rağmen bir türlü ele geçirilememiş ve teslim olmaya da ikna edilememişti. Çete, Ocak 1919'da 5.000 lira fidye talebiyle Derviş Ağa'nın oğlu Ali Bey'i dağa kaldırdı. Çocuğun ailesi 334 altın lira ile 35 beşbirlik altın göndermişse de bunu az bulan çete, ancak 1.984 ilave altın gönderilmesi üzerine çocuğu serbest bıraktı.¹⁹⁹³ Bundan sonra da eşkıyalık olayları birbirini izledi. Adı geçen ayda eşkıya saldırısına uğrayan yerler arasında Karacasu kazasına bağlı Azizağa, Aydın'a bağlı Kızılcayer,¹⁹⁹⁴ Ödemiş'in Bezdegüme ve Adagüme köyleri¹⁹⁹⁵ ile Bayındır'ın Karaburgaz köyü vardı.¹⁹⁹⁶

Daha önce de belirtildiği üzere bir sancak veya vilayette eşkıyaların yakalanması ve asayişin sağlanması bir şey ifade etmiyordu. Zira bir vilayette sıkı takibe uğrayan veya gerçekleştirdiği bir eşkıyalık olayı sonrası izini kaybettirmek isteyen bir çete, rahatlıkla başka bir vilayetin sınırlarından girip orada eşkıyalık yapabiliyordu. Örneğin 25 Ocak gecesi Karesi sancağının Simav kazası taraflarından gelerek Demirci kazasına bağlı bir köye saldıran 60 kişilik bir Çerkes çetesi, köylülerden birçoğunu gasp ve darp etti. Söz konusu çete, ayrıca o sırada köyde bulunan beşinci daire kol memurlarının üzerindeki hazineye ait 10 bin kuruşu da

---

¹⁹⁹⁰ **Sulh ve Selamet**, 6 Kânunusani 1335/6 Ocak 1919, s.2.

¹⁹⁹¹ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 48/14 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 18 Kânunusani 1335/18 Ocak 1919 tarihli yazı.); **Müsavat**, 16 Kanunusani 1335/16 Ocak 1919, s.2.

¹⁹⁹² **Köylü**, 12 Kânunusani 1335/12 Ocak 1919, s.1.

¹⁹⁹³ **Sulh ve Selamet**, 6 Kânunusani 1335/6 Ocak 1919, s.2.

¹⁹⁹⁴ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 48/14 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 18 Kânunusani 1335/18 Ocak 1919 tarihli yazı.)

¹⁹⁹⁵ **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 48/67 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 31 Kânunusani 1335/31 Ocak 1919 tarihli yazı.)

¹⁹⁹⁶ **BOA**, DH.EUM.6.Şb.,48/72 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 1 Şubat 1335/1 Şubat 1919 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 48/85 Aydın Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 3 Şubat 1335/3 Şubat 1919 tarihli yazı.)

gasp etti.¹⁹⁹⁷ 28 Ocak'ta ise bu defa Aydın vilayetinden Uşak'a geçen 18 kişilik bir çete burada bir köy bastı.¹⁹⁹⁸

Müslüman şakiler tarafından kurulan eşkıya çetelerinin hedefinde, çoğu kez yine Müslüman ahali vardı. Söz konusu çetelerin Müslümanları hedef alması birkaç nedenle açıklanabilir. Öncelikle bu çetelerin gerçekleştirdiği olaylarda daha önce olduğu gibi Müslümanları hedef alması, bunların yaptıkları eşkıyalığın herhangi bir etnik veya dini motivasyonla değil, “*adi eşkıyalık*” maksadıyla gerçekleştirildiğinin göstergelerindendi. Yine söz konusu eşkıyalık olaylarında doğrudan jandarma ve askerlerin hedef alınmayıp ancak çatışma çıkması durumunda bunlarla çatışılması da bu savı güçlendirmektedir. Bununla birlikte elbette Müslümanlar tarafından kurulan çetelerin Rum ahaliyi hedef aldığı eşkıyalık olayları da yok değildi. Örneğin 10 Ocak 1919'da Aydın'ın Karabağ köyünün yolunu kesen Murad ve Reşid isimlerindeki iki şaki beş Rum'un yolunu keserek paralarını gasp etmişse de yakalandı.¹⁹⁹⁹

Aydın vilayetinin yanı sıra Menteşe mutasarrıflığı dâhilinde de birçok eşkıyalık olayı yaşanmaktaydı. Örneğin bu olaylardan birinde Gökbel köyünden Peperik Mustafa ve üç arkadaşı Bucak köyünden iki kişiyi esir aldıktan sonra bunlardan kadın olanı öldürdü. Yine Milas'ın Karakuyu köyünde üç eve eşkıya saldırdı.²⁰⁰⁰

Bir türlü önü alınamayan eşkıyalık olayları, uzun savaş yıllarında cephelerde yakınlarını kaybeden, yoksullaşan ve birçok kez eşkıya saldırısına uğrayan köylülerin savaş sonrasında asayişin sağlanacağına dair umut ve beklentilerini de boşa çıkardı. Salgın hastalıklar, çekirge sürülerinin ekim alanlarına verdiği zararlar, hayvan hırsızlığı ve benzeri birçok sorunla boğuşan köylü, bunlara ilaveten ardı arkası kesilmeyen eşkıya saldırılarına damaruz kaldığı için, can havliyle seslerini yetkililere duyurarak yardım dilenmekteydi. Bunun en çarpıcı örneklerinden bazıları 10 Ocak 1919 tarihinde, Ödemiş'in Ayasurat köyünden Hacı Mahmud,

---

¹⁹⁹⁷ BOA, DH.EUM.6.Şb., 49/17 (Aydın Valisi Nurettin Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 5/6 Şubat 1335/5/6 Şubat 1919 tarihli telgraf.)

¹⁹⁹⁸ BOA, DH.ŞFR., 96/107 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 8 Şubat 1335/8 Şubat 1919 tarihli yazı.)

¹⁹⁹⁹ BOA, DH.EUM.6.Şb., 48/72 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 1 Şubat 1335/1 Şubat 1919 tarihli yazı.)

²⁰⁰⁰ BOA, DH.EUM.AYŞ., 2/51 (Muğla Müstakil Mutasarrıflığı Milas kazasının Kânunusani 1335 tarihine ait eşkıya vukuat raporu.)

Kaymakçı köyünden Şakir, Gerçekli köyünden Fatma ve Esmâ'nın Sadarete gönderdiği dilekçeydi. Adı geçen köylülerin belirttiğine göre “zeybek ve eşkıya” yüzünden çekmedikleri sıkıntı kalmamıştı. Evlerin içlerindeki zahire ve hayvan yemleriyle birlikte eşkıyalar tarafından ateşe verilen 50-60 hane halkı, aileleriyle birlikte Ödemiş'in merkezine göç etmek zorunda kalmıştı. Damlarda ve hanlarda yaşamak zorunda kalan bu aileler, perişan bir halde şimdilik hayvanlarını satarak çocuklarına bakmaktaydı. Tarımla uğraştıkları için yüklü miktarda vergi ödeyen bu insanlar, hayvanlarını satıp parasını yedikten sonra ne ile idare edeceklerini sormaktaydı. Ziraat vaktinin yaklaşmasına rağmen eşkıyaların baskı ve tehditleri nedeniyle dışarıya çıkıp da tarlalarını işleyemediklerini belirten köylüler, Ödemiş kaymakamına başvurmalarına rağmen bir sonuç alamadıklarından, hallerini Sadrazama arz etmekteydi. Çiftçilerin zayıf olması durumunda devlet ve milletin de zayıf olacağını ifade eden dilekçe sahiplerinin yegâne isteği ise can güvenliklerinin sağlanarak tarlalarını işlemelerine yardımcı olunmasıydı. Sadrazama hallerini arz ettikten sonra Padişaha da seslenen köylüler, “*Yetiş Emirü'l-mü'minîn, yetiş ruy-ı zemin, kullarını bu bela-yı azimeden halas buyur...*” diyerek yakarmaktaydı.²⁰⁰¹ Köylülerin bu talepleri, Dâhiliye Nazır Vekili İzzet Bey tarafından Aydın Valisi Edhem Bey'e iletilerek gereğinin yapılması istendi.²⁰⁰²

Hür Hukuk u Beşer gazetesi de eşkıya baskısı altında inleyen Karacasu kazası ahalisinin şikâyetlerini sütunlarına taşıdı. Gazetenin belirttiğine göre, Karacasu ahalisinden olup eşkıyaların saldırılarından canlarını kurtarmak amacıyla farklı yerlere ve özellikle de Nazilli'ye göç etmek zorunda kalan birçok kişi ağır vergiler altında ezilmekteydi. Halkın gelirlerine nazaran oldukça ağır olan bu vergilerin tahsili amacıyla kaymakam, eline geçen çift hayvanlarını sattırmaktaydı. Gazete bu durumu eleştirerek “*Hakikaten biçareler pek acınacak bir haldedir. Mademki adalet var diyoruz yeni hükümetten muvaffakiyetler bekliyoruz. Millete yazıktır. Artık yeter!*”²⁰⁰³ demektedir.

²⁰⁰¹ BOA, DH.İ.UM., 19-04/1-10 (Ödemiş'in Kaymakçı, Ayasurat ve Gerçekli köylerinden dört köylünün Sadarete gönderdiği 10 Kânunusani 1335/10 Ocak 1919 tarihli istida.)

²⁰⁰² BOA, DH.İ.UM., 19-04/1-10 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın Valisi Edhem Bey'e gönderilen 22 Kânunusani 1335/22 Ocak 1919 tarihli yazı.)

²⁰⁰³ *Hür Hukuk u Beşer*, 7 Şubat 1335/7 Şubat 1919, s.1.

Ocak 1919'da gerçekleşen eşkıyalık olaylarının faillerinin bir kısmı yakalandı. Lakin bu yakalananların tamamı Müslüman eşkıyalardı²⁰⁰⁴ ve Rum çeteler, vilayetin her yerinde kol gezmeye devam ediyordu. Artan eşkıyalık olayları ve şikâyetler karşısında devlet ricali bir taraftan Müslüman çeteleri dağdan indirip affederken diğer taraftan da güvenlik güçlerinin sayısının artırılmasının çareleri aranmaktaydı. Bu doğrultuda yapılan ilk şey ise kırsalda asayiş sağlamaya çalışmaktı. Bunun için daha önce yapılan teşebbüsler yeterince başarılı olmamıştı. Daha önce de belirtildiği üzere Birinci Dünya Savaşı yıllarında jandarmanın önemli bir kısmı orduya alınmış ve bu da iç güvenliğin sağlanmasında ciddi zaafılara yol açmıştı. Nitekim savaş öncesi 40.000 civarında olan jandarmanın sayısı, orduya alımlarda birlikte savaş yıllarında 25.000'e kadar düşmüştü.²⁰⁰⁵ Üstelik ordudaki terhislerle birlikte daha önceden orduya nakledilen jandarmaların da terhis edildiği anlaşılmaktadır.²⁰⁰⁶ Zira bu nedenle 1919 yılı başına gelindiğinde jandarmanın sayısı 9.000'e kadar düşmüştü.²⁰⁰⁷ Bunun yanı sıra jandarmanın boşalan kadroları bir şekilde ahaliden temin edilmeye çalışılmış; Anadolu'da bulunan askeri yetkililer jandarmanın adı altında gönüllülerden kayıt yapmaya başlamıştı. Bu doğrultuda mütarekenin ardından Umum Jandarma Kumandanlığı, vilayetlere gönderdiği şifre telgraflarla gönüllü jandarma kaydedilmesi isteğini sık sık tekrarlamıştı.²⁰⁰⁸ Ayrıca jandarma zabıtlarının sayısı azaldığından, ordudan terhis edilmesi kararlaştırılan ihtiyat zabıtlarından isteyenlerin jandarma birliklerine kabul edilecekleri duyurulmuştu.²⁰⁰⁹

²⁰⁰⁴ Ocak 1919'da yakalanan veya teslim olan eşkıyalar için bkz: **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 48/10 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 18 Kânunusani 1335/18 Ocak 1919 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 48/19 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 20 Kânunusani 1335/20 Ocak 1919 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 48/21 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 20 Kânunusani 1335/20 Ocak 1919 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 48/52 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 26 Kânunusani 1335/26 Ocak 1919 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 48/72 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 1 Şubat 1335/1 Şubat 1919 tarihli yazı.); **Köylü**, 5 Kanunusani 1335/5 Ocak 1919, s.2.

²⁰⁰⁵ "Jandarma Umum Kumandanı İle Mülakat", **İkdam**, 27 Şubat 1335/27 Şubat 1919, s.2.

²⁰⁰⁶ Mondros Mütarekesi imzalandıktan kısa bir süre sonra birliklerden 1385'den 1316 doğumlulara kadar bütün jandarmaların künyesi istenmesi, jandarmaların da terhis edildiğini göstermektedir. Bkz: **Anadolu**, 3 Teşrinisani 1334/3 Kasım 1918, s.2.

²⁰⁰⁷ Fahri Belen, **Birinci Cihan Harbi'nde Türk Harbi, 1918 Yılı Hareketleri**, C.V, Ankara 1967, s.176; Engin Berber, **Sancılı Yıllar...**, s.76.

²⁰⁰⁸ Türkmen, **a.g.e.**, s.82-83.

²⁰⁰⁹ **Hukuk u Beşer**, 2 Kânunuevvel 1334/2 Aralık 1918, s.2.

Bütün çabalara rağmen jandarmanın sayısı istenilen seviyeye ulaştırılmadığı gibi gönüllü olarak kaydedilen jandarmalar da gerekli vasıfları taşımadığı için birçok şikâyete sebep olmuştu. Örneğin merkezi Söke’de bulunan 135. Piyade Alay Kumandanı Kaymakam Mazhar Bey’in belirttiğine göre Söke bölgesinde jandarma sayısı çok az olmakla birlikte mevcut jandarmalar da kendilerine verilen görevleri yerine getirmediği gibi halkın haklarını koruyacağı yerde tam aksine halkı soymaktaydı. Ahlaklı olmayan ve zabturabt altında tutulamayan jandarmalarla belirlenen yerleri korumak mümkün değildi.²⁰¹⁰ Nitekim Nazilli’de Karacasulu Zühdüzade Hafız Mehmed Bey’in çiftliğiyle Yinece ve Karacaviran köylerine jandarma takip müfrezeleri gelerek Kâhya Molla Mehmed’i feci surette dövmüş ve “*eski adetleri vechile*” karınlarını doyurmuş ve çiftlik sahibine hakaret ettikten sonra gitmişlerdi.²⁰¹¹

Gelişigüzel bir şekilde, gerekli vasıfları taşımayanların jandarma olarak kaydedilmesi ve bunların yaptığı usûlsüzlükler, gazeteler tarafından da sert bir şekilde eleştirildi. Mevcut jandarma teşkilatıyla iş görmenin mümkün olmadığını belirten *Köylü* gazetesinin verdiği bilgiye göre jandarmalık çoluk çocuğun eline kalmıştı ve ne kadar asker kaçağı ve işe yaramaz adam varsa jandarma kadrolarını ikmal için işe alınmaktaydı. *Köylü*, “*Böyle rastgele ve menbaı belli olmayan kuvvetlerle hiç jandarma teşkilatı yapılır ve öyle teşkilatla memleketin emn ve inzibatı yoluna konulabilir mi...?*” diye sorarak jandarmaya bu kadar az maaş verildiği takdirde asker kaçaklarından ve çoluk çocuktan başkasının jandarma olmak istemeyeceğini ifade etmekteydi.²⁰¹²

Gerçekten de jandarma maaşları oldukça düşüktü ve Jandarma Umum Kumandanlığı jandarmanın durumunu düzeltmek için Şubat 1919’da bir çalışma başlattı.²⁰¹³ Zira jandarmaların maaşlarının az olduğu eleştirilerine Jandarma Umum Kumandanı Kemal Bey de hak vermektedir. Kemal Bey, *İkdam* gazetesine verdiği demeçte, ordu terhis edildiği için boş olan jandarma kadrolarının askeriyyeden takviye edilemediğini belirttikten sonra ahaliden gönüllü jandarma temin etmenin de maaşların düşüklüğü nedeniyle çok da mümkün olmadığını ifade ediyordu. Kemal

²⁰¹⁰ Berber, *Sancılı Yıllar...*, s.78.

²⁰¹¹ *Sulh ve Selamet*, 15 Kânunusani 1335/15 Ocak 1919, s.2.

²⁰¹² “*Şekavetler Ne Vakit Silecek*”, *Köylü*, 19 Kânunusani 1335/19 Ocak 1919, s.2.

²⁰¹³ “*Jandarma İşlerimiz*”, *Yenigazete*, 14 Şubat 1335/14 Şubat 1919, s.1.

Bey tarafından 2-2.5 lira civarında olan jandarma ücretlerinin artırılması için Dâhiliye Nezareti tarafından bir kanun layihasının hazırlanarak hükümete sunulduğu belirtildi.²⁰¹⁴

Jandarma sayısını artırmaya yönelik teşebbüslerde istenilen sonucu vermedi ve Şubat 1919'da birçok eşkıyalık olayı gerçekleşti. Söz konusu eşkıyalık olaylarından biri, insanın kanını donduracak türdendi.²⁴ Şubat 1919'da Soma'nın Heciz²⁰¹⁵ köyünü basan Çepni Bacak Mehmed ve beş arkadaşı önce Helvacıoğlu İsmail'in evine girdi ve İsmail'in karısı ile kızlarını öldürdükten sonra para ve eşyalarını gasp etti. Bununla da yetinmeyen eşkıyalar, İsmail'in bir çocuğunu da kesmek üzere bıçağı boğazına dayadığı sırada dışarıdan silah sesi duyulması üzerine telaşa kapıldı. Bunu fırsat bilen çocuk ise kaçmayı başardı. Eşkıyalar bundan sonra da Sarı Mehmed'in evine giderek karısının başına kızgın yağ sürüp yakmak suretiyle işkence ettikten sonra kaçtı. Yapılan takip neticesinde bu olayların faillerinden olan Çepni Bacak Mehmed öldürülürken diğer arkadaşları sağ olarak yakalandı. Olayın failleri boğazı kesilmek üzereyken kurtulan kız çocuğuna teşhis ettirilirken onun "*anacığımı, kardaşçıklarımı öldürenler bunlardır*" diye çıkardığı feryatlar orada bulunan bütün köylüleri ağlatmıştı.²⁰¹⁶ Şubat'ta gerçekleştirilen bir başka eşkıyalık olayı ise Torbalı'nın Tepeköy ahalisinden beşi erkek ikisi kadın olmak üzere yedi kişinin, 17 şaki tarafından yollarının kesilerek darp ve işkence edildikten sonra para ve eşyalarının gasp edilmesiydi. Köylüler bu olayın ardından valiliğe müracaat ederek mağduriyetlerini bildirdi.²⁰¹⁷ Üstelik Şubat ayında gerçekleştirilen eşkıyalık olayları bunlarla da sınırlı değildi ve Menteşe Mutasarrıflığı dâhilinde de birçok eşkıyalık olayı gerçekleşmişti.²⁰¹⁸

Şubat 1919'da birçok eşkıyalık olayı gerçekleşmekle birlikte şüphesiz ki bunlardan en fazla ses getireni Aydın eski valisi Rahmi Bey'in oğlu Alpaslan'ın kaçırılması olayıydı. Eylül 1913'te Aydın valiliğine tayin edilip görevden alındığı

---

²⁰¹⁴ "Jandarma Umum Kumandanı İle Mülakat", **İkdam**, 27 Şubat 1335/27 Şubat 1919, s.2.

²⁰¹⁵ Gazetede köyün ismi "Hecir" ya da "Hacer" şeklinde yazılmaktaysa da bu ismin "Heciz" olduğu düşünülmektedir.

²⁰¹⁶ **Köylü**, 13 Mart 1335/13 Mart 1919, s.1.

²⁰¹⁷ **Müsavat**, 2 Mart 1335/2 Mart 1919, s.2.

²⁰¹⁸ Şubat 1919'da Batı Anadolu'da meydana gelen diğer eşkıyalık olayları için bkz: **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 65/12 (Menteşe sancağına tabi Köyceğiz ve Marmaris kazalarının 1334 ve 1335 senelerine ait eşkıya vukuat raporları.); Söz konusu ayda yakalanan eşkıyalar için bkz: **Hür Hukuk u Beşer**, 14 Şubat 1335/14 Şubat 1919, s.2; **Hür Hukuk u Beşer**, 16 Şubat 1335/16 Şubat 1919, s.2

Ekim 1918'e kadar yaklaşık 5 yıl bu görevde kalan Rahmi Bey, İttihatçı kimliğiyle ön plana çıkmıştı. Aydın vilayetinin savaşın yıkıcı etkilerinden en az hasar görmesi için çaba sağlayan İttihatçı Rahmi Bey'in adı tehcir olayına ve birtakım yolsuzluk söylentilerine de karışmıştı. Bu nedenle hakkında Dâhiliye Nezaretince soruşturma açılan Rahmi Bey, görevden alındıktan sonra İngilizler tarafından 29-30 Ocak 1919'da bazı İttihatçılarla birlikte tutuklanarak Bekirağa Bölüğü'ne hapsedildi.²⁰¹⁹

Rahmi Bey, İstanbul'da tutukluken ailesi hala İzmir'deydi ve 8 yaşındaki oğlu Alpaslan 12 Şubat 1919'da kaçırıldı. Kaçırma haberini alan Aydın Valisi Nureddin Paşa derhal 60 kişilik bir takip müfrezesi çıkardı. Söz konusu takip müfrezesi eşkıyalara yetmiş ve Nif Dağları'nda çatışmaya girmişse de çocuğu kurtaramadı.²⁰²⁰ Alpaslan'ın kaçırılma hadisesini haber alan Dâhiliye Nezareti, Aydın valiliğine bir şifre telgraf çekerek Çerkes Şevket çetesinin çocuğun öldürülmesine sebebiyet vermeyecek şekilde takip edilmesini istedi. Nezaret, ayrıca aile tarafından çocuğun kurtarılması için fidye verme teşebbüsünde bulunulması durumunda, eşkıyanın takip edilmesinin çocuk kurtarılincaya kadar ertelenmesi gerektiğini bildirdi.²⁰²¹

Rahmi Bey'in oğlunun kaçırılması hadisesi, İzmir ve İstanbul basınında geniş yankı uyandırdı. İttihat ve Terakki'ye sert eleştiriler getiren ve ileride işgalci Yunan ordusuna ilk kurşunu atmakla ünlenecek olan Hasan Tahsin'in²⁰²² *Hukuk u Beşer* gazetesi, Alpaslan'ı başlarında Laz serpuşu taşıyan iki meçhul şahsın kaçırıldığını belirtmekteydi. Olayın faillerinin fevkalade bir fidye isteyeceğinin zannolunduğunu belirten gazete, bu olayı da fırsat bilerek İttihatçı Rahmi Bey'i eleştirmekten geri durmadı: “... *Eşhas-ı meçhulenin Rahmi'nin gadir ve zulmüne uğrayan kimselerden olduğu istidlal edilmektedir... Rahmi Bey gerçi seyyiat ve cinayetiyle muhitimizi*

---

²⁰¹⁹ Ahmet Mehmetefedioğlu, **Rahmi Arslan Yaşamı ve İzmir Valiliği**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1990; Ahmet Mehmetefedioğlu, “*Rahmi Bey'in İzmir Valiliği*”, s.347-370; Temuçin Faik Ertan, “Milli Mücadele'de İzmir (Aydın) Valisi Rahmi Bey”, **Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir**, Ya. Haz.: Murat Alper Parlak, ATAM Yay., Ankara 2015, s.523.

²⁰²⁰ “*Rahmi Bey'in Oğlu*”, **Akşam**, 16 Şubat 1335/16 Şubat 1919, s.2; Nurdoğan Taçalan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, Hür Yay., İstanbul, 1981, s. 152-153; Nergiz Bozkurt, “*Çerkes Ethem'den THKO'ya Ne Kaa Fidye, O Kaa Çocuk*”, **Tempo**, Nisan 1988, S.19, s.24.

²⁰²¹ **BOA**, DH.ŞFR., 96/237 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen Şubat 1335/Şubat 1919 tarihli şifre.)

²⁰²² Hasan Tahsin'in yaşamı ve İttihat ve Terakki'ye olan muhalefetine dair ayrıntılı bilgi için bkz: Taçalan, **a.g.e.**, s.99-121.

karartmış, parçalamış şahsiyetlerden olmakla beraber memleketin asayışı ve inzibati namına bu cüretkârane teşebbüse teessüf ettik.”²⁰²³ Ahenk gazetesi de olayın ayrıntılarını okuyucularıyla paylaştıktan sonra, çocuğu kaçıranın Çerkes Şevket çetesi olduğunun zannedildiğini belirtmekteydi.²⁰²⁴ Gazete, olaya dair “Erkekliğimizden Utandık” başlıklı bir yazısında ise *Hukuk u Beşer* gibi çocuğu Rahmi Bey’e husumeti olanların kaçırmış olabileceğine vurgu yaptıktan sonra “eğer amaç Rahmi Bey’den intikam almak ise küçük bir masumdan ne istediniz?” diye sormaktaydı.²⁰²⁵ Rahmi Bey’in icraatlarını savunan *Köylü* gazetesi ise Alpaslan’ın “alçakça çalınıp dağa kaldırıldığını” belirterek bu işin arkasının bırakılmayacağını ifade etmekteydi.²⁰²⁶ İstanbul gazetelerinden *İkdam*, bu olayın Rahmi Bey’den yüklü miktarda fidye almak amacıyla gerçekleştirildiği bilgisini ön plana çıkarırken²⁰²⁷ *Akşam* ise olayın failinin Çerkes Şevket çetesi olduğunu vurgulamaktaydı.²⁰²⁸

Gazeteler, Rahmi Bey’in oğlunun kaçırılma hadisesine dair kimi zaman birbiriyle çelişen bilgiler vermekle birlikte²⁰²⁹ olayın mağduru olan Alpaslan yıllar sonra verdiği mülakatlarda kaçırılma hadisesini şu şekilde anlatmıştı:

“Ben Bornova’da Miss Florance adıyla anılan bir mektep vardı, orada okuyordum. Öğleyn eve yemeğe gelirken Bornova mezatlığının kapısı önünde, Manisa’ya ayrılan yolun köşesinde bir payton duruyordu. Onun içinde Çerkes Ethem, Manyaslı Mahmut ve Manyaslı Şevket vardı. Üç kişi silahlarının üstüne kaputlarını germişler, arabanın içinde oturuyorlardı. Biz oradan geçerken Çerkez Ethem arabadan indi ve kolumdan tuttu. İsmimi sordu: “Baban seni istiyor” dedi. Babamın İstanbul’da olduğunu söyledim. O zaman “biraz dolaşalım” dedi. Eve yemeğe gitmek zorunda olduğumu, annemin beklediğini söyledim. Beni birden kaldırıp paytonun içerisine attı. Öbür taraftan inmek istedim. Bu sefer Manyaslı Şevket yakaladı. Mahmut da arabacı yerine atladı ve Nif dağı istikametine doğru gitmeye başladık. Tam Bornova’dan çıkarken orada bulunan Tenis Kulübünün duvarı arkasında Çerkes Ethem’in adamlarının beklediğini gördüm. Hatta bunları ilk gördüğümde jandarma zannettim. Onlar da etrafımızı sardılar, beraber çıktık gittik.”²⁰³⁰

²⁰²³ “Esbak Vali Rahmi Bey’in Oğlunu Kaçırıldılar”, **Hür Hukuk u Beşer**, 13 Şubat 1335/13 Şubat 1919, s.2.; Ayrıca bkz: “Şayan-ı Teessüf Bir Hadise”, **Müsavat**, 13 Şubat 1335/13 Şubat 1919, s.2.

²⁰²⁴ **Ahenk**, 13 Şubat 1335/13 Şubat 1919, s.2.

²⁰²⁵ “Erkekliğimizden Utandık!”, **Ahenk**, 14 Şubat 1335/14 Şubat 1919, s.1.

²⁰²⁶ **Köylü**, 14 Şubat 1335/14 Şubat 1919, s.2.

²⁰²⁷ “Sabık Vali Rahmi Bey’in Çocuğu Dağa Kaldırılıyor”, **İkdam**, 15 Şubat 1335/15 Şubat 1919, s.2.

²⁰²⁸ “Rahmi Bey’in Oğlu”, **Akşam**, 16 Şubat 1335/16 Şubat 1919, s.2; Taçalan, **a.g.e.**, s. 152-153; Bozkurt, a.g.m., s.24.

²⁰²⁹ Rahmi Bey’in oğlu Alpaslan’ın kaçırılmasına dair İzmir gazetelerinde çıkan ilk haberler için bkz: **Ahenk**, 13 Şubat 1335/13 Şubat 1919, s.2; “Esbak Vali Rahmi Bey’in oğlunu Kaçırıldılar”, **Hür Hukuk u Beşer**, 12 Şubat 1335/12 Şubat 1919, s.2.; “Şayan-ı Teessüf Bir Hadise”, **Müsavat**, 12 Şubat 1335/12 Şubat 1919, s.2.; **Köylü**, 14 Şubat 1335/14 Şubat 1919, s.2.

²⁰³⁰ Taçalan, **a.g.e.**, s.129; Bozkurt, a.g.m., s.24.

Ne gazetelerde çıkan ilk haberlerde ne de resmi yazışmalarda Çerkes Ethem ismi hiç zikredilmezken bir müddet sonra çocuk kaçırma hadisesinin ardında onun olduğu anlaşıldı. O güne kadar kamuoyunda ismi pek işitilmemiş olan Çerkes Ethem, aslen Kafkasya göçmeni bir ailenin çocuğuydu ve Bandırma doğumluydu. Küçük Zabıt Mektebinde okuduktan sonra Balkan Savaşları'na katılan Ethem, Birinci Dünya Savaşı sırasında Rauf (Orbay) Bey'in emrinde Teşkilatı Mahsusa bünyesinde çalışarak İran, Irak ve Afganistan'da gerilla savaşlarına katıldı. Burada yaralandıktan sonra memleketine dönen Çerkes Ethem, mütareke imzalandığında memleketi Bandırma'daydı.²⁰³¹ Lakin Çerkes Ethem'in buradaki faaliyetlerinden hükümet oldukça rahatsızdı. Dönemin Dâhiliye Nazırı Ali Fethi Bey, “*asi tavrı*” takındığından şikâyet ettiği Çerkes Ethem'in yola getirilmesi için kuvvet kullanmayı düşünmekteydi. Bunun üzerine daha önceden Ethem'i tanıyan Rauf Bey, onu ikna ederek tuttuğu yanlış yoldan çevirebileceğini Ali Fethi Bey'e belirterek Çerkes Ethem'in ağabeyi Reşit Bey'e bir telgraf çekip uygunsuzluklarına nihayet vermesi gerektiği, aksi takdirde hakkında iyi olmayacağı ihtarında bulundu.²⁰³²

Çerkes Ethem'in Rahmi Bey'in oğlunu dağa kaldırması onun ihtarlara kulak asmayıp “uygunsuzluklarına” devam ettiğini göstermekteydi. Yapılan bütün takibe rağmen yakalanamayan Çerkes Ethem ve adamları, Alpaslan'ı Teşkilat-ı Mahsusanın önde gelen isimlerinden Kuşçubaşı Eşref'in evinde saklamaya başladı. Buradan Rahmi Bey'in eşi Melek Hanım'a bir mektup gönderen Çerkes Ethem, istenen fidyenin ödenmesini ve jandarmanın peşlerinden gitmemesini tembihleyerek, aksi halde çocuğun başını bir çuval içinde gönderecekleri tehdidinde bulundu.²⁰³³ Alpaslan'ın kaçırılma hadisesini haber alan dedesi Hüseyin Hüsnü Paşa ve yakın arkadaşı Sapançalı Baki Bey İzmir'e geldi. Çerkeslerin ileri gelenlerinden olan Baki Bey, Çerkes Ethem'e çocuğun serbest bırakılmasını isteyen bir mektup gönderdi.²⁰³⁴ Lakin Çerkes Ethem, bu mektuba verdiği yanıtta onun isteğini reddederek “*Rahmi Bey'e muvakkat olmamak üzere iyilik yapmak istiyorsanız maddi ve manevi*

---

²⁰³¹ Cemal Şener, **Çerkes Ethem Olayı**, Etik Yay., İstanbul, 2001, s. 29-31; Hüseyin Akyol, **Çerkes Ethem (Gerçek Yaşam Öyküsü)**, Phonix Yayınevi, Ankara 2011, s.17-18; Burhan Bozgeyik, **Çerkes Ethem Hadisesi**, Tuğra Neşriyat, İstanbul, 2013, s.18-20; **Rauf Orbay'ın Hatıraları (1914-1945)**, Yayına Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yay., İstanbul, 2005, s.52.

²⁰³² **Rauf Orbay'ın Anıları**, s.52.

²⁰³³ Taçalan, **a.g.e.**, s.153; Ahmet Mehmetefendioğlu, “*Yeni Belgelerle İzmir Valisi Rahmi Bey'in Oğlunun Kaçırılması*”, **Tarih ve Toplum**, Nisan 1991, S.88, s.33.

²⁰³⁴ Mehmetefendioğlu, “*Yeni Belgelerle İzmir Valisi....*”, s.34.

zararlarımıza mukabil, tazminat-ı lâyükaka yanaşmak şartıyla mumaileyhi ikaz ve intibaha davet etmeniz şarttır.” diye yazarak fidyenin ödenmesini istedi.²⁰³⁵

Çerkes Ethem, Rahmi Bey’den fidye olarak 500 bin lira talep etti. Ancak bu miktarın fazla bulunması ve Baki Bey’in de araya girmesiyle “*Elliüçbin yüzlük evrek-ı nakdiye*” verilmesi hususunda anlaşmaya varıldı.²⁰³⁶ Rahmi Bey’in arkadaşları olan Alanyalızade Mahmud Bey, Nazmi Topcuoğlu ve Herry Giraud aralarında taksim ederek fidyeyi ödeyip çocuğu kurtardı.²⁰³⁷ Çerkes Ethem ve beraberindekilerin elinde kaldığı 23 gün boyunca kendine iyi muamele edildiğini belirten²⁰³⁸ Alpaslan’ın verdiği bilgiye göre Rahmi Bey, sonradan bu parayı arkadaşlarına geri ödemek için nesi var nesi yok satmış ve varlıklı iken yoksul duruma düşmüştü.²⁰³⁹ Para, Ethem’in eline ulaştıktan sonra Alpaslan 6 Mart’ta serbest bırakıldı ve trenle İzmir’e geldi.²⁰⁴⁰ Bundan sonra Çerkes Şevket çetesinin peşine düşülmüşse de bir sonuç alınamadı.²⁰⁴¹ Buna rağmen olayın üzerinden oldukça uzun bir zaman geçtikten sonra, 22 Temmuz 1923’te, Çerkes Ethem ve Çerkes Şevket, Vali Rahmi Bey’in oğlunu intikam almak amacıyla kaçırıp 53 bin lira fidye almak suçundan, İzmir’de gıyaplarında yargılanarak idam cezasına çarptırıldı.²⁰⁴²

Çerkes Ethem anılarında, Alpaslan’ın kaçırılma hadisesine hiç değinmeksizin işgalden önce Yunan tehlikesi belirlediği vakit, İzmir Valisi Rahmi Bey’den 50 bin lira ile o çevredeki diğer bazı tüccar ve eşraftan da para aldığını bu paraları ise cepheleri teşkil etmek, kuvvetlerini tutmak ve İtilaf Devletleri’nin işgali altındaki yerlerden

²⁰³⁵ **Hukuk u Beşer**, 8 Mart 1335/8 Mart 1919, s.2.

²⁰³⁶ Mehmetefendioğlu, “*Yeni Belgelerle İzmir Valisi....*”, s.34.

²⁰³⁷ Murat Bardakçı’nın verdiği bilgiye göre İzmir halkı fidyenin ödenebilmesi için bir yardım kampanyası başlatmış, İzmir’in hemen her caddesine yardım sandıkları kurulmuş ve böylelikle paranın üçte biri halktan toplanmıştı. Bkz: Murat Bardakçı, “*Çerkes’le Audrey Hepburn’u Buluşturan Asırlık Öykü*”, **Hürriyet**, 19 Kasım 2000, s.18.

²⁰³⁸ Taçalan, **a.g.e.**, s.153; Bozkurt, a.g.m., s.25.

²⁰³⁹ Bozkurt, a.g.m., s.24-25.

²⁰⁴⁰ Alpaslan’ın serbest bırakılmasına dair bkz: **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 1/19 (Harbiye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 13 Mart 1335/13 Mart 1919 tarihli yazı.); **Hür Hukuk u Beşer**, 7 Mart 1335/7 Mart 1919, s.2.

²⁰⁴¹ Balıkesir Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine çekilen 6 Mayıs 1919 tarihli telgrafta Rahmi Bey’in oğlunu dağa kaldıran Şevket çetesinden altı kişinin Halkapınar köyüne geldiği ve takipleri için jandarma kumandanlığına emir verildiği belirtilmişse de bu takipten bir sonuç alınmadığı anlaşılmaktadır. Bkz: **BOA**, DH.ŞFR., 621/25 (Balıkesir Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine çekilen 6 Mayıs 1335/6 Mayıs 1919 tarihli ve şifreli telgraf.)

²⁰⁴² Mehmetefendioğlu, “*Yeni Belgelerle İzmir Valisi....*”, s.36.

gizlice cephane alabilmek için kullandığını ileri sürmektedir.²⁰⁴³ Oysaki olayın mağduru olan Alpaslan verdiği mülakatta, Çerkes Ethem'in onu kaçırmamasının sebebini babasından intikam almak istemesine bağlamaktadır. Şöyle ki, Birinci Dünya Savaşı sırasında, Cumaovası ile Ayrancılar arasında bulunan Hollandalı Baron Von Hemstra'ya ait çiftlik, Çerkes Ethem ve adamları tarafından basılmak istenmişse de Rahmi Bey'in sevk ettiği jandarmalar buna mani olmuş ve Ethem'in adamlarından birkaçı yaralanmıştı. İşte bu olaydan sonra Çerkes Ethem, Vali Rahmi Bey'e düşman olmuştu. Hatta onun içinde bulunduğu bir treni bombalamak istemişse de Sapancalı Hakkı Bey bunu engellemişti.²⁰⁴⁴ Alpaslan serbest bırakıldıktan sonra 8 Mart'ta Hasan Tahsin, *Hukuk u Beşer*'de Çerkes Ethem'in bir mektubunu neşretti. Çerkes Ethem mektubunda, olayı fidye için gerçekleştirmediğini belirtmekteydi: Söz konusu mektup şu şekildeydi:

"1- Hakka istinat eder bir asiyim. Bornova hadisesinden (Alpaslan'ın kaçırılma olayı) maksat: Tazminat, fidye-i necat almak değil. Benim ve memleketim aleyhinde istimal edilecek ve binlerce yetimin ve şehit oğullarının haklarından tereküp etmiş tabî pek gayri meşru toplanmış Rahmi'nin milyonlarını azaltmak bu vesile ile de iade-i haysiyet ve şeref temektir. Çünkü Rahmi'yi hükümet tevkif etti.

2- Alpaslan'ı mahsus gündüz aldık. Esbabı da Rahmi'nin bizi tanımaktaki gafletine hayran bırakmak idi.

*3- Eminim ki Rahmi Merkez-i Umuminin kör bir aleti olduğuna nedamet etmiş ola. Bîçare Hasan Bey en ufak ve muhalefetiyle, İngilizlere casusluk isnat ettiriliyor, yirmi tırnağı sökölüyor, midhat-ı hayatının iktisap ettiği şerefi Manisa'da sokak sokak teşhir ediliyor. Ne nemrudane muamele! Allah cümleyi islah eylesin!"*²⁰⁴⁵

Çerkes Ethem'in mektubu incelendiğinde hatıratında bahsettiğinin aksine Alpaslan'ı şahsi nedenlerle kaçırdığı izlenimi uyanmaktadır. Zira Ethem bir yandan Rahmi Bey'in adının yolsuzluk söylentilerine karışmasına atıfta bulunurken diğer taraftan Hasan Bey isminde birine yapılan haksız uygulamaların intikamını aldığını ima etmektedir.

Çerkes Ethem'in yukarıda metnini verdiğimiz mektubunu gazetesinde neşreden Hasan Tahsin, Alpaslan'ın bu kaçırılma hadisesi sayesinde babasının kabahatlerini araştırma sevdasına düşeceğini ileri sürmekteydi. Hasan Tahsin'in iddiaları bununla da sınırlı değildi. Ona göre Ethem ve Çerkeslerin ileri gelenleri, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne esir düşen İngiliz generali

²⁰⁴³ Çerkes Ethem, **Hatıralarım**, Dünya Yay., 1962, s.12.

²⁰⁴⁴ Taçalan, **a.g.e.**, s.130-131; Ayrıca bkz: Bardakçı, a.g.m., s.18.

²⁰⁴⁵ "*Her Şeyden İbret Alalım!*", **Hür Hukuk u Beşer**, 8 Mart 1335/8 Mart 1919, s.1-2.

Townshend'ı Büyük Ada'dan kaçırmayı teklif etmişlerse de general bu teklifi reddetmişti. Böylece Çerkeslerin ve Müslümanların “*en samimi hamisi Büyük Britanya'ya*” manevi bağlılığını ve hürmet hislerini göstermeyi başaramayan Çerkes Ethem, İttihatçıların önde gelenlerinden Rahmi Bey'in oğlunu kaçırmak suretiyle bunu yapmaya çalışmıştı. Söz konusu yazısında Çerkes Ethem'i öven Hasan Tahsin, onun gerçekleştirdiği bu olayın “*adi bir bagilik*” olmadığını, bilakis Çerkes Ethem Bey ve arkadaşlarının Rahmi'nin İttihad ve Terakki teşkilatı uğruna harcayacağı altınları elinden almak suretiyle bîçare vatanın selamet ve terakkisine hizmet etmeyi düşündüğü iddiasında bulunmaktaydı.²⁰⁴⁶ Bu yazıda dikkati çeken en önemli hususlardan biri, ileride İngilizlerin İzmir'e çıkarttığı Yunan işgal kuvvetlerine ilk kurşunu atmakla ünlenecek olan Hasan Tahsin'in İngiltere'den Çerkeslerin ve Müslümanların “*en samimi hamisi*” olarak bahsetmesi ve nedeni ne olursa olsun 8 yaşındaki bir çocuğun dağa kaldırılmasını mazur görebilmesiydi.

Yazısında Rahmi Bey'i sert bir şekilde eleştirip Çerkes Ethem'i haklı gören Hasan Tahsin'in, Alpaslan'ın kaçırılma hadisesine müdahil olduğu iddiaları ortaya atılmış olacak ki o, *Hukuk u Beşer*'de “*İftiralara Cevap*” başlığıyla kaleme aldığı yazıda “*Rahmi Bey'in çocuğu meselesinde benim meşgul olduğumu, alakadar bulunduğumu iddia edenlere sefil, habis ve namert derim. Ben fikrî isyanımı kalemimle tamim edenlerdenim.*”²⁰⁴⁷ diyerek kendini savundu.

İzmir'de oldukça ses getiren çocuk kaçırma olayı, Çerkes Ethem'e haklı bir ün kazandırdı. Fakat bunun basit bir eşkıyalık/fidyeye olayı olmadığı da ortadaydı. Peki Çerkes Ethem ve adamları Rahmi Bey'in oğlunu neden kaçırmıştı? Olayda İttihatçılar arasındaki bir iç çekişmemi amil olmuştu? Yoksa şahsi bir husumet mi? Ya da amaç sadece Rahmi Bey'den para sızdırmak mıydı? Bu sorulara, kaçırma olayının faili ve mağduruyla birlikte konuyu ele alan çeşitli araştırmacılar da oldukça farklı cevaplar vermiştir. Bununla birlikte genel kanaat bu olayın şahsi bir husumet ve intikam alma meselesi olduğu yönündedir. Örneğin Ethem'in çocuk kaçırma vukuatının kendi açıklamalarına bakılarak şahsi bir düşmanlık sonucu ve sıradan bir soygun olarak algılanabileceğini belirten Doğan Avcıoğlu, bunun yanı sıra İzmir'de Rum egemenliğini engellemeye çalışan bir valinin oğlunu kaçırdığına da dikkat

²⁰⁴⁶ “*Her Şeyden İbret Alalım!*”, **Hür Hukuk u Beşer**, 8 Mart 1335/8 Mart 1919, s.1-2.

²⁰⁴⁷ [Hasan] Tahsin, “*İftiralara Cevap*”, **Hür Hukuk u Beşer**, 7 Mart 1335 /7 Mart 1919, s.1.

çekmektedir.²⁰⁴⁸ Ahmet Mehmetefendioğlu da bunu bir düşmanlık ve intikam meselesi olarak görmektedir.²⁰⁴⁹ Cemal Şener de, bu hadisenin o günlerde Demirci Efe'nin fidye karşılığı Derviş Ağa'nın oğlunu kaçırmayı ve Bozdoğan'da Ziraat Bankası soygunu olayıyla birlikte düşünüldüğünde kişisel nedenlerle yapıldığı görüşünün ağırlık kazandığını belirtmektedir.²⁰⁵⁰ Ethem'in Birinci Dünya Savaşı sonrası eşkıyalığa başladığını belirten Sina Akşin ise Alpaslan'ın fidye için kaçırlması hadisesinin bir *eşkıyalık eylemi* olduğunu ileri sürmektedir.²⁰⁵¹

Zeki Sarıhan çocuk kaçırma olayını Ethem'in "şaki" olmasına ve sırf para almak için yapmış olmasına bağlarken²⁰⁵² Ahmet Efe ise olayı kimin menfaatlerine yarayacağı üzerinden okuyarak bu işte İngilizlerin parmağı olabileceğine işaret etmekte, en azından bu olayın Mondros'un 7. Maddesini gerekçe göstererek Anadolu'yu istila etmek isteyen İngilizlerin işine geleceğini ifade etmektedir.²⁰⁵³ Sıraladığımız bu görüşlerin çoğunu tahlil eden Emrah Ercilasun ise olaya dair Ethem'in argümanlarının da dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir.²⁰⁵⁴

Gerek Alpaslan'ın anlattıkları ve gerekse Çerkes Ethem'in zikredilen mektubu, onun bu olayı Rahmi Bey'e olan şahsi husumeti nedeniyle gerçekleştirdiğine işaret etmekle birlikte olayın gerçekleştirilme biçimi bakımından diğer "dağa adam kaldırma" yani sıradan eşkıyalık vakıalarıyla büyük ölçüde uyuştugu görülmektedir. Ayrıca yukarıda da zikredildiği üzere çocuk kaçırma hadisesinin asayışı bozuk göstereceği için İngiltere ile Yunanistan ve ayrılıkçı Rumların işine geleceği ortadadır. Bununla birlikte sadece buradan hareketle olayın arkasında İngilizlerin olduğunu iddia etmenin doğru olmayacağı söylenebilir.

Alpaslan'ın kaçırlmasına dair tartışılması gereken temel hususlardan biri de Hükümetin olay karşısında aldığı tavidir. Zira bazen taşrada gerçekleşen basit bir fidye olayı dahi yerel makamlar ile merkezî hükümet arasında birçok yazışmaya

---

²⁰⁴⁸ Doğan Avcıoğlu, **Millî Kurtuluş Tarihi, 1838'den 1995'e**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2000, C.2. s.577.

²⁰⁴⁹ Mehmetefendioğlu, "*Yeni Belgelerle...*", s.36.

²⁰⁵⁰ Cemal Şener, **Çerkes Ethem Olayı**, Etik Yay., İstanbul, 2001, s.32-33.

²⁰⁵¹ Sina Akşin, "*Çerkes Ethem Nasıl Hain Olabildi*", **Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu, Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, 6-8 Eylül 2009, 1. Kitap, Yay. Haz.: Oktay Gökdemir, Ankara 2010, s.28.

²⁰⁵² Zeki Sarıhan, **Çerkes Ethem'in İhaneti**, 1986, s.14.

²⁰⁵³ Ahmet Efe, **Çerkes Ethem**, Simurg Kitapçılık, İstanbul, 2006, s.33.

²⁰⁵⁴ Emrah Cilasun, "**Baki İlk Selam**" **Çerkes Ethem**, Belge Yay., İstanbul, 2004, Dipnot 47, s.88.

konu olurken uzun süre valilik yapmış olan ve İttihatçıların ileri gelenlerinden birinin çocuğunun İzmir şehir merkezinden kaçırılmasına dair sadece birkaç belge bulunması²⁰⁵⁵ oldukça dikkat çekicidir. Hele ki asayişin teminine hayatî önem atfedildiği böyle bir dönemde bu vaka, Hükümetin bu olaya kısmen kayıtsız kaldığını, en azından gereken önemi vermediğini düşündürmektedir. Yine kısa bir süre sonra kaçırma hadisesinin arkasındaki ismin Çerkes Ethem olduğunun kamuoyunca bilinmesine karşın yapılan yazışmalarda onun isminin hiç zikredilmeksizin fail olarak sadece Çerkes Şevket çetesinin gösterilmesi, sorgulanması gereken başka bir husustur.²⁰⁵⁶ Zira bu durum, İstanbul Hükümetince Çerkes Ethem'in olayın dışında tutulmak istendiği ve kaçırma hadisesine “adi bir eşkıyalık olarak” yaklaşılmasını istediği izlenimini doğurmaktadır. Murat Bardakçı'nın İstanbul Hükümetinin İzmir'deki kolluk kuvvetlerine “*Edhem Bey gizli teşkilâtımızın bir mensubudur, işin üzerine fazla gitmeyin*” talimatını verdiğini belirtmesi de²⁰⁵⁷ bu varsayımı güçlendirmektedir.

1919 yılında ilkbaharın gelişiyle birlikte eşkıyalık olaylarında muazzam bir artış yaşandı. Nitekim 1919 yılının Mart ayında Aydın vilayetinde gerçekleşen eşkıyalık olaylarına dair rapor incelendiğinde bir ay içerisinde onlarca eşkıyalık olayının gerçekleştiği görülmektedir. Söz konusu rapora göre bir ay içerisinde vilayet dâhilinde 74 eşkıyalık olayı yaşandı. Bununla birlikte söz konusu eşkıyalık olaylarının 17'si Müslüman ve 10'u Rum çeteler tarafından gerçekleştirilirken diğerlerinde olayın faillerinin en azından o ay içerisinde meçhul kaldığı anlaşılmaktadır. Bu eşkıyalık olaylarının büyük bir çoğunluğunda yine ev ve köy baskınları, yol kesme, ırza geçme, işkence ve darp hadiseleri yaşanmakla birlikte eşkıyalar tarafından bir kısmı jandarma olmak üzere 34 kişinin öldürüldüğü görülmektedir.²⁰⁵⁸

---

²⁰⁵⁵ Tespit edilebildiği kadarıyla bu olaya dair arşivde üç belge bulunmaktadır. Söz konusu belgeler metin içinde kullanıldığı için burada tekrar zikretmeye gerek duyulmadı.

²⁰⁵⁶ Bkz: **BOA**, DH.ŞFR., 621/25 (Balıkesir Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine çekilen 6 Mayıs 1335/6 Mayıs 1919 tarihli ve şifreli telgraf.); **BOA**, DH.ŞFR., 96/237 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen Şubat 1335/Şubat 1919 tarihli şifre.)

²⁰⁵⁷ Bardakçı, a.g.m., s.18.

²⁰⁵⁸ **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 65/16 (Mart 1919'da Aydın vilayetinde gerçekleşen eşkıyalık olaylarını gösteren rapor); Mart 1919 tarihinde gerçekleşen eşkıyalık olaylarına dair ayrıca bkz: **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 1/74 (Aydın Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 25 Mart 1335/25 Mart 1919 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 3/88 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 5 Nisan 1335/5 Nisan 1919 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 3/88 (Aydın vilayetinden Dâhiliye

Batı Anadolu kırsalında yaşayan köylülerin mal güvenliği açısından tek sorunu eşkıyalık olayları da değildi. Bu coğrafyanın, belki de bütün bir Anadolu kırsalının en temel sorunlarından biri de hayvan hırsızlığıydı. Köylülerin hayvanları kimi zaman eşkıya çeteleri tarafından gasp edilirken kimi zaman ise “adi hırsızlar” tarafından çalınmaktaydı. Geçimlerini çoğu kez kıt kanaat sağlayan köylü, elindeki çift hayvanlarını da kaptırınca perişan olmaktaydı. Özellikle bahar aylarında hayvan hırsızlığının artması ve bu doğrultuda köylülerin bitmek bilmeyen şikâyetleri, İzmir gazeteleri tarafından gündeme alınarak ilgililerin dikkati çekilmeye çalışılıyordu. *Hukuk u Beşer* gazetesine göre son zamanlarda hayvan hırsızlığının bu derece artmasının temel sebepleri hayvan hırsızlığının engellenmesine dair kanunun uygulanmasına özen gösterilmemesi ve seferberlik sebebiyle askere alınan kır bekçilerinin yerine bu vazifeyi görebilecek kimselerin bulunamamasıydı.²⁰⁵⁹ *Müsavat* da son zamanlarda artan hayvan hırsızlığı olaylarına dikkat çekmekte, sorunun savaş sona erdiği için Kırbekçisi Teşkilatının tekrar kurulması ve bu konudaki kanunun işletilmesiyle çözülebileceğini belirtmekteydi.²⁰⁶⁰

Köylünün binlerce hayvanı gasp edilirken bu hayvanların çobanlarının da can güvenlikleri büyük ölçüde tehlikedeydi. Çünkü çoğu kez hayvanlarını yerleşim yerlerinden uzak izbe yerlerde otlatan çobanlar, dağda-kırda gezen eşkıya çeteleri için potansiyel birer hedefti. Şöyle ki, dağda aç kalan bir eşkıya çetesinin yakınlardaki bir çobanın hayvanlarına göz dikmesi ve çobanın eşkıyalara karşı koyması durumunda bunu canıyla ödemesi işten bile değildi. Ayrıca bir yerden başka bir yere giden eşkıya çeteleri, kendilerini çobanların görmesi durumunda ihbar edilme endişesiyle çobanı öldürebiliyordu. Daha önce de eşkıyalar tarafından birçok çoban katledilmekle birlikte artan hayvan gaspıyla doğru orantılı olarak öldürülen, para ve eşyaları gasp edilen çobanların sayısında da önemli bir artış yaşandı. Örneğin 17 Mart'ta çobanlık yapan Hüseyin'in çadırına çalınmış bir atı arama bahanesiyle gelen 18 kişilik bir çete, Hüseyin ve iki oğlu ile akrabalarından bir kadın ve bir

---

Nezaretine gönderilen 5 Nisan 1335/5 Nisan 1919 tarihli yazı.); **Ahenk**, 6 Mart 1335/6 Mart 1919, s.1; **Hür Hukuk u Beşer**, 9 Mart 1335/9 Mart 1919, s.2; **Ahenk**, 12 Mart 1335/12 Mart 1919, s.2; **Hür Hukuk u Beşer**, 14 Mart 1335/14 Mart 1919, s.2; **Hür Hukuk u Beşer**, 15 Mart 1335/15 Mart 1919, s.1-2; **Müsavat**, 18 Mart 1335/18 Mart 1919, s.2; **Köylü**, 18 Mart 1335/18 Mart 1919, s.2; **Ahenk**, 25 Mart 1335/25 Mart 1919, s.2; **Köylü**, 30 Mart 1335/30 Mart 1919, s.1.

²⁰⁵⁹ **Hukuk u Beşer**, 25 Mart 1335/25 Mart 1919, s.2.

²⁰⁶⁰ **Müsavat**, 25 Mart 1335/25 Mart 1919, s.2.

erkeğin kollarını bağlayarak bir dere içine götürmüşler ve yanlarındaki para ve eşyalarını aldıktan sonra serbest bırakmışlardı.²⁰⁶¹ Buca ile Kokluca arasındaki koyun ağılında çobanlık yapan Koklucalı Panayot Hacı Niyako(?) ve çocukları ise onlar kadar şanslı değildi. Çünkü söz konusu çoban ve iki çocuğu, 4 Mart'ta meçhul kişiler tarafından katledilmişti.²⁰⁶² Yine Ödemiş'te bir çoban, 6 Mart'ta eşkıyalar tarafından katledildi.²⁰⁶³ 16 Mart'ta ise yine Ödemiş'e bağlı Adagöme köyünde Molla Mustafa ve çobanı, silahlı meçhul kişiler tarafından öldürüldü.²⁰⁶⁴

Mart ayında 40 civarında eşkıya yakalanmakla birlikte²⁰⁶⁵ bunların en meşhuru senelerden beri Kula ve Demirci'de faaliyet gösteren Nurullah'tı.²⁰⁶⁶ Yine Nazilli kazasıyla Sultanhisar taraflarında eşkıyalık yapan çete reisi Süleyman oğlu Yakup vebeş arkadaşı ile²⁰⁶⁷ Ödemiş ve Birgi'de ev basma, yol kesme, gasp ve darp gibi birçok suç işleyen üç şaki de yakalandı.²⁰⁶⁸

Bir yandan eşkıyalık olayları sürüp giderken diğer taraftan da bu olayları önlemek için çareler düşünüldü. Bu doğrultuda jandarmanın maaş ve iaaşe durumunu düzeltmeye yönelik bir kararname çıkarıldı.²⁰⁶⁹ Lakin jandarma sayısının artırılmasının ülkede asayiş sağlamak için yeterli olmayacağı anlaşılmıştı.²⁰⁷⁰ Bu noktada Harbiye Nezareti devreye girerek 9. Ordu ve çeşitli kolordu kumandanlıklarına bir yazı gönderdi. Gönderilen bu yazıda, memleketin bazı

²⁰⁶¹ **Köylü**, 18 Mart 1335/18 Mart 1919, s.2.

²⁰⁶² **BOA**, DH.EUM.AYŞ.,1/74 (Aydın Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 25 Mart 1335/25 Mart 1919 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 65/16 (Mart 1919'da Aydın vilayetinde gerçekleşen eşkıyalık olaylarını gösteren rapor)

²⁰⁶³ **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 65/16 (Mart 1919'da Aydın vilayetinde gerçekleşen eşkıyalık olaylarını gösteren rapor)

²⁰⁶⁴ **Müsavat**, 18 Mart 1335/18 Mart 1919, s.2.

²⁰⁶⁵ **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 65/16 (Mart 1919'da Aydın vilayetinde gerçekleşen eşkıyalık olaylarını gösteren rapor)

²⁰⁶⁶ **Köylü**, 12 Mart 1335/12 Mart 1919, s.2.

²⁰⁶⁷ **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 2/66 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 1 Nisan 335/1 Nisan 1919 tarihli yazı.)

²⁰⁶⁸ **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 3/88 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 5 Nisan 1335/5 Nisan 1919 tarihli yazı.); Mart 1919'da yakalanan eşkıyalara dair ayrıca bkz: **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 1/74 (Aydın Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 25 Mart 1335/25 Mart 1919 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 52/50 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 11 Mart 1334/11 Mart 1918 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 2/65 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 1 Nisan 1335/1 Nisan 1919 tarihli yazı.); **Hür Hukuk u Beşer**, 15 Mart 1335/15 Mart 1919, s.1-2; **Müsavat**, 18 Mart 1335/18 Mart 1919, s.2; **Hukuk u Beşer**, 26 Mart 1335/26 Mart 1919, s.2; **Müsavat**, 25 Mart 1335/25 Mart 1919, s.2.

²⁰⁶⁹ Söz konusu kararnamenin metni için bkz: **Takvim-i Vekayi**, 27 Mart 1335/27 Mart 1919, s.1-2.

²⁰⁷⁰ **ATASE**, İSH, K.13, G.50, B.50-1 (Dâhiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 5 Nisan 1335/5 Nisan 1919 tarihli yazı.)

yerlerinde hırsızlık vesaire çapulculuk olaylarından kaynaklı asayişsizliğin baş gösterdiği, bu durumun mütareke esnasında devleti zor duruma düşüreceği ve belki de bir müdahaleyle karşı karşıya bırakılabileceği hatırlatılıyordu. Harbiye Nezaretinin söz konusu yazısında, asayiş temin etmek için kolluk kuvvetlerine yardımın yalnızca piyade ve süvari ile değil, gerekmesi durumunda topçu, mitralyöz, nakil ve muhaberat askerleriyle de yapılması mecburiyeti doğduğu için gereğinin yerine getirilmesi istendi.²⁰⁷¹

Aydın vilayetinde artan eşkıyalık olaylarını önleyip asayiş temin etmek için mevcut jandarma kuvvetleri yeterli olmadığı için Akşehir’de bulunan ve terhisler nedeniyle mevcudu oldukça azalan 23. Fırkanın İzmir’e sevkine karar verildi.²⁰⁷² Söz konusu fırkanın asayiş sağlaması için İzmir’e sevk edilmesine Harbiye Nezaretinin de onay vermesi üzerine İngiltere temsilciliği durumdan haberdar edildi. Önce bu sevke izin veren İngiliz temsilciliği, daha sonradan nedeni açıklanmamakla birlikte, fikir değiştirdi ve 23. Fırkanın İzmir’e sevk edilmesine karşı çıktı. Bunun üzerine Hariciye Nezaretine başvuran Harbiye Nezareti, Mondros Mütarekesi’nin 5. maddesi uyarınca Osmanlı Devleti’nin ordusunu, sınırların korunması ve asayişin temini için kullanmaya hakkı olduğunu hatırlatarak bu hususta gerekli teşebbüste bulunulmasını istedi. Yine aynı yazıda, eşkıyalık ve asayişsizliğin hüküm sürdüğü İzmir ve çevresine sevk edilecek kuvvetlerin hiçbir devlet tarafından tehdit olarak düşünülmemeyeceği belirtilerek, orada İtilaf Devletleri’ne ait kuvvet olmadığı gibi, bu devletlerin ülkelerine ve kuvvetlerine karşı asker sevk edecek gerekli vasıtalarından da yoksun olduğu hatırlatıldı. Yani özetle İzmir ve çevresine sevk edilecek asker, İtilaf Devletleri açısından hiçbir tehlike arz etmediği için buna mani olmanın asayişsizliğin artmasına cevaz vermek anlamına geleceği belirtildi.²⁰⁷³ Bu hususta yapılan itirazlardan istenilen sonuç alınmadığı için söz konusu birliğin İzmir’e sevkinden vazgeçildi. Lakin silâh altına alınacak yeni askerlerin öncelikle İstanbul ve İzmir’de bulunan kolordulara gönderilerek bunların takviye edilmesi

---

²⁰⁷¹ **ATASE**, İSH, K.528, G.94, B.94-1, (Harbiye Nezaretinden 9. Ordu Kumandanlığı’na ve çeşitli kolordu kumandanlıklarına gönderilen 26 Şubat 1335/26 Şubat 1919 tarihli yazının sureti.)

²⁰⁷² **ATASE**, İSH, K.12, G.46, B.46-4 (Dâhiliye Nezaretine gönderilen 8 Mart 1335/8 Mart 1919 tarihli yazı.); **ATASE**, İSH, K.13, G.103, B.103-1 (Dâhiliye Nezaretine gönderilen 8 Mart 1335/8 Mart 1919 tarihli yazı.)

²⁰⁷³ **ATASE**, İSH, K.13, G.109, B.109-1,2. (Hariciye Nezaretine gönderilen 16 Mart 1335/16 Mart 1919 tarihli yazı.)

kararlaştırıldı.²⁰⁷⁴ Ayrıca İzmir ve Havalisi Kumandanlığı, 12 Mart tarihinde Harbiye Nezaretine başvurarak, Aydın vilayetinde asayişin sağlanmasının önemine değindi ve gerekli tedbirlerin alınması için müsaade istedi.²⁰⁷⁵

Ülkenin her tarafında adi suçlar, cinayetler ve eşkıyalık olaylarının artmasına rağmen özellikle Batı Anadolu'daki eşkıyalık olayları birçok şikâyete sebep oluyordu. Nitekim Harbiye Nazırı Müşir Şakir Paşa, gazetelere verdiği beyanatta Şile, Bursa, Aydın ve çevresinde sık sık eşkıyalık olaylarının meydana geldiğinin haber alındığını belirtmekteydi. Şakir Paşa'ya göre arttırılan jandarma sayısı ile birlikte sevk edilecek yeni jandarma kuvvetleriyle bu olayların önü alınabilirdi. Harbiye Nazırının verdiği bilgiye göre valilik ve mutasarrıflıklarca Dâhiliye Nezaretine gönderilen raporlarda hırsızlık ve çapulculuk gibi olaylar belirtilmemekle birlikte bu gibi olayları asker firarileri gerçekleştirmektedir. Cinayet olaylarına nadiren rastlanmasına rağmen bazı gazeteler asayiş sorununu abartarak vermektedir. Ona göre ordu terhis edildiği için inzibatı sağlama adına daha fazla kuvvet sevki mümkün değildi. Ayrıca büyük bir savaşın akabinde bu gibi asayişsizlikler tabii görülmeliydi.²⁰⁷⁶ Yukarıdaki açıklamadan da anlaşılacağı üzere Harbiye Nazırı asayişin sağlanabileceği konusunda iyimserdi ya da en azından bu hususta kamuoyunu rahatlatmak istemişti.

Jandarma Umum Kumandanı Kemal Bey de *İkdam* gazetesine verdiği demeçte asayişsizliğin yaşandığı yerleri sıralayarak Şakir Paşa'nın verdiği bilgileri teyit etmekteydi. Onun verdiği bilgiye göre gerek ahali ve mülki makamlar gerekse jandarma daireleri tarafından verilen bilgiler doğrultusunda en fazla vukuatın olduğu yerler Karesi, Kala-i Sultaniye, Biga, Aydın ve Hüdavendigâr vilayetlerinin bazı kısımlarıydı. Jandarma Umum Kumandanı, bunların en mühiminin Karesi'deki eşkıyalık olayları olduğunu ve en fazla şikâyetin ise Aydın vilayetinden geldiğini belirterek bir teftiş gezisine çıkacağını haber vermektedir.²⁰⁷⁷ Bu doğrultuda önce Karesi'ye giden Kemal Bey, gezi sona erdiğinde sadrazamla görüştü. Asayişle ilgili

²⁰⁷⁴ **ATASE**, İSH, K.37, G.41, B.41-2 (Dâhiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 13 Mart 1335/13 Mart 1919 tarihli yazı); Ayrıca bkz: **ATASE**, İSH, K.37, G.41, B.41-1 (13 Mart 1335/13 Mart 1919 tarihli yazı.)

²⁰⁷⁵ **ATASE**, İSH, K.11, G.35, B.35-1 (İzmir ve Havalisi Kumandanlığının 12 Mart 1335/12 Mart 1919 tarihli yazısı)

²⁰⁷⁶ "*Beyanat*", **Alemdar**, 17 Nisan 1335/17 Nisan 1919, s.2.

²⁰⁷⁷ "*Jandarma Umum Kumandanı İle Mülakat*", **İkdam**, 27 Şubat 1335/27 Şubat 1919, s.2.

yeni emirler aldıktan sonra²⁰⁷⁸ bu teftiş gezisi kapsamında 20 Nisan'da İzmir'e geldi.²⁰⁷⁹ Lakin Umum Jandarma Kumandanının ziyareti de eşkıyalık olaylarını önlemek için yeterli olmadı. Nitekim Nisan ve Mayıs aylarında birçok eşkıyalık olayı gerçekleşti.

Daha önce birçok eşkıyalık olayına sahne olan Manisa'da yaşanan asayiş sorunları nedeniyle yerel yetkililerin Dâhiliye Nezareti'nce uyarılmasına rağmen gerekli önlemler alınmadığı için sancak dâhilinde eşkıyalık olayları devam etti. Örneğin Nisan ayında Manisa'ya bağlı Tekeli köyünü basan eşkıyalar, köyün ileri gelenlerinden 2.000 lira gasp etti.²⁰⁸⁰ Yine Nisan ayında Bergama'dan Soma'ya giden 4 araba, şehre 7 kilometre mesafedeki Kadıdeğirmen adlı mevkiye bir çetenin saldırısına uğradı. Üç araba bu saldırıdan kurtulmuşsa da postayı taşıyan dördüncü arabada bulunan yolcuların 7-8 bin lirası gasp edildi.²⁰⁸¹ Olayın faillerini takibe çıkan müfreze ile eşkıyalar arasında çıkan çatışmada çete reisi Ali öldürüldü ise de diğerleri kaçmayı başardı.²⁰⁸² Yine Bayındır ile Kasaba arasında Topçuoğlu Hasan çetesi tarafından 5 yolcunun para ve eşyası gasp edildi.²⁰⁸³ Akhisar'da ise bir çadırı basan eşkıyalar para ve altın gasp etti.²⁰⁸⁴ Manisa genelinde eşkıyalık olaylarının günden güne artması nedeniyle takipler daha da sıkılaştırıldı ve yeni tedbirler alındı. Bu sayede daha önce polislik yapmış olan Hafız İsmail Hakkı ile 8 arkadaşı tarafından oluşturulan ve köyleri basarak para ve hatta gelin eşyaları dahi gasp eden çeteden 2 kişi dışında diğerleri yakalandı.²⁰⁸⁵ Yine Alaşehir'in Monavak(?) köyünü basarak gasp yapan Hasan oğlu Halil çetesinden 8 kişi öldürüldü ve 7 kişi de yakalandı.²⁰⁸⁶

Müstakil Mentеше sancağında da asayişin durumu Manisa'dan iyi değildi. Özellikle de Milas kazasında dikkat çekici sayıda eşkıyalık olayı meydana

---

²⁰⁷⁸ Berber, **Yeni Onbinlerin Gölgesinde.....**, s. 68.

²⁰⁷⁹ **Ahenk**, 20 Nisan 1335/20 Nisan 1919, s.1.

²⁰⁸⁰ **Köylü**, 10 Nisan 1335/10 Nisan 1919, s.1.

²⁰⁸¹ **Hukuk u Beşer**, 4 Mayıs 1335/4 Mayıs 1919, s.2.

²⁰⁸² **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 24/53 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 16 Teşrinievvel 1335/16 Ekim 1919 tarihli yazı.)

²⁰⁸³ **Köylü**, 6 Nisan 1335/ 6 Nisan 1919, s.2.

²⁰⁸⁴ **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 24/53 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 16 Teşrinievvel 1335/16 Ekim 1919 tarihli yazı.)

²⁰⁸⁵ **Köylü**, 26 Nisan 1335/26 Nisan 1919, s.2.

²⁰⁸⁶ **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 24/53 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 16 Teşrinievvel 1335/16 Ekim 1919 tarihli yazı.)

gelmekteydi. Örneğin 14 Nisan'da içlerinde Müslüman ve Musevilerin de bulunduğu birçok tüccarın yolu kesilerek para ve altınları gasp edildi. 24 Nisan'da Kırcağız köyünde bir ev basan eşkıya evdekileri ağır bir şekilde yaraladı. 28 Nisan'da ise içlerinde asker firarisinin de bulunduğu bir çete Aydın'dan dönen 10 kişiyi gasp ettikten sonra Yemişçiler köyü civarındaki Yörüklerden bazılarını soyup ikisi çocuk olmak üzere üç kişiyi kaçırdı. Bu çetenin peşine düşen takip müfrezesi çetedeki üç şakiyi de öldürdü. Ayrıca 30 Nisan'da Kara Hüseyin çetesi tarafından da Milas eşrafından Murad Salih ve arkadaşları gasp edildiyse de çete reisi yakalandı. Söz konusu kaza dâhilinde bundan sonra da eşkıyalık olayları eksik olmadı. Kaza Kaymakamının Muğla'daki mülkiye müfettişine verdiği bilgiye göre Milas'ta eşkıyalık olaylarının bu kadar çok görülmesi ve bunların engellenememesinin temel sebepleri arasında kazanın büyüklüğüne nispetle karakolların ve jandarma sayısının yetersiz olmasıydı. Ayrıca bir yerde eşkıyalık olayı olduğunda olay genellikle birkaç gün sonra haber alındığından aradan geçen zaman zarfında eşkıyalar dağ ve ormanların fazlalığından istifade ederek firar etmekteydi.²⁰⁸⁷

Her ne kadar Damat Ferit Paşa Kabinesinin Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey, 21 Nisan'da *Sabah* gazetesine verdiği demeçte “*Anadolu'da asayiş bozacak bir şey yoktur*” dese de²⁰⁸⁸ durum hiç de onun iddia ettiği gibi değildi. Nitekim Aydın vilayeti dâhilinde Nisan ve Mayıs 1919'da hemen her gün ev ve köy basma, dağa adam kaldırma, yol kesme, gasp, hırsızlık öldürme ve yaralama olayları gerçekleşmekteydi. Bu olaylara birkaç örnek verecek olursak: Deli Yusuf çetesi tarafından Balyanbolu'da Mehmed isminde biri dağa kaldırılarak 500 lira fidye alındı.²⁰⁸⁹ Yine Ketendereli Mustafa çetesi tarafından Tire'nin Fata nahiyesinin Saruhanlı köyünden Memiş oğlu İbrahim dağa kaldırılmışsa da esir kurtarıldı.²⁰⁹⁰ Ödemiş kazasının Uzundere köyünden Hasan oğlu İbrahim, şaki

---

²⁰⁸⁷ **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 37/6 (Milas Kaymakamlığından Muğla'da Mülkiye Müfettişliğine gönderilen 16 Mart 1336/16 Mart 1920 tarihli yazı)

²⁰⁸⁸ “*Dâhiliye Nazırı ile Mülakat*”, **Sabah**, 21 Nisan 1335/21 Nisan 1919, s.1; Gotthard Jaeschke, **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922)**, TTK Basımevi, Ankara 1989, s.27.

²⁰⁸⁹ **Köylü**, 23 Nisan 1919/23 Nisan 1919, s.2.

²⁰⁹⁰ **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 5/28 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 5 Nisan 1335/5 Nisan 1919 tarihli yazı.); **Ahenk**, 10 Mayıs 1335/10 Mayıs 1919, s. 2.

Kuyucu Mustafa tarafından katledildi.²⁰⁹¹ Daha önce de birçok kez eşkıyaların saldırısına uğrayan Ahmedli nahiyesinin merkezi, Nisan'da yine eşkıyanın baskınına uğradı.²⁰⁹² Aydın'ın Köşk nahiyesini basmak isteyen bir çeteyi takip müfrezeleri püskürtmüşse de aynı çete Kıran köyüne geçerek bir kişiyi öldürdü.²⁰⁹³

Eşkıyalık olaylarını gerçekleştiren şakilerin bir kısmı da aftan istifade ettiği halde bir müddet sonra tekrar eşkıyalığa başlayanlardı. Örneğin Kula kazasının Selendi nahiyesinde affedildiği halde yine eşkıyalığa başlayan Takalı Ahmed'in bir eve saldırması üzerine bu şaki ev sahibi tarafından öldürüldü. Bu olayı soruşturmak için olay yerine giden nahiye müdürü ile takım kumandanına yine teslim olan ve hakkında af iradesi çıkarılacak olan şaki Himmet saldırdı. Bu saldırıda Takım Kumandanı Mehmed Tevfik Efendi ve köylülerden bir kadın öldü. Ayrıca biri çocuk olmak üzere iki kişi de yaralandı. Bu saldırının ardından Bölük Kumandanı tarafından yapılan şiddetli takip neticesinde şaki Himmet ile arkadaşı Parekende oğlu Mehmed öldürüldü.²⁰⁹⁴

Daha önce de belirtildiği üzere eşkıyalık olayları, insanların can, mal ve namus güvenliğini tehdit ederken özellikle kırsalda seyahat ve ticaretin emniyet içerisinde yapılmasını imkânsızlaştırıyordu. Kırsalda asayişsizliğin en fazla etkilediği alanlardan biri de şüphesiz ki iktisadî hayattı. Bir köyden başka bir köye, kazaya gitmek ve hatta yakındaki bir pazara gitmek bile oldukça güçlü. Özellikle ticaretle uğraşanlar, Batı Anadolu'da bir şehirden bir şehre giderken çoğu zaman eşkıya çetelerinin baskınına uğruyor, yanlarında bulunan eşya ve malları gasp ediliyordu. Herhangi bir amaçla bir yerden başka bir yere seyahat eden birçok kişinin yolları eşkıyalar tarafından kesilerek para ve eşyaları gasp edildiği gibi bir kısmı da öldürülüyordu.²⁰⁹⁵

---

²⁰⁹¹ **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 6/69 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 28 Nisan 1335/28 Nisan 1919 tarihli yazı.)

²⁰⁹² **Müsavat**, 14 Nisan 1335/14 Nisan 1919, s.1.

²⁰⁹³ **Ahenk**, 10 Mayıs 1335/10 Mayıs 1919, s.1.

²⁰⁹⁴ **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 7/71 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 7 Mayıs 1335/7 Mayıs 1919 tarihli tahriratın sureti.); Affedildikten sonra eşkıyalığa başlayan diğer eşkıyalar için bkz: **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 4/93 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 12 Nisan 1335/12 Nisan 1919 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 7/53 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 6 Mayıs 1335/6 Mayıs 1919 tarihli tahriratın sureti.); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 4/93 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 12 Nisan 1335/12 Nisan 1919 tarihli yazı.)

²⁰⁹⁵ Örnek olaylar için bkz: **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 6/83 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 1 Mayıs 1335/1 Mayıs 1919 tarihli tahriratın sureti.); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 3/76

Batı Anadolu'da Nisan 1919'dan Yunan işgalinin başladığı 15 Mayıs 1919'a kadar birçok eşkıya ele geçirildi. Bunların içerisindeki en meşhur çetelerden biri Ödemiş ve çevresinde faaliyet gösteren ve "Doktor" lakabıyla anılan Tekeyaylalı Mehmed'in çetesi idi. Daha önce birçok vukuat işlemesine rağmen yakalanamayan çeteden iki şaki, bu defa Birgi'de bir kızı zorla dağa kaldırmaya çalışırken ahalinin müdahalesi ve jandarmanın yetişmesi üzerine yakalandı. Çete reisi Doktor Mehmed ise saklandığı Kaymakçı köyünde gördüğü şiddetli takip üzerine teslim oldu ve çete tamamen ortadan kaldırıldı.²⁰⁹⁶ Yine Ödemiş'te faaliyet gösteren çetelerden Seyrekli Süleyman ile Kibarın Mustafa çeteleri de ele geçirildi.²⁰⁹⁷ Yakalanan eşkıya çetelerinden biri de Mart'ta Aydın'ın Dereköy ve Çulhan köylerini basarak para ve eşya gasp eden altı kişilik Eskihasarlı Yakub çetesi idi.²⁰⁹⁸ Ayrıca 17 Nisan'da Bozdoğan kazasının Çakaldere köyünden Hacı Mustafa ve Deli Mehmed'in zevcesi ve Hacı İsmail ile Mehmed'in evlerini basan altı kişilik bir çete de yakalandı.²⁰⁹⁹ Ele geçirilen bir diğer meşhur eşkıya çetesi de Çerkes Hasan çetesi idi.²¹⁰⁰ Bunların yanı sıra Nisan ve Mayıs aylarında birçok eşkıya yakayı ele verdi.²¹⁰¹ Ayrıca bazı eşkıyalar da teslim oldu.²¹⁰²

(Kütahya Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 8 Nisan 1919 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 7/88 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 8 Mayıs 1335/8 Mayıs 1919 tarihli tahriratın sureti.); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 37/6 (Milas Kaymakamlığından Muğla'da Mülkiye Müfettişliğine gönderilen 16 Mart 1336/16 Mart 1920 tarihli yazı); **Hukuk u Beşer**, 4 Mayıs 1335/4 Mayıs 1919, s.2; **Köylü**, 6 Nisan 1335/ 6 Nisan 1919, s.2; **Ahenk**, 4 Mayıs 1335/4 Mayıs 1919, s.2; **Köylü**, 24 Nisan 1335/24 Nisan 1919, s.1.; **Köylü**, 25 Nisan 335/25 Nisan 1919, s.2.

²⁰⁹⁶ **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 4/52 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 9 Nisan 1335/9 Nisan 1919 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 6/82 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 1 Mayıs 1335/1 Mayıs 1919 tarihli tahriratın sureti.); "Ödemiş Muhabirimizden Telgraf: Tenkil-i Eşkıya", **Müsavat**, 28 Nisan 1335/28 Nisan 1919, s.2; **Ahenk**, 2 Mayıs 1335/2 Mayıs 1919, s.2.

²⁰⁹⁷ **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 4/52 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 9 Nisan 1335/9 Nisan 1919 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 6/82 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 1 Mayıs 1335/1 Mayıs 1919 tarihli tahriratın sureti.); "Ödemiş Muhabirimizden Telgraf: Tenkil-i Eşkıya", **Müsavat**, 28 Nisan 1335/28 Nisan 1919, s.2.

²⁰⁹⁸ **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 4/28 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 8 Nisan 1335/8 Nisan 1919 tarihli yazı.)

²⁰⁹⁹ **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 6/85 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 1 Mayıs 1335/1 Mayıs 1919 tarihli tahriratın sureti.)

²¹⁰⁰ **Hukuk u Beşer**, 6 Mayıs 1335/6 Mayıs 1919, s.2.

²¹⁰¹ Nisan Mayıs aylarında yakalanan eşkıyalar için bkz: **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 37/6 (Milas Kaymakamlığından Muğla'da Mülkiye Müfettişliğine gönderilen 16 Mart 1336/16 Mart 1920 tarihli yazı); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 24/53 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 16 Teşrinievvel 1335/16 Ekim 1919 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 3/76 (Kütahya Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 8 Nisan 1919 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 4/93 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 12 Nisan 1335/12 Nisan 1919 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 6/50 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 28 Nisan 1335/28

III.4. Mondros Mütarekesi'nden Yunanistan'ın İşgaline Batı Anadolu'da Rum/Yunan Çetelerinin Faaliyetleri

Mütareke Dönemi'nde Rum/Yunan çeteleri tarafından gerçekleştirilen olaylar, Müslüman eşkıyalar tarafından gerçekleştirilenlerle amaçları bakımından neredeyse tamamıyla farklılık arz ediyordu. Zira Müslümanların kurduğu çeteler, siyasî bir amaç taşımazken Rum/Yunan çetelerinin neredeyse tamamı Yunanistan'a angaje olmuş ve onun bölgedeki siyasî emellerine hizmet etmişti. Aslında Batı Anadolu'daki Rum çetelerinin "siyasallaşması" yeni bir durum değildi. Büyük ölçüde Balkan Savaşları'yla başlayıp Birinci Dünya Savaşı'nda hız kazanmış ve Mütareke Dönemi'nde zirveye ulaşmıştı.

Bağımsızlığını kazandıktan sonra irredantist bir politika benimseyerek topraklarını Osmanlı Devleti aleyhine genişleten Yunanistan'ın Haziran 1917'de İtilaf Devletleri saflarında katılması ve Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması, Megali İdea hedefine ulaşma bakımından bulunmaz bir fırsattı. Zira Yunanistan uzun süredir gözünü Batı Anadolu topraklarına dikmişti. Lakin Yunanistan'ın gözünü diktiği bu toprakların bir kısmı Birinci Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri tarafından İtalya'ya vaat edilmişti.²¹⁰³ Fakat bu vaatler

---

Nisan 1919 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 7/14 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 3 Mayıs 1335/3 Mayıs 1919 tarihli tahriratın sureti.); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 6/83 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 1 Mayıs 1335/1 Mayıs 1919 tarihli tahriratın sureti.); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 7/75 (Muğla Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezaretine çekilen 3 Mayıs 1335/3 Mayıs 1919 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 4/93 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 12 Nisan 1335/12 Nisan 1919 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 7/53 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 6 Mayıs 1335/6 Mayıs 1919 tarihli tahriratın sureti.); **Köylü**, 24 Nisan 1335/24 Nisan 1919, s.1.

²¹⁰² Teslim olan eşkıyalar için bkz: **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 6/83 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 1 Mayıs 1335/1 Mayıs 1919 tarihli tahriratın sureti.); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 7/14 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 3 Mayıs 1335/3 Mayıs 1919 tarihli tahriratın sureti.); **Köylü**, 24 Nisan 1335/24 Nisan 1919, s.1.; **Ahenk**, 5 Mayıs 1335/5 Mayıs 1919, s.2.

²¹⁰³ Savaş diplomasisinin gereği olarak Müttefik Devletler, İtalya'yı da Alman ittifakından alıp kendi saflarına katmak için Osmanlı topraklarından pay vermeyi uygun gördüler. Ancak İngiltere, Fransa ve Rusya arasında yapılan gizli antlaşmaların hiçbir aşamasında İtalya'ya bilgi verilmemişti. 19-20 Kasım 1916'da üç müttefikine nota vererek, kendisinin dışarıda bırakılmasından duyduğu üzüntüyü dile getirdi ve bazı isteklerde bulundu. Bunun üzerine 19 Nisan 1917'de İngiltere, İtalya ve Fransa başbakanları Saint-Jean de Maurienne'de toplanarak, Anadolu'daki İtalyan talepleri hakkında anlaşmaya vardılar. Buna göre İtalya 1916'da İngiltere, Fransa ve Rusya arasında yapılmış olan anlaşmaları kabul ediyordu. Buna karşılık Mersin hariç, Antalya, Konya, Aydın ve İzmir bölgeleri İtalya'ya veriliyordu. İngiltere ve Fransa İzmir'de birer serbest liman kurabilecek; İtalya'da Mersin, İskenderun, Hayfa ve Akka'da serbest liman olanaklarından yararlanacaktı. Anlaşmanın yürürlüğe girebilmesi Rusya'nın onaylamasına bağlı tutuldu. Ancak Rusya'da yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle anlaşmanın onaylanması, dolayısıyla yürürlüğe girmesi söz konusu olmadı. Bkz: Bige Yavuz,

Yunanistan'ı tarihi emellerinden vazgeçiremeyecekti. Nitekim Yunanistan Başbakanı Venizelos, 2 Kasım 1918'de İngiltere Başbakan'ı Lloyd George'a bir mektup göndererek “Yunanistan'ın oldukça büyüyebilmesi, ancak Batı Anadolu'daki Yunan parçasının kaderini, Yunanistan'a ilhak suretinde düzenlemekle mümkündür. Eğer Yunanistan'ın inkişafı bu cihette vaki olmazsa, Trakya tarafında vaki olmak ve hudutları Karadeniz'e kadar genişletmek lazımdır. Fakat bu çözüm yolu, Batı Anadolu'ya doğru genişlemenin çıkaracağından, daha büyük engellere çarpacaktır. Anadolu'nun batıkısının Yunanistan'a verilmesi, müttefiklerin prensipleri açısından zaruridir”²¹⁰⁴ demek suretiyle Osmanlı toprakları üzerindeki taleplerini açıkça dile getirmişti. Bu doğrultuda Yunanistan, Batı Anadolu'yu işgal etmek için yoğun bir propaganda ve komitacılık faaliyeti içine girdi. Yunanistan bu hususta oldukça tecrübeliydi. Zira daha önce de Makedonya ve adalarda faaliyet gösteren Rum/Yunan çetelerinin Yunanistan'a önemli hizmetleri olmuştu. Söz konusu çetelerin şimdiki hedefi ise İzmir ve çevresinde çeşitli karşılıklar çıkararak Müslüman ahaliyi tahrik edip çıkan kargaşayı bir Rum/Türk-Müslüman/Gayrimüslim çatışmasına dönüştürmekti. Bu sayede bir yandan uluslararası camiaya hem Müslümanlar gayrimüslimleri öldürüyor propagandası yapılırken hem de İtilaf Devletleri'nin güvenliklerinin tehlikeye düştüğü belirtilerek Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesi işletilebilirdi. Bu doğrultuda Yunanistan'ın uzun süredir Batı Anadolu'da yapmış olduğu casusluk faaliyetleri ve propagandalar, Mondros Mütarekesi'nin hemen ardından meyvelerini güçlü bir şekilde vermeye başladı ki,²¹⁰⁵ bir yandan Rum/Yunan çeteleri provakatif eylemlere girişirken bir yandan da Türklerin Rumları kıyımdan geçireceği söylentileri yayılmaya çalışıldı.²¹⁰⁶

Savaş yıllarında kendilerini İzmir'de hapsedilmiş gibi hisseden Rumların mütareke sonrası ilk ciddi taşkınlığı, 6 Kasım 1918'de bir İngiliz monitörünün²¹⁰⁷ İzmir Limanı'na demirlemesiyle başladı. Söz konusu tarihte Rumlar, işyerlerini Yunan bayraklarıyla donattığı gibi bir yandan Yunanistan lehine tezahüratta

---

Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922, TTK Yay., Ankara, 1994, s.5; Armaoğlu, **a.g.e.**, s.135-136.

²¹⁰⁴ Gökbel, **a.g.e.**, s. 10-12; Filiz Çolak, “İşgal Döneminde İzmir ve Çevresinde Üretim ve Dış Ticaret Durumu”, **Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu**, Uluslararası Sempozyum Bildirileri, 6-8 Eylül 2009, 1. Kitap, Yay. Haz.: Oktay Gökdemir, Ankara 2010, s.180.

²¹⁰⁵ M. Şefik, **a.g.e.**, s.9.

²¹⁰⁶ Çolak, **a.g.m.**, s.181.

²¹⁰⁷ Monitör: Ortaboy savaş gemisi.

bulunulurken diğ er yandan da Türklerle kanlarının son damlasına kadar mücadele edeceklerine dair yemin etti. Ayrıca Rumlar, hem Türklere hem de İtalya'nın İzmir ve çevresine ilgisini bildikleri için İtalyan uyruklulara saldırdı.²¹⁰⁸ Bunun üzerine İzmir Vali Vekili Nureddin Paşa, İzmir'deki Rumların Müslümanları galeyana getirip karışıklık çıkararak İzmir'in Yunanistan'a verilmesi gaye ve ümidiyle İtilaf Devletleri'nin askeri müdahalesini temin etmeye çalıştıklarını, Dâhiliye Nezaretine bildirdi.²¹⁰⁹ Bununla birlikte Rumların tahrik edici hareketleri bu defa İstanbul'da devam etti. İzmir'den gelen Rum Metropoliti'nin Galata'da bir kilisede etrafına toplananlarla Ayasofya'ya çekecekleri Yunan bayrağını takdis için merasim yaptırdığı haberleri bile alınmaktaydı.²¹¹⁰

Batı Anadolu'da bulunan Rumların bir kısmı, asayiş yokluğunu ve gayrimüslimlerin can ve mal güvenliklerinin bulunmadığını bahane ederek, Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesine işlerlik kazandırmak ve işgale zemin hazırlamak amacıyla taşkınlıklar yapmaya ve olaylar çıkarmaya başladı. Burada nihai amaç ise İzmir ve çevresinin Yunanistan'a ilhakını sağlamaktı. Bu doğrultuda Rum çeteleri de Mondros Mütarekesi imzalandıktan hemen sonra harekete geçti. Öncelikli hedef ise Osmanlı Devleti'nin güvenlik güçleri, yani asker ve jandarmalardı. Örneğin Söke'nin Boran köyünden Akköy'e gitmekte olan 174. Alayın 6. Bölük Kumandan Vekili Mülazım Sıtkı Efendi, bir eşkıya çetesi tarafından öldürüldü. Bunun üzerine eşkıyanın takibi için çıkarılan müfreze de saldırıya uğradı ve müfreze kumandanı yaralandı. Resmi makamların bildirdiğine göre bu olayları gerçekleştiren çetenin Rum olması kuvvetle muhtemeldi.²¹¹¹ Aralık ayında Çeşme'nin Uzunkuyu ve yeni Tatarçeşmesi karakolları arasındaki üç neferlik bir devriye, Tatarçeşmesi civarında Rumların saldırısına uğradı ve Midilli Adası'ndancasusluk etmek amacıyla Batı

---

²¹⁰⁸ 6 Kasım 1918'de Rumlar tarafından yapılan taşkınlıkların ayrıntılarına dair bkz: Engin berber, **Yeni Onbinlerin Gölgesinde...**, s.79-81; Taçalan, **a.g.e.**, s.7-11; Rumların taşkınlıklarına dair İzmir gazetelerinde çıkan haberler için bkz: Zeki Arıkan, **Mütareke ve İşgal Döneminde İzmir Basını, (30 Ekim 1918-8 Eylül 1922)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1989, s.19-25.

²¹⁰⁹ Engin Berber, **Sancılı Yıllar...**, s.82; Bu hususta ayrıca bkz: **ATASE**, İSH, K.22, G.81, B.81-2,3 (Dâhiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 4 Kânunusani 1335/4 Ocak 1919 tarihli yazı)

²¹¹⁰ **Rauf Orbay'ın Anıları**, s. 34-35.

²¹¹¹ **BOA**, DH.ŞFR, 95/135, (Dahiliye Nezaretinden Aydın vilayetine çekilen 15 Kanunusani 1335/15 Ocak 1919 Tarihli telgrafın sureti.); **ATASE**, İSH,K.6, G.41, B.41-1 (17 Kolordu Kumandanlığından Harbiye Nezaretine gönderilen 19 Kanunuevvel 1334/19 Aralık 1918 tarihli şifre)

Anadolu'ya gelen bir Rum yakalandı.²¹¹² Aralık ayı sonunda ise Söke'de bulunan yedek subaylardan Bekir Sıtkı Efendi, bir Rum çetesi tarafından pusuya düşürülerek katledildiyse de bu olayı azmettiren Bakkal Dimitri adındaki Rum, Yunan adalarına kaçmayı başardı.²¹¹³

26 Aralık'ta bu defa Bayındır'ın Rum mahallesinde dolaşmakta olan dört kişilik jandarma devriyesine Rum şakileri saldırarak İhsan oğlu Mustafa'yı ağır bir şekilde yaraladı. Bunun üzerine jandarmalarla şakiler arasında çıkan çatışmada şakilerden Dimitri öldürülürken diğer üçü de yakalandı.²¹¹⁴ Yine 31 Ocak'ta Kuşadası sahilindeki bir Rum köyüne 10 kişilik bir Rum çetesi çıkarak, iki yük mavzerle iki yük cephane alıp kaçırdı. Daha sonra eşkıyalardan bir kaçı tekrar köye gelerek karakolu basıp bir jandarma neferini şehit ve bir neferi de esir etti.²¹¹⁵ Şubat ayında ise Söke'nin Jandarma Kumandanlığında bulunan neferlerden 10'u dışındakilerin hepsi Rum şakileri tarafında katledildi.²¹¹⁶ Rum çeteleri tarafından Osmanlı asker ve jandarmalarına karşı saldırılar bundan sonra da sürdü.²¹¹⁷

Rum eşkıyaların özellikle güvenlik güçlerini hedef alan saldırıları, İzmir gazeteleri tarafından oldukça sert bir şekilde eleştirildi. Örneğin Urla Polis Komiseri ve Mülazım-ı Sani Bekir Sıtkı Bey'in Rumlar tarafından katledildiğini hatırlatan *Köylü* gazetesinin tabiriyle artık Aydın vilayetine de "komitacılık" girmiş demektir. Saldırıların artık ahaliye değil de memurlara yönelik gerçekleştirilmesine dikkat çeken gazete, Rumları uyararak "...burası Makedonya değildir. Anadolu'nun bağı ve göbeğidir. Eğer çeteciliği, eşkıyalığı buraya da sokarsak o kadar tatlı tatlı nimetini aldığımız refah ve sulh-ı müebbed daha şimdiden suya düşmüş ve milyonlarca insanların felaket kapısı ebediyen kapanmış olur." demektedir. Bir taraftan Rumlara seslenilerek aradaki kardeşliğin bozulmaması istenirken diğer

---

²¹¹² BOA, DH.EUM.ADL., 44/63 (Aralık 1918'de Aydın vilayetinde meydana gelen eşkıyalık olaylarını gösteren cetvel)

²¹¹³ Nurdoğan Taçalan, "Bütün Ege Yunan'a Karşı: Mülazım Sıtkı Efendi'nin Şehit Edilişi", **Demokrat İzmir**, 29 Ocak 1968, s.5; Yaşar Çağbayır, **Söke**, Ayma Matbaa, İzmir 1989, s.32.

²¹¹⁴ BOA, DH. EUM. 6.Şb., 48/14(Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 18 Kanunusani 1335/18 Ocak 1919 tarihli yazı)

²¹¹⁵ BOA, DH.ŞFR., 613/33 (Aydın Valisi Nurettin Paşa tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 3 Şubat 1335/3 Şubat 1919 tarihli ve şifreli telgraf.)

²¹¹⁶ ATASE, İSH, K.11, G.24, B.24-2; 24-3 (Aydın vilayetinden Harbiye Nezareti'ne çekilen 27/2/1335/12 Şubat 1919 tarihli telgraf.)

²¹¹⁷ ATASE, İSH, K.11, G.24, B.24-2; 24-3 (Aydın vilayetinden Harbiye Nezareti'ne çekilen 27/2/1335/12 Şubat 1919 tarihli telgraf.)

tarafından hükümetten emniyet ve asayişini sağlayarak iki unsuru birbirine yaklaştıracak bir vali tayin edip jandarma teşkilatını da yeniden düzenlemesi talep edilmekteydi.²¹¹⁸

Rum çetelerinin öncelikle ve yoğun olarak asayişini sağlamakla görevli olan asker ve jandarmalara saldırımlarının birkaç temel amacının olduğu düşünülmektedir. Bunlardan birincisi; *düşman ülke* olarak gördükleri Osmanlı Devleti'nin zaten sayısı mütarekeyle oldukça azaltılan güvenlik güçlerini öldürerek hem daha rahat hareket edebilmek hem de planlanan Yunan işgali öncesi devletin işgale karşı direnecek olan güvenlik güçlerinin sayısını bir nebze de olsa azaltmak. İkincisi; yapılan bu saldırılara asker ve jandarmanın sert bir şekilde müdahalesini sağlayarak Osmanlı güvenlik güçlerinin Rumları katlettiğine dair propaganda yapmak. Sonuncusu ise bölgede asayişin olmadığını göstererek işgal için meşru zemin oluşturmak.

Osmanlı askerleri ve jandarmalarına karşı düzenlenen saldırılar, çoğu kez Rum eşkıya çeteleri tarafından tertip edilirken, kimi zaman da sıradan Rum köylüleri tarafından gerçekleştirilmekteydi.²¹¹⁹ Örneğin 17 Ocak'ta, Urla'da Polis Komiseri Hüseyin Efendi, yanındaki iki jandarma ile suçlu bir Rum'un takibi için Rum mahallesine girdiyse de burada hemen bütün Rum evlerinden güvenlik güçlerinin üzerine ateş açılmaya başladı. Açılan ateşle bir polis ölürken bir jandarmayla bir polis de yaralandı. Üç gün devam eden olaylar, ancak İzmir'den ilave asker sevkıyla bastırılabilirdi. Urla'da çıkan isyan üzerine ayrıntılı inceleme yapılarak saldırının Rumlar tarafından başlatıldığı ortaya çıkarıldı. Bunun üzerine Vali Nureddin Paşa, 31 Ocak'ta İtilaf Devletleri temsilcilerini Urla'ya götürerek olay yerinde şahitleri dinlemelerini sağladı ve bu şekilde Türklerin haklı olduğu ortaya çıktı.²¹²⁰

Rum çeteler tarafından güvenlik güçlerine karşı yapılan saldırıların yanı sıra doğrudan sivil ve Müslüman ahalinin hedef alındığı birçok eylem de

²¹¹⁸ “Şekavetler Ne Vakit Silecek”, *Köylü*, 19 Kânunusani 1335/19 Ocak 1919, s. 2.

²¹¹⁹ Örneğin 1 Mart 1919 tarihinde Söke'nin Durgunlar(?) mevkiinden iki asker refakatinde Söke'ye sevk edilen erzak yüklü develere Rum ahali tarafından el konulmak istenmesi üzerine olay yerine gönderilen jandarmalara asker elbisesi giymiş olan Geleyiç(?) Rumları tarafından saldırılmıştı. Yine 27 Mart'ta Urla'nın Demirciler Karakolu erlerinden iki kişiye Rumlar tarafından ateş açılarak bunlar öldürüldü. Bkz: BOA, DH.EUM.AYŞ., 65/16 (Mart 1919'da Aydın vilayetinde gerçekleşen eşkıyalık olaylarını gösteren rapor)

²¹²⁰ Bayar, **Ben de Yazdım**, C. V, s.1616; Berber, **Sancılı Yıllar...**, s.100; Berber, **Yeni Onbinlerin Gölgesinde...**, 71.

gerçekleştirmektedir. Bunlara birkaç örnek verilecek olursa: 8 Kasım gecesi arabayla Urla'dan Çeşme'ye gitmekte olan yolcular, önlerini kesen 15 kişilik bir çete tarafından soyuldu. Söz konusu çetedekilerin hüviyetleri meçhul olmakla birlikte konuştukları lisana bakılarak bunların Rum oldukları anlaşılmıştı.²¹²¹

19 Aralık'ta, İzmir'den Çeşme'ye dönen Müslümanlara ait arabaların önü Urla'nın Gülbahçe civarında 30 kadar Rum şakisi tarafından kesilerek yolcuların paraları gasp edildiği gibi bir kadının parmağındaki yüzük dahi, kama ile zorla alındı.²¹²² Bir hafta zarfında yine aynı mahalde bir Müslüman'ın katledilmesi, hayvanların gasp edilmesi ve arabaların mükerreren soyulmasına rağmen bu olayları gerçekleştiren eşkıyalar yakalanamadı. Bütün bu olaylar, İzmir ve Çeşme arasındaki ticarî nakliyatı ve seyahat güvenliğini ciddi olarak sekteye uğrattı. Bu nedenle Çeşme Belediye Reisi ve Müdafaa-i Milliye Reisi, durumu Dâhiliye Nezaretine bildirerek söz konusu yolun güvenliğinin sağlanmasını talep etti.²¹²³ Bununla birlikte Çeşme-İzmir yolunun güvenliği bir türlü sağlanamadı ve yol üzerindeki gasp, yağma, öldürme ve yaralama olayları devam etti.²¹²⁴ Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti, Aydın Valiliğinin dikkatini çekerek söz konusu çetelerin yakalanması için gerekli tedbirin alınmasını istedi.²¹²⁵

Rum çetelerinin gerçekleştirdikleri olaylardaki en temel taktiklerden biri, işledikleri bir cinayeti, yaptıkları bir gasbı ya da asayiş bozuk gösterecek herhangi bir eylemi *fail-i meçhul* göstermek ya da doğrudan Müslümanların üzerine yıkmaya çalışmaktı. Bu sayede rahatlıkla asayiş bozanların Müslüman ahali olduğu propagandası yapılabilirdi. Ayrıca bu tür eylemlerin önemli bir kısmında Yunan vatandaşları hedef alınarak daha büyük tepkilerin doğması amaçlanmaktaydı. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri Kasım 1918'de yaşandı. 14 Kasım'da, 30 kişilik bir

²¹²¹ **Anadolu**, 17 Teşrinisani 1334/17 Kasım 1918, s.2.

²¹²² **BOA**, DH.ŞFR. 95/4, (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 1 Kanunusani 1335/1 Ocak 1919 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.ADL., 44/63 (Aralık 1918'de Aydın vilayetinde meydana gelen eşkıyalık olaylarını gösteren cetvel)

²¹²³ **BOA**, DH.ŞFR. 95/4, (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 1 Kânunusani 1335/1 Ocak 1919 tarihli yazı.)

²¹²⁴ Söz konusu olaylar için bkz: **BOA**, DH.ŞFR., 95/93 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 11 Kânunusani 1335/11 Ocak 1919 tarihli yazı.); **ATASE**, İSH, K.11, G.58, B.58-3 (17. Kolordu Kumandanlığından Harbiye Nezaretine gönderilen 15 Kânunusani 1335/15 Kânunusani 1919 tarihli şifre.); **BOA**, DH.EUM.ADL., 44/63 (Aralık 1918'de Aydın vilayetinde meydana gelen eşkıyalık olaylarını gösteren cetvel); **Anadolu**, 29 Kânunuevvel 1334/29 Aralık 1918, s.1.

²¹²⁵ **BOA**, DH.ŞFR., 95/128 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 15 Kânunusani 1335/15 Ocak 1919 tarihli yazı.)

çete, Halkapınar'da Yunan tebaasından Yorgi Leonidolpulos'un demir fabrikasına girerek 2.000 lira gasp etti ve buradakilerden bazılarını işkence yaptı. 22 Kasım'da Yunan tebaasından bir başkasının içki fabrikasına da saldıracağı haber alınan bu çete takip edilmeye başlandı. Yunanlı Andon kardeşler ve Vasil Eksendira'nın liderliğinde kurulan söz konusu çete üyelerinden dördü Yunan uyruklu toplam dokuz Rum, beş Türk ve iki Ermeni, yapılan takip sonucunda yakalandı.²¹²⁶ Bu olayı haber yapan *İkdam* gazetesi, yakalananların isimleriyle bunların üzerlerinde bulunanların dökümünü vermektedir. Gazetenin verdiği bilgiye göre Andon, Kayserili Vasil ve Aleksandra Vasil tarafından kurulan çete, Türk kıyafeti giyerek faaliyet göstermeyi kararlaştırmış ve birkaç Müslüman'ı da "iğfal ederek" aralarına almıştı. Çetenin amacı ise hükümeti zor duruma sokacak karışıklıklar çıkararak bu karışıklıkları Türklere atfetmek, şehir içinde baskınlar düzenleyip hırsızlıklar yaparak Türklerin adını lekelemektir. Nitekim çete şimdiye kadar yaptığı baskınlarda hep Türk kıyafetleri giymişti.²¹²⁷

Mondros Mütarekesi'nin akabinde gerçekleşen her asayişsizlik olayından sonra Rumca gazeteler hep bir ağızdan "Memlekette asayiş yok, Türkler Rumları öldürmek için silahlaniyor" şeklinde yalan haber yapmaktaydı. Söz konusu gazeteler, asayişsizlik olaylarının faillerinin Türkler değil, bizzat Rumlar olduğu anlaşıldıktan sonra bile, bu dezenformasyon yayınlarından vazgeçmiyordu.²¹²⁸ Rum gazetelerinin bu tavrını ağır bir şekilde eleştiren *Köylü* gazetesi, Halkapınar olayını buna örnek olarak göstermekteydi.²¹²⁹ Halkapınar olayındaki amaç, Türklerin yabancı kuruluşlara bile saldırdığını göstererek, İzmir'de güvenliğin olmadığı yönünde dünya kamuoyunu yanıltmaktır. *Köylü*'nün verdiği bilgiye göre Yunanistan'ın Adalar Valisi Papazafropulos, İzmir'e gelerek Türklerin Rumları kesmek için silahlandığı propagandalarını yaymaya başlamıştı. Rum gazetelerinin iddia ettiği gibi silahlananlar Türkler değil, bilakis Rumlardı.²¹³⁰

---

²¹²⁶ "Makam-ı Vilayetten", *Anadolu*, 29 Teşrinisani 1334/29 Kasım 1918, s.1; Berber, **Yeni Onbinlerin Gölgesinde...**, s.62.

²¹²⁷ "İzmir'de Türk Kıyafetinde Bir Çete: Ne Dolaplar Çevrilmek İsteniyor?", *İkdam*, 11 Kânunuevvel 1334/11 Aralık 1918, s.2.

²¹²⁸ "Yalanlara Dair", *Anadolu*, 23 Kânunuevvel 1334/23 Aralık 1918.

²¹²⁹ **Köylü**, 22 Teşrinisani 1334/22 Kasım 1918.

²¹³⁰ "Kimler Silahlaniyor", **Köylü**, 28 Teşrinisani 1334/28 Kasım 1918,

Gerçekleştirilen eşkıyalık olaylarında Rum çetelerinin tebdil-i kıyafet gezmesi, sadece sıradan Türklere ait elbiseler giymekten de ibaret değildi. Zira söz konusu eşkıyaların gerçekleştirdiği eylemlerin önemli bir kısmında Osmanlı askerî uniformaları da kullanılmaktaydı.²¹³¹ Bu olayların failleri çoğu zaman bulunamadığı için görgü tanıklarının eşkıyalara dair “*asker elbiseli eşkıyalar*” ifadesini kamuoyuna “*Osmanlı askerleri eşkıyalık yapıyor*” şeklinde duyurularak, bundan siyasi menfaat elde ediliyordu. Bu dönemde dağlarda hala binlerce asker kaçağı bulunması ise Rumların bu propagandasının tesirini güçlendiriyordu. Örneğin Mart 1919’da Kuşadası sınırında Osmanlı askeri elbisesi giyen iki Rum, yine asker elbisesi giyen üç şaki tarafından katledilmişti. Bu olaya dair soruşturma yapıldığında söz konusu cinayetlerin suçunu Müslümanlara yüklemek isteyen Rum çeteleri tarafından gerçekleştirildiği anlaşılmıştı.²¹³² Bu nedenle her çeşit silah ve cephaneyle birlikte askerî uniformaların da Osmanlı ülkesine sokulması yasaklandı.²¹³³

Rum çetelerinin gerçekleştirdiği olaylarının yanı sıra Osmanlı tebaasından olan bazı Rumlar da eşkıyalık olaylarına maruz kalmaktaydı. Bununla birlikte söz konusu olayların neredeyse tamamının failleri bulunamıyordu. Örneğin Aralık 1918’de Yenikilise’de ikamet etmekte olan Nikola oğlu Yani ile kızı Marya’nın evine giren kimlikleri meçhul kişiler tarafından bazı ev eşyaları çalındı.²¹³⁴ 6 Aralık’ta ise Karşıyaka’nın Arslanzade mahallesinde ikamet eden ve Şemekler köyü civarındaki Papas Moktiya oğlu Yorgi ile 17 yaşındaki oğlu Yani, kimliği meçhul kişiler tarafından boğazları kesilmek suretiyle katledildi.²¹³⁵ 14/15 Mart 1919’da Germencik civarında iki Rum öldürüldü ancak olayın failleri bulunamadı. Bu olayı müteakip suçu yine Türklere üzerine yıkan Rumlar, kendilerine katliam yapıldığı şayialarını çıkarmaya başladı. Bunun üzerine bir İngiliz Yüzbaşısı olayı tahkike

---

²¹³¹ Asker elbiseli eşkıyaların gerçekleştirdiği olaylara örnek olarak bkz: **BOA**, DH.EUM.6.Şb., 49/89 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 2 Mart 1335/2 Mart 1919 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 3/14 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 10 Mart 1335/10 Mart 1919 tarihli yazı); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 65/16 (Mart 1919’da Aydın vilayetinde gerçekleşen eşkıyalık olaylarını gösteren rapor); **Ahenk**, 6 Mart 1335/6 Mart 1919, s.1; **Hür Hukuk u Beşer**, 9 Mart 1335/9 Mart 1919, s.2.

²¹³² **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 65/16 (Mart 1919’da Aydın vilayetinde gerçekleşen eşkıyalık olaylarını gösteren rapor)

²¹³³ Türkmen, **a.g.e.**, s.83.

²¹³⁴ **BOA**, DH.EUM.ADL., 44/63 (Aralık 1918’de Aydın vilayetinde meydana gelen eşkıyalık olaylarını gösteren cetvel)

²¹³⁵ **BOA**, DH.EUM.ADL., 44/63 (Aralık 1918’de Aydın vilayetinde meydana gelen eşkıyalık olaylarını gösteren cetvel)

gitmişse de olayın faileri yine ortaya çıkarılmadı.²¹³⁶ Üstelik Rumların maruz kaldığı fail-i meçhul eşkıyalık olayları bunlarla da sınırlı değildi.²¹³⁷ Bununla birlikte Rumların maruz kaldığı eşkıyalık olaylarının bazılarının Rum/Yunan çeteleri tarafından işlendiği kısa süre sonra anlaşıldı.²¹³⁸

Rum çeteler, yaptıkları eşkıyalıkları Müslümanlara yüklemek için sadece asker üniforması ve sıradan Müslümanların giydiği fes, yemeni ve yazma gibi elbiselerle tebdil-i kıyafet yapmıyordu. Aynı zamanda daha önce işledikleri vukuatlar nedeniyle çok da iyi bir şöhrete sahip olmayan zeybekleri de bu işe karıştırmak istiyordu. Nitekim Rum şakilerin zeybek kıyafetine sokularak İslam köylerine taarruz ve tecavüz edecekleri haber alınmaktaydı.²¹³⁹ Mütareke Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nin Rum tebaasından olanların maruz kaldığı eşkıyalık olaylarına bu bilgiler çerçevesinde bakıldığında, söz konusu vukuatların bazılarının yine Rum çeteleri tarafından gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında daha çok Batı Anadolu'nun sahile yakın yerleşim birimlerinde faaliyet gösteren Rum/Yunan çeteleri, Mondros Mütarekesi'nin yarattığı uygun ortam içerisinde Aydın vilayeti ile Menteşe sancağının daha iç kısımlarında da eşkıyalık yapmaya başladı. Üstelik bu çetelerin sayısı daha önce görülmedik şekilde artmıştı. Zira Rum çeteleri insan, silah, cephaneye

²¹³⁶ M. Şefik, **a.g.e.**, s.16-17.

²¹³⁷ Örneğin Torbalı yolu üzende Yorgi ile Aydın'ın bir köyünden Vasil ile kimliği tespit edilemeyen bir kişiyi, Kozağaç'tan? Buca'ya giden Rum ameleleri, Seydiköylü Nikola'yı, Buca ve Kokluca köyleri arasında koyun ağılında çoban Koklucalı Panayot Hacı Niyako ile iki çocuğu öldürenler ile ticaret yapmak amacıyla Kuşadası'ndan Söke'ye giden Manol ile kardeşi Yorgi'yi esir alanların kimler olduğu tespit edilememişti. Bkz: **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 65/16 (Mart 1919'da Aydın vilayetinde gerçekleşen eşkıyalık olaylarını gösteren rapor); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 1/74 (Aydın Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 25 Mart 1335/25 Mart 1919 tarihli yazı.); **ATASE**, İSH, K.38, G.33, B.33-1 (Harbiye Nezaretine çekilen 6 Mart 1335/6 Mart 1919 tarihli telgraf.); Yine Yine Aralık 1918'de İzmir'in Cumaovası köyünde Kara Kosti damlarında Seydiköylü Gavti'nin damına dört silahlı şahıs gelerek bir adet kırma çifte ile dört çuval buğday ve bazı eşyaları gasp etti. Bkz: **BOA**, DH.EUM.ADL., 44/63 (Aralık 1918'de Aydın vilayetinde meydana gelen eşkıyalık olaylarını gösteren cetvel)

²¹³⁸ Örnek olarak bkz: **ATASE**, İSH, K.122, G.76, B.76-2 (Aydın vilayetinden Harbiye Nezaretine gönderilen 10 Mart 1335/10 Mart 1919 tarihli yazı.) ; **BOA**, DH.ŞFR., 96/165 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 11 Şubat 1335/11 Şubat 1919 tarihli şifre.); Rumların yanı sıra Musevilerden de eşkıyalık olaylarına maruz kalanlar vardı. Bkz: Örnek olarak bkz: **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 65/16 (Mart 1919'da Aydın vilayetinde gerçekleşen eşkıyalık olaylarını gösteren rapor)

²¹³⁹ **ATASE**, İSH, K.43, G.44, B.44-1 (General Milne'ye gönderilen 22 Kânunuevvel 1335/22 Aralık 1919 tarihli yazı); **ATASE**, İSH, K.121, G.69, B.69-3 (Harbiye Nezaretine gönderilen 30 Kânunuevvel 1335/30 Aralık 1919 tarihli yazı); **ATASE**, İSH, K.74, G.47, B.47-1,2. (Aydın ve Havalisi Umum Kumandanı Demirci Mehmed Efe tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 21 Kânunuevvel 1335/21 Aralık 1919 tarihli yazı.)

ve diğer lojistik imkânlar bakımından birçok kaynaktan beslenmekteydi. Öncelikle Birinci Dünya Savaşı yıllarında askerden firar eden, eşkıyalık yapan, başka bir suç işleyip takipten kurtulmak isteyen ya da başka sebeplerden ötürü Yunanistan'a göç eden Rumların önemli bir kısmı, mütareke sonrasında tekrar eski köy ve kasabalarına dönerek ya mevcut çetelerden birine katılmakta ya da yeni çeteler kurmaktaydı.²¹⁴⁰ Özellikle savaş yıllarında Yunanistan'a ya da işgal altındaki adalara firar eden Osmanlı Devleti'nin Rum tebaasından olan askerler, mütarekeyle birlikte tekrar Anadolu'ya dönüp eşkıyalık yapmaya başlamıştı. Bunun farkında olan Osmanlı yönetimi, 25 Aralık'ta asker firarileri için ilan edilen genel afta, düşman tarafına firar edenlerin aftan yararlanamayacağını belirtmişti. İtilaf Devletleri'nin aksi yöndeki hükümlerine rağmen Osmanlı yönetimi mart ayı başında Rum asker firarilerinin ülkeye alınmaması ve bir şekilde gelenlerin sınır dışı edilmesi kararını aldı.²¹⁴¹

Batı Anadolu'da faaliyet gösteren Rum çeteler, buradaki yerli Rum ahaliden de ciddi manada yardım görüyor ve bu açıdan istedikleri lojistik imkânlarla kolayca kavuşabildikleri gibi, takibe uğradıkları vakit Rum köylerinde rahatça saklanabiliyorlardı. Osmanlı uyruğundaki Rumların Yunanistan'ın Osmanlı Devleti üzerindeki emellerine nasıl hizmet ettikleri, Batı Anadolu Kuvayımiliyesi'nin örgütlenmesine önemli katkıları olan Asaf Gökbel tarafından şu şekilde belirtilmektedir: “*İstanbul Rum Patrikhanesi ve İzmir Rum Metropolit Hıristosmos ve Osmanlı uyruğundaki bütün yerli Rumlar Venizelos'un Türkiye ve Türkler[in] kötülüğüne olan gayretlerini desteklediler. Ele geçirme siyasetinin gerçekleşmesi için her türlü özveriye gösterdiler*”.²¹⁴² Yunanistan tarafından organize edilen Yunanlı ve Rum çetelerinin bazıları da “Kızılhaç Görevlisi” kılığında İzmir ve çevresine çıkarılarak, yaptıkları saldırılarla işgal için gerekli ortamı hazırlamaya başlamıştı.²¹⁴³ Nitekim 20 Ocak 1919'da bir Yunan Kızılhaç heyetinin İzmir'e gelmesi ve bundan sonra sürekli malzeme ve personel takviyesi yapması, Türk kamuoyu tarafından

---

²¹⁴⁰ ATASE, İSH, K.22, G.81, B.81-2,3 (Dâhiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 4 Kânunusani 1335/4 Ocak 1919 tarihli yazı); Berber, **Sancılı Yıllar...**, s.101-102.

²¹⁴¹ M. Şefik, **a.g.e.**, s.15; Berber, **Sancılı Yıllar...**, s.102-103.

²¹⁴² Gökbel, **a.g.e.**, s.23.

²¹⁴³ Hasan Mert, “*İzmir'in Karagünü: 15 Mayıs 1919*”, **Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, 6-8 Eylül 2009, 1. Kitap, Yay. Haz.: Oktay Gökdemir, Ankara 2010, s.50; Ayrıca bkz: G. Jaeschke, **İngiliz Belgelerinin Işığı Altında Yunanlıların İzmir Çıkartması**, Belleten, C.XXXII, S.128 Ekim 1968'den Ayırbaşım, TTK Basımevi, Ankara 1968, s.568.

Yunanistan'ın insani yardım görüntüsü altında İzmir'e silah, cephane ve asker sevk ettiği şeklinde görülmeye başlandı.²¹⁴⁴

İzmir Rumlarının Yunanistan lehine örgütlenmesi ve Yunan propaganda faaliyetleri açısından savaş yıllarında Vali Rahmi Bey tarafından İzmir'den uzaklaştırılan Metropolit Hristosmos'un 1 Ocak 1919'da tekrar İzmir'e gelmesi önemli bir gelişmeydi. Zira Metropolit Hristosmos, Türk düşmanlığı ve çeteciliği ile tanındığı gibi, yerli Rumlar üzerinde de kuvvetli bir etkiye ve saygınlığa sahipti. Bu açıdan Yunanistan Başbakanı Venizelos, Anadolu üzerindeki arzularıyla ilgili emirlerini Yunan çetelerine ve yerli Rumlara, Hristosmos aracılığıyla duyuruyordu.²¹⁴⁵

Rum çeteleri gerek İzmir şehir merkezinde ve gerekse Batı Anadolu kırsalında asayiş altüst ederken Osmanlı yönetimi, söz konusu çetelerle mücadele edecek araçlardan büyük ölçüde yoksundu. Daha önce de belirtildiği üzere bir yandan Osmanlı ordusu terhis edilirken diğer yandan jandarmanın sayısı da bu çetelerle mücadele etmek için yeterli değildi. Bununla birlikte gerek askerî ve gerekse sivil erkân, Mütarekeden hemen sonra Rum çetelerinin ve hatta sıradan Rumlardan bazılarının asayiş ihlal ettiğinin, böylece İtilaf Devletleri'nin askerî müdahalesine ortam hazırladığının farkındaydı. İtilaf Devletleri'nin Mondros Mütarekesi'ni kendilerince yorumlayıp suistimal ederek sudan bahanelerle işgallere başlaması, bu farkındalığı daha da güçlendirdi. Nitekim 8. Ordu Kumandanlığı kendine bağlı birlikleri, Rum firari ve eşkıyalarının ülke içerisinde asayiş ihlal etmeye yönelik birtakım teşebbüslerde bulunma ihtimaline karşı 6 Kasım 1918'de uyardı.²¹⁴⁶

Rum çetelerle gerektiği gibi mücadele edemeyen Osmanlı yöneticileri, daha önce de belirtildiği üzere Müslüman çeteleri ikna yoluyla düze indirip en azından bu açıdan İtilaf Devletleri'ne asayiş nokta-i nazarından bahane vermemek istemiş ve mütarekenin imzalanmasının hemen ardından asayişin sağlanması hususunda oldukça hassas davranmıştı. Fakat ne kadar hassas davranılırsa davranılsın İtilaf Devletleri her fırsatta asayişsizliği gerekçe göstererek devletin iç

---

²¹⁴⁴ Berber, **Sancılı Yıllar...**, s.88-89.

²¹⁴⁵ Gökbel, **a.g.e.**, s.24.

²¹⁴⁶ Berber, **Sancılı Yıllar...**, s.99.

işlerine müdahale etmekteydi. Bu müdahaleler için herhangi bir ciddi asayişsizlik olayının olmasına da gerek yoktu. Zira 21 Kasım'da 17. Kolordu Kumandanlığından Dâhiliye Nezaretine gönderilen telgrafta, İzmir ve çevresinde asayişin eskiye oranla çok iyi olmasına ve adi zabıta vukuatının bile nadiren gerçekleşmesine rağmen İtilaf Devletleri memurlarının en küçük bir olayı dahi asayişsizliğe delil olarak göstermeye çalıştığı vurgulanmaktaydı. Yine aynı telgrafta bir kişinin cüzdanının çalınmasını bile asayişsizliğe delil olarak sayan işgal memurlarının müdahale için bahane aradığı ve İzmir'deki Rum ve Yunanlıların “aşâğılıklarına” kapılacaklarının his olunduğu belirtilmekteydi.²¹⁴⁷ İşlenen bir suçun her yerde ve her zaman görülebilecek sıradan bir vukuat mı yoksa asayişsizliğin en bariz göstergelerinden biri olan “eşkıyalık” mı olduğu önem arz ediyordu. Bu nedenle *Köylü* gazetesi, her olayı eşkıyalık olarak görme eğiliminde olan İtilaf Devletleri'ne mesaj vermek istercesine Menemen'de Muammeroğlu'nun evine girenlerin “eşkıya” olmayıp “adi hırsızlar” olduğu anlaşılmış ve “işe eşkıya baskını mahiyeti vermek isteyenlerin ağzına ot tıkanmıştı”²¹⁴⁸ demektedir.

Rum/Yunan çeteleri, Batı Anadolu'da gerçekleştirdiği olaylarla asayiş altüst edip Yunan emellerine hizmet ederken Yunanistan Başbakanı Venizelos da boş durmuyor; ülkesinin tarihi emellerini gerçekleştirebilmek için diplomatik faaliyetler yürütüyordu. Söz konusu faaliyetler Paris Barış Konferansı'nda zirve noktasına ulaştı. İtilaf Devletleri, savaşı bitirecek olan antlaşmaların taslağını hazırlamak amacıyla Paris'te bir konferans düzenleme kararı almıştı. Konferansta barışa ve adalete dair yeni bir düzenin kurulacağına yönelik açıklamalar yapıldığı halde büyük güçlerin kendi çıkarları doğrultusunda yanlı kararlar almaya başlaması tarafların ortak noktada hareket edebilme imkânını zorlaştırdı.²¹⁴⁹ İngiltere açısından Akdeniz'de kendi menfaatlerine hizmet edecek bir Yunanistan'ın bulunması hem ticarî hem de askerî açıdan çıkarları ile örtüşmekteydi. İngiltere'nin bu eğiliminin farkında olan Venizelos, önce 2 Kasım 1918'de “Makri'den Erdek”e kadar olan ve kendilerine göre Rum nüfusu 812.000 kişiye varan toprakları istemişti. 30 Aralık 1918 günü ise “Paris Barış Konferansı huzurunda Yunanistan” adlı memorandumla,

²¹⁴⁷ BOA, DHEUM.6.Şb., 46/38 (İzmir'de Onyedinci Kolordu Kumandanlığı tarafından Harbiye Nezaretine çekilen 21 Teşrinisani 1334/21 Kasım 1918 tarihli telgrafın sureti.)

²¹⁴⁸ Köylü, 24 Mart 1335/24 Mart 1919, s.2.

²¹⁴⁹ Mehmet Sait Dilek, “Paris Barış Konferansı'nda Yunan Talepleri ve Büyük Güçlerin Tutumu”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 36, Kış 2013, s.32.

“Meis Adası-Marmara Denizi çizgisinin batısında kalan Anadolu’nun Yunanistan’a bırakılmasını” talep etti. Venizelos tarafından sunulan muhtıradan talep edilen yerler, Paris Barış Konferansı’nda da gündeme getirildi. Yunanistan Başbakanı’nın 3 ve 4 Şubat 1919 tarihlerinde Onlar Konseyi’nde yaptığı açıklamalardan ise İstanbul hariç, bütün Trakya’yı ve Batı Anadolu’nun bir kısmı²¹⁵⁰ ile On iki Ada’yı, Kıbrıs’ı, Meis, Rodos, İmroz ve Bozca Ada’yı istediği anlaşıldı.²¹⁵¹

Venizelos, talep ettiği toprakların bir kısmının daha önceden İtalya’ya vaat edilmesi nedeniyle konferans esnasında İtalya ile gerginlik yaşayabileceklerini düşünüyordu. Bu nedenle İtalya Başbakanı Vittorio Emanuele Orlando ve Dışişleri Bakanı Sonnino ile Aralık 1918’de Roma’da görüştü. İtalya tarafı, aynı yerleri isteyen iki devlet arasında nasıl bir anlaşma yapılabileceğini ve İtalya’nın tavizler almadıkça isteklerinden vazgeçemeyeceklerini söyleme gereğini duydu.²¹⁵² Yunanistan ve İtalya’nın toprak talepleri çakıştığından Batı Anadolu’nun paylaşılması, konferansta çözülmesi zor sorunlar arasında yer almıştı.²¹⁵³ Fransa ve İngiltere, Yunanistan’ın istediği kadar büyük olmasa da, Batı Anadolu’daki toprak taleplerini destekliyorlardı. Çünkü güçlü bir İtalya yerine daha kolay yönlendirebilecekleri bir Yunanistan ellerinin altında bulunacaktı.²¹⁵⁴

Paris Barış Konferansı’yla birlikte Yunanistan’ın Osmanlı toprakları üzerindeki taleplerinin ayyuka çıkması üzerine Ocak 1919’da Aydın Valiliğine ve 17. Kolordu Kumandanlığına tayin edilen Nureddin Paşa, gerek şehir merkezinde ve gerekse vilayetin kırsalında Rum çetelerinin faaliyetlerini önleyerek asayişin sağlanmak için bir dizi tedbir aldı. 21. Kolordu Kumandanlığı da yaptığı için bölgeyi yakından tanıyan Nureddin Paşa, Yunanistan’ın bölgeye dair güttüğü emelleri bildiğinden yaklaşan tehlikenin farkındaydı. Nureddin Paşa, göreve başladıktan sonra İzmir

---

²¹⁵⁰ “Kastedilen yerler “İzmir ve Bursa vilayetleri ile Çanakkale ve İzmit sancaklarıydı. Bu vilayet ve sancaklarda başlıca, İzmit, Mudanya, Bandırma, Ayvalık, Çanakkale, Bursa, Balıkesir, Edremit, Bergama, Manisa, İzmir, Efes, Aydın, Nazilli, Denizli, Bodrum, Marmaris, Fethiye, Muğla şehir ve kasabaları vardı.” Selahattin Tansel, **Mondros’tan Mudanya’ya Kadar**, Cilt I, MEB Yay., İstanbul, 1991, s.160.

²¹⁵¹ Tansel, **a.g.e.**, s.160-163.

²¹⁵² Mevlüt Çelebi, **Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay.,Ankara, 2002, s.43.

²¹⁵³ Laurance Evans, **Türkiye’nin Parçalanması ve ABD Politikası (1914-1924)**, Örgün Yay., İstanbul, 2003, s.130.

²¹⁵⁴ Ahmet Özgiray, *“Yunan Amaçları ve İtilaf Devletleriyle Birlikte Türkiye Üzerine Çevirdikleri Entrikalar (1914-1919)”*, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S. 4, Ankara 1989, s.559.

Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti ile yakın ilişki içerisinde oldu.²¹⁵⁵ Mondros Mütarekesi sonrasında İzmirli aydınlar tarafından 6 Kasım 1918'de kurulan ve 1 Aralık 1918 tarihinde de resmen faaliyete geçen cemiyet²¹⁵⁶ kuruluş amacını, vatanın maddi ve manevi yönden ilerlemesini sağlamak, Müslümanların hukukunu koruyarak meşru haklarını inandırıcı ve bilimsel kanıtlarıyla medeniyet âlemine duyurmak olarak açıklamıştı.²¹⁵⁷

Artan asayişsizlik olayları karşısında daha radikal tedbirler alınması gerektiğini düşünen Nureddin Paşa, özellikle Rumların taşkınlıklarının artması üzerine 22 Şubat 1919'dan itibaren geçerli olmak ve sadece İzmir'de uygulanmak üzere idare-i örfi, yani sıkıyönetim ilan etti. İdare-i Örfiye Beyannamesi'ne göre gazino, meyhane, kahvehane vb. işyerleri belirtilen saatten sonra kapalı olacaktır. Yine silah satan dükkânlar ve mağazalar ikinci bir emre kadar kapalı kalacaktır. Kamuoyunu heyecana düşürecek şekilde yayın yapan gazeteler süresiz kapatılacak; Merkez Kumandanlığından emir alınmadıkça her türlü toplantı, konferans ve tiyatro gibi etkinlikler yapılmayacaktır.²¹⁵⁸ Sıkıyönetimle de yetinilmeyerek İzmir şehir merkezinde Rum mahallelerinde olayların çoğalması ve özellikle de Yunan emellerini destekleyen kargaşalıkların çıkarılması üzerine gece-gündüz görev yapacak süvari müfrezeleri kurulup bunlara olağanüstü yetki verilmesi kararlaştırıldı.²¹⁵⁹ Bununla da yetinmeyen Nureddin Paşa, Rumların menfi propagandalarının önüne geçmek, özellikle de Türklerin silahlandırıldığına dair iddiaları çürütmek amacıyla yasak silahlar kapsamında halktan toplanan silahların ve hatta av tüfeklerinin bile ahaliye iadesinin doğru olmayacağını Aydın sancağına bildirdi.²¹⁶⁰

Nureddin Paşa'nın aldığı bütün tedbirlere rağmen Rum çetelerinin faaliyetlerinin bir türlü önüne geçilemedi. Rum eşkıyalar, vilayetin pek çok yerinde faal olmakla birlikte özellikle bu faaliyetler açısından Söke'yi merkez haline

---

²¹⁵⁵ Söz konusu cemiyetin kuruluş amaçları ve faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Mesut Çapa, "İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.VII, S.21, Temmuz 1991; Meltem Özkemer, "İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara ,2004.

²¹⁵⁶ Albayrak, **a.g.e.**, s.41.

²¹⁵⁷ Çapa, *a.g.m.*, s.556; Nail Moralı, **Mütarekede İzmir Olayları**, Ankara, 1973, s.11.

²¹⁵⁸ "İzmir'de İdare-i Örfiye", **İkdam**, 3 Mart 1335/3 Mart 1919, s.2.

²¹⁵⁹ "Temin-i İnzibat Müfrezeleri", **Müsavat**, 22 Şubat 1335/22 Şubat 1919, s.2.

²¹⁶⁰ Günver Güneş, "Aydın ve Çevresinde Yunan İşgali ve Sivil Direniş'in Örgütlenmesi: Heyet-i Milliyeler", **Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu, Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, 6-8 Eylül 2009, II. Kitap, Yay. Haz., Oktay Gökdemir, Ankara 2010, s.19.

getirmişlerdi. Nitekim mütareke sonrası Söke ve çevresinde Rum çetelerinin gasp, tecavüz, mal ve mülke el koyma olayları sıradan hale gelmişti. Çevre adalardan gelerek yerli Rumların da yardımıyla Müslüman ahaliye sistematik bir şekilde saldıran bu çetelerin temel amacı, Müslümanları bölgeden uzaklaştırarak nüfus dengesini Rumlar lehine değiştirmektir.²¹⁶¹ Burada olay çıkaranlar ise daha çok savaş yıllarında adalara kaçıp mütarekenin akabinde tekrar eşkıyalığa başlayanlardı. Nitekim 17. Kolordu Kumandanlığının bir raporuna göre Söke'den adalara kaçan Rum sayısı 791 kişi olup bunların 622'si silahlı olarak geri dönmüştü. Bu sayıya ordudan terhis olan Rumlar ile köylerde kalanlar da dâhildi. Ayrıca düşmanla birlikte "şekavetkerane" hareket edenlerin sayısı 1.000 kişiye ulaşıyordu ki, bunlar daha çok Akköy ve Yoran'da toplanmıştı.²¹⁶²

Nitekim 19 Şubat 1919'da Birinci Dünya Savaşı'nda Söke nahiyesinden adalara kaçan Rumlar, mütarekenin akabinde Yunan ve İngiliz elbiseleri giyerek geri dönüp kazaya bağlı Yoran²¹⁶³ nahiyesinde jandarma karakoluna saldırdı. Söz konusu Rumlar, 56. Tümeğe ait bir miktar silah ve cephaneyi de yağmaladıktan sonra pusuya düşürdükleri bir jandarma müfrezesinden birkaç eri şehit etti. Bununla da yetinmeyerek Türk olan gümrük memuru ve karısını çırılçıplak soyup dövdükten sonra köyde teşhir etti. Türklere karşı bu şekilde işkence ve hakaret edilerek insanlık dışı muamelelerde bulunulmasının amacı, doğrudan diğer Müslümanları tahrik edip bir Rum-Türk çatışması çıkmasına zemin hazırlamaktı. İsyanın diğer yerlere de sirayetini önlemek üzere asker sevk edildiyse de yeteri kadar güvenlik gücünün olmayışı sebebiyle Akköy, Domatça, Gelebeç ve Çanlı gibi köylere de yayılan isyan, ancak bir müddet sonra takviye kuvvetlerle bastırılabilirdi.²¹⁶⁴

Söke'de, Yoran isyanından sonra da Rum çetelerinin faaliyetleri bitmek bilmedi. Mart ayında o çevrenin önde gelen eşrafından Altınoğlu Hasan Ağa ile Mehmed Bey Rum çeteleri tarafından katledildi.²¹⁶⁵ Yine Yunan eşkıyaları tarafından kaçırılan babasını kurtarmak için yanına kılavuz olarak Hacı Sokratoğlu Dimitri'yi

²¹⁶¹ Ahmet Mehmetefendioğlu, "İşgal Öncesinde ve İşgalde Söke'de Güvenlik", **Milli Mücadele'de Söke Cephesi ve Sökeli Cefer Efe Paneli**, 31 Mart 2006, Ed: Günver Güneş, İstanbul, 2007, s.30.

²¹⁶² Mustafa Turan, **Yunan Mezalimi, (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1999, s.33.

²¹⁶³ Şimdiki adı Yenihisar'dır.

²¹⁶⁴ Yaşar Çağbayır, **Söke**, Ayma Matbaa, İzmir, 1989, s.33; M. Şefik, **a.g.e.**, s.14; Gökbel, **a.g.e.**, s.25-26; Mehmetefendioğlu, "İşgal Öncesinde ve İşgalde Söke'de Güvenlik", s.31-32.

²¹⁶⁵ Mehmetefendioğlu, "İşgal Öncesinde ve İşgalde Söke'de Güvenlik", s.

alan Ahmet Bey, yolda Yunan eşkıyaları tarafından katledilerek üzerindeki 500 altın gasp edildi. Ahmet Bey'e güya kılavuzluk eden fakat aslında Yunan çeteleriyle birlikte çalışan Dimitri'nin de Sisam'a kaçtığı düşünülmekteydi. Bunun yanı sıra birçok Müslüman'ın da Rum/Yunan eşkıyaları tarafından esir edildiğinin söylenmesine rağmen bunların yaşayıp yaşamadıkları konusunda doğru bir bilgi de elde edilemiyordu.²¹⁶⁶

Yukarıda bahsedilen isyanın Venizelos'un Paris Barış Konferansı'nda Yunan isteklerini şiddetle savunduğu bir döneme denk düşmesi, isyanın daha önceden planlanmış olabileceğine işaret etmektedir. Zira hem Yoran isyanı hem de Rum çetelerinin bitmek bilmeyen olayları, birkaç temel amaca matuftu. Bunlardan birincisi Osmanlı tebaası olan Rumların Osmanlı yönetiminden memnun olmadıklarını İtilaf Devletleri'ne göstermek, ikincisi; Aydın vilayetinde güvenliğin olmadığı ve huzursuzluğun sürdüğüne dair Yunan propagandasına dayanak sağlamaktı.²¹⁶⁷

Bütün teşebbüslerine rağmen asayişin bir türlü sağlanamaması nedeniyle Vali Nureddin Paşa eleştirilmeye başlandı. Oysaki Nureddin Paşa'nın elinde bütün bu eşkıyalık olaylarını önleyebilecek ne yeterli jandarma ne de asker vardı. Ayrıca İtilaf Devletleri de sürekli olarak vilayetin iç işlerine müdahale etmekteydi. Daha önce de belirtildiği üzere Birinci Dünya Savaşı yıllarında İtilaf Devletleri ve bilhassa İngiltere ve Fransa tarafından Rum çeteleri Osmanlı topraklarında gerçekleştirdikleri eşkıyalık olaylarında desteklenmiş ve hatta bu çetelerin bazıları doğrudan söz konusu devletlerin emrinde hareket etmişti. Mütarekenin ardından ise savaş yıllarında olduğu kadar aleni bir şekilde olmasa da Rum çetelerine bu devletlerin yardımı sürdü. Örneğin İzmir'de katledilen Hamza Efendi'nin şehit edilmesi olayına bir Fransız bahriye eri de dâhil olmuştu.²¹⁶⁸

Mütareke yıllarında özellikle İngilizler, Rum eşkıyalarınhamiliğine soyundu. Örneğin İngiliz gemileri eşkıyalık yapan Rumların adalara kaçmasını temin ettiği gibi, daha önce Yüzbaşı Sıdkı Efendi'yi katleden Aleko, tam yakalanacağı sırada

---

²¹⁶⁶ “Söke Muhabirimizden”, **Köylü**, 3 Mart 1335/3 Mart 1919, s.2.

²¹⁶⁷ Gökbel, **a.g.e.**, s.26.

²¹⁶⁸ **ATASE**, İSH, K.11, G.24, B.24-2; 24-3 (Aydın vilayetinden Harbiye Nezareti'ne çekilen 27/2/1335/12 Şubat 1919 tarihli telgraf.)

Söke’de İngiliz zabitlerinin müdahalesiyle serbest bırakıldı.²¹⁶⁹ Bu olay üzerine Dâhiliye Nezaretine başvuran Harbiye Nezareti, İngilizlerin suç işleyenlere bu şekilde müdahale ettiği sürece asayişin sağlanamayacağını belirtti.²¹⁷⁰ Üstelik İtilaf Devletleri’nin azınlıklar adına, onların menfaatlerini temin için tek müdahaleleri bunlarla da sınırlı değildi. Zira gerek merkez ve gerekse taşra yönetiminde yapılan azil ve atamalarda da azınlıkların menfaatleri ön planda tutulmaktaydı.²¹⁷¹

İtilaf Devletleri ve özellikle de İngilizler, bir yandan Rum çetecilerini koruyup asayişin sağlanmasını güçleştirirken diğer taraftan da bunun tam tersini istiyormuş gibi bir izlenim vermeye çalışıyordu. Nitekim 17 Şubat’ta *İkdam* gazetesinde yayınlanan İngiliz Polis Komiserliğinin tebliğinde son günlerde meydana gelen hadiseler nedeniyle Türk zabıtasının bütün *meşru icraatlarına* Müttefik Devletler zabıtasının da yardım etmesi emredilmişti.²¹⁷² Yine İzmir’deki Rumların bütün taşkınlıklarını görmezden gelen İtilaf Devletleri mümessilleri, şehirdeki inzibat işlerine müdahale etmeye çalışmaktaydı. Bu doğrultuda İzmir’deki İngiliz, Fransız ve İtalya temsilcileri, Vali Nureddin Paşa’yla 20 Şubat’ta bir toplantı yaparak Osmanlı polis ve jandarmasına *yardım* teklifinde bulundu. Vali Paşa ise bu teklife, olayların Hıristiyanlar tarafından kasıtlı olarak çıkarıldığını, eğer Hıristiyanlar ve özellikle de Rumlar şımartılmayacak, Osmanlı güvenlik güçlerinin şeref ve haysiyetlerini kırarak uygulamalara meydan verilmeyecek ve Yunanlıların tahrik ve propagandalarına imkân bırakılmayacak olur ise asayiş sağlama hususunda hiçbir yardıma ihtiyaç duyulmayacağı cevabını verdi.²¹⁷³

İtilaf Devletlerinin asayiş bozucu teşebbüsleri yukarıda zikredilenlerle de sınırlı değildi. Zira ilan edilen aflardan yararlanamayıp hapisanede bulunan Ermeni ve Rumlar, söz konusu devletlerin temsilcilerince Mondros Mütarekesi’nin 4. maddesine dayanılarak serbest bırakılmak istenmekteydi. Oysaki bu maddeye göre Müttefiklerin savaş esirleriyle gözaltında tutulan ya da tutsak olan Ermenilerin serbest bırakılması gerekmekteydi. Aydın Valiliğinden 14 Şubat 1919’da Dâhiliye

²¹⁶⁹ BOA, DH.EUM.AYŞ., 3/27 (İzmir Kumandanlığından Harbiye Nezaretine gönderilen 18 Mart 1335/18 Mart 1919 tarihli raporun sureti.)

²¹⁷⁰ BOA, DH.EUM.AYŞ., 3/27 (Harbiye Nezaretinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 23 Mart 1335/23 Mart 1919 tarihli yazı.)

²¹⁷¹ Bu hususta bkz: Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele 1* s.137-138.

²¹⁷² “*İtilaf Kuvvetlerinin Polisimize Müzaheretini*”, *İkdam*, 17 Şubat 1335/17 Şubat 1919, s.2.

²¹⁷³ *Türk İstiklal Harbi*, C.1., S. 137; Berber, *Sancılı Yıllar...*, s.95.

Nezaretine gönderilen bir telgrafla “*ecnebilerin müdahalesiyle*” tahliye ettirilen şaki olmadığı bildirilmekteydi.²¹⁷⁴ Lakin bir müddet sonra İtilaf Devletleri hapishanelerde bulunan bütün Rum ve Ermenileri serbest bırakmaya başladı ki, serbest bırakılanlar arasında hırsızlar, şakiler ve cinayet suçluları da vardı. Bu durumun asayişini daha da bozacağını belirten Hapishaneler İdaresi Müdüriyeti, durumu Sadarete bildirerek gereğinin yapılmasını talep etti.²¹⁷⁵ Muhtemelen İtilaf Devletleri’nin bu husustaki baskılarına daha fazla dayanamayan Osmanlı Hükümeti, tutuklu bulunan Ermeni ve Rumların serbest bırakılması kararını aldı. Bu kararı İzmir’de uygulamaya koyan Amiral Calthorpe’un sekreteri Albay Smith, İzmir Hapishanesindeki 1.250 Hıristiyan’ı serbest bıraktırdı.²¹⁷⁶ Bunun üzerine diğer milletlere mensup mahkûmlar, kendilerinin de tahliyelerini talep ederek “*Padişahım çok yaşa*” sloganları atıp kapılara hücum etti ve Ermeni ve Rumların tahliyesine engel olmak istedi. Bunun üzerine sevk edilen jandarmaların açtığı ateş sonucu mahkûmlardan bir kişi öldü, bir kişi de yaralandı.²¹⁷⁷ Bu olayla birlikte zaten dışarıda asayişini günbegün bozan Rumlara yenileri eklenmiş oldu.²¹⁷⁸

Rumlara karşı İtalya’nın tutumu, müttefiklerinden ve özellikle de İngilizlerden farklılık arz ediyordu. Çünkü İtalya ile Yunanistan arasında Batı Anadolu’ya dair ciddi bir rekabet olduğu gibi bu hususta İngiltere’nin de Yunanistan’ı desteklediği anlaşılmıştı. Ayrıca Rumların İzmir’de İtalyan

---

²¹⁷⁴ BOA, DH.ŞFR., 615/48 (Aydın Valisi Nureddin imzasıyla Dâhiliye Nezaretine çekilen 14 Şubat 1335/14 Şubat 1919 tarihli şifre telgraf.)

²¹⁷⁵ BOA, DH.HPS, 79/39 (Mebani-i Emiriye ve Hapishaneler İdaresi Müdüriyetinden Sadarete gönderilen 1 Mart 1335/1 Mart 1919 tarihli yazı); Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi, C.II, Yay. Haz. Kemal Gurulkan vd. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., İstanbul, 2013, B.133, s.281-281.

²¹⁷⁶ Berber, *Sancılı Yıllar...*, s. 96.

²¹⁷⁷ “*Mahpushane Meselesi*”, *Hür Hukuk u Beşer*, 22 Mart 1335/22 Mart 1919, s. 2.

²¹⁷⁸ Gelen tepkiler üzerine Hükümet 26 Mart’ta “Bazı Cerâim Erbabı Hakkındaki Mücâzât-ı Kanuniyenin Tecil-i İnfazına Dair Kararnâme” çıkararak bazı suçlular istisna olmak üzere diğer mahkûmların da serbest kalmasını sağladı. Bkz: BOA, MV., 250/62 (23 Mart 1335/23 Mart 1919 tarihli mazbata sureti.); *Takvim-i Vekayi*, 26 Mart 1335/26 Mart 1919, s.2-3.; Düşman tarafına firar edenler söz konusu af kararnamesi kapsamı dışında tutulmuştu. Lakin Harbiye Nezareti 8 Nisan 1919’da Sadarete başvurarak Harb-i Umumi’nin devamında ve Mütareke kabul edildiğinde bazı sebeplerden dolayı ya firar ederek Osmanlı sınırlarının dışına çıkmış veya düşman tarafına iltica etmiş olan bazı zabıtların halen buldukları mevkilerde “*şeref ve haysiyet millîye ile kabil-i telif olmayacak bir hall-i sefalet ve perişanide puyan*” olduklarının haber alındığını belirterek bunların da affını talep etti ve bu talep kabul edildi. Bkz: BOA, İ.DUİT., 94/27 (Harbiye Nezaretinden Sadarete gönderilen 8 Nisan 1335/8 Nisan 1919 tarihli yazısı ve Bazı Ceraim Erbabı Hakkındaki Mücazat-ı Kanuniyenin Tecil-i İnfazına Dair 23 Mart 1335/23 Mart 1919 Kararnameye 17 Nisan 1335/17 Nisan 1919 tarihli Zeyl Kararname); Mahkumların tahliyesine dair ayrıca bkz: “*Mahpusinin Tahliyesi*”, *Hukuk u Beşer*, 29 Mart 1335/29 Mart 1919, s.2.

vatandaşlarını hedef alan birtakım eylemlere girişmesinin ardından²¹⁷⁹ Vali Nureddin Paşa, İtalyan temsilcilerle de yakın ilişki kurmuştu²¹⁸⁰ ve hatta asayişin sağlanması noktasında İtalyanlardan yardım bile sağlamıştı. Örneğin Şubat 1919'da Yunan gemilerinin kıyıya kaçak insan ve eşya taşıdığına haber alınması üzerine bir Yunan gemisinin aranmasına İtalyan askerler de yardım etmişti.²¹⁸¹ Mart ayında ise Urla sahilleri yakınında dolaşan İtalyan savaş gemilerinin Yunanistan'dan Türk sahillerine eşkıya çıkarılmasını ve kaçakçılığı engellemek maksadı taşıdığı anlaşılmıştı.²¹⁸²

Şubat 1919'da Müslüman ahaliye yönelik saldırılarını sürdüren²¹⁸³ Rum eşkıyalar, Mart ayında şekavetin şiddetini daha da artırdı.²¹⁸⁴ Bununla birlikte sayıları az olmakla birlikte Şubat-Mart 1919'dayakalanan Rum şakiler de oldu.²¹⁸⁵

Bütün çabalara rağmen Aydın vilayetinde asayişin bir türlü sağlanamaması nedeniyle Vali Nureddin Paşa ağır eleştirilere maruz kalmaktaydı. Nureddin Paşa'ya

---

²¹⁷⁹ Örneğin İzmir Karşıyaka'da oturan Armago isminde bir İtalyan 21 Ocak'ta Rumlar tarafından öldürülmüştü. Bkz: **Müsavat**, 22 Kânunusani 1335/22 Ocak 1919, s.2; **Sulh ve Selamet**, 22 Kânunusani 1335/22 Ocak 1919, s.2.; "*Karşıyaka Vakıası Münasebetiyle*", **Müsavat**, 22 Kaunusani 1335/22 Ocak 1919, s.2.

²¹⁸⁰ Engin Berber, **Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919)**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1999, s.19.

²¹⁸¹ Berber, **Sancılı Yıllar...**, s. 91-92.

²¹⁸² **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 1/53 (İzmir ve Havalisi Kumandanlığının 16 Mart 335/16 Mart 1919 tarihli telgraf suretidir.)

²¹⁸³ Şubat 1919'da Rum eşkıya çeteleri tarafından gerçekleştirilen olaylar için bkz: **ATASE**, İSH, K.435, G.4, B.4-1, 4-1a (30 Mayıs 1335/30 Mayıs 1919); **BOA**, DH.EUM.3.Şb., 27/52 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 24 Şubat 1335/24 Şubat 1919 tarihli yazı.); **ATASE**, İSH, K.11, G.15, B.15-1,2,3; Anadolu, 11 Şubat 1335/11 Şubat 1919.

²¹⁸⁴ 1919 yılının Mart ayında Rum çeteleri birçok eşkıyalık olayı gerçekleştirmişti. Örneğin 2 Mart'ta Kuşadası'nda Korucu Hasan, 6 Mart'ta Aydın'ın Yunak(?) köyünden Koca İsmail ile kız kardeşi Rum çeteleri tarafından katledildi. Yine aynı ayın 15 gecesi Değirmendere nahiyesine birkaç saat mesafedeki Yörük çadırlarını basan asker elbiseli ve hüviyetleri meçhul 15 Rum eşkıya, burada bulunanların altın ve paralarını gasp edildikten sonra ikisini öldürüp birini yaraladı. Rum eşkıyaların Mart ayında öldürdüğü bir başka Müslüman köylü ise Manisa'dan Hasan'dı. Mart 1919'da bu olayların yanı sıra Rum çeteleri gasp, yol kesme ve ev basma gibi bazı eşkıyalık olaylarında da bulundu. Söz konusu olaylar için bkz: **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 65/16 (Mart 1919'da Aydın vilayetinde gerçekleşen eşkıyalık olaylarını gösteren rapor); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 4/11 (Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen 26 Mart 1335/26 Mart 1919 tarihli yazı); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 65/16 (Mart 1919'da Aydın vilayetinde gerçekleşen eşkıyalık olaylarını gösteren rapor).

²¹⁸⁵ Şubat-Mart 1919'da yakalanan Rum eşkıyalar için bkz: Bkz: **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 2/9 (On Yedinci Kolordu Kumandanlığından Harbiye Nezaretine gönderilen 12 Şubat 1335/12 Şubat 1919 tarihli yazı.); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 65/16 (Mart 1919'da Aydın vilayetinde gerçekleşen eşkıyalık olaylarını gösteren rapor); **BOA**, DH.EUM.AYŞ., 2/9 (Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 25 Mart 1335/25 Mart 1919 tarihli yazı.); **ATASE**, İSH, K.122, G.76, B.76-3 (Aydın vilayetinden Harbiye Nezaretine gönderilen 10 Mart 1335/10 Mart 1919 tarihli yazı.); **ATASE**, İSH, K.11, G.48, B.48-2 (17. Kolordu Kumandanlığından Harbiye Nezaretine gönderilen yazı.); **ATASE**, İSH, K.432, G.58, B.58-1 (17. Kolordu Kumandanlığına gönderilen 7 Nisan 1335/7 Nisan 1919 tarihli yazı.)

yapılan eleştirileri haksız gören *Hukuk u Beşer* gazetesi, asayişin sağlanamamasındaki asıl sorumlunun merkezî hükümet olduğunu vurgulamaktaydı:

“... *İnsan Hazret-i Hızır olsa her işe yetişemez... Vesait-i umumiyenin noksanı icraatta da ister istemez bazı boşluklar bırakacaktır. Hükümet-i merkeziye mesela sahilde kaçakçılığın önünü almak istemiyor mu? Ve pek ala gambotlarımızdan birkaç tanesini valinin emrine versin, eşkıya takibinde daha fazla muvaffakiyet mi temenni ediliyor? Peki, daha fazla asker göndersin. Şu veya bu işte icraat mı, mevcudiyet mi görmek istiyor? Peki, fazla para versin... Memurîn kadrolarına karşı biraz âlicenap davransın... Hülasa o da vazifesini yapsın... Yoksa Nureddin Paşa hazretleri bu vilayette kabiliyet-i âliyelerini ispat eden, cidden unutulmaz hizmetler ifa eden ve daha da pek çok hizmetler yapacak bir zat-ı âlikadrır...*”²¹⁸⁶

İzmir ve çevresinin Yunanistan tarafından işgal edileceği söylentilerinin iyice ayyuka çıkması ve Rumların her geçen gün artan taşkınlıkları nedeniyle Nureddin Paşa, bu hususa dikkat çekerek Harbiye Nezaretini uyarıp önlem alınmasını istedi. Lakin Harbiye Nezareti verdiği cevapta söylentilerin aslı olmadığını iddia ederek asıl amacın Türkleri korkutup bölgeden kaçırmak ve Rumların nüfus çoğunluğunu sağlamasını temin etmek olduğunu ileri sürmekteydi.²¹⁸⁷ Oysaki İzmir’de neşredilen Rum gazetelerinden *Kozmoz*, daha Şubat’ta Paris Barış Konferansında Yunan hukuku meselesinin kesinlik kazandığını ve bu doğrultuda bütün Aydın ve Bursa vilayetlerinin Yunanistan’a verildiğini yazmıştı.²¹⁸⁸

Hükümetin Batı Anadolu’daki Yunan propaganda ve çetecilik faaliyetleri ile bu doğrultudaki işgal hazırlıkları hususunda gafletine karşın Erkan-ı Harbiye Reisi Mustafa Fevzi (Çakmak) Paşa da Yunanistan’ın işgal hazırlıklarını isabetle değerlendirerek bu konuda Hükümeti uyarılmıştı. Buna karşın Hükümet, hep oyalayıcı yanıtlar vermişti.²¹⁸⁹ Hükümetin Batı Anadolu’da muhtemel bir Yunan işgaline ihtimal vermemesinin altında Kazım Özalp’in verdiği bilgiye göre “...*Herkes üzücü geleceğin süratle yaklaştığını hissediyordu. Bütün fena ihtimaller yaklaştığı halde Türkiye’de Yunanlılara galip devletlerarasında bir mevki verileceği hatıra getirilmiyordu. ....En bedbin olanlara göre bile, Yunanlıların İzmir’i işgal etmeleri ihtimali düşünülüyordu. Yalnız İtalya ve İngiltere kuvvetlerinin İzmir civarındaki istihkâmlara çıkarılacağı ve İzmir şehrine de İngiliz, Fransız ve İtalyan kitalarından*

²¹⁸⁶ “*İnsan Kıymeti Bilelim*”, *Hür Hukuk u Beşer*, 12 Mart 1335/12 Mart 1919, s.2

²¹⁸⁷ Çolak, *a.g.m.*, s.181.

²¹⁸⁸ Söz konusu haberin Rumca *Kozmoz* gazetesinden aktarılması için bkz: “*Şehrimiz Gazeteleri: Kozmoz*”, *Hür Hukuk u Beşer*, 14 Şubat 1335/14 Şubat 1919, s.2.

²¹⁸⁹ Çolak, *a.g.m.*, s.181.

*birer müfreze ile muhtelit bir kontrol heyeti getirileceği söyleniyordu.*²¹⁹⁰ düşüncesi yatmaktaydı.

Vilayette asayiş bir türlü sağlanamadığı için eleştirilen Vali Nureddin Paşa'nın İttihatçı olmadığı bilinmekteydi fakat İtilafçı bir kimlik edinmeyi düşünmediğine dair de emareler vardı. Bu nedenle İzmir'deki Hürriyet ve İtilaf Partisi taraftarları, Vali Nureddin Paşa'dan hoşnut değildi.²¹⁹¹ Bunun yanı sıra Nureddin Paşa'nın Aydın vilayetinde asayişini sağlayıp özellikle Rumların asayişini bozucu faaliyetlerine set çekmeye çalışması, onun Rumlar/Yunanlılar tarafından istenmeyen adam ilan edilmesine yol açtı. Bu doğrultuda İzmir'deki Ortodoks Metropolit Hristosmos, Nureddin Paşa'yı İzmir'in güvenliği için gizli örgüt kurduğu, sıkıyönetim ilan ettiği, Türklere silah dağıttığı ve Rumlara ağır savaş vergileri yüklediği gerekçesiyle İtilaf Devletleri temsilcilerine şikâyet etti. Ayrıca Aydın Rumlarının katledilmesi için Vali Paşa tarafından jandarma subaylarına emir verildiği iddiaları da ortaya atıldı. Bu doğrultuda Hürriyet ve İtilaf Partisince 4 Mart'ta kurulan Damat Ferit Paşa Hükümeti, Nureddin Paşa'nın görevden uzaklaştırılmasına dair İtilaf Devletleri'nin isteklerini de dikkate alarak onu 8 Mart'ta hem valilik hem de 17. Kolordu Komutanlığı görevinden aldı.²¹⁹² Buna karşın İzmir gazeteleri, Nureddin Paşa'nın görevden alınmasını eleştirerek onun asayişini sağlama hususundaki icraatlarını takdirle anarken²¹⁹³ vilayette bulunmasının adı vakıaları bile azalttığını belirterek valilikten ayrılmasının Aydın vilayeti açısından büyük bir kayıp olduğunu belirtmekteydi.²¹⁹⁴

Birinci Dünya Savaşı'nda Batı Anadolu'nun özellikle sahile yakın yerleşim birimleri onlarca Rum/Yunan çetelerinin baskınına uğramış ve birçok can ve mal kaybı yaşanmıştı. Mütareke Dönemi'nde de söz konusu coğrafyanın asayiş açısından en zayıf noktası yine sahillerdi. Zira sahillere yakın olup Yunan işgali altında bulunan adalar, çetelerin merkez üssü konumundaydı. Bu nedenle sahillerden Rum çetelerinin geçişi engellenemediği sürece iç kesimlerde asayişini sağlamak mümkün

²¹⁹⁰ Kazım Özalp, *Milli Mücadele (1919-1922)*, C.I, TTK Basımevi, Ankara, 1998, s.3.

²¹⁹¹ Berber, *Yeni Onbinlerin Gölgesinde...*, s.16-18.

²¹⁹² Berber, *Yeni Onbinlerin Gölgesinde...*, s.20-21; Aydın Valisi Nureddin Paşa'nın görevden alınması için yapılan Rum/Yunan propagandasının ayrıntılarına dair ayrıca bkz: Erdeha, *a.g.e.*, s. 382-385; Taçalan, *a.g.e.*, s. 171-173; Gökbel, *a.g.e.*, s.30-31.

²¹⁹³ "İnsan Kıymeti Belem", *Hür Hukuk u Beşer*, 12 Mart 1335/12 Mart 1919, s.2.

²¹⁹⁴ "Nureddin Paşa", *Köylü*, 12 Mart 1335/12 Mart 1919, s.2.

değildi. Nitekim Bahriye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 2 Mart 1919 tarihli yazıda İzmir sahillerinde korsanlık ve kaçakçılığın engellenmesi için Hızır Reis Gambotu'nun²¹⁹⁵ yakında sevk edileceği belirtildi. Yine aynı yazıya göre çetelerin faaliyetlerine Yunan Hükümeti yardım ettiği için buraya gambot gönderilse bile bu bir işe yaramayacaktı. Üstelik Mondros Mütarekesi gereği gambotlarda 47 milimetrelık toplardan daha büyüğü bulundurulmadığı için bunların Yunan savaş gemilerine karşı zor durumda kalması ve bu yüzden de siyasî sorunların çıkması muhtemeldi.²¹⁹⁶

5 Mart'ta bu defa Dâhiliye Nezareti Harbiye Nezaretine başvurarak Batı Anadolu sahillerinin muhafazası için gönderilmesi kararlaştırılan gambot henüz gelmediği için daha önce Midilli'ye göç etmiş olan Rumların Batı Anadolu'ya geçmelerine mani olunamadığı belirtilmekteydi. Bu nedenle asayişin sağlamasını mümkün olmadığı gibi Rumların çıkardığı olaylar nedeniyle Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında karışıklık çıkmakta; Rumlar tarafından planlı bir politika sonucunda Müslümanlar galeyana getirilmeye çalışılmaktaydı. Buna mani olmak için Midilli Rumlarını Anadolu sahillerine çıkararak bazı kayıkçılar tutuklanarak divan-ı harbe verilmişti. Ayrıca daha önce Batı Anadolu'ya geçen Rumların da iade edilmelerine teşebbüs edilmesi gerekmekteydi. Fakat bu esnada çıkması muhtemel olan silahlı direnişin genişlemesini engelleyecek yeterli kuvvet yoktu. Bu nedenle bir an önce takviye kuvvet talep edildi.²¹⁹⁷ Bu arada Osmanlı Hükümeti kendi sahillerini koruma konusundaki aciziyetini kabul ederek 5 Mart 1919'da İngiltere, Fransa, İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri'ne başvurarak bu işin söz konusu devletlere ait savaş gemileri tarafından yapılmasını teklif etti.²¹⁹⁸

6 Mart'ta tekrar Harbiye Nezaretine başvuran Dâhiliye Nezareti, Aydın Valiliğinin isteklerini aktardı. Buna göre İzmir ve çevresindeki Rumların tahrikleri yüzünden günden güne artan olaylar nedeniyle vilayetin son derece nazik ve önemli olan asayişinin sağlanması için kolluk kuvvetlerinin sayısı artırılmaya

---

²¹⁹⁵ Gambot: Bir ya da birkaç top ve makineli tüfekte donatılmış, karaya yakın sularda ve büyük ırmaklarda kullanılan küçük savaş gemisi.

²¹⁹⁶ **ATASE**, İSH, K.11 G.27, B.27-1 (Bahriye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 2 Mart 1335/2 Mart 1919 tarihli yazı.)

²¹⁹⁷ **ATASE**, İSH, K.13, G.102, B.102-2 (Dâhiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 5 Mart 1335/5 Mart 1919 tarihli yazı)

²¹⁹⁸ Berber, **Sancılı Yıllar...**, s.103; **Türk İstiklal Harbi**, C.1., s.135.

çalışılmaktaysa da sadece bu tedbirle asayişin sağlanması mümkün değildi. Nezaret yine aynı yazısında, daha vahim hadiseler mahal vermemek için acilen İtilaf Devletleri kuvvetlerinin bulunmadığı mıntikalara yerleştirilmek kaydıyla dışarıdan askeri kuvvet sevkini talep etti.²¹⁹⁹ 13 Mart'ta bir kez daha Harbiye Nezaretine başvuran Dâhiliye Nezareti, İzmir'deki Yunanlıların asayişini bozucu hareketlerine set çekilebilmesi için öncelikle orada bulunan Yunan torpidosunun aldırılmasını temin etmenin gerekliliğini belirtti. Ayrıca Nezaret, İzmir'de asayişini sağlamak için girişilen teşebbüslerin başarıya ulaşabilmesi için her şeyden önce gerek yeni kayıt gerekse diğer yerlerden nakil yoluyla acilen jandarma ve polis sayısının artırılmasından başka çare olmadığını bildirdi.²²⁰⁰

Daha önce de belirtildiği üzere asayişin sağlanması amacıyla Aydın vilayetine asker takviyesi yapılması İngilizler tarafından engellenmişti. Jandarma sayısı da bir türlü istenilen seviyeye çıkarılamamıştı.²²⁰¹ Bu nedenle vilayette asayişin sağlanabilmesi için çevre vilayet ve sancaklardan takviye jandarma birlikleri talep edildi. Lakin vilayete komşu olan yerlerde de jandarma sayısının az olmasına karşın asayişin yolunda olmaması nedeniyle bundan da bir sonuç alınamadı. Bunun üzerine Batı Anadolu sahillerinin korunması için Dâhiliye Nezareti tarafından 17. Kolordudan yardım istendi.²²⁰²

Batı Anadolu'da Rum çetelerinin saldırılarına en fazla maruz kalan yerlerin başında oldukça uzun bir sahil şeridine sahip olan Menteşe sancağı gelmekteydi. Mütareke'yle birlikte artan saldırılar karşısında çaresiz kalan sancağın yerel yönetiminin elindeki jandarma sayısı, sancak dâhilinde yaşayan Rumların da yardımıyla asayişin Rum çeteleri tarafından bozulmasını ve Müslüman ahalinin de bunlara karşılık vermesini engellemek için yeterli değildi. Bu nedenle Menteşe Mutasarrıflığı tarafından jandarma sayısı artırılincaya değin asayişin sağlanması için

---

²¹⁹⁹ **ATASE**, İSH, K.13, G.103, B.103-2 (Dâhiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 6 Mart 1335/6 Mart 1919 tarihli yazı)

²²⁰⁰ **ATASE**, İSH, K.37, G.41, B.41-2 (Dâhiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 13 Mart 1335/13 Mart 1919 tarihli yazı)

²²⁰¹ Jandarmanın tahsisat ve işlerinin artırılmasına dair 22 Mart 1919'da bir kararname çıkarılmış olmasına karşın mevcut jandarma sayısını korumak dahi mümkün olmuyordu. Bkz: **ATASE**, İSH, K.13, G.50, B.50-1 (Dâhiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 5 Nisan 1335/5 Nisan 1919 tarihli yazı.)

²²⁰² **ATASE**, İSH, K.13, G.50, B.50-1 (Dâhiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 5 Nisan 1335/5 Nisan 1919 tarihli yazı.)

yeterli miktarda askeri kuvvet talep edildi. Mutasarrıflık bir başka yazısında ise Rum çetelerinin faaliyetlerinden bahsederek jandarma ve asker talebini yineledi.²²⁰³ Bu nedenle 24 Mart'ta Dâhiliye Nezaretine başvuran Mentеше Mutasarrıfı, Rum çetelerinin muhtemel saldırılarına karşı jandarma taburunun eksiklerinin tamamlanmasını talep etti. Ayrıca jandarma kaydı için gönderilen paranın artırılması durumunda ahalden iyi hizmet göreceklere jandarma olarak kaydedileceğini bildirdi.²²⁰⁴

Hükümeti kurar kurmaz Batı Anadolu ve Trakya'nın Yunanistan'a ilhaki hususunda ciddi bir propagandayla karşı karşıya kalan Damat Ferit Paşa Hükümeti, 19 Mart'ta bir resmi tebliğ yayınladı. Bu tebliğde son zamanlarda Rumların, Osmanlı Devleti'ne karşı güttükleri düşmanlığın esef verici olduğu vurgulanıyor, bundan maksadın *“asayiş-i dâhilîyi ihlal ile Devlet-i Osmaniye'yi müşkülât-ı ciddiye maruz bırakmaktan ibaret olduğunu”* belirtiliyordu. Yine aynı tebliğde bazı gafillerin çeteler kurarak vilayetlerde ve hatta İstanbul civarında eşkıyalık yaptıkları bildirilmekteydi. Ayrıca kiliselerde siyaset yapıldığı ve ahali arasında olay çıkarılmaya çalışıldığı ifade edilerek, Rumların bu hareketlerden derhal vazgeçip kanunlar çerçevesinde hareket etmeleri ihtarında da bulunulmaktaydı.²²⁰⁵

Damat Ferit Hükümeti tarafından görevden alınan Nureddin Paşa'nın yerine valiliğe 11 Mart'ta Ahmet İzzet Bey (Kambur İzzet) tayin edildi. 17. Kolordu Kumandanlığına ise Ali Nadir Paşa atandı.²²⁰⁶ 23 Mart'ta İzmir'e gelerek göreve başlayan İzzet Bey'in asayişini sağlamak için ilk teşebbüslerinden biri yerli ahalden 1.000 kuruş aylık ile gönüllü jandarma kaydettireceğini duyurmak oldu.²²⁰⁷ Ayrıca valilik, asayişini sağlamak amacıyla bekçi teşkilatı kurmaya, köylerde ise deşteban teşkilatını canlandırmaya karar verdi.²²⁰⁸

---

²²⁰³ **ATASE**, İSH, K.22, G.81, B.81-2,3 (Dâhiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine gönderilen 4 Kânunusani 1335/4 Ocak 1919 tarihli yazı)

²²⁰⁴ **BOA**, DH.ŞFR., 622/54 (Menteşe Mutasarrıfı tarafından Dâhiliye Nezaretinden çekilen 24 Mart 1335/24 Mart 1919 tarihli ve şifreli telgraf.)

²²⁰⁵ *“Tebliğ-i Resmî”*, **Alemdar**, 19 Mart 1335/19 Mart 1919, s.1.

²²⁰⁶ **Hür Hukuk u Beşer**, 15 Mart 1335/15 Mart 1919, s.2; **Köylü**, 19 Mart 1335/19 Mart 1919, s.2; Jaeschke, **a.g.e.**, s21; Erdeha, **a.g.e.**, s.388.

²²⁰⁷ **Köylü**, 25 Mart 1335/25 Mart 1919, s. 2.

²²⁰⁸ *“Vali Beyefendi'nin Yanında”*, **Köylü**, 28 Mart 1334/28 Mart 1919, s.1.

Bununla birlikte yeni Vali Ahmet İzzet Bey, Hürriyet ve İtilaf Partisi yanlısı idi ve onun bu tayini İtilaf Devletleri'nce de uygun görülmüştü. Kamil Erdeha'ya göre İzzet Bey, valilik makamına oturur oturmaz emperyalist güçlerin isteği doğrultusunda faaliyet göstererek İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti üyelerinin üstüne gitmeye başlamıştı.²²⁰⁹ Nitekim o, Türkler tarafından kurulan cemiyetlere selefi Nureddin Paşa gibi hoşgörüyü bakmıyordu. Bu doğrultuda İzmir'deki Halka Doğru Derneğini kapattı. Bununla da yetinmeyen İzzet Bey, muhtemel Yunan işgaline karşı çeşitli faaliyetlerde bulunan Türk Ocakları ve İzmir Müdafaa-i Hukuk u Osmaniye Cemiyetine ittihatçı oldukları gerekçesiyle baskı kurmaya başladı.²²¹⁰ Vali İzzet Bey bir taraftan ittihatçı olarak gördüğü cemiyetler üzerinde baskı kurarken diğer taraftan ise İzmir'deki Rumlarla bozulan ilişkilerin düzeltilmesi için bir takım teşebbüslerde bulunmaktaydı. Bu doğrultuda 25 Mart'ta Rumların Yunanistan'ın kuruluş yıldönümünü herhangi bir taşkınlık yapmadan kutlaması, Rumlar ile Türkler arasındaki ilişkilerin yumuşamaya başladığı yolunda hükümeti ümitlendirmişti. Nitekim Hükümet, Vali Ahmet İzzet Bey'e çektiği bir telgrafla söz konusu unsurlar arasındaki mevcut kırgınlığın düzelmeye yüz tutmasının memnuniyet verici olduğunu bildirirken valilik de sıkıyönetimin yasaklarını yumuşattı. Fakat durumun hiç de Hükümetin zannettiği gibi olmadığı çok geçmeden anlaşıldı. Zira 16 Nisan'da Yunan Zırhlısı Averoff İzmir Limanı'na geldiğinde Rumlar, yine taşkınlık çıkarmış; bir yandan Rum işyerleri Yunan bayrağı ile donatılırken diğer taraftan toplanan ahali "*yaşasın Yunanistan; yaşasın Venizelos; kahrolsun Türkiye*" sloganları atmış ve havaya ateş edenler de olmuştu.²²¹¹

Bir taraftan Rum çetelerinin faaliyetleri günden güne artıp, Müslüman köyleri basılıp insanlar katledilirken, diğer taraftan da Rum çetelerini desteklediği bilinen Rum Patrikhanesi eşkıyalık olaylarından şikâyet etmekteydi. Patrikhane tarafından Dâhiliye Nezaretine verilen 31 Mart 1919 tarihli muhtıradan Manisa sancağında asayişin olmadığı ve bu doğrultuda can, mal ve namus güvenliğinin kalmadığının bazı Rum köylüler tarafından belirtildiği ifade edilmekteydi. Yine Patrikhane, Menemen ve Urla civarında bazı Rumların mal ve eşyalarının gasp edildiğini

²²⁰⁹ Erdeha, **a.g.e.**, s.389; Bu hususta ayrıca bkz: Nail Moralı, **Mütareke'de İzmir, Önceleri ve Sonraları**, Yay. Haz: Erkan Serçe, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir 2002, s.103.

²²¹⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Berber, **Yeni Onbinlerin Gölgesinde....**", s.23-28.

²²¹¹ Berber, **Yeni Onbinlerin Gölgesinde....**", s.29-31.

belirterek bir an önce bu olayların önüne geçilmesini talep etti.²²¹² Tıpkı Rum Patriği gibi Ermeni Patriği de artan asayişsizlik olaylarından şikâyetçiydi. Dâhiliye Nezaretine başvuran Ermeni Patriği, son zamanlarda asayişin bozulduğu taşrada Ermenilerin katledildiğini, Müslüman ahaliye silah dağıtıldığını ve memurlar tarafından Ermenilerin tehdit edildiğini iddia etti. Bunun üzerine Nezaret, içlerinde Aydın'ın da bulunduğu çeşitli vilayetlere bir telgraf çekerek memleketin sükûn ve asayişini bozacak hiçbir olayın vuku bulmaması için çalışılmasını istedi.²²¹³

Ermeni Patriği'nin asayişsizlik olaylarından şikâyet edip, Ermenilerin katledildiğini iddia ettiği tarihlerde bilakis Ermeni çeteleri, Anadolu'nun pek çok yerinde Müslüman ahaliyi katletmekteydi. Hatta Ermeni komiteleri çok az sayıda Ermeni'nin yaşadığı Aydın vilayetinde dahi faaliyete geçmişti. Nitekim Dâhiliye Nezaretinden Aydın Valiliğine çekilen 24 Mart tarihli ve şifreli telgrafta, Ermeni Taşnaksutyun Cemiyetinin mütareke imzalandıktan sonra ciddi teşebbüslerde bulunduğu hatırlatılarak İzmir'e sevk ettikleri Muşo Gazak(?) isminde birinin çete teşkil ederek İzmir'in çeşitli yerlerine iskân edilen Müslüman muhacirlere saldırmalarının muhtemel olduğu bilgisi verilmekteydi. Yine aynı telgrafta bu hususta fevkalade hassas davranılarak söz konusu kişinin hareketlerinin gözlem altına alınması ve mahallin emniyet ve asayişinin bozulmasına meydan verilmemesini istendi.²²¹⁴

Rum çeteleri, bir yandan Müslüman ahaliye yönelik yol kesme, öldürme, yaralama, köy ve ev baskınları gibi faaliyetlerini sürdürürken diğer yandan da Müslümanların binlerce hayvanını gasp etti. Rum çeteleri ve özellikle de işgal altındaki adalarda üslenerek Batı Anadolu sahillerine saldıran eşkıyalar, öldürdükleri insanların yanı sıra para ve eşya ile birlikte binlerce hayvan da gasp etti. Nitekim sadece Ocak-Mayıs 1919 tarihleri arasında Rum çeteler tarafından Müslümanlara ait 3.000'den fazla sığır, 860 koyun ve 28 beygir gasp edilmişti.²²¹⁵ Gasp edilen söz

---

²²¹² **BOA**, DH.UMVM., 158/103 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine gönderilen 31 Mart 1335/31 Mart 1919 tarihinde gönderilen yazı.)

²²¹³ **BOA**, DH.ŞFR., 98/187 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetinin de bulunduğu vilayetlere ve mutasarrıflıklara çekilen 16 Nisan 1335/16 Nisan 1919 tarihli telgraf.)

²²¹⁴ **BOA**, DH.ŞFR., 97/250 (Dâhiliye Nezaretinden Aydın vilayetine çekilen 24 Mart 1335/24 Mart 1919 tarihli ve şifreli telgraf.)

²²¹⁵ **ATASE**, İSH, K.435, G.4, B.4-1, 4-1a (30 Mayıs 1335/30 Mayıs 1919); Rum çetelerinin Müslüman ahalinin hayvanlarını gasp etmelerine dair ayrıca bkz: **ATASE**, İSH, K.11, G.28, B.28-1; İSH, K.11, G.30, B.30-3; **ATASE**, İSH, K. 11, G. 48, B.48-1 (Sadarete gönderilen 13 Nisan 1335/13

konusu hayvanlar, genellikle kayıklara yüklenerek adalara kaçırılmaktaydı. Rum çetelerinin gasp ettiği bu kadar hayvanı satarak çetelerin faaliyetlerini finanse ettiği ve adalarda yaşayan Rumların iâşesini sağladığı düşünülmektedir. Hayvan gaspı olaylarının sahil kasaba ve köylerinde yaşayan Müslüman ahaliyi korkutup can ve mal kaygısına düşürmesi ve böylece iç kesimlere göç etmelerini sağlayarak bölgedeki nüfus dengesini Rumlar lehine değiştirmeyi de hedeflediği akla gelmektedir. Zira Yunanistan'ın bu bölgeyi talep ederken kullandığı en temel argümanlardan biri Rum nüfusun çokluğu iddiasıdır.

Yunanistan Başbakanı Venizelos'un Batı Anadolu'daki Rum sayısına dair iddialarını İzmir'deki Rumca gazetelerin de kullanması üzerine Türkçe yayın yapan gazeteler de bu tartışmaya katıldı.²²¹⁶ *Köylü* gazetesinin nüfus meselesini eşkıyalık olaylarıyla ilişkilendirdiği "*Sayımız*" başlıklı yazısı, çalışılan konu açısından oldukça çarpıcı tespitlerde bulunmaktadır. Söz konusu yazıda Türk nüfusunun Rumlara nispetle çok fazla olmasına karşın yine de nüfusun olması gerekenin çok altında olduğu vurgulanarak bunun sebepleri sıralanmaktaydı ve bu sebeplerden biri de hiç şüphesiz eşkıyalıktı. Nitekim emniyet ve asayişin istikrar bulmaması da vilayetin nüfusunu etkilemişti. Şöyle ki, Aydın vilayetinin her yerinde türeyen eşkıya çetelerine mensup şakilerden ve bu çetelerle mücadele eden devlet görevlilerinden binlercesi ölmüştü. Bu da yetmiyormuş gibi eşkıyaya yataklık eden halk ile de hükümetin arası açılmıştı. Gazete özetle, "[Eşkıyalık yüzünden] şimdiye kadar kaç yüz bin aslanın yittiği ve kaç bin ailenin söndüğü hakkında elde bir istatistik yok ki, dehşet ve fecaat anlaşılınsın"²²¹⁷ demektedir.

Gerçekten de sadece son bir asırda Batı Anadolu'da eşkıyalık olayları yüzünden ölen ve yaralanan insanların, yuvaları dağılan ailelerin, eşkıyalarla mücadelede hayatını kaybeden asker ya da jandarmaların, öldürülen eşkıyaların, eşkıyalık olayları nedeniyle devletin ve ahalinin uğradığı maddi zararın sağlıklı bir istatistiği tutulmuş olsaydı kanaatimizce eşkıyalık olaylarının yol açtığı tahribatın vahameti daha iyi anlaşılabilirdi.

Nisan 1919 tarihli yazı.); **ATASE**, İSH, K.11, G.24, B.24-2; 24-3 (Aydın vilayetinden Harbiye Nezareti'ne çekilen 27/2/1335/12 Şubat 1919 tarihli telgraf.); Yaşar Çağbayır, **Söke**, Ayma Matbaa, İzmir 1989, s.32.

²²¹⁶ Buna dair bir haber için bkz: **Hür Hukuk u Beşer**, 7 Şubat 1335/7 Şubat 1919, s.1.

²²¹⁷ "*Sayımız*", **Köylü**, 25 Mart 1335/25 Mart 1919, s.1.

Batı Anadolu'daki Rum eşkıya çetelerinin faaliyetleri, Nisan ayında da devam etmekle birlikte²²¹⁸ ülkede tek huzur ve asayişin olmadığı coğrafya burası da değildi. Çünkü Mondros Mütarekesi'nden sonra Anadolu'daki etnik grupların toprak talepleri de gündeme gelmiş, uluslararası boyutlar kazanan Ermeni toprak isteklerinin yanı sıra Doğu Karadeniz Rumları da İnebolu-Batum arasında bir Pontus Rum Devleti kurmak amacıyla Pontus Rum Cemiyeti aracılığıyla eylemlere başlayarak asayişi bozmuştu.²²¹⁹ Tüm bu olaylar karşısında taşradaki karışıklık ve huzursuzluğa son vermek isteyen Damat Ferit Paşa Hükümeti, Anadolu ve Trakya'ya heyet-i nasihalar gönderme kararı aldı ve bu doğrultuda heyetlere İngiliz subaylarının da katılmasını istediye de bu istek İngilizler tarafından reddedildi.²²²⁰ Anadolu'ya gönderilen heyetin başkanlığını Şehzade Abdurrahim Efendi yapmaktaydı. Heyetin üyeleri arasında ise Bahriye eski Nazırı Ali Rıza Paşa, Ferik Mahmud Hayret, Birinci Ferik Süleyman Şefik Paşa, Bursa Müftüsü Ömer Fevzi Efendi, Pazarcık eski Müftüsü Halil Fehmi Efendi, Karahisar eski Mebusu Yanko Kovenidi Bey ve Dâhiliye Nezareti Müdürlerinden Ohannes Ferit Efendi vardı.²²²¹

Damat Ferit Paşa'ya göre Nasihat Heyetlerinin görevi daha ziyade manevi idi ve asıl vazife halka padişahın selamını iletmek; Padişah'ın tebaasını düşündüğünü anlatmaktı.²²²² Anadolu Nahisat Heyeti'nin başkanı olan Şehzade Abdurrahim Efendi ise heyetin amacını Anadolu'nun ihtiyaçlarını yakından görerek neticesini hükümete bildirmek olarak açıklamıştı.²²²³ Heyetin asıl amacı, bu açıklananlarla birlikte oldukça olumsuz etkilenen ahaliye Padişah'ın selamını iletmek ahaliyi aydınlatıp irşat etmek, çeşitli unsurlar arasında var olan husumet ve düşmanlığı ortadan kaldırmak huzur ve asayişin iadesini temine çalışmak idi.²²²⁴ Söz konusu heyet, 16 Nisan 1919'da İstanbul'dan Bursa'ya buradan Balıkesir ve Manisa'da halka

²²¹⁸ Ferhat Berber, "Söke Kuva-yı Milliyesi", **Milli Mücadele'de Söke Cephesi ve Sökeli Cefer Efe Paneli**, 31 Mart 2006, Ed: Günver Güneş, İstanbul, 2007, s.42.; Günver Güneş, "Yunan İşgali'nin Söke ve Çevresinde Yarattığı Tahribat", **Milli Mücadele'de Söke Cephesi ve Sökeli Cefer Efe Paneli**, 31 Mart 2006, Ed: Günver Güneş, İstanbul, 2007, s.77.

²²¹⁹ Yavuz, **a.g.e.**, s.22; Pontus Rum Devleti kurma çabaları ve Pontusçu çetelerin faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Mesut Çapa, **Pontus Meselesi**, Serander Yay., Trabzon, 2001; Önder Duman, **Rum Pontus Sorunu (1908-1918)**; Berikan Yayınevi, Ankara, 2010; **Pontus Meselesi**, Yay. Haz.: Yılmaz Kurt, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., Ankara, 1995.

²²²⁰ Akşin, **a.g.e.**, s.226.

²²²¹ "Heyet-i Nasıha'nın Azimeti", **Vakit**, 17 Nisan 1919/17 Nisan 1919, s.1; "Heyet-i Nasıha'nın Azimeti", **Alemdar**, 17 Nisan 1919/17 Nisan 1919, s.1.

²²²² Türkmen, **a.g.e.**, s.88.

²²²³ "Heyet-i Nasıha'nın Azimeti", **Vakit**, 17 Nisan 1919/17 Nisan 1919, s.1.

²²²⁴ Türkmen, **a.g.e.**, s.89.

seslendikten sonra 26 Nisan günü İzmir'e geçti. Üç gün boyunca burada kalarak diğer şehirlerde olduğu gibi Padişahın selamını iletip, halkı teskin etmeye çalışan heyet buradan Aydın'a geçti.²²²⁵

Heyet-i Nasiha, Anadolu'da dolaşarak ahaliyi teskin etmeye ve Müslümanlar ile gayrimüslimler arasındaki ilişkileri düzeltmeye çalışırken İtalya, 28 Mart 1919'da Antalya, 11 Mayıs'ta Fethiye ve Bodrum, 12'sinde Marmaris, 13/14'ünde Kuşadası,²²²⁶ 14'ünde ise Selçuk ve Akşehir'i işgal etti.²²²⁷ Buna rağmen hükümet, Anadolu'da asayişin sağlanması adına daha ümit var açıklamalarda bulunmaktaydı. Örneğin Harbiye Nazırı, gazetelerin başmuharrirleriyle yaptığı görüşmede Bursa, Şile, İzmit ve Aydın'daki eşkıyaları jandarmaların ortadan kaldıracacağını diğer yerlerdeki suçların ise asker firarilerinin hırsızlıklarından ibaret olduğunu belirtti.²²²⁸ Yine Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Bey, 3 Mayıs'ta *Alemdar* gazetesinde yayınlanan beyanatında memleketin bazı noktalarında meydana gelen eşkıyalık olayları dışında ahval-i umumiyenin iyi olduğunu iddia etmekteydi. Ali Kemal Bey, ayrıca eşkıyalık olaylarının da yakında ortadan kaldırılacağına olan inancını dile getirdikten sonra 50 kadar eşkıyanın teslim olduğu bilgisini vermekteydi. Ali Kemal Bey, daha önce sadece 20.000 olan jandarma sayısının 27.000'e çıkarıldığını ifade ederek bu sayının 35.000'e çıkarılacağını belirtmekteydi.²²²⁹

Mayıs ayı başından itibaren Rumların çıkardığı olaylar nispeten azalmaya başladı. Lakin bunun sebebi hükümetin aldığı tedbirler veya Rum çetelerinin eşkıyalık yapmaktan vazgeçmesi değildi. Bilakis bunda Venizelos'un Yunan davası adına Paris'te kazandıklarının gereksiz bir sabırsızlıkla ziyan edilmemesi düşüncesinin yanında İngiliz temsilcilerinin bu yöndeki telkinleri etkili olmuştu.²²³⁰ Nitekim Üçler Komitesinin 5 Mayıs 1919 tarihli toplantısında, Lloyd George

---

²²²⁵ Heyetin İzmir'deki faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: **Müsavat**, 25 Nisan 1335/25 Nisan 1919, s.1-2; **Müsavat**, 26 Nisan 1335/26 Nisan 1919, s.1-2. **Müsavat**, 28 Nisan 1335/28 Nisan 1919, s.1-2; "*Şehzade Hazretleri*", **Köylü**, 26 Nisan 1335/26 Nisan 1919, s.1; "*Şehzade Hazretleri*", **Köylü**, 30 Nisan 1335/30 Nisan 1919, s.1; Gökbel, **a.g.e.**, s.36-37.

²²²⁶ Kuşadası'nın işgali için, Türk İstiklal Harbi, s.81; Selahattin Tansel, s.210 ; Gottohard Jaeschke, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, 2. Baskı, TTK Yay., Ankara, 1989, s.30.

²²²⁷ Tansel, **a.g.e.**, C. I, s.208-215. **Türk İstiklal Harbi**, C. 2, Kısım 1, Genkur. Başk. Harb Tarihi Dairesi Yay., Ankara, 1963, s.106.

²²²⁸ "*Askerlik Umuma Şamil*", **Köylü**, 17 Nisan 1335/17 Nisan 1919 s.1.

²²²⁹ "*Dahiliye Nazırının Beyanatu*", **Alemdar**, 3 Mayıs 1335/3 Mayıs 1919, s.1.

²²³⁰ Berber, **Sancılı Yıllar...**, s.97.

İtalya'nın Anadolu'da ilerlemesinden endişe ettiğini ve Yunanlıların İtalyanlardan evvel İzmir'e çıkmalarına müsaade edilmesini teklif etti. İngiltere, Fransa ve ABD devlet başkanları 6 Mayıs'ta aldıkları kararla Yunanistan Başbakanı Venizelos'u İzmir'i işgal etmeye davet etti.²²³¹ Bu karardan bihaber olan ve İzmir Rumlarının bu sükûnetinin gerçek nedenini kavrayamayan bazı Osmanlı Devlet adamları, bunu Rumların hatalarını anladıklarına yormuş ve gayet iyimser bir tablo çizmeye başlamıştı. Örneğin bölgede incelemeler yaptıktan sonra 7 Mayıs'ta İstanbul'a dönen Umum Jandarma Kumandanı Kemal Bey, basına verdiği demeçte, "*Çok memnunum. Rumlar da taşkınlıklarından vazgeçmiş bulunuyor, İzmir'de ortalık süt liman, Metropolit hükümete karşı pek samimi...*"²²³² demek suretiyle bu hususta ne kadar iyimser düşündüğünü ortaya koymuştu.

İngiltere, Fransa ve ABD, İzmir'in işgali için Yunanistan'a onay vermişken Heyet-i Nasiha üyelerinden Ali Rıza Paşa tarafından Hükümete bir tahrirat sunularak, Bursa ve Aydın vilayetlerinde jandarma sayısı eksik olduğu, mevcut jandarmaların da 2-3 lira maaşla toplanmış derme çatma kişilerden ibaret olması nedeniyle arazi ve emlak sahiplerinin eşkıya saldırılarından kurtulamadığı ve bu durumda şikâyetlere sebep olduğu bildirilmişti. Bunun üzerine Hükümet, jandarmanın inzibat ve asayişini sağlayamayacağını anladığından söz konusu vilayetlerde jandarmanın maaşlarının düzeltilmesi, sayılarının artırılması, bu yerlerin asayişinin bir an önce sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması gibi hususları Dâhiliye Nezareti'ne bildirmeye karar verdi.²²³³ Lakin bu, en azından Aydın vilayeti için geç kalınmış bir karardı. Zira karar 17 Mayıs tarihliydi ve 15 Mayıs'ta Yunanistan İzmir'i işgal etmişti. İzmir'in işgalinin ardından Heyet-i Nasiha da 18 Mayıs'ta İstanbul'a dönmek zorunda kaldı.²²³⁴

---

²²³¹ Görüşmelerin 5 Mayıs'ta yapıldığı kesin olmakla birlikte kararın net olarak hangi gün alındığı konusunda kaynaklarda farklılıklar vardır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Gotthard Jaeschke, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar Kurtuluş Savaşı Kronolojisi**, TTK Yay., Ankara, 1989, s.29; **Türk İstiklal Harbi**, Cilt 2, Kısım 1, Genkur. Başk. Harb Tarihi Dairesi Yay., Ankara, 1963, S.22; Salahi Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, C.1. TTK Yay., Ankara, 1995, s.52.

²²³² Berber, **Sancılı Yıllar...**, s.97; Berber, **Yeni Onbinlerin Gölgesinde...**, s.74; .

²²³³ **BOA**, MV., 215/114 (Meclis-i Vükela Müzekkeratına Mahsus 17 Mayıs 1335/17 Mayıs 1919 Zabıtname.)

²²³⁴ Türkmen, **a.g.e.**,s.89; Taçalan, **a.g.e.**, s.169-170.

15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal eden Yunan askerleri, birçok mezalime sebep olduğu gibi²²³⁵ işgaller İzmir şehir merkeziyle de sınırlı kalmadı ve kısa sürede işgal sahasını oldukça genişletti.²²³⁶ Bu işgaller sürecinde Yunan ordusuyla bütünleşen Rum çeteleri, faaliyetlerini katliama dönüştürdü.

Mütareke Dönemi'nde her açıdan Yunan emellerine hizmet eden Rum çeteleri, tamamen siyasallaşmıştı. Bunun en temel göstergelerinden biri gerçekleştirdikleri eylemlerde doğrudan Müslümanları hedef almalarıydı. Bir diğer göstergesi ise Osmanlı Devleti'nin çıkardığı aflara ve çeteleri düze indirmeye yönelik çabalarına hiçbir Rum çetesinde karşılık bulmamasıydı. Oysaki yaşanan olaylarda hiçbir siyasal amaç gütmeyen Müslüman çetelerin önemli bir kısmı teslim oldukları için affedilmişti.

İşgal yıllarında Yunan ordusuyla adeta bütünleşerek gerçekleştirdiği eşkıyalık olaylarını katliama dönüştüren Rum çeteleriyle bizzat Yunan askerlerinin Müslümanlara uyguladığı mezalim, yüzyıllardır bir arada yaşayan Türklerle Rumların komşuluk ilişkilerini bitirecek ve bir arada yaşama imkânını tüketecekti. Bu durum ise Milli Mücadele'nin akabinde Türkiye ile Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesini zorunlu kılan sebeplerden biri olacaktı.

---

²²³⁵İzmir'in Yunan ordusu tarafından işgal edildiği 15 Mayıs 1919'da yaşanan mezalim olaylarının ayrıntıları için bkz: **İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Jandarma Kumandanlığının ve Osmanlı Komisyonu Reisinin Raporları**, Matbaa-yı Askeriye, Dersaadet 1335; **İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Makamat-ı Askeriyeden Mevrud Raporlar**, Matbaa-yı Askeriye, Dersaadet 1335; **İzmir ve Mülhakatı ile Civarında Yunan İşgalinden Mühaddis Fecayi Hakkında Vürud Eden Raporlar ile Bazı Muharrerat**, Hilal Matbaası, İstanbul, 1335; Hasan Mert, "İzmir'in Karagünü: 15 Mayıs 1919", **Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, 6-8 Eylül 2009, 1. Kitap, Yay. Haz.: Oktay Gökdemir, Ankara 2010, s.49-55; Mehmet Emin Elmacı, "*İzmir Halkının Yazdıklarıyla İzmir'de Yunan İşgali ve Mezalimi*",**Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, 6-8 Eylül 2009, 1. Kitap, Yay. Haz.: Oktay Gökdemir, Ankara 2010, s.72-98; Talat Yalazan, **Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırımı Girişimi (15 Mayıs 1919-9 Eylül 1922)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994.

²²³⁶İzmir'in işgalinden sonra Yunanistan 13 Haziran 1919'a kadar Bayındır, Torbalı, Manisa, Aydın, Turgutlu, Ayvalık, Tire, Ödemiş ve Birgi'yi de işgal etti. Bkz: **Türk İstiklal Harbi: Batı Cephesi: C. 2**, Kısım 1, s. 86 vd.

SONUÇ

İnsanlık tarihi kadar eski bir olgu olan eşkıyalığı incelerken yapılan çalışmanın sağlam bir temele oturması için her şeyden önce “eşkıyalık” kavramına açıklık getirilmesi gerekmektedir. Çünkü eşkıyalık çok farklı kategorilerde değerlendirilebilecek kadar geniş bir anlam ifade eder. Konuya dair şimdiye kadar yapılan çalışmaların büyük bir çoğunluğunda sadece “eşkıyalık” ve “sosyal eşkıyalık” olmak üzere iki temel kavramsallaştırmaya gidilmiştir. Oysaki söz konusu kavramlar, eşkıyalık eylemini gerçekleştiren kişi ya da grubun maksadı ile insan ve lojistik kaynakları bakımından bazı durumlarda yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle konuya dair yapılan çalışmalarda kavramsal çerçeveye “adî eşkıyalık” ve “siyasî eşkıyalık” gibi alt kategorilerin de eklenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Osmanlı Devleti’nde, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında kurumsallaşmaya başlayan eşkıyalık olayları, 20. yüzyılın başında taşradaki en önemli güvenlik sorunu haline geldi. Söz konusu dönemde eşkıyalık olaylarının bu derece artmasında, devletin içinde bulunduğu siyasî, malî ve askerî durumun büyük payı vardı. Bu yıllarda yaşanan eşkıyalık olaylarında Batı Anadolu coğrafyası başı çekmekteydi. II. Meşrutiyet’in ilanından sonra genel afla hapishanelerde bulunan binlerce eşkıyanın tahliye edilmesi ise eşkıyalık olaylarını nicelik olarak derinden etkiledi.

II. Meşrutiyet’in akabinde, Batı Anadolu’da eşkıyalık olaylarının günden güne artmasında ilan edilen genel affın yanı sıra, coğrafyanın eşkıyalık olaylarına müsait olması ve bölgedeki efe/efe zeybek kültürü de etkili oldu. 1909 yılında, Batı Anadolu’nun en ünlü efesi/eşkıyası olan Çakırcalı Mehmed’in tekrar dağa çıkması ise eşkıyalık olaylarına yeni bir boyut kattı. Zira Çakırcalı, öldürüldüğü 17 Kasım 1911 tarihine kadar Aydın vilayetinin en temel güvenlik sorunu olarak algılandı ve hatta onunla baş edemeyen yerel yöneticiler, vilayette sıkıyönetim dahi ilan etmek zorunda kaldı. Çalışmanın tarih aralığı gereğince daha çok II. Meşrutiyet’in ilanı sonrasındaki faaliyetleri üzerinde durulan Çakırcalı Mehmed Efe, bütün bir Anadolu coğrafyasının en ünlü efe/eşkıya figürlerinden biridir. Ünü ülke sınırlarının çok ötelere kadar ulaşan ve birçok filme, romana ve

türküye ilham kaynağı olan Çakırcalı, birçok açıdan nevi şahsına münhasır bir efeydi. Zira o, dönemin yöneticilerince katil, canı ve kandökücü bir haydut olarak görülürken yaşadığı bölgedeki köylülerin en azından bir kısmı tarafından zenginden alıp fakire veren, yoksullara yardım eden bir kahraman olarak görülmekteydi. Bu açıdan Çakırcalı Mehmed Efe, “sosyal eşkıya” tanımlamasına da büyük ölçüde uymaktaydı. Yabancı kaynakların önemli bir kısmı da Çakırcalı’nın bu yönünü ön plana çıkararak onu “Türk Robin Hood’u” olarak tanıtmaktaydı. Bu açıdan Film, roman ve türkülerde “bir halk kahramanı” olarak gösterilen ve köylünün menfaati için “bozuk düzene” başkaldırdığı vurgusu yapılan, lakin dönemin mülkî ve askerî erkânı tarafından devlet ve millet düşmanı bir şaki olarak görülen Çakırcalı’nın hayatının -romantizimden uzak bir şekilde- akademik bir çalışmaya konu edinilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Önceki dönemle kıyaslandığında, II. Meşrutiyet’in ilanından sonra eşkıyalık olaylarıyla mücadele de dikkati çeken en önemli değişiklik *Men-i Şekavet Kanunu’nun* uygulamaya konulması oldu. Zira daha önce eşkıyalık olaylarıyla mücadelede, daha çok yerel idarecilerin ve askerî yetkililerin birtakım kayfi uygulamaları söz konusuydu. Adı geçen kanunla eşkıyalıla mücadele hukukî bir zemine oturtulmaya çalışıldıysa da bunda tam manasıyla başarı sağlanamadı.

Trablusgarp Savaşı ve Balkan Savaşları, Batı Anadolu’da yaşanan eşkıyalık olaylarını ve özellikle de Rum çetelerinin gerçekleştirdiği faaliyetleri, nicelik ve nitelik olarak büyük ölçüde etkiledi. Bunun temel sebebi, söz konusu savaşlarda işgal edilen adaların, bundan sonra Rum çeteleri için korunaklı birer üs haline gelmesiydi. Ayrıca bu süreçte, Yunanistan’ın Batı Anadolu’ya dair amaçları doğrultusunda Rum çetelerine yönelik destek ve teşvikleri bunların hızla “siyasallaşmasını” neden oldu.

Birinci Dünya Savaşı’nın kendine özgü siyasî, iktisadî ve sosyo-kültürel koşulları, “savaş dönemi eşkıyalığı” olarak tanımlanabilecek yeni bir eşkıyalık türünün ortaya çıkmasına neden oldu. Bu doğrultuda savaş yıllarında sayıları on binlerle ifade edilen asker firarileri eşkıya çetelerinin en temel insan unsurunu oluştururken, eşkıyalık olaylarında nicelik olarak da bir ivme yaşandı. Bu

dönemde yaşanan eşkıyalık olaylarında eşkıyalığın “sosyal boyutu” neredeyse tamamen ortadan kalktı ve artık sayıları yüzlerce olan çeteler, gerçekleştirdikleri vukuatlarda hedef gözetmemeye başladı. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı yıllarında, Batı Anadolu’nun sahile yakın kasaba ve köylerine sürekli saldıran Rum çetelerinin siyasallaşma süreci hız kazandı. Bu süreçte söz konusu çeteler, büyük ölçüde İtilaf Devletleri’nin hizmetine girdi. Birinci Dünya Savaşı’nın devam ettiği dönemde eşkıyalık olaylarının bu derece artmasında savaşın getirdiği olağanüstü koşulların yanı sıra, kırsalda asayişin sağlanmakla görevli olan jandarmaların büyük ölçüde cepheye sevk edilmesi de etkili oldu.

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi’yle birlikte bir yandan İtilaf Devletleri’nin işgalleri başlarken diğer yandan eşkıyalık olayları devam etmekteydi. Bu süreçte galip devletlerin yeni işgallerine gerekçe vermek istemeyen devrin yöneticileri, kırsalda asayişin sağlanmak amacıyla eşkıya ve asker firarileri için af çıkardı. Bunun yanı sıra Batı Anadolu’da asayişin sağlanması için devlet ricalinin daha önce eşkıya ile özdeş gördüğü zeybeklerin dağdan indirilmesi için büyük çaba sarf edildi. Bu süreçte zeybeklere dair oluşturulmaya çalışılan “sistemin/bozuk düzenin kurbanları” ve “memleketin yiğit evlatları” algısıyla bunların çoğunun dağdan indirilip affedilmesinin, onların Yunan işgaline karşı meydana getirilen Batı Anadolu Kuvayımillie’sine eklenme sürecini kolaylaştırdığı düşünülmektedir. Bu doğrultuda Mütareke Dönemi’nde “Müslümanlar” tarafından kurulan çetelerin faaliyetlerinde ciddi bir azalma yaşanırken, Rum çetelerinin gerçekleştirdiği eşkıyalık olayları olağanüstü arttı. Üstelik bu çetelerin amacı artık Yunanistan’ın Batı Anadolu’yu işgaline zemin hazırlamaktı.

Çalışılan dönem ve bölgede eşkıya çetelerinin insan kaynağını, büyük ölçüde topraksız kalan ve başkalarının toprağında çalışmak istemeyen köylüler, asker ve hapisane firarileri, kısa yoldan zengin olmak isteyenler, başı bir şekilde kanunlarla derde girip uzun yıllar hapis yatmak istemeyen veya idamdan kurtulmak isteyen kanun kaçakları, yerel yöneticiler ve kolluk kuvvetleri tarafından haksızlığa uğratılanlar/uğradığını düşünenler ile dinlediği eşkıya/zeybek hikâyelerinden etkilenip bulunduğu toplumda saygınlık kazanmak/korkulan adam olmak isteyen maceraperestler oluşturmaktaydı.

Bununla birlikte Birinci Dünya Savaşı yıllarında eşkıya çetelerinin başlıca insan kaynağını asker firarileri oluşturdu. Şunu da belirtmekte yarar var ki eşkıya çetelerine mensup olanlar, istisnalar dışında köy/kır toplumuna mensuptu.

Bir eşkıya hangi sebeple dağa çıkmış olursa olsun eşkıyalık “erkeklerin dünyası”na ait bir olguydu ve bu dünyada kadınlar tamamen edildendi. Yani kadınlar bir eşkıyanın annesi, eşi ve sevgilisi olabileceği gibi, zorla dağa kaldırılıp ırzına geçilen bir tecavüz mağduru olabilirdi. Lakin kadınlar eşkıya olmuyor/olamıyordu. Zira kaynaklarda, çalıştığımız dönemde eşkıyalık yapan tek bir kadın dahi tespit edilememiştir.

1908 yılından 1919 yılına kadar geçen sürede Batı Anadolu’da gerçekleşen eşkıyalık olaylarının daha çok ev ve köy basıp para, altın, ev eşyası, hayvan vs. gasp etme, yol kesme, fidyeye için dağa adam kaldırma, ırza geçme, öldürme ve yaralama hadiseleri oluşturmaktaydı. Söz konusu olayların büyük bir çoğunluğu “mala kast” amacıyla gerçekleştirilirken, bir kısmında ise doğrudan insanların canı ve namusu hedef alınmıştı. Zikredilen eşkıyalık olaylarına maruz kalanlar arasında ise daha çok ağa ve eşraflar, toprak ve çiftlik sahibi zenginler ile Levantenler başı çekmekteydi. Yine daha çok köylerden uzak ve izbe yerlerde yaşayan/yaşamak zorunda olan çobanlar, değirmenciler ve göçebe aşiret mensupları da eşkıyaların başlıca hedef kitlesi arasındaydı. Ayrıca savaş yıllarında savunmasız kalan asker aileleri de eşkıyalık olaylarından fazlasıyla etkilendi. Eşkıya çetelerinin hedef kitlesi, mensup oldukları dini veya etnik kimliğe göre de farklılık arz etmekteydi. Zira Rum çeteleri, siyasallaşmaya başlamadan önce daha çok yine Rumları hedef alırken, özellikle Balkan Savaşları’ndan sonra Müslümanları hedef almaya başladı. Bütün bunlarla birlikte kırsalda ve hatta şehirlerde yaşayan insanların neredeyse tamamının “potansiyel olarak” eşkıyalık olaylarına maruz kalması mümkündür.

Halkın eşkıyalara bakış açısı değerlendirilecek olursa bu hususta bir genellemeye gitmenin mümkün olmadığı söylenebilir. Zira eşkıyalık olayına maruz kalıp parası ya da eşyası gasp edilen, aile fertleri eşkıyalarca öldürülen veya yaralanan biri için eşkıyalar “katil”, “cani” ve “çapulcudan” öteye bir anlam ifade etmezken, bu durum eşkıyalardan menfaati olanlar için farklılık arz

etmekteydi. Bu doğrultuda eşkıya çetelerine belirli bir maddi menfaat karşılığında yardım ve yataklık yapan bir köylü için eşkıyalar, ciddi bir gelir kaynağı gözüyle görülebilmekteydi. Elbette ki eşkıyaya yardım ve yataklık yaparak lojistik destek sağlayanların önemli bir kısmının bunda hiçbir maddi menfaati yoktu. Zira eşkıyaya yardımcı olmak zorunda kalan köylülerin büyük çoğunluğunun bunu can korkusuyla yaptığı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra gerçekten bazı köylülerin sevip saygı duyduğu efeler/eşkıyalar da yok değildi. Eşkıyalar açısından köylüler ise bir yandan malı gasp edilip evi yağmalanacak ve fidye için dağa kaldırılacak birer hedef olduğu gibi, diğer yandan yardım ve yataklık yapacak, lojistik destek sağlayacak ve takip müfrezeleri hakkında istihbarat toplayacak birer “işbirlikçi” olarak görülmekteydi.

Yukarıda sıralanan sebeplerden hangisi nedeniyle olursa olsun eşkıyaya yardım ve yataklık yapan biri, devlet nazarında cezalandırılması gereken bir suç işlemiş sayılıyor ve kimi zaman hapis cezasıyla cezalandırılırken kimi zaman sürgüne gönderiliyordu. Üstelik bir köylünün cezalandırılması için eşkıyaya yardım ve yataklık yapmış olması da gerekmiyordu. Zira bazen insanlar, sadece bir şakinin ailesine mensubiyetinden dolayı “potansiyel olarak” suçlu sayılıp aylarca hapishane de tutulabiliyor veya Trablusgarp ya da Selanik gibi uzak vilayetlere sürgüne gönderiliyordu. Söz konusu uygulama birçok mağduriyete ve bu doğrultuda şikâyetlere sebep oldu.

Eşkıya ailelerini kimi zaman potansiyel suçlu olarak gören dönemin askerî ve sivil yöneticileri için ise eşkıyalar her şeyden önce birer “asi”, “katil”, “cani” ve ortadan kaldırılması gereken devlet/millet düşmanıydı. Bu nedenle eşkıyalık, her şeyden önce bir güvenlik ve asayişsizlik meselesi olarak algılanmaktaydı. Bu doğrultuda söz konusu insanların dağa çıkma sebepleri hemen hemen hiç sorgulanmaksızın eşkıyalık olaylarını önlemeye yönelik uzun vadeli ve yapısal birtakım tedbirler alınmaktansa, çoğu kez eşkıya takibindeki jandarma ve asker sayısı artırılmakla yetinildi. Buna karşın dönemin gazetelerinde ısrarla eşkıyalık olaylarının eğitimsizlikten, yoksulluktan, kötü idarecilerin usûlsüzlüklerinden ve hatta eşkıya takibiyle görevli olanların ahaliye uyguladığı baskı ve zulümden kaynaklandığı belirtilerek, buna göre tedbirler alınması önerilmekteydi.

Netice olarak 1908-1919 yılları arasındaki tarih kesitinde ve Batı Anadolu coğrafyasında yaşanan eşkıyalık olaylarının özellikle kırsalda ikamet eden insanların can, mal ve namus güvenliği açısından çok ciddi bir tehdit oluşturduğu ve devletin bu tehdidi ortadan kaldırmakta yetersiz kaldığı sonucuna varılabilir. Ayrıca eşkıyalık olayları, bölgenin tarım ve ticaret hayatına büyük bir darbe vurduğu gibi sayısını tam olarak tespit etmek mümkün olmamakla birlikte birçok can kaybına da sebebiyet verdiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

1. Arşivler

1.1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Babîâli Evrak Odası Evrakı (BEO.)

Dâhiliye Nezareti Dâhiliye Kalemî Mahsus Evrakı (DH. KMS.)

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Altıncı Şube (DH. EUM. 6.Şb.)

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalemî Evrakı (DH. EUM. AYŞ.)

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Beşinci Şube (DH. EUM. 5.Şb.)

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Emniyet Şubesi Evrakı (DH. EUM. EMN.)

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Evrak Odası Kalemî Evrakı (DH. EUM. VRK.)

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye İkinci Şube (DH. EUM. 2.Şb.)

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Kalemî Umumi (DH. EUM. KLU.)

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Muhaberat ve Tensikat Müdüriyeti Evrakı (DH. EUM. MTK.)

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Tahrirat Kalemî Evrakı (DH. EUM. THR.)

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Takibat-ı Adliye Evrakı Kalemî (DH. EUM. ADL.)

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Üçüncü Şube (DH. EUM. 3.Şb.)

Dâhiliye Nezareti Hukuk Evrakı (DH. H.)

Dâhiliye Nezareti İdare Evrakı (DH. İD.)

Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı (DH. İ. UM.)

Dâhiliye Nezareti Mebani-i Emiriye-Hapishaneler Müdiriyeti Evrakı (DH. MB. HPS.)

Dâhiliye Nezareti Mebani-i Emiriye-Hapishaneler Müdiriyeti Mütferrik Evrakı (DH. MB. HPS. M.)

Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH. MKT.)

Dâhiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Evrakı (DH. MUI.)

Dâhiliye Nezareti Mütenevvia Evrakı (DH. MTV.)

Dâhiliye Nezareti Şifre Evrakı (DH. ŞFR.)

Dâhiliye Nezareti Umur-ı Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü Evrakı (DH. UMVM.)

Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası Evrakı (HR. HMŞ. İŞO.)

Hariciye Nezareti Siyasi (HR. SYS.)

İrade Dosya Usûlü (İ. DUIT.)

İrade Meclis-i Mahsus (İ. MMS.)

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.)

Rumeli Müfettişliği Makamat Evrakı (TFR. I. MKM.)

Rumeli Müfettişliği Sadaret Evrakı (TFR. I. A.)

Şura-yı Devlet Evrakı (ŞD.)

Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat (Y. PRK. ASK.)

Yıldız Perakende Evrakı Sadaret Maruzatı (Y. PRK. A.)

Yıldız Perakende Evrakı Umumi (Y. PRK. UM.)

Yıldız Perakende Evrakı Yaveran ve Maiyyet-i Seniyye Erkan-ı Harbiye Dairesi (Y. PRK. MYD.)

Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y. A. HUS.)

Yıldız Sadrazam Kamil Paşa Evrakı (Y. EE. KP.)

1.2.Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı Arşivi (ATASE)

Birinci Dünya Harbi Fonu (BDH)

İstiklal Harbi Fonu (İSH)

1.3.Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

1.4. Necat Çetin Özel Arşivi

1.5. Sabahattin Burhan Özel Arşivi

1.6. Abdurrahim Karademir Özel Arşivi

2. Resmi Yayınlar

Düstur, Birinci Tertib, C. 1, Matbaa-i Amire, 1289.

Düstur, Tertib-i Sani C.I, Dersaadet, Matbaa-i Osmaniye, 1329.

Düstur, Tertib-i Sani, C.II, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet, 1330.

Düstur, Tertib-i Sani, C.VII, Matbaa-i Amire, Dersaadet, 1336

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre: I, C: I, İçtima Senesi: I, İnikad 12, 1 Kânunusani 1324/14 Ocak 1909.

Salname-i Vilayet-i Aydın, 1323 Sene-i Hicriyesine Mahsus, Def'a 24, Vilayet Matbaası.

Salname-yi Devlet-i Osmanî 1274, Dersaadet 1274.

Salname-yi Devlet-i Osmanî 1286, Dersaadet 1286.

3. Kitaplar

Ahmad, Feroz; **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Çev. Yavuz Alogan, Kaynak Yay., İstanbul, 2011.

Ahmet Emin [Yalman]; **Turkey in the World War**, Yale University Press, 1930.

Akdağ, Mustafa; **Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi**, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2010.

Aksoy, Yaşar; **Bir Kent Bir İnsan: İzmir'in Son Yüzyılı, S. Ferit Eczacıbaşı'nın Anıları**, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Yay., İstanbul, 1986.

Akşin, Sina; **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele I, Mutlakiyete Dönüş (1918-1919)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 2010.

.....; **Şeriatçı Bir Ayaklanma-31 Mart Olayı**, İmge Kitabevi, Ankara 1994.

Akyıldız, Ali; **Para Pul Oldu Osmanlı'da Kağıt Para, Maliye ve Toplum**, İletişim Yay., İstanbul, 2003.

.....; **Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836-1856)**, Eren Yay., İstanbul 1993.

Akyol, Hüseyin; **Çerkes Ethem (Gerçek Yaşam Öyküsü)**, Phonix Yayınevi, Ankara, 2011.

Alpat, Levent; **Bir Osmanlı Askerinin Anıları, Balkan Savaşı'ndan Kurtuluş'a**, Yay. Haz.: Ahmet Mehmetefendioğlu-Ozan Arslan, Şenocak Yay., İzmir, 2010.

Alyot, Halim; **Türkiye'de Zabıta (Tarihi, Gelişim ve Bugünkü Durumu)**, Kanaat Basımevi, Ankara, 1947.

Apak, Rahmi; **Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, TTK Basımevi, Ankara, 1990.

Armağan, A. Munis; **Bozenderes'tenBozdağlar'a Kuvayı Milliye**, İzmir, 2005.

Armaoğlu, Fahir; **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, Alkım Yayınevi, 2005.

Arslan, Ali; **Osmanlı'dan Cumhuriyete Rum Basını**, Truva Yay., İstanbul, 2005.

Arslantürk, Zeki; **Naîmaya Göre VII. Yüzyıl Osmanlı Toplum Yapısı**, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 1997.

Arıkan, Zeki; **Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918-8 Eylül 1922)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1989.

A. Samih; **Kafkas Cephesi Hatıraları**, Büyük Erkan-ı Harbiye Matbaası, Ankara, 1934.

Asarcıklı, Hayrettin; **Çakıcı Mehmet Efe**, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 1973.

Askerin Romanı, E.Sv. Alb.AbdülhalimAkkılıç'ın Savaş ve Barış Anıları, Yay. Haz.: Yılmaz Akkılıç, Körfez Ofset Yay., Gemlik, 1994.

Avcı, Ali Haydar, **Zeybeklik ve Zeybekler Tarihi**, Barış Kitap, 275-307.

Avcıoğlu, Doğan; **Millî Kurtuluş Tarihi, 1838'den 1995'e**, C.II, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2000.

Aydemir, Mustafa; **Ben Bir Türk Zabitiyim: Batıktan Çıkan Kahraman Topçu Yüzbaşı Mustafa Ertuğrul**, Denizler Kitapevi, İstanbul, 2004.

Babamın Emanetleri, Ragıp Nurettin Ege'nin Birinci Cihan Harbi Günlükleri ve Harbin Sonrası Hatıratı 1915-1919, Yay. Haz.: Güneş N. A Ege-Akter, Dergâh Yay., İstanbul, 2006.

Babuş, Fikret; **Savaş Yıllarından Anılar: Balkan Savaşları-Birinci Dünya Savaşı-Kurtuluş Savaşı**, Ozan Yay., İstanbul, 2013.

Balıkesir Kuva-yı Milliye Hatıraları, Der.: Zekeriya Özdemir, Ankara, 2003.

Barkey, Karen; **Eşkıyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi**, Çev. Zeynep Altok, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1999.

Bayar, Celal; **Ben de Yazdım**, C.I, Baha Matbaası, İstanbul 1965.

Bayrak, Mehmet; **Halk Hareketleri ve Çağdaş Destanlar**, Yorum Yay., Ankara, 1984.

Bayur, Yusuf Hikmet; **Türk İnkılabı Tarihi**, C. I, Kısım II, TTK Basımevi, Ankara 1991.

.....; **Türk İnkılâbı Tarihi**, C.II, Kısım IV, TTK Basımevi, Ankara, 1991.

.....; **Türk İnkılabı Tarihi -1911 Başından Balkan Savaşı'na Kadar-**, C.II, Kısım.I, TTK Yay., Ankara,1991.

.....; **Türk İnkılâbı Tarihi, 1914-1918 Genel Savaşı**, C.III, Kısım IV, TTK Basımevi, Ankara, 1991.

Belen, Fahri; **Birinci Cihan Harbi'nde Türk Harbi, 1918 Yılı Hareketleri**, C.V, Ankara, 1967.

.....; **Birinci Dünya Savaşı'ndan Türk Harbi, 1915 Yılı Hareketleri**, C.II, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1964.

Berber, Engin; **Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919)**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1999.

.....; **Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922 Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı**, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1997.

Berkes, Niyazi; **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Yay. Haz.: Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2010.

Zeynel Besim [Sun]; **Çakıcı Efe**, Ticaret Matbaası, İzmir, 1934.

Beşikçi, Mehmet; **Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2015.

Beşikçi, İsmail; **Doğu Anadolu'nun Düzeni Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller**, E Yay., Ankara, 1969.

Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi: Deniz Harekâtı, C.VIII, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1976.

Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş, İmge Kitabevi Yay., Ankara, 2002.

Bozgeyik, Burhan; **Çerkez Ethem Hadisesi**, Tuğra Neşriyat, İstanbul, 2013.

Braudel, Fernand; **Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, C.I, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yay., İstanbul, 1989.

..... ; **Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, C.II, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1990.

Burak, Durdu Mehmet; **Birinci Dünya Savaşı'nda Türk İngiliz İlişkileri (1914-1918)**, Babil Yayıncılık, Ankara, 2004.

Çağbayır, Yaşar; **Söke**, Ayma Matbaa, İzmir, 1989.

Çakıcı Efe; Kahramanlar Dergisi Özel Neşriyatı, Forma 13, Ekincil Matbaası, İstanbul, 1952.

Çapa, Mesut; **Pontus Meselesi**, Serander Yay., Trabzon, 2001.

Cavid, İbrahim; **Aydın Vilayet Salnamesi R.1301/H. 1308**, TTK Yay., Ankara, 2010.

Cebesoy, Ali Fuat; **Büyük Harpte Osmanlı İmparatorluğu'nun 1916-1917 Yılındaki Vaziyeti, Birüssebi-Gazze Meydan Muharebesi ve 20. Kolordu**, Askeri Matbaa, İstanbul, 1938.

Çelebi, Mevlüt; **Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2002.

Çerkes Ethem; **Hatıralarım**, Dünya Yayınları, 1962.

Cilasun, Emrah, “**Baki İlk Selam**” Çerkes Ethem, Belge Yay., İstanbul, 2004.

Cin, Halil, Ahmet Akgündüz; **Türk-İslam Hukuk Tarihi**, C.III, Timaş Yay., İstanbul, 1990.

Demirayak, Sadettin; **Kuva-yı Milliye'nin Aydın'da Doğuşu: Yörük Ali Efe ve Demirci Mehmed Efe'nin Faaliyetleri**, Aydın, 2007.

Doğan, İlyas; **Devletler Hukuku**, Seçkin Kitabevi, Ankara, 2008.

Duben, Alan, Cem Behar; **İstanbul Haneleri Evlilik, Aile ve Doğurganlık 1880-1940**, İletişim Yay., İstanbul, 1998.

Duman, Önder; **Emperyal Bir Araç Olarak Rum-Pontus Sorunu (1908-1918)**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2010.

Duman, Önder; **Rum Pontus Sorunu (1908-1918)**; Berikan Yayınevi, Ankara, 2010.

Dural, Halil; **Bize Derler Çakırca: 19. ve 20. Yüzyılda Ege'de Efeler**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.

Efe, Ahmed; **Çerkes Ethem**, Simurg Kitapçılık, İstanbul, 2006.

.....; **Efsaneden Gerçeğe Kuşçubaşı Eşref**, Bengi Kitap, İstanbul, 2010.

Ekim Devrimi Sonrası Türkiye Tarihi, SSCB Bilimler Akademisi, Çev: A. Hasanoğlu, Bilim Yay., İstanbul, 1978.

Eldem, Vedat; **Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi**, TTK Yay., Ankara, 1994.

Elifoğlu, Ahmet; **Osmanlı Rumları Göç ve Tehcir 1912-1918**, İstanbul, 2011.

Engelhardt, Edouard-Philippe; **Türkiye'de Çağdaşlaşma Hareketleri-Tanzimat**, Örgün Yayınevi İstanbul, 2010.

Erdeha, Kamil; **Milli Mücadele’de Vilayetler ve Valiler**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975.

Ergil, Doğu; **Milli Mücadele’nin Sosyal Tarihi**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1981.

Ericson, J. Edward; **Size Ölmeyi Emrediyorum!: Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Ordusu**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2003.

Erkin, Behiç; **Hatırat (1876-1958)**, Yay. Haz.: Ali Birinci, TTK Basımevi, Ankara, 2010.

Erler, Mehmet Yavuz; **Osmanlı Devleti’nde Kuraklık ve Kıtlık Olayları (1800-1880)**, Libra Yayınları, İstanbul 2010.

Evans, Laurance; **Türkiye’nin Parçalanması ve ABD Politikası (1914-1924)**, Örgün Yay., İstanbul, 2003.

Gökbel, Asaf; **Milli Mücadele’de Aydın**, Sadeleştiren: Hüseyin Kuruüzüm, Kolalı Matbaası, Aydın, 2005.

Griswold, William J., **Anadolu’da Büyük İsyân 1591-1611**, Çev. ÜlkünTansel, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2000.

Gülboy, Burak; **Birinci Dünya Savaşı Tarihi**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2004.

Gülhan, Mehmet; **Kavaklıdere Tarihinde Bakırcılar ve Efeler**, Muğla, 2008.

Hacıpoğlu, Doğan; **29 Ekim 1914, Osmanlı İmparatorluğu’nun Birinci Dünya Savaşı’na Girişi**, İstanbul, 2003.

Halaçoğlu, Yusuf; **XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, Ankara, 1991.

Halil Dural’ın Kaleminden Ödemişli Efe ve Zeybekler (Ödemiş’in İlk Zeybeği Gereli Efe Çakırcalı Ahmed Efe ve Hayatı, Osman Zeybek), Yay. Haz.: Ercan

Uyanık-Sabri Yetkin, Ödemiş Belediyesi Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi Yayını, İzmir, 2003.

Hart, Basıl Liddell; **Birinci Dünya Savaşı Tarihi**, Çev: Kerim Bağrıaçık, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2014.

Haytaoğlu, Ercan; **Denizli Basın Tarihi**, Pamukkale Üniversitesi Yay., No: 18, Denizli, 2010.

Hobsbawm, Eric J.; **Eşkıyalar**, Çev.: Osman Akınbay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2011.

.....; **Kısa 20. Yüzyıl, 1914-1991, Aşırılıklar Çağı**, Çev.: Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1996.

Hüseyin Rifat, **İzmir 1914 Aydın Vilayeti 1330 Sene-i Maliyesi Ticaret Rehberi**, Yay. Haz.: Erkan Serçe, Akademi Kitabevi, İzmir, 1997.

İnalcık, Halil; **Devlet-i Aliye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar**, C.I, İstanbul 2009.

İnönü, İsmet; **Hatıralar**, 1. Kitap, Yay. Haz.: Sebahattin Selek, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1992.

Işık, Hüseyin; **Birinci Dünya Savaşı'nda Seyyar Jandarma Birlikleri**, Jandarma Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 1999.

.....; **Çanakkale ve İstiklâl Savaşı'nda Türk Jandarması**, Gn. K. Basımevi, Ankara, 1974.

İzmir ve Çevresi Nüfus İstatistiği 1917, Yay. Haz.: Erkan Serçe, Akademi Kitabevi, İzmir, 1998.

Jaeschke, Gotthard; **İngiliz Belgelerinin Işığı Altında Yunanlıların İzmir Çıkartması**, Belleten, C.XXXII, Sayı 128 Ekim 1968'den Ayrıbasım, TTK Basımevi, Ankara, 1968.

.....; **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar Kurtuluş Savaşı Kronolojisi**, 2. Baskı, TTK Basımevi, Ankara, 1989.

.....; **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922)**, TTK Basımevi, Ankara, 1989.

Karal, Enver Ziya; **Osmanlı Tarihi**, C. VIII, TTK Basımevi, Ankara, 2000.

.....; **Osmanlı Tarihi**, C. IX, TTK Basımevi, Ankara, 1999.

Karpat H. Kemal, **Osmanlı Nüfusu 1830-1914**, Çev.: Bahar Tırnakçı, Timaş Yay., İstanbul, 2010.

Kepek, Yakup -Nurhan Yentürk; **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1994.

Keskin, Mehmet Ali; **İzmir Valileri, (Kurtuluşa Kadar Aydın Valileri 1390-1992)**, İzmir, 1992.

Kili, Suna-A. Şeref Gözübüyük; **Türk Anayasa Metinleri Sened-i İttifaktan Günümüze**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay.,

Kıranlar, Safiye; **Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)**, TTK Basımevi, Ankara, 2013.

Kırmızı, Abdulhamit; **Abdülhamid'in Valileri-Osmanlı Vilayet İdaresi 1895-1908**, Klasik Yay., İstanbul, 2008.

Kurat, Akdes Nimet; **Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Bulunan Alman Generallerinin Raporları**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, 1966.

Kurmuş, Orhan; **Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi**, Yordam Kitap, İstanbul 2007.

Kurtuluş Savaşı'nda Adalet Bakanı Ahmet Rifat Çalika'nın Anıları, Yay. Haz.: Hurşit Çalika, İstanbul, 1992.

Kuva-yı Milliye Hatıraları, Der.: Zekeriya Özdemir, Ankara, 2003.

Lewis, Bernard; **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, TTK Basımevi, Ankara, 2007.

Littman, Enno; **Tschakydschy (Çakırcı)**, Yalınlaştıran ve Yayına Hazırlayan, Behiç Galip Yavuz, Ödemiş 2002, Efe Ofset ve Matbaacılık.

Macar, Oya Dağlar; **Balkan Savaşları'nda Salgın Hastalıklar ve Sağlık Hizmetleri**, Libra Yayınları, İstanbul 2009.

Mardin, Şerif; **Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu**, Çev. Mümtazer Türköne-Fahri Unan-İrfan Erdoğan, İletişim Yay., İstanbul 2010.

McCarthy, Justin; **Ölüm ve Sürgün-Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kırım (1821-1922)**, TTK Basımevi, Ankara 2012.

Meray, Seha L.; **Devletler Hukukuna Giriş**, C.I, AjansTürk Matbaası, Ankara, 1960.

Mondros'tan Mudanya'ya Kadar Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, TTK Yayınları, Ankara, 1989.

Moralı, Nail; **Mütarekede İzmir Olayları**, Ankara, 1973.

.....; **Mütareke'de İzmir, Önceleri ve Sonraları**, Yay. Haz.: Erkan Serçe, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2002.

M. Şefik, **İstiklal Harbi'nde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali**, 104 Sayılı Askerî Mecmua'nın Tarih Kısmı 1 Mart 1337, S.45.

Nazım Hikmet; **Bütün Şiirleri**, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2007.

Orhonlu, Cengiz; **Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskân Teşebbüsü**, İstanbul, 1963.

Ormancıoğlu, Kemal; **Kamalı Zeybek**, Karınca Matbaacılık, İzmir, 1963.

Ortaylı, İlber; **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)**, TTK Yay., Ankara 2000.

Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi, C. I, Yay. Haz.: Kemal Gurulkan vd., T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., İstanbul, 2013.

Özalp, Kazım; **Milli Mücadele (1919-1922)**, C.I, TTK Basımevi, Ankara, 1998.

Özdemir, Hikmet; **Salgın Hastalıklardan Ölümler 1914-1918**, TTK Basımevi, Ankara 2010.

Özön, Mustafa, Nihat; **Osmanlıca-Türkçe Sözlük**, İnkılâp Kitabevi, 2012.

Pamuk, Şevket; **Osmanlı'dan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme**, Çev. Gökhan Aksay, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2008.

.....; **Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914**, İletişim Yay., İstanbul, 2014.

.....; **Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2014.

Aziz Samih; **Kafkas Cephesi Hatıraları**, Büyük Erkan-ı Harbiye Matbaası, Ankara, 1934.

Pazarcı, Hüseyin; **Uluslararası Hukuk Dersleri**, 1. Kitap, Turhan Kitabevi, Ankara, 1997.

Pomiankowiski, Joseph; **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı**, Çev., Kemal Turan, Kayıhan Yay., İstanbul, 1990.

Rauf Orbay'ın Hatıraları (1914-1945), Yay. Haz.:Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yay., İstanbul, 2005.

Renouvin, Pierre; **Birinci Dünya Savaşı (1914-1918)**, C. I, Çev.: Adnan Cemgil, Altın Kitaplar Yayınevi, 1969.

Sabis, Ali İhsan; **Harp Hatıralarım**, C.II, Güneş Matbaası, Ankara, 1951.

Şafak, Ali; **Mezheblerarası Mukâyeseli İslâm Ceza Hukuku**, Erzurum, 1997.

Sağlam, Mehmet Hakan; **Osmanlı Devleti'nde Moratoryum 1875-1881, Rüsüm-ı Sitte'den Düyûn-ı Umumiyye'ye**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2007.

Sandres, Liman von; **Türkiye'de Beş Yıl**, Çev. M. Şevki Yazman, Burçak Yayınları, İstanbul, 1968.

Şapolyo, Enver Behnan; **Kuvayı Milliye Tarihi, Gerilla**, Ankara, 1957.

Sarihan, Zeki; **Çerkez Ethem'in İhaneti**, 1986.

Sarısaman, Sadık; **Birinci Dünya Savaşı'nda Türk Cephelerinde Beyannamelerle Psikolojik Harp**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999.

Saydam, Abdullah; **Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)**, TTK Basımevi, Ankara 1997.

Schmidt, Jan; **Through TheLegation Window 1876-1926: Four Essays on Dutch, Dutch-İndianand Ottoman History**, İstanbul, 1992.

Şener, Cemal; **Çerkes Ethem Olayı**, Etik Yay., İstanbul, 2001.

Serdoğlu, Murad; **Çakırcalı Nasıl Öldürüldü**, Güven Basımevi, İstanbul, 1975.

Shaw, Stanford; **Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu, Savaşa Giriş**, Çev.Beyza Sümer Aydaş, T.T.K. Yay., Ankara 2014.

Sındırgılı Süreyya (S.Örge Evren), **Denizli Vakası ve Demirci Mehmed Efe**, Sel Yay., İstanbul, 1955.

Sonyel, Salahi; **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, C.I, TTK Yay., Ankara, 1995.

Sorguç, İbrahim; **Bu defa Niçin Harp Edeceğimi Biliyorum: Filistin Cephesi ve İstiklâl Savaşı Anıları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2010.

Soysal, İsmail; **Tarihçeleri ve Açıklamalarıyla Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, C.I, TTK Yayınevi, Ankara, 2000.

Strachan, Hew; **Birinci Dünya Savaşı**, Çev. Ümit Hüsrev Yolsav, Say Yayınları, İstanbul, 2014.

Sürgevil, Sabri; **II. Meşrutiyet Dönemi'nde İzmir**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., İzmir, 2009.

Taçalan, Nurdoğan; **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, Hür Yay., İstanbul, 1981.

Tahir, Kemal; **Kurt Kanunu**, İthaki Yay., 2005.

Talat Paşa'nın Anıları, Yay. Haz.: Alpay Kabacalı, 6. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2011.

Tansel, Selahattin; **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C.I, MEB Yayınları, Ankara, 1991.

Tokgöz, Erdinç; **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2009)**, Ankara, 2009.

Tonguç, Faik; **Birinci Dünya Savaşı'nda Bir Yedek Subay'ın Anıları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1999.

Toprak, Zafer; **İttihat-Terakki ve Cihan Harbi Savaş Ekonomisi ve Türkiye'de Devletçilik 1914-1918**, Homer Kitabevi, İstanbul, 2003.

Topuz, Hıfzı; **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.

Tunaya, Tarık Zafer; **Türkiye'de Siyasal Partiler: İttihat ve Terakki: Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi**, C.III, İletişim Yay., İstanbul, 2009.

Turan, Mustafa; **Yunan Mezalimi, (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1999.

Türk İstiklal Harbi I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999.

Türk İstiklal Harbi, Cilt II, Kısım I, Genkur. Başk. Harb Tarihi Dairesi Yay., Ankara, 1963.

Türkdoğan, Orhan; **Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1988.

Türkmen, Zekeriya; **Mütareke Dönemi'nde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)**, TTK Basımevi, Ankara, 2001.

Uçarol, Rifat; **Siyasi Tarih 1789-2001**, Der Yayınları, İstanbul, 2008.

Ülman, A. Haluk; **1. Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş**, İmge Kitabevi Yay., 2002.

Uluçay, Çağatay; **17. Asırda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1944.

Uluçay, Çağatay; **18 ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri**, Berksoy Basımevi, İstanbul 1955.

Üner, Mehmet Emin; **Aşiret Eşkya ve Devlet**, Yalın Yayıncılık, İstanbul 2009.

Üsküp, Şeref; **Çakıcı Efe**, Hür Efe Matbaası, İzmir, 1975.

Uzuner, Tahsin; **Makedonya Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi**, TTK Basımevi, Ankara, 1987.

Yalazan, Talat; **Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırımı Girişimi (15 Mayıs 1919-9 Eylül 1922)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994.

Yaşar Kemal,; **Çakırcalı Efe**, Adam Yayınları.

Yavuz, Behiç Galip; **Yukarı Küçük Menderes Havzasında Zeybekler: Tarihçeleri, Özellikleri, Türküleri ve Yöremiz Zeybekleri**, Ödemiş Belediyesi Yay., Ödemiş, 2012.

Yavuz, Bige; **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922**, TTK Yay., Ankara, 1994.

Yerasimos, Stefanos; **İstanbul 1914-1923**, Çev.: Cüneyt Akalın, İletişim Yay., 1996.

Yetkin, Sabri; **Ege’de Eşküyalar**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003.

4. Makaleler

“Çakırcalı Efe”; (Anlatan: Tunç Efe Yazan: Muammer Emirkan), **Efe**, 8 Mart 1947.

“Çakırcalı’yı Biz Öldürdük”; (Anlatan: Albay Rüştü Kobaş, Yazan: Yaşar Kemal), **Cumhuriyet**, 10 Nisan 1956, Şubat-Nisan 1956;

A. Fikri; “Çakırcalı Müsademesine Dair”, **Ahenk**, 5 Haziran 1326/ 18 Haziran 1910.

.....; “Şaki Çakırcalı: Birgi Civarında Cevizalanlı Müsademesine Dair Tafsilat”, **Ahenk**, 6 Haziran 1326/ 19 Haziran 1910.

.....; “Yine Çakırcalı Hakkında” , **Ahenk**, 8 Haziran 1326/ 21 Haziran 1910, s. 1-2; **Ahenk**, 8 Haziran 1326/21 Haziran 1910.

.....; “Şaki Çakırcalı: Birgi Civarında Cevizalanlı Müsademesine Dair Tafsilat”, **Ahenk**, 6 Haziran 1326/ 19 Haziran 1910.

Ahmed Eyüb; “Çakırcalı ’nın Akıbeti” , **İttihad**, 6 Teşrinisani 1327/19 Kasım 1911.

Ahmed Haşimi; “Kız Kaldırmak, Karı Oynatmak”, **Ahenk**, 15 Mart 1327/28 Mart 1911.

Aksoy, Yaşar; “İzmir’de İlk Ulusal Sanayiciler ve Sanayi Odası’nın Kuruluşu”, **Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Sempozyumu Tebliğleri**, Yay. Haz.: Tuncer Baykara, İzmir, 1993.

Akdağ, Mustafa; “Celâli İsyânlarından Büyük Kaçgunluk 1603-1606”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. II,S. 2,

Akşin, Sina; “Çerkez Ethem Nasıl Hain Olabildi”, **Kuva-yı Milliye’nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu, Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, 6-8 Eylül 2009, 1. Kitap, Yay. Haz.: Oktay Gökdemir, Ankara, 2010.

A.N., [Ali Nazmi]; “*Adalet-i İlahi Yerini Buldu: Çakırcalı Gebertildi*”, **Ahenk**, 8 Teşrinisani 1327/21 Kasım 1911.

Anaç, Hilmi; “*Menderes Havzalarında Efelik ve Zeybeklik Psiko-Tarihi ve Psiko-Coğrafi Faktörler*”, **Zeybek Ateşi 2. Ulusal Efe Kurultayı Türk Tarihinde Efe ve Zeybek Sempozyumu Bildirileri**, Yay. Haz.: Metin Ekici-Günver Güneş, 6-7 Eylül 2012 Ödemiş İzmir 2013.

Aslan, Taner; “*II. Meşrutiyet Dönemi Genel Af Uygulamaları*”, **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, C.III, S. 5, Kış 2009.

A.Şinasi, “*Men-i Ceraim Esbabında*”, **Ahenk**, 27 Şubat 1324/ 12 Mart 1909.

Atalay, Ahmet; “*Birinci Dünya Savaşı'nda Kurulan Konya Köy Bekçileri Teşkilatı*”, **Tarihin Peşinde**, Yıl 2013, S.10.

Balkaya, İhsan Sabri; “*Mütareke Dönemi Asayişin Üç Boyutu*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S. 41, Mayıs 2008.

Bardakçı, Murat; “*Çerkes'le Audrey Hepburn'u Buluşturan Asırlık Öykü*”, **Hürriyet**, 19 Kasım 2000.

Bardakoğlu, Ali; “*Eşkiya*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, C. XI, 1995.

Baykara, Tuncer; “*Zeybekler (Zeybek Elbisesi Giyme Yasağı)*” **Belgelerle Türk Tarihi**, S.22, Eylül 1969.

Berber, Ferhat; “*Söke Kuva-yı Milliyesi*”, **Milli Mücadele'de Söke Cephesi ve Sökeli Cafer Efe Paneli**, 31 Mart 2006, Ed.: Günver Güneş, İstanbul 2007.

Beşikçi, Mehmet; “*Birinci Dünya Savaşı'nda Devlet İktidarı ve İç Güvenlik, Asker Kaçakları Sorunu ve Jandarmanın Yeniden Yapılandırılması*”, **Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti**, Der.: Evren Balta Paker-İsmet Akça, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.

.....; “*Militarizm, Topyekûn Savaş ve Gençliğin Seferber Edilmesi: Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı İmparatorluğu’nda Paramiliter Dernekler*”, **Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar**, Sayı 8, Bahar 2009.

.....; “*Son Dönem Osmanlı Harp Tarihi ve ‘Topyekûn Savaş’ Kavramı*”, **Toplumsal Tarih**, S. 198, Haziran 2010.

Birinci, İhsan; “*Namlı Eşkiyalar*”, **Yakın Tarihimizde Hayat Tarih Mecmuası**, S.12, Ocak 1972.

Blok, Anton; “*The Peasant and the Brigand: Social Banditry Reconsidered*”, **Comparative Studies in Society and History**, C. 14, S. 4, Eylül 1972.

Braudel, Fernand, “*Biyolojik Bireyin Bir Coğrafyası Var mıdır?*”, **Tarih Üzerine Yazılar**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, 1992.

Boratav, Korkut; “*Anadolu Köyünde Savaş ve Yıkım*”, **Toplum ve Bilim**, S. 15-16.

Bozkurt, Nergiz; “*Çerkes Ethem’den THKO’ya Ne Kaa Fidyeye, O Kaa Çocuk*”, **Tempo**, Nisan 1988.

Çapa, Mesut; “*İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.VII, S.21, Temmuz 1991.

Çolak, Filiz; “*İşgal Döneminde İzmir ve Çevresinde Üretim ve Dış Ticaret Durumu*”, **Kuva-yı Milliye’nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, 6-8 Eylül 2009, 1. Kitap, Yay. Haz.: Oktay Gökdemir, Ankara, 2010.

Coşar, Ömer Sami; “*Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivindeki Belgelerle Çakırcalı Mehmed Efe*”, **Milliyet**, 27 Mayıs 1973- Haziran 1973.

Dağlar, Oya; “*II. Meşrutiyet’in İlanın İstanbul Basınındaki Yansımaları (1908)*”, **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:38 (Mart 2008).

Demir, Fevzi; “*İzmir Sancağı’nda 1908 Meclis-i Mebusan Seçimleri*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. II S. 4-5, (İzmir-1995).

Dilek, Mehmet Sait; “*Paris Barış Konferansı’nda Yunan Talepleri ve Büyük Güçlerin Tutumu*”, **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, Sayı 36, Kış 2013.

Elmacı, Mehmet Emin; “*57. Tümen’in Çine’ye Çekilmesi Kararı ve Sonraki Olaylar*”, **Çine Kuvayı Milliye Müzesi Açılışı ve Kurtuluş Savaşı ve Çine Panelleri**, Ocak 2009.

.....; “*İzmir Halkının Yazdıklarıyla İzmir’de Yunan İşgali ve Mezalimi*”, **Kuva-yı Milliye’nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, 6-8 Eylül 2009, 1. Kitap, Yay. Haz.: Oktay Gökdemir, Ankara, 2010.

Emiroğlu, Kudret; “*Çok Hayr ü Şer İşledik: Eşkîyalığa Giriş*”, **Kebikeç Dosya: Şâki, Celâli, Âsi-I**, S.33, 2012.

Erdoğan, Dilşen İnce; “*Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Aydın Vilayetinde Bazı Eşkîyalık Olayları*”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.XXII, S.I.

Ertan, Temuçin Faik; “*Milli Mücadele’de İzmir (Aydın) Valisi Rahmi Bey*”, **Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir**, Yay. Haz.: Murat Alper Parlak, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2015.

Esen, Burhan; “*Çakıcı Efe*”, **Ödemiş**, 12 Şubat 1950.

.....; “*Çakıcı Efe*”, **Ödemiş**, 31 Aralık 1949.

Feridun Kandemir, “*Çakıcı Mehmed Efe*”, **Resimli Tarih Mecmuası**, S. 62, Şubat 1965.

Fırat, Melek; “*Yunanistan’ın Dış Politikası ve Megali İdea*”, **Türk Dış Politikası**, C. I, Edt. Baskın Oran, 12. Baskı, İstanbul, 2006.

Gönüllü, Ali Rıza; “*Denizli Sancağında Meydana Gelen Asayiş Olayları*”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.195, S.33, 2013.

Gözütok, Türkan; “Eşkiyalık ve Çakırcalı Mehmet Efe'nin Türk Edebiyatına İzdüşümü”, **Türkbilig**, S. 21, 2011.

Güneş, Günver; “Aydın ve Çevresinde Yunan İşgali ve Sivil Direniş'in Örgütlenmesi: Heyet-i Milliyeler”, **Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu, Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, 6-8 Eylül 2009, II. Kitap, Yay. Haz., Oktay Gökdemir, Ankara, 2010.

.....; “Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Aydın'da Basın Yayın Hayatı”, **Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. XXVI, S. 41.

.....; “Taşradan Meşrutiyet'e Bakış: II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Sancağı”, **Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)**, Yıl 6, S. 11, Bahar 2010.

.....; “Yunan İşgali'nin Söke ve Çevresinde Yarattığı Tahribat”, **Milli Mücadele'de Söke Cephesi ve Sökeli Cefer Efe Paneli**, 31 Mart 2006, Ed: Günver Güneş, İstanbul 2007.

Halid Ziya; “Memleketimizde Gece Neler Oluyor”, **İttihad**, 25 Nisan 1325/8 Mayıs 1909.

Hanioğlu, Şükrü; “Osmanlılık”, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C.V., İletişim Yay., İstanbul 1985.

[Hasan] Tahsin, “İftiralara Cevab”, **Hür Hukuk u Beşer**, 7 Mart 1335 /7 Mart 1919.

Hunalp, Nureddin; “Jandarmanın İlk Teşkilinden Bugüne Kadar Geçirdiği Safahatı Kısaca Tetkik ve Mütalaa”, **Jandarmanın Mecmuası**, S. 66, 1942.

Hüseyin Ali; “Yine Çakırcalı ve Def-i İştibah”, **Ahenk**, 24 Teşrinisani 1327/7 Aralık 1911.

.....; “Vah Vah Vah!”, **Ahenk**, 26 Kânunuevvel 1327/ 8 Ocak 1912.

Hüseyin Fehmi; “*Mesâil-i Dâhiliye: Çakırcalı ve Asayiş-i Vilayet*”, **İttihad**, 1 Eylül 1325/14 Eylül 1909

.....; “*Siyasiyat: Emniyet!*”, **İttihad**, 26 Temmuz 1325/9 Temmuz 1909.

Hüseyin Fehmi; “*Vali Paşa*”, **Hizmet**, 29 Kanunuevvel 1324/11 Kanunusani 1909.

Hüseyin Rifat; “*Çakırcalı Efe Kimdi? Neler Yaptı?*”, **Yenigün**, No: 28.

H.Ş.; “*Şaki Deli Mehmet Tutuldu*”, **Ahenk**, 28 Şubat 1328/ 13 Mart 1913.

Işık Dede; “*Ödemiş'ten Derlemeler: Çakırcalı Mehmet Efe Çok Sıkıştığı Vakit Çetesini Nasıl Korurdu?*”, **Ödemiş**, 27 Ağustos 1948.

İlgürel, Mücteba; “*Eşkya; Osmanlılarda Eşkyalık Hareketleri*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XI, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul 1995.

Kandemir, Feridun; “*Çakıcı Mehmed Efe*”, **Resimli Tarih Mecmuası**, S.62, Şubat 1965.

Karataş, Ömer; “*19. Yüzyıl'da Anadolu'da Çerkes Göçmenlerinin İskânları Karşılaştıkları Sorunlar: Uzun Yayla Örneği*”, **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, Sayı 36, Kış 2013.

Karpuz, Ömer, Zeliha Gaddar; “*Efelik ve Zeybeklikle İlgili Terminoloji Üzerine Bir İnceleme*”, **Zeybek Ateşi 2. Ulusal Efe Kurultayı Türk Tarihinde Efe ve Zeybek Sempozyumu Bildirileri**, Yay. Haz.: Metin Ekici-Günver Güneş, 6-7 Eylül 2012 Ödemiş, İzmir 2013.

Kemerdere, A.Rifat; “*Büyük Harpten Evvelki ve Sonraki Jandarmanın Ödevleri Arasında Bir Mukayese ve Jandarma Tarihçesi Hakkında Birkaç Söz*”, **T.C. Jandarma Mecmuası**, Yıl 12, S. 43, 1 II. Kanun 1936.

Kerimoğlu, Hasan Taner; “*İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Makedonya Politikası ve Çeteler Kanunu 1908-1912*”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, C. XIV/2, Kış 2005.

Kılıç, Selda; “Tanzimat'ın İlanından 1864 Düzenlemesinin Uygulanmasına Kadar Geçen Dönemde Valilik Kurumu”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, S.45, C.28, 2009.

Kuşadalı Mahmud Esad, “*Köylü Çocukları Neden Okumuyor?*”, **Köylü**, 19 Ağustos 1326/1 Eylül 1910.

Kütükoğlu, Mübahat; “*İzmir Ticaret Odası İstatistiklerine Göre 20. Yüzyıl Başlarında İzmir Ticareti*”, **Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri**, Yay. Haz. Tuncer Baykara, İzmir, 1994.

L., C.; “*Laf Olsun!*”, **İttihad**, 26 Mayıs 1327/8 Haziran 1911.

Mehmetefedioğlu, Ahmet; “*A. Rahmi Bey'in İzmir Valiliği*”, **Çağdaş Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C.I, S.3, Y.1993.

.....; “*İşgal Öncesinde ve İşgalde Söke'de Güvenlik*”, **Milli Mücadele'de Söke Cephesi ve Sökeli Cafer Efe Paneli**, 31 Mart 2006, Ed.: Günver Güneş, İstanbul, 2007.

.....; “*Yeni Belgelerle İzmir Valisi Rahmi Bey'in Oğlunun Kaçırılması*”, **Tarih ve Toplum**, Nisan 1991.

Mert, Hasan; “*İzmir'in Karagünü: 15 Mayıs 1919*”, **Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, 6-8 Eylül 2009, 1. Kitap, Yay. Haz.: Oktay Gökdemir, Ankara, 2010.

M. Esad, “*Köylülerimize*”, **Ahenk**, 24 Temmuz 1324/6 Ağustos 1908.

.....; “*Nazmi Efendi Biraderimize*”, **Ahenk**, 18 Teşrinisani 1324/ 1 Aralık 1908.

Metinsoy, Elif Mahir; “*Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Kadınlarının Gıda ve Erzak Savaşı*”, **Toplumsal Tarih**, S. 243, Mart 2014.

Milashlı Gad Franko; “*Bir Belanın Sonu*”, **Ahenk**, 9 Teşrinisani 1327/ 22 Kasım 1911.

....., “*Çakırcalı ve Eşkıyalık*”, **Köylü**, 15 Eylül 1910/28 Eylül 1910.

M. Muhlis; “Çakırcalı Neden Tutulamıyor ve Nasıl Tenkil Olunabilir”, 3 Teşrinievvel 1326/16 Ekim 1910.

M. Reşad; “Vilayetimizde Şekavet ve Divan-ı Harpler”, **İttihad**, 1 Nisan 1326/14 Nisan 1910.

Muslu, Ahmet Zeki; “Kullioğlu Hüseyin Efe Üzerine Kısa Bir Yorum”, **Çine Kuvayı Milliye Müzesi Açılışı ve Kurtuluş Savaşı ve Çine Panelleri**, Ed.: Günver Güneş, Arif A. Uyguç, Aydın 2009.

Mustafa Enver, “Hürriyet Bahçesi”, **Ahenk**, 26 Temmuz 1324/8 Ağustos 1908.

Nureddin, “Büyük Harpte Ordumuzda Jandarmanın Yaptığı Vazife ve Muharebelerin Tarihçesi”, **Jandarma Mecmuası**, S.16, 1 Teşrinievvel 1928.

O’Malley, Pat; “Social Bandits, Modern Capitalism and the Traditional Peasantry: A Critique of Hobsbawn”, **Journal of Peasant Studies**, C. 6, S. 4, Temmuz 1979

Ortaylı, İlber; “100. Yılında Birinci Cihan Harbi”, **100. Yılında Birinci Dünya Savaşı**, Ed: Ümit Özdağ, Kripto Yayınları, Ankara, 2014.

Os[man]; “Konferans: Eşkıya Takibi ve Müsademe Usulleri”, **T.C. Jandarma Mecmuası**, S. 55, Y. 15, 1 II. Kanun 1939.

Ödemişli Şükrü; “Eşkıya İçin Vali Bey Efendi Hazretlerine Açık Mektup”, **Köylü**, 28 Eylül 1325/ 11 Ekim 1909.

Övünç, Fahri; “Kasabaya Baskın Veren Eşkıya Çetesine Karşı Alınan Tertibat ve Neticeleri”, **T.C. Jandarma Mecmuası**, S. 61, Y. 16, 11. Teşrin 1940.

.....; “Birkaç Eşkıya Çetesi Tarafından Muhasara Edilen Bir Müfreze...”, **T.C Jandarma Karakol Dergisi**, yıl:3, sayı:20 1 Eylül 1940

Özbek, Mehmet Avni; “Zeybek”; **İslam Ansiklopedisi**, C. XIII, Milli Eğitim Basımevi, 1993.

Özdemir, Hikmet; “*Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Ordusunda Kayıp İstatistikleri Üzerine Bir Değerlendirme*”, **Kurtuluş Savaşı’ndan Günümüze Türk Ordusu, On İkinci Askeri Tarih Sempozyumu Bildirileri-1**, 20-22 Mayıs 2009, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Ankara, 2009.

Özdemir, Mustafa; “*I. Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti Tarafından Gerçekleştirilen Rum Tehciri*”, **ÇTTAD**, C.IV, S.14, Bahar 2007.

Özgiray, Ahmet; “*Yunan Amaçları ve İtilaf Devletleriyle Birlikte Türkiye Üzerine Çevirdikleri Entrikalar (1914-1919)*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S. 4, Ankara 1989.

Ruşçuklu Mustafa Nuri, “*Çakırcalı Geberttirildi*”, **Ahenk**, 9 Teşri-i Sani 1327/ 22 Kasım 1911.

Saadeddin; “*Tenkil-i Eşkiyaya Dair Mülâhazat*”, **Ahenk**, 27 Teşrinisani 1324/ 10 Aralık 1908

Sarıçelik, Kerim; “*Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin İtilaf Devletlerine Karşı Anadolu’nun Akdeniz Kıyılarında Aldığı Bazı Tedbirler*”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.21, Bahar 2007.

Sarı, Muhammed; “*Birinci Dünya Savaşı’nda Batı Anadolu’da Rumların Casusluk ve Çetecilik Faaliyetleri*”, **History Studies**, C.VII, S.1, Mart 2015.

Saydam, Abdullah; “*Tanzimat Devri Reformları*”, **Türkler**,C.XII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Seyitdanlıoğlu, Mehmet; “*Yenileşme Dönemi Osmanlı Devlet Teşkilatı*”, **Türkler**, C. 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Sterns, Peter N.; “*Banditry*”, **Encyclopedia of Social History**, Garland, New York, 1994.

Şahan, Z.; “*Eşkiyanın Takip ve Tenkili*”, **T.C Jandarma Mecmuası**, S.: 47-48, Y.: 13, 1 II. Kanun-1 Nisan 1937

Şapolyo, Enver Benhan; “Efe, Zeybek, Kızan... Yaşayışları ve Âdetleri”, **Türk Yurdu**, S. 1(234), Temmuz 1954.

Şinasi; “*Ceraim-i Nasıl Men Etmeli?*”, **Ahenk**, 23 Temmuz 1328/ 5 Ağustos 1912.

.....; “Çakırcalı”, **Ahenk**, 2 Teşrinisani 1327/15 Kasım 1911.

.....; “*Çakırcalı İlanihaye Cezasını Buldu*”, **Ahenk**, 7 Teşrinisani 1327/20 Kasım 1911.

.....; “*Çakırcalı'nın Arkadaşları Ne Olacak?*”, **Ahenk**, 13 Teşrinisani 1327/ 26 Kasım 1911.

.....; “*Hükümet-i Hazıra'nın Sabıkadan Farkı ve Takrir-i Asayiş*”, **Ahenk**, 5 Şubat 1325/18 Şubat 1910.

.....; “*İnzibat İçin Hükümet ve Ahalinin Vazifeleri*”, **Ahenk**, 21 Temmuz 1327/ 3 Ağustos 1911.

.....; “*Köylülerin En büyük Derdi*”, **Ahenk**, 10 Haziran 1328/23 Haziran 1912.

.....; “*Ne olacak?*”, **Ahenk**, 30 Nisan 1328/13 Mayıs 1912.

.....; “*Vali Paşa'nın İstifası Münasebetiyle*”, **Ahenk**, 18 Eylül 1329/1 Ekim 1913.

.....; “*Vilayetin Asayışı ve Çakırcalı*”, **Ahenk**, 2 Teşrinievvel 1326/15 Ekim 1910.

.....; “*Yeni Valimizden İstediklerimiz*”, **Ahenk**, 1 Teşrinievvel 1329/14 Ekim 1913.

Soysal, Umut; “*19.Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Merkezi İdaresi Nezdinde “Efe ve Zeybekler’ Üzerinden Yaratılmaya Çalışan Eşkıya Algısı*”, **Zeybek Ateşi 2. Ulusal Efe Kurultayı Türk Tarihinde Efe ve Zeybek Kültürü Sempozyumu**

Bildirileri, Yay. Haz.: Metin Ekici-Günver Güneş, 6-7 Eylül 2012 Ödemiş, İzmir, 2013.

Tabak, Serap; “İzmir’de II. Meşrutiyet Dönemi’nin Başlarında İç Siyaset”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C. XX, S. 2, Aralık 2005.

Taçalan, Nurdoğan; “Bütün Ege Yunan’a Karşı: Mülazım Sıtkı Efendi’nin Şehit Edilişi”, **Demokrat İzmir**, 29 Ocak 1968.

Temel, Mehmet; “1916 Yılında İtilaf Devletleri Savaş Gemileri Tarafından Ege ve Akdeniz Sahillerindeki Bazı Yerleşim Merkezlerine Çıkarılan Asker ve Rum Eşkıyasının Yol Açtığı Zararlar”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.I, S.1, 1998.

.....; “Birinci Dünya Savaşı Yıllarında 1907 Tarihli Lahey Sözleşmelerine Aykırı Davranan İtilaf Devletlerine Karşı Osmanlı Devleti’nin Aldığı Bazı Önlemler”, **Atatürk Dergisi**, C.IV, S.2, 2004.

.....; “İtilaf Devletleri’nin Osmanlı Kıyı Yerleşim Yerlerine Yaptıkları Saldırıları ve Mütekabiliyet Esasına Göre Osmanlı Devleti’nin Aldığı Önlemler”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C. XXIV, S.1, Temmuz 2009.

Toprak, Zafer; “II. Meşrutiyet Döneminde İç Borçlanma”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C. IV., İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

Tül, Şükrü; “Çakıcı Filmleri”, **Ege Defterleri**, S.4, Kış 2014.

.....; “Çakıcı Tefrikaları, Roman ve Kitapları”, **Ege Defterleri**, S.4, Kış 2014.

Türkdoğan, Orhan; “Sosyal Hareketler Olarak Celali Ayaklanmaları”, **Bellekten**, C. LX, S. 228, Ankara, 1996.

Ural, Selçuk; “Tevfik Paşa Hükümeti’nin Programı ve Mebusan Meclisindeki Yankıları”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.1, Bahar 2008.

Uyanık, Ercan; “Çakırcalı Mehmet Efe Kronolojisi”, **Ege Defterleri**, S. 4, Kış 2014.

Uzun, Efkan; “*Osmanlı Örnekleme Üzerinden Sosyal Eşkivalığa Bir Bakış*”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl 10, S. 3, Aralık 2006.

Üsküp, Şeref , “*Bayındırlı Mehmed Efendi Anlatıyor*”, **Hür Efe**, 19 Mayıs 1951.

Yakut, Esra, “*Osmanlı Hukukunda Bir Suç Olarak Eşkivalık ve Cezalandırılması*”, **Kebikeç-Dosya: Şâki, Celâli, Âsi-I**, S.33, 2012.

Yaşar, Hakan; “*Kamalı Zeybek (Kamalı Mustafa) Çetesi ve Faaliyetleri*”, **Acta Turcica, Kültürümüzde Efe Sayısı**, (Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi), Yıl VI, Sayı 2, Temmuz 2014.

Zürcher, Erik Jean; “*Hizmet Etmeyi Başka Biçimlerde Reddetmek*”, **Çarklardaki Kum: Vicdani Red, Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler**, Yay. Haz., Özgür Heval Çınar-Coşkun Üsterci, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

5. Süreli Yayınlar

5.1. Gazeteler

5.1.1. Türkçe/Eski Türkçe (Osmanlıca) Gazeteler

Ahenk (İzmir)

Akşam (İstanbul)

Alemdar (İstanbul)

Anadolu (İzmir)

Cumhuriyet (İstanbul)

Efe (İzmir)

Efe (Ödemiş)

Hizmet (İzmir)

Hür Efe (Ödemiş)

Hukuk u Beşer/Hür Hukuk u Beşer (İzmir)

Hürriyet (İstanbul)

İkdam (İstanbul)

İttihad (İzmir)

Köylü (İzmir)

Milliyet (İstanbul)

Mülhakat (Nazilli)

Müsavat (İzmir)

Ödemiş (Ödemiş)

Saâdet (İstanbul)

Sabah (İstanbul)

Serbesti (İstanbul)

Sulh ve Selamet (İstanbul)

Takvim-i Vekayi (İstanbul)

Tanin (İstanbul)

Tasvir-i Efkâr (İstanbul)

Vakit (İstanbul)

Yeni Gazete (İstanbul)

Yenigün (İstanbul)

Yeni İzmir (İzmir)

5.1.2. İngilizce Gazeteler

Aberdeen Jou (İskoçya)

Auckland Star (Yeni Zelanda)

Hawera&Normanby Star (Yeni Zelanda)

Manchester CourierandLancashire General Advertiser (İngiltere)

MatauraEnsing (İskoçya)

New ZealandHerald (Yeni Zelanda)

NorthamptonMercury (İngiltere)

San Fransisco Call (Amerika Birleşik Devletleri)

Shields Daily Gazette (İngiltere)

Sunderland Daily Echoand Shipping Gazettee (İngiltere)

Taunton Courier, and Western Advertiser (İngiltere)

The Times (İngiltere)

Western Gazette (İngiltere)

5.2. Dergiler

Acta Turcica, Kültürümüzde Efe Sayısı

Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi

Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Atatürk Dergisi

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi

Demokrat İzmir

Ege Defterleri

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Gazi Akademik Bakış Dergisi

Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)

Hayat Tarih Mecmuası

History Studies

İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi

Jandarma Mecmuası

Karadeniz Araştırmaları Dergisi

Kebikeç Dosya: Şaki, Celali, Asi-I

Resimli Tarih Mecmuası

Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi

T.C. Jandarma Karakol Dergisi

T.C. Jandarma Mecmuası
Tarih İncelemeleri Dergisi
Tarih ve Toplum
Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar
Tarihin Peşinde
Tempo
Toplum ve Bilim
Toplumsal Tarih
Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi
Türkbilig
Türk Yurdu
Türkiyat Araştırmaları Dergisi
Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi
Yakın Tarihimize Hayat Tarih Mecmuası

6. Tezler

Aktaş, Esat; **Erzurum ve Trabzon Vilayetlerinde Salgın Hastalıklar (1838-1914)**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2015;

Baş, Şerife; **Şair Eşref'in Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1999.

Bostancı, Mustafa **Türk Basınına Göre Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Adalar Meselesi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005

Elifoğlu, Ahmet; **İttihat ve Terakki'nin Azınlıklar Politikası**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2007.

Gülşen, Aydın; **Jandarma Teşkilatının Tarihi**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2022.

Keleş, Adem; **XIX. Yüzyılda Osmanlı Tarımının Modernleşmesi ve Tarımı Modernleştirmek İçin Uygulanan Teşvik Politikaları**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2008,

Koparan, Necdet; **Türk Jandarma Teşkilatı (1908-1923)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007.

Mehmetefedioğlu, Ahmet; **Rahmi Arslan Yaşamı ve İzmir Valiliği**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1990.

Özkemer, Meltem; **İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2004.

Sonat, Ramazan; **I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nin Muhasım Devlet Tebaası Politikası (1914-1918)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2014.

Soyluer, Serdal; **Osmanlı Silah Sanayii'nde Modernleşme Çabaları (1839-1876)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2013.

Yetkin, Sabri; **Batı Anadolu'da Eşkıyalık Olaylarının Yapısal İncelemesi (XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinden Balkan Savaşına)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), İzmir, 1995.

Yıldırım, Kamer; **Halil Rıfat Paşa'nın Aydın Valiliği**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2008.

7.Ansiklopedi ve Sözlükler

Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, C. XI, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1994.

Ayverdi, İlhan; **Kubbealtı Lügati Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, C.I, Mas Matbaacılık, İstanbul, 2006.

Bilmen, Ömer Nasuhi; **Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu**, C. III, İstanbul, ty.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Milliyet Yayınları, C. XXI.

Devellioğlu, Ferit; **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat**,20. Baskı, Aydın Kitabevi, Ankara 2003.

Dictionnaire Larousse-Ansiklopedik Sözlük, C. VI, Yay. Haz.: İsa Öztürk vd., Milliyet Yayınları, 1994.

İlaveli Müntehabat-ı Lûgat-ı Osmaniye, C.I-II, ty.

İslam Ansiklopedisi: İslam Alemi Tarih, Coğrafya, Etnografya, ve Biyografya Lügati, C. XIII, Milli Eğitim Basımevi, 1993.

Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi, C. IV, Meydan Yayınevi, İstanbul 1981.

Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat, C.I-II, Yay. Haz.: Abdullah Yeğin vd., Türdav Basım, 1997.

Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat,C. I-II, Yay. Haz.: Abdullah Yeğin vd., Maarif Matbaası, 1981.

Özön, Mustafa, Nihat;**Osmanlıca-Türkçe Sözlük**, İnkılâp Kitabevi, 2012.

Sami, Şemseddin; **Kâmûs-ı Türkî**, Yay. Haz. Şaban Kurt, Çağrı Yayınları.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.V., İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

Türkçe Büyük Sözlük, C.II, 8. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

Türkçe Sözlük, C. I, Dil Derneği Yayınları, Ankara 1998.

Türkçe Sözlük, C. II, Yay. Haz.: Hasan Eren vd., TTK Basımevi, Ankara 1988.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, C. XI, 1995.

Türkler,C.XII, Ed.: Hasan Celal Güzel vd., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Yılmaz, Ejder; **Hukuk Sözlüğü**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2005.

EK. 1.2. Aydın'ın Akçaköy ve Eğrikavak köylüleri adına artan Meşrutiyet'in ilanından sonra artan eşkıyalık olaylarını şikâyet etmek için Dâhiliye Nezaretine çekilen 14 Ocak 1909 tarihli telgraf.

کاغذ دولتی
نومبر ۹

ذو کمال نومبروسی		TELEGRAMME	
سوق نومبروسی	۵۴۶	L'état n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie	ازیر
ارسال تاریخی	۱۵۸		ایده
ارسال سابق	۲۱		کیم
سوق مأموری	۲۱		۲۱
مخفی نومبروسی			۲۱
No du dépôt	Nombres des mots	Group	Date du dépôt
			Heures Minutes
			Matin ou Soir
			Voies
			Indications non taxées
۲۱۶۹	۱۵۸		۲۱
			روز
			غیر رسمی

قروقلو بیه جولیده
راخدی تقاریب حسیدیه

ببع عصرده پرو توسیع دیره ایده تفاوت اعلان حسیده صالوریلدیله سفیدله
برده اعلامه شده ایندی اورجه و هواری تفاوت مالیده قله حسیده صیده
سفید سفیدله اولدیریدیله ارملر والنامه مارلم باره بری برقاها تازه لیدی بوزارج
تفاوت مانی و ماوسی اورده مک ماده کوم قیری در تقصیف اختیاره جید
برعدی قومانداقی بوده یا قدر صقده تدبیر عرفیه اجا ایلیک بو تفاوت اولدی
الحاق تقدر فصال و اختیارین قهرز کیم کوندوز بانداه تقصیده در فرق بریده
ایده بوزالرده همدتری مالیز اون و ارامه اختیار همدترین بایسوم والی باشا
اختیار عطلان محکومده اوردهنده بزه اجلا سعادت بوده ولایته تدبیر
مفقور اصحاب تروت قریبیری نرطه لصدی قصیده الحاق ایندی تقید حاکم لری باقوی
اسولری الایه بومه انزلک محو اولدیله باره لافتموزده وسزده شد حالت
بکدر فرما

۴۶
۱۵۲
اقره کوی قریبکی اهلایه
جهان سزده زاده
حافظ احمد

Kaynak: BOA, DH. MKT., 2711/18.

EK. 1.3. Ödemiş'ten Pul Bayii Mustafa Sami Efendi tarafından Sadarete gönderilen ve eşkıyalık olayları ile yetkililerin usulsüzlüklerinden şikâyet edilen 2 Ekim 1909 tarihli istida.

مقام نظامی صدرتینا ھدیہ

معروضہ توفیر کہ
 مہلت برارہ کرفار اولادہ برضہ نیک عاقبتہ خدمت ہر جلیست و طیفہ احدیستہ نہ ذکر اولادہ خستہ الیہ تمہیک حالہ آیدہ دلایتہ برضہ نیک
 ترواوستہ مالہ و بدہ نا اولادہ ہیستہ بر نزل حکومت سبک اولادہ کز کندی ملک ایچندہ متعدد فرقر لری تکلیف سبب اولادہ قسملہ
 نا میدایدیم کہ مذکور ولایت تزلزلہ مسکونہ برعم غنہ قومیت خستہ نیک عمومی اعتباریہ حکومتیہ حوک درجہ نہ نقرہ اولادہ الیہ
 فرضہ کرس مطوعت سبب نہ کرنا لوطقدہ درلر چونکہ اشغالت ظلمی و حکومت اولادہ کز لکی بکارہ اھلیت حکم کاھدہ آیدلین
 جری لری قابل تدوی کہلر اھلر حقیقتہ آگاہ اولادہ اھو وھدات مخروبتہ ہلا فالمانہ تیرہ وایزہ وادوہ مسد
 صوابستہ اولادہ کی سمدینرہ باسہ کوسترہ اشغالت لری ادجہ تقسیم اولادہ اھلیتہ و سطرہ و اغنیہ طاقت مال و مدد لری مانہ
 تونیلہ بعد اغد و غب اولادہ لری سوغا کز اولادہ و صولت درجہ تمدنہ اھلیت تروق دھن نقیب تونیلہ لری تونیلہ
 اولادہ در جیارہ اھلا خانہ اغد و سقدہ الیہ دہ مرموع شھادت بولور وینجہ دہ اشغالت بناقت دیو اولادہ اسناد لری مفاہیر
 قانونہ و سقدہ حقیقت بانہ اولادہ مسد تونیلہ سقدہ کہ موقوفیت مقدار بوزی مفاہیر در و بولور لری کماذک نزاع و تجارت
 ناموسندہ در سیدھا کز نظام اھلہ برشتلرہ خوف اولونور حقیقت بونندہ عبارتہدہ اگرچہ قاضی السدالیکر خستہ بر آدم
 کونہ بکز حقیقتی دھن سرت بر اھلیتہ دھر کسی تھدیدہ ایتا ملیدر وھاندہ وھاندہ ادتدہ افراد اھلیتہ لسانندہ
 و قلیدہ کہ اسلر لقیعہ ایلیدہ بوقسہ حکومندہ صوریلورس مقصد مکوم قالور بنا و علیہ بولور لری کبیر شرسا
 و ظہم عدالیکیمہ اشوعولر لری تقدیرہ نیلورم اولادہ ارہ افندہ لکدہ

۴۵
 اولادہ
 اولادہ

۴۵
 اولادہ

Kaynak: BOA, DH. MUI. 2-4/28

EK. 1.4. 1911 yılında Çakırcalı Mehmed Efe'nin ailesinden müsadere edilen para, altın ve eşyayı gösteren pusula.

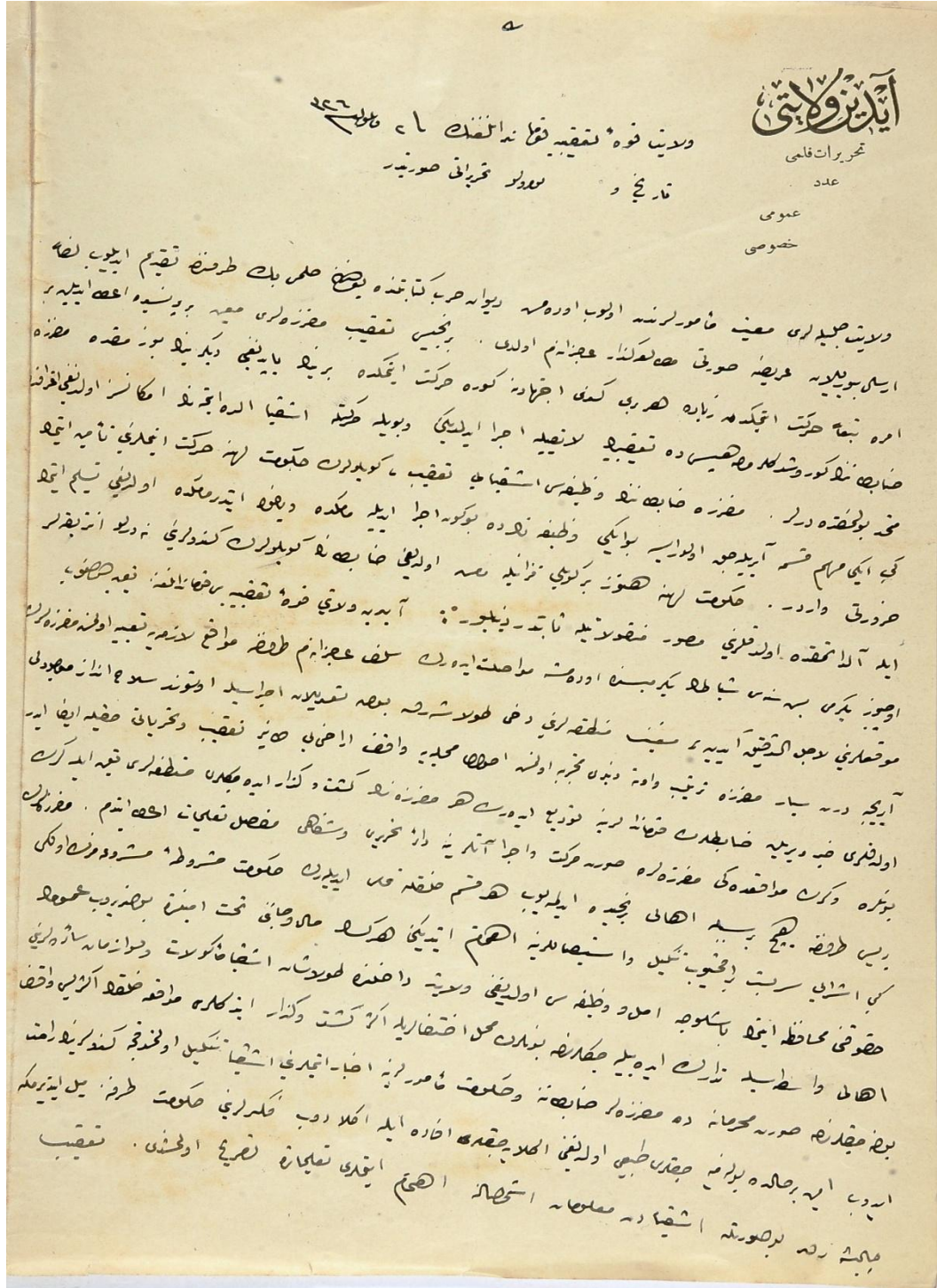
ایالت ولایتی
تحریراتی
عدد
عمومی
ضربی

چاقور بیک بیگی استغاثه میرزا علی کریمس اوزرنده طهر ایالت

رای عیالی	بش بریک	یکمیلک التونه	اوتوننه	نولله	سک تیک	ایلیک	ادله
عدد	عدد	عدد	عدد	عدد	عدد	عدد	عدد
۹۶	۶	۱۱۱	۶۸	۲	۲	۹	۹
بی بی بی بی بی	قیمه کویه	کمد لوتقه	عدد				
عدد	عدد	عدد					
۹۱	۲	۶					
چاقور بیک بیگی استغاثه میرزا علی کریمس اوزرنده طهر ایالت							
بش بریک	رای عیالی	قیمه	اوتوننه	بش بریک التونه	یکمیلک التونه		
عدد	عدد	عدد	عدد	عدد	عدد		
۷	۷۰	۲	۲	۶	۲		
بش بریک بیگی استغاثه میرزا علی کریمس اوزرنده طهر ایالت							
قیمه	رای عیالی	اوتوننه	قیمه	اوتوننه	اوتوننه	اوتوننه	اوتوننه
عدد	عدد	عدد	عدد	عدد	عدد	عدد	عدد
۹	۴۵	۷	۲	۲	۲	۲	۲
چاقور بیک بیگی استغاثه میرزا علی کریمس اوزرنده طهر ایالت							
بش بریک	رای عیالی	قیمه	اوتوننه	یکمیلک التونه	بش بریک التونه	اوتوننه	اوتوننه
عدد	عدد	عدد	عدد	عدد	عدد	عدد	عدد
۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶
چاقور بیک بیگی استغاثه میرزا علی کریمس اوزرنده طهر ایالت							
بش بریک	رای عیالی	قیمه	اوتوننه	یکمیلک التونه	بش بریک التونه	اوتوننه	اوتوننه
عدد	عدد	عدد	عدد	عدد	عدد	عدد	عدد
۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶
چاقور بیک بیگی استغاثه میرزا علی کریمس اوزرنده طهر ایالت							

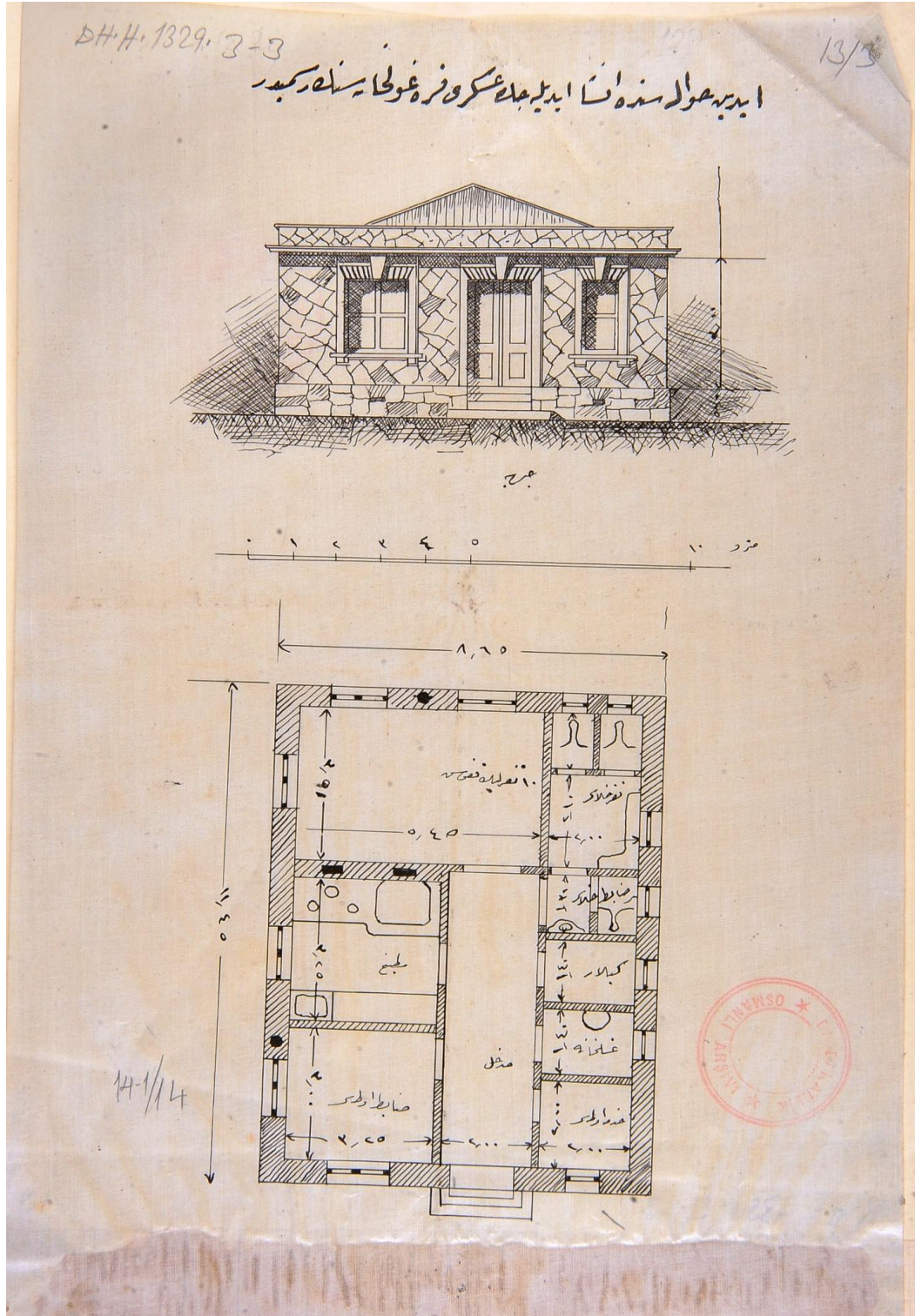
Kaynak: BOA, DH.H.,69/71

EK 1.5. Aydın vilayeti Eşkiya Takip Kumandanı Ali Paşa tarafından vilayette eşkiyalık olaylarının nasıl önlenebileceğine dair 14 Eylül 1910 tarihli beş sayfalık raporunun ilk sayfası.

Kaynak: BOA, DH.İD.,67-1/10, (Vilayet Kuvve-i Takibiyye Kumandanlığından Aydın Vilayetine gönderilen 2 Eylül 1326/14 Eylül 1910 tarihli tahriratın sureti.)

EK. 1.6. Aydın vilayetindeki eşkıyalık olaylarını önlemek amacıyla 1911 yılında, önemli geçit noktalarına inşa edilmesi düşünülen 14 karakolun planı.

Kaynak: BOA, DH.H.,14-1/14, (Kuvve-i Takibiye Kumandan Muavini Erkan-ı Harp Miralayı Ahmed Nahuhi Bey tarafından Aydın Valiliğine sunulan yazının surety ve eki)
Ek. 1.7. Ahmed Anzavur tarafından Çakırcalı Mehmed Efe'nin öldürüldüğünü bildirmek amacıyla Dâhiliye Nezaretine çekilen 18 Kasım 1911 tarihli telgraf.

TELEGRAMME

تلفرافنامه

دولت علیہ عثمانیہ تلفراف اداره سی

ADMINISTRATION DES TELEGRAPHES DE L'EMPIRE OTTOMAN

L'état n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie

دولت تلفراف معاملاتدن دولای مسئولیت قبول اغز
[مخونه 14]

Retransmission ou Expédition			تکرار کشیده و یا سوق		RECEPTION				اخذ	
No d'expédit.	مکتوبه اولشان مرکز	Date	تاریخ	مأمور امضاسی Signature de l'employé	مأمور امضاسی Signature de l'employé	Date	تاریخ	واسطه مرکزی Reçu de	شماره نومردوسی N° d'ordre	
		H. _____				H. _____				

De _____ Pour _____ موردي نازک
N° _____ Mots _____ Date _____ H. _____ ساعت ۱۷
M. _____ دقیقه ۰۷
Voie _____ Indic. Eventuelles _____ کلمات ۱۹
طریق ۱۰۷

عده و عنایت باری روحانیت جناب بیخبری ایله تقه لمعه جاورجه لیله
متیاً اتیهک ایله کین عهد ایلم
ابید عجم قوما خدائی
حمد انزاور

Kaynak: BOA, DH.H., 14-1/36 (Ahmed Anzavur tarafından Dahiliye Nezaretine çekilen 5 Teşrinisani 1327/18 Kasım 1911 tarihli telgraf.)

EK. 1.8. Eşkıyalar tarafından kızı öldürülen Nazilli'nin İsabeyli köyünden Dağlı Mehmed oğlu Ali'nin Dahiliye Nezaretine çektiği 16 Mayıs 1912 tarihli telgraf.

TELEGRAMME تلفرافنامه

دولت عالیہ عثمانیہ تلفراف اداره سی

ADMINISTRATION DES TELEGRAPHES DE L'EMPIRE OTTOMAN

L'état n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie دولت تلفراف معاملاتندن دو بی مسئولیت قبول ایتمز
(نمونه ۱)

Retransmission ou Expédition			تکرار کشیده ویا سوق		RECEPTION				اخذ	
No d'expédit	کشیده اولمان مرکز	Date	تاریخ	مأمور امضای Signature de l'employé	مأمور امضای Signature de l'employé	Date	تاریخ	واسطه مرکزی Réçu de	مهره نومروسی No d'ordre	
		H. .... M.	۳۲۷			H. .... M.				

De ..... Pour ..... موردی

No ..... Mois ..... Date ..... H. .... ساعت ..... M. .... دقیقه ..... تاریخ ..... کلمات ..... غروب ..... نومرو

Voie ..... Indic. Eventuelles ..... اشارت محتما ..... طریق

داخله وقت ۳۲۷

قادر بندهم ۱۳۸۸

نازلیک عیسی کهن فریبند

داغم محمد داغلی

علی

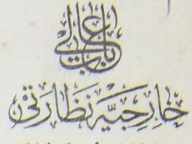
BASKANLIK
MÜHÜR
ARŞİV

طبعة احمد احسان وشركاسی

Kaynak: BOA, DH.H.,13/68 (Nazilli'nin İsabeyli Köyünden Dağlı Mehmed oğlu Ali Tarafından Dâhiliye Nezaretine çekilen 3 Mayıs 1328/16 Mayıs 1912 tarihli telgraf)

EK. 1.9. Osmanlı Devleti'nin Atina Sefareti'nden Hariciye Nezareti'ne gönderilip sahillere saldıran Rum çeteleri ve bunlara karşı alınması gereken tedbirleri içeren 26 Haziran 1914 tarihli raporun sureti.

هـ

 خراجی نظارت
 ابرو سبانی سید محمد رفیع
 رئیس
 عدد

آنه سفارت بیخنده در اوله ۲۶ حیرانه ۱۹۱۴
 تاریخ و ۲۷۹ نورولو خوریک صورتید
 خدمه

ریده رسته تعظیم جا کانه اوله ۲۶ حیرانه ۱۹۱۴ تاریخ و ۲۷۹ نورولو سفیره لے تلوغام نفی بیخنده
 جویدر . ایوم کریدره معائنات فی هیچ بر واسطه استخباریه مالک حمله معنویه قدیه دره
 ملیکی به سلاح و بیخانه کوندلله حمله و حمله بورانه تحقیق مکله حمله ماسدر . فقط
 محضه اوله برسی و ایس اوره اطردره ایسک آسارنده ریجای حرکت یوزرجه اسخاصک جویدر
 معلومکلی قحمانه لکه درکه اوله و آخر کریدره و اسک یوناننده حته جیلکه تأمیه معیت اید
 بریوه اشیا و ارایدی بوز کریدره و یا خود بهیر و ماکد و بناده وقت وقت اجوی فعالیت
 ایلم مالوف ایدی بانقانه حوی تجرئوسوسى حله دره روم ایس ایدی اعدایه کجه اوزریم
 بوجه لک ساحه فعالیت طارالره بهیرک منازع فی اوله قسقه انحصار اتجه و اولدره
 حیت و استقلال ملیه نامه ایقاع ای کتری وقت و مضطرب جمعه نیک معلومی بونکره سکی
 اولدره رضی بر درجه قد سکونه تقدر اتحدک بولمضه یوناننده آرامز روز لیبیم
 اسرای مقومندک فی مابعد آناطولی سواحل سفارته روم یکنه جقدی سیر سردر نتمک
 بعضه آنا ریده کویلکر در . با خصوص یوناننده مناسبت تدارک حاد بر کله گیر
 و یا بویسونه ره انقطاع الویسک آناطولی سواحل بریوه یوناننده ایضا حته لکه طرفی ره
 تجاوز حله حقه محققه . حال صلیح اوفه و بورلر سواحل عثمانیه نیک محافظه سی بر درجه قدر حقه
 امطانه آنه بیلر ره حوب فائده یوناننده دشمنی قطعی برضیه اید اطهر دکننده تبعید
 ایدر مدکجه ایضه انطالیه سیریه سواحلک بجای مدافع و محافظنده لکه تسکلات قایسونه
 تحذیه بر اتدابیر لازم و سحره اتخازنده لکه اهمیت اطهر در . روزکی مملکتده بار سفار
 خارجیه ناظمیه کریدره اطهره سلاح و بیخانه سوره حله ره بوز اید بر حقه حته لک تسلیح اید

OSMANLI ARŞIVI
 BEO
 6199/327/475/3

مقر بولد بئقك مسوع هارانه هوهن سولدم موسو استرته بولم تحقيقات لازم ايفايده ني
 وفي الواقع هه رتسليمه اناطولي سواحه اغدامي غرسوك بعصه محافظه سولم ايسره حكومتك
 بوطا قطعاً راضى اولمغى بيدرلرك بونصوره ممانعت هوهن هوبى ورسد . كده ايفر
 جواريه قايقه بر بولده هه س هيفر وه ابقاع قضايح الهجره هوهن هكايه اتميه ايدم بولك
 اوزريره سيام قهضلغه يار ريفى اوتلفرافى به اديغى هوابى ماساليم هار ليم غنيا اوتورى
 ايوهوبده ائصار رينلا مرقولك باس بورقولك مطجمانده ريندا سدي توتار موه اوزره
 سلاح تدارك ايدرك قارسوا حله كجه وفي حقيقه برصقم رملى آلوب كيرمه روم
 راجه رنده عبارت هوهن ده همارك تلفه ايدكي اوتقصم به اقسا اطره هه هه برجه
 تكل اتمه ماعه ابله هه هه هه تاينات مندرج ايدى ايو مطاطه رنده ايوه هه هه
 اصلا سلبور كه لى الحاجه هه رتكل ايوه هك و اناطولى سواهى روهار تجاوز هوهن هه .
 بكا قايو فكر هارانه محي بايله بيله هك ايكى سى وارده اولد عهده ايوه هك كى بوته رك
 داخل نفورينه امطاه دره سه ممانعت هه هه ناياره تجاوزانده بولنورال مالك عماله
 روه غلباه افطار حاصل هه روم كورينه هله طرفنده تجاوزات ونوعه اسباب نه هه
 هوهن صورت مناسب ده سكه يه بولده هكوتنه و دولته اسماع اولمغه . اوطبه

اصنه من بقده

۱۹۱۶

فایه نقرتک $\frac{5-165}{916}$ ندرولو تنگه سنک موعوه

EK. 1.10. 14 Temmuz 1916-14 Şubat 1917 tarihleri arasında İzmir Jandarma Mıntika Müfettişliği dâhilinde yakalanan firari asker, eşkıya ve mahkumların sayısını gösteren cetvel.

ایزیر ژاندارمری مطلقه مفتیگی دایمگی لی قضاة آن بقایا بقصد تفریق مقرر و مورد تسلیم و تحویل برانته قاضی آن مقام در دست آن طرفی فراری دستگیر و کویرته مقرر می گوزر جدول

تاریخ	میزان	میزان	میزان	میزان	در دست اولیاه فراری مقدار				میزان اولیاه فراری مقدار			میزان	میزان	
					جای				میزان					
					میزان	میزان	میزان	میزان	میزان	میزان	میزان			
آریه	۵۴	۴۹	۶۶۰	۶۶۹	۴۱۸۸۹	۱۴۹	۱۴۴	۱۴۰	۱۴۰	۱۴۰	۱۴۰	۱۴۰	۱۴۰	۱۴۰
قوت	۱۴	۹۴	۹۶	۱۴۹	۲۸۷۰۱	۴۹	۴۴	۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹
مقد	۶	۱۸	۴۲	۶۰	۲۵۱۹	۵۶	۵۶	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰
ازلی	۱۲	۵۴	۱۶	۷۰	۶۰۹۹	۲۸	۲۸	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴
بکره	۵	۴۵	۴۷	۸۲	۱۷۲۴۹	۴۵	۴۵	۴۵	۴۵	۴۵	۴۵	۴۵	۴۵	۴۵
بهری	۲	۴	۱۱	۱۵	۵۴۹	۹	۹	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
نواله	۶	۴۱	۴۱	۴۱	۶۷۴	۴	۴	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
زحار صاحب	۴	۱۹	۴۴	۴۴	۶۷۸۴	۱۱	۱۱	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷
فرسی	۱۴	۱۰۵	۹۹	۱۰۵	۶۲۵	۶	۶	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
جمع	۱۱۵	۷۵۸	۵۶۵	۱۴۲۴	۱۰۵۱۵۹	۶۵۶	۶۵۶	۱۶۱	۱۶۱	۱۶۱	۱۶۱	۱۶۱	۱۶۱	۱۶۱

۱۸۴ ۸۵ ۹۹ ۱۰۶۷۴۵ ۵۶۱ ۱۹۸ ۱۶۱ ۶۵۶ ۱۰۵۱۵۹ ۱۴۲۴ ۵۶۵ ۷۵۸ ۱۱۵

Kaynak: BOA, DH. EUM. 6.Şb.,15/61.

EK. 1.12. Aralık 1918'de Aydın vilayetinde meydana gelen eşkıyalık olaylarını gösteren cetvelin ilk sayfası.

تاریخ	مکان	وقوع	توضیحات
۶۹۶۹ تا ۶۹۷۰	ایضاً	موتہ جریانی	تفصیلین دوام ایلمکده اولدی . نوردرلو خیراته ولایت جلیله . عمره ایلمکده .
۶۹۸۱ تا ۶۹۸۲	اوده	اوده قتلک کجی کوی قریه سنی قریه سنی	تعیب قتلکده ایمن قتلده سوه ایلمکده . ۶۹۸۱ تا ۶۹۸۲ نوردرلو خیراته ولایت جلیله . عمره ایلمکده .
۶۹۶۱ تا ۶۹۶۲	ایضاً	ایضاً	تعیب ودرکده قریه سنی سوه ایلمکده . ۶۹۶۱ تا ۶۹۶۲ نوردرلو خیراته ولایت جلیله . عمره ایلمکده .
۶۹۶۷ تا ۶۹۶۸	منه	اوجیه ایله حوایده لی قریه لری آره سنی	تعیب ودرکده قریه سنی سوه ایلمکده . ۶۹۶۷ تا ۶۹۶۸ نوردرلو خیراته ولایت جلیله . عمره ایلمکده .

Kaynak: BOA, DH.EUM.ADL., 44/63

EK. 2. Döneme ait gazetelerde neşredilen eşkıyalık olaylarına dair haber ve makalelere örnekler.

EK. 2.1. The Times'ın Batı Anadolu'daki eşkıyalık olayları ve Çakırcalı'ya dair neşrettiği haber.

BRIGANDAGE IN TURKEY.

CONSTANTINOPLE, SEPT. 27.*

According to advices from Smyrna brigandage in the vilayet is once more assuming serious proportions. Whole districts are terrorized by bands and the local authorities appear impotent to deal with the situation. The notorious brigand chief Chakirji Mehmed and his *alter ego*, Telloglu, who for some time past have lain low, have resumed operations and exhibit a surprising amount of audacity in their exploits. They no longer content themselves with waylaying travellers on the high road, but make descents on the villages in broad daylight at the head of strong bands. Railway stations are surrounded by these outlaws, the telegraph wires cut, and orders are issued to the terrorized peasants prescribing how they are to conduct themselves in certain contingencies. Three Musulman notables have already been captured and held to ransom.

The activity of the bands is beginning to produce considerable alarm at Smyrna, where an opinion prevails that this recrudescence of brigandage upon a large scale may not be unconnected with a reactionary movement. The fact that the bands seem to be carrying out a combined plan, though acting independently in different places, is advanced in support of the above theory. Although the new law for the repression of brigandage is now being put into force, it is thought that the Government will be compelled to proclaim a state of siege in the districts infested by brigands in the Smyrna vilayet, if such desperadoes as Chakirji and his consorts are to be brought to bay and the surrounding country freed from the chronic scourge of brigandage. It is ardently hoped that the authorities will act with energy and show no leniency in dealing with brigands as so frequently happened under the Hamidian régime.

Kaynak: "Brigandage in Turkey", The Times, 4 Ekim 1909, s.5.

EK.2.2. *San Fransisco Call* gazetesinin Çakırcalı Mehmed Efe'nin ölümüne dair neşrettiği haber.

Kaynak: "*Tchakirdschali Killed By Soldiers Of Sultan*", *San Fransisco Call*, 11 Ocak 1912, s.3.

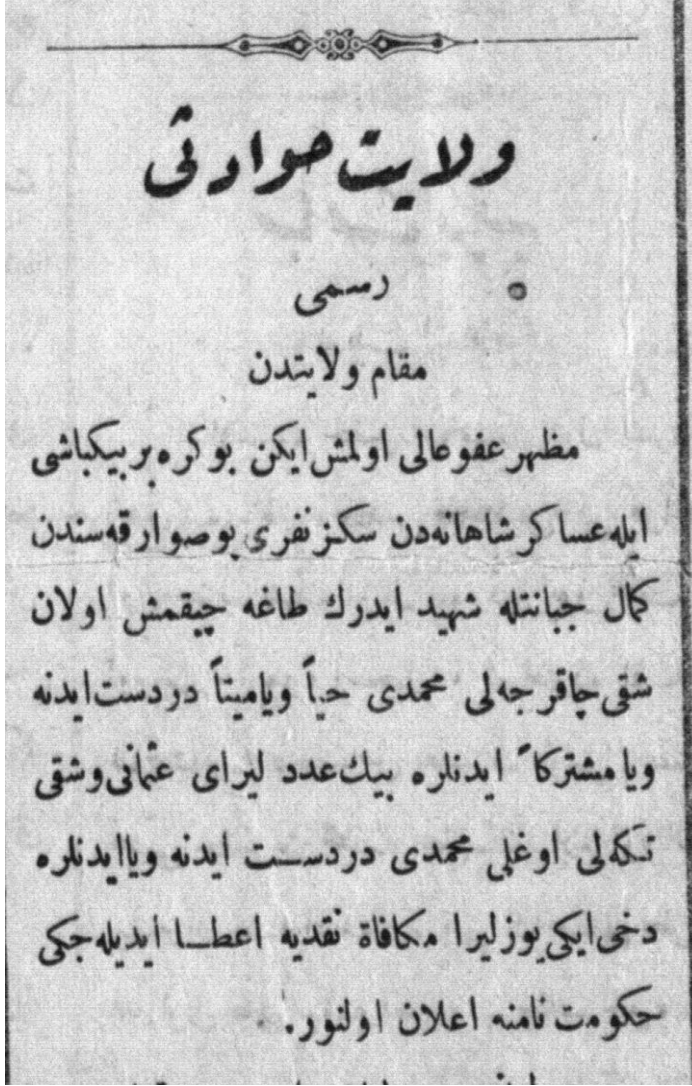
EK.2.3. Köylü gazetesinin Aydın vilayetindeki eşkıyalık olaylarına dair başmakalesi

Kaynak: “İçeri İşlerimizden Eşkıyalık”, Köylü, 31 Teşrinievvel 1325/13 Aralık 1909, s.1.

EK. 2.4. Çakırcalı Mehmed Efe ve Tekelioğlu Mehmed'in başlarına ödül konulduğuna dair Aydın Valiliğinin ilanı

Kaynak: İttihad, 3 Eylül 1325/16 Eylül 1909, s.2.

EK. 1.6. Hacı Mustafa çetesinin teslim olmak istediğine dair Ahenk gazetesinin haberi.

Kaynak: "Hacı Mustafa Çetesi İstiman Etti", Ahenk, 1 Mart 1331/14 Mart 1915, s.2.

EK. 2.7. Aydın eski valisi Rahmi Bey'in oğlunu dağa kaldıran Çerkes Ethem'in bu olaya dair Hür Hukuk u Beşer gazetesinde neşredilen mektubu.

چراگن ادهم بکک آلب آرسلاک والده سنه
صوک درجاده رقیق برلسان ایله بر مکتوب
کوندردیکنی استخبار ایتدک . بومکتوبک آلی
جمهورلوزدر .
آئیده نشر ایتدیکمز ایکی مکتوبدن بریسی ده
صباحجهلی باقی ایبکه عاندر . ادهم بک ورققاسنک
باقی بکله خصوصی وصیمی مناسبتلرندن باقی
بکک رحمی بک زاده نی تحلیص ایچون بوئر بر
مداخله ده بولندقلر یخ بوسورتله اوکرشمش
بولتیورز ، هر ایکی مکتوبی برر الوثیقه کی انظار
قارینه عرض ایدرز :

۱ - حقه استناد ایدر بر عاصییم . بورنوه
حادثه سندن مقصد ترضیفات فدییه نجات المی ذکل . نیم
و مملکتیم هابنده استعمال ایدیله جک . ویکلرجه یتک
وشهید اوغللرینک حقلرندن ترکب ایتش اطیسی بک
غیر مشروع طولانتمش رحینک ملیونلری آزالتمی بو
وسيله ایله ده اعاضه حیثیت و شرف ایتکدر چونکه
رحمی نی حکومت توقیف ایتدی .

۲ - آلب آرسلاک مخصوص کوندوز آلدق
اسبابیده رحینک بزی طایفه کی غفلتنه حیران براقق
ایدی .

۳ - امینم که رحمی مرکز عمومینک کور بر
آلی اولدیغه ندامت ایتش اوله . بیچاره حسن بکاک .
اوقاق و مخالفتیه انکیزلره جاسوسلق اسناد ایتدیریلیور
یکری طرفانی سوکیلیور مدحت حیاتنک اکتساب
ایتدیکی شرقی مغنیساده سوقاق سوقاق تشهر ایدیلیور .
ته نمودانه معامله . الله جلله نی اصلاح ایلسون .

خضوع عالیه
قرداشم باقی بک
رحمی بکله اولان صمیمتکزی اثبات ایتک صورده تیله
ایکیدر بک بحق اولان تشبثاتمه مانع اولدک ناتمام
براقدک برنجی تشبثاتمه مقصد حیاته تجاوز اولدیچون
بر درجه حقلی ایدک بودقمه کی مداخله کزه کنه خطر
حالیگزدن واز کچه مامکله برابر سزی بک حق سز بولیورم
شایسته رحمی بک موقت اوله مق اوزره ایلیک باقمق ایستیور
ایسکیز مادی و معنوی ضرر لریمزه مقابل ترضیفات
لا یقین ایتدیق شرطیله موس ایلی اقاط و اتباهه دعوت
ایسکیز شرطیله باقی احترام میرم .

Kaynak: Hür Hukuk u Beşer, 8 Mart 1335/8 Mart 1919, s.1-2.

EK.2.8. Ömer Selahaddin Bey tarafından neşredilen Efe gazetesinde yer alan zeybeklerin vasıflarına dair bir yazı.

Kaynak: “*Efeden Kızana*”, Efe, 13 Nisan 1335/13 Nisan 1919, s.1.

EK. 3. Döneme Ait Fotoğraflardan Örnekler

EK. 3.1. Çakırcalı Mehmed Efe'nin 1903 yılında çekilmiş fotoğrafı.

Kaynak: Sabahattin Burhan Özel Arşivi

EK. 3.2. Çakırcalı Mehmed Efe'nin başı ve elleri kesilmiş olan cesedi Nazilli Hükümet Konağı önünde halka teşhir edilirken.

Kaynak: Sabahattin Burhan Özel Arşivi

EK. 1.3. Aydın Kuvve-i Takibiyye Kumandan Vekili Binbaşı Ahmed Anzavur'un İngiltere sefirine hediye ettiği 10 Mart 1912 fotoğrafı.

Kaynak: BOA, Y.EE.KP., 41/4105

EK. 1.4. 16 yıl Batı Anadolu'da eşkıyalık yapan Hacı Mustafa

Kaynak: Abdurrahim Karademir Özel Arşivi

ÖZGEÇMİŞ

12.03.1981 tarihinde Ordu'nun Gürgentepe ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladı. 2000 yılında kazandığı Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünü 2004 yılında bitirdi. 2006 yılında Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans eğitimine başladı ve 2009 yılında tamamladı. Yine söz konusu tarihler arasında Gaziosmanpaşa Üniversitesinde araştırma görevlisi olarak çalıştı.

2009 yılında Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsünde araştırma görevlisi olarak doktora eğitimine başladı. Doktora eğitimi ve söz konusu kurumdaki görevi halen devam etmektedir.